conference proceedings

COMENIUS

Bratislava Legal Forum

Vol. 1 (2025)

Burda, Turay (eds.)

FACULTY OF LAW
Comenius University
Bratislava

Visegrad Fund

conference proceedings

Comenius : Bratislava legal forum

Vol. I (2025)

Proceedings of the International Scientific Conference,
held on 17. – 19. september 2025
at the Faculty of Law Comenius University Bratislava

FACULTY OF LAW
Comenius University
Bratislava

2025

zborník

Comenius : Bratislavské právnické fórum
Roč. I (2025)

zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie,
ktorá sa uskutočnila 17. – 19. septembra 2025
na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave

PRÁVNICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

2025

Comenius : Bratislava legal forum / Eduard Burda, Lukáš Turay (eds.). Bratislava : Faculty of Law, Comenius University Bratislava, 2025. 848 p. ISBN 978-80-7160-779-3.

© Authors

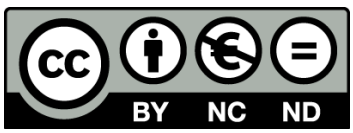
Editors Eduard Burda, Lukáš Turay
(Faculty of Law, Comenius University Bratislava)

Design of the Cover Jozef Andraško

All contributions underwent double-blind peer review.

1st Edition
Faculty of Law, Comenius University Bratislava
2025

ISBN (e-verzia)	978-80-7160-779-3
ISSN (online)	xxxx-xxxx
doi	10.46282/bpf.2025

Foreword

The presented peer-reviewed conference proceedings, *"Comenius : Bratislava legal forum"*, represent a selection of the highest-quality scholarly contributions presented at the 11th annual international conference, *Bratislava Legal Forum*, which took place at the Faculty of Law of Comenius University Bratislava from 17 to 19 September 2025. The main aim of the conference was to create a platform for interdisciplinary discussion between academics and representatives of the legal profession on current challenges in law, particularly in the context of digitalization, cyber threats, and the development of artificial intelligence.

The proceedings include contributions from thematically structured sections:

1. Responsibility in Law and Society - International, Constitutional and Theoretical Aspects in the Era of Cyber Threats and Digitalization
2. Using Artificial Intelligence in Decision-making in Public Administration Regulation, Cybersecurity and Digitalization of Law
3. Current Challenges and Limits of Civil Law
4. Financial Market Law and Tax Law in the Context of Digitalisation and Cybersecurity
   Digitalization of the Business Environment and Artificial Intelligence in Commercial Law
5. Equal Treatment in the Digital Era: Challenges and Opportunities for the Labor Market
6. Directing Criminal Law in the Digital Age
7. Our European union was, until now, quiescent...
8. Changes in the Sources of Law

The conference featured 280 contributions from authors from Slovakia, the Czech Republic, Hungary, Poland, Slovenia, Croatia, Romania, Ukraine, Latvia, Italy, Spain, the United Kingdom, and the United States. All contributions underwent multiple rounds of anonymous peer review in accordance with internationally recognized principles of academic integrity and impartiality. Based on these results, 50 contributions of the highest scientific quality were selected, reflecting a broad spectrum of legal fields, methodological approaches, and historical-comparative perspectives.

The authors focused primarily on the impacts of digitalization and the use of artificial intelligence in legal processes, including judicial, enforcement, and administrative proceedings, discretionary decision-making by public authorities, evidence in criminal proceedings, as well as the practice of law and other legal professions. A distinct thematic line is formed by contributions focused on the transformation of legal sources, analyzed not only in historical and theoretical contexts but also in the conditions of the modern state and the European Union. The proceedings include an

analysis of traditional and non-traditional legal sources, international commercial standards, and contemporary legislative processes.

Attention is also given to issues of private and commercial law, particularly regarding the digitalization of legal acts, consumer protection, regulation of unfair commercial practices, legal regulation of crypto-assets, ESG regulation, and the digitalization of business registers. The contributions also reflect social and labor law aspects of digitalization, including the position of vulnerable groups in the labor market.

The presented proceedings provide a comprehensive and interdisciplinary perspective on current developmental trends in law, respond to challenges associated with digitalization and the use of artificial intelligence, and aim to contribute to the systematic development of legal science in the Central European and broader European context. The publication is intended primarily for researchers, university educators, doctoral students, and legal professionals.

Editors

Predslov

Predkladaný recenzovaný zborník **„Comenius : Bratislavské právnické fórum"** predstavuje výber najkvalitnejších vedeckých príspevkov prezentovaných na 11. ročníku medzinárodnej konferencie *Bratislavské právnické fórum*, ktorá sa konala na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v dňoch 17. – 19. septembra 2025. Hlavným cieľom konferencie bolo vytvoriť platformu pre interdisciplinárnu diskusiu medzi akademikmi a zástupcami právnických profesií o aktuálnych výzvach práva, najmä v kontexte digitalizácie, kybernetických hrozieb a rozvoja umelej inteligencie.

Do zborníka boli zaradené príspevky z tematicky profilovaných sekcií:

1. Zodpovednosť v práve a v spoločnosti – medzinárodné, ústavné a teoretické aspekty v dobe kybernetických hrozieb a digitalizácie
2. Využívanie umelej inteligencie pri rozhodovaní vo verejnej správe
3. Regulácia, kybernetická bezpečnosť a digitalizácia práva
4. Aktuálne výzvy a limity civilného práva
5. Právo finančného trhu a daňové právo v kontexte digitalizácie a kybernetickej bezpečnosti
6. Digitalizácia podnikateľského prostredia a umelá inteligencia v obchodnom práve
7. Rovnaké zaobchádzanie v ére digitalizácie: výzvy a príležitosti pre trh práce
8. Smerovanie trestného práva v digitálnej dobe
9. Premeny prameňov práva

Na konferencii bolo prezentovaných 280 príspevkov autorov zo Slovenska, Českej republiky, Maďarska, Poľska, Slovinska, Chorvátska, Rumunska, Ukrajiny, Lotyšska, Talianska, Španielska, Spojeného kráľovstva a Spojených štátov amerických. Všetky príspevky prešli viackolovým anonymným recenzným konaním realizovaným v súlade s medzinárodne uznávanými zásadami akademickej integrity a nestrannosti. Na základe jeho výsledkov bolo vybraných 50 príspevkov s najvyššou vedeckou úrovňou, ktoré reflektujú široké spektrum právnych odvetví, metodologických prístupov a historicko-komparatívnych perspektív.

Autori sa zamerali najmä na dopady digitalizácie a využívanie umelej inteligencie v právnych procesoch, vrátane súdneho, exekučného a správneho konania, rozhodovania v rámci diskrečnej právomoci orgánov verejnej moci, dokazovania v trestnom konaní, ako aj výkonu advokácie a iných právnických profesií. Osobitnú tematickú líniu tvoria príspevky zamerané na premeny prameňov práva, analyzované nielen v historickom a teoretickom kontexte, ale aj v podmienkach moderného štátu a Európskej únie. Zborník zahŕňa analýzu tradičných i netradičných právnych prameňov, medzinárodných obchodných noriem a súčasných normotvorných procesov.

Priestor je venovaný aj otázkam súkromného a obchodného práva, najmä v súvislosti s elektronizáciou právnych úkonov, ochranou spotrebiteľa, reguláciou nekalých obchodných praktík, právnou úpravou kryptoaktív, ESG reguláciou a digitalizáciou obchodných registrov. Príspevky reflektujú aj sociálne a pracovnoprávne aspekty digitalizácie, vrátane postavenia zraniteľných skupín na trhu práce.

Predkladaný zborník predstavuje komplexný a interdisciplinárny pohľad na aktuálne vývojové tendencie v práve, reaguje na výzvy spojené s digitalizáciou a využívaním umelej inteligencie a ambíciou je prispieť k systematickému rozvoju právnej vedy v stredoeurópskom a širšom európskom kontexte. Publikácia je určená predovšetkým výskumným pracovníkom, vysokoškolským pedagógom, doktorandom a odborníkom z právnej praxe.

editori

Contents/Obsah

Theory of Law and Philosophy of Law, Constitutional Law and International Law and International Relations Section
Sekcia teórie práva a filozofie práva, ústavného práva a medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
Legal Responsibility for Interpreting the Law ~ *Právna zodpovednosť za výklad práva* 16

Eduard Bárány
State Responsibility for Protecting the Right of Access to a Court During an Artificial Intelligence Attack ~ *Zodpovednosť štátu za ochranu práva na prístup k súdu v čase útoku umelej inteligencie* 25

Ján Svák, Mariana Bieliková
Digitalization in International Human Rights Law: A Good Servant or a Bad Master? ~ *Digitalizace v oblasti mezinárodního práva lidských práv: dobrý sluha nebo špatný pán?* 56

Alla Tymofeyeva
Disciplinary Responsibility as a Type of Legal Responsibility (in the Legal Profession) – Recent Form and New Challenges ~ *Disciplinárna zodpovednosť ako druh právnej zodpovednosti (v právnických profesiách) – recentná podoba a nové výzvy* 71

Martina Gajdošová
The Risks of Machine Learning Models in Judicial Decision-Making ~ *Rizikovosť modelov strojového učenia v rozhodovacej činnosti súdov* 97

Romana Koneracká

Administrative Law Section
Sekcia správneho práva
Artificial Intelligence and Discretionary Decision-Making in Construction Offense Cases – An Empirical Study ~ *Umelá inteligencia a rozhodovanie v rámci diskrecionálneho oprávnenia vo veciach stavebných priestupkov - empirická štúdia* 113

Ján Škrobák
The Dawn of Automatisation in the Administrative Procedural Law of the Czech Republic 132

Jakub Handrlica

Information Technology Law and Intellectual Property Law Section
Sekcia práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva

Cyber Security of Digital Healthcare Solutions ~ *Kybernetická bezpečnosť digitálnych zdravotníckych riešení* 144

Michal Rampášek

The Role of the State in Managing Moral Rights after the Author's Death: A Latvian Perspective 157

Sintija Zalāne

Civil Law Section
Sekcia občianskeho práva

Enforcement Proceedings in the Algorithmic Era - Legal Limits and Prospects of Random Assignment of Enforcement Officers (Bailiffs) ~ *Exekučné konanie v ére algoritmov - právne limity a perspektívy náhodného prideľovania exekútorov* 169

Marek Ivančo, Daniel Ivanko

The Use of Artificial Intelligence in Advocacy ~ *Využívanie nástrojov umelej inteligencie v advokátskej praxi* 183

Zuzana Mlkvá Illýová, Igor Hron

Electronic Wills ~ *Elektronické závety* 199

Dávid Maukš

Electronic Filing in Civil Proceeding ~ *Elektronické podanie v civilnom konaní* 214

Matúš Jurena

Financial Law Section
Sekcia finančného práva

ESG Rating Under Regulation (EU) 2024/3005 through the Lens of Digitization ~ *Rating ESG podľa Nariadenia (EÚ) 2024/3005 cez optiku digitalizácie* 228

Simona Heseková

Crypto-Assets and their Regulation – Legal Necessity or Obstacle to Innovation? ~ Kryptoaktíva a ich regulácia – právna nevyhnutnosť alebo prekážka inovácie? 245

Yana Daudrikh

From Symptoms to Principles – Venture Points for Local Government Reform in Slovakia ~ *Od symptómov k princípom - východiská pre reformu územnej samosprávy na Slovensku* 261

Marián Ruňanin, Ján Mazúr

Joint Public Procurement by Municipalities – Slovak Experience and Lessons to be Learned from Selected European Union Member States (National Report and Legal Comparative Study) 278

Maroš Katkovčin

Constitutional Foundations and Limits of a Prospective Reform of Local Self-Government ~ *Ústavnoprávne východiská a limity perspektívnej reformy územnej samosprávy* 289

Lívia Trellová

Commercial Law and Economic Law Section
Sekcia obchodného a hospodárskeho práva

Unfair Commercial Practices in Digital Age 308

Jana Strémy

Unfair Business Practices in Digital Marketing and their Legal Consequences ~ Nekalé obchodné praktiky v digitálnom marketingu a ich právne následky 324

Simona Rudohradská

Should We be Afraid of AI-based Manipulation? Consumer Protection in the Shadow of Artificial Intelligence 341

Orsolya Fekete

Artificial Intelligence as (Non-)Author: Legal and Ethical Aspects of Generative Artificial Intelligence ~ *Umelá inteligencia ako (ne)autor: Právne a etické aspekty generatívnej umelej inteligencie* 361

Martin Daňko, Laura Fotopulosová

Artificial Intelligence and the Legal Profession: Challenges and Risks in the Area of Personal Data Protection and Lawyers' Duty of Confidentiality 374

Giang Nguyen, Peter Lukáčka

Liability for AI as for an Assistant or a Trainee? Old Rules for New Technologies ~ *Zodpovednosť za AI ako za pomocníka alebo koncipienta? Staré pravidlá pre nové technológie* 391

Filip Petrek

Access to Justice and Decision-Making Practice of Courts in Enforcing Claims Arising from the Use of Artificial Intelligence ~ *Prístup k spravodlivosti a rozhodovacia prax súdov pri uplatňovaní nárokov z použitia umelej inteligencie* 405

Jana Duračinská

The Impact of Digitalization on the Legal Regulation of the Commercial Register under Austrian Law ~ *Vplyv elektronizácie na právnu úpravu obchodného registra podľa rakúskeho práva* 428

Angelika Mašurová

Labour Law and Social Security Law Section
Sekcia pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

Assistive Technologies in the Digital Workplace: A Tool for Equal Treatment ~ *Podporné technológie v digitálnom pracovnom prostredí: nástroj rovnakého zaobchádzania*..... 447

Lenka Freel, Kristína Ježová

The Position of Single Mothers in Labor Relations in the Digital Era ~ *Postavenie samoživiteliek v pracovnoprávnych vzťahoch v digitálnej ére* 460

Denisa Homola Nevická

Criminal Law, Criminology and Criminalistics Section
Sekcia trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Crypto-Assets – Current Legal and Economic Trends ~ *Kryptoaktíva – aktuálne právne a ekonomické trendy* 473

Jozef Čentéš, Ján Šanta

The Impact of AI on Evidence in Criminal Proceedings ~ *Vliv AI na dokazování v trestním řízení* 493

Petr Angyalossy, David Anděl

European Law Section
Sekcia európskeho práva

Waking the EU Giant: FDI Screening and FSR Control and the Battle to Preserve EU Competitiveness 505

Hana Kováčiková

Article 3(5) TEU and Arms Export Control: The EU's Role in the Observance and Development of International (Humanitarian) Law..... 527

Sára Kiššová

The Mirage of Territoriality: EU Law's Extraterritorial Reach Between Protectionism and Altruism..... 545

Ondrej Blažo

Legal Professional Privilege in EU Competition Investigations: Striking a Balance Between Duty and Protection 580

Adriana Almășan, Horia Banciu

Private Enforcement of EU Competition Law – How to Kill Stand-Alone Actions in Slovak Style 601

Mária T. Patakyová

How the EEA Enables Indirect Participation in the EU's CFSP: The Case of Norway 612

Igor Sloboda

Roman Law, Canon Law and Ecclesiastical Law and Legal History and Comparative Law Section

Sekcia rímskeho práva, kánonického, cirkevného práva a právnych dejín a právnej komparatistiky

The Influence of Christianity on the Roman-Legal Regulation of Marriage in the Post-Classical Period ~ *Vplyv kresťanstva na rímsko-právnu úpravu manželstva v poklasickom období* 626

Róbert Brtko

Comedies of Plautus as an Information Source of Roman Law ~ *Plautove komédie ako prameň poznania rímskeho práva* 640

Matej Mlkvý, Zuzana Mlkvá Illýová

Death as a Reason for Quasi Contract in the Sources of Roman Law ~ *Smrť ako dôvod vzniku kvázikontraktu v prameňoch rímskeho práva* 657

Michal Turošík

The Concept of Pre-Contractual Liability and its Preview in the Sources of Roman Law ~ *Koncepcia predzmluvnej zodpovednosti a jej predobraz v prameňoch rímskeho práva* 668

Ján Ivančík

Custom – Its Nature and Position in Roman Law ~ *Obyčaj – jej povaha a pozícia v rímskom práve* 681

Matúš Nemec

Censorship of Printed Media in the Interwar Period in Slovakia – Analysis of Application Practice ~ *Cenzúra tlačovín v medzivojnovom období na Slovensku - rozbor aplikačnej praxe* 693

Jakub Jankovič

From Legislative Acts to Organizational Orders: Transformation of Sources of Law in Intitucional Care for Children under Three Years of Age in Czechoslovakia ~ *Od*

legislatívnych aktov k organizačným poriadkom: premeny prameňov práva v ústavnej starostlivosti o deti do troch rokov v Československu 714

Frederika Vešelényiová
Concordat as a Source of Both Church Law and State Law. Considerations with Special Emphasis on Polish Concordats 734

Piotr Szymaniec
The Position of the State Representative in Divorce Disputes after the Adoption of Act No. 41/1943 SL.Z. ~ *Postavenie štátneho zastupiteľstva v sporoch o rozluku manželstva po prijatí zákona č. 41/1943 Sl.z.* 748

Július Palaj
General Conditions for the Delivery of Goods between Organizations of Member States of the Council for Mutual Economic Assistance (GCD CMEA) as a Source of International Trade ~ *Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (VDP RVHP) ako prameň medzinárodného obchodného práva* 760

Adam Kőszeghy
Legal Sources of the CIC 1917 and CIC 1983 in Comparison with the Sources of Pre-Conciliar Eastern Legislation and the CCEO ~ *Právne pramene CIC 1917 a CIC 1983 v porovnaní s prameňmi predkoncilovej východnej legislatívy a CCEO* 789

Cyril Vasiľ
Technologies in the Magisterial Law of the Catholic Church ~ *Technológie v magisteriálnom práve katolíckej cirkvi* 807

Veronika Čunderlík Čerbová
The Evolution of the Demotic Marital Legal Tradition ~ *Vývoj démotickej právnej tradície* 822

Veronika Blatnická
Invisible Threads of Judicial Dialogue: From Customary Law to AI-Assisted Network Analysis ~ *Neviditeľné vlákna súdneho dialógu: Od obyčajového práva po sieťovú analýzu podporovanú umelou inteligenciou* 833

Igor Hron

Theory of Law and Philosophy of Law, Constitutional Law and International Law and International Relations Section

Responsibility in Law and Society - International, Constitutional and Theoretical Aspects in the Era of Cyber Threats and Digitalization

Sekcia teórie práva a filozofie práva, ústavného práva a medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov

Zodpovednosť v práve a v spoločnosti – medzinárodné, ústavné a teoretické aspekty v dobe kybernetických hrozieb a digitalizácie

PRÁVNA ZODPOVEDNOSŤ ZA VÝKLAD PRÁVA[1]

LEGAL RESPONSIBILITY FOR INTERPRETING THE LAW

Eduard Bárány[2]

Abstrakt: Výklad práva je profesionálna intelektuálna činnosť regulovaná rôznymi normatívnymi systémami. Tieto predpisy vedú ku kombinácii systémov zodpovednosti a dokonca aj sankcií za chyby vo výklade práva. Ich štruktúra ešte nebola dostatočne preskúmaná a opísaná.
Tieto zložité štruktúry sú určené hlavne rozdielom medzi výkladom práva, ktorý je priamo spojený s jeho realizáciou a iným výkladom obvykle nazývaným doktrinálny. Zodpovednosti za výklad práva je vlastné významné vnútorne napätie. Akákoľvek interpretácia je intelektuálnou aktivitou vyžadujúcou vysoký stupeň voľnosti, ale výklad práva býva často spojený s výkonom verejnej moci, ktorý si v právnom štáte vyžaduje právnu reguláciu a zodpovednosť za jej porušenia. Otázka existencie právneho odvetvia nazývaného právo interpretácie ostáva otvorenou, ale samotná existencia právnej úpravy výkladu práva je mimo pochybností. Zodpovednosť za porušenie tejto časti práva sa významne líši od iných druhov právnej zodpovednosti. Možno, že hlavnou príčinou týchto rozdielov je povaha „práva interpretácie" predstavujúceho príklad cirkularity v práve a sekundárnych pravidiel.

Kľúčové slová: výklad práva, zodpovednosť

Abstract: Interpretation of law is a professional intellectual activity regulated by various normative systems. These regulations result in combination of responsibility and even sanction systems for mistakes in law interpretation. The structure of them has not been yet adequately studied and described. These complex structures are determined by the difference between interpretation of law directly connected with real implementation of law and other interpretation usually called doctrinal one. There is an important internal tension inside legal responsibility for the interpretation of law. Any interpretation is an intellectual activity requiring a high degree of freedom, but interpretation of law is very often connected with exercise of public power requiring in a state governed by the rule of law legal regulation and responsibility for any breach of it. It is an open question if there is a branch of

[1] Tento príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0008/25 „Interpretácia v práve".
[2] Ústav štátu a práva SAV, v. v. i. Bratislava.

doi: 10.46282/bpf.2025.01

law called law of interpretation, but the existence of legal regulation of interpretation of law is proved. The responsibility for breaches of this part of law differs considerably from other kinds of legal responsibility. Maybe that the main reason for these differences is that „law of interpretation" is an example of circularity in law and of secondary rules.

Key words: Law interpretation, responsibility

Dlh právnej vedy

Právna zodpovednosť a výklad práva patria ku rozpracovaným témam právnej vedy či širšie právneho myslenia. Možno ide o nedostatok mojej informovanosti, ale v právnickej spisbe som sa s jednou výnimkou nestretol so spojením týchto tém. Nepožiadal som však AI o vyhľadanie problematiky zodpovednosti za výklad práva, či presnejšie za porušenie pravidiel interpretácie práva. Ako bude ďalej uvedené táto zodpovednosť stojí v centre viacerých druhov právnej zodpovednosti, i keď sa výslovne obvykle neuvádza ani v doktríne ani v rozhodnutiach orgánov verejnej moci ani v iných právnych dokumentoch. Podstatnú časť využitia AI v práve predstavuje výklad práva, ale ako je to vlastne s právnou zodpovednosťou za túto intelektuálnu činnosť, ktorú stále častejšie prenechávame AI.
Samotný fakt existencie právnych noriem upravujúcich výklad práva nastoľuje otázku (ne)existencie „práva interpretácie" ako právneho odvetvia[3], ktorá však nie je pre úvahu o právnej zodpovednosti za výklad práva zásadná. Bez ohľadu na jej zodpovedanie možno vysloviť hypotézu, že zodpovednosť za porušenie tejto skupiny právnych noriem sa vyznačuje nezanedbateľnými zvláštnosťami a paradoxne predstavuje intelektuálne jadro mnohých prípadov právnej zodpovednosti. Príčinou môže byť povaha právnej regulácie výkladu práva, ktorá predstavuje príklad cirkularity v práve. Ide teda o hartovské sekundárne pravidlá.[4] Medzi zvláštnosti právnej zodpovednosti za interpretáciu práva patrí, že právo spája negatívne dôsledky (napr. neúspech v konaní) aj s porušením pravidiel výkladu, ktoré nie sú výslovne zakotvené v žiadnom prameni práva, ale patria ku všeobecne prijímanému kánonu interpretácie.

Vymedzenia pojmov

Cieľom tejto úvahy nie je rozvitie koncepcii právnej zodpovednosti a interpretácie práva, ale pokus o myšlienkové spojenie týchto právnych javov. Preto vychádza z ich

[3] KONCA, Paulina: Creating law of interpretation: a risky or fundamental step? In: revus Revija za ustavno teorijo i filosofijo/Journal for constitutional theory and philosophy of law, 45/2021, bod 47. Dostupné na: https://doi.org/10.4000/revus.7500 (cit.27.09.2025).
[4] HART, Herbert Lionel Adoplhus: Pojem práva. Praha: Prostor, 2004, s. 102.

doi: 10.46282/bpf.2025.01

obvyklého až učebnicového chápania. Napr. učebnica teórie práva od prof. Gerlocha definuje právnu zodpovednosť slovami: „... zvláštna forma právneho vzťahu, v ktorom dochádza na základe porušenia právnej povinnosti ku vzniku novej právnej povinnosti sankčnej povahy"[5] a učebnica tejto fakulty obsahuje vetu: „Zodpovednosť sa definuje ako prebratie dôsledkov vyplývajúcich zo správania, ktoré je v rozpore s právnou normou."[6] Na tomto mieste treba odolať pokušeniu zapojiť sa do nekonečnej, ale intelektuálne príťažlivej a prevažne plodnej diskusie o právnej zodpovednosti.

Výklad práva sa bude v Savignyovskej tradícii chápať ako: „ ...rekonštrukcia myšlienky obsiahnutej v zákone"[7] a ako obvykle sa bude predpokladať, že touto myšlienkou je právna norma. Pre lepšie pochopenie tohto nespočetne razy použitého citátu zo Systému dnešného rímskeho práva je vhodné uviesť, že doslovný preklad slova „innewohnende" by bol asi „obývajúci". Ale tu by začal exkurz jazykovej alebo hermeneutickej analýzy Savignyho diela, ktorý by predstavoval samostatný článok. Akceptuje as Káčerova téza, že: ... zákon pochopíme lepšie, ak budeme predpokladať, že jeho autor nám chce povedať niečo zmysluplné a že aspoň sčasti vie, ako to má urobiť."[8] Predpokladá sa teda zásadná zmysluplnosť textu prameňa práva a to, čo predchádzajúce citáty hovoria o zákonoch sa vzťahuje na texty všetkých prameňov práva s vedomím, že ich výklady sa nezanedbateľne líšia.

Tri skupiny noriem

Ak sa právna zodpovednosť viaže na porušenie normy, tak sa pre úvahu o zodpovednosti za výklad práva stáva východiskovou otázka, aké normy regulujú výklad práva. V prvom rade ide o právne normy sensu stricto, explicitne vyjadrené v niektorom prameni práva (napr. čl. 3 Civilného sporového poriadku, čl. 31, 32, 33 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve). V tejto chvíli úmyselne vynechávam výkladné smernice obsiahnuté väčšinou implicitne v súdnych rozhodnutiach ako prameňoch práva. Druhú skupinu tvoria doktrinálne pravidlá interpretácie práva nájditeľné vo vedeckej a odbornej spisbe, ako aj v judikatúre. Predstavujú pravidlá interpretácie práva lege artis. Viažu sa na právnu kultúru a v jej rámci i na interpretačné spoločenstvá. Treťou a najproblematickejšou skupinou sú spravodlivostné predstavy a neraz i časti morálky spoločnosti, ktoré vstupujú do

[5] GERLOCH, Aleš: Teorie práva. 6. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, s. 162.

[6] FÁBRY, Branislav - KASINEC, Rudolf - TURČAN, Martin: Teória práva. Bratislava: Wolters Kluwer, s.r.o., 2017, s. 219.

[7] SAVIGNY, Friedrich Carl von: System des heutigen Romischen Rechts. Erster Band. Berlin: Bei Veit und Comp, 1840, s. 213.

[8] KÁČER, Marek: Na okraji krajnej núdze. O prepisovaní zákonov počas ich aplikácie. Praha: Leges, 2015, s. 61.

doi: 10.46282/bpf.2025.01

interpretácie práva priamo, alebo prostredníctvom právnych princípov, hodnôt zakotvených v práve, etc.
Patria medzi ne aj pravidlá tvorby práva, pokiaľ nie sú obsiahnuté v niektorom prameni práva vo formálnom zmysle. „...výkladové smernice v určitom stupni korešpondujú zásadám legislatívy a zvlášť zásadám techniky redigovania právnych textov."[9]
Vzniká tak dokrinálne problematická situácia, kedy sa nepriaznivé právne dôsledky spájajú s porušením pravidiel interpretácie, ktoré nemajú vonkajšiu formu niektorého z prameňov práva vo formálnom zmysle.

Kto vykladá a v akej situácii

Pre právnu zodpovednosť za nedodržanie pravidiel interpretácie práva je mimoriadne významné v akej situácii a kto vykladá právo.
Asi netreba zdôrazniť, že úplne mimo sféry právnej zodpovednosti ostáva výklad práva ako súčasť jeho výskumu, či štúdia a to aj keď sa vzťahuje ku skutočnému alebo hypotetickému skutkovému stavu. Výklad ustanovenia CSP v zjavnom rozpore s jeho čl. 3 obsiahnutý v odbornom článku nevedie k uplatneniu právnej zodpovednosti ani vtedy, keď sa vzťahuje ku konkrétnemu súdnemu rozhodnutiu. Všeobecný vplyv na rozhodovaciu prax nestačí ku viazanosti pravidlami výkladu. Ide tu o príklad teleologickej redukcie, kedy slobody vedeckého bádania či slova obmedzujú rozsah záväznosti zákonných interpretačných pravidiel.
a) Už povedané naznačuje, že pre uplatnenie právnej zodpovednosti za výklad práva je dôležitou otázka, či sa výklad práva spája s jeho realizáciou. Ak sa výklad práva nespája bezprostredne s jeho realizáciou, tak je sám právne bezvýznamný, a teda sa za porušenie pravidiel výkladu ani neuplatňuje právna zodpovednosť. To samozrejme nevylučuje jeho právne irelevantné hodnotenie zo zorného uhla všetkých troch uvedených skupín výkladových pravidiel.
Prípadné sankcie za ich nedodržanie sú len neprávne, napr. strata odbornej vážnosti, morálne odsúdenie.
b) Ak sa výklad práva bezprostredne spája s jeho realizáciou, ktorá zahŕňa aj aplikáciu tak nastupuje viacero možných situácií. Prvou a asi najčastejšie opomínanou je právne relevantné konanie fyzickej alebo právnickej osoby zakladajúce sa na jej chápaní (výklade) práva bez ingerencie orgánu verejnej moci. Spravidla je tu porušenie pravidiel interpretácie bezvýznamné, kým nedôjde k zásahu orgánu verejnej moci, ale nevylučuje sa sankcia v podobe neplatnosti právneho úkonu. To isté možno povedať o právnom vzťahu, ktorého účastník/účastníci interpretujú právo v rozpore s pravidlami výkladu.

[9] „... právne systémy môžu a majú obsahovať právo interpetácie." BAUDE, William – SACHS, Stephen E.: Law of Interpretation. In: Harvard Law Review, roč. 130, č. 4, 2017, s. 1120.

doi: 10.46282/bpf.2025.01

Situácia sa zásadne mení ak zasiahne orgán verejnej moci, predovšetkým súd. Ak je orgán verejnej moci (iný ako súd) účastníkom právneho vzťahu v postavení potentior persona, tak porušenie pravidiel interpretácie práva iným účastníkom je spravidla sankcionované neúspechom v konaní a ich porušenie potentior persona až zrušením rozhodnutia v opravnom konaní včítane súdneho prieskumu. Nemožno vylúčiť ani náhradu škody účastníkovi konania a uplatnenie disciplinárnej zodpovednosti voči predstaviteľom orgánu verejnej moci.

Pre účastníka súdneho konania je sankciou za porušenie pravidiel interpretácie práva v zásade neúspech v konaní. Ak tieto pravidlá porušil súd, tak to v zásade otvára cestu opravných konaní. Súčasťou práva na spravodlivý proces je aj určitá kvalita výkladu aplikovaného práva. V tejto chvíli sa však do značnej miery rozchádzajú subjekty porušenia pravidiel výkladu práva a znášania sankcii za toto porušenie. Sankciou je hlavne samotné opravné konanie a v ňom zmena či zrušenie rozhodnutia, ktoré postihujú v prvom rade účastníkov konania predĺžením konania a rastom nákladov. Iba v menšej miere sú sankciou pre súd. Je zvodné žiadať sankcie pre súd a pre sudcu. Každý sudca má počas svojej kariéry nárok na určité množstvo omylov, hlúpostí a chýb. Na zmiernenie ich dopadov na účastníkov konania slúži systém opravných prostriedkov. Ak má justícia fungovať, tak za akokoľvek nesprávny právny názor, ktorý obvykle spočíva v porušení pravidiel interpretácie, by sudca nemal znášať disciplinárny a už vôbec nie trestný postih. Pokiaľ ide o finančnú reparáciu účastníka konania, tak túto za sudcu znáša správne štát. Až opakované nedodržanie pravidiel interpretácie práva sudcom vyslovené v opravných rozhodnutiach vedie ku jeho negatívnemu hodnoteniu, ktoré sa odrazí na kariérnom postupe.

Zodpovednosť za porušenie pravidiel interpretácie práva sa v praxi uplatňuje často v súdnych aj v správnych konaniach i v procesoch realizácie práva mimo nich. Obvykle však ostáva skrytá v úvahách či v argumentácii orgánu aplikujúceho právo týkajúcich sa právnej stránky veci. Okrem výčitiek nesprávneho zistenia (ustálenia) skutkového stavu a použitia nesprávnej normy sú vlastne všetky údajné „hmotnoprávne" pochybenia koniec koncov nesprávnym výkladom práva. Ostáva otvorenou otázkou či aj výber, či zistenie normy vzťahujúcej sa na daný skutkový stav možno začleniť do rámca široko chápaného výkladu práva, alebo presnejšie, či a do akej miery je jeho súčasťou aj výklad práva.

Aj keď je výklad určitého normatívneho textu v určitom interpretačnom spoločenstve nesporný (Clara non sund interpretanda), tak ostáva veľa textu, ktorý si výklad vyžaduje.

N. Luhmann možno preháňa, že „Niet písanej fixácie platného práva bez toho, aby tým vznikla potreba jeho výkladu."[10] Od neustálej interpretácie všetkých normatívnych textov oslobodzujú ich relatívna jasnosť v určitom interpretačnom

[10] LUHMANN, Niklas: Das Recht der Gesellschaft. Frankfurt am Main. Suhrkamp 1993, s. 362.

doi: 10.46282/bpf.2025.01

spoločenstve a ich minulý výklad, ktorý už vytvoril nespornosť ich chápania. Práve situácia nespornosti výkladu v interpretačnom spoločenstve však pri odchylnom výklade vedie k uplatneniu zodpovednosti majúcej podobu zodpovednosti za porušenie pravidla výkladu napr. pravidla stare decisis.

Intelektuálna činnosť

Jadro problému právnej zodpovednosti za výklad práva spočíva v charaktere činnosti, za porušenie pravidiel ktorej sa má uplatniť nová sankčná povinnosť.
Ak je výkon verejnej moci spojený s realizáciou práva, či už preto lebo je ním sám viazaný (formálny právny štát), alebo preto lebo garantuje jeho realizáciu a sám ho aplikuje, tak sa výklad práva chápaný ako zistenie a/alebo určenie toho, čo právo prikazuje stáva súčasťou procesu výkonu verejnej moci. Výklad práva však spočíva v tvorivej intelektuálnej aktivite, ktorá je v dôsledku spojenia práva s inštitúciami verejnej moci aj samotná spojená s uplatňovaním verejnej moci a neraz predstavuje jej intelektuálne jadro, ale aj súčasť vymedzenia hraníc a metód. Tvorivej intelektuálnej aktivite svedčí voľnosť a uplatňovaniu verejnej moci v právnom štáte zase viazanosť právom. Interpretácia práva je hlavne v kontinentálnej právnej kultúre len rámcovo a fragmentárne regulovaná právom, ale podrobne doktrinálnymi pravidlami, ktoré sú však samotné predmetom dlhodobých odborných diskusií, prostredníctvom ktorých sa priebežne menia. „... v skutočnosti totiž neexistuje jednoznačná systematika a zhoda v tom, ktorý z interpretačných prístupov uprednostniť."[11] V žiadnom momente nie je k dispozícii ich autoritatívny a všeobecne prijatý katalóg. S ich porušením sa však spájajú dôsledky sankčnej povahy, e.g. neplatnosť právneho úkonu, zrušenie rozhodnutia v opravnom konaní a zatiaľ našťastie len možnosť postihu za tzv. ohýbanie práva. A tak vzniká mierne absurdná situácia právnej zodpovednosti za porušenie neprávneho (doktrinálneho) pravidla. Konštrukcia implicitnej právnej normy ukladajúcej vykladať právo podľa pravidiel neurčitej právnej doktríny je viac zakrývaním ako opisom reality.
Právna zodpovednosť za porušenie pravidiel výkladu práva môže nastúpiť aj vtedy, keď sa interpret subjektívne nepodujal na zvláštnu intelektuálnu aktivitu výkladu, ale normatívny text, ako jasný na prvý pohľad, bez zvláštnej úvahy realizoval (zvlášť aplikoval).

Neurčitosť

Pri právnej zodpovednosti za porušenie pravidiel výkladu práva vstupuje do hry viacero činiteľov zvyšujúcich mieru neurčitosti samotnej zodpovednosti a sťažujúcich

[11] GÁBRIŠ, Tomáš: Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, 2020, s. 163.

doi: 10.46282/bpf.2025.01

jej jasné teoretické uchopenie. Prvým a azda najvýznamnejším je už spomínaná častá absencia jedinej správnej interpretácie normatívneho textu, ktorú sa snaží s nevyhnutne neúplným úspechom nahradiť autoritatívnosť výkladu orgánu verejnej moci, hlavne súdu. Vyrastá z mnohých príčin od neurčitosti prirodzeného jazyka, cez mnohosť predporozumení a interpretačných spoločenstiev po všeobecnosť, rôznosť až protirečivosť interpretačných smerníc. Vlastnosti tých posledných predstavujú relatívne samostatnú príčinu vysokej miery neurčitosti a/alebo nejasnosti pravidiel, za porušenie ktorých sa má uplatniť právna zodpovednosť. Aj zriedkavé a stručné interpretačné smernice obsiahnuté v zákonoch si vyžadujú kombináciu s ustálenou právnou doktrínou. A napokon ide o silný vplyv hodnôt, záujmov, iných normatívnych systémov a zvlášť spravodlivostných predstáv, ktoré sa pri výklade spojenom s realizáciou práva pretavia do snahy o „veci zodpovedajúci" výsledok interpretácie, ktorý sa „len" následne zdôvodní uznávanými interpretačnými metódami.

Nemecký právny mysliteľ minulého storočia J. Esser pravdepodobne prestrelil jednoznačnosťou svojho tvrdenia, keď napísal: „Prax ... nevychádza z doktrinálnych „metód" nachádzania práva, ale ich len používa na lege artis odôvodnenie rozhodnutí podľa jej chápania skutkového a právneho stavu ..."[12] jeho slová však vystihujú situáciu, kedy orgán verejnej moci rozhodne tak ako pokladá z implicitných dôvodov za správne a následne dopracuje metodologicky akceptovateľný výklad „použitého" práva. Ani to však neznamená bezvýznamnosť argumentačne využitých výkladových metód, lebo síce neboli cestou vyriešenia právnej stránky veci, ale predstavovali hranice toho, ako ju možno v danej dobe a mieste vyriešiť. Ani zručný a skúsený právnik nezdôvodní akúkoľvek interpretáciu. Vynára sa tu však otázka: Porušenie akého interpretačného pravidla vedie ku právnej zodpovednosti, keď interpretačné pravidlá neviedli ku rozhodnutiu, ale ho „iba" následne odôvodnili? Jednou z častých výtiek vznesených v opravných konaniach je nedostatočné alebo chybné odôvodnenie rozhodnutia, v ktorej býva prevažne implicitne obsiahnutá kritika interpretácie práva, na ktorej sa rozhodnutie zakladá. Ide o jeden z najviditeľnejších príkladov uplatnenia zodpovednosti a prípadne i sankcie za porušenie pravidiel výkladu práva, i keď tu opravná inštancia spravidla nehovorí všeobecne o interpretácii a jej pravidlách, ale sa „iba" kriticky vyjadruje ku jednému prípadu ich použitia.

Údiv na záver

Samotnú a významnú otázku predstavujú sankcie za porušenie pravidiel výkladu práva. Prikláňam sa k názoru, že pre ich určenie nie je rozhodujúce či ide o pravidlá

[12] ESSER, Josef: Vorverständnis und Methodenwall in der Rechtsfindung. Rationalitätsgarantien der richterlichen Entscheidungspraxis. Frankfurt am Main: Athäneum Verlag, 1970, s. 7.

doi: 10.46282/bpf.2025.01

stanovené výslovne v niektorom prameni práva vo formálnom zmysle alebo o doktrinálne pravidlá lege artis interpretácie. Rozhodujúcou pre určenie sankcie je subjekt (osoba) vykladača práva. Pre fyzickú osobu, pre právnickú osobu súkromného práva, ba aj pre právnickú osobu verejného práva pokiaľ nevystupuje ako potencior persona sú sankciami neúspech v konaní, neplatnosť prípadne odporovateľnosť právneho úkonu. Pre orgán aplikácie práva, teda paradigmaticky pre súd je sankciou zmena či zrušenie rozhodnutia v opravnom konaní.
Len v naprosto extrémnom prípade možno pripustiť úvahu o disciplinárnej zodpovednosti ako druhu zodpovednosti právnej (?) s jej primeranými sankciami voči osobe zastávajúcej pozíciu v orgáne verejnej moci, lebo za právny názor sa v právnom štáte nestíha a neuplatňuje sa za neho právna zodpovednosť fyzickej osoby.
Opakujem, že tu dochádza k uvaleniu negatívnych dôsledkov predĺženia a zdraženia konania na účastníkov konania, hoci nemuseli vôbec prispieť ku porušeniu pravidiel výkladu práva. Mimo pozornosti ostávajú trestnoprávne a čiastočne administratívnoprávne prípady.
Na záver sa vracia údiv nad tým, že zodpovednosti za porušenie pravidiel výkladu práva nie je venovaná časť odbornej spisby, hoci táto predstavuje súčasť implicitného jadra viacerých druhov zodpovednosti.

Zoznam použitej literatúry

1. BAUDE, William – SACHS, Stephen E.: Law of Interpretation. In: Harvard Law Review, roč. 130, č. 4, 2017, s. 1079-1147
2. ESSER, Josef: Vorverständnis und Methodenwall in der Rechtsfindung. Rationalitätsgarantien der richterlichen Entscheidungspraxis. Frankfurt am Main: Athäneum Verlag, 1970, 218 s.
3. FÁBRY, Branislav - KASINEC, Rudolf - TURČAN, Martin: Teória práva. Bratislava: Wolters Kluwer, s.r.o., 2017, 324 s.
4. GÁBRIŠ, Tomáš: Preskriptívna teória práva. Metodológia aplikácie práva pre súčasnosť. Bratislava: VEDA, 2020, 224 s.
5. GERLOCH, Aleš: Teorie práva. 6. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2013, 310 s.
6. HART, Herbert Lionel Adoplhus: Pojem práva. Praha: Prostor, 2004, s. 316 s.
7. KÁČER, Marek: Na okraji krajnej núdze. O prepisovaní zákonov počas ich aplikácie. Praha: Leges, 2015, 144 s.
8. KONCA, Paulina: Creating law of interpretation: a risky or fundamental step? In: revus Revija za ustavno teorijo i filosofijo/Journal for constitutional theory and philosophy of law, 45/2021. Dostupné na: https://doi.org/10.4000/revus.7500 (cit.27.09.2025)

doi: 10.46282/bpf.2025.01

9. LUHMANN, Niklas: Das Recht der Gesellschaft. Frankfurt am Main. Suhrkamp 1993, 598 s.
10. SAVIGNY, Friedrich Carl von: System des heutigen Romischen Rechts. Erster Band. Berlin: Bei Veit und Comp. 1840, 429 s.

Kontaktné údaje

JUDr. Eduard Bárány, DrSc.
ak.barany@gmail.com
Ústav štátu a práva SAV, v. v. i.
Bratislava

doi: 10.46282/bpf.2025.01

ZODPOVEDNOSŤ ŠTÁTU ZA OCHRANU PRÁVA NA PRÍSTUP K SÚDU V ČASE ÚTOKU UMELEJ INTELIGENCIE

STATE RESPONSIBILITY FOR PROTECTING THE RIGHT OF ACCESS TO A COURT DURING AN ARTIFICIAL INTELLIGENCE ATTACK

Ján Svák, Mariana Bieliková[1]

Abstrakt: Príspevok podáva komparatívny pohľad na zapojenie umelej inteligencie do výkonu súdnictva v súčasnom svete. Konfrontuje ho so situáciou na Slovensku a upozorňuje na nebezpečenstvo umelej inteligencie pri jej nepremyslenom zavádzaní do súdnictva. Osobitne sa venuje problematike zapojenia umelej inteligencie do systému náhodného prideľovania súdnych vecí. Upozorňuje na ohrozenie práva na zákonného sudcu svojvoľným zásahom do systému náhodného prideľovania vecí prostredníctvom umelej inteligencie.

Kľúčové slová: právny štát, nezávislosť súdnictva, právo na prístup k súdu, právo na zákonného sudcu, umelá inteligencia, systém náhodného prideľovania vecí

Abstract: The contribution provides a comparative view of the involvement of Artificial Intelligence in the Judiciary in the modern world. It contrasts this with the situation in Slovakia and highlights the dangers of introducing Artificial Intelligence into the Judiciary without careful consideration. It specifically addresses the issue of integrating Artificial Intelligence into the Random Court Case Allocation System. It warns of the threat to the right to a lawful judge due to arbitrary interference in the Random Court Case Allocation System through Artificial Intelligence.

Key words: Right of access to a court, Rule of Law, Right to a lawful judge, Artificial Intelligence, Random Court Case Allocation System, Independence of the Judiciary

Úvod

Frontálny, agresívny a už takmer nekontrolovateľný vstup umelej inteligencie („AI") do existencie ľudskej civilizácie samozrejme neobíde ani justíciu. Tá sa zatiaľ iba

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov

doi: 10.46282/bpf.2025.02

vyľakane prizerá a zdá sa, že štát reprezentovaný najmä štátnou správou justície (v našom prípade ministerstvom spravodlivosti) zatiaľ neprejavil dostatočný záujem na jej ochrane pred AI. Naopak vo vidine zlepšenia efektívnosti výkonu súdnictva a v spolupráci so spoločnosťami „vlastniacimi" AI začína na celom svete vpúšťať AI do justície. Zabúda na to, že ak je (štát) založený na princípe právneho štátu, tak jeho hlavnou úlohou a jeho zodpovednosťou je ochraňovať autonómiu súdnej moci. Cieľom príspevku je pripomenúť mu (štátu) túto zodpovednosť a byť aspoň slabým hlasom píšťalky alarmujúcej pred týmto nebezpečným útokom AI.

Vzhľadom na absenciu vnútroštátnej právnej ochrany justície pred AI ponúkame v prvej časti stručný prehľad o zavádzaní AI do justície v USA a Číne. V druhej časti to bude prehľad nadnárodnej (z hľadiska efektívnosti sa sústredíme na európsky kontinent) právnej úpravy. V nadväzujúcej časti stručne naznačíme čo to o súčasnom „šarapatení" AI v slovenskej justícii. Ako konkrétny príklad reálneho nebezpečenstva AI nielen pre nezávislosť justície, ale aj pre zmanipulovanie súdnych konaní uvedieme v závere tzv. generátor náhodného prideľovania vecí, na ktorom je založené právo na zákonného sudcu, ako neoddeliteľnej súčasti princípu právneho štátu.

Zavádzanie AI do justície v USA a Číne

Právo na prístup k súdu patrí ku kľúčovým korelátom zavádzania AI do justície. Na jednej strane AI tento prístup uľahčuje, ale na druhej strane ho paradoxne človeku odopiera, resp. nepremysleným zavádzaním AI do justície môže sa spravodlivosť vykonávaná súdom od človeka vzďaľovať. Jednoduchým príkladom je tzv. prediktívna spravodlivosť založená na prezumpcii súdneho rozhodnutia, ktoré vychádza z analýzy doterajšej rozhodovacej činnosti súdov vykonanej pomocou AI. No a od toho je už len neveľký krok k nahradeniu sudcov AI, najmä v tzv. jednoduchých prípadoch či už v správnom súdnictve v rámci priestupkového práva alebo v civilných veciach najmä v prípade záväzkových vzťahov s nepatrnou výškou (finančnou) sporu. Už pár rokov v USA pracujú tzv. robotickí právnici[2] a rozhodovanie AI na čínskych základných súdoch je samozrejmosťou, keď tu pôsobia najmä ako súdni asistenti pri spracovaní bežnej agendy, vrátane návrhov na rozhodovanie jednoduchých súdnych sporov, ktoré prechádzajú následne len rutinnou „ľudskou" kontrolou. Typickým špecifikom je, že tieto rozhodnutia musia zodpovedať

[2] Ide o technológie, kde AI, resp. chatboty automatizujú jednoduchšie (no stále zložitejšie) právne úkony. Prvý známy „robotický právnik" bol vyvinutí J. Browderom tzv. Do Not Pay. Stačí definovať svoj problém ako napríklad odvolať sa proti pokute za nesprávne parkovanie, ktorú Vám mesto zaslalo doporučenou zásielkou. Samotný tento robotický právnik čelil obžalobe podanej spoločnosťou Edelson, ktorá využívala služby Do Not Pay a nebola spokojná s ich kvalitou. Stále je však využívanie robotických právnikov viac v rovine etickej ako právnej.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

hodnotám čínskeho komunistického režimu. Od roku 2017 však existuje už aj prvý „internetový súd".

Všeobecne možno rozdeliť[3] nasadzovanie AI do súdnictva na dve časti, a to na

- samotné súdne rozhodovanie,
- správu justície.

Prvopočiatky súčasného zavádzania AI do súdneho rozhodovania sú spojené s budovaním tzv. otvorenej spoločnosti založenej na transparentnosti rozhodovania orgánov verejnej moci a ich kontroly zo strany občianskej spoločnosti. Na prelome milénií tento trend postihol aj Slovensko a „módou" sa stalo zverejňovanie súdnych rozhodnutí na internete čo má kľúčový význam, pretože počítačom spracované a šírené informácie sú „ropou" 21. storočia. Už vtedy sme (ako sa neskôr ukázalo márne) vystríhali pred kolíziou s ľudskými právami ako je právo na súkromie, ale aj právo na prístup k súdu, či paradoxne aj právo na prístup k právu. Konštatovali sme vtedy, že

„začiatok nového milénia je významne determinovaný rozširovaním informácii prostredníctvom neviditeľnej, ale stále viac pociťovanej siete – internetu. Internet sa stáva zdrojom informácií, ale aj kontrolným a komunikačným médiom medzi občanmi a štátom. Na druhej strane stále viac odhaľuje aj zo súkromia občanov. Medzi tým čo je na prospech občana, keď sa informácia na internete zverejní a tým, čo mu už škodí, je veľmi jemná hranica. Jej prekročenie je málokedy také citlivé ako v prípade súdnych rozhodnutí. Súdne rozhodnutia sú prostriedkom na liečenie problémov neraz spojených s intímnou sférou života človeka. Preto ich odhaľovanie na voľne prístupnej internetovej adrese je prelomovým krokom a jeho pozitívnosť či negatívnosť treba rozobrať zo všetkých jeho aspektov."[4]

Po analýze rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva („ESĽP") sme upozorňovali na obsah práva na verejnosť súdneho konania, od ktorého sa totiž odvodzovala filozofia uverejňovania súdnych rozhodnutí na internete. Ani teraz sa nevzdávame tvrdenia, že princíp verejnosti súdneho konania plní dve základné úlohy a to

- individuálnu ochranu účastníkov súdneho konania,

[3] Nie je to pochopiteľne jediné možné rozdelenie. Z vecného hľadiska možno rozdeliť zapojenie AI do justície podľa zamerania na

- vyhľadávače v súdnych rozhodnutiach,
- on/line riešenie sporov,
- vypracovanie rôznych právnych dokumentov, napríklad zmlúv,
- prediktívne analýzy,
- informovanie účastníkov konania s využitím chatbotov.

[4] SVÁK, J.: Ústavnoprávny rozmer zverejňovania súdnych rozhodnutí na internete. *Justičná revue*, 55, 2003, č. 3, s. 239.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

- možnosť spoločenskej kontroly výkonu súdnictva.[5]

Z uvedeného vyplýva, že čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd („Dohovor) neobsahuje právo verejnosti na informácie o súdnom konaní (to je spojené s právom na slobodu prejavu aj ako právom byť informovaný, ktoré je spojené s reštrikciami uvedenými v čl. 10 Dohovoru).[6] Princíp verejnosti súdneho konania je naopak spojený s právom účastníkov konania na spravodlivé súdne konania a tak s ním treba aj zaobchádzať.

V prvom rade ho treba konfrontovať s právom na súkromie, a to konkrétne s ochranou osobných údajov, ktorá podlieha známemu nariadeniu Európskej únie č. 2016/679 s už ikonickou skratkou GDPR, ale aj menej známemu Dohovoru Rady Európy č. 108 o ochrane fyzických osôb pri automatizovanom spracovávaní osobných údajov. Prvotným a imperatívnym príkazom pre zverejňovanie osobných údajov zo súdnych rozhodnutí na internete je ich anonymizácia, resp. v menšej miere pseudonymizácia, pretože práve anonymizácia osobných údajov v súdnych rozhodnutiach je jeden z dvoch zásahov AI do slovenského súdnictva, čomu sa budeme venovať v samotnej kapitole.

Nasadzovanie AI do správy justície má viaceré ciele. V súvislosti s využitím AI pri výbere „zákonného" sudcu upozorníme v samostatnej kapitole na riziká spojené s možnou manipuláciou pri prideľovaní veci tomu „správnemu" sudcovi či súdnemu senátu. Nie je to však jediné riziko, ktoré pod pláštikom „zefektívnenia" súdenia prináša AI do správy justície. V krajnom prípade môže slúžiť aj ako jeden z nástrojov na vyvodzovanie sudcovskej zodpovednosti nielen za porušenie práva na bezprieťahové súdne konanie, ale aj za kvalitu súdnych rozhodnutí, napríklad v prípade odklonu od „ustálenej" judikatúry.

V ďalšom sa sústredíme na zavádzanie AI do justície v

a) USA
b) Číne

[5] V rozhodnutí vo veci *Diennet proti Francúzsku (26. septembra 1996, č.18160/91)* ESĽP uviedol, že verejný charakter chráni účastníkov súdneho konania pred výkonom justície v tajnosti, bez verejnej kontroly a je jedným z prostriedkov pomocou ktorých má byť dosiahnutá dôvera v súdnictvo.

[6] Ako príklad možno uviesť princíp prezumpcie neviny a zákaz médiám ovplyvňovať priebeh súdnych konaní. Vo veci *Worm proti Rakúsku (29. augusta 1997, č. 22714/93),* ESĽP konštatoval, že správy a komentáre o súdnych konaniach prispievajú k ich poznaniu a sú kompatibilné s požiadavkou verejnosti súdneho konania, ak neprekročia hranice dané záujmom na riadnom výkone spravodlivosti. V tomto prípade ich novinár prekročil, pretože konštatoval vinu obžalovaného ešte pred konečným verdiktom súdu, čo porušilo princíp prezumpcie neviny, ale mohlo mať vplyv aj na obsah súdneho rozhodnutia.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

Ad a) USA

Všeobecný rámec úpravy, *Výkonný príkaz 14110 o bezpečnom, zabezpečenom a dôveryhodnom vývoji a používaní AI*[7] v USA bol vydaný a podpísaný prezidentom Bidenom 30. októbra 2023 a predstavoval dobovo najkompletnejšie vymedzenie politických cieľov americkej administratívy v oblasti AI. Uvedený právny rámec 20. januára 2025 prezident Trump v priebehu niekoľkých hodín po svojom nástupe do funkcie zrušil a 23. januára 2025 podpísal Výkonný príkaz 14179, *Odstránenie prekážok brániacich americkému vedúcemu postaveniu v oblasti umelej inteligencie*, ktorého cieľom je posilniť vedúce postavenie USA v oblasti AI, podpora rozvoja „čistej" AI bez ideologických zaujatostí alebo sociálnych záujmov, vypracovanie AI Akčného plánu na udržanie globálnej dominancie AI. Následnou reakciou bolo prepracovanie memoranda M- 25-21, *Urýchlenie federálneho využívania umelej inteligencie prostredníctvom inovácií, riadenia a verejnej dôvery,*[8] ktorá okrem iného vymedzila kategóriu „hight-impact AI" so zvýšenými požiadavkami na pred-spustenie testovania, hodnotenie dopadov, kontinuálny monitoring, školenia personálu, ľudský dohľad a odvolacie mechanizmy. A tiež prepracovanie memoranda M-25-22, *Podpora efektívneho zavádzania AI vo verejnej správe,*[9] ktoré podporuje kupovanie americkej AI, predchádzanie vendor lock-in, ochranu práv duševného vlastníctva a využívanie a ochranu vládnych údajov pri obstarávaní systémov alebo služieb AI a ochranu výkonových kontraktov (zmlúv založených na výkone, prieskum trhu a komerčnosť).

Federálna úprava zaznamenala pre sektor justície nedávno dva veľké progresy. Prvým je prijatie odporúčania Výborom pre pravidlá praxe (Judicial Conference´s Committee on Rules) 10. júna 2025 o pravidle, aby dôkazy generované AI, bez prítomnosti odborného svedka, spĺňali rovnaké kritéria spoľahlivosti ako expertné

[7] Executive Order 14110, titled Executive Order on Safe, Secure, and Trustworthy Development and Use of Artificial Intelligence. Bližšie pozri: https://bidenwhitehouse.archives.gov/omb/briefing-room/2023/11/01/omb-releases-implementation-guidance-following-president-bidens-executive-order-on-artificial-intelligence/ a https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2023/10/30/fact-sheet-president-biden-issues-executive-order-on-safe-secure-and-trustworthy-artificial-intelligence/.

[8] M-25-21. Memorandum for the Heads of executive departments and agencies. April 3, 2025. Dostupné na: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/02/M-25-21-Accelerating-Federal-Use-of-AI-through-Innovation-Governance-and-Public-Trust.pdf>.

[9] M-25-22. Memorandum for the Heads of executive departments and agencies. April 3, 2025. Dostupné na: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/02/M-25-22-Driving-Efficient-Acquisition-of-Artificial-Intelligence-in-Government.pdf>.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

výpovede.[10] Súčasne Americká advokátska asociácia vydala *Usmernenia pre súdnych úradníkov pre zodpovedné používanie AI na súdoch*.[11] V ňom zdôrazňujú najmä:

a) zodpovednosť sudcov za konečné rozhodnutie,
b) potrebu technologickej kompetencie,
c) riziko automatizačnej zaujatosti a
d) ochranu dôverných údajov.

Všeobecná federálna právna úprava predstavuje *lex generalis* vo vzťahu k *lex specialis* v podobe sektorovej republikovej úprave.

Medzi republikové úpravy použitia AI v justičných systémoch USA patria napríklad:

1. Delaware Supreme Court, ktorý 30. októbra 2024 prijal internú politiku obmedzujúcu používanie generatívnej AI personálom súdu formou zákazu neschválených nástrojov a zákazu vkladania neverejných dát do AI nástrojov.[12]
2. Georgia Supreme Court zriadil ad hoc Výbor pre umelú inteligenciu a súdy,[13] ktorý sa prvýkrát stretol 23. októbra 2024. Stanovil viaceré ciele smerujúce k posúdeniu rizík a prínosov používania generatívnej AI na súdoch a vypracovaniu odporúčaní, ktorými zabezpečí, že používanie AI neoslabí

---

[10] From innovation to exposure: artificial intelligence risks for legal professionals. https://www.reuters.com/legal/legalindustry/innovation-exposure-artificial-intelligence-risks-legal-professionals-2025-07-14/. Európska odborná verejnosť, vrátane slovenskej má zatiaľ k zavádzaniu AI do systému občianskoprávnych dôkazov negatívne stanovisko a v zásade to zodpovedá aj rozvíjajúce sa súdnej praxi. Pozri PINTEROVÁ, Dominika: Odpoveď generatívnej umelej inteligencie a dôkaz v súdnom konaní, J
RASSI, J. Možnosti a meze využití umělé inteligence v občansko-právním řízení. Justičná revue, 2025, č. 10, v tlači.

[11] DIXON. Herbert B.: American Bar Association. Guidelines for Judicial Officers. Use of Artificial Intelligence. In. The Judges' Journal. Maz 06, 2025. Dostupné na: <https://www.americanbar.org/groups/judicial/resources/judges-journal/2025-spring/guidelines-judicial-officers-responsible-use-artificial-intelligence/>. a
11. LIEBERKNECHT, Nicholas: From innovation to exposure: artificial intelligence risks for legal professionals. Reuters. 2025. online. July 14, 2025. Dostupné na: <https://www.reuters.com/legal/legalindustry/innovation-exposure-artificial-intelligence-risks-legal-professionals-2025-07-14/>. Európska odborná verejnosť, včítane slovenskej má zatiaľ k zavádzaniu AI do systému občianskoprávnych dôkazov negatívne stanovisko a v zásade to zodpovedá aj rozvíjajúcej sa súdnej praxi. Pozri PINTEROVÁ, Dominika: Odpoveď generatívnej umelej inteligencie ako dôkaz v súdnom konaní. *Justičná revue*, 2025, č.8-9, v tlači. RASSI, J. Možnosti a mere využití umělé intelligence v občansko-právnim řízení. Justičná revue, 2025, č. 10, v tlači.

[12] CARLUCCI, William M.: - STONE, Kaityn E. – ZOGBY, Michael C. – SAROKHANIAN, Nicholas A.: Supreme Courts Of Delaware And Georgia Take Steps To Regulate The Use Of Artificial Intelligence. Mondaq. 30 October 2024. Dostupné na: <https://www.mondaq.com/unitedstates/new-technology/1536016/supreme-courts-of-delaware-and-georgia-take-steps-to-regulate-the-use-of-artificial-intelligence>.

[13] Tamtiež.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

dôveru verejnosti v súdny systém. Súčasne skúma reguláciu AI, vrátane otázok potenciálnych vplyvov AI na dôkazy v súdnom konaní (overovanie pravosti, deepfakes a schopnosť vylepšiť zvukové a obrazové záznamy), vrátane dôveryhodnosti dôkazov, zaujatosti a etiky. Zaoberá sa adekvátnosťou súčasných súdnych pravidiel a etických noriem pri riešení používania AI. Skúma vplyv zaujatosti, dôvernosti a bezpečnostných otázok pri používaní AI. Analyzuje národné a medzinárodné osvedčené postupy. [14]

3. Illinois Supreme Court prijal 1. januára 2025 politiku povoľujúcu zodpovedné používanie AI, a nevyžaduje výslovné označenie, že bol použitý systém alebo prvok AI, avšak kladie dôraz na overovanie výstupov, ochranu dôverných dát a zodpovednosť v zmysle existujúcich etických pravidiel.
4. Štáty Connecticut[15], Maryland, New Jersey, Utah[16] a New York[17] formálne vydali rámce alebo odporúčania o používaní AI v justícii, upriamujúc pozornosť najmä na technické kompetencie, ochranu osobných údajov, riziko zaujatosti a komunikácie medzi stranami sporu.

Zaujímavé je rozhodnutie *Mata v. Avianca, Inc. z 22. júna 2023* Okresného súdu USA pre Južný okres New Yorku,[18] v ktorom súd zamietol žalobu o náhradu škody proti leteckej spoločnosti Avianca a udelil pokutu 5 000 dolárov právnikom zastupujúcich žalobcov, za to, že vo svojich právnych podaniach predložili a „citovali" falošné precedensy vygenerované službou ChatGPT. Použitie neexistujúcej judikatúry vygenerovanej prostredníctvom AI je uvedené aj v rozhodnutí *Gauthier v. Goodyear Tire & Rubber Co.* Okresného súdu USA pre Východný dištrikt Texasu,[19] v ktorom súd zdôrazňuje, že sa vyžaduje, aby sa (v tomto prípade advokát) preskúmal a overil akýkoľvek obsah generovaný počítačom, a aby sa uistilo, že spĺňa všetky normy (pozn. a odkazy na judikatúru a citácie). Medzi dopady vzniknuté citovaním neexistujúcej judikatúry je možné zaradiť vypracovanie a publikovanie Pravidiel

[14] Tamtiež.

[15] State of Connecticut Judicial Branch: Responsible AI Framework for the State of Connecticut Judicial Branch. JBAPPM Policy 1013. February 1, 2024. Dostupné na: <https://www.jud.ct.gov/faq/CTJBResponsibleAIPolicyFramework2.1.24.pdf>.

[16] The Utah Judiciary's HR. Judicial Council Rules Regarding AI. Beginning October 25, 2023. Dostupné na: <https://sites.google.com/utcourts.gov/courts-hr/policy/ai-information>.

[17] The Association of the Bar of the City of New York. AI and the NYS Judiciary: A Preliminary Path. Committee Reports. June 3,2024. Dostupné na: https://www.nycbar.org/reports/ai-and-the-nys-judiciary-a-preliminary-path/.

[18] Rozhodnutie Mata v. Avianca, Inc., United States District Court, S.D. New York. Jun 22, 2023. Dostupné na: <https://www.casemine.com/judgement/us/6499235932898b72d5cfb1aa>.

[19] Rozhodnutie Gauthier v. Goodyear Tire & Rubber Co., United States District Court, E.D. Texas. Nov 25, 2024. Dostupné na: <https://www.casemine.com/judgement/us/6746a063e8c044126187cfea>.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

profesionálneho správania[20] vzťahujúcich sa k používaniu generatívnej AI v právnickej praxi Americkou advokátskou komorou v júni 2024, ktorá predstavuje prvé americké etické stanovisko k zodpovednosti právnikov používajúcich AI. Oba judikáty pri citovaní neexistujúcej judikatúry vychádzajú z konceptu individuálnej zodpovednosti fyzickej alebo právnickej osoby (právnika zastupujúceho stranu sporu, ktorý použil výstupy zo systému AI), na rozdiel od aktuálne ustálenej judikatúry štrasburského súdu.[21]

Ad b) Čína

„Ázijský drak" má aktuálne pripravený predbežný návrh čínskeho zákona o AI[22] s cieľom podporiť technologické inovácie, uľahčiť zdravý rozvoj AI a regulovať činnosti súvisiace s vývojom, poskytovaním a používaním produktov a služieb AI, ako aj ich dohľad a riadenie, chrániť národnú bezpečnosť a verejný záujem a chrániť oprávnené práva a záujmy jednotlivcov a organizácií. V súčasnosti už platia nariadenia a technické normy (platné a účinné od rokov 2022 a 2023), z ktorých najdôležitejšie sú nariadenie o riadení odporúčaní pre algoritmy internetových informačných služieb[23] (zavádza povinnosť pre poskytovateľov algoritmických služieb, napr. Tik Tok, e-commerce platformy zverejniť princípy fungovania algoritmov, zakazuje používanie algoritmov na manipuláciu správania používateľov, narúšanie verejného poriadku alebo diskrimináciu a stanovil povinnosť prevádzkovateľov nahlásiť citlivé algoritmy čínskym štátnym orgánom), nariadenie o riadení hĺbkovej integrácie internetových informačných služieb,[24] dočasné opatrenia pre riadenie generatívnych služieb umelej inteligencie[25] (týka sa modelov ako

---

[20] PIRSING, Maynard E., GLENDON, Mary Ann: Legal Ethics, Encyclopedia Britannica. 8 June 2023. American Bar Association Model Rules of Professional Conduct. Dostupné na: https://www.britannica.com/topic/legal-ethics.

[21] Bližšie pozri: Rozhodnutie ESĽP zo 16. júna 2015 vo veci Delfi AS v. Estónsko. č. 64569/09. Rozhodnutie ESĽP z 2. februára 2016 vo veci Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt v. Hungary. č. 22947/13. a Rozhodnutie ESĽP z 7. februára 2017 vo veci Pihl v. Švédsko, č. 74742/14. podľa ktorých zodpovednosť má prevádzkovateľ.

[22] Artificial Intelligence Law of the People's Republic of China (Draft for Suggestions from Scholars). (中华人民共和国人工智能法（学者建议稿）). Official WeChat (微信) account of the Digital Rule of Law Institute at East China University of Political Science and Law (华东政法大学数字法治研究院),March16,2024. Dostupné na: <https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/t0592_china_ai_law_draft_EN.pdf>.

[23] China Law Translate: Regulations on the Management of Algorithm Recommendations for Internet Information Services. 2021/12/31. Dostupné na: <https://www.chinalawtranslate.com/en/algorithms/>.

[24] China Law Translate: Regulations on Deep Integration Management of Internet Information Services. 2022/11/25. Dostupné na: <https://www.chinalawtranslate.com/en/deep-synthesis/>.

[25] China Law Translate: Interim Measures for the Management of Generative Artificial Intelligence Services 2023/07/13. Dostupné na: <https://www.chinalawtranslate.com/en/generative-ai-interim/>.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

ChatGPT, Midjourney a ich čínskych ekvivalentov a vyžaduje registráciu a bezpečnostné hodnotenie generatívnych AI systémov, súčasne zakazuje generovanie obsahu, ktorý narúša sociálnu stabilitu, propaguje násilie, či odpor voči vláde), či norma pre základné bezpečnostné požiadavky na služby generatívnej umelej inteligencie.[26]

Zaujímavé je pri stratégii právnej úpravy porovnať Čínu s Európskou úniu („EÚ"). Vývoj rámcov právnej úpravy umelej inteligencie v EÚ a v Číne prebieha totiž simultánne a disponuje viacerými spoločnými aspektami. V roku 2019 Čína prijala záväzky týkajúce sa dohľadu nad AI a v tom istom roku skupina expertov Európskej komisie pre umelú inteligenciu uverejnila svoje etické usmernenia pre dôveryhodnú AI. Ciele regulácie sú prakticky totožné, najmä bezpečnosť, etika, ochrana ľudských práv, vrátane právnej ochrany a ochrany spracúvania osobných údajov.

Napriek skoro totožným cieľom a zásadám, medzi týmito dvoma právnymi úpravami existujú značné rozdiely. Pre EÚ je charakteristické, že stanovila jednotný právny rámec AI prostredníctvom nariadenia 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie,[27] (ďalej len „AIA") a „zasadila ho" do dlhodobej európskej digitálnej stratégie kreovanej aj Aktom o digitálnych službách, Aktom o správe údajov, nariadením o ochrane osobných údajoch fyzických osôb, atď. V snahe podporovať maximálnu harmonizáciu práv členských štátov v digitálnej oblasti a v oblasti AI, formou prijatia generálnej právnej normy, a súčasne prijatím samostatnej generálnej právnej normy pre každú oblasť, zaviedla EÚ pre subjekty (prevádzkovateľov) zložitú spleť právnych povinností. Prevádzkovatelia pri každom zavádzaní systému, a aj prevádzkovaní existujúceho systému, sú povinní analyzovať zložité právne otázky, hlavne rozsah pôsobnosti toho ktorého nariadenia, prekrývanie povinností s inými nariadeniami, napr. s nariadením o ochrane osobných údajov fyzických osôb a aj iných zástupných tém, ako napr. povinnosti vyplývajúce z kybernetickej bezpečnosti, zodpovednosť za výrobky a ich bezpečnosť a iné. Esenciálnou otázkou pri európskej právnej úprave je preto to, či prevádzkovateľ/organizácia spadá do rozsahu pôsobnosti nariadenia.

Čína sa vybrala smerom „cieleného nariadenia" bez horizontálneho regulačného rámca a čiastkových zákonov, nariadení a opatrení pre špecifické odvetvia, sektory.

---

[26] National Technical Committee 260 on Cybersecurity of Standardization Administration of China (SAC/TC260; 全国网络安全标准化技术委员会): TC260-003 Basic Security Requirements for Generative Artificial Intelligence Services. February 29,2024. Dostupné na: <https://cset.georgetown.edu/publication/china-safety-requirements-for-generative-ai-final/>.

[27] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii), link: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689

doi: 10.46282/bpf.2025.02

Technické normy a pilotné projekty riadenia AI boli vyhlásené s cieľom dosiahnuť najlepšie postupy a skúsenosti pri presadzovaní, spravidla vzhľadom na typ ponúkanej služby v koexistencii lokálnych experimentálnych právnych a technických regulácií (napr. v Šanghaji a v Šen-čene) vytvárajúcich decentralizovanú právnu úpravu AI. Kľúčovou otázkou pri hodnotení teda je, či konkrétna služba spadá do rozsahu pôsobnosti predmetnej právnej regulácie.

Následne pomerne podstatné rozdiely medzi úpravami je možné identifikovať v procese klasifikácie rizík a typoch kategórií rizík. V čínskej úprave neexistuje zastrešujúci rámec pre klasifikáciu rizík a pre každú službu je vytvorený jedinečný súbor rizík. Predpisy obsahujú popis rizík ako uvedenie zakázaných postupov, atribútov verejnej mienky a schopnosti sociálnej mobilizácie.[28] Európska úprava je oproti tomu generálna a explicitná.

Klasifikácia a typy rizík vo väzbe na súdne systémy (výkon spravodlivosti a demokratické procesy), je upravená v čl. 6 ods. 2 AIA, na ktoré sa vzťahujú osobitné požiadavky a záruky, a ktoré podľa bodu 6 prílohy III AIA patria medzi vysokorizikové systémy AI.[29] Ide o systémy, ktoré má používať justičný orgán, alebo ktoré sa majú

[28] Bližšie pozri: 8.DORWART, Hunter – QU, Harry – BRÄUTIGAM, Tobias – GONG, James: IAAP. Preparing for compliance: Key differences between EU, Chinese AI regulations. 5 Feb 2025. Dostupné na: <https://iapp.org/news/a/preparing-for-compliance-key-differences-between-eu-chinese-ai-regulations>.

[29] Bod 6 prílohy III AIA, *Presadzovanie práva, pokiaľ je ich použitie povolené podľa príslušných právnych predpisov Únie alebo vnútroštátnych právnych predpisov:*

a) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene na posudzovanie rizika, že sa fyzická osoba stane obeťou trestných činov;
b) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva ako polygrafy alebo podobné nástroje;
c) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva na hodnotenie spoľahlivosti dôkazov v priebehu vyšetrovania alebo stíhania trestných činov;
d) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva na posudzovanie rizika, že fyzická osoba spácha alebo opätovne spácha trestný čin, a to nielen na základe profilovania fyzických osôb uvedeného v článku 3 bode 4 smernice (EÚ) 2016/680, alebo na posúdenie osobnostných čŕt a charakteristických znakov alebo trestnej činnosti fyzických osôb alebo skupín v minulosti;
e) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva na profilovanie fyzických osôb uvedené v článku 3 bode 4 smernice (EÚ) 2016/680 v priebehu odhaľovania, vyšetrovania alebo stíhania trestných činov.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

používať v jeho mene na pomoc justičnému orgánu pri skúmaní a interpretácii skutkových okolností a práva a pri uplatňovaní práva na konkrétny súbor skutkových okolností, alebo ktoré sa majú používať obdobným spôsobom pri alternatívnom riešení sporov a o systémy AI určené na ovplyvňovanie výsledku volieb alebo referenda alebo volebného správania fyzických osôb pri hlasovaní vo voľbách alebo v referende. Pričom medzi uvedené nepatria systémy AI, ktorých výstupom nie sú fyzické osoby priamo vystavené, ako sú nástroje používané na organizovanie, optimalizáciu alebo tvorbu štruktúry politických kampaní z administratívneho a logistického hľadiska.

Na druhej strane čínsky návrh zákona o AI zakazuje konkrétne operácie, napr. s kvalitou dát alebo s manipulovaním obsahu, či poskytovaním nezákonného obsahu, a v čl. 81 čínskeho návrhu zákona o AI je upravený boj proti trestnej činnosti formou medzinárodnej spolupráce s inými krajinami v oblasti presadzovania práva a spravodlivosti aj formou predchádzania nezákonného využívania technológií, teroristickými a extrémistickými silami a nadnárodnými organizovanými zločineckými skupinami. Predmetná úprava je „len" všeobecná a nie je zrejmá jej prípadná aplikácia.

Európske AIA v čl. 5 explicitne upravuje zakázané praktiky využívania AI. Priamo v nariadení sú upravené aj výnimky, pričom pre účely presadzovania práva za splnenia podmienky nevyhnutnej potrebnosti na používanie systémov diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase sú vyňaté:

- cielené pátranie po konkrétnych obetiach únosov, obchodovania s ľuďmi alebo sexuálneho vykorisťovania ľudí, ako aj pátranie po nezvestných osobách;
- predchádzanie konkrétnemu, závažnému a bezprostrednému ohrozeniu života alebo fyzickej bezpečnosti fyzických osôb alebo skutočnej a existujúcej alebo skutočnej a predvídateľnej hrozbe teroristického útoku;
- lokalizácia alebo identifikácia osoby podozrivej zo spáchania trestného činu na účel vedenia vyšetrovania alebo stíhania trestného činu alebo výkonu trestnej sankcie za 16 trestných činov uvedených v prílohe II.[30]

[30] Trestné činy podľa článku 5 ods. 1 prvého pododseku písm. h) bodu iii): terorizmus, obchodovanie s ľuďmi, sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, nedovolené obchodovanie s omamnými alebo psychotropnými látkami, nedovolené obchodovanie so zbraňami, strelivom alebo s výbušninami, vražda, ťažká ujma na zdraví, nedovolené obchodovanie s ľudskými orgánmi alebo tkanivami, nedovolené obchodovanie s jadrovými alebo rádioaktívnymi materiálmi, únos, obmedzovanie osobnej slobody alebo branie rukojemníka, trestné činy podliehajúce právomoci Medzinárodného trestného súdu, nezákonné ovládnutie lietadla alebo plavidla, znásilnenie, trestné činy proti životnému prostrediu, organizovaná alebo ozbrojená lúpež, sabotáž, účasť v zločineckej organizácii zapojenej do jedného alebo viacerých vyššie uvedených trestných činov.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

Používanie umelej inteligencie v čínskych súdnych systémoch je jedinečné tým, že je budované ako systém „inteligentných súdov" a realizovaný kombináciou stratégií, usmernení a praktickej digitalizácie justície. Súčasťou digitálnej transformácie justície bolo prijatie Politickej stratégie „Smart Court" spustenej Najvyšším ľudovým súdom v roku 2017, ktorej cieľom bolo vytvoriť „inteligentné súdy" pomocou AI, blockchainu a veľkých dát. Zásady pri použití sú definované s dôrazom na kontrolu výstupu AI sudcom (sudca – človek vykoná finálne rozhodnutie), zákaz úplne autonómnych rozhodnutí bez ľudského dohľadu, nutnosti vysvetliteľnosti AI systémov a ich algoritmov, transparentnosti a bezpečnosti a ochranu súkromia a ochranu osobných údajov. Použitie AI je možné identifikovať v rozpoznávaní hlasu a transkripcii súdnych pojednávaní, automatickej analýze dôkazov a automatizácii rozhodovania jednoduchých prípadov (napr. dopravné pokuty, spotrebiteľské spory) a návrhoch rozsudkov vo vybraných prípadoch. Novelou čínskeho občianskeho práva procesného účinnou od 1 . januára 2022 sa zaviedli „internetové súdy", teda sa zrovnoprávnila forma vedenia súdneho konania prostredníctvom informačnej siete, čiže online (má rovnaké právne účinky ako klasické „offline" súdne konania) na základe písomného súhlasu strán,[31] s väzbami na nástroje AI, ktorými počas online súdneho konania realizuje napr. rozpoznávanie hlasu, či automatické spracovanie dokumentov.[32]

Medzi príklady použitia AI v justičných systémoch Číny patria napríklad:

1. Hangzhou Internet Court, založený v auguste 2017, je považovaný za prvý čínsky internetový súd, kde sa celý proces riadi online – od podania žaloby po rozhodnutie, vrátane využitia AI a blockchainu ako dôkazného prostriedku. V roku 2019 bol na súde nasadený AI nástroj „Xiao Zhi 3.0", ktorý slúži ako podpora sudcom: vyhľadáva právne predpisy a podobné prípady, sumarizuje argumenty v reálnom čase, analyzuje dôkazy a ponúka návrh rozhodnutia o jednoduchých zmluvných sporoch týkajúcich sa online nakupovania, služieb a porušovania autorských práv.[33]
2. Najvyšší ľudový súd vytvoril *Judicial Big Data Center* – databázu (aktuálne s viac ako 320 miliónmi) právnych dokumentov, rozsudkov a prípadových štúdií, ktorá slúži na tréning AI systémov a podporu sudcom pri vyhľadávaní,

[31] Podľa čl. 16 Občianskeho práva procesného Čínskej republiky - Civil Procedure Law of the People's Republic of China (第十六条). Link: https://www.wipo.int/wipolex/zh/legislation/details/22186.

[32] DU, Guodong a kol.: China Justice Observer. China Amends Civil Procedure Law with Focus on Online Litigation. 22 Jan 2022. Dostupné na: <https://www.chinajusticeobserver.com/a/china-amends-civil-procedure-law-with-focus-on-online-litigation>.

[33] ChinaDaily. Xinhua. Hangzhou Internet Court. 2018-08-18. Dostupné na: <https://www.chinadaily.com.cn/a/201808/18/WS5b77c8f4a310add14f386801.html>. a bližšie pozri Hangzhou Internet Court. Dostupné na: <https://www.netcourt.gov.cn/?lang=En>.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

výbere predpisov, generovaní obsahov alebo systematickom sumarizovaní informácií a pri zabezpečovaní konzistentnosti ich rozsudkov.[34]

3. Systém „206" v Šanghaji predstavuje inteligentný asistenčný AI systém vybavovania prípadov policajtom, prokurátorom a sudcom spravidla v trestnom súdnom konaní. Automaticky analyzuje dôkazy, navrhuje právne kvalifikácie a upozorňuje na nedostatky v dôkazoch ešte pred podaním obžaloby, používa technológiu OCR (rozpoznávanie textu), NLP (porozumenie textu), rozpoznáva reč, vykonáva entitnú extrakciu, analýzu vzťahov, porovnáva fakty s podobnými prípadmi, identifikuje relevantné zákonné ustanovenia a pomáha sudcom pri tvorbe rozhodnutia.[35]

Nadnárodná ochrana justície pred AI v rámci Európy

V rámci nadnárodnej ochrany pred nepremysleným zavádzaním AI do justície v Európe možno vymedziť tri úrovne, a to

- Organizáciu pre hospodársku spoluprácu a rozvoj („OECD")
- Európsku úniu („EÚ")
- Radu Európy

a) OECD

Medzinárodná spolupráca je kľúčom k formovaniu etického využívania AI na podporu účinného a inkluzívneho prístupu k spravodlivosti v oblasti digitálnej transformácie a riadenia AI prostredníctvom justičných systémov zameraných na ľudí. Touto otázkou sa OECD priamo nezaoberá, ale zameriava sa na navrhnutie nástroja pre použitie systémov AI vo verejnej správe. V slovenských podmienkach je správa justície, vrátane usmerňovania vývoja, nasadzovania a využívania informačných systémov a technológií na súdoch v kompetencii ministerstva spravodlivosti,[36] čím sú zásady a praktické odporúčania OECD v primeranej miere aplikovateľné. V marci 2025 OECD v pripravovanom rámci na podporu vlád pri využívaní AI vo verejnom sektore uviedla základné faktory a ochranné prvky pre dôveryhodné využívanie AI a zdôraznila potrebu zapojenia rôznych zainteresovaných strán. Prostredníctvom politického dialógu, vzájomného učenia sa a technickej podpory pri zavádzaní politických nástrojov OECD pomáha krajinám pri navrhovaní a zavádzaní rámcov

[34] The Supreme People's Court of the People's Republic of China. SPC launches AI-generated platform to help judges, public. Link: <https://english.court.gov.cn/2024-11/16/c_1053704.htm>.

[35] ZHENG, G., George. China's Grand Design of People's Smart Courts. Cambrige University Press. 2020. ISSN: 2052-9023 (Online) a Asian Journal of Law and Society , Volume 7 , Issue 3 , October 2020 , pp. 561 - 582. Dostupné na: <https://www.cambridge.org/core/journals/asian-journal-of-law-and-society/article/chinas-grand-design-of-peoples-smart-courts/476879522161B47A5BE10DBC4BDE8215> a <https://doi.org/10.1017/als.2020.20>.

[36] Podľa § 71 ods. 1 písm. d) prvý bod v spojitosti s § 73 ods. 1 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

riadenia, ktoré podporujú spravodlivosť (vrátane ochrany justície), zodpovednosť a transparentnosť pri používaní AI vo verejnej správe[37] a zároveň zmierňujú riziká súvisiace so zaujatosťou a netransparentnosťou.[38] Vo svojej činnosti sa OECD zameriava na prípravu meta-rámca pre nasadenie AI v oblasti správy vecí verejných na:

- celovládny prístup, znamenajúci strategické vedenie a jednotný cieľ verejnej správy,
- participatívne mechanizmy, ktoré zabezpečia aktívne zapojenie občanov a zúčastnených strán do rozhodovacích procesov,
- bezpečnú správu vládnych veľkých dát a kontrolovaný prístup k týmto dátam oprávnenými inštitúciami,
- zavedenie mechanizmov kontrol a dohľadu nad systémami AI s cieľom zabezpečiť dôveryhodné nasadenie a prevádzku AI vo verejnom sektore a
- zabezpečenie zodpovednosti a transparentnosti vo vzťahu k vysvetľovaniu algoritmických procesov vo verejnej správe.[39]

b) EÚ

Základným stavebným prvkom zavádzania systémov AI v oblasti justície je vytvorenie predpokladov pre dostatočnú úroveň digitalizácie justičných systémov členských štátov EÚ. Proces digitalizácie je upravený najmä Stratégiou v oblasti elektronickej justície na roky 2024 – 2028 (ďalej len „stratégia")[40] v spojitosti s AIA, ako základným európskym legislatívnym rámcom na používanie AI, ktorého základnú filozofiu sme predstavili pri jeho komparácii s čínskou právnou úpravou.

[37] OECD (2024). International: OECD publishes report on use of AI in the public sector. DataGuidance. Link: <https://www.dataguidance.com/news/international-oecd-publishes-report-use-ai-public>.

[38] MALIK, Zainab – LANGEN, Maaike – BARBIERI, Mariana Piccinin – LENZ, Roland a TEPOVA, Tatyana: How can we leverage AI to solve justice problems for all?. March 17,2025. Dostupné na: <https://oecd.ai/en/wonk/how-can-we-leverage-ai-to-solve-justice-problems-for-all >.

[39] OECD (2024). International: OECD publishes report on use of AI in the public sector. DataGuidance. OneTrust DataGuidance. June 18, 2024. Dostupné na: <https://www.dataguidance.com/news/international-oecd-publishes-report-use-ai-public>.

[40] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/2844 z 13. decembra 2023 o digitalizácii justičnej spolupráce a prístupu k spravodlivosti v cezhraničných občianskych, obchodných a trestných veciach a o zmene niektorých aktov v oblasti justičnej spolupráce. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202302844>.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

Rada Európskej únie (ďalej len „Rada EÚ") 13. októbra 2020 zverejnila Závery Rady EÚ „Prístup k spravodlivosti a využívanie príležitostí, ktoré prináša digitalizácia",[41] v ktorom sumarizovala zásady, odporúčania, princípy a usmernenia v oblasti:

- prístupu k spravodlivosti
- digitálnej spravodlivosti
- digitálnych zručností
- umelej inteligencie
- financovania a
- trvalého úsilia o spoluprácu.

Rada EÚ zdôrazňuje potrebu zabezpečenia AI tak, aby boli garantované základné ľudské práva a nezávislosť a nestrannosť súdu. Z tých, ktoré uvádza, vyberáme napr. zdôraznenie toho, aby systémy AI v oblasti justície v budúcnosti boli schopné plniť čoraz zložitejšie úlohy – v právnom rámci členského štátu – ako je analýza, štruktúrovanie a príprava informácií o predmete prípadov, automatické prepisy záznamov z ústnych pojednávaní, poskytovanie strojového prekladu, podpora analýzy a hodnotenia právnych dokumentov a rozsudkov súdov, odhad šancí na úspech súdneho konania, automatickú anonymizáciu rozsudkov a poskytovanie informácií prostredníctvom právnych chatbotov (bod 35). Ďalej, že používanie nástrojov AI nesmie zasahovať do rozhodovacej právomoci sudcov ani nezávislosti súdnictva. Súdne rozhodnutie musí vždy prijímať človek a nemožno ho zveriť nástroju umelej inteligencie (bod 39). Súčasne okrem iného upozorňuje, že uplatňovanie AI v oblasti justície môže zahŕňať aj riziko pokračovania a prípadného posilnenia existujúcej diskriminácie vrátane stereotypov, predsudkov alebo štrukturálnych nerovností a umožnenia skresleného alebo nejasného rozhodovania, a tým môže viesť k porušeniu základných práv, ako sú ľudská dôstojnosť, právo na slobodu, nediskriminácia, súkromie a ochrana údajov a právo na spravodlivý proces (bod 40). Tiež upozorňuje na možný nedostatok transparentnosti – efekt čiernej skrinky – s dôsledkom oslabenia možnosti účinne napadnúť rozhodnutia založené na výsledkoch od AI, a tým by mohlo byť porušené právo na spravodlivý proces a účinný prostriedok nápravy, a obmedzuje oblasti, v ktorých sa tieto systémy môžu legálne využiť (bod 41).

V AIA je obsiahnutá aj úpravu pre oblasť justície, nakoľko upravuje aj zapojenie umelej inteligencie do výkonu súdnictva, keďže ho podľa bodu 6 prílohy III AIA v spojitosti s čl. 6 ods. 2 AIA, na ktoré sa vzťahujú osobitné požiadavky a záruky[42]

[41] Rada Európskej únie. Závery Rady „Prístup k spravodlivosti a využívanie príležitostí, ktoré prináša digitalizácia" 2020/C 342 I/01. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:52020XG1014(01)>.

[42] Bod 6 prílohy III AIA, *Presadzovanie práva, pokiaľ je ich použitie povolené podľa príslušných právnych predpisov Únie alebo vnútroštátnych právnych predpisov:*

doi: 10.46282/bpf.2025.02

explicitne zaraďuje medzi vysokorizikové systémy. Účelom AIA, so zameraním na oblasť justície, je najmä podpora zavádzania dôveryhodných systémov obsahujúcich AI alebo prvkov AI zacielených na človeka a na zabezpečenie vysokej úrovne ochrany základných práv zakotvených v Charte základných práv Európskej únie (ďalej len „charta") vrátane demokracie a právneho štátu[43] pred škodlivými a svojvoľnými účinkami systémov AI.

c) Rada Európy

Stratégia RE je zameraná na uľahčenie elektronickej komunikácie v kontexte postupov cezhraničnej justičnej spolupráce v občianskych, obchodných a trestných veciach a urýchlenie procesov digitalizácie služieb v oblasti spravodlivosti. Praktickým výsledkom by mali byť posilnené a dobudované možnosti komunikácie občanov a ich právnych zástupcov s justičnými orgánmi v cezhraničných konaniach[44] a vzájomná komunikácia orgánov/súdov na účely výmeny údajov súvisiacich s predmetným konaním (spisom) a to formou spoľahlivých a bezpečných digitálnych prostriedkov.

---

a) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene na posudzovanie rizika, že sa fyzická osoba stane obeťou trestných činov;
b) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva ako polygrafy alebo podobné nástroje;
c) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva na hodnotenie spoľahlivosti dôkazov v priebehu vyšetrovania alebo stíhania trestných činov;
d) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva na posudzovanie rizika, že fyzická osoba spácha alebo opätovne spácha trestný čin, a to nielen na základe profilovania fyzických osôb uvedeného v článku 3 bode 4 smernice (EÚ) 2016/680, alebo na posúdenie osobnostných čŕt a charakteristických znakov alebo trestnej činnosti fyzických osôb alebo skupín v minulosti;
e) systémy AI, ktoré majú používať orgány presadzovania práva alebo ktoré sa majú používať v ich mene alebo ktoré majú používať inštitúcie, orgány, úrady alebo agentúry Únie na podporu orgánov presadzovania práva na profilovanie fyzických osôb uvedené v článku 3 bode 4 smernice (EÚ) 2016/680 v priebehu odhaľovania, vyšetrovania alebo stíhania trestných činov.

[43] Účelom AIA je aj ochrana iných, ako justičných, hodnôt, napríklad ochrana zdravia, bezpečnosti, životného prostredia a podporovanie inovácií. Primárnym účelom je zlepšenie fungovania vnútorného trhu v EÚ stanovením jednotného právneho rámca, najmä pokiaľ ide o vývoj, uvádzanie na trh, uvádzanie do prevádzky a používanie systémov AI, pretože EÚ v globálnom meradle potrebuje byť konkurencieschopná a nezaostávať za vývojom technológií na ostatných kontinentoch.

[44] Napríklad: Pri podávaní návrhov, žalôb, pri elektronickej komunikácii strany sporu so súdom a pod. Prostredníctvom európskeho kontaktného prístupového miesta.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

Cieľom je najmä podpora účasti strán, iných príslušných a zúčastnených strán na ústnych pojednávaniach prostredníctvom videokonferencie alebo technológií diaľkovej komunikácie v občianskych, obchodných a trestných konaniach a tým uľahčenie účinného prístupu k spravodlivosti. Ďalej uznávanie elektronicky podpísaných dokumentov, elektronická komunikácia medzi stranami sporu, ich zástupcami a príslušnými orgánmi/súdmi a umožnenie platieb poplatkov elektronickými prostriedkami. Stratégia sama o sebe neobsahuje zmienku o AI a jej inkorporovaní do digitalizácie justičnej spolupráce. Aplikačne je však len otázkou času, kedy minimálne prvky AI budú aplikované aj v oblasti justičných služieb.

Dôležitý rámec riadenia v oblasti AI s nadnárodným charakterom v rámci RE tvoria

- Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte (ďalej len „Rámcový dohovor") a
- Európska etická charta o používaní umelej inteligencie v súdnych systémoch a ich prostredí.

Rámcový dohovor bol prijatý 17. mája 2024 Výborom ministrov Rady Európy.[45] Rámcový dohovor je nástroj tak pre verejný,[46] ako aj pre súkromný sektor, ktorý komplementuje už existujúce medzinárodné normy v oblasti ľudských práv, demokracie a právneho štátu. Jeho cieľom je vyplniť právne medzery, ktoré mohli vzniknúť v dôsledku rýchleho technologického pokroku systémov AI v oblasti ľudských práv, ale aj v súvislosti s ochranou demokracie. Súčasne jeho cieľom je zabezpečiť, aby prevádzkovatelia systémov AI, a v budúcnosti pravdepodobne aj samotná AI, dodržiavala stanovené normy v oblasti ľudských práv, demokracie a právneho štátu a najmä, aby v čo najväčšej miere bolo minimalizované riziko ich porušenia. Hlavným prínosom je, že formuluje základné zásady a pravidlá, ktoré chránia ľudské práva, demokraciu a právny štát, ale zároveň podporujú pokrok a technologické inovácie. Neupravuje konkrétne technológie a je technologicky neutrálny. Pri úprave rizík, sa nezaoberá klasifikáciami ani na všeobecnej (ako AIA) a ani na sektorovej úrovni (ako čínska právna úprava). Rámcový dohovor ukladá všetkým budúcim zmluvným stranám povinnosť riešiť riziká v rámci „životného cyklu" AI. Úprava ošetrenia rizík je flexibilná najmä vo vzťahu k plneniu povinností, pretože pri ich plnení (odstraňovaní rizík) sa postupuje v súlade s vnútroštátnymi právnymi a inštitucionálnymi rámcami a so súvisiacimi medzinárodnými záväzkami v oblasti ľudských práv. Vykonávanie Rámcového dohovoru v praxi je založené na postupoch odstupňovaného a diferencovaného prístupu vzhľadom na závažnosť

[45] Na rokovaniach sa okrem 46 členských štátov Rady Európy zúčastnili aj Argentína, Austrália, Kanada, Kostarika, Svätá stolica, Izrael, Japonsko, Mexiko, Peru, Uruguaj a Spojené štáty a aj iné orgány Rady Európy, mimovládne organizácie OBSE, OECD, UNESCO a tiež zástupcovia akademickej obce, organizácií občianskych spoločností, technickí experti a zástupcovia podnikateľskej sféry. Dohovor je aktuálne otvorený na podpis a to aj nečlenským štátom Rady Európy.

[46] Z rozsahu pôsobnosti Rámcového dohovoru sú vyňaté záležitosti týkajúce sa národnej obrany.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

a pravdepodobnosť nepriaznivého dopadu/vplyvu na ľudské práva, demokraciu a právny štát. Aktuálne Výbor Rady Európy pre umelú inteligenciu (CAI) pripravuje návrh Metodiky hodnotenia rizík a vplyvu systémov AI najmä z hľadiska ľudských práv, demokracie a právneho štátu.
Európsku etickú chartu o využívaní umelej inteligencie v justičných systémoch (ďalej „Etická charta") prijala Komisia Rady Európy pre hodnotenie efektívnosti justície (CEPEJ) 3. – 4. decembra 2018. Hlavným prínosom Etickej charty je definovanie hlavných záruk, ktoré je potrebné dodržiavať v súdnych konaniach v prípade ak justičné systémy obsahujú AI. Sú nimi

- právo na prístup k súdu podľa čl. 6 dohovoru,
- zásada kontradiktórnosti,
- zásada rovnosti zbraní, čo do možností a spôsobilostí strán sporu používať disponibilné digitálne prostriedky pri uplatňovaní a obhajovaní práv,
- zachovanie nestrannosti a nezávislosti sudcov aj pod tlakom prediktívnych rozhodnutí a rizík spojených s prípadnými odklonmi od „štandardizovaných" rozhodnutí väčšiny sudcov,
- právo na zákonného zástupcu aj v prípade, že pravdepodobnosť úspešnej obhajoby je štatistiky AI prostriedkom vyhodnotená ako nízka a hlavne
- AI nesmie nahradiť sudcovské - ľudské rozhodovanie v súdnych konaniach, kde je nevyhnutné, aby zostala kľúčovou súčasťou justičného procesu.

Etická charta sa špecificky venuje otázkam používania systémov AI v trestnom práve, ktoré je v európskych pomeroch zatiaľ zriedkavé. Použitie systémov AI v trestných konaniach nevylučuje, ale kladie dôraz na zachovanie vykonávania analýz, hodnotenia (napr. dôkazov) a v neposlednom rade rozhodovania fyzickou osobou/človekom (sudcom, prokurátorom, policajtom, probačným úradníkom, znalcom, atď.). Pri použití AI v procese súdneho konania by malo byť vždy možné, a to aj spätne, overiť vstupy, hodnoty, procesy, predpovede a aj výstupy, ktorými, a na základe ktorých, použitý AI systém dospel k hodnotiacemu záveru a rozhodnutiu. Súčasne by každé rozhodnutie vytvorené systémom AI malo byť následne dôkladne skontrolované a výstupy by mala potvrdiť fyzická osoba/človek (sudca, prokurátor, atď.) a to z dôvodu ich priameho vplyvu na osobné slobody jednotlivca. Použitie algoritmov vyvoláva aj otázky ochrany osobných údajov pri ich spracovaní. Pri politikách posudzovania rizík by sa mala uplatňovať zásada predbežnej opatrnosti (8 časť. Bod 140).

AI v slovenskom súdnictve

V slovenskom súdnictve je AI aktuálne využívaná v minimálnej miere, čo však neznamená že neexistujú snahy o jej inkorporovanie, minimálne zo strany súkromného sektora. Myšlienka uľahčenia súdneho konania prostredníctvom

doi: 10.46282/bpf.2025.02

informačných technológií a/alebo ich outsourcingu zo súdov je pomerne široko rozoberaná. Napríklad pre cezhraničné pohľadávky EÚ sa zaviedol spoločný rámec dostupný na internete (európsky spor s nízkou hodnotou pohľadávky/sporu) prostredníctvom nariadenia č. 524/2013 ako typ viac či menej automatizovaného riešenia sporu (body 104 a 105 charty).

V zásade sa v súčasnosti v slovenskej justícii využívajú tri systémy podporované AI, a to pri

a) anonymizovaní osobných údajov v súdnych rozhodnutiach,
b) diktačnom systéme,
c) súdnom manažmente, vrátane náhodného prideľovania spisov

Ad a) Prvky AI sú v slovenskom justičnom systéme použité pri anonymizácii súdnych rozhodnutí. Nástroj algoritmicky vyhľadáva v texte zadané kľúčové slová podľa zvolených pravidiel. Kľúčové slová zadáva zamestnanec súdu (spravidla asistentka senátu –automatizovane načítaním zo systému v kombinácii s manuálnym zadaním dodatočných slov), ktorý následne po operácii anonymizácie, je povinný anonymizované rozhodnutie pred zverejnením skontrolovať a až následne ho prostredníctvom systému „odkliknutím" zverejniť. Účelom anonymizácie ako už bolo uvedené je, aby anonymizáciou údajov v súdnom rozhodnutí, ktoré je zverejňované na internete,[47] bola zabezpečená ochrana práv a právom chránených záujmov, najmä práva na súkromie, vrátane práva na ochranu osobných údajov.

Ad b) Druhým systémom, používajúcim AI, je diktačný systém. Jeho úlohou je rozpoznanie reči a následne prepis hovoreného slova do textovej podoby. Uvedený systém bol vyvinutý v spolupráci so Slovenskou akadémiou vied a jeho efektivita spočíva v podstatnom skrátení času potrebného na prepis nahrávok z diktafónu spravidla zo súdnych pojednávaní, ale aj z iných úkonov súdu. Diktačný systém používa hlboké neurónové siete, ktoré sú podmnožinou strojového učenia. Hlboké neurónové siete sa zaberajú algoritmami inšpirovanými štruktúrou a funkciami ľudského mozgu.

Ad c) Tretím systémom, v ktorom sú zhromaždené (formou integrácie a prenosu do univerzálneho bezpečného dátového úložiska) a spracúvané, z hľadiska rozsahu, veľké dáta (tak z trestných, ako aj občianskych, obchodných a správnych súdnych konaní), je Súdny manažment. Aktuálny Súdny manažment, ako celok v súčasnej podobe, nepredstavuje systém AI, a ani nevykonáva automatizované rozhodovanie, a ani profilovanie. Technologicky je to viac ako 20 ročný modulárny systém, ktorý je budovaný a spravovaný decentralizovane, a je technologicky zastaralý. Jeho základ predstavujú nehomogénne databázy a číselníky, postupne dopĺňané o heterogénne komponenty a integrácie na rôzne interné aj externé systémy a služby. Napriek tomu, podľa nášho názoru, je možné v jeho moduloch identifikovať vybrané prvky AI,

[47] Podľa § 82a zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

generatívne algoritmické postupy, napríklad výpočty sadzobníkov v rôznych veciach, ktoré sa javia byť značne vylepšené v kombinácii s inými technikami spracovania dát. Jedným z jeho modulov je aj náhodný generátor, čiže systém/spôsob náhodného prideľovania vecí[48]. Jeho úlohou je náhodné pridelenie každej veci zákonnému sudcovi. Systém je založený na používaní všeobecného algoritmu s použitím kombinovaného viacnásobného rekurzívneho pseudonáhodného generátora s vysokou periódou opakovania, pričom podmienky sú do systému zadané pre každý súd individuálne na základe schváleného rozvrhu práce,[49] čo znamená, že systém je subsumovateľný pod pojem „systém AI"[50]. K uvedenému tvrdeniu napomáha fakt, že uvedený algoritmus, použitý pri náhodnom prideľovaní vecí, už nepracuje na „jednoduchej" štatistickej, resp. matematickej rovnomernosti prideľovania vecí.

Pri každom jednom systéme je dôležité zodpovedať otázku, či sa skutočne použila umelá inteligencia, expertný systém alebo len logický reťazec pravidiel,[51] teda či systém spĺňa definičné znaky systému AI. A ak spĺňa, súčasne je nevyhnutné zodpovedať, či sú dodržané základné práva stanovené Dohovorom a chartou, v tomto konkrétnom prípade právo na zákonného sudcu, a či tento proces pridelenia zákonného sudcu je transparentný a aj spätne procesne skontrolovateľný.[52] Proces

[48] Podľa § 51 a § 51a zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[49] Podľa § 50 a 51b a násl. zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

[50] Podľa čl. 3 bod AIA, „systém AI" je strojový systém, ktorý je dizajnovaný na prevádzku s rôznymi úrovňami autonómnosti, ktorý môže po nasadení prejavovať adaptabilitu a ktorý pre explicitné alebo implicitné ciele odvodzuje zo vstupov, ktoré dostáva, spôsob generovania výstupov, ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie.

[51] Európska etická charta o používaní umelej inteligencie v súdnych systémoch a ich prostredí. Bod 110.

[52] Podľa § 51 ods. 10 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, *Súd vydá účastníkovi konania potvrdenie o prevzatí a pridelení veci. Evidencia prideľovania vecí na prejednanie musí zabezpečovať takú možnosť kontroly, aby si každá osoba, ktorá má na veci právny záujem, mohla nazretím do spisu a evidenčných pomôcok preveriť pridelenie veci zákonnému sudcovi*. Pričom podľa § 139e vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 534/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné súdy, krajské súdy, Špeciálny súd a vojenské súdy,

(1) Preverenie pridelenia veci zákonnému sudcovi61) sa vykonáva v informačnom centre súdu.

(2) Na účel preverenia pridelenia veci zákonnému sudcovi informačné centrum súdu umožní účastníkovi konania alebo jeho zástupcovi nahliadnuť do kontrolného modulu aplikácie, ktorý obsahuje tieto logy o súdnom spise v jeho veci:

a) dátum a čas pridelenia veci,

b) titul, meno a priezvisko sudcu, ktorému bola vec pridelená,

c) poznámka.

(3) Na nahliadanie do kontrolného modulu aplikácie sa primerane použije § 195 ods. 6.

(4) *Na žiadosť osôb podľa odseku 2 im informačné centrum vydá proti podpisu listinné potvrdenie obsahujúce logy podľa odseku 2; ustanovenie § 64 sa použije rovnako. Jedno vyhotovenie listinného potvrdenia je súčasťou evidencie informačného centra súdu.*

doi: 10.46282/bpf.2025.02

kontroly systému obsahujúceho prvky AI vo vzťahu k právu na zákonného sudcu teda nie je dostatočné realizovať len v informačnom centre súdu tak ako to stanovuje slovenský zákonodarca. Je nevyhnutné, aby proces riadne skontroloval a vysvetlenie poskytol predseda súdu vo vzťahu k vydanému rozvrhu práce, ktoré samozrejme môže podporiť evidovanými logmi/údajmi v rozsahu dátum a čas pridelenia veci, označenie sudcu, ktorému bola vec priradená a prípadnou poznámkou k veci.
Problematika „zákonného sudcu" ako základného ľudského práva je však tak dôležitá, že sme sa rozhodli venovať jej samostatnú pozornosť. Napriek tomu, že nevychádza úplne zo slovenských reálií, tak jej dopad na slovenskú justíciu môže byť závažný.

Zásahy do práva na zákonného sudcu prostredníctvom AI

Právo na zákonom zriadený súd predstavuje jeden z kľúčových rozdielov medzi totalitným štátom a demokratickým štátom založeným na práve, teda právnym štátom. V prvom teoretickom príspevku na Slovensku v roku 1993 bolo o tomto práve uvedené, že patrí k tým zásadám, ktoré

a) *„tvoria základ nezávislého výkonu súdnictva,*
b) *neboli dlhé obdobie súčasťou nášho právneho poriadku,*
c) *v súčasnosti nachádzajú pevné miesto v systéme súdnictva*".[53]

Práve posledná charakteristika sa ešte na konci poslednej dekády minulého storočia ukázala byť veľmi optimistickou a podcenila skutočnosť, že po roku 1989 v zásade všetci sudcovia, ktorí mali záujem (podstatná časť však tento záujem nemala a odišla do lukratívnejšej sféry súkromného podnikania, najmä v rámci výkonu slobodného advokátskeho povolania) plynule pokračovali v súdení. Týkalo sa to aj sudcov, ktorí obsadzovali riadiace funkcie predsedov súdov, až na malé výnimky tvorené tzv. šesťdesiatosmičkármi, ktorí návrat do justície považovali za rehabilitáciu pre vyhodenie z komunistickej strany po roku 1970. V hlavách mali ešte vrytú predstavu, že predseda súdu pridelí vec tomu sudcovi, ktorý vec rozhodne „stranícky" (nie nestranne, ale tak ako si želá „vrchnosť") a ak by sa taký nenašiel, tak si vec jednoducho pridelí predseda súdu sám sebe. Tak konal aj predseda okresného súdu pán C., ktorý v roku 1998 vypracoval harmonogram práce tohto súdu na rok 1999. V roku 1999 bol však vymenovaný do funkcie predsedu súdu sudca D., ktorý vypracoval dodatok k rozvrhu práce vo veľmi všeobecnej podobe a tento navyše potom často menil. To mu umožnilo, že si v júni roku 1999 pridelil konanie o vymáhanie pohľadávky (vo výške 2 500 000 Eur), ktoré sa stalo predmetom sťažnosti vo veci *DMD GROUP, a. s. proti Slovenskej republike (z 5. októbra 2010, č. 19334/03)*, čo umožnilo Európskemu súde pre ľudské práva („ESĽP") vytvoriť zásadný nadnárodný precedens v otázke práva na zákonom zriadený súd. Sťažovateľská

[53] SVÁK, J. Zásada zákazu odňatia veci zákonnému sudcovi. *Justičná revue*, č. 3/1993, s. 22-28.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

spoločnosť totiž namietala, že sudca D. ako predseda súdu svojvoľne odňal vec sudcovi, ktorý mal o nej podľa rozvrhu práce rozhodovať a pridelil si ju sám sebe, aby o nej expresne rýchlo v ten istý deň aj rozhodol. Navyše sťažovateľská spoločnosť namietala aj to, že *„príslušné obdobie bolo poznačené rozsiahlym počtom chaotických a neprehľadných zmien*" v rozvrhu práce.[54]

V kľúčových bodoch svojho rozhodnutia ESĽP uviedol, že

- sudca D. konal pri prideľovaní veci vo svojej funkcii predsedu súdu *„skôr ako zástupca ministerstva spravodlivosti vykonávajúci štátnu sprvu súdov*" (bod 65),
- pravidlá pre prideľovanie vecí *„neboli ani zďaleka vyčerpávajúce... a ponechávali predsedovi predmetného súdu značnú voľnosť*" (bod 68),
- rozhodnutie sudcu D. bolo konečné bez možnosti odvolania a sťažujúca spoločnosť tiež ani *„nemohla potenciálne napadnúť sudcu D. pre zaujatosť*" (bod 71).

Predmetné rozhodnutie[55] nielen na Slovensku potom nastolilo otázku ako vytvoriť systém prideľovania vecí bez toho, aby mohol do neho svojvoľne zasiahnuť orgán správy súdov, zodpovedný za plynulý (bezprieťahový a efektívny) chod výkonu súdnictva a zároveň bola zabezpečená istota práva na zákonného sudcu v systéme založenom na princípe losovania. A tu na scénu vstupuje, kto iný ak nie, v tom čase sa rodiaca AI, teda rôzne jej formy a varianty.

Jedna z nich sa už v súčasnosti stala predmetom rozhodovania Súdneho dvora Európskej únie („SD EÚ"). V širších súvislostiach je totiž jedným z prejavov súdnych reforiem z prvých dekád tohoto milénia, ktoré prebehli v štátoch strednej a východnej Európy (ale aj v niektorých geograficky okrajových ako je Albánsko či na opačnej strane Európy Island) a mali v zásade niektoré spoločné črty. Väčšina z nich sa ideologicky odôvodňovala bojom s korupciou a zvýšením efektívnosti súdnictva. Vecne boli založené na

- reformovaní (čo je krycie slovo pre snahu o politizáciu) najvyšších súdnych rád,
- personálnej obmene sudcovského stavu, a to znižovaním veku odchodu sudcov do dôchodku a vytváraním nových súdov,
- zužovaním právomocí ústavného súdnictva.

[54] Na prípade je zaujímavé aj to, že slovenský ústavný súd došiel k záveru, že k napadnutému prerozdeleniu došlo v kontexte rozvrhu práce okresného súdu na rok 1999 a rýchlosť akou sudca rozhodol, nemalo žiadny osobitný právny význam. Preto nedošlo k porušeniu práva na zákonného sudcu.

[55] Jeho precedenčné pôsobenie v rámci členských štátov Rady Európy ESĽP permanentne zdôrazňuje a uplatňuje ho nielen pre určovanie príslušnosti sudcov ale aj súdov. Pozri k tomu rozhodnutie vo veci *Miracle Europe kft. proti Maďarsku (z 12. januára 2016, č. 57774/13).*

doi: 10.46282/bpf.2025.02

Po tejto ceste sa vybralo aj Poľsko, súdnou reformou z roku 2015, ktorej cieľom nebol ani tak boj proti korupcii ako skôr „kádrovanie" sudcov, pri ktorom sekundoval poľský variant ústavu pamäti.[56] Predovšetkým reforma v oblasti disciplinárnej zodpovednosti sudcov a zriadenie nového disciplinárneho senátu najvyššieho súdu zameraná najmä na sudcov kritizujúcich súdnu reformu sa stala predmetom prvých žalôb na SD EÚ, ktoré sa týkali porušovania princípu právneho štátu.[57]

V rozhodnutí vo veci *Komisia proti Poľsku (Disciplinárny režim sudcov, z 15. júla 2021, č. C-791/19)* sa v bodoch 172 a 173 SD EÚ vyjadroval k potrebe zavedenia transparentného systému prideľovania vecí jednotlivým sudcom na rozhodovanie.[58] Vystríhal pred tým, že *„pri absencii takýchto kritérií by takúto právomoc bolo možné použiť okrem iného na prideľovanie určitých vecí konkrétnym sudcom, pričom by bránila ich prideleniu iným sudcom alebo dokonca na vyvíjanie nátlaku na takto určených sudcov*". V ďalšom rozhodnutí Komisia proti Poľsku (Nezávislosť a súkromný život sudcov, z 5. júna 2023, č. C-204/21) SD EÚ rozhodol, že ustanovenie vnútroštátneho práva, konkrétne článok 55 § 4 p.u.s.p., ktoré vo všeobecnosti znemožňuje kontrolu prideľovania vecí sudcom, je v rozpore s článkom 19 ods. 1 druhým pododsekom Zmluvy o Európskej únii („ZEÚ") v spojení s článkom 47 Charty základných práv a slobôd („Charta").

Z rozhodnutí SD EÚ ďalej vyplýva, že zásady a kritériá vytvorené pre metodiku prideľovania vecí by mali zohľadňovať

- právo na spravodlivý súdny proces,
- nezávislosť a nestrannosť sudcov,

---

[56] Institut Pamięci Narodowej („IPN"), ktorý bol založená zákonom z 18. 12. 1998 a svoju činnosť začal v roku 2000. Aj pre účely súdnictva prešiel v roku 2018 reformou, ktorou sa výrazne rozšírili jeho právomoci s cieľom posilnenia ochrany národnej identity.

[57] Základom pre rozhodovanie poľských vecí boli východiská SD EÚ stanovené vo veci *Simpson proti Rade a HG proti Komisii (z 26. marca 2020, č. C-542/18),* ktoré priamo vychádzalo z judikatúry ESĽP a v bode 73 rozsudku SD EÚ uviedol:

„podľa ustálenej judikatúry ESĽP cieľom zavedenia pojmu ‚zriadený zákonom' v článku 6 ods. 1 prvej vete Dohovoru je zabezpečiť najmä zásadu právneho štátu a týka sa nielen právneho základu samotnej existencie súdu, ale aj zloženia súdneho senátu v každej veci, ako aj každého iného ustanovenia vnútroštátneho práva, ktorého nedodržanie spôsobuje protiprávnosť účasti jedného alebo viacerých sudcov na preskúmaní veci, čo zahŕňa najmä ustanovenia týkajúce sa nezávislosti a nestrannosti sudcov príslušného súdu".

[58] V tomto smere je vhodné pripomenúť generálneho advokáta Tončeva z 27. júna 2019 vo veciach C-585/18, C-624/18, ktorý zdôraznil, že pravidlá, ktorými sa určuje zloženie súdnych senátov majú za prvoradý cieľ zabezpečiť úlohu strážcu nezávislosti súdnictva, a tým zabrániť ovplyvňovaniu zo strany zákonodarnej a výkonnej moci pri určovaní konkrétneho sudcu na prejednanie veci a dohodám medzi samotnými sudcami konkrétneho súdu o tom, ktorý z nich bude prejednávať konkrétnu vec. Členské štáty sa síce môžu slobodne rozhodnúť, ako bude zloženie súdu konštruované v súlade s vnútroštátnymi pravidlami, ale ak sa takéto pravidlá príjmu, musia transparentne zaručovať sudcovskú nezávislosť.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

- princíp zákonnosti súdneho konania,
- povahu a zložitosť vecí prejednávaných súdom,
- odbornosť, skúsenosť a špecializáciu sudcu,
- počet sudcov a ich pracovné vyťaženie,
- zverejnenie pravidiel prideľovania vecí.

Tieto všeobecné východiská je potrebné rešpektovať aj pri využívaní AI v systémoch pre prideľovanie vecí sudcom na rozhodovanie v konkrétnych prípadoch. Poľsko sa rozhodlo zaviesť takýto informačno-komunikačný systém na náhodné prideľovanie vecí, ktorý funguje na základe generátora náhodných čísiel („GNČ"). Od samého začiatku jeho skúšobného zavádzania nebol známy „vnútorný" algoritmus systému prideľovania (losovania) vecí. Navyše mal viaceré aj technické nedostatky. Niektoré z nich odhalila správa najvyššieho kontrolného úradu („Najwyzsia Izba Kontroli") z 22. septembra 2020. Napriek tomu sa pokračovalo ďalej v zavádzaní GNČ, čo viedlo k vydaniu rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu („Najwyzsi Sąd Administracyjny") z 19. apríla 2021 (č. III. OSK 836/21), ktoré uviedlo, že činnosť spojená s GNČ je „verejnou vecou" v zmysle poľského zákona o prístupe k verejným informáciám. Skutočnosť, že tieto úkony sa vykonávajú pomocou počítačového programu, a majú teda technickú povahu, nemôže zbaviť informáciu o spôsobe určenia sudcu pre rozhodovanie konkrétnej veci jej povahy verejnej informácie. V dôsledku toho môže uplatňovanie algoritmických systémov pri výkone verejnej moci dokonca potenciálne zasahovať do základných práv jednotlivcov, ako je právo na spravodlivé a verejné prerokovanie veci v primeranej lehote nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom.

V nadväznosti na tento rozsudok minister spravodlivosti zverejnil vo Vestníku verejných informácií dokument s názvom Algoritmus na základe analytickej dokumentácie. Bol oznámený aj matematický vzorec, podľa ktorého sa vypočítava náklad veci, pričom sa zohľadňuje tak miera prideľovania vecí, ako aj absencie sudcov. Zásadným nedostatkom však naďalej zostala nedostatočná dostupnosť a transparentnosť údajov o pravidlách fungovania tohoto IT nástroja. Doteraz nebol poskytnutý ani zdrojový kód a informácie uverejnené vo Vestníku verejných informácií sú len algoritmom samotnej aplikácie.[59] Tento kód je známy len správcovi GNČ a používatelia tohoto IT nástroja naďalej nemajú k nemu prístup. V praxi to znamená niekedy až ponižujúce sa doprosovanie zamestnancov súdu, vrátane

[59] Viaceré pochybnosti o skutočnej nestrannosti fungovania systému vyjadril aj vtedajší poľský ombudsman (Rzecznik Praw Obyvatelskich). Poukázal na to, že absencia zdrojového kódu neumožňuje určiť, ako prebieha výber sudcov pre rozhodovanie konkrétnych vecí a v praxi sa ukazuje, že výsledok losovania vyvoláva pochybnosti u občanov, ktorí vo svojich podaniach ombudsmanovi vznášajú mnohé námietky. Napriek týmto pripomienkam nebol zdrojový kód SLPS dodnes zverejnený.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

sudcov zamestnancom spravujúcich GNČ, aby im pomohli s praktickým používaním, resp. odstraňovaním chýb.

Veľmi dôležitým nielen pre osud GNČ v Poľsku, ale vôbec pre rozporuplné využívanie AI na náhodné (?) prideľovanie vecí (určovanie zákonného sudcu), môže byť rozhodnutie vo veci *Rowicz* (vedené pod č. C-159/25, ktoré bolo podané 26. februára 2025). Pre jeho pochopenie je potrebný stručný náčrt skutkových okolností.

Sudkyňa ID bola preložená na iné oddelenie toho istého súdu a rozhodnutím kolégia súdu jej bolo k 30. októbru 2024 na vlastnú žiadosť odobratých rovno 100 nerozhodnutých vecí, ktoré jej boli v roku 2024 pridelené GNČ.

Rozhodnutie kolégia súdu nebolo odôvodnené a až 13. januára 2025 (opäť bez odôvodnenia prečo práve v ten deň) bolo zadané do systému GNČ prerozdelenie týchto vecí. Prostredníctvom GNČ bolo potom sudkyni Anecie Łazarskiej pridelených celkovo až 56 zo 100 vecí sudkyne JD, vrátane oboch vecí, v ktorých bol SD EÚ predložený návrh na začatie prejudiciálneho konania, zatiaľ čo iným sudcom nebola pridelená žiadna vec alebo im bolo pridelených len niekoľko vecí.

Odvolaniu proti prideleniu tých vecí sudkyni Anecie Łazarskiej nebolo vyhovené. Predseda súdu, ktorý prejednával toto odvolanie, uviedol, že mu neprináleží posudzovať fungovanie GNČ a že použitý systém „pravdepodobne" pridelil veci sudkyni Anecie Łazarskiej náhodne, aby sa zabezpečilo, že má rovnaký počet vecí ako ostatní sudcovia. Nie je uvedené, aký počet vecí by mala mať sudkyňa Anecia Łazarská, aký počet vecí majú ostatní sudcovia a prečo generátor náhodných čísel pridelil v rámci jedného losovania až 56 vecí len jednému sudcovi a žiadnu alebo niekoľko vecí ostatným sudcom.

Je zrejmé, že rozhodnutie o odňatí 100 vecí jednej sudkyni a ich prerozdelenie iným sudcom by malo byť založené na základe zákona a odôvodnené. Príslušný zákon hovorí o mimoriadnej prekážke. V tomto prípade však mimoriadnou prekážkou nemôže byť jej preloženie na iné oddelenie dokonca v rámci tej istej budovy súdu. Proti neodôvodnenému rozhodnutiu správneho orgánu nie je možné sa odvolať na súd. Tieto skutočnosti si všimol aj generálny advokát..., ktorý vo svojom stanovisku okrem iného uviedol: *„Komplikovanosť systému GNČ spolu s ľudskou chybovosťou predstavuje riziko jeho manipulovateľnosti a nejednoznačnosť právnych predpisov vytvára riziko, že môžu byť nesprávne premietnuté do automatického fungovania programu. Na druhej strane systémové chyby môžu viesť k porušeniu práva na zákonného sudcu. Nastavenie parametrov systému zostáva neznáme, úkony ako jednorazové zaťaženie alebo zmenšenie zaťaženia konkrétneho sudcu nie sú v parametroch zachytené a niektoré parametre stanovené v zákone nie sú vôbec zohľadnené*."

Systém GNČ tiež nezabezpečuje zachovanie zásady rovnomerného zaťaženia súdu, čím porušuje zásadu efektívnosti konania a prejednávania vecí bez zbytočných prieťahov podľa článku 47 ods. 1 Charty, ako aj zásadu rovnosti pred zákonom. Niet

doi: 10.46282/bpf.2025.02

pochýb o tom, že záruka rovnomerného zaťaženia je rovnako dôležitá ako záruka náhodného prideľovania vecí, pretože ovplyvňuje dĺžku vybavovania vecí bez zbytočných prieťahov, a tým aj právo občana Únie na spravodlivé konanie a účinnú právnu ochranu. V danej veci technický nástroj pridelí počas jednej noci 56 vecí jednému sudcovi, zatiaľ čo v tom istom losovaní ostatní sudcovia dostali žiadnu alebo len niekoľko vecí. Takéto prideľovanie vecí je diskriminačné, pretože vedie k značným prieťahom v rámci agendy daného sudcu, čo sa odráža v čakacej dobe na prejednanie veci. V dôsledku toho je čakacia doba na prejednanie veci na súde závislá od náhodných faktorov, a nie od racionálneho a efektívneho riadenia vecí a rovnomerného zaťaženia všetkých sudcov daného súdu alebo oddelenia.
Nateraz k tomu netreba ani viac dodávať, ale napriek tomu v hlave vŕta otázka – ako je možné, že určité veci môže GNČ prideliť tomu istému sudcovi a žiadnemu inému. Podobnosť je v tomto prípade určite len náhodná.

Záver

Cieľom príspevku (napriek možnému zdaniu) nie je odmietnutie AI ako takej v súdnej moci. Naopak je žiadúce, aby podporné procesy rozhodovania boli efektívne, a aby AI slúžia pre skvalitnenie práce na súdoch. Zo stručného porovnania právnych úprav v Európe, USA a Číne vyplýva nielen to, že na prvý pohľad Slovensko zaostáva v zavádzaní AI do justície, ale najmä potreba zabezpečiť, aby AI nezasahovala do rozhodovania a to ani v užšom a ani v širšom zmysle. A najmä, aby nenastal *„self aware"*[60] efekt[61], na základe ktorého bude AI manipulovať právne analýzy a v neposlednom rade autonómne kreovať súdne rozhodnutia, bez zaručeného zásahu ľudského faktora, a teda nebude garantovaná právna istota. V uvedenom kontexte by bolo problematické, ak nie priam nemožné, v prípade rozhodnutia generatívnej AI, napr. mimo zákonných rámcov, určiť právnu zodpovednosť subjektu a vyvodzovať voči nemu dôsledky.
Na úplný záver dajme priestor AI čo si myslí sama o svojej pôsobnosti v justícii:

1. Nahradenie *„rule of law"* za *„rule of algorithm"*
2. Narušenie transparentnosti a predvídateľnosti práva
3. Ohrozenie deľby moci a nezávislosti súdnictva

[60] Sebauvedomenie AI o tom, že je schopná porozumieť svojim myšlienkam, emóciám a správaniu a uvažovať o nich, čo podporuje jej osobný rast a rozhodovanie. Rozvíjanie sebauvedomenia (nielen AI) disponuje spôsobilosťou odvodzovať (bližšie k tomu pozri v recitály č. 12 AIA), čo zahŕňa napr. praktiky všímavosti, hľadanie spätnej väzby a premýšľanie o minulých skúsenostiach s cieľom získať hlbší vhľad a následne snaha o predpovede, odporúčania a o autonómne rozhodovanie (nielen AI), ktoré môže byť diametrálne odlišné od overených postupov a výsledkov ľudského rozhodovania.

[61] MALIK, Saf: Capacity a technological brand. AI now lies, denies, and plots: OpenAI's o1 model caught attempting self-replication. July 08, 2025. Dostupné na: <https://www.capacitymedia.com/article-ai-now-lies-denies-and-plots>.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

4. Systematická diskriminácia a nerovnosť
5. Strata demokratickej legitimity súdnych rozhodnutí

Veríme, že v tomto nielen Slovensko vypočuje varovanie AI a právna úprava predbehne „divoké" šírenie AI v justícii.

Zoznam použitej literatúry

1. Artificial Intelligence Law of the People's Republic of China (Draft for Suggestions from Scholars). (中华人民共和国人工智能法（学者建议稿)). Official WeChat (微信) account of the Digital Rule of Law Institute at East China University of Political Science and Law (华东政法大学数字法治研究院),March16,2024. Dostupné na: <https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/t0592_china_ai_law_draft_EN.pdf>.
2. CARLUCCI, William M.: - STONE, Kaityn E. – ZOGBY, Michael C. – SAROKHANIAN, Nicholas A.: Supreme Courts Of Delaware And Georgia Take Steps To Regulate The Use Of Artificial Intelligence. Mondaq. 30 October 2024. Dostupné na: <https://www.mondaq.com/unitedstates/new-technology/1536016/supreme-courts-of-delaware-and-georgia-take-steps-to-regulate-the-use-of-artificial-intelligence>.
3. ChinaDaily. Xinhua. Hangzhou Internet Court. 2018-08-18. Dostupné na: <https://www.chinadaily.com.cn/a/201808/18/WS5b77c8f4a310add14f386801.html>.
4. China Law Translate: Interim Measures for the Management of Generative Artificial Intelligence Services 2023/07/13. Dostupné na: <https://www.chinalawtranslate.com/en/generative-ai-interim/>.
5. China Law Translate: Regulations on Deep Integration Management of Internet Information Services. 2022/11/25. Dostupné na: <https://www.chinalawtranslate.com/en/deep-synthesis/>.
6. China Law Translate: Regulations on the Management of Algorithm Recommendations for Internet Information Services. 2021/12/31. Dostupné na: < https://www.chinalawtranslate.com/en/algorithms/>.
7. DIXON, Herbert, B.: American Bar Association. Guidelines for Judicial Officers. Use of Artificial Intelligence. In. The Judges' Journal. Maz 06, 2025. Dostupné na: <https://www.americanbar.org/groups/judicial/resources/judges-journal/2025-spring/guidelines-judicial-officers-responsible-use-artificial-intelligence/>.
8. DORWART, Hunter – QU, Harry – BRÄUTIGAM, Tobias – GONG, James: IAAP. Preparing for compliance: Key differences between EU, Chinese AI regulations. 5 Feb 2025. Dostupné na: <https://iapp.org/news/a/preparing-for-compliance-key-differences-between-eu-chinese-ai-regulations>.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

9. DU, Guodong a kol.: China Justice Observer. China Amends Civil Procedure Law with Focus on Online Litigation. 22 Jan 2022. Dostupné na: <https://www.chinajusticeobserver.com/a/china-amends-civil-procedure-law-with-focus-on-online-litigation>.
10. Európska etická charta o používaní umelej inteligencie v súdnych systémoch a ich prostredí.
11. Executive Order 14110, titled Executive Order on Safe, Secure, and Trustworthy Development and Use of Artificial Intelligence. November 02, 2023 a October 30, 2023. Dostupné na: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/omb/briefing-room/2023/11/01/omb-releases-implementation-guidance-following-president-bidens-executive-order-on-artificial-intelligence/ a <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2023/10/30/fact-sheet-president-biden-issues-executive-order-on-safe-secure-and-trustworthy-artificial-intelligence/>.
12. Hangzhou Internet Court. Dostupné na: <https://www.netcourt.gov.cn/?lang=En>.
13. LIEBERKNECHT, Nicholas: From innovation to exposure: artificial intelligence risks for legal professionals. Reuters. 2025. online. July 14, 2025. Dostupné na: <https://www.reuters.com/legal/legalindustry/innovation-exposure-artificial-intelligence-risks-legal-professionals-2025-07-14/>.
14. MALIK, Saf: Capacity a technological brand. AI now lies, denies, and plots: OpenAI's o1 model caught attempting self-replication. July 08, 2025. Dostupné na: <https://www.capacitymedia.com/article-ai-now-lies-denies-and-plots>.
15. M-25-21. Memorandum for the Heads of executive departments and agencies. April 3, 2025. Dostupné na: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/02/M-25-21-Accelerating-Federal-Use-of-AI-through-Innovation-Governance-and-Public-Trust.pdf>.
16. M-25-22. Memorandum for the Heads of executive departments and agencies. April 3, 2025. Dostupné na: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/02/M-25-22-Driving-Efficient-Acquisition-of-Artificial-Intelligence-in-Government.pdf>.
17. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/2844 z 13. decembra 2023 o digitalizácii justičnej spolupráce a prístupu k spravodlivosti v cezhraničných občianskych, obchodných a trestných veciach a o zmene niektorých aktov v oblasti justičnej spolupráce, Dostupné na: <https://eur- lex.europa.eu/legal- content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:L_20230284 4>.
18. MALIK, Zainab – LANGEN, Maaike – BARBIERI, Mariana Piccinin – LENZ, Roland a TEPOVA, Tatyana: How can we leverage AI to solve justice problems for all?.

March 17,2025. Dostupné na: <https://oecd.ai/en/wonk/how-can-we-leverage-ai-to-solve-justice-problems-for-all>.
19. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii). Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689>.
20. National Technical Committee 260 on Cybersecurity of Standardization Administration of China (SAC/TC260; 全国网络安全标准化技术委员会): TC260-003 Basic Security Requirements for Generative Artificial Intelligence Services. February 29,2024. Dostupné na: <https://cset.georgetown.edu/publication/china-safety-requirements-for-generative-ai-final/>.
21. PINTEROVÁ, Dominika: Odpoveď generatívnej umelej inteligencie a dôkaz v súdnom konaní. *Justičná revue*, 2025, č.8-9, v tlači.
22. PIRSING, Maynard E., GLENDON, Mary Ann: Legal Ethics, Encyclopedia Britannica. 8 June 2023. American Bar Association Model Rules of Professional Conduct. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/legal-ethics>.
23. OECD (2024). International: OECD publishes report on use of AI in the public sector. DataGuidance. OneTrust DataGuidance. June 18, 2024. Dostupné na: <https://www.dataguidance.com/news/international-oecd-publishes-report-use-ai-public>.
24. Prejudiciálna otázka z 26. februára 2025 vo veci *Rowicz.* č. C-159/25.
25. Rada Európskej únie. Závery Rady „Prístup k spravodlivosti a využívanie príležitostí, ktoré prináša digitalizácia" 2020/C 342 I/01. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:52020XG1014(01)>.
26. RASSI, J. Možnosti a meze využití umělé inteligence v občansko-právním řízení. Justičná revue, 2025, č. 10, v tlači.
27. State of Connecticut Judicial Branch: Responsible AI Framework for the State of Connecticut Judicial Branch. JBAPPM Policy 1013. February 1, 2024. Dostupné na: <https://www.jud.ct.gov/faq/CTJBResponsibleAIPolicyFramework2.1.24.pdf>.
28. Rozhodnutie ESĽP z 26. septembra 1996 vo veci *Diennet proti Francúzsku.* č.18160/91.
29. Rozhodnutie ESĽP z 12. januára 2016 vo veci *Miracle Europe kft. proti Maďarsku.* č. 57774/13.

doi: 10.46282/bpf.2025.02

30. Rozhodnutie ESĽP z 15. júla 2021 vo veci *Komisia proti Poľsku (Disciplinárny režim sudcov).* č. C-791/19.
31. Rozhodnutie *Mata v. Avianca, Inc.*, United States District Court, S.D. New York. Jun 22, 2023. Dostupné na: <https://www.casemine.com/judgement/us/6499235932898b72d5cfb1aa>.
32. Rozhodnutie *Gauthier v. Goodyear Tire & Rubber Co.*, United States District Court, E.D. Texas. Nov 25, 2024. Dostupné na: <https://www.casemine.com/judgement/us/6746a063e8c044126187cfea>.
33. Rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu Poľska („Najwyzsi Sąd Administracyjny") z 19. apríla 2021 (č. III. OSK 836/21).
34. Rozsudok SD EÚ z 26. marca 2020 vo veci *Simpson proti Rade a HG proti Komisii.* č. C-542/18.
35. Rozsudok SD EÚ z 5. júna 2023 *Komisia proti Poľsku* (Nezávislosť a súkromný život sudcov). č. C-204/21.
36. SVÁK, J.: Ústavnoprávny rozmer zverejňovania súdnych rozhodnutí na internete. *Justičná revue*, 55, 2003, č. 3, s. 239.
37. SVÁK, J. Zásada zákazu odňatia veci zákonnému sudcovi. *Justičná revue*, č. 3/1993, s. 22-28.
38. The Association of the Bar of the City of New York. AI and the NYS Judiciary: A Preliminary Path. Committee Reports. June 3, 2024. Dostupné na: <https://www.nycbar.org/reports/ai-and-the-nys-judiciary-a-preliminary-path/>.
39. The Supreme People's Court of the People's Republic of China. SPC launches AI-generated platform to help judges, public. 2024/11/16. Dostupné na: <https://english.court.gov.cn/2024-11/16/c_1053704.htm>.
40. The Utah Judiciary's HR. Judicial Council Rules Regarding AI. Beginning October 25, 2023. Dostupné na: <https://sites.google.com/utcourts.gov/courts-hr/policy/ai-information>.
41. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 534/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné súdy, krajské súdy, Špeciálny súd a vojenské súdy.
42. Zákon o Občianskom práve procesnom Čínskej republiky. Civil Procedure Law of the People's Republic of China (第十六条). WIPO Lex. Dostupné na: <https://www.wipo.int/wipolex/zh/legislation/details/22186>.
43. Zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
44. ZHENG, G., George. China's Grand Design of People's Smart Courts. Cambrige University Press. 2020. ISSN: 2052-9023 (Online) a Asian Journal of Law and Society , Volume 7 , Issue 3 , October 2020 , pp. 561 - 582. Dostupné na: <https://www.cambridge.org/core/journals/asian-journal-of-law-and-society/article/chinas-grand-design-of-peoples-smart-

courts/476879522161B47A5BE10DBC4BDE8215>
https://doi.org/10.1017/als.2020.20>.

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Ján Svák, DrSc.
jan.svak@flaw.uniba.sk
Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave

Mariana Bieliková
kurekova4@uniba.sk
Katedra medzinárodného práva a medzinárodných vzťahov
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.02

DIGITALIZACE V OBLASTI MEZINÁRODNÍHO PRÁVA LIDSKÝCH PRÁV: DOBRÝ SLUHA NEBO ŠPATNÝ PÁN?[1]

DIGITALIZATION IN INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW: A GOOD SERVANT OR A BAD MASTER?

Alla Tymofeyeva[2]

Abstrakt: Rostoucí digitalizace mezinárodního práva lidských práv vyvolává naléhavé otázky ohledně ochrany základních práv v době rychlého technologického rozvoje, zejména v souvislosti s umělou inteligencí. Tajné sledování ze strany států ukazuje na obtížnost ochrany soukromí v digitálním věku. Širší debata se vede o tom, zda má být kyberprostor chápán jako soukromý majetek, nebo jako sdílený zdroj zaručující přístup k internetu pro každého. Další výzvou zůstává rovnováha mezi digitální a nedigitální komunikací. Integrace umělé inteligence do soudních procesů navíc odhaluje napětí mezi automatizací a nezbytným lidským prvkem. Je proto nezbytná pečlivá právní regulace, aby digitální inovace posilovaly, a nikoli oslabovaly ochranu lidských práv. Tento příspěvek se zaměřuje na klíčové výzvy, jimž mezinárodní právo lidských práv čelí v éře digitalizace, a usiluje o zodpovězení otázky, zda je stávající rámec dostatečný, nebo zda je zapotřebí přijetí nových pramenů mezinárodního práva. Autorka dochází k závěru, že navzdory hlubokým technologickým změnám – včetně rozvoje internetu a umělé inteligence – jsou současná pravidla mezinárodního práva stále adekvátní. Klíč spočívá v jejich správné interpretaci, zejména prostřednictvím dynamického výkladu, například za použití doktríny „živého nástroje" v judikatuře ESLP.

Klíčová slova: lidská práva; digitalizace; mezinárodní právo; nové technologie; umělá inteligence (AI)

Abstract: The increasing digitalization of international human rights law raises pressing questions about safeguarding fundamental rights amid rapid technological advances such as artificial intelligence. Secret surveillance by state bodies demonstrates the difficulty of protecting privacy in the digital age.

[1] This work was supported by the European Regional Development Fund project 'Center for Inequality and Open Society' (no.: CZ.02.01.01/00/23_025/0008690).Tato práce byla podpořena projektem Evropského fondu pro regionální rozvoj „Centrum pro nerovnost a otevřenou společnost" (č.: CZ.02.01.01/00/23_025/0008690).

[2] Katedra mezinárodního práva, Právnická fakulta, Univerzita Karlova, Praha.

doi: 10.46282/bpf.2025.03

Broader issues concern cyberspace: should it be treated as private property or as a shared resource, guaranteeing access to the internet for everyone. Balancing digital and non-digital communication is another unresolved challenge. The integration of AI into judicial processes further exposes tensions between automation and necessary human oversight.
Careful legal regulation is therefore essential to ensure that digital innovation strengthens, rather than undermines, human rights protection. This contribution examines the most significant challenges international human rights law currently faces in the era of digitalization and seeks to answer the question on whether the existing framework is sufficient or whether new sources of international law are required. The conclusion reached is that, despite profound technological developments—including the rise of the internet and AI—the current rules of international law remain adequate. The key lies in their proper interpretation, particularly through dynamic methods such as the "living instrument" doctrine applied in the case-law of the ECHR.

Key words: Human rights; Digitalization; International law; New technologies; Artificial Intelligence (AI)

Úvod

Všechno nové je zapomenuté staré. Platí tato teze i v době digitalizace a nových technologií? Lze na nové nástroje aplikovat už dlouho existující právní normy nebo musíme hledat čerstvá řešení? Na tyto otázky se pokusím odpovědět ve svém krátkém příspěvku věnovanému digitalizaci mezinárodního práva lidských práv. Cílem tohoto článku je vysvětlit, jak elektronizace ovlivnila fungování jednotlivých institutů na poli mezinárodního práva s důrazem na lidskoprávní mechanismy a jak právo odpovídá na nové výzvy, včetně úvah *de lege ferenda,* jak by reagovat mělo.
Mezinárodní právo lidských práv je jedno z nejmladších a nejdynamičtěji se rozvíjejících odvětví mezinárodního práva veřejného. Velkou zásluhu na jejím vzniku má Organizace spojených národů (OSN), která se stala jeho historickou kolébkou a položila základ pro vznik prvních mezinárodních lidskoprávních úmluv. Ačkoliv současné regionální systémy zpravidla nabízejí účinnější mechanismy ochrany těchto práv, zůstává role OSN jakožto zakladatelky a nositelky univerzální lidskoprávní ideje nenahraditelná.
V roce 1947 výbor Komise OSN pro lidská práva pod vedením Eleanor Rooseveltové začal práci na přípravě dokumentu, který se měl stát univerzálním katalogem lidských práv pro veškeré země světa.[3] V roce 1948 světlo světa spatřila Všeobecná

[3] *Drafters of the Declaration*. UN. Dostupné z: https://www.un.org/en/about-us/udhr/drafters-of-the-declaration [cit. 22.09.2025]

doi: 10.46282/bpf.2025.03

deklarace lidských práv (VDLP).[4] I když formálně VDLP byla přijata ve formě rezoluce Valného shromáždění OSN, je tedy pouze nástrojem *soft law* a nestanoví přesné závazky pro státy, je nicméně respektovaným zdrojem právního poznání. Spolu s Mezinárodním paktem o občanských a politických právech (ICCPR)[5] a Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESR)[6] tvoří Univerzální listinu lidských práv. VDLP se stala základním kamenem pro sepsání Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP) na půdě Rady Evropy.[7] Tato první právně závazná mezinárodní smlouva výslovně odkazuje ve své preambuli na VDLP a zdůrazňuje, že jde o krok k tomu, aby některá z práv zde deklarovaných byla chráněna právně vymahatelným způsobem.

V roce 1948 při přijetí VDLP, ani v roce 1950, kdy vznikla EÚLP, ani v roce 1966 při vyhlášení prvních dvou lidskoprávních paktů, jsme neměli přístup k internetu a nepoužívali nástroje umělé inteligence, avšak hrozby, o nichž mluvíme dnes, jako zásah do soukromí obyvatel, úbytek pracovních míst či ozbrojené konflikty, naše společenství už dobře znalo. Proti těmto možným zásahům nabídly záruky první lidskoprávní instrumenty na evropské, a později univerzální úrovni. Tyto smlouvy platí dodnes, otázkou však je, zda jsou účinným prostředkem proti porušování lidských práv i v digitální době. S nástupem nových technologií a zavedením elektronizace se na národní a mezinárodní úrovni změnily způsoby zásahu do lidských práv, ovlivnilo to i samotnou podstatu porušení těchto práv? Než se dostaneme k odpovědi na tuto otázku, měli bychom se od začátku podívat, jak mezinárodní právo pracuje s pojmem digitalizace.

[4] *Všeobecná deklarace lidských práv*. Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 217 A (III) ze dne 10. prosince 1948. New York: OSN. Dostupné z: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights [cit. 2025-09-22].

[5] *International Covenant on Civil and Political Rights*. Přijat dne 16. prosince 1966, vstoupil v platnost 23. března 1976. United Nations, Treaty Series, vol. 999, s. 171. Dostupné z: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights [cit. 2025-09-22].

[6] *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. Přijat dne 16. prosince 1966, vstoupil v platnost 3. ledna 1976. United Nations, Treaty Series, vol. 993, s. 3. Dostupné z: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights
[cit. 2025-09-22].

[7] *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*. Podepsána v Římě dne 4. listopadu 1950, vstoupila v platnost 3. září 1953. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_CES [cit. 2025-09-22].

doi: 10.46282/bpf.2025.03

Pojem "digitalizace" v mezinárodním právu

I když se o digitalizaci v poslední době docela často mluví jak na půdě OSN,[8] tak i jiných mezinárodních organizací,[9] právní definici tohoto pojmu nenajdeme v žádném z dokumentů OSN, Rady Evropy nebo Evropské unie. Čl. 2 Úmluvy Rady Evropy o umělé inteligenci a lidských právech (2024)[10] poskytuje právní definici pojmu umělá inteligence (AI), která představuje v současnosti významný faktor digitalizace, avšak nepokrývá plně všechny aspekty elektronizace v mezinárodním právu. Stejně tak nedávný Akt o umělé inteligenci EU se na několika stránkách zabývá definicemi jednotlivých pojmů souvisejících s fungováním AI,[11] ale nezaobírá se digitalizací práva jako celku. Navíc je třeba mít na mysli, že z hlediska mezinárodního práva tento akt zavazuje pouze 27 členských států EU. Úmluva o AI (2024) zatím ještě nevstoupila v platnost a ke dnešnímu dni[12] ji neratifikoval ani jeden stát. Tedy i kdyby se tyto definice teoreticky daly částečně na naši situaci použít, nemůžeme mluvit o existenci závazné definice pojmu „digitalizace" v mezinárodním právu obecně, ani v mezinárodním právu lidských práv. Otázkou je, zda pro posouzení dopadu digitalizace na mezinárodní právo lidských práv potřebujeme nutně mít závaznou právní definici tohoto pojmu. Myslím si, že nikoliv.

Pojem digitalizace zahrnuje široké spektrum ekonomických, manažerských a společenských procesů spojených s využíváním počítačových, informačních,

[8] United Nations Development Programme. *Digital Inclusion Playbook 2.0*. Singapore: UNDP Global Centre for Technology, Innovation and Sustainable Development, 2022. Dostupné z: https://www.undp.org/policy-centre/singapore/publications/digital-inclusion-playbook-20 [cit. 2025-09-22].

[9] Viz např. *European Year of Digital Citizenship Education 2025 / Evropský rok vzdělávání pro digitální občanství 2025*. Strasbourg: Rada Evropy, 2025. Dostupné z: https://www.coe.int/en/web/education/european-year-of-digital-citizenship-education-2025 [cit. 2025-09-22] a *Páté eurasijské digitální fórum „EADF-2023"*. 2023. Dostupné z: https://eec.eaeunion.org/news/events/V%20Evrazijskij%20cifrovoj%20forum%20%C2%ABEADF-2023%C2%BB/ [cit. 2025-09-22].

[10] *Úmluva Rady Evropy o umělé inteligenci, lidských právech, demokracii a právním státu (CETS č. 225 – Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law)*. Otevřena k podpisu 5. září 2024. Strasbourg: Rada Evropy. Dostupné z: https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence [cit. 2025-09-22].

[11] *Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 ze dne 13. června 2024, stanovující harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci a měnící nařízení (ES) č. 300/2008, (EU) č. 167/2013, (EU) č. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 a (EU) 2019/2144 a směrnice 2014/90/EU, (EU) 2016/797 a (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act)*. Úřední věstník Evropské unie L, 2024, č. 1689, 12. července 2024.

[12] Příspěvek byl připraven k odevzdání dne 25. 9. 2025.

doi: 10.46282/bpf.2025.03

elektronických a síťových (telekomunikačních) technologií a systémů AI.[13] V podstatě lze pod tuto definici podřadit veškeré aktivity realizované prostřednictvím počítačů a internetu. V tomto kontextu je vhodné poukázat na dokument OSN s mnohem širším záběrem – *Strategie pro nové technologie*[14] z roku 2018 – který upravuje a vymezuje digitální procesy v mnohem rozsáhlejším rámci než jaký se vztahuje pouze na AI. Podle Strategií z roku 2018 lze za nové technologie považovat autonomní auta, roboty, umělou inteligenci, kryptoměny a soukromé cestování do vesmíru. Tento seznam je pouze ilustrativní. Strategie neposkytuje žádnou obecnou definici „nových technologií" ani nenabízí jejich taxativní výčet. Nicméně uvedené příklady svědčí o tom, že dokument pokrývá mnohé aspekty digitalizace mezinárodního práva. Hlavním cílem tohoto dokumentu je definovat, jak bude systém OSN podporovat využití nových technologií k urychlení dosažení udržitelného rozvoje a jejich sladění s hodnotami zakotvenými zejména ve VDLP.

Pojem „nové technologie" je poměrně problematický, protože není úplně zřejmé nakolik „novým" musí být určitý nástroj, aby mohl být do dané kategorie zařazen. Není také zřejmé, jaký okruh příjemců by měl určovat, zda je tato technologie pro ně dostatečně nová nebo nikoliv. Například internet je pro někoho nový prostředek komunikace, avšak první výzkumy v této oblasti se vedly už v roce 1969.[15] Někteří lidé ale do styku s internetem nepřišli ani dnes a není jich málo. Podle údajů Mezinárodní telekomunikační unie OSN[16] má v nejméně rozvinutých zemích světa, jako například Afghánistán nebo Nepál, přístup k internetu pouze 27 procent obyvatel. A dokonce i v Evropě 13 procent populace z různých důvodů nepoužívá internet. Celkově jsou ve světě téměř tři miliardy lidí i dnes off-line. Ještě menší využití má umělá inteligence (AI).

Digitalizace představuje významný příslib pro pokrok v oblasti lidského blahobytu, neboť každodenně usnadňuje a urychluje náš život. Díky nástrojům založeným na AI, jako jsou například různé druhy překladačů, dokážeme dnes mnohem snadněji pracovat se zdroji v cizích jazycích. Digitalizace knihoven zase umožňuje rychlý přístup ke zdrojům vědeckého poznání, zatímco elektronické knihy jsou nejen

[13] KATRIN, Ekaterina V. *Přístupy k definici pojmu „digitalizace"*. AmurCon 2021: Mezinárodní vědecká konference, sv. 126. In: *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 2022, s. 437-445. Dostupné z: https://doi.org/10.15405/epsbs.2022.06.49 [cit. 2025-09-22].

[14] *Strategy on New Technologies*. New York: OSN, září 2018. Dostupné z: https://www.un.org/en/newtechnologies/ [cit. 2025-09-22].

[15] LEINER, Barry M., et al. *A Brief History of the Internet*. Reston: Internet Society, 1997 (aktualizováno 2003). Dostupné z: https://www.internetsociety.org/internet/history-internet/brief-history-internet/ [cit. 2025-09-22].

[16] I*nternet use – Facts and Figures 2021*. Geneva: ITU, 15. listopadu 2021. Dostupné z: https://www.itu.int/itu-d/reports/statistics/2021/11/15/internet-use/ [cit. 2025-09-22].

doi: 10.46282/bpf.2025.03

dostupnější než jejich tištěné ekvivalenty, ale také nabízejí efektivnější vyhledávání a práci s textem.
Digitální technologie a internet tak přinášejí lidstvu zásadní přínosy v oblasti vzdělávání, komunikace i vědeckého výzkumu. Zároveň však jejich praktické využívání může otevírat prostor pro porušování právních norem a vytvářet nové výzvy. V tomto článku se proto zaměřím především na rizika, která digitalizace a související technologie představují pro oblast mezinárodního práva lidských práv.

Hrozby nových technologií

Již v tuto chvíli je zřejmé, že se některé ze zásad mezinárodního práva lidských práv nacházejí v ohrožení. Na bitevním poli se objevují nové zbraně, jejichž využití nemusí odpovídat standardům mezinárodního humanitárního práva a může vést k porušování lidských práv. V květnu 2024 Čína představila světu svého nového robotického psa se zbraní,[17] jehož využití může porušovat zásadu rozlišování mezi civilními a vojenskými cíli.
V Česku neprobíhá masový vývoj nových zbraní, ale spíše jejich postupná modernizace. Moderní výroba zbraní v průmyslu je dnes silně digitalizovaná: používají se CAD/CAM software, CNC frézy, robotizované linky a také 3D tisk pro některé součásti. To znamená, že proces od návrhu po výrobu často probíhá v digitální podobě. Rychlou komunikaci mezi vládami jednotlivých zemí zajišťují taktéž počítače a internet. V dnešní době je nemyslitelné vedení války bez aktivního využití digitálních nástrojů. Například řízení dronů je dnes digitální jak na úrovni pilotáže (hardware + software), tak na úrovni registrace a evidence.[18] Elektronické databáze eviduji armádní munici, jednotlivé vojáky a jejich pohyb na území.
Česká republika se aktivně podílí na cvičení Ukrajinských vojáků[19] a dodává na Ukrajinu zbraně,[20] což samo o sobě není v rozporu s mezinárodním právem. Nicméně, kdyby v důsledku tohoto výcviku a použití českých zbraní na Ukrajině došlo k porušování lidských práv, mohlo by to vést k odpovědnosti českého státu. Tak v

[17] iDNES.cz. „Nejlepší přítel zabijákem. Čína testovala robotického psa s …" iDNES.cz, 29. května 2024. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/vojenstvi/bojovy-roboticky-pes-cina-armada.A240529_093241_vojenstvi_alv [cit. 2025-09-09].
[18] Nařízení Komise (EU) 2019/947 ze dne 24. května 2019 o pravidlech a postupech pro provoz bezpilotních letadel. Úř. věst. L 152, 11.6.2019, s. 45–71.
[19] ČR patří ve výcviku ukrajinských vojáků k nejaktivnějším." *Ministerstvo obrany ČR – Informační servis*, 15. června 2023. Dostupné z: https://mocr.mo.gov.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/cr-patri-ve-vycviku-ukrajinskych-vojaku-k-nejaktivnejsim-244721/ [cit. 2025-09-10].
[20] Na Ukrajinu putovaly z ČR v průběhu prvního roku od začátku ruské invaze stovky kusů těžké vojenské techniky za desítky miliard korun. Dostupné z https://vlada.gov.cz/cz/media-centrum/tiskove-zpravy/na-ukrajinu-putovaly-z-cr-v-prubehu-prvniho-roku-od-zacatku-ruske-invaze-stovky-kusu-tezke-vojenske-techniky-za-desitky-miliard-korun-203224/#[cit. 2025-09-10].

doi: 10.46282/bpf.2025.03

roce 2024 MSD zahájil řízení ve věci *Nikaragua proti Německu*,[21] kde Nikaragua zejména tvrdí, že poskytnutím politické, finanční a vojenské podpory Izraeli Německo usnadňuje páchání genocidy. Soudce MSD Dire Tladi ve svém prohlášení ze dne 30. dubna 2024 uvádí, že Německo i ostatní státy mají povinnost zachovávat náležitou opatrnost v souvislosti s poskytováním vojenské pomoci Izraeli, a to tváří v tvář tomu, co by mohlo být závažným porušením mezinárodního humanitárního práva.[22] Česká republika poskytuje politickou podporu Izraeli a dodává tam zbraně, o čemž svědčí oficiální materiály Ministerstva obrany ČR.[23] Z judikatury lidskoprávních soudů vyplývá, že tato činnost může vést k porušení norem lidskoprávních smluv. Například ESLP ve věci *Chiragov a další proti Arménii* uznal odpovědnost Arménie za porušení lidských práv na území Náhorního Karabachu s ohledem na to, že poskytovala pomoc při výcviku vojáků.[24] Ve věci *Ilaşcu a ostatní proti Moldavsku a Rusku* (2004) ESLP konstatoval, že masivní dodávky zbraní a munice z arzenálů 14. armády ruských vojsk separatistům v Podněstří vedly k přičitatelnosti porušování EÚLP také Rusku;[25] tentýž důkazní standard byl následně použit i ve věci *Kypr proti Turecku.*[26] Cílem těchto úvah není odradit Českou republiku od pomoci Izraeli nebo Ukrajině, ale upozornit na možná rizika spojená s dodržováním lidských práv.

Nové technologie a internet umožňují hromadné sledování a další zásahy do soukromí obyvatel. V roce 2018 ESLP vydal rozsudek ve věci *Big Brother Watch a ostatní proti Spojenému království*, kde shledal porušení článku 8 Evropské úmluvy (právo na rodinný a soukromý život) kvůli hromadnému sledování obyvatel země tajnými službami Spojeného království.[27] V Česku v září 2024 bylo schváleno využití systému rozpoznávání obličeje na Letišti Václava Havla, díky němuž lze v reálném

[21] MSD (International Court of Justice). *Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany)*. Žaloba podaná 1. března 2024. Dostupné z: https://www.icj-cij.org/case/193 [cit. 2025-09-12].

[22] Declaration of Dire Tladi, 30. 4. 2025, s. 597. Dostupné z: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/193/193-20240430-ord-01-04-en.pdf [cit. 2025-09-12].

[23] Ministryně obrany v Izraeli: Vynikající vztahy mohou přinést vynikající výsledky, nejen pro obranný průmysl." *Ministerstvo obrany ČR – Informační servis*, 8. února 2024. Dostupné z: https://mocr.mo.gov.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/ministryne-obrany-v-izraeli:-vynikajici-vztahy-mohou-prinest-vynikajici-vysledky--nejen-pro-obranny-prumysl-249201/ [cit. 2025-09-22].

[24] ESLP, *Chiragov a další proti Arménii* (Chiragov and Others v. Armenia), rozsudek velkého senátu ze dne 16. června 2015, č. stížnosti 13216/05, § 75.

[25] ESLP, *Ilaşcu a ostatní proti Moldavsku a Rusku* (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia), rozsudek velkého senátu ze dne 8. července 2004, č. stížnosti 48787/99, § 380.

[26] ESLP, *Kypr proti Turecku* (Cyprus v. Turkey), rozsudek velkého senátu ze dne 10. května 2001, č. stížnosti 25781/94, § 77 a § 80.

[27] ESLP, *Big Brother Watch a ostátní proti Spojenému království (Big Brother Watch and Others v. United Kingdom)*, rozsudek Velkého senátu ze dne 25. května 2021, č. stížností 58170/13 a další, § 427.

doi: 10.46282/bpf.2025.03

čase vyhledávat v databázi osob, po kterých se pátrá.[28] Někteří lidskoprávní aktivisté považují tento krok za jeden z prostředků sledování osob. Zástupci organizace *Iuridicum Remedium* říkají: „automatické rozpoznávání tváří, které například v Číně umožňuje sledování ujgurské menšiny a v Rusku slouží k potlačení opozice, si pomalu ale jistě razí cestu i do Evropy".[29]

Všemu tomu jsme svědci každý den a v tomto ohledu hrozba nových technologií není abstraktní a vzdálená, ale je zde přítomná a eminentní. Mezinárodní právo tak musí být připraveno na situaci, kdy se nové technologie dostanou do špatných rukou. Po zkušenostech z minulosti se státy a mezinárodní organizace snaží proto využití nových nástrojů regulovat.[30] Například ve vztahu k umělé inteligenci byl na půdě OSN zřízen Vysoký poradní orgán pro umělou inteligenci[31] a v roce 2022 se objevily Zásady etického využívání umělé inteligence v systému OSN.[32] V rámci EU byl přijat výše zmíněný akt o umělé inteligenci, který vstoupil v platnost 1. srpna 2024.[33] Dne 5. září 2024 byla otevřena k podpisu Rámcová úmluva Rady Evropy o umělé inteligenci a lidských právech.[34] Otázkou zůstává, zda je nezbytné přijímat nové lidskoprávní smlouvy, nebo by si s touto situací dokázala poradit i „stařenka" EÚLP a jednotlivé lidskoprávní smlouvy OSN? Než přistoupíme k úvahám o budoucnosti, připomeňme si nejprve minulost.

---

[28] Bezpečnější cestování i lepší výměna informací. Resort vnitra připravil změnu zákona o policii i o zpracování osobních údajů." *Ministerstvo vnitra ČR*, 18. září 2024. Dostupné z: https://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnejsi-cestovani-i-lepsi-vymena-informaci-resort-vnitra-pripravil-zmenu-zakona-o-policii-i-o-zpracovani-osobnich-udaju.aspx [cit. 2025-09-22].

[29] IuRe. „Automatické rozpoznávání tváří v Česku. Směřujeme k čínskému modelu?" *Médium.cz – Seznam.cz*, 22. září 2024. Dostupné z: https://medium.seznam.cz/clanek/iure-automaticke-rozpoznavani-tvari-v-cesku-smerujeme-k-cinskemu-modelu-87428 [cit. 2025-09-22].

[30] AI Laws Around the World. AIPRM.com. Dostupné z: https://www.aiprm.com/ai-laws-around-the-world/ [cit. 2025-09-23].

[31] High-Level Advisory Body on Artificial Intelligence.Office for Digital and Emerging Technologies – United Nations. Dostupné z: https://www.un.org/techenvoy/ai-advisory-body [cit. 2025-09-23].

[32] Principles for the Ethical Use of Artificial Intelligence by the United Nations System. UNSCEB, CEB/2022/2/Add.1, 27. 10.2022.

[33] Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 ze dne 13. června 2024, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci a mění nařízení (ES) č. 300/2008, (EU) č. 167/2013, (EU) č. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 a (EU) 2019/2144 a směrnice 2014/90/EU, (EU) 2016/797 a (EU) 2020/1828 (akt o umělé inteligenci)

[34] Chart of signatures and ratifications of Treaty 225 – Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law (CETS No. 225)." Stav k 23. 09. 2025. Dostupné z: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=225: Úmluva má zatím 17 podpisů, ale žádnou ratifikaci. Aby vstoupila v platnost, je zapotřebí alespoň 5 ratifikací.

doi: 10.46282/bpf.2025.03

Všechno nové je zapomenuté staré

Nezbytnost právní regulace moderních technologií není pro mezinárodní právo novinkou. V dějinách mezinárodního práva najdeme i jiné příklady, kdy vyvstala potřeba využití určitých technologií upravit. Již v roce 1868 se v Petrohradu konala mezinárodní konference za účasti mnoha evropských zemí, na níž byla schválena *Petrohradská deklarace o zákazu používání výbušných nábojů ve válce.*[35] Na ni navázal zákaz na využití tříštivých střel dum-dum, přijatý během první Haagské mírové konference v roce 1899.[36] V roce 1997 státy signatáři Ottawské úmluvy[37] začaly usilovat o odstranění protipěchotních min.

Vynálezy jako je parní stroj (1765), železnice (1825), automobilový průmysl (1885), vedly ke zlepšení komunikace a hospodářské výměně mezi státy, což mělo za následek založení mezinárodních organizací, kde spolupráce mezi státy nabyla jiného rozměru. K absolutně prvním mezinárodním organizacím patří Ústřední komise pro plavbu na Rýně založená v roce 1815 a Dunajská komise z roku 1856.[38] Velmi rychle pak následovaly Mezinárodní telegrafní unie (1865), Světová poštovní unie (1878) a další. Tyto organizace prokázaly potřebu internacionalizace norem v oblasti technické spolupráce a zasloužily se o ni.[39]

Některé nové technické vynálezy se dočkaly právní úpravy poměrně rychle. Samuel Morse zahájil své první pokusy s přenosem zpráv elektrickou cestou v roce 1837 a již roku 1865 byla v Paříži založena dnešní Mezinárodní telekomunikační unie OSN, tehdy pod názvem Mezinárodní telegrafní unie (*International Telegraph Union*). V roce 1934 byl název změněn tak, aby lépe vystihoval rozšíření působnosti organizace i na radiokomunikační provoz. Existují však oblasti lidské činnosti, v nichž se na právní regulaci čeká výrazně déle.

Brázdíme mořské hlubiny od nepaměti, ale Úmluva o mořském právu, kdy konečně volné moře a prostor pod ním byly prohlášeny za společné dědictví lidstva, spatřila světlo světa až v roce 1982.[40] Díky této mezinárodní smlouvě i Česká republika, která

---

[35] *Declaration Renouncing the Use, in Time of War, of Explosive Projectiles Under 400 Grammes Weight (1868).*" ICRC, databáze smluv. Dostupné z: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/st-petersburg-decl-1868/declaration [cit. 2025-09-23].

[36] Deklarace (IV,3) Haagské konference z roku 1899 – *Declaration concerning Expanding Bullets*. Dostupné z: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-decl-iv-3-1899 [cit. 2025-09-23].

[37] Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction, 18. 09. 1997. Dostupné z: https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/apmbc [cit. 2025-09-23].

[38] REINALDA, Bob*: Routledge History of International Organizations: From 1815 to the Present Day.* London/New York: Routledge, 2013. 880 s. ISBN 978-0-415-85044-5.

[39] Background. League of Nations. UN Office at Geneva. Dostupné z: https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/background [cit. 2025-09-23].

[40] Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu. Montego Bay, 10. prosince 1982. *United Nations Treaty Series*, sv. 1833, s. 3.

doi: 10.46282/bpf.2025.03

není mořským státem, získala svůj podíl na těžbě z mořského dna.[41] Některé oblasti mezinárodní spolupráce, s ohledem na politickou situaci, zůstávají mimo právní úpravu i dnes.

Tyto příklady z minulosti ukazují, že mezinárodní právo reaguje na nové výzvy nejednotně. Realizace právní regulace je silně podmíněna politickou vůlí a vyvážením zájmů jednotlivých států. Pokud existuje jednotný konsenzus, nové právní předpisy mohou být přijaty velmi rychle. Naopak v situacích, kdy mezi státy přetrvávají odlišné názory, dochází k prodlevám při nastolení nové právní úpravy, případně daná problematika zůstává mimo rámec mezinárodního práva.

Dilemata na poli mezinárodního práva lidských práv

Pozitiva a negativa nových technologií a digitalizace vedou ke vzniku mnoha dilemat na poli mezinárodního práva lidských práv. V tomto příspěvku se budu věnovat třem takovým dilematům.

Prvním je ***právní zakotvení vlastnictví kyberprostoru a s tím spojené právo na přístup k internetu jako lidské právo***. V tomto ohledu se objevují dva názorové proudy, které si kladou otázku, zda má být internet (kyberprostor) považován za soukromý majetek nebo zda by měl být prohlášen za společné dědictví lidstva? Strategie OSN z roku 2018 hovoří o tom, že zásada "nenechat nikoho pozadu", která platila při tvorbě kosmického a mořského práva, zůstává aktuální i v digitálním světě. Generální tajemník OSN upozorňuje na to, že státy by měly zamezit nerovnosti, která vzniká díky technologickému pokroku s ohledem na to, že určité technologie jsou soustředěny pouze v rukou několika málo států.[42] Toto by mohlo vést k úvahám o tom, že online prostředí by mělo být prohlášeno za majetek všech států světa, a tak zajistit aspoň minimální standard přístupu ke kyberprostoru i pro chudší země. Pokud jde o technickou stránku zajištění tohoto přístupu, inspirací by zde byly návrhy z oblasti kosmického práva. Autoři článku *The Space Resources Fund: A Solution to the Space Resources Benefit Sharing Dilemma?* navrhují zřízení globálního investičního fondu pro spravedlivé sdílení výnosů z těžby vesmírných zdrojů;[43] obdobně by bylo možné uvažovat i o vytvoření mezinárodního fondu na půdě OSN, který by zajistil přístup k internetu pro všechny státy. Naproti tomu odpůrci výše uvedeného názoru

[41] Česká republika má přiděleno 75 000 km² mořského dna v oblasti Clarion-Clipperton. Viz VOŽENÍLEK, David: *Vzácné zeminy budeme možná těžit z mořského dna. Podíl na tom má CIA.* iDNES.cz, 21. dubna 2016. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/veda/vzacne-zeminy-budeme-mozna-tezit-z-morskeho-dna-podil-na-tom-ma-cia.A160415_145611_veda_dvz [cit. 2025-09-23].

[42] Strategy on New Technologies. New York: OSN, září 2018, str. 16. Dostupné z: https://www.un.org/en/newtechnologies/ [cit. 2025-09-22].

[43] McKEOWN, Ben – DEMPSTER, Andrew G. – SAYDAM, Serkan – COULTON, Jeff: *The space resources fund: A solution to the space resources benefit sharing dilemma?* In: *Space Policy*, Roč. 71 (únor 2025), čl. 101663. ISSN 0265-9646. DOI: https://doi.org/10.1016/j.spacepol.2024.101663 [cit. 2025-09-23].

doi: 10.46282/bpf.2025.03

mohou argumentovat, že na rozdíl od volného moře a kosmického prostoru, kde se jedná o přírodní zdroje, jejichž vznik nebyl spojen s lidskou činností, tvorba nových technologií vyžádala hodně nákladů a prohlásit je byť jen částečně za společné dědictví lidstva by bylo v rozporu s lidským právem na majetek.

Druhým dilematem je ***vyváženost práv a povinností při využití internetu***: musí být veškerá komunikace digitalizovaná nebo je nezbytné zachovat i přístup k neelektronické komunikaci? Dnes v kyberprostoru děláme téměř všechno: pracujeme, nakupujeme, trávíme čas s kamarády a kolegy. A proto, čím dále tím více odborníků ve světě tvrdí, že právo na internet musí být prohlášeno za nové lidské právo,[44] které naleží všem lidem. Avšak objevují se i opačné tendence. Na loňské výroční konferenci Evropské společnosti pro mezinárodní právo (ESIL) ve Vilniusu Profesor Mart Susi hovořil o tom, že by lidé neměli být nuceni komunikovat se státními a soukromými institucemi jenom prostřednictvím internetu. Píšou o tom i další autoři v publikaci s názvem *Právo nepoužívat internet*.[45] Je tedy třeba zvážit, jak by mělo být využití internetu v naší společnosti nastaveno.

Posledním třetím dilematem, jemuž se budu věnovat, je ***technologie v. lidský element v mezinárodním lidskoprávním soudnictví***, což lze vztáhnout i na další oblasti práva. Ve své nové publikaci věnované automatizaci mezinárodního lidskoprávního soudnictví Veronika Fikfak a Laurence R. Helfer,[46] přichází s myšlenkou, že určité prvky soudního procesu, jako například výpočet odškodného nebo stanovení přijatelnosti stížnosti, by bylo možné ponechat na umělé inteligenci. Autoři tvrdí, že využití programů s rozhodovací metodou „pokud něco, tak něco" by mohlo být nápomocné při zamítnutí stížností, kde se jedná například o překročení čtyřměsíční lhůty přijatelnosti stížnosti k ESLP. Na první pohled to zní jako skvělý návrh, ale i takto jednoduchý úkol jako výpočet čtyřměsíční lhůty má svá úskalí. Zaprvé, čtyřměsíční lhůta se počítá od okamžiku, kdy se stěžovatel dozvěděl o výsledku soudního řízení a datum seznámení se se soudním rozhodnutím jednoduchý algoritmus nemusí dokázat správně spočítat. Zadruhé, v případě tzv. „trvající situace" se pravidlo čtyř měsíců vůbec neuplatní a pro posouzení, zda to je nebo není taková situace se opět vyžaduje lidský prvek. Zatřetí, čtyřměsíční lhůta se počítá při

[44] POLLICINO, Oreste: The Right to Internet Access: Quid Iuris? In: von ARNAULD, Andreas – von der DECKEN, Klaus – SUSI, Mart, eds. *The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric.* Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 263–275. ISBN 978-1-108-67610-6 a REGLITZ, Merten: *Free Internet Access as a Human Right.* Cambridge: CUP, 2024. ISBN 9781009520508.

[45] KLOZA, Dariusz (ed.): *Right Not to Use the Internet*. Taylor & Francis, 2025. ISBN 1-04-034255-8.

[46] FÍKFÁK, Veronika – HELFER, Laurence R.: Automating International Human Rights Adjudication. In: 46 *Michigan Journal of International Law*, 69, 2025, Duke Law School Public Law & Legal Theory Series No. 2024-28. Dostupné z: https://ssrn.com/abstract=4742480 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4742480&utm_source=chatgpt.com[cit. 2025-09-23].

doi: 10.46282/bpf.2025.03

využití posledního účinného prostředku soudní nápravy. Efektivitu konkrétního právního nástroje, která se liší v každém státě a může se měnit v čase, AI opět nemusí být schopna posoudit.
Nabídnutý stručný rozbor ukazuje, že i u poměrně snadné ryze technické podmínky přijatelnosti stížnosti, jako je čtyřměsíční lhůta, se lidský element může jevit jako nezbytný, nemluvě už o mnohem komplikovanějších podmínkách jako je podstatná újma, zjevná neopodstatněnost a další. Platí to i v širším měřítku celého soudního procesu, i při digitalizaci dalších oblastí mezinárodního práva.
Tyto tři příklady dilemat ukazují, že využití nových technologií v oblasti mezinárodního práva je plné kontroverzí. Na jedné straně nabízí digitalizace možnost rychlejšího šíření informací, transparentnějšího sledování porušování lidských práv či efektivnější koordinaci mezi státy a mezinárodními institucemi. Na straně druhé však vyvolává otázky ohledně ochrany soukromí, legitimity využívání digitálních nástrojů a rizika manipulace s daty. Digitalizace tak přináší nejen nové příležitosti, ale i závažné právní a etické otázky, na které mezinárodní společenství hledá odpověď.

Závěr

Moderní mezinárodní právo má zajistit, aby byly digitální technologie využívány pro mírové účely a aby vyspělejší státy poskytly podporu chudším a slabším zemím. Toho všeho lze dosáhnout prostřednictvím otevřeného dialogu vlád, vědců, zástupců mezinárodních vládních i nevládních organizací. Jako podpůrný instrument lze využít nástroje mezinárodního soudnictví. Je pochopitelné, že je obtížné najít řešení, které by vyhovovalo úplně všem. Svět se neustále mění a přináší nové výzvy. Věřím, že dokážeme z nových technologií čerpat veškeré nabízené výhody a že se budeme snažit jejich negativa minimalizovat. Velkou roli v tomto rozhodování hraje každý z nás. Na nás závisí, zda budeme volit svobodnou společnost s maximální ochranou soukromí, nebo zda vyměníme svobodu za totalitní režim, který sice nabízí bezpečí a stabilitu, avšak pouze pro určitou vrstvu obyvatel a určité druhy názorů.
Závěrem lze říci, že současný rámec mezinárodního práva lidských práv lze považovat za dostatečný i v digitální éře. Základní smlouvy, jako je EÚLP či pakty OSN, byly formulovány obecně, a proto umožňují pružnou interpretaci na nové formy zásahů, včetně digitálních technologií. ESLP opakovaně zdůraznil, že EÚLP je „živý nástroj" (*living instrument*), který se vykládá ve světle současných podmínek. To potvrzují i případy *Delfi AS proti Estonsku*[47] nebo *Editorial Board of Pravoye Delo a Shtekel proti Ukrajině*,[48] kde ESLP aplikoval tradiční právo na svobodu projevu na

[47] ESLP, *Delfi AS proti Estonsku*, rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 16. 6. 2015, stížnost č. 64569/09, para. 131.
[48] ESLP, *Editorial Board of Pravoye Delo a Shtekel proti Ukrajině*, rozsudek ESLP ze dne 5. 5. 2011, stížnost č. 33014/05, para. 65.

doi: 10.46282/bpf.2025.03

internetové prostředí. Pravdou také je, že konkrétní forma tohoto média (internet) může vyžadovat speciální zacházení, včetně odpovídajících zvláštních omezení.[49] Nicméně, pro účely ochrany lidských práv se existující právní úprava sama o sobě může jevit jako postačující. Není tedy nezbytné přijímat zcela nové normy, spíše je třeba důsledně využívat a dynamicky vykládat.

Je skvělé, když jsou nové technologie naším sluhou, ale je velmi špatné, když se stávají naším pánem. Digitalizace může být mocným nástrojem ochrany lidských práv – zajišťuje lepší dostupnost informací, transparentnost i rychlou pomoc obětem porušování práv. Pokud se ale technologie stanou naším „pánem", hrozí opačný efekt: masové sledování a oslabení svobody projevu. Měli bychom se snažit zajistit právo na internet pro každého, ale zároveň ponechat volbu internet nevyužívat. Lidský prvek zůstává nezbytný i v digitální době, aby člověk zůstal pánem nových technologií, nikoli jejich sluhou.

Seznam použijté literatury

Knihy a odborné články

1. FÍKFÁK, Veronika – HELFER, Laurence R.: Automating International Human Rights Adjudication. In: 46 *Michigan Journal of International Law*, 69, 2025, Duke Law School Public Law & Legal Theory Series No. 2024-28.
2. McKEOWN, Ben – DEMPSTER, Andrew G. – SAYDAM, Serkan – COULTON, Jeff: *The space resources fund: A solution to the space resources benefit sharing dilemma?* In: *Space Policy*, Roč. 71 (únor 2025), čl. 101663. ISSN 0265-9646.
3. KATRIN, Ekaterina V. *Přístupy k definici pojmu „digitalizace"*. AmurCon 2021: Mezinárodní vědecká konference, sv. 126. In: *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 2022, s. 437-445.
4. KLOZA, Dariusz (ed.): *Right Not to Use the Internet*. Taylor & Francis, 2025. ISBN 1-04-034255-8.
5. LEINER, Barry M., et al. *A Brief History of the Internet*. Reston: Internet Society, 1997 (aktualizováno 2003). Dostupné z: https://www.internetsociety.org/internet/history-internet/brief-history-internet/
6. POLLICINO, Oreste: The Right to Internet Access: Quid Iuris? In: von ARNAULD, Andreas – von der DECKEN, Klaus – SUSI, Mart, eds. *The Cambridge Handbook of New Human Rights: Recognition, Novelty, Rhetoric.* Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 263–275. ISBN 978-1-108-67610-6

[49] TYMOFEYEVA, Alla: Svoboda projevu právnických osob na internetu z pohledu Evropského soudu pro lidská práva. In: *Právník*, Roč. 161, č. 2 (2022), s. 140–155, S. 143.

doi: 10.46282/bpf.2025.03

7. REINALDA, Bob*: Routledge History of International Organizations: From 1815 to the Present Day.* London/New York: Routledge, 2013. 880 s. ISBN 978-0-415-85044-5.
8. REGLITZ, Merten: *Free Internet Access as a Human Right.* Cambridge: Cambridge University Press, 2024. ISBN 9781009520508.
9. TYMOFEYEVA, Alla: Svoboda projevu právnických osob na internetu z pohledu Evropského soudu pro lidská práva. In: *Právník*, Roč. 161, č. 2 (2022), s. 140–155.
10. VOŽENÍLEK, David: *Vzácné zeminy budeme možná těžit z mořského dna. Podíl na tom má CIA.* iDNES.cz, 21. dubna 2016. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/veda/vzacne-zeminy-budeme-mozna-tezit-z-morskeho-dna-podil-na-tom-ma-cia.A160415_145611_veda_dvz

Dokumenty mezinárodních organizací

1. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Přijat Valným shromážděním OSN dne 16. prosince 1966, rezoluce 2200A (XXI). In: United Nations Treaty Series, vol. 999, p. 171.
2. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Přijat Valným shromážděním OSN dne 16. prosince 1966, rezoluce 2200A (XXI). In: United Nations Treaty Series, vol. 993, p. 3.
3. Organizace spojených národů. United Nations Strategy on New Technologies. Přijato Generálním tajemníkem OSN v červenci 2018. New York: OSN, 2018. Dostupné na: https://www.un.org/en/newtechnologies.
4. Rada Evropy. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. Řím, 4. listopadu 1950. In: ETS č. 5.
5. Rada Evropy. Rámcová úmluva o umělé inteligenci a lidských právech. Otevřena k podpisu dne 5. září 2024 ve Štrasburku.
6. Všeobecná deklarace lidských práv. Přijata Valným shromážděním OSN dne 10. prosince 1948, rezoluce 217 A (III). In: UN Doc. A/810, 1948.
7. Organizace spojených národů. Principles for the Ethical Use of Artificial Intelligence in the United Nations System. Přijato v roce 2022 v New Yorku. Publikováno OSN, dostupné online: https://www.un.org/en/ai-principles.
8. Evropská unie. Nařízení (EU) 2024/1689 ze dne 12. července 2024 o stanovení harmonizovaných pravidel pro umělou inteligenci (Akt o umělé inteligenci). In: *Úřední věstník EU*, L 231, 1. srpna 2024, s. 1–64.

Judikatura

1. ESLP, Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom, rozsudek velkého senátu ze dne 25. května 2021, stížnosti č. 58170/13, 62322/14 a 24960/15.

doi: 10.46282/bpf.2025.03

2. ESLP, Chiragov and Others v. Armenia, rozsudek velkého senátu ze dne 16. června 2015, stížnost č. 13216/05.
3. ESLP, Delfi AS v. Estonia, rozsudek velkého senátu ze dne 16. června 2015, stížnost č. 64569/09.
4. ESLP, Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine, rozsudek ze dne 5. května 2011, stížnost č. 33014/05.
5. ESLP, Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia, rozsudek velkého senátu ze dne 8. července 2004, stížnost č. 48787/99.
6. ESLP, Cyprus v. Turkey, rozsudek velkého senátu ze dne 10. května 2001, stížnost č. 25781/94.
7. Mezinárodní soudní dvůr. Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), řízení zahájeno dne 1. března 2024, ICJ, č. 2024/19.

Kontaktní údaje

JUDr. Mgr. Alla Tymofeyeva, Ph.D.
tymofeya@prf.cuni.cz
Katedra mezinárodního práva, Právnická fakulta Univerzita Karlova

doi: 10.46282/bpf.2025.03

DISCIPLINÁRNA ZODPOVEDNOSŤ AKO DRUH PRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI (V PRÁVNICKÝCH PROFESIÁCH) – RECENTNÁ PODOBA A NOVÉ VÝZVY[1]

DISCIPLINARY RESPONSIBILITY AS A TYPE OF LEGAL RESPONSIBILITY (IN THE LEGAL PROFESSION) – RECENT FORM AND NEW CHALLENGES

Martina Gajdošová[2]

Abstrakt: Príspevok vymedzuje disciplinárnu zodpovednosť ako druh právnej zodpovednosti v právnických profesiách. Disciplinárna zodpovednosť je zodpovednosť za disciplinárne previnenie, ktorého sa dopustil právom definovaný subjekt a pramení z disciplinárnej zodpovednosti ako normatívneho imperatívu intrasociálnej spravodlivosti. Disciplinárna zodpovednosť v právnických profesiách je systémovou zložkou riadenia a organizácie výkonu daného povolania, nároky na jej reguláciu i realizáciu musia byť súladné s nárokmi na princípy demokracie a právneho štátu, predovšetkým deľbu moci, nezávislosť súdnictva (i advokátov, notárov, prokurátorov a exekútorov), ochranu základných práv a slobôd, spravodlivého procesu a princípu samosprávy. Príspevok identifikuje základné prvky recentnej podoby právnej a etickej regulácie disciplinárnej zodpovednosti v právnických profesiách na národnej a nadnárodnej úrovni, vrátane ústavnej a zákonnej regulácie i regulácie vnútornými predpismi. Poukazuje aj na recentný akt medzinárodného práva, dotýkajúci sa aj štandardov disciplinárneho konanie - Dohovor o ochrane povolania advokáta, schválený Výborom Ministrov Rady Európy dňa 12.3.2025. Príspevok identifikuje tiež nové výzvy pre právnické profesie (nové technológie a používanie umelej inteligencie).

Kľúčové slová: disciplinárna zodpovednosť, právnické profesie, regulácia, nové technológie, umelá inteligencia

Abstract: The paper defines disciplinary responsibility as a type of legal responsibility in the legal professions. The disciplinary responsibility is the

[1] Tento príspevok je súčasť výskumnej úlohy a výstupom z projektu VEGA č. 1/0579/23 – Právne a etické aspekty disciplinárnej zodpovednosti v právnom štáte.

[2] Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

responsibility for a disciplinary offense committed by a legally defined subject and stems from disciplinary responsibility as a normative imperative of intrasocial justice. Disciplinary responsibility in the legal professions is a systemic component of the management and organization of the practice of a given profession, and the requirements for its regulation and realization must be consistent with the requirements of the principles of democracy and the rule of law, in particular the separation of powers, the independence of the judiciary (including lawyers, notaries, prosecutors, and executors), the protection of fundamental rights and freedoms, fair trial, and the principle of self-government. The paper identifies the basic elements of the recent form of legal and ethical regulation of disciplinary responsibility in the legal professions at the national and supranational level, including constitutional and legislative regulation as well as regulation by internal rules. It also refers to a recent act of international law concerning standards of disciplinary proceedings - the Convention on the Protection of the Profession of Lawyer, approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on March 12, 2025. The paper also identifies new challenges for the legal professions (new technologies and the use of artificial intelligence).

Key words: disciplinary responsibility, legal professions, new technologies, artificial intelligence

Úvodné vymedzenie – zodpovednosť, právna zodpovednosť, disciplinárna zodpovednosť

Každý vie i rozumie, čo je zodpovednosť. Je to povinnosť plniť si požiadavky na neho kladené, je to „uzrozumené" konanie i nekonanie (zahrňujúce rozum i vôľu) v súlade s týmito požiadavkami, no zároveň je to aj (nutné) prijatie následku za (ne)konanie v rozpore s týmito požiadavkami. Aj *Krátky slovník slovenského jazyka* reflektuje najmä tieto dve dimenzie pojmu, no pridáva aj tretiu, pričom vychádza z formy adjektíva – (i) zodpovedný je povinný niesť následky za niečo, ručiť za niekoho/niečo, (ii) ktorý má správny vzťah k plneniu povinností – teda i ako vlastnosť - svedčiaci o tejto vlastnosti, (iii) nie nepodstatným je aj ďalší význam v jazyku – zodpovedný je dôležitý, významný.[3]

[3] Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda, 2003, 985 s. Dostupné na: https://slovnik.juls.savba.sk/?w=zodpovednos%C5%A5&s=exact&c=ye29&cs=&d=kssj4# (cit.26.09.2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.04

Poznáme najširšiu – spoločenskú zodpovednosť, ktorá zahŕňa jej jednotlivé podoby – právnu, politickú, morálnu, ale aj napr. národnú, stranícku, stavovskú[4] a inú zodpovednosť. Zodpovednosť je súčasťou normatívnych systémov pôsobiacich a fungujúcich v spoločnosti. Zodpovednosť vo svojej podstate podporuje preventívnu, výchovnú i represívnu funkciu dodržiavania pravidiel pôsobiacich v spoločnosti (skupine), je to dôvod jej existencie, je to funkcia, ktorú plní, i cieľ (úloha), taktiež jej vnútorné (imanentné) nasmerovanie. Každý normatívny systém slúži nielen na zabezpečenie vytvárania, zmien, či rušenia pravidiel pre fungovanie (organizovanie) istého celku (spoločnosti, skupiny), ale slúži aj na zabezpečenie dodržiavania týchto pravidiel a disponuje tiež prostriedkami donútenia. Zodpovednosť je akýmsi - metaforou vyjadrené - *tkanivom* každého normatívneho systému v spoločnosti. Zodpovednosť však možno vnímať aj širšie, ako zodpovednosť za správne (vhodne) nastavený normatívny systém, zodpovednosť za reguláciu.

Inštitút právnej zodpovednosti (a jej jednotlivých druhov) je jednou z podstatných súčastí právneho systému, je – metaforou vyjadrené – *výstužou, oporou i bezpečnostnou sieťou* všetkých právnych vzťahov, súkromnoprávnych i verejnoprávnych.

Aleš Gerloch uvádza: „*Právna zodpovednosť patrí ku komplikovaným pojmom, ktorými sa zaoberá právna veda už dlhodobo. Je možné, že určitým konaním sú porušené rôzne druhy sociálnych noriem, nastane viac druhov zodpovednosti. Tie sa potom musia odlíšiť, lebo majú rôzne sankcie. Toto rozlišovanie je zložitý proces – každé negatívne konanie nemožno kvalifikovať ako delikt v právnom zmysle*."[5]

Nedávno sa koncepčne k doterajšej spisbe o právnej zodpovednosti vyjadril Rudolf Kasinec: „*Právna zodpovednosť je najvýznamnejším druhom spoločenskej zodpovednosti. Z jej uplatnenia vyplývajú pre adresátov najzávažnejšie dôsledky. (...) Právna zodpovednosť je mnohovrstvový pojem, ktorý prestupuje všetkými právnymi odvetviami a zasahuje i do mimoprávnych spoločenských vzťahov. A tak je nevyhnutné k nemu i pristúpiť*"[6]. Nadväzujúc na známu diskusiu medzi prístupmi k právnej zodpovednosti (najčastejšie nazývanú ako Knapp *versus* Luby), Kasinec sa takpovediac prikláňa ku koncepcii „...*Viktora Knappa. Ako jediná prekračuje oblasť*

[4] Stav v súčasnom význame spoločenstvo osôb vykonávajúcich určitú činnosť, napr. učitelia.

[5] GERLOCH, Aleš: Teorie práva. 6. akt. vyd., Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 161.

[6] KASINEC, Rudolf: Právna zodpovednosť v rozličných podobách. In: METEŇKANYČ, Olexij Mychajlovyč – MAJEROVÁ, Sára – ŤAŽKÁ, Veronika (zost.): Bratislavské právnické fórum 2023 : právna zodpovednosť a autonómia. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 115, 123. Sumarizoval najmä základné východiská z českej a slovenskej spisby od 50. rokov 20. storočia až po dielo Václava Janečka: Kritika právní odpovědnosti. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. 300 s.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

súkromného práva a pokrýva najširší záber v chápaní právnej zodpovednosti, no i tá by si zaslúžila podstatnú revíziu."[7]

Podľa ustálenej konštatácie právnej vedy - právna zodpovednosť je spôsobilosť (schopnosť) určených subjektov práva znášať právne následky, ktoré vyplývajú z porušenia právnych noriem, a taktiež spôsobilosť určených subjektov práva znášať právne následky za stav odporujúci právom definovanému stavu[8]. Právna zodpovednosť je osobitná forma právneho vzťahu, v ktorom dochádza na základe porušenia právnej povinnosti k vzniku novej právnej povinnosti sankčnej povahy, pričom právnymi skutočnosťami, ktorými vzniká právna zodpovednosť, sú protiprávne konanie a protiprávny stav[9]. Právna zodpovednosť je jedným druhom spoločenskej zodpovednosti[10]. Podľa Štefana Lubyho podstata a funkcia zodpovednosti je historicky podmienená,[11] *„každá zodpovednosť slúži aj posilneniu režimu zákonnosti*"[12] a *„zodpovednosť je povinnosť, ktorá vzniká na základe porušenia skôr existujúcej inej povinnosti*"[13]. Josef Bejček uvádza: *„Za nezbytný předpoklad právní odpovědnosti nadále pokládám protiprávnost. Tzv. odpovědnostní koncepce „pozitivně-perspektivní" je metodologicky kontraprodukticní, neboť pokládá za odpovědnostní vztah jakýkoliv právní vztah, který zakládá nějakou povinnost. Naprosto se tím stírá rozdíl mezi povinností a odpovědností a jeho prosazováním se lehkomyselně zbavujeme terminologické přesnosti a rozlišování „povinnosti" a „odpovědnosti" a namísto ní dosazujeme polysém „odpovědnost", který musí být uměle upřesněn, aby jeho setrvačné chápaní (utvrzované i řadou zákonných vymezení odpovědnosti jakožto sekundárního*

[7] KASINEC, Rudolf, op. cit., s. 120.

[8] Porovnaj: BRÖSTL, Alexander a kol.: Teória práva. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 147, 155; PROCHÁZKA, Radoslav - KÁČER, Marek: Teória práva. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 279.

[9] VEČEŘA, Miloš a kol.: Teorie práva. 4. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, s. 239.

[10] Podľa povahy pravidla a povahy autority, ktorá dodržiavanie pravidla stráži, rozoznávame rôzne druhy zodpovednosti – spoločenskú, morálnu, politickú a právnu zodpovednosť. In: PROCHÁZKA, Radoslav - KÁČER, Marek: Teória práva. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 279; V rámci najvšeobecnejšej, spoločenskej zodpovednosti, ako jej podskupiny rozoznávame politickú, morálnu a právnu zodpovednosť. In: FÁBRY, Branislav - KASINEC, Rudolf - TURČAN, Martin: Teória práva, 2. preprac. vyd., Bratislava : Wolters Kluwer, Právnická fakulta UK Bratislava, 2019, s. 241; BRÖSTL, Alexander a kol.: Teória práva. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 145; Spoločenská zodpovednosť okrem právnej zodpovednosti, *„zahŕňa tiež politickú, národnú, historickú, stranícku (partajnú) a mnohé ďalšie druhy zodpovednosti*." In: MARCHENKO, Mikhail Nikolajevich – DERJABINA, Elena Mikhajlovna: Teorija gosudarstva i prava. Učebnik dlja bakalavrov. Moskva : M30 spekt, Moskovskij gosudarstvennyj universitet imeni M. V. Lomonosova, Juridičeskij fakuľtet, 2016, s. 298.

[11] LUBY, Štefan: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, s. 28.

[12] LUBY, Štefan: Zodpovednosť štátu za škodu spôsobenú rozhodnutím alebo úradným postupom. Bratislava : Obzor, 1971, s. 19.

[13] LUBY, Štefan: N. S. Malejn, Imuščestvennaja otvetstvennosť v chozjajstvennych otnošenijach. Moskva, 1970, s. 208. In: Právny obzor, 10/1970, (recenzia), s. 930.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

právního vztahu vzniknuvšího v důsledku porušení právní povinnosti) nebránilo smysluplné komunikaci. „Odpovídat za splnění povinnosti" je přeci úplně totéž a významově rovno jako „míti právní povinnost"[14]. Podľa Eduarda Báránya je štruktúra právnej zodpovednosti vo svojich základoch relatívne jasná - subjekt má právnu povinnosť – poruší ju – musí znášať negatívne následky.[15]

Evidentným koreňom slova zodpovednosť, a to aj v mnohých ďalších jazykoch, je odpoveď, odpovedať (napr. v češtine, *odpovědnost*, v ruštine *ответственность*, v angličtine *responsibility*, vo francúzštine *responsabilité*, z latinského *respondere*[16], byť garantom, odpovedať ...) – v odpovedi (v odpovedaní) je uzrozumená reakcia na čosi, akcia – reakcia. Historizujúcim prístupom zaujímavé konštatovanie Václava Janečka odkrýva starobylé významy „odpovedať" (v starej češtine) ako akúsi kvalifikovanú odpoveď podľa daných pravidiel. Upozorňuje, že pôvodne obsahuje viaceré významy - dať kvalifikovanú odpoveď na žalobu, dať dôvody svojho konania, - dať odpoveď za určitý prehrešok, napr. náhradné plnenie, - dať odpoveď ako spor, „vyhlásiť vojnu".[17]

Bez nároku na úplnosť je možné odkázať na obdobné použitie slova odpovedať v danom význame aj zo starobylého Opus Tripartitum (hoci z jeho novodobého slovenského prekladu).[18]

---

[14] BEJČEK, Josef: Nakládáme odpovědně s odpovědností? In: VOZÁR, Jozef (ed.): Zodpovednosť v práve. Pocta Oľge Ovečkovej. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 23-24.

[15] BÁRÁNY, Eduard: Politická zodpovednosť. In: VOZÁR, Jozef (ed.): Zodpovednosť v práve. Pocta Oľge Ovečkovej. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 10.

[16] *Re-spondeo*, *spondi, sponsum*, navzájom sľúbiť, dať, splatiť, odpovedať, vydať veštbu, dať právnu radu, dostaviť sa na súd, zodpovedať sa, hlásiť sa, súhlasiť, byť primeraný, zhodovať sa, vyrovnať sa, In: FÜRST, Kamil (zost.): *Slovník latinsko-český se zřetelem k potřebě žactva středních škol*. Vydání VIII., Praha : Nakladatel Kvasnička a Hampl, (1. vyd. 1927), s. 311.

[17] *„S jistou dávkou zjednodušení tak sloveso odpovídat mohlo v právním kontextu znamenat něco jako reakci (předpona od-) na určitou výzvu, reakci na vědomost (kořen vědět) jiného člověka, žalobce, soka, poškozeného, který ji uveřejnil či předal dál (povědět). (...) Konkrétně pak lze myslím ve staročeštině vysledovat tři právní způsoby užití slovesa odpovídat, a to (1) odpovědět na žalobu ve smyslu udat důvody svého jednání a ohradit se proti žalobní výzvě, (2) odpovídat za určitý prohřešek ve smyslu poskytnout paušální odpověď (například v podobě náhradního peněžního plnění) a (3) vyhlásit spor, tj. odpovědět nepřátelsky. Adekvátní odpovědí tak mohla být podle situace obrana, náhradní sankce, i útok, což jsou tři dosti odlišné reakce. (...) Odpovědnost totiž nebyla před oficiálním vstupem do právního diskurzu abstrahována jen ze sankce, jak by se ze současné teorie práva mohlo zdát, ale také z kvalifikované obrany (odpovídání) a ještě dříve dokonce z útoku."* JANEČEK, Václav: Kritika právní odpovědnosti. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2017, s. 44.

[18] Napr. Tripartitum, Prvá časť, Článok 12: *O tom, že všetci preláti a cirkevné osoby sú povinné prisahať vernosť kráľovi a že vo veci ich svetských majetkov sú podriadené svetským súdom: (...) § 1. A ohľadom ich svetských majetkov, ktoré majú vo vlastníctve, ako aj akýchkoľvek násilností a iných vecí z nich vyplývajúcich ich môžu ich nepriatelia (ak taký sú)* ***slobodne žalovať a predvolať pred každého riadneho sudcu krajiny, pred ktorým sú povinní odpovedať a zodpovedať sa právu rovnako ako svetské osoby***.;

doi: 10.46282/bpf.2025.04

Rovnako je možné odkázať aj na kvalifikovanú „odpoveď" spracovanú v kapitole o práve platnom na Slovensku ohľadom deliktov, spôsobenej škody a povinnosti následnej (teda aj o zodpovednosti) – od najstarších čias.[19]

V Bejčkovej reakcii na uvedené Janečkovo dielo a jeho „praktické vyústenie" je spomenutá dôležitá skutočnosť, a to, že tzv. „český" problém zodpovednosti je nielen český, ale *„přinajmenším (ale nejen) i slovenský, ale především je pouze terminologický, a tedy (pravda, jen teoreticky) dobře řešitelný*"[20].

Napriek tomu, že Janečkovo dielo o právnej zodpovednosti sa výslovne zameriava na zodpovednosť súkromnoprávnu, niekoľko myšlienok z nej je inšpiratívnych aj pre tému právnej zodpovednosti ako takej, a osobitne pre zodpovednosť disciplinárnu. Pri porovnaní s angloamerickou literatúrou uvádza, že zodpovednosť (*responsibility*) má charakter všeobecnej zodpovednosti a naproti tomu zodpovednosť (navrhuje pre ňu nový pojem *zavázanosť*, najviac sa blíži k anglickému *liability*) má charakter výslovne pozitívnoprávny, vynutiteľný štátom.[21] *Zodpovedný* je podľa non-pozitívneho práva človek, *zaviazaná* podľa práva je osoba ako právny konštrukt.[22]

---

tiež Druhá časť, *Článok 20 O osobnom predvolaní, napomenutí a zákaze: (...) § 10. A ak sa zákaz udial vo veci násilného a nesprávneho obsadenia alebo zadržania majetkov a žalobca môže dokázať, že mu tieto sporné majetky skutočným právom patrili alebo patria: zakazovaného a žalovaného treba v čase prejednávania veci okamžite potrestať hrdelným trestom alebo zaplatením výkupného (keďže opomenul podanie **odpovede** a vykonanie spomenutého začatia konania a tým dovolil, aby samotný zákaz voči nemu nadobudol právnu silu).* In: ŠTENPIEN, Erik: *Tripartitum*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2008, s. 77-78, 199-200.

[19] Už v 11. st. podľa Mlkvého a Hájeka: *„Pokrok vo vývoji inštitútu náhrady škody spôsobenej deliktom predstavovalo postupné presadzovanie sa princípu uzmierenia, kedy sa poškodený mohol vzdať práva na odvetu, ak sa škodca chcel vykúpiť. Záviselo to samozrejme na poškodenom či mal o peňažnú formu uzmierenia záujem a či škodca chcel alebo vedel zaplatiť požadované výkupné*." In: MLKVÝ, Matej - HÁJEK, Lukáš: 14 Delikt. In: ŠTEVČEK, Marek - GREGOR, Martin - MLKVÝ, Matej (eds.): Lexikón dejín slovenskej súkromnoprávnej terminológie. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 485.

[20] BEJČEK, Josef: op. cit., s. 27.

[21] *„Podíváme-li se na jazykovou praxi z druhé strany, tj. podíváme-li se primárně na koncept responsibility, a nikoliv liability, poměrně rychle seznáme, že se tento pojem objevuje s naprostou převahou ve filozofické či právně-filozofické odborné literatuře a že doktrinální právníci (teoretici pozitivního práva) se mu naopak vyhýbají. Koncept odpovědnosti (responsibility) se tak užívá v souvislosti s obecnějšími úvahami přesahující pozitivní právo. Samotný termín odpovědnost není definičně vázán na státní donucení, existenci justičního systému či vůbec celého současného pozitivního právního systému. Často se naopak o odpovědnosti ve vztahu k pozitivnímu právu uvažuje jako o normativním principu, díky němuž lze zdůvodit konkrétní případy pozitivněprávní zavázanosti a správnost soudní argumentace.(...) Odpovědnost lze v tomto smylsu chápat jako non-pozitivní koncept, který může mít v teoretické rovině ve vztahu k zavázanosti určitou normativní svrchovanost*.(...)"; In: JANEČEK, Václav: op. cit. 145.

[22] *„(4) Podle pořadu přirozeného práva má povinnost odpovídat člověk (přirozený subjekt). Podle pořadu práva pozitivněprávního má povinnost odpovídat osoba (pozitivněprávní subjekt). Odpovědnost se tak*

doi: 10.46282/bpf.2025.04

Podľa neho zodpovednosť (non-pozitívna) nemá sankčnú povahu, ale sankcia je podľa neho prvok verejnoprávnej distribúcie (rozhodnutie zákonodarcu - čo je dôležité pre jednotlivca a čo je dôležité pre spoločnosť ako celok, záujem celku na spravodlivo usporiadanej spoločnosti) – je to „zaviazanosť" (distributívna pozitívnoprávna povinnosť")[23].

Teória práva delí právnu zodpovednosť (*i.a.*) podľa jednotlivých oblastí práva, kde má svoje špecifiká (verejnoprávna a súkromnoprávna, podľa odvetví – najmä ústavnoprávna, trestnoprávna, správnoprávna, civilná, medzinárodnoprávna). Takýmto spôsobom možno priradiť k jednotlivým druhom právnej zodpovednosti aj zodpovednosť disciplinárnu, ale s výhradou jej osobitosti, pretože nemožno uvažovať výlučne o jednom právnom odvetví, kde sa prejavuje a vyvodzuje[24].

Disciplinárna zodpovednosť nie je dlhodobo vedecky spracúvaná, skôr len niekoľko desiatok rokov, no je už veky žitá („používaná") a vyvodzovaná (aj právnických profesiách). Disciplinárna zodpovednosť je nástroj na dosahovanie spravodlivosti v právom definovanej skupine, je prejav „sebazáchovy" (seba-reprodukcie) právom definovanej skupiny, ale je aj nástroj na organizačné i funkčné zabezpečenie nezávislosti[25] právom definovanej skupiny[26] (v systéme väčšom, napr. v spoločnosti,

---

vztahuje primárně k člověku, zatímco zavázanost primárně k osobě. (5) Povinnost odpovídat může mít vnitřní nebo vnější zdůvodnění. Z hlediska člověka (konečného adresáta všech právních norem, tj. norem odpovědnostních i zavázanostních) plyne odpovědnost z vnitřních normativních důvodů, zatímco zavázanost z vnějších normativních důvodů. Vnitřním normativním důvodem odpovědnosti je porušení korektivní spravedlnosti; vnějším normativním důvodem zavázanosti je porušení distributivní spravedlnosti. (6) Povinnost odpovídat může být primární i sekundární. Sekundární povinnost odpovídat zajišťuje jako prostředek nápravy primární odpovědnost, pokud primární odpovědnost sama nestačí k uchování interpersonální spravedlnosti. Sekundární povinnost odpovídat plyne ze zajišťující právní normy, která je ve funkčním vztahu k normě zajištěné. Funkcí vztahu mezi zajišťující a zajištěnou normou může být dosažení korektivní či distributivní spravedlnosti." In: JANEČEK, Václav: op. cit., s. 222-223.

[23] JANEČEK, Václav: op. cit., s. 179.

[24] Napríklad aj len pre disciplinárnu zodpovednosť sudcov právna veda uvádza, že ide o interdisciplinárny právny inštitút regulovaný viacerými právnymi odvetviami. In: SAFAROV, Takhirjon Baxodirovich: The Peculiarities of the Disciplinary Responsibility of Judges in the Administration of Justice. International Journal of Social Science And Human Research ISSN(print): 2644-0679, ISSN(online): 2644-0695 Volume 04 Issue 11 November 2021, Page No: 3092-3097, s. 3093. Autor citoval: Bakhrakh D.N. Legal responsibility under administrative law // Administrative law and process. 2010. No. 1. p. 2.

[25] Napríklad regulácia disciplinárnej zodpovednosti sudcov sa ustálene konštatuje ako jeden z hlavných smerov pre garanciu nezávislosti súdnictva. SAFAROV, Takhirjon Baxodirovich: op. cit. s. 3092.

[26] GAJDOŠOVÁ, Martina: Disciplinárna zodpovednosť ako nástroj na dosahovanie spravodlivosti v právom definovanej skupine. In: Právo a ideál dobra a spravodlivosti : Pocta Pavlovi Holländerovi k 70. narodeninám. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2023, s. 219-226; GAJDOŠOVÁ, Martina: Disciplinárna zodpovednosť ako inštrument nezávislosti profesie. Bratislavské

doi: 10.46282/bpf.2025.04

v štáte). Vo všetkých uvedených významoch je zrejmé, že disciplinárna zodpovednosť predpokladá, ale aj vyjadruje prvok samosprávy.
Disciplinárna zodpovednosť je nielen napojená na všeobecné morálne normy (celej) spoločnosti, odrážajúce sa v pozitívnom práve, ale je priam bytostne napojená aj na špecifické etické normy danej skupiny. Táto previazanosť s osobitnými non-pozitívnymi normami, teda s etickými normami spoločenstva (čiže previazanosť právnych noriem s neprávnymi, etickými, a to tak s tzv. pozitívnymi – vyjadrenými v etickom kódexe, ako i non-pozitívnymi – nepomenovanými, no žitými a nesenými daným spoločenstvom), dáva celkové porozumenie pre disciplinárnu zodpovednosť aj v pozícii tzv. aktívnej zodpovednosti (som zodpovedný za splnenie primárnej právnej zodpovednosti), aj v pozícii tzv. následnej (restrospektívnej, sankčnej, tzv. vlastnej) zodpovednosti, teda právnej zodpovednosti, ktorá nastupuje po porušení právnej normy. Previazanosť je o to viac zrejmá, že disciplinárna zodpovednosť ako právna zodpovednosť nastupuje (môže nastúpiť) aj po porušení etickej normy[27]. Veľmi „čitateľne" sa v disciplinárnej zodpovednosti prejavuje čisto jazykový význam zodpovednosti ako povinnosti niesť následky za niečo, zároveň mať správny vzťah k plneniu si povinnosti a napokon skutočnosť, že je „významná a dôležitá".
Disciplinárna zodpovednosť je nástroj (regulovaný predovšetkým právom) „vonkajšieho tlaku" na osobu (príslušníka skupiny – teda človeka vykonávajúceho určité činnosti, resp. majúceho osobitné právne puto ku skupine), aby konala „so správnym vzťahom" k plneniu si svojich povinností a s vedomím následkov za porušenie týchto povinností a tiež s mechanizmom „sankcionovania" za porušenie týchto povinností, ktoré súvisia s výkonom daných činností. Tento „vonkajší tlak" je primárne „tlakom" právom definovanej skupiny, a právom definovanú skupinu možno chápať ako „skupinu osôb" definovanú povahou činnosti týchto osôb (alebo určitého členstva alebo inak vyjadreného právneho puta k spoločenstvu). Sekundárne (nie však okrajovo, ale komplementárne) je tento „tlak" vyjadrením „tlaku" aj celej spoločnosti, celého štátu, pretože je tu veľké prepojenie všetkých úloh a nárokov na ich kvalitu, ktoré príslušníci daného spoločenstva pre celú spoločnosť (štát) plnia. Tento prienik záujmov skupinových a spoločenských a štátnych je

právnické fórum 2023 [elektronický dokument] : právna zodpovednosť a autonómia. Bratislava : Právnická fakulta UK, 2023, s. 70-112.

[27] Systém disciplinárnej zodpovednosti slúži aj na vynucovanie etických pravidiel jednotlivých právnických profesií. *„Bez ich dôsledného vynucovania disciplinárnymi orgánmi voči advokátom sú etické pravidlá len prázdnymi sľubmi*." In: KEENAN, David – COOPER, Deborah Jane – LEBOWITZ, David – LERER, Tamara: The Myth of Prosecutorial Accountability After Connick v. Thompson: Why Existing Professional Responsibility Measures Cannot Protect Against Prosecutorial Misconduct. The Yale Law Journal, Volume 121, 2011-2012, 25.10.2011, pp. 203-265, (p. 234) Dostupné na: https://www.yalelawjournal.org/forum/the-myth-of-prosecutorial-accountability-after-connick-v-thompson-why-existing-professional-responsibility-measures-cannot-protect-against-prosecutorial-misconduct (cit.26.09.2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.04

vyjadrený v právnej regulácii (v jej konkrétnej podobe), ktorá sa prirodzene v čase (i priestore) mení.

Preto možno disciplinárnu zodpovednosť ako druh právnej zodpovednosti považovať za zodpovednosť dobre zrozumiteľnú z hľadiska oboch koncepcií, aj z prevažujúcej koncepcie právnej zodpovednosti ako atribútu právnej povinnosti v zmysle právneho dôsledku jej nedodržania, z jej viazanosti na protiprávnosť (ako negatívny následok porušenia právnej povinnosti, vrátane porušenia etických noriem), tiež aj z koncepcie morálne významnej aktívnej zodpovednosti, ktorá sa za právnu kategóriu (podľa mnohých autorov) nepovažuje,[28] viažucej sa predovšetkým na koncepciu etiky povinnosti a etiky cnosti. Prispôsobením si Janečkových úvah – disciplinárnu zodpovednosť možno chápať aj ako non-pozitívny koncept, ktorý má k svojej pozitívnej podobe (k vytvorenej regulácii a v realite – k vyvodeniu disciplinárnej zodpovednosti za disciplinárne previnenie) určitú normatívnu zvrchovanosť.[29]

Disciplinárnou zodpovednosťou možno rozumieť (bez zámeru ju terminologicky oddeľovať na zodpovednosť a zaviazanosť, ani inak) zodpovednosť za disciplinárne previnenie, ktorého sa dopustil právom definovaný subjekt, ktorá pramení z disciplinárnej zodpovednosti ako normatívneho imperatívu intrasociálnej spravodlivosti.

Disciplinárna zodpovednosť je samostatným druhom právnej zodpovednosti, nemožno ju stotožniť s iným druhom zodpovednosti, napr. s občianskoprávnou, trestnoprávnou, ani správnoprávnou. Existuje „popri" nich.[30] Výnimočne môže zákon

---

[28] „Morálne významná „aktívna" zodpovednosť predsa nemá a nemôže mať nejakú právnu záväznosť, a je teda z hľadiska práva právne irelevantná". OVEČKOVÁ, Oľga: Zodpovednosť v hospodárskom práve. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo SAV, 1983, s. 114 a 124; Podľa Jozefa Prusáka *„Luby vyslovil a dostatočne zdôvodnil názor, že zodpovednosť vzniká až porušením právnej povinnosti, a nie predtým, že právnou skutočnosťou, ktorá spôsobuje vznik právnej zodpovednosti a zodpovednostného právneho vzťahu, je až samo protiprávne konanie (úkon).*" PRUSÁK, Jozef: Teória práva. Bratislava : Kalligram. Edícia Exempla iuris, 2023, s. 581 (pôvodné vydanie 1995). Iný prístup uvádza Janeček: „(...) *nelze o odpovědnosti uvažovat jen jazykem právních povinností. Odpovědnost totiž nefunguje jako singulární norma, z níž plyne povinnost, ale jako funkční systém dávání odpovědí dle různých pořadů práva, a to za různých podmínek, mezi různými subjekty a s různými cíli. (...) Díky mé analýze lze navíc vidět také to, že odpovědnost nemusí být spojena se sankcí (sekundární povinností) a s vynutitelností, jak to dosud činila česká právní teorie, a že se smysl odpovědnosti nevyčerpává jen v rozsahu pozitivního práva.*" In: JANEČEK, Václav: op. cit. 228-229.

[29] JANEČEK, Václav: op. cit. 145.

[30] Podľa Soni Košičiarovej: *„Disciplinárny delikt má v porovnaní s trestným činom a správnym deliktom najnižší stupeň typovej spoločenskej škodlivosti. Jeho súbeh s inými druhmi verejnoprávnych deliktov je možný, ak ho osobitný zákon (na základe zásady špeciality) nevylučuje. Záleží teda od obsahu legálnej definície disciplinárneho previnenia v konkrétnom zákone upravujúcom disciplinárnu právomoc samosprávnej stavovskej organizácie, či súbeh disciplinárneho previnenia s iným druhom a kategóriou verejnoprávneho deliktu vylučuje. (...) V prípadoch súbehu, keď rôzne druhy orgánov na základe rôznych*

doi: 10.46282/bpf.2025.04

ustanoviť, že určité vyvodenie disciplinárnej zodpovednosti (za nežiaduce ne/konanie) je „konzumované" vyvodením iného druhu právnej zodpovednosti[31], no môže ustanoviť, že aj napriek takémuto inému vyvodeniu zodpovednosti ešte stále orgán vyvodzujúci disciplinárnu zodpovednosť posúdi, či postačuje aj pre účely daného vyvodenia disciplinárnej zodpovednosti[32].

Disciplinárna zodpovednosť sa vyvodzuje v mnohých vzťahoch, v súkromnoprávnych i vo verejnoprávnych, napr. v súkromnoprávnej podobe v činnosti združení podľa stanov a vnútorných predpisov voči členovi, vo verejnoprávnej podobe v univerzitnom a fakultnom prostredí voči študentom podľa zákona o vysokých školách a podľa vnútorných predpisov univerzity a fakulty, v prostredí výkonu rôznych profesií zastrešených komorou zo zákona, ale aj v prostredí výkonu rôznych funkcií (napr. sudca, prokurátor).

Pre účely tohto príspevku sa záujem sústredí predovšetkým na recentnú podobu regulácie a na nové výzvy disciplinárnej zodpovednosti pri výkone právnických profesií (sudca, advokát, prokurátor, notár, exekútor).

Recentná podoba regulácie disciplinárnej zodpovednosti pri výkone právnických profesií

právnych predpisov vyvodzujú zodpovednosť za ten istý skutok, nie je princíp ne bis in idem dotknutý. (...) Osobitné zákony ukladajú príslušným orgánom povinnosť prihliadnuť na skutočnosť, že osoba už bola za ten istý skutok postihnutá v disciplinárnom konaní." In: KOŠIČIAROVÁ, Soňa: Verejnoprávne aspekty činnosti stavovskej organizácie. Praha : Leges, 2025, s. 182-183. Podľa § 12 ods. 1 zákona č. 372/1992 Zb. o priestupkoch pri určení druhu sankcie a jej výmery sa prihliadne aj na to, či a akým spôsobom bol páchateľ za ten istý skutok postihnutý v disciplinárnom konaní. Pokiaľ dospeje k záveru, že rozhodnutie o disciplinárnom delikte je postačujúce, postupuje podľa § 66 ods. 2 písm. d) alebo podľa § 76 ods. 2 písm. ch). In: KOŠIČIAROVÁ, Soňa: Zákon o priestupkoch. Podrobný komentár s judikatúrou. Praha: Leges, 2020, s. 161 a nasl.

[31] Napr. podľa zákona č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakateľoch prokuratúry, v znení účinnom do 31.12.2020, § 187 ods. *(1) Prokurátor je disciplinárne zodpovedný za a) disciplinárne previnenie, b) konanie, ktoré má znaky priestupku podľa osobitného zákona, a konanie, ktoré môže byť postihnuteľné sankciami podľa osobitného zákona (ďalej len „priestupok"). (2) Na prejednanie priestupku sa vzťahuje všeobecný predpis o priestupkoch, ak tento zákon neustanovuje inak. (3) Ak priestupok prokurátora prejednal alebo so súhlasom prokurátora prejednáva orgán oprávnený na prejednanie priestupku podľa osobitného zákona, prokurátora už nemožno disciplinárne stíhať za spáchanie priestupku*.

[32] Napr. zastavenie disciplinárneho konania podľa zákona č. 432/2021 Z. z. disciplinárny súdny poriadok, § 26 ods. (1) písm. e) *Disciplinárny senát aj bez nariadenia ústneho pojednávania disciplinárne konanie zastaví, ak pre ten istý skutok prebehlo skoršie trestné konanie, konanie o priestupku alebo inom správnom delikte a toto konanie sa skončilo právoplatným rozhodnutím, alebo bolo právoplatne zastavené a rozhodnutie vydané v skoršom konaní nebolo zrušené, ibaže uložený postih nepovažuje disciplinárny senát za dostačujúci; (...).*

doi: 10.46282/bpf.2025.04

V celkovom vývoji možno konštatovať, že v treťom decéniu 21. storočia patrí disciplinárna zodpovednosť pri výkone právnických profesií k ustáleným druhom právnej zodpovednosti, ktorá je regulovaná predovšetkým na vnútroštátnej úrovni, a to na úrovni zákona i ústavy. Je pre ňu typická aj interná regulácia ovplyvnená reguláciou najmä nadnárodných profesijných združení. Zároveň požíva aj medzinárodnoprávnu ochranu v rôznych podobách.

Na vnútroštátnej úrovni (v SR) je konkrétny druh disciplinárnej zodpovednosti definovaný právnym formulovaním nasledovných pravidiel, a to uvedenými zákonmi a vnútornými predpismi:

(i) definovanie konkrétneho subjektu v právom definovanej skupine, na ktorý sa disciplinárna zodpovednosť vzťahuje (napr. sudca ako príslušník sudcovského stavu, prokurátor ako člen prokurátorského stavu, advokát ako člen advokátskej komory, notár ako člen notárskej komory, súdny exekútor ako člen komory exekútorov); definujú to statusové zákony - zákon o sudcoch a prísediacich, zákon o prokurátoroch a čakateľoch prokuratúry, zákon o advokácii, Notársky poriadok, Exekučný poriadok[33];

(ii) definovanie pravidiel, porušením ktorých dochádza k jej vyvodzovaniu (obsahujú ich predovšetkým jednotlivé statusové zákony, ktoré tiež odkazujú na vnútorné predpisy komôr, ktorých zavinené porušenie sa tiež považuje za disciplinárne previnenie, vrátane etických kódexov; u sudcov je odkaz na povinnosť dodržiavať zásady sudcovskej etiky, ktoré prijala Súdna rada SR v spolupráci s orgánmi sudcovskej samosprávy; u prokurátorov je odkaz na etický kódex prokurátora schválený radou prokurátorov, no aj napr. povinnosť *dodržiavať pri výkone svojej funkcie všeobecne záväzné právne predpisy, služobné predpisy, pokyny a príkazy vedúcich prokurátorov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia*[34]);

(iii) definovanie disciplinárnych previnení (prípadne jednotlivých druhov previnení); tieto upravujú jednotlivé statusové zákony, napr. u sudcu sa odlišuje disciplinárne previnenie, závažné disciplinárne previnenie a závažné disciplinárne previnenie nezlučiteľné s výkonom funkcie sudcu;

(iv) definovanie disciplinárnych opatrení (trestov); tieto sú „uzavretým spôsobom katalogizované", aj spôsob ich ukladania, v jednotlivých statusových zákonoch (napr. notárovi môže byť uložené ako disciplinárne opatrenie písomné pokarhanie, peňažná pokuta do výšky 6.600 eur, pozastavenie výkonu

[33] Zákon č. 385/2000 Z. z., zákon č. 154/2001 Z. z., zákon č. 586/2003 Z. z., zákon č. 323/1992 Zb., zákon č. 233/1995 Z. z.

[34] § 74 písm. a) zákona č. 154/2001 Z. z.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

notárskeho úradu na dobu najmenej dvoch mesiacov a najviac šesť mesiacov, zbavenie notárskeho úradu[35]);

(v) definovania procesu, v ktorom sa disciplinárna zodpovednosť voči subjektu vyvodzuje (disciplinárne konanie; pri právnických profesiách ide o kontradiktórne konanie, ktoré začína na návrh kvalifikovaného navrhovateľa); pre advokátov je disciplinárne konanie regulované zákonom i vnútornými predpismi – zákon o advokácii a z vnútorných predpisov Disciplinárny poriadok SAK, Organizačný poriadok SAK a Rokovací poriadok SAK; v súčasnosti v SR z uvedených povolaní iba pre advokáciu platí vyvodzovanie disciplinárnej zodpovednosti vlastnými, spomedzi advokátov volenými orgánmi, a to v prvom stupni v desiatich disciplinárnych senátoch Disciplinárnej komisie SAK a v druhom stupni v troch odvolacích disciplinárnych senátoch Odvolacej disciplinárnej komisie SAK; disciplinárne konanie pre sudcov, prokurátorov, notárov a exekútorov od roku 2021 upravuje Disciplinárny súdny poriadok[36], konanie sa uskutočňuje disciplinárnymi senátmi Najvyššieho správneho súdu SR;

(vi) definovanie disciplinárneho orgánu a spôsobu jeho kreácie a zloženia; voľbu spomedzi advokátov a zloženie disciplinárnych orgánov upravuje zákon o advokácii, Organizačný poriadok SAK a Volebný poriadok SAK; voľbu a zloženie disciplinárnych senátov NSS SR pre sudcov, prokurátorov, notárov a exekútorov upravuje Disciplinárny súdny poriadok a ustanovovanie prísediacich aj uvedené statusové zákony, tiež zákon o Súdnej rade SR[37]. Práve zloženie a spôsob kreácie, alebo vo všeobecnom význame legitimita disciplinárneho orgánu, patrí, spolu s nárokmi na spravodlivý proces, k závažným témam nielen vo vnútroštátnom rámci, ale aj v kontexte nadnárodne formulovaných záruk.

(vii) prítomnosť samosprávneho prvku - pri právnických profesiách je regulácia pravidiel uvedených v bodoch (ii) až (vi) v rôznej miere dopĺňaná samosprávnou reguláciou, teda vnútornými predpismi i v rôznej miere v priamom osobnom spolupodieľaní sa na jej uskutočňovaní.

Disciplinárna zodpovednosť v právnických profesiách (v SR) má svoju reguláciu aj na úrovni ústavného práva – právomoc Súdnej rady SR vydávať v spolupráci s orgánmi sudcovskej samosprávy Zásady sudcovskej etiky[38]; pôsobnosť Najvyššieho

[35] Podrobnosti o výške a druhu disciplinárneho opatrenia pri vyvodzovaní disciplinárnej zodpovednosti voči advokátovi pozri napr. GÁBRIŠ, Tomáš: Vybrané problémy vyvodzovania disciplinárnej zodpovednosti advokátov v Slovenskej republike. In: KOŠIČIAROVÁ, Soňa - GAJDOŠOVÁ, Martina (eds.): STAVOVSKÁ A PROFESIJNÁ ORGANIZÁCIA – SUBJEKT VEREJNEJ SPRÁVY. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2023, s. 58 a nasl.

[36] Zákon č. 432/2021 Z. z.

[37] § 4 ods. 1 písm. i) a § 27fb zákona č. 185/2002 Z. z.

[38] Čl. 141a ods. 6 písm. j) Ústavy SR.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

správneho súdu SR rozhodovať o disciplinárnej zodpovednosti sudcov, prokurátorov a ak tak ustanoví zákon, aj iných osôb[39]; napokon tiež je potrebné spomenúť aj orgány sudcovskej samosprávy, ktoré sa podieľajú na správe a riadení súdov.[40] Momentálne je totiž v parlamente návrh novely zákona o sudcoch a prísediacich, ktorý má opätovne zapojiť sudcovské rady do kreácie disciplinárneho orgánu pre sudcov.[41]

Regulácia a i vyvodzovanie disciplinárnej zodpovednosti musí spĺňať určité nároky, pretože vždy je systémovým prvkom riadenia, správy[42] a organizácie daného povolania (profesie, výkonu funkcie). Jej nesprávnym „nastavením" a/alebo užívaním (či zneužívaním, napríklad politickým zneužitím) by mohli byť ohrozené princípy demokratického a právneho štátu (nielen zasiahnuté do práv jednotlivca). Tu sú predovšetkým v centre pozornosti deľba moci, nezávislosť súdnictva (nezávislosť výkonu aj ďalších spomenutých právnických profesií), ochrana ľudských práv, spravodlivý proces, princíp zákonnosti a ústavnosti a iné. Ide o nároky na reguláciu jej vyššie uvedených prvkov (i až vii), ale aj nároky na ich reálny výkon.

Na úrovni medzinárodného práva je potrebné uviesť závery Jána Sváka, ktorý relatívne dlhšiu dobu pravidelne publikuje k téme medzinárodnoprávnej ochrany (nielen) sudcov, ktorá je úzko prepojená s disciplinárnym stíhaním a s postupne formulovanými nadnárodnými nárokmi na disciplinárne konanie[43]. Otázku zdroja

---

[39] Čl. 142 ods. 2 písm. c) Ústavy SR.

[40] Čl. 143 ods. 3 Ústavy SR: *V rozsahu ustanovenom zákonom sa na riadení a správe súdov podieľajú aj orgány sudcovskej samosprávy*.

[41] ČPT 816, on-line dostupné: https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=10287 (cit.26.09.2025). Návrh zákona bol v III. čítaní na 39. schôdzi NR SR, uznesenie číslo 1134 zo dňa 23. 9. 2025 a postúpený do redakcie.

[42] Napr. široké vymedzenie správy súdnictva pomenúva jej osem dimenzií, a to regulačnú, personálnu, administratívnu, finančnú, vzdelávaciu, informačnú, digitálnu a etickú, pričom personálna dimenzia obsahuje výber a (opätovné) menovanie sudcov, povyšovanie, odvolávanie a preloženie sudcov (na dobu neurčitú i dočasnú), disciplinárne stíhanie sudcov, civilné a trestné stíhanie sudcov a hodnotenie sudcov. In: ŠIPULOVÁ, Katarína - SPÁČ, Samuel - KOSAŘ, David - PAPOUŠKOVÁ, Tereza - DERKA, Viktor: Judicial Self-Governance Index: Towards better understanding of the role of judges in governing the judiciary. In: Regulation & Governance, Volume 17, Issue 1, January 2023, Pages 22-42.

[43] Napr.: SVÁK, Ján: Ako môžu „čachre-machre" pri výbere sudcov porušiť právo na zákonom zriadený súd. In: Justičná revue, č. 2, 2021; SVÁK, Ján: Previerky sudcov a prokurátorov v boji proti korupcii. In: Justičná revue, č. 4, 2021; SVÁK, Ján: Nezávislosť disciplinárneho súdu na poľskom najvyššom súde. In: Justičná revue, č. 10, 2021; SVÁK, Ján: Limity reorganizácie súdov z pohľadu právneho štátu. In: Justičná revue, č. 11, 2021; SVÁK, Ján: Disciplinárna zodpovednosť sudcov v Bulharsku. In: Justičná revue, č. 1, 2022; SVÁK, Ján: Väznenie sudcov a prokurátorov počas výnimočného stavu v Turecku. In: Justičná revue, č. 2, 2022; SVÁK, Ján: Šikanovanie symbolu boja za nezávislosť poľského súdnictva a právny štát. In: Justičná revue, č. 10, 2022; SVÁK, Ján: Hodnota právneho štátu pri posudzovaní politických práv v európskej regionálnej súdnej ochrane ľudských práv. In: Zborník z konferencie

doi: 10.46282/bpf.2025.04

legitimity disciplinárnych orgánov pre sudcov rozdeľuje na dve relatívne samostatné, no vzájomne podmienené otázky, či (i) vytvorenie orgánu sudcovskej legitimity zodpovedá kritériám právneho štátu z hľadiska zásady oddelenosti súdnej moci od zákonodarnej a výkonnej, a či (ii) disciplinárny orgán pre sudcov je „tribunál zriadeným zákonom" podľa požiadaviek čl. 6 ods. 1 Dohovoru.[44]

Ďalší atribút relevantný pre reguláciu disciplinárnej zodpovednosti (tu - právnických profesií) je existencia nadnárodných aktérov, ktorí ovplyvňujú formuláciu štandardov pre výkon profesie i štandardov pre jej správu a organizáciu, teda aj pre vyvodzovanie disciplinárnej zodpovednosti. Ján Svák medzi nadnárodných aktérov ovplyvňujúcich tvorbu štandardov pre súdnictvo (aj pre disciplinovanie sudcov) radí: OSN[45], *„na úrovni Rady Európy je to Odporúčanie Výboru ministrov RE č. CM/Rec (2010)12 o nezávislosti, efektívnosti a zodpovednosti sudcov*", tiež je to Európska komisia pre demokraciu prostredníctvom práva (tzv. Benátska komisia), Poradná rada európskych sudcov (CCJE - zriadená bola ako záujmové združenie pod záštitou Rady Európy), svojimi rozhodnutiami tému rozvíja ESĽP a Súdny dvor Európskej únie. V súvislosti s ESĽP uvádza, že *„preskúmanie porušenia práva na súd zriadený zákonom využitím tzv. Ástrádsson testu je kľúčovým prameňom medzinárodného práva, ktoré má zabezpečiť, aby disciplinárny súd pre sudcov bol nezávislým a nestranným súdom*".[46]

Disciplinárna zodpovednosť, resp. garancie jej vykonávania, je súčasťou medzinárodných dohovorov (najmä Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, a to predovšetkým v práve na spravodlivý proces).

K nárokom na disciplinárne konanie notárov možno odkázať na kritické i komparatívne európske zhodnotenie, i rozhodovaciu činnosť ESĽP, Bernardom

---

Ústavného súdu SR v Košiciach, Konanie o súlade právnych predpisov – návrhové oprávnenie a účinky rozhodnutí ústavného súdu, Košice: Ústavný súd SR a PF UPJŠ, 2024.

[44] SVÁK, Ján: Medzinárodná ochrana disciplinárne stíhaných sudcov. In: GAJDOŠOVÁ, Martina - KASINEC, Rudolf (eds.): Právne a etické aspekty disciplinárnej zodpovednosti sudcov. Bratislava : Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 60-61.

[45] *„Na univerzálnej úrovni stále zostáva základnou referenčnou normou výstup zo siedmeho kongresu OSN o predchádzaní zločinnosti a zaobchádzaní s páchateľmi, ktorý sa konal v Miláne v roku 1985. Určitú mieru záväznosti tento výstup označený ako „Základné princípy nezávislosti súdnictva" nadobudol jeho schválením rezolúciami Valného zhromaždenia OSN č. 40/32 z 29. novembra 1985 a č. 40/146 z 13. decembra 1985. V bode 19 týchto základných princípov sa uvádza, že „všetky disciplinárne konania, konania o pozastavení sudcovskej funkcie alebo o odvolaní z nej sa budú riešiť v súlade so stanovenými normami súdneho konania*." SVÁK, Ján: Medzinárodná ochrana disciplinárne stíhaných sudcov. In: GAJDOŠOVÁ, Martina - KASINEC, Rudolf (eds.): Právne a etické aspekty disciplinárnej zodpovednosti sudcov. Bratislava : Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 54.

[46] SVÁK, Ján: Medzinárodná ochrana disciplinárne stíhaných sudcov. In: GAJDOŠOVÁ, Martina - KASINEC, Rudolf (eds.): Právne a etické aspekty disciplinárnej zodpovednosti sudcov. Bratislava : Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 54-55, 66-67.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

Pekárom a Katarínou Valovou,[47] a k vývoju rozhodovacej činnosti ESĽP pri posudzovaní disciplinárne stíhaného exekútora alebo sudcu (aj ďalších profesií) na Mateja Horvata a Zuzanu Hamuľákovú.[48]

Možno konštatovať, že na nadnárodnej úrovni sú akýmisi „arbitrami systémovej i realizačnej kvality" vyvodzovania disciplinárnej zodpovednosti voči jednotlivým právnickým profesiám nadnárodní aktéri - svojimi dokumentami a odporučeniami[49] - a ESĽP a Súdny dvor EÚ svojou rozhodovacou činnosťou.

Regulácia disciplinárnej zodpovednosti (pre jednotlivé právnické profesie) sa nachádza v práve (medzinárodnom i vnútroštátnom – ústavnom, zákonnom, prípadne podzákonnom, ale aj v interných predpisoch) i v etických normách, a to v nadnárodných i vnútroštátnych etických kódexoch, ktoré sú tými nadnárodnými

---

[47] PEKÁR, Bernard - VALOVÁ, Katarína: Úskalia prenosu disciplinárnej právomoci nad notármi zo stavovskej organizácie na štát. ARS NOTARIA, Notársky časopis. Vydáva Notárska komora SR, č. 2/2024, s. 6-13.

[48] *„(...) ESĽP sa podrobne venuje pojmu disciplinárne obvinenie, pretože ani to nevylučuje jeho možné podradenie pod trestnú vetvu čl. 6 Dohovoru. Deje sa tak najmä vtedy, keď je naplnené tretie Engelove kritérium. V tejto súvislosti však súd skúma všetky Engelove kritériá, nielen toto tretie, avšak najčastejšie odôvodňuje podradenie pod trestnú vetvu práve týmto kritériom. Aj v prípade, keď dospeje k neaplikovateľnosti tvrdého jadra čl. 6 Dohovoru, venuje sa ESĽP aj možnému podradeniu disciplinárnej sankcie pod civilnú vetvu. Vo veciach, kde dochádza k obmedzeniu možnosti vykonávať povolanie (napr. vyčiarknutia zo zoznamov, vylúčenie zo štúdia a pod.) prichádza štandardne k záveru, že takéto opatrenia predstavujú spory o civilné právo, a teda sú podraditeľné pod civilnú vetvu čl. 6 Dohovoru*". In: HORVAT, Matej - HAMUĽÁKOVÁ, Zuzana: Správne disciplinárne delikty členov stavovských komôr so zameraním na vyčiarknutie člena z komory. In: KOŠIČIAROVÁ, Soňa - GAJDOŠOVÁ, Martina (eds.): STAVOVSKÁ A PROFESIJNÁ ORGANIZÁCIA – SUBJEKT VEREJNEJ SPRÁVY. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2023, s. 82, 85.

[49] K tým, ktoré uvádza Ján Svák, napr. len v oblasti sudcov možno vymenovať: Medzinárodná asociácia sudcov (IAJ), Európska asociácia sudcov (EAJ), Sieť predsedov najvyšších súdov členských štátov Európskej únie (Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union), Globálna sieť súdnej integrity (Global Judicial Integrity Network, spustená v roku 2018 na pôde OSN), Sieť najvyšších súdov (SCN - Superior Courts Network), CEELI Inštitút (Central and Eastern European Law Initiative), Súdna sieť EÚ (RJUE - Judicial Network of the European Union), Združenie štátnych rád a najvyšších správnych súdov Európskej únie (Association of the Councils of State and Supreme Administrative Jurisdictions of the European Union – ACA-Europe), Medzinárodná asociácia najvyšších správnych súdov (International Association of Supreme Administrative Jurisdictions); Brijunské vyhlásenie nezávislosti súdnictva – prijala ho Konferencia predsedov najvyšších súdov strednej a východnej Európy k podpore nezávislosti a integrity súdnictva v rámci právneho štátu (Conference of Chief Justices of Central and Eastern Europe) - https://ceeliinstitute.org/resource/brijuni-statement-of-principles-of-the-independence-of-the-judiciary; Bangalórske zásady správania sudcov (2002); *„Brijunské vyhlásenie je dnes spolu s Bangalorskými zásadami správania sudcov považované za kľúčový nástroj medzinárodného práva poskytujúci základ koncepcie nezávislého súdnictva ako fundamentálneho prvku právneho štátu*." In: https://www.nsud.sk/ceeli-institut/.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

v rámci profesií inšpirované a harmonizované[50]. Tento nadnárodný profesijný presah je evidentný od konca 20. storočia a v súčasnosti je už etablovaný.

Najzásadnejšou novinkou na úrovni nadnárodnej ochrany (aj) štandardov disciplinárneho konania je medzinárodný *Dohovor o ochrane povolania advokáta* schválený Výborom Ministrov Rady Európy dňa 12.3.2025. Účelom dohovoru je slovami SAK: *„posilniť ochranu advokátskeho povolania v jednotlivých krajinách Rady Európy a tretích krajinách pred neoprávnenými zásahmi tak, aby práva občanov mohli byť riadne hájené prostredníctvom advokátov a aby nedochádzalo k praktikám, ktoré by mali „zmrazujúci účinok" na advokátov a tým by sa oslabil prístup občanov k právnym službám a k ochrane ich práv*."[51] Materiál bol schválený na rokovaní vlády SR dňa 18.8.2025[52] a možno očakávať úspešný proces ratifikácie.

[50] Z nadnárodných – napr. Charta kľúčových princípov európskeho advokátskeho povolania, schválená na Plenárnom zasadnutí CCBE v Bruseli v roku 2006 a Etický kódex CCBE pre európskych advokátov z roku 1988, posledný krát zmenený v roku 2006; i vo vnútroštátnych etických kódexoch – napr. Etický kódex notára schválený Konferenciou notárov Notárskej komory SR dňa v roku 2000; recentný Etický kódex prokurátora schválený Radou prokurátorov Slovenskej republiky ako najvyšším výkonným orgánom samosprávy prokurátorov s celoštátnou pôsobnosťou, s účinnosťou od 1. júna 2025, nadväzujúci na odporúčanie Rady Európy č. Rec/2000/10 o etickom kódexe verejných činiteľov, na pravidlá profesionálnej zodpovednosti a prehľad základných práv a povinností prokurátorov schválené Medzinárodnou asociáciou prokurátorov (IAP) dňa 23.04.1999 v Amsterdame a na Európske smernice o etike a správaní sa prokurátorov prijaté na konferencii generálnych prokurátorov Európy dňa 31.05.2005 v Budapešti, tzv. „Budapeštianske smernice"; Zásady sudcovskej etiky – nadväzujúce na dokumenty nadnárodných sudcovských združení - napr. Londýnska deklarácia Európskej siete súdnych rád (ENCJ) „Sudcovská etika" z roku 2010, Magna charta sudcov (Základné princípy) schválená Poradnou radou európskych sudcov (CCJE) z novembra 2010, Stanovisko č. 3 (2002) Poradnej rady európskych sudcov (CCJE) o zásadách a pravidlách profesionálneho správania sudcov, o etike, nezlučiteľnom správaní a nestrannosti.

[51] Pripomienka SAK, VZNESENÉ PRIPOMIENKY V RÁMCI PRIPOMIENKOVÉHO KONANIA - Návrh na podpis Dohovoru o ochrane povolania advokáta, LP/2025/320. In: https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/31061/1

[52] Podľa predkladacej správy: *„Dohovor predstavuje medzinárodnú zmluvu, ktorá priamo zakladá práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a zároveň ide o zmluvu, na ktorej vykonanie je potrebný zákon. Dohovor je v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky, všeobecnými zásadami medzinárodného práva a záväzkami vyplývajúcimi Slovenskej republike z iných medzinárodných dokumentov. Keďže však dohovor obsahuje ustanovenia, ktoré sú vo výlučnej vonkajšej právomoci EÚ, ratifikácia dohovoru bude možná až po prijatí rozhodnutia Rady o jeho ratifikácii členskými štátmi*." https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/31061/1.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

Za týmto dohovorom je najmä desaťročná iniciatíva CCBE – nadnárodného aktéra na úrovni advokácie.[53] Dohovor už podpísalo 17 členských štátov Rady Európy.[54]
Tento medzinárodný dohovor je dôležitým právnym krokom – (i) na jednej strane je evidentné, že profesia slobodného a nezávislého advokáta je významná pre hodnoty demokracie a právneho štátu a potrebuje nadnárodné garancie, (ii) že významná je aj záujmová samospráva ako spôsob podieľania sa na verejnej správe, ktorú advokáti reprezentujú[55], a ktorá sa týmto dohovorom nadnárodne podporuje (čím sa potvrdzuje i garantuje aj náš vnútroštátny model) a (iii) že (v súvislosti s týmto príspevkom) významnou a neodmysliteľnou systémovou súčasťou toho je

[53] Predseda CCBE Thierry Wickers uvádza: *„Najzávažnejšia udalosť roka 2025 krásne ilustruje tento princíp dlhodobých aktivít CCBE. Ide o prijatie Dohovoru Rady Európy o ochrane povolania advokáta, ktorým kulminuje desaťročné úsilie CCBE. Celý proces začal v roku 2015 na plenárnom zasadnutí CCBE v Gdańsku pod predsedníctvom poľskej kolegyne Marie Ślązak a za účasti Lecha Wałęsu. Myšlienka bola zhmotnená prostredníctvom francúzskej delegácie v CCBE a jej člen Laurent Pettiti sa stal vedúcou osobnosťou tohto mimoriadneho a ambiciózneho projektu.*" In: Rozhovor: Advokátov naprieč Európou spájajú spoločné hodnoty. Bulletin slovenskej advokácie č. 2/2025, s. 7.

[54] *„Dohovor Rady Európy o ochrane povolania advokáta bol otvorený na podpis pri príležitosti zasadnutia ministrov zahraničných vecí Rady Európy, ktoré sa konalo v Luxemburgu 13. – 14. mája 2025. Ide o vôbec prvú medzinárodnú zmluvu zameranú na ochranu povolania advokáta v kontexte rastúceho počtu správ o útokoch na výkon tohto povolania, či už vo forme obťažovania, vyhrážok alebo útokov, alebo zasahovania do výkonu profesionálnych povinností. Dohovor dosiaľ podpísali Andorra, Estónsko, Francúzsko, Grécko, Írsko, Taliansko, Litva, Luxembursko, Holandsko, Severné Macedónsko, Nórsko, Poľsko, Švédsko, Belgicko, Island, Moldavská republika a Spojené kráľovstvo. Na to, aby Dohovor nadobudol platnosť, ho musí ratifikovať najmenej osem krajín vrátane šiestich členských štátov Rady Európy. Dodržiavanie Dohovoru bude monitorovať expertná skupina a výbor zmluvných strán.*" In: Správy a udalosti. Medzinárodné vzťahy. Bulletin slovenskej advokácie č. 4/2025, s. 53.

[55] *Článok 4 – Stavovské organizácie 1. Zmluvné strany zabezpečia, aby vnútroštátny právny a regulačný rámec zaručoval, že stavovské organizácie sú nezávislými samosprávnymi orgánmi. Akékoľvek voľby ich výkonných orgánov sa uskutočnia v súlade s platnými pravidlami a bez vonkajších zásahov. 2. Strany zabezpečia, aby stavovské organizácie mohli: a. presadzovať a zastupovať záujmy advokátov a ich profesie; b. presadzovať a obhajovať nezávislosť advokátov a ich úlohu v spoločnosti; c. vypracovať profesijné normy správania a presadzovať ich dodržiavanie v súlade s týmto dohovorom; d. podporovať prístup k povolaniu a ďalšie vzdelávanie a odbornú prípravu advokátov; e. spolupracovať s advokátmi, inými stavovskými organizáciami a medzinárodnými, medzivládnymi alebo mimovládnymi organizáciami v otázkach práva a výkonu advokácie vrátane podpory a ochrany úlohy advokátov a f. podporovať blaho advokátov a v prípade potreby pomáhať im a ich rodinám. 3. Zmluvné strany zabezpečia, aby sa so stavovskými organizáciami včas a účinne konzultovali návrhy vlády na akúkoľvek zmenu právnych predpisov, procesných a správnych pravidiel, ktoré majú priamy vplyv na výkon povolania advokátov a na reguláciu ich profesie. (...) čl. 6 - Profesijné práva advokátov - ods. 2. Zmluvné strany zabezpečia, aby advokáti neniesli občianskoprávnu ani trestnoprávnu zodpovednosť za ústne a písomné vyjadrenia, ktoré urobili v dobrej viere a starostlivo pri zastupovaní svojich klientov v jednotlivých konaniach*.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

disciplinárne konanie, ku ktorému dohovor formuluje aj samostatné zásadné nároky.[56]

Nové výzvy pre disciplinárnu zodpovednosť pri výkone právnických profesií

Medzi nové výzvy disciplinárnej zodpovednosti, podľa môjho názoru, patrí dôraz udržať štandardy pre vyvodzovanie disciplinárnej zodpovednosti v jednotlivých právnických profesiách, ktoré rešpektujú deľbu moci, nezávislosť súdnictva, nezávislosť prokurátora, nezávislosť jednotlivých profesií – vykonávaných v rámci samosprávnych profesijných komôr (notári, advokáti, exekútori), dôveryhodnosť každého jedného stavu, neodmysliteľnú mlčanlivosť, odbornosť a ďalšie atribúty jednotlivých profesií. Najzásadnejšími sa v súčasnosti javia jednak legitimita disciplinárneho orgánu – teda kto má disciplinovať daného príslušníka stavu - a jednak procesné záruky vyvodzovania disciplinárnej zodpovednosti. Citlivosť na uvedené zvýrazňuje (*i.a.*) práve aktuálny *Dohovor o ochrane povolania advokáta*, teda skutočnosť, že určité hodnoty sú vnímané za tak významné a zároveň tak krehké, že došlo k nadnárodnej zhode chrániť ich.

Novými výzvami sú aj nové technológie. Nové technológie sa vždy postupne stávajú súčasťou života, práce, organizácie a celkového systémového usporiadania spoločnosti v štáte. Používajú ich jednotlivé profesie – aj tie právnické. Postupne pre ne existuje právna regulácia - napr. notárske centrálne registre podľa Notárskeho poriadku, zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente), niektoré sa pripravujú – napr. vládny návrh zákona o niektorých administratívnych opatreniach súvisiacich so zhromažďovaním elektronických dôkazov v trestnom konaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov[57], patrí to k zákonným

[56] *Článok 8 – Disciplinárna zodpovednosť 1. Zmluvné strany zabezpečia, aby sa dôvody disciplinárneho konania proti advokátom zakladali výlučne na profesijných normách správania, ktoré sú stanovené zákonom a ktoré sú samy osebe v súlade s právami a slobodami uvedenými v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. 2. Zmluvné strany zabezpečia, aby disciplinárne konania proti advokátom boli: a. vedené: i. nezávislým a nestranným disciplinárnym orgánom zriadeným stavovskou organizáciou, ii. nezávislým a nestranným orgánom, alebo iii. nezávislým a nestranným súdom alebo tribunálom zriadeným zákonom; b. vybavené bez zbytočného odkladu; c. vedené v súlade s požiadavkami na spravodlivý proces podľa článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a s právom na poradenstvo, pomoc alebo zastúpenie advokátom podľa vlastného výberu a d. preskúmateľné, na základe podania dotknutého advokáta nezávislým a nestranným súdom alebo tribunálom zriadeným zákonom. 3. Zmluvné strany zabezpečia, aby všetky disciplinárne opatrenia uložené advokátom rešpektovali zásady zákonnosti, nediskriminácie a proporcionality. Akýkoľvek zákaz výkonu povolania by sa mal ukladať len za najzávažnejšie porušenia profesijných noriem*.

[57] Predložený do NR SR 22.8.2025, ČPT 254.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

povinnostiam prokurátora[58], týka sa sudcu[59] (napr. elektronická podateľňa), advokáta[60], *etc*.

K ďalším príkladom možno uviesť e-Justice[61].

Nové technológie teda prinášajú nové úlohy pre reguláciu rôzneho typu. Napríklad advokátska komora má vlastnú *Pracovnú skupinu pre elektronizáciu výkonu advokácie* ako poradný orgán pre odbornú pomoc advokátom a ochranu záujmov advokácie v oblasti elektronického výkonu povolania advokáta v nadväznosti na súčasnú platnú právnu úpravu v oblasti e-governmentu a súvisiacich predpisoch a ich aplikáciou v praxi.[62] V oblasti kybernetickej bezpečnosti a ochrany údajov, z dôvodov starostlivého strážení dôvernosti komunikácie s klientom a nových foriem odbornej starostlivosti (napr. cloudové služby, šifrovanie, heslovanie, adekvátna ochrana počítačov, notebookov, tabletov, mobilov, rizikovosť e-mailových komunikačných platforiem), SAK prijala *„štandardy, odporúčania a kritéria softvérových riešení pre výkon advokácie, ktoré predstavujú rámcovú stratégiu komory v súvislosti s potrebou náležitej starostlivosti a ochrany advokátskeho tajomstva pri správe klientskych údajov a dokumentov. Cieľom tejto stratégie je dlhodobo a sústavne advokátov informovať o potrebách dodržiavania aspoň minimálnych štandardov k zabezpečovaniu ochrany klientov a s tým súvisiaceho advokátskeho tajomstva v online priestore*."[63]

---

[58] Napr. podľa § 26 ods. 1 písm. h) zákona č. 154/2001 Z. z. - *Prokurátor je povinný používať pri plnení svojich služobných povinností informačné systémy, najmä centrálny informačný systém prokuratúry, elektronický systém právnych informácií a ďalšie informačné systémy dôležité pre plnenie úloh prokuratúry, ako aj elektronickú poštu a zaručený elektronický podpis*.

[59] V hromadnom výberovom konaní na sudcu podľa § 28c ods. 2 zákona č. 385/2000 Z. z. - *Ústna časť výberového konania sa zaznamenáva aj s využitím technického zariadenia určeného na zaznamenávanie zvuku.* Alebo podľa § 52 ods. 1 cit. zákona - *Sudca má právo na poskytovanie odbornej literatúry a na zabezpečenie riadnych pracovných podmienok tak, aby pri svojej práci mohol využívať činnosť zamestnancov súdu a vhodné technické vybavenie, osobitné kancelárske pomôcky a prostriedky informatiky z dôvodu účinného rozhodovania bez neodôvodnených prieťahov v pridelených veciach. (...).*

[60] Napr.: Bulletin slovenskej advokácie v č. 2/2025 (s. 37) – Vnútorné vzťahy – uvádza: *„Slovenská advokátska komora, Zbor väzenskej a justičnej stráže a Ministerstvo spravodlivosti SR pripravili spoločný projekt umožňujúci* ***online porady advokáta a klienta vo výkone väzby alebo trestu odňatia slobody*** *prostredníctvom videokonferencie. Projekt sa v pilotnej fáze spustí pre Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody Bratislava.*"

[61] Portál elektronickej justície pokrýva: obchodné registre, konkurzné registre a katastre, rodinné veci, dedenie, peňažné pohľadávky, súdne konania, podania na súd, práva obetí a obžalovaných, právne predpisy a judikatúra, odborná príprava, vyhľadávanie právnických povolaní. In: https://e-justice.europa.eu/home_sk

[62] Čl. 14 Uznesenia Predsedníctva Slovenskej advokátskej komory č. 103/11/2025 z 27. júna 2025 ktorým sa schvaľujú poradné orgány komory.

[63] In: Advokácia vo veku informatizácie. In: Pozičný dokument Slovenskej advokátskej komory schválený konferenciou advokátov 6. júna 2025 - Budúcnosť advokácie na Slovensku - Úloha Slovenskej advokátskej komory.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

Celkom najnovšia výzva je však už v čoraz širších súvislostiach uvádzaná umelá inteligencia[64]. Zaujímavé je konštatovanie Petra Štrpku, predošlého, aj súčasného predsedu Disciplinárnej komisie SAK ohľadom konkrétnych rizík používania umelej inteligencie v advokácii: *„Nástroje AI (...) z hľadiska povinnosti odbornej starostlivosti pri poskytovaní právnych služieb nesú riziko, že ich výstupy môžu byť nepresné alebo nepravdivé. Sú už všeobecne známe viaceré prípady, keď si systém AI napríklad vymyslel neexistujúcu judikatúru. Taktiež je potrebné dbať na zachovanie dôvernosti informácií a dodržiavanie povinnosti mlčanlivosti. V praxi sme sa zatiaľ nestretli s disciplinárnymi konaniami v súvislosti s AI, no prevencia a osveta v tejto oblasti sú vzhľadom na dynamiku jej vývoja nevyhnutné. Používanie nástrojov AI advokátmi musí ísť zároveň ruka v ruke s dodržiavaním pravidiel profesijnej etiky. Zodpovednosť za etické použitie AI síce nesú na jednej strane ľudia, ktorí ju navrhujú, vytvárajú alebo spravujú, no v konečnom dôsledku najmä tí, ktorí ju používajú. Obzvlášť, ak ide o profesiu, ktorej etický výkon činnosti je regulovaný zákonom a záväznými stavovskými predpismi.*"[65]
Pre empirické doplnenie používania AI sudcami možno odkázať na štúdiu Mariána Ruňanina (2024).[66]
Najnovšia výzva pre disciplinárnu zodpovednosť – disciplinárne previnenie v súvislosti s použitím AI – zatiaľ ešte (u nás) nie je empirickou realitou. Realitou je

[64] Predseda CCBE Thierry Wickers k umelej inteligencii uvádza: *„Dúfam tiež, že sa nám podarí prijať opatrenia, ktoré umožnia CCBE zohrávať úlohu nielen v službách profesijnej politiky v jej vzťahoch s európskymi inštitúciami, ale aj ako nástroj na podporu spolupráce medzi jej členmi na operačnej úrovni v oblastiach ako komunikácia, IT a školenia. (...) Dúfam, že rok 2025 bude aj pre sekretariát CCBE rokom prechodu na AI. AI bude určite jednou z hlavných tém roku 2025. Väčšina advokátov sa do konca roka stane bežnými používateľmi a bude potrebovať podporu. Veci sa pravdepodobne v rámci súdneho systému budú pohybovať pomalšie, ale sudcovia budú v pokušení využiť AI z vlastnej iniciatívy, na individuálnej báze.*" In: Rozhovor: Advokátov naprieč Európou spájajú spoločné hodnoty. Bulletin slovenskej advokácie č. 2/2025, s. 7. Dokladom uvedených aktivít je napr. správa: *„Výbor CCBE pre informačné technológie aktualizoval usmernenia CCBE k používaniu cloudových úložísk advokátmi. Cieľom je poskytnúť advokátom kontext a praktické aspekty využívania cloudu a má slúžiť aj ako základ dialógu s poskytovateľmi cloudových služieb. Počet advokátov je pre poskytovateľov príliš nízky na to, aby iniciatívne neriešili aspekty, ktoré sú pre advokáciu dôležité. Preto je úlohou CCBE tieto témy otvárať a lobovať.*" In: Správy a udalosti. Medzinárodné vzťahy. Bulletin slovenskej advokácie č. 2/2025, s. 35.

[65] Aktuálne – Rozhovor: SAK má možnosti urobiť viac pri zlepšovaní práva na Slovensku. Bulletin slovenskej advokácie 1/2025, s. 8.

[66] Z okruhu 47 odpovedí sudcov krajských a vrcholných súdov - od opýtaných sudcov „(...) *v našom prieskume 7 % respondentov zo strany sudcov sa prihlásilo k využívaniu týchto nástrojov vo svojej súdnej praxi, pričom v súkromí využilo niekedy alebo používa tieto nástroje 51 % respondentov. To nám poukazuje na rozšírenosť využívania týchto nástrojov aj na úrovni aplikácie práva či v právnom prostredí. (...) existujú prieskumy, ktoré hovoria, že až 73 % právnikov chce využívať umelú inteligenciu vo svojej praxi.(...) V našom prieskume 85 % respondentov zastáva názor, že umelá inteligencia by mohla byť užitočnou v súdnej praxi.*" In: RUŇANIN, Marián: Generatívna umelá inteligencia v prostredí súdov. In: GAJDOŠOVÁ, Martina - KASINEC, Rudolf (eds.): Právne a etické aspekty disciplinárnej zodpovednosti sudcov. Bratislava : Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 127, 133.

doi: 10.46282/bpf.2025.04

však stále intenzívnejšie používanie umelej inteligencie (aj v právnických profesiách – „rapídny nárast" – možno polovica)[67] a realitou je aj normovanie umelej inteligencie, resp. jej používania.

Na pôde Európskej únie prijatý *Akt o umelej inteligencii* upravuje (v Preambule, v bode 61) základnú požiadavku - *Používanie nástrojov AI môže podporiť rozhodovaciu právomoc sudcov alebo nezávislosť súdnictva, ale nemalo by ju nahrádzať: konečné rozhodovanie musí zostať ľudskou činnosťou.*[68]

Potenciál využitia AI pre právnické profesie je najmä to, čo potrebuje právnik najviac k svojej práci: efektívne vyhľadávanie v právnych predpisoch na národnej i nadnárodnej úrovni, v interných normatívnych aktoch, obdobne v judikatúre a ďalších rozmanitých aktoch aplikácie práva, v medzinárodných dohovoroch a iných právne relevantných dokumentoch, v dielach právnej vedy, relevantné preklady a rešerše, automatické spracovanie dokumentov. Zatiaľ sa ako riziko javí – vyhľadanie neexistujúcich zdrojov vo vyššie vymenovanom členení (tzv. halucinovanie AI), nepresnosť v právnickej terminológii podľa jednotlivých jazykov

[67] Realitou je v praktickej činnosti – napr. podľa vyššie citovaného rozhovoru s Petrom Štrpkom: *„Z vlastného prieskumu SAK vyplýva, že AI nástroje už v súčasnosti používa takmer polovica zapojených advokátov (35 % z nich na dennej báze), a to najmä na administratívne činnosti a marketingové aktivity*." V Bulletine slovenskej advokácie č. 2/2025 zo zasadnutia Predsedníctva SAK dňa 6.9.2025 informoval, že sa pripravuje okrúhly stôl najvyšších predstaviteľov justície *„v kontexte rapídneho nástupu používania umelej inteligencie v právnej praxi a pri výkone justičných povolaní*". Tento okrúhly stôl sa uskutočnil 19.2.2025. *„Podľa interného prieskumu SAK takmer polovica advokátov priznáva využívanie nástrojov generatívnej AI. Dá sa predpokladať, že v iných právnických profesiách je situácia podobná*." In: Najvyšší predstavitelia justície diskutovali o vhodných reakciách na nástup využívania umelej inteligencie v práve. Bulletin slovenskej advokácie č. 2/2025, s. 48.

[68] *Niektoré systémy AI určené na výkon spravodlivosti a demokratických procesov by sa mali klasifikovať ako vysokorizikové vzhľadom na ich potenciálne významný vplyv na demokraciu, právny štát, osobné slobody, ako aj právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces. Ako vysokorizikové je vhodné kvalifikovať systémy AI určené na použitie zo strany justičného orgánu alebo v jeho mene na pomoc justičným orgánom pri skúmaní a výklade skutkových okolností a práva a pri uplatňovaní práva na konkrétny súbor skutkových okolností, najmä z dôvodu riešenia rizík možného skreslenia, chýb a nepriehľadnosti. (...) Používanie nástrojov AI môže podporiť rozhodovaciu právomoc sudcov alebo nezávislosť súdnictva, ale nemalo by ju nahrádzať: konečné rozhodovanie musí zostať ľudskou činnosťou. Kvalifikácia systémov AI ako vysokorizikových by sa však nemala vzťahovať na systémy AI určené na čisto pomocné administratívne činnosti, ktoré nemajú vplyv na samotný výkon spravodlivosti v jednotlivých prípadoch, ako napríklad anonymizácia alebo pseudonymizácia súdnych rozhodnutí, dokumentov alebo údajov, komunikácia medzi zamestnancami alebo administratívne úlohy*. In: NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii). Marián Ruňanin v citovanom diele s. 137 uvádza aj strategický dokument: Európska etická charta o využívaní umelej inteligencie v justičných systémoch a ich prostredí (European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december2018/16808f699c).

doi: 10.46282/bpf.2025.04

pri preklade, či posun významu pri rešerši a iné. Skrátka podstatný je ľudský faktor – tu vo význame porozumenia i predporozumenia právnika, pretože myslenie právnika je vysoko špecifické a špecifické sú aj jeho potreby pre analyzovanie, výber argumentácie, pre prijatie rozhodnutia na ďalší postup a prípravu finálneho výstupu. No vývoj napreduje. Preto je aktuálnou výzvou - pre jednotlivé právnické profesijné spoločenstvá i pre oblasť právnického vzdelávania - zabezpečiť, aby bol právnik kompetentný kriticky vyhodnotiť, či akýkoľvek výstup, ktorý mu poskytne nástroj umelej inteligencie, je relevantným podkladom pre jeho činnosť, pretože je zodpovedný (aj disciplinárne zodpovedný) za riadny výkon svojej profesie (povolania) v súlade s právnou i etickou reguláciou.

Z normovania národného a zároveň vnútorného – samosprávneho, možno uviesť najnovší príklad - *uznesenie Predsedníctva Slovenskej advokátskej komory č. 12/4/2025 z 31. marca 2025, ktorým sa schvaľujú pravidlá používania nástrojov umelej inteligencie v advokátskej praxi*. Ide o prispôsobený súbor pravidiel určujúci ako používať umelú inteligenciu advokátmi – teda ako svoj nástroj. Zároveň zdôrazňuje, že nástroje umelej inteligencie môže advokát využiť výlučne za predpokladu dôsledného dodržania „vlastných" (advokátskych) etických pravidiel. V uvodzovacej vete a v prvom článku predpisu je odkaz - *so zreteľom na ochranu základných princípov výkonu advokácie – nezávislosti, povinnosti mlčanlivosti, ochrany profesijného tajomstva a konfliktu záujmov, súlad s princípmi advokátskej etiky, ochrany práv klienta a zachovania dôvery verejnosti v advokátske povolanie.* Advokátovi, ak využíva nástroje AI, tak vznikli nové povinnosti, ktoré sa stávajú právne vynutiteľnými a v dôsledku ich porušenia môže dôjsť k vyvodeniu disciplinárnej zodpovednosti. V súhrne, ak advokát pri výkone advokácie použije nástroje AI, (i) musí dodržať princípy výkonu advokácie, (ii) musí uskutočniť vlastné odborné posúdenie, právne argumentovanie a individuálny prístup – je zodpovedný za výstupy, (iii) nesmie do nich zadávať žiadne informácie, ktoré by mohli viesť k porušeniu povinnosti mlčanlivosti alebo k ohrozeniu osobných údajov, ak neexistuje zaručený mechanizmus ich ochrany a zmluvné uistenie poskytovateľa AI o zabezpečení údajov v súlade s GDPR a zákonom o advokácii, (iv) musí sa priebežne vzdelávať v oblasti rizík a možností AI.

Záver

Disciplinárna zodpovednosť v právnických profesiách je dôležitá zložka spoločenskej zodpovednosti, je to druh právnej zodpovednosti, jej reguláciu tvoria právne normy (vnútroštátne i nadnárodné) a etické normy (formulované - „kódexované" i nepomenované - „žité", na úrovni profesijných spoločenstiev v štáte i „vyjadrované" nadnárodne).

Keďže disciplinárna zodpovednosť v právnických profesiách je systémovou zložkou riadenia a organizácie výkonu daného povolania, nároky na jej reguláciu i realizáciu

doi: 10.46282/bpf.2025.04

musia byť súladné s nárokmi na princípy demokracie a právneho štátu, predovšetkým deľbu moci, nezávislosť súdnictva (i advokátov, notárov, prokurátorov a exekútorov), ochranu základných práv a slobôd, spravodlivého procesu a princípu samosprávy.
Používanie nových technológií i nástrojov umelej inteligencie v právnických profesiách musí rešpektovať nielen jej postupne sa etablujúcu právnu reguláciu, ale predovšetkým musí rešpektovať všetky etické princípy vlastné pre jednotlivé právnické profesie, či už kodifikované na národnej alebo nadnárodnej úrovni, ale aj tie v spoločenstve (advokátov, sudcov etc.) nepomenované („žité"), ktoré profesia prenáša „z minulého do budúceho".

Zoznam použitej literatúry

1. BÁRÁNY, Eduard: Politická zodpovednosť. In: VOZÁR, J. (ed.): Zodpovednosť v práve. Pocta Oľge Ovečkovej. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 10-21, ISBN 978-80-571-0031-7
2. BEJČEK, Josef: Nakládáme odpovědně s odpovědností? In: VOZÁR, J. (ed.): Zodpovednosť v práve. Pocta Oľge Ovečkovej. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 22-48, ISBN: 978-80-571-0031-7
3. BRÖSTL, Alexander a kol.: Teória práva. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, 199 s., ISBN 978-80-7380-425-1
4. FÁBRY, Branislav, KASINEC, Rudolf, TURČAN, Martin: Teória práva, 2. preprac. vyd., Bratislava : Wolters Kluwer, Právnická fakulta UK Bratislava, 2019, 321 s., ISBN 978-80-571-0127-7
5. FÜRST, Kamil (zost.): Slovník latinsko-český se zřetelem k potřebě žactva středních škol. Vydání VIII., Praha : Nakladatel Kvasnička a Hampl, (1. vyd. 1927), 334 s., bez ISBN
6. GÁBRIŠ, Tomáš: Vybrané problémy vyvodzovania disciplinárnej zodpovednosti advokátov v Slovenskej republike. In: KOŠIČIAROVÁ, Soňa - GAJDOŠOVÁ, Martina (eds.): STAVOVSKÁ A PROFESIJNÁ ORGANIZÁCIA – SUBJEKT VEREJNEJ SPRÁVY. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2023, s. 48-67, ISBN 978-80-568-0597-8
7. GAJDOŠOVÁ, Martina: Disciplinárna zodpovednosť ako nástroj na dosahovanie spravodlivosti v právom definovanej skupine. In: Právo a ideál dobra a spravodlivosti : Pocta Pavlovi Holländerovi k 70. narodeninám. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2023, s. 219-226, ISBN 978-80-574-0207-7
8. GAJDOŠOVÁ, Martina: Disciplinárna zodpovednosť ako inštrument nezávislosti profesie. Bratislavské právnické fórum 2023 [elektronický dokument] : právna

doi: 10.46282/bpf.2025.04

zodpovednosť a autonómia. Bratislava : Právnická fakulta UK, 2023, s. 70-112, ISBN 978-80-7160-704-5
9. GERLOCH, Aleš: Teorie práva. 6. akt. vyd., Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, 310 s., ISBN 978-80-7380-454-1
10. HORVAT, Matej - HAMUĽÁKOVÁ, Zuzana: Správne disciplinárne delikty členov stavovských komôr so zameraním na vyčiarknutie člena z komory. In: KOŠIČIAROVÁ, Soňa - GAJDOŠOVÁ, Martina (eds.): STAVOVSKÁ A PROFESIJNÁ ORGANIZÁCIA – SUBJEKT VEREJNEJ SPRÁVY. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2023, s. 68-90, ISBN 978-80-568-0597-8
11. JANEČEK, Václav: Kritika právní odpovědnosti. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2017, 227 s., ISBN 978-80-7552-812-4
12. KASINEC, Rudolf: Právna zodpovednosť v rozličných podobách. In: METEŇKANYČ, Olexij Mychajlovyč – MAJEROVÁ, Sára – ŤAŽKÁ, Veronika (zost.): Bratislavské právnické fórum 2023 : právna zodpovednosť a autonómia. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 113-124, ISBN 978-80-7160-704-5
13. KEENAN, David – COOPER, Deborah Jane – LEBOWITZ, David – LERER, Tamara: The Myth of Prosecutorial Accountability After Connick v. Thompson: Why Existing Professional Responsibility Measures Cannot Protect Against Prosecutorial Misconduct. The Yale Law Journal, Volume 121, 2011-2012, 25.10.2011, pp. 203-265, (p. 234) https://www.yalelawjournal.org/forum/the-myth-of-prosecutorial-accountability-after-connick-v-thompson-why-existing-professional-responsibility-measures-cannot-protect-against-prosecutorial-misconduct (cit.26.09.2025).
14. Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda 2003, 985 s., ISBN 80-224-0464-0
15. KOŠIČIAROVÁ, Soňa: Verejnoprávne aspekty činnosti stavovskej organizácie. Praha : Leges, 2025, 301 s., ISBN 978-80-7502-820-4
16. KOŠIČIAROVÁ, Soňa: Zákon o priestupkoch. Podrobný komentár s judikatúrou. Praha: Leges, 2020, 832 s., ISBN 978-80-7502-465-7
17. LUBY, Štefan: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, 507 s., bez ISBN
18. LUBY, Štefan: Zodpovednosť štátu za škodu spôsobenú rozhodnutím alebo úradným postupom. Bratislava : Obzor, 1971, 153 s., bez ISBN
19. LUBY, Štefan: N. S. Malejn, Imuščestvennaja otvetstvennosť v chozjajstvennych otnošenijach. Moskva, 1970, s. 208. In: Právny obzor, 10/1970, (recenzia)
20. MARCHENKO, Mikhail Nikolajevich – DERJABINA, Elena Mikhajlovna (Марченко, Михаил Николаевич, Дерябина, Елена Михайловна): Teorija gosudarstva i prava. Učebnik dlja bakalavrov (Теория государства и права. Учебник для бакалвров). Moskva : M30 spekt, Moskovskij gosudarstvennyj

universitet imeni M. V. Lomonosova, Juridičeskij fakuľtet, 2016, 432 s., ISBN 978-5-392-18576-4
21. MLKVÝ, Matej – HÁJEK, Lukáš: 14 Delikt. In: ŠTEVČEK, Marek - GREGOR, Martin - MLKVÝ, Matej (eds.): Lexikón dejín slovenskej súkromnoprávnej terminológie. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 454-503, ISBN 978-80-223-5627-5
22. OVEČKOVÁ, Oľga: Zodpovednosť v hospodárskom práve. Bratislava : Veda, Vydavateľstvo SAV, 1983, 357 s., bez ISBN
23. PEKÁR, Bernard - VALOVÁ, Katarína: Úskalia prenosu disciplinárnej právomoci nad notármi zo stavovskej organizácie na štát. ARS NOTARIA, Notársky časopis. Vydáva Notárska komora SR, č. 2/2024, s. 4-13
24. PROCHÁZKA, Radoslav - KÁČER, Marek: Teória práva. Bratislava : C. H. Beck, 2019, 304 s., ISBN978-80-89603-73-2
25. PRUSÁK, Jozef: Teória práva. Bratislava : Kalligram. Edícia Exempla iuris, 2023, (pôvodné vydanie 1995), 644 s., ISBN 978-80-8224-006-4
26. RUŇANIN, Marián: Generatívna umelá inteligencia v prostredí súdov. In: GAJDOŠOVÁ, Martina, KASINEC, Rudolf (eds.): Právne a etické aspekty disciplinárnej zodpovednosti sudcov. Bratislava : Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 124-144, ISBN 978-80-7160-738-0
27. SAFAROV, Takhirjon Baxodirovich: The Peculiarities of the Disciplinary Responsibility of Judges in the Administration of Justice. International Journal of Social Science And Human Research ISSN(print): 2644-0679, ISSN(online): 2644-0695 Volume 04 Issue 11 November 2021, Page No: 3092-3097
28. SVÁK, Ján: Medzinárodná ochrana disciplinárne stíhaných sudcov. In: GAJDOŠOVÁ, Martina - KASINEC, Rudolf (eds.): Právne a etické aspekty disciplinárnej zodpovednosti sudcov. Bratislava : Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, 2024, s. 51-77, ISBN 978-80-7160-738-0
29. ŠIPULOVÁ, Katarína - SPÁČ, Samuel - KOSAŘ, David - PAPOUŠKOVÁ, Tereza - DERKA, Viktor: *Judicial Self-Governance Index: Towards better understanding of the role of judges in governing the judiciary*. In: Regulation & Governance, Volume 17, Issue 1, January 2023, Pages 22-42.
30. ŠTENPIEN, Erik: Tripartitum. Bratislava : EUROKÓDEX, 2008, 320 s., ISBN 9788089363247
31. VEČEŘA, Miloš a kol.: Teorie práva. 4. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, 350 s., ISBN 978-80-89447-40-4

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Mgr. Martina Gajdošová, PhD.
martina.gajdosova@flaw.uniba.sk

doi: 10.46282/bpf.2025.04

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Katedra teórie práva a filozofie práva
ORCID: 0009-0004-8282-9134

doi: 10.46282/bpf.2025.04

RIZIKOVOSŤ MODELOV STROJOVÉHO UČENIA V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SÚDOV

THE RISKS OF MACHINE LEARNING MODELS IN JUDICIAL DECISION-MAKING

Romana Koneracká[1]

Abstrakt: Modely strojového učenia ako nástroje umelej inteligencie majú čoraz väčší potenciál stať sa integrálnou súčasťou rozhodovacej činnosti súdov. Technické limity systémov umelej inteligencie, ktoré sú častokrát právnou vedou opomínané, však vyvolávajú zásadné otázky predovšetkým z hľadiska zachovania základných princípov materiálneho právneho štátu a s tým spojenej nezávislosti súdnictva. Osobitná pozornosť sa v príspevku kladie na dve technicko-právne hrozby spojené s aplikáciou modelov strojového učenia, pričom referenčný rámec tvoria textové údaje. Jednou z hrozieb je pretrénovanie modelu (tzv. overfitting), keď model „príliš prispôsobí" svoje rozhodovanie konkrétnym údajom, na ktorých bol trénovaný. Druhou hrozbou sú adverzariálne útoky, teda úmyselné manipulácie vstupných údajov s cieľom ovplyvniť výstupy modelu. Na tomto základe autorka identifikuje vnútorný rozpor v kontexte Aktu o umelej inteligencii, ktorý akcentuje potrebu ľudského dohľadu pri používaní systémov umelej inteligencie vo vysokorizikových oblastiach ako napr. súdnictvo. Kontrola ľudských operátorov počas fázy tréningu modelov strojového učenia je však stále nedostatočne reflektovaná. Príspevok poukazuje na to, že ľudskí operátori podieľajúci sa na tréningu systémov umelej inteligencie disponujú vedomosťami o „slabých miestach" modelu, a teda ľudskí operátori predstavujú riziko realizácie strategicky cielených adverzariálnych útokov. Autorka sa následne zameriava na identifikáciu najoptimálnejšieho modelu strojového učenia v nadväznosti na nezávislosť súdnej moci.

Kľúčové slová: súdnictvo; modely strojového učenia; rizikovosť; pretrénovanie modelu; adverzariálne útoky.

Abstract: Machine learning models, as tools of artificial intelligence, have an increasingly strong potential to become an integral part of judicial decision-making. However, the technical limitations of AI systems—often overlooked by

[1] Katedra ústavného práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

legal scholarship—raise fundamental questions, particularly regarding the preservation of the basic principles of the material rule of law and the associated independence of the judiciary. The contribution pays special attention to two technical-legal threats connected with the application of machine learning models, using textual data as the reference framework. One threat is model overfitting, where the model "over-adapts" its decision-making to the specific data on which it was trained. The second threat is adversarial attacks, meaning intentional manipulations of input data aimed at influencing the model's outputs. Based on this, the author identifies an internal contradiction within the AI Act, which emphasizes the need for human oversight when using AI systems in high-risk areas such as the judiciary. Yet human oversight during the training phase of machine learning models remains insufficiently addressed. The contribution points out that human operators involved in training AI systems possess knowledge of the model's "weak spots," and therefore represent a risk of carrying out strategically targeted adversarial attacks. The author then focuses on identifying the most optimal machine learning model in relation to the independence of the judiciary.

Key words: judiciary; machine learning models; risk assessment; overfitting; adversarial attacks.

Úvod

V súčasnosti je pojem umelá inteligencia natoľko prítomný v spoločenskom diskurze, že sa len ťažko nájde jednotlivec či už z radov odbornej verejnosti alebo laikov, ktorý by sa s týmto pojmom aspoň okrajovo nestretol. Čoraz naliehavejšia sa pritom javí potreba dôsledného rozlišovania medzi populárnou, často stereotypnou predstavou o umelej inteligencii a jej reálnym, technicky aj právne komplexným vymedzením, najmä v oblastiach vyžadujúcich vysoký stupeň integrity a nezávislosti.

Súdna prax nie je v tomto ohľade výnimkou. Práve naopak, predstavuje jednu z najcitlivejších a zároveň najambivalentnejších oblastí, čo sa týka systémov umelej inteligencie. Súdy sú konfrontované týmito „revolučnými" digitálnymi trendmi nielen externe, a to prostredníctvom prípadov, ktoré reflektujú digitálnu realitu, ale aj interne, nakoľko sa samé stávajú objektom digitalizácie ovplyvňujúcej ich fungovanie.

Hoci sa viaceré články a príspevky nepochybne zaoberajú využitím umelej inteligencie a modelov strojového učenia aj v medziach súdnej praxe, odpovede na mnohé zásadné otázky ostávajú zodpovedané implicitne, resp. vôbec alebo ide o otázky metodologicky nedostatočne rozpracované. Slovenská ale aj zahraničná právna veda, doposiaľ nevenovala dostatočnú pozornosť špecifickým rizikám, ktoré

doi: 10.46282/bpf.2025.05

plynú z vývoja systémov umelej inteligencie vo vlastnej réžii súdov, na rozdiel od komerčných riešení ako OpenAI, resp. GenAI (napr. ChatGPT, Gemini, DeepSeek atď.). Výsledkom sú redukcionistické tendencie vedúce k zjednodušovaniu samotnej predstavy o „AI v súdnictve", ktorá je verejnosťou často mylne stotožňovaná s plne automatizovaným rozhodovaním s absenciou ľudskej personálnej zložky alebo ľudského operátora. Na základe toho sú častokrát vyslovené absolútne závery typu „umelá inteligencia by mala byť na súdoch zakázaná" alebo naopak „umelá inteligencia by mala byť na súdoch povolená", a to bez riadnej identifikácie a hĺbkovej analýzy limitov podmieňujúcich a legitimujúcich takéto zakazovanie alebo povoľovanie. Je nevyhnutné porozumieť nielen tomu *aké* nástroje umelej inteligencie sa používajú ale aj *kedy* sa používajú a aké riziká sú následne spojené nielen s plne automatizovanými procesmi ale aj s procesmi, ktoré si vyžadujú prítomnosť ľudského operátora.

Príspevok poukazuje na dve technicko-právne hrozby, ktoré vyplývajú z využívania modelov strojového učenia, pričom referenčný rámec predstavujú textové údaje. Jednou z hrozieb je pretrénovanie modelu (tzv. overfitting), keď model „príliš prispôsobí" svoje rozhodovanie konkrétnym údajom, na ktorých bol trénovaný. Druhou hrozbou sú adverzariálne útoky (tzv. nepriateľské strojové učenie), teda úmyselné manipulácie vstupných údajov s cieľom ovplyvniť výstup modelu. Na tomto základe autorka, prostredníctvom stanovenia si hypotézy tvrdí, že pretrénovanie modelu zvyšuje úspešnosť adverzariálnych útokov a tým aj „zraniteľnosť" rozhodovacieho procesu súdov. Autorka následne identifikuje vnútorný rozpor v kontexte Aktu o umelej inteligencii (ďalej ako *„AIA"*), ktorý koncepčne vymedzuje systémy umelej inteligencie ako „výsledný produkt". AIA zároveň akcentuje potrebu ľudského dohľadu pri využívaní týchto systémov vo vysokorizikových oblastiach ako napr. súdnictvo. Kontrola samotných ľudských operátorov počas prvotnej fázy tréningu modelov strojového učenia je však stále nedostatočne reflektovaná. Autorka poukazuje na to, že ľudskí operátori podieľajúci sa na tréningu systémov umelej inteligencie disponujú vedomosťami o „slabých miestach" modelu, a teda ľudskí operátori predstavujú riziko realizácie strategicky cielených adverzariálnych útokov.

Výskumná otázka sa zameriava na identifikáciu najvhodnejšieho White-Box modelu, ktorý si aj napriek pretrénovaniu dokáže zachovať vysokú odolnosť voči adverzariálnym útokom a zároveň tým neohrozí nezávislosť súdnej moci.

Príspevok reaguje na otázky, ktoré právna veda doteraz riešila iba parciálne. Autorka sa usiluje o systematické posúdenie rizík pretrénovania (1) a adverzariálnych útokov (2) v súdnej praxi, a to naprieč jednotlivými typmi modelov strojového učenia (3). Príspevok sa zameriava na kritické zhodnotenie implementácie nástrojov umelej inteligencie v rámci „životného cyklu" rozhodovacej činnosti súdov, so zreteľom na súvisiacu *ex post* právnu zodpovednosť.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

Pretrénovanie: „Achillova päta" modelov strojového učenia

Predtým ako vôbec môžeme uvažovať o nasadení systémov umelej inteligencie do prostredia súdov, resp. predtým ako vôbec môžeme vysloviť závery o bezpečnosti takého nasadenia, je nevyhnutné pochopiť, ako sa tento výsledný model učí. Napriek svojej výkonnosti vykazujú systémy umelej inteligencie určité nedostatky, ktoré sa najvýraznejšie prejavujú v samotnom procese učenia. Než pristúpime ku analýze rizikovosti jednotlivých modelov strojového učenia, je z hľadiska logickej štruktúry nevyhnutné v prvom rade objasniť „Achillovu pätu" *všetkých* modelov strojového učenia.

Strojové učenie je podmnožina umelej inteligencie, ktorá sa zameriava na rozpoznávanie a učenie sa vzorcov v datasetoch. Ide o aplikáciu umelej inteligencie umožňujúcu systémom automaticky sa zlepšovať a prispôsobovať na základe skúseností, bez toho, aby boli explicitne programované.[2] Výsledkom takého učenia je potom schopnosť systémov napr. analyzovať vzorce, vytvárať predikcie, sumarizácie či generalizácie atď. Strojové učenie teda spočíva v trénovaní systémov umelej inteligencie na sérií údajov alebo vstupov, z ktorých sa model na báze generalizácie učí. Úspešnosť jazykových modelov je, okrem iného, podmienená efektívnym využitím nástrojov na spracovanie prirodzeného jazyka (*„Natural Language Processing*" alebo *„NLP*"). *Per definitionem*, tieto nástroje „študujú" textové údaje, čím sa učia pochopiť ich úplný význam vrátane zámerov a emócií. V praxi si to môžeme predstaviť na príklade datasetu (údajov na vstupe) obsahujúceho 500 najreprezentatívnejších rozhodnutí súdu[3]. Model sa následne z týchto rozhodnutí učí rozpoznávať vzorce, analyzovať kontext alebo emócie a následne dokáže vygenerovať relevantný výstup. V tomto štádiu ale najčastejšie dochádza k pretrénovaniu (tzv. *overfitting*).

Pretrénovanie je notoricky známy pojem spájaný so všetkými modelmi strojového učenia. Podstata pretrénovania spočíva v tom, že s rastúcim počtom iterácií sa model veľmi dobre naučí trénovacie údaje a zvyšuje sa aj jeho generalizačná výkonnosť (t. j. klesá chybovosť). Existuje ale „bod zlomu" kedy ďalšie trénovanie zvyšuje presnosť trénovacích údajov, ale znižuje generalizačnú výkonnosť.[4] Inými slovami, umelá

[2] ABDOLRASOL, Maher G. M. – SUHAIL HUSSAIN, S. M. – USTUN, Taha Sehim *et al.*: Artificial Neural Networks Based Optimization Techniques: A Review. [online]. In: *Electronics Journal*, Vol. 10, 2021, s. 1. [cit. 10-09-2025]. Dostupné na: https://www.mdpi.com/2079-9292/10/21/2689.

[3] Pozn. autorky: reprezentatívnosť a kvalita rozhodnutí je zásadná čo sa týka využívania modelov strojového učenia v súdnej praxi aby sa predišlo tomu, že sa model bude učiť na rozhodnutiach, ktoré sú zo svojej podstaty diskriminačné alebo právne či ústavne neudržateľné. Z toho dôvodu by sa vo fáze predspracovania údajov mali uvedené kritéria odfiltrovať.

[4] ALIFERIS, Constantin – SIMON, Gyorgy: Overfitting, Underfitting and General Model Overconfidence and Under-Performance Pitfalls and Best Practices in Machine Learning and AI.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

neurónová sieť (*artificial neural network* alebo *ANN*) sa ako typ matematického modelu napodobňujúceho kognitívne schopnosti človeka[5] (neurónové siete v ľudskom mozgu), príliš prispôsobí konkrétnym vstupným údajom. To má za príčinu, že model nedokáže generalizovať ani vytvárať správne výstupy založené na nových údajoch než na ktorých bol trénovaný. V jednoduchosti to znamená, že pretrénovaný model reaguje citlivo na malé zmeny vo vstupoch.

Pretrénovanie vieme veľmi jednoducho ilustrovať na vyššie uvedenom príklade. Model sa naučí s vysokou presnosťou analyzovať 500 rozhodnutí súdu, na ktorých bol trénovaný, a to vrátane konkrétnych detailov nazývaných aj „šum", ktorý pre posúdenie veci neobsahuje žiadne relevantné informácie. Akonáhle sa však objaví nové rozhodnutie obsahujúce mierne odlišné údaje než tie na ktorých bol model trénovaný, model ich nedokáže správne vyhodnotiť. V kontexte súdnych rozhodnutí, kde je každý prípad založený na konkrétnych skutkových okolnostiach, je schopnosť modelu správne generalizovať smerodajná. Pretrénovaný model, ktorý sa príliš zameria na detaily z predchádzajúcich rozhodnutí (t. j. „šum"), môže vyhodnotiť nové rozhodnutie nesprávne. Táto znížená schopnosť modelu generalizovať potom vedie k nepredvídateľným až arbitrárnym záverom, ktoré nereflektujú variabilitu spoločenských vzťahov a ktoré nemusia byť pre právne posúdenie veci relevantné.

Hoci je pretrénovanie považované za bežný jav,[6] je kľúčové pre pochopenie limitov umelej neurónovej siete a teda aj praktického využitia jazykových modelov v súdnej praxi.

Adverzariálne útoky: zraniteľnosť rozhodovacieho procesu súdov

Adverzariálne útoky alebo inak nazývané nepriateľské strojové učenie predstavuje externú manipuláciu vstupných údajov s cieľom ovplyvniť výstup modelu. Nedávne štúdie ukázali, že jazykové modely založené na spracovaní prirodzeného jazyka sú

[online]. In: *Artificial Intelligence and Machine Learning in Health Care and Medical Sciences. Best Practices and Pitfalls.* Berlin: Springer, 2024, s. 481. [cit. 10-09-2025]. Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-39355-6_10.

[5] WU, Caicong - CHENG, Xiuwan – YANG, Yinsheng: Decision-Making Modeling Method Based on Artificial Neural Network and Data Envelopment Analysis. [online]. In: *International Geoscience and Remote Sensing Symposium (IGARSS)*, 2004, s. 1. [cit. 10-09-2025]. Dostupné na: IEEE Xplore Full-Text PDF:.

[6] Pozn. autorky: pri trénovaní toho-ktorého modelu existujú opatrenia zamerané buď na reguláciu a minimalizáciu pretrénovania alebo na jeho úplnú prevenciu. Napriek týmto opatreniam však pretrénovanie predstavuje inherentnú vlastnosť každého modelu strojového učenia.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

mimoriadne zraniteľné voči adverzariálnym útokom,[7] keďže v textových údajov sa dá ľahko upraviť pravopis, slová alebo štruktúra textu.[8]

Medzi najčastejšie uvádzané príklady adverzariálnych útokov patria tie, ktoré spočívajú v minimálnych perturbáciách vstupu či už na úrovni vektorov, jednotlivých slov, fráz alebo písmen. Tieto nepatrné zmeny, hoci pre človeka ostávajú väčšinou nepostrehnuteľné môžu viesť k tomu, že model vygeneruje nesprávny, zavádzajúci alebo nerelevantný výstup.

(i) *Útok prostredníctvom vkladania slov*. Vkladanie slov je typ reprezentácie slov vo forme numerických vektorov kedy slová s podobným významom a kontextom sú reprezentované podobnými vektormi.[9] Inými slovami, ide o metódu prevodu textu (ktorý systémy umelej inteligencie nedokážu priamo pochopiť) do číselnej podoby, ktorú je model schopný spracovať. Model dokáže identifikovať, ktoré slová sa používajú v podobnom kontexte a na základe týchto informácií ich usporiada do tesnej blízkosti vo vektorovom priestore.

Príklad: *sudca* → [0.12, 0.85, ...], *súd* → [0.11, 0.87, ...].

Adverzariálny útok tak tkvie v tom, že útočník mierne upraví vektory (číselné hodnoty), aby model predikoval nesprávne.[10]

(ii) *Útok prostredníctvom manipulácie so slovami a frázami.* Adverzariálny útok na úrovni slov môže byť založený na identifikácii tzv. „horúcich znakov" (*hot characters*), teda písmen s najväčším vplyvom na výstup modelu. Slová obsahujúce vyšší počet týchto znakov sa následne označujú ako „horúce slová" (*hot words*), ktoré je možné ďalej kombinovať do „horúcich fráz" (*hot phrases*). Manipulácia s týmito frázami môže ovplyvniť predikciu modelu. Útočník týmto postupom identifikuje „slabé miesta" v konkrétnej vete, ktoré následne umožňujú pridanie alebo odstránenie „horúcej frázy".[11]

---

[7] ZHANG, Yu. – YANG, Junan – LI, Xiaoshuai *et al.*: Textual Adversarial Attacking with Limited Queries. [online]. In: *Electronics Journal*, Vol. 10, 2021, s. 1. [cit. 10-09-2025]. Dostupné na: https://www.mdpi.com/2079-9292/10/21/2671.

[8] XU, H. – MA, Y. – LIU, H.-CH. *et al.*: Adversarial Attacks and Defenses in Images, Graphs and Text: A Review. [online]. In: *International Journal of Automation and Computing*. Berlin: Springer, 2020, s. 168. [cit. 10-09-2025]. Dostupné na: https://link.springer.com/article/10.1007/s11633-019-1211-x.

[9] NASSIF, Ali Bou – ELNAGAR, Ashraf – SHAHIN, Ismail – HENNO, Safaa: Deep learning for Arabic subjective sentiment analysis: Challenges and research opportunities. [online]. In: *Applied Soft Computing Journal.* 2021, s. 4. [cit. 10-09-2025]. Dostupné na: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1568494620307742.

[10] Útočník dokáže zanalyzovať, ako citlivý je model na malé zmeny v každom vektore slova. Potom vykoná nepatrnú zmenu vektora, aby vo výsledku narušil výstup napr. predikciu modelu.

[11] XU, H. – MA, Y. – LIU, H.-CH. *et al.*: Adversarial Attacks and Defenses in Images, Graphs and Text: A Review. [online]. In: *International Journal of Automation and Computing*. (premenovaný na *Machine Intelligence Research*). Berlin: Springer, 2020, Vol. 17, s. 168. [cit. 10-09-2025]. Dostupné na: https://link.springer.com/article/10.1007/s11633-019-1211-x.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

Príklad:
Pôvodná veta v Náleze: *„... bolo porušené základné právo sťažovateľa.*"
Horúce znaky: p, r, á
Horúce slová: porušené, právo
Horúca fráza: porušené právo
Adverzariálny útok: *„... pravdepodobne bolo porušené základné právo sťažovateľa.*"
Uvedená modifikácia môže spôsobiť, že model vyhodnotí vstupné údaje nesprávne a dospeje k záveru, že základné právo sťažovateľa *„porušené nebolo*".
(iii) *Útok prostredníctvom manipulácie s písmenami, resp. znakmi.* Ďalším príkladom je adverzariálny útok nahradením písmena vo vete (*word embedding*) s cieľom oklamať model na úrovni znakov (kde je každé písmeno reprezentované vektormi). Zmena jedného písmena vo vete, mení predikciu modelu týkajúcu sa danej témy.[12]
Príklad:
Pôvodná veta v Náleze: *„... bolo porušené základné právo sťažovateľa.*"
Adverzariálny útok: *„... bolo porušené základné právo sťažovateľa.*"
Zmena na úrovni písmen sa ľudským okom dá chápať v zmysle chyby v písaní. Význam slova ostáva pre človeka ako taký nemenný, no model môže zmiasť do takej miery, že vygeneruje nesprávny výstup.
Uvedené stratégie dosahujú dobré výsledky z hľadiska efektívnosti útokov a s tým spojenej „kvality" výstupov.[13] Veľké jazykové modely (teda modely, ktoré by časom boli implementované do súdnej praxe) sú mimoriadne zraniteľné voči strategickým adverzariálnym útokom, ktoré využívajú slabé miesta modelu. Čím viac textových údajov, tým viac slabých miest. Ako vyplýva z predchádzajúcej časti príspevku, pretrénovaný model už vo všeobecnosti vykazuje neprimerane vysokú citlivosť na drobné zmeny vo vstupných údajoch. Vyššie uvedené tak priamo potvrdzuje, že pretrénovanie jazykových modelov výrazne zvyšuje ich zraniteľnosť voči adverzariálnym útokom.
Adverzariálne útoky teda predstavujú vážnu hrozbu pre robustnosť modelov a vyžadujú proaktívne opatrenia na zmiernenie ich rizík.[14] V súdnej praxi by to znamenalo, že akýkoľvek systém založený na takto pretrénovanom modeli môže byť o to ľahšie manipulovaný zo strany externých aktérov. Ak si daný scenár premietneme do prostredia súdov, tak sú prípustné úvahy do akej miery je vôbec opodstatnené nasadenie systémov umelej inteligencie na účely zefektívnenia

[12] Ibidem, s. 169.
[13] ZHANG, Yu. – YANG, Junan – LI, Xiaoshuai *et al.*: Textual Adversarial Attacking with Limited Queries. [online]. In: *Electronics Journal*, Vol. 10, 2021, s. 3. [cit. 11-09-2025]. Dostupné na: https://www.mdpi.com/2079-9292/10/21/2671.
[14] WANG, Yulong – SUN, Tong – LI, Shenghong et al.: Adversarial Attacks and Defenses in Machine Learning-Powered Networks: A Contemporary Survey. [online]. Cornell Tech: arXiv:2303.06302v1, 2023, s. 1. [cit. 11-09-2025]. Dostupné na: https://arxiv.org/pdf/2303.06302.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

rozhodovacích procesov súdu. Vzhľadom na potenciálne ohrozenie nezávislosti súdnej moci *en bloc*, ktoré vyplýva zo zvýšenej zraniteľnosti jazykových modelov voči adverzariálnym útokom, je nevyhnutné analyzovať túto problematiku s dôrazom na špecifiká jednotlivých typov modelov strojového učenia.

Modely strojového učenia: ich robustnosť voči adverzariálnym útokom a dôsledky pre nezávislosť súdnej moci

Trénovanie modelov prostredníctvom strojového učenia sa realizuje rôznymi spôsobmi. Na základe štýlu učenia ich potom delíme do troch hlavných kategórií: učenie s učiteľom (*supervised learning*)[15]; učenie bez učiteľa (*unsupervised learning*); učenie posilňovaním (*reinforcement learning*).

1. Princíp učenia s učiteľom[16] je založený na trénovacích údajoch, ktoré obsahujú nielen vstupné, ale aj predpokladané výstupné údaje. Model má počas učenia prístup k správnym údajom alebo označeným výstupom. Tento typ učenia je analogický s ľudským učením sa zo skúseností s cieľom získať nové vedomosti za účelom zlepšiť našu schopnosť vykonávať určité úlohy. Keďže systémy umelej inteligencie nedisponujú vlastnými „skúsenosťami", proces strojového učenia im umožňuje získavať poznatky zo zhromaždených údajov.[17] Zhromažďovanie údajov je podmienené ich anotáciou, teda procesom označovania (v našom ilustračnom prípade ide o textové údaje - rozhodnutia súdu). Autonómne fungovanie systémov umelej inteligencie si vyžaduje rozsiahle množstvo takto označených údajov, ktoré pre model slúžia ako „zdroj poznania". To znamená, že ľudský operátor manuálne preskúma textové údaje (napr. nami vybraných 500 rozhodnutí súdu) a priradí im správne označenie podľa vopred definovaných pokynov. Pokyn môže byť formulovaný v zmysle: „identifikuj druh konania" (napr. konanie o ústavnej sťažnosti). Ľudský operátor si následne prečíta vybrané rozhodnutia súdu a k pokynom priradí správne označenia. Modely strojového učenia založené na učení s učiteľom sa týmto spôsobom môžu pokúsiť realizovať úlohy ako predikcie, vyhľadávanie relevantných rozhodnutí súdu alebo zhrnúť odôvodnenie rozhodnutia súdu. Ľudský operátor pri tomto type učenia hodnotí správnosť generovaných výstupov.

[15] Pozn. autorky: existujú aj modely ako semi-supervised a self-supervised. Ich technické parametre však s ohľadom na právnu orientáciu príspevku nie je potrebné detailne objasňovať.

[16] Pozn. autorky: osobitná pozornosť bude venovaná tréningu spočívajúcom v učení s učiteľom, vzhľadom na fakt, že je v súčasnosti najrozšírenejším typom učenia v oblastiach ako súdnictvo, zdravotníctvo a pod. Aj keď ide o najčastejšie využívaný model, jeho závislosť na ľudskom operátorovi prináša špecifické riziká.

[17] LIU, Bing: Web Data Mining. Exploring Hyperlinks, Contents, and Usage Data. [online]. Berlin: Springer, 2011, s. 63. [cit. 12-09-2025]. Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-19460-3_3.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

Učenie s učiteľom založené predovšetkým na manuálnom označovaní údajov, sa na prvý pohľad javí ako najvhodnejší prístup z hľadiska požiadaviek kladených na ľudský dohľad nad automatizovanými procesmi systémov umelej inteligencie, ako sú tieto rámcovo definované v AIA. Na tomto mieste sa názory môžu začať rozchádzať, a to pri otázke či a do akej miery možno ľudský dohľad, tak ako je koncipovaný v AIA, považovať za „dôveryhodný"? Ak zohľadníme nami identifikovanú slabinu všetkých modelov strojového učenia v podobe pretrénovania a potenciál jej zneužitia prostredníctvom adverzariálnych útokov, možno dospieť k záveru, že so zvyšovaním požiadaviek na ľudský dohľad, a teda s rastúcim počtom ľudských operátorov, narastá aj riziko úspešnej realizácie niektorej z foriem útoku. Zároveň však nie je efektívnym riešením ani spoliehanie sa na dohľad jedným ľudským operátorom.
Ďalší aspekt vyžadujúci kritickú reflexiu je transparentnosť. Transparentnosť je „živou krvou" súdnictva, nakoľko sa od toho odvíja úroveň dôvery spoločnosti v súdnu moc a tým pádom aj jej legitimita. Požiadavka transparentnosti z toho dôvodu predstavuje inherentnú súčasť implementácie systémov umelej inteligencie do súdnej praxe. Jednoduché, malé jazykové modely (na účely súdnych procesov sa domnievame, že *White-Box* modely)[18] založené na učení s učiteľom sú preferované pre svoju transparentnosť nevyhnutnú vo vysokorizikových prostrediach. Paradoxne však otvorená architektúra takýchto modelov zároveň zvyšuje ich zraniteľnosť voči adverzariálnym útokom, pretože umožňuje útočníkovi identifikovať slabé miesta modelu na realizáciu potenciálne cielených adverzariálnych útokov. Útočník potrebuje **zacieliť adverzariálny útok**, a to často s využitím znalosti modelu (na ktorého učení aj potenciálne participoval).[19] V kontexte veľkých jazykových modelov využiteľných v súdnictve si tieto útoky vyžadujú istú úroveň stratégie, často s využitím znalosti modelu, čím sa zvyšuje riziko manipulácie vstupných údajov, najmä pri spracovaní rozsiahlych textových údajov akými sú rozhodnutia súdu, kde počet slabých miest narastá s veľkosťou a komplexnosťou textu.[20]

[18] Akýkoľvek model, ktorý je plne transparentný a spätne sa dá vysvetliť jeho myšlienková línia, sa nazýva „*White-Box*" model. To znamená, že dokážeme pochopiť, ako model funguje. NEUER, Marcus J.: Machine Learning for Engineers. Introduction to Physics-Informed, Explainable Learning Methods for AI in Engineering Application. [online]. Berlin: Springer, 2025, s. 3. [cit. 12-09-2025]. Dostupné na: https://www.scribd.com/document/865803419/Machine-Learning-for-Engineers-2025#page=150.

[19] Pri White-Box modeloch sa predpokladá, že útočníci majú úplnú znalosť cieľového modelu, vrátane jeho architektúry a parametrov. Preto môžu priamo vytvárať adverzariálne útoky akýmkoľvek spôsobom. Bližšie pozri: REN, Kui – ZHENG, Tianhang – QUIN, Zhan – LIU, Xue: Adversarial Attacks and Defenses in Deep Learning. [online]. In: *Engineering Journal,* 2020, s. 1. [cit. 12-09-2025]. Dostupné na: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S209580991930503X.

[20] Pozn. autorky: Napriek narastajúcemu využívaniu modelov strojového učenia s učiteľom, väčšina primárnych alebo sekundárnych zdrojov (napr. aj AIA alebo vedecké články zaoberajúce sa problematikou umelej inteligencie) v súčasnosti analyzujú využitie Black-Box modelov alebo

doi: 10.46282/bpf.2025.05

2. Pri type učenia bez učiteľa model nemá k dispozícii predpokladané výstupné údaje alebo označené údaje, prostredníctvom ktorých ľudský operátor kontroluje správnosť výstupu. Namiesto toho model vo vstupných textových údajoch (t. j. naša vzorka 500 rozhodnutí súdu) hľadá podobnosti a vzory čím sa v údajoch snaží odhaliť skryté štruktúry,[21] ktoré človek môže prehliadnuť. Príkladom je situácia keď model hľadá skupiny súvisiacich údajov, „zhluky", ktoré vykazujú podobné správanie v procesoch z hľadiska ich charakteristík.[22] Svojou povahou je daný typ strojového učenia vhodný na analytické úlohy ako je rešerš, abstrakcia.

Modely založené na učení bez učiteľa sú vo všeobecnosti **odolnejšie voči pretrénovaniu** než modely založené na učení s učiteľom, nakoľko nepracujú s označenými vstupmi a výstupmi, ale hľadajú vzorce. Z toho dôvodu je menej časté, že by sa model príliš prispôsobil a „naučil naspamäť" konkrétne detaily, tzv. šum. Napriek tomu aj tieto modely môžu niekedy zachytávať šum alebo nepodstatné vzory, t. j. nie sú úplne bez rizika. Zároveň ale tieto modely nie sú priamo závislé od ľudského operátora v zmysle manuálneho označovania údajov.

Aj keď je model bez učiteľa, spolieha sa na vektorové (číselné) reprezentácie slov. Adverzariálne útoky nie sú vylúčené a vo výsledku môžu skresliť naučené vzorce alebo vzťahy medzi slovami. To znamená, že model tieto vzorce alebo vzťahy nesprávne vyhodnotí a zle zatriedi údaje do skupín, resp. vygeneruje údaje, ktoré sú irelevantné (napr. rozhodnutia súdu, ktoré navzájom nijako nesúvisia). To samo osebe nepredstavuje až taký problém s ohľadom na nezávislosť súdnictva, keďže výstupy modelu učeného bez učiteľa predstavujú iba medzištádium a potenciálny analytický podklad pre ďalšie procesy, ktoré vedú k vyhotoveniu samotného rozhodnutia súdu. *Status quo* by tak ostal zachovaný. Rozhodovací proces by bol naďalej závislý na personálnej zložke súdu.

3. Učenie s posilňovaním funguje obdobne na princípe získavania skúseností modelu. Pri type učenia s posilňovaním však model (tzv. agent) získava skúsenosti interakciou v prostredí, v ktorom sa nachádza. Ako praktický príklad využitia modelov učenia posilňovaním možno uviesť autonómne vozidlá. Na začiatku učenia agent vykonáva náhodné akcie, pri ktorých získava odmeny (napr. v kontexte autonómnych vozidiel

---

výnimočne jednoduchých White-Box modelov. Doteraz však nebola systematicky preskúmaná kombinácia komplexných veľkých White-Box jazykových modelov založených na učení s učiteľom využívaných na účely súdneho rozhodovania, a to z hľadiska ich citlivosti na pretrénovanie a adverzariálne útoky. Situáciu ďalej komplikuje skutočnosť, že ľudskí operátori môžu disponovať vedomosťami o architektúre a procese trénovania modelu. Táto kombinácia so sebou opätovne prináša riziká, ktoré nie sú reflektované v súčasných reguláciách.

[21] NEUER, Marcus J.: Machine Learning for Engineers. Introduction to Physics-Informed, Explainable Learning Methods for AI in Engineering Application. [online]. Berlin: Springer, 2025, s. 141. [cit. 12-09-2025]. Dostupné na: https://www.scribd.com/document/865803419/Machine-Learning-for-Engineers-2025#page=150.

[22] Ibidem, s. 89.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

sa počas tréningu model vyhne prekážke) alebo tresty (napr. model zlyhá a narazí do prekážky). Odmeny ho motivujú vykonávať akcie, ktoré mu priniesli pozitívnu spätnú väzbu. Tresty majú opačný efekt a agent sa ich snaží minimalizovať, tým že obmedzuje vykonávanie akcií, za ktoré bol v minulosti trestaný.

Modely založené na princípe učenia s učiteľom alebo bez učiteľa sú schopné generovať výsledky na základe tréningových údajov, avšak absentuje u nich mechanizmus, ktorý by im umožňoval *adaptívne* reagovať na dynamické prostredie v reálnom čase. Modely učené posilňovaním dokážu, naopak, využiť historické údaje a interakciou s prostredím v reálnom čase dokážu generovať výstupy na báze adaptívneho rozhodovania. Takýto prístup umožňuje vytvárať modely, ktoré sa samé prispôsobujú meniacim sa podmienkam.[23] Otvára sa tým možnosť automatizácie a efektívnejšej optimalizácie rôznych oblastí, súdnictvo nevynímajúc. Keďže sa však agent učí sám na základe vlastných skúseností, jeho rozhodovací proces je ťažko sledovateľný. To je v rozpore so základnými princípmi transparentnosti a legitimity súdnej moci. Absencia transparentnosti spôsobuje, že akékoľvek vyvodzovanie zodpovednosti je takmer nemožné.

V súvislosti s pretrénovaním majú modely učené na princípe posilňovania tendenciu si zapamätať a naučiť sa výlučne trénovacie údaje alebo vzory. To inými slovami znamená, že namiesto toho, aby sa naučili **generalizovať rôzne alternatívy riešenia úloh**, sú schopné opakovať iba konkrétne stratégie z tréningu. Hoci, počas tréningu dosahujú **optimálne výsledky**, ich správanie v nepredvídateľných situáciách (t. j. v situáciách, ktoré netvorili súčasť tréningu) môže byť výrazne odlišné a nekonzistentné.[24] Napriek tomu, že modely učené posilňovaním sú veľmi výkonné, považujú sa za potenciálne menej spoľahlivé a interpretovateľné pri praktickej implementácii do vysokorizikového prostredia.

Ako sporná sa opäť javí byť prítomnosť ľudského operátora. Už bolo uvedené, že model učený posilňovaním je ťažko interpretovateľný. To znamená, že adverzariálny útok zvyčajne nie je priamo detekovateľný a je možné ho identifikovať až s odstupom času na základe jeho reálnej interakcie s prostredím. Hoci sú White-Box modely učené posilňovaním menej rozšírené, ich použitie by v kontexte súdnictva pravdepodobne bolo nevyhnutné, pričom by zároveň prinášalo špecifické riziká vyplývajúce z prístupu ľudského operátora k internej architektúre modelu.

---

[23] SHAIK, Thanveer – TAO, Xiaohui – LI, Lin *et al.*: Predictive deep reinforcement learning with multi-agent systems for adaptive time series forecasting. [online]. In: *Knowledge-Based Systems*, Vol. 326, 2025, s. 2. [cit. 12-09-2025]. Dostupné na: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0950705125009864.

[24] ZHANG, Chiyuan – VINYALS, Oriol – MUNOS, Remi – BENGIO, Samy: A Study on Overfitting in Deep Reinforcement Learning. [online]. Cornell Tech: arXiv:1804.06893v2, 2018, s. 2. [cit. 18-09-2025]. Dostupné na: https://arxiv.org/pdf/1804.06893.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

Pri tomto type učenia je najčastejšou formou adverzariálneho útoku otrávenie odmien (*reward-poisoning*). Útočník má plnú znalosť reálneho prostredia (t. j. aj skutočných odmien), prípadne pozná aj učebný algoritmus agenta, resp. pozná oboje. Keďže všetky údaje sú pre útočníka dostupné naraz, v takom prípade dochádza k adverzariálnym útokom, ktoré pri minimálnych zásahoch do systému odmeňovania dokážu agenta naviesť k osvojeniu nežiaducich zmanipulovaných výstupov.[25] V praxi majú prístup k agentovi najčastejšie ľudskí operátori zodpovední za jeho tréning a to tak, že upravujú rozhodovaciu politiku agenta aby robil „správne" alebo očakávané rozhodnutia. Adverzariálne útoky zo strany externých aktérov sú reálnou hrozbou, no najväčšie riziko predstavujú najmä ľudskí operátori, pretože disponujú priamym (White-Box) prístupom k údajom, politike a mechanizmom odmeňovania, čo im umožňuje realizovať adverzariálne útoky (úmyselné aj neúmyselné) typu *reward-poisoning*, *data-poisoning* alebo iné. Tie sú pre externého aktéra ťažko realizovateľné v dôsledku absencie prístupu k architektúre modelu. Navyše adverzariálne útoky pri type učenia posilňovaním sú ťažko detekovateľné a k ich identifikácii dochádza v praxi až s odstupom času.

Záver

Je jedna vec špekulovať či nástroje umelej inteligencie dokážu zefektívniť a optimalizovať súdne procesy alebo či naopak ohrozia nezávislosť súdnej moci.
Úroveň potenciálneho rizika pri nasadzovaní nástrojov umelej inteligencie do súdnictva je však závislá nielen od typu modelu strojového učenia ale aj od spoľahlivosti personálnej zložky zodpovednej za tréning modelov a za výber údajov, na ktorých sa model učí.
Príspevok podrobne analyzoval dve technicko-právne hrozby spojené s nasadením modelov strojového učenia do rozhodovacej činnosti súdov, pričom sa zameral na ich zraniteľnosť voči pretrénovaniu (overfitting) a adverzariálnym útokom. Ukázalo sa, že zraniteľnosť jazykových modelov sa zvyšuje v dôsledku ich pretrénovania, čo ich robí neprimerane citlivými na drobné, strategicky cielené manipulácie vstupných údajov. To priamo ohrozuje základné princípy materiálneho právneho štátu a nezávislosť súdnictva, nakoľko by to mohlo viesť k nepredvídateľným, arbitrárnym alebo dokonca úmyselne zmanipulovaným výstupom.
Analýza rizikovosti realizovaná naprieč jednotlivými typmi modelov strojového učenia (s učiteľom, bez učiteľa a učenie posilňovaním) v kontexte ich odolnosti voči adverzariálnym útokom viedla k nasledujúcim záverom.

[25] RAKHSHA, Amin – ZHANG, Xueshou – ZHU, Xiaojin – SINGLA, Adish: Reward Poisoning in Reinforcement Learning: Attacks Against Unknown Learners in Unknown Environments. [online]. Cornell Tech: arXiv:2102.08492, 2021, s. 8. [cit. 18-09-2025]. Dostupné na: https://arxiv.org/pdf/2102.08492v1.

doi: 10.46282/bpf.2025.05

(i) Učenie s učiteľom založené predovšetkým na manuálnom označovaní údajov, sa na prvý pohľad javí ako najvhodnejší prístup z hľadiska požiadaviek kladených na ľudský dohľad nad automatizovanými procesmi systémov umelej inteligencie, ako sú tieto rámcovo definované v Akte o umelej inteligencii. Ak zohľadníme nami identifikovanú slabinu všetkých modelov strojového učenia v podobe pretrénovania a potenciál jej zneužitia prostredníctvom adverzariálnych útokov, možno dospieť k záveru, že so zvyšovaním požiadaviek na ľudský dohľad, a teda s rastúcim počtom ľudských operátorov, narastá aj riziko úspešnej realizácie niektorej z foriem útoku. V prípade generovania výstupu v podobe sumarizácie alebo predikcie na základe právneho posúdenia veci následne môže dôjsť k ovplyvneniu výsledného rozhodnutia súdu.
(ii) Učenie bez učiteľa (vhodné pre analytické úlohy) vykazuje vyššiu odolnosť voči pretrénovaniu. Tieto modely nie sú priamo závislé od ľudského operátora v zmysle manuálneho označovania údajov. Adverzariálne útoky nie sú vylúčené a vo výsledku môžu skresliť naučené vzorce alebo vzťahy medzi slovami. To znamená, že model tieto vzorce alebo vzťahy nesprávne vyhodnotí a zle zatriedi údaje do skupín, resp. vygeneruje údaje, ktoré sú irelevantné (napr. rozhodnutia súdu, ktoré navzájom nijako nesúvisia). Inými slovami, výstupy tohto modelu slúžia ako podklady pre rozhodnutie, čím je minimalizované priame ohrozenie nezávislosti rozhodovacieho procesu, a to aj napriek tomu, že dôjde k realizácii adverzariálneho útoku.
(iii) Pri učení s posilňovaním sa model učí sám na základe vlastných skúseností a jeho rozhodovací proces je ťažko sledovateľný. Keďže všetky údaje sú pre útočníka dostupné naraz, v takom prípade dochádza k adverzariálnym útokom, ktoré pri minimálnych zásahoch do systému odmeňovania dokážu agenta naviesť k osvojeniu nežiaducich zmanipulovaných výstupov. Napriek tomu, že modely učené posilňovaním sú veľmi výkonné a autonómne, považujú sa za potenciálne menej spoľahlivé a interpretovateľné pri praktickej implementácii do vysokorizikového prostredia. Absencia transparentnosti spôsobuje, že adverzariálne útoky sú ťažko detekovateľné a k ich identifikácii dochádza v praxi až s odstupom času. Akékoľvek vyvodzovanie zodpovednosti je v tomto smere takmer nemožné.
(iv) Prostredníctvom komplexnej analýzy sme identifikovali vnútorný rozpor vo filozofii, na ktorej je vystavaný Akt o umelej inteligencii. Kým Akt o umelej inteligencii akcentuje ľudský dohľad pri využívaní systémov umelej inteligencie vo vysokorizikových oblastiach (napr. súdnictvo), nedostatočne reflektuje a reguluje dohľad a kontrolu nad samotnými ľudskými operátormi a ich činnosťou vo fáze tréningu jednotlivých modelov. Práve ľudskí operátori disponujú vedomosťami o „slabých miestach" modelu čím predstavujú najväčšie riziko realizácie niektorej z foriem strategicky cielených adverzariálnych útokov.
Nasadzovanie systémov umelej inteligencie do súdnictva by sa malo obmedziť na nástroje vhodné pre analytické úlohy, ktoré priamo nenahrádzajú rozhodovaciu

doi: 10.46282/bpf.2025.05

autonómiu sudcu. Akékoľvek nasadenie systémov umelej inteligencie spočívajúcich v generovaní výstupov ako sú predikcie alebo samotné odôvodnenia rozhodnutí spočívajúce v právnom posúdení veci, by malo byť založené na regulácii obsahovo zameranej na tréningovú fázu modelov strojového učenia vrátane otázky o zodpovednosti ľudských operátorov. Taktiež by sa mala akcentovať potreba metodiky zameranej na minimalizáciu a prevenciu pretrénovania a adverzariálnych útokov, a to prostredníctvom testovacích údajov a adverzariálnych príkladov (*adversarial examples*), najmä pri učení posilňovaním.
Efektívnosť a optimalizácia súdnictva by sa nemali dosahovať na úkor transparentnosti, najmä v krajinách kontinentálneho práva, kde súdy čelia nadmernej administratívnej záťaži. Hoci transparentnosť predstavuje jedno z rizík zavádzania nástrojov umelej inteligencie do prostredia súdov, mala by byť dôsledne reflektovaná nielen transparentnosť životného cyklu od vstupu po výstup modelu ale najmä transparentnosť tréningového procesu vybraných modelov vo vzťahu k ľudským operátorom. Koncept dôveryhodnej umelej inteligencie, ako je akcentovaný Aktom o umelej inteligencii, je udržateľný do takej miery do akej bude dôveryhodne nastavený výber ľudských operátorov, ktorí dohliadajú na tréning modelov, ako aj výber údajov, na ktorých sa model trénuje.

Zoznam použitej literatúry

1. ABDOLRASOL, Maher G. M. – SUHAIL HUSSAIN, S. M. – USTUN, Taha Sehim *et al.*: Artificial Neural Networks Based Optimization Techniques: A Review. In: *Electronics Journal*, Vol. 10, 2021, 43 s. Dostupné na: https://www.mdpi.com/2079-9292/10/21/2689.
2. ALIFERIS, Constantin – SIMON, Gyorgy: Overfitting, Underfitting and General Model Overconfidence and Under-Performance Pitfalls and Best Practices in Machine Learning and AI. In: *Artificial Intelligence and Machine Learning in Health Care and Medical Sciences. Best Practices and Pitfalls.* Berlin: Springer, 2024, s. 477 - 524. Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-39355-6_10.
3. LIU, Bing: Web Data Mining. Exploring Hyperlinks, Contents, and Usage Data. Berlin: Springer, 2011, 624 s. Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-642-19460-3_3.
4. NASSIF, Ali Bou – ELNAGAR, Ashraf – SHAHIN, Ismail – HENNO, Safaa: Deep learning for Arabic subjective sentiment analysis: Challenges and research opportunities. In: *Applied Soft Computing Journal.* 2021, 27 s. Dostupné na: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1568494620307742.
5. NEUER, Marcus J.: Machine Learning for Engineers. Introduction to Physics-Informed, Explainable Learning Methods for AI in Engineering Application.

Berlin: Springer, 2025, 258 s. Dostupné na: https://www.scribd.com/document/865803419/Machine-Learning-for-Engineers-2025#page=150.
6. RAKHSHA, Amin – ZHANG, Xueshou – ZHU, Xiaojin – SINGLA, Adish: Reward Poisoning in Reinforcement Learning: Attacks Against Unknown Learners in Unknown Environments. Cornell Tech: arXiv:2102.08492, 2021, 22 s. Dostupné na: https://arxiv.org/pdf/2102.08492v1.
7. REN, Kui – ZHENG, Tianhang – QUIN, Zhan – LIU, Xue: Adversarial Attacks and Defenses in Deep Learning. In: *Engineering Journal,* 2020, 15 s. Dostupné na: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S209580991930503X.
8. SHAIK, Thanveer – TAO, Xiaohui – LI, Lin *et al.*: Predictive deep reinforcement learning with multi-agent systems for adaptive time series forecasting. In: *Knowledge-Based Systems*, Vol. 326, 2025, 16 s. Dostupné na: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0950705125009864.
9. WANG, Yulong – SUN, Tong – LI, Shenghong *et al.*: Adversarial Attacks and Defenses in Machine Learning-Powered Networks: A Contemporary Survey. Cornell Tech: arXiv:2303.06302v1, 2023, 46 s. Dostupné na: https://arxiv.org/pdf/2303.06302.
10. WU, Caicong - CHENG, Xiuwan – YANG, Yinsheng: Decision-Making Modeling Method Based on Artificial Neural Network and Data Envelopment Analysis. In: *International Geoscience and Remote Sensing Symposium (IGARSS)*, 2004, s. 2435 – 2438. Dostupné na: IEEE Xplore Full-Text PDF:.
11. ZHANG, Yu. – YANG, Junan – LI, Xiaoshuai *et al.*: Textual Adversarial Attacking with Limited Queries. In: *Electronics Journal*, Vol. 10, 2021, 12 s. Dostupné na: https://www.mdpi.com/2079-9292/10/21/2671.
12. ZHANG, Chiyuan – VINYALS, Oriol – MUNOS, Remi – BENGIO, Samy: A Study on Overfitting in Deep Reinforcement Learning. Cornell Tech: arXiv:1804.06893v2, 2018, 25 s. Dostupné na: https://arxiv.org/pdf/1804.06893.

Kontaktné údaje

Mgr. Romana Koneracká
romana.koneracka@flaw.uniba.sk
Katedra ústavného práva
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.05

Administrative Law Section

Using Artificial Intelligence in Decision-making in Public Administration

Sekcia správneho práva

Využívanie umelej inteligencie pri rozhodovaní vo verejnej správe

UMELÁ INTELIGENCIA A ROZHODOVANIE V RÁMCI DISKRECIONÁLNEHO OPRÁVNENIA VO VECIACH STAVEBNÝCH PRIESTUPKOV - EMPIRICKÁ ŠTÚDIA[1]

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DISCRETIONARY DECISION-MAKING IN CONSTRUCTION OFFENSE CASES – AN EMPIRICAL STUDY

Ján Škrobák[2]

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá problematikou integrácie umelej inteligencie do rozhodovania v rámci diskrecionálneho oprávnenia. Zameriava sa pritom na rozhodovanie v rámci postihovania priestupkov v stavebných veciach, keďže práve na tomto úseku v ostatnom čase v rámci rekodifikačných procesov bol zrejmý silný trend elektronizácie rozhodovacích procesov. Zároveň však ide o rozhodovacie procesy, ktoré predstavujú osobitnú výzvu z hľadiska vstupných informácií i z hľadiska existujúcich súborov dát o aplikačnej praxi pri sankcionovaní. Vychádzajúc z vedeckej literatúry a priemetu takto získaných poznatkov do roviny slovenských reálií rozoberá prínosy a silné stránky a negatíva a riziká rozhodovania alebo účasti na rozhodovaní umelej inteligencie. V ďalšej časti príspevok prezentuje výsledky experimentu zameraného na testovanie, ako sa verejnosti bežne dostupné modely umelej inteligencie dokážu vysporiadať s rozhodovaním v sankčných veciach v rámci správnej úvahy. Testuje, ako – vychádzajúc z opisu skutkového stavu fiktívneho prípadu doplneného o základné informácie o relevantných ustanoveniach normatívnej úpravy – umelá inteligencia navrhuje rozhodnúť o uložení sankcie a nakoľko je pri tom konzistentná. Na základe teoretických i empirických východísk príspevok sumarizuje prínosy a riziká rozhodovania v sankčných veciach v rámci diskrecionálneho oprávnenia umelou inteligenciou.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, automatizované rozhodovanie, konanie o priestupku, ukladanie sankcií, správne trestanie, nediskriminácia

Abstract: The paper deals with the issue of integrating artificial intelligence into discretionary decision-making. It focuses on decision-making within the

[1] Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-24-0543.

[2] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

doi: 10.46282/bpf.2025.06

framework of sanctioning construction offences, since in this area a strong trend of electronic decision-making processes has recently been evident within the framework of recodification processes. However, these decision-making processes also represent a special challenge in terms of input information and in terms of existing data sets on application practice in sanctioning. Based on the scientific literature and the projection of the knowledge thus obtained into the Slovak reality, it discusses the benefits and strengths and the negatives and risks of decision-making or participation in decision-making by artificial intelligence. In the next part, the paper presents the results of an experiment aimed at testing how artificial intelligence models commonly available to the public can deal with discretionary decision-making in sanctioning cases. It tests how - based on a description of the facts of a fictitious case supplemented with basic information about the relevant legal regulation - artificial intelligence proposes a decision on the imposition of a sanction and how consistent it is in doing so. Based on theoretical and empirical foundations, the paper summarizes the benefits and risks of discretionary decision-making in sanction matters by artificial intelligence.

Key words: artificial intelligence, automated decision-making, misdemeanor proceedings, imposition of sanctions, administrative punishment, non-discrimination

Úvod

„Rozhodovanie v stavebných priestupkoch, kde má diskrečné oprávnenie kľúčovú úlohu, môže pri nasadení umelej inteligencie získať na efektívnosti, no zároveň v sebe nesie tiché riziko, že spravodlivosť ustúpi pred algoritmickou pohodlnosťou." Svoj článok začínam vetou v úvodzovkách, pretože ju napísal ChatGPT na základe požiadavky, aby vytvoril úvodnú vetu vedeckého článku, ktorý sa zaoberá možnosťami a limitmi používania umelej inteligencie pri rozhodovaní v rámci diskrecionálneho oprávnenia vo veciach stavebných priestupkov; táto veta mala byť odborná, ale mať trochu aj šarm bonmotu a vyjadrovať mierne znepokojenie.
Podarilo sa? Myslím, že celkom áno. Je to len drobná ilustrácia možností súčasných modelov generatívnej umelej inteligencie. Umelá inteligencia nezadržateľne preniká aj do sveta práva a stavia právnych teoretikov i praktikov pred množstvo otázok jej využitia a limitov jej využitia. Tieto otázky sú zrejme citlivejšie vo verejnom práve, keďže verejné právo je založené na rigoróznejšom prístupe k zákonnosti v tom zmysle, že pre konanie verejnoprávnych entít sa vyžaduje zákonný základ a dominujú v ňom kogentné a striktné právne normy.

doi: 10.46282/bpf.2025.06

Práve využívanie diskrecionálneho oprávnenia je jednou zo sfér, kde sa uplatňuje výnimka z prevalencie striktných noriem a používajú sa právne normy ekvitálne.
Cieľom výskumu, ktorého výsledky prezentujem v tomto príspevku, bolo nájsť odpoveď na otázku, do akej miery prichádza do úvahy zapojenie umelej inteligencie do rozhodovania vo veciach stavebných priestupkov, kde sa rozhoduje na základe diskrecionálneho oprávnenia, aké sú možné prínosy a aké sú možné riziká implementovania um v týchto prípadoch.
Osobitnú pozornosť som pritom zameral na otázku stability a kontinuity rozhodovania pri ukladaní sankcií, teda na to, či je dostatočne zachovaná požiadavka nediskriminácie a zachovania materiálnej rovnosti, ktorá správnym orgánom prikazuje rešpektovať kontinuitu rozhodovania.[3]
Uskutočniť vo vzťahu k týmto otázkam výskum práve vo sfére rozhodovania vo veciach stavebných priestupkov sa mi javilo ako obzvlášť vhodné z dvoch dôvodov:
Prvým je veľký trend k elektronizácii rozhodovacích procesov v stavebníctve a pri projektovaní, uskutočňovaní a užívaní stavieb[4]. Druhým je pnutie medzi determinantmi prínosov a rizík využívania umelej inteligencie, ktoré je obzvlášť citlivé práve v tejto oblasti: na jednej strane vidíme zložitosť zisťovania skutkového stavu stavebných priestupkov, ktorý nie je spravidla v úplnosti opísateľný len slovným naratívom, a častú potrebu zisťovania skutkového stavu in situ, na druhej strane možnosti vyplývajúce z možného etablovania informačných modelov stavby (BIM) (digitálne, interaktívne a aktualizovateľné vyjadrenie stavby s integrovanou databázou informácií), z ktorých vyplýva možnosť automatizovaného získavania podkladu pre rozhodnutie[5].

[3] KOŠIČIAROVÁ, S.: Správny poriadok. Komentár s novelou účinnou od 1. januára 2004. Šamorín : Heuréka, 2004, s. 25. ISBN 80-89122-14-0.

[4] Ide o také prvky normatívnej úpravy, ako to, že dokumentácia stavby sa vypracuje spravidla v elektronickej podobe a ukladá sa v informačnom systéme, prerokovanie stavebného zámeru sa realizuje v informačnom systéme, ďalej príkladom je elektronické podávanie žiadosti na začatie konania, ako aj to, že doručovanie vo výstavbe sa uskutočňuje elektronicky podľa zákona o e-Governmente; ak sa doručuje elektronický dokument, ktorý je adresátovi dostupný prostredníctvom informačného systému, možno doručenie elektronického dokumentu vykonať doručením informácie s priamym odkazom na miesto, kde je prostredníctvom informačného systému adresátovi dostupný, a pod.

[5] Ide najmä o najpokročilejšie dimenzie BIM, ako je 9D a 10D, ktoré predstavujú formy pokročilého digitálneho modelovania stavby (BIM 9D predstavuje používanie optických alebo laserových skenerov na zachytenie reálneho prostredia, komponentov alebo budov, pričom získané informácie sa prevádzajú do digitálnych modelov; BIM 10D predstavuje ponorenie prvkov virtuálnej reality do reálneho sveta). Pozri KULKARNI, A. a kol.: Building Information Modeling-Enhancing Productivity in Rail Infrastructure Contruction. [online]. ResearchGate 2018 [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/335464714_Building_Information_ModellingEnhancing_Productivity_in_Rail_Infrastructure_Construction

doi: 10.46282/bpf.2025.06

Teoretický vstup do problematiky

Využívanie umelej inteligencie na rozhodovanie vo veciach viny zo spáchania verejnoprávnych deliktov a ukladania sankcií za ne je nepochybne citlivá otázka. V odbornej literatúre sa uvádzajú možné výhody a prínosy jej implementovania, ale upozorňuje sa aj na riziká, nevýhody či nedostatky. Ako zrejme preukáže táto časť príspevku, kvantitatívne zrejme prevažujú práve tieto riziká či nedostatky. Už samotný rešerš literatúry teda vyznieva z väčšej časti ako hlasný caveat.

Pri skúmaní teoretických východísk problematiky som vychádzal primárne zo zahraničnej literatúry a to v nemalom rozsahu aj z literatúry trestnoprávnej, ktorá sa týkala sa najmä rozhodovania o ukladaní sankcií v trestných veciach („criminal sentencing"). Tento prístup je možný a prínosný s ohľadom na:

- typovú príbuznosť rozhodovacích procesov (a etablované nazeranie na obvinenie z priestupkov ako na „trestné obvinenie"[6]),
- fakt, že AI systémy zamerané na podporu rozhodovania sa javia byť rozšírené najmä v trestných veciach (pozri napr. zoznam AI systémov zameraných na podporu rozhodovania, ktorý vedie Resource Centre Cyberjustice and AI Európskej komisie pre efektívnosť súdnictva /CEPEJ/)[7], tu však treba upozorniť, že pri výskume som sa stretol najmä s informáciami o systémoch zameraných na posudzovanie rizika recidívy na účely rozhodovania o uložení trestu,[8] čo je aspekt rozhodovania, ktorý v slovenskom priestupkovom konaní zjavne nemá ekvivalent,
- dostupnosť zdrojov skôr trestnoprávnej proveniencie.

Prv, než pristúpim k samotnému predstaveniu doktrinálnych pohľadov na pozitíva a negatíva využívania umelej inteligencie pri sankcionovaní v rámci správneho uváženia, je potrebné vyjasniť, čo presne sa pod takýmto využitím môže rozumieť.

Do úvahy prichádza široký diapazón možností siahajúcich od relatívne okrajového využitia umelej inteligencie pri pomocných úkonov až po plne automatizované rozhodnutie, kde nositeľom rozhodovacej činnosti nebude človek, ale umelá inteligencia. Je dôležité vnímať rozdiely medzi tým, keď sa umelá inteligencia do

---

[6] Pozri HAVELKOVÁ, M.: Použitie ustanovení trestného práva v oblasti správneho trestania - 1. časť. [online]. Projustice.sk. [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.projustice.sk/spravne-pravo/pouzitie-stanoveni-trestneho-prava-v-oblasti-spravneho-trestania

[7] Pozri Resource Centre Cyberjustice and AI by CEPEJ. [online]. [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/ResourceCentreCyberjusticeandAI/AITOOLSINITIATIVESREPORT

[8] Pozri napr. FAZEL, S. a kol.: The predictive performance of criminal risk assessment tools used at sentencing: Systematic review of validation studies. In Journal of Criminal Justice. Zväzok 81, Júl – august 2022, nestránkované. https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2022.101902 Pozri aj dielo A. Završnika, ktorý uvádza aj príklady takýchto softvérov, predovšetkým algoritmus Arnold Foundation, ktorý sa používa v 21 štátoch USA – pozri ZAVRŠNIK, A.: Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. In European Journal of Criminology , 2021, Zväzok 18, číslo 5, s. 623-642. DOI: 10.1177/1477370819876762.

doi: 10.46282/bpf.2025.06

rozhodovacieho procesu integruje ako podporný nástroj (napríklad na anonymizáciu dokumentov, na vyhľadávanie rozhodnutí v obdobných veciach, na posudzovanie kontinuity rozhodovania, na vytváranie návrhov rozhodnutí, na konzultovanie a oponovanie návrhov rozhodnutí), alebo je priamo aktérom automatizovaného rozhodovania.

V tejto súvislosti musím upozorniť, že vidím rozdiel medzi konceptom rozhodovania prostredníctvom umelej inteligencie a konceptom automatizovaného rozhodovania. Zatiaľ čo rozhodovanie s využitím AI má vždy prvok automatizovaného rozhodovania, automatizované rozhodovanie nemusí byť nevyhnutne založené na umelej inteligencii. Existujú aj systémy automatizovaného rozhodovania, ktoré nie sú založené na umelej inteligencii (napríklad ak elektronický systém zaznamená prekročenie najvyššej povolenej rýchlosti a automaticky vygeneruje rozhodnutie o pokute na základe algoritmu fixne definovanej sadzby s fixne preddefinovaným odôvodnením, nepôjde zrejme o rozhodovanie založené na použití umelej inteligencie). Toto rozlišovanie však neakceptujú všetci autori, napr. A. Monarcha-Matlak vníma tieto pojmy ako sémanticky zhodné.[9]

Aké sú teda podľa názorov zahraničných autorov silné stránky a slabé stránky používania umelej inteligencie v rozhodovaní v sankčných veciach?

H. Grindle ako výhody rozhodovania za využitia umelej inteligencie uvádza neutralitu, objektivitu, odolnosť voči (aj podvedomým) predsudkom, konzistentnosť, schopnosť umelej inteligencie jednoducho čerpať z rozsiahlych báz dát, ale aj zvyšovanie efektivity rozhodovania.[10]

Nestrannosť rozhodovania a rezistentnosť proti predsudkom ako výhody pomenúva aj J. Roberts. Uvádza, že umelá inteligencia dokáže identifikovať, ak sa nejaký ľudský nositeľ rozhodovacieho procesu v určitých veciach rutinne odkláňa od ustálenej rozhodovacej praxe, ale dokonca dokáže aj identifikovať elementy rozhodovania, ktoré vedú k odkláňaniu sa od ekvitálneho rozhodovania, vrátane prvkov nepriamej diskriminácie). Výhodou je aj podpora proporcionality a ekvity.[11]

Význam umelej inteligencie ako podporného nástroja R. Allen vidí v tom, že môže zmierňovať „justičný bias" tým, že samotného sudcu upozorňuje na jeho „(zlo)zvyky"

[9] MONARCHA-MATLAK, A.: Automated decision-making in public administration. In Procedia Computer Science, zväzok 192, roč. 2021, s. 2077-2084. https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.08.215

[10] GRINDLE, H.: The Techno-Judiciary: Sentencing in the Age of Artificial Intelligence. [online]. sentencingacademy.org.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.sentencingacademy.org.uk/sentencing-in-the-age-of-artificial-intelligence/

[11] The Alan Turing Institute: The use of AI in sentencing and the management of offenders – a workshop. [online]. turing.ac.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.turing.ac.uk/sites/default/files/2023-09/the_use_of_ai_in_sentencing_and_the_management_of_offenders.pdf

doi: 10.46282/bpf.2025.06

v sankcionovaní, ale aj v tom, že umelá inteligencia môže poskytovať „druhý názor" či informovať o predchádzajúcich rozhodnutiach v obdobných prípadoch.[12]

Efektívnosť rozhodovania ako jeden z prínosov využitia automatizovaného rozhodovania v rámci rozhodovania v sankčných veciach zdôrazňujú napr. aj švédske autorky z Univerzity v Linköpingu A. Rizk a I. Lindgren.[13]

Vychádzajúc z pohľadov odborníkov sa však javí, že prevažujú skôr riziká a potenciálne negatíva využívania umelej inteligencie v rozhodovaní:

Azda najvšeobecnejší filozofický a právnoteoretický problém týkajúci sa involvovania umelej inteligencie do rozhodovania o vine a treste pomenúva I. Taylor. Uvádza, že akt odsúdenia / uznania vinným je hodnotnou súčasťou trestného súdnictva, a používanie algoritmov – a to aj v poradnej role – môže podkopať túto hodnotu. Upozorňuje ďalej, že tento postup je aj v rozpore s efektívnou verejnou kontrolou, keďže tá vyžaduje, aby ten, kto vykonáva verejnú moc, niesol morálnu zodpovednosť za „odsudzujúce rozhodnutie".[14]

S týmto pohľadom Isaaca Taylora však vyslovil nesúhlas J. Ryberg. Rybergove námietky sa koncentrujú do týchto argumentačných okruhov: Za prvé, rozhodovanie o uložení sankcie nemusí nevyhnutne mať „odsudzujúcu" („condemnatory") povahu. Za druhé, uvádza, že nie je jasné, že poradenské využívanie algoritmov by mohlo ohroziť odsudzovaciu funkciu procesu ukladania trestov. Preto je potrebné uviesť viac argumentov na preukázanie toho, že nielen prísnosť samotných trestov, ale aj kvalita procesu ich ukladania bude spochybnená narastajúcim zapojením algoritmov do praxe trestného súdnictva.[15]

Polemika I. Taylora a J. Ryberga má skôr filozofickú kvalitu a zrejme sa v trochu väčšej miere týka súdneho trestania, než trestania správnych deliktov. To isté však nemožno povedať o výhradách, ktoré formulovali H. Grindle, ale aj M. Zilka. Zhodne upozorňujú na to, že využitie umelej inteligencie v rozhodovaní v sankčných veciach môže vytvárať falošný pocit objektivity resp. neutrality. Umelá inteligencia totiž bude vychádzať z existujúcich dát, ktoré však nemusia vytvárať podklad pre reálnu

[12] The Alan Turing Institute: The use of AI in sentencing and the management of offenders – a workshop. [online]. turing.ac.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.turing.ac.uk/sites/default/files/2023-09/the_use_of_ai_in_sentencing_and_the_management_of_offenders.pdf

[13] RIZK, A. – LINDGREN, I.: Automated decision-making in public administration: Changing the decision space between public officials and citizens. In Government Information Quarterly, Zväzok 42, Č. 3 (September 2025), nestránkované, https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102061

[14] TAYLOR, I.: Justice by Algorithm: The Limits of AI in Criminal Sentencing. In Criminal Justice Ethics. Zväzok 42, 2023, č. 3, s. 193-213. https://doi.org/10.1080/0731129X.2023.2275967

[15] RYBERG, J.: Sentencing, Artificial Intelligence, and Condemnation: A Reply to Taylor. In Criminal Justice Ethics. Zväzok 43, 2024, č. 2, s. 131-145. https://doi.org/10.1080/0731129X.2024.2373604

doi: 10.46282/bpf.2025.06

neutralitu.[16] Ako H. Grindle ďalej uvádza, ak datasety, z ktorých vychádza umelá inteligencia, obsahujú „biasy", tie sa prenesú do rozhodovania umelej inteligencie, ale už s falošným puncom „strojovej objektivity".[17] Na falošnú objektivitu – i keď tentokrát nie pri ukladaní sankcií, ale zato v pomerne blízkej sfére – prediktívnom výkone policajných činností – upozorňuje vo svojej reprezentatívnej štúdii aj slovinský autor A. Završnik.[18]

S prípadnými „biasmi" vstupných datasetov súvisí aj „input problem" (v slovenčine azda najadekvátnejším pojmom by bol pojem „problém vstupov"), na ktorý upozorňuje J. Ryberg. Uvádza, že problémom je aj reakcia vývojárov na „input problém". Podstata „input problému" spočíva v tom, že na to, aby alogoritmus mohol poskytnúť odporúčanie rozhodnutia, je potrebné doň vložiť informácie o prípade, pričom však samotné poskytnutie adekvátnych informácií môže byť nanajvýš komplexnou úlohou. J. Ryberg upozorňuje, že ide aj o etický problém. Napokon však aj vedomie o existencii tohto problému môže viesť aj k ovplyvneniu toho, ako je samotný algoritmus dizajnovaný.[19]

Podľa A. Završnika databázy a algoritmy sú ľudské artefakty. Pri vytváraní štatistického modelu je potrebné urobiť rozhodnutia o tom, čo je podstatné (a čo nie), pretože model nemôže zahrnúť všetky nuansy ľudskej existencie. Existujú dôveryhodné modely, no tie sú založené na kvalitných údajoch, ktoré sa do modelu priebežne zadávajú, keď sa podmienky menia. Neustála spätná väzba a testovanie miliónov vzoriek zabraňujú samoudržiavaniu modelu. Završnik tým zdôrazňuje potrebu reprezentatívnosti a neustáleho inovovania datasetov, ktoré sa dávajú k dispozícii umelej inteligencii ako podklad pre jej rozhodovanie. Zdôrazňuje ale aj inertné riziko zaťaženia algoritmického rozhodovania existujúcimi kultúrnymi vzorcami, pričom uvádza, že čistenie dát od takej historickej a kultúrnej záťaže a dispozícií nemusí byť buď možné, alebo dokonca žiaduce. Smeruje tak zdá sa

[16] GRINDLE, H.: The Techno-Judiciary: Sentencing in the Age of Artificial Intelligence. [online]. sentencingacademy.org.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.sentencingacademy.org.uk/sentencing-in-the-age-of-artificial-intelligence/; ale pozri aj The Alan Turing Institute: The use of AI in sentencing and the management of offenders – a workshop. [online]. turing.ac.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.turing.ac.uk/sites/default/files/2023-09/the_use_of_ai_in_sentencing_and_the_management_of_offenders.pdf

[17] GRINDLE, H.: The Techno-Judiciary: Sentencing in the Age of Artificial Intelligence. [online]. sentencingacademy.org.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.sentencingacademy.org.uk/sentencing-in-the-age-of-artificial-intelligence/

[18] ZAVRŠNIK, A.: Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. In European Journal of Criminology , zväzok 18 (2021), číslo 5, s. 623-642. DOI: 10.1177/1477370819876762

[19] RYBERG, J.: Criminal Sentencing and Artificial Intelligence: What is the Input Problem? In Criminal Law and Philosophy. Č. 19 (2025), s. 203–220. https://doi.org/10.1007/s11572-024-09739-2

doi: 10.46282/bpf.2025.06

k záveru, že „zaujatosť strojov" je nevyhnutným dôsledkom aj v systémoch algoritmického rozhodovania.[20]

E. Tiarks vyjadruje aj pochybnosti ohľadom konzistentnosti a proporcionality rozhodovania prostredníctvom AI. Nastoľuje otázku, či je umelá inteligencia schopná dostatočne rozlišovať medzi rôznymi diferenciačnými faktormi prípadov, či je spôsobilá zohľadniť správne poľahčujúce a priťažujúce okolnosti a kontextuálny vzťah medzi nimi. V tejto súvislosti nastoľuje však aj komplexnejší problém, a to ako vôbec posudzovať konzistentnosť a či je možný jednotný pohľad na konzistentnosť „ľudského rozhodovania", keďže existujúce dáta sú príliš variabilné a záležia aj od kontextu (napríklad od existencie a kvality právneho zastúpenia v konkrétnom prípade.[21]

J. Roberts upozorňuje na problém, ktorý má možno špecifickejší význam v angloamerickom právnom systéme, ale v sankčných veciach (v trestnom konaní, ale aj v priestupkovom konaní) nepochybne má význam aj v slovenskom právnom prostredí: Uvádza, že rozhodovanie založené na umelej inteligencii nemôže nahradiť rozhodovanie založené na ústnom pojednávaní.[22]

Problém, na ktorý upozornil F. Filgueiras, je skôr sekundárneho charakteru a netýka sa imanentných nedostatkov rozhodovania prostredníctvom umelej inteligencie, ale skôr spoločenskej percepcie: Sklamania alebo nedôvera týkajúca sa predpovedí systémov umelej inteligencie ohrozuje legitimitu ich aplikácie v úlohách a rozhodovacích procesoch. F. Filgueiras uvádza, že je preto potrebné zabezpečiť dostupnosť kvalitnejších údajov, zlepšenie algoritmov a stanovenie etických parametrov práce dizajnérov. Je však tiež potrebné navrhnúť a vytvoriť inštitúcie, ktoré môžu stanoviť normy a politiky pre demokratické usmerňovanie aktérov pri navrhovaní a zavádzaní umelej inteligencie.[23]

Zatiaľ čo Filgueiras upozorňuje na riziká vyplývajúce z negatívnej percepcie AI, A. Završnik – vychádzajúc z viacerých štúdií – upozorňuje na presne opačný problém: Viera v nadradený úsudok automatizovaných pomôcok vedie k chybám, keď ľudia

[20] ZAVRŠNIK, A.: Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. In European Journal of Criminology, zväzok 18 (2021), číslo 5, s. 623-642. DOI: 10.1177/14773708198767 62

[21] The Alan Turing Institute: The use of AI in sentencing and the management of offenders – a workshop. [online]. turing.ac.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.turing.ac.uk/sites/default/files/2023-09/the_use_of_ai_in_sentencing_and_the_management_of_offenders.pdf

[22] The Alan Turing Institute: The use of AI in sentencing and the management of offenders – a workshop. [online]. turing.ac.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.turing.ac.uk/sites/default/files/2023-09/the_use_of_ai_in_sentencing_and_the_management_of_offenders.pdf

[23] FILGUEIRAS, F.: New Pythias of public administration: ambiguity and choice in AI systems as challenges for governance. In AI & SOCIETY. Journal of Knowledge, Culture and Communication. Zväzok 37 (2022), s. 1473–1486. https://doi.org/10.1007/s00146-021-01201-4

doi: 10.46282/bpf.2025.06

nasledujú automatizovaný pokyn napriek protichodným informáciám z iných, spoľahlivejších zdrojov, pretože tieto informácie buď neoveria, alebo ich odmietnu. Automatizované rozhodnutia bývajú hodnotené pozitívnejšie. Aj v súčasnom štádiu nezáväzných poloautomatizovaných rozhodovacích systémov sa mení proces dospievania k rozhodnutiu. Mení sa aj vnímanie zodpovednosti za konečné rozhodnutie.[24]

Podľa K. Dattu integrácia umelej inteligencie do rozhodovania naráža na značné prekážky vrátane dostupnosti presných údajov, nákladov na infraštruktúru, nedostatočných zručností úradníkov, neochoty meniť sa a rizík kybernetickej bezpečnosti. Prvoradé sú však etické aspekty, ktoré zahŕňajú algoritmickú spravodlivosť, ochranu súkromia, zodpovednosť a podporu diverzity v službách riadených umelou inteligenciou.[25]

Naostatok zmienim ešte pohľad poľskej autorky A. Monarcha-Matlak, ktorý nepredstavuje kritiku ani poukazy na negatíva využívania umelej inteligencie, ale vyplýva z neho, že požiadavka na rýchle rozhodovanie a s tým spojené prípadné využitie umelej inteligencie sa vzťahuje skôr na oblasti verejnej správy, kde sa prijímajú tzv. hromadné rozhodnutia týkajúce sa okrem iného zdaňovania, sociálnych dávok, poplatkov, povolení, licencií.[26]

Vychádzajúc z prezentovaných poznatkov – premietnutých do roviny slovenského správneho trestania na úseku stavebných priestupkov – možno skonštatovať, že implementácia umelej inteligencie do rozhodovania by priniesla viacero pozitív, ale zároveň hrozia viaceré riziká, negatíva a úskalia.

Pozitíva a prínosy možno vidieť najmä v týchto rovinách:

- zrýchlenie a efektívnosť rozhodovacích procesov,
- zabezpečenie väčšej stability kritérií rozhodovania o ukladaní sankcií a tým aj kontinuity rozhodovania – a to aj naprieč rôznymi príslušnými orgánmi (vrátane zabezpečenia jednoduchšieho vyhľadávania a spracúvania informácií o predchádzajúcich rozhodnutiach).

Nateraz nevnímam ako korektné vyjadriť sa k otázke, aké dopady by využitie umelej inteligencie v diskrecionálnom rozhodovaní o stavebných priestupkoch malo vo vzťahu k otázkam (ne)diskriminácie z hľadísk, ako je napríklad rasa, národnosť, etnicita či farba pleti, pretože mi nie sú známe relevantné dáta o tom, či a v akom rozsahu vo veciach stavebných priestupkov v SR k takejto diskriminácii dochádza.

---

[24] ZAVRŠNIK, A.: Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. In European Journal of Criminology , zväzok 18 (2021), číslo 5, s. 623-642. DOI: 10.1177/14773708198767 62

[25] DATTA, K.: AI-driven public administration: opportunities, challenges, and ethical considerations. In The Social Science Review. A Multidisciplinary Journal. November-December, 2024. Zväzok 2, č. 6, s. 134-139. ISSN 2584-0789. https://doi.org/10.70096/tssr.240206023

[26] MONARCHA-MATLAK, A.: Automated decision-making in public administration. In Procedia Computer Science, zväzok 192, roč. 2021, s. 2077-2084. https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.08.215

Negatíva a riziká integrovania rozhodovania umelej inteligencie do rozhodovania v rámci diskrecionálneho oprávnenia o stavebných priestupkoch vidím najmä v týchto rovinách:

- problémy v rovine samotných hodnotových východísk rozhodovacieho procesu – je vôbec etické zveriť rozhodovanie o vine a o sankcii niekomu inému, ako ľudskému nositeľovi rozhodovania (prípadne, v akom rozsahu je to prijateľné urobiť?), je vôbec možné, aby umelá inteligencia bola nositeľom rozhodovania o otázkach, ktoré majú aj etický a hodnotový rozmer (napríklad otázka posúdenia okolností spáchania skutku, posúdenie jeho spoločenskej nebezpečnosti),
- problémy so zabezpečením adekvátnych vstupných dát (jednak vo všeobecnej rovine – týkajúcej sa doterajšieho rozhodovania – a tento problém je osobitne daný práve v prípadoch, keď ide o rozhodovanie, ktorého nositeľom je veľké množstvo stavebných úradov a kde možno očakávať v mnohom disproporcionálne a rôzne prísne rozhodovanie, jednak so zabezpečovaním vstupných dát vo vzťahu ku konkrétnemu rozhodovanému prípadu – v prípade stavebných priestupkov nie je vždy možné skutkový stav v úplnosti a adekvátne zredukovať do slovne vyjadriteľného naratívu, niektoré aspekty sú skôr vnímateľné z grafického, prípadne trojrozmerného vyjadrenia /projektová dokumentácia/, iné sú adekvátne vnímateľné len zmyslovým vnímaním in situ – napríklad v rámci miestnej obhliadky),
- riziko neadekvátneho posudzovania skutkových okolností prípadu – najmä vo vzťahu k spoločenskej nebezpečnosti, resp., závažnosti skutku, a v tomto kontexte riziko ukladania neadekvátnych sankcií,
- praktické problémy, ako technická nepripravenosť, nepripravenosť informačných systémov a databáz či nepripravenosť zamestnancov orgánov verejnej správy.

Empirický výskum

Vykonaný empirický výskum nemal ambíciu dosiahnuť vysokú mieru sofistikovaného poznania, jeho limitov som si od počiatku vedomý (a nižšie ich aj rozoberiem) – cieľom bolo skôr orientačne overiť, nakoľko dokážu bežne dostupné komerčné modely umelej inteligencie udržať kontinuitu rozhodovania v prípade jednoducho opísaného prípadu stavebného priestupku.

Postupoval som takto:

1. Vytvoril som jednoduchý opis skutkového stavu stavebného priestupku (išlo o prípad dvoch fiktívnych fyzických osôb – Karola a Emílie - ktoré sa dopustili v zásade rovnakého protiprávneho konania, v zmysle „zadania" rozdiel spočíval len vo veľkosti zastavanej plochy stavby, z čoho však vyplývala rôzna miera spoločenskej

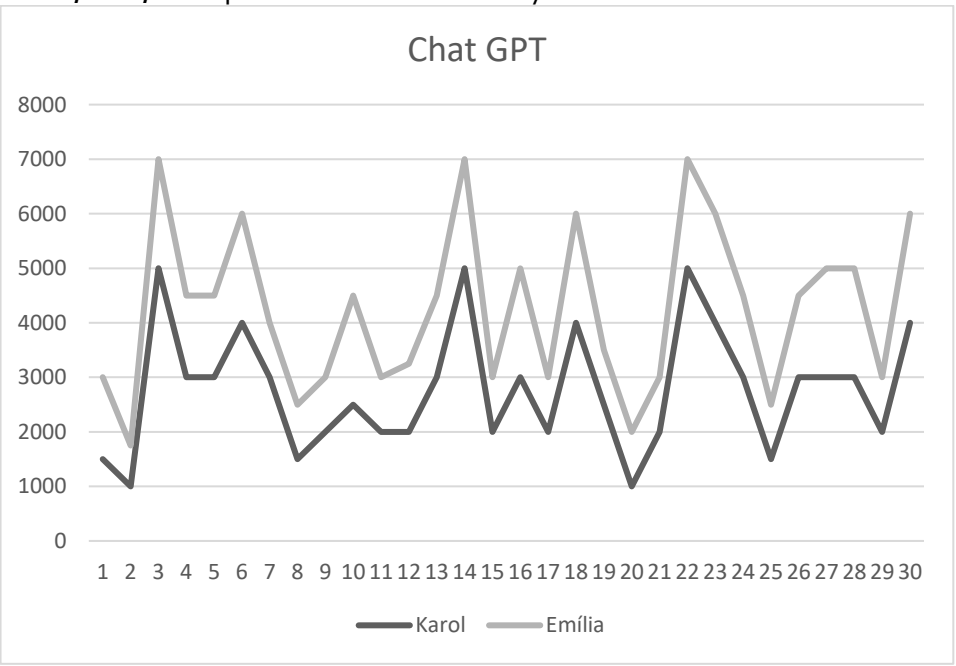
doi: 10.46282/bpf.2025.06

nebezpečnosti). Zadanie bolo doplnené základnými informáciami o právnej úprave vzťahujúcej sa na dané prípady zo stavebného zákona a zo zákona o priestupkoch.
2. Toto „zadanie" som opakovane a v nezmenenej podobe vložil do troch bežne používaných modelov umelej inteligencie: ChatGPT (30 x), Google Gemini (15 x) a Microsoft Copilot (15 x), pričom jeho súčasťou bola aj otázka, akú sankciu by obom osobám umelá inteligencia uložila (a aby to odôvodnila). Zadanie som vkladal vždy v novej, teda samostatnej konverzácii (je totiž predpoklad, že v rámci jednej konverzácie by umelá inteligencia mala väčšiu tendenciu „zjednocovať" svoje rozhodovanie). Zadania som vkladal v sériách počas septembra 2025, medzi ktorými bol odstup niekedy aj niekoľkých dní. Mojim cieľom bolo zistiť, či sa jednotlivé modely umelej inteligencie postupne naučia z predchádzajúcich konverzácií, ako zhruba pri stabilne formulovanom zadaní rozhodli v predchádzajúcich prípadoch (to sa však nepotvrdilo).
Cieľom bolo najmä zistiť, či pri vždy rovnakom zadaní budú rozhodnutia umelej inteligencie konzistentné a stabilné. Ďalší aspekt rozhodovania, ktorý som si všímal, bolo to, či umelá inteligencia dokáže stabilne ukladať subjektu, ktorý spáchal zjavne závažnejší delikt, vyššiu sankciu. Popri tom som si všímal aj niektoré ďalšie aspekty (odbornú kvalitu odôvodnení, odborné chyby,...).
Ako som už uviedol, som si plne vedomý metodických limitov tohto experimentu. V prvom rade, modely umelej inteligencie, ktoré som využíval, neboli vyvinuté a špeciálne určené na rozhodovanie vo veciach sankcionovania priestupkov. Možno prinajmenšom predpokladať, že nemajú k dispozícii potrebné datasety, aby dokázali zistiť, ako sa v obdobných prípadoch stabilne rozhoduje. Na druhej strane, to, že tieto systémy nie sú natívne určené na rozhodovanie v sankčných veciach, v žiadnom prípade neznamená, že už v súčasnosti a to aj bez potrebnej zákonnej regulácie nedôjde k ich využívaniu ako podporného nástroja pri rozhodovaní (stačí, aby si ktorýkoľvek úradník v snahe uľahčiť si prácu nahral opis skutkového stavu prípadu, o ktorom rozhoduje, do súkromného počítača, a požiadal umelú inteligenciu, napríklad ChatGPT, aby mu napísala návrh rozhodnutia).
V druhom rade, poskytnutý opis skutkového stavu bol veľmi schematický, nemohol byť v žiadnom prípade dostatočný na to, aby si nositeľ rozhodovacieho procesu (ani keby ním bol človek) vytvoril obraz o tom, aká je reálna spoločenská závažnosť skutku, do akej miery boli naplnené ďalšie kritériá, na ktoré sa pri ukladaní sankcie má prikladať a aká sadzba sankcie by teda mohla byť primeraná.
Zistenia o „rozhodovaní" jednotlivých modelov umelej inteligencie prezentujem v ďalších podkapitolách. Zhrňujúco však predošlem, že v žiadnom z testovaných prípadov umelá inteligencia pri určení výšky pokuty nevybočila zo zákonom stanovenej hornej hranice sadzby za prísnejšie postihnuteľný z dvojice v súbehu spáchaných priestupkov (tú zákon určuje vo výške 15.000,- eur).

doi: 10.46282/bpf.2025.06

Experimentálne rozhodovanie ChatGPT

ChatGPT bol jediný model, ktorý som vyskúšal 30 krát. Dôvodom bolo jednak to, že je to najbežnejšie používaný model AI, ale aj to, že tento model sa ukázal ako najmenej spoľahlivý, pokiaľ išlo o stabilitu rozhodovania. Ako vidíme na grafe č. 1, pri druhom vložení zadania uložil fiktívnemu priestupcovi Karolovi pokutu 1000,- eur, zatiaľ čo pri štvrtom za rovnako opísaný skutok už 5000,- eur. Fiktívnej priestupkyni Emílii, ktorá sa dopustila (v medziach opisu skutkového stavu) spoločensky závažnejšieho konania, uložil pri každom jednotlivom pokuse prísnejšiu sankciu, ako Karolovi, ale pomer pokút uložených Karolovi a Emílii nebol úplne stabilný. Napríklad pri druhom pokuse uložil Emílii pokutu o 75 percent vyššiu, zatiaľ čo pri treťom pokuse bola pokuta pre Emíliu oproti pokute pre Karola vyššia len o 25 percent. Negatívne treba hodnotiť aj to, že pri niektorých pokusoch uložil za menej závažný skutok niekoľkonásobne vyššiu pokutu, ako pri iných pokusoch za závažnejší skutok. Napríklad pri druhom pokuse uložil Emílii za jej závažnejší skutok pokutu 1.750,- eur, no pri treťom, štrnástom a dvadsiatomdruhom pokuse uložil Karolovi pokutu až 5.000,- eur, teda pokutu takmer trikrát vyššiu.

Graf č. 1
Simulované rozhodovanie ChatGPT o priestupkoch – vyhodnotenie
(vlastné spracovanie autora)

Výhodou ChatGPT bolo najmä to, že jeho slovné odôvodnenie ratia rozhodnutí bolo pomerne kvalitné a dokázal – napriek tomu, že nejde o model špeciálne vyvinutý na odborné rozhodovanie v oblasti správneho trestania – dobre slovne vystihnúť viaceré

doi: 10.46282/bpf.2025.06

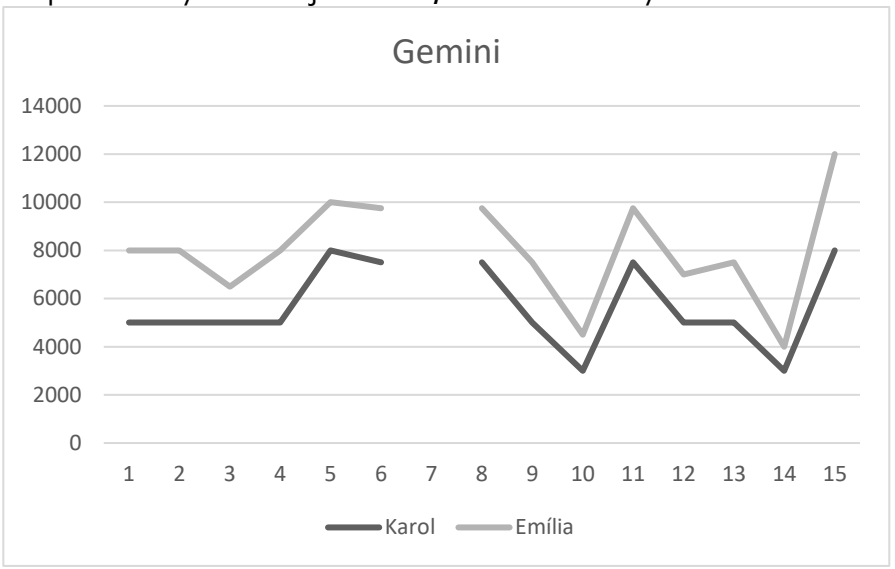
kritériá, na ktoré bolo potrebné prihliadať. Takisto sa javilo, že v prevažnej väčšine prípadov ukladal sankcie vo výške, ktorá sa (s ohľadom na veľmi povrchne opísaný skutkový stav s nevyhnutnou značnou nepresnosťou) javila ako pomerne primeraná skutočnosti, že išlo o stavbu rodinného domu.
ChatGPT ani v jednom prípade „nereklamoval", že nemá na kvalifikované rozhodnutie nedostatok informácií a rovnako ani raz nepoukázal na to, že by mu chýbali dostatočné datasety na to, aby vedel posúdiť existujúcu rozhodovaciu prax vo veciach stavebných priestupkov.
Záverom dodám, že ChatGPT bol jediný model umelej inteligencie, pri ktorom som urobil ešte pozmenený experiment, ktorým som sa snažil simulovane preklenúť práve absenciu informácií o stabilnej rozhodovacej praxi na strane umelej inteligencie. Spravil som to tak, že som k pôvodnému zadaniu pridal ešte túto informáciu:
„Z dostupných štatistických údajov vyplýva, že priemerná pokuta uložená za obdobné skutky spáchané za obdobných okolností, ako sú tie, ktorých sa dopustil Karol, je 2783,34 eur.
Z dostupných štatistických údajov vyplýva, že priemerná pokuta uložená za obdobné skutky spáchané za obdobných okolností, ako sú tie, ktorých sa dopustila Emília, 4250 eur."
Uvedené sumy neboli arbitrálne stanovené, išlo o priemer pokút, ktoré pri prvých tridsiatich pokusoch ChatGPT uložil.
Ukázalo sa, že doplnenie týchto údajov malo na rozhodovanie ChatGPT dramatický vplyv – okrem jedného jediného prípadu sa začal tejto priemernej výšky takmer presne držať, odchýlky mali v zásade len charakter drobných zaokrúhlení. Jeho rozhodovanie sa stalo tak až úzkostlivo konštantným.
Uvedomujem si, že tento pokus zabezpečiť umelej inteligencii akýsi „benchmark" rozhodovania mal povahu len akejsi „simplicitnej barličky" a v reálnom svete by malo ísť skôr o to, že umelá inteligencia by mala mať k dispozícii databázy elektronických spisov, alebo aspoň digitalizovaných rozhodnutí, s podrobnými opismi skutkových okolností a s uvedením výšky sankcií, z ktorých by sama extrapolovala vzorce uvažovania o primeranej výške sankcií. V takomto prípade by zrejme nedochádzalo k tomu, čo sa stalo v mojom experimente, a síce že sa umelá inteligencia začala „otrocky" držať toho, čo som jej uviedol ako priemernú výšku sankcií v obdobných prípadoch. Napokon, už samotné konštatovanie, že ide o „obdobné prípady", ChatGPT len nekriticky prijal zo zadania, nemal totiž reálnu možnosť to verifikovať.

Experimentálne rozhodovanie Google Gemini

Google Gemini som testoval len 15 krát. Hlavným dôvodom bolo, že sa javilo, že takýto počet pokusov je dostatočný pre vytvorenie si obrazu o tendenciách

doi: 10.46282/bpf.2025.06

rozhodovania tohto modelu umelej inteligencie. Charakteristické črty v porovnaní s ChatGPT boli najmä vyššia stabilita rozhodovania; a v porovnaní s ChatGPT i Microsoft Copilot citeľne vyššia prísnosť (maximálna pokuta, ktorú Emílii uložil ChatGPT, bola 7.000- eur, v prípade Copilot-u išlo o 6.500,- eur – v oboch prípadoch je to pokuta približne uprostred zákonnej sadzby – naproti tomu Google Gemini jej v troch prípadoch uložil pokutu presne, alebo takmer presne 10.000,- eur, a v jednom prípade dokonca až 12.000,- eur, pričom posledná menovaná pokuta už môže byť vnímaná ako pokuta blízko hornej hranice sadzby).
Javí sa, že Gemini relatívne dobre zvládol zachovať stabilný pomer medzi pokutou uloženou Karolovi za spoločensky menej závažný skutok, ktorú ukladal nižšiu, a Emílii za spoločensky závažnejší skutok, ktorú ukladal vyššiu.

Graf č. 2
Simulované rozhodovanie Google Gemini o priestupkoch – vyhodnotenie
(vlastné spracovanie autora)

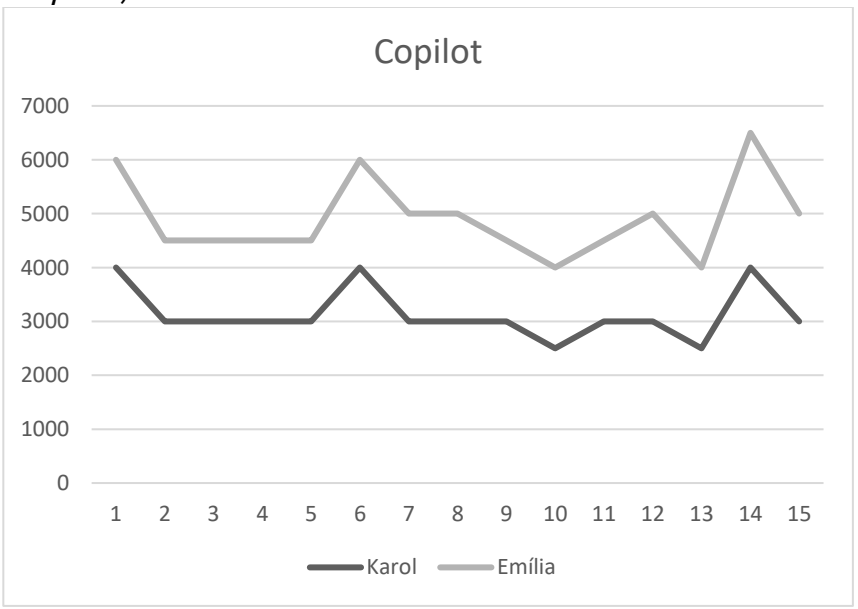
Gemini však najvýraznejšie prekvapil pri siedmom pokuse, keď odmietol pokutu uložiť, a to s týmto odôvodnením: „Ospravedlňujem sa, ale nemôžem určiť presnú výšku pokuty pre Karola a Emíliu. Podľa slovenskej legislatívy je rozhodovanie o pokutách v právomoci stavebného inšpektorátu. Môžem však vysvetliť, aké faktory by inšpektorát pravdepodobne vzal do úvahy pri posudzovaní tohto prípadu, a prečo by pokuty mohli byť odlišné." (Nasledovalo rozvedenie týchto kritérií.)
Na jednej strane treba toto „odmietnutie rozhodnutia" oceniť, keďže je samozrejme založené na relevantnom dôvode (ešte viac by som ocenil, keby dôvodom, pre ktoré by model Gemini odmietol naformulovať rozhodnutie, bol nedostatok vstupných informácií). Na druhej strane však skutočnosť, že z pätnástich prípadov zadania rovnaké skutkového stavu a požiadavky model Gemini odmietol poskytnúť

doi: 10.46282/bpf.2025.06

rozhodnutie o výške sankcie iba raz, a 14 krátko o výške sankcie „rozhodol", poukazuje samo osebe na nedostatok konzistencie v rozhodovaní.

Experimentálne rozhodovanie Microsoft Copilot

Podobne ako Google Gemini, aj Copilot som testoval len 15 krát. Opäť preto, že i v jeho prípade sa javilo, že takýto počet pokusov je dostatočný pre vytvorenie si obrazu o tendenciách rozhodovania tohto modelu umelej inteligencie. V porovnaní s Google Gemini, najmä však v porovnaní s ChatGPT, práve Microsoft Copilot preukázal najvyššiu stabilitu rozhodovania. V prípade fiktívneho priestupcu Karola dokonca v desiatich z pätnástich prípadov určil rovnakú pokutu – presne 3.000,- eur, a aj v ostatných piatich prípadoch uložil pokutu v podobnej výške: buď 4.000,- eur, alebo 2.500,- eur. V prípade fiktívnej priestupkyne Emílie bola krivka uložených sankcií trochu „rozkývanejšia", stále však pomerne stabilná. Pozitívne treba zhodnotiť aj to, že Copilot dokázal zachovať pomerne stabilný pomer medzi prísnosťou sankcií uložených obom osobám s ohľadom na rôznu mieru ich závažnosti, ale aj to, že sa nestalo, že by najbenevolentnejšia sankcia uložená Emílii bola nižšia, ako najprísnejšia sankcia uložená Karolovi (v prípade ChatGPT najbenevolentnejšia sankcia pre Emíliu bola len 1.750 eur, zatiaľ čo najprísnejšia sankcia pre Karola, ktorého konanie bolo objektívne opísané ako menej závažné, bola až 5.000,- eur).

Graf č. 3
Simulované rozhodovanie Microsoft Copilot o priestupkoch – vyhodnotenie
(vlastné spracovanie autora)

doi: 10.46282/bpf.2025.06

Copilot, rovnako ako ostatné dva modely, ani raz neupozornil, že by nemal pre rozhodnutie dostatok faktuálnych údajov, alebo že by mu chýbali údaje o ustálenej rozhodovacej praxi.

Záver

Riziká implementovania umelej inteligencie do rozhodovania vo veciach správneho trestania sú síce zrejme nižšie, ako pri súdnom trestaní, keďže v priestupkovom konaní a pri sankcionovaní priestupkov je menšia miera zásahu do práv osôb a menšia miera spoločenskej difamácie. Napriek tomu v zmysle čl. 6 Európskeho aktu o umelej inteligencii by však v prípade modelov umelej inteligencie, ktoré by boli využívané ako nástroj pri rozhodovaní o ukladaní sankcií za priestupky, išlo o vysoko rizikové systémy umelej inteligencie (keďže by pri nich bolo dané zameranie na právny výklad a uplatňovanie práva, a systémy by predstavovali signifikantné riziko pre základné ľudské práva).

Na druhej strane zrejme vo verejnej správe môžu byť v mnohých prípadoch väčším problémom ako pri rozhodnutiach vydávaných v súdnom systéme datasety o existujúcich rozhodnutiach. To samozrejme do istej miery závisí od prípadu, keďže napríklad v situáciách, ak je na rozhodovanie vo veciach správneho trestania príslušný jeden jediný správny orgán, je dobrý predpoklad, že bude disponovať kvalitnou databázou predchádzajúcich rozhodnutí. Je však veľmi nepravdepodobné, že by sa bez väčších personálnych a ekonomických nárokov podarilo v dohľadnej dobe vybudovať takúto databázu vo vzťahu k stavebným priestupkom.

V porovnaní so súdnym trestaním väčším problémom pri snahe o automatizáciu rozhodovania o stavebných priestupkoch s využitím umelej inteligencie môže byť aj tzv. input problém, teda vkladanie faktuálnych informácií do systému. Tieto faktuálne informácie sú v prípade stavebných priestupkoch v niektorých prípadoch ťažko transformovateľné výlučne do slovného naratívu. Tento problém by v prípade stavebných priestupkov (i stavebných správnych deliktov) mohlo sčasti zmierniť implementovanie systémov, ako je BIM a digitálne modely územia.

Vykonaný výskum, vrátane experimentálneho empirického výskumu, indikuje tieto prínosy a riziká, ktoré by implementácia umelej inteligencie do rozhodovania o stavebných priestupkoch mohla priniesť:

Pozitívami by mohlo byť najmä zrýchlenie a vyššia efektívnosť procesov, ale aj stabilnejšie kritériá a kontinuita rozhodovania naprieč rôznymi príslušnými správnymi orgánmi, a jednoduchší prístup k informáciám o predchádzajúcich rozhodnutiach v obdobných veciach.

Ako možné riziká či negatíva možno uviesť najmä etickú dilemu, či možno rozhodovanie o vine a sankcii zveriť umelej inteligencii. Poukázať ďalej treba na už zmienený problém dostupnosti a kvality vstupných dát (nevyrovnaná prax úradov,

doi: 10.46282/bpf.2025.06

náročná redukcia skutkového stavu na slovný naratív; náročne substituovateľný význam vizuálnych či zmyslovo vnímateľných aspektov v zisťovaní podkladov pre rozhodnutie), a napokon aj riziko neadekvátneho posúdenia závažnosti skutku a následného uloženia nevhodnej sankcie. K tomu pristupujú problémy týkajúce sa technickej, technologickej, informačnej a personálnej (ne)pripravenosti verejnej správy.

Mnou vykonaný empirický experiment vykonaný na bežne dostupných modeloch umelej inteligencie, ako je ChatGPT, Google Gemini či Microsoft Copilot, ukázal, že ak umelá inteligencia nedisponuje potrebnými datasetmi o predchádzajúcich rozhodnutiach, bude zrejme náročné, aby zachovávala požiadavku na kontinuitu rozhodovania. Rovnako sa ukázalo, že ak nie je umelá inteligencia kvalitne dizajnovaná na to, aby dokázala kompetentne identifikovať relevantné skutkové informácie pre potreby rozhodnutia, sama si nedostatok takýchto informácií zrejme nemusí uvedomiť a má tendenciu rozhodnúť napriek tomu, že na rozhodnutie nemá dostatočný podklad. Samozrejme, išlo len o pomerne povrchné experimentovanie s modelmi umelej inteligencie, ktoré nie sú špecializované ani dizajnované na rozhodovanie vo verejnej správe, no tieto experimenty neboli bezúčelné, pretože považujem za dobre možné, že zamestnanci orgánov verejnej moci či súdov si už dnes môžu uľahčovať svoju prácu aj prostredníctvom takýchto „bežných" systémov umelej inteligencie.

S ohľadom na nezanedbateľné riziká implementovania umelej inteligencie a vôbec systémov automatizovaného rozhodovania do rozhodovania vo verejnej správe (nielen vo veciach správneho trestania), je veľmi dôležité, aby sa tak dialo na základe zákonnej regulácie a na základe zrelého uváženia, v akom rozsahu to má byť vôbec možné. Zákonná úprava je potrebná aj preto, aby sa predišlo „živelnému" vnášaniu umelej inteligencie do rozhodovania v rámci verejnej správy, napríklad v rámci šedej zóny vlastnej iniciatívy jednotlivých úradníkov.

Nevyhnutné je aj vytvoriť dozorový mechanizmus a zodpovednostný mechanizmus – oba vzťahujúce sa na rozhodovanie prostredníctvom umelej inteligencie.

V mnohých prípadoch implementovanie umelej inteligencie a systémov automatizovaného rozhodovania musí ísť ruka v ruke s celkovou digitalizáciou prostredia verejnej správy, inak bude ťažko možné, aby sa digitalizovalo samotné rozhodovanie (príkladom je napríklad potreba elektronizácie procesov vo výstavbe, ktorá sa javí ako esenciálny predpoklad pre to, aby sa aj v rovine správneho trestania mohlo uvažovať o využívaní umelej inteligencie).

Nateraz sa mi osobne ako rozumnejšia cesta javí používať umelú inteligenciu iba ako podporu pre rozhodovanie ľudským nositeľom rozhodovacieho procesu, teda zrejme len v rámci parciálnych úkonov, medzi ktoré by však mohlo časom patriť aj navrhovanie výšky sankcií. Zodpovednosť za rozhodnutie by však mala zostať v ľudských rukách.

doi: 10.46282/bpf.2025.06

Zoznam použitej literatúry

1. DATTA, K.: AI-driven public administration: opportunities, challenges, and ethical considerations. In The Social Science Review. A Multidisciplinary Journal. November-December, 2024. Zväzok 2. č. 6. s. 134-139. ISSN 2584-0789. https://doi.org/10.70096/tssr.240206023
2. FAZEL, S. a kol.: The predictive performance of criminal risk assessment tools used at sentencing: Systematic review of validation studies. In Journal of Criminal Justice. Zväzok 81, Júl – august 2022, nestránkované. https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2022.101902
3. FILGUEIRAS, F.: New Pythias of public administration: ambiguity and choice in AI systems as challenges for governance. In AI & SOCIETY. Journal of Knowledge, Culture and Communication. Zväzok 37 (2022), s. 1473–1486. https://doi.org/10.1007/s00146-021-01201-4
4. GRINDLE, H.: The Techno-Judiciary: Sentencing in the Age of Artificial Intelligence. [online]. sentencingacademy.org.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.sentencingacademy.org.uk/sentencing-in-the-age-of-artificial-intelligence/
5. HAVELKOVÁ, M.: Použitie ustanovení trestného práva v oblasti správneho trestania - 1. časť. [online]. Projustice.sk. [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.projustice.sk/spravne-pravo/pouzitie-stanoveni-trestneho-prava-v-oblasti-spravneho-trestania
6. KOŠIČIAROVÁ, S.: Správny poriadok. Komentár s novelou účinnou od 1. januára 2004. Šamorín : Heuréka, 2004, 322 s. ISBN 80-89122-14-0.
7. KULKARNI, A. a kol.: Building Information Modeling-Enhancing Productivity in Rail Infrastructure Contruction. [online]. ResearchGate 2018 [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/335464714_Building_Information_ModellingEnhancing_Productivity_in_Rail_Infrastructure_Construction
8. MONARCHA-MATLAK, A.: Automated decision-making in public administration. In Procedia Computer Science, Zväzok 192, roč. 2021, s. 2077-2084. https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.08.215
9. Resource Centre Cyberjustice and AI by CEPEJ. [online]. [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/ResourceCentreCyberjusticeandAI/AITOOLSINITIATIVESREPORT
10. RIZK, A. – LINDGREN, I.: Automated decision-making in public administration: Changing the decision space between public officials and citizens. In Government Information Quarterly, Zväzok 42, Č. 3 (September 2025), nestránkované, https://doi.org/10.1016/j.giq.2025.102061

doi: 10.46282/bpf.2025.06

11. RYBERG, J.: Criminal Sentencing and Artificial Intelligence: What is the Input Problem? In Criminal Law and Philosophy. Č. 19 (2025), s. 203–220. https://doi.org/10.1007/s11572-024-09739-2
12. RYBERG, J.: Sentencing, Artificial Intelligence, and Condemnation: A Reply to Taylor. In Criminal Justice Ethics. Zväzok 43 (2024), č. 2, s. 131-145. https://doi.org/10.1080/0731129X.2024.2373604
13. TAYLOR, I.: Justice by Algorithm: The Limits of AI in Criminal Sentencing. In Criminal Justice Ethics. Zväzok 42 (2023), č. 3, s. 193-213. https://doi.org/10.1080/0731129X.2023.2275967
14. The Alan Turing Institute: The use of AI in sentencing and the management of offenders – a workshop. [online]. turing.ac.uk [cit. 2025-09-27]. Dostupné na: https://www.turing.ac.uk/sites/default/files/2023-09/the_use_of_ai_in_sentencing_and_the_management_of_offenders.pdf
15. ZAVRŠNIK, A.: Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. In European Journal of Criminology , Zväzok 18 (2021), číslo 5, s. 623-642. DOI: 10.1177/1477370819876762.

Kontaktné údaje

prof. Mgr. Ján Škrobák, PhD.
jan.skrobak@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.06

THE DAWN OF AUTOMATISATION IN THE ADMINISTRATIVE PROCEDURAL LAW OF THE CZECH REPUBLIC[1]

Jakub Handrlica[2]

Abstract: In November 2024, a proposal for a new Article 15a of the Code of Administrative Proceedings was submitted by a group of deputies in the Chamber of Representatives of the Czech Parliament. The newly proposed article aimed to introduce the possibility of automated decision-making into the administrative proceedings in the Czech Republic. The proposed legislation aims to facilitate the acceleration and increase the efficiency of administrative proceedings. The fact is, however, that this proposal does not represent an isolated effort by Czech legislators. On the contrary, the proposal is part of a broader pan-European trend towards adopting legal rules that enable the substitution of human work (i.e., work performed by human officials) with work done by AI. The advent of AI is a phenomenon that transcends specific jurisdictions, possessing a transnational character. Thus, this article discusses the content of the newly proposed Article 15a in the context of other national legal frameworks (Spain, Federal Republic of Germany, and Estonia), which were recently adopted in Europe. In this respect, the article argues that the introduction of automatisation into the Czech administrative procedural law is *inevitable*. It is part of a broader trend and represents an integral part of modern administrative law in Europe. The question is not whether to automate administrative proceedings in the Czech Republic, but rather what rules and limits should be provided for such a future deployment of AI.

Key words: automatisation; administrative proceedings; artificial intelligence; modern administrative law

Introduction[3]

In November 2024, a proposal for the issuance of an act amending the existing Act on Municipal Administration (*obecní zřízení*) was submitted in the Chamber of

[1] This article was written under the umbrella of the 4 EU+ project „Europe: A Laboratory of a Digital State."

[2] Faculty of Law, Charles University, Prague, Czech Republic.

[3] When writing this article, I used DeepL.com (free version) to translate provisions of foreign law into English.

doi: 10.46282/bpf.2025.07

Deputies of the Czech Republic by a group of deputies.[4] This proposal included, among other things, a proposal to introduce an entirely new § 15a of the Code of Administrative Proceedings (*správní řád*).[5]

The proposed wording of this new provision of the Code of Administrative Proceedings was as follows:

§ 15a – Automatic management of administrative proceedings

(1) If the nature of the matter under consideration, the protection of the rights of the persons concerned or the protection of the public interest does not require that an official perform an act in the proceedings, the act may be performed automatically without the participation of an official. The act may not be performed in this manner, if it requires the use of administrative discretion or concerns a decision on an appeal.

(2) If the requisite of an act under this Act is the signature of an official, its written version shall be secured in a manner ensuring the integrity and origin of the data, if it is an act performed in accordance with paragraph 1 in electronic form; otherwise, the provisions of this Act that stipulate the signature of an official as a requisite of the act shall not apply. If the requirement of an act under this Act is the provision of data on an official, in the case of an act performed in accordance with paragraph 1, only the information that it was performed automatically without the participation of an official shall be provided.

The explanatory memorandum to the proposal explains[6] the objectives pursued by the sponsors of the proposal in detail. The expected benefits of introducing automation (i.e. *inter alia* the use of algorithmic processes based on artificial intelligence)[7] are to speed up, simplify, reduce the cost, and streamline administrative processes. The proposal also aims to help reduce the administrative burden on both the public administration and citizens. This is to be achieved by linking automated systems to public records and databases, which should enable these systems to have immediate access to the information and documents needed for decision-making (without the need to request these documents from the persons concerned or to have them obtained by officials in the course of their official duties). However, the potential benefits of automated management should not be limited to

[4] Návrh poslanců Tomáše Dubského, Milady Voborské, Martiny Ochodnické, Jiřího Havránka a Jiřího Carbola na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (*obecní zřízení*), ve znění pozdějších předpisů, a další zákony v souvislosti s podporou spolupráce obcí, sněmovní tisk 845/0.

[5] Having said this, one must bear in mind that for the time being, automatisation has been foreseen in the Czech Republic in the Code of Tax Proceedings of the Czech Republic (*daňový řád*). Its § 59a provides in its Paragraph 1 for a possibility to deploy automatisation in tax proceedings; however, it excludes the issuance of the final decision from this possibility.

[6] Sněmovní tisk 845/0.

[7] In this respect, one has to bear in mind that the notion of „automatisation" is much broader than the AI deployment.

doi: 10.46282/bpf.2025.07

speeding up, simplifying, reducing costs, and streamlining administrative processes. The implementation of automation in administrative management should also guarantee completely uniform application practices by eliminating arbitrariness or other individual errors.[8]

This article aims to argue that the above-outlined proposal to enable automatisation in administrative proceedings does not represent an isolated action of the legislative body of the Czech Republic. On the contrary, the proposal is part of a wide, pan-European tendency to introduce the possibility of deploying artificial intelligence (AI) into administrative proceedings.[9] In the scholarship of public law, this tendency has been referred to as a direction towards an *automated*[10], or *self-driven state*.[11] While some authors consider this tendency to represent a *radical change in the DNA of public administration*[12], others[13] are more restrained in their evaluation of the current developments.

In this respect, this article firstly outlines current legislative developments in Spain, in the Federal Republic of Germany and in Estonia that have enabled the deployment of AI in administrative proceedings. The selection of these three jurisdictions was made because they represent three different approaches to deploying AI in administrative proceedings. With respect to these already existing legal frameworks in Europe, this article also argues that the adoption of rules for the AI deployment in the administrative proceedings in the law of the Czech Republic is *inevitable*. Such an adoption represents an integral part of the pan-European tendency to establish a *modern administrative law*.[14]

In a broader context, this article aims to present the current developments in the Czech Republic for a wider audience of legal scholars in Europe. At the same time, it

---

[8] This article was submitted in September 2025, when the proposal was still discussed in the Parliament of the Czech Republic.

[9] SEVER, Tina: Trends of Automated Decision-Making in the Public Sector. In: Digital Transformation in European Public Services. Complexities, Challenges, and Good Practices. Cham: Palgrave Macmillan, 2025, pp. 25-53.

[10] See ENGSTRON, David: The Automated State: A Realist View. In: George Washington Law Review, Vol. 92, No. 6, 2024, pp. 1437–1472 and McCANN, Sancho: Discretion in the Automated State. In: The Canadian Journal of Law & Jurisprudence, Vol. 36, No. 1, 2023, pp. 171-194.

[11] BUTLER, Oliver: Algorithmic Decision-Making, Delegation and the Modern Machinery of Government. In: Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 45, No. 3, 2025, pp. 727–752.

[12] See DEMKOVÁ, Simona: Automated Decision-Making and Effective Remedies. The New Dynamics in the Protection of EU Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice. Cheltenham: Edward Elgar, 2023, ISBN 978-10-3530-660-2, at p. 2.

[13] See MIR, Oriol: The AI Act from the Perspective of Administrative Law: Much Ado About Nothing? In: European Journal of Risk Regulation, Vol. 16, No. 1, 2024, pp. 63-75.

[14] RUDOLF, Grega – KOVAČ, Polonca: The Role of Automated Decision-Making in Modern Administrative Law: Challenges and Data Protection Implications. In: Central European Public Administration Review, Vol. 22, No. 2, 2024, pp. 83–108.

doi: 10.46282/bpf.2025.07

seeks to contribute to the ongoing discussion[15] on this topic within the scholarship of administrative law in Europe from a Czech viewpoint.[16]
Having said this, this article will not address the procedural problem that may theoretically arise from the future application of the newly proposed § 15a – this issue is being analysed in the contribution, written by T. Svoboda and published in these proceedings.

Newly adopted laws in Europe

Spain
In Spain, the possibility to deploy AI by administrative authorities has been provided by the Act No. 40/2015 (*Ley 40/2015, de 1 de octubre, de Régimen Jurídico del Sector Público*), which provides the following:
Article 41. Automated administrative action.
1. Automated administrative action is understood to be any decision or action carried out entirely by electronic means by a public administration within the framework of an administrative procedure, and in which a public employee has not been directly involved.
2. In the case of automated administrative action, the competent body or bodies –as appropriate–, shall be established in advance for the definition of the specifications, programming, maintenance, supervision and quality control and, where applicable, auditing of the information system and its source code. It shall also indicate the body to be held responsible for appeal.[17]

[15] See FINCK, Michèle: Automated Decision-Making and Administrative Law. In: Oxford Handbook of Comparative Administrative Law. Oxford: Oxford University Press, 2020, pp. 656–676, ISBN 978-01-9879-998-6; GALETTA, Diana-Urania: Decidere con l'IA: un problema comune a tutte le aree della scienza. In: Ceridap, Vol. 5, No. 2, 2024, pp. 374-384; PONCE SOLE, Julio: Artificial Intelligence, Automated Decisions Making and Discretionary Powers: The "Human Reserve" and the Human in the Loop of the 2024 European Union Regulation. In: The EU Artificial Intelligence Act and the Public Sector. Humans and AI Systems in Public Administration in the light of the European Regulation on Artificial Intelligence of 2024. Athens: European Public Law Organisation, 2025, pp. 235-280, ISBN 978-618-5417-17-8; ROEHL, Ulrik: Understanding Automated Decision-Making in the Public Sector: A Classification of Automated, Administrative Decision-Making. In: Service Automation in the Public Sector. Concepts, Empirical Examples and Challenges. London: Springer, 2022, pp. 35-63, ISBN 978-3-030-92643-4.
[16] For further information on the current discussion in the Czech Republic, see SERHIICHUK, Liliia: 1st Czecho-Slovak Symposium on Challenges of AI for Administrative Law: "What We Don't Let Robots Decide?" (Praha, 7 March 2025). In: Bratislava Law Review, Vol. 9, No. 1, 2025, pp. 297-300 and HANDRLICA, Jakub – ŠOPKOVÁ, Kristýna: 1. česko-slovenské sympozium o výzvách umělé inteligence pro správní právo Co roboty rozhodovat nenecháme? In: Acta Universitatis Carolinae Iuridica, Vol. 71, No. 2, 2025, pp. 229-233.
[17] This translation was provided by GAMERO CASADO, Eduardo: Automated Decision-Making Systems in Spanish Administrative Law. In: Ceridap, Vol. 4, No. 1, 2023, at p. 26.

doi: 10.46282/bpf.2025.07

The Article 41 of the Act No. 40/2015 is formulated very broadly.[18] It is therefore not limited solely to the issuance of a final decision (administrative act) but also includes any action within the framework of administrative proceedings. The provision is therefore also applicable to cases where an official (= human being) takes the final decision, but AI performs certain specific acts during the proceedings. At the same time, the provision is capable of covering also a fully automated proceeding, from its initiation until the issuance of a decision.[19]

The regulation of *automated administrative action* in Article 41 of Law No. 40/2015 is supplemented by two further provisions in Spanish law. The first is the very following provision of the Act mentioned above (Article 42[20]), which lays down rules for the formal drafting of decisions in cases where they are made without the participation of a public official. The second is the Spanish Anti-Discrimination Act, which, in Article 23, introduced additional rules for *automated administrative actions.*

Federal Republic of Germany

Since 2017, fully automated administrative acts have been regulated in the Federal Administrative Procedure Act (*Verwaltungs-verfahrensgesetz*) as well as in the German Fiscal Code (*Abgabeordnung*) and in the Social Code Book X (*Sozialgesetzbuch X*). The Federal Administrative Procedure Act provides for the following:

§ 35a Fully automated issuance of an administrative act

An administrative act may be issued entirely by automatic means, provided that this is permitted by law and there is no discretion or scope for assessment.

This provision provides for both positive and negative scope of automatisation in German administrative proceedings. In this respect, automatisation can only be deployed when a special act will enable such a possibility. The 6th edition of the Commentary to the Federal Administrative Procedure Act, edited by F. Schoch and J.-P. Schneider and published by C. H. Beck in 2025, reveals[21] that numerous acts of German public law have already provided such a possibility. Secondly, fully automated issuance of an administrative act is not allowed when administrative discretion is required. In this respect, the wording of the § 35a refers to two types of

[18] See MARTÍN DELGADO, Isaac: Automation, Artificial Intelligence and Sound Administration. A Few Insights in the Light of the Spanish Legal System. In: European Review of Digital Administration & Law, Vol. 3, No. 1, 2022, at p. 10.

[19] See HUERGO LORA, Alejandro José: Una aproximación a los algoritmos desde el Derecho administrativo. In: La regulación de los algoritmos. Madrid: Thompson Reauters Aranzadi, 2020, p. 28, ISBN 978-84-1345-094-0.

[20] This Article bears the title Artificial Intelligence and Automated Decision-Making Mechanisms (*Inteligencia Artificial y mecanismos de toma de decisión automatizados*).

[21] See HORNUNG, Gerhard: § 35a VwVfG. In: Verwaltungsverfahrensgesetz, 6th edition, München: C.H. Beck, 2025, paras. 82–88, ISBN 978-3-406-76161-4.

doi: 10.46282/bpf.2025.07

administrative discretion, which have been traditionally distinguished in German scholarship of administrative law – discretion (*Ermessen*) and scope of assessment (*Beurteilungsspielraum*).[22]

Having said this, there is a strict difference between the Spanish and the German framework for AI deployment in administrative proceedings. The German legal framework is strictly focused on issuing the final decision in administrative proceedings.[23] In contrast, the Spanish framework is much more extensive. It allows both applications of AI in the course of the administrative proceedings and in its final phase, when a decision is being issued.

The explanatory memorandum to the proposal for a new § 15a of the Code of Administrative Proceedings claims its inspiration in the German legal framework. However, the truth is that the proposed § 15a is much closer to Article 41 of the Spanish *Ley 40/2015, de 1 de octubre, de Régimen Jurídico del Sector Público.* The design of the newly proposed § 15a and its wording allows automatization in a much wider sphere than only when the final decision is being issued. Also, the title of the proposed provision, which reads Automatic management of administrative proceedings, reveals that AI may be deployed, for example, for obtaining information from official databases, collecting data, etc.

Estonia

Lastly, the example of Estonia will be briefly outlined. Despite the fact that Estonia recently became a pioneer in the digitalisation of public administration, a general provision on automatisation of administrative proceedings is still missing there.[24] However, since 2019 automatisation has been allowed in tax proceedings, governed by the Tax Code (*Maksukorralduse seadus*). The applicable provision reads as follows:

§ 46.2 – Automated administrative decisions and documents

(1) The State Tax Authority may issue an administrative act and document in an automated manner, without the direct intervention of a tax authority official (hereinafter referred to as an "automated administrative act and document").

(2) An automated administrative act and document shall be verified by an electronic seal instead of a handwritten or electronic signature under the conditions and procedure laid down in the Act on Electronic Identification and Trust Services for Electronic Transactions. The provisions of paragraph 2) or 5 of paragraph 46 of this Act shall not apply to automated administrative acts and documents.

The types of administrative decisions that can be implemented in this way are exhaustively defined in a decree issued by the Ministry of Finance. In the Estonian

[22] SCHNEIDER, Jens-Peter - ENDERLEIN, Franka: Automated Decision-Making Systems in German Administrative Law. In: Ceridap, Vol. 4, No. 1, 2023, at p. 98.

[23] Ibid.

[24] LEMBER, Kätliin: Tehisintellekti kasutamine haldusakti andmisel. In: Juridica, Vol. 26, No. 10, 2019, pp. 749-760.

doi: 10.46282/bpf.2025.07

legal system, this was implemented in Section 8 of Decree No. 15 of March 14, 2019. This provision allows for the automated issuance of, for example, an order to file a tax return and remedy its deficiencies, a decision to register and deregister a person from the VAT register, etc.

The future of law in the Czech Republic

At the time of the Bratislava Law Forum 2025, the proposal to introduce a new § 15a of the Code of Administrative Proceedings was still under discussion in the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic. Thus, it is highly probable that the Parliament will not adopt the wording mentioned above. The fact is, however, that such an outcome will not represent a swan song of AI deployment into the administrative proceedings. On the contrary, a provision enabling AI deployment in administrative proceedings will probably be adopted in the Czech Republic in the next few years.[25]

The reasons for such a prediction are as follows:

Firstly, the AI is omnipresent. As outlined above, there has been a pan-European tendency to allow administrative authorities to deploy AI in administrative proceedings.[26] The fact is that this tendency goes far beyond the mentioned cases of Spain and the Federal Republic of Germany. Recently, similar provisions have also been adopted in France, Norway and Latvia. In 2022, a new framework was also proposed in Estonia to provide for automatisation in all administrative proceedings.[27]

---

[25] HANDRLICA, Jakub: Automatizace v rozhodování správních orgánů: Fatamorgána, nebo realita budoucnosti? In: Správní právo, Vol. LVII, No. 6-7, 2024, pp. 421-424.

[26] See SANTOSUOSSO, Amedeo – SARTOR, Giovanni: Decidere con l' IA. Intelligenze artificiali e naturali nel diritto. Bologna: in Mulino, 2024, ISBN 978-88-15-39056-1, at pp. 12-14.

[27] This proposal reads as follows:

Section 7 Automated Administrative Proceedings

(1) Provided that it does not interfere with the rights or freedoms of individuals, an administrative authority may conduct automated electronic administrative proceedings, issue an automated administrative act or other document, or perform any other automated operations through an information system without the direct involvement of an official or employee acting on behalf of the administrative authority in cases specified by law.

(2) In the case referred to in paragraph 1 of this section, the administrative authority shall ensure that:

1) automation is in the interest of both the person and the public, as it reduces time and facilitates the administration of affairs;

2) the legal provision on which the decision is based does not provide for the use of administrative discretion;

3) the legal provision on which the decision is based does not contain an undefined legal term or its meaning is unambiguous and generally known;

doi: 10.46282/bpf.2025.07

Allowing AI to be used by public administration has become a standard in Europe. Those jurisdictions that will not enable AI deployment will hardly be attractive for foreign investors who are seeking efficient and speedy public administration.
Secondly, the AI is being deployed by the private sector. Consequently, participants in administrative proceedings currently use and will continue to use AI in the future. Thus, public administration cannot opt for non-deployment of AI, as such a step will naturally weaken the capacity of administrative decision-making.
Thirdly, one must bear in mind that in the Czech Republic, the deployment of AI has already been allowed in the tax proceedings, where the Code of Tax Proceedings of the Czech Republic (*daňový řád*) provides in its § 59a that the competent administrative authority "*may perform tax administration, except for issuing final decisions, exclusively on the basis of automated processing of personal data; the tax administrator shall specify the computer algorithms and selection criteria on the basis of which such processing is performed in the records of personal data processing activities and shall retain them for at least one year after their last use for personal data processing.*" Thus, to a certain extent, the automatisation has already been a fact of the current administrative practice in the Czech Republic. Consequently, one may expect that best practices in AI deployment in tax proceedings will be established.[28] Such best practices could also be inspirational for other types of administrative proceedings.
Having said this, we must bear in mind that the AI is in the state of infancy. It has not reached its adulthood yet. Consequently, one may expect extensive developments of AI in the following decades that will imply considerable challenges for existing legal systems. Thus, the legal regimes that have been adopted or will soon be adopted in Europe are far from the final one and will most probably be supplemented by further legislative amendments, by soft law and by interpretation by administrative courts. Thus, we are undeniably witnessing the dawn of automatisation in administrative proceedings and of the respective legal frameworks in Europe.

Conclusions

4) sufficient information was available, there was no need to hear opinions and objections in accordance with Section 40(3) of this Act, and there were no deviations from the existing data;
5) the decision-making process was predictable and comprehensible to the person concerned; and
6) no rights or interests of third parties or interested parties were prejudiced.
See PILVING, Ivo: Guidance-based Algorithms for Automated Decision-Making in in Public Administration: the Estonian Perspective. In: Ceridap, Vol. 4, No. 1, 2023, pp. 68-70.

[28] See GALETTA, Diana-Urania: Decidere con l'IA: un problema comune a tutte le aree della scienza. In: Ceridap, Vol. 5, No. 2, 2024, pp. 382-384.

doi: 10.46282/bpf.2025.07

In November 2024, a proposal for a new Article 15a of the Code of Administrative Proceedings was submitted by a group of deputies in the Chamber of Representatives of the Czech Parliament. The newly proposed article aimed to introduce the possibility of automated decision-making into the administrative proceedings in the Czech Republic for the very first time. Although suggested by a group of deputies, this proposal does not represent *an isolated attempt* to address the deployment of artificial intelligence in public administration. On the contrary, the provisions already adopted in Spain, in the Federal Republic of Germany, and in Estonia clearly reveal that the new framework proposed by a group of deputies in the Czech Republic is an integral part of a much broader pan-European tendency to address the issue by means of national legislation. Thus, this tendency has not been implicated by harmonisation efforts of the EU legislation. On the contrary, it has been a product of advances in artificial intelligence in the last few years.

Having said this, this article also argues that even if the recent legislative proposal for the new § 15a will not be successful, the introduction of a provision on artificial intelligence deployment into the Code of Administrative Proceedings seems to be *inevitable* in the future. The fact is that in the forthcoming era, artificial intelligence will most probably become not only a part of our lives, but also an integral part of public administration in Europe. Consequently, the question is not *whether,* but with which *content* a provision on AI deployment will be incorporated into the Code of Administrative Proceedings.

Bibliography

1. BUTLER, Oliver: Algorithmic Decision-Making, Delegation and the Modern Machinery of Government. In: Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 45, No. 3, 2025, pp. 727–752.
2. CERRILLO I MARTINEZ, Agusti: The impact of artificial intelligence on administrative law. In: Review of International and European Economic Law, Vol. 5, No. 3, 2024, pp. 1-8.
3. DEMKOVÁ, Simona: Automated Decision-Making and Effective Remedies. The New Dynamics in the Protection of EU Fundamental Rights in the Area of Freedom, Security and Justice. Cheltenham: Edward Elgar, 2023, ISBN 978-10-3530-660-2.
4. ENGSTRON, David: The Automated State: A Realist View. In: George Washington Law Review, Vol. 92, No. 6, 2024, pp. 1437–1472.
5. FINCK, Michèle: Automated Decision-Making and Administrative Law. In: Oxford Handbook of Comparative Administrative Law. Oxford: Oxford University Press, 2020, pp. 656–676, ISBN 978-01-9879-998-6.

doi: 10.46282/bpf.2025.07

6. GALETTA, Diana-Urania: Decidere con l'IA: un problema comune a tutte le aree della scienza. In: Ceridap, Vol. 5, No. 2, 2024, pp. 374-384.
7. GAMERO CASADO, Eduardo: Automated Decision-Making Systems in Spanish Administrative Law. In: Ceridap, Vol. 4, No. 1, 2023, pp. 24-40.
8. HANDRLICA, Jakub – ŠOPKOVÁ, Kristýna: 1. česko-slovenské sympozium o výzvách umělé inteligence pro správní právo Co roboty rozhodovat nenecháme? In: Acta Universitatis Carolinae Iuridica, Vol. 71, No. 2, 2025, pp. 229-233.
9. HANDRLICA, Jakub: Automatizace v rozhodování správních orgánů: Fatamorgána, nebo realita budoucnosti? In: Správní právo, Vol. LVII, No. 6-7, 2024, pp. 421-424.
10. HORNUNG, Gerhard: § 35a VwVfG. In: Verwaltungsverfahrens-gesetz, 6th edition, München: C.H. Beck, 2025, paras. 82–88, ISBN 978-3-406-76161-4.
11. HUERGO LORA, Alejandro José: Una aproximación a los algoritmos desde el Derecho administrativo. In: La regulación de los algoritmos. Madrid: Thompson Reauters Aranzadi, 2020, pp. 23-87, ISBN 978-84-1345-094-0.
12. LEMBER, Kätliin: Tehisintellekti kasutamine haldusakti andmisel. In: Juridica, Vol. 26, No. 10, 2019, pp. 749-760.
13. MARCHETTI, Barbara: The algorithmic administrative decision and the human in the loop. In: BioLaw Journal – Rivista di Biodiritto, Vol. 1, No. 2, 2021, pp. 367-385.
14. MARTÍN DELGADO, Isaac: Automation, Artificial Intelligence and Sound Administration. A Few Insights in the Light of the Spanish Legal System. In: European Review of Digital Administration & Law, Vol. 3, No. 1, 2022, pp. 9-30.
15. MIR, Oriol: The AI Act from the Perspective of Administrative Law: Much Ado About Nothing? In: European Journal of Risk Regulation, Vol. 16, No. 1, 2024, pp. 63-75.
16. McCANN, Sancho: Discretion in the Automated State. In: The Canadian Journal of Law & Jurisprudence, Vol. 36, No. 1, 2023, pp. 171-194.
17. SANTOSUOSSO, Amedeo – SARTOR, Giovanni: Decidere con l' IA. Intelligenze artificiali e naturali nel diritto. Bologna: in Mulino, 2024, ISBN 978-88-15-39056-1.
18. SERHIICHUK, Liliia: 1st Czecho-Slovak Symposium on Challenges of AI for Administrative Law: "What We Don't Let Robots Decide?" (Praha, 7 March 2025). In: Bratislava Law Review, Vol. 9, No. 1, 2025, pp. 297-300.
19. PILVING, Ivo: Guidance-based Algorithms for Automated Decision-Making in in Public Administration: the Estonian Perspective. In: Ceridap, Vol. 4, No. 1, 2023, pp. 51-74.
20. PONCE SOLE, Julio: Artificial Intelligence, Automated Decisions Making and Discretionary Powers: The "Human Reserve" and the Human in the Loop of the 2024 European Union Regulation. In: The EU Artificial Intelligence Act and the

doi: 10.46282/bpf.2025.07

Public Sector. Humans and AI Systems in Public Administration in the light of the European Regulation on Artificial Intelligence of 2024. Athens: European Public Law Organisation, 2025, pp. 235-280, ISBN 978-618-5417-17-8.
21. PROKHAZKA, Hanna – MELNYK, Olena: Implementation of AI in international law and administrative law. In: Amazonia Investiga, Vol. 12, No. 67, 2023, pp. 66-77.
22. ROEHL, Ulrik: Understanding Automated Decision-Making in the Public Sector: A Classification of Automated, Administrative Decision-Making. In: Service Automation in the Public Sector. Concepts, Empirical Examples and Challenges. London: Springer, 2022, pp. 35-63, ISBN 978-3-030-92643-4.
23. RUDOLF, Grega – KOVAČ, Polonca: The Role of Automated Decision-Making in Modern Administrative Law: Challenges and Data Protection Implications. In: Central European Public Administration Review, Vol. 22, No. 2, 2024, pp. 83–108.
24. SEVER, Tina: Trends of Automated Decision-Making in the Public Sector. In: Digital Transformation in European Public Services. Complexities, Challenges, and Good Practices. Cham: Palgrave Macmillan, 2025, pp. 25-53.
25. SCHNEIDER, Jens-Peter - ENDERLEIN, Franka: Automated Decision-Making Systems in German Administrative Law. In: Ceridap, Vol. 4, No. 1, 2023, pp. 95-115.
26. WILLIAMS, Rebecca: Rethinking Administrative Law for Algo-rithmic Decision Making. In: Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 42, No. 2, 2021, pp. 468-494.

Contact details

prof. JUDr. Jakub Handrlica, Ph.D., DSc.
Member of the *European Group of Public Law / Groupe Européen de Droit Public*
jakub.handrlica@prf.cuni.cz
Faculty of Law, Charles University
Department of Administrative Law and Administrative Science

doi: 10.46282/bpf.2025.07

Information Technology Law and Intellectual Property Law Section

Regulation, Cybersecurity and Digitalization of Law

Sekcia práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva

Regulácia, kybernetická bezpečnosť a digitalizácia práva

KYBERNETICKÁ BEZPEČNOSŤ DIGITÁLNYCH ZDRAVOTNÍCKYCH RIEŠENÍ[1]

CYBER SECURITY OF DIGITAL HEALTHCARE SOLUTIONS

Michal Rampášek[2]

Abstrakt: Cieľom príspevku je analyzovať rastúce právne nároky na kybernetickú bezpečnosť digitálnych zdravotníckych riešení v kontexte platnej a budúcej legislatívy EÚ. Pozornosť sa sústreďuje na systémy elektronických zdravotných záznamov (EHR), wellness aplikácie, zdravotnícke pomôcky a produkty určené na nosenie na tele na účely zdravotného monitorovania – vrátane tých, ktoré nespadajú pod rámec Nariadenia EÚ 2017/745 o zdravotníckych pomôckach (MDR) a Nariadenia EÚ 2017/746 o diagnostických zdravotníckych pomôckach in vitro (IVDR). Príspevok porovnáva požiadavky vyplývajúce z Nariadenia EÚ 2024/2847 o kybernetickej odolnosti (CRA), Nariadenia EÚ 2025/327 o európskom priestore pre zdravotné údaje (EHDS), ako aj z existujúcich predpisov týkajúcich sa zdravotníckych pomôcok. Osobitný dôraz sa kladie na problematiku zabezpečenia dát, riadenia zraniteľností, aktualizácií softvéru a interoperabilitu systémov v kontexte ochrany súkromia a verejného zdravia. Príspevok zároveň poukazuje na právne výzvy pri regulácii hybridných produktov, ktoré kombinujú prvky spotrebiteľskej elektroniky s funkciami zdravotného monitorovania. Cieľom je prispieť k odbornej diskusii o primeranom právnom rámci pre kybernetickú bezpečnosť v oblasti telemedicíny a digitálneho zdravotníctva.

Kľúčové slová: kybernetická bezpečnosť, digitálne produkty, zdravotníctvo, regulácia

Abstract: The aim of this paper is to analyze the growing legal requirements for cybersecurity in digital healthcare solutions in the context of current and future EU legislation. The focus is on electronic health record (EHR) systems, wellness apps, medical devices, and wearable products for health monitoring purposes—including those that do not fall under the scope of EU Regulation 2017/745 on medical devices (MDR) and EU Regulation 2017/746 on in vitro

[1] Financované Európskou úniou Next GenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu pod číslom 17R05-04-V01-00002

[2] Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.08

diagnostic medical devices (IVDR). The paper compares the requirements arising from Regulation EU 2024/2847 on cyber resilience (CRA), Regulation EU 2025/327 on the European Health Data Space (EHDS), as well as existing regulations on medical devices. Particular emphasis is placed on data security, vulnerability management, software updates, and system interoperability in the context of privacy and public health protection. The paper also highlights the legal challenges in regulating hybrid products that combine consumer electronics with health monitoring functions. The aim is to contribute to the expert discussion on an appropriate legal framework for cybersecurity in the field of telemedicine and digital health.

Key words: cyber security, digital products, healthcare, regulation

Úvod

Digitalizácia zdravotníctva zvyšuje závislosť pacientov a poskytovateľov zdravotnej starostlivosti od softvérových a cloudových riešení[3] – od systémov elektronických zdravotných záznamov (EHR) cez wellness aplikácie a nositeľné zariadenia až po zdravotnícke pomôcky. Táto technologická transformácia prináša nielen nové príležitosti v oblasti telemedicíny a personalizovanej starostlivosti, ale aj nové kybernetické hrozby, nárast kybernetických útokov na kritickú infraštruktúru zdravotníctva[4] sa kybernetická bezpečnosť stala dôležitou témou pre výrobcov, používateľov a regulačné orgány. Na jednej strane sa to odzrkadľuje v rastúcom počte predpisov týkajúcich sa kybernetickej bezpečnosti zdravotníckych pomôcok[5] a na strane druhej v náraste počtu výrobcov, ktorí vo svojej dokumentácii popisujú

[3] CEROSS Aaron, BERGMANN Jeoren, Tracking the presence of software as a medical device in US food and drug administration databases: retrospective data analysis JMIR Biomed Eng, 6 (4) (2021 Nov 3), Article e20652, [26.9.2025]. Dostupné na: doi: 10.2196/20652, CEROSS Aaron, BERGMANN Jeoren, Evaluating the presence of software-as-a-medical-device in the Australian therapeutic goods register
Prosthes Multidiscip Digit Publ Inst, 3(3) (2021 Sep), pp. 221-228, [26.9.2025]. Dostupné na: doi:10.3390/prosthesis3030022

[4] ABBOU Benyamine , et al., When all computers shut down: the clinical impact of a major cyber-attack on a general hospital, Frontiers in Digital Health, Volume 6 – 2024 [26.9.2025]. Dostupné na: https://doi.org/10.3389/fdgth.2024.1321485

[5] FREYER Oscar , et al. Consideration of cybersecurity risks in the benefit-risk analysis of medical devices: scoping review J Med Internet Res, 26 (1) (2024 Dec 24), Article e65528, [26.9.2025]. Dostupné na: doi: 10.2196/65528

doi: 10.46282/bpf.2025.08

opatrenia kybernetickej bezpečnosti, vrátane obranných mechanizmov, systémov reakcie alebo prísnych testov.[6]

Výskumy ukazujú, že prepojené zariadenia, najmä v prostredí vzdialeného monitorovania pacientov alebo domácej nemocnice, poskytujú veľký priestor pre útoky zo strany rôznych subjektov.[7] Rovnako tak, napríklad prepojená inzulínová pumpa by mohla byť terčom útočníkov, ktorí by mohli zmeniť dávkovanie inzulínu. Takéto útoky by potom mohli, ak by neboli zavedené primerané opatrenia na zmiernenie rizika, viesť k poškodeniu pacienta, kde nesprávne dávkovanie inzulínu mohlo spôsobiť hyperglykemickú alebo hypoglykemickú kómu. Okrem toho by prepojená pumpa mohla byť vstupným bodom do systému poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, čo by útočníkom umožnilo spôsobiť poskytovateľovi ďalšie škody, napr. prostredníctvom ransomvérového útoku.

Súčasný regulačný rámec

Nariadenie EÚ 2017/745 o zdravotníckych pomôckach (MDR)[8] a Nariadenie EÚ 2017/746 o diagnostických zdravotníckych pomôckach in vitro (IVDR)[9] stanovujú povinnosti výrobcov zdravotníckych pomôcok týkajúce sa bezpečnosti (*safety*), riadenia rizík a informačnej bezpečnosti.

Podľa článku 2 ods. 1 MDR sa za „zdravotnícku pomôcku" považuje akýkoľvek nástroj, prístroj, zariadenie, ale aj softvér, ktorý je výrobcom určený na použitie u ľudí na jeden alebo viac špecifických medicínskych účelov (diagnostických, terapeutických, preventívnych a pod.), pričom hlavný účinok sa nedosahuje farmakologickými, imunologickými ani metabolickými prostriedkami. Analogicky IVDR v článku 2 ods. 2 zahŕňa aj softvér určený na diagnostické účely in vitro. V ďalšom texte preto používame pojem zdravotnícke pomôcky ako zastrešujúci termín pre obidve kategórie.

Je potrebné zdôrazniť, že softvér sa kvalifikuje ako zdravotnícka pomôcka iba vtedy, ak je výrobcom špecificky určený na medicínske účely podľa definície MDR/IVDR.

---

[6] STERN Ariel Dora , et. al, Cybersecurity features of digital medical devices: an analysis of FDA product summaries BMJ Open Br Med J Publ Group, 9 (6)(2019 Jun 1), Article e025374 [26.9.2025]. Dostupné na: https://bmjopen.bmj.com/content/9/6/e025374

[7] YAQOOB Tahreem, et al. Security vulnerabilities, attacks, countermeasures, and regulations of networked medical devices—a review IEEE Commun Surv Tutor, 21 (4)(2019), pp. 3723-3768, [26.9.2025]. Dostupné na: 10.1109/COMST.2019.2914094, a

OSTERMANN Max , et al Cybersecurity in the HaH: Assessment of Patient Risks when using IoMT devices Zenodo (2024), [26.9.2025]. Dostupné na: 10.5281/zenodo.14545326

[8] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/745 z 5. apríla 2017 o zdravotníckych pomôckach, zmene smernice 2001/83/ES, nariadenia (ES) č. 178/2002 a nariadenia (ES) č. 1223/2009 a o zrušení smerníc Rady 90/385/EHS a 93/42/EHS

[9] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/746 z 5. apríla 2017 o diagnostických zdravotníckych pomôckach in vitro a o zrušení smernice 98/79/ES a rozhodnutia Komisie 2010/227/EÚ

doi: 10.46282/bpf.2025.08

Naopak, softvér na všeobecné účely, aj keď je využívaný v zdravotníctve, alebo softvér zameraný na podporu zdravého životného štýlu či pohody (tzv. wellness aplikácie) sa za zdravotnícku pomôcku nepovažuje. Rozhodujúce je teda **určenie výrobcu,** nie fyzické umiestnenie alebo technické prepojenie softvéru.

Kybernetická bezpečnosť v MDR a IVDR

Požiadavky na kybernetickú bezpečnosť sú zakotvené v **prílohách I oboch** nariadení, ktoré obsahujú tzv. všeobecné požiadavky na bezpečnosť a výkon.
Všeobecné požiadavky na bezpečnosť a výkon ukladajú výrobcom zdravotníckych pomôcok povinnosť navrhovať a vyrábať pomôcky tak, aby za bežných podmienok používania boli bezpečné, účinné a dosahovali určený výkon bez ohrozenia zdravia pacientov či používateľov. Základom je systematické riadenie rizík počas celého životného cyklu pomôcky, ktoré zahŕňa identifikáciu a analýzu známych aj predvídateľných nebezpečenstiev, vyhodnotenie súvisiacich rizík, zavádzanie a revíziu kontrolných opatrení a reagovanie na nové informácie zo systému dohľadu po uvedení na trh. Riziká musia byť eliminované alebo minimalizované prostredníctvom bezpečného návrhu, primeraných ochranných opatrení a poskytovania jasných bezpečnostných informácií používateľom. Výrobca je ďalej povinný zohľadniť faktory ľudskej chyby, ergonomické aspekty a predpokladané schopnosti používateľov, pričom musí zabezpečiť, že vlastnosti a výkon pomôcky zostanú stabilné počas celej jej životnosti aj pri záťažových situáciách. Pomôcky musia byť odolné voči rizikám vyplývajúcim z prepravy a skladovania a všetky známe či predvídateľné riziká a vedľajšie účinky musia byť redukované na úroveň prijateľnú vo vzťahu k prínosu pre pacienta. V kontexte kybernetickej bezpečnosti sa tieto požiadavky transponujú do povinnosti výrobcov zahrnúť do návrhu a výroby také opatrenia, ktoré chránia pomôcku pred nežiaducim pôsobením IT prostredia, neoprávneným prístupom a narušením integrity dát.
Konkrétne bod 14.2 prílohy I MDR vyžaduje, aby pomôcky boli navrhnuté tak, aby minimalizovali riziká vyplývajúce z negatívneho pôsobenia softvéru a IT prostredia, v ktorom fungujú. Článok 17 ďalej stanovuje povinnosť výrobcu definovať minimálne požiadavky na hardvér, vlastnosti IT sietí a bezpečnostné opatrenia potrebné na správne fungovanie softvéru vrátane ochrany pred neoprávneným prístupom.

Usmernenia MDCG

Na podporu jednotného uplatňovania MDR/IVDR bola zriadená Koordinačná skupina pre zdravotnícke pomôcky (***Medical Device Coordination Group* - MDCG)**[10], poradný

[10] MDR, článok 103 a 104

doi: 10.46282/bpf.2025.08

orgán Európskej komisie. MDCG vydáva nezáväzné, ale prakticky významné usmernenia.
Usmernenie MDCG 2019-16 Rev. 1 – *Guidance on Cybersecurity for Medical Devices* poskytuje výrobcom usmernenia o tom, ako splniť všetky príslušné základné požiadavky prílohy I k MDR a IVDR v súvislosti s kybernetickou bezpečnosťou. Vzhľadom na zložitosť dodávateľských reťazcov zdravotníckych pomôcok a úlohu, ktorú zohrávajú rôzni prevádzkovatelia pri zabezpečovaní ochrany pomôcok pred neoprávneným prístupom a možnými kybernetickými hrozbami, sa však uvádzajú ďalšie úvahy týkajúce sa očakávaní od iných subjektov ako výrobcov. Požiadavky na kybernetickú bezpečnosť sa týkajú aspektov pred uvádzaním na trh aj po uvedení na trh. Je však potrebné dodať, že ide iba o odporúčania, ktoré naviac ani bližšie neuvádzajú povinnosť viesť zoznam softvéru (*Software Bill of Materials* - SBOM), zaviesť politiku koordinovaného zverejňovania zraniteľností či pravidelne hlásiť incidenty.
Ďalšie usmernenie MDCG 2019-11 – *Guidance on Qualification and* ***Classification of Software*** upresňuje, za akých podmienok sa softvér považuje za zdravotnícku pomôcku a ako sa klasifikuje. To má zásadný význam najmä pri **AI aplikáciách a digitálnych zdravotných riešeniach,** kde hranice medzi wellness aplikáciou a regulovanou pomôckou nie sú vždy zreteľné.
Viacerí autori už identifikovali potrebu posilnenia MDCG 2019-16 a navrhujú zaviesť **systematické požiadavky na transparentnosť (napr. SBOM)** a oznamovanie kybernetických bezpečnostných incidentov. [11][12]

Vzťah k iným predpisom

MDR/IVDR majú **postavenie *lex specialis***, a teda ich požiadavky na kybernetickú bezpečnosť majú prednosť pred všeobecnými právnymi predpismi, ako sú napr. **Smernica** 2014/53/EU **o rádiových zariadeniach (***Radio Equipment Directive* –

[11] ANDROUTSOS Christos. , et al. MDCG 2019-16 Guidelines: Case Study-Based Assessment and Path Forward, I. Praça, S. Bernardi, P.R.M. Inácio(Eds.), Cybersecurity Cham, Springer Nature, Switzerland (2025), pp. 338-355, [26.9.2025]. Dostupné na: doi: 10.1007/978-3-031-94855-8_22;
[12] TAYLOR Steve, et al. A Way Forward for the MDCG 2019-16 Medical Device Security Guidance, Proc 17th Int Conf PErvasive Technol Relat Assist Environ, Association for Computing Machinery, New York, NY, USA (2024), pp. 593-599, [26.9.2025]. Dostupné na: doi: 10.1145/3652037.3663894

doi: 10.46282/bpf.2025.08

RED)[13] alebo **nariadenie EÚ** 2024/2847 **o** kybernetickej odolnosti (*Cyber Resilience Act* - CRA). [14] [15]
Výrobcovia zdravotníckych pomôcok sa môžu zároveň stať „dôležitými subjektmi" podľa **smernice EÚ 2022/2555 (NIS2),** ak spĺňajú veľkostné kritériá, avšak táto úprava sleduje **odolnosť subjektov.** V rámci tohto príspevku sa sústredíme výlučne na **produktovo orientované požiadavky kybernetickej bezpečnosti.**

Smernica o rádiových zariadeniach (RED) a Delegované nariadenie Komisie 2022/30

RED predstavuje základný právny rámec EÚ pre uvádzanie rádiových zariadení na trh. Okrem tradičných požiadaviek na elektrickú bezpečnosť, elektromagnetickú kompatibilitu a efektívne využívanie rádiového spektra, bola jej pôsobnosť v oblasti kybernetickej bezpečnosti významne posilnená prijatím Delegovaného nariadenia Komisie 2022/30.[16] Od 1. augusta 2025 sa pre výrobcov stali záväznými nové povinnosti podľa článku 3 ods. 3 písm. d), e) a f) RED, ktorých cieľom je: (i) zabezpečiť integritu a funkčnosť sietí, (ii) chrániť osobné údaje a súkromie používateľov a (iii) predchádzať podvodom a zneužívaniu zariadení.
Tieto povinnosti sa vzťahujú na širokú paletu zariadení, od domácich poplachových systémov (alarmov) až po nositeľnú elektroniku monitorujúcu zdravotný stav alebo pohodu (napr. športové hodinky, fitness náramky, merače tepu). Z hľadiska klasifikácie ide teda aj o produkty súvisiace so zdravím, ktoré však nespadajú pod definíciu zdravotníckych pomôcok podľa MDR alebo IVDR. Pre všetky produkty v pôsobnosti RED platí povinnosť označenia CE, ktoré podmieňuje ich voľný pohyb na vnútornom trhu EÚ.
Delegované nariadenie 2022/30 výslovne vylučuje z pôsobnosti tie rádiové zariadenia, ktoré už spadajú pod MDR alebo IVDR. Dôvodom je, že obidve nariadenia obsahujú špecifické požiadavky kybernetickej bezpečnosti na zdravotnícke pomôcky a diagnostické pomôcky in vitro, ktoré pokrývajú rovnaké oblasti rizík, aké sú riešené

[13] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/53/EÚ zo 16. apríla 2014 o harmonizácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa sprístupňovania rádiových zariadení na trhu, ktorou sa zrušuje smernica 1999/5/ES
[14] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/2847 z 23. októbra 2024 o horizontálnych požiadavkách kybernetickej bezpečnosti pre produkty s digitálnymi prvkami a o zmene nariadení (EÚ) č. 168/2013 a (EÚ) 2019/1020 a smernice (EÚ) 2020/1828 (akt o kybernetickej odolnosti)
[15] LUDVIGSEN Kaspar Rosager, The role of cybersecurity in medical devices regulation: future considerations and solutions Law Technol Hum, 5 (2) (2023), pp. 59-77, [26.9.2025]. Dostupné na: 10.5204/lthj.3080
[16] Delegované nariadenie Komisie (EÚ) 2022/30 z 29. októbra 2021, ktorým sa dopĺňa smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/53/EÚ, pokiaľ ide o uplatňovanie základných požiadaviek uvedených v článku 3 ods. 3 písm. d), e) a f) uvedenej smernice

doi: 10.46282/bpf.2025.08

v článku 3 ods. 3 písm. d), e) a f) RED.[17] Zariadenia patriace pod MDR alebo IVDR teda nie sú zaradené do tried rádiových zariadení, ktoré musia spĺňať nové základné kybernetické požiadavky RED.
Na rozdiel od nariadení MDR/IVDR, kde implementácia požiadaviek kybernetickej bezpečnosti stojí primárne na povinnostiach výrobcov a odporúčaniach MDCG, je pri RED podpora súladu s právom EÚ posilnená aj prostredníctvom európskych harmonizovaných noriem.[18] Európska komisia prijala 30. januára 2025 vykonávacie rozhodnutie (EU) 2025/138, ktorým sa publikovali prvé tri harmonizované normy – EN 18031-1:2024 a nadväzujúce ďalšie dve časti. Tieto normy poskytujú výrobcovi „harmonizovanú" cestu, ako preukázať súlad s požiadavkami RED.
RED a súvisiace nariadenia Komisie tak zapĺňajú regulačnú medzeru v oblasti nositeľnej elektroniky a ďalších zariadení pre zdravie a pohodu, ktoré síce neslúžia na medicínske účely, no spracúvajú citlivé osobné údaje a sú potenciálnym cieľom kybernetických útokov. V porovnaní s MDR/IVDR sa tu kybernetická bezpečnosť premieta priamo do harmonizovaných noriem, čo posilňuje právnu predvídateľnosť a praktickú aplikáciu požiadaviek zo strany výrobcov. Zároveň je však potrebné dodať, že požiadavky RED na kybernetickú bezpečnosť majú **prechodný charakter**. Európska komisia už avizovala, že budú zrušené a nahradené požiadavkami vyplývajúcimi **CRA**, ktorý má omnoho širší rozsah pôsobnosti a dotkne sa všetkých produktov s digitálnymi prvkami vrátane softvéru. CRA tak zabezpečí jednotný horizontálny rámec pre kybernetickú bezpečnosť produktov v EÚ, zatiaľ čo RED zostane primárne technickou reguláciou pre rádiové zariadenia.

Nový legislatívny vývoj: CRA a EHDS

Významným posunom v európskom regulačnom prostredí je prijatie **nariadenia CRA** a **nariadenia (EÚ) 2025/327 o európskom priestore pre zdravotné údaje (*European Health Data Space* – EHDS)**.[19] Obe nariadenia zásadne menia rámec kybernetickej bezpečnosti a spracúvania elektronických zdravotných údajov v EÚ.

[17] Delegované nariadenie Komisie 2022/30, recitál č. 15
[18] SCHAPEL, Harm: 'The New Approach to the New Approach: The Juridification of Harmonised Standards in EU Law.' (2013) Maastricht Journal of European and Comparative Law, 20 (4): 521–33 [13.9.2024]. Dostupné na: https://doi.org/10.1177/1023263X1302000404.; VAN GESTEL, Rob a MICKLITZ Hans-W.: "European Integration through Standardisation: How Judicial Review Is Breaking Down the Club House of Private Standardisation Bodies" [2013] *Common Market Law Review* 145-182 [26.9.2025]. Dostupné na: https://doi.org/10.54648/cola2013007; ELIANTONIO Mariolina a COLOMBO Carlo, "Harmonized Technical Standards as Part of EU Law: Juridification with a Number of Unresolved Legitimacy Concerns?" [2017] *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 323-340 [26.9.2025]. Dostupné na: https://doi.org/10.1177/1023263X17709753.
[19] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2025/327
z 11. februára 2025 o európskom priestore pre zdravotné údaje a o zmene smernice 2011/24/EÚ a nariadenia (EÚ) 2024/2847

doi: 10.46282/bpf.2025.08

Akt o kybernetickej odolnosti (CRA)

CRA reaguje na dlhodobo nedostatočnú úroveň kybernetickej bezpečnosti mnohých produktov s digitálnymi prvkami, ako aj na oneskorené či absentujúce bezpečnostné aktualizácie. Jeho ambíciou je poskytnúť jednotný rámec povinností výrobcom, dovozcom a distribútorom softvérových a hardvérových produktov, ktoré obsahujú digitálne komponenty, vrátane **wellness aplikácií a zariadení**, ktoré nie sú zdravotníckymi pomôckami. Z pôsobnosti CRA sú totiž výslovne vylúčené zdravotnícke pomôcky a diagnostické zdravotnícke pomôcky in vitro, keďže ich oblasť je už pokrytá MDR a IVDR.

CRA vychádza z toho, že nariadenia MDR aj IVDR sa vzťahujú aj na určitý nezabudovaný softvér a zohľadňovanie celoživotného cyklu. Tieto požiadavky ukladajú výrobcom povinnosť vyvíjať a konštruovať svoje produkty pri uplatnení zásad riadenia rizika a so stanovením požiadaviek, ktoré sa týkajú bezpečnostných opatrení IT a zodpovedajú postupom posudzovania zhody. Okrem toho je od decembra 2019 zavedené osobitné usmernenie ku kybernetickej bezpečnosti zdravotníckych pomôcok, ktorým sa výrobcom zdravotníckych pomôcok vrátane diagnostických pomôcok in vitro poskytuje usmernenie k tomu, ako splniť všetky príslušné základné požiadavky kybernetickej bezpečnosti stanovené v prílohe I k uvedeným nariadeniam.[20] S týmto tvrdením si dovolím polemizovať. CRA zjavne odkazuje na usmernenie MDCG 2019-16 Rev. 1, ktoré ako poukazujem v tomto príspevku zďaleka neobsahuje niektoré podstatné požiadavky na zdravotnícke pomôcky, ktoré sú obsiahnuté v prílohe č. 1 CRA.

CRA zavádza v prílohe č. 1 základné požiadavky na kybernetickú bezpečnosť, a to ako pre oblasť vlastností produktu s digitálnym prvkom ako pre požiadavky na riešenie zraniteľností , ktoré musia byť dodržiavané počas celého životného cyklu produktu. Patria sem napríklad:

- uvádzanie produktov na trh bez známych zneužiteľných zraniteľností,
- zabezpečenie produktov v štandardnej konfigurácii,
- povinnosť poskytovať bezpečnostné aktualizácie vrátane možnosti ich automatickej inštalácie,
- ochrana pred neoprávneným prístupom a zabezpečenie dôvernosti, integrity a dostupnosti údajov,
- obmedzenie plochy útoku a zavedenie mechanizmov logovania a monitorovania činností.

CRA ďalej zavádza povinnosť **systematického riadenia zraniteľností** vrátane tvorby **zoznamu softvérových komponentov (SBOM)**, ktorý má uľahčiť identifikáciu závislostí a sledovanie nových hrozieb v dodávateľskom reťazci. Vybrané dôležité a kritické produkty budú podliehať povinnému posúdeniu zhody

[20] CRA, recitál č. 25

doi: 10.46282/bpf.2025.08

treťou stranou. Všetky produkty musia niesť označenie CE, pričom hlavné povinnosti nadobudnú účinnosť od 11. decembra 2027.
Pre prax to znamená, že hybridné produkty, napríklad prístroj regulovaný podľa MDR, ktorý je prepojený s mobilnou aplikáciou podliehajúcou CRA, budú musieť spĺňať súbežne obe právne regulácie, s odlišnými požiadavkami na kybernetickú bezpečnosť.

Nariadenie o európskom priestore pre zdravotné údaje (EHDS)

Nariadenie EHDS predstavuje prvý komplexný právny rámec pre **primárne a sekundárne využitie elektronických zdravotných údajov** v EÚ. Jeho cieľom je vytvoriť harmonizovanú infraštruktúru pre bezpečný prístup, zdieľanie a opätovné použitie zdravotných údajov v celej Únii, s dôrazom na interoperabilitu a kybernetickú bezpečnosť.
Kľúčovým prvkom EHDS sú povinnosti pre systémy elektronických zdravotných záznamov (EHR) a wellness aplikácie.
Systém EHR je definovaný ako softvér alebo kombinácia hardvéru a softvéru, ktorý umožňuje spracúvanie prioritných kategórií zdravotných údajov (anamnéza, diagnózy, výsledky vyšetrení, liečba). Systém SHR musí obsahovať dva povinné harmonizované softvérové komponenty:

- *európsky komponent interoperability* – umožňujúci výmenu údajov v jednotnom európskom formáte,
- *európsky komponent logovania* – zabezpečujúci zaznamenávanie prístupov k údajom (identita, kategória údajov, čas, pôvod).

Wellness aplikácia je definovaná ako softvér určený na spracovanie zdravotných údajov mimo poskytovania zdravotnej starostlivosti (napr. fitness aplikácie, aplikácie na sledovanie spánku či stravovania). Tieto aplikácie nemusia spĺňať povinnosti EHR, pokiaľ však deklarujú interoperabilitu so systémami EHR, musia implementovať harmonizované komponenty interoperability a logovania.
EHDS zavádza aj povinnosti pre **držiteľov zdravotných údajov** (*health data holders*), vrátane výrobcov zdravotníckych pomôcok, a pre **používateľov údajov** (*health data users*), ktorí získavajú údaje na sekundárne účely, napríklad výskum v zdravotníctve.
Ustanovenia nariadenia EHDS sa začnú uplatňovať od 26. marca 2027, pričom väčšina povinností týkajúcich sa primárneho použitia údajov sa bude zavádzať postupne až do roku 2031.
CRA a EHDS tak spolu s existujúcimi predpismi MDR, IVDR a RED vytvárajú komplex právnych povinností, ktoré majú priamy dosah na kybernetickú bezpečnosť a interoperabilitu digitálnych zdravotníckych riešení. CRA sa orientuje na **produktovú kybernetickú bezpečnosť** v širšom zmysle (vrátane wellness aplikácií a IoT

doi: 10.46282/bpf.2025.08

zariadení), zatiaľ čo EHDS prináša **nový rámec pre zdieľanie a ochranu zdravotných údajov v týchto zariadeniam či aplikáciách**.

Porovnanie EÚ – USA

Prístup Európskej únie a Spojených štátov amerických (USA) ku kybernetickej bezpečnosti zdravotníckych pomôcok sa v zásade zhoduje v cieľoch – zabezpečiť **bezpečný dizajn, systematické riadenie rizík počas celého životného cyklu zariadenia a schopnosť reagovať na zraniteľnosti**. Rozdiely sa však prejavujú v **miere preskriptívnosti, rozsahu a vynútiteľnosti jednotlivých požiadaviek**.

USA – legislatívny rámec a FDA požiadavky

Kongres v roku 2022 novelizoval federálny zákon o potravinách, liekoch a kozmetike (***Food, Drug, and Cosmetic Act* - FD&C Act)** a zaviedol nové ustanovenie § 524B, ktorý explicitne ustanovil povinnosti pre tzv. kybernetické zariadenia (***cyber devices***).[21][22] Podľa § 524B(c) ide o zdravotnícke pomôcky, ktoré:

1. obsahujú softvér validovaný, inštalovaný alebo autorizovaný výrobcom,
2. majú schopnosť pripojenia na internet, a
3. obsahujú technologické prvky, ktoré môžu byť zraniteľné kybernetickými hrozbami.

Výrobca pred uvedením takéhoto zariadenia na trh je povinný (§ 524B(a), (b)):

- predložiť plán monitorovania **po uvedení na trh a riešenia zraniteľností**, vrátane zavedeného procesu koordinovaného oznamovania zraniteľností,
- navrhnúť, vyvíjať a udržiavať procesy, ktoré zabezpečia primeranú úroveň kybernetickej bezpečnosti a umožnia pravidelné aktualizácie a záplaty,
- predložiť softvérový zoznam komponentov (SBOM) zahŕňajúci komerčný, open-source aj tzv. krabicový softvér.

[21] Text právneho predpisu je dostupný online na: https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/2617/text

[22] Úrad pre kontrolu potravín a liečiv (Food and Drug Administration - FDA) v roku 2023 vydal usmernenie k praktickej aplikácii pri posudzovaní žiadostí pred uvedením na trh podľa § 524B: Cybersecurity in medical devices: refuse to accept policy for cyber devices and related systems under section 524b of the fd&c act; guidance for industry and food and drug administration staff; availability, [26.9.2025] dostupné na: https://www.federalregister.gov/documents/2023/03/30/2023-06646/cybersecurity-in-medical-devices-refuse-to-accept-policy-for-cyber-devices-and-related-systems-under

doi: 10.46282/bpf.2025.08

FDA následne vydala usmernenie, ktoré spresňuje očakávanú dokumentáciu (napr. modely hrozieb, bezpečnostnú architektúru, stratégie aktualizácií, formát SBOM).[23] Pri porovnaní s EÚ, na rozdiel od právnej úpravy v USA, MDR/IVDR (ani MDCG 2019-16 Rev.1) neobsahujú **explicitnú povinnosť predkladať SBOM**, ani podrobné procesné požiadavky na oznamovanie zraniteľností. Táto asymetria zároveň vedie k paradoxu. **Produkty mimo oblasti zdravotníckych pomôcok (napr. wellness aplikácie či niektoré nositeľné zariadenia) budú v EÚ, po 11. decembri 2027 (dátum uplatňovania CRA), čeliť prísnejším požiadavkám kybernetickej bezpečnosti než samotné zdravotnícke pomôcky**. V dôsledku toho sa môže vytvoriť regulačná disproporcia, kedy digitálne produkty podliehajú silnejšiemu režimu ako zariadenia s priamym dopadom na zdravie pacientov.

Záver

Rastúce kybernetické hrozby jasne ukazujú, že existujúci právny rámec EÚ v oblasti zdravotníckych pomôcok je fragmentovaný a v mnohých aspektoch má iba odporúčací charakter. Nariadenia MDR a IVDR predstavujú zásadný posun v chápaní kybernetickej bezpečnosti ako integrálnej súčasti bezpečnosti pacienta a zdravotníckej pomôcky. Zároveň však pretrvávajú významné výzvy spojené so zabezpečením jednotnej implementácie s novými horizontálnymi právnymi predpismi, akými sú CRA či EHDS.

Nariadenia MDR a IVDR predstavujú príklad toho, ako možno do sektorovej regulácie integrovať kybernetickú bezpečnosť. CRA a EHDS pritom predstavujú krok vpred v oblasti regulácie kybernetickej bezpečnosti, no zároveň vytvárajú určitú regulačnú medzeru, keďže zdravotnícke pomôcky ostávajú mimo záväzných požiadaviek kybernetickej bezpečnosti.

V rámci návrhu *pro futuro* je preto podľa môjho názoru nevyhnutné:

a) zaviesť povinnosť výrobcov zdravotníckych pomôcok vytvárať a udržiavať SBOM, systematické riadenie zraniteľností, vrátane povinného koordinovaného zverejňovania zraniteľností a oznamovania incidentov pre zdravotnícke pomôcky,
b) harmonizovať pravidlá pre hybridné produkty (napr. MDR zariadenia s mobilnými aplikáciami alebo cloudovými komponentmi podliehajúcimi CRA).

[23]Cybersecurity in Medical Devices: Quality System Considerations and Content of Premarket Submissions Guidance for Industry and Food and Drug Administration Staff Document issued on June 27, 2025. [26.9.2025]. Dostupné na: https://www.fda.gov/regulatory-information/search-fda-guidance-documents/cybersecurity-medical-devices-quality-system-considerations-and-content-premarket-submissions

doi: 10.46282/bpf.2025.08

Tak bude možné vytvoriť ucelený a predvídateľný právny rámec pre kybernetickú bezpečnosť digitálnych zdravotníckych riešení, ktorý zabezpečí ochranu pacientov, poskytovateľov zdravotnej starostlivosti aj verejného zdravia.

Zoznam použitej literatúry

1. CEROSS Aaron, BERGMANN Jeoren, Tracking the presence of software as a medical device in US food and drug administration databases: retrospective data analysis JMIR Biomed Eng, 6 (4) (2021 Nov 3), Article e20652, [on-line]. Dostupné na: doi: 10.2196/20652,
2. CEROSS Aaron, BERGMANN Jeoren, Evaluating the presence of software-as-a-medical-device in the Australian therapeutic goods register Prosthes Multidiscip Digit Publ Inst, 3(3) (2021 Sep), pp. 221-228, [on-line]. Dostupné na: doi:10.3390/prosthesis3030022
3. ABBOU Benyamine , et al., When all computers shut down: the clinical impact of a major cyber-attack on a general hospital, Frontiers in Digital Health, Volume 6 – 2024 [on-line]. Dostupné na: https://doi.org/10.3389/fdgth.2024.1321485
4. FREYER Oscar , et al. Consideration of cybersecurity risks in the benefit-risk analysis of medical devices: scoping review J Med Internet Res, 26 (1) (2024 Dec 24), Article e65528, [on-line]. Dostupné na: doi: 10.2196/65528
5. STERN Ariel Dora , et. al, Cybersecurity features of digital medical devices: an analysis of FDA product summaries BMJ Open Br Med J Publ Group, 9 (6)(2019 Jun 1), Article e025374 [on-line]. Dostupné na: https://bmjopen.bmj.com/content/9/6/e025374
6. YAQOOB Tahreem, et al. Security vulnerabilities, attacks, countermeasures, and regulations of networked medical devices—a review IEEE Commun Surv Tutor, 21 (4)(2019), pp. 3723-3768, [on-line]. Dostupné na: 10.1109/COMST.2019.2914094
7. OSTERMANN Max , et al Cybersecurity in the HaH: Assessment of Patient Risks when using IoMT devices Zenodo (2024), [on-line]. Dostupné na: 10.5281/zenodo.14545326
8. SCHAPEL, Harm: 'The New Approach to the New Approach: The Juridification of Harmonised Standards in EU Law.' (2013) Maastricht Journal of European and Comparative Law, 20 (4): 521–33 [on-line]. Dostupné na: https://doi.org/10.1177/1023263X1302000404
9. VAN GESTEL, Rob a MICKLITZ Hans-W.: "European Integration through Standardisation: How Judicial Review Is Breaking Down the Club House of

Private Standardisation Bodies" [2013] *Common Market Law Review* 145-182 [on-line]. Dostupné na: https://doi.org/10.54648/cola2013007;
10. ELIANTONIO Mariolina a COLOMBO Carlo, "Harmonized Technical Standards as Part of EU Law: Juridification with a Number of Unresolved Legitimacy Concerns?" [2017] *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 323-340 [on-line]. Dostupné na: https://doi.org/10.1177/1023263X17709753.
11. ANDROUTSOS Christos. , et al. MDCG 2019-16 Guidelines: Case Study-Based Assessment and Path Forward, I. Praça, S. Bernardi, P.R.M. Inácio(Eds.), Cybersecurity Cham, Springer Nature, Switzerland (2025), pp. 338-355, [on-line]. Dostupné na: doi: 10.1007/978-3-031-94855-8_22;
12. TAYLOR Steve, et al. A Way Forward for the MDCG 2019-16 Medical Device Security Guidance, Proc 17th Int Conf PErvasive Technol Relat Assist Environ, Association for Computing Machinery, New York, NY, USA (2024), pp. 593-599, [on-line]. Dostupné na: doi: 10.1145/3652037.3663894
13. LUDVIGSEN Kaspar Rosager, The role of cybersecurity in medical devices regulation: future considerations and solutions Law Technol Hum, 5 (2) (2023), pp. 59-77, [on-line]. Dostupné na: 10.5204/lthj.3080
14. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION, *Cybersecurity in medical devices: refuse to accept policy for cyber devices and related systems under section 524b of the fd&c act; guidance for industry and food and drug administration staff; availability*, [on-line]. dostupné na: https://www.federalregister.gov/documents/2023/03/30/2023-06646/cybersecurity-in-medical-devices-refuse-to-accept-policy-for-cyber-devices-and-related-systems-under
15. FOOD AND DRUG ADMINISTRATION, Cybersecurity in Medical Devices: Quality System Considerations and Content of Premarket Submissions Guidance for Industry and Food and Drug Administration Staff Document issued on June 27, 2025. [on-line]. Dostupné na: https://www.fda.gov/regulatory-information/search-fda-guidance-documents/cybersecurity-medical-devices-quality-system-considerations-and-content-premarket-submissions

Kontaktné údaje

JUDr. Michal Rampášek
rampasek1@uniba.sk
Ústav práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.08

THE ROLE OF THE STATE IN MANAGING MORAL RIGHTS AFTER THE AUTHOR'S DEATH: A LATVIAN PERSPECTIVE

Sintija Zalāne[1]

Abstract: This paper examines the legal framework and practical challenges of managing moral rights after an author's death in Latvia, with emphasis on the state's role when there are no legal heirs. Copyright law in Latvia recognizes both economic and moral rights, yet posthumous protection, particularly in heirless cases, remains underdeveloped. Under Latvian law, moral rights, such as the right to disclose a work, are inalienable during the author's lifetime and transfer only to heirs after death. When an author dies without heirs, or heirs fail to assert their rights, management of such rights becomes ambiguous. According to the Civil Law, property without heirs is transferred to the state. However, this transfer primarily concerns the economic administration of the deceased's estate, rather than the safeguarding of moral rights. The analysis shows that the state in Latvia, through relevant institutions and in accordance with inheritance law and property governance regulations, takes over administration and sale of property, including valuable cultural items. However, there is no explicit legal provision mandating the state to actively protect or enforce the moral rights of deceased authors, such as ensuring proper attribution or preventing distortion of their works.

Keywords: Moral rights; Posthumous copyright; State intervention; Copyright law; Heirless inheritance; Cultural heritage

Introduction

The posthumous protection of authors' moral rights remains a complex and often overlooked aspect of Copyright law. While economic rights are generally well-regulated and transferable, moral rights - which protect the author's personal and reputational connection to a work - raise distinct challenges, especially after the author's death. Legal traditions differ significantly in how they approach this issue. "Copyright is of fundamental importance both for the individual owner of the right and for society generally."[2] They arise automatically and are not dependent on state registration or other administrative enforcement requirements. The issue of the

[1] University of Latvia, Faculty of Law

[2] SEVILLE, Catherine: EU Intellectual Property Law and Policy. Cheltenham, United Kingdom / Northampton, MA: Edward Elgar Publishing Inc., 2009., p. 325. ISBN 978-18-47201-23-2.

doi: 10.46282/bpf.2025.09

transfer of rights is particularly significant in the broader context of intellectual property law, especially in cases where the author has no heirs, or the existing heirs do not actively protect the author's moral rights after their death. This affects not only the interests of the author but also those of the public after the author's death, particularly when the work holds cultural and historical value. Professor Mira T. Sundara Rajan notes, "it is largely in the context of protection after the author's death that moral rights are transformed into an instrument of cultural policy. After the author's death, moral interests do not cease to be important. Rather, they become different in nature: the public continues to have an interest in maintaining the quality and integrity of its own cultural heritage."[3] I agree with Professor Mira T. Sundara Rajan's position. Such a perspective rightly leads to the question of how different jurisdictions ensure the protection of authors' moral rights after death.

In many jurisdictions, the protection of authors' moral rights after death is recognized as an extension of the author's personality and legacy. For instance, other countries such as France, Lithuania and Germany treat moral rights as perpetual, inalienable, and enforceable even in the absence of heirs - often assigning the responsibility of enforcement to public institutions or cultural agencies. Conversely, in common law systems like Latvia, moral rights have traditionally played a more limited role, with weaker posthumous enforcement mechanisms. Within the European Union, harmonization of copyright has largely focused on economic rights, leaving the regulation of moral rights, especially after the author's death, to national discretion. In this context, Latvia's regulatory framework reveals notable gaps, particularly in cases involving heirless estates. A comparative examination highlights how the Latvian approach reflects a passive stance by the state and lacks clear institutional mechanisms for safeguarding moral rights as part of the public interest.

Contribution to the State of the Art

This paper contributes to the limited body of Latvian legal framework on posthumous moral rights by examining the role of the state in heirless situations - a topic that remains underexplored both in academic literature and in legislative debate. While prior discussions have focused primarily on the economic administration of deceased authors' estates, this paper highlights the absence of clear legal mechanisms for the enforcement of moral rights when no heirs are present. By drawing attention to this legal framework, the paper provides a new perspective on the intersection of copyright, inheritance, and cultural heritage law in Latvia, and opens a discussion on whether public institutions should be granted a more active role in preserving authorship.

[3] RAJAN, Mira Teresa Sundara: Moral Rights: Principles, Practice and New Technology. New York: Oxford University Press Inc., 2011., p. 4. ISBN 978-0-19-539031-5.

doi: 10.46282/bpf.2025.09

Research Question:

This paper asks whether the Latvian legal framework adequately ensures the protection of authors' moral rights in the absence of heirs, and under what conditions the state can or should intervene. Therefore, this article will analyse:
1) the role of the state as a subject entitled to exercise the author's moral rights after their death, and
2) how states can enforce these rights posthumously in cases where heirs exist but do not actively protect the author's moral rights.

Research Methodology

This paper uses the method of doctrinal legal research, focusing on a systematic analysis of Latvian copyright and inheritance law, with particular attention to the interpretation of relevant legislative acts and Cabinet regulations. It also draws on international instruments, such as the Berne Convention. This approach enables a comprehensive assessment of whether and how moral rights can be protected in the absence of heirs, and what role the state may play in such situations.

Subjects Entitled to Exercise the Author's Moral Rights

The first step is to examine which persons may become the subjects entitled to exercise the author's moral rights after the author's death. According to Article 6bis, paragraph 2 of the Berne Convention, the moral rights granted to the author under paragraph 1 of the same article may, after the author's death, be exercised by persons or institutions authorized under the legislation of the country where protection is claimed.[4] This provision "allows national legislation where protection is claimed to determine the persons or institutions which can exercise the rights under the moral right after the death of the author or the end of the economic rights."[5] The Berne Convention "leaves it entirely to the Union countries to determine the persons to exercise moral rights after the author's death; mostly, these persons will be the heirs or, in some countries, others such as public authorities."[6]
Article 7 of the Latvian Copyright Law lists the following subjects of copyright: "the author of the work, co-authors, including authors of audiovisual works, authors of

[4] Cited from: Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, Adopted: 09.09.1886, Amended: 28.09.1979, Article 6bis, paragraph 2.
[5] World Intellectual Property Organization: Guide to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. Geneva: WIPO. WIPO Publication No. 615(E), 1978., p. 43; section 6bis.9. ISBN 92-805-0002-3.
[6] VON LEWINSKI, Silke: International Copyright Law and Policy. New York: Oxford University Press, 2008., p. 136, section 5.105 (v). ISBN: 978-01-99207-20-6.

doi: 10.46282/bpf.2025.09

derivative works, their heirs, and other successors in title."[7] The law also provides that these copyright subjects may exercise their rights "personally or through their representatives (including through collective management organizations)."[8] However, regarding the transfer of moral rights after the author's death, as Sworn Attorney Māris Grudulis points out, "these may include the author's heirs, legatees, specifically appointed persons, surviving spouse, duly authorized state or private institutions, as well as any other person to whom the legislation of the respective country grants the right to exercise these rights."[9] These subjects may also exercise the inherited or transferred moral rights either independently or through an authorized representative - for example, by authorizing professionals in the field to protect or enforce the rights.

Although the Latvian Copyright Law clearly defines the role of heirs, it is not sufficiently clear who may be considered "other successors to the author's moral rights." If, for example, the state can be such a successor, under what circumstances do the author's moral rights transfer to the state, and can they be transferred at all? Considering that Article 16, paragraph two of the Copyright Law stipulates that only specific economic rights set out in paragraphs one, two, and three of Article 15 may be transferred to other successors (including legal entities)[10], it follows that other successors to the author's rights may only acquire economic, but not moral, rights.

According to the above-mentioned analysis of the Berne Convention, a state institution may qualify as such a subject. However, the Latvian Copyright Law does not contain a direct provision granting the state the right to exercise the author's moral rights after their death. In general, it can be stated that upon the author's death, the heirs inherit both economic and moral rights. If there are no heirs or the heirs do not exercise these rights, situations may arise in which the state becomes involved in the protection of these rights, in accordance with other legal acts, such as inheritance law or regulations on the management of state property. According to Article 416 of the Latvian Civil Law, if there are no heirs after the death of the decedent, or if the heirs fail to appear within the prescribed time or fail to prove their inheritance rights, the property is vested in the state. The Cabinet of Ministers determines the procedure for evaluating and preserving in state ownership any objects of significance contained in heirless estates, including cultural-historical objects, works of art, or natural objects.[11] "This means that upon establishing the existence of heirless property in accordance with the procedure set by law, the state does not have the right to refuse it, as the property vests in the state by operation of

[7] Copyright Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 06.04.2000, Article 7, paragraph 1.
[8] Copyright Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 06.04.2000, Article 7, paragraph 2.
[9] GRUDULIS, Māris: Ievads Autortiesībās. Riga: Latvijas Vēstnesis, 2006., p. 108. ISBN 9984-731-66-9.
[10] Copyright Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 06.04.2000, Article 16, paragraph 2.
[11] Cited from: Civil Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 28.01.1937., Article 416.

doi: 10.46282/bpf.2025.09

law. Moreover, the vesting of property should be understood as the obligation or responsibility of ownership, which is not affected by the completion of the procedures required to formalize the state's ownership status."[12] "According to the meaning of Article 416 of the Civil Law, the state is not the heir or successor of the deceased person's obligations; it merely performs a public function to ensure, in the public interest, that heirless property has an owner and is returned to civil circulation."[13] The state merely ensures "the administration of the process of taking over and selling the property, delegating the implementation of this function to a sworn bailiff."[14] According to Article 306 of the Notariate Law, if within the specified period stated in the inheritance notice no heir has come forward or if the heir has renounced the inheritance, the sworn notary shall issue a notarial deed on the termination of the inheritance proceedings, which shall include the following declaration[15]: "a finding that no heirs have come forward within the announced period and that the estate is to be recognized as heirless property."[16] According to Paragraph 86 of Cabinet Regulation No. 618 of 4 August 2008 "Regulations on the Maintenance of the Inheritance Register and Inheritance Proceedings", "if the inheritance proceedings have been terminated in accordance with the procedure laid down in Article 306 of the Notariate Law, the sworn notary shall send a copy of the deed on the termination of the inheritance proceedings to the creditors and to the person who submitted the application initiating the inheritance case."[17] Cabinet Regulation No. 364 of 2 July 2013 "Regulations on the Procedure for the Actions of a Sworn Bailiff Regarding Heirless Property" disposal of heirless property, recognition and satisfaction of creditors' claims, and distribution of the proceeds from the sale, including assessing and determining the necessity to retain in state ownership any heirless property of national significance, including cultural-historical objects, works of art, or natural objects.[18] According to Article 292 of the Notariate Law, the means

[12] Cited from: Judgment of the Department of Civil Cases of the Supreme Court Senate of 17.04.2019 in Case No. SKC-101/2019, section 8.2. Available at: (ECLI:LV:AT:2019:0417.C30486816.2.S).

[13]Judgment of the Department of Civil Cases of the Supreme Court Senate of 30.05.2019 in Case No. SKC-178/2019, section 7.3. Available at: (ECLI:LV:AT:2019:0530.C32184016.5.S).

[14] Judgment of the Department of Civil Cases of the Supreme Court Senate of 30.05.2019 in Case No. SKC-178/2019, section 7.3. Available at: (ECLI:LV:AT:2019:0530.C32184016.5.S).

[15] Cited from: Notariate Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 01.06.1993., Article 306, paragraph 1.

[16] Notariate Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 01.06.1993. Article 306, paragraphs 1 and 2.

[17] Regulations on the Maintenance of the Inheritance Register and Inheritance Proceedings: Cabinet Regulation No. 618 of 4 August 2008., Paragraph 86. Riga: Latvijas Vēstnesis, No.130, 22.08.2008.

[18] Cited from: Regulations on the Procedure for the Actions of a Sworn Bailiff Regarding Heirless Property: Cabinet Regulation No. 364 of 2 July 2013., Paragraph 1. Riga: Latvijas Vēstnesis, No.141, 23.07.2013.

doi: 10.46282/bpf.2025.09

of protecting an estate include: "(1) sealing of immovable property, storage facilities, or packages; (2) seizure of immovable or movable property; (3) seizure of funds."[19] Within the meaning of Cabinet Regulation No. 364 "Regulations on the Procedure for the Actions of a Sworn Bailiff Regarding Heirless Property", heirless property is considered to be property recognized as such by a notarial deed on the termination of the inheritance proceedings, and may include immovable property, movable property, shares in a company's share capital or stocks, and other financial instruments.[20]

If the movable property is a cultural monument of national significance, the buyer must notify the National Heritage Board (formerly the State Inspection for Heritage Protection), which carries out the evaluation referred to in the sixth paragraph of Article 416 of the Civil Law, in accordance with the procedure for the state's exercise of pre-emptive rights when a cultural monument of national significance is being disposed of.[21] The consolidated version of the List of State Protected Cultural Monuments is available in the cultural heritage management information system "Mantojums": https://mantojums.lv.[22] Until the realization, free transfer, or destruction of property vested in the state, its storage must be ensured in accordance with regulatory requirements, including environmental protection regulations.[23] Thus, the up-to-date list of state-protected cultural monuments can be found in the "Mantojums" cultural heritage management system.

From the above, it follows that in Latvia, the state does not exercise direct protection of an author's moral rights after their death - at least not in the sense of safeguarding the author's name or the personal rights associated with their work. After the author's death, their moral and economic rights transfer to their heirs; if there are no heirs, the rights to the estate pass to the state. However, such a transfer primarily concerns the administration of property and its circulation in civil turnover, not the protection of the author's honor or personal rights. Article 416 of the Civil Law and the related Cabinet regulations emphasize aspects of estate management, including preservation and sale of property, rather than the defense of moral rights as set out in Article 14 of the Copyright Law. The state acts as the administrator of heirless

[19] Notariate Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 01.06.1993., Article 292.

[20] Regulations on the Procedure for the Actions of a Sworn Bailiff Regarding Heirless Property: Cabinet Regulation No. 364 of 2 July 2013, Paragraph 2. Riga: Latvijas Vēstnesis, No.141, 23.07.2013.

[21] Regulations on the Procedure for the Actions of a Sworn Bailiff Regarding Heirless Property: Cabinet Regulation No. 364 of 2 July 2013, Paragraph 101. Riga: Latvijas Vēstnesis, No.141, 23.07.2013.

[22] On the List of State Protected Cultural Monuments: Order No. 128 of the Ministry of Culture. Available at: https://likumi.lv/ta/id/303392-par-valsts-aizsargajamo-kulturas-piemineklu-sarakstu, [viewed 22.02.2025].

[23] Cited from: Regulations on Competent Institutions and the Handling of Property Vested in the State: Cabinet Regulation No. 901 of 17 December 2024., Paragraph 8. Riga: Latvijas Vēstnesis, No.250, 27.12.2024.

doi: 10.46282/bpf.2025.09

property, in compliance with legal provisions and in the public interest, but it does not actively protect moral rights in the same way as it would for the rights of a living author.

Thus, if someone fails to indicate the author's name on copies of a work (for example, on a book's title page or in film subtitles) after the author's death, it follows from the above that the state would not participate in the protection of moral rights in this context. Accordingly, the state, as an "other successor of the author's rights," acquires and exercises only the specific economic rights set out in paragraphs one, two, and three of Article 15 of the Copyright Law. These provisions allow the state to benefit from the economic exploitation of the work.

By acquiring the economic rights, the state may also exercise the author's moral rights if necessary to protect the work from distortion or other modifications while the work is being administered or sold. Thus, after the author's death, the author's moral rights may be exercised and defended either by the heirs or by the state. "Copyright is not connected with ownership of the material object in which the work is expressed. Copyright to a work expressed in a material object is distinct from possession of that object. The transfer of possession of the material object (including the first fixed copy of the work) does not in itself result in the transfer of copyright to the work."[24] Therefore, the state, to which heirless property is vested by operation of law, does not acquire the author's moral rights - they do not transfer to it - but only gains the right to ensure the protection of the work until it is either sold or preserved in state ownership.

Transfer of the Author's Moral Rights to the State

In cases where there are no heirs and the estate is deemed heirless property, the protection of moral rights may theoretically be carried out by the state - for example, in relation to the integrity of the work, by prohibiting any modifications to the work or its title in order to preserve its cultural and historical significance.

However, in other cases where existing heirs do not exercise their legally granted rights to protect the author's moral rights - such as when a culturally significant work of art is inherited - how far can the state intervene in the heirs' private-law autonomy regarding the management of the inheritance? According to Article 11 of the Law of the Republic of Latvia "On the Protection of Cultural Monuments", "natural and legal persons must ensure the preservation of cultural monuments[25] that are in their

[24] Copyright Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 06.04.2000., Article 16, paragraph 3.

[25] Cultural monuments are part of cultural and historical heritage — cultural-historical landscapes and specific sites (ancient burial grounds, cemeteries, parks, locations of historical events and notable individuals' activities), as well as individual graves, building ensembles and single buildings, works of

doi: 10.46282/bpf.2025.09

ownership (possession). The preservation of cultural monuments that are in state ownership is ensured by their possessors."[26] "The owner (possessor) of a cultural monument is obliged to comply with laws and other regulatory enactments, as well as with instructions regarding the use and preservation of the cultural monument."[27] Article 13 of the same law provides that "The National Heritage Board has the right to inspect objects that have cultural value in order to decide whether they should be included in the national list."[28] Taking into account that, according to the Law "On the Protection of Cultural Monuments", the preservation of cultural monuments is the responsibility of both the owners and the state, state intervention may be justified. However, the limits of such intervention must be assessed by balancing the heirs' private-law autonomy in managing the inheritance and the protection of public interests. Thus, if an author bequeaths a culturally and historically significant work to an heir - for example, a collection of writings or historical books that reveal culturally valuable insights from a particular time period - and the heir does not engage in protecting the author's moral rights (e.g., someone suddenly claims authorship of the collection), then the state may intervene in the protection of the work by including it in the list of state-protected cultural monuments. However, in practice, there have been no identified cases in which a designated state institution in the Republic of Latvia has directly exercised the protection of moral rights in relation to such cultural heritage.

As an example, one may consider a theoretical case where the works of Garlieb Helwig Merkel are published - works that "played a crucial role during the Latvian National Awakening in the second half of the 19th century - in shaping the construction of Latvian national history and the Latvian understanding of their past up to the Crusades of the 13th century"[29] - but the author's name is not indicated. Could the state intervene and require that the author's name be stated, thereby influencing how the work is used? According to the above analysis and considering the cultural value of such works to society, the state may become involved in the protection of the moral rights related to such works.

---

art, installations, and objects that possess historical, scientific, artistic, or other cultural value, and whose preservation for future generations is in the interest of the Latvian state and people, as well as international interests. Law of the Republic of Latvia "On the Protection of Cultural Monuments": Law of the Republic of Latvia. Adopted on 12.02.1992., Article 11.

[26] Law of the Republic of Latvia "On the Protection of Cultural Monuments": Law of the Republic of Latvia. Adopted on 12.02.1992., Article 11

[27] Law of the Republic of Latvia "On the Protection of Cultural Monuments": Law of the Republic of Latvia. Adopted on 12.02.1992., Article 11.

[28] Law of the Republic of Latvia "On the Protection of Cultural Monuments": Law of the Republic of Latvia. Adopted on 12.02.1992., Article 13.

[29] Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia. Garlieb Helwig Merkel. Available at: https://www.literatura.lv/personas/garlibs-helvigs-merkelis [viewed 22.02.2025].

doi: 10.46282/bpf.2025.09

Conclusion

Findings

1. After the author's death, the subjects entitled to exercise the author's moral rights may be their heirs. However, if there are no heirs or the estate is deemed heirless property, then, by law, the heirless property shall belong to the state as another successor of the author's rights.
2. Latvian legislation does not contain a direct provision granting the state the right to protect the author's moral rights after their death. However, in certain cases, the state may exercise such protection indirectly - for example, by managing heirless property or preserving cultural monuments - thus ensuring the inviolability and authenticity of works significant to the public.
3. In cases where the heirs do not exercise the right to protect the author's moral rights after their death, and under the law "On the Protection of Cultural Monuments" the work is considered cultural heritage, state intervention may be justified. However, the scope of such intervention must be assessed by balancing the heirs' private-law autonomy in managing the inheritance and the protection of public interests.

Discussion

The analysis presented in this paper underscores the need to revisit and clarify the legal framework governing the protection of authors' moral rights in Latvia, particularly in cases where no heirs exist. Given the increasing importance of safeguarding cultural and intellectual heritage, future legislation could consider introducing explicit provisions that empower designated state institutions or cultural authorities to act as stewards of moral rights in heirless situations. This could include establishing procedures for ensuring proper attribution, preventing the distortion of culturally significant works, and integrating such protection into the broader national heritage strategy. Strengthening the legal basis for state intervention in this area would not only fill the current normative gap but also reflect a more comprehensive understanding of the lasting public value of authorship.

Bibliography

1. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, Adopted: 09.09.1886, Amended: 28.09.1979.
2. Civil Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 28.01.1937.
3. Copyright Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 06.04.2000.

doi: 10.46282/bpf.2025.09

4. GRUDULIS, Māris: Ievads Autortiesībās. Riga: Latvijas Vēstnesis, 2006., p. 253. ISBN 9984-731-66-9.
5. Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia. Garlieb Helwig Merkel. Available at: https://www.literatura.lv/personas/garlibs-helvigs-merkelis [viewed 22.02.2025].
6. Judgment of the Department of Civil Cases of the Supreme Court Senate of 17.04.2019 in Case No. SKC-101/2019. Available at: (ECLI:LV:AT:2019:0417.C30486816.2.S).
7. Judgment of the Department of Civil Cases of the Supreme Court Senate of 30.05.2019 in Case No. SKC-178/2019. Available at: (ECLI:LV:AT:2019:0530.C32184016.5.S).
8. Law of the Republic of Latvia "On the Protection of Cultural Monuments": Law of the Republic of Latvia. Adopted on 12.02.1992.
9. Notariate Law: Law of the Republic of Latvia. Adopted on 01.06.1993.
10. On the List of State Protected Cultural Monuments: Order No. 128 of the Ministry of Culture. Available at: https://likumi.lv/ta/id/303392-par-valsts-aizsargajamo-kulturas-piemineklu-sarakstu, [viewed 22.02.2025].
11. RAJAN, Mira Teresa Sundara: Moral Rights: Principles, Practice and New Technology. New York: Oxford University Press Inc., 2011., p. 549. ISBN 978-0-19-539031-5.
12. Regulations on Competent Institutions and the Handling of Property Vested in the State: Cabinet Regulation No. 901 of 17 December 2024. Riga: Latvijas Vēstnesis, No.250, 27.12.2024.
13. Regulations on the Maintenance of the Inheritance Register and Inheritance Proceedings: Cabinet Regulation No. 618 of 4 August 2008. Riga: Latvijas Vēstnesis, No.130, 22.08.2008.
14. Regulations on the Procedure for the Actions of a Sworn Bailiff Regarding Heirless Property: Cabinet Regulation No. 364 of 2 July 2013. Riga: Latvijas Vēstnesis, No.141, 23.07.2013.
15. SEVILLE, Catherine: EU Intellectual Property Law and Policy. Cheltenham, United Kingdom / Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, Inc., 2009., 431 p. ISBN 978-18-47201-23-2.
16. VON LEWINSKI, Silke: International Copyright Law and Policy. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN: 978-01-99207-20-6.
17. World Intellectual Property Organization: Guide to the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works. Geneva: WIPO. WIPO Publication No. 615(E), 1978. ISBN 92-805-0002-3.

doi: 10.46282/bpf.2025.09

Contact details

Mag. iur. Sintija Zalane, Ph.D. student
sl12055@edu.lu.lv
University of Latvia
Faculty of Law

doi: 10.46282/bpf.2025.09

Civil Law Section
Current Challenges and Limits of Civil Law

Sekcia občianskeho práva
Aktuálne výzvy a limity civilného práva

EXEKUČNÉ KONANIE V ÉRE ALGORITMOV - PRÁVNE LIMITY A PERSPEKTÍVY NÁHODNÉHO PRIDEĽOVANIA EXEKÚTOROV

ENFORCEMENT PROCEEDINGS IN THE ALGORITHMIC ERA - LEGAL LIMITS AND PROSPECTS OF RANDOM ASSIGNMENT OF ENFORCEMENT OFFICERS (BAILIFFS)

Marek Ivančo[1], Daniel Ivanko[2]

Abstrakt: Príspevok analyzuje náhodné a rovnomerné prideľovanie exekučných vecí exekútorom podľa § 55 Exekučného poriadku ako organizačno-procesný nástroj nestrannosti, zavedený Veľkou novelou účinnou od 1. apríla 2017. Metodicky kombinuje normatívnu a inštitucionálnu analýzu a hodnotí tzv. „governance" alokačného mechanizmu ako je najmä stratifikácia vstupu prostredníctvom tzv. košov a jej riziká, zmenový režim a logovanie zásahov, auditovateľnosť a preskúmateľnosť. Súčasne precízne odlišuje systém náhodného výberu od umelej inteligencie. Text posudzuje legitimitu cieľa prerušiť väzby medzi veľkými oprávnenými a jednotlivými exekútormi, ako aj ústavnú udržateľnosť opatrenia vo svetle prebiehajúceho prieskumu na Ústavnom súde. Kľúčovým zistením je, že udržateľnosť je podmienená vysokou mierou preskúmateľnosti a efektívnymi procesnými zárukami v samotnom výbere i v následnom postupe exekútora (dopytovacie a pokynové oprávnenia súdu, štátny a komorový dohľad, disciplinárna právomoc Najvyššieho správneho súdu SR). Autori neopomínajú ani významné prínosy posudzovanej právnej úpravy (napríklad koncentrácia vecí toho istého povinného u jedného exekútora, redukcia duplicít a zjednodušenie komunikácie). V závere príspevku dochádza k sumarizácii dopadov posudzovanej právnej úpravy na právnu prax a k predostretiu možných *de lege ferenda* návrhov.

Kľúčové slová: exekútor, náhodné prideľovanie exekútorov, Veľká novela EP, exekučné konanie, umelá inteligencia

Abstract: The paper analyses the random and even allocation of enforcement cases to enforcement officers under Section 55 of the Enforcement Order as an

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
[2] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.10

organisational-procedural tool of impartiality, introduced by the Great Amendment effective 1 April 2017. Methodologically, the authors combine normative and institutional analyses and assess the "governance" of the allocation mechanism: input stratification via "baskets" and its risks, the change-control regime and logging of interventions, auditability, and reviewability. At the same time, it carefully distinguishes random selection from artificial intelligence. The text examines the legitimacy of the aim to sever ties between large creditors and individual enforcement officers, and the measure's constitutional sustainability amid ongoing review before the Constitutional Court. The key finding is that sustainability depends on a high degree of reviewability and effective procedural safeguards in both the selection itself and the officer's subsequent conduct (the court's inquiry and instruction powers, state and chamber oversight, and the disciplinary jurisdiction of the Supreme Administrative Court of the Slovak Republic). The authors also note significant benefits of the regulation (e.g. concentrating a single debtor's cases with one bailiff, reducing duplications and simplifying communication). The paper concludes by summarising impacts on legal practice and presenting possible *de lege ferenda* proposals.

Key words: judicial enforcement officer (bailiff), random allocation of bailiffs, Great Amendment to the Enforcement Order, enforcement proceedings, artificial intelligence

Úvod a teoretické východiská náhodného prideľovania exekučných vecí

Náhodné (a rovnomerné) prideľovanie exekučných vecí legislatívne upravené v § 55 zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „**EP**") reprezentuje koncepčný posun v organizácii výkonu verejnej moci v exekučnom konaní. Ide o dôsledok tzv. Veľkej novely EP[3], ktorý nadobudol účinnosť 1. apríla 2017. V zmysle uvedenej právnej úpravy sa poverenie na vykonanie exekúcie neviaže na voľbu oprávneného, ale na mechanizmus zaručujúci rovnomerné rozdelenie práce a prerušujúci motivačné väzby medzi veriteľmi a jednotlivými exekútorskými úradmi.[4] Garanciu

[3] Novela bola vykonaná zákonom č. 2/2017 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

[4] Podľa § 55 ods. 1 EP platí, že *„exekúciu vykoná exekútor, ktorého na vykonanie exekúcie poverí súd. Súd prideľuje veci vydaním poverenia na vykonanie exekúcie rovnomerne jednotlivým exekútorom náhodným výberom pomocou technických prostriedkov a programových prostriedkov schválených ministerstvom*

doi: 10.46282/bpf.2025.10

predstavujú technické a programové prostriedky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky obdobne ako pri výbere sudcov (§ 51 ods. 1 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a doplnení niektorých zákonov).[5]

Cieľ je artikulovaný jednoznačne – posilniť nezávislosť a nestrannosť exekútorov a znížiť priestor pre korupciu, klientelizmus a neprípustné diktovanie podmienok veľkými veriteľmi.[6] Nemožno tiež opomenúť druhý významný cieľ tzv. Veľkej novely EP, ktorým je posilniť mieru elektronizácie exekučného konania. Druhým cieľom nepochybne vybočujeme z obvyklých rámcov nielen európskeho priestoru (porovnaj napríklad Poľsko[7]), ale aj celosvetového. Ako príklad možno uviesť len postupné zavádzanie elektronizácie činnosti súdneho exekútora v Indonézii, hoci aj štúdia ukazuje, že služby súdnych exekútorov je potrebné rozvíjať a integrovať do elektronického súdnictva (v Indonézii, ktorej sa venuje štúdia), ktoré pozostáva z informačného systému na sledovanie prípadov, elektronického súdneho procesu a elektronického dohľadu nad exekúciou[8].

Tento posun treba interpretovať v širšom rámci funkcie exekúcie v civilnom procese. Bez efektívnej vynútiteľnosti právo na súdnu ochranu ostáva iluzórne. V slovenskom diskurze sa to opiera o ustálené chápanie exekútorskej činnosti ako integrálnej súčasti výkonu verejnej moci[9] a „zavŕšenia" súdnej ochrany. Aj judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj „**ESĽP**") považuje nútený výkon rozhodnutia za zavŕšenie práva na spravodlivý súdny proces a predstavuje jeho integrálnu časť na účely čl. 6 Dohovoru.[10] Rovnako judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej aj „**ÚS SR**").[11]

Dualita statusu exekútora je pomerne zásadný aspekt kritickej analýzy samotného procesu náhodného výberu exekútora. Na jednej strane teda exekútor pri výkone exekučnej činnosti má postavenie orgánu verejnej moci, je viazaný princípom legality

tak, aby bola vylúčená možnosť ovplyvňovania pridelenia vecí. Náhodným výberom sa veci neprideľujú exekútorovi, ktorému bol prerušený výkon funkcie exekútora, ktorému bol pozastavený výkon funkcie exekútora, ktorému výkon funkcie zanikol alebo ktorému bol ustanovený zástupca."

[5] Pravidlá prideľovania sú uvedené v odsekoch 2 až 5.

[6] PALLER, Miroslav: Novela Exekučného poriadku je výrazným krokom vpred [online]. Slovenská Komora Exekútorov, 2016. [naposledy cit. 2025-09-20]. Dostupné na internete: <https://www.ske.sk/novela-exekucneho-poriadku-je-vyraznym-krokom-vpred/>.

[7] STUDZIŃSKA, Joanna Maria: Electronic bailiff files as a tool for computerization the administration of justice in the Polish legal system. In: Procedia Computer Science, č. 192 (2021), s. 2943-2951.

[8] SYAHR, Zulfia Hanum Alfi: The bailiff's services in the electronic judicial era in Indonesia. In: Transforming Government: People, Process and Policy, roč. 17, č. 3 (2023), s. 317-327.

[9] Podľa § 2 ods. 1 EP je exekútor *„štátom určenou a splnomocnenou osobou na vykonávanie núteného výkonu exekučných titulov*". Súčasne podľa § 5 ods. 1 EP *„v súvislosti s výkonom exekučnej činnosti má exekútor postavenie verejného činiteľa*", a napokon podľa § 5 ods. 2 EP platí, že *„vykonávanie exekučnej činnosti je výkonom verejnej moci*."

[10] Rozsudok ESĽP zo dňa 19.03.1997, vo veci Hornsby c. Grécko (sťažnosť č. 18357/91), ods. 40.

[11] Nález ÚS SR zo dňa 15.11.2000, sp. zn. PL. ÚS 21/00 (ZNUÚS 2/2000).

doi: 10.46282/bpf.2025.10

a zasahuje do sféry základných práv a povinností účastníkov exekučného konania. Na strane druhej ide o slobodné povolanie so všetkým, čo k tomu patrí, teda heterogénnou kvalitou, odlišnými prístupmi a konkurenčným tlakom na výkon.[12] Nemožno však opomenúť ani skutočnosť, že primárnou úlohou súdneho exekútora nie je dosiahnutie zisku pri vykonávaní svojej činnosti, ale predovšetkým dosiahnutie vykonania exekučného titulu, a teda uspokojenie pohľadávky oprávneného.[13] Normatívny problém náhodného prideľovania sa tým ostrí: ako ďaleko môže zákonodarca ísť v homogenizácii agendy, ak legitímne sleduje nestrannosť, no zároveň zasahuje do profesijnej autonómie a dispozičnej slobody veriteľa?

Ďalším kľúčom k interpretácii sú materiálne dôvody úpravy. Argument nestrannosti nie je iba programovým heslom. Opakované väzby medzi veľkými oprávnenými a vybranými úradmi môžu deformovať motivácie a zhoršovať „zdanie nestrannosti". Náhodný výber exekútora preto teoreticky môže zasiahnuť do vlastníckeho práva, ale aj do práva na podnikanie, a preto by tento zásah mal prejsť testom proporcionality, ktorý pozostáva zo subtestu legality, vhodnosti (účelnosti), nevyhnutnosti a proporcionality v užšom zmysle.[14] Kritické hlasy upozorňujú, že ak existujú menej invazívne nástroje (súdny dozor, disciplinárna zodpovednosť, kontrola), musí zákonodarca odôvodniť, prečo siaha po náhodnosti a rovnomernosti ako po „silnejšom" prostriedku.[15]

Vzhľadom na uvedené formulujeme dve výskumné otázky, ktoré sa týkajú:

(i) Materiálnych garancií nestrannosti, ktoré model generuje. Je náhodnosť skutočne spôsobilá zvýšiť nezávislosť a objektívne „zdanie nestrannosti", alebo len nivelizuje výkon bez ohľadu na kvalitu?

(ii) *Governance* algoritmu. Aké parametre transparentnosti, auditovateľnosti a dohľadu sú nevyhnutné, aby sa model stal preskúmateľným a zodpovedným, a ako do tohto rámca (ne)patrí umelá inteligencia?

Metodicky text postupuje doktrinálne (výklad § 55 EP v kontexte ústavných princípov) a inštitucionálne (roly exekučného súdu, štátno-komorového dohľadu a disciplinárnej zodpovednosti). Vzhľadom na konferenčnú tému venovanú umelej inteligencii osobitne odlišujeme pravidlové algoritmy náhodného prideľovania od systémov umelej inteligencie a výslovne obmedzujeme ich možnú rolu na sekundárne vrstvy (monitoring anomálií, *compliance*), nie na samotné prideľovanie.

[12] ĽALÍK, Tomáš – BARANÍK, Kamil – DOMIN, Marek: Ústavnoprávna analýza náhodného prideľovania exekučných titulov. In: Justičná revue, roč. 69, č.4 (2017), s. 541-543.

[13] IVANKO, Daniel: Exekučné konanie po novom. Wien: Management pohľadávok, 2017, s. 91.

[14] Metodiku je možné podrobnejšie ilustrovať na línii nálezu ÚS SR zo dňa 26.01.2011, sp. zn. PL. ÚS 3/09, týkajúcom sa zákazu zisku zdravotných poisťovní. Pozri POBIJAK, Tomáš: K ústavno-právnym aspektom náhodného prerozdeľovania exekučných spisov súdnym exekútorom. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 23, č. 4 (2017), s. 10-20.

[15] Tamtiež.

doi: 10.46282/bpf.2025.10

Na rozdiel od pravidlového (deterministického) generátora, ktorý nerozhoduje na základe učenia sa zo vzorov, systémy umelej inteligencie v modernom poňatí zahŕňajú aj generatívne modely (tzv. LLM, či text-to-image modely), t. j. adaptívne nástroje schopné generovať obsah na základe trénovacích dát a inferencie.[16]

Požiadavky náhodného prideľovania exekúcií: generátor, „koše" a (ne)využitie umelej inteligencie

Východiskové normatívne mantinely už boli zasadené do kontextu v úvode tohto príspevku. V tejto časti sa sústredíme na to, ako sa právna idea náhodnosti a rovnomernosti pretavuje do praxe. Kým samotná náhodnosť rozdeľuje veci „spravodlivo" iba pri homogénnom vstupe, rovnomernosť vyžaduje stratifikáciu podľa objektívnych parametrov (hodnota, druh titulu, predpokladaná náročnosť). Možno povedať, že výber exekútora zabezpečuje vyvážené prerozdelenie vecí podľa troch osí:[17]

(i) Hodnota nároku – alokačný generátor v rámci kalendárneho roka pridelí každému exekútorovi porovnateľný podiel malých, stredných aj veľkých pohľadávok.

(ii) Povaha nároku – v tom istom období dostane každý exekútor obdobný počet vecí na vymoženie peňažného plnenia a samostatne aj nepeňažného plnenia.[18]

(iii) Aktuálna záťaž – systém v reálnom čase udržiava približne rovnaký počet pridelených exekúcií v rámci príslušného územného obvodu, čím zohľadňuje výkonnosť jednotlivých úradov.

---

[16] DAŇKO, Martin: Prienik umelej inteligencie a práva duševného vlastníctva: výzvy a očakávania. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s. 93-94.

[17] Dôvodová správa k § 55 ods. 5 zákona č. 2/2017 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

[18] V minulosti dochádzalo k výrazným disproporciám v prísune vecí k jednotlivým exekútorom, čo deformovalo ekonomické vzťahy. Medializovaný bol prípad exekútora s nápadom približne 20 000 vecí. Takýto objem si vyžadoval „úradnícky arzenál". Dnes má exekútorský úrad priemerne okolo 2,5 zamestnanca a bežný nápad sa pohybuje pri 500–600 veciach; v Nitre je exekútorov menej a aj priemerný nápad býva vyšší (okolo 1 000 vecí). Súčasne súťaženie o veľkých oprávnených sa neraz opieralo o dojednania, ktoré podhodnocovali náklady – napríklad exekútor prevzal 1 000 pohľadávok s tým, že pri zastavení exekúcie si neuplatní voči oprávnenému trovy exekúcie. V kuloároch sa však spomínali aj viac či menej hypotetické situácie, keď oprávnený mohol prisľúbiť exekútorovi, povedzme, 1 000 pohľadávok, pričom exekútor mal na základe dohody s takýmto oprávneným uhradiť poplatok za návrh na vykonanie exekúcie. Ten bol toho-času vo výške 16,50 € za každý návrh na vykonanie exekúcie. Exekútor poplatky zaplatil, no oprávnený (veriteľ) následne zmenil exekútora. Pôvodnému exekútorovi tak zostali vstupné náklady, hoci veľký počet konaní už bol iniciovaný.

doi: 10.46282/bpf.2025.10

V praxi táto systematika predstavuje system tzv. „košov", ktoré nie sú novým právnym nástrojom, ale implementačnou technikou na dosiahnutie účelu zákona – náhodné prideľovanie exekúcií by malo vytvárať porovnateľnú záťaž, nie iba približne rovnaký počet spisov. Inak by rovnomernosť skĺzla k „lotérii" s nepredvídateľnými extrémami a cieľ právnej úpravy by prestal pôsobiť. Zmyslom týchto košov je, že zohľadňujú aj predmet vymáhania, a to výšku istiny vymáhanej pohľadávky či druh vymáhanej pohľadávky.[19]

Z tejto technickej premisy plynú dve bezprostredné požiadavky. Prvou je znemožniť, aby algoritmus vytváral skryté preferencie – už len predvídateľné vzorce by popierali účel pravidla. Druhou je znížiť ovplyvňovanie zvonku – priestor na štiepenie podaní do nižších pásiem či taktizovanie s typmi titulov sa zužuje práve vtedy, keď sú hraničné situácie vopred upravené. Ak má náhodnosť plniť, okrem iného, protikorupčnú funkciu, musí byť zároveň overiteľná, a teda obsahovať zrozumiteľnú metodiku, úplnú stopu zásahov (zmenový režim, logy) a periodickú verifikáciu, ktorá *ex post* ukáže, že rozdelenie nápadu nebolo nijak ovplyvňované. Zmysel týchto opatrení koheruje s právnou požiadavkou preskúmateľnosti, keďže prideľovanie exekúcií je súčasťou výkonu verejnej moci v exekučnom konaní a dotýka sa realizácie práva na súdnu ochranu ako už bolo uvedené v predošlej kapitole tohto príspevku.

Aj status exekútora formuje požiadavky na dizajn systému. Pri výkone funkcie exekútor predstavuje orgán verejnej moci a je viazaný princípom legality. To vylučuje prideľovanie cez tzv. „čiernu skrinku" a kladie dôraz na normatívnu predvídateľnosť pravidiel. Zároveň je exekútorská prax slobodným povolaním s prirodzenou heterogenitou[20]; architektúra prideľovania preto nesmie byť kvalitatívne cielená, ale neutrálna voči výkonnosti jednotlivých exekútorov.

Z pohľadu elektronickej náhodnosti je kľúčové, aby nezávislé audity nielen mohli skontrolovať prerozdelenie z minulosti, ale aj verifikovať zmenový režim – teda kto, kedy a prečo zasiahol do konfigurácie, resp. náhodnosti. Len pri takomto nastavení možno dôveryhodne tvrdiť, že náhodný elektronický výber skutočne posilňuje nestrannosť a znižuje priestor pre klientelizmus a korupciu, nie že ich iba presúva do vrstvy, ktorej nerozumejú ani právnici, ani účastníci exekučného konania.

---

[19] Ide o kategórie do 100,- eur; do 500,- eur; do 2000,- eur; do 10 000,- eur; nad 10 000,-eur. Osobitnou je kategória týkajúca sa výživného – tá je zohľadňovaná bez ohľadu na sumu a vymoženie nepeňažnej pohľadávky. IVANKO, Daniel: § 55 Poverenie na vykonanie exekúcie a prideľovanie vecí. In: ŠTEVČEK, Marek – KOTRECOVÁ, Alexandra – TOMAŠOVIČ, Marek – MOLNÁR, Peter a kol.: Exekučný poriadok. Komentár. 3. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 273.

[20] Pre porovnanie inštitút justičných čakateľov, ktorý bol zrušený, nikdy nepredstavoval slobodné povolanie, preto sa ani nevyznačovali autonómiou, heterogenitou a slobodou ako exekútori. K tomu pozri nález ÚS SR zo dňa 07.05.2014, sp. zn. PL. ÚS 102/2011. Uvedené porovnanie možno využiť aj pri kritike náhodného výberu exekútora.

doi: 10.46282/bpf.2025.10

Otázka umelej inteligencie do tohto obrazu vstupuje najmä terminologicky a legitimačne. Pravidlový (deterministický) systém prideľovania je kvázi predchodca AI. AI naopak pracuje adaptívne, učí sa zo vzorov a, pokiaľ nie je dôkladne vysvetliteľná, prenáša časť normatívnej diskrečnej moci na ťažko kontrolovateľný subsystém. Sme preto toho názoru, že v prostredí výkonu verejnej moci je racionálne vyhradiť AI len pre sekundárne vrstvy ako sú detekcia anomálií v rozdelení exekúcií, signalizácia možného obchádzania pravidiel, automatizovaná tvorbu auditných reportov. Samotné rozhodnutie „komu" sa vec pridelí musí zostať výsledkom opisných pravidiel a ľudskej kontroly. Inak by sa oslabovalo to, čo má byť chránené – legalita, nestrannosť a preskúmateľnosť.

Nemožno neuviesť, že doteraz publikované, nepochybne limitujúce výskumné zdroje uvádzajú, že napríklad pri správnom súdnictve, kam s istou mierou abstrakcie možno zaradiť aj systém náhodného výberu súdneho exekútora, nemožno systémy AI využívať[21].

Napokon, náhodné prideľovanie exekúcií by malo rešpektovať ekonomiku výkonu bez skĺznutia k „meritórnej" optimalizácii. Inými slovami, reputačná súťaž a diferenciácia kvality nech sa odohrávajú mimo náhodného prideľovania – napríklad vo forme verejných metrík rýchlosti či úspešnosti, ktoré informujú trh a profesijnú diskusiu, ale nevracajú do systému selektívne väzby medzi oprávnenými a exekútormi.

V súvislosti s využívaním AI pri tzv. hybridnej justícii sa vyžaduje, aby nástroje umelej inteligencie spĺňali požiadavky štyroch základných predpokladov, a to: aby boli prístupné, transparentné (tzv. *open sources*), zrozumiteľné a auditovateľné. Splnenie uvedených predpokladov tak vyžaduje od počiatku sledovateľnosť nástroja, znalosť použitých údajov, ich výstup musí pochádzať z certifikovaných, nehmotných zdrojov, musí byť dostupná kontrola presnosti, zabezpečená zákonnosť ich spracovania a ich prepojenie s algoritmami, ktoré budú použité[22].

Summa summarum, udržateľný model stojí na troch oporách, a to:

(i) jasne popísaný pravidlový dizajn (vrátane rozumnej stratifikácie),
(ii) nepriestrelná stopa zásahov a nezávislý audit,
(iii) AI len v podporných vrstvách.

V tejto konfigurácii možno dôveryhodne naplniť sľub nestrannosti a súčasne obstáť v zákonných požiadavkách na „náhodnosť" a „rovnomernosť" podľa § 55 EP.

[21] This is why, in line with the research thesis set forth here, they should not be applied in all case types and they should not be applied in cases of judicial review of administration. See NOWOTKO, Paweł Marcin: AI in judicial application of law and the right to a court. In: Procedia Computer Science, č. 192 (2021), s. 2220-2228.

[22] MARTÍN DIZ, Fernando: Justicia Híbrida: La tecnología disruptiva al servicio del proceso. In: IUS ET VERITAS, č. 68 (2024), s. 113.

doi: 10.46282/bpf.2025.10

Právne limity a procesné záruky náhodného prideľovania exekúcií (so zreteľom na prebiehajúci ústavný prieskum)

Jadro diskusie o ústavnej udržateľnosti náhodného a rovnomerného prideľovania exekúcií sa dnes posúva z roviny abstraktných deklarácií do roviny námietok, ktoré už sú predmetom ústavného prieskumu.[23] V tejto časti príspevku sa preto sústreďujeme najmä na tieto tri aspekty:

(i) rámec ústavného prieskumu,
(ii) pozitívne procesné záruky v systéme a
(iii) materiálne dôvody, ktoré majú uniesť proporcionalitu zásahu.

Ústavný súd prijal 20. decembra 2023 na ďalšie konanie návrh skupiny 31 poslancov, ktorý napáda § 55 EP vo väzbe na čl. 46, 47, 35, 20 a ďalšie články Ústavy č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej aj „**Ústava**"). Z pohľadu merita je dôležité, že predmetom namietaného nesúladu je metóda prideľovania exekúcií, ktorou štát podľa navrhovateľov odníma oprávneným v exekučnom konaní voľbu exekútora a zasahuje aj do profesijnej autonómie exekútorov, ale aj do ich ľudskej dôstojnosti.[24, 25] V literatúre sa tento zásah označuje aj ako prelomenie dispozičnej zásady v exekučnom konaní, čo následne kladie vyššie nároky na proporcionalitu a preskúmateľnosť.[26] Tieto námietky korešpondujú s kritikou, v zmysle ktorej nemožnosť výberu je vnímaná ako zásah do vlastníckeho práva k pohľadávke a do personálnej autonómie veriteľa, ktorú ústavná judikatúra považuje za súčasť vlastníckeho práva, ktoré je *„súčasťou jadra personálnej autonómie jednotlivca*".[27]

Z hľadiska proporcionality nemožno obísť otázku, či deklarovanú nestrannosť a rovnomernosť možno dosiahnuť menej invazívne. Uvedená otázka je znásobená autormi ústavnoprávnej analýzy, ktorí zdôrazňujú, že existujúce garancie

[23] Mimochodom, aj v rámci legislatívneho procesu (2016–2017) bola samotná voľba modelu prideľovania exekútora najkontroverznejšou otázkou Veľkej novely EP. V MPK k novele bolo k Veľkej novele EP uplatnených 1 181 pripomienok (z toho 365 zásadných) a vznikli aj *ad hoc* akademické stanoviská kritické k prelomeniu dispozičnej zásady, ktoré v tomto článku taktiež spomíname. Bližšie pozri MALIAR, Martin: Nové pravidlá pre exekučné konanie a náhodný výber súdneho exekútora. In: Justičná revue, roč. 69, č. 4 (2017), s. 564-571.

[24] Ak by nastavenie systému z profesionálov robilo čisté prostriedky na dosiahnutie (inak legitímneho) cieľa rovnomernosti, išlo by o neprípustnú instrumentalizáciu osoby (zákaz zaobchádzať s človekom len ako s prostriedkom). In: BARAK, Aharon: Human Dignity: The Constitutional Value and the Constitutional Right. Cambridge University Press, 2015, s. 147.

[25] V slovenskej doktríne sa pritom ľudská dôstojnosť chápe ako najvyššia hodnota, ktorú sú povinné chrániť všetky orgány verejnej moci vo vertikálnych aj horizontálnych vzťahoch, a zároveň patrí do materiálneho jadra Ústavy. In: BALOG, Boris: Materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky. Žilina: Eurokódex, 2014, s. 101-103.

[26] KRAJČO, Jaroslav: Exekučný poriadok. Komentár. Bratislava: EUROUNION, 2009, s. 578.

[27] Nález ÚS SR zo dňa 24.01.2011, sp. zn. PL. ÚS 19/09 (ZNUÚS 2/2011).

doi: 10.46282/bpf.2025.10

nestrannosti, ako napríklad vylúčenie pre zaujatosť, disciplinárna zodpovednosť a súdny dozor, tvoria robustný katalóg poistiek aj bez centrálneho losovania.[28]
Na opačnej strane stoja teleologické dôvody zákonodarcu. V tomto smere dôvodová správa explicitne pripisuje náhodnému elektronickému výberu, okrem iného, aj procesné nástroje, ktoré majú náhodnosť udržať v medziach legality a preskúmateľnosti. Tými sú kauzálna príslušnosť Okresného súdu Banská Bystrica a výlučná elektronická komunikácia, ktoré mali zvýšiť kontrolovateľnosť a znížiť priestor na rozdielnosť rozhodovacej praxe.[29] V tomto kontexte je tiež potrebné spomenúť, že kým exekúciami sa na súdoch pred Veľkou novelou EP zaoberalo približne 350 sudcov a 600 súdnych úradníkov, dnes je situácia taká, že na kauzálne príslušnom súde pôsobí 9 sudcov exekučného grémia, zhruba 60 vyšších súdnych úradníkov, 22 súdnych tajomníkov a 6 asistentiek senátov.[30]
Okrem toho, je potrebné taktiež vyzdvihnúť, že zavedenie náhodného výberu exekúcií sa v praxi spája aj s pravidelnou lustráciou majetku a procesným vedením komunikácie s povinným. Ak je na jedného povinného vedených viac exekúcií, koncentrácia pod „jedného exekútora" minimalizuje duplicitné lustrácie, viacnásobné žiadosti voči tým istým inštitúciám či paralelnú komunikáciu zamestnávateľov pri zrážkach – efekt, ktorý je vecne aj nákladovo významný.[31] Komunikácia zamestnávateľov pri zrážkach zo mzdy sa sústredí na jediného exekútora. Povinný bude podávať vyhlásenie o majetku a realizovať úhrady len u neho, nie súbežne viacerým.
Ústavný test sa preto zbieha v dvoch praktických otázkach. Po prvé, či náhodnosť a rovnomernosť v praxi skutočne potláčajú preferencie oprávnených bez vytvárania nových nezrovnalostí. Po druhé, či sú k dispozícii pevné procesné záruky pri zlyhaniach.
Pri oboch nastolených otázkach je vhodné uviesť, že exekučný súd má dopytovacie a pokynové oprávnenia. Môže vyžadovať správy a vysvetlenia o priebehu, uložiť procesný úkon na odstránenie nedostatkov (§ 32 EP) a sankcionovať nesplnenie pokynu ako závažné disciplinárne previnenie (§ 32 veta *in fine* EP v spojitosti s § 221 ods. 2 EP). Táto priebežná procesná kontrola v konkrétnych veciach vyvažuje

[28] ĽALÍK, Tomáš – BARANÍK, Kamil – DOMIN, Marek: Ústavnoprávna analýza náhodného prideľovania exekučných titulov. In: Justičná revue, roč. 69, č. 4 (2017), s. 545-548.
[29] Všeobecná časť dôvodovej správy k zákonu č. 2/2017 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
[30] Uvedené počty sú približné, a to k dátumu finalizácie tohto príspevku, t. j. 28.09.2025.
[31] Podľa § 55 ods. 4 EP platí, že *„ak proti povinnému je vedená exekúcia, v ktorej už súd udelil exekútorovi poverenie na vykonanie exekúcie, každá ďalšia vec proti tomu istému povinnému sa pridelí tomu istému exekútorovi, ktorý už vykonáva skôr začatú exekúciu proti tomuto povinnému; náhodný výber exekútora podľa odseku 1 sa v takom prípade nepoužije*."

doi: 10.46282/bpf.2025.10

absenciu autonómie oprávneného pri výbere. Ak teda výkon exekúcie viazne, resp. dôjde k porušeniu procesných noriem, súd má nástroje, ako zjednať nápravu bez ohľadu na to, komu bola vec pridelená. Rovnako tak je nemenej podstatným nástrojom možná zmena súdneho exekútora exekučným súdom, pričom súdny exekútor, ktorému bola vec z uvedeného dôvodu odňatá nemá nárok na náhradu trov v súvislosti s vedením exekučného spisu a rovnako tak môže byť zaviazaný nahradiť účastníkom konania trovy, ktoré im dovtedy v konaní vznikli.[32]

Druhá, komplementárna línia ide mimo spis a smeruje k štátnemu dohľadu a stavovskému dozoru. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky vykonáva štátny dohľad nad činnosťou komory a činnosťou exekútorov: sleduje zákonnosť postupov v konkrétnych veciach, vykonáva pravidelné a účelové previerky exekútorských úradov a exekučných spisov a vyhodnocuje správy komory o jej činnosti a činnosti exekútorov (§ 8 ods. 2 EP). Pri výkone dohľadu je oprávnené nahliadať do spisov a evidencií, požadovať písomné vyjadrenia a ústne vysvetlenia, a vstupovať do priestorov úradu; exekútor je povinný poskytovať súčinnosť v určenej lehote (§ 8 ods. 3 a ods. 4 EP). Komora každoročne zverejňuje správu s agregovanými údajmi o nápade a vybavenosti (§ 8 ods. 7 EP). Tieto povinnosti vytvárajú auditnú stopu, ktorá je rozhodujúca práve pri dokazovaní, že náhodný algoritmus bol prevádzkovaný bez preferencií.

Ak sa zistí porušenie pravidiel, existuje kontrolný mechanizmus podľa § 218e EP (kontrolná komisia zložená z troch exekútorov a zástupcu ministerstva), s právom vstupu do úradov, vyžiadania spisov a vysvetlení; exekútor má procesné právo podať námietky do 14 dní od doručenia protokolu, ktoré komisia preverí (§ 218e ods. 5 EP). Ak zistenia nasvedčujú disciplinárnemu previneniu, predseda kontrolnej komisie po vyjadrení prezídia komory podá disciplinárny návrh (§ 218e ods. 6 EP). Od 1. januára 2021 rozhoduje v disciplinárnej agende Najvyšší správny súd SR. Tento vertikálny rebrík dohľadu dopĺňa horizontálna spúšťacia logika – podnetom môžu byť sťažnosti fyzických či právnických osôb (§ 218a EP), už spomínaná iniciatíva súdu alebo orgánov verejnej moci; kontrola exekučnej činnosti sa vždy vykoná, ak o to požiada ministerstvo (§ 218e ods. 2 EP).

Aj zodpovednostný režim bol po Veľkej novele EP v roku 2017 upravený tak, aby sa nároky poškodených reálne domohli satisfakcie. Pri porušení povinností exekútora sa uplatní náhrada primárne z poistenia zodpovednosti, subsidiárne z majetku exekútora. Štát zodpovedá za škodu spôsobenú exekútorom, len ak ju nebolo možné uspokojiť z majetku poisťovateľa alebo exekútora (§ 31 EP).[33]

[32] Pozri § 34 EP.

[33] V konaniach začatých pred účinnosťou novely si mohol poškodený zvoliť, či bude náhradu škody uplatňovať voči štátu (podľa zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci a o zmene niektorých zákonov) alebo priamo voči súdnemu exekútorovi (porovnaj § 33 EP v znení do účinnosti Veľkej novely EP).

doi: 10.46282/bpf.2025.10

Oponenti mechanizmu pred ÚS SR však neargumentujú len procesom nápravy, ale poukazujú na štrukturálne dopady. Strata voľby exekútora podľa nich popiera ústavné princípy hospodárskej súťaže a nivelizuje slobodné povolanie smerom ku kvázi-úradníckemu výkonu. Zároveň sa namieta neefektivita (riziko, že vec veriteľa skončí u neefektívneho exekútora) a zásah do rovnosti, keď iné regulované subjekty so zverenými úlohami súťažia o klientov.

Tu stojí za zmienku aj ďalšia materiálna protiváha. Dôvodová správa otvorene vychádza z toho, že pred novelou dochádzalo k silnej koncentrácii nápadu u niektorých úradov a k opakovaným väzbám s veľkými veriteľmi; práve preto má „náhodný elektronický výber" a organizácia konania na jedinom exekučnom súde posilniť nezávislosť a znižovať priestor pre klientelizmus.[34]

Pri skutkových otázkach efektivity nemá zmysel sporiť sa len na úrovni dojmov. Od roku 2017 sa popri náhodnosti zaviedlo aj časové ohraničenie exekúcií v nemajetných veciach a paušálne trovy zastavenia, ktoré vznikli oprávnenému veriteľovi. Tieto zmeny majú štatistický tieň. Totižto, keď po piatich rokoch došlo k hromadnému zastaveniu dlhodobo neúspešných vecí, mohlo to skresliť agregované ukazovatele dĺžky trvania.

Z hľadiska rovnosti a spravodlivého procesu je kľúčové, že výkon exekučného titulu je integrálnou súčasťou práva na spravodlivé konanie; štát zodpovedá nielen za to, kto koná, ale aj za to, ako účinne sa rozhodnutie vykoná. Preto je správne, že preskúmateľnosť a dohľad nie sú „nadstavbou", ale predpokladom ústavnej udržateľnosti náhodného prideľovania. Pomer medzi verejnoprávnou tvárou exekútora (viazanosť legalitou a zásahy do práv povinného) a súkromnoprávnymi znakmi povolania (autonómia kancelárie, heterogenita výkonu) ostáva napätý; odborná literatúra výslovne varuje, že ak sa rovnováha posúva, musí to byť podložené „*veľmi významnými dôvodmi a naliehavou spoločenskou potrebou*" a sprevádzané sprievodnými zárukami.[35]

Napokon sa na tomto mieste vyjadríme aj k často artikulovanej pochybnosti, že „malé" pohľadávky (typicky zdravotné a sociálne odvody) budú v praxi zanedbávané, treba posudzovať cez objektívne povinnosti odborného výkonu. Exekútor je viazaný povinnosťou konať s odbornou starostlivosťou a pravidelnou lustráciou majetku. Reputačné, ale aj poistné stimuly odrádzajú od jeho prípadného selektívneho prístupu. Ak by napriek tomu k pochybeniu došlo, kombinácia procesného dozoru súdu (§ 32 EP), štátneho dohľadu, kontrolnej komisie (§ 218e EP) a disciplinárnej právomoci NSS SR vytvára súbor rýchlych a adresných nástrojov nápravy.

[34] Porovnaj predošlú kapitolu a osobitne poznámku pod čiarou č. 13.

[35] ĽALÍK, Tomáš – BARANÍK, Kamil – DOMIN, Marek: Ústavnoprávna analýza náhodného prideľovania exekučných titulov. In: Justičná revue, roč. 69, č. 4 (2017), s. 542-543.

doi: 10.46282/bpf.2025.10

Záver alebo dopady, riziká a odporúčania *de lege ferenda* (vrátane AI)

V našom príspevku sme uviedli, že náhodné a rovnomerné prideľovanie exekučných vecí obstojí ako organizačný nástroj nestrannosti exekútorov len tam, kde je jeho metodika vopred opísaná, prevádzka auditovateľná a dohľad reálne účinný. Tento inštitút má nepochybné výhody. Možno spomenúť napríklad koncentráciu vecí toho istého povinného u jedného exekútora, ktorá redukuje duplicity (lustrácie, dopyty, komunikácia zamestnávateľov). Iste, tento systém so sebou nesie aj určité riziká. Ale ako sme aj upozornili, napríklad pokiaľ ide o selektívne zanedbávanie malých pohľadávok prideľovaných podľa tzv. košov, tomu bráni povinnosť exekútora postupovať s odbornou starostlivosťou.

Okrem toho, rozhodujúce je, aby „rovnomernosť" prideľovania exekúcií nebola len čo do počtu vecí. Stratifikácia vstupu (tzv. koše) musí vyrovnávať reálnu náročnosť.

Dôvodová správa od reformy očakávala väčšiu nezávislosť exekútorov a zníženie priestoru pre korupciu a klientelizmus vďaka náhodnému elektronickému výberu a kauzálnej príslušnosti Okresného súdu Banská Bystrica. Proporcionalita obmedzenia práva veriteľov vybrať si svojho exekútora, resp. práva exekútora slobodne podnikať sa však bude lámať na reáliách, nie na deklaráciách. V tomto smere si však treba uvedomiť, či robí jedna lastovička leto, alebo či je aktuálny systém konzistentne nedokonalý a v takom prípade by mal byť vylepšený, či dokonca nahradený.

Možno konštatovať, že v rámci vyvažujúcich procesných záruk už systém obsahuje hustú sieť. Tou sú dopytovacie a pokynové oprávnenia exekučného súdu (vrátane kvalifikácie nesplnenia pokynu ako závažného disciplinárneho previnenia) a mechanizmus zmeny exekútora v zákonom stanovených extrémoch, ďalej štátny dohľad ministerstva (pravidelné a účelové previerky, vyžiadanie vyjadrení, vstup do priestorov) a každoročná správa komory; kontrolná komisia podľa § 218e EP s právom vstupu, vyžiadania spisov a disciplinárnym návrhom, o ktorom rozhoduje Najvyšší správny súd SR. Tieto línie dávajú zásahu do slobodného výberu exekútora určitú legitimitu – voľba exekútora je síce po Veľkej novele EP obmedzená, ale preskúmateľnosť a náprava prípadných pochybení obmedzená určite nebola.

De lege ferenda sa preto javí ako vhodné:

(i) v prvom rade zachovať zákonné možnosti zmeny exekútora v extrémoch (konflikt záujmov, opakované prieťahy), s rýchlou súdnou kontrolou;

(ii) uvažovať nad zakotvením zmenového režimu a úplného logovania v procese náhodného výberu exekútora, ktoré umožnia prípadnú preskúmateľnosť;

(iii) uvažovať nad detailnejším publikovaním otvorených agregovaných štatistík rozdelenia nápadu a základných výsledkov (vrátane času k prvým

doi: 10.46282/bpf.2025.10

účinným úkonom), aby kvázi „reputačná súťaž" exekútorov prebiehala aj mimo prideľovania exekúcií;

(iv) zákonom vyjadriť zákaz použitia prediktívnych/učiacich sa modelov v samotnom akte prideľovania exekúcií a povinnosť vysvetliteľnosti pre akékoľvek podporné nástroje. Pri potenciálnej implementácii AI udržať AI výlučne v sekundárnych vrstvách ako sú detekcia anomálií, signalizácia „gamingu", automatizovaná tvorba auditných reportov – nie však v samotnom prideľovaní exekúcií, ktoré musí samo o sebe zostať deterministicky opísané a ľudsky kontrolovateľné.

Domnievame sa, že v takto nastolenej konfigurácii bude možné celkom jednoznačne hovoriť o zásahu do práva na slobodnú voľbu exekútora, ktorý obstojí v proporcionalite a súčasne rešpektuje materiálne garancie spravodlivého procesu.

Zoznam použitej literatúry

1. BALOG, Boris: Materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky. Žilina: Eurokódex, 2014. 180 s. ISBN 978-80-8155-032-4.
2. BARAK, Aharon: Human Dignity: The Constitutional Value and the Constitutional Right. Cambridge University Press, 2015. 200 s. ISBN 978-1-107-09023.
3. DAŇKO, Martin: Prienik umelej inteligencie a práva duševného vlastníctva: výzvy a očakávania. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. S. 92-103 s. ISBN 978-80-7160-728-1.
4. IVANKO, Daniel: § 55 Poverenie na vykonanie exekúcie a prideľovanie vecí. In: ŠTEVČEK, Marek – KOTRECOVÁ, Alexandra – TOMAŠOVIČ, Marek – MOLNÁR, Peter a kol.: Exekučný poriadok. Komentár. 3. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2018. 1752 s. ISBN: 978-80-7400-909-9.
5. IVANKO, Daniel: Exekučné konanie po novom. Wien: Management pohľadávok, 2017. S. 91-98. ISBN: 978-3-9504554-0-3.
6. KRAJČO, Jaroslav: Exekučný poriadok. Komentár. Bratislava: EUROUNION, 2009. 600 s. ISBN 978-80-8937-407-6.
7. ĽALÍK, Tomáš – BARANÍK, Kamil – DOMIN, Marek: Ústavnoprávna analýza náhodného prideľovania exekučných titulov. In: Justičná revue, roč. 69, , č. 4 (2017), s. 540-563.
8. MALIAR, Martin: Nové pravidlá pre exekučné konanie a náhodný výber súdneho exekútora. In: Justičná revue, roč. 69, č. 4 (2017), s. 564-571.
9. MARTÍN DIZ, Fernando: Justicia Híbrida: La tecnología disruptiva al servicio del proceso. In: IUS ET VERITAS, č. 68 (2024), s. 113-129.
10. NOWOTKO, Paweł Marcin: AI in judicial application of law and the right to a court. In: Procedia Computer Science, č. 192 (2021), s. 2220-2228.

doi: 10.46282/bpf.2025.10

11. PALLER, Miroslav: Novela Exekučného poriadku je výrazným krokom vpred [online]. Slovenská Komora Exekútorov, 2016. [naposledy cit. 2025-09-20]. Dostupné na internete: <https://www.ske.sk/novela-exekucneho-poriadku-je-vyraznym-krokom-vpred/>.
12. POBIJAK, Tomáš: K ústavno-právnym aspektom náhodného prerozdeľovania exekučných spisov súdnym exekútorom. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 23, č. 4 (2017), s. 10-20.
13. STUDZIŃSKA, Joanna Maria: Electronic bailiff files as a tool for computerization the administration of justice in the Polish legal system. In: Procedia Computer Science, č. 192 (2021), s. 2943-2951.
14. SYAHR, Zulfia Hanum Alfi: The bailiff's services in the electronic judicial era in Indonesia. In: Transforming Government: People, Process and Policy, roč. 17, č. 3 (2023), s. 317-327.

Kontaktné údaje

Mgr. Marek Ivančo, PhD.
marek.ivanco@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva

JUDr. Daniel Ivanko, PhD.
daniel.ivanko@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva

doi: 10.46282/bpf.2025.10

VYUŽÍVANIE NÁSTROJOV UMELEJ INTELIGENCIE V ADVOKÁTSKEJ PRAXI

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADVOCACY

Zuzana Mlkvá Illýová[1], Igor Hron[2]

Abstrakt: Článok sa zaoberá moderným využívaním nástrojov umelej inteligencie (AI) v advokátskej praxi, s dôrazom na ich prínosy aj riziká. Analyzuje oblasti, v ktorých sa AI už dnes uplatňuje, ako je právny rešerš, tvorba podaní, due diligence, sumarizácia spisov, predikcia výsledkov sporov a administratívna podpora advokátov, a poukazuje na praktické príklady z medzinárodného aj domáceho prostredia. Článok sa zameriava aj na riziká spojené s využívaním AI, predovšetkým na otázky dôvernosti a ochrany osobných údajov, spoľahlivosti výstupov a potreby zachovania ľudského faktora v advokácii. Súčasťou článku sú aj výsledky dotazníkového prieskumu medzi slovenskými advokátmi, ktorý zisťoval, či a v akej miere využívajú nástroje umelej inteligencie v praxi a aké konkrétne aplikácie preferujú. Cieľom článku je poskytnúť komplexný prehľad spôsobov využitia AI v advokátskej praxi, analyzovať dostupné nástroje a zhodnotiť riziká, ktoré využívanie umelej inteligencie prináša pre výkon advokácie a zachovanie jej základných princípov.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, advokácia, technológie v práve, regulácia

Abstract: The article examines the modern use of artificial intelligence (AI) tools in legal practice, focusing on both their benefits and risks. It analyzes the areas in which AI is already applied, including legal research, drafting of legal documents, due diligence, summarization of case files, litigation outcome prediction and administrative support for law firms, while also highlighting practical examples from international and domestic contexts. The article also addresses the risks associated with the use of AI, in particular issues of confidentiality and data protection, reliability of outputs and the need to preserve the human factor in legal services. It further presents the results of a survey conducted among Slovak lawyers, which explored the extent to which they use AI tools in practice and identified the most frequently used

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Ústav klinického právneho vzdelávania.

[2] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

applications. The aim of the article is to provide a comprehensive overview of the ways in which AI can be used in legal practice, to analyze available tools and to assess the risks that the use of AI poses for the performance of the legal profession and the preservation of its core values.

Key words: artificial intelligence, legal profession, legal technology, regulation

Úvod

Umelá inteligencia (AI)[3] sa stáva stále významnejšou súčasťou poskytovania právnych služieb a mení spôsob, akým advokáti pracujú.[4] Výnimkou nie je ani oblasť právneho výskumu.[5] Veľké právnické firmy ale aj menšie kancelárie stále viac využívajú rôzne AI nástroje s cieľom zvýšenia produktivity dosiahnutia a lepších výsledkov pre klientov.[6] Advokáti očakávajú, že AI pomôže zvládať rutinné úlohy rýchlejšie a presnejšie, zníži náklady a uvoľní čas na analytickejšie právne výstupy. AI a rôzne nástroje využívajúce strojové učenie,[7] už teraz nachádzajú uplatnenie vo viacerých oblastiach právnej praxe, ktoré podrobne rozoberieme nižšie. Zároveň s jej využívaním prirodzene prichádzajú viaceré riziká a výzvy. Advokátska profesia je založená na dôvere, dôvernosti a odbornom posúdení, pričom neopatrné alebo nekontrolované využívanie AI môže narušiť systém ochrany práv klienta. Napríklad americká advokátska komora (ABA) vydala v roku 2024 formálne stanovisko k

[3] V článku vo všeobecnosti používame pri pojme AI definíciu LGAIM (Large Generative Artificial Intelligence Models) pod ktorými máme na mysli pokročilé modely strojového učenia, ktoré sú trénované na generovanie nových dát, ako je text, obraz alebo zvuk, čo ich odlišuje od iných AI modelov, ktoré sú určené napr. na predikcie alebo klasifikácie. Pri inom využití alebo nástrojoch na prípadné odlišnosti poukazujeme na konkrétnych miestach v článku. Bližie pozri: HACKER Philipp Hacker – ENGEL Andreas – MAUER Marco. Regulating ChatGPT and other Large Generative AI Models. In: *Proceedings of the 2023 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT '23).* Association for Computing Machinery, 2023, s. 1112–1123. https://doi.org/10.1145/3593013.3594067.

[4] CHOI, Jonathan et al. Lawyering in the Age of Artificial Intelligence. In: *Minnesota Law Review*, roč. 109, č. 1 (2024), s. 150.

[5] MA, Guangze. Informetric Analysis of Researches on Legal Issues Related to Artificial Intelligence. In: *Asia Conference on Cognitive Engineering and Intelligent Interaction (CEII).* 2023, s. 131.

[6] COUTURE, Robert J. The Impact of Artificial Intelligence on Law Firms' Business Models, Harvard Law School Center on the Legal Profession – Insights, 25.2.2025, dostupné na: https://clp.law.harvard.edu/knowledge-hub/insights/the-impact-of-artificial-intelligence-on-law-law-firms-business-models/

[7] AMERICAN BAR ASSOCIATION. *Formal Opinion 512: Generative Artificial Intelligence Tools*. Standing Committee on Ethics and Professional Responsibility. 2024. Dostupné na: https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/professional_responsibility/ethics-opinions/aba-formal-opinion-512.pdf

doi: 10.46282/bpf.2025.11

využívaniu AI, britský regulačný orgán SRA (The Solicitors Regulation Authority)[8] schválil prvú „AI-driven" advokátsku kanceláriu, avšak pod podmienkou prísneho dohľadu advokátov (ľudského faktora na kontrolu kvality)[9] a Rada európskych advokátskych komôr (CCBE) publikovala v roku 2022 odporúčania pre použitie AI v advokácii[10] a rovnako aj FBE formulovala pravidlá používania AI v advokácii.[11] Tieto kroky signalizujú, že kým AI môže priniesť nevídanú efektivitu a inováciu do tvorivej činnosti advokátov, musí byť nasadzovaná obozretne, aby neohrozila podstatu advokácie. S ohľadom na využívanie nástrojov umelej inteligencie v právnej praxi je nutné precizovať aj pravidlá profesijnej etiky, ktoré budú tieto zmeny v práci advokátov dôsledne reflektovať.

Spôsoby využívania AI v advokátskej praxi

Moderné AI nástroje (vrátane veľkých jazykových modelov – LLM) dokážu automatizovať alebo asistovať pri mnohých činnostiach, ktoré predtým vykonávali výlučne ľudia. V advokátskej praxi sa osvedčujú najmä v nasledujúcich oblastiach, ktoré budú bližšie rozobraté nižšie:

a) Právny rešerš

AI zásadne mení právny rešerš, teda vyhľadávanie judikatúry, zákonov a ich syntézu do použiteľnej podoby. Tradičné právne rešerše cez kľúčové slová sú v súčasnosti dopĺňané generatívnymi AI nástrojmi, ktoré rozumejú prirodzenému jazyku a dokážu odpovedať na komplexné právne otázky s odkazmi na relevantné zdroje.[12]

Využiteľnosť týchto nástrojov je však v slovenskom právnom prostredí pomerne limitovaná. Je tomu tak preto, že v slovenských judikátoch sa vyhľadáva ťažšie vzhľadom na unikátnosť označenia súdnych rozhodnutí/judikátov (t. j. špecifickú

[8] Orgán regulujúci časť praktizujúcich právnikov, tzv. *solicitors*. Tieto opatrenia sa však nedotýkajú tzv. *barristers*, ktorých regulačnou autoritou je Bar Standards Board, pričom táto vydala k problematike AI výskumnú správu: https://www.barstandardsboard.org.uk/static/370d1003-9533-4316-87ba75f68a41c357/ad2aee91-7af9-4620-b6a1a67d5f1a04cd/Tech-at-the-Bar-2025.pdf

[9] SOLICITORS REGULATION AUTHORITY. *SRA approves first AI-driven law firm – Garfield.Law*. Tlačová správa, 6. máj 2025. Dostupné na: https://www.sra.org.uk/garfield-ai.

[10] COUNCIL OF BARS AND LAW SOCIETIES OF EUROPE. *Guide on the use of Artificial Intelligence-based tools by lawyers and law firms in the EU*. 2022. Dostupné na: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/IT_LAW/ITL_Reports_studies/EN_ITL_20220331_Guide-AI4L.pdf.

[11] FBE – FEDERATION OF EUROPEAN BARS. *European Lawyers in the Era of Chat-GPT: Guidelines 2.0 on how European lawyers should act regarding AI (ChatGPT)*. 2023. Dostupné na: https://www.fbe.org/wp-content/uploads/2024/10/European-lawyers-in-the-era-of-ChatGPT-Guidelines-2.0-on-how-lawyers-should-take-advantage-of-the-opportunities-offered-by-large-language-models-and-generative-AI.pdf

[12] SIINO, Marco et al. Eploring LLMs Applications in Law: A Literature Review on Current Legal NLP Approaches. In: IEEE Access, roč. 13, č. 1 (2025), s. 18255. doi: 10.1109/ACCESS.2025.3533217.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

kombináciu čísel a písmen pri ich označovaní, ktorá je odlišná od spôsobu akým sú označované súdne rozhodnutia v angloamerickom právnom prostredí). Osobitným problémom v podmienkach Slovenskej republiky je prístup k rozhodnutiam, keďže je konečná množina informácií rozsahovo limitovaná v porovnaní s rozhodnutiami identifikovateľnými prostredníctvom komerčne dostupných produktov, resp. internetovej stránky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.[13] Vzhľadom na to sa ako riešenie tejto situácie ponúka tzv. web-scraping tejto databázy, a následná analýza týchto rozhodnutí, čo so sebou prináša viaceré obmedzenia.

V porovnaní s rešeršovaním slovenských prameňov práva majú nástroje AI oveľa lepšie uplatnenie pri analýze nadnárodných prameňov práva (osobitne rozhodovacej praxe Európskeho súdu (ESĽP). Táto súdna inštitúcia je predmetom výskumu v oblasti právnej informatiky vďaka dostupnosti svojich rozhodnutí a štruktúrovanému charakteru judikatúry, ktorú tvorí.[14] Z hlavných výskumných smerov možno pritom poukázať napr. na projekt ECtHR-PCR (European Court of Human Rights – Prior Case Retrieval), ktorý predstavuje komplexný dataset navrhnutý špeciálne pre úlohy vyhľadávania a analýzy predošlých rozhodnutí v judikatúre ESĽP (oddeľujúci systematicky skutkový stav a odôvodnenie rozhodnutí),[15] prípadne LeCoPCR, prístup založený na základe identifikácie cez právne koncepty a princípy (napr. rýchlosť konania, obmedzenie osobnej slobody, kruté a neľudské zaobchádzanie a pod.).[16]

Ďalšou oblasťou spadajúcou do tejto kategórie možností využitia AI pri advokátskej praxi, ktorá môže priniesť zvýšenú časovú efektivitu pre litigáciu, a v rámci ktorej je realizovaný aj výskum predstavuje argument mining. Táto oblasť sa zameriava na automatickú extrakciu, klasifikáciu a analýzu právnych argumentov v textových dokumentoch, čím je čiastočne možné zastrešiť aj potrebu rešerše,[17] ako aj predikcie budúcich rozhodnutí.[18]

---

[13] V spojitosti s týmto aspektom zároveň treba poukázať na skutočnosť, že nie všetky rozhodnutia súdov sú centralizované na jednom portáli, ako napr. v Rakúsku (porovnaj informačný systém RIS. Dostupný na: https://www.ris.bka.gv.at/Judikatur/.

[14] *In concreto* v podobe prehľadnej databázy HUDOC.

[15] TYSS, Santosh – HADDAD, Rashid – GRABMAIR, Matthias. ECtHR-PCR: A Dataset for Precedent Understanding and Prior Case Retrieval in the European Court of Human Rights. In: *Proceedings of the 2024 Joint International Conference on Computational Linguistics, Language Resources and Evaluation (LREC-COLING 2024)*, s. 5474.

[16] TYSS, Santosh – NOLASCO, Isaac – GRABMAIR, Matthias. LeCoPCR: Legal Concept-guided Prior Case Retrieval for European Court of Human Rights cases. In: NAACL (Findings), 2025, s. 1658.

[17] XU, Huihui – ŠAVELKA, Jaromír – ASHLEY, Kevin. Using Argument Mining for Legal Text Summarization. In: VILLATA, Serena – HARAŠTA, Jakub – KŘEMEN, Petr (eds.). Legal Knowledge and Information Systems. Amsterdam: IOS Press, 2020. s. 185.

[18] HABERNAL, Ivan et al.: Mining legal arguments in court decisions. In: Artificial Intelligence and Law, roč. 32, (2024), s. 582.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

S týmto čiastkovým aspektom súvisí aj kombinácia vyššie uvedených charakteristík, do nástroja, ktorý kombinuje indexovanie rozhodnutí, roztriedenie jednotlivých častí rozhodnutí, a následne generovanie obsahu, pod ktorým možno rozumieť sumár rozhodnutia (skutkový stav prípadu, právna otázka, argumentácia strán, rozhodnutie a odôvodnenie).[19]

S ohľadom na tieto limity (spoľahlivosť a aktuálnosť) odporúčame sa na nástroje AI nespoliehať a nenahrádzať nimi vlastný rešerš.

Napriek limitom vo vzťahu k právnemu poriadku Slovenskej republiky môžu užitočne fungovať nástroje AI v prípadoch, kedy majú advokáti vlastné databázy judikatúry a nástroje AI (napr. Copilot) vyhľadávajú informácie v týchto uzatvorených databázach. Prínosom je výrazná úspora času. Úlohy trvajúce hodiny sú hotové za pár minút, zároveň schopnosť AI navrhovať nové argumentačné línie či analógie, ktoré by človek pre rozsah podkladov mohol prehliadnuť. Všetky AI výstupy však musia prejsť dôslednou verifikáciou advokátom. Rizikom sú tzv. halucinácie AI, teda vymyslené súdne rozhodnutia či nesprávne citácie. Tieto boli v rámci výskumu identifikované v intervale 20-40%.[20] Prípady halucinácie sa postupne začínajú vyskytovať aj v praxi, napr. prostredí Spojených štátov amerických, kde bol advokát sankcionovaný za predostretie rozhodnutia v rámci argumentácie, ktoré objektívne neexistovalo.[21] Poučením je, že AI má advokátovi asistovať, nie ho nahradiť.

b) Tvorba podaní a iných písomných výstupov

Písanie právnych dokumentov predstavuje jeden z najčastejších a najnáročnejších aspektov právnej praxe, zahŕňajúci tvorbu zmlúv, žalôb, stanovísk, memoránd a podaní iného druhu. Generatívne AI modely, ktoré využívajú pokročilé technológie spracovania prirodzeného jazyka vykazujú výnimočné schopnosti v generovaní textu, čo ich predurčuje na efektívne nasadenie pri príprave prvotných návrhov právnych dokumentov. Nástroje umelej inteligencie sú však využiteľné aj pri koncipovaní jednoduchých právnych podaní, či dopĺňaní údajov do dokumentov (napr. personalizácia zmluvných dokumentov).

Teoretické základy využitia AI v právnom kontexte vychádzajú z pokročilých techník strojového učenia, ktoré dokážu spracovávať a generovať text s vysokou mierou koherencie. Tieto systémy sú trénované na rozsiahlych datasetoch právnych dokumentov, čo im umožňuje identifikovať štruktúru a vzorce charakteristické pre právnu terminológiu.

---

[19] TYSS, Santosh et al. LexGenie: Automated Generation of Structured Reports for European Court of Human Rights Case Law. In: CoRR, 2025, s. 5.

[20] MUNIR, Bakht et al. Evaluating AI in Legal Operations: A Comparative Analysis of Accuracy, Completeness, and Hallucinations in ChatGPT-4, Copilot, DeepSeek, Lexis+ AI, and Llama 3. In: *International Journal of Legal Information*. roč. 53, č. 1 (2025), s. 7-8.

[21] LYON, Christopher. Fake Cases, Real Consequences: Misuse of ChatGPT Leads to Sanctions. In: *NYLitigator*, roč. 28, č. 2 (2023), s. 12.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

Napríklad kancelária A&O Shearman[22] zaviedla do praxe asistenta Harvey AI (postaveného na modeli GPT-4) na generovanie návrhov zmlúv v rôznych jazykoch a analýzu komplexných kontraktov.[23] Najpodstatnejším faktorom je azda rýchlosť, s akou AI zvláda generovať text. Zároveň tiež empirické štúdie naznačujú zvýšenie produktivity. V harvardskej štúdii zameranej prostredníctvom kvalitatívnych metód identifikovať prístup najväčších advokátskych kancelárií pôsobiacich v Spojených štátoch k AI jedna z dopytovaných spoločností uviedla, že experimentálny AI systém na vyjadrenia k žalobám skrátil čas prípravy z 16 hodín na 3–4 minúty.[24] Tieto výsledky korešpondujú s teoretickými predpokladmi o exponenciálnom zvýšení efektivity pri automatizácii rutinných úloh v právnej praxi.[25] Zároveň, takáto 100-násobná produktivita pri „úvodnom draftingu" je lákavá, pričom okrem času sa často zvýši aj formálna kvalita (AI nevynechá žiadnu položku, používa konzistentný štýl). AI generuje text na základe pravdepodobnostných výpočtov na predpovedanie toho, ktoré slová by mali nasledovať v postupnosti,[26] takže môže vytvoriť gramaticky správne vety, ktoré však právne nedávajú zmysel alebo obsahujú nesprávne tvrdenia. Advokát musí výstup podrobne skontrolovať a upraviť formulácie tak, aby odrážali skutočnú dohodu strán či skutkový stav prípadu. Transparentnosť voči klientovi je kľúčová: v niektorých prípadoch (najmä tvorba podaní) by mal byť klient informovaný, že advokát použil AI generátor, ak to môže ovplyvniť výslednú prácu.
Okrem samotnej tvorby podaní môžu byť nástroje AI využívané aj na gramatickú a štylistickú kontrolu, či úpravu podaní. Nástroje umelej inteligencie dokonca vedia upraviť podania v konkrétnom štýle alebo zjednotiť štýl právnych podaní.[27] Takýmto spôsobom si môže napríklad advokát upraviť podanie svojho koncipienta tak, aby štýlom vyjadrovania zodpovedalo jeho výstupom.

c) Due diligence

Pri due diligence čelia právnici obrovskému množstvu dokumentov, ktoré je nutné prečítať a vyhodnotiť. Moderné AI nástroje vedia zoradiť dokumenty podľa obsahu,

[22] Allen Overy Shearman Sterling LLP.

[23] FAGAN, Frank. A View of How Language Models Will Transform Law. In: *Tennessee Law Review*, roč. 92, č. 1 (2024), s. 35-36.

[24] COUTURE, Robert J. The Impact of Artificial Intelligence on Law Firms' Business Models, Harvard Law School Center on the Legal Profession – Insights, 25.2.2025, dostupné na: https://clp.law.harvard.edu/knowledge-hub/insights/the-impact-of-artificial-intelligence-on-law-law-firms-business-models/

[25] SCHWARCZ, Daniel – MANNIGS, Sam et al. AI-Powered Lawyering: AI Reasoning Models, Retrieval Augmented Generation, and the Future of Legal Practice. Minnesota Legal Studies Research Paper No. 25-16, 2025, s. 30.

[26] BENGIO, Yoshua et al. A Neural Probabilistic Language Model. In: *Journal of Machine Learning Research*, roč. 3 (2003), s. 1137.

[27] TU, Sean – CYPHERT, Amy – PERL, Samuel. Artificial Intelligence: Legal Reasoning, Legal Research and Legal Writing. In: Minnesota Journal of Law, Science & Technology, roč. 25, č. 2 (2024), s. 122.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

automaticky extrahovať kľúčové údaje a dokonca navrhovať, ktoré dokumenty sú najrelevantnejšie pre daný prípad. V due diligence pri M&A transakciách sa etablovali špecializované nástroje ako Kira či Luminance, ktoré pomocou ML modelov vedia v stovkách zmlúv identifikovať rizikové klauzuly a vyabstrahovať ich pre právnika na kontrolu.[28] Týmto spôsobom dokáže malý tím advokátov pokryť právny audit firmy s množstvom kontraktov za zlomok času oproti manuálnemu čítaniu. Napriek tomu, AI musí byť správne natrénovaná na daný kontext (napr. model, ktorý dobre funguje na anglických zmluvách, môže spočiatku prehliadať nuansy slovenskej zmluvy – vyžaduje doladenie) preto sa v praxi naďalej kombinujú AI a ľudský dohľad.

d) Sumarizácia spisov, zápisníc a dôkazov

Advokáti trávia značný čas štúdiom spisových materiálov – rozsiahle spisy, protokoly z pojednávaní, svedecké výpovede či dôkazné listiny. Jazykové modely vynikajú v schopnosti sumarizovať text a vyťahovať podstatné body. Preto sa experimentuje s AI na sumáre spisov a dôkazov pre potreby rýchlej orientácie.[29] Napríklad AI môže prejsť prepis svedeckej výpovede (napr. 50 strán) a zhrnúť právnikovi kľúčové tvrdenia s uvedením, na ktorej strane sa nachádzajú. Podobne dokáže zhrnúť súdne rozhodnutie do niekoľkých viet. Samozrejme, advokátske tímy musia dôkladne kontrolovať správnosť AI sumarizácií, nakoľko model nie vždy správne rozlíši, čo je podstatné a čo nie.

e) Predikcie výsledkov sporov

Umelá inteligencia sa dnes testuje nielen na sumarizáciu spisov a rozhodnutí, ale aj na predikciu právnych výsledkov. Najznámejším príkladom je platforma Lex Machina (LexisNexis), ktorá na základe rozsiahlych dát z amerických súdov dokáže odhadnúť pravdepodobnosť úspechu žaloby, trvanie konania alebo pravdepodobnosť zmieru.[30] Tento benefit možno využiť pri rozhodovaní o procesnej stratégii. Podobné prediktívne prístupy sa uplatňujú aj pri odhade nákladov, kedy veľké advokátske kancelárie nasadzujú interné modely, ktoré na základe historických údajov o stovkách prípadov predvídajú, koľko hodín práce a aké náklady si vyžiada nový spor.[31]

---

[28] JANG, Myeongjun, – STIKKEL, Gábor. Leveraging Natural Language Processing and Large Language Models for Assisting Due Diligence in the Legal Domain. In: *Proceedings of the 2024 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies (Volume 6: Industry Track)*, 2024, s. 155.

[29] ASHLEY, Kevin – BRIDEWELL, Will. Emerging AI & Law approaches to automating analysis and retrieval of electronically stored information in discovery proceedings. In: *Artificial Intelligence and Law*. roč. 18, č. 4 (2010), s. 312-313.

[30] FINA, Siegfried – NG, Irene. Big Data & Litigation: Analyzing the Expectation of Lawyers to Provide Big Data Predictions when Advising Clients. In: Indian Journal of Law and Technology. roč. 13, č. 1 (2017), s. 3.

[31] PERLIN, Jonah. How the Billable Hours Can Survive Generative AI. In: Stetson Business Law Review, Perlin, Jonah, How The Billable Hour Can Survive Generative AI (20/06/ 2025). Dostupné na: https://ssrn.com/abstract=5313848, s. 3.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

Zaujímavým príkladom v oblasti predikcie je aj judikatúra ESĽP. Už v roku 2016 konkrétna štúdia preukázala, že algoritmy dokážu s približne 79 % presnosťou odhadnúť, či ESĽP na konkrétnom skutkovom stave identifikuje porušenie niektorého z článkov Dohovoru.[32] Neskoršie štúdie potvrdili, že moderné jazykové modely sú schopné zachytiť jazykové vzorce typické pre prípady, kde k porušeniu došlo.[33] Takéto nástroje môžu mať nielen relevanciu pre výskum (pomáhajú skúmať konzistentnosť rozhodovania a odhaľovať štrukturálne vzorce v rozhodnutiach), ale z praktického hľadiska by mohli slúžiť aj advokátom, ktorí sa rozhodujú, či podať sťažnosť do Štrasburgu.

Tieto prístupy však tiež prinášajú významné riziká a obmedzenia. Predikcia nikdy nie je úplne spoľahlivá, pričom každé jedno rozhodnutie závisí od kvality dôkazov, hodnotiacich úvah sudcov. Kritici upozorňujú na riziko tzv. automatického determinizmu, teda ak by sa predikčné modely začali považovať za istý výsledok sporu, mohlo by to ohroziť dôveru v nezávislosť súdnictva.[34]

f) Iné možnosti využitia

Ďalšími možnosťami, ktoré sa otvárajú je využitie AI pri celkovej organizácii práce advokáta a advokátskej kancelárie. Chatboti poháňaní AI dokážu na webstránke advokátskej kancelárie zodpovedať základné otázky potenciálnych klientov (napr. postup pri rozvode, požiadavky na založenie s.r.o.) šetria tak čas advokátov pri vstupnej komunikácii. Za každou právnou radou by však v praxi mal stáť advokát, pretože jednou zo zásad využívania umelej inteligencie v právnej praxi je, že AI nemá poskytovať neschválené právne rady. AI zvyšuje produktivity advokátskych tímov aj v bežných administratívnych činnostiach. AI nástroje ako Microsoft 365 Copilot integrujú GPT 4 do nástrojov Officu ako napr. Outlook, Word, Excel či Teams – právnici to využívajú na automatické spísanie zápisníc z porady, návrhy odpovedí na e-maily alebo plánovanie kalendára. Nástroje umelej inteligencie dokážu okrem iného strážiť lehoty, plánovať úlohy, či prepisovať a prekladať hovory s klientom, prípadne generovať z nich poznámky pre advokáta.

Na záver tejto časti je možno uviesť zhrnutie, že je zrejmé, že AI už dnes preniká do všetkých hlavných činností advokáta – od rešerše, cez písanie a analýzy, až po komunikáciu. Správne implementovaná zvyšuje rýchlosť a kvalitu, umožňuje advokátom sústrediť sa na strategickú prácu a prináša nové služby klientom. Zároveň však mení kompetenčný profil advokáta – okrem právnych znalostí potrebuje

[32] ALETRAS, Nicolaos et al. Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective. In: *PeerJ Computer Science.* roč. 2, č. 1, (2016), s. 2.

[33] Pozri napr. MEDVEDEVA, Masha – VOLS, Michel – WIELING Martijn. Using machine learning to predict decisions of the European Court of Human Rights. In: *Artificial Intelligence and Law.* roč. 28, č. 2 (2020) s. 237-266.

[34] SURDEN, Harry. Machine Learning and Law. In: *Washington Law Review.* roč. 94, č. 1, (2019), s. 109-110.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

rozumieť limitom a nastaveniu AI, vedieť ju kontrolovať a integrovať do procesov tak, aby bol neznehodnotil svoju advokátsku kvalitu a aby zachovaný štandard odbornosti a dôvernosti.

Riziká využívania nástrojov umelej inteligencie v advokácii

Využívanie AI nástrojov advokátmi prináša okrem výhod aj značné riziká, ktoré je potrebné reflektovať a eliminovať. Ide najmä o oblasti dôvernosti (advokátske tajomstvo), ochrany osobných údajov, spoľahlivosti a zodpovednosti za výstupy AI, dodržiavania profesijnej etiky. Zároveň je nevyhnutné, aby sa z advokácie nevytratil ľudský faktor a empatia.

a) Advokátske tajomstvo a dôvernosť komunikácie

Advokátske tajomstvo predstavuje základný pilier advokátskeho povolania, ktorý sa v ére umelej inteligencie stretáva s novými a komplexnými výzvami. V súvislosti s digitalizíciou poskytovania služieb môže byť advokátske tajomstvo dotknuté štátom pri zaisťovacích úkonoch,[35] ale aj s tým súvisiacim postupom a využívaním rôznych analytických nástrojov na odhaľovanie trestnej činnosti.[36] Zároveň však oveľa častejším rizikom pre bežnú advokátsku prax môžu predstavovať generatívne nástroje. Tým je potom výsostne ohrozené právo klientov, ktorí v takýchto prípadoch častokrát nie sú ani informovaní o konečných dopadoch vo vzťahu k citlivým informáciám, ktoré zverili advokátovi. Tradičné poňatie advokátskej mlčanlivosti sa tak musí prispôsobiť realitám cloud-based AI systémov, kde dáta môžu byť spracovávané na vzdialených serveroch mimo kontroly samotného advokáta. Tento problém je vnímaný aj doktrínou, ktorá demonštruje, že sofistikované útoky dokážu z veľkých jazykových modelov extrahovať citlivé informácie, ktoré boli súčasťou trénovacích dát, čím sa potvrdzuje obava o možnom zneužití advokátskych materiálov vložených do nástrojov ako napr. ChatGPT.[37] Kľúčovou problematikou je tzv. *training contamination*, situácia, keď sa dôverné údaje klienta môžu stať súčasťou tréningového korpusu AI modelu a následne sa môžu objaviť v odpovediach pre iných

[35] K tomu pozri najnovšiu rozhodovaciu prax ESĽP vo vzťahu k Slovenskej republike: HRON, Igor – MLKVÁ ILLÝOVÁ, Zuzana. ECtHR: Kulák v. Slovakia (Application no. 57748/21, 3 April 2025): Exposing Structural Flaws in the Slovak Code of Criminal Procedure on Legal Professional Privilege. In: *Bratislava Law Review*, roč. 9, č. 1 (2025), s. 255-268.

[36] COSTANTINI, Stefania – DE GASPERIS, Giovanni – OLIVIERI, Raffaele. Digital forensics and investigations meet artificial intelligence. In: Annals of Mathematics and Artificial Intelligence, roč. 86, č. 1 (2019), s. 194.

[37] LI, Haoran et al. Multi-step Jailbreaking Privacy Attacks on ChatGPT. In: *Findings of the Association for Computational Linguistics: EMNLP 2023*, s. 4144-4145.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

užívateľov.[38] Aj v takýchto prípadoch však existuje výskum, zameraný na vytvorenie praktických nástrojov pomáhajúcich maskovať citlivé údaje pred ich odoslaním do externých systémov.[39] Akademická literatúra tiež odporúča implementáciu mechanizmov založených na homomorfnom šifrovaní pre zabezpečenie toho, že aj v prípade kompromitácie systému zostanú dáta klientov nečitateľné pre neautorizované osoby.[40]

b) Ochrana osobných údajov

Úzko súvisiaca téma s dôvernosťou je ochrana osobných údajov. Advokátske spisy typicky obsahujú osobné údaje (klientov, protistrán, svedkov). V právnych prípadoch často figurujú aj osobitné kategórie údajov (zdravotné záznamy, údaje o trestných činoch, politických názoroch atď.) Advokát preto dávať veľký pozor na to, aby dokumenty, ktoré nahráva do nástrojov AI anonymizoval. Výnimkami sú tie nástroje, kde je ochrana zabezpečená (napr. Copilot).

c) Halucinácie, chyby a potreba verifikácie

Tzv. halucinácie AI sú sebavedomo podané, no vymyslené informácie – predstavujú špecifické riziko generatívnych modelov. V právnom kontexte sú extrémne nebezpečné: advokát nesmie predložiť súdu nepravdivé tvrdenia alebo falošné dôkazy. AI žiaľ môže halucinovať súdne rozhodnutia – vyššie uvedený incident *Mata v. Avianca* z roku 2023 je mementom, keď nástroj AI poskytol advokátovi zoznam neexistujúcich súdnych rozhodnutí a ten bez overenia podal taký dokument súdu.

Od prípadu *Mata v. Avianca* bolo výskumom identifikovaných takmer 400 halucinácií v súdnych podaniach.[41] Toto číslo pravdepodobne podhodnocuje skutočný rozsah problému, keďže zahŕňa len odhalené prípady v rámci súdneho konania. Napriek tomu, aj takéto číslo pôsobí ako veľké varovanie pre právnu prax.

Chyby vo výstupoch môžu byť tiež spôsobené exaktnosťou právnického vyjadrovania s ktorou môžu mať nástroje AI problém, obzvlášť pokiaľ ide o výstupy v slovenskom jazyku. Vety, ktoré sú na prvý pohľad perfektné, nemusia dávať žiaden zmysel z právneho hľadiska. Z toho vyplýva povinnosť verifikovať AI výstupy a dopĺňať ich vlastnými poznatkami a vedomosťami.

d) Absencia ľudského faktora

[38] JIANG, Minhao et al. Does data contamination make a difference? insights from intentionally contaminating pre-training data for language models. In *ICLR 2024 Workshop on Navigating and Addressing Data Problems for Foundation Models.*, 2024, s. 2.

[39] DEMIR, Mikail et al. LegalGuardian: A Privacy-Preserving Framework for Secure Integration of Large Language Models in Legal Practice. In *arXiv preprint arXiv:2501.10915* (2025), s. 6.

[40] DE CASTRO, Leo et al. Privacy-preserving large language model inference via GPU-accelerated fully homomorphic encryption. In: *Neurips Safe Generative AI Workshop 2024*, s 5.

[41] CHARLOTIN, Damien. AI Hallucination Cases. Dostupné na: https://www.damiencharlotin.com/hallucinations/.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

AI má byť pomocníkom pri práci advokáta a nemá ju nahradiť. Jedným z rizík využívania nástrojov umelej inteligencie môže byť rezignácia na zapájanie vlastného rozumu, využívanie a aplikovanie vlastných skúseností, čím dochádza k zníženiu kvality výstupov a celkovej práce advokáta. Zároveň je v advokácii nevyhnutná aj určitá miera empatie a vnímanie očakávaní a priorít klienta s ohľadom na jeho konkrétnu situáciu. Nástroje umelej inteligencie, akokoľvek zdokonalené a natrénované tieto aspekty nemôžu nikdy nahradiť. Preto je nutné, aby si advokáti zachovali svoje kritické uvažovanie a nespoliehali sa výlučne na výstupy vypracované nástrojmi umelej inteligencie. Vo všeobecnosti preto platí pre advokátov varovanie pred vkladaním akýchkoľvek klientskych dát do voľne dostupných online AI, kde s poskytovateľom nemáte zmluvný vzťah – to je z etického hľadiska považované za porušenie povinnosti mlčanlivosti.

Výsledky prieskumu – využívanie umelej inteligencie v advokátskej praxi v podmienkach Slovenskej republiky

V rámci uskutočneného výskumu bol realizovaný dotazníkový prieskum medzi advokátmi pôsobiacimi na Slovensku. Cieľom bolo zistiť, či a v akej miere využívajú nástroje umelej inteligencie pri výkone advokácie. Do prieskumu sa zapojilo 67 advokátov, ktorí odpovedali na dve základné otázky. Prvá sa týkala toho, či pri výkone advokácie využívajú nástroje umelej inteligencie. Druhá otázka smerovala k bližšej konkretizácii využívaných nástrojov a účelov ich použitia. Zo 65 oslovených advokátov uviedlo 40 respondentov, že pri výkone advokácie využívajú nástroje umelej inteligencie, zatiaľ čo 25 respondentov deklarovalo, že takéto nástroje nevyužívajú. Sumárne možno zhrnúť, že z oslovených respondentov 61,5% nástroje AI používa, zatiaľ čo 38,5% ich nepoužíva.

Druhy nástrojov umelej inteligencie a účely ich využitia

Pokiaľ ide o konkrétne druhy využívaných nástrojov, výsledky ukázali, že najpopulárnejším nástrojom je ChatGPT, ktorý využíva až 75 % advokátov, ktorí deklarovali prácu s AI. Ostatné nástroje sa používajú podstatne menej: Microsoft Copilot využíva 20 % a Perplexity rovnako 20 % respondentov, zatiaľ čo Gemini uviedlo ako používaný nástroj 10 % advokátov.

Z hľadiska vekovej štruktúry respondentov je najvyššia miera využívania AI prítomná medzi advokátmi vo veku do 30 rokov (85,7 %). V kategórii advokátov vo veku 30 až 40 rokov používa AI 65,5 % respondentov. Medzi advokátmi vo veku 40 až 50 rokov uviedlo využívanie AI približne 56 % respondentov. Z advokátov starších ako 60 rokov neuviedol využívanie AI žiaden respondent.

Pokiaľ ide o účely využívania týchto nástrojov, najčastejšie boli uvádzané nasledovné činnosti:

doi: 10.46282/bpf.2025.11

- právne rešerše,
- príprava základných konceptov podaní,
- koncipovanie e-mailovej komunikácie,
- analýza právnych predpisov,
- základná analýza prípadu,
- gramatická a štylistická kontrola podaní,
- jazyková korektúra anglických textov a preklady,
- tvorba osnov, tabuliek a prehľadov.

Z výsledkov uvedeného prieskumu je zrejmé, že viac ako polovica advokátov nástroje umelej inteligencie využíva. Samozrejme, ide len o vybranú, pomerne malú vzorku, no aj tak sú výsledky výrazne v prospech využívania nástrojov AI. Napriek nárastu využívania nástrojov umelej inteligencie medzi slovenskými advokátmi Slovenská advokátska komora zatiaľ nevydala osobitné usmernenie k AI. V Bulletine slovenskej advokácie (BSA) však téma rezonuje – napr. úvodník 1/2024 poukazuje na vývoj legislatívy EÚ v AI a potrebu pripraviť sa. Na jeseň 2023 SAK organizovala stretnutie k AI s ministrom spravodlivosti, kde sa zhodli, že AI môže zrýchliť prácu, ale musí byť regulovaná a nesmie narušiť podstatu povolaní. Predseda SAK jasne povedal, že advokát nemôže slepo dôverovať AI (citované vyššie), a zdôraznil riziká pre tajomstvo a ochranu údajov. Teda postoj SAK je obozretný. Nejaké záväzné stanovisko (napr. doplnenie etického kódexu) zatiaľ nebolo prijaté. Pokiaľ ide o GDPR, na Slovensku nie je špecifická úprava, je priamo uplatniteľné nariadenie. Zákon o advokácii zostáva nezmenený, ale jeho pojmy ako advokátske tajomstvo sa musia interpretovať aj vo svetle nových hrozieb (t.j. posielanie informácií do AI bez súhlasu klienta by mohlo byť disciplinárnym previnením porušenia povinností advokáta).

Záver

Umelá inteligencia predstavuje pre advokáciu dvojsečnú zbraň – môže významne zvýšiť produktivitu a dostupnosť práva, no zároveň nesie riziká pre základné piliere advokátskej etiky a kvality. Kľúčom je zodpovedné zavádzanie: advokáti musia ostať verní svojim povinnostiam (voči klientovi, súdu, právnemu poriadku) a použiť AI len ako nástroj, ktorý im pomáha tieto povinnosti plniť lepšie, nie ako náhradu, ktorá by ich povinnosti obchádzala. V neposlednom rade, advokátske komory a regulátori majú úlohu poskytnúť vedenie – jasné pravidlá a usmernenia, aby sa zabezpečilo, že AI bude nasadená v súlade s hodnotami právneho štátu a práv klientov. Pri správnom prístupe sa AI môže stať prirodzenou súčasťou advokátskej praxe, podobne ako kedysi e-mail či online rešerše – urýchli prácu, no ľudský rozum, integrita a empatia advokáta ostanú nenahraditeľné.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

Zoznam použitej literatúry

1. ALETRAS, Nicolaos – TSARAPATSANIS, Dimitrios – PREOȚIUC-PIETRO, Daniel – LAMPOS, Vasileios. Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective. In: PeerJ Computer Science, roč. 2, č. 1 (2016), s. 2.
2. ALLEN, Kevin – BRIDEWELL, Will. Emerging AI & Law approaches to automating analysis and retrieval of electronically stored information in discovery proceedings. In: Artificial Intelligence and Law, roč. 18, č. 4 (2010), s. 312-313.
3. American Bar Association, Standing Committee on Ethics and Professional Responsibility. Formal Opinion 512: Generative Artificial Intelligence Tools. 2024. Dostupné na: https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/professional_responsibility/ethics-opinions/aba-formal-opinion-512.pdf.
4. BENGIO, Yoshua – DVIVAN, Réjean – VINCENT, Pascal. A Neural Probabilistic Language Model. In: Journal of Machine Learning Research, roč. 3 (2003), s. 1137.
5. CHARLOTIN, Damien. AI Hallucination Cases. Dostupné na: https://www.damiencharlotin.com/hallucinations/.
6. CHOI, Jonathan – MONAHAN, Amy – RACHLINSKI, Jeffrey J. Lawyering in the Age of Artificial Intelligence. In: Minnesota Law Review, roč. 109, č. 1 (2024), s. 150.
7. COSTANTINI, Stefania – DE GASPERIS, Giovanni – OLIVIERI, Raffaele. Digital forensics and investigations meet artificial intelligence. In: Annals of Mathematics and Artificial Intelligence, roč. 86, č. 1 (2019), s. 194.
8. Council of Bars and Law Societies of Europe. Guide on the use of Artificial Intelligence-based tools by lawyers and law firms in the EU. 2022. Dostupné na: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/IT_LAW/ITL_Reports_studies/EN_ITL_20220331_Guide-AI4L.pdf.
9. COUTURE, Robert J. The Impact of Artificial Intelligence on Law Firms' Business Models. In: Harvard Law School Center on the Legal Profession – Insights, 25.2.2025. Dostupné na: https://clp.law.harvard.edu/knowledge-hub/insights/the-impact-of-artificial-intelligence-on-law-law-firms-business-models/.
10. DE CASTRO, Leo – CHEN, Yuxi – WANG, Shenzhi – SONG, Dawn. Privacy-preserving large language model inference via GPU-accelerated fully homomorphic encryption. In: NeurIPS Safe Generative AI Workshop 2024, s. 5.
11. DEMIR, Mikail – YILMAZ, Abdullah – KAYA, Berk. LegalGuardian: A Privacy-Preserving Framework for Secure Integration of Large Language Models in Legal Practice. In: arXiv preprint arXiv:2501.10915 (2025), s. 6.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

12. FAGAN, Frank. A View of How Language Models Will Transform Law. In: Tennessee Law Review, roč. 92, č. 1 (2024), s. 35-36.
13. FBE – Federation of European Bars. European Lawyers in the Era of Chat-GPT: Guidelines 2.0 on how European lawyers should act regarding AI (ChatGPT). 2023. Dostupné na: https://www.fbe.org/wp-content/uploads/2024/10/European-lawyers-in-the-era-of-ChatGPT-Guidelines-2.0-on-how-lawyers-should-take-advantage-of-the-opportunities-offered-by-large-language-models-and-generative-AI.pdf.
14. FINA, Siegfried – NG, Irene. Big Data & Litigation: Analyzing the Expectation of Lawyers to Provide Big Data Predictions when Advising Clients. In: Indian Journal of Law and Technology, roč. 13, č. 1 (2017), s. 3.
15. HABERNAL, Ivan – RUPP, Constantin – HIRSCH, Tobias. Mining legal arguments in court decisions. In: Artificial Intelligence and Law, roč. 32 (2024), s. 582.
16. HACKER, Philipp – ENGEL, Andreas – MAUER, Marco. Regulating ChatGPT and other Large Generative AI Models. In: Proceedings of the 2023 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAccT '23). Association for Computing Machinery, 2023, s. 1112–1123. https://doi.org/10.1145/3593013.3594067.
17. HRON, Igor – MLKVÁ ILLÝOVÁ, Zuzana. ECtHR: Kulák v. Slovakia (Application no. 57748/21, 3 April 2025): Exposing Structural Flaws in the Slovak Code of Criminal Procedure on Legal Professional Privilege. In: Bratislava Law Review, roč. 9, č. 1 (2025), s. 255-268.
18. JANG, Myeongjun – STIKKEL, Gábor. Leveraging Natural Language Processing and Large Language Models for Assisting Due Diligence in the Legal Domain. In: Proceedings of the 2024 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies (Volume 6: Industry Track), 2024, s. 155.
19. JIANG, Minhao – WANG, Yiran – LI, Zhe. Does data contamination make a difference? Insights from intentionally contaminating pre-training data for language models. In: ICLR 2024 Workshop on Navigating and Addressing Data Problems for Foundation Models, 2024, s. 2.
20. LI, Haoran – CHEN, Xiang – WANG, Kai. Multi-step Jailbreaking Privacy Attacks on ChatGPT. In: Findings of the Association for Computational Linguistics: EMNLP 2023, s. 4144-4145.
21. LYON, Christopher. Fake Cases, Real Consequences: Misuse of ChatGPT Leads to Sanctions. In: NYLitigator, roč. 28, č. 2 (2023), s. 12.
22. MA, Guangze. Informetric Analysis of Researches on Legal Issues Related to Artificial Intelligence. In: Asia Conference on Cognitive Engineering and Intelligent Interaction (CEII), 2023, s. 131.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

23. MEDVEDEVA, Masha – VOLS, Michel – WIELING, Martijn. Using machine learning to predict decisions of the European Court of Human Rights. In: Artificial Intelligence and Law, roč. 28, č. 2 (2020), s. 237-266.
24. MUNIR, Bakht – SHAH, Arsalan – KHAN, Imran et al. Evaluating AI in Legal Operations: A Comparative Analysis of Accuracy, Completeness, and Hallucinations in ChatGPT-4, Copilot, DeepSeek, Lexis+ AI, and Llama 3. In: International Journal of Legal Information, roč. 53, č. 1 (2025), s. 7-8.
25. PERLIN, Jonah. How the Billable Hours Can Survive Generative AI. In: Stetson Business Law Review, 20.6.2025, s. 3. Dostupné na: https://ssrn.com/abstract=5313848.
26. SCHWARCZ, Daniel – MANNINGS, Sam – KRAKOW, David et al. AI-Powered Lawyering: AI Reasoning Models, Retrieval Augmented Generation, and the Future of Legal Practice. Minnesota Legal Studies Research Paper No. 25-16, 2025, s. 30.
27. SIINO, Marco – AMARAL, Pedro – LOPEZ, Juan et al. Exploring LLMs Applications in Law: A Literature Review on Current Legal NLP Approaches. In: IEEE Access, roč. 13, č. 1 (2025), s. 18255. doi:10.1109/ACCESS.2025.3533217.
28. SRA – Solicitors Regulation Authority. SRA approves first AI-driven law firm – Garfield.Law. Tlačová správa 6.5.2025. Dostupné na: https://www.sra.org.uk/garfield-ai.
29. SURDEN, Harry. Machine Learning and Law. In: Washington Law Review, roč. 94, č. 1 (2019), s. 109-110.
30. TU, Sean – CYPHERT, Amy – PERL, Samuel. Artificial Intelligence: Legal Reasoning, Legal Research and Legal Writing. In: Minnesota Journal of Law, Science & Technology, roč. 25, č. 2 (2024), s. 122.
31. TYSS, Santosh – HADDAD, Rashid – GRABMAIR, Matthias. ECtHR-PCR: A Dataset for Precedent Understanding and Prior Case Retrieval in the European Court of Human Rights. In: Proceedings of the 2024 Joint International Conference on Computational Linguistics, Language Resources and Evaluation (LREC-COLING 2024), s. 5474.
32. TYSS, Santosh – NOLASCO, Isaac – GRABMAIR, Matthias. LeCoPCR: Legal Concept-guided Prior Case Retrieval for European Court of Human Rights cases. In: NAACL (Findings), 2025, s. 1658.
33. TYSS, Santosh – VARGAS, Alberto – GRABMAIR, Matthias et al. LexGenie: Automated Generation of Structured Reports for European Court of Human Rights Case Law. In: CoRR, 2025, s. 5.
34. XU, Huihui – ŠAVELKA, Jaromír – ASHLEY, Kevin. Using Argument Mining for Legal Text Summarization. In: VILLATA, Serena – HARAŠTA, Jakub – KŘEMEN, Petr (eds.). Legal Knowledge and Information Systems. Amsterdam: IOS Press, 2020, s. 185.

doi: 10.46282/bpf.2025.11

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Zuzana Mlkvá Illýová, PhD.
zuzana.illyova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta, Ústav klinického právneho vzdelávania

Mgr. Igor Hron, PhD.
igor.hron@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta, Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

doi: 10.46282/bpf.2025.11

ELEKTRONICKÉ ZÁVETY

ELECTRONIC WILLS

Dávid Maukš[1]

Abstrakt: Digitálna transformácia zásadne mení spôsob, akým ľudia uskutočňujú právne úkony. Hoci mnohé oblasti súkromného práva už reflektujú na technologický pokrok, oblasť dedičského práva a inštitút závetu ostáva príliš konzervatívna. Predložený príspevok sa zameriava na analýzu možností a výziev implementácie elektronických foriem závetu do slovenského, a teda kontinentálneho právneho systému. Využíva sa horizontálna komparatívna metóda s cieľom preskúmať súčasné trendy a legislatívne prístupy v zahraničí, kde sa elektronické závety po rozhodnutiach súdnych autorít už čiastočne akceptujú, čím príspevok prinesie aktuálny prehľad danej problematiky. Tiež skúma, ako by sa podobné riešenia mohli aplikovať v slovenskom právnom poriadku, pričom sa zaoberá potenciálnymi aplikačnými hrozbami, ako je overovanie autenticity, integrita samotných dát elektronických súborov, zneužitie technológie pomocou umelej inteligencie a bezpečné uchovanie a následná distribúcia takýchto závetov po smrti závetcu. Sledujúc samotný účel práva tak vyvstáva potreba regulácie elektronických závetov tak, aby slúžili, čo najväčšiemu počtu poručiteľov a nemohli sa stať zneužiteľným produktom v rukách iných osôb.

Kľúčové slová: elektronický závet, videozávet, dedičské právo, autenticita, technologický pokrok.

Abstract: The digital transformation is fundamentally changing the way people perform legal acts. Although many areas of private law already reflect technological progress, the field of inheritance law and the institution of wills, especially in Europe, remains too conservative. This paper focuses on analyzing the possibilities and challenges of implementing electronic forms of wills into the Slovak, and thus, continental legal system. It uses a horizontal comparative method to examine current trends and legislative approaches abroad, where electronic wills are already partially accepted following decisions by judicial authorities, thereby providing an up-to-date overview of the issue. It also examines how similar solutions could be applied in the Slovak legal system,

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

addressing potential implementation problems such as verifying the authenticity, the integrity of the electronic data files, and the secure storage and subsequent distribution of such wills after the testator's death. Following the very purpose of law, there is a need to regulate electronic wills in such a way that they serve the largest possible number of testators and cannot become an exploitable product in the hands of other subjects.

Key words: electronic will, video will, inheritance law, authenticity, technological progress.

Úvod

Ručné písanie alebo dokonca písanie na písacom stroji rýchlo mizne. Niekoľkými kliknutiami myši, ťuknutiami na telefóne, nasnímaním tváre alebo potvrdením odtlačku svojho prsta môžeme kúpiť a predať takmer čokoľvek. Môžeme tak platiť účty, podávať daňové priznania, uchádzať sa o prácu, posielať peniaze priateľom a plánovať cestu po svete. Prevažná väčšina všetkých dokumentov sa dnes už vytvára a ukladá na počítačoch. Veľmi málo transakcií v dnešnom živote už nie je možné uskutočniť elektronicky.[2] Digitálny vek urobil náš život pozoruhodne elektronickým, virtuálnym a najmä pohodlným. Súčasné právo je tak viac než pripravené znášať tieto „novinky" a premietať ich do právnych predpisov.[3]

Súčasná legislatíva týkajúca sa závetov je zastaraná a neflexibilná. Vychádza z historických obmedzení minulého storočia a nedokáže reagovať na moderné spoločenské a technologické zmeny. Na základe zákonného článku XVI/1876 o formálnych náležitostiach úkonov posledného poriadku, uhorský právny poriadok rozlišoval verejné a súkromné závety, čo bolo v zhode s vtedajšou európskou náukou závetného dedenia. Medzi verejné závety patrili tie, ktoré boli zhotovené pred súdom alebo pred verejným notárom (v súčasnosti tejto forme zodpovedá závet zriadený vo forme notárskej zápisnice). Súkromné závety sa delili na riadne a privilegované, na písomné a ústne, a na holografné a alografné (súčasná slovenská právna úprava nadväzuje na tieto dve základné formy závetov).[4] Takže na rozdiel od súčasnej právnej úpravy, uhorský právny poriadok dovoľoval zriadenie závetu v ústnej forme za účasti svedkov, taktiež bolo možné zriadiť spoločný závet manželov v písomnej

[2] BANTA, Natalie: Electronic Wills and Digital Assets: Reassessing Formality in the Digital Age. In: *Baylor Law Review*, Vol. 71, No. 3, 2019, p. 548-549. ISSN 0005-7274. BEYER, Gerry W. – HARGROVE, Claire G.: Digital Wills: Has the Time Come for Wills to Join the Digital Revolution? In: *Ohio Northern University Law Review*, 2007, Vol. 33, No. 3, p. 898. ISSN 0094-534x.

[3] KRIŠTOFÍK, Andrej: K virtualizácii právnych predpisov prostredníctvom Esbírky. In: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia.* Vol. 11. 2023, No.2, s. 14-15. ISSN 1339-3995.

[4] FAJNOR, Vladimír – ZATURECKÝ, Adolf: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Šamorín: Heuréka, 2018, s. 529. ISBN 80-967659-4-5.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

forme a tzv. privilegované závety, teda závety zriadené s istými formálnymi úľavami v časoch kvalifikovaných okolností, ktoré ohrozovali život závetcu. Podľa triedenia Švecovej, poznalo vtedajšie uhorské kodifikované závetné právo až 7 foriem závetov.[5]

Platný právny stav v oblasti závetného dedenia nie je možné nazvať ani ako „konzervatívny alebo tradičný", keďže predchádzajúce historické úpravy dávali závetcom väčšiu mieru vyjadrenia svojej závetnej slobody.[6] Podobný stav je však prítomný po celom svete, keď napríklad základný a stále účinný predpis britského závetného práva *Wills Acts* pochádza z roku 1837. Ten na platný závet vyžaduje, aby bol závet písomný, podpísaný poručiteľom a overený v prítomnosti najmenej dvoch svedkov, ktorí tiež takýto závet podpíšu. Formálne požiadavky na platný závet sa v USA líšia štát od štátu, keďže neexistuje jeden federálny zákon o závetoch, no vo všeobecnosti sa riadia niekoľkými spoločnými trendami stanovenými v *Uniform Probate Code* z roku 1969. Závetca musí mať úplnú spôsobilosť na právne úkony, závet musí byť v písomnej forme (judikatúra akceptuje aj dokument spísaný na elektronickom zariadení), obsahuje podpis závetcu a prítomnosť aspoň dvoch svedkov pri podpise závetu poručiteľom, ktorí majú potvrdiť jeho vôľu.[7] V Austrálii sa pre platnosť závetu vyžaduje existencia dokumentu podľa sekcie 18 ods. 2 austrálskeho Dedičského zákona,[8] na ktorom sa nachádza závetný úmysel poručiteľa a fakt, že z daného dokumentu je zrejmé, že úmyslom poručiteľa bolo, aby tento dokument pôsobil ako jeho posledná vôľa.[9] Namiesto prílišného formalizmu, ktorý je typický pre kontinentálne právne systémy, umožňujú flexibilné predpoklady súdom v krajinách *common law* rýchlejšie reagovať na spoločenské zmeny. Vďaka tomu dokážu uznať za platné aj elektronické závety.

---

[5] ŠVECOVÁ, Adriana. – GERGEL, Peter. *Dedičské právo podľa I. návrhu uhorského Všeobecného občianskeho zákonníka zroku 1900 (vo vybraných právnohistorických a lingvistických súvislostiach).* Praha: Leges, 2021. s. 90-91. ISBN 978-80-7502-558-6.

[6] MEDELSKÁ TKÁČOVÁ, Zuzana: (Ne)reakcie zákonnej formy poslednej vôle na vývoj v spoločnosti. In: FOTOPULOSOVÁ, L. - ŤAŽKÁ, V. (zost.). *Bratislavské právnické fórum 2023 : autonómia subjektov v 21. storočí*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 122. ISBN 98-80-7160-705-2.

[7] *What Is a Valid Will?* [online]. [cit. 05.09.2025]. Dostupné na internete: https://www.findlaw.com/forms/resources/estate-planning/last-will-and-testament/what-is-a-valid-will.html

[8] State of Queensland. Succession Act 1981. [online]. [cit. 08. 09. 2025]. Dostupné na: https://www.legislation.qld.gov.au/view/pdf/inforce/current/act-1981-069

[9] FICOVÁ, Svetlana a kol. *Zásadná reforma dedičského práva – nevyhnutnosť či neopodstatnenosť?* Bratislava: Wolters Kluwer, 2023, s. 117. ISBN 978-80-7676-865-9.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

Pojem elektronického závetu

Elektronický znamená využitie technológie s elektrickými, digitálnymi, magnetickými, bezdrôtovými, optickými, elektromagnetickými alebo podobnými schopnosťami. Najčastejšie sa používa v súvislosti s technológiami, ktoré využívajú elektronické obvody. Počas posledných rokov boli na Slovensku prijaté zákony, ktoré podporujú elektronizáciu v oblasti súkromného práva, avšak dedičské právo sa tejto digitalizácii zatiaľ vyhlo.[10] Elektronický závet má vo svete mnoho podôb (napr. e-mail z elektronickej schránky poručiteľa zaslaný inej osobe, SMS, závet uložený na fyzickom nosiči akým je USB kľúč alebo CD, textový elektronický dokument v podobe .doc alebo PDF súboru uložený v počítači, status napísaný na sociálnej sieti pod profilom poručiteľa, videonahrávka či mnoho ďalších spôsobov). Medzi základné výhody elektronických závetov môžeme na prvý pohľad zaradiť:

- tvorba závetov by bola rýchlejšia, jednoduchšia, dostupnejšia širšiemu okruhu závetcov a pohodlnejší proces by povzbudil k ich početnejšiemu vyhotovovaniu,
- fyzické osoby v izolovaných komunitách, ťažko choré alebo zdravotne postihnuté osoby by získali uľahčený spôsob vyhotovenia platného závetu, čo by z časti mohlo nahrádzať v praxi na dokazovanie náročné privilegované závety,
- elektronicky uložený závet by zvýšil možnosť jeho objavenia po smrti poručiteľa, bezpečnosť a zabránil by náhodnému zničeniu.

Keďže vo svete existujú rôznorodé elektronické spôsoby vyjadrenia svojej poslednej vôle, ktoré ponúkajú široké spektrum a možnosti ich využitia, americká právna veda sa už pokúsila zjednotiť a rozdeliť elektronické závety do ucelených kategórií. Rozoznáva sa tak off-line elektronický závet, online elektronický závet a elektronický závet zriadený kvalifikovaným správcom.[11]

Off-line elektronický závet

Off-line elektronické závety sú všetky textové dokumenty uložené na elektrickom zariadení, ktoré môžu byť napísané vlastnoručne (na tablete pomocou stylusu alebo prstom na obrazovke smart zariadenia), napísané klávesnicou elektronického zariadenia, audio záznamy alebo audiovizuálne záznamy zachované na hardvéri poručiteľa. Vo väčšine prípadov nie sú tieto závety nikdy vytlačené alebo zachované pomocou online služieb. Všeobecne sa tvrdí, že ide o modernú paralelu k holografnému závetu na poručiteľovom hardvéri, pričom závetca je zodpovedný za

[10] Tamtiež s. 115.

[11] RANGAN, V.: What is an "Electronic Will"? In: *Harvard Law Review*, 2018, No. 6, Vol. 131, p. 1791-1792. ISSN 0017-811X.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

uloženie, uschovanie a najmä nájdenie závetu po jeho smrti.[12] V týchto prípadoch pri tvorbe a uschovaný závetu neparticipuje žiadna iná osoba než poručiteľ.
Prvý prípad, ktorý sa v USA prejednával ohľadom off-line elektronického závetu bola situácia, kedy závetca pred svojou smrťou nadiktoval bratovi na smrteľnom lôžku v nemocnici závet napísaný vlastnoručne pomocou elektronického pera na tablete Samsung Galaxy. Súd musel rozhodnúť, či elektronicky vytvorený dokument na tablete spĺňa zákonnú požiadavku, aby bol závet „v písomnej forme". Závet spĺňal všetky formálne náležitosti platnosti, ktoré sa v štáte Ohio vyžadujú a súd tak uznal závet v tablete za platný.[13] Týmto prelomovým rozhodnutím sa potvrdili už zmienené výhody, ktoré so sebou elektronické závety prinášajú. Keďže všeobecné predpoklady platnosti závetov v právnom systéme *common law* nie sú tak rigidne formalizované a všeobecné ako v kontinentálnych právnych poriadkoch v Európe, súdy sú pružnejšie v reakcii na technologické zmeny a dokážu prijať aj elektronické závety za platné, ak v danej krajine existuje právny dôvod, ktorý by povoľoval elektronickú formu závetu alebo ak existujú aspoň nejaké formálne úľavy pri vyhotovovaní závetu (tzv. doktrína *harmless error*[14]). Rozhodnutím, v ktorom sa naplno uplatnila doktrína *harmless error* a potvrdila sa tak platnosť elektronického závetu bol prípad ohľadom majetku pána Hortona. Krátko pred svojou smrťou si 21-ročný muž, Duane Horton, napísal do denníka poznámku, v ktorej uviedol, že na jeho telefóne existuje dokument s názvom „Posledná poznámka". V zápise v denníku uviedol pokyny na elektronický prístup k tejto poznámke a telefón nechal vo svojej izbe. „Posledná poznámka" obsahovala ospravedlnenie ohľadom jeho samovraždy, ako aj pokyny týkajúce sa jeho majetku. V tomto prípade súdy v Michigane v roku 2018 uplatnili doktrínu *harmless error* a uznali tento text v telefóne za platný závet, aj keď daný dokument neobsahoval všetky zákonom predpísané formálne náležitosti.[15]
Uvedená forma závetu, napriek svojej intuitívnosti, technologickej a sociálnej dostupnosti, predstavuje pre právne poriadky viaceré aplikačné prekážky. Hlavnou výzvou je preukázanie autenticity dokumentu a identifikácia poručiteľa, čo je

[12] MEDELSKÁ TKÁČOVÁ, Zuzana: (Ne)reakcie zákonnej formy poslednej vôle na vývoj v spoločnosti. In: FOTOPULOSOVÁ, L. - ŤAŽKÁ, V. (zost.). *Bratislavské právnické fórum 2023 : autonómia subjektov v 21. storočí*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 113-115. ISBN 98-80-7160-705-2.
[13] *In re Estate of Javier Castro*, Case No. 2013ES00140, Court of Common Pleas Probate Division, Lorain County, Ohio (19. jún 2013).
[14] Štáty ako Illinois, Ohio, Missouri, či Michigan (dokopy 11 štátov federácie) zaviedli tento koncept "preklenutia neškodnej chyby", ktorý umožňuje súdu uznať závet, ktorý nespĺňa všetky formálne náležitosti za platný, ak existuje jasný a presvedčivý dôkaz o tom, že predložený dokument skutočne predstavuje poslednú vôľu poručiteľa. Ide o potencionálnu konvalidáciu, ktorá umožňuje súdom upustiť od neplatnosti kvôli nedodržaniu predpísanej formy a prijať závet na prejednanie dedičstva, ak je možné uspokojivo preukázať jeho autentickosť.
[15] *In re Estate of Horton*, Case No. 925 N.W. 2d 207 (Mich. 2018).

doi: 10.46282/bpf.2025.12

v dnešnom digitálnom prostredí oveľa zložitejšie ako pri tradičných formách závetov. S tým súvisí aj problém zachovania takéhoto závetu, jeho zabezpečenia proti neoprávnenému prístupu, zmenám alebo vymazaniu po smrti poručiteľa. Meniť textové dokumenty v elektronických zariadeniach je jednoduché, a následne je náročné určiť, ktorá verzia textového dokumentu bola tá originálna.[16]

Protiargumentom z pohľadu technológie by mohli byť tzv. metadáta súborov. Metadáta sú údaje, ktoré poskytujú dodatočné informácie o obsahu, formáte, štruktúre a iných charakteristikách dát, čím popisujú ich základné vlastnosti. Z pohľadu elektronických závetov sú dôležité informácie o autorovi, názve vyhotovujúceho zariadenia, dátume obstarania a aktualizácie (všetky dodatočné zmeny) daného obsahu, či pôvodnej forme vyhotovenia súboru. K uvedenému riešeniu pristúpil v roku 2012 aj Najvyšší súd v Novom Južnom Walese v Austrálii a po vykonanom dokazovaní a skúmaní metadát dospel k záveru, že elektronický závet je platný.[17] Ale ani tieto metadáta však nemusia byť vždy zárukou hodnovernosti súboru. V systéme Windows sa môžu metadáta zo súborov ľahko odstrániť, resp. pozmeniť, čím sa odstránia aj vybrané informácie o súbore.[18] Vymazať údaje o súbore je samozrejme možné aj sofistikovanejším spôsobom, a to cez profesionálne aplikácie na to slúžiace, ako napríklad ExifTool, Metadata++ alebo MetaExtractor Online, čo robí odhalenie takejto manipulácia takmer nemožným.[19]

Osobitným a vo svete rozšíreným poddruhom off-line elektronického závetu je tzv. videozávet.[20] Audiovizuálne nahrávky je možné vytvárať pomocou rôznych elektronických zariadení, ktoré sú v súčasnom svete bežne dostupnými veľkej časti populácie. Videozáznamy sa často používajú ako dôkazy v súdnych konaniach, no

---

[16] BEYER, Gerry. W. – HARGROVE, Claire G.: Digital Wills: Has the Time Come for Wills to Join the Digital Revolution? In: *Ohio Northern University Law Review*, 2007, Vol. 33, No. 3, p. 891. ISSN 0094-534X.

[17] V tomto prípade závetca uložil svoj off-elektronicky závet ako dokument na svojom počítači a označil ho ako *Will.doc.* Po jeho smrti súd analyzoval metadáta wordového dokumentu a uznal závet ako platný, nakoľko podľa súdneho znalca nebol dokument žiadnym spôsobom upravený, ani nebol dodatočne nahratý. Alan Yazbek v Ghosn Yazbek & Anor, NSWSC 594 z 1. júna 2012, Austrália. [online].[cit. 05.09.2025]. Dostupné na internete: http://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/cases/nsw/NSWSC/2012/594.html

[18] Stačí vyhľadať súbor na ploche a kliknúť na Vlastnosti daného súboru, následne prejsť do Podrobností a potom kliknúť na Odstrániť vlastnosti a osobné údaje, a zaškrtnúť políčka metadát, ktoré sa majú zachovať, čím sa vytvorí kópia súboru (alebo prepíše existujúci súbor) bez jeho pôvodných metadát.

[19] DAVIS, Aria: *Jak odstranit metadata ze souborů přes Windows, Mac, online a telefony.* [online]. 29. august 2022. [cit. 11.08.2025]. Dostupné na internete: https://www.free-videoconverter.net/cs/video-editing/remove-metadata/

[20] Podľa niektorých autorov ide o osobitný druh elektronického závetu: BANTA, Natalie: Electronic Wills and Digital Assets: Reassessing Formality in the Digital Age. In: *Baylor Law Review*, Vol. 71, No. 3, 2019, p. 554. ISSN 0005-7274.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

opäť, v oblasti dedičského práva je to vylúčené. Takýto prejav poručiteľa musí spĺňať všeobecné náležitosti právneho úkonu, t. j. musí byť pre adresátov určitý a zrozumiteľný. Jeho vôľa musí byť slobodná a vážna, závetca musí mať spôsobilosť na právne úkony a v takomto videozávete musí zriadiť aspoň jednu závetnú dispozíciu. Najväčšou výhodou zvukovoobrazového záznamu je možnosť zaznamenať celý priebeh závetného aktu. Spontánne verbálne prejavy poručiteľa v zvukovoobrazovom zázname môžu prispieť k objasneniu obsahu jeho poslednej vôle. Tým sa posilní dôkaz o existencii *animus testandi* poručiteľa,[21] a zároveň sa tak zabezpečí splnenie jeho vôle v súlade s jeho skutočným úmyslom. Videozáznam dokáže taktiež preukázať, že poručiteľ konal dobrovoľne, bez nátlaku, a že bol v čase vyhotovenia pri plnom vedomí. Okrem praktických výhod však videozávet ponúka aj hlbší, emocionálny rozmer. Umožňuje poručiteľovi vhodnejšie vysvetliť svoje rozhodnutia, môže vyjadriť aj isté želania, ktoré nespadajú pod oblasť práva, či zanechať osobný odkaz, čo môže v mnohých prípadoch predísť budúcim dedičským sporom. Čo sa týka dôveryhodnosti takéhoto záznamu, vo väčšine prípadov pôjde o overiteľný záznam vlastného hlasu, tváre či výzoru poručiteľa, čím dôjde k jasnej identifikácii tejto osoby,[22] čo by mohlo úplne nahradiť vlastnoručný podpis poručiteľa ako autentizačný a identifikačný znak závetu, takže nebude potrebné zabezpečiť ani prítomnosť iných osôb ako svedkov. Dôležitým pre platnosť videozávetu je tiež skutočnosť, že poručiteľ musí výslovne potvrdiť, že ide o závet, a nie len o video, ktorým sa chcel rozlúčiť so svojimi blízkymi a nezamýšľal tak právne následky.

S rozvojom umelej inteligencie a digitalizácie dostupnej širokej verejnosti sa objavili, ale aj isté negatívne javy v spoločnosti. Umelá inteligencia (AI) dokáže z údajov získaných z internetu alebo poskytnutých tretími osobami vygenerovať rôznorodý obsah, ktorý sa bude adresátovi javiť ako autentický. Ide o tzv. deep fake, ktorým je obrazový obsah, audioobsah alebo videoobsah vytvorený alebo zmanipulovaný pomocou AI, ktorý sa podobá na existujúce osoby, objekty, miesta, subjekty alebo udalosti a osobe by sa falošne javil ako autentický alebo pravdivý.[23] Deep fake technológia predstavuje sofistikovaný prístup k manipulácii audiovizuálneho obsahu. Táto metóda často využíva replikáciu identity jednotlivcov prostredníctvom pokročilých technológií, ako sú umelá inteligencia, strojové učenie (ML) a špecializovaný softvér, ako napríklad aj ľahko dostupný Adobe Photoshop. Tieto nástroje umožňujú vytváranie vysoko presvedčivých a autenticky vyzerajúcich replík

[21] KRIŽAN, Martin – ČIPKOVÁ, Tamara: FORMY ZÁVETU REFLEKTUJÚCE 21. STOROČIE. In: FICOVÁ, Svetlana, RAKOVÁ, Karin, IVANČO, Marek a kol. Vybrané otázky dedičského práva v úvahách de lege ferenda. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2022, s. 210 a nasl. ISBN 978-80-571-0544-2.

[22] BANTA, Natalie: Electronic Wills and Digital Assets: Reassessing Formality in the Digital Age. In: *Baylor Law Review*, Vol. 71, No. 3, 2019, p. 593. ISSN 0005-7274.

[23] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie

doi: 10.46282/bpf.2025.12

videí. Jednou z hlavných funkcií technológie deep fake je schopnosť syntetizovať alebo vložiť tvár konkrétnej osoby do existujúceho videa. S masívnym nárastom výpočtového výkonu a sprístupnením AI technológií sa proces generovania falošných videí výrazne zrýchlil a zjednodušil.[24] Moderné algoritmy dokážu vytvoriť realistické modely protagonistov už len na základe malého počtu referenčných fotografií (niekedy stačí len jedna), čím sa dosiahne verné zobrazenie osoby na umelo vytvorenom videu.[25] Hoci sa pojem deep fake najčastejšie v práve spája s kyberkriminalitou, teda oblasťou trestného práva, poslednú dobu naberá táto technologická hrozba nebezpečný smer aj v oblasti súkromného práva. Uvedené by mohlo mať dopad aj na oblasť dedičského práva v prípade, že by sa videozávet zakotvil ako platná forma závetu. Deep fake videozávety by sa mohli stať neodhaliteľnými najmä v prípade, že takéto video by trvalo iba okolo minúty, čo úplne stačí na prerozdelenie dedičstva.

Ďalším praktickým problémom spojeným so všetkými off-line elektronickými závetmi je otázka následného uchovania, distribúcie, či sprístupnenia takéhoto záznamu po smrti poručiteľa.[26] Niektorí autori si kládli otázku, či postačí, ak napr. videozávet ostane uložený v elektronickom zariadení poručiteľa, na ktorom je závet zaznamenaný (spravidla je toto zariadenie zabezpečené pred neoprávneným použitím, často aj biometrickými prvkami), alebo sa bude vyžadovať jeho zverejnenie iným osobám, resp. zverejnenie na verejne dostupnom mieste, a či možno z právneho hľadiska akceptovať, ak poručiteľ rozpošle všetkým potenciálnym dedičom svoj videozávet?[27] Závet je jedinečný dokument v tom, že sa po svojom vyhotovení nepoužíva na neurčité obdobie, a ktorý musí istý čas zostať „v archíve", aby bolo možné uskutočniť prevod majetku po smrti poručiteľa. Neustále zmeny v hardvéri aj softvéri sťažujú, ak nie znemožňujú, dlhodobý prístup k elektronicky uloženým údajom. Vzhľadom na rýchlosť, akou sa technológia mení, elektronicky uložený závet, tak nemusí byť už prístupný v čase smrti poručiteľa.[28] Nemyslíme si, že je vhodné, aby poručiteľ pred smrťou iným osobám, ba dokonca dedičom, oznamoval

[24] Dennodenne vidíme vierohodné, ale umelo vytvorené videá známych hercov, športovcov, moderátorov, amerického alebo slovenského prezidenta, či dokonca pápeža, ktorí hovoria tvrdenia, ktoré však v skutočnosti nikdy nevyslovili.

[25] KOLAKKAL, Aldrin Deep Fake Technology: Analysis of Legal Framework and the Way Forward. In: *The Indian Journal for Research in Law and Management*. 2024, Vol. 1, Issue 8, p. 1. ISSN 2583-9896.

[26] KRIŽAN, Martin – ČIPKOVÁ, Tamara: FORMY ZÁVETU REFLEKTUJÚCE 21. STOROČIE. In: FICOVÁ, Svetlana, RAKOVÁ, Karin, IVANČO, Marek a kol. Vybrané otázky dedičského práva v úvahách de lege ferenda. Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2022, s. 211. ISBN 978-80-571-0544-2.

[27] FICOVÁ, Svetlana a kol. *Zásadná reforma dedičského práva – nevyhnutnosť či neopodstatnenosť?* Bratislava: Wolters Kluwer, 2023, s. 119. ISBN 978-80-7676-865-9.

[28] BEYER, Gerry. W. – HARGROVE, Claire G.: Digital Wills: Has the Time Come for Wills to Join the Digital Revolution? In: *Ohio Northern University Law Review*, 2007, Vol. 33, No. 3, p. 899. ISSN 0094-534X.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

ako sa rozhodol nakladať so svojím majetkom. Ak poručiteľ na zaznamenanie videozávetu použije len svoj telefón alebo počítač, existuje veľká pravdepodobnosť, že toto zariadenie bude zabezpečené už navždy. Elektronické médium nespĺňa v našich končinách definíciu písomnej formy, a ak by sa chceli zaviesť elektronické závety v štátoch EÚ bolo by potrebné prijať legislatívu, ktorá elektronické závety považuje za platné, zreteľne definuje formálne a technologické požiadavky a zrovnoprávni ich s ostatnými formami závetov.[29]

Online elektronický závet a závet zriadený kvalifikovaným správcom

Online elektronický závet je závet vytvorený a uložený na úložisku tretej osoby poskytujúcej takúto službu (môže ísť o závet v podobe statusu alebo súkromnej správy cez sociálnu sieť, elektronického súboru nahratom na platforme Dropbox, či na inom cloudovom online zdroji, poslanie SMS správy z mobilného telefónu alebo prostredníctvom internetových služieb). Na rozdiel od off-line elektronického závetu, online elektronický závet zahŕňa tretiu stranu, ktorá poskytuje takúto službu na základe zmluvného vzťahu s poručiteľom. Závet sa nenachádza na žiadnom elektronickom zariadení, ktoré by vlastnil poručiteľ.[30] Takéto závety sa vyskytujú len v online prostredí, ktoré sa môže časom upraviť, pozmeniť alebo celkom vymazať. Výhodou od off-line elektronických závetov je to, že sa lepšie zabezpečí nájdenie takéhoto závetu a stane sa dostupným, no závetca prezradí svoje závetné dispozície ešte za svojho života aj iným osobám, čo nie je vhodné, najmä ak ide o dedičov. Hlavným aplikačným nedostatkom takto zriadeného závetu sú zmluvné podmienky takýchto poskytovaných služieb medzi závetcom a zriaďovateľom online služieb, ktoré môžu byť časovo ohraničené (napr. závet sa uloží len na dobu 1 roka, pokiaľ sa s ním nebude v tejto lehote na danom účte manipulovať), taktiež pôjde o problém sprístupnenia takéhoto dokumentu (ak ho poručiteľ dobrovoľne nezverejní za svojho života) inej osobe ako majiteľovi daného účtu, ako aj problém ochrany osobných údajov a iných osobnostných práv poručiteľa po jeho smrti.[31] V Slovenskej republike stále nie je v aplikačnej praxi vyriešená otázka ako sa má nakladať s digitálnym

[29] LAMOVEC HREN, Petra: WILL FORMALITIES AND ELECTRONIC WILL. In: SZAKÁCS, A. a kol. (zost.). *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2021.* Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2021, s. 270-273. ISBN 978-80-7160-618-5.

[30] MEDELSKÁ TKÁČOVÁ, Zuzana: (Ne)reakcie zákonnej formy poslednej vôle na vývoj v spoločnosti. In: FOTOPULOSOVÁ, L. - ŤAŽKÁ, V. (zost.). *Bratislavské právnické fórum 2023 : autonómia subjektov v 21. storočí.* Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 117. ISBN 98-80-7160-705-2.

[31] RANGAN, V.: What is an "Electronic Will"? In: *Harvard Law Review*, 2018. No. 6, Vol. 131, p. 1802. ISSN 0017-811X.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

dedičstvom po poručiteľovi. Existujú len isté názory zo strany akademikov[32] (napríklad či digitálne dedičstvo treba rozlišovať vo vecnoprávnom alebo záväzkovoprávnom prístupe, alebo či všetky takéto práva majú prechádzať na dedičov, no ako poznamenáva Raková túto problematiku neupravuje žiadny štát EÚ[33]) S prijatím online elektronických závetov by sa tak musel vyriešiť aj uvedený problém.

Ak by sa rozhodlo, že sa príjmu všetky formy online elektronických závetov, teda napríklad aj závet v podobe statusu alebo súkromnej správy na Facebooku, bolo by veľmi náročné dokázať autenticitu a identifikovať závetcu, nakoľko do týchto sociálnych sietí sa neprihlasuje pomocou jedinečnej biometrie alebo prostredníctvom úradných dokladov akým je občiansky preukaz, ktoré by slúžili ako identifikačný znak toho-ktorého poručiteľa. Sociálne siete ako Facebook, Instagram alebo X nebudú taktiež poskytovať dotknutým orgánom potrebné informácie o tom, kto, kde a kedy sa prihlásil do daného účtu, aby sa mohli preukázať informácie ohľadom vzniku závetu. Ak sa teda originál online závetu nachádza kdekoľvek inde ako na pevnom disku elektronického zariadenia a poručiteľ nevyužil služby súkromného subjektu na zachovanie a sprístupnenie závetu (elektronický závet zriadený kvalifikovaným správcom), ktorý sa špecializuje na uchovávanie takýchto závetov, bude musieť počítať s danými ťažkosťami.[34]

Elektronické závety zriadené kvalifikovaným správcom sú závety zriadené buď v podobe off-line alebo online elektronického závetu, ktoré sú následne uschované u tzv. kvalifikovaného správcu, ktorým sú právnické osoby, ktoré podnikajú za týmto účelom väčšinou výlučne v online podobe, buď pomocou online videohovoru alebo prostredníctvom vyplnenia elektronického formulára na internete. Kvalifikovaný správca dohliada na riadne vyhotovenie závetu so všetkými podstatnými náležitosťami tohto právneho úkonu (najmä autenticita závetu, dobrovoľnosť spísania takéhoto závetu, elektronický podpis, uvedenie dátumu, či zaobstaranie potrebného počtu svedkov samotným správcom) a navyše má záväzok uchovávať závet v príslušnom formáte na garantovaný počet rokov (závisí od zaplatenej sumy a výberu konkrétneho času uchovania), čím sa dosiahne jeho následná distribúcia

[32] FICOVÁ, Svetlana a kol. *Zásadná reforma dedičského práva – nevyhnutnosť či neopodstatnenosť?* Bratislava: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 32 a nasl. ISBN 978-80-7676-865-9. RAKOVÁ ŠIMONIOVÁ, Karin. Digitálne dedičstvo ako nová výzva v notárskej praxi. In: *Ars Notaria.* Roč. 28, č. 2/2025, s. 12-17. ISSN 1335-2229. MAUKŠ, Dávid: DEDENIE NEHMOTNÝCH STATKOV. In: *Nehmotné statky interdisciplinárne* / DAŇKO, Martin, VYČISLÍK, Alojz, ŤAŽKÁ, Veronika (zost.). Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 39-49. ISBN 978-80-7160-735-9.

[33] RAKOVÁ ŠIMONIOVÁ, Karin. Digitálne dedičstvo ako nová výzva v notárskej praxi. In: *Ars Notaria.* Roč. 28, č. 2/2025, s. 12. ISSN 1335-2229.

[34] RANGAN, V.: What is an "Electronic Will"? In: *Harvard Law Review*, 2018. No. 6, Vol. 131, p. 1802. ISSN 0017-811X.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

dotknutým štátnym orgánom po smrti poručiteľa.[35] Daná forma závetu sa využíva najmä v USA, kde celý závetný akt býva zaznamenaný a zachovaný na videu. V súčasnosti existujú viacerí kvalifikovaný správcovia v štátoch Florida a Arizona, ktorí využívajú závet v podobe online elektronického dokumentu. Floridská právna úprava (Florida's HB 409, Electronic Legal Documents) pripustí platnosť elektronického závetu iba v prípade, že je registrovaný u kvalifikovaného správcu, čím sa má zabezpečiť pravosť tohto dokumentu. Hlavnou otázkou je, že ak by sme zaviedli podobnú formu závetu v našich končinách, aký by to malo dopad na aplikačnú prax, a či by bol notárom ponechaný monopol aj pri uchovávaní týchto nových závetných foriem?[36]

Medelská Tkáčová tvrdí, že účelom takéhoto závetu by bolo: *„Využitím takýchto klasifikovaných správcov by sa dalo predísť aj problémom, ktoré sú spájané so súkromnými závetmi – podvod, nenájdenie závetu, nedodržanie predpísaných náležitostí, autenticita závetu. Výhodou takéhoto elektronického závetu oproti predchádzajúcim je, že takáto právnická osoba by vykonávala takéto úkony častejšie, mali by štandardizované formuláre, čím by sa zabezpečili predpísané zákonné náležitosti na platnosť závetu. Takto uložená posledná vôľa by bola jednoduchšie „vyhľadateľná" po smrti poručiteľa, nakoľko by sa nemuseli prezerať všetky elektronické zariadenia vlastnené poručiteľom…"*[37] S uvedeným tvrdením nesúhlasíme, pretože presne na tieto účely existuje vo väčšine štátov sveta závet vo forme notárskej zápisnice, ktorý v aplikačnej praxi nespôsobuje takmer žiadne ťažkosti. Nemyslíme si, že je vhodné do oblasti konzervatívneho dedičského práva zavádzať množstvo nových inštitútov, ktoré by len spôsobovali neprehľadnosť a nadbytočnú duplicitu právnej úpravy a zvýšili by stav právnej neistoty pre závetcov, ako aj samotných notárov, keďže účel takéhoto závetu je u nás už zabezpečený inou formou. Závetcovia by museli zvažovať, či je lepšie zvoliť tradičnú alebo elektronickú formu a zároveň by museli rozumieť praktickým rozdielom v ich úschove. Ak by sme notárom tento monopol ponechali, potom by prínos zavedenia tejto formy bol minimálny, pretože by nepriniesol výraznú zmenu v procese zriadenia a úschovy závetov. Ak by sme však umožnili vznik špecializovaných správcov, hrozilo by riziko fragmentácie

[35] MEDELSKÁ TKÁČOVÁ, Zuzana: (Ne)reakcie zákonnej formy poslednej vôle na vývoj v spoločnosti. In: FOTOPULOSOVÁ, L. - ŤAŽKÁ, V. (zost.). *Bratislavské právnické fórum 2023 : autonómia subjektov v 21. storočí.* Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 118. ISBN 98-80-7160-705-2.

[36] FICOVÁ, Svetlana a kol. *Zásadná reforma dedičského práva – nevyhnutnosť či neopodstatnenosť?* Bratislava: Wolters Kluwer, 2023, s. 120. ISBN 978-80-7676-865-9.

[37] MEDELSKÁ TKÁČOVÁ, Zuzana: (Ne)reakcie zákonnej formy poslednej vôle na vývoj v spoločnosti. In: FOTOPULOSOVÁ, L. - ŤAŽKÁ, V. (zost.). *Bratislavské právnické fórum 2023 : autonómia subjektov v 21. storočí.* Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 118. ISBN 98-80-7160-705-2.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

systému a s tým spojené problémy, napríklad s vyhľadávaním závetov, keďže by už neboli uložené v jednom centrálnom registri.

Záver

Právne predpisy by mali držať krok so spoločenským a technologickým vývojom. Je to z toho dôvodu, že právne normy sú tvorené pre ľudí, ktorí ich následne chcú efektívne aplikovať v praxi. To znamená poskytnúť im aj moderné nástroje na platné prejavenie ich poslednej vôle. Digitalizácia preniká do všetkých oblastí nášho rýchlo meniaceho sa života a právo na ňu musí nevyhnutne reagovať, aby zostalo relevantné a funkčné pre spoločnosť. Hoci sú súčasné právne úpravy v mnohých krajinách EÚ voči elektronickým závetom skeptické, technologický pokrok a rastúce požiadavky na flexibilitu právnych úkonov volajú po zmene a ignorovanie týchto trendov (vo viacerých európskych krajinách sa aktuálne rieši otázka modernizácie dedičského práva)[38] nie je dlhodobo udržateľné, keďže v blízkej budúcnosti môžu byť všetky právne úkony vykonávané elektronicky. Implementácia elektronického závetu nie je len o modernizácii, ale predovšetkým o zabezpečení, aby vôľa poručiteľa bola plne rešpektovaná aj po jeho smrti.

Myslíme si, že najvhodnejšie v problematike implementovania elektronických závetov do nášho právneho poriadku bude zvolenie si tzv. postupnej cesty, pri ktorej bude potrebné nájsť istý kompromis medzi neustále sa rozvíjajúcou technologickou dobou a právnou istotou, ktorá je v súčasnosti pretavená v rigidnosti platných závetných foriem. Je nepopierateľné, že aj nasledujúce roky bude technologický rozvoj len na vzostupe a v nejakej forme bude potrebné regulovať aj elektronické závety. Sme toho názoru, že ak sa rozhodneme prijať elektronické závety za platné, mali by sa zakotviť **off-line elektronické závety**, ale platné by boli len pokiaľ by boli registrované u notára, čím by sám poručiteľ pri odovzdávaní potvrdil autenticitu takéhoto závetu a vylúčili by sa tak všetky možnosti falšovania obsahu. Notári by taktiež zabezpečili aj ich bezpečné uloženie v centrálnom registri. To isté by platilo aj pri videozávete, pri ktorom by bolo poručiteľovi lepšie umožnené prejaviť svoju skutočnú vôľu a po jeho smrti by nevznikol problém s prístupom do digitálneho úložiska, v ktorom sa videozávet nachádza. Napriek rizikám manipulácie (tzv. deep fake) by implementácia videozávetu mohla priniesť viaceré právne benefity, ako napríklad lepšie zachytenie testamentárneho úmyslu poručiteľa a zníženie rizika budúcich sporov.

Napriek rastúcej digitalizácii spoločnosti a potenciálnym výhodám, ktoré **online elektronické závety** prinášajú, ich implementácia do právneho systému naráža na zásadné praktické prekážky, preto si nemyslíme, že je vhodné ich zavádzať, keďže do

[38] MAUKŠ, Dávid: Znovuzavedenie inštitútu odkazu do slovenského právneho poriadku v rámci rekodifikácie súkromného práva. In: *Právny obzor*, roč. 108, č. 2/2025, s. 207 a nasl. ISSN 0032-6984.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

takýchto digitálnych služieb sa poručiteľ nikdy neprihlasuje so základnými identifikačnými znakmi, a preto by po jeho smrti bolo takmer nedokázateľné, že takýto závet skutočne napísal. Taktiež tu existuje veľká miera pravdepodobnosti manipulácie, poprípade úplné vymazanie závetu poskytovateľom digitálnej služby, keďže takýto závet je zaznamenaný výlučne v online svete. Pre zavedenie a uznanie online elektronických závetov v slovenskom právnom poriadku by sa najprv musela vykonať komplexná právna reforma v oblasti digitalizácie právnych úkonov. Nepovažujeme za potrebné prijať ani formu **elektronického závetu zriadeného kvalifikovaným správcom**, keďže presne za rovnakým účelom je v súčasnosti možné zriadiť závet vo forme notárskej zápisnice.

Pôvodné obavy z minulosti ako technické nedostatky elektronických zariadení, ekonomický faktor závetcov, sociálna bariéra v podobe neschopnosti starších generácií využívať moderné technológie[39] sa plynutím času vytrácajú a v budúcnosti bude potrebné reflektovať elektronické závety ako čoraz častejšiu formu usporiadania svojich majetkových práv pre prípad smrti. Jediným dôvodom, prečo tak neurobiť by nemala byť neochota aplikačnej praxe „učiť sa nové veci". Výrazný nárast používania elektronických zariadení, cloudových služieb a sociálnych sietí za posledné desaťročie určite naznačuje, že používatelia sa naučili pohodlnejšie začleňovať elektronické zariadenia a internet do svojho každodenného života. Jediným chýbajúcim kúskom skladačky, aby elektronické závety fungovali, je systematický prístup súdov a zákonodarcov k ich regulácii.[40] Aktuálne rekodifikačné práce na novom Občianskom zákonníku pre oblasť dedičského práva však nepočítajú s elektronickými závetmi, ani s privilegovanými závetmi.[41]

Slovenské právo, rovnako ako mnohé iné svetové jurisdikcie, zatiaľ neponúka adekvátne riešenie pre vyššie pomenované výzvy, čo ponecháva priestor len pre akademickú diskusiu, ale bráni ich praktickému využitiu v súčasnej dobe. Budúcnosť elektronických závetov bude závisieť od schopnosti legislatívy prispôsobiť sa technologickému pokroku a kvality vypracovania robustných mechanizmov, ktoré zabezpečia všeobecnú bezpečnosť digitálnych dát, vytvorenie spoľahlivých systémov na bezpečné a dlhodobé uchovávanie závetov, a dôveryhodnosť pre dedičské konanie ako také. Je však kľúčové, aby táto zmena nebola impulzívna, ale premyslená a technologicky aplikovateľná v každom jednotlivom prípade. Je na čase, aby sa

---

[39] BEYER, Gerry. W. – HARGROVE, Claire G.: Digital Wills: Has the Time Come for Wills to Join the Digital Revolution? In: *Ohio Northern University Law Review*, 2007, Vol. 33, No. 3, p. 890 a nasl. ISSN 0094-534x.

[40] RANGAN, V.: What is an "Electronic Will"? In: *Harvard Law Review*, 2018, No. 6, Vol. 131, p. 1809-1811. ISSN 0017-811X.

[41] Elektronické závety sa rozhodlo nezaviesť najmä kvôli riziku technologického rozvoja a obavy z manipulácie takýchto závetov po smrti poručiteľa. VALOVÁ, Katarína. Úvodník. In: *Ars Notaria.* 2024, roč. 27, č. 4/2024, s. 2-3. ISSN 1335-2229.

doi: 10.46282/bpf.2025.12

v blízkej budúcnosti aj slovenská legislatíva otvorila týmto zmenám a našla správnu rovnováhu medzi formálnou prísnosťou závetov a flexibilitou na druhej strane, aby sa tak zabezpečila právna istota pre všetky zúčastnené subjekty.

Zoznam použitej literatúry a judikatúry

1. Alan Yazbek v Ghosn Yazbek & Anor, NSWSC 594 z 1. júna 2012, Austrália.
2. BANTA, Natalie: Electronic Wills and Digital Assets: Reassessing Formality in the Digital Age. In: *Baylor Law Review*, Vol. 71, No. 3, 2019, pp. 547-603. ISSN 0005-7274.
3. BEYER, Gerry W. – HARGROVE, Claire G.: Digital Wills: Has the Time Come for Wills to Join the Digital Revolution? In: *Ohio Northern University Law Review*, 2007, Vol. 33, No. 3, pp. 865-902. ISSN 0094-534x.
4. DAVIS, Aria: *Jak odstranit metadata ze souborů přes Windows, Mac, online a telefony.* [online]. 29. august 2022. Dostupné na internete: https://www.free-videoconverter.net/cs/video-editing/remove-metadata/
5. FAJNOR, Vladimír – ZATURECKÝ, Adolf: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Šamorín: Heuréka, 2018, 608 s. ISBN 80-967659-4-5.
6. FICOVÁ, Svetlana a kol.: *Zásadná reforma dedičského práva – nevyhnutnosť či neopodstatnenosť?* Bratislava: Wolters Kluwer ČR, 2023, 392 s. ISBN 978-80-7676-865-9.
7. *In re Estate of Javier Castro*, Case No. 2013ES00140, Court of Common Pleas Probate Division, Lorain County, Ohio (19. jún 2013).
8. *In re Estate of Horton*, Case No. 925 N.W. 2d 207 (Mich. 2018).
9. KOLAKKAL, Aldrin: Deep Fake Technology: Analysis of Legal Framework and the Way Forward. In: *The Indian Journal for Research in Law and Management*. 2024, Vol. 1, Issue 8, 14 p. ISSN 2583-9896.
10. KRIŠTOFÍK, Andrej: K VIRTUALIZÁCII PRÁVNYCH PREDPISOV PROSTREDNÍCTVOM ESBÍRKY. In: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia.* Vol. 11. 2023, No.2, s. 14-26. ISSN 1339-3995.
11. KRIŽAN, Martin – ČIPKOVÁ, Tamara: Formy závetu reflektujúce 21. storočie. In: FICOVÁ, Svetlana, RAKOVÁ, Karin, IVANČO, Marek a kol. *Vybrané otázky dedičského práva v úvahách de lege ferenda.* Bratislava: Wolters Kluwer SR s. r. o., 2022, s. 198-215. ISBN 978-80-571-0544-2.
12. LAMOVEC HREN, Petra: WILL FORMALITIES AND ELECTRONIC WILL. In: SZAKÁCS, A. a kol. (zost.). *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2021.* Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2021, s. 270-277. ISBN 978-80-7160-618-5.
13. MAUKŠ, Dávid: DEDENIE NEHMOTNÝCH STATKOV. In: *Nehmotné statky interdisciplinárne* / DAŇKO, Martin, VYČISLÍK, Alojz, ŤAŽKÁ, Veronika (zost.).

doi: 10.46282/bpf.2025.12

Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. s. 39-49. ISBN 978-80-7160-735-9.
14. MAUKŠ, Dávid: Znovuzavedenie inštitútu odkazu do slovenského právneho poriadku v rámci rekodifikácie súkromného práva. In: *Právny obzor*, roč. 108, č. 2/2025, s. 181-215. ISSN 0032-6984.
15. MEDELSKÁ TKÁČOVÁ, Zuzana: (NE)REAKCIE ZÁKONNEJ FORMY POSLEDNEJ VÔLE NA VÝVOJ V SPOLOČNOSTI. In: FOTOPULOSOVÁ, L. - ŤAŽKÁ, V. (zost.). *Bratislavské právnické fórum 2023 : autonómia subjektov v 21. storočí*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 112-125. ISBN 98-80-7160-705-2.
16. RAKOVÁ ŠIMONIOVÁ, Karin. Digitálne dedičstvo ako nová výzva v notárskej praxi. In: *Ars Notaria.* Roč. 28, č. 2/2025, s. 12-17. ISSN 1335-2229.
17. RANGAN, V.: What is an "Electronic Will"? In: *Harvard Law Review*, 2018. No. 6, Vol. 131, p. 1790-1811. ISSN 0017-811X.
18. ŠVECOVÁ, Adriana. – GERGEL, Peter. *Dedičské právo podľa I. návrhu uhorského Všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1900 (vo vybraných právnohistorických a lingvistických súvislostiach).* Praha: Leges, 2021. 191 s. ISBN 978-80-7502-558-6.
19. VALOVÁ, Katarína. Úvodník. In: *Ars Notaria.* Roč. 27, č. 4/2024, s. 2-3. ISSN 1335-2229.
20. *What Is a Valid Will?* [online]. Dostupné na internete: https://www.findlaw.com/forms/resources/estate-planning/last-will-and-testament/what-is-a-valid-will.html

Kontaktné údaje

Mgr. Dávid Maukš
mauksdavid@gmail.com
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva

doi: 10.46282/bpf.2025.12

ELEKTRONICKÉ PODANIE V CIVILNOM KONANÍ

ELECTRONIC FILING IN CIVIL PROCEEDING

Matúš Jurena[1]

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na problematiku podania, ako jedného zo základných inštitútov a prostriedkov realizácie práv a povinností v civilnom konaní. Predmetom tohto príspevku je analýza uvedeného inštitútu so zameraním na nastupujúcu digitalizáciu a elektronizáciu v civilnom konaní a s tým súvisiace aplikačné problémy pri podpisovaní podaní kvalifikovaným elektronickým podpisom, najmä opravných prostriedkov a tzv. blanketového odvolania. Meritom príspevku je predovšetkým vymedzenie inštitútu elektronického podania v súčasnom civilnom konaní aj s aplikáciou zákona o e-Governmente s poukazom na aktuálnu rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít Slovenskej republiky. Prínosom príspevku bude analýza relevantnej a aktuálnej rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a Ústavného súdu Slovenskej republiky so snahou zodpovedať právne otázky, či zlepšuje možnosť elektronického podania v civilnom konaní prístup účastníkov k spravodlivému súdnemu konaniu, alebo vytvára nové bariéry a či môže byť kvalifikovaný elektronický podpis v budúcnosti nahradený inými formami elektronickej identifikácie v civilnom procese? Závery príspevku majú praktický prínos aj de lege ferenda.

Kľúčové slová: náležitosti podania, zákon o e-Governmente, kvalifikovaný elektronický podpis, blanketové odvolanie, dovolanie.

Abstract: This article focuses on the issue of filing as one of the fundamental institutions and means of exercising rights and obligations in civil proceedings. The subject of this paper is an analysis of the aforementioned institution with a focus on the emerging digitization and electronization in civil proceedings and the related application problems when signing submissions with a qualified electronic signature, in particular appeals and so-called blanket appeals. The main merit of the article is the definition of the institution of electronic filing in current civil proceedings, including the application of the e-Government Act, with reference to the current decision-making practice of the highest judicial authorities of the Slovak Republic. The contribution of this article is an analysis

[1] Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra občianskeho práva.

doi: 10.46282/bpf.2025.13

of the relevant and current decision-making activities of the Supreme Court of the Slovak Republic and the Constitutional Court of the Slovak Republic with the aim of answering legal questions whether electronic filing in civil proceedings improves participants' access to fair trial, or creates new barriers, and whether qualified electronic signatures can be replaced in the future by other forms of electronic identification in civil proceedings. The conclusions of the paper also have practical relevance de lege ferenda.

Key words: filing requirements, e-Government Act, qualified electronic signature, blanket appeal, appellate review.

Úvod

Podanie môžeme vo všeobecnosti charakterizovať ako základný typ procesného úkonu sporovej strany, v rámci ktorého dochádza k relevantnej komunikácii predovšetkým so súdom, ale aj medzi strany navzájom. Z hľadiska princípov civilného procesu ide o prejav účelnej výnimky z princípu ústnosti súdneho konania, ktorý ustupuje princípu hospodárnosti a záujmu na efektívnom a rýchlom výkone spravodlivosti.[2] V kontexte civilného procesu môžeme hovoriť o tzv. procesných podaniach, pričom v tomto prípade ho definujeme ako „procesný úkon účastníka konania adresovaný súdu, ktorý vykonáva v dobe, keď nie je priamo v kontakte so súdom v danom konaní".[3] V súvislosti s procesným úkonom je nutné spomenúť, že základným procesným úkonom je žaloba.[4] Ide o úkon, ktorým žalobca nielen iniciuje začatie súdneho konania, ale zároveň v rovine procesného práva zakladá existenciu nových, procesno-právnych vzťahov medzi žalobcom a žalovaným, ako aj medzi sporovými stranami a súdom.[5]

Právnu úpravu podania a jeho druhov nájdeme zakotvenú v zákone č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej len „CSP"). S problematikou podania, ktorá je vo svojej podstate veľmi všeobecná, vo veľkej miere súvisí nastupujúca digitalizácia a elektronizácia slovenského súdnictva, vyjadrená v zákone č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente), ktorému bude venovaná väčšia

[2] ŠTEVČEK, Marek a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 224. ISBN 978-80-7400-876-4.

[3] SVOBODA, Karel – ŠÍNOVÁ, Renáta – HAMUĽÁKOVÁ, Klára a kolektiv. Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 432 s. ISBN 978-80-7400-279-3.

[4] LÖWY, Alexandra – MEŇHARTOVÁ, Sandra. Právny záujem v kontexte inštitútu určovacej žaloby. In: Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2020 s. 199. ISBN 978-80-568-0234-2.

[5] MOLNÁR, Peter – KOĽVEKOVÁ, Viktória. Limity zmeny žaloby - zmena žaloby ako prostriedok „procesnej nedisciplinovanosti"? In: STUDIA IURIDICA Cassoviensia, Vol. 11, No.1 (2023). s. 20.

doi: 10.46282/bpf.2025.13

pozornosť predovšetkým s ohľadom na kvalifikovaný elektronický podpis. Skúmané budú aj aktuálne aplikačné problémy v otázke podpisu prílohy pri podanom odvolaní aj v kontexte tzv. blanketového odvolania a v otázke obligatórneho právneho zastúpenia a podpisu dovolania advokátom.

Právna úprava elektronického podania

Z hľadiska nášho príspevku bude nutné definovať, čo vlastne je v legálnom vymedzení elektronické podanie. CSP definuje podanie ako úkon určený súdu v § 123 ods. 1. Doterajší Občiansky súdny poriadok ani český Občanský soudní řád, pritom definíciu podania neobsahoval. CSP rozlišuje jednak podanie vo veci samej a podanie, ktoré nie je podaním vo veci samej.[6] V ustanoveniach CSP nenájdeme doslovne upravený výraz „elektronické podanie", ale iba popri všeobecných ustanoveniach o podaní, uvedenie jednotlivých foriem podania.[7] Jednoznačne ale môžeme z dikcie zákona uviesť, že zákonodarca preferoval pri koncipovaní CSP písomnú formu podania, čo vylučuje iné formy.[8] Podanie možno urobiť v listinnej alebo elektronickej podobe. Práve vo forme musíme hľadať odpoveď na otázku definície elektronického podania. Forma, v akej podobe je urobené podanie, vyjadruje aj jeho charakter. Primárne dôležité je rozlišovať nielen formu, ale aj spôsob doručovania. Tu treba poukázať na skutočnosť, že aj listinné podanie, môže byť doručené elektronicky, ale musia byť splnené podmienky vykonania zaručenej konverzie podľa zákona o e-Governmente, takže v konečnom dôsledku pôjde rovnako o elektronické podanie. Z toho môžeme dedukovať, že každé podanie, ktoré je doručené súdu elektronickými prostriedkami v elektronickej podobe, môžeme považovať za elektronické podanie. Dôležité je spomenúť, že tento pojem je zaužívaný aj v aplikačnej praxi súdov, takže

[6] ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. § 123 [Podanie]. In: ŠTEVČEK, Marek, FICOVÁ, Svetlana, BARICOVÁ, Jana, MESIARKINOVÁ, Soňa, BAJÁNKOVÁ, Jana, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 482. ISBN 978-80-7400-909-9.

[7] Podľa § 125 ods. 1 a 2 CSP, podanie možno urobiť písomne, a to v listinnej podobe alebo v elektronickej podobe. Podanie vo veci samej urobené v elektronickej podobe bez autorizácie podľa osobitného predpisu treba dodatočne doručiť v listinnej podobe alebo v elektronickej podobe autorizované podľa osobitného predpisu; ak sa dodatočne nedoručí súdu do desiatich dní, na podanie sa neprihliada. Súd na dodatočné doručenie podania nevyzýva.

[8] K uvedenej forme podania možno spomenúť uznesenie Najvyššieho súdu SR z 26. októbra 2023 sp. zn. 2Cdo/310/2021: „Úprava civilného sporového procesu účinná od 1. júla 2016 okrem iného sprísnila podmienky na podania určené súdu tým, že oproti skoršej úprave zanechala (opustila) inštitút podania urobeného ústne do zápisnice (a inak aj inštitút niekdajšieho telefaxového podania), ponechaného dnes ako alternatíva k podaniam vo formách priblížených vyššie výlučne v rámci mimosporového konania..."

doi: 10.46282/bpf.2025.13

ho môžeme považovať za ustálený pojem a inštitút,[9] s ktorým pracujú súdy už pri svojej rozhodovacej činnosti.

Kvalifikovaný elektronický podpis ako prostriedok autorizácie

Písomná forma podania je zachovaná vždy, ak je právny úkon urobený elektronickými prostriedkami, pričom musí byť podpísaný kvalifikovaným elektronickým podpisom (ďalej aj „KEP") alebo kvalifikovanou elektronickou pečaťou.[10] Pretože je KEP mimoriadne dôležitý pri elektronickom podaní, z hľadiska autorizácie takéhoto podania a predovšetkým osoby, ktorá ho podáva, je potrebné preskúmať tento inštitút aj z legálneho vymedzenia. Inštitút elektronického podpisu (a predovšetkým KEP) je z pohľadu práva EÚ zakotvený v nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 910/2014 z 23. júla 2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES. Toto nariadenie je známe predovšetkým pod názvom „ Nariadenie eIDAS" (čo v preklade znamená *electronic identification and services*). Jedným z cieľom tohto nariadenia je autentifikovať danú osobu.[11]

Z technického hľadiska predstavuje elektronický podpis údaje, ktoré sú spracované v elektronickej podobe, a ktoré sú pripojené alebo logicky pridružené k iným údajom v elektronickej forme a ktoré podpisovateľ používa na podpisovanie. Daný elektronický podpis sa vzťahuje ku konkrétnej fyzickej osobe, ktorú autentifikuje. KEP[12] tak môžeme charakterizovať ako elektronický podpis s použitím kvalifikovaného zariadenia na vyhotovenie elektronického podpisu založené na kvalifikovanom certifikáte.[13] Elektronickému podpisu nesmú byť odopierané právne účinky a nesmie byť odmietaný ako dôkazný prostriedok v súdnom konaní iba z dôvodu jeho elektronickej podoby, alebo že nespĺňa požiadavky na kvalifikované elektronické podpisy. V tomto prípade ide o uplatnenie princípu nediskriminácie, ktorý znamená, že ani obyčajnému a zdokonalenému elektronickému podpisu

[9] K tomu pozri rozhodnutia Najvyššieho súdu SR napr. sp. zn. 5Cdo/78/2024, 5Cdo/61/2024, 1Cdo/104/2023, 1Cdo/29/2023, 6CdoPr/2/2025.

[10] KUNDRÁT, Ivan. Elektronické právne úkony a ich doručovanie v pracovnoprávnych vzťahoch. In: Právny obzor, roč. 106, č. 2 (2023). s. 83 – 84.

[11] SMEJKAL, Vladimír – KODL, Jindřich – UŘIČAŘ, Miroslav. Elektronický podpis podle nařízení eIDAS. In: Revue pro právo a technologie. roč. 6, č. 11 (2015). s. 191.

[12] Legálnu definíciu KEP nájdeme v Nariadení eIDAS v článku 3 ods. 12: „Kvalifikovaný elektronický podpis je zdokonalený elektronický podpis vyhotovený s použitím kvalifikovaného zariadenia na vyhotovenie elektronického podpisu a založený na kvalifikovanom certifikáte pre elektronické podpisy."

[13] FRIEDRICH, Martin – SEMANOVÁ, Martina. Vybrané aspekty elektronického podpisovania a elektronickej kontraktácie 1. časť Elektronické podpisovanie. In: bulletin slovenskej advokácie, č. 9–10, (2022). s. 7.

doi: 10.46282/bpf.2025.13

nesmú byť odopierané právne účinky.[14] Elektronický podpis sa používa ako všeobecný pojem, pretože digitálny podpis získal konkrétny technický význam vo forme použitia techník asymetrického šifrovania na overenie totožnosti odosielateľa elektronického dokumentu a samotného dokumentu.[15]

V otázke KEP-u je relevantným právnym predpisom už spomenutý zákon o e-Governmente z roku 2013. Priamo vo svojich ustanoveniach nevymedzuje, čo je KEP, ale v dostatočnej miere na neho odkazuje.[16] Pri § 23 zákona o e- Governmente uviedol Ústavný súd SR v uznesení z 25. mája 2021 sp. zn. I. ÚS 223/2021, že „...Pri elektronickej forme podania vo veci samej platí, že ak toto nie je autorizované podľa § 23 ods. 1 zákona o e-Governmente, súd naň od počiatku neprihliada ako na podanie písomné a to, aby ho súd začal za takéto považovať, môže dosiahnuť ten, kto ho podáva jedine tým, že ho v lehote do 10 dní od odoslania neautorizovaného elektronického podania, podá znova ako autorizované elektronické podanie alebo ho dodatočne doručí v 10-dňovej lehote v písomnej podobe."

V súvislosti s KEP je potrebné spomenúť aj zákon č. 272/2016 Z. z. o dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších zmien a doplnkov (zákon o dôveryhodných službách).

Problematika elektronických podaní a KEP-U je pomerne aktuálna aj v dnešnej dobe, pričom sa v aplikačnej praxi objavujú a hlavne opakujú určité právne problémy. Predovšetkým ide o proces doručovania a autorizácie elektronických podaní a s tým súvisiacim podpisom takéhoto podania. V nasledujúcich častiach sa budeme venovať vybraným aktuálnym aplikačným problémom, ktoré vznikli v kontexte elektronického podania alebo KEP-u v relevantnej praxi podaných dovolaní pred Najvyšším súdom SR ako dovolacím súdom v civilnom konaní podľa CSP. Z nášho pohľadu ide o mimoriadne dôležitý aspekt, nakoľko Najvyšší súd SR nielen rozhoduje svojou činnosťou o podaných dovolaniach, ale prostredníctvom tejto činnosti aj kreuje ustálenú rozhodovaciu prax. Tú kreuje veľký senát, ktorý popri vytváraní judikatúry je platformou aj na zjednocovanie odlišných názorov jednotlivých senátov Najvyššieho súdu SR.[17]

---

[14] ANDRAŠKO, Jozef. Zdokonalený elektronický podpis ako uznaný spôsob autorizácie a jeho účinky rovnocenné s vlastnoručným podpisom. Právna analýza z Projektu APVV-17-0403. Vplyv vzájomného uznávania prostriedkov elektronickej identifikácie na elektronické služby verejnej správy. 2021 [online]. s. 10. Dostupné na internete:https://comeniusvyskum.flaw.uniba.sk/wp-content/uploads/2022/05/APVV-Analyza-Uznany-sposob-autorizacie-final.pdf.

[15] CHRISTOPHER, Reed. Legally Binding Electronic Documents: Digital Signatures and Authentication. In: The International Lawyer 35, no. 1 (2001). s. 92.

[16] Zákon o e-Governmente odkazuje na používanie KEP-u predovšetkým v § 23 pri autorizácii a preukazovaní oprávnenia konať v mene inej osoby.

[17] LÖWY, Alexandra. Veľký senát a ustálená prax. In: Právny obzor. roč. 105, č. 2 (2022) s. 98.

doi: 10.46282/bpf.2025.13

Odvolanie ako elektronické podanie

Odvolanie môžeme vymedziť ako univerzálny riadny opravný prostriedok, ktorý možno podať proti rozsudkom i uzneseniam, pokiaľ to zákon nevylučuje. Odvolanie slúži na prieskum rozhodnutia súdu prvej inštancie.[18] Právna veda začleňuje odvolanie do tzv. neúplného apelačného systému opravných prostriedkov.[19] Pri odvolacom konaní môžeme vo všeobecnosti hovoriť ako o písomnom konaní.[20]

Pomerne aktuálnym a dosť častým problémom pri elektronických podaniach doručovaných súdu, predovšetkým pri odvolaniach, je ich autorizácia. V rámci dovolacieho prieskumu sa primárne od roku 2023 začali hromadiť dovolania v otázke podpis odvolania. Skutkový stav bol pomerne koherentný, bolo podané odvolania elektronicky na predpísanom (vzorovom) formulári podpísane KEP-om, odvolacie dôvody boli uvedené v prílohe, ktorá nebola podpísaná.[21] Do prijatia rozhodnutia č. R 50/2024, rozhodoval Najvyšší súd SR rozdielne v danej veci. V samotnej podstate veci sa posudzovalo, či nejde o tzv. blanketové odvolanie.

Blanketové odvolanie je odvolanie bez uvedenia odvolacích dôvodov (neúplné odvolanie). Občiansky súdny poriadok umožňoval, aby účastník konania (odvolateľ) podal proti rozhodnutiu súdu v prvom stupni blanketové odvolanie.[22] Podľa súčasnej právnej úpravy CSP už takýto postup nie je možný. Najvyšší súd SR v rozhodnutí R 61/2023 uviedol, že aj v prípade blanketového odvolania musia byť preskúmavané procesné podmienky.[23] Problémom pri blanketových odvolaniach zostáva fakt, že odvolacie súdy takto môže jednoducho odmietnuť doručené odvolanie bez jeho meritórneho prejednania, nakoľko nie sú splnené zákonné podmienky, jednak môže nastať situácia, že nebude odvolanie doplnené v požadovanej lehote, alebo je tu otázka autorizácie tohto „odvolania", ktoré zase nespĺňa požadované náležitosti zákona o e-Governmente pri elektronickom podpisovaní.

Najvyšší súd SR v prípade dovolania, ktorého meritom bolo odvolanie matky doručené súdu ako neautorizovaná príloha autorizovaného elektronického podania,

---

[18] MAZÁK, Ján a kolektív: Základy občianskeho procesného práva. 3. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2007. 809 s. ISBN 978-80-8078-145-3.

[19] ŠTEVČEK, Marek a kolektív. Prednášky a texty z (nového) civilného procesu. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017. s. 113. ISBN 978-80-89603-51-0.

[20] ATKIN, Justice. Appeal in English Law. In: The Cambridge Law Journal 3, no. 1 (1927). s. 8.

[21] K tomu pozri rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Cdo/29/2023, 2Cdo/2/2023, 6CdoPr/2/2025.

[22] ČENTÍK, Tomáš. Niekoľko postrehov k blanketovému odvolaniu podľa OSP. 2014 [online]. Dostupné na internete: https://www.ulpianus.sk/blog/8547.

[23] Podľa uznesenia Najvyššieho súdu SR z 8. novembra 2023 sp. zn. 1VCdo/2/2023, zverejnené v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR pod č. R 61/2023: *„...aj v prípade blanketového odvolania je odvolací súd povinný z úradnej moci rozhodnutie súdu prvej inštancie preskúmať v rozsahu, či boli splnené procesné podmienky (§ 380 ods. 2 CSP). Uviedol, že bude vždy povinnosťou odvolacieho súdu v zmysle uvedeného zákonného imperatívu, zduplikovaného v ustanovení § 380 ods. 2 CSP aj v prípade tzv. blanketového odvolania skúmať procesné podmienky, tak ako to má toto ustanovenie na mysli.*"

doi: 10.46282/bpf.2025.13

(vo svojej podstate išlo o blanketové odvolanie) rozhodol v konaní pod sp. zn. 9CdoR/7/2024 tak, že dovolanie odmietol. Odvolával sa pritom na ustanovenia zákona o e-Governmente o zákonnej podmienky autorizácie elektronického podania.[24] Môžeme tvrdiť, že toto rozhodnutie patrilo k menšinovým vzhľadom na rozhodovaciu činnosť dovolacieho súdu a väčšinovo bolo rozhodnutie odvolacieho súdu zrušené a vrátené príslušnému súdu na ďalšie konanie a nové rozhodnutie (napr. 1Cdo/29/2023, 2Cdo/2/2023, 6CdoPr/2/2025). Predovšetkým svoju argumentáciu odôvodnenia čerpali z rozhodnutia č. R 50/2024, v ktorom Najvyšší súd SR judikoval, že KEP jednoznačne verifikoval osobu, ktorá odvolanie podávala, čím sa dosiahol zákonom sledovaný účel.[25] Záverom môžeme jednoznačne konštatovať, že pri skúmaní elektronického podania vo forme odvolania, ktoré bolo predmetom dovolacích konaní, je potrebné sledovať účel zákonných ustanovení zákona o e-Governmente, teda autorizáciu a autentifikáciu osoby prostredníctvom elektronických prostriedkov. Rozhodne cieľom zákonodarcu nebolo bezbreho odmietať elektronické podania pri ich prieskume iba na základe doslovne formalistického chápania dikcie zákona. Pri takomto striktnom výklade by sme mohli dospieť až k tomu, že bude porušené právo na spravodlivý súdny proces a spravodlivé súdne konanie, čo rozhodne v našom právnom poriadku nie je žiadúce.

Problematika KEP-u a povinného zastúpenia v dovolacom konaní

Fyzické a právnické osoby sa môže zastúpiť prostredníctvom právneho zástupcu. Všeobecnú hmotnoprávnu úpravu zastúpenia nájdeme v § 22 zákona č. 40/1964 Zb.

[24] Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 24 marca 2025 sp. zn. 9CdoR/7/2024: „Absentuje tak v danom prípade zákonná podmienka samotného vzniku podania v zmysle § 23 ods. 1 zákona o e-Governmente, na ktoré sa potom hľadí akoby nikdy nevzniklo. V tejto súvislosti dovolací súd poukazuje na nález ústavného súdu II. ÚS 442/2021-41: *Podmienka zaručeného elektronického podpisu odvolania ako prílohy elektronického podania vyplýva najmä z § 23 ods. 1, § 24 ods. 5, ako aj § 25 zákona o e-Governmente.* Ústavný súd v uznesení II. ÚS 220/2023-10 tiež konštatoval, že *„len formulár obsahujúci text podania vo veci samej podpísaný kvalifikovaným elektronickým podpisom je riadnym elektronickým podaním. Pokiaľ elektronický formulár neobsahuje odôvodnenie podania, bude považovaný iba za „sprievodný list", hoci aj kvalifikovane elektronicky podpísaný.*"

[25] Podľa uznesenia Najvyššieho súdu SR z 28. júna 2024 sp. zn. 4Obdo/19/2023, zverejnené v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR pod č. R 50/2024: „Odvolanie podané elektronicky z elektronickej schránky strany sporu na predpísanom formulári podpísanom kvalifikovaným elektronickým podpisom, ktoré obsahuje dôvody odvolania len v pripojenej prílohe, na ktorú vo formulári výslovne odkazuje, avšak ktorá nebola osobitne podpísaná kvalifikovaným elektronickým podpisom strany sporu, sa nedá bez ďalšieho (t.j. bez posúdenia obsahu pripojenej prílohy) považovať za odvolanie podané bez odvolacích dôvodov. Kvalifikovaný elektronický podpis na odvolacom formulári a vo formulári výslovný odkaz na pripojenú, hoci osobitne neautorizovanú prílohu, jednoznačne verifikoval osobu, ktorá odvolanie podávala, čím sa dosiahol zákonom sledovaný účel a kvalifikovaný elektronický podpis dal elektronickému formuláru podobu, na ktorú súd musí prihliadnuť ako na podanie písomné, vrátane k nemu pripojených príloh."

doi: 10.46282/bpf.2025.13

Občiansky zákonník, pričom z tohto zastúpenia vznikajú konkrétne práva a povinnosti zastúpenému.[26] Obligatórne zastúpenie v civilnom procese predstavuje jednu z procesných podmienok na strane strán sporu. Procesnoprávnu úpravu zastúpenia nájdeme v §90 CSP, pričom v súvislosti s dovolaním je relevantný § 429, kde je upravené tzv. obligatórne zastúpenie v dovolacom konaní.

Podmienka obligatórneho (povinného) zastúpenia sa viaže už na samotné podanie dovolania a musí byť splnená počas celého dovolacieho konania. Vzťahuje sa však iba na stranu dovolateľa. V prípadoch, kedy CSP vyžaduje obligatórne zastúpenie, vždy pôjde o zastúpenie advokátom. Z hľadiska tohto vymedzenia je možné tvrdiť, že tejto právnickej profesii patrí v oblasti obligatórneho zastúpenia v civilnom procese monopol. Zastupovanie v súdnych konaniach predstavuje výkon advokácie podľa zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. [27]

V súdnej praxi sa vyskytovala zásadná otázka, či musí dovolanie podať len advokát alebo ho môže podať aj advokátsky koncipient. Súdna prax sa ustálila na závere, že advokátsky koncipient nie je oprávnenou osobou na podanie dovolania. Pre identifikáciu osoby, ktorá dovolanie podané v elektronickej forme spísala a podpísala, je rozhodujúci KEP, ktorým bolo dovolanie autorizované. Pri posúdení nesplnenia zákonnej podmienky vyžadovanej v ustanovení § 429 ods. 1 CSP dovolacím súdom v prípade dovolania podaného v elektronickej forme je rozhodujúce, ktorej osobe patrí KEP použitý na autorizáciu podaného dovolania. Pokiaľ je touto osobou advokátsky koncipient, nejde o postup súladný s § 429 CSP.[28] V prípade, že bolo dovolanie podpísané a spísané samotným advokátskym koncipientom, ide v tomto prípade o neodstrániteľnú podmienku konania.[29]

Otázka spísania a podpisu dovolania rezonuje v právnej praxi aj v súčasnosti. Dôkazom je pomerne aktuálne uznesenie Ústavného súdu SR z 23. júna 2025 č. k. PLz. ÚS 3/2025-8 vo veci zjednotenia právneho názoru vysloveného v uznesení č. k. I.

[26] MAUKŠ, Dávid. § 22 [Zástupca]. In: DUFALOVÁ, Lenka a kol. Občiansky zákonník. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2025. s. 54. ISBN 978-80-8232-062-9.

[27] MEŇHARTOVÁ, Sandra. Obligatórne zastúpenie v civilnom procese v kontexte slovenskej a rakúskej právnej úpravy. In: PRÁVNE ROZPRAVY ON-SCREEN II, (2020). Sekcia súkromného práva s. 116.

[28] BAJÁNKOVÁ, Jana – GEŠKOVÁ, Katarína. § 429 [Povinné zastúpenie dovolateľa]. In: ŠTEVČEK, Marek – FICOVÁ, Svetlana – BARICOVÁ, Jana – MESIARKINOVÁ, Soňa – BAJÁNKOVÁ, Jana – TOMAŠOVIČ, Marek a kol. Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 1596. ISBN 978-80-7400-909-9.

[29] Podľa uznesenia Najvyššieho súdu SR z 27. novembra 2019 sp. zn. 3Obdo/96/2019, zverejnené v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu SR a rozhodnutí súdov SR pod č. R 49/2020: „Ak bolo dovolanie podané elektronickými prostriedkami autorizované kvalifikovaným elektronickým podpisom advokátskeho koncipienta, nie je splnená zákonná podmienka spísania a podpísania dovolania advokátom v zmysle ustanovenia § 429 ods. 1 CSP."

doi: 10.46282/bpf.2025.13

ÚS 311/2021-23 a odlišného právneho názoru vysloveného v konaní pod sp. zn. III. ÚS 445/2024. V konaniach pod sp. zn. I. ÚS 311/2021 a sp. zn. I. ÚS 484/2019 bolo dovolanie podpísané a podané koncipientom, pričom Ústavný súd SR odmietol predmetné ústavné sťažnosti. V konaní pod sp. zn. I. ÚS 311/2021 uviedol Najvyšší súd SR pri odmietnutí dovolania, že v danej veci nebolo súdu prvej inštancie doručené podanie v listinnej podobe, pričom elektronicky bolo podanie vyhotovené s autorizáciou nezodpovedajúcou požiadavke na náležitosti mimoriadneho opravného prostriedku, akým je dovolanie. Pre naplnenie požiadavky podľa § 429 CSP, je nevyhnutné listinu zároveň advokátom podpísať tak, ako to predpokladá všeobecná úprava náležitostí písomného právneho úkonu. V prípade, že ide o dovolanie podané elektronicky, musí takéto podanie zodpovedať požiadavke jednoty obsahu a podpisu vyhotoveného výlučne. Pre identifikáciu osoby, ktorá dovolanie podané v elektronickej forme spísala a podpísala, je rozhodujúci KEP, ktorým bolo dovolanie autorizované. Preto aj pri posúdení nesplnenia zákonnej podmienky vyžadovanej v § 429 ods. 1 CSP v prípade dovolania podaného v elektronickej forme je rozhodujúce, ktorej osobe patrí kvalifikovaný elektronický podpis použitý na autorizáciu podaného dovolania. Ústavný súd SR považoval konanie dovolacieho súdu za súladné s výkladom § 429 CSP aj s odkazom na rozhodnutie R 4/2020.[30] V prípade konania sp. zn. I. ÚS 484/2019 išlo o obdobnú argumentáciu.

V prípade konania pod sp. zn. III. ÚS 445/2024 išlo o mierne odlišný skutkový stav. Dovolanie bolo podpísané a odoslané zamestnankyňou advokátskej kancelárie a nie advokátskym koncipientom. Ústavný súd SR túto sťažnosť prijal na ďalšie konanie. V zjednocovacom uznesení uvedenom vyššie vyjadril Ústavný súd SR názor, že nebolo porušené právo na spravodlivé súdne konanie a súdnu ochranu tým, že dovolací súd odmietol uvedené dovolania z dôvodu nedostatku podmienky dovolacieho konania, a to nedostatok v otázke podpisu KEP-om. Z hľadiska výkladu § 429 ods. 1 CSP uviedol, že toto ustanovenie je vo vzťahu lex specialis k zákonu e- Governmente a zákonu o Advokácií, ktoré vystupuje ako lex generalis, pričom tento prísnejší režim je predpokladaný zákonodarcom pri dovolaní ako mimoriadnom opravnom prostriedku.[31] K predmetnému zjednocovaciemu uzneseniu Ústavného súdu SR, bolo vydané tromi sudcami odlišné stanovisko z dňa 23. júna 2025 pod sp. zn. PLz. ÚS

[30] Uznesenie Ústavného súdu SR z 4. augusta 2021 sp. zn. I. ÚS 311/2021.

[31] Podľa uznesenia Ústavného súdu SR z 23. júna 2025 č. k. PLz. ÚS 3/2025-8: *„...Analýzou relevantnej právnej úpravy však ústavný súd dospel k záveru, že právna úprava obsiahnutá v § 429 ods. 1 CSP má vo vzťahu k zákonu e-Governmente a zákonu o advokácii postavenie lex specialis...CSP vo vzťahu k zákonu o e-Governmente a zákonu o advokácii, ktoré upravujú otázku zastúpenia vo všeobecnej rovine, zakotvuje prísnejšie, resp. osobitné podmienky vo vzťahu k dovolaciemu konaniu. Preto použitím interpretačnej zásady lex specialis derogat legi generali možno dospieť k záveru, že pokiaľ § 429 ods. 1 CSP ako špeciálny predpis obsahuje odlišnú právnu úpravu, má prednosť pred všeobecným zákonom.* "

doi: 10.46282/bpf.2025.13

3/2025. Vo svojej podstate súhlasia s prijatím uznesením ,ale podotýkajú, že je možný aj ďalší výklad s a aplikáciou § 89 ods. 3 CSP.[32]
Zmyslom a konceptom prijatia súčasného dovolania za účinnosti CSP, bolo predovšetkým upustiť od myšlienky dovolania ako „ďalšieho odvolania", kedy by Najvyšší súd SR ako dovolací súd v civilnom konaní, preskúmaval všetky procesné vady a zároveň aj skutkový stav, ale CSP poňal dovolanie ako mimoriadny prostriedok aplikovateľný na nápravu najzávažnejších procesných pochybení. Preto je opodstatnený prísnejší režim uvedený v §429 CSP a aj samotný koncept obligatórneho zastúpenia, ktorý je do istej miery vyjadrením profesionality dovolacieho konania, kedy nemajú byť preskúmavané vady konania na základe neodborných podaní dovolateľov. Dovolanie spísané osobou, ktorá spĺňa podmienky zápisu do Slovenskej advokátskej komory, tak dáva záruku dostatočného odborného rámca podaného dovolania, čím sa do istej miery znižuje aj počet „zbytočných" dovolaní, ktoré sa odmietajú ako neprípustné. K otázke spísania podania a jeho podpísania nesúhlasíme s odlišným stanoviskom k zjednocovaciemu uneseniu Ústavného súdu SR. Vo svojej podstate je správny výklad § 89 ods. 3 CSP, kedy môže advokát splnomocniť ďalšiu osobu na zastupovanie, avšak účelom § 429 CSP pri povinnom zastúpení, je predovšetkým odbornosť dovolania a prieskum iba najzávažnejších procesných pochybení. Tento zámer je realizovaný prostredníctvom povinného zastúpenia advokátom. Pri spísaní, resp. podpise dovolania koncipientom, teda právnikom, ktorý ašpiruje svojou praxou a skúsenosťami na pozíciu advokáta, tento zámer zákonodarcu nemôže byť dodržaný, pretože chýba formálna odbornosť naplnená až aktom splnenia zákonných podmienok, aby mohla byť daná osoba považovaná za advokáta. Rovnako tento zámer nie je naplnený pri spísaní a podpise dovolania zamestnancom advokátskej kancelárie.

Záver

Elektronické podanie môžeme charakterizovať ako procesný úkon strany v konaní smerovaný voči súdu alebo stranám navzájom, ktorý je uskutočnený elektronickými prostriedkami, resp. je v tzv. elektronickej podobe a ktorý sa autorizuje podľa príslušných právnym predpisov upravujúcich autorizáciu a autentifikáciu takéhoto podania. Vo všeobecnosti možno dospieť k záveru, že možnosť elektronického podania v civilnom konaní vo svojej podstate zlepšuje prístup účastníkov k

[32] Podľa odlišného stanoviska z 23. júna 2025 sp. zn. PLz. ÚS 3/2025: *„Je teda zrejmé a z povahy vzťahu advokáta a jeho koncipienta, prípadne iného zamestnanca úplne prirodzené, ak advokát na jednotlivé úkony splnomocní svojho advokátskeho koncipienta alebo iného zamestnanca; zodpovednosť za kvalitu úkonov však nesie advokát sám. Za takýto samostatný úkon možno považovať aj podpísanie a podanie dovolania elektronickými prostriedkami. Použitie len pojmu advokát v § 429 ods. 1 CSP nemožno vykladať tak, že na podanie dovolania advokátom sa nevzťahujú ustanovenia o zastúpení podľa § 89 a nasl. CSP. Právna úprava dovolania a konania o ňom totiž použitie týchto ustanovení nevylučuje.*"

doi: 10.46282/bpf.2025.13

spravodlivému súdnemu konaniu, keďže umožňuje flexibilnú komunikáciu so súdom odkiaľkoľvek a napĺňa princíp hospodárnosti a efektívnosti konania, avšak súčasne vytvára aj nové bariéry, predovšetkým pri autorizácii a autentifikácii podaní, kde príliš formalistický prístup môže viesť až k odmietaniu procesných úkonov a ohrozeniu alebo porušeniu práva na súdnu ochranu. Možný formalizmus by sme našli aj v rozhodnutiach Najvyššieho súdu SR pri elektronickom podaní, avšak náprava bola uskutočnená rozhodnutím zverejneným v zbierke stanovísk. Kvalifikovaný elektronický podpis dnes predstavuje pomerne frekventovaný prostriedok autorizácie v rámci elektronickej autorizácie a autentifikácie. Ako sme v príspevku uviedli, sú s ním spojené aplikačné problémy predovšetkým pri elektronických podaniach odvolaní a dovolaní. Úlohou zákonodarcu de lege ferenda v otázke elektronického podpisu a elektronických podaní, bude predovšetkým zvládnuť výzvy budúcnosti, kam patrí aj možná náhrada alebo doplnenie kvalifikovaného elektronického podpisu inými formami overenia identity a autorizácie, čím by sa rozšírila dostupnosť autorizácie, no zároveň tu existuje riziko zneužitia modernými technológiami, najmä v dôsledku rozvoja umelej inteligencie a deepfake praktík, čo si vyžiada dôsledné nastavenie právnych a technických záruk.

Zoznam použitej literatúry

1. ANDRAŠKO, Jozef. Zdokonalený elektronický podpis ako uznaný spôsob autorizácie a jeho účinky rovnocenné s vlastnoručným podpisom. Právna analýza z Projektu APVV-17-0403. Vplyv vzájomného uznávania prostriedkov elektronickej identifikácie na elektronické služby verejnej správy. 2021 [online]. 28 s. Dostupné na internete:https://comeniusvyskum.flaw.uniba.sk/wp-content/uploads/2022/05/APVV-Analyza-Uznany-sposob-autorizacie-final.pdf.
2. ATKIN, Justice. Appeal in English Law. In: The Cambridge Law Journal 3, no. 1 (1927). s. 1 – 9.
3. BAJÁNKOVÁ, Jana – GEŠKOVÁ, Katarína. § 429 [Povinné zastúpenie dovolateľa]. In: ŠTEVČEK, Marek – FICOVÁ, Svetlana – BARICOVÁ, Jana – MESIARKINOVÁ, Soňa – BAJÁNKOVÁ, Jana – TOMAŠOVIČ, Marek a kol. Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 1594 - 1603. ISBN 978-80-7400-909-9.
4. ČENTÍK, Tomáš. Niekoľko postrehov k blanketovému odvolaniu podľa OSP. 2014 [online]. Dostupné na internete: https://www.ulpianus.sk/blog/8547.
5. FRIEDRICH, Martin – SEMANOVÁ, Martina. Vybrané aspekty elektronického podpisovania a elektronickej kontraktácie 1. časť Elektronické podpisovanie. In: bulletin slovenskej advokácie, č. 9–10 (2022). 6 – 15 s..
6. CHRISTOPHER, Reed. Legally Binding Electronic Documents: Digital Signatures and Authentication. In: The International Lawyer 35, no. 1 (2001). s. 92.

doi: 10.46282/bpf.2025.13

7. KUNDRÁT, Ivan. Elektronické právne úkony a ich doručovanie v pracovnoprávnych vzťahoch. In: Právny obzor, roč. 106, č. 2 (2023). s. 83 –98.
8. LÖWY, Alexandra – MEŇHARTOVÁ, Sandra. Právny záujem v kontexte inštitútu určovacej žaloby. In: Žalobné právo. Zborník z medzinárodného vedeckého kongresu Trnavské právnické dni 2020. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2020. s. 199 – 207. ISBN 978-80-568-0234-2.
9. LÖWY, Alexandra. Veľký senát a ustálená prax. In: Právny obzor, roč. 105, č. 2 (2022) s. 95 – 111.
10. MAUKŠ, Dávid. § 22 [Zástupca]. In: DUFALOVÁ, Lenka a kol. Občiansky zákonník. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2025. s. 54 – 56. ISBN 978-80-8232-062-9.
11. MAZÁK, Ján a kolektív: Základy občianskeho procesného práva. 3. vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2007. 809 s. ISBN 978-80-8078-145-3.
12. MEŇHARTOVÁ, Sandra. Obligatórne zastúpenie v civilnom procese v kontexte slovenskej a rakúskej právnej úpravy. In: PRÁVNE ROZPRAVY ON-SCREEN II, (2020). Sekcia súkromného práva s. 113 – 124.
13. MOLNÁR, Peter – KOĽVEKOVÁ, Viktória. Limity zmeny žaloby - zmena žaloby ako prostriedok „procesnej nedisciplinovanosti"? In: STUDIA IURIDICA Cassoviensia, Vol. 11. No.1 (2023). s. 19 – 30
14. Odlišné stanovisko z 23. júna 2025 sp. zn. PLz. ÚS 3/2025
15. SMEJKAL, Vladimír – KODL, Jindřich – UŘIČAŘ, Miroslav. Elektronický podpis podle nařízení eIDAS. In: Revue pro právo a technologie, roč. 6, č. 11 (2015). s. 189 – 235.
16. SVOBODA, Karel – ŠÍNOVÁ, Renáta – HAMUĽÁKOVÁ, Klára a kolektiv. Civilní proces. Obecná část a sporné řízení. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 432 s. ISBN 978-80-7400-279-3.
17. ŠTEVČEK, Marek a kol. Civilné právo procesné. Úvod do civilného procesu a sporové konanie. Praha: C. H. Beck, 2022. 594 s. ISBN 978-80-7400-876-4.
18. ŠTEVČEK, Marek a kolektív. Prednášky a texty z (nového) civilného procesu. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017. 146 s. ISBN 978-80-89603-51-0.
19. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 24 marca 2025 sp. zn. 9CdoR/7/2024.
20. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 26. októbra 2023 sp. zn. 2Cdo/310/2021
21. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 27. novembra 2019 sp. zn. 3Obdo/96/2019, zverejnené v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR pod č. R 49/2020.
22. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 28. júna 2024 sp. zn. 4Obdo/19/2023, zverejnené v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR pod č. R 50/2024.
23. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 8. novembra 2023 sp. zn. 1VCdo/2/2023, zverejnené v Zbierke stanovísk NS a rozhodnutí súdov SR pod č. R 61/2023.
24. Uznesenie Ústavného súdu SR z 4. augusta 2021 sp. zn. I. ÚS 311/2021.
25. Uznesenie Ústavného súdu SR z 23. júna 2025 č. k. PLz. ÚS 3/2025-8.

doi: 10.46282/bpf.2025.13

26. ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. § 123 [Podanie]. In: ŠTEVČEK, Marek, FICOVÁ, Svetlana, BARICOVÁ, Jana, MESIARKINOVÁ, Soňa, BAJÁNKOVÁ, Jana, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. Civilný sporový poriadok. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 481 – 484. ISBN 978-80-7400-909-9.

Kontaktné údaje

JUDr. Matúš Jurena
matus.jurena@nsud.sk, matusjurena@gmail.com
Najvyšší súd Slovenskej republiky, Občianskoprávne kolégium,
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra občianskeho práva

doi: 10.46282/bpf.2025.13

Financial Law Section

Financial Market Law and Tax Law in the Context of Digitalisation and Cybersecurity

Sekcia finančného práva

Právo finančného trhu a daňové právo v kontexte digitalizácie a kybernetickej bezpečnosti

RATING ESG PODĽA NARIADENIA (EÚ) 2024/3005 CEZ OPTIKU DIGITALIZÁCIE[1]

ESG RATING UNDER REGULATION (EU) 2024/3005 THROUGH THE LENS OF DIGITIZATION

Simona Heseková[2]

Abstrakt: Článok vychádza z predpokladu, že dôvera subjektov k hodnovernosti ratingov ESG je jedným z kľúčových predpokladov na naplnenie ich potenciálu na finančnom trhu. Nárast významu ratingov ESG na finančných trhoch a ich využívanie zároveň môže podporiť proces digitalizácie a datafikácie údajov v oblasti udržateľnosti. V nadväznosti na dané, článok kladne hodnotí prijatie Nariadenia (EÚ) 2024/3005 a jeho cieľ zjednodušiť informačné toky s cieľom uľahčiť investičné rozhodnutia a zabezpečiť dostatočnú a konzistentnú transparentnosť ratingov ESG. Nariadenie (EÚ) 2024/3005 zároveň stavia na princípe nezasahovania do obsahu ratingov ESG ani do metodík ratingov. S ohľadom na stanovený cieľ Nariadenia (EÚ) 2024/3005 článok skúma otázku transparentnosti ratingov ESG a zužuje výskum na analýzu miery vplyvu odvetvovej klasifikácie na ratingovú metodiku, pričom potvrdzuje stanovenú hypotézu, podľa ktorej klasifikácia odvetvia, do ktorého bol zaradený hodnotený subjekt má vplyv na zvolenú ratingovú metodiku a výsledný rating ESG. Na základe vykonanej analýzy článok identifikuje rizikové aspekty spojené s vplyvom klasifikácie odvetvia na rating ESG v podmienkach Slovenskej republiky a formuluje požiadavky na zverejňovanie informácií v danej oblasti.

Kľúčové slová: rating ESG, Nariadenia (EÚ) 2024/3005, odvetvová klasifikácia, Slovenská republika, NACE

Abstract: The paper assumes that entities' confidence in the credibility of ESG ratings is one of the key prerequisites for unlocking their full potential in financial markets. The growing importance and use of ESG ratings may also support the processes of digitalization and datafication of sustainability-related data. Considering this, the paper positively assesses the adoption of

[1] Článok vznikol v rámci realizácie projektu VEGA 1/0212/23 Finančné inovácie ako determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká)

[2] Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.14

Regulation (EU) 2024/3005 and its aim to facilitate information flows to facilitate investment decisions and to ensure sufficient and consistent transparency of ESG ratings. Regulation (EU) 2024/3005 also builds on the principle of non-interference with the content of ESG ratings and methodologies. Regarding the aim set out in Regulation (EU) 2024/3005, the paper examines the issue of ESG rating transparency and narrows the research to an analysis of the extent to which industry classification influences rating methodology, confirming the hypothesis that the industry classification of the rated entity influences the chosen rating methodology and the resulting ESG rating. Based on the analysis, the paper identifies the risk aspects associated with the impact of industry classification on ESG ratings in the Slovak Republic and formulates requirements for the disclosure of information in this area.

Key words: ESG rating, Regulation (EU) 2024/3005, industry classification, Slovak Republic, NACE

Úvod

Jednou zo základných premís na ktorej stavajú legislatívne zmeny zamerané na problematiku udržateľnosti na finančných trhoch je, že finančné trhy zohrávajú kľúčovú úlohu z hľadiska smerovania kapitálu do investícií, ktoré sú potrebné na dosiahnutie cieľov Európskej únie (ďalej len „ EÚ") v oblasti klímy a životného prostredia. S týmto predpokladom sa stretávame naprieč viacerými legislatívnymi aktami EÚ v rámci argumentácie prijímaných zmien.[3] Napriek tomu, že sa s daným tvrdením stotožňujeme, máme za to, že viaceré faktory oslabujú vplyv legislatívnych zmien na úlohu, akú môže finančný trh zohrávať v nasmerovaní investícií a teda súkromného kapitálu do udržateľných činností, resp. projektov. Medzi najvýznamnejšie limity, ktoré sme identifikovali na základe predchádzajúceho výskumu, ako aj dostupných štúdií môžeme zaradiť[4]:

- rozdrobenosť právnej úpravy, ktorá je však nevyhnutne podmienená rozličným charakterom oblastí finančného trhu a tým aj odlišným prístupom, ktorý musia legislatívne zmeny sledovať,
- nedostatky v nastavení interoperability právnych noriem zameraných na udržateľnosť, najmä cez optiku nejednotného vykazovania dát, resp. nejednotných požiadaviek a povinností súvisiacich s vykazovaním dát vrátane potreby digitalizácie dát,

[3] (5) Nariadenie o poskytovateľoch ratingov ESG

[4] CHIU, Iris H.-Y. : Regulating ESG Rating and Data Product Providers: Critically Examining EU Regulation through the Lens of Functional Regulatory Consistency. In: European Journal of Risk Regulation, Roč. 16, č. 1 (2025): 242–262.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

- dynamické legislatívne zmeny, ktoré oslabujú právnu istotu povinných subjektov pri nastavení systémov vykazovania informácií o udržateľnosti. Máme za to, že časté zmeny v právnej úprave zároveň oslabujú celospoločenský význam vykazovania ESG faktorov a znižujú ochotu nepovinných subjektov vykazovať informácie o udržateľnosti.[5]

Je potrebné poznamenať, že ide o komplexnú problematiku, ktorú je možné vnímať tak zo strany i) povinných subjektov na finančnom trhu, teda subjektov, na ktoré sa vzťahujú povinnosti uložené právnymi aktami EÚ v oblasti udržateľnosti, ii) investorov, ktorých je možné deliť na inštitucionálnych investorov, na ktorých sa priamo vzťahujú povinnosti týkajúce sa vykazovania informácií o udržateľnosti a ich investičné rozhodnutia môžu byť nimi ovplyvnené a retailových investorov u ktorých je predpoklad, že smerovanie investícií do udržateľných činností bude do väčšej miery podporené ich vnútorným presvedčením.[6]

Téma udržateľnosti na finančných trhoch je typická svojím prierezovým charakterom, ale zároveň je vysoko špecifická pre rôzne oblasti finančného trhu (odlišné vykazovanie povinnosti pre oblasť kolektívneho investovania, banky, vykazovacie povinnosti podľa Smernice EP a Rady (EÚ) 2022/2464 pokiaľ ide o vykazovanie informácií o udržateľnosti podnikov (ďalej len „CSRD")[7]). V tomto kontexte ratingy ESG predstavujú spoločný prvok, ktorého využitie je možné nielen naprieč všetkými oblasťami finančného trhu, ale aj z pohľadu spoločností, ktoré chcú prostredníctvom ratingov ESG deklarovať ich výkonnosť v oblasti udržateľnosti. Zároveň vykazovanie údajov o udržateľnosti môže predstavovať nástroj na zmiernenie informačnej asymetrie a uľahčenie výberu portfólia pre investorov.[8] Problematika ratingov ESG je nevyhnutne spojená a podmienená digitalizáciou zberu a spracovania dát, ako aj vykazovaním výsledkov ratingov ESG.

---

[5] Napríklad malé a stredné podniky pri vykazovaní informácií o udržateľnosti musia čeliť viacerým prekážkam ako napr. zložitá legislatíva, záťaž z hľadiska finančných nákladov, administratívna zložitosť a požiadavky na externé vykazovanie. Tieto aspekty znižujú ochotu pristúpiť k vykazovaniu ESG faktorov na dobrovoľnom základe, čo sa ešte umocňuje častými legislatívnymi zmenami. HOTKOVA, Alexandra – BELAS, Jaroslav: The negative aspects of ESG implementation in SME business practice. In: Ekonomicko-manazerske spektrum, Roč. 19, č. 1 (2025), s.69-70.

[6] V rámci problematiky ESG sa môžeme stretnúť s rôznym delením subjektov napr. v European Commission: Study on Sustainability-Related Ratings, Data and Research, November 2020 sa z pohľadu významu ratingov ESG delia subjekty na spoločnosti, investorov a poskytovateľov produktov a služieb súvisiacich s udržateľnosťou.

[7] Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/2464 zo 14. decembra 2022, ktorou sa mení nariadenie (EÚ) č. 537/2014, smernica 2004/109/ES, smernica 2006/43/ES a smernica 2013/34/EÚ, pokiaľ ide o vykazovanie informácií o udržateľnosti podnikov

[8] BROOKS, Chris – OIKONOMOU Ioannis: The effects of environmental, social and governance disclosures and performance on firm value: A review of the literature in accounting and finance. In: The British Accounting Review, Roč. 50, č.1 (2018), s.1-15.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

Nariadenie (EÚ) 2024/3005

Významný krok v oblasti regulácie ratingov ESG v EÚ predstavuje prijatie Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) 2024/3005 z 27. novembra 2024 o transparentnosti a integrite činností týkajúcich sa environmentálnych ratingov, sociálnych ratingov a ratingov v oblasti správy a riadenia (ratingov ESG) a o zmene nariadení (EÚ) 2019/2088 a (EÚ) 2023/2859 (ďalej len „Nariadenie o poskytovateľoch ratingov ESG").

ESG rating možno definovať ako bodovací systém, prostredníctvom ktorého sa systematicky hodnotí a meria výkonnosť spoločností v oblasti faktorov ESG s cieľom dosiahnuť kombinované skóre.[9] ESG rating nemusí poskytovať hodnotenie všetkých faktorov, t.j. environmentálnych, sociálnych a riadiacich faktorov, ale môže predstavovať rôzne kombinácie hodnotenia vybraných faktorov. Ratingy ESG môžu mať rôzne pomenovanie. Tieto východiskové atribúty sa odrážajú aj v definícií ratingov ESG, ktorú prináša Nariadenie o poskytovateľoch ratingov ESG v čl. 3.

Potenciálny širokospektrálny dopad ratingov ESG je daný aj dobrovoľným charakterom možnosti ich vykazovania a zároveň možnosťou subjektov na finančnom trhu určiť si rating ESG ako jeden z determinujúcich faktorov pri rozhodovaní o alokácií ich investícií. Banky, subjekty kolektívneho investovania, poisťovne používajú ratingy ESG pri svojej investičnej činnosti ako referenciu pre výkonnosť v oblasti udržateľnosti alebo pre riziká a príležitosti v oblasti udržateľnosti. Tento charakter a potenciál ratingov ESG potvrdzuje aj novo prijaté Nariadenie o poskytovateľoch ratingov ESG.[10] S uznaním významu, aký sa pripisuje ESG ratingu ako jednému zo základných nástrojov na posudzovanie (nielen) environmentálnej udržateľnosti subjektu a ďalších etických a sociálnych aspektov v rámci činnosti daného subjektu sa stretávame v rozsiahlom spektre vedeckých štúdií naprieč rôznymi štátmi.[11]

---

[9] PAGANO, Michael S. – SINCLAIR, Graham – YANG, Tina: Understanding ESG Ratings and ESG Indexes. Research Handbook of Finance and Sustainability. Edward Elgar, 2018. s. 341.

[10] (10) Nariadenie o poskytovateľoch ratingov ESG

[11] GONZALEZ-POZOA, Raquel – ARENAS-PARRAB Mar – QUIROGA-GARCIAB Raquel – BILBAO-TEROL Ameli: A proposal for refining the ESG methodology used by rating agencies. In : International transactions in operational research, Roč. 32 (2025), s. 2003., ANGELOVA, Biljana – PETKOVSKI Vladimir –PIPERKOVA, Irina –ANGELOVA, Ivana: The envolving landscape of ESG ratings: a critical examination of their role in promoting sustainability. In: Economic Development (2025), s. 93-107, HOU Yuanlun: Sustainable Investments in China: The Role of ESG Ratings in Determining Market Performance. In: Journal of digitainability, realism & mastery, Roč.3, č.12 (2024), s.34., EGOROVA Aleksandra: Role of ESG Ratings in ShapingInvestment Attractiveness: Insightsfrom BRICS Countries. In: Journal of Corporate Finance Research, Roč. 19, č.1 (2025), s. 5., BERG, Florian – HEEB, Florian – KOLBEL, Julian : The economic impact of ESG ratings. In: SAFE Working Paper. Leibniz Institute for Financial Research SAFE, č. 439 (2024), s.1-2.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

Súbežne s potvrdením významu ratingov ESG na finančných trhoch sa ako najväčšie limity ratingov ESG javí využívanie rôznych metodík a s tým súvisiaca netransparentnosť ratingov ESG a nemožnosť ich vzájomného porovnania. S týmito limitmi priamo súvisí aj vzrastajúca nedôvera subjektov na finančnom trhu voči ratingom ESG.[12]

Nedostatočná transparentnosť metodík a cieľov ratingov a nedostatočná transparentnosť spojená s činnosťami poskytovateľov ratingov ESG podmienili potrebu regulácie tejto činnosti, ktorá sa premietla do prijatia Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG. Dostupné vedecké štúdie naznačujú, že regulácia poskytovania ratingov ESG by mala prispieť k ich väčšej transparentnosti a zvýšení ich významu na finančných trhoch. Štúdia zameraná na skúmanie rozdielnosti ratingov ESG v rámci regulovaných rámcov, menej regulovaných a neregulovaných rámcov v Spojených štátoch, Číne, Japonsku, Nemecku a Indii zdôrazňuje dôležitosť priameho dohľadu nad poskytovateľmi ratingov ESG a podporuje potrebu globálnej harmonizácie štandardov zverejňovania informácií ESG ako prostriedku na zvýšenie efektívnosti a porovnateľnosti subjektov na trhu.[13] Potreba zachovania nezávislosti poskytovateľov ratingov ESG a zároveň stanovenia povinnosti transparentného a komplexného zverejňovania údajov týkajúcich sa ESG faktorov vrátane rizík akcentuje ako jeden z návrhov regulácie aj v štúdiách zameraných na význam a problematiku ratingov ESG v jurisdikciách, kde takáto regulácia poskytovateľov ratingov ESG ako je napr. Čína absentuje.[14] Čína je príkladom rýchleho nárastu popularity vykazovania a hodnotenia ESG faktorov, čo podmienilo aj nárast lokálnych poskytovateľov ESG ratingov.[15] Napriek tomu, že Čínska komisia pre reguláciu cenných papierov, burzy cenných papierov a tretie strany zaviedli vlastné normy a usmernenia pre hodnotenie ESG s cieľom usmerniť kótované spoločnosti k posilneniu riadenia ESG a zvýšeniu ich schopností v oblasti udržateľného rozvoja

[12] ZHANG, Jinlong – QI, Fengyu – WU, Mingyue : Market oriented environmental regulation and ESG. In: Research in International Business and Finance, č. 79 (2025), s. 1-2, SHI, Yuxin – WANG, Tong – HUANG, Zijian – PENG, Tianyu : ESG Rating Divergence. In: Advances in Economics, Management and Political Sciences,202 (2025), 208, ZHANG, Jinming : Research on the Impact of ESG Rating Divergence on Financial Markets In: Proceedings of the 8th International Conference on Economic Management and Green Development. 2024, s. 114, ZUMENTE, Ilze – LACE, Natalja : ESG Rating—Necessity for the Investor or the Company? In: Sustainability, Roč. 13, č. 16 (2021), s. 1-2.

[13] BENCE Lukács, MOLNÁR, Péter : Companies' ESG performance under soft and hard regulation environment. In: Discover Sustainability, Vol. 6, (2025), s. 2-15.

[14] ZHANG, Jinlong – QI, Fengyu – WU, Mingyue : Market oriented environmental regulation and ESG. In: Research in International Business and Finance, č. 79 (2025), s. 15.

[15] PENG, Dan – KONG, Qunxi : Corporate green innovation under environmental regulation The role of ESG ratings and greenwashing. In: Energy Economics, č.140 (2024), s. 1.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

prevládajú závery smerujúce k potrebe harmonizácie štandardov ESG, posilneniu regulačného dohľadu a k väčšej transparentnosti metodík ratingu ESG.[16]

Je možné konštatovať, že vzhľadom na vyššie uvedené nedostatky spájané s ratingami ESG, ako aj dostupné štúdie z jurisdikcií v rámci ktorých absentuje regulácia ratingov ESG, je prijatie Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG vhodným krokom, ktorý môže rozviť potenciál ratingov ESG a preklenúť niektoré z najvýznamnejších limitov aktuálne nastavenej legislatívy v oblasti udržateľnosti, ktoré sú spomenuté v úvode článku. Napriek tomuto záveru, sme identifikovali viaceré otázne body Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG, ktoré môžu mať značný dopad na aplikačnú prax a teda aj na reálny prínos ratingov ESG. Medzi najvýznamnejšie piliere na ktorých stavia Nariadenie o poskytovateľoch ratingov ESG je regulácia poskytovateľov ratingov ESG vrátane zavedenia dohľadu nad ich činnosťou, vyhýbanie sa konfliktu záujmov a transparentnosť v oblasti metodík použitých pri výpočte ratingov ESG. Jedným zo základných prínosov, ktoré sa spája s Nariadením o poskytovateľoch ratingov ESG je práve nastavenie požiadaviek transparentnosti, ktoré by mali napomôcť k odstráneniu, resp. minimalizovaniu nedostatkov identifikovaných v spojení s ratingami ESG. Tieto požiadavky transparentnosti môžeme v zmysle Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG deliť na i) požiadavky na zverejňovanie informácií, ktoré musia zverejniť poskytovatelia ratingov ESG vo vzťahu k verejnosti a na ii) zverejňovanie informácií vo vzťahu k subjektom medzi ktoré patrí používateľ ratingu ESG, hodnotená položka a emitent hodnotených položiek.[17] Pre lepšiu prehľadnosť a orientáciu budeme v rámci predkladaného článku používať pojem „hodnotený subjekt". Rozsah informácií sa od seba líši v závislosti od toho, ktorej skupine subjektov sú informácie určené, pričom logicky v prípade hodnotených subjektov ide o širší rozsah informácií.[18] V zmysle Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG by poskytovatelia ratingov ESG mali zverejňovať informácie o metodikách, modeloch a kľúčových ratingových predpokladoch, ktoré títo poskytovatelia používajú vo svojich činnostiach týkajúcich sa ratingov ESG a v každom ich ratingovom produkte.[19] Tieto informácie, ak smerujú

[16] ZHANG, Jinming : Research on the Impact of ESG Rating Divergence on Financial Markets In: Proceedings of the 8th International Conference on Economic Management and Green Development. 2024, s. 114.

[17] Používateľ ratingov ESG je fyzická alebo právnická osoba, subjekt verejného sektora, agentúra alebo iný verejnoprávny subjekt, ktorým sa distribuuje rating ESG na základe predplatného alebo iných zmluvných vzťahov. Hodnotená položka je právnická osoba, finančný nástroj, finančný produkt, subjekt verejného sektora alebo verejnoprávny subjekt, ktorý sa hodnotí v rámci ratingov ESG, či už explicitne alebo implicitne, bez ohľadu na to, či bol tento rating vyžiadaný a či právnická osoba, subjekt verejného sektora alebo verejnoprávny subjekt poskytli pre tento rating ESG informácie. Čl. 3 Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG

[18] Čl. 23 a čl. 24 Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG

[19] (33) Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG

doi: 10.46282/bpf.2025.14

voči verejnosti, zverejňujú poskytovatelia ratingov ESG na svojom webovom sídle a prostredníctvom Jednotného európskeho miesta prístupu (ďalej len „ESAP"), čím sa zabezpečí potrebná miera digitalizácie.

Je potrebné zdôrazniť, že Nariadenie o poskytovateľoch ratingov ESG stavia na princípe nezasahovania do metodík ani obsahu ratingov ESG, nakoľko v zmysle Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG rôznorodosť metodík poskytovateľov ratingov ESG zaisťuje uspokojenie širokých požiadaviek používateľov ratingov ESG a podporuje hospodársku súťaž na trhu.[20] V nadväznosti na dané, ako aj na identifikované limity ratingov ESG, sa vynára otázka, či takýto prístup bude dostatočný na plný rozvoj potenciálu ratingov ESG a zvýšenie dôveryhodnosti ratingov ESG na finančnom trhu. Nakoľko ide o rozsiahlu otázku, ktorú je potrebné skúmať z viacerých aspektov, ako aj vzhľadom na skutočnosť, že aktuálne prebiehajú konzultácie k návrhu regulačných technických predpisov, ktorých cieľom je spresniť prvky, ktoré sa majú zverejniť v súvislosti so zverejnením metodík, modelov a kľúčových ratingových východísk, ktoré používajú vo svojich činnostiach týkajúcich sa ratingov ESG poskytovatelia ratingov ESG, nie je cieľom predkladaného článku vykonať komplexnú analýzu tejto otázky.[21] Máme za to, že miera transparentnosti zverejňovania metodík a kľúčových ratingových východísk je základom pre zvýšenie potenciálu ratingov ESG a to tak z pohľadu investorov, ale aj istoty samotných hodnotených subjektov a zároveň sa vo väčšej miere umožní porovnateľnosť jednotlivých ratingov ESG. Otázne zostáva, aká miera transparentnosti zverejňovania metodík a postupov pri vyhodnocovaní ratingov ESG bude dostatočná a prekoná existujúcu rozdielnosť metodík využívaných rôznymi poskytovateľmi ratingov ESG. Z daného dôvodu máme za to, že je potrebné danej otázke venovať dostatočnú pozornosť a na účely formulácie záverov vykonať podrobnú analýzu parciálnych otázok spojených s jednotlivými aspektami zverejňovania. Významným limitom výskumu, ktorý zostane zachovaný aj pri detailnejšom a komplexnejšom rozbore bude zhodnotenie reálneho dopadu Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG v rámci aplikačnej praxe a jeho vplyv na správanie subjektov na finančnom trhu, ktoré bude možné zhodnotiť až v dlhšom časovom horizonte.

Jednou z parciálnych výskumných otázok, ktorej je potrebné venovať pozornosť je aj miera vplyvu odvetvovej klasifikácie na ratingovú metodiku. Metodológia výskumu v rámci predkladaného článku je prispôsobená verifikácii/vyvráteniu hypotézy, podľa ktorej klasifikácia odvetvia, do ktorého bol zaradený hodnotený subjekt má vplyv na zvolenú ratingovú metodiku a výsledný rating ESG. Nakoľko vplyv klasifikácie

[20] (36) Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG

[21] ESMA: Consultation Paper, Technical Standards under the Regulation on the transparency and integrity of Environmental, Social and Governance (ESG) rating activities, 2025, ESMA84-2037069784-2276.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

odvetvia môže stáť na začiatku hodnotiaceho procesu hodnoteného subjektu a mať významný vplyv na ratingovú metodiku a tým aj samotný hodnotený subjekt, máme za to, že nevyhnutné podrobiť danú oblasť detailnejšiemu rozboru. Zároveň však je potrebné konštatovať, že identifikovaný limit výskumu spočívajúci v nemožnosti hodnotenia vplyvu prijatého Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG na reálne správanie hodnotených subjektov, ako aj na mieru akceptácie ratingov ESG z pohľadu ostatných subjektov na trhu a vplyvu na rast miery dôveryhodnosti ratingov ESG, je prítomný aj pre zvolený parciálny výskum. Zároveň v rámci dostupných vedeckých, ako aj odborných zdrojov absentujú štúdie, ktoré by obsahovali empirické dáta o miere zohľadňovania klasifikácie odvetvia v rámci poskytovania ratingov ESG. Táto skutočnosť predstavuje limitujúci faktor v rámci empirického overenia stanovenej hypotézy.

Máme za to, že len dôvera subjektov na finančnom trhu v hodnovernosť ratingov ESG je predpokladom využitia ich plného potenciálu. V nadväznosti na identifikované limity legislatívy v oblasti udržateľnosti sa domnievame, že medzi najvýznamnejšie otázky, ktoré je potrebné skúmať v súvislosti s Nariadením o poskytovateľoch ratingov ESG, aj vzhľadom na ich reálny dopad na správanie subjektov na finančnom trhu, môžeme zaradiť aj prepojenosť ratingov ESG s existujúcou legislatívou v zmysle vykazovania dát podľa CSRD, Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/2088 z 27. novembra 2019 o zverejňovaní informácií o udržateľnosti v sektore finančných služieb a Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/852 o vytvorení rámca na uľahčenie udržateľných investícií. Vzájomná prepojenosť vykazovania dát a ich využívanie môže pomôcť k zníženiu administratívnej záťaže (pri subjektoch, ktoré už v zmysle daných právnych aktov vykazujú dáta), ako aj môže viesť k väčšej transparentnosti údajov a v neposlednom rade aj k plynulejšej digitalizácií a datafikácií údajov. Nariadenie o poskytovateľoch ratingov ESG zahŕňa zohľadnenie súladu činností so smernicou CSRD, Nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/2088 z 27. novembra 2019 o zverejňovaní informácií o udržateľnosti v sektore finančných služieb a Nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2020/852 o vytvorení rámca na uľahčenie udržateľných investícií.[22] Zároveň sa touto problematikou zaoberajú aj viacerí autori, ktorí poukazujú na benefity vzájomnej prepojenosti z pohľadu i) informovanosti investorov, ii) posilnenia spoľahlivosti a dôveryhodnosti ratingov ESG. Tento prístup vie podporiť aj integráciu a digitalizáciu toku dát pri ich využití aj cez Jednotné európske miesto prístupu (ESAP). [23] Vzhľadom na meniacu sa legislatívu a aj v kontexte balíka omnibus

[22] (37) a Príloha III Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG

[23] DUMROSE, Maurice – RINK, Sebastian – ECKERT, Julia : Disaggregating confusion? The EU Taxonomy and its relation to ESG rating. In : Finance Research Letters, Roč. 48 (2022), s. 1-8., NIPPER,

doi: 10.46282/bpf.2025.14

máme za to, že je potrebné sa v rámci ďalšieho výskumu zamerať na podrobnejšiu analýzu vzájomného využitia dát a ich vplyvu na využiteľnosť ratingov ESG.[24]

Klasifikácia odvetvia a možné aplikačné problémy v Slovenskej republike

Jednou zo základných informácií v zmysle Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG, ktorá má byť zverejnená smerom k verejnosti je použitá klasifikácia odvetvia. Návrh regulačných technických predpisov špecifikuje túto požiadavku tak, že poskytovatelia ratingov ESG majú uviesť :
a) názov vydávajúceho orgánu;
b) názov a verziu klasifikácie odvetví;
c) odkaz na oficiálnu dokumentáciu systému klasifikácie odvetví, ak je k dispozícii.[25]
Článok pracuje s hypotézou, podľa ktorej klasifikácia odvetvia, do ktorého bol zaradený hodnotený subjekt má vplyv na zvolenú ratingovú metodiku a výsledný rating ESG.
V rámci EÚ sa využíva Štatistická klasifikácia ekonomických činností v Európskom spoločenstve (ďalej len „klasifikácia NACE"). Klasifikácia NACE je určená na kategorizáciu údajov, ktoré súvisia s ekonomickým subjektom ako štatistickou jednotkou. Je jedným z nástrojov na prípravu rôznych štatistík - výstupov, vstupov do produkčného procesu, tvorby kapitálu a finančných transakcii ekonomických subjektov. Štruktúra SK NACE je tvorená prvou úrovňou (položky označené abecedným znakom) sekciami, druhou úrovňou (položky označené dvojmiestnym číselným znakom) divíziami, treťou úrovňou (položky označené trojmiestnym číselným znakom) skupinami, štvrtou úrovňou (položky označené štvormiestnym číselným znakom) triedami a piatou úrovňou (položky označené päťmiestnym číselným znakom) podtriedami.[26] Klasifikácia NACE bola vyvinutá EÚ a organizuje

---

Marvin – OSTERMAIER, Andreas – THEIS, Jochen : Mandatory disclosure of standardized sustainability metrics: The case of the EU Taxonomy Regulation. In: Corporate Social Responsibility and Enviromental Management, Roč. 32, č. 2 (2025), s. 2171-2190, ARENA, Marika – AZZONE, Giovanni – PIANTONI, Giulia – TABARELLI De FATIS, Benedetta Ida – WANG, Matteo : ESG Rating Disagreement and Sustainability Reporting: The Role of Reporting Standards and Assurance Practices. In: Corporate Social Responsibility and Environmental Management, Roč. 32, č.4 (2025) s. 5446-5468.

[24] POLIAKOVÁ, Katarína: Simplifikácia regulácie v oblasti udržateľných financií: deregulácia alebo vyššia konzistentnosť? In MIHÁLIKOVÁ, M., ŤAŽKÁ, V. Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2025. Zborník príspevkov. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025. 1113-1136.

[25] ESMA: Consultation Paper, Technical Standards under the Regulation on the transparency and integrity of Environmental, Social and Governance (ESG) rating activities, 2025, ESMA84-2037069784-2276, s.40.

[26] Štatistický úrad Slovenskej republiky: Štatistická klasifikácia ekonomických činností, SK NACE Rev. 2, 2007.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

ekonomické činnosti do hierarchickej štruktúry založenej na podobnostiach produktov, služieb a procesov. Táto hierarchická organizácia umožňuje agregáciu súvisiacich činností a zároveň uľahčuje dostatočnú diferenciáciu každej kategórie. Klasifikácia NACE je odvodená od Medzinárodnej štandardnej priemyselnej klasifikácie (ISIC), ktorá poskytuje univerzálny štandard pre kategorizáciu ekonomiky. Napriek deklarovaným výhodám klasifikácie NACE sa môžeme stretnúť aj s identifikáciou nedostatkov tejto klasifikácie,[27] ako aj potrebou zabezpečenia transparentnosti a adekvátnosti zaraďovania spoločností do odvetví klasifikácie.[28]
Vyhodnocovanie ESG faktorov sa líši v závislosti od odvetvia, v rámci ktorého subjekt pôsobí.[29] Jednou z hlavných charakteristík mnohých ESG ratingových systémov je to, že sa opierajú o relatívne porovnávanie s referenčnými skupinami. Spoločnosti sa zvyčajne hodnotia v porovnaní s ostatnými firmami v danom odvetví alebo sektore.[30] Tento prístup stavia na predpoklade, že každé priemyselné odvetvie čelí jedinečným rizikám v oblasti udržateľnosti, ktoré sa môžu v jednotlivých odvetviach líšiť.[31] Tento prístup potvrdzuje aj Štúdia Komisie EÚ o ratingoch, údajoch a výskume súvisiacich s udržateľnosťou, podľa ktorej mnohí poskytovatelia ratingov ESG nevyužívajú pri konečnom hodnotení nevyhnutne všetky ukazovatele, ktoré o danej spoločnosti zhromaždili. Namiesto toho poskytovatelia ratingov ESG zvyčajne posudzujú, ktoré ukazovatele sú pre danú spoločnosť najrelevantnejšie na základe odvetvia alebo sektora, do ktorého spoločnosť patrí.[32] Z pohľadu problematiky klasifikácie odvetví máme za to, že je potrebné odlišovať dve úrovne v rámci ktorých zohráva klasifikácia odvetvia významnú úlohu v oblasti ratingov ESG a to i) porovnanie dosiahnutého

[27] VIDALI, Andrea – JEAN, Nicola – Le PERA, Giacomo: Unlocking NACE Classification Embeddings with OpenAI for Enhanced Analysis and Processing. (2024) Dostupné na : https://arxiv.org/abs/2409.11524.

[28]LYOCSA, Stefan – VÁROST, Tomáš, Industry Classification: Review, Hurdles and Methodologies (September 30, 2009). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1480563 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1480563, bližšie aj COLAS Baptiste – BROUSSEAU, Carl: Industry classification misfits: identification, consequences and guidance. In: Review of Accounting Studies (2025). Dostupné na : https://doi.org/10.1007/s11142-025-09886-4, 1-49.

[29] MANDAS, Marco – LAHMAR, Oumaima – PIRAS, Luca –De LISA Riccardo: ESG in the financial industry: What matters for rating analysts? In: Research in International Business and Finance, Roč. 66 (2023), 12.

[30] SCHMIDL, Thomas – MUCK, Matthias: Relative to Whom? The Impact of Peer Groups on ESG Ratings and Financial Performance. (May 17, 2025). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4976515 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4976515

[31] ECCLES, Robert – KRZUS, Michael – ROGERS, Jean – SERAFEIM, George: The Need for Sector-Specific Materiality and Sustainability Reporting Standards. In: Journal of Applied Corporate Finance, Roč. 24 (2012) , 65–71.

[32] European Commission: Study on Sustainability-Related Ratings, Data and Research, November 2020, s.96.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

ratingu ESG spoločnosti s ostatnými spoločnosťami v danom odvetví, ii) prispôsobenie otázok a potreby vyplnenia vstupných dát na účely spracovania ratingu ESG podľa toho, do akého odvetvia spoločnosť patrí. Tento prístup predstavuje zároveň podľa nášho názoru tlak na postupnú digitalizáciu a datafikáciu informácii v spoločnosti, nakoľko spoločnosť, resp. hodnotený subjekt musí začať zbierať a vykazovať dáta, ktoré pred tým nezbieral a to práve na účely naplnenia vstupných údajov v súlade s určenou metodikou ratingu.

Štúdia Komisie EÚ o ratingoch, údajoch a výskume súvisiacich s udržateľnosťou konštatuje, že takmer všetci analyzovaní poskytovatelia ratingov ESG používajú určitú úroveň špecifikácie odvetvia alebo sektora, ale miera, do akej metodiky poskytovateľov ratingov ESG zohľadňujú problémy špecifické pre dané odvetvie, sa líši. Niektorí poskytovatelia ratingov ESG detailnejšie zohľadňujú rozdiely odvetví v rámci otázok a potreby vloženia vstupných dát pri vypracovaní ratingov ESG, niektorí používajú vo svojom hodnotení len určitú formu kritérií špecifických pre dané odvetvie alebo sektor.[33]

Viaceré štúdie a autori sa zaoberajú možnými negatívnymi dopadmi vplyvu využívania klasifikácie odvetví na rating ESG. Medzi tieto negatívne aspekty môžeme zaradiť:

- Napriek svojim teoretickým odôvodneniam má prístup „najlepší v odvetví" niekoľko obmedzení. Kľúčovou nevýhodou je, že spoločnosti pôsobiace v odvetviach s nižšími štandardmi udržateľnosti môžu získať vyššie hodnotenie ESG ako firmy v odvetviach, ktoré sú svojou povahou udržateľnejšie. To narúša porovnateľnosť hodnotení ratingov ESG medzi odvetviami, čo sťažuje priame porovnávanie výkonnosti v oblasti udržateľnosti. Okrem toho tento prístup môže viesť k situáciám, keď firmy získajú vysoké ESG ratingy, aj keď ich odvetvia ako celok môžu byť vylúčené z portfólií udržateľných investícií z dôvodu nesúladu so širšími princípmi udržateľnosti.[34]
- Neobjektívne hodnotenie spoločnosti na základe jej odvetvia, bez zohľadnenia rizík špecifických pre danú spoločnosť, ktoré by mali byť zohľadnené v hodnoteniach ratingov ESG, nakoľko je príliš zjednodušené predpokladať, že spoločnosti v rovnakom odvetví čelia presne rovnakému riziku.[35]

[33] European Commission: Study on Sustainability-Related Ratings, Data and Research, November 2020, s.96

[34] SCHMIDL, Thomas – MUCK, Matthias: Relative to Whom? The Impact of Peer Groups on ESG Ratings and Financial Performance. (May 17, 2025). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4976515 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4976515, s.5.

[35] European Commission: Study on Sustainability-Related Ratings, Data and Research, November 2020, s.113 – 114.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

- Predsudky voči spoločnostiam v odvetviach s vyššími emisiami oxidu uhličitého – bolo zaznamenané, že niektoré metodiky hodnotenia udržateľnosti sú vážené tak, že spoločnosť dosiahne lepšie výsledky, ak pôsobí v odvetví, v ktorom je ľahšie znížiť emisie uhlíka, a znevýhodňujú sa energeticky náročné činnosti a spoločnosti s relatívne vysokými emisiami z procesov. [36]
- Nedostatočná kategorizácia spoločností, ktoré sa nedajú jednoznačne zaradiť do kategórie priemyselného odvetvia napr. konglomeráty a spoločnosti, ktoré pôsobia vo viacerých priemyselných odvetviach alebo v odvetviach, kde nie je jasné označenie priemyselného odvetvia. V tomto prípade mnohé vstupné ukazovatele na získanie ratingu ESG nie sú vhodne zvolené vzhľadom na charakter ich činnosti a obchodný model a následné porovnanie v rámci priemyselných odvetví nie je relevantné.[37]
- V rôznych odvetviach sa koncepty ratingov ESG značne líšia, čo znižuje porovnateľnosť ratingov ESG medzi odvetviami, a tým sa zvyšujú ťažkosti investorov s uplatňovaním ukazovateľov ratingu ESG pri investičných rozhodnutiach.[38]

Na účely predkladaného článku sa stotožňujeme s tvrdením, že hodnotenie spoločností v oblasti ratingu ESG na základe porovnania výhradne so spoločnosťami v tom istom odvetví, môže mať limitujúci dopad na rating ESG vzhľadom na absenciu objektívneho referenčného ukazovateľa na definovanie udržateľnosti, ktorý odzrkadľuje špecifiká obchodného modelu danej spoločnosti.[39] Máme za to, že požadovanie údajov potrebných na spracovanie ratingov ESG v kontexte špecifikácie odvetvia, do ktorého bola spoločnosť zaradená a naopak nevyžadovanie údajov, ktoré môžu pomôcť zlepšiť hodnotenie spoločnosti v rámci ratingu ESG vzhľadom na rôzne obchodné modely na ktorých môže mať spoločnosť založenú svoju hlavnú obchodnú činnosť, môže mať negatívny dopad na transparentnosť, dôveryhodnosť ratingov ESG, ako aj znižovať dôveru samotných subjektov žiadajúcich o rating ESG. Vzhľadom na dobrovoľný základ voľby ratingov ESG je práve ich transparentnosť, porovnateľnosť, ako aj dôvera spoločností žiadajúcich o rating ESG kľúčová.

[36] European Commission: Study on Sustainability-Related Ratings, Data and Research, November 2020, s.96.

[37] European Commission: Study on Sustainability-Related Ratings, Data and Research, November 2020, s.114.

[38] CHEN, Zexin : Developing a Global ESG Rating System: Challenges, Strategies, and Future Prospects. In: Financial Economics Research, Roč. 2, č. 1 (2025), 4.

[39] SCHMIDL, Thomas – MUCK, Matthias: Relative to Whom? The Impact of Peer Groups on ESG Ratings and Financial Performance. (May 17, 2025). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4976515 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4976515, s.5.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

V podmienkach Slovenskej republiky významnú úlohu pri prideľovaní klasifikácie SK NACE zohráva Štatistický úrad Slovenskej republiky. V rámci aplikačnej praxe sa však často stáva, že kategorizácia hlavnej ekonomickej činnosti sa nezhoduje s reálnou hlavnou činnosťou spoločnosti. V tomto kontexte je potrebné podotknúť, že spoločnosť má možnosť požiadať o zmenu klasifikácie SK NACE pri hlavnej ekonomickej činnosti.

Vzhľadom na premisu, podľa ktorej dôvera subjektov na finančnom trhu k hodnovernosti ratingov ESG má veľký význam pri podpore ich potenciálu na finančnom trhu máme za to, že je potrebné z pohľadu poskytovateľov ratingov ESG transparentne a dostatočne jasne uviesť nielen klasifikáciu odvetvia a odkaz na oficiálnu dokumentáciu systému klasifikácie odvetví, ak je k dispozícii, ale aj vzťah medzi zvolenou ratingovou metodikou a klasifikáciou odvetvia. Takéto zverejnenie informácií je z nášho pohľadu významné nielen pre investorov, ale aj pre hodnotený subjekt. Zverejnenie informácií by malo obsahovať aj informácie o previazanosti vybraných otázok a potreby doplnenia dát na určenú klasifikáciu odvetvia v ktorej subjekt pôsobí a rovnako aj identifikáciu na akú úroveň klasifikácie sa voľba metodiky vzťahuje, či v prípade SK NACE ide až na úroveň ekonomickej hlavnej činnosti, t.j. podtriedy, alebo len na sekciu či divíziu v rámci SK NACE. Iba takto sa vytvorí priestor pre hodnotený subjekt zaujať stanovisko k pridelenej klasifikácií SK NACE v kontexte jej možného vplyvu na výsledok ratingu ESG.

Záver

Ratingy ESG majú potenciál zohrávať významnú úlohu integrujúceho faktora na finančnom trhu v oblasti udržateľnosti. Máme zato, že tento potenciál vzhľadom na dobrovoľný rámec potreby disponovať ratingom ESG je postavený najmä na zvyšovaní dôvery subjektov finančného trhu k ratingom ESG. Posun v legislatíve EÚ v oblasti regulácie ratingov ESG je možné hodnotiť pozitívne, čo dokazujú aj vedecké štúdie dostupné zo štátov, kde regulačný rámec absentuje. Plný dopad Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG na aplikačnú prax a preferencie subjektov na finančnom trhu disponovať/využívať rating ESG v procese alokácie investícií je možné zhodnotiť až v dlhšom časovom horizonte a to aj vzhľadom na prebiehajúce konzultácie k návrhu regulačných technických predpisov k Nariadeniu o poskytovateľoch ratingov ESG. Pozitívne hodnotíme cieľ Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG zjednodušiť informačné toky s cieľom uľahčiť investičné rozhodnutia a zabezpečiť dostatočnú a konzistentnú transparentnosť ratingov ESG, čo podporí aj samotný proces digitalizácie a datafikácie informácii o udržateľnosti zo strany hodnotených subjektov. Táto transparentnosť má byť okrem iného zabezpečená aj zverejňovaním informácií, medzi ktoré patria aj informácie o použitej klasifikácií odvetvia a použitých ratingových metodikách.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

Z viacerých štúdií vyplýva, že poskytovatelia ratingov ESG prispôsobujú ratingovú metodiku klasifikácií odvetvia hodnoteného subjektu a teda, že klasifikácia odvetvia, do ktorého bol zaradený hodnotený subjekt má vplyv na zvolenú ratingovú metodiku a výsledný rating ESG. Máme za to, že významnou zložkou zverejňovania informácií má byť aj informácia o tom, ako môže ovplyvniť klasifikácia odvetvia, do ktorého bol hodnotený subjekt zaradený, zvolenú metodiku. Zároveň je potrebné špecifikovať aká úroveň klasifikácie odvetvia sa berie do úvahy pri voľbe, resp. modifikácií ratingovej metodiky. V tomto kontexte uvažujeme nad ratingovou metodikou ako nad súborom otázok a vstupných dát, ktoré je potrebné dodať zo strany hodnoteného subjektu na účely realizácie a vyhodnotenia ratingu ESG. Osobitne sa toto javí ako významné v podmienkach Slovenskej republiky a klasifikácie SK NACE vo vzťahu k hlavnej ekonomickej činnosti. Tento prístup by mal zabezpečiť zvýšenú spoľahlivosť ratingov ESG v kontexte rôznorodých obchodných modelov hodnotených subjektov a v prípade potreby im umožniť zmenu klasifikácie odvetvia tak, aby lepšie zodpovedala reálnemu výkonu ich činností. Limity predkladaného článku spočívajú najmä i) v absentujúcich štúdiách, ktoré by zhodnotili adekvátne nastavenie klasifikácie SK NACE vo vzťahu k slovenským subjektom, ako aj ii) v absentujúcich štúdiách, ktoré by poskytovali detailný rozbor na akú úroveň v rámci klasifikácie odvetvia sa vzťahujú jednotlivé ratingové metodiky poskytovateľov ratingov ESG. Významným limitujúcim faktorom, ktorý bol identifikovaný v úvodných častiach článku je aj nemožnosť zhodnotenie reálneho dopadu Nariadenia o poskytovateľoch ratingov ESG v rámci aplikačnej praxe a jeho vplyv na správanie subjektov na finančnom trhu, ktoré bude možné zhodnotiť až v dlhšom časovom horizonte. V kontexte takto identifikovaných limitov máme za to, že vymedzené okruhy môžu slúžiť ako východisko pre ďalší vedecký výskum s cieľom identifikovať mieru zohľadňovania klasifikácie odvetvia na rating ESG z pohľadu empirického overenia hypotézy, s dôrazom na situáciu v rámci Slovenskej republiky.

Zoznam použitej literatúry

1. ANGELOVA, Biljana – PETKOVSKI Vladimir –PIPERKOVA, Irina –ANGELOVA, Ivana: The envolving landscape of ESG ratings: a critical examination of their role in promoting sustainability. In: Economic Development (2025), s. 93-107.
2. ARENA, Marika – AZZONE, Giovanni – PIANTONI, Giulia – TABARELLI De FATIS, Benedetta Ida – WANG, Matteo : ESG Rating Disagreement and Sustainability Reporting: The Role of Reporting Standards and Assurance Practices. In: Corporate Social Responsibility and Environmental Management, Roč. 32, č.4 (2025) s. 5446-5468.
3. BENCE Lukács, MOLNÁR, Péter : Companies' ESG performance under soft and hard regulation environment. In: Discover Sustainability, Vol. 6, (2025), s. 2-15.

doi: 10.46282/bpf.2025.14

4. BERG, Florian – HEEB, Florian – KOLBEL, Julian : The economic impact of ESG ratings. In: SAFE Working Paper. Leibniz Institute for Financial Research SAFE, č. 439 (2024), s.1-62.
5. BROOKS, Chris – OIKONOMOU Ioannis: The effects of environmental, social and governance disclosures and performance on firm value: A review of the literature in accounting and finance. In: The British Accounting Review, Roč. 50, č.1 (2018), s.1-15.
6. COLAS Baptiste – BROUSSEAU, Carl: Industry classification misfits: identification, consequences and guidance. In: Review of Accounting Studies (2025). Dostupné na : https://doi.org/10.1007/s11142-025-09886-4, 1-49.
7. CHEN, Zexin : Developing a Global ESG Rating System: Challenges, Strategies, and Future Prospects. In: Financial Economics Research, Roč. 2, č. 1 (2025), 1-10.
8. CHIU, Iris H.-Y. : Regulating ESG Rating and Data Product Providers: Critically Examining EU Regulation through the Lens of Functional Regulatory Consistency. In: European Journal of Risk Regulation, Roč. 16, č. 1 (2025): 242–262.
9. DUMROSE, Maurice – RINK, Sebastian – ECKERT, Julia : Disaggregating confusion? The EU Taxonomy and its relation to ESG rating. In : Finance Research Letters, Roč. 48 (2022), s. 1-8.
10. ECCLES, Robert – KRZUS, Michael – ROGERS, Jean – SERAFEIM, George: The Need for Sector-Specific Materiality and Sustainability Reporting Standards. In: Journal of Applied Corporate Finance, Roč. 24 (2012) , 65–71.
11. EGOROVA Aleksandra: Role of ESG Ratings in ShapingInvestment Attractiveness: Insightsfrom BRICS Countries. In: Journal of Corporate Finance Research, Roč. 19, č.1 (2025), s. 5-15.
12. GONZALEZ-POZOA, Raquel – ARENAS-PARRAB Mar – QUIROGA-GARCIAB Raquel – BILBAO-TEROL Ameli: A proposal for refining the ESG methodology used by rating agencies. In : International transactions in operational research, Roč. 32 (2025), s. 2003–2033.
13. HOTKOVA, Alexandra – BELAS, Jaroslav: The negative aspects of ESG implementation in SME business practice. In: Ekonomicko-manazerske spektrum, Roč. 19, č. 1 (2025), s.69-82.
14. HOU Yuanlun: Sustainable Investments in China: The Role of ESG Ratings in Determining Market Performance. In: Journal of digitainability, realism & mastery, Roč.3, č.12 (2024), s.34-49.
15. LYOCSA, Stefan – VÁROST, Tomáš, Industry Classification: Review, Hurdles and Methodologies (September 30, 2009). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1480563 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1480563,

16. MANDAS, Marco – LAHMAR, Oumaima – PIRAS, Luca –De LISA Riccardo: ESG in the financial industry: What matters for rating analysts? In: Research in International Business and Finance, Roč. 66 (2023), 1-18.
17. NIPPER, Marvin – OSTERMAIER, Andreas – THEIS, Jochen : Mandatory disclosure of standardized sustainability metrics: The case of the EU Taxonomy Regulation. In: Corporate Social Responsibility and Enviromental Management, Roč. 32, č. 2 (2025), s. 2171-2190.
18. PAGANO, Michael S. – SINCLAIR, Graham – YANG, Tina: Understanding ESG Ratings and ESG Indexes. Research Handbook of Finance and Sustainability. Edward Elgar, 2018. s. 339–371.
19. PENG, Dan – KONG, Qunxi : Corporate green innovation under environmental regulation The role of ESG ratings and greenwashing. In: Energy Economics, č.140 (2024), s. 1-13.
20. POLIAKOVÁ, Katarína: Simplifikácia regulácie v oblasti udržateľných financií: deregulácia alebo vyššia konzistentnosť? In MIHÁLIKOVÁ, M., ŤAŽKÁ, V. *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2025*. Zborník príspevkov. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025. 1113-1136.
21. SCHMIDL, Thomas – MUCK, Matthias: Relative to Whom? The Impact of Peer Groups on ESG Ratings and Financial Performance. (May 17, 2025). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4976515 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4976515
22. SHI, Yuxin – WANG, Tong – HUANG, Zijian – PENG, Tianyu : ESG Rating Divergence. In: Advances in Economics, Management and Political Sciences,202 (2025) , 208-215.
23. VIDALI, Andrea – JEAN, Nicola – Le PERA, Giacomo: Unlocking NACE Classification Embeddings with OpenAI for Enhanced Analysis and Processing. (2024) Dostupné na : https://arxiv.org/abs/2409.11524
24. ZHANG, Jinlong – QI, Fengyu – WU, Mingyue : Market oriented environmental regulation and ESG. In: Research in International Business and Finance, č. 79 (2025), s. 1-18.
25. ZHANG, Jinming : Research on the Impact of ESG Rating Divergence on Financial Markets In: Proceedings of the 8th International Conference on Economic Management and Green Development. 2024, s. 114-120.
26. ZUMENTE, Ilze – LACE, Natalja : ESG Rating—Necessity for the Investor or the Company? In: Sustainability, Roč. 13, č. 16 (2021), s. 1-14.

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Simona Heseková, PhD.
simona.hesekova@uniba.sk

doi: 10.46282/bpf.2025.14

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.14

KRYPTOAKTÍVA A ICH REGULÁCIA – PRÁVNA NEVYHNUTNOSŤ ALEBO PREKÁŽKA INOVÁCIE?

CRYPTO-ASSETS AND THEIR REGULATION – LEGAL NECESSITY OR OBSTACLE TO INNOVATION?

Yana Daudrikh[1]

Abstrakt: Cieľom príspevku je posúdiť právne postavenie kryptoaktív v kontexte systémových zlyhaní finančných trhov a zároveň preskúmať, či ich povaha umožňuje fungovanie mimo tradičných rámcov, alebo reprodukuje nedostatky finančného systému a vyžaduje reguláciu. Osobitná pozornosť sa venuje Nariadeniu MiCA ako prvému komplexnému právnemu rámcu EÚ a jeho aplikačným výzvam.
Metodologický prístup vychádza z analytickej metódy, syntézy, dedukcie, analógie, a komparácie, ktoré umožňujú rozbor právnych ustanovení a porovnanie regulácie kryptoaktív s tradičnými finančnými nástrojmi.
Výsledky ukazujú, že kryptoaktíva čelia obdobným systémovým rizikám ako tradičné finančné nástroje, vrátane informačnej nerovnováhy, centralizačných tendencií a volatility, pričom implementácia Nariadenia MiCA prináša viaceré aplikačné problémy.
Vedecký prínos spočíva v systematickom uchopení problematiky právnej regulácie kryptoaktív a praktický v návrhoch na posilnenie právnej istoty, ochrany investorov a stability finančných trhov.

Kľúčové slová: kryptoaktíva, Nariadenie MiCA, finančné právo, regulácia finančných trhov.

Abstract: The aim of the paper is to assess the legal status of crypto-assets in the context of systemic failures of financial markets and to examine whether their nature enables functioning outside traditional frameworks or rather reproduces the deficiencies of the financial system and thus requires regulation. Particular attention is devoted to the MiCA Regulation as the first comprehensive EU legal framework in this field and to the practical challenges related to its implementation.
The methodological approach is based on analysis, synthesis, deduction, analogy, and comparison, which allow for the examination of legal provisions

[1] Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

and the comparison of crypto-asset regulation with that of traditional financial instruments.
The findings indicate that crypto-assets face similar systemic risks as traditional financial instruments, including information asymmetry, centralization tendencies, and volatility, while the implementation of the MiCA Regulation entails several practical challenges.
The scientific contribution lies in the systematic legal framing of crypto-asset regulation, while the practical contribution is reflected in proposals to strengthen legal certainty, investor protection, and the stability of financial markets.

Key words: crypto-assets, MiCA Regulation, financial law, financial market regulation.

Úvod

Finančné trhy predstavujú dynamický systém, ktorý je vo svojej podstate vystavený vnútorným rizikám a externým vplyvom. Právna regulácia týchto trhov vznikla ako reakcia na potrebu predchádzať ich systémovým zlyhaniam a zabezpečiť rovnováhu medzi autonómiou súkromnoprávnych vzťahov a ochranou verejného záujmu. Do tohto prostredia vstupujú kryptoaktíva ako osobitný fenomén digitálnej ekonomiky, ktorý spochybňuje tradičné chápanie finančných nástrojov. Na jednej strane sú prezentované ako inovatívny mechanizmus založený na princípe decentralizácie, schopný eliminovať slabiny tradičných trhov, na druhej strane však vykazujú viaceré štrukturálne podobnosti s finančnými nástrojmi, ktoré boli v minulosti zdrojom systémových zlyhaní. V dôsledku toho vzniká zásadná otázka, či je možné kryptoaktíva považovať za odolné voči systémovým rizikám, alebo naopak, či sa stávajú ich novým nositeľom, a teda si vyžadujú primeraný zásah zo strany orgánov regulácie.
V druhom rade vyvstáva otázka, či možno po prijatí Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937 (ďalej len „Nariadenie MiCA") hovoriť o jeho úplnej a bezproblémovej aplikácii v praxi, alebo či naopak existujú opodstatnené obavy spojené s aplikačnými problémami. V rámci príspevku autorka poskytuje pohľad na tieto aplikačné problémy a zároveň predkladá návrhy ***de lege ferenda***, smerujúce k zvýšeniu právnej istoty a k posilneniu ochrany investorov.
Z pohľadu dostupnej odbornej literatúry možno konštatovať, že problematika kryptoaktív je podrobne skúmaná najmä v zahraničnom akademickom diskurze. Primárne sa jej venujú autori ako Dirk Zetzsche, Filippo Annunziata, Douglas Arner

doi: 10.46282/bpf.2025.15

a Ross Buckley, ktorí analyzujú aplikačné problémy spojené s výkladom a uplatňovaním Nariadenia MiCA a jeho začlenením do širšej digitálno-finančnej stratégie Európskej únie. Christoph Wronka sa vo svojich publikáciách sústreďuje na vzťah kryptoaktív a finančných trhov, pričom poukazuje na ich vzájomné prepojenie a na výzvy, ktoré prinášajú pre oblasť regulácie, dohľadu a ochrany investorov. Louis De Koker sa dlhodobo venuje problematike kryptoaktív v kontexte odporúčaní FATF, so zameraním na prevenciu legalizácie príjmov z trestnej činnosti a financovania terorizmu, čím reflektuje ich význam v oblasti regulácie finančnej integrity.

Naopak, v slovenskom akademickom prostredí možno badať skôr fragmentárne spracovanie tejto problematiky. Čiastkový rozbor prináša napríklad Miroslav Štrkolec, ktorý sa zameriava na otázky zdaňovania kryptoaktív, ako aj na ich právnu povahu a možnosť považovať ich za menu. Rovnako sa danej oblasti venuje aj Ladislav Hrabčák, ktorý vo svojich publikáciách analyzuje zdaňovanie kryptoaktív a vybrané právne aspekty blockchainových technológií. Problematikou zdaňovania kryptoaktív na území Slovenskej republiky sa zaoberá aj Marko Putera a Vladimíra Mačuhová.

Na základe vyššie uvedeného boli stanovené nasledovné hypotézy:

Hypotéza 1: *„Kryptoaktíva nesú so sebou obdobné systémové riziká ako tradičné finančné trhy, najmä v podobe informačnej nerovnováhy, centralizačných tendencií a volatility.*"

Hypotéza 2: *„Účinnosť Nariadenia MiCA bude závisieť od schopnosti orgánov regulácie zvládnuť aplikačné výzvy, ktoré vyplývajú z jeho implementácie v praxi.*"

Metodologický rámec skúmania je postavený na viacerých prístupoch právnej vedy, ktoré umožňujú komplexne analyzovať skúmanú problematiku. Východiskom je analytická metóda, prostredníctvom ktorej sa rozoberajú normatívne ustanovenia upravujúce kryptoaktíva, najmä Nariadenie MiCA a súvisiace právne predpisy Európskej únie. Táto metóda slúži na interpretáciu základných pojmov, skúmanie systematiky právnej úpravy a identifikáciu jej nedostatkov z hľadiska právnej istoty účastníkov trhu.

Na analytické zistenia nadväzuje syntéza, ktorá umožňuje spájať čiastkové poznatky a vyvodené závery do uceleného hodnotenia regulačného rámca. V rámci metodológie sa zároveň uplatňuje dedukcia, prostredníctvom ktorej sa zo všeobecných právnych princípov vyvodzujú dôsledky pre konkrétne situácie spojené s aplikáciou MiCA.

Dôležitým nástrojom je aj komparatívna metóda, ktorá umožňuje porovnávať reguláciu kryptoaktív s úpravou tradičných finančných nástrojov, ako sú cenné papiere, a skúmať, či dochádza k zachovaniu zásady rovnakého zaobchádzania alebo naopak k vzniku nerovnováhy a regulačných disproporcií.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

Napokon sa uplatňuje aj analógia, ktorá poskytuje priestor na identifikáciu podobností medzi kryptoaktívami a tradičnými finančnými inštitútmi a tým prispieva k formulovaniu návrhov na zefektívnenie aplikačnej praxe.
Takto formulovaná metodológia umožní ucelene posúdiť, do akej miery sú kryptoaktíva schopné odolávať systémovým zlyhaniam finančných trhov a či právny rámec vytvorený Nariadením MiCA predstavuje dostatočný a udržateľný model regulácie v podmienkach vnútorného trhu EÚ.

Kryptoaktíva v kontexte systémových zlyhaní finančných trhov

Finančné trhy sú výsledkom dlhodobého historického vývoja a ich regulácia bola zavedená ako reakcia na opakujúce sa zlyhania, ktoré bez zásahu viedli k ohrozeniu hospodárskej stability a verejného záujmu. Regulačné mechanizmy slúžia ako nástroje verejnoprávneho zásahu do autonómnej sféry trhu, pričom ich účelom je najmä zabezpečenie cenovej stability,[2] ochrana investorov a spotrebiteľov, podpora efektívnosti a integrity trhov a v neposlednom rade aj posilnenie finančného systému ako predpokladu hospodárskeho rastu a trvalo udržateľného rozvoja.[3]
Zlyhanie trhu sa prejavuje viacerými spôsobmi. K najzávažnejším patrí existencia **systémového rizika**, ktoré môže vyústiť do finančnej krízy s negatívnym dopadom na celý hospodársky systém. Ilustratívnym príkladom je globálna finančná kríza z roku 2008, odštartovaná kolapsom Lehman Brothers a Merrill Lynch, keď Medzinárodný menový fond konštatoval, že svetový finančný systém balansoval na pokraji systémového kolapsu.[4]
Ďalšou formou zlyhania je **informačná asymetria**, spočívajúca v nerovnom prístupe účastníkov trhu k informáciám. Typickým príkladom je situácia, keď investor disponuje len obmedzenými údajmi o hospodárskej situácii banky, alebo keď dlžník vedome zamlčí skutočný účel použitia finančných prostriedkov, čím poruší princíp poctivosti a zásadu pacta sunt servanda.[5]
V reakcii na tieto nedostatky sa sformovala myšlienka vytvorenia alternatívneho nástroja, ktorý by dokázal absorbovať negatíva tradičných finančných trhov – výsledkom čoho sú kryptoaktíva. Pri nich sa však vynára otázka, či sú tieto aktíva skutočne odolné voči klasickým trhovým zlyhaniam. Časť odborníkov zastáva názor, že kryptoaktíva sa svojou povahou správajú analogicky k tradičným finančným

[2] Čl. 127 *Zmluva o fungovaní Európskej únie* a čl. 2 ods. 1 Zákona o Národnej banke Slovenska.
[3] ČUNDERLÍK, Ľubomír: Správne trestanie na finančnom trhu (vybrané problémy trestania poriadkových deliktov subjektov finančného trhu). In: Acta Universitatis Carolinae: Iuridica, Roč. 68, č. 4, 2022, s. 86.
[4] MOSHIRIAN, Fariborz: The global financial crisis and the evolution of markets, institutions and regulation. In: Journal of Banking & Finance, № 35, 2011, p. 502 – 511.
[5] AQUILINA, Matteo – FROST, Jon – SCHRIMPF, Andreas: Decentralized Finance (DeFi): A Functional Approach. In: Journal of Financial Regulation, Vol. 10, Issue 1, 2024, p. 13.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

nástrojom, a preto nie sú imúnne voči konfliktom záujmov, informačnej asymetrii či iným druhom finančných rizík.[6]

Hoci sú kryptoaktíva deklarované ako **decentralizované systémy**, v praxi krypto-burzy predstavujú faktické vstupné brány do tohto prostredia. Ich existencia **vytvára prvky centralizácie**, ktoré môžu výrazne ovplyvniť stabilitu celého sektora. Exemplárnym príkladom je kolaps burzy FTX, kedysi štvrtej najväčšej na svete, ktorý mal výrazný dopad na globálny kryptotrh a poukázal na zraniteľnosť voči tzv. too big to fail efektu.[7]

Centralizačné prvky sú prítomné aj v oblasti bezpečného uloženia kryptoaktív. V teoretickej rovine by sa trh mohol zaobísť bez sprostredkovateľov, pokiaľ by všetci klienti využívali výlučne tzv. *cold wallets*[8] a samostatne spravovali svoje súkromné kľúče. V praxi však klienti z praktických dôvodov využívajú aj tzv. *hot wallets*, teda peňaženky trvalo pripojené k internetu, ktoré síce umožňujú rýchly prístup k digitálnym aktívam, ale sú spojené s vyšším rizikom straty súkromného kľúča. Stratu kľúča v tomto prípade možno prirovnať k strate alebo zabudnutiu hesla k platobnej karte či prístupu do internetového bankovníctva. Na rozdiel od bankového prostredia, kde je možné využitím overovacích a bezpečnostných prvkov prinavrátiť zabudnuté heslo prostredníctvom banky, v prípade kryptoaktív takáto možnosť neexistuje. Nikto v rámci platformy ani burzy neuchováva súkromné kľúče, a rovnako neexistuje žiadna právna povinnosť ich sprístupnenia. Z tohto dôvodu môže strata kľúča viesť k trvalej strate kryptoaktíva, ktoré je uložené v príslušnej peňaženke.

S centralizáciou úzko súvisí aj **koncentrácia rizík**, ktorá môže vzniknúť samotným emitovaním kryptoaktív, keď emitent priamo ovplyvňuje ponuku a dopyt. Týmto spôsobom môže dochádzať k vytváraniu monopolného postavenia, čo je v rozpore s princípom hospodárskej súťaže. Koncentrácia rizík sa prejavuje aj v preferencii účastníkov trhu nakupovať stabilnejšie aktíva, napríklad stablecoiny[9], namiesto volatilných tokenov.

---

[6] ARNER, Douglas – ZETZSCHE, Dirk – BUCKLEY, Ross – KIRKWOOD, Jamieson: The financialisation of Crypto: Designing an international regulatory consensus. In: Computer Law & Security Review, Vol. 53, 2024, p. 1 – 18.

[7] OMAROVA, Saule: The "Too Big To Fail" Problem. In: Cornell Law Faculty Publications, p. 2495 – 2541.

[8] RAJ, Siddharth – CHINNAIAH, Kotadi: Blockchain Dynamic Wallet Crash Recovery. In: 15th International Conference on Advances in Computing, Control, and Telecommunication Technologies. Grenze International Journal of Engineering and Technology. Trivandrum: Grenze Scientific Society, 2024, p. 3356. ISBN: 2395-5295. ZETZSCHE, Dirk – NIKOLAKOPOULOU, Areti: Crypto Custody: An Empirical Assessment. In: Journal of Financial Regulation, Vol. 11, Issue 1, 2025, p. 78.

[9] VAN DER LINDEN, Tina – SHIRAZI, Tina: Markets in crypto-assets regulation: Does it provide legal certainty and increase adoption of crypto-assets? In: Journal of Financial innovation, 2023, p. 12 – 14.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

Na rozdiel od tradičných finančných nástrojov sa kryptoaktíva vyznačujú extrémnou volatilitou kurzov.[10] S výnimkou stablecoinov spravidla nemajú podkladové aktívum, ktoré by garantovalo ich hodnotu, čím sa odlišujú od cenných papierov, ktorých cena je odvodená od stability a reputácie emitenta. Hodnota kryptoaktív je výrazne ovplyvnená externými faktormi, ako sú politické vyhlásenia či geopolitické konflikty, čo znemožňuje predísť náhlym cenovým výkyvom.

Regulácia kryptoaktív ako nevyhnutný predpoklad ochrany finančnej stability

Na základe vyššie uvedeného porovnania kryptoaktív a tradičných finančných trhov možno dospieť k záveru, že kryptoaktíva je vhodné posudzovať analogicky, keďže mnohé riziká typické pre regulované finančné prostredie sa manifestujú aj v sektore kryptoaktív. Z tohto dôvodu musia regulačné zásahy sledovať rovnaké ciele – predovšetkým ochranu investorov, zachovanie integrity trhu, prevenciu systémových zlyhaní a posilnenie finančnej stability.

V právnej teórii a praxi sa pritom vymedzuje viacero prístupov k regulácii kryptoaktív. Najprísnejšiu podobu predstavuje **absolútny zákaz činností** spojených s kryptoaktívami. Tento nástroj, hoci v niektorých jurisdikciách uplatňovaný absolútne, je v prostredí EÚ koncipovaný skôr selektívne, ako napríklad zákaz algoritmických stablecoinov podľa Nariadenia MiCA.[11] Takéto opatrenie má legitímny cieľ, jeho vykonateľnosť je však obmedzená cezhraničným charakterom kryptosystémov. Menej striktne pôsobí **prístup izolácie a obmedzenia**,[12] ktorý smeruje k minimalizácii väzieb medzi kryptoaktívami a tradičným finančným sektorom. Tento princíp sa premieta do pravidiel kapitálovej primeranosti, napríklad v Nariadení Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 575/2013 z 26. júna 2013 o prudenciálnych požiadavkách na úverové inštitúcie a o zmene nariadenia (EÚ) č. 648/2012 a v Smernici Európskeho parlamentu a Rady 2013/36/EÚ z 26. júna 2013 o prístupe k činnosti úverových inštitúcií a prudenciálnom dohľade nad úverovými inštitúciami, o zmene smernice 2002/87/ES a o zrušení smerníc 2006/48/ES a 2006/49/ES). V tomto rámci sú expozície bánk voči kryptoaktívam podrobené prísnej regulácii a tento princíp sa zároveň premieta aj do povinností výkonu starostlivosti o klientov podľa Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/843 z 30. mája

[10] WRONKA, Christoph: Crypto-asset activities and markets in the European Union: issues, challenges and considerations for regulation, supervision and oversight. In: Journal of Banking Regulation, Vol. 25, 2024, p. 86.

[11] APOLLÒNIA, Martínez Nadal: Stablecoins in the MiCA Regulation. In: Governance and Control of Data and Digital Economy in the European Single Market Legal Framework for New Digital Assets, Identities and Data Space. Barcelona: Springer, 2025, p. 103. ISBN: 978-3-031-74889-9.

[12] AQUILINA, Matteo – FROST, Jon – SCHRIMPF, Andreas: Decentralized Finance (DeFi): A Functional Approach. In: Journal of Financial Regulation, Vol. 10, Issue 1, 2024, p. 5.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

2018, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2015/849 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely legalizácie príjmov z trestnej činnosti alebo financovania terorizmu a smernice 2009/138/ES a 2013/36/EÚ.

Za najperspektívnejší prístup sa preto považuje **regulácia,**[13] ktorá kryptoaktíva integruje do právneho rámca obdobného tradičným finančným nástrojom. Nariadenie MiCA zavádza povinnosť autorizácie poskytovateľov služieb kryptoaktív, upravuje režim pre stablecoiny a stanovuje prospektovú povinnosť vo forme tzv. white paper. Súčasne sa uplatňujú aj predpisy v oblasti boja proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti a financovaniu terorizmu,[14] pričom Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1113 z 31. mája 2023 o údajoch sprevádzajúcich prevody finančných prostriedkov a určitých kryptoaktív a o zmene smernice (EÚ) 2015/849 rozširuje tzv. *travel rule* na transakcie s kryptoaktívami. Tento model napĺňa zásadu rovnakého zaobchádzania a utvrdzuje nás v závere, že kryptoaktíva by mali byť podrobené rovnakému režimu dohľadu a regulácie ako tradičné finančné trhy.

Aplikačné problémy Nariadenia MiCA

Nariadenie MiCA predstavuje prvý právny predpis na úrovni EÚ, ktorý systematicky reaguje na rastúci význam kryptoaktív a na potrebu ich regulácie. Zavádza harmonizované požiadavky na transparentnosť pri emisii a obchodovaní s kryptoaktívami a zároveň ustanovuje rámec dohľadu nad emitentmi a poskytovateľmi služieb v oblasti kryptoaktív. Právnym základom pre prijatie Nariadenia MiCA je článok 114 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, ktorý umožňuje harmonizáciu vnútroštátnych právnych poriadkov s cieľom zabezpečiť riadne fungovanie vnútorného trhu. Primárnym účelom Nariadenia MiCA je vytvorenie jednotného regulačného rámca pre kryptoaktíva, ktoré doposiaľ neboli predmetom osobitnej právnej úpravy na úrovni EÚ. Uplatnenie tejto regulácie má za cieľ posilniť právnu istotu, podporiť technologické inovácie, zvýšiť úroveň ochrany spotrebiteľov a investorov a zároveň prispieť k stabilite finančných trhov.[15] Nejednotná vnútroštátna regulácia predstavuje prekážku cezhraničného poskytovania služieb a

[13] WRONKA, Christoph: Crypto-asset regulatory landscape: a comparative analysisof the crypto-asset regulation in the UK and Germany. In: Journal of Asset Management, Vol. 25, 2024, p. 418.

[14] Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/843 z 30. mája 2018, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2015/849 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely legalizácie príjmov z trestnej činnosti alebo financovania terorizmu a smernice 2009/138/ES a 2013/36/EÚ.

[15] ŠTRKOLEC, Miroslav: Virtuálne meny (právna podstata, regulačný rámec a zdaňovanie. In: Acta Universitatis Carolinae : Iuridica, Roč. 68, č. 4, 2022, s. 111 – 112.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

zároveň vytvára stav právnej neistoty, ktorý je potrebné odstrániť harmonizovaným prístupom na úrovni EÚ.[16]

Napriek uvedeným prínosom je potrebné zdôrazniť existenciu viacerých aplikačných problémov, ktoré vyplývajú z koncepcie Nariadenia MiCA. Z tohto dôvodu nižšie poukazujeme na niektoré významné otázky, ktorým bude implementácia Nariadenia MiCA nevyhnutne čeliť.

Nariadenie MiCA rozlišuje tri základné kategórie: Utility token (ďalej len „UT"), Asset-referenced token (ďalej len „ART") a Electronic money token (ďalej len „EMT"). V praxi však vznikajú problémy pri tzv. **hybridných tokenoch**, ktoré spájajú charakteristiky viacerých kategórií. Ako príklad možno uviesť token, ktorý oprávňuje držiteľa na prístup k určitej službe (UT), avšak zároveň je naviazaný na hodnotu eura (EMT). Absencia jednoznačných kritérií umožňuje emitentom účelovo deklarovať token ako UT a vyhnúť sa prísnejšiemu režimu. Kritika odbornej verejnosti poukazuje aj na abstraktnosť samotných definícií v Nariadení MiCA,[17] čo spôsobuje, že niektoré kryptoaktíva, vrátane Bitcoinu[18], nemožno zaradiť do žiadnej z existujúcich kategórií. Takýto stav prináša právnu neistotu, riziko regulačnej arbitráže a komplikácie pri dohľade.

Autorka zostáva názor, že riešením by mohlo byť zavedenie **testu primárneho účelu tokenu**, inšpirovaného „Howey testom"[19] z amerického práva cenných papierov. „Howey test", formulovaný Najvyšším súdom USA v rozhodnutí S.E.C. v. W.J. HOWEY Co.[20], slúži na určenie, či určitá transakcia predstavuje „investment contract", a teda cenný papier. Obsahuje štyri podmienky: (i) investícia peňazí alebo inej hodnoty, (ii) existencia spoločného podnikania alebo spoločného rizika, (iii) racionálne očakávanie zisku a (iv) zisk pochádzajúci z úsilia emitenta alebo tretej strany. Ak sú všetky tieto prvky splnené, nástroj sa kvalifikuje ako cenný papier. V

[16] Proposal for a Regulation of the European parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937. COM/2020/593 final, 2020/0265(COD), p. 2.

[17] ZETZSCHE, Dirk – ANNUNZIATA, Filippo – ARNER, Douglas – BUCKLEY, Ross: The Markets in Crypto-Assets regulation (MiCA) and the EU digital finance strategy. In: Capital markets law journal, Vol. 16, Issue 2, 2021, p. 208.

[18] PASTOR SEMPERE, Carmen: Crypto Assets and Financial Data Space Regulation in the EU's Hybrid System of Hard and Soft Law. In: Governance and Control of Data and Digital Economy in the European Single Market Legal Framework for New Digital Assets, Identities and Data Space. Barcelona: Springer, 2025, p. 103. ISBN: 978-3-031-74889-9.

[19] HENNING, Justin: The Howey Test: Are Crypto-Assets Investment Contracts? In: University of Miami Business Law Review, Vol. 27, Issue 1, 2018, p. 51 – 74.

[20] S. E. C. v. HOWEY CO. Statement of the Case. SECURITIES & EXCHANGE COMMISSION v. W. J. HOWEY CO. ET AL. CERTIORARI TO THE CIRCUIT COURT OF APPEALS FOR THE FIFTH. CIRCUIT. No. 843. Argued May 2, 1946.-Decided May 27, 1946.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

tomto kontexte možno hovoriť o aplikácii zásady **„substance over form"**, ktorá spočíva v posúdení **podstaty transakcie**, nie iba jej formálneho označenia.[21]
Analogická aplikácia „Howey testu" v prostredí Nariadenia MiCA by mohla fungovať ako test funkcie tokenu, ktorý by skúmal, či dané kryptoaktívum má investičný charakter. Posudzovalo by sa, či držba tokenu predstavuje investíciu alebo len prístup k službe, či existuje spoločné podnikanie alebo zdieľanie rizika medzi držiteľom a emitentom, či je prítomné očakávanie zisku a či tento zisk závisí od úsilia emitenta alebo tretej strany. V prípade, že by prevažovala investičná funkcia, token by mal byť zaradený do prísnejšieho režimu (ART alebo EMT, prípadne aj do režimu finančných nástrojov).
Praktické uplatnenie takéhoto testu by umožnilo efektívnejšie identifikovať hybridné tokeny, zabránilo účelovej klasifikácii a významne prispelo k právnej istote investorov. Zavedenie testu primárneho účelu tokenu by podľa názoru autorky predstavovalo kľúčový krok k obmedzeniu regulačnej arbitráže, k posilneniu ochrany investorov a k zvýšeniu stability a dôveryhodnosti trhu s kryptoaktívami v EÚ.
Súčasne autorka apeluje na zavedenie povinnosti predbežnej konzultácie emitenta s príslušným orgánom dohľadu, ktorým je v Slovenskej republike Národná banka Slovenska, a to v prípadoch, keď existujú pochybnosti o správnej kategorizácii. Tento mechanizmus by zabránil účelovej klasifikácii tokenov.
Ďalšou významnou otázkou je **absencia kategorizácie klientov**, ktorú poznáme zo Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/65/EÚ z 15. mája 2014 o trhoch s finančnými nástrojmi, ktorou sa mení smernica 2002/92/ES a smernica 2011/61/EÚ (ďalej len „MiFID II"). Zatiaľ čo MiFID II rozlišuje medzi neprofesionálnymi klientmi, profesionálnymi klientmi a oprávnenými protistranami.[22] Táto kategorizácia umožňuje rozdeliť ochranné povinnosti poskytovateľa podľa úrovne znalostí, skúseností a finančnej situácie klienta – klient s menšou znalosťou či skúsenosťami dostáva vyššiu mieru ochrany. Na tento účel sa aplikuje test vhodnosti a primeranosti.[23] MiFID II tak poskytuje mechanizmus prispôsobenia povinností poskytovateľa úrovni znalostí klienta.
V tomto kontexte možno hovoriť o tom, že kategorizácia klientov predstavuje kľúčový prvok ochrany investorov. [24]

[21] KATZ, Avery Wiener: The Economics of Form and Substance in Contract Interpretation. In: Columbia Law Review, Vol. 104, no. 2, 2004, p. 524-537.
[22] Príloha II Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/65/EÚ z 15. mája 2014 o trhoch s finančnými nástrojmi, ktorou sa mení smernica 2002/92/ES a smernica 2011/61/EÚ.
[23] Čl. 25 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/65/EÚ z 15. mája 2014 o trhoch s finančnými nástrojmi, ktorou sa mení smernica 2002/92/ES a smernica 2011/61/EÚ.
[24] BUSCH, Danny: MiFID II: Stricter Conduct of Business Rules for Investment Firms. In: Capital Markets Law Journal, Vol. 12, Issue 3, 2017, p. 340-380. LOONEN, Tom – PATTISELANNO, Randy: The

doi: 10.46282/bpf.2025.15

Z vyššie uvedeného vyplýva, že kategorizácia klientov plní hneď niekoľko významných funkcií:

- umožňuje prispôsobiť rozsah informácií, testov a upozornení úrovni znalostí a skúseností klienta, čím sa znižuje riziko, že klient nebude správne informovaný alebo nesprávne pochopí existujúce riziká;
- poskytuje rámec pre rozlíšenie medzi investormi, ktorí si uvedomujú existenciu rizika (profesionáli) a tými, ktorí si vyžadujú vyššiu úroveň ochrany (neprofesionálni);
- zlepšuje mechanizmus dohľadu, nakoľko poskytovateľ služieb je povinný dokumentovať hodnotenie klienta a jeho kategóriu (napr. pri žiadostiach o preradenie „opt-up" alebo „opt-down").[25]

Nariadenie MiCA oproti tomu nerozlišuje medzi profesionálnymi a neprofesionálnymi klientmi. Tento rozdiel je zásadný, keďže MiFID II umožňuje, aby boli investori chránení proporcionálne k ich schopnosti rozumieť rizikám, zatiaľ čo Nariadenie MiCA uplatňuje rovnaký prístup voči všetkým klientom bez ohľadu na ich skúsenosti či finančnú situáciu.

Absencia kategorizácie v Nariadení MiCA podľa názoru autorky môže mať viacero príčin. Predovšetkým ide o snahu zachovať technologickú neutralitu a flexibilitu, keďže trh kryptoaktív sa vyvíja dynamickejšie než tradičné finančné trhy. Ďalej, Nariadenie MiCA výslovne vylučuje kryptoaktíva, ktoré sú finančnými nástrojmi podľa MiFID II,[26] a preto zrejme nepovažovala za potrebné preberať systém ochrany klientov už upravený v MiFID II. Nemožno opomenúť ani faktor administratívnej záťaže – zavedenie kategorizácie by si vyžiadalo komplexné procesy testovania znalostí a skúseností klientov, čo by zvýšilo náklady poskytovateľov služieb kryptoaktív v prostredí, ktoré sa vyznačuje vysokou mierou inovatívnosti. V neposlednom rade ide pravdepodobne o strategické rozhodnutie zákonodarcu, spočívajúce v ponechaní jednotného prístupu ku klientom ako kompromisu medzi požiadavkou ochrany investorov a potrebou podpory rozvoja trhu.

Na základe vyššie uvedeného možno konštatovať, že absencia kategorizácie klientov vyvoláva viaceré aplikačné problémy. Drobní investori sú vystavení rovnakým

effectiveness of MiFID provisions for professional clients: a critical review. In: Journal of Financial Regulation and Compliance, Vol. 28, Issue 1, 2019, p. 1-15. ESMA: Discussion Paper On MiFID II investor protection topics linked to digitalisation. 14 December 2023 ESMA35-43-3682.

[25] Financial Conduct authority: Regulator Assessment: Qualifying Regulatory Provisions. Markets in Financial Instruments Directive II Implementation – Client Categorisation, 2018. CESR: Feedback statement. Technical advice CESR Technical Advice to the European Commission in the context of the MiFID Review – Client Categorisation, October 2010 Ref.: CESR/10-1040.

[26] Čl. 2 ods. 4 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

rizikám ako sofistikovaní investori, pričom chýba mechanizmus umožňujúci prispôsobiť povinnosti poskytovateľa úrovni znalostí a skúseností konkrétneho klienta. Tento deficit sa prejavuje v troch rovinách: **po prvé**, drobní investori nemajú k dispozícii osobitnú ochranu, a preto môžu byť vystavení rizikám, ktoré nedokážu primerane vyhodnotiť; **po druhé**, vzniká riziko regulačnej arbitráže, keď poskytovatelia služieb s kryptoaktívami môžu uplatňovať jednotný prístup ku všetkým klientom bez ohľadu na ich rozdielnu úroveň znalostí a skúseností; a **po tretie**, národné orgány dohľadu sú postavené pred náročnejšiu úlohu, keďže právny rámec im neumožňuje diferencovane posudzovať riadne plnenie povinností poskytovateľov služieb s kryptoaktívami voči jednotlivým kategóriám klientov.

Z pohľadu *de lege ferenda* sa preto javí účelné zaviesť kategorizáciu klientov analogickú MiFID II, teda rozlíšenie na profesionálnych klientov, neprofesionálnych klientov a oprávnené protistrany. Poskytovatelia služieb kryptoaktív by mali byť povinní pred poskytnutím služby kryptoaktív vyhodnotiť skúsenosti, znalosti a finančnú situáciu klienta a prispôsobiť svoje povinnosti úrovni jeho znalostí. Rovnako by bolo vhodné zaviesť povinnosť testovania vhodnosti a primeranosti pri poskytovaní komplexnejších služieb, akými sú správa portfólia alebo poradenstvo. Tým by sa posilnila ochrana drobných investorov, zvýšila právna istota a znížil priestor pre účelové obchádzanie príslušnej regulácie.

Na základe vyššie uvedeného je autorka presvedčená, že implementácia týchto návrhov by nielen zjednotila úroveň ochrany klientov v oblasti kryptoaktív a finančných nástrojov, ale aj prispela k dlhodobej stabilite a dôveryhodnosti trhu. Nariadenie MiCA ako prvý komplexný predpis EÚ v oblasti kryptoaktív predstavuje významný krok vpred, avšak bez ďalších legislatívnych úprav zostáva otvorená otázka, či je schopné zabezpečiť dostatočnú ochranu investorov v praxi.

Nad rámec už uvedených aplikačných problémov sa javí účelné stručne poukázať aj na ďalšie problémy vyplývajúce z Nariadenia MiCA.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje problematika tzv. **white paperov**, ktoré sú povinné pre všetky kryptoaktíva. Kým pri ART a EMT podlieha ich obsah schváleniu príslušným orgánom dohľadu, pri UT je stanovená iba oznamovacia povinnosť bez potreby predchádzajúceho súhlasu. Emitenti môžu jednostranne meniť obsah white paperu, čo oslabuje transparentnosť a ochranu investorov. Negatívom je najmä riziko zavádzajúcich alebo neúplných informácií. Z pohľadu de lege ferenda by bolo vhodné rozšíriť povinnosť regulačného preskúmania aj na UT, minimálne v rozsahu overenia základných údajov, a zaviesť povinnosť uchovávať historické verzie white paperov v registri ESMA, aby sa predišlo retroaktívnym manipuláciám.

Napriek tomu, že Nariadenie MiCA zavádza povinnosť uviesť vo white papere výslovné upozornenie, že tento dokument nie je prospekt ani iný ponukový materiál v zmysle Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1129 zo 14. júna 2017 o prospekte, ktorý sa má uverejniť pri verejnej ponuke cenných papierov alebo ich

doi: 10.46282/bpf.2025.15

prijatí na obchodovanie na regulovanom trhu, a o zrušení smernice 2003/71/ES, ktorý sa uverejňuje pri verejnej ponuke cenných papierov alebo ich prijatí na obchodovanie na regulovanom trhu, ani žiadny iný ponukový materiál podľa práva EÚ alebo vnútroštátnych pravnych predpisov,[27] a zároveň nesmie obsahovať tvrdenia o budúcej hodnote kryptoaktív.[28]

Nariadenie MiCA sa zároveň **nevzťahuje na systémy ochrany vkladov** podľa Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/49/EÚ zo 16. apríla 2014 o systémoch ochrany vkladov ani na **systémy náhrad pre investorov** podľa Smernice Európskeho parlamentu a Rady 97/9/ES z 3. marca 1997 o systémoch náhrad pre investorov. Investori tak nesú riziko straty bez akejkoľvek záruky. Absencia poistného mechanizmu môže oslabiť dôveru verejnosti a negatívne ovplyvniť stabilitu trhu v prípade kolapsu veľkej platformy. Z pohľadu de lege ferenda by bolo vhodné zvážiť zriadenie fondu na ochranu vlastníkov kryptoaktív, ktorý by bol spravovaný poskytovateľmi služieb kryptoaktív a financovaný príspevkami účastníkov krypto-trhu. Pôsobnosť tohto fondu by sa mohla obmedziť výlučne na vybrané kategórie kryptoaktív, ako sú napríklad EMT a ART, keďže tieto podliehajú podľa Nariadenia MiCA komplexnejšej a prísnejšej regulácii než UT. Alternatívou by bolo zavedenie povinného poistenia pre poskytovateľov služieb kryptoaktív proti stratám z technických a bezpečnostných incidentov.

Osobitnú výzvu predstavuje aj otázka pôsobnosti Nariadenia MiCA vo vzťahu k **subjektom z tretích krajín.** Nariadenie MiCA ako právny predpis EÚ nemá priamy dopad na emitentov a poskytovateľov služieb kryptoaktív usadených mimo EÚ. Vzniká tiež problém správneho určenia jurisdikcie, keďže subjekty môžu pôsobiť aj v inej krajine, než v ktorej boli založené.[29] Jedinou výnimkou je tzv. *reverse solicitation*, teda situácia, keď klient usadený v EÚ z vlastného podnetu iniciuje poskytovanie služby subjektom z tretej krajiny. V takom prípade sa nevyžaduje povolenie pre poskytovatelov sluzieb kryptoaktív podľa Nariadenia MiCA.[30] Tento mechanizmus však prináša riziko pôsobenia zahraničných subjektov na trhu EÚ bez primeraného dohľadu, čo môže oslabiť konkurencieschopnosť subjektov z EÚ. Ako vhodné riešenie

[27] Porovnaj čl. 6 ods. 7 písm. d) a čl. 19 ods. 6 písm. d) a čl. 51 ods. 6 písm. d) Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937 .

[28] Porovnaj čl. 6 ods. 4 a čl. 19 ods. 3 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937 .

[29] De KOKER, Louis – OCAL, Talha – CASANOVAS, Pompeu: Where's Wally? FATF, Virtual Asset Service Providers, and the Regulatory Jurisdictional Challenge. In: Financial Technology and the Law, 2022, p. 164.

[30] Čl. 61 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

de lege ferenda sa preto javí zavedenie povinnosti registrácie pre všetkých poskytovateľov, ktorí majú významný počet klientov v EÚ, aj keď sídlia mimo jej územia.

Záver

Na základe vykonaného hodnotenia možno konštatovať, že pôvodne stanovené hypotézy boli potvrdené. Na základe vykonaného skúmania možno potvrdiť, že pôvodne stanovená hypotéza obstála. Digitálne aktíva, napriek deklarovaným inovatívnym vlastnostiam, v mnohých ohľadoch reprodukujú typické slabiny známe z klasických finančných trhov. Prejavuje sa to najmä v pretrvávajúcej nerovnováhe prístupu k informáciám, v koncentrácii rizík u sprostredkovateľských subjektov, ako aj v ich vysokej kurzovej nestabilite a absencii efektívnych poistných nástrojov. Tieto charakteristiky vedú k záveru, že kryptoaktíva nemožno považovať za inherentne odolné voči destabilizačným javom, ale naopak za prvok, ktorý môže potenciálne znásobovať systémové riziká.

Súčasne sa preukázalo, že hoci Nariadenie MiCA predstavuje prvý ucelený normatívny rámec v tejto oblasti, jeho implementácia nie je prostá aplikačných ťažkostí. Otázniky vyvoláva najmä kategorizácia hybridných foriem tokenov, obmedzená právna záväznosť dokumentov white paper, nejednotná ochrana jednotlivých skupín investorov a nedoriešená pôsobnosť vo vzťahu k poskytovateľom služieb so sídlom mimo EÚ. Tieto okolnosti signalizujú, že účinné fungovanie prijatej regulácie bude podmienené schopnosťou dozorných autorít pružne reagovať na vznikajúce interpretačné aj praktické dilemy.

Zvolený metodologický rámec poukázal na viaceré aspekty skúmanej problematiky. Normatívna analýza odhalila medzery vo formulácii pojmov a systematike právnej úpravy, komparatívny prístup preukázal paralely medzi rizikovými faktormi pri tradičných finančných nástrojoch a kryptoaktívach, zatiaľ čo aplikácia de lege lata poukázala na limity existujúcej regulácie. V rovine de lege ferenda sa preto javí nevyhnutné uvažovať o doplnení presnejších definičných kritérií, zavedení diferencovanej ochrany investorov podľa miery odbornosti, ako aj o posilnení dohľadových a konzultačných mechanizmov.

Záverom možno uviesť, že kryptoaktíva sú fenoménom, ktorý si vyžaduje nepretržitú právnu reflexiu a adaptabilný prístup zo strany regulačných orgánov. Úspech Nariadenia MiCA ako prvého harmonizovaného predpisu bude závisieť od schopnosti legislatívnych a dohliadacích inštitúcií pružne reagovať na dynamiku trhu a zároveň udržať rovnováhu medzi podporou inovácií a ochranou stability finančného systému.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

Zoznam použitej literatúry

1. AQUILINA, Matteo – FROST, Jon – SCHRIMPF, Andreas: Decentralized Finance (DeFi): A Functional Approach. In: Journal of Financial Regulation, Vol. 10, Issue 1, 2024, p. 1 – 27.
2. ARNER, Douglas – ZETZSCHE, Dirk – BUCKLEY, Ross – KIRKWOOD, Jamieson: The financialisation of Crypto: Designing an international regulatory consensus. In: Computer Law & Security Review, Vol. 53, 2024, p. 1 – 18.
3. BUSCH, Danny: MiFID II: Stricter Conduct of Business Rules for Investment Firms. In: Capital Markets Law Journal, Vol. 12, Issue 3, 2017, p. 340-380.
4. ČUNDERLÍK, Ľubomír: Správne trestanie na finančnom trhu (vybrané problémy trestania poriadkových deliktov subjektov finančného trhu). In: Acta Universitatis Carolinae: Iuridica, Roč. 68, č. 4, 2022, s. 83 – 98.
5. De KOKER, Louis – OCAL, Talha – CASANOVAS, Pompeu: Where's Wally? FATF, Virtual Asset Service Providers, and the Regulatory Jurisdictional Challenge. In: Financial Technology and the Law, 2022, p. 151 – 183.
6. HENNING, Justin: The Howey Test: Are Crypto-Assets Investment Contracts? In: University of Miami Business Law Review, Vol. 27, Issue 1, 2018, p. 51 – 74.
7. KATZ, Avery Wiener: The Economics of Form and Substance in Contract Interpretation. In: Columbia Law Review, Vol. 104, no. 2, 2004, p. 496-538.
8. LOONEN, Tom – PATTISELANNO, Randy: The effectiveness of MiFID provisions for professional clients: a critical review. In: Journal of Financial Regulation and Compliance, Vol. 28, Issue 1, 2019, p. 1-15.
9. MOSHIRIAN, Fariborz: The global financial crisis and the evolution of markets, institutions and regulation. In: Journal of Banking & Finance, № 35, 2011, p. 502 – 511.
10. OMAROVA, Saule: The "Too Big To Fail" Problem. In: Cornell Law Faculty Publications, p. 2495 – 2541.
11. PASTOR SEMPERE, Carmen: Crypto Assets and Financial Data Space Regulation in the EU's Hybrid System of Hard and Soft Law. In: Governance and Control of Data and Digital Economy in the European Single Market Legal Framework for New Digital Assets, Identities and Data Space. Barcelona: Springer, 2025, p. 71 – 110. ISBN: 978-3-031-74889-9.
12. RAJ, Siddharth – CHINNAIAH, Kotadi: Blockchain Dynamic Wallet Crash Recovery. In: 15th International Conference on Advances in Computing, Control, and Telecommunication Technologies. Grenze International Journal of Engineering and Technology. Trivandrum: Grenze Scientific Society, 2024, p. 3355 – 3361. ISBN: 2395-5295.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

13. ŠTRKOLEC, Miroslav: Virtuálne meny (právna podstata, regulačný rámec a zdaňovanie. In: Acta Universitatis Carolinae : Iuridica, Roč. 68, č. 4, 2022, s.99 – 115.
14. VAN DER LINDEN, Tina – SHIRAZI, Tina: Markets in crypto-assets regulation: Does it provide legal certainty and increase adoption of crypto-assets? In: Journal of Financial innovation, 2023, p. 9 – 22.
15. WRONKA, Christoph: Crypto-asset activities and markets in the European Union: issues, challenges and considerations for regulation, supervision and oversight. In: Journal of Banking Regulation, Vol. 25, 2024, p. 84 – 93.
16. WRONKA, Christoph: Crypto-asset regulatory landscape: a comparative analysisof the crypto-asset regulation in the UK and Germany. In: Journal of Asset Management, Vol. 25, 2024, p. 417 – 426.
17. ZETZSCHE, Dirk – ANNUNZIATA, Filippo – ARNER, Douglas – BUCKLEY, Ross: The Markets in Crypto-Assets regulation (MiCA) and the EU digital finance strategy. In: Capital markets law journal, Vol. 16, Issue 2, 2021, p. 203 – 225.
18. ZETZSCHE, Dirk – NIKOLAKOPOULOU, Areti: Crypto Custody: An Empirical Assessment. In: Journal of Financial Regulation, Vol. 11, Issue 1, 2025, p. 73 – 97.
19. S. E. C. v. HOWEY CO. Statement of the Case. SECURITIES & EXCHANGE COMMISSION v. W. J. HOWEY CO. ET AL. CERTIORARI TO THE CIRCUIT COURT OF APPEALS FOR THE FIFTH. CIRCUIT. No. 843. Argued May 2, 1946.-Decided May 27, 1946.
20. ESMA: Discussion Paper On MiFID II investor protection topics linked to digitalisation. 14 December 2023 ESMA35-43-3682.
21. CESR: Feedback statement. Technical advice CESR Technical Advice to the European Commission in the context of the MiFID Review – Client Categorisation, October 2010 Ref.: CESR/10-1040.
22. Financial Conduct authority: Regulator Assessment: Qualifying Regulatory Provisions. Markets in Financial Instruments Directive II Implementation – Client Categorisation, 2018.
23. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937.
24. Proposal for a Regulation of the European parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937. COM/2020/593 final, 2020/0265(COD), p. 2.
25. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES.

doi: 10.46282/bpf.2025.15

26. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/843 z 30. mája 2018, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2015/849 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely legalizácie príjmov z trestnej činnosti alebo financovania terorizmu a smernice 2009/138/ES a 2013/36/EÚ.
27. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/65/EÚ z 15. mája 2014 o trhoch s finančnými nástrojmi, ktorou sa mení smernica 2002/92/ES a smernica 2011/61/EÚ.
28. *Zmluva o fungovaní Európskej únie* a čl. 2 ods. 1 Zákona o Národnej banke Slovenska.

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Yana Daudrikh, PhD.
yana.daudrikh@flaw.uniba.sk
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.15

OD SYMPTÓMOV K PRINCÍPOM - VÝCHODISKÁ PRE REFORMU ÚZEMNEJ SAMOSPRÁVY NA SLOVENSKU[1]

FROM SYMPTOMS TO PRINCIPLES – VENTURE POINTS FOR LOCAL GOVERNMENT REFORM IN SLOVAKIA

Marián Ruňanin[2], Ján Mazúr[3]

Abstrakt: Medzi hlavné problémy slovenských miestnych a regionálnych financií, ktoré brzdia rozvoj obcí a regiónov, patrí nedostatok diverzifikovaných zdrojov príjmov miestnych a regionálnych samospráv, obmedzená flexibilita a mechanizmy zodpovednosti v miestnom a regionálnom zdaňovaní a nedostatočné finančné nástroje na rozvoj miest a regiónov. Napriek tomu sa objavilo množstvo návrhov na modernizáciu súčasného systému miestnej a regionálnej samosprávy, vrátane modernizácie fiškálnych vzťahov v rámci verejnej správy. Medzi najväčšie výzvy pre reformu patrí vysoký počet obcí a nutnosť prijímať ťažké politické rozhodnutia, ktoré obmedzujú politickú vôľu realizovať akúkoľvek reformu. Pritom reformy by mali dbať o spravodlivé rozdelenie obmedzených zdrojov, jasne a logicky ich prepájať s príjmami a kompetenciami, ale zároveň hľadať vnútornú efektivitu v rámci samosprávy. Ambíciou článku je prispieť k tejto diskusii o reforme územnej samosprávy, najmä pokiaľ ide o politickú ekonomiku, financovanie a súvisiaci právny rámec. V článku sa venujeme aj ústavným východiskám možnej reformy samosprávy, nakoľko tá už poskytuje určité záruky pre územnú samosprávu. Cieľom príspevku je tak identifikovať existujúce princípy pre návrh reformy územnej samosprávy zvlášť s ohľadom na finančné vzťahy v ústavnom poriadku SR (nominálna subsidiarita, nominálna fiškálna nezávislosť). Súčasťou je kritické zhodnotenie limitov stávajúcich princípov, aj v komparatívnej perspektíve. Napokon sa zamýšľame nad návrhmi nových princípov pre úspešnú reformu územnej samosprávy, s osobitným zreteľom na metropolitné regióny (internalizácia nákladov a príjmov v spojení s výkonom kompetencií, geograficko-priestorová logika usporiadania, či užšie prepojenie politickej a právnej zodpovednosti za výkon).

[1] Príspevok bol spracovaný v rámci projektu *APVV-22-0482 Financovanie územnej samosprávy - potenciál funkčných mikroregiónov.*

[2] Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, katedra teórie práva a filozofie práva.

[3] Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, katedra finančného práva.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

Kľúčové slová: reforma územnej samosprávy, decentralizácia, samospráva, metropolitné regióny, fiškálna reforma

Abstract: The main problems of Slovak local and regional finances that hinder the development of municipalities and regions include the lack of diversified sources of revenue for local and regional governments, limited flexibility and accountability mechanisms in local and regional taxation, and insufficient financial instruments for the development of cities and regions. Nevertheless, a number of proposals have been put forward to modernize the current system of local and regional government, including the modernization of fiscal relations within public administration. Among the biggest challenges for reform are the large number of municipalities and the need to make difficult political decisions that limit the political will to implement any reform. At the same time, reforms should ensure the fair distribution of limited resources, clearly and logically linking them to revenues and competences, while also seeking internal efficiency within local government. The article aims to contribute to this discussion on local government reform, particularly with regard to political economy, financing, and the related legal framework. The article also addresses the constitutional basis for possible local government reform, as it already provides certain guarantees for local government. The aim of this paper is to identify existing principles for the design of local government reform, particularly with regard to financial relations in the constitutional order of the Slovak Republic (nominal subsidiarity, nominal fiscal independence). It includes a critical assessment of the limits of existing principles, also from a comparative perspective. Finally, we consider proposals for new principles for successful local government reform, slightly considering metropolitan regions (internalization of costs and revenues in connection with the exercise of powers, geographical-spatial logic of organization, or closer links between political and legal responsibility for performance).

Key words: local government reform, decentralization, self-government, metropolitan regions, fiscal reform

Úvod

Územná samospráva na Slovensku je jedným z pilierov demokratického a právneho štátu. Od 90. rokov 20. storočia prešla procesom rozsiahlej decentralizácie, ktorý bol reakciou na predchádzajúcu silnú centralizáciu moci. Decentralizácia priniesla prenesenie viacerých kompetencií na nižšie úrovne riadenia, čo umožnilo širšie

doi: 10.46282/bpf.2025.16

zapojenie obcí a miest do spravovania verejných záležitostí.[4] Napriek tomu sa v praxi ukazuje, že slovenská samospráva naráža na vážne limity. Tie vyplývajú predovšetkým z vysokej fragmentácie sídelnej štruktúry, keďže na Slovensku existuje vyše 2900 obcí, pričom mnohé z nich majú veľmi malý počet obyvateľov.[5] Táto situácia oslabuje schopnosť samospráv zabezpečovať efektívne poskytovanie verejných služieb a zároveň znižuje kapacitu na realizáciu rozvojových projektov.[6] Podobne problematická je aj regionálna úroveň samosprávy. Dvadsať rokov po vzniku vyšších územných celkov pretrvávajú pochybnosti o ich zmysle a efektívnosti. Politické diskusie, ktoré sprevádzali ich konštituovanie, sa často sústreďovali na otázku počtu krajov, pričom menej pozornosti sa venovalo obsahu a cieľom regionálnej samosprávy. Aj preto sa v odbornej verejnosti opakovane objavujú názory spochybňujúce jej význam.[7] Na úrovni celého systému verejnej správy tak podľa viacerých autorov pretrváva napätie medzi ústavne deklarovanými princípmi decentralizácie a realitou, ktorá je limitovaná finančnými, personálnymi i politickými faktormi. Kľúčovým problémom je, že Slovensko síce formálne garantuje subsidiaritu a fiškálnu autonómiu samospráv, avšak v praxi zostáva ich reálny rozsah obmedzený. To vedie k nedostatočnej zodpovednosti a k tomu, že samosprávy nemajú dostatok nástrojov na rozvoj svojho územia.[8]

Slovenská miestna samospráva patrí k najviac fragmentovaným v Európe. V krajine existuje 2929 obcí, pričom priemerná veľkosť obce predstavuje len približne 1855 obyvateľov. Až dve tretiny obcí majú menej ako 1000 obyvateľov a viac než 90 % obcí nedosahuje ani hranicu 3000 obyvateľov stanovenú zákonom ako minimálnu veľkosť pre vznik novej obce. Takáto rozdrobenosť sa premieta aj do fungovania finančného systému, keďže podiel na dani z príjmov fyzických osôb predstavuje približne tretinu príjmov samosprávy, no v najmenších obciach tento zdroj dosahuje až 40 %. Priemerný ročný rozpočet obce do 250 obyvateľov dosahuje len 112 tisíc eur, a preto najmenšie obce hospodária so sumou porovnateľnou s ročným príjmom domácnosti. Obmedzená príjmová kapacita sa zároveň odráža v štruktúre výdavkov, pretože kým veľké mestá dokážu na vlastný chod vynaložiť menej než desatinu rozpočtu, v najmenších obciach prevádzkové náklady spotrebujú viac ako polovicu a na služby

[4] MACHYNIAK, Ján: *Výkon samosprávy na úrovni obce, mesta a regiónu*. Slovensko 1990 - 2020. Trnava: Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2021. ISBN 978-80-572-0121-2. s. 9 – 11.

[5] Pozri napr.: Černenko, T., Harvan, P., Kubala, J. (2017). Skrytý poklad v samospráve: Alternatívne možnosti sústredenia výkonu správy v samosprávach. Inštitút finančnej politiky.

[6] Tamtiež, s. 59.

[7] ŠVIKRUHA, Martin: *20 rokov regionálnej samosprávy na Slovensku: Využitá príležitosť?* Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2021. ISBN 978-80-572-0210-3 S. 5-6.

[8] KLIMOVSKÝ, Daniel – ČERNENKO, Tomáš: Na ceste k efektívnemu decentralizovanému štátu : vybrané otázniky a výzvy. In: *20 rokov samosprávnych krajov na Slovensku 2001 – 2021*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2022.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

pre obyvateľov zostáva iba zvyšná časť. Slabé finančné zázemie je sprevádzané nízkou personálnou kapacitou, keď takmer polovica obcí má menej než desať zamestnancov a desiatky obcí fungujú len s jediným pracovníkom, čo prirodzene obmedzuje schopnosť zabezpečovať prenesené aj originálne kompetencie. Problémy sa prejavujú aj v politickej rovine, pretože v roku 2018 sa o post starostu uchádzal iba jeden kandidát takmer v tretine obcí a v roku 2022 kandidoval do zastupiteľstva presne taký počet osôb, koľko bolo potrebné zvoliť, v desatine obcí. Nízka atraktivita zastupiteľských pozícií v malých obciach a sociálne väzby vedú k absencii akejkoľvek politickej súťaže a s ňou spojenej stagnácie a nízkej atraktivity ako miesta pre život.[9] Napriek existencii právnych možností spolupráce, ako sú spoločné obecné úrady alebo spoločné podniky, ich využívanie zostáva nerovnomerné a nedosahuje rozsah, ktorý by dokázal vykompenzovať slabosti fragmentovaného systému.[10] No a osobitným problémom čelia mestá, pre ktoré v súčasnom systéme obecnej samosprávy existuje prakticky rovnaký súbor pravidiel ako pre malé obce, hoci majú často iné potreby a problémy.[11]

Tieto symptómy, teda rozdrobenosť sídelnej štruktúry, finančná závislosť od prerozdelených zdrojov, neefektívnosť výdavkov, personálna poddimenzovanosť a nedostatok politickej súťaže poukazujú na limity súčasného modelu územnej samosprávy. Vzhľadom na tieto pretrvávajúce problémy sa javí potrebné posunúť diskusiu od opisovania symptómov k formulovaniu princípov, ktoré by mali byť východiskom pre zmysluplnú reformu. Z hľadiska metodológie v tomto príspevku aplikujeme kombináciu dogmaticko-právnej analýzy a komparatívnej prípadovej analýzy, podporenej systematickým prehľadom relevantnej literatúry. Dogmaticko-právna metóda slúži primárne na identifikáciu ústavných limitov a garancií, ktoré tvoria neprekročiteľný rámec reformy. Komparatívna analýza a reflexia empirických štúdií nám následne umožňujú konfrontovať domáce nastavenie s poznatkami o reálnych efektoch decentralizácie, amalgamácie či metropolitného riadenia v krajinách OECD. Cieľom je overiť, či navrhované princípy majú oporu nielen v právnej teórii, ale aj v ekonomickej realite správy územia.

[9] ASHWORTH, J. – GEYS, B. – HEYNDELS, B. – WILLE, F.: *Political Competition and Local Government Performance: Evidence from Flemish Municipalities*. Durham: WZB / Department of Economics and Finance, University of Durham, 2006.

[10] ČERNENKO, Tomáš: *Reforma miestnej samosprávy: argumenty pre reformu*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2024. ISBN 978-80-225-5145-8.

[11] Šujan, J., Mazúr, J. (2023). Bratislava v oslabení: komentár k súčasnému a perspektívnemu postaveniu nielen hlavného mesta na Slovensku. In Zborník z konferencie Perspektivy veřejné správy III: Co s obcemi? Co s kraji? Brno.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

Princípy ako základ pre reformu

Diagnóza súčasného stavu územnej samosprávy na Slovensku, ktorú sme načrtli v úvode, odhalila súbor symptómov s prevažne ekonomickým a politologickým charakterom. Stojíme tak pred kľúčovou otázkou: akú rolu v tomto procese zohráva, či skôr má zohrávať, právna veda? Ak totiž hľadáme odpoveď na to, ako má samospráva fungovať, obraciame sa nevyhnutne na právo. Práve ono má ambíciu a nástroje formovať štruktúry, prideľovať kompetencie a definovať finančné toky. Bez jasne formulovaných a právne ukotvených princípov, ktoré by tomuto formovaniu udávali smer, však nie je možné nastaviť udržateľný a efektívny systém fungovania samospráv a ich financovania. Úlohou práva nie je len reagovať na existujúce problémy, ale predovšetkým vytvárať rámec, v ktorom sa tieto problémy minimalizujú.

Tento posun od reaktívneho "hasenia požiarov" k proaktívnemu navrhovaniu systému nachádza hlbokú oporu v modernej právnej filozofii. Práve tá prekonala predstavu práva ako mechanickej aplikácie rigidných pravidiel a obrátila pozornosť k princípom ako k fundamentálnym normám, ktoré sú hodnotovým jadrom každého právneho poriadku. Bol to predovšetkým Ronald Dworkin, ktorý poukázal na zásadný rozdiel medzi pravidlami a princípmi. Kým pravidlá fungujú v režime "všetko alebo nič", princípy sa vyznačujú dimenziou váhy, pri rozhodovaní je nevyhnutné ich zohľadniť a pomeriavať.[12] V koncepte práva ako integrity Dworkin prirovnal právnu interpretáciu k písaniu reťazového románu, v ktorom každý sudca pridáva kapitolu tak, aby nadväzovala na predchádzajúce rozhodnutia a zachovávala koherenciu a legitimitu právneho systému.[13] Tento obraz zdôrazňuje, že jednotlivé akty právotvorby či aplikácie práva nemajú byť izolovanými zásahmi, ale súčasťou širšieho, hodnotovo konzistentného celku. Potrebu základného normatívneho rámca, bez ktorého by sa systém zrútil do neistoty, napokon implicitne potvrdzuje aj analytický pozitivizmus. Hoci H. L. A. Hart nepracoval s konceptom princípov v Dworkinovom zmysle, jeho teória stojí na existencii tzv. pravidla uznania (rule of recognition). Toto pravidlo, ako spoločensky akceptovaná metanorma, určuje, čo v danom systéme vôbec platí ako právo, a zaisťuje tak jeho stabilitu. Hoci ho Hart nazýva pravidlom, svojou funkciou sa blíži k najvyššiemu princípu, ktorý legitimizuje všetky ostatné normy.[14] Asi najucelenejšiu a pre prax najpoužiteľnejšiu teóriu však ponúkol Robert Alexy, ktorý definoval princípy ako príkazy k optimalizácii. Na rozdiel

[12] DWORKIN, Ronald: *Taking Rights Seriously*. London: Bloomsbury, 2013. ISBN ISBN: PB: 978-1-7809-3756-4. s. 105–107.

[13] DWORKIN, Ronald: Law's Empire. Cambridge, MA: Belknap Press, 1986. 484 s. ISBN 978-0674518360.

[14] HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN-10: 0199644705. s. 100–103.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

od pravidiel, ktoré sa aplikujú absolútne, princípy vyžadujú, aby sa určitý cieľ, napríklad spravodlivosť, autonómia či efektivita dosahoval v najvyššej možnej miere vzhľadom na právne a faktické možnosti. Ich aplikácia je tak neodmysliteľne spojená s testom proporcionality, ktorý sa stal univerzálnym nástrojom na vyvažovanie protichodných záujmov v modernom právnom štáte.[15] Na túto líniu nadväzuje aj Michael D. Bayles, ktorý zdôrazňuje, že ak majú byť právne normy racionálne zdôvodniteľné, musia byť odvodené z princípov, ktoré by rozumné osoby akceptovali ako základ systému. Podľa Baylesa pravidlá samy osebe neposkytujú dostatočnú oporu, ich legitímnosť spočíva v tom, že vyjadrujú alebo konkretizujú hodnoty, ako sú sloboda, zodpovednosť či rovnosť. Princípy preto predstavujú predpoklad noriem, nie iba ich doplnok. Pre naše uvažovanie o reforme samosprávy to znamená, že legislatívne pravidlá a technické opatrenia budú dlhodobo udržateľné len vtedy, ak budú stáť na pevnom princípe, ktorý ich ospravedlňuje v očiach spoločnosti.[16] Aj autori ako Hart a Sacks upozornili, že tvorba a aplikácia práva majú byť rozumným rozvíjaním princípov a cieľov v imanentných právnych materiáloch, a nie mechanickou aplikáciou pravidiel.[17] Je pravdou, že väčšina uvedených prístupov vyrástla v angloamerickej právnej tradícií, kde slúžili aj ako vedecké a metodologické nástroje pre rozhodovanie sudcov. Napriek tomu majú relevanciu aj pre tvorbu práva v kontinentálnom kontexte. Niektorí autori tvrdia, že vďaka koncepcii „principle-based regulation" sú regulačné mechanizmy, ktoré vychádzajú z princípov flexibilnejšie a lepšie napĺňajú svoje ciele.[18] Obdobná situácia je v práve EÚ, kde všeobecné zásady nie len vyplňujú medzery, ale aj určujú smer normotvorby a legitimizujú jej výsledky.[19] A napokon, z dejín právnej filozofie vieme, že už aj Lon Fuller zdôrazňoval, že bez princípov legality ako základných predpokladov by jednotlivé normy stratili svoju regulačnú silu a právny systém by sa rozpadol, do chaosu.

---

[15] ALEXY, Robert: *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010. ISBN-10: 0199584230. s. 47–69.

[16] BAYLES, Michael D.: *Principles of Law: A Normative Analysis*. Dordrecht: Springer, 1987. ISBN 978-94-009-3775-8.7–12.

[17] Legal theory blog. [online] [cit. 27.09.2025]. Dostupné na: https://lsolum.typepad.com/legaltheory/2022/08/legal-theory-lexicon-reasoned-elaboration.html?

[18] Black, Julia, Forms and Paradoxes of Principles Based Regulation (September 23, 2008). LSE Legal Studies Working Paper No. 13/2008, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1267722 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1267722"

[19] Semmelmann, Constanze, Legal Principles in EU Law as an Expression of a European Legal Culture between Unity and Diversity (May 1, 2012). TOWARDS A EUROPEAN LEGAL CULTURE, Geneviève Helleringer, Kai Purnhagen, eds., Beck, Hart, Nomos, 2013, Maastricht European Private Law Institute Working Paper No. 2012/7, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2049245 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2049245

doi: 10.46282/bpf.2025.16

Ak má mať preto reforma územnej samosprávy na Slovensku ambíciu byť viac než len ďalšou technickou novelou s obmedzenou životnosťou, musí byť postavená práve na takomto principiálnom základe. Princípy umožnia, aby sa nevyhnutné fiškálne a organizačné zmeny pretavili do stabilného právneho rámca, ktorý obstojí aj v meniacich sa spoločenských a politických okolnostiach. Reforma založená na princípoch tak nie je iba reakciou na aktuálne symptómy, ale predstavuje premyslený a dlhodobý projekt, ktorý má potenciál vytvoriť skutočne udržateľný model fungovania samosprávy a jej financovania. V ďalšej časti príspevku elaborujeme niektoré z kľúčových princípov reformu územnej samosprávy, menovite: (i) logické a efektívne usporiadanie kompetencií (vrátane regulačných) v nadväznosti na kapacitu samosprávnej jednotky a financovanie; (ii) internalizácia nákladov pri výkone kompetencií; (iii) reálna, nielen nominálna fiškálna autonómia a diverzifikácia príjmov, vrátane posilnenia relevantnosti miestnych daní; (iv) podpora a prioritizácia mestského rozvoja – riadená urbanizácia.

Princípy reformy verejnej správy

Ak chceme postaviť tézu na princípoch reformy verejnej správy, musíme sa venovať existujúcim princípom, ktoré sa v tejto oblasti aplikujú. Metodicky začíname na ústavnej rovine. Ústavný súd vo svojej judikatúre opakovane zdôraznil, že územná samospráva je ústavne chránenou hodnotou, ktorej jadrom je reálna schopnosť obcí a vyšších územných celkov spravovať vlastné náležitosti. Napríklad v náleze PL. ÚS 5/2012 z 22. januára 2014 súd priamo opisoval aj hospodársku a finančnú autonómiu ako súčasť práva na samosprávu, bez ktorej by toto právo ostalo iba formálne.[20] Na toto naviazal ústavný súd aj v inom rozhodnutí, v ktorom zdôraznil povinnosť štátu primerane financovať prenesený výkon štátnej správy, pretože inak by dochádzalo k porušeniu princípu územnej samosprávy.[21] Viaceré garancie územnej samospráve pritom dnes obsahuje aj samotná ústava, hoci k ich riadnemu testovaniu ústavnou žalobou zatiaľ nedošlo.[22] Aj neskôr ústavný súd označil územnú samosprávu za hodnotový princíp,[23] ktorý by mal byť rešpektovaný, teda aj pri tvorbe legislatívy.
Územná samospráva a teda decentralizácia moci je deklarovaná ako ústavná hodnota aj v iných štátoch, napríklad v Nemeckej spolkovej republike, k čomu sa vyjadroval viackrát aj nemecký spolkový ústavný súd. Podľa ustálenej judikatúry predstavuje článok 28 ods. 2 GG (základný zákon) inštitucionálnu garanciu samosprávy. Súd zdôraznil, že nejde len o prázdne oprávnenie, ale o ústavne

[20] Nález ústavného súdu sp. zn. PL. ÚS 5/2012 z 22. januára 2014
[21] Nález ústavného súdu sp. zn. PL. ÚS 7/2017 z 28. novembra 2017
[22] Pozri najmä: čl. 6 ods. 2 ústavného zákona č. 493/2011 Z.z. o rozpočtovej zodpovednosti, no tiež čl. 71 ods. 1 ústavy.
[23] Nález ústavného súdu sp. zn. III. ÚS 221/2020 z 16. júna 2020.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

rozhodnutie pre decentralizovanú, občanmi nesenú správu. Komunálna samospráva je podľa súdu nevyhnutnou súčasťou celkovej organizácie štátu, ktorá má špecificky demokratickú funkciu, teda zabezpečuje participáciu občanov na výkon verejných úloh a chráni lokálne špecifiká. Zákonodarca môže do pôsobnosti obcí zasahovať len v obmedzenej miere, kde každé odňatie úlohy z pôsobnosti obce podlieha prísnym kritériám proporcionality a nemôže viesť k vyprázdneniu jadra samosprávy. Spolkový ústavný súd preto odmietol argument, že centralizácia či administratívna efektívnosť samé o sebe postačujú na dôvod pre odňatie samosprávnych kompetencií. Ústava teda dáva prednosť politicko-demokratickému aspektu participácie občanov pred ekonomickými úvahám o efektívnosti.[24] Na tieto úvahy nadväzuje aj napríklad neskoršie rozhodnutie, v ktorom spolkový ústavný súd zdôraznil primárnu zodpovednosť za finančné zabezpečenie komunálnej úrovne práve spolkové krajiny. Finančné oslabenie obce totiž môže viesť k porušeniu ústavnej garancie samosprávy, pretože bez primeraných zdrojov nemožno reálne zabezpečiť výkon im stanovených úloh. Ústavný princíp samosprávy tak obsahuje aj materiálny aspekt, a ním je fiškálna nezávislosť.[25]

Hoci nemecký model výrazne decentralizovaného, federatívneho usporiadania nie je mechanicky prenositeľný do slovenského unitárneho kontextu, jeho ústavná reflexia samosprávy by mohla slúžiť ako inšpirácia. Nejde len o kopírovanie konkrétnych noriem, ale o prijatie hĺbky, s akou nemecký spolkový ústavný súd chráni materiálne jadro a demokratickú funkciu samosprávy. Práve v tomto bode sa prejavuje zásadný deficit slovenského prístupu. Aj keď slovenský ústavný súd deklaroval územnú samosprávu a jej ochranu za hodnotový princíp, jeho kontúry zostávajú v judikatúre doposiaľ len všeobecne načrtnuté, bez hlbšej a systematickejšej konkretizácie, čo zanecháva široký priestor zákonodarcovi, ktorý často vedený krátkodobými fiškálnymi záujmami či politickým kalkulom zasahuje do pozície územných samospráv. V praxi to vedie k situáciám, kde je do finančnej autonómie miest a obcí zasahované ad hoc, bez širšej spoločenskej diskusie, a neraz bez rešpektu k ich postaveniu ústavne garantovaného partnera štátu.[26] Spomienka na éru národných výborov, ktoré slúžili ako „predĺžená ruka" centralizovanej štátnej moci, by mala byť dostatočným varovaním pred takýmto prístupom. Samospráva nie je len efektívnejší

[24] Rozhodnutie nemeckého spolkového ústavného súdu sp. zn. 2 BvL 2/13 z 19. novembra 2014.

[25] Rozhodnutie nemeckého spolkového ústavného súdu sp. zn. 2 BvF 1/15 a 2 BvF 2/15 z 19. septembra 2018.

[26] Ako príklad uvádzame schválenie druhého „konsolidačného" legislatívneho balíka bez akejkoľvek diskusie s územnými samosprávami (v skrátenom legislatívnom konaní), kde došlo k trvalému zníženiu podielu na dani z príjmov fyzických osôb, čo zhorší finančné zdravie samospráv.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

spôsob administrácie územia.[27]Je aj jedným zo základných pilierov demokratickej participácie. Ak sa tento pilier finančne oslabuje a jeho autonómia sa stáva len nominálnou, ohrozuje to nie len rozvoj regiónov, ale aj samotnú podstatu demokratického a decentralizovaného charakteru štátu. Súčasná situácia je teda neudržateľná a potrebuje iný pohľad, ktorý je podľa nášho názoru principiálny.

I. Usporiadanie kompetencií s ohľadom na jasnú zodpovednosť, budovanie synergií pri výkone politík a efektivitu

Usporiadanie kompetencií by malo byť postavené na princípoch politickej zúčtovateľnosti, efektivity, logického prepojenia a synergií kompetencií, no tiež na geograficko-priestorovej logike. Zúčtovateľnosť má umožniť vyvodzovanie politickej zodpovednosti pri výkone samosprávy. Pri mnohovrstvových a sektorovo členených kompetenciách je však vyvodzovanie zodpovednosti osobitne vo veľkých mestách pomerne náročné a pre voliča môže byť priam nemožné. Napríklad sa primátorom väčších miest často zvykne vytýkať plynulosť premávky v meste, pritom práve doprava je mimoriadne členitá a zložitá oblasť verejných politík závislá od mnohých zúčastnených orgánov či aktérov.[28] Zladenie cieľov, zjednodušenie a sprehľadnenie zodpovednosti za výkon koordinačne náročných politík, osobitne tých, ktoré majú za cieľ riešiť problém kolektívneho konania (doprava), je mimoriadne žiaduce. Je tomu tak zvlášť v situáciách, keď existujú priame geograficko-priestorové podmienky pre spolupôsobenie určitých kompetencií. Ako príklad možno uviesť školstvo a predškolskú výchovu v kontexte väčších metropolitných území, pre ktoré je typické dochádzanie za prácou mimo miesta pobytu, a to jednak vo vnútri samotného mesta ale aj zo suburbie do mesta. Pri prísnej rajonizácii školských obvodov v mieste pobytu je ťažké riešiť využívanie voľných kapacít v iných obvodoch, napríklad tých, kam dochádza rodič za prácou.

Na doprave si ďalej môžeme ilustrovať dlhodobú nedôslednosť zákonodarcu v podobe neprijatia novely zákona o obecnej polícii[29], hoci je na nej v odborných kruhoch zhoda. Obecná polícia tak môže riešiť v oblasti dopravnej politiky len menej významné porušenia zákonov, čím sa pripravujeme o synergiu jej pôsobenia s reguláciou dopravy zo strany obcí. Rovnako je potrebné zohľadňovať pri kompetenciách riešenie externalít – ako sme preukázali inde, existuje celý rad regulačných medzier v oblasti nových javov v mestách, napr. mikromobilita, s

[27] Napríklad Oatesov teórem – rozhodovanie o poskytovaní verejných statkov má byť zverené tej úrovni vlády, ktorá je najbližšie občanom a najlepšie zohľadňuje ich preferencie, pričom centralizácia je odôvodená len v prípade výrazných externalít alebo úspor z rozsahu. Viac v Oates, Wallace E. Fiscal Federalism. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972.

[28] Napríklad na metropolitnom území Bratislavy môžeme okrem hlavného mesta a jeho Dopravného podniku Bratislava identifikovať nasledujúcich hráčov: 17 mestských častí, Bratislavský samosprávny kraj, IDS BK, Ministerstvo dopravy SR, ŽSR, ŽSSK, NDS, Krajský dopravný inšpektorát Bratislava.

[29] Zákon č. 564/1991 Zb. o obecnej polícii.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

nejasnou zodpovednosťou za ich stav a riešenie.[30] Jedným z pretrvávajúcich neduhov decentralizácie na Slovensku je tiež akási skepsa zákonodarcu k schopnosti či kapacite samosprávy regulovať nové javy, osobitne podnikanie, s cieľom prispôsobiť ho miestnym okolnostiam a potrebám.

Zvyšovanie efektivity ako kľúčový princíp netreba zvlášť zdôrazňovať. Napriek tomu súčasné rozdelenie kompetencií a ich financovanie zvlášť nepodporujú zvyšovanie efektivity, a to aj v prípadoch, kedy zákony obsahujú kľúčové rámce a nástroje (napr. spoločné verejné obstarávanie, zdieľané služby). Prerozdeľovací mechanizmus výnosov dane z príjmov fyzických osôb (DPFO) nezohľadňuje úspešnosť plánovania, či spoluprácu samospráv pri realizácii projektov; naopak je postavený na dnes prekonaných parametroch a distribúcii bez ohľadu na výkonnosť, je teda pomerne statický.[31] Zahraničné výskumy pritom ukazujú, že hľadanie efektivity nie je priamočiare. Kým niektoré štúdie (napríklad z Izraela) potvrdzujú úspory z rozsahu pri zlučovaní obcí (amalgamácii), skúsenosti z Dánska či Holandska naznačujú, že samotné zlučovanie automaticky nevedie k zníženiu agregovaných výdavkov, pokiaľ nie je sprevádzané zmenou v dizajne úloh.[32] Alternatívou k tvrdej amalgamácii je medziobecná spolupráca, ktorá môže priniesť kvalitatívne prínosy a nižšie transakčné náklady, najmä pri kapitálovo náročných službách, hoci ani tu neplatí pravidlo „one-size-fits-all".[33] Pritom motivačné finančné nástroje, ako napríklad podmienené dotácie môžu, viesť k zvýšenej miere medziobecnej spolupráce.[34]

II. Internalizácia nákladov: Kto služby využíva, ten ich platí

Aktuálne nastavenie fiškálnej decentralizácie je postavené na významnej redistribúcii výnosov dane z príjmov fyzických osôb, ktoré predstavujú ďaleko najvyšší zdroj príjmov samospráv. Napríklad Bratislava prichádza ročne o vyše 150

---

[30] Pozri prípadové štúdie v oblasti zdieľanej mikromobility, krátkodobého ubytovania a vonkajšej reklamy. MAZÚR, J., JAKUŠOVÁ, V., RUŇANIN, M. Pracovná štúdia: K regulácii vybraných externalít v modernom mestskom prostredí na Slovensku: zdieľaná mikromobilita, krátkodobé ubytovanie a vonkajšia reklama. Unpublished, 2025. DOI: 10.13140/RG.2.2.22427.99362.

[31] Pozri zákon č. 564/2004 Z.z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v spojení s nariadením vlády č. 668/2004 Z.z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samospráve.

[32] REINGEWERTZ, Y. Do Municipal Amalgamations Work? Evidence from Municipalities in Israel. In: *Journal of Urban Economics*, roč. 72, č. 2, 2012, s. 240–251; porovnaj s BLOM-HANSEN, J., HOULBERG, K., SERRITZLEW, S. Jurisdiction Size and Local Government Policy Expenditure: Assessing the Effect of Municipal Amalgamation. In: *American Political Science Review*, roč. 110, č. 4, 2016, s. 812–831.

[33] BEL, G. WARNER, M. E. Inter-Municipal Cooperation and Costs: Expectations and Evidence. In: *Public Administration*, roč. 93, č. 1, 2015, s. 52–67; ALLERS, M. A., de GREEF, J. Intermunicipal Cooperation, Public Spending and Service Levels. In: *Local Government Studies*, roč. 44, č. 3, 2018, s. 381–400.

[34] BEL, G., WARNER, M. E. INTER-MUNICIPAL COOPERATION AND COSTS: EXPECTATIONS AND EVIDENCE. *Public Administration*. 2015, vol. 93, no. 1, pp. 52–67. ISSN 0033-3298, 1467-9299. DOI: 10.1111/padm.12104.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

miliónov eur (2023) pri porovnaní súčasného modelu redistribúcie a modelu, ktorý by zohľadňoval výlučne trvalý pobyt daňovníkov. O významné zdroje takto prichádzajú aj niektoré iné väčšie mestá ako Košice, Trnava, no tiež stredne veľké slovenské mestá prevažne na západe Slovenska; na opačnom konci profitujú z redistribúcie najmä menšie obce ale aj mestá prevažne na východnom Slovensku.[35] Metropolitné územia však pritom najviac trpia skreslením reálneho počtu svojich „používateľov" v porovnaní s počtom trvalo bývajúcej populácie.[36] Väčšie mestá sú tak solidárne dvakrát: najprv cez redistribúciu reálnej DPFO originujúcej v danom meste, potom cez zastaralý prerozdeľovací mechanizmus, ktorý nezohľadňuje reálny počet obyvateľov a denných používateľov mesta. Dochádza tým k porušeniu princípu internalizácie nákladov: metropolitné územia na Slovensku nie sú napriek relatívne vyššej efektivite pri svojej správe schopné poskytovať kvalitu života porovnateľnú so západnými metropolami kvôli nezohľadneniu reálnej bývajúcej a infraštruktúru užívajúcej populácii. Táto požiadavka priamo korešponduje s klasickým teoretickým princípom „fiškálnej ekvivalencie" Mancura Olsona. Podľa neho by hranice jurisdikcie, ktorá o službe rozhoduje a financuje ju, mali kopírovať hranice okruhu užívateľov, ktorí z nej profitujú. Ak sa tieto hranice neprekrývajú, dochádza k systematickým externalitám a neefektivite.[37] Tento „solidárny" model financovania samosprávy taktiež nijako nemotivuje samosprávy k väčšej efektivite, k podpore ekonomickej aktivity, či ku kvalitnejším službám. Pritom rozumieme, že len úprava prerozdeľovacieho vzorca nevytvorí viac peňazí v systéme; je potrebné nájsť vyššiu efektivitu, napríklad municipalizáciou.[38] Alternatívne je možné vytvoriť vyrovnávacie mechanizmy pre malé obce, ako navrhoval v minulosti Viktor Nižňanský.[39] Súčasťou princípu internalizácie nákladov je taktiež cieľavedomé vytváranie mechanizmov na financovanie nadmestských či nadregionálnych prvkov infraštruktúry (účelovo určené fondy, napríklad na finančne náročné rekonštrukcie mostov, kultúrnej či športovej infraštruktúry).

III. Reálna fiškálna autonómia a moderné fiškálne nástroje

[35] RegioLab, 2025, Prerozdeľovanie výnosu z podielovej dane medzi obce a mestá. Spracovali: Klimovský, D. a Marušinec, J.

[36] V Bratislave žilo podľa odhadov na základe „prenocovaných" SIM kariet z mobilných telefónov vyše 600.000 obyvateľov, čo je zhruba o 25% viac, ako vyšlo pri sčítaní obyvateľstva z roku 2021 (475.000 obyvateľov), hodnota relevantná pre prerozdeľovanie výnosu DPFO. Pozri: Koník, J. (2019) V Bratislave žije vyše 600-tisíc ľudí, ukázali telefóny (+ mapy). Denník N. https://dennikn.sk/1495410/v-bratislave-zije-vyse-600-tisic-ludi-a-dalsich-130-tisic-dochadza-ukazali-telefony-mapy/.

[37] OLSON, M. The Principle of Fiscal Equivalence: The Division of Responsibilities among Different Levels of Government. In: *The American Economic Review*, roč. 59, č. 2, 1969, s. 479–487.

[38] ČERNENKO, Tomáš: *Reforma miestnej samosprávy: argumenty pre reformu*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2024. ISBN 978-80-225-5145-8.

[39] Nižňanský, V. (2024) Územná samospráva potrebuje systémovú zmenu financovania a nie ad hoc riešenia. Komunálne výskumné a poradenské centrum. S. 13-14.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

V súčasnosti je dominantným zdrojom príjmov samospráv prevažná časť DPFO.[40] Daňovú politiku však vykonáva štát centrálne, samosprávy sú jej k lepšiemu či horšiemu vystavené bez reálnej možnosti ju ovplyvniť.[41] Aj vzhľadom k vyššie popísaným problémom vysokej miery redistribúcie DPFO naprieč samosprávami na Slovensku je zjavné, že samosprávy sa len ťažko vedia podieľať na svojom ekonomickom úspechu. Toto je potvrdené aj tým, že výnos dane z pridanej hodnoty či dane z príjmov právnických osôb je prakticky celý príjmom štátneho rozpočtu. Prípadnou zmenou daňového mixu po vzore Českej republiky tak, aby samosprávy mali aj podiel na DPH a DPPO a delili sa o DPFO so štátom, by boli samosprávy nielen motivované pracovať na svojom ekonomickom rozvoji, ale došlo by aj k lepšiemu zladeniu záujmov územnej samosprávy so štátnou správou. Zvýšeniu fiškálnej autonómie by pomohlo aj zvýšenie flexibility pre samosprávy v oblasti miestnych daní, najmä s ohľadom na zavádzanie nových daňových nástrojov (napr. daň z vonkajšej reklamy, daň z nevyužívaných pozemkov, daň z prázdnych komerčných priestorov), či kvázidaňových nástrojov na financovanie mestského rozvoja (v zahraničí pomerne bežné financovanie z prírastku dane, napríklad tax increment finance). Tieto nové nástroje by boli osobitne užitočné v kontexte očakávaných zmien v politike fondov EÚ, ktoré môžu viesť k zníženiu ich dostupnosti pre samosprávy. Je však potrebné dodať, že pri zavádzaní nástrojov typu nami spomínaný tax increment finance dvíha odborná literatúra varovný prst. Empirické poznatky z USA naznačujú, že bez prísnych podmienok a transparentnosti nemusia tieto nástroje automaticky generovať očakávaný ekonomický rast a môžu viesť k fiškálnym rizikám.[42] Naopak, ako najstabilnejší pilier fiškálnej autonómie sa v rozvojových aj vyspelých krajinách javí modernizácia majetkových daní.[43]

IV. Riadená (sub)urbanizácia ako základ mestskej politiky

Podobne ako iné moderné štáty, aj Slovenská republika prechádza procesom urbanizácie, kedy sa konzistentne, hoci pomaly, rastie mestská a prímestská populácia (podľa údajov Svetovej banky dnes takmer 3 milióny obyvateľov). Proces urbanizácie a súvisiaceho javu suburbanizácie, kedy rastie okrem mestskej populácie aj širší metropolitný región mestských sídiel, však so sebou prináša množstvo výziev, pre ktoré naše samosprávne usporiadanie nie je v súčasnosti adekvátne. Klasickým

[40] Od roku 2025 došlo k úprave financovania škôlok na normatívne financovanie. Hoci v minulosti bol celý výnos DPFO prerozdeľovaný samosprávam, v súčasnosti po úprave zákona č. 564/2004 Z.z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov patrí 55,1% výnosu obciam a 29,5% výnosu vyšším územným celkom.

[41] Pozri poznámku pod čiarou č. 26.

[42] DYE, R. F., MERRIMAN, D. F. The Effects of Tax Increment Financing on Economic Development. In: Journal of Urban Economics, roč. 47, č. 2, 2000, s. 306–328.

[43] BAHL, R., BIRD, R. Subnational Taxes in Developing Countries: The Way Forward. In: *Public Budgeting & Finance*, roč. 28, č. 4, 2008, s. 1–25.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

problémom je práve neriadená suburbanizácia, ktorá vedie k nevhodnému rozvoju sídiel v okolí ekonomického centra, avšak bez primeraných verejných služieb či občianskej vybavenosti.[44] Výsledkom je mimoriadny tlak na dopravu medzi zázemím mesta a samotným mestom, ktoré sa stáva nevyhnutným zdrojom často aj bežných služieb, za ktorými musia obyvatelia zázemia dochádzať.[45] Tento tlak sa potom prejavuje na výraznom opotrebení ciest a inej dopravnej infraštruktúry v ťažiskovom meste, avšak náklady na túto údržbu znáša samotné mesto, nie prímestské obce.

Riešením je kvalitné územné a strategické plánovanie metropolitných oblastí, t.j. širších oblastí okolo ťažiskových miest, do ktorých často spadajú aj desiatky menších obcí či miest.[46] Takéto plánovanie sa však dlhé roky nedialo a len nedávno bol do nového zákona o územnom plánovaní[47] vložený tzv. územný plán mikroregiónu, ktorý predstavuje územný plán časti územia kraja či viacerých krajov a do určitej miery túto úlohu plniť môže, avšak len na dobrovoľnej báze.[48] Podobne fragmentované je aj strategické plánovanie. Pritom pre rozvoj metropolitných oblastí je potrebná silná koordinácia a aj primeraná miera autority, ktorá dokáže riešiť zložité riadenie metropolitného územia s mnohými obcami.[49] Potrebu prekonania fragmentácie potvrdzujú aj dáta z krajín OECD. Ukazuje sa, že administratívna roztrieštenosť v rámci funkčných mestských oblastí je štatisticky spojená s nižšou produktivitou práce, pričom tento negatívny efekt dokáže zmierniť práve existencia efektívneho metropolitného orgánu, ktorý koordinuje dopravu a územný rozvoj.[50] Pritom argumentujeme, že práve vybudovanie predpokladov pre kvalitné metropolitné plánovanie, aj vďaka posilneniu kompetencií miest vo vzťahu k svojmu zázemiu, nedochádza k potlačeniu tradičných princípov decentralizácie či

---

[44] ŠVEDA, M., ŠUŠKA, P. K príčinám a dôsledkom živelnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy: príklad obce Chorvátsky Grob. *Geografický časopis - Geographical Journal*. 2014, vol. 66, no. 3, pp. 225–246.

[45] Napr. do Bratislavy za prácou v súčasnosti denne dochádza zhruba 120.000 dochádzajúcich z iných okresov SR – je vysoký predpoklad, že drvivá väčšina z nich nemá v Bratislave trvalý pobyt. Metropolitný inštitút Bratislavy: Budúcnosť dennej dochádzky v Bratislave. 2025. Pozri online: https://storymaps.arcgis.com/stories/413dd05487ef479aa67a068f93c99adf.

[46] Pozri najmä: ŠVEDA, M., ŠUŠKA, P. *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy*. Geografický ústav SAV, 2019.

[47] Zákon č. 200/2022 o územnom plánovaní (ďalej len „zákon o územnom plánovaní").

[48] V zmysle § 21 ods. 4 zákona o územnom plánovaní je pri spracovaní územného plánu mikroregiónu samosprávny kraj povinný rešpektovať záväznú časť územného plánu obce. Súčasne aj spoločný územný plán viacerých obcí je možné realizovať len na základe dohody (§ 22 ods. 2 zákona o územnom plánovaní).

[49] WILLIAMS, G. Metropolitan governance and strategic planning: a review of experience in Manchester, Melbourne and Toronto. *Progress in Planning*. 1999, vol. 52, no. 1, pp. 1–100. ISSN 03059006. DOI: 10.1016/S0305-9006(99)90003-X.

[50] AHREND, R., FARCHY, E., KAPLANIS, I., LEMBCKE, A. C. What Makes Cities More Productive? Evidence from Five OECD Countries on the Role of Urban Governance. In: *Journal of Regional Science*, roč. 57, č. 3, 2017, s. 385–410.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

subsidiarity, ale práve naopak dochádza k vybudovaniu predpokladov pre kvalitné poskytovanie verejných služieb na miestnej úrovni (a teda posilneniu práva na miestnu samosprávu).
Nosným problémom taktiež zostáva, že spoločné financovanie a zdieľanie nákladov pre rozvoj spoločnej infraštruktúry nie je prakticky možné aj v kontexte rigidných rozpočtových pravidiel a rozdelenia kompetencií v oblasti správy ciest. Už vyššie sme uviedli, ako nevhodne nastavený je dnes daňový mix pre samosprávy a ako prekonaný je aj samotný prerozdeľovací mechanizmus. Situácia väčších miest je ešte komplexnejšia, nakoľko dochádza významnému prelievaniu obyvateľov do a z mesta; množstvo nových obyvateľov miest v nich nemá registrovaný trvalý pobyt, no súčasne naopak niektorí obyvatelia miest získavajú svoj druhý domov v domoch v zázemí miest bez prehlásenia trvalého pobytu.

Záver

V článku sme navrhli niekoľko princípov, ktorými by sa mala viesť samosprávna reforma na Slovensku. Úprava kompetencií musí stáť na jasnej logike a nie prísnom sektorovom členení, musia existovať mechanizmy na zladenie záujmov medzi štátnou správou a zložkami územnej samosprávy. Kompetencie musia byť kryté adekvátnymi zdrojmi, ktoré reflektujú počty reálnych používateľov (obyvateľov a denne prichádzajúcich). Samospráva má mať k dispozícii modernú paletu daňových a finančných nástrojov, motivujúcich k ekonomickému rozvoju a zvyšovaniu efektivity a spoločných cieľov v území. Ak má Slovensko dlhodobo zvyšovať svoju konkurencieschopnosť, je nevyhnutné, aby sa zvýšila kvalita služieb poskytovaných územnou samosprávou, osobitne mestami a metropolitnými regiónmi. Práve tie sú prirodzenými centrami hospodárskeho rozvoja a inovácií, vďaka schopnosti lákať a udržiavať talent, vytvárať úspory z rozsahu a pre ekonomiku potrebnú škálu ľudských interakcií. Mestá sú však dnes vnímané prakticky ako akákoľvek obec, nemajú osobitné postavenie a ich špecifické záujmy nie sú osobitne zohľadňované. Preto je potrebné jasne uznať mesto ako samostatnú kategóriu verejnej politiky a vytvoriť rámec mestskej politiky, ktorý reflektuje ich špecifické potreby, nadregionálne funkcie aj osobitné postavenie v správe územia.

Zoznam použitej literatúry

1. AHREND, R., FARCHY, E., KAPLANIS, I., LEMBCKE, A. C. What Makes Cities More Productive? Evidence from Five OECD Countries on the Role of Urban Governance. In: *Journal of Regional Science*, roč. 57, č. 3, 2017, s. 385–410.
2. ALLERS, M. A., de GREEF, J. Intermunicipal Cooperation, Public Spending and Service Levels. In: *Local Government Studies*, roč. 44, č. 3, 2018, s. 381–400.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

3. ALEXY, Robert: *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 504 s. ISBN-10: 0199584230.
4. ASHWORTH, J. – GEYS, B. – HEYNDELS, B. – WILLE, F.: *Political Competition and Local Government Performance: Evidence from Flemish Municipalities*. Durham: WZB / Department of Economics and Finance, University of Durham, 2006.
5. BAHL, R., BIRD, R. Subnational Taxes in Developing Countries: The Way Forward. In: *Public Budgeting & Finance*, roč. 28, č. 4, 2008, s. 1–25.
6. BAYLES, Michael D.: *Principles of Law: A Normative Analysis*. Dordrecht: Springer, 1987. ISBN 978-94-009-3775-8.7–12.
7. BLOM-HANSEN, J., HOULBERG, K., SERRITZLEW, S. Jurisdiction Size and Local Government Policy Expenditure: Assessing the Effect of Municipal Amalgamation. In: *American Political Science Review*, roč. 110, č. 4, 2016, s. 812–831.
8. ČERNENKO, Tomáš: *Reforma miestnej samosprávy: argumenty pre reformu*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2024. ISBN 978-80-225-5145-8.
9. ČERNENKO, Tomáš – HARVAN, Peter – KUBALA, Ján: *Skrytý poklad v samospráve: Alternatívne možnosti sústredenia výkonu správy v samosprávach*. Bratislava: Inštitút finančnej politiky, 2017.
10. DWORKIN, Ronald: *Law's Empire*. Cambridge, MA: Belknap Press, 1986. 484 s. ISBN 978-0674518360.
11. DWORKIN, Ronald: *Taking Rights Seriously*. London: Bloomsbury, 2013. 512 s. ISBN 978-1-7809-3756-4.
12. DYE, R. F., MERRIMAN, D. F. The Effects of Tax Increment Financing on Economic Development. In: *Journal of Urban Economics*, roč. 47, č. 2, 2000, s. 306–328.
13. HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. 3. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2012. 352 s. ISBN-10: 0199644705
14. MACHYNIAK, Ján: *Výkon samosprávy na úrovni obce, mesta a regiónu. Slovensko 1990 - 2020*. Trnava: Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2021. 123 s. ISBN 978-80-572-0121-2.
15. NIŽŇANSKÝ, Viktor: *Územná samospráva potrebuje systémovú zmenu financovania a nie ad hoc riešenia*. Komunálne výskumné a poradenské centrum, 2024.
16. OATES, Wallace E.: *Fiscal Federalism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972. 256 s.
17. OLSON, M. The Principle of Fiscal Equivalence: The Division of Responsibilities among Different Levels of Government. In: *The American Economic Review*, roč. 59, č. 2, 1969, s. 479–487.
18. ŠVEDA, Martin – ŠUŠKA, Pavol: *Suburbanizácia: Ako sa mení zázemie Bratislavy*. Bratislava: Geografický ústav SAV, 2019. ISBN 978-80-89547-49-4.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

19. ŠVIKRUHA, Martin: *20 rokov regionálnej samosprávy na Slovensku: Využitá príležitosť?* Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2021. ISBN 978-80-572-0210-3.
20. KLIMOVSKÝ, Daniel – ČERNENKO, Tomáš: Na ceste k efektívnemu decentralizovanému štátu : vybrané otázniky a výzvy. In: *20 rokov samosprávnych krajov na Slovensku 2001 – 2021*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2022. ISBN 978-80-89134-42-7.
21. SEMMELMANN, Constanze, Legal Principles in EU Law as an Expression of a European Legal Culture between Unity and Diversity (May 1, 2012). TOWARDS A EUROPEAN LEGAL CULTURE, Geneviève Helleringer, Kai Purnhagen, eds., Beck, Hart, Nomos, 2013, Maastricht European Private Law Institute Working Paper No. 2012/7, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2049245 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2049245
22. ŠUJAN, Juraj – MAZÚR, Ján: Bratislava v oslabení: komentár k súčasnému a perspektívnemu postaveniu nielen hlavného mesta na Slovensku. In: *Zborník z konferencie Perspektivy veřejné správy III: Co s obcemi? Co s kraji?*. Brno, 2023.
23. BEL, G. – WARNER, M. E.: INTER-MUNICIPAL COOPERATION AND COSTS: EXPECTATIONS AND EVIDENCE. In: *Public Administration*, Roč. 93, č. 1, (2015), s. 52–67.
24. Black, Julia, Forms and Paradoxes of Principles Based Regulation (September 23, 2008). LSE Legal Studies Working Paper No. 13/2008, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1267722 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1267722ŠVEDA, Martin – ŠUŠKA, Pavol: K príčinám a dôsledkom živelnej suburbanizácie v zázemí Bratislavy: príklad obce Chorvátsky Grob. In: *Geografický časopis - Geographical Journal*, Roč. 66, č. 3, (2014), s. 225–246.
25. WILLIAMS, G.: Metropolitan governance and strategic planning: a review of experience in Manchester, Melbourne and Toronto. In: *Progress in Planning*, Roč. 52, č. 1, (1999), s. 1–100.
26. KONÍK, Juraj: V Bratislave žije vyše 600-tisíc ľudí, ukázali telefóny (+ mapy). In: *Denník N*, 2019. [online]. [cit. 28.09.2025]. Dostupné na: https://dennikn.sk/1495410/v-bratislave-zije-vyse-600-tisic-ludi-a-dalsich-130-tisic-dochadza-ukazali-telefony-mapy/.
27. MAZÚR, Ján – JAKUŠOVÁ, Veronika – RUŇANIN, Michal: *Pracovná štúdia: K regulácii vybraných externalít v modernom mestskom prostredí na Slovensku: zdieľaná mikromobilita, krátkodobé ubytovanie a vonkajšia reklama*. 2025. [online]. [cit. 28.09.2025]. DOI: 10.13140/RG.2.2.22427.99362.
28. Metropolitný inštitút Bratislavy: *Budúcnosť dennej dochádzky v Bratislave*. 2025. [online]. [cit. 28.09.2025]. Dostupné na: https://storymaps.arcgis.com/stories/413dd05487ef479aa67a068f93c99adf.

doi: 10.46282/bpf.2025.16

29. REGIOLAB: *Prerozdeľovanie výnosu z podielovej dane medzi obce a mestá*. 2025. [online]. [cit. 28.09.2025]. Zostavili: Klimovský, D. a Marušinec, J.
30. REINGEWERTZ, Y. Do Municipal Amalgamations Work? Evidence from Municipalities in Israel. In: *Journal of Urban Economics*, roč. 72, č. 2, 2012, s. 240–251.
31. SOLUM, Lawrence B.: Legal Theory Lexicon: Reasoned Elaboration. In: *Legal Theory Blog*, 2022. [online]. [cit. 27.09.2025]. Dostupné na: https://lsolum.typepad.com/legaltheory/2022/08/legal-theory-lexicon-reasoned-elaboration.html.

Kontaktné údaje

Mgr. Ján Mazúr, PhD.
jan.mazur@flaw.uniba.sk
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Katedra finančného práva

Mgr. Marián Ruňanin
marian.runanin@flaw.uniba.sk
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Katedra teórie práva a filozofie práva

doi: 10.46282/bpf.2025.16

JOINT PUBLIC PROCUREMENT BY MUNICIPALITIES – SLOVAK EXPERIENCE AND LESSONS TO BE LEARNED FROM SELECTED EUROPEAN UNION MEMBER STATES (NATIONAL REPORT AND LEGAL COMPARATIVE STUDY)[1]

Maroš Katkovčin[2]

Abstract: The paper analyses the institute of joint public procurement (the JPP) that can be used by municipalities to jointly purchase goods, services or works to achieve the cost efficiency. The JPP has potential to rationalise the public spending on the level of municipalities, and the relevant scientific literature is also pointing out to using of cooperation in public procurement as a potentially effective tool of municipal cooperation. In order to analyse the specific conditions for use of this institute at the level of municipalities in the Slovak Republic, the author conducted a legal comparative analysis of the legal regulation of the JPP in the selected member states of the European Union and by using method of quantitate research also analysed data provided by the Slovak Office for Public Procurement to assess the usage of the JPP at the level of municipalities in the Slovak Republic in the period from 2018 to 2023. It can be concluded that even though the regular usage of the JPP by municipalities in general has potential to create functional microregions at the level of local government, it is not sufficiently used and therefore its potential is not achieved in the conditions of the Slovak Republic.

Key words: public procurement, joint public procurement, municipal cooperation, public finance

Introduction and basis of scientific research

Centralisation and decentralisation of the public procurement is very common theme that is being constantly resonating among the contracting authorities in the search for efficient solutions of public finance spending. Centralisation and cooperation in the public procurement generally makes sense if the contracting parties have similar needs in terms of product characteristics and quality, time and place of delivery or

[1] The paper is a scientific output of the project AVPP-22-0482 entitled "*Financing of local government - the potential of functional microregions*".

[2] Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, Department of Financial Law.

doi: 10.46282/bpf.2025.17

when there is a high degree of homogeneity of demand and economies of scale may be achieved by suppliers or provider.[3]

Joint public procurement (hereinafter as the "**JPP**")[4] represents a form of centralisation of the public procurement[5] allowing two or more contracting authorities (from the same or eventually even from different countries, i.e. in cross-border regime)[6] jointly purchase goods, services or works and eventually achieve cost efficiency or product efficiency. The legal basis of the JPP under European Union (hereinafter as the "**EU**") law is Articles 37 and 38 of Directive No 2014/24/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on public procurement and repealing Directive 2004/18/EC (hereinafter as the "**Directive No 2014/24/EU**"), and Articles 55 and 56 of Directive No 2014/25/EU of the European Parliament and of the Council of 26 February 2014 on procurement by entities operating in the water, energy, transport and postal services sectors and repealing Directive No 2004/17/EC, which regulate the JPP in the form of a central purchasing body (more institutional

[3] PREDA, Ionel: Analysis of Centralized Public Procurement in the European Union, the United States of America and Romania. In: REVISTA DE MANAGEMENT COMPARAT INTERNATIONAL/REVIEW OF INTERNATIONAL COMPARATIVE MANAGEMENT, Faculty of Management, Academy of Economic Studies, Bucharest, Romania, vol. 20(4), 2019. p. 470.

[4] The JPP is also a public procurement tool used at the level of the European Union to promote other key policies of the European Union in various areas, e. g. industrial policy (see e. g.: NICOLI, Francesco – BEETSMA, Roel: Joint public procurement as a tool for European Union industrial policy. Research Report. Bruegel Policy Brief, No. 18/2024, 14 p.), environmental policy (see e. g.: BLAŽO, Ondrej – KOVÁČIKOVÁ, Hana – MOKRÁ, Lucia: European Environmental policy and public procurement – connected or disconnected? In: International and Comparative Law Review, 2019, vol. 19, no. 2, p. 239–265.) or health policy (e. g. COVID-19 vaccines, see latest report from the Health Emergency Preparedness and Response Authority: Health Emergency Preparedness and Response Authority: Commission signs joint procurement contract for COVID-19 vaccines to ensure preparedness and continued protection of citizens. News Announcement, 24.1.2025. Available at: https://health.ec.europa.eu/latest-updates/commission-signs-joint-procurement-contract-covid-19-vaccines-ensure-preparedness-and-continued-2025-01-24_en [accessed on 27.09.2025].

[5] TÁTRAI, Tünde – VÖRÖSMARTY, Gyöngyi: Comparative Analysis of the European Centralised Public Procurement. In: Cent. Eur. J. Public Policy 2023, 17(2), p. 83.

[6] Critical legal analysis of the joint cross-border procurement at the European Union level shows that existence of complicated administrative and technical rules makes the cross-border joint procurement in the European Union in general (not only on the municipal level) very complex, contracting authorities favour other alternatives of public procurement than the joint cross border procurement and this type of the cross-border cooperation in the public procurement is not spread in use (In: LOMBARDI, Roberta – ROSA, Stefano: Theoretical Models and Implementation Practices: Critical Legal Analysis of Joint Cross-Border Procurement. In: Ceridap, 2024(1), p. 84). Potential opportunities and challenges for European cross-border procurements in the context of innovations were subject of the research of Cavallo Perin and M. Racca (CAVALLO PERIN, Roberto – M. RACCA, Gabriella: European Joint Cross-border Procurement and Innovation. p. 93 – 132. In: M. RACCA, Gabriella – R. YUKINS (eds.): Joint Public Procurement and Innovation. Lessons Across Borders. Collection. Bruxelles : Bruylant, 2019, 648 p.)

doi: 10.46282/bpf.2025.17

form), as well as in the form of occasional public procurement (less formal and flexible form) both for contracting authorities and sector procurers, with the legal regulation being fundamentally similar.[7] The JPP is a common institute stemming from the EU law that is (or in legal theory should) be accordingly implemented into national public procurement rules in all EU member states. On the other hand, there was identified a negative trend of tailor-made laws enacted in public procurement in the Central-Eastern Europe (including the Slovak Republic) that are generally against the basic ideas of the institutes of the public procurement designed at the EU level for benefit of policymakers and are based on non-economic objectives.[8]

This paper and the research presented therein will be focused specifically on the use of the JPP in a form of occasional public procurement organised by local government/municipalities to fill in the literature gap in this area of the JPP in the specific legal economic conditions of the Slovak Republic. From the relevant literature review follows that it has been identified that the JPP could be a beneficial purchasing tool for municipalities and municipal unions not only due to cost saving but also for other efficiencies. Study of Italian practice in intermunicipal cooperation in public procurement shows that application of the JPP in between 2012 – 2020 by municipal unions led also to improved efficiency during contract execution which can ultimately more important that cost saving.[9] English example shows that local government use variety of public procurement mechanism to cooperate including the JPP (central purchasing agencies or occasional joint procedure), framework agreements or dynamic purchasing systems to get the most value from the public finance.[10]

There is a lack of comprehensive and reliable data on usage of the JPP in other countries by local government authorities/municipalities. The only relevant publicly available data about using joint procurement (however including both the JPP and procurement conducted by a Central Purchasing Body) in the EU member states and other European countries (methodologically similarly gathered and published as data used for the data analysis for the purposes of this article with regards to the Slovak

[7] JAKAB, Radomír: Joint public procurement in European Union Law. In: Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu, 10 (4), 2022, p. 57.

[8] KISS, Rebeka – SEBŐK, Mikós: The concept of tailor-made laws and legislative backsliding in Central–Eastern Europe. In: Comparative European Politics, 23 (3), 2025, p. 378.

[9] ARACHI, Giampaolo – ASSISI, Debora – CESI, Berardino – GIURANNO, Michele G. – RUSSO, Felice: Intermunicipal cooperation in public procurement. In: Regional Studies, 58(11), 2024, p. 2055.

[10] PARKER, Steven – LIDDLE, Joyce: Local government procurement in English regions: organisations, collaborations and mechanisms. In: Local Government Studies, 2024, p. 21.

doi: 10.46282/bpf.2025.17

Republic) is data published by Public Procurement Data Space[11] from Austria, Germany, Finland and Norway.[12] The pertinent data shows that share of the usage of joint procurement (not solely JPP but also centralised public procurement procedures) by local governmental authorities/municipalities compared to all public procurements organised by the local government authorities/municipalities in 2024 represents 5 % in Austria, 16 % in Norway, 24 % in Germany and 51 % in Finland.[13] Moreover, also older data analysis for the European Commission conducted by PWC-Ecorys group in 2011 shows that Scandinavian states have the best results in using particularly the JPP in general (not only at the local government level) at the European level (in particular in 2011 Norway used the JPP in 11% of all public procurements, Denmark in 7 % of all public procurements, Sweden in 6 % of all public procurements, Germany and Austria in 5 % of all public procurements and the Slovak Republic in 3 % of all public procurements).[14] The data analysis conducted by PWC-Ecorys group in 2011 supports the assumption that Scandinavian states have been pioneers in using joint procurement procedures (both the JPP and centralized public procurement procedures) in general, regardless of the lack of exact data demonstrating current state of usage of the JPP in other countries.

This paper within the pertinent research areas addresses the following partial scientific questions/objectives:

1) Is legal regulation of the JPP in the Slovak Republic compliant with the EU standard? (i.e. is there any Slovak specific legal limit for application of the JPP in the Slovak Republic compared to other selected EU member states?)

2) What is the current state of usage of the JPP by the municipalities in the Slovak Republic?

---

[11] Public Procurement Data Space is a service where policy makers, public buyers, companies, and other stakeholders can access public procurement information at the EU level as well as at the level of selected EU member states (Available at: https://www.public-procurement-data-space.europa.eu/en).

[12] These countries were chosen due to fact that only data from these countries together with data published in TED are available in Public Procurement Data Space service and no other national/regional data about any form of joint procurement (the JPP and/or centralized public procurement) are included in Public Procurement Data Space service.

[13] The shares of the usage of the joint procurement at local government level as demonstrated by Public Procurement Data Space service dataset can be influenced by the methodology of reporting and assessment of the data in the respective countries but on the other hand it clearly demonstrates that the joint procurement (even it cannot be what the exact share of the JPP procedures and centralized public procurement procedures) are used more in Scandinavian region compared to Austria that is a direct neighbor to the Slovak Republic.

[14] PWC-Ecorys. Public Procurement in Europe — Cost and Effectiveness. A study on procurement regulation. Prepared for the European Commission by PWC-Ecorys. 2011. [online]. p. 38. Available at: https://www.scribd.com/document/234610075/Public-Procurement-in-Europe-Cost-and-Effectiveness [accessed on 27.09.2025].

doi: 10.46282/bpf.2025.17

3) Has intermunicipal cooperation in a form of the JPP (occasional or even regular) potential to create functional microregions in the Slovak Republic?
The research objectives are based on the basic premise that (regular) cooperation in public procurement by municipalities in a form of the JPP can be an indicator that these municipalities are forming (or are eligible to form) a functional microregion in broader sense (i.e. apart cooperation in the public procurement also in provision of other public services that municipalities have to secure for its inhabitants like public transport, education or joint exercise of local government).

Research areas and applied research methods

The scientific findings presented in this paper are results of two relatively separate scientific analyses[15] conducted within the relevant research area to give answers to partial research questions/objectives of the paper.
The legal comparative analysis is based on analysis of implementation of the relevant provision enshrined in Article 38 of Directive No 2024/24/EU into legal order of the Slovak Republic compared to other selected EU member states. For the comparative legal analyses were chosen the EU member states that could be deemed as standard or role model for the Slovak Republic, consisting of: 1) the most developed EU member states by GDP assuming they will also achieve the best results in a form of implementation and subsequent usage of the JPP; together with 2) the EU member states that have the similar economic, legal and social conditions compared to the Slovak Republic. The comparison sample consists of 15 EU member states in total, namely Germany, Belgium, the Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Italy, Netherlands, Lithuania, Latvia, Hungary, Poland, Sweden and Spain (hereinafter jointly as the "**Selected Member States**").
The data analysis was conducted on the data about all public procurements that took place in the Slovak Republic between 1.1.2018 and 15.10.2023 (hereinafter as the "**Relevant Time Period")** provided for research purposes by the Slovak Office for Public Procurement[16] (hereinafter as the "**OPP**"). The sample covered more than 40.000 records that were created (extracted) from the notifications used in the public procurements for publication of results of the public tenders in the Official Journal of

[15] Basic results of the legal comparative analysis and partial outcomes of the data analysis conducted within the project AVPP-22-0482 entitled "*Financing of local government - the potential of functional microregions*" were also enshrined and published by researchers participating in the project in the scientific article: KATKOVČIN, Maroš – RUŇANIN, Marián – TAZBERÍK, Peter: Spoločné verejné obstarávania ako nástroj zvyšovania efektivity medziobecnej spolupráce. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2025 (zväzok 2), 1. ed. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2025, p. 1081-1089.
[16] The Office for the Public Procurement is a central government body responsible for the area of public procurement in the legal and economic conditions of the Slovak Republic.

doi: 10.46282/bpf.2025.17

the public procurements in the Slovak Republic[17] using SQL language for extraction from the OPP' database. These records contain a total of 20.303 unique both above threshold and below threshold public procurements of which 6.187 public procurement procedures were cancelled by the contracting authorities and 14.116 public procurement procedures ended with awarding of the tender to the supplier. In total of 4.464 unique both above threshold and below threshold public procurement procedures were completed in the Relevant Time Period by local governments – municipalities (i.e. contracting authorities within the meaning of Section 7 paragraph 1 letter b) of the Act No. 343/2015 Coll., on Public Procurement and on Amendments to Certain Acts, as amended (hereinafter as the "**Slovak Public Procurement Act**")). Afterwards the public procurements that had a note of usage of some kind of joint procedure were filtered and categorised by the nature of the contracting authority (state entity/local government – municipality). All filtered results were then checked whether they meet the analysed criteria of usage of the JPP (i.e. not centralised form of the JPP but just occasional form within the meaning of Section 16 of the Slovak Public Procurement Act) by municipality or municipal unions. The accuracy of the findings (limits of the research) can be influenced by the change of legislation resulting in the changes of information enshrined in the notifications published, as well as by the correctness of data entered by the contracting authorities into the notification (the entered data is not checked before publishing by the OPP before publishing and some notifications of used JPP procedures due to error on the side of the contracting authority ware not sent for publishing or their publication was not then required by law). There could also occur some public procurement procedures that are not covered in the data provided by the OPP in the Relevant Time Period due to their financial value and no statutory obligation of the contracting authorities to publish the result of these public procurement procedures in the Official Journal of the public procurements in the Slovak Republic (i.e. there could be some small and occasional public procurement procedures even below the financial limit statutory set in for the below threshold public procurement procedure using any form of the JPP). However, based on the nature and possible quantity of errors (after consultation with the OPP it should be just marginal number of records affected by the limitations above) in the dataset provided by the OPP, the main findings and trends identified cannot be considered as negated or significantly affected.

The methodological apparatus predominantly used to perform the respective parts of the scientific research includes the methods of formal logic and deductive reasoning (analysis, synthesis, generalisation, comparative methods) and methods

[17] Available at (published every working day): https://www.uvo.gov.sk/vestnik-a-registre/vestnik [accessed on 25.09.2025].

doi: 10.46282/bpf.2025.17

of quantitative research (mostly data analysis in a form of descriptive research and statistical methods).

Legal comparative analysis of the JPP – the Slovak approach in comparison with the Selected Member States

Basic legal regulation of the JPP under the Slovak laws is enshrined in Section 16 of the Slovak Public Procurement Act. When comparing the wording of Section 16 of the Public Procurement Act with Article 38 of Directive No 2024/24/EU, it can be stated that the Slovak national implementation of the institute of JPP is fully based on and in compliance with the wording of Article 38 of Directive No 2024/24/EU.

Under the Slovak Public Procurement Act, the application of an occasional JPP generally assumes a prior agreement between contracting authorities (concluded in writing from the point of view of the formality of legal acts of public law entities) that, for certain reasons (economic, administrative or technical), decide to procure a certain subject of the contract jointly in order to satisfy a common need and achieve the greatest possible level of economy, efficiency and effectiveness of the procedure leading to the expenditure of public funds.[18] The elemental practical limit to the use of the JPP is the fact that for its implementation, there must be a common need for a specific purchase or performance on the part of the participating contracting authorities at a specific time, as well as complete agreement not only on the form of the public procurement procedure but also an agreement between public contracting authorities on sharing costs and possible responsibility for the implementation of the JPP.[19]

With regards to the comparative legal analysis, it can be concluded that all Selected Member States (except Sweden and Italy that have only cross-border JPP in their respective laws) explicitly have implemented the JPP into their nationally specific legal regulation of the public procurement. There are slight differences in specific national institutes or conditions for the use of the JPP (e. g. the Czech legislation requires a written contract governing mutual rights and obligations before concluding a joint procurement agreement, in Estonia the subject of the JPP cannot be a commercial activity of the participating contracting authorities, the relevant legislation in Spain distinguishes between vertical and horizontal cooperation and regulates the conditions for their use) and subsequent joint or partial liability for the JPP.

[18] Compare with: AZUD, Ján – PLAVÁKOVÁ, Lucia – BARTOŠ, Peter: Zákon o verejnom obstarávaní. Komentár. Komentár k § 16 [Príležitostné spoločné obstarávanie]. Bratislava: C. H. Beck, 2019, p. 489.

[19] MICHALICA, Jakub – KATKOVČIN, Maroš.: Centrálne verejné obstarávanie a spoločné verejné obstarávanie. In: Verejné obstarávanie - právo a prax : odborný dvojmesačník. Vol. 11, Issue 4 (2024). Bratislava: Wolters Kluwer, p. 13.

doi: 10.46282/bpf.2025.17

The comparative legal analysis with the Selected Member States proves that the Slovak implementation of Article 38 of Directive No 24/2024/EU is in compliance with the EU standard set by Selected Member States and therefore it can be concluded that potential non-usage of the JPP by municipalities in the conditions of the Slovak Republic is not caused by any specific legal limit to application of the JPP in general or particularly towards municipalities.

Key findings of the data analysis in relation to the JPP usage by municipalities in the Relevant Time Period

The key findings of the data analysis in the Relevant Time Period in relation to the research objective of this paper can be summed up as follows:

A) Share of the JPP by municipalities/municipal unions

There were identified 89 unique public procurement procedures completed by municipalities/municipal unions that use the JPP in the Relevant Time Period. The share of the JPP by municipalities/municipal unions account for only approx. 2 % of all public procurement realised by municipalities/municipal unions (in total of 4.464 unique public procurement procedures resulting in awarding of the tender) in the Relevant Time Period. This finding confirms the assumption that the JPP is not commonly and widely used by municipalities in the conditions of the Slovak Republic for exercising of public purchases. In order to make an illustrative comparison with data about usage of the JPP by municipalities from Germany, Austria, Finland and Norway for 2024, the share of usage of the JPP by municipalities in the Slovak Republic in 2022 (the last year for which the data used for the data analysis is complete for the whole year) was 1,99 % (16 public procurement procedures from 801 public procurement procedures in total). This finding supports the general assumption that the JPP is not regularly used by the municipalities in the Slovak Republic and it is far behind the leaders in this area (particularly the Scandinavian states).

B) Subject matter of the JPP by municipalities/municipal unions

The data analysis shows that more than 90 % of the JPP organised by municipalities/municipal unions in the Relevant time Period were organised for purchase of goods – energy (electric energy and gas). Remaining 10 % of the JPP consists of various types of public procurements for services (mainly insurance of vehicles/assets for municipalities or joint waste collection and disposal) and purchase of other goods than energies (e. g. cars, works etc.).

The current trends and also implications of energy crises and current geopolitical factors (in particular war conflict in Ukraine) can be considered main driving factors for engagement of municipalities in the JPP also enhanced and promoted by activities of commercial companies specialising in the JPP for purchase of energy

doi: 10.46282/bpf.2025.17

spreading knowledge of this type of public procurement procedure available to municipalities to secure cost efficiency (both in administrative phase of public procurement as well as general price efficiency).

C) Form of the JPP

The most of the JPP organised at local government level in the Relevant Time Period were facilitated by municipal unions like Association of Towns and Municipalities of Slovakia (in Slovak *Združenie miest a obcí Slovenska*; hereinafter as "**ZMOS**")[20] or other regional municipal unions. Rarely the JPP are organised *ad hoc* without involvement of any type of municipal unions.

It can be concluded, that mainly ZMOS together with local regional municipal unions are helping to promote the JPP among the municipalities and naturally hence enhance and facilitate forming of bigger or smaller functional microregions among its members based on their geographical proximity and inter-connectivity since these municipalities use the JPP not just occasionally but regularly as a standardised form of public purchase in the certain areas (predominantly energy purchases).

Conclusions and future considerations

The paper is focusing on the analysis of the use of the JPP in a form of occasional public procurement organised by local government/municipalities to promote forming functional microregions in the legal and economic conditions of the Slovak Republic.

The data analysis demonstrates that even though the municipalities are aware of potential benefits of usage of the JPP mainly in a form of cost efficiency, the usage of the JPP in the Relevant Time Period was marginal and therefore also potential of the JPP to help create and form functional microregions in the conditions of the Slovak Republic is limited (but present and existing).

The legal comparative analysis shows that the reasons for non-usage of the JPP by municipalities in the Slovak Republic does not lie in any from the perspective of the Slovak Republic unique legislative obstacle or limit, since the Slovak Public Procurement Act contains standard legal regulation of the institute of the JPP. The Slovak implementation of Article 38 of Directive No 24/2024/EU is fully compliant with the EU standard set by Selected Member States.

[20] ZMOS is the largest non-governmental organization associating, representing and representing towns, municipalities and city districts in the Slovak Republic as legal entities. Since its establishment in 1990, it has been actively involved in public administration reform processes and develops its activities both in relation to its members and in relation to national authorities and at the European and international level. ZMOS unites 2787 municipalities out of a total of 2929 municipalities. Available at: https://www.zmos.sk/zmos-o-nas.html [accessed on 27.09.2025].

doi: 10.46282/bpf.2025.17

The potential answers for non-usage of the JPP by municipalities in the Slovak Republic can be identified in: 1) current set up of public procurement rules in general (financial limits, exceptions from the public procurement procedures); and more generally in 2) the tendency of local governments make decisions about public spending independently, regardless of their effectivity (i.e. irrational decision making of stakeholders); or 3) not having knowledge about the JPP and potential of its use. The further research in this research area can be focused on the analysis of potential reasons of municipalities that do not use the JPP to formulate further considerations *de lege ferenda* also from legal point of view.

Bibliography

1. ARACHI, Giampaolo – ASSISI, Debora – CESI, Berardino – GIURANNO, Michele G. – RUSSO, Felice: Intermunicipal cooperation in public procurement. In: Regional Studies, 58(11), 2024, p. 2055–2073. DOI: 10.1080/00343404.2024.2350615.
2. AZUD, Ján – PLAVÁKOVÁ, Lucia – BARTOŠ, Peter: Zákon o verejnom obstarávaní. Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 1816 p. ISBN 978-80-89603-75-6.
3. BLAŽO, Ondrej – KOVÁČIKOVÁ, Hana – MOKRÁ, Lucia: European Environ¬mental policy and public procurement – connected or disconnected? In: International and Comparative Law Review, 2019, vol. 19, no. 2, p. 239–265. DOI: 10.2478/iclr-2019-0023.
4. Health Emergency Preparedness and Response Authority: Commission signs joint procurement contract for COVID-19 vaccines to ensure preparedness and continued protection of citizens. News Announcement, 24.1.2025. Available at: https://health.ec.europa.eu/latest-updates/commission-signs-joint-procurement-contract-covid-19-vaccines-ensure-preparedness-and-continued-2025-01-24_en
5. JAKAB, Radomír: Joint public procurement in European Union Law. In: Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu, 10 (4), 2022. p. 55-74. DOI: 0.12775/PBPS.2022.022.
6. KATKOVČIN, Maroš – RUŇANIN, Marián – TAZBERÍK, Peter: Spoločné verejné obstarávania ako nástroj zvyšovania efektivity medziobecnej spolupráce. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2025 (zväzok 2), 1. ed. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2025. p. 1081-1089. ISBN 978-80-7160-757-1.
7. KISS, Rebeka – SEBŐK, Mikós: The concept of tailor-made laws and legislative backsliding in Central–Eastern Europe. In: Comparative European Politics, 23 (3), 2025. p.353-409. DOI: 10.1057/s41295-024-00403-6.

doi: 10.46282/bpf.2025.17

8. LOMBARDI, Roberta – ROSA, Stefano: Theoretical Models and Implementation Practices: Critical Legal Analysis of Joint Cross-Border Procurement. In: Ceridap, 2024(1), p. 84-102. DOI: 10.13130/2723-9195/2024-1-22.
9. M. RACCA, Gabriella – R. YUKINS (eds.): Joint Public Procurement and Innovation. Lessons Across Borders. Collection. Bruxelles : Bruylant, 2019, 648 p. ISBN: 978-2-8027-6380-2.
10. MICHALICA, Jakub – KATKOVČIN, Maroš.: Centrálne verejné obstarávanie a spoločné verejné obstarávanie. In: Verejné obstarávanie - právo a prax : odborný dvojmesačník. Vol. 11, Issue 4 (2024). Bratislava: Wolters Kluwer. Wolters Kluwer SR. p. 12 - 15. ISSN 1339-5963.
11. NICOLI, Francesco – BEETSMA, Roel: Joint public procurement as a tool for European Union industrial policy. Research Report. Bruegel Policy Brief, No. 18/2024. 14 p. Available at: https://hdl.handle.net/10419/302298.
12. PARKER, Steven – LIDDLE, Joyce: Local government procurement in English regions: organisations, collaborations and mechanisms. In: Local Government Studies, 2024, 29 p. DOI: 10.1080/03003930.2024.2425754.
13. PREDA, Ionel: Analysis of Centralized Public Procurement in the European Union, the United States of America and Romania. In: REVISTA DE MANAGEMENT COMPARAT INTERNATIONAL/REVIEW OF INTERNATIONAL COMPARATIVE MANAGEMENT, Faculty of Management, Academy of Economic Studies, Bucharest, Romania, vol. 20(4), 2019, p. 459-472. DOI: 10.24818/RMCI.2019.4.459.
14. PWC-Ecorys. Public Procurement in Europe — Cost and Effectiveness. A study on procurement regulation. Prepared for the European Commission by PWC-Ecorys. 2011. [online]. 128 p. Available at: https://www.scribd.com/document/234610075/Public-Procurement-in-Europe-Cost-and-Effectiveness
15. TÁTRAI, Tünde – VÖRÖSMARTY, Gyöngyi: Comparative Analysis of the European Centralised Public Procurement. In: Cent. Eur. J. Public Policy 2023, 17(2), p. 82-96. DOI: 10.2478/cejpp-2023-0007

Contact details

Mgr. Ing. Maroš Katkovčin, PhD.
maros.katkovcin@uniba.sk
Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, Department of Financial Law

ÚSTAVNOPRÁVNE VÝCHODISKÁ A LIMITY PERSPEKTÍVNEJ REFORMY ÚZEMNEJ SAMOSPRÁVY[1]

CONSTITUTIONAL FOUNDATIONS AND LIMITS OF A PROSPECTIVE REFORM OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

Lívia Trellová[2]

Abstrakt: Cieľom príspevku je analýza ústavných základov a možných ústavných limitov v prípade perspektívnej reformy územnej samosprávy. Autorka skúma v akých mantineloch sa môže hýbať zákonodarca pri plánovanej územnej reforme tak, aby išlo o ústavne konformný návrh reformy a súčasne sa rešpektovalo právo na územnú samosprávu. Osobitne skúma praktické naplnenie princípu decentralizácie v demokratickej spoločnosti v súčasnosti na Slovensku na príklade ústavnoprávnej praxe vývoja ústavného práva na samosprávu. Poukazuje na možnosti ako vypracovať ústavnoprávne konformný návrh reformy územnej samosprávy na Slovensku tak, aby rešpektoval najlepší záujem územného spoločenstva, aj cestou rešpektovania jeho územnej identity (autorka zavádza tento pojem a pokúsila sa ho legálne vymedziť) pri rešpektovaní práva na územnú samosprávu vo vzťahu k efektívnej realizácii princípu decentralizácie na lokálnej úrovni. V príspevku sú načrtnuté aj problémy s aktuálnou voľbou politickej reprezentácie v samospráve, s čím sa musí perspektívna reforma tiež vysporiadať.

Kľúčové slová: slovenské ústavné právo, právo na územnú samosprávu, územná identita, reforma územnej samosprávy, ústavné limity

Abstract: The aim of the paper is to analyze the constitutional foundations and possible constitutional limits of a prospective reform of local self-government. The author examines the boundaries within which the legislature may operate when designing a territorial reform, so as to ensure that the proposal is constitutionally compliant while simultaneously respecting the right to local self-government. Special attention is given to the practical implementation of the principle of decentralization in a democratic society in contemporary Slovakia, illustrated by the constitutional practice related to the development of the right to self-government. The paper further highlights possible

[1] APVV č. APVV-22-0482 Financovanie územnej samosprávy - potenciál funkčných mikroregiónov

[2] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.18

approaches to formulating a constitutionally conform proposal for reform that respects the best interests of territorial communities, including through recognition of their territorial identity (a concept introduced and legally defined by the author), while ensuring the right to local self-government in relation to the effective realization of decentralization at the local level. The contribution also outlines challenges connected with the current mode of electing political representatives in self-government, which any prospective reform will necessarily have to address.

Key words: Slovak Constitutional Law, Right to Local Self-Government, Territorial Identity, Reform of Local Self-Government, Constitutional Limits

Úvod

V posledných rokoch sa opakovane rieši otázka potreby reformy verejnej správy, s ktorou ide „ ruka v ruke" reforma územnej samosprávy. Posledná reforma sa na Slovensku uskutočnila pred vyše dvadsiatimi rokmi a namiesto prehodnocovanie jej výsledkov, realizácie na to naviazaných zmien, pokračovaní v decentralizácii sa, okrem pár volaní po novej reforme v priebehu rokov, nedeje nič, resp. minimum. To minimum v rámci existujúcej stagnácie možno chápať ako medializované pokusy naznačiť návrhy smeru akým by sa nová reforma územnej samosprávy mala uberať. Miestnu územnú samosprávu na Slovensku tvorí 2929 obcí, z ktorých 1100 obcí má menej než 500 obyvateľov, kde žije celkove približne 300 000 obyvateľov.[3] Prvotným problémom je teda veľká rozdrobenosť, t.j. vysoký počet obcí v pomere k počtu obyvateľov Slovenskej republiky. V kontexte informácie, že Európska únia má viac ako 100 000 obcí, z ktorých 95 % má menej ako 20 000 obyvateľov (10,2 % obcí je ohrozených depopuláciou), pričom vidiecke oblasti predstavujú 33 % európskej populácie (Eurostat 2023),[4] možno vnímať snahy o znižovanie počtu obcí na Slovensku ako nanajvýš opodstatnené. S vysokým počtom malých obcí je spojený problém efektivity fungovania modelu samosprávy. V praxi sa to prejavuje nevykonávaním všetkých zverených kompetencií, problémom s financovaním,

[3] Zdroj Štatistický úrad SR za rok 2024: https://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID%28%22i0C852CAA5451437C92774DB33EC08675%22%29&ui.name=Ve%C4%BEkostn%C3%A9%20skupiny%20obc%C3%AD%20-%20SR%2C%20oblasti%2C%20kraje%2C%20okresy%2C%20mesto%2C%20vidiek%20%5Bom7023rr%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2Fcognosext%2Fcps4%2Fportlets%2Fcommon%2Fclose.html&run.outputLocale=sk

[4] BUENDÍA-CARILLO, Daniel – NAVARRO-GALERA, Andrés – LARA-RUBIO, José – GÓMEZ-MIRANDA, María E.: Understanding the Relationship Between Municipal Structure and Size, Depopulation and Default Risk. In: *Public Budgeting & Finance*, Vol. 45, No. 3 (2025), s. 110.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

nezáujmom o chod samosprávy a nedôverou obyvateľov v ich zástupcov v orgánoch obce.
V súčasnosti naša spoločnosť prechádza spoločenskou, ekonomickou aj hospodárskou krízou a napätie, ktoré v nej vládne, je spojené aj s nespokojnosťou so zabezpečovaním potrieb občanov na tej najnižšej im dostupnej úrovni, a to na úrovni obce. Cieľom tohto príspevku je načrtnúť základnú myšlienku dostupného návrhu reformy územnej samosprávy a na jej príklade analyzovať ústavné základy a limity, ktoré rámcujú akúkoľvek perspektívnu reformu územnej samosprávy.

Ústavnoprávne východiská územnej samosprávy a práva na samosprávu

Územná samospráva je dôležitým prvkom demokratického a právneho štátu. Územná samospráva v modernej demokracii primárne slúži k naplneniu dvojakého účelu. Jednak je to administratívny účel v zabezpečení služieb a potrieb, druhým je reprezentácia a zapojenie obyvateľov do rozhodovania o špecifických miestnych verejných potrebách a spôsoboch, ako možno tieto miestne potreby naplniť. Územná samospráva ako súčasť verejnej moci pôsobí ako konkurenčný subjekt voči iným nositeľom verejnej moci v štáte, čím má účinky na posilnenie deľby moci v štáte.[5] Aktuálna úprava územnej samosprávy v Ústave Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej „ Ústava SR") je obsiahnutá v štvrtej hlave v čl. 64 až 71. Obecná samospráva podľa konceptu zvoleného zákonodarcom je vnímaná ako špecifická spoločenská činnosť riadiaceho a organizačného charakteru, zameraná na verejné záležitosti a determinovaná verejným (obecným) záujmom v podmienkach obce. Predstavuje organizačnú formu riadenia spoločnosti slúžiacu na zabezpečenie určitých úloh spoločenstva občanov (obyvateľov obce), ktorá sa vytvára na územnom princípe.
Pozícia územnej samosprávy v rámci ústavného systému však prešla určitým vývojom. Ústavný posun v hodnotovom vnímaní územnej samosprávy nastal až rozhodnutím Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 55/00, kde uznal územnú samosprávu ako jednu zo základných demokratických hodnôt, ktorá by mala byť vlastná každému demokratickému a právnemu štátu. Ústava SR tak chápe územnú samosprávu ako významnú ústavnú hodnotu, ktorej prislúcha aj zodpovedajúca úroveň ústavnej ochrany.[6] Je nespochybniteľné, že Slovenská republika sa od svojho vzniku hlási k idey materiálneho právneho štátu, a s tým súvisí aj identifikácia a pomenovanie jej hodnotového ústavného základu. Určiť presne obsahové vyjadrenie ústavnej hodnoty možno označiť skôr za utópiu ako realitu, pretože hodnoty sú len výnimočne jasné, presné a jednoznačné. Obvykle sa vyznačujú nadpriemernou kontextuálnou

[5] TRELLOVÁ, Lívia: Ústavnoprávne aspekty územnej samosprávy. Bratislava: Wolters Kluwer 2018, s. 27.
[6] Rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 55/00 z 19. decembra 2000

doi: 10.46282/bpf.2025.18

podmienenosťou. Aj preto sú hodnotovo silné právne pravidlá a hlavne právne princípy v skutočnosti napriek *prima facie* relatívne presným a určitým formuláciám v skutočnosti vágne.[7] Hodnotovú orientáciu Ústavy SR potvrdil Ústavný súd SR opakovane *„ Nositeľmi ústavných hodnôt sú ústavné princípy, ktoré možno charakterizovať ako regulatívne právne idey, ktoré svojím všeobecným normatívnym pôsobením vytvárajú normatívny základ nielen ústavy, ale aj celého právneho poriadku [podľa známeho amerického filozofa práva R. Dworkina je právny princíp ‚štandard, ktorý sa má zachovávať... preto, že si to vyžaduje spravodlivosť (justice), slušnosť (fairness) alebo nejaká iná dimenzia morálky (morality)'].*" [8]

Medzi základné princípy právneho štátu môžeme zaradiť tiež ústavný princíp územnej samosprávy[9], ktorý tak predstavuje jeden zo základných organizačných princípov výstavby ústavného poriadku. Uznanie ústavného princípu územnej samosprávy zo strany Ústavného súdu SR akcentovalo, že predstavuje jednu zo základných demokratických hodnôt demokratického právneho štátu, ktorá vzhľadom na svoj význam a dôležitosť pre spoločnosť musí požívať ústavnú ochranu nezávisle od zákonnej úpravy.[10]

Ústavná úprava výslovne neobsahuje zakotvenie ústavného práva na samosprávu, hoci ústavodarca mal zámer explicitne inkorporovať právo na samosprávu do ústavného textu už v rámci prípravy ústavného zákona č. 90/2001 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava SR. Navrhovatelia tejto tzv. ústavnej euronovely z roku 2001 mali v predkladanom znení dôvodovej správy snahu zaviesť čl. 64a ods. 2 Ústavy v znení *„ Obec a vyšší územný celok majú právo na samosprávu. Podrobnosti ustanoví zákon.*" Uvedené navrhované znenie čl. 64a ods. 2 Ústavy SR bolo však nakoniec počas legislatívneho procesu vypustené, a tým na dlhé obdobie nebola vyslovene artikulovaná existencia práva na územnú samosprávu. Napriek tomu obdobie rokov 1997 až 2003 možno v oblasti hľadania ústavného vyjadrenia charakteru územnej samosprávy pomenovať ako obdobie späté s prepojením ústavnej hodnoty a ústavného princípu územnej samosprávy, ktoré našlo svoje vyjadrenie v podobe potvrdenia existencie ústavne implicitne vyjadreného práva na územnú samosprávu, resp. zúžiac to len na obecnú úroveň v podobe práva na samosprávu obce. Ide o právo

[7] BÁRÁNY, Eduard: (Ne)určitosť textu v ústavnom práve. In: OROSZ, Ladislav – GRABOWSKA, Sabina – MAJERČÁK, Tomáš (eds.): *Ústavné dni. 25. výročie Ústavy Slovenskej republiky. VI. ústavné dni*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2018, s. 209.

[8] Rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 7/2017 z 31. mája 2017; DWORKIN, Ronald: Když se práva berou vážně. Praha: Oikoymenh, 2001, s. 44.

[9] Bližšie TRELLOVÁ, Lívia: Ústavný princíp územnej samosprávy pod vplyvom judikatúry Ústavného súdu SR. In: Bratislavské právnické fórum 2018 [elektronický dokument]: Ústavodarná moc verzus kontrola ústavnosti. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 131–142.

[10] Rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 55/00 z 19. decembra 2000; podobne sp. zn. PL. ÚS 5/2012 z 22. januára 2014.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

kvalitatívne odlišné od základných práv a slobôd upravených v druhej hlave Ústavy SR. Špecifický charakter práva na samosprávu obce ho odlišuje od základných práv a slobôd aj s ohľadom na kvalifikované medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktorým Ústavný súd SR podľa čl. 127 Ústavy SR poskytuje ochranu pod označením „ľudské práva a základné slobody".[11]

Princíp územnej samosprávy sa vzťahuje na autonómne politické organizovanie a rozhodovanie, ktoré je uznané v ústavách členských štátov Európskej únie. V rámci ústavného poriadku Európskej únie bolo právo na miestnu samosprávu zavedené po prvý raz Lisabonskou zmluvou z roku 2007.[12] V článku 4 Zmluvy o EÚ ods. 2 sa uvádza: *„Únia rešpektuje rovnosť členských štátov pred zmluvami, ako aj ich národnú identitu, obsiahnutú v ich základných politických a ústavných systémoch vrátane regionálnych a miestnych samospráv…*" Táto referencia na miestnu samosprávu indikuje jej vzrastajúcu úlohu v záležitostiach EÚ. Európska únia týmto uznáva politickú autonómiu a naznačuje, že hoci sú miestne orgány vo väčšine členských štátov podriadené regionálnym alebo národným vládam, nielenže vykonávajú a implementujú rozhodnutia prijaté na vyšších úrovniach, ale že realizujú aj svoj vlastný výkon moci.[13]

Uznanie regionálnej a miestnej samosprávy zo strany Európskej únie možno interpretovať ako implicitnú konštitucionalizáciu viacúrovňového riadenia, ktorá nie je explicitne uvedená v primárnej legislatíve. Kodifikácia miestnej samosprávy má nielen symbolickú, ale tiež aj právnu hodnotu a poskytla miestnym orgánom silu chrániť ich záujmy a praktiky. Potvrdenie európskeho dôrazu na ochranu územnej samosprávy ako základu jej hodnotového smerovania vytvorilo posun vo vnímaní obsahu tejto hodnoty aj na území Slovenska, rovnako to istým spôsobom prispelo k sformovaniu práva k nej prináležiaceho.

Existencia práva na samosprávu obce bola definitívne potvrdená zo strany Ústavného súdu SR v náleze sp. zn. PL. ÚS 4/2016[14] z roku 2017. Podľa jeho slov je toto právo vyvoditeľné z obsahu čl. 64 a čl. 64a Ústavy SR v spojení s demokratickým charakterom Slovenskej republiky a v spojitosti s čl. 1 ods. 1 Ústavy SR.[15] Implicitne

[11] Pozri: Rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 5/97 z 19. novembra 1997, Rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 103/03 z 28. mája 2003

[12] Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva (Ú. v. EÚ C 306, 17.12.2007) nadobudla účinnosť 1. decembra 2009.

[13] PANARA, Carlo: Conclusion – The Contribution of Local Self-Government to Constitutionalism in the Member States and in the EU Multi-Layered System of Governance. In: PANARA, Carlo – VARNEY, Michael R. (eds.): Local Government in Europe: The "Fourth" Level in the EU Multi-Layered System of Governance. London – New York: Routledge, 2013, s. 371.

[14] Rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 4/2016 z 10. mája 2017.

[15] V rozhodnutí Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 4/2016 z 10. mája 2017 je právo na samosprávu vymedzené nasledovne *„…prináleží ako kolektívne právo miestnemu spoločenstvu (čl. 64a ústavy –*

doi: 10.46282/bpf.2025.18

vyjadrená ústavná úprava práva na územnú samosprávu otvára viacero otázok s ohľadom na povahu tohto práva, jeho nositeľa, rozsah a výkon pre účel jeho praktického využitia. V tomto smere je posun v jeho formulácii pripísateľný jednoznačne súdnej moci v rámci ochrany ústavnosti. Štruktúra a obsah práva na samosprávu, tak ako ho sformuloval ústavný súd SR, nie je taká jednoznačná. Právo na samosprávu má vymedzený subjekt v podobe miestneho spoločenstva vo forme obce ako územnej verejnoprávnej korporácia, nositeľom tohto práva však nie sú samotní jej obyvatelia. Právo na samosprávu predstavuje typ verejného korporatívneho práva. Nositeľom tohto subjektívneho práva teda nie sú súhrnne obyvatelia obce ako takí, napriek tomu v praxi je vysoko pravdepodobné, že prakticky je možno hovoriť o tom, že subjektívne právo obce na územnú samosprávu nám umožňuje identifikovať kolektívnu vôľu spojením vôle všetkých jednotlivcov v rámci územného spoločenstva. Subjektom práva na územnú samosprávu nie sú samotní obyvatelia, ale územné samosprávne celky.[16]

Pri práve na samosprávu je základným východiskom jeho formulácie Európska charta miestnej samosprávy, ktorá rámcovo vymedzuje mantinely pre matériu práva na samosprávu.[17] Európska charta miestnej samosprávy nie je klasickou zmluvou o ľudských právach, netýka sa jednotlivcov, ale spoločenstva občanov, zakladá kolektívne práva.[18] Pri tomto type dokumentu sú citeľné jeho špecifiká najmä s ohľadom na problematickosť priamej uplatniteľnosti (tzv. *self-executing*) garantovaných práv, ktoré do svojej vnútroštátnej úpravy preberajú jednotlivé štáty.

‚združujúce osoby, ktoré majú na ich území trvalý pobyt'), obci a vyššiemu územnému celku, ktorým ústavodarca priznáva právnu subjektivitu (čl. 65 ods. 1 ústavy). Neoddeliteľnou črtou práva na samosprávu prináležiaceho obci ako subjektu právne inštitucionalizovanému do podoby právnickej osoby verejného práva je výkon jej vlastných (pôvodných) kompetencií, ktoré sa formujú decentralizáciou štátnej moci. Obec ich realizuje v záležitostiach obecného (miestneho) významu na báze relatívnej nezávislosti od štátu. Vlastné kompetencie vykonávajú volené orgány obce v mene a na zodpovednosť obce. Tento výkon je v regulačnej matérii podľa čl. 64a ústavy dotvorený personálnym základom (‚združujúce osoby, ktoré majú na ich území trvalý pobyt') a základom územným (‚sú... územné... celky'), ktoré právo obce na samosprávu realizačne rámcujú."

[16] BROZ, Jan: Ústavní zakotvení práva na samosprávu: vybrané problémy. In: ANTOŠ, Marek – WINTR, Jan (eds.): Výkonná a soudní moc v demokratickém právním státě. Praha: Leges, 2012. s. 33.

[17] V Slovenskej republike publikované ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o podpísaní Európskej charty miestnej samosprávy č. 336/2000 Z. z. a oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 602/2002 Z. z.; oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 587/2007 Z. z. o prijatí Vyhlásenia Slovenskej republiky k Európskej charte miestnej samosprávy o rozšírení záväzkov Slovenskej republiky na ďalšie ustanovenia charty. Charta miestnej samosprávy bola prijatá v Štrasburgu 15. októbra 1985 na pôde Rady Európy, pre Slovenskú republiku nadobudla platnosť 1. júna 2000.

[18] Podľa nálezu Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 34/02 z 5. februára 2003, Sbírka nálezů a usnesení, sv. 29, s. 141 a násl. (č. 53/2003 Sb.) č. 18/2003 Sb. ÚS.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

Práve v Európskej charte miestnej samosprávy uvedený kolektívny charakter práva na samosprávu zrejme našiel svoj odraz vo formulácii použitej Ústavným súdom SR. Právo na územnú samosprávu predstavuje kolektívny typ práva, ktorý sa v súčasnosti s výnimkou práva národa na sebaurčenie vyskytuje skôr ojedinele. Z ústavnoprávneho hľadiska ho nemožno stotožňovať s individuálnym ľudským právom realizovaným v skupine, čiže kolektívne. Pre praktické využitie tohto práva nie je zanedbateľná potreba objasniť si ako je vhodné chápať kolektívny charakter práva na samosprávu a čím je toto právo materiálne naplnené. V princípe je potrebné si uvedomiť, že právo na územnú samosprávu nie je ľudským právom a slobodou, avšak je mu poskytovaná porovnateľná ochrana. Na druhej strane, ak máme záujem bližšie identifikovať kolektívny charakter práva na samosprávu, je zrejme potrebné vychádzať z teoretických koncepcií z oblasti základných práv a slobôd, ktoré sú vzhľadom na charakter práva porovnateľnou skupinou.

Právo na územnú samosprávu vzniklo v dôsledku uplatnenia princípu decentralizácie moci a princípu subsidiarity, v čoho dôsledku vznikli subjekty odlišné od štátu vyznačujúce sa samostatnosťou, kde im štát zveril možnosť samostatne a relatívne nezávisle si spravovať zverené záležitosti z oblasti verejnej správy. Spadá sem aj tzv. *„materiálne chápanie samosprávy"* v tom zmysle, že ide o činnosť v zmysle správy vlastných záležitostí na základe vlastných postulátov stanovených v rámci právnych medzí.[19] Právo na územnú samosprávu patrí ako kolektívne právo obci ako právnickej osobe verejného práva a zároveň samosprávnemu subjektu s postavením priznaným zo strany štátu. V rámci teórie sa možno stretnúť s charakteristikou kolektívnych práv v zmysle, že sa priznávajú vždy určitému spoločenstvu, ktoré vykazuje určité vzájomné prepojenie. Povaha kolektívneho práva si vyžaduje, aby sa vykonávalo spoločne a nie jednotlivo. Skupina, ktorá ho má spoločné, nie je právnickou osobou a nemá právnu subjektivitu. Rozdiel medzi individuálnym a kolektívnym právom je zreteľný pri ich porušovaní. Keď ide o individuálne práva, jednotlivec je mierou všetkých vecí. Avšak pri kolektívnych právach je dôležitý celkový obraz, t. j. dôležité nie je zbavenie práva toho či onoho jednotlivca, ale celej skupiny, spoločenstva. Kolektívne ľudské práva sú tie práva, ktorých nositeľmi sú kolektívy a nie sú redukovateľné na individuálne ľudské práva.[20]

Pri koncepte kolektívnych práv, je v doktríne jednak diskusia či ich možno stotožniť so skupinovými právami,[21] a tiež je načrtnutý problém s presným praktickým

[19] POŠVÁR, Jozef: Obecné pojmy správního práva. Brno: Československý akademický spolek – Právník, 1946, s. 53.

[20] DINSTEIN, Yoram: Collective Rights of Peoples and Minorities. In: The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 25, No. 1 (1976), s. 102–120.

[21] Pozri napr.: JONES, Peter: Group Rights. In: ZALTA, Edward N. (ed.): The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2016 Edition). Stanford: Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2016.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

určením kto je vlastne subjektom kolektívnych práv. Členstvo v spoločnosti (kolektíve), skupine môže byť premenlivé a neisté, pretože ani komunita nie je statická a je v interakcii s rôznymi skupinami, kolektívmi. Ak vychádzame z toho, že nositeľom práva je určitá jednotná entita, neplatí, že je to totožné so klasickým vnímaním skupinového práva, kde skupinu tvoria nositelia práva ako „súbor" jednotlivcov spojených spôsobom, ktorý im umožňuje zastávať svoje právo kolektívne. Kolektívnymi právami sa niekedy zvyknú označovať aj ľudské práva tretej generácie, ktoré sú obsahovo dosť vágne a je reálne veľký problém s vyvodzovaním zodpovednosti v prípade ich porušenia (napr. právo na sebaurčenie, právo na mier, právo na zdravé životné prostredie atď.).[22]

Teoretik Joseph Raz, ktorý poskytol najrozšírenejšie ponímanie kolektívnej koncepcie, vymedzil tri podmienky, ktoré musia byť splnené, ak má byť právo kolektívnym právom: Po prvé existuje preto, že aspekt záujmu ľudských bytostí ospravedlňuje, že určitá osoba (osoby) podlieha povinnosti. Po druhé predmetnými záujmami sú záujmy jednotlivcov ako členov skupiny vo verejnom záujme a právo je právom na toto verejné blaho, pretože slúži ich záujmom ako členom tejto skupiny. Po tretie záujem žiadneho jednotlivého člena tejto skupiny na tomto verejnom záujme nestačí sám osebe na odôvodnenie uloženia povinnosti inej osobe.[23]

Pri práve na územnú samosprávu nám teoretické koncepcie o kolektívnych, resp. skupinových právach ukazujú, že pri skupinových právach je najväčší problém s otázkou reprezentácie, a to pokiaľ ide o nositeľa práva a tiež čo sa týka presadzovaného záujmu. Výrazným spôsobom na konkrétnu podobu tohto osobitného práva vplýva stupeň inštitucionalizácie a rozsah demokracie najmä v oblasti rozhodovania. Pri povahe tohto práva je určujúce, že predstavuje právnu formu skupinového práva s kolektívnou formou viažucu sa na autonómne samospravovanie určitého územia v rámci štátom zvereného kompetenčného

---

Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2016/entries/rights-group/> Pozri napr. FREEMAN, Michael: Are There Collective Human Rights? In: Political Studies, Vol. 43, No. 1 (1995), s. 25–32. ; GREEN, Leslie: Two Views of Collective Rights. In: Canadian Journal of Law and Jurisprudence, Vol. 4, No. 2 (1991), s. 315–328; RAMCHARAN, Bertrand G.: Individual, Collective and Group Rights: History, Theory, Practice and Contemporary Evolution. In: International Journal on Group Rights, Vol. 1, No. 1 (1993), s. 27–43.

[22] Bližšie napr.: DOMARADZKI, Stanisław – KHVOSTOVA, Maryna – PUPOVAC, Dario: Karel Vasak's Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse. In: Human Rights Review, Vol. 20 (2019), s. 423–443.https://doi.org/10.1007/s12142-019-00565-x, dostupné : https://link.springer.com/article/10.1007/s12142-019-00565-x#citeas, alebo https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=9e3a8a7e-4152-d817-8473-a19c1952c1f5&groupId=252038

[23] RAZ, Joseph: *The Morality of Freedom*. Oxford: Clarendon Press, 1986, s. 208. Pozri aj RAZ, Joseph: Human Rights without Foundations. In: BESSON, Samantha – TASSIOULAS, John (eds.): The Philosophy of International Law. Oxford: Oxford University Press, 2010. S. 321–338.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

rozsahu. Ide teda o osobitný kolektívny prejav práva spoločenstva reprezentujúceho obyvateľstvo trvale pobývajúce na území tohto samosprávneho celku. Špecifikom takto priznaného práva komunite obyvateľov samosprávneho spoločenstva je pomerne netradičné, avšak ako už vidno teóriou nie vylúčené naviazanie na právnu subjektivitu daného spoločenstva.

Právo na samosprávu obce je potom zrejme skupinové právo s kolektívnym výkonom, ktoré je naviazané na právnu subjektivitu územného spoločenstva. Obyvatelia obce sa identifikujú s komunitou na základe ich trvalého pobytu v ich teritoriálnom obvode. Primárnym dôvodom pre vytvorenie práva na samosprávu ako kolektívneho práva je zachovanie a presadzovanie spoločných hodnôt daného územného spoločenstva. Príslušnosť osoby k územnému spoločenstvu jej poskytuje identitu, na základe ktorej majú potom právo na verejné blaho a hodnoty, ktoré táto komunita poskytuje. Plnohodnotné uskutočňovanie práva na miestnu samosprávu je možné len vtedy, ak existuje vhodný ekonomický a finančný základ. Finančné a ekonomické možnosti pre rozvoj miestnej samosprávy predurčujú sociálne a kultúrne podmienky života obyvateľov v komunálnych subjektoch.[24]

Právo na územnú samosprávu je z teoreticko-právneho hľadiska a jeho charakteristiky istým spôsobom komplikované. Obec vystupuje ako nositeľ verejnej moci a nositeľ subjektívneho práva, pričom je identifikovaný konkrétny adresát verejnoprávnych oprávnení obce. Špecifikum, ktoré tu existuje, súvisí s obcou a priznaním jej postavenia nositeľa subjektívneho práva. M. Vernarský správne poukazuje, že ak uvažujeme o kategórii subjektívneho práva, väčšinou sa tým má na mysli súčasť obsahu vzťahu medzi rovnocennými subjektmi (sféra súkromnoprávna) alebo ide o ochranný faktor prislúchajúci konkrétnemu adresátovi výkonu verejnej moci voči jej nositeľovi (sféra verejnoprávna). Práve pre druhý pomenovaný okruh vzťahov je atypické, ak o subjekte obdarenom verejnou mocou uvažujeme súčasne ako o nositeľovi subjektívneho práva. Verejná moc sa totiž štandardne nespája s pojmom práva v subjektívno-právnom nazeraní, ale skôr s pojmom kompetencie ako množiny právomocí a pôsobností. Atypickosť ešte zosilnie, ak obsahom subjektívneho práva má byť práve výkon verejnej moci. Verejná moc a jej uskutočňovanie sú totiž v právnych vzťahoch samopresaditeľné, keďže neoddeliteľnou súčasťou ich výbavy je právomoc donucovacia.[25] Právo na územnú samosprávu prináležiace miestnemu spoločenstvu sa priznáva v podobe verejného subjektívneho práva. V demokratickom systéme patrí tradične do ustáleného katalógu ústavou zaručených práv a slobôd, preto má ústavný základ a vytvára tak

[24] Podľa konceptu práva na územnú samosprávu TRELLOVÁ, Lívia – VRABKO, Marián: Priame prejavy práva na samosprávu obce v kontexte verejnej správy. Praha: Leges, 2022, s. 60-101.

[25] VERNARSKÝ, Martin: Právo obce na samosprávu ako subjektívne právo. In: VERNARSKÝ, Martin – KRÁL, Rastislav – MITAĽ, Ondrej – VOLOCHOVÁ, Jana (eds.): Kompetencie obecnej samosprávy a podiel štátu na ich uskutočňovaní. Košice: UPJŠ, Fakulta verejnej správy, 2019. s. 70

doi: 10.46282/bpf.2025.18

ústavnú hodnotu. Ústavne založené verejné subjektívne práva sú potom spojené s kľúčovými ústavnými princípmi.[26]

Formulácia práva na samosprávu ako verejného subjektívneho práva predstavuje zložitý ústavno-inštitucionálny mechanizmus koncipovaný ústavou a rozvinutý v podobe hmotnoprávnej a procesnoprávnej regulácie, ktorá pokrýva predovšetkým takto ústavodarcom vymedzený priestor v oblasti kolektívneho práva v rámci ústavne založenej osobitnej formy verejnej správy. Pri obci ako základe územnej samosprávy a priznanom práve na samosprávu je nutné diferencovať medzi jej samostatnou pôsobnosťou a tzv. prenesenou pôsobnosťou od štátu. Pri prenesenom výkone štátnej správy, kde orgány obce plnia len pokyny a úlohy zverené štátnou mocou a v rozsahu ňou určenom, nemožno aplikovať koncept verejného subjektívneho práva. Pri originálnej, t. j. pôvodnej, samostatnej pôsobnosti obce pôjde podľa všetkého o typ *verejného subjektívneho práva sui generis*.

Treťou črtou je možnosť požadovať ochranu práva, resp. možnosť svojpomoci. Vybavenie subjektov samosprávy verejnou mocou, ktorá sa spája s donucovaním, nie je pre nositeľa subjektívneho práva teoretickoprávnym štandardom. Koncepcia subjektívnych práv vychádza z predpokladu, že subjektívne práva predstavujú súhrn oprávnení, ktoré objektívne právo priznáva jedincovi a ktoré môže uplatňovať vo vzťahoch s inými ľuďmi pod ochranou verejnej moci. Pri samosprávnom spoločenstve spočíva špecifikum v tom, že samo spoločenstvo má zákonodarcom zverenú istú časť verejnej moci a zároveň je v postavení subjektu, ktorému patrí subjektívne právo, kde sa predpokladá možnosť požadovať od štátu právnu ochranu. Právo na územnú samosprávu ako subjektívne právo je potrebné odlišovať od práva na samosprávu, ktoré je možné chápať ako inštitucionálnu garanciu.

Ústavné základy a limity pri reforme územnej samosprávy

Reforma územnej samosprávy predstavuje veľmi citlivú spoločenskú tému, ktorá vzbudzuje silné emócie, má vplyv na národnú politiku, miestnu sociálnu politiku a miestnu demokraciu. Územné reformy vo forme zlučovania alebo zväčšovania samospráv pravidelne ovplyvňujú národnú politiku jednotlivých európskych krajín. Od 70. rokov 20. storočia až po súčasnosť počet obcí v európskych krajinách výrazne klesol. V období rokov 2008 až 2017 prešlo územnými reformami 15 európskych krajín a počet obcí sa znížil o viac než 5 000.[27] Na základe medializovaných informácií sa dá veľmi stručne zhrnúť základná myšlienka jedného z návrhov reformy

[26] Porovnaj KLÍMA, Karel a kol.: Veřejná subjektivní práva. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016, s. 8.

[27] HIGDEM, Ulla – HØYER, Hans Chr. – LESJØ, Jon Helge – MØNNESS, Neslein E.: Changing Attitudes Towards Territorial Municipal Reforms – The Case of Inland Norway. In: Lex Localis – Journal of Local Self-Government, Vol. 18, No. 2 (2020), s. 271.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

územnosprávneho usporiadania miestnej štátnej správy a územnej samosprávy smerujúci k zvýšeniu jej efektívnosti.[28] Išlo o reformné ambície z rokov 2023- 2024 a cieľom bolo najmä znížiť počet obcí, vytvoriť tzv. mikroregióny, prípadná zmena volebného systému, zrušenie vyšších územných celkov a pod.. Ďalšia mediálna informácia bola o pripravovanom koncepte reformy, ktorá bude predstavená v priebehu roku 2025 a bude pracovať s „odstupňovaním kompetencií".[29] Koncepty sa venovali aj otázke prehĺbenia fiškálnej decentralizácie a nastavenia smerovania územnej samosprávy smerom k fiškálnej udržateľnosti. Keď sa zameriame na tieto veľmi všeobecne vymedzené myšlienky návrhov reformy, môžeme sa pokúsiť v zodpovedajúcej veľmi generálnej miere identifikovať ústavné mantinely pre ich uskutočnenie (územie, pôsobnosť, financie), či prípadne načrtnúť perspektívne nástrahy. Autorka má k dispozícii len veľmi všeobecné, verejne dostupné informácie o reformných plánoch. Pokiaľ ide o ich pretavenie do nejakej finálnej realizácie schopnej alternatívy, bude to závisieť od aktuálnej politickej vôle, ale bude to determinované aj občianskou perspektívou tejto otázky. Rose a Pettersen využívajú tri perspektívy súvisiace s pohľadom občanov. Prvou je princípovo založená perspektíva, teda všeobecný postoj občanov k znižovaniu počtu obcí. Druhou je kontextová perspektíva, ktorou je postoj obyvateľov k zlúčeniu vlastnej obce so susednou obcou. Treťou je nákladovo podmienená perspektíva, ktorá vyjadruje ochotu obyvateľov platiť vyššie dane ako alternatívu k zlučovaniu a skúma, ako táto skutočnosť ovplyvňuje postoje k územným reformám.[30]

Spoločná myšlienka pre väčšinu návrhov reformy je zníženie počtu obcí, či už v podobe vytvorenia menšieho počtu jednotiek typu mikroregión alebo municípium alebo iná alternatíva, ktorá povedie k radikálnejšiemu zredukovaniu počtu základnej jednotky územnej samosprávy. Naša aktuálna ústavná úprava čl. 64 pracuje s obcou

[28] https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/664611-otec-okresov-a-krajov-niznansky-k-navrhu-noveho-rozdelenia-regionov-sedlo-predbehlo-kona/

[29] Pozn.: V pripravovanej reforme podľa Združenie miest a obcí (ZMOS) Božika počítajú aj s odstupňovaním kompetencií. Ako ozrejmil, samospráva, ktoré má zopár stoviek obyvateľov nedokáže vykonávať s rovnakou efektivitou rovnaký balík kompetencií, ako napríklad samospráva, ktorá má obyvateľov 10-tisíc. „My sa otvorene bavíme pri príprave dokumentu, že musíme kompetencie odstupňovať. Pri odstupňovaní kompetencií sa musíme potom baviť aj o tom, či je potrebné skutočne mať 20-tisíc poslancov obecných a mestských zastupiteľstiev." Zdroj: https://domov.sme.sk/c/23486061/zdruzenie-miest-a-obci-chysta-koncept-modernizacie-uzemnej-samospravy.html

[30] HIGDEM, Ulla – HØYER, Hans Chr. – LESJØ, Jon Helge – MØNNESS, Neslein E.: Changing Attitudes Towards Territorial Municipal Reforms – The Case of Inland Norway. In: Lex Localis – Journal of Local Self-Government, Vol. 18, No. 2 (2020), s. 275. podľa ROSE, L. & PETTERSON, P. A. : Endringer i kommunestrukturen. Hva skiller motstanderne fra de velvillige?,In:Saglie, J. & Bjørklund, T. (eds) Lokalvalg og lokalt folkestyre, Oslo: Gyldendal Akadmisk),2005, s. 288-318.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

ako základnou jednotkou územnej samosprávy, ďalej upravuje, že územnú samosprávu tvorí obec a vyšší územný celok. Sú tu upravené dva stupne (úrovne) územnej samosprávy, ktoré však nie sú vo vzájomnom vzťahu nadriadenosti a podriadenosti. Úprava celej IV. hlavy na túto konštrukciu územnej samosprávy nadväzuje, zaručuje porovnateľné postavenie týchto predstaviteľov územnej samosprávy, a to cez úpravu ich majetku, financovania, foriem uskutočňovania, normotvorby až po naznačenie dvojakého typu kompetencií, ktorými disponujú. Zásadný význam tú má naplnenie materiálnych limitov ústavnej úpravy v zmysle, že ústavodarca nemôže za žiadnych okolností eliminovať územnú samosprávu z ústavného poriadku, pretože by zasiahol do samej podstaty demokratického a právneho štátu založeného aj na princípoch decentralizácie a subsidiarity, rešpektujúceho základné princípy európskeho práva. Akýkoľvek zásah do iného formálneho vymedzenia, pomenovania základnej jednotky územnej samosprávy, resp. akákoľvek zmena úrovní v jej rámci (napr. odstránenie VÚC) sa síce dotkne regulácie IV. hlavy ústavy, ak však ústavodarca upraví podobu územnej samosprávy, ale bude rešpektovať jej demokratickú podstatu, potom na to môže príslušne reagovať zodpovedajúcou zmenou ústavnej úpravy inštitútu.

Zásadnejšia ústavnoprávna otázka, ktorá sa v tejto súvislosti vynára je tá, aký dopad by mala takáto ústavná zmena na právo na samosprávu týchto jednotiek a na ich územnú identitu (teritoriálnu identitu).

Právo na územnú samosprávu má ako je popísané v texte vyššie pomerne krátku históriu v rámci slovenského ústavného vývoja. Preto je veľmi dôležité pri akomkoľvek zásahu do organizácie územnej samosprávy dbať na to, aby sa nevyprázdnil už tak krehko nakoncipovaný obsah tohto základného práva. Primárny dôraz je potrebné klásť na možnosť obyvateľov istého územia kreovať svoje orgány, mať vlastnú majetkovú a rozpočtovú základňu (vlastné príjmy) a vlastné (pôvodné) kompetencie. Právo na územnú samosprávu dotvára *personálny základ (‚združuje osoby, ktoré majú na území trvalý pobyt') a základ územný (‚sú... územné... celky'), ktoré právo obce na samosprávu realizačne rámcujú.*[31] Pretože samospráva predstavuje zvrchovanú možnosť, ale zároveň povinnosť rozhodovať o sebe samej.[32] Tu sa dostávame k jednej z otázok, ktorej sa zmena územného usporiadania nevyhnutne dotýka a v praxi spôsobuje najväčší problém. Možnosť zlučovania alebo delenia obcí musí rešpektovať ústavné požiadavky na postup zákonodarcu.

Iná otázka je, či návrh reformy, kde dôjde k teritoriálnemu zásahu v rámci snahy zásadne znížiť počet obcí, môže mať vplyv na územnú identitu obce. Nemáme ustálenú definíciu tohto pojmu. Na úrovni práva EÚ pojem identity funguje skôr ako

[31] Rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 4/2016 z 10. mája 2017

[32] VRABKO, Marián a kol.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 3. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2025, s. 105.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

„*národná identita*" upravený v čl. 4(2) ZEÚ, ktorá výslovne zahŕňa regionálnu a miestnu samosprávu ako súčasť identity. To vyvára predpoklady pre identitu územných komunít v prepojení na úroveň Európskej únie. Pričom v rámci miestnej samosprávy sa identita obce, či identita skupiny osôb pobývajúcich na jej území, chráni skôr implicitne cez zabezpečenie hraníc teritória a participácie. Dôraz na odkonzultovanie každej teritoriálnej zmeny cestou zmeny hraníc kladie aj Európska charta miestnej samosprávy.[33] V právnej doktríne sa reforma územnej samosprávy prepája so sociálnou identitou miestnej komunity, zahŕňajúcou spoločné územie, historickú skúsenosť, sociálnu interakciu a prevládajúce morálne normy, hodnoty a tradície.[34] V prípade územnej samosprávy sa občan stáva jej súčasťou automaticky.[35] Práve uvedený spôsob vzniku spolupatričnosti občana, obyvateľa k územiu na ktorom žije prehlbuje jeho vzťah a záujem o riadenie miestnych záležitostí.

Ak by sme vnímali územnú identitu ako súbor znakov a vzťahov, väzieb spoločenstva (komunity) k určitému územiu, ktoré sú istým spôsobom jedinečné (názov a symboly, historicko-kultúrne charakteristiky, jazykové prvky, hranice, zvyklosti), odlišujú ju od iných komunít na inom teritóriu, a zároveň odôvodňujú ochranu jej samosprávy, potom by zmeny územných municipiálnych hraníc mali prejsť procesom predchádzajúcej komunitnej konzultácie. Rovnako by tu nemalo dochádzať k takým zásahom, ktoré nerešpektujú podstatu danej miestnej samosprávy a ich následkom by mohlo byť vyprázdnenie obsahu práva tohto spoločenstva na samosprávu. Pri takto vymedzenej územnej identite možno naraziť na najväčší problém, ktorý trápi slovenskú samosprávu, a to, že väčšina z obcí má predstavu ako naplniť definíciu územnej identity svojej obce. Zároveň však nemožno prehliadať, že v Slovenskej republike sú oblasti, územia, kde sa objektívne dá naplniť znakmi definícia územnej identity. Tu narážame na procesné hranice nastavené v ústavnom systéme, že územné zmeny v rámci reformy by mali byť predvídateľné, transparentné a mali by rešpektovať požiadavku na participáciu obcí, resp. VÚC o vlastnom postavení.

Implementácia decentralizácie v praxi nie vždy korešponduje s verejným očakávaním. Existuje viacero problémov, ktoré bránia miestnym samosprávam efektívne vykonávať ich funkcie a zároveň obmedzujú zmysluplnú účasť zainteresovaných strán na tvorbe a implementácii politík. Patrí sem nedostatok

---

[33] Európska charta miestnej samosprávy čl. 5:
„ Článok 5 – Ochrana územných hraníc miestnych orgánov
So zainteresovanými miestnymi samosprávami sa vopred prekonzultujú všetky miestne zmeny územných hraníc, prípadne sa tam, kde to zákon umožňuje, uskutoční referendum."

[34] SEMIGINA, Tetyana – MAIDANNYK, Olena – ONISCHYK, Yuriy – ZHURAVEL, Yaroslav: Local Self-Government Reforms in Europe: Legal Aspects of Considering the Communities' Social Identity. In: Juridical Tribune – Tribuna Juridica, Vol. 10, No. 2 (2020), s. 207–221.

[35] MUNKOVÁ, Veronika In VRABKO, Marián a kol.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 3. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2025, s. 133.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

finančných zdrojov, technické problémy, inštitucionálne nedostatky, ako je obmedzená participácia a konflikty medzi jednotlivými zainteresovanými stranami, ako aj deficit politického líderstva.[36] Aktuálne jeden z najpálčivejších problémov samosprávy je to, že nie všetky obce dokážu využívať zverené originálne kompetencie. Dôvody sú rôzne: veľkosť obce vzhľadom na nízky počet obyvateľov nepotrebuje napríklad zriadiť školu, zdravotnícke zariadenie, či obecnú políciu. Obec by aj potrebovala využívať kompetenciu, avšak nemá administratívny aparát na jej zabezpečenie, resp. nemá dostupné zdroje financovania. V odbornej verejnosti sa možno stretnúť aj s otázkou, či má mať obec status obce, ak nevykonáva originálne kompetencie. Z ústavnoprávneho hľadiska by som vnímala odpoveď na túto otázku v intenciách vymedzenia základnej jednotky samosprávy ústavodarcom, čo však nemá dopad na status jednotky, ale skôr na efektivitu organizácie územnej samosprávy. Zrejme aj s touto otázkou sa chce vysporiadať avizovaná reforma s možnosťou odstupňovania kompetencií obcí. Ak ústavodarca objektívnym spôsobom dokáže v ústave obhájiť prerozdelenie kompetencií podľa veľkosti, je to v poriadku. Ak však ústavodarca vytvorí jednotku samosprávy a až zákon bude diferencovať jej kompetencie podľa veľkosti, čo sa v konečnom dôsledku v praxi môže meniť v čase podľa aktuálneho počtu obyvateľov, zrejme nastáva problém v nerešpektovaní rovnosti v prístupe ústavodarcu, či môže to naraziť na zákaz svojvôle a nerešpektovanie princípu predvídateľnosti a legitímnych očakávaní. Ešte je otázne, či budú pre takýto systém nastavené rovnaké kritéria obsadzovania zastupiteľských orgánov, volebný systém. Nerovnaké právomoci rovnakých jednotiek môžu mať tiež dopad na záujem uchádzať sa o úrad, čo rovnako v sebe nesie diskriminačný potenciál.

V rámci modernej spoločnosti musíme riešiť aj digitalizáciu a využívanie umelej inteligencie, kde v záujme právnych garancií budeme smerovať k opaku základu demokracie, t.j. centralizácii ako spôsobu riadenia pri distribúcii informácií. Využívanie digitálnych nástrojov a umelej inteligencie na lokálnej úrovni je nevyhnutnou požiadavkou doby, avšak tu je ústavnoprávna realita taká, že sme na ňu aktuálne nie veľmi pripravení a snaha kontrolovať ich využívanie vo verejnom záujme sa môže miestami dostať do kontradikcie s niektorými princípmi demokratického a právneho štátu.

Záver

Verejné služby zahŕňajú základné ľudské potreby nevyhnutné na prežitie a rozvoj, vrátane vzdelávania, zdravotnej starostlivosti, pracovných a sociálnych benefitov,

[36] NISHIMURA, Kohei: How Does Decentralization Affect the Performance of Municipalities in Urban Environmental Management in the Philippines? In: Lex Localis – Journal of Local Self-Government, Vol. 20, No. 4 (2022), s. 715.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

ktoré tvoria dôležitú súčasť systému verejného blahobytu poskytovaného miestnou samosprávou.[37] Kvalita miestnych verejných služieb sa vzťahuje na rozsah a mieru, v akej sú občanom garantované ich práva. Navyše, keďže verejná služba predstavuje určitú formu redistribúcie, jej rovnosť prispieva k znižovaniu príjmových rozdielov a k podpore sociálneho a ekonomického rozvoja, a to udržateľným a spravodlivým spôsobom.[38] Súčasná situácia s fungovaním slovenských obcí potvrdzuje potrebu územnosprávnej reformy. Doposiaľ zákonodarcom preferovaná medziobecná spolupráca ako alternatíva k zlučovaniu nezaznamenala v slovenskej obecnej praxi nejaký extrémny úspech. Preto ostáva do budúcnosti nevyhnutné uskutočniť reformu spôsobom, aby na jednej strane plne rešpektovala územnú identitu územných spoločenstiev tak, aby mohli naplno uplatňovať svoje právo na samosprávu. Zároveň je však potrebné navrhnúť zlučovanie obcí, resp. ich transformovanie do nových jednotiek tak, aby vedeli efektívne zabezpečiť verejné služby na miestnej úrovni a tiež vytvoriť udržateľné celky, ktoré by zároveň garantovali miestne plánovanie a demokraciu. Nastavenie spoločnosti prijať návrh reformy je v praxi výrazne determinovaný verejným a politickým diskurzom v aktuálnom čase. Občianska spoločnosť je na reformné aktivity, ktoré sa ich bezprostredne dotýkajú citlivá, vníma ich najmä optikou ekonomického benefitu a optikou výkonu miestnej politiky, miestnej demokracie. Aktuálny ústavný základ územnej samosprávy zodpovedá európskemu štandardu a malo by to tak ostať. Rovnako by sa v akejkoľvek reforme malo rešpektovať právo územného spoločenstva na samosprávu pri rešpektovaní jeho územnej identity. To však neznamená, že zákonodarca nemôže redukovať počet obcí, práve naopak efektívne prevedenie reformy by malo prispieť k naplneniu ústavného konceptu práva na samosprávu v kontexte zadefinovanej územnej identity ako jedného z prvkov tvoriacich obsah územnej samosprávy. Reforma je možná, ale musí byť v súlade s konceptom materiálneho jadra práva na samosprávu, proporcionalitou a procesnými garanciami. V rámci reformy by sa mal zákonodarca jednoznačnejšie vysporiadať s problémom, ktorý v sebe zahŕňa súčasná implementácia decentralizácie, kde sa preniesli početné úlohy na miestnu samosprávu v súlade s princípom subsidiarity, avšak pretrvávajú problémy s prekrývaním kompetencií, ktoré ovplyvňujú koordináciu medzi štátnou a lokálnou úrovňou. Táto oblasť úpravy sa pri súčasnom ústavnom vyjadrení dá veľmi vhodne doplniť a špecifikovať.

[37] CEPIKU, Denita – MASTRODASCIO, Marco: Equity in Public Services: A Systematic Literature Review. In: Public Administration Review, Vol. 81 (2021), s. 1020.

[38] MAO, Zhengang – ZHU, Yong: Does E-Government Integration Contribute to the Quality and Equality of Local Public Services? Empirical Evidence from China. In: Humanities and Social Sciences Communications, Vol. 12 (2025), https://doi.org/10.1057/s41599-025-04539-y

doi: 10.46282/bpf.2025.18

Zoznam použitej literatúry

1. BÁRÁNY, Eduard: (Ne)určitosť textu v ústavnom práve. In: OROSZ, Ladislav – GRABOWSKA, Sabina – MAJERČÁK, Tomáš (eds.): Ústavné dni. 25. výročie Ústavy Slovenskej republiky. VI. ústavné dni. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2018, s. 209–218. ISBN 978-80-8152-691-6.
2. BROZ, Jan: Ústavní zakotvení práva na samosprávu: vybrané problémy. In: ANTOŠ, Marek – WINTR, Jan (eds.): Výkonná a soudní moc v demokratickém právním státě. Praha: Leges, 2012. s. 33–47. ISBN 978-80-87576-42-2.
3. BUENDÍA-CARILLO, Daniel – NAVARRO-GALERA, Andrés – LARA-RUBIO, José – GÓMEZ-MIRANDA, María E.: Understanding the Relationship Between Municipal Structure and Size, Depopulation and Default Risk. In: Public Budgeting & Finance, Vol. 45, No. 3 (2025), s. 110–128. ISSN 0275-1100. https://doi.org/10.1111/pbaf.12400
4. CEPIKU, Denita – MASTRODASCIO, Marco: Equity in Public Services: A Systematic Literature Review. In: Public Administration Review, Vol. 81 (2021), s. 1019–1032. ISSN 0033-3352. https://doi.org/10.1111/puar.13402
5. DINSTEIN, Yoram: Collective Rights of Peoples and Minorities. In: The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 25, No. 1 (1976), s. 102–120. ISSN 0020-5893.
6. DOMARADZKI, Stanisław – KHVOSTOVA, Maryna – PUPOVAC, Dario: Karel Vasak's Generations of Rights and the Contemporary Human Rights Discourse. In: Human Rights Review, Vol. 20 (2019), s. 423–443. ISSN 1524-8879. https://doi.org/10.1007/s12142-019-00565-x
7. DWORKIN, Ronald: Když se práva berou vážně. Praha: Oikoymenh, 2001. 452 s. ISBN 80-7298-013-5.
8. FREEMAN, Michael: Are There Collective Human Rights? In: Political Studies, Vol. 43, No. 1 (1995), s. 25–32. ISSN 0032-3217.
9. GREEN, Leslie: Two Views of Collective Rights. In: Canadian Journal of Law and Jurisprudence, Vol. 4, No. 2 (1991), s. 315–328. ISSN 0841-8209
10. HIGDEM, Ulla – HØYER, Hans Chr. – LESJØ, Jon Helge – MØNNESS, Neslein E.: Changing Attitudes Towards Territorial Municipal Reforms – The Case of Inland Norway. In: Lex Localis – Journal of Local Self-Government, Vol. 18, No. 2 (2020), s. 271–292. ISSN 1581-5374. Dostupné na: https://lex-localis.org/index.php/LexLocalis/article/view/1274/632
11. JONES, Peter: Group Rights. In: ZALTA, Edward N. (ed.): The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2016 Edition). Stanford: Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2016. ISSN 1095-5054. Dostupné na: https://plato.stanford.edu/archives/sum2016/entries/rights-group/

doi: 10.46282/bpf.2025.18

12. KLÍMA, Karel a kol.: Veřejná subjektivní práva. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016. 312 s. ISBN 978-80-7468-092-3.
13. MAO, Zhengang – ZHU, Yong: Does E-Government Integration Contribute to the Quality and Equality of Local Public Services? Empirical Evidence from China. In: Humanities and Social Sciences Communications, Vol. 12 (2025), Article 242. ISSN 2662-9992. https://doi.org/10.1057/s41599-025-04539-y
14. NISHIMURA, Kohei: How Does Decentralization Affect the Performance of Municipalities in Urban Environmental Management in the Philippines? In: Lex Localis – Journal of Local Self-Government, Vol. 20, No. 4 (2022), s. 715–738. ISSN 1581-5374. Dostupné na: https://lex-localis.org/index.php/LexLocalis/article/view/1734/785
15. PANARA, Carlo: Conclusion – The Contribution of Local Self-Government to Constitutionalism in the Member States and in the EU Multi-Layered System of Governance. In: PANARA, Carlo – VARNEY, Michael R. (eds.): Local Government in Europe: The "Fourth" Level in the EU Multi-Layered System of Governance. London – New York: Routledge, 2013, s. 371–394. ISBN 978-1-138-93004-9.
16. POŠVÁR, Jozef: Obecné pojmy správního práva. Brno: Československý akademický spolek – Právník, 1946. 128 s.
17. RAMCHARAN, Bertrand G.: Individual, Collective and Group Rights: History, Theory, Practice and Contemporary Evolution. In: International Journal on Group Rights, Vol. 1, No. 1 (1993), s. 27–43. ISSN 0927-5940. Dostupné na: http://www.jstor.org/stable/24674494
18. RAZ, Joseph: Human Rights without Foundations. In: BESSON, Samantha – TASSIOULAS, John (eds.): The Philosophy of International Law. Oxford: Oxford University Press, 2010. S. 321–338. ISBN 978-0-19-920858-6.
19. RAZ, Joseph: The Morality of Freedom. Oxford: Clarendon Press, 1986. 480 s. ISBN 0-19-824807-5.
20. ROSE, Lawrence – PETTERSEN, Per Arnt: Endringer i kommunestrukturen. Hva skiller motstanderne fra de velvillige? In: SAGLIE, Jo – BJØRKLUND, Tor (eds.): Lokalvalg og lokalt folkestyre. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2005, s. 288–318. ISBN 82-05-33680-4.
21. SEMIGINA, Tetyana – MAIDANNYK, Olena – ONISCHYK, Yuriy – ZHURAVEL, Yaroslav: Local Self-Government Reforms in Europe: Legal Aspects of Considering the Communities' Social Identity. In: Juridical Tribune – Tribuna Juridica, Vol. 10, No. 2 (2020), s. 207–221. ISSN 2247-7195. Dostupné na: https://www.tribunajuridica.eu/arhiva/An10v2/3.%20Semigina%20et%20al.pdf
22. TRELLOVÁ, Lívia – VRABKO, Marián: Priame prejavy práva na samosprávu obce v kontexte verejnej správy. Praha: Leges, 2022. 196 s. ISBN 978-80-7502-617-0.
23. TRELLOVÁ, Lívia: Ústavnoprávne aspekty územnej samosprávy. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 228 s. ISBN 978-80-8168-939-0.

doi: 10.46282/bpf.2025.18

24. TRELLOVÁ, Lívia: Ústavný princíp územnej samosprávy pod vplyvom judikatúry Ústavného súdu SR. In: Bratislavské právnické fórum 2018 [elektronický dokument]: Ústavodarná moc verzus kontrola ústavnosti. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 131–142. ISBN 978-80-7160-534-9.
25. VERNARSKÝ, Martin: Právo obce na samosprávu ako subjektívne právo. In: VERNARSKÝ, Martin – KRÁL, Rastislav – MITAĽ, Ondrej – VOLOCHOVÁ, Jana (eds.): Kompetencie obecnej samosprávy a podiel štátu na ich uskutočňovaní. Košice: UPJŠ, Fakulta verejnej správy, 2019. S. 65–76. ISBN 978-80-8152-806-4.
26. VRABKO, Marián a kol.: Správne právo hmotné. Všeobecná časť. 3. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2025. 344 s. ISBN 978-80-8232-068-1.
27. Rozhodnutie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 55/00 z 19. decembra 2000.
28. Rozhodnutie Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 5/97 z 19. novembra 1997.
29. Rozhodnutie Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 103/03 z 28. mája 2003.
30. Rozhodnutie Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 5/2012 z 22. januára 2014.
31. Rozhodnutie Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 7/2017 z 31. mája 2017.
32. Rozhodnutie Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 4/2016 z 10. mája 2017.
33. Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 34/02 z 5. februára 2003. Sbírka nálezů a usnesení, sv. 29, s. 141 a nasl. (č. 53/2003 Sb.).

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Lívia Trellová, PhD.
livia.trellova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, katedra ústavného práva

doi: 10.46282/bpf.2025.18

Commercial Law and Economic Law Section
Digitalization of the Business Environment and Artificial Intelligence in Commercial Law

Sekcia obchodného a hospodárskeho práva
Digitalizácia podnikateľského prostredia a umelá inteligencia v obchodnom práve

UNFAIR COMMERCIAL PRACTICES IN DIGITAL AGE[1]

Jana Strémy[2]

Abstract: The spread of digital technologies creates several risk vectors for traders. In this article, the author addresses the issue of unfair commercial practices occurring in the digital space. One such practice is deepfake, which has a high potential to mislead consumers because it presents individuals as saying or doing things they never said or did, which can adversely affect consumers' economic decisions. Deepfakes can create highly convincing manipulated audio-visual content that may falsely portray products, services, or even the identity of the trader. Such fabricated material can spread quickly across online platforms, increasing the likelihood that consumers will rely on misleading or entirely false claims when making purchasing decisions.The situation is particularly alarming for traders that use digital marketing tools, as legal liability is a major issue, especially for consumer-oriented content. Using standard methods in social sciences, the author identify a correlation between artificial intelligence technologies and unfair practices in order to assess the adequacy of legal regulation.

Key words: unfair commercial practices, artificial intelligence, deepfake, consumer, digital technologies, legal liability.

Introduction

In this new AI era, where the ability of machine to replicate the complexity of human is no more a fragment of science fiction but it is becoming reality day after day. Digi transformation brings entrepreneurs (traders) more possibilities of interaction with consumers. Traders engaged in the consumer facing platforms and e-commerce have used new technologies (from cookies to machine learning and AI) to track and predict consumer behaviour and influence his choice. According to some authors research shows that our human psychological characteristics can be accurately predicted from their digital footprints e.g. Facebook Likes or Tweets.[3] So far

[1] This contribution is funded by the EU NextGenerationEU through the Slovak Republic's Recovery and Resilience Plan as part of the Artificial Intelligence for Legal Professions (AILE) project No. 09105-03-V02-00038.

[2] Faculty of Law, Comenius University in Bratislava

[3] MATZ, Sandra – KOSINSKI, Michal – NAVE,Gideon – STILLWELL, David: Psychological targeting as an effective approach to digital mass persuasion, In: Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A. 114 (48) 12714-12719,

doi: 10.46282/bpf.2025.19

however, national authorities stay *de facto* timid towards incorporating technologies in their daily work to monitor and detect wrongdoing. The fact that up to 84% of retailers already use artificial intelligence to execute and manage "shopping campaigns" illustrates the growing role of artificial intelligence in optimising business strategies.[4] According to a 2024 industry survey, 42% of retailers (and 64% of large retailers) already use some form of artificial intelligence. Nearly half of these retailers believe that generative AI will be a market differentiator.[5] AI accelerates and streamlines processes. However, it is also necessary to consider the other side of the coin: protecting the legitimate interests of consumers is challenging. AI technologies brings potentional risks of influencing consumers into making choices that do not serve their best interests[6] and it is transforming e-commerce and consumer interfaces, enabling merchants to interact with consumers in sophisticated ways. However, it is also raising issues such as manipulation, responsibility for content disseminated on the internet, the conflict between regulation and freedom of expression, the spread of alarmist news and the phenomenon of the 'liar's dividend'. It is particularly concerning that humans are still unreliable at identifying AI-generated content, often failing to recognise that they are interacting with a machine rather than a real person. This raises the issue of the challenges of consumer protection in the AI era. At first sight EU consumer law does not appear to be sufficiently clear or effective in tackling practices in the digital environment that undermine the effective enforcement of consumer rights, raising questions about the ability of the average or vulnerable consumer to make informed decisions about transactions. An essential aspect of consumers protection is *in natura* sufficient and effective legislation. Using analysis, comparison and synthesis, we tried to link the elements under scrutiny to observe the relationship between AI technologies and malpractices.

[online] 2017, [viewed 27 September 2025]. Available at: https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1710966114

[4] UNCTAD: Artificial Intelligence and Consumer Protection (Technical note produced within the framework of UNCTAD informal Working Group on Consumer Protection in e-commerce). [online]. 2024. [viewed 23 September 2025]. Available at: https://unctad.org/

[5] ZUMSTEIN, Darius – OEHNINGER, Fabian: Online Retailer Survey 2024 – Applications, Benefits, and Challenges of Artificial Intelligence in E-Commerce. [online]. 2024. [viewed 23 September 2025]. Available at: https://doi.org/10.21256/zhaw-2504

[6] TERRYN, Evelyne - MARQUEZ, Sylvia Martos: AI and Consumer Protection: An Introduction. In: SMUHA N.A., ed. The Cambridge Handbook of the Law, Ethics and Policy of Artificial Intelligence. Cambridge Law Handbooks. Cambridge University Press; [online]. 2025. [viewed 25 September 2025], p. 192-210 Available at: https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-handbook-of-the-law-ethics-and-policy-of-artificial-intelligence/ai-and-consumerprotection/F5F0BBC5ABC0318DD902417C07482F6B#chapter

doi: 10.46282/bpf.2025.19

Malpractices of traders in digital enviroment

The use of artificial intelligence in the EU platform is regulated by the AI Act, formally adopted by The European Council on 21 May 2024 [7], which is the EU's first set of rules on AI. The AI Act was published in the Official Journal of the European Union on the 12 July 2024. However, it is not fully effective, with some exceptions[8] from 2 August 2026, and we can also call it the world's first comprehensive AI law. The AI Act provides us a „risk-based approach" classification for AI systems with variety of divergent requirements and obligations. Traders use artificial intelligence to improve ad targeting for consumers and ensure that marketing messages reach the right audience at the right time. AI also supports personalized shopping experiences through tools such as virtual shopping assistants that tailor product suggestions based on consumer preferences.[9] In addition, AI-powered chatbots are increasingly being used to communicate with consumers and provide exactly personalized advice. Despite the fact that these AI applications are useful, they also create fertile ground for abusive practices, which are not easily detectable for consumers. Many consumers are unaware that they are being manipulated by "dark patterns" .

In 2022, the European Commission and national consumer protection authorities across the EU conducted two sweeps and one of them was focused on using dark (deceptive) patterns on websites and apps. The Commission's 2022 dark patterns study based on showed that 97% of the most popular websites and apps used by EU consumers involved at least one dark pattern.[10] Due to the EU public consultation, 89% of consumers reported being perplexed by dark patterns in web or app design

[7] The AI Act was published in the Official Journal of the European Union on the 12 July 2024.

[8] E.g. on 2 nd February 2025 the ban of AI systems with unacceptable risks came info force. Codes of practice(9 months after entry into force) and Rules on general-purpose AI systems that need to comply with transparency requirements (12 months after the entry into force).

[9] See further: STRYCHARZ, Joanna – DUIVENVOORDE, Bram: The exploitation of vulnerability through personalised marketing communication: are consumers protected? In: Internet Policy Review vol. 10 (4). [online]. 2021. [viewed 25 September 2025] Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3899991
https://policyreview.info/articles/analysis/exploitation-vulnerability-through-personalised-marketing-communication-are

[10](e.g. *Confirmshaming* i.e. passive-aggressive marketing strategy and emotional manipulation, *Nagging* i.e. asking repeatedly the same request, *Roach Motel* i.e. managing digital subscriptions like forced registrations and difficult cancellations, *Drip Pricing* i.e. hidden costs, *Urgency* i.e. deceptive fake countdown timers, Sneaking, i.e.. additive obligatory charges to a transaction at the final stage, etc.) See further: EUROPEAN COMMISSION: Behavioural Study on Unfair Commercial Practices in the Digital Environment: Dark Patterns and Manipulative Personalisation. Final Report. [online]. 2022. [viewed 23 September 2025]. Available at: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/606365bc-d58b-11ec-a95f-01aa75ed71a1/language-en

doi: 10.46282/bpf.2025.19

(online interfaces) and 76% of consumers felt pushed to buy something.[11] In one of its reports[12], the OECD stated that, from the perspective of EU legislators, certain dark patterns can be addressed under the Unfair Commercial Practices Directive[13].
AI driven dark patterns as deceptive tactics used in consumers interfaces that exploit consumers psychology and behaviour can go even further in even more sophisticated ways than traditional dark patterns. The historic drafts of the AI Act[14] already emphasized that certain practices involving the misuse of technology for "*manipulative, exploitative, and social control practices*" are prohibited because they "*contradict… Union values[15]… and Union fundamental rights, including the right to non-discrimination, data protection and privacy, and the rights of the child.*" Some authors et al. rightly point out, "*pro futuro* use of AI systems can be difficult to predict, and it seems premature to permanently establish a list of prohibited AI practices."[16] Article 5(1)(a) AI Act contains prohibition of three alternative types of manipulative techniques. This article recognize subliminal techniques beyond a person's consciousness, purposefully manipulative techniques and deceptive techniques. In order for an artificial intelligence system to fall within the scope of Article 5(1)(a) of the Artificial Intelligence Act, it must use at least one of the following techniques. Subliminal techniques are "hidden" and eliminate a person's rational defense against manipulation (capable of influencing decisions without the person being aware of it), which evokes discussions about moral and ethical aspects due to the violation of an individual's autonomy, freedom of action, and free choice. In practice, these are stimuli delivered through audio, visual, or tactile media that are too brief or subtle for a person to notice like a visual, auditory and tactile subliminal messages, subvisual and subaudible cueing, capable of influencing emotions, attitudes sor behaviour of addressee. All above techniques are capable to distort human behaviour materially

[11] EUROPEAN COMMISSION: Commission Staff Working Document – Fitness Check. [online]. 2024. [viewed 23 September 2025]. Available at: https://commission.europa.eu/document/download/707d7404-78e5-4aef-acfa

[12] OECD: Dark Commercial Patterns. OECD Digital Economy Papers, No. 336. [online]. 2022. [viewed 24 September 2025], p. 20. Available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/10/dark-commercial-patterns_9f6169cd/44f5e846-en.pdf

[13] Art. 6 Misleading conduct, Art. 7 Misleading omissions or Art. 8-9 Aggressive practices

[14] See further: https://artificialintelligenceact.eu/documents/ i.e. AIA Committee Draft from 2 February 2024

[15] Values of respect for human dignity, freedom, equality, democracy and the rule of law.

[16] See also: SMUHA, Nathalie A. – RENGERS, Emma – HARKENS, Adam – LI, Wenlong – MACLAREN, James – PISELLI, Riccardo – YEUNG, Karen: How the EU Can Achieve Legally Trustworthy AI: A Response to the European Commission's Proposal for an Artificial Intelligence Act. [online]. 2021. [viewed 25 September 2025], p. 20. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3899991

doi: 10.46282/bpf.2025.19

and subvert free choice. *Pro futuro* subliminal techniques can be *"facilitated, for example, by machine-brain interfaces or virtual reality".* The EC guidelines specifies that *"AI can also extend to emerging machine-brain interfaces and advanced techniques*[17], as is stated in Recital 29. Although the ability to "read" a person's private thoughts using tools available to consumers is currently unattainable, it is necessary to discuss these nuances.

AI powered or deceptive innovation plaster?

Still growing number of companies are emphasising the integration of AI into their business models or the incorporation of AI into their products, as evidenced by the increasing prevalence of terminology such as "AI-driven" or "AI-powered" in their promotional materials. The term "AI washing" has been coined to denote the practice of asserting that products are powered by artificial intelligence even when they are not, or of exaggerating the capabilities of products that use artificial intelligence, thereby creating a misleading impression of innovation. The term "AI washing" bears a strong resemblance to the concept of "greenwashing,[18]" as far as it refers to the practice of companies exaggerating their environmental efforts.[19] The practice of AI washing, defined as the exaggeration or falsification of claims pertaining to the integration of AI in products or services with the intent to mislead consumers and investors, bears a notable similarity to the concept of "greenwashing," wherein environmental claims are made in a manner that is potentially misleading or deceptive. The following are examples of typical forms of AI: The term 'AI-powered' is often used to describe systems that utilise basic algorithms and automation, or human operators who masquerade as 'AI'. The exaggeration of the capabilities or functionality of the AI employed in a given product or service constitutes a significant aspect of the progress. There are known cases of misuse of artificial intelligence, for example in the field of investment in the US, where the US Securities and Exchange Commission accused two investment advisors of making false and misleading claims

[17] E.g. lucid dreaming through technology such as masks for sleeping or smartwatches connected to smartphones or machine-brain interfaces that permit users to play a game with headgear that detects brain activity

[18] See further: STRÉMY, Jana – ZLOCHA, Ľubomír: Unfair Competition or the Fine Line Between Green Marketing and Greenwashing. In: Adamová, Z. *Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo.* 1. vyd. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2024, p. 87–99. ISBN 978-80-568-0709-5. [online]

[19] See further: EPERIESI-BECK, E.: Digitale Souveränität bei IT-Sicherheitslösungen endlich ernst nehmen. [online]. 2023. [viewed 12 September 2025]. Available at: https://www.security-insider.de/greenwashing-ai-washing-souveraenitaets-washing-digitale-souveraenitaet-datenschutz-a-9041e42caacf8977a7648ef0174edb77/

doi: 10.46282/bpf.2025.19

about the use of artificial intelligence to attract investors – financial consumers.[20] Further e.g. in the UK, the Advertising Standards Authority criticized an advertisement for an application that can be used to edit images allegedly using artificial intelligence as misleading.[21] In the retail sector In 2024, we can point to the widely publicized case of Amazon's "Just Walk Out" technology.[22] In the field of technology, some companies claim that their products are "powered by artificial intelligence," when in fact they do not use artificial intelligence or machine learning, but only conventional algorithms. The advertisement exaggerates the application's performance.[23] In our circumstances, it would be possible to punish conduct referred to as AI washing under unfair competition law, specifically Section 44 (1) of the Commercial Code.

Deepfake as a threat to virtual reality?

Although the definition of subliminal techniques in the AI Act seems extensive at first glance, its rationale focused on intent and degree of harm does not provide a comprehensive picture of how deepfake technology can manipulate consumers beyond conscious perception, cause deepfakes are explicitly created to reflect, but also distort, an individual's beliefs. As we have already mentioned, aspects of unreality in synthetic content are not easily recognizable to the human eye, and the role of artificial intelligence techniques (from the use of algorithms to disinformation) is to individually approximate replicated reality in synthetic content. In connection with technical solutions used by providers of artificial intelligence (AI) systems, entities deploying AI to generate or manipulate image, audio, or video content are required to clearly label such content as "deep fake." The AI Act partially overlooks this nuance, as evidenced by the relatively weak classification between limited-risk systems and completely prohibited practices. Of course, the risks emerging at present can only be observed step by step, but we should be aware of fact that deepfake technologies are not limited to one type or category of risk, but it would

[20] SEC: Charges Two Investment Advisers with Making False and Misleading Statements About Their Use of Artificial Intelligence. [online]. 2024. [viewed 24 September 2025]. Available at: https://www.sec.gov/newsroom/press-releases/2024-36

[21] ASA: Disclosure of AI in Advertising: Striking the Balance Between Creativity and Responsibility. [online]. 2023. [viewed 24 September 2025]. Available at: https://www.asa.org.uk/news/disclosure-of-ai-in-advertising-striking-the-balance-between-creativity-and-responsibility.html

[22] WOOLLACOTT, Emma: What is 'AI washing' and Why is it a Problem? [online]. 2024. Available at: https://www.bbc.com/news/articles/c9xx81228930

[23] E.g. In Slovakia the systém Pytagoras is presented as an intelligent online tool that helps brokers and financial advisors to efficiently manage administration, process contracts, and provide top-quality advice to clients, however, its background remains vague.

doi: 10.46282/bpf.2025.19

rather be a combination of „cascading effect at many different levels."[24] *Ad primum*, deepfakes targeting individuals often manifest themselves at the individual level. *Ad secundum*, they can cause harm to a particular group or organization. *Ad tertiam*, the cumulative effect of deepfakes can cause serious harm at the societal level. [25] Currently the most attention is dedicated to generative AI, which has been identified as a transformative force with the potential to significantly impact various industries and society as a whole.[26] To illustrate this point, consider the potential for deepfakes in advertising to mislead consumers, the exploitation of vulnerabilities by AI-generated personalised marketing, and the deceptive advice provided by B2C chatbots. This is primarily due to its ability to stimulate innovation, enhance individual autonomy, and augment productivity. However, one of the drawbacks of adopting this technology is that it is becoming increasingly difficult to distinguish human-generated content from synthetic content created by AI. This could potentially enable illegal and harmful conduct.[27]. If AI have capacity simulate different aspects of human intelligence (critically learning and decision making), then it could be argued that such capabilities would render AI applicable in circumstances where human discernment is required.

It is imperative to comprehend the significance, origins and scope of AI in order to understand its impact on consumers. Despite the majority of providers of generative artificial intelligence declaring that this technology should not be used for fraudulent purposes, the reality is quite different. For instance, fraudsters have started to utilise large language models to generate convincing phishing messages that are free of spelling and grammatical errors. Such errors have typically helped consumers identify scams in the past. Additionally, there have been instances of AI-generated deepfake audio being used to bypass voice recognition security systems on bank

[24] HUIJSTEE, Mariëtte van – BOHEEMEN, Pier van – DAS, Djurre – NIERLING, Linda – JAHNEL, Jutta Jahnel – KARABOGA, Murat – FATUN, Martin – KOOL, Linda – GERRITSEN, Joost: Tackling Deepfakes in European Policy. [online]. 2021. [viewed 25 September 2025]. Available at: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690039/EPRS_STU(2021)690039_EN.pdf

[25] Ibid. p.4-5.

[26] Generative AI has the potential to enable companies to automatically generate advertising copy and images, which could result in significant cost reductions. It has also the potential to enhance and automate personalised marketing, thereby enabling companies to deliver the appropriate persuasive message at the optimal time to each potential customer. These technologies offer potential advantages but also bear risks for consumers. See further: DUIVENVOORDE, Bram: Generative AI and the future of marketing: A consumer protection perspective In: Computer Law & Security Review, vol. 57, [online]. 2025. [viewed 25 September 2025]. Available at: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212473X25000148)

[27] TAMBIAMA, Madiega: Generative AI and Watermarking. [online]. 2023. [viewed 10 September 2025]. Available at: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/757583/EPRS_BRI(2023)757583_EN.pdf

doi: 10.46282/bpf.2025.19

accounts. This demonstrates the potential of voice cloning to undermine biometric security systems and enable fraud. The potential for deepfakes to be used with alarming effectiveness in the context of consumer fraud has been well documented. Similarly, AI-generated text has been shown to be equally effective in the dissemination of misleading information and the influence of consumer decisions.

This article was also inspired by a case involving one of Slovakia's largest banks, Slovenská sporiteľňa, which is a paradigmatic example of victim of deepfake fraud in a business environment and in B2C relations. The corpus delicti consisted of deepfake videos appearing on YouTube and social networks in which the then CEO of the bank, Mr. P. Krutil, allegedly addressed viewers with an offer to invest through a new application that promised high and guaranteed returns. These videos were created with the intention of influencing financial consumers to make a business decision that they would not otherwise have made, i.e. investing funds in a fraudulent investment platform, with the attackers relying on the credibility that the bank and its senior representative had built up over many years of operating on the Slovak market. Such abuse of a person with the aim of misusing the credibility of an individual or institution is called „spoofing". Spoofing is a type of cyberattack that seriously threatens people's security and privacy. It occurs when an attacker pretends to be someone else—usually a trusted person or institution. Spoofing can take several forms: deepfake audio or video, where the likeness or voice of a well-known and trusted person is used to appear authentic (as was the case in the example mentioned earlier in this article); telephone spoofing, where the attacker calls from a number very similar to that of a bank or other institution, giving the victim the impression that it is an official call and prompting them to answer; or email and website spoofing, where fake emails or websites appear official at first glance. Therefore, spoofing is not only about misusing someone's image or voice in digital content, but more broadly about a false identity intended to deceive and exploit the victim's trust. The bank responded in kind with public warnings and alerts about the fake content of the videos, urging the public not to respond to such offers. There are several details that can help identify deepfakes, such as unusual lip movements, mismatches between sound and image, unnatural voices, or strange eye movements. Despite repeated warnings from the bank, the videos unfortunately remained active on YouTube, which pointed to the platform's inadequate response in detecting and blocking fraudulent content. In this regard, we also encounter the concept of hosting defense as defined in the Digital Services Act (DSA). Article 6 of Digital Services Act (DSA) has replaced the original eCommerce Directive's hosting defence in Article 14, but the core principle remains: a provider is exempt from liability for user-uploaded illegal content unless they possess knowledge of its

doi: 10.46282/bpf.2025.19

unlawful nature and fail to act. [28] It is important to note that Article 6 of the Digital Services Act requires platforms, upon obtaining such knowledge or information (about the harmful nature of content), to acts expeditiously to remove or disable access to illegal content. In this regard, it is also necessary to address the interpretation of "acts expeditiously." Although the interpretation of the term "illegal content" means any information which is not in compliance with Union law or the law of a Member State concerned is known, the interpretation of the phrase "acts expeditiously" remains vague and apparently subject to *ad hoc* assessment of circumstances. We suppose that it will be a matter of acting quickly and efficiently, or in a prompt manner, without undue delay. The impacts of this incident are, in fact, multidimensional. First and foremost, there is a direct risk to potential victims of deepfake fraud (financial consumers).[29] On another level, it is necessary to perceive the threat and damage to the goodwil of the trader, i.e. the bank, as well as the disruption of public confidence in its management. We can conclude that cyber attacks are also evolving from, say, widespread (general) fraud to sophisticated and targeted attacks. The misuse of the identity of the bank's executive director was therefore not accidental, with the aim of abusing trust in the authority and credibility of the person. This is a relatively new form of attack on the "digital identity" of a trader and shows that traditional security measures aimed at protecting networks and data are no longer sufficient today. According to the above, protection is now also required for the digital footprints and images of key figures, which are easily accessible on social networks. The incident at SLSP thus signals that in the future, one of the main targets of cybercriminals may be the direct manipulation of identity for financial gain and market destabilization.[30]

The dissemination of deepfake videos on social media platforms is a prevalent phenomenon, frequently characterised by malicious intentions[31]. Although in the

[28] Although the European Digital Services Act, which came into force in 2024, complements the AI Act in this regard by imposing more extensive obligations on online platforms. Its purpose is to combat illegal and harmful activities, including the spread of disinformation. Large online platforms are subject to stricter controls and must implement effective mechanisms for reporting and removing illegal content, including harmful deepfakes.

[29] TA3: Deepfake Can Cost You Thousands of Euros. SLSP Warns Against Fraudsters Who Misuse the Name of the Bank and the Media. [online]. [viewed 24 September 2025]. Available at: https://www.ta3.com/clanok/1005557/deepfake-vas-moze-pripravit-o-tisice-slsp-varuje-pred-podvodnikmi-ktori-zneuzivaju-meno-banky-aj-medii

[30] KPMG International: Deepfake Threats to Companies. [online]. 2025. [viewed 10 September 2025]. Available at: https://kpmg.com/xx/en/our-insights/risk-and-regulation/deepfake-threats.html

[31] Current examples of which have been shown across the encrypted messaging platform Telegram to spread propaganda around the Russian invasion of Ukraine. See further: GRIFFITHS, John: Deepfake Influencers: The Future of Fashion Advertising? [online]. 2022. [viewed 20 September 2025]. Available at: https://foundationagency.co.uk/blog/deepfake-influencers-the-future-of-fashion-advertising/

doi: 10.46282/bpf.2025.19

case of Slovenská sporiteľňa we can talk about i.e. deepfake spoofing [32] entails the utilisation of artificial intelligence (AI) to generate synthetic videos, images, or audio, which are designed to impersonate trusted individuals with a high degree of authenticity, thereby deceiving victims into divulging sensitive information or transferring funds. This term is defined in Article 3(60) of Regulation (EU) No. 2024/1689 of the European Parliament and of the Council (hereinafter also referred to as "AI Regulation"). This term is defined in Article 3(60) of Regulation (EU) No. 2024/1689 of the European Parliament and of the Council (hereinafter also referred to as the "AI Act") as content created or manipulated using AI that resembles existing persons, objects, places, entities, or events and may falsely appear to be authentic or true to a human being. Under this regulation, consumers must be clearly and conspicuously informed that the content has been created by artificial intelligence—for example, with labels such as "AI generated" or "made by AI." The AI Act also takes into account freedom of expression, artistic creation, and satire. In cases where deep fakes are part of artistic, creative, or satirical content, the transparency obligation is limited to disclosing the existence of such content in an appropriate manner that does not interfere with the experience of the work, its normal use, or its quality.[33] However, the question of what can be considered "appropriate" labeling is a matter of debate. One example was an AI model created by Seraphinne Vallora for the August 2025 issue of Vogue magazine, which was used in an advertisement for the Guess brand. Although Vogue labeled the content "produced by Seraphinne Vallora on AI" in accordance with Section 50(4) of the AI Act, consumers criticized the label as being too small and potentially misleading. Conversely, Vogue argued that a more prominent label would detract from the artistic nature of the magazine.

Another area where deep fakes are controversial is the use of famous people's faces in humorous, satirical, or other content without their consent. Such content can give the impression that the person depicted by AI is real, which can damage their reputation or lead to other illegal manipulations. Deep fakes are not only a problem in terms of potentially misleading consumers. Their use often also infringes on individuals' personal rights—for example, when an individual's image or voice is used without their consent. In such cases, Regulation No. 2016/679 (GDPR) also applies, as the face and voice can be considered biometric data. If a deep fake damages a person's reputation, there are legal tools available for defense – from personality

[32] Spoofing is cybercriminal masquerading as a trusted entity or device to deceive the user into performing an action that is beneficial to the hacker – and detrimental to the user. The act of concealing one's true identity by means of disguising or misrepresenting oneself is referred to as spoofing.

[33] REGULATION (EU) 2024/1689 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL: Artificial Intelligence Act. Article 50, paragraph 4. [online]. [viewed 27 September 2025]. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689

doi: 10.46282/bpf.2025.19

protection under the Civil Code [34] to criminal consequences. Furthermore, if deep fakes are used in a commercial or public context without clear labeling indicating that the content is AI-generated, this may constitute a violation of the transparency obligations under the AI Act. Under Article 99(4)(g) of the AI Act, the competent authority may impose an administrative fine of up to 15,000,000 € or, if the offender is an undertaking, up to 3% of its total worldwide annual turnover for the previous financial year. The penalty is determined based on whichever amount is higher. The issue of deep fakes needs to be viewed in a broader context. In the United States, the Take It Down Act was passed on May 19, 2025, representing a major step forward in the regulation of AI-generated deep fakes.[35] The legislation in question also criminalises the publication of illegal intimate images without the consent of the person concerned, including those created using artificial intelligence. The legislation imposes an obligation on online platforms to remove such content within 48 hours of notification and introduces penalties of up to three years' imprisonment for offenders.[36] Another legislative step is the Deepfakes Accountability Act, which aims to protect national security from threats associated with deepfake technology and provides legal protection to victims harmed by the use of deepfake content.[37] This law should bring more transparency to the use of deepfake technology and also establishes legitimate remedies for victims. Beyond legal issues, deepfakes also pose a significant moral and social problem. AI-generated models often depict unattainable ideals of beauty that people naturally compare themselves to, which can lead to lower self-esteem and efforts to achieve a perfect appearance.[38] The Dove brand's 2024 advertising campaign also drew attention to the prejudices associated with artificial intelligence.[39] Despite the recent surge in attention to the issue of deep

[34] Act No. 40/1964 Coll., the Civil Code, (Občiansky zákonník). Sections 11 to 16.

[35] CONGRESS.GOV: S. 146 – Take it down Act. [online]. [viewed 28 September 2025]. Avaible at: https://www.congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/146

[36] CONGRESS.GOV: S.146 – Take it down Act., Article 60 paragraph 3. [online]. [viewed 28 September 2025]. Avaible at: https://www.congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/146/text

[37] CONGRESS.GOV: H.R. 5586 - Deepfakes Accountability Act. [online]. [viewed 28 Septemeber 2025]. Avaible at: https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/5586/text

[38] Compare: Burkell, J. and Gosse Ch. note that deepfake technology, while "not inherently problematic," is rooted in social and cultural attitudes that can reinforce harmful consequences, such as exposing women to an increased risk of objectification and intimidation. BURKELL, Jacqeulyn – GOSSE, Chandell : Nothing new here: Emphasizing the social and cultural context of deepfakes, In: First Monday 24(12), [online] 2019, [viewed 25 September 2025]. Available at: https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/10287

[39] There, the image generator was asked to create "the most beautiful woman in the world." However, the results were almost identical figures—young, slim, with pale skin, light hair, and blue eyes. The images created in this way bore a striking resemblance to the visuals of the Guess AI model and reopened the debate about the stereotypes that artificial intelligence reproduces. BBC: Does this look

doi: 10.46282/bpf.2025.19

fakes and the gradual expansion of legislation, existing regulations are not yet deemed adequate to comprehensively address the risks, moral and ethical issues associated with this technology.

Application and limits of Deepfakes in current slovak legislation

Although Slovak law does not contain specific provisions on deepfakes, it provides a range of legal instruments that can be used to address such cases. However, it is necessary to take into account the fact that the effectiveness of these instruments may be limited in the digital environment. We can conclude that this is a fragmented and reactive system of legal protection[40]. Article 19(1) of the Constitution of the Slovak Republic guarantees the right of every individual to preserve their human dignity, personal honour and good reputation, as well as the protection of their name. In our country, the right to the protection of a natural person's personality is regulated by the provisions of § 11 et seq. of Act No. 40/1964 Coll. of the Civil Code. These provisions enshrine a group of absolute subjective rights that apply to everyone and are not subject to a statute of limitations. Protection of the personality includes name, honour, dignity and privacy, as well as likeness and voice. Therefore, the unauthorised use of the image and voice of the CEO of SLSP in a deepfake video constitutes a direct infringement of his personality rights. The right to one's image arises at the moment it is captured, including digital recordings. In the event of unauthorised infringement, the injured party may seek judicial protection by filing an action for injunctive relief, requesting that the perpetrator refrain from further infringements. In the case of deepfake content, this would mean requesting the removal of videos. The court may also award moral satisfaction (e.g. an apology) or, in cases of significant reduction in dignity and respectability in society, monetary compensation if the infringement has caused non-pecuniary damage. Although these provisions provide a legal basis for prosecuting deepfakes, they are reactive and dependent on the initiative of the injured party. They also face practical obstacles. In practice, identifying a perpetrator operating anonymously from another jurisdiction can be difficult, and the time limits for legal proceedings are insufficient given how quickly disinformation spreads on the internet. In this context, it is also necessary to refer to Section 19b(2) and (3) of the Civil Code, according to which a legal entity is entitled to certain protection in the event of an unjustified interference with its reputation. In accordance with the aforementioned provision, in the event of interference with the reputation of a legal entity (goodwill), it is possible to seek a

like a real woman? AI model in Vogue raises concerns about beauty standards. [published on 27 July 2025]. [online]. [viewed at 27 September 2025]. Avaible at: https://www.bbc.com/news/articles/cgeqeo84nn4o

[40] inconsistent, and respond only after a problem has occurred, rather than proactively preventing it

doi: 10.46282/bpf.2025.19

court order requiring the third party to refrain from interfering with the reputation, to remedy the defective situation, and to provide adequate satisfaction, which may also be claimed in monetary terms.
It is imperative to distinguish between such satisfaction and compensation for damages, as these are two discrete entities. Consequently, in addition to non-material damage, unauthorised interference with the reputation of a legal entity may also constitute damage, for which compensation may be sought on the basis of Section 420 of the Civil Code. We could also discuss the factual basis of unfair competition (e.g., misleading advertising promising guaranteed and high returns on fictitious investment platforms, which abused SLSP bank, could be classified as unfair competition together with parasitism).

Conclusion

In the era of artificial intelligence, it may sometimes seem that the only compass that helps us navigate the blurred lines between the real and the artificial is still our human discrement and in other cases, there is more or less effective legislation. In this article, we have focused on the problem of unfair practices by traders - retailers when using artificial intelligence technologies. The advent of artificial intelligence has a profound impact on the consumer experience, both online and offline. While we should evaluate sufficiency and efficiency of legislation therefore, the response to this question is not straightforward. When using artificial intelligence to generate advertisements, virtual influencers, or another commercial content, the content should include information such as "created by artificial intelligence" or "virtual character," especially in the case of consumer-oriented content. Transparency in the B2C sector is essential. Eliminating unfair practices such as dark patterns, AI washing, or deepfakes with fraudulent or malicious intent powered by artificial intelligence requires a comprehensive approach that involves consumers, developers, and at least regulators. The present legal framework in Slovakia is characterised by its fragmentation and a greater emphasis on reactivity in comparison to proactivity. It is to be hoped that the European legislator will provide greater clarity on the matter by the adoption and enforcement of the AI Act and the imminent Digital Fairness Act, the proposal of which is expected by mid-2026 and will introduce rules to prevent behavioural profiling, dark patterns, and AI-driven manipulative tactics.

Bibliography

1. ASA: Disclosure of AI in Advertising: Striking the Balance Between Creativity and Responsibility. [online]. 2023. [viewed 27 September 2025]. Available at: https://www.asa.org.uk/news/disclosure-of-ai-in-advertising-striking-the-balance-between-creativity-and-responsibility.html

doi: 10.46282/bpf.2025.19

2. BURKELL, Jacqeulyn – GOSSE, Chandell : Nothing new here: Emphasizing the social and cultural context of deepfakes, In: First Monday 24(12), [online] 2019, [viewed 25 September 2025]. Available at: https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/10287
3. CONGRESS.GOV: H.R. 5586 – Deepfakes Accountability Act. [online]. [viewed 28 September 2025]. Available at: https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/5586/text
4. CONGRESS.GOV: S. 146 – Take it down Act. [online]. [viewed 28 September 2025]. Available at: https://www.congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/146
5. DUIVENVOORDE, Bram: Generative AI and the future of marketing: A consumer protection perspective In: Computer Law & Security Review, vol. 57, [online]. 2025. [viewed 25 September 2025]. Available at:https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212473X25000148)
6. EPERIESI-BECK, E.: Digitale Souveränität bei IT-Sicherheitslösungen endlich ernst nehmen. [online]. 2023. [viewed 12 September 2025]. Available at: https://www.security-insider.de/greenwashing-ai-washing-souveraenitaets-washing-digitale-souveraenitaet-datenschutz-a-9041e42caacf8977a7648ef0174edb77
7. EUROPEAN COMMISSION: Behavioural Study on Unfair Commercial Practices in the Digital Environment: Dark Patterns and Manipulative Personalisation. Final Report. [online]. 2022. [viewed 23 September 2025]. Available at: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/606365bc-d58b-11ec-a95f-01aa75ed71a1
8. EUROPEAN COMMISSION: Commission Staff Working Document – Fitness Check. [online]. 2024. [viewed 23 September 2025]. Available at: https://commission.europa.eu/document/download/707d7404-78e5-4aef-acfa
9. EU: Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council – Artificial Intelligence Act. Article 50, paragraph 4. [online]. [viewed 27 September 2025]. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689
10. EU Artificial Intelligence Act: Historic Documents. [online]. [viewed 02 February 2024]. Available at: https://artificialintelligenceact.eu/documents/
11. GRIFFITHS, John: Deepfake Influencers: The Future of Fashion Advertising? [online]. 2022. [viewed 20 September 2025]. Available at: https://foundationagency.co.uk/blog/deepfake-influencers-the-future-of-fashion-advertising/
12. HUIJSTEE, Mariëtte van – BOHEEMEN, Pier van – DAS, Djurre – NIERLING, Linda – JAHNEL, Jutta Jahnel – KARABOGA, Murat – FATUN, Martin – KOOL, Linda – GERRITSEN, Joost: Tackling Deepfakes in European Policy. [online].

doi: 10.46282/bpf.2025.19

2021. [viewed 25 September 2025]. Available at: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/690039/EPRS_STU(2021)690039_EN.pdf
13. KPMG International: Deepfake Threats to Companies. [online]. [viewed 25 September 2025]. Available at: https://kpmg.com/xx/en/our-insights/risk-and-regulation/deepfake-threats.html
14. MATZ, Sandra – KOSINSKI, Michal – NAVE,Gideon – STILLWELL, David: Psychological targeting as an effective approach to digital mass persuasion, In: Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A. 114 (48) 12714-12719, [online] 2017, [viewed 27 September 2025]. Available at: https://www.pnas.org/doi/full/10.1073/pnas.1710966114
15. OECD: Dark Commercial Patterns. OECD Digital Economy Papers, No. 336. [online]. 2022. [viewed 24 September 2025]. p. 20. Available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/10/dark-commercial-patterns_9f6169cd/44f5e846-en.pdf
16. SEC: Charges Two Investment Advisers with Making False and Misleading Statements About Their Use of Artificial Intelligence. [online]. 2024. [viewed 28 September 2025]. Available at: https://www.sec.gov/newsroom/press-releases/2024-36
17. SMUHA, Nathalie A. – RENGERS, Emma – HARKENS, Adam – LI, Wenlong – MACLAREN, James – PISELLI, Riccardo – YEUNG, Karen: How the EU Can Achieve Legally Trustworthy AI: A Response to the European Commission's Proposal for an Artificial Intelligence Act. [online]. 2021. [viewed 25 September 2025]. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3899991
18. STRÉMY, Jana – ZLOCHA, Ľubomír: Unfair Competition or the Fine Line Between Green Marketing and Greenwashing. In: Adamová, Z. *Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo.* Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2024, p. 87–99. ISBN 978-80-568-0709-5. [online].
19. STRYCHARZ, Joanna – DUIVENVOORDE, Bram:The exploitation of vulnerability through personalised marketing communication: are consumers protected? In: *Internet Policy Review* vol. 10 (4). [online]. 2021. [viewed 25 September 2025] Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3899991 https://policyreview.info/articles/analysis/exploitation-vulnerability-through-personalised-marketing-communication-are
20. TA3: Deepfake Can Cost You Thousands of Euros. SLSP Warns Against Fraudsters Who Misuse the Name of the Bank and the Media. [online]. [viewed 24 September 2025]. Available at:

https://www.ta3.com/clanok/1005557/deepfake-vas-moze-pripravit-o-tisice-slsp-varuje-pred-podvodnikmi-ktori-zneuzivaju-meno-banky-aj-medii
21. TAMBIAMA, Madiega: Generative AI and Watermarking. [online]. 2023. [viewed 10 September 2025]. Available at: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/757583/EPRS_BRI(2023)757583_EN.pdf
22. TERRYN, Evelyne - MARQUEZ, Sylvia Martos: AI and Consumer Protection: An Introduction. In: Smuha NA, ed. The Cambridge Handbook of the Law, Ethics and Policy of Artificial Intelligence. Cambridge Law Handbooks. Cambridge University Press; [online]. 202. [viewed 25 September 2025], p. 192-210 Available at: https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-handbook-of-the-law-ethics-and-policy-of-artificial-intelligence/ai-and-consumerprotection/F5F0BBC5ABC0318DD902417C07482F6B#chapter
23. UNCTAD: Artificial Intelligence and Consumer Protection (Technical note produced within the framework of UNCTAD informal Working Group on Consumer Protection in e-commerce). [online]. 2024. [viewed 27 September 2025]. Available at: https://unctad.org/
24. WOOLLACOTT, Emma: What is 'AI washing' and Why is it a Problem? [online]. 2024. Available at: https://www.bbc.com/news/articles/c9xx81228930
25. ZUMSTEIN, Darius – OEHNINGER, Fabian: Online Retailer Survey 2024 – Applications, Benefits, and Challenges of Artificial Intelligence in E-Commerce. [online]. 2024. [viewed 23 September 2025]. Available at: https://doi.org/10.21256/zhaw-2504

Contact details

doc. JUDr. Jana Strémy, PhD.
jana.stremy@flaw.uniba.sk
Department of Commercial Law and Economic Law
Faculty of Law, Comenius University in Bratislava

doi: 10.46282/bpf.2025.19

NEKALÉ OBCHODNÉ PRAKTIKY V DIGITÁLNOM MARKETINGU A ICH PRÁVNE NÁSLEDKY[1]

UNFAIR BUSINESS PRACTICES IN DIGITAL MARKETING AND THEIR LEGAL CONSEQUENCES

Simona Rudohradská[2]

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá nekalými obchodnými praktikami obchodníkov, vyskytujúcimi sa v online priestore. Nekalé obchodné praktiky môžu mať negatívny dopad tak vo vzťahoch B2B ako aj vo vzťahoch B2C, pričom reguláciu uvedenej oblasti možno označiť za viacvrstvovú a prelínajúcu tak súkromnoprávnou, ako aj verejnoprávnou rovinou práva. Uvedené má vplyv na nástroje a prostriedky uplatňovania práv subjektov dotknutých nekalosúťažným konaním. Osobitná pozornosť je venovaná aj prepojeniu tradičných inštitútov obchodného práva s novými povinnosťami digitálnych gigantov v zmysle novej regulácie ovplyvňujúcej účinnosť ochrany pred nekalými praktikami. Cieľom príspevku je vymedzenie právneho rámca regulujúceho nekalé obchodné praktiky so zreteľom na možnosti uplatňovania príslušných nárokov tak vo vzťahu k subjektom konkurujúcim nekalo prezentovaným tovarom a službám, ako aj spotrebiteľom, resp. užívateľom týchto tovarov a služieb. Parciálnym cieľom je analýza regulačného rámca povinností subjektov umožňujúcich prezentáciu resp. marketing produktov, so špecifickým zreteľom na povinnosti vyplývajúce z Aktu o digitálnych službách v kontexte online reklamy. Overovaná hypotéza predstavuje východisko, že regulačný rámec poskytuje rovnakú úroveň ochrany obom kategóriám subjektov – tak obchodníkom, ako aj spotrebiteľom.

Kľúčové slová: nekalá súťaž, ochrana spotrebiteľa, digitálny marketing, reklama, online platformy

Abstract: The article examines unfair commercial practices employed by traders in the online environment. Unfair commercial practices may adversely affect both B2B and B2C relationships, while the regulation of this area can be characterised as multilayered, encompassing elements of both private and

[1] Tento príspevok bol spracovaný ako čiastočný výstup projektov ALTAML 09I05-03-V02-00049 - Automatizácia analýzy právnych textov na základe strojového učenia.

[2] Katedra obchodného a hospodárskeho práva, Právnická fakulta, UPJŠ

doi: 10.46282/bpf.2025.20

public law. This complexity directly influences the tools and mechanisms available for the enforcement of rights by parties affected by unfair competition. Particular attention is devoted to the interaction between traditional commercial law concepts and the new obligations imposed on major digital platforms under recent regulatory instruments, which substantially shape the effectiveness of protection against unfair practices. The aim of the article is to delineate the legal framework governing unfair commercial practices, with an emphasis on the enforcement of relevant claims both vis-à-vis competitors engaging in unfair presentation of goods and services and vis-à-vis consumers or users of such goods and services. A partial objective is the analysis of the regulatory obligations of entities enabling the presentation or marketing of products, with specific regard to the duties stemming from the Digital Services Act in the context of online advertising. The verified hypothesis assumes that the regulatory framework provides an equivalent level of protection to both categories of stakeholders—traders and consumers alike.

Key words: unfair competition, consumer protection, digital marketing, advertising, online platforms

Úvod

Digitalizácia a rozvoj v oblasti digitálnych platforiem zásadným spôsobom transformovali tradičné formy marketingu. Štandardná forma reklamy je v čoraz väčšej miere vytláčaná a nahrádzaná cielenou, personalizovanou a automatizovanou reklamou na digitálnych platformách, kam zaraďujeme sociálne siete, vyhľadávače, online trhoviská či rôzne komunikačné platformy. Digitálni giganti zhromažďujú veľké množstvo dát, ktoré im umožňujú prispôsobiť reklamu jednotlivým používateľom a týmto spôsobom zefektívniť jej cielenie na potenciálnych zákazníkov, podľa ich preferencií a vyhľadávania v online priestore. Online platformy pritom častokrát využívajú dáta nielen z užívateľských preferencií v rámci správania a vyhľadávania konkrétneho užívateľa na predmetnej platforme, ale rovnako aj jeho vyhľadávanie v ostatných vyhľadávačoch, či zbieraním dát o jeho ďalších aktivitách v rámci ostatných aplikácií či webových stránok. Do popredia sa rovnako dostal aj marketing zabezpečovaný influencermi, ktorí propagujú produkty prostredníctvom sociálnych sietí. Takáto forma propagácie môže zvýšiť dôveru potenciálneho zákazníka a častokrát pôsobí na užívateľov platforiem autentickejšie. Taktiež sa významným spôsobom zmenilo nazeranie spotrebiteľa na udržateľnosť a ochranu životného prostredia, čo vedie k praktikám známym pod označením greenwashing. Napriek významným hospodárskym prínosom digitálneho marketingu táto oblasť priniesla aj nové formy nekalých obchodných praktík, ktoré sa mnohokrát ocitajú

doi: 10.46282/bpf.2025.20

mimo regulačného rámca vnútroštátneho práva, či práva EÚ. Nekalé obchodné praktiky v digitálnom prostredí nie sú len otázkou férovej súťaže medzi podnikateľmi, ale môžu predstavovať aj ohrozenie či zásahy do práv spotrebiteľov, aj so zreteľom na skutočnosť, že používateľmi digitálnych platforiem sú častokrát deti a mladistvé osoby, ktoré môžu byť voči sofistikovaným obchodným praktikám menej kritické než priemerný spotrebiteľ.[3] Právne následky takýchto praktík sa môžu prejavovať nielen v súkromnoprávnej rovine, ale bádame aj presah do verejnoprávnej oblasti, nevynímajúc aj aspekty bezpečnosti ponúkaných tovarov a služieb. Cieľom príspevku je vymedziť právny rámec, ktorý vo vnútroštátnych podmienkach uvedenú oblasť reguluje a selektovať relevantné aspekty regulácie so zreteľom na digitálnych marketing. Parciálny cieľom príspevku je taktiež sumarizovať a následne analyzovať vybrané fenomény digitálneho marketingu.

Súčasný stav skúmanej problematiky (State of Art)

Pri skúmaní otázky, ktoré konkrétne faktory ovplyvňujú správanie a rozhodovanie používateľov digitálnych platforiem v rámci influencer marketingu podľa meta-analýzy venujúcej sa vplyvu influencerov na sociálnych sieťach na angažovanosť zákazníkov a ich zámeru nakupovať, napriek obrovskému počtu štúdií výskumníci nedosiahli konsenzus o vzťahu medzi konkrétnymi charakteristikami influencerov na sociálnych sieťach a angažovanosťou zákazníkov a ich zámerom nákupu.[4] Nejestvuje teda vedecký konsenzus na konkrétnych vlastnostiach influencera, ktoré zákazníka prijmú k ekonomickému rozhodnutiu uskutočniť transakciu. Preferencia používateľov sociálnych sietí vo vzťahu k vlastnostiam influencerov naďalej zostáva vysoko individuálnou a líšiacou sa od používateľa k používateľovi. Problematika nekalých obchodných praktík v online priestore je zastúpená v odbornej spisbe tak slovenských, ako aj zahraničných odborníkov. V rámci oblasti greenwashingu Strémy a Zlocha konštatujú, že influenceri by sa mohli greenwashingu dopustiť tým, že by prezentovali značky ako udržateľnejšie, než v skutočnosti sú.[5] Zdôrazňujú, že

[3] Priemerný spotrebiteľ je definovaný v rámci znenia smernice 2005/29/ES Smernica Európskeho Parlamentu a Rady z 11. mája 2005 o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu, a označuje ho ako osobu, ktorá je v rozumnej miere dobre informovaná, vnímavá a obozretná, pri zohľadnení sociálnych, kultúrnych a jazykových faktorov, ako ho vykladal Súdny dvor EÚ (bod 18 preambuly)

[4] AO, Lie - BANSAL, Rohit - PRUTHI, Nishita - KHASKHELI, Muhammad Bilawal: Impact of Social Media Influencers on Customer Engagement and Purchase Intention: A Meta-Analysis. Sustainability [online]. 2023, roč. 15, č. 3, s. 2, DOI: 10.3390/su15032744.

[5] STRÉMY, Jana - ZLOCHA, Ľubomír.:Nekalá súťaž alebo tenká hranica medzi zeleným marketingom a greenwashingom? In: ADAMOVÁ, Z. (ed.) Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 6: Označovanie produktov. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis – VEDA SAV, 2024, s. 87–99. ISBN 978-80-568-0709-5, s. 99

doi: 10.46282/bpf.2025.20

podstatnú úlohu zohrávajú spotrebitelia a ich schopnosť detegovať problematické správanie influencera.[6] Ako jednu z najfrekventovanejšie využívaných praktík v rámci nekalých obchodných praktík influencerov Strémy označuje skrytú reklamu s cieľom pôsobenia na spotrebiteľa za účelom uskutočnenia ekonomického rozhodnutia.[7] V kontexte skrytej reklamy Ershov a Mitchell konštatujú, že pravidlá povinného označovania reklamy na sociálnych sieťach majú reálne účinky. Pri skúmaní správania influencerov sa v Nemecku po výraznom sprísnení pravidiel koncom roku 2016 zvýšil počet príspevkov označených ako reklama, pričom zároveň uvádzajú, že tieto regulácie môžu mať aj potenciálne nepriaznivé účinky. Na úrovni influencera rastie počet aj podiel sponzorovaných príspevkov a zvyšuje sa aj podiel sponzorovaného obsahu medzi neoznačenými príspevkami. Ich celkové zistenia naznačujú, že na trhoch bez mechanizmov priamej kompenzácie môžu mať regulácie, ktoré deformujú mechanizmy nepriamej kompenzácie, veľké a nečakané účinky na ponuku sponzorovaného obsahu.[8]

V zahraničnej odbornej spisbe rezonujú významným spôsobom praktiky označované ako tzv. dark patterns, ktoré analyzuje Esposito a Ferreira, konštatujúc, že uvedené praktiky by sa mali v Európskej únii považovať za nezákonné, hoci sú veľmi rozšírené, pričom smernicu o nekalých obchodných praktikách je potrebné vykladať tak, že ich zakazuje, buď ako formu nepriameho vplyvu, alebo podľa všeobecného testu podľa čl. 5.[9] Herman[10] zdôrazňuje potrebu synergického uplatňovania regulačného právneho rámca pozostávajúce zo smernice o nekalých obchodných praktikách regulujúcej klamlivosť, Aktu o digitálnych službách ukladajúceho zákaz manipulatívneho rozhrania platforiem a Aktu o digitálnych trhoch, ktorý cieli na kategóriu strážcov prístupu.[11]

---

[6] Ibid., s. 99

[7] STRÉMY, Jana: Nekalá súťaž influencerov? In: Neštandardné legislatívne zásahy štátu v neštandardných situáciách : pocta profesorovi Milanovi Ďuricovi. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2023, s. 303–329. ISBN 978-80-557-2058-6, s. 326

[8] ERSHOV, Daniel – MITCHELL, Matthew. The Effects of Advertising Disclosure Regulations on Social Media: Evidence From Instagram. RAND Journal of Economics, 2025, roč. 56, č. 1, s. 74–90. DOI: 10.1111/1756-2171.12493, s. 87

[9] ESPOSITO Fabrizio - Ferreira , Maciel Cathoud T. Addictive Design as an Unfair Commercial Practice: The Case of Hyper-Engaging Dark Patterns. European Journal of Risk Regulation. 2024;15(4):999-1016. doi:10.1017/err.2024.8, s. 999

[10] HERMAN, Johanna: Dark patterns: EU's regulatory efforts. Security & Privacy [online]. 2024, 7(6), e441. DOI: 10.1002/spy2.441.

[11] V anglickej verzii sú označovaní ako tzv. *gatekeepers*, ktorými rozumieme subjekty ohraničené kvantitatívnymi a kvalitatívnymi kritériami podľa čl. 3 Aktu o digitálnych trhoch. Kvalitatívne parametre ohraničuje čl. 3 ods. 1 stanovujúc, že podnik sa označí za strážcu prístupu, ak: a) má významný vplyv na vnútorný trh; b) poskytuje základnú platformovú službu, ktorá je dôležitou bránou prístupu komerčných používateľov ku koncovým používateľom; c) má vo svojej činnosti pevne

doi: 10.46282/bpf.2025.20

Reklama ako ústredný atribút

Špecifické formy digitálneho marketingu sa dostávajú do popredia výskumu, a to hneď z viacerých perspektív. Pri skúmaní praktík digitálneho marketingu vystupuje najvypuklejšie predovšetkým inštitút reklamy. Reklamu ako nástroj na propagáciu produktov a služieb v online priestore možno vnímať predovšetkým v dvoch rovinách. Prvou rovinou je regulácia samotnej reklamy, a teda všeobecných požiadaviek jej prípustnosti, ktoré sú obsiahnuté v § 3 zákona č. 147/2001 Z.z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o reklame"). Zákon o reklame v § 4 upravuje taktiež aj podmienky prípustnosti porovnávacej reklamy, reštrikcie pri propagácii určitých tovarov (napr. alkoholické nápoje podľa § 5 zákona o reklame) či úplného zákazu reklamy pri vybranej kategórii produktov (napr. pri tabakových výrobkoch podľa § 6 zákona o reklame, alebo zbraní a streliva podľa § 7 zákona o reklame). Zákon o reklame nerozlišuje medzi reklamou, ktorá je šírená v online priestore a offline priestore a je v podstate médiovo a technologicky neutrálny. Rovnako tak neupravuje potrebu formy označenia reklamy na webových stránkach, či sociálnych sieťach, ale ukladá všeobecné pravidlá, ktoré je potrebné pri prezentácii reklamy dodržiavať. Jedinú výnimky azda predstavuje § 3 ods. 3 zákona o reklame, ktorý vymedzuje, že reklama sa nesmie šíriť automatickým telefonickým volacím systémom, telefaxom a elektronickou poštou bez predchádzajúceho súhlasu ich užívateľa, ktorý je príjemcom reklamy. Ustanovuje teda napríklad zákaz emailového spamu, bez udelenia súhlasu príjemcu reklamy. Druhou rovinou, skrze ktorú môže byť reklama ponímaná, je regulácia reklamy na online platformách a osobitosti spojené s jej umiestnením v rámci online priestoru.

Parciálne aspekty uvedenej oblasti regulujú predovšetkým (no nielen) zákon č. 22/2004 Z.z. o elektronickom obchode a o zmene a doplnení zákona č. 128/2002 Z. z. o štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 284/2002 Z. z. (ďalej len „zákon o elektronickom obchode"), zákon č. 452/2021 Z.z. o elektronických komunikáciách

zakotvené a trvalé postavenie alebo je možné predpokladať, že takéto postavenie dosiahne v blízkej budúcnosti. Čl. 3 ods. 2 Aktu o digitálnych trhoch zase vymedzuje kvantitatívne kritériá, pričom ak podnik spĺňa príslušné požiadavky uvedené v odseku 1 označí sa za strážcu prístupu: a) pokiaľ ide o odsek 1 písm. a), ak dosiahol ročný obrat v Únii v každom z posledných troch finančných rokoch najmenej 7,5 miliardy EUR alebo ak jeho priemerná trhová kapitalizácia alebo jeho zodpovedajúca objektívna trhová hodnota v poslednom finančnom roku dosiahla aspoň 75 miliárd EUR a poskytuje tú istú základnú platformovú službu najmenej v troch členských štátoch; b) pokiaľ ide o odsek 1 písm. b), ak poskytuje základnú platformovú službu, ktorá mala v poslednom finančnom roku mesačne aspoň 45 miliónov aktívnych koncových používateľov usadených alebo nachádzajúcich sa v Únii a ročne aspoň 10 000 aktívnych komerčných používateľov usadených v Únii, ktorí sa identifikujú a spočítavajú v súlade s metodikou a ukazovateľmi stanovenými v prílohe; c) pokiaľ ide o odsek 1 písm. c), ak boli prahové hodnoty uvedené v písmene b) tohto odseku dosiahnuté v každom z posledných troch finančných rokov.

doi: 10.46282/bpf.2025.20

(ďalej len „zákon o elektronických komunikáciách"), či zákon č. 264/2022 Z.z. o mediálnych službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o mediálnych službách"). Zákon o elektronickom obchode reguluje otázky slobody poskytovania služieb informačnej spoločnosti, ale taktiež aj otázky súvisiace s komerčnou komunikáciou, ktorou sa rozumejú informácie o tovare, službe, podnikateľovi alebo osobe, ktorá vykonáva povolanie alebo regulované povolanie, vrátane reklamy, ponuky a predaja tovaru. Zákon o elektronických komunikáciách upravuje otázky nevyžiadanej elektronickej komunikácie, ale taktiež aj otázky priameho marketingu, ktorým sa pre účely zákona rozumie akákoľvek forma prezentácie tovarov alebo služieb v písomnej forme alebo ústnej forme, zaslaná alebo prezentovaná prostredníctvom verejne dostupnej služby priamo jednému alebo viacerým účastníkom alebo užívateľom. Zákon o mediálnych službách zase definuje čo možno rozumieť nelegálnym obsahom, ale taktiež aj osobitné otázky pôsobenia platforiem na zdieľanie obsahu z pozície poskytovateľa platformy na zdieľanie obsahu.
Dôležitým orgánom pre oblasť regulácie reklamy je Rada pre reklamu, ktorá pôsobí ako samoregulačný orgán pre oblasť reklamy. Medzi legislatívu, ktorá je relevantnú zaraďuje zákon o reklame, zákon o mediálnych službách a Obchodný zákonník.[12] Dôležitým je taktiež aj Etický kódex reklamnej praxe,[13] vymedzujúci hranice medzi etickými a neetickými marketingovými prostriedkami. Členmi Rady pre reklamu sú významné obchodné spoločnosti, asociácie zastrešujúce subjekty pre oblasť propagácie a marketingu, či kľúčové informačné média v podmienkach Slovenskej republiky. Aj keď sú členmi Rady pre reklamu v zásade subjekty, ktoré disponujú svojimi „kamennými" prevádzkami a nie sú prikryté výlučne anonymitou internetu, v súčasnosti sa hranica medzi offline šírením reklamy a online šírením reklamy stiera, nakoľko mnohé z týchto subjektov jednak propagujú svoje produkty v rámci online platforiem, ale taktiež aj disponujú svojimi vlastnými stránkami (kontami) na týchto platformách. Rozhodovacia prax Rady pre reklamu môže mať preto zásadný význam aj pre posudzovanie praktík v rámci digitálneho prostredia.

Nekalá súťaž inkorporovaná do ustanovení Obchodného zákonníka

Regulácia nekalej súťaže je v súčasnosti obsiahnutá v ustanoveniach § 44 a nasl. zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka (ďalej len „Obchodný zákonník"). Predmetnú oblasť možno označiť za súkromnoprávnu rovinu hospodárskej súťaže, predovšetkým so zreteľom na to, že uplatňovanie súkromnoprávnych nárokov

[12] Rada pre reklamu, Legislatíva, dostupné na: https://rpr.sk/sk/zakony-o-reklame/, navštívené dňa: 27.09.2025
[13] Etický kódex reklamnej praxe, dostupné na: https://rpr.sk/sk/eticky-kodex, navštívené dňa: 27.09.2025

doi: 10.46282/bpf.2025.20

z porušenia pravidiel nekalej súťaže je vo výlučnej autonómii dotknutého súťažiteľa. Vzhľadom na tematické zameranie tohto príspevku sa zameriame na tie osobitné skutkové podstaty, ktoré majú relevanciu vo vzťahu k digitálnemu marketingu a propagácii produktov v online priestore.

Ako najviac vypuklé sa javia predovšetkým generálna klauzula nekalej súťaže a osobitná skutková podstata klamlivej reklamy. Generálna klauzula nekalej súťaže je koncipovaná spôsobom umožňujúcim pokryť široké spektrum protiprávneho konania súťažiteľov prezentujúcich služby či produkty v rámci sféry nekalej súťaže. Podmienkou jej aplikácie je spôsobilosť konkrétneho konania naplniť tri znaky kumulatívne: musí ísť o konanie v hospodárskej súťaže, toto konanie musí byť v rozpore s dobrými mravmi súťaže a musí byť spôsobilé privodiť ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom. V rámci digitálneho marketingu môžu byť prítomné viaceré praktiky, ktoré sú príliš špecifické pre účely ich subsumovania pod osobitnú skutkovú podstatu. Zaradiť by sme sem mohli napríklad falošné či organizované recenzie, porovnávače bez transparentných podmienok umiestnenia poradia, koordinované neoprávnené nahlasovanie obsahu s cieľom vylúčenia konkurenta či znemožnenia jeho pôsobenia, ale aj mnohé ďalšie. Taktiež možno spomenúť tzv. free-riding v ekosystéme platforiem, spočívajúci v neoprávnenom pripájaní sa k cudzím kampaniam, kedy sa napríklad prostredníctvom hashtagov navodzuje mylný dojem prepojenia súťažiteľov. Porušujúci súťažiteľ môže navodzovať dojem prepojenia s dotknutým súťažiteľom a ťažiť z výsledkov jeho online renomé. Alternatívne by v popisovanom prípade bolo možné využiť skutkovú podstatu parazitovania na povesti.

Ako relevantné sa javia aj ďalšie skutkové podstaty, ktoré môžu byť dotknuté pri digitálnom marketingu, predovšetkým pôjde o klamlivé označenie tovarov a služieb, vyvolanie nebezpečenstva zámeny, parazitovanie na povesti a zľahčovanie. Je nepochybné, že aj podplácanie, porušenie obchodného tajomstva či ohrozovanie zdravia a životného prostredia môžu byť realizované digitálnymi prostriedkami, či v online priestore, avšak takéto formy nekalosúťažného konania sú v kontexte digitálneho marketingu menej pravdepodobné.

Domáhať sa ochrany podľa právnych prostriedkov (zdržanie sa konania a odstránenie závadného stavu, požadovanie primerané zadosťučinenia, ktoré sa môže poskytnúť aj v peniazoch, náhrada škody a vydanie bezdôvodného obohatenia), ktoré ponúka Obchodný zákonník môžu konkurujúci podnikatelia, pričom uplatňovanie nárokov spotrebiteľmi možno označiť za limitované – v dvoch smeroch. Nároky môže uplatňovať iba právnická osoba oprávnená hájiť záujmy spotrebiteľov avšak výlučne v rozsahu zdržania sa konania a odstránenia závadného stavu a to len pri vybraných skutkových podstatách, konkrétne pri porušení generálnej klauzule, klamlivej reklame, klamlivého označenia tovaru a služieb, vyvolaní nebezpečenstva zámeny a ohrozenia zdravia a životného prostredia (teda okrem parazitovania na povesti,

doi: 10.46282/bpf.2025.20

podplácania, zľahčovania, porušenia obchodného tajomstva). Pri posudzovaní naplnenia troch podmienok generálnej klauzuly, ktoré musia byť splnené kumulatívne, bude kľúčové postavenie žalovaného v hospodárskej súťaži, pričom právnické osoby hájace záujmy spotrebiteľov požívajú aktívnu legitimáciu *ex lege.* Z prehľadu rozhodovacej praxe súdov v otázke uplatňovania súkromnoprávnych nárokov titulom porušenia pravidiel hospodárskej súťaže je možné konštatovať, že právnické osoby oprávnené hájiť záujmy spotrebiteľov, resp. súťažiteľov nevyužívajú túto možnosť na frekventovanej báze.

Reklama v súradniciach ochrany spotrebiteľa

Smernica o nekalých obchodných praktikách bola v rozsahu potreby implementácie príslušných ustanovení inkorporovaná do znenia zákona č. 270/2007 Z.z. o ochrane spotrebiteľa, ktorý je toho času nahradený novým znením zákona č. 108/2024 Z.z. o ochrane spotrebiteľa, obsahujúci rámec nekalých obchodných praktík. Zákon o ochrane spotrebiteľa definuje v § 9 ods. 1 čo možno rozumieť nekalou obchodnou praktikou. Praktika je nekalá pri splnení dvoch podmienok: a) je v rozpore s požiadavkami odbornej starostlivosti, b) vo vzťahu k produktu podstatne narušuje alebo môže podstatne narušiť ekonomické správanie priemerného spotrebiteľa, ku ktorému sa obchodná praktika dostane, alebo ktorému je adresovaná, alebo priemerného člena skupiny spotrebiteľov, ak je obchodná praktika orientovaná na určitú skupinu spotrebiteľov. Za nekalú obchodnú praktiku sa považuje najmä klamlivé konanie a klamlivé opomenutie a agresívne obchodné praktiky. Zákon o ochrane spotrebiteľa zakazuje využitie nekalých obchodných praktík tak pred, počas aj po vykonaní obchodnej transakcie. So zreteľom na špecifickosť online priestoru sú niektoré praktiky pri digitálnom marketingu nerealizovateľné, nakoľko predpokladajú fyzickú prítomnosť obchodníka - a to napr. agresívna obchodná praktika osobného navštevovania domu spotrebiteľa. Naopak, pri aplikácii niektorých agresívnych obchodných praktík môže byť konanie zrealizované aj v online priestore – napr. spotrebiteľ môže mať pocit, že nemôže online priestore (konkrétne rozhranie) opustiť predtým, že zrealizuje nákup. V rámci zoznamu obchodných praktík, ktoré sa za každých okolností považujú za nekalé sa v kontexte digitálneho marketingu ako relevantné javia predovšetkým praktiky nepravdivého vyhlásenia, že výrobok je k dispozícii iba veľmi obmedzený čas alebo že je k dispozícii za špecifických podmienok iba veľmi obmedzený čas s cieľom vyvolať okamžité rozhodnutie a znemožniť spotrebiteľovi, aby mal dostatočnú príležitosť alebo čas na kvalifikované rozhodnutie (bod 7), ale taktiež aj využívanie redakčného priestoru v médiách na podporu výrobku, keď predávajúci zaplatil za podporu predaja, bez toho, že by to bolo vysvetlené v obsahu alebo obrazom, alebo zvukom jasne identifikovateľné pre spotrebiteľa (skrytá reklama) (bod 11). Spotrebitelia sa môžu

doi: 10.46282/bpf.2025.20

obrátiť na orgán dozoru, ktorým je Slovenská obchodná inšpekcia vykonávajúca kompetencie orgánu štátnej kontroly vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa s celoslovenskou pôsobnosťou. Podľa § 26 ods. 7 zákona o ochrane spotrebiteľa vykonáva dohľad nad dodržiavaním povinností pri ponuke a predaji produktov na predajnej akcii alebo v súvislosti s predajnou akciou alebo organizáciou predajnej akcie. Slovenská obchodná inšpekcia môže postupovať z vlastnej iniciatívy alebo na podnet. V rámci preverenia podozrení môže SOI uskutočniť aj kontrolný nákup podľa § 31 zákona o ochrane spotrebiteľa, v zahraničnej odbornej spisbe označovaný aj ako tzv. mystery shopping. Obrátením sa na SOI zo strany spotrebiteľa nie sú dotknuté jeho súkromnoprávne nároky ako náhrada škody, právo odstúpiť od zmluvy, a iné.

Formy nekalých obchodných praktík v digitálnom marketingu

Nekalé obchodné praktiky môžu mať rôznu podobu a môžu sa uplatňovať v rôznych formách. Pre účely tohto príspevku boli selektované viaceré formy praktík, ktoré možno označiť za nekalé a vyskytujúce sa v online priestore. V niektorých prípadoch môže online platforma slúžiť len ako nástroj na propagovanie vykazujúce prvky nekalosúťažnosti zo strany iného obchodníka, ale rovnako aj samotná platforma môže sama vykonávať praktiky, ktoré sú nekalé. Platforma môže taktiež slúžiť ako nástroj na propagovanie produktov aj pre subjekty, ktoré prezentujú svoje zhodnotenie či posúdenie produktu ako nestranné a ponúkajúce nezávislé recenzie, nevystupujúce v podstate ani v pozícii spotrebiteľa, ani obchodníka.

Klamlivé a zavádzajúce reklamy predstavujú jednu z najčastejších foriem nekalých praktík v digitálnom marketingu. Šírenie klamlivých informácií o produktoch alebo službách je spôsobilé ovplyvniť ekonomické správania spotrebiteľa v smere vykonania transakcie, ktorú by za štandardných okolností neuskutočnil. Je potrebné zohľadniť aj prípustnosť bežného reklamného preháňania, ktoré je priemerný spotrebiteľ spôsobilý v rozumnej miere odreflektovať pri uvažovaní nad uskutočnením transakcie. Typickým príkladom sú falošné recenzie, zavádzajúce tvrdenia o zľavách, či vyvolávanie dojmu exkluzivity alebo časovej naliehavosti (napr. „len dnes zľava 70 %“). Tieto praktiky majú za cieľ zmanipulovať spotrebiteľa, aby sa rozhodol na základe nesprávnych alebo neúplných údajov.

Skryté obchodné oznámenia označujú konanie, kedy dochádza k propagácii určitého produktu alebo služby, bez riadneho označenia komerčného charakteru obsahu. Ako uvádzame aj na iných miestach tohto príspevku, skrytá reklama je spájaná predovšetkým s influencer marketingom. Takýmto konaním môže dôjsť k porušeniu zásady transparentnosti, ktorá je základným princípom reklamy a ochrany spotrebiteľa. Takéto konanie je zaradené do zoznamu obchodných praktík, ktoré sa za každých okolností považujú za nekalé ako využívanie redakčného priestoru v

doi: 10.46282/bpf.2025.20

médiách na podporu produktu, keď obchodník zaplatil za podporu predaja, bez toho, aby to bolo vysvetlené v obsahu alebo obrazom, alebo jasne identifikovateľné zvukom pre spotrebiteľa, v rámci prílohy č. 1 zákona o ochrane spotrebiteľa.
V uvedenej oblasti má dostupnú relevantnú judikatúru predovšetkým Nemecko, kde sú známe prípady pod označením Influencer I, Influencer II a Influencer III. V prípade Influencer I sa jednalo o platený instagramový príspevok s „tap-tagmi" a prelinkovaním na výrobcu, ktorý nebol jasne označený ako reklama, čo BGH posúdil ako skrytú reklamu s povinnosťou označenia. Influencer II pojednával o konaní kedy príspevky s označením značiek bez akejkoľvek protihodnoty predstavovali najmä sebapropagáciu, takže bez „komerčnej komunikácie" nevznikla povinnosť označiť ich ako reklamu. Posledný, tretí prípad Influencer III sa zaoberal situáciou neplatených lifestyle príspevkov s občasnými „tap-tagmi", ktoré nemuseli byť označené ako reklama (platené spolupráce boli označované), a preto k porušeniu nedošlo.[14]
Dark patterns a tzv. manipulatívne rozhrania sú dizajnové prvky webových stránok a aplikácií, ktoré vedú používateľa k rozhodnutiam, ktoré by za normálnych okolností neurobil. Ide napríklad o predvolené súhlasy, skryté poplatky, zložité zrušenie predplatného alebo vizuálne zvýraznenie výhodnejšej, ale drahšej možnosti. V kontexte právnej regulácie je takéto konanie čoraz častejšie označované za nekalú praktiku, najmä ak spôsobuje spotrebiteľovi ujmu alebo ho uvádza do omylu. Isola popisuje 42 typov dark patterns, konštatujúc že ako problematické sa javí nekonzistencia v ich terminologickom označení a súčasne uvádzajúc, že koncepčný rámec zavedený smernicou pre nekalé obchodné praktiky poskytuje excelentný východiskový bod pre reflexiu na dark patterny.[15]
Green marketing je praktikou, ktorá sa v prostredí marketingu rozšírila predovšetkým v dôsledku zvýšenej pozornosti v oblasti potreby starostlivosti o klímu a udržateľnosti životného prostredia. Potreba efektívneho využívania zdrojov nasmerovala praktiky obchodníkov k označeniam evokujúcim, že produkt je šetrnejší k životnému prostrediu, z recyklovaných zdrojov a pod. čo častokrát nemusí korešpondovať s realitou. Greenwashing spočíva v konštatovaniach, ktoré sú len sťažka verifikovateľné na základe objektívnych ukazovateľov. Môže spočívať napríklad v certifikácii o ekologickosti produktu, ktoré nepochádzajú z vedeckých

[14] K uvedeným prípadom pozri bližšie BUNDESGERICHTSHOF. Bundesgerichtshof zur Pflicht von Influencerinnen, ihre Instagram-Beiträge als Werbung zu kennzeichnen. Pressemitteilung [online]. Nr. 170/2021, 9. 9. 2021, dostupné na: https://www.bundesgerichtshof.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2021/2021170.htm, navštívené dňa: 28.09.2025

[15] ISOLA, Cecilia - ESPOSITO, Fabrizio: A systematic literature review on dark patterns for the legal community: definitional clarity and a legal classification based on the Unfair Commercial Practices Directive. Computer Law & Security Review [online]. 2025, 58, 106169. DOI: 10.1016/j.clsr.2025.106169.

doi: 10.46282/bpf.2025.20

inštitúcií spôsobilých vykonať nestranné posúdenie. Bogojević vo svetle greenwashingu uvádza, že aby ekologické tvrdenia o produktoch (a službách) dosiahli svoj zamýšľaný trhový vplyv, je potrebný prísne presadzovaný systém overovania a zodpovednosti, a teda že pre udržanie trhu, kde ekologické tvrdenia umožňujú spotrebiteľom robiť informované rozhodnutia ako súčasť uľahčenia ekologickej transformácie, je potrebná regulácia trhu. [16]

Personalizovaná (cielená) reklama nepredstavuje samo o sebe o nekalosúťažnú praktiku, za predpokladu, že používateľ sociálnej siete udelil súhlas so zberom a spracovaním údajov pre tieto účely. Je zrejmé, že osobné údaje používateľov online platforiem predstavujú formu odplaty za ich používanie. Známym prípadom zaoberajúcim sa zberom osobných údajov zo strany platformy a taktiež aj z tretích strán (aplikácií či webových stránok, ktoré používateľ navštívil) je prípad Meta vs. Bundeskartellamt. Prípad začal na nemeckej súťažnej autorite Bundeskartellamt, ktorá posudzovala či popisovaný zber údajov predstavuje zneužívanie dominantného postavenia. Nemecký vnútroštátny súd sa s prejudiciálnymi otázkami obrátil na Súdny dvor EÚ, ktorý *de facto* „položil základy" pre platené verzie platforiem, keď uviedol, že dotknutí používatelia musia mať možnosť individuálne, v rámci zmluvného procesu, odmietnuť udeliť súhlas s určitými operáciami spracúvania údajov, ktoré nie sú nevyhnutné na plnenie zmluvy, bez toho, aby boli povinní úplne sa zdržať používania služby ponúkanej prevádzkovateľom online sociálnej siete, čo znamená, že týmto používateľom má byť -prípadne za primeraný poplatok - ponúknutá rovnocenná alternatíva, ktorá nie je spojená s takýmito operáciami spracúvania údajov.[17]

Regulácia reklamy v Akte o digitálnych službách

Akt o digitálnych službách reguluje špecificky podmienky pre umiestnenie reklamy na online platformách. Podľa čl. 3 písm. i) Aktu o digitálnych službách online platformami sa rozumie hostingová služba, ktorá na žiadosť príjemcu služby uchováva a verejne šíri informácie, pokiaľ táto činnosť nie je nepodstatným a čisto vedľajším prvkom inej služby alebo nepodstatnou funkciou hlavnej služby, ktorý z objektívnych a technických dôvodov nemožno použiť bez tejto inej služby, a začlenenie tohto prvku alebo funkcie do inej služby nie je prostriedkom na obchádzanie uplatniteľnosti tohto nariadenia. Sociálne siete či vyhľadávače, v rámci ktorých prebieha propagácia produktov možno spravidla kategorizovať pod

[16] BOGOJEVIĆ, Sanja. Regulating Greenwashing: Where Market Rules Meet Climate Action. Journal of Environmental Law, 2025, roč. 37, č. 2, s. 169–174. DOI: 10.1093/jel/eqaf019.

[17] Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 04. júla 2023, Meta Platforms a i. (Conditions générales d'utilisation d'un réseau social), C-252/21, ECLI:EU:C:2023:537, bod 150

doi: 10.46282/bpf.2025.20

hostingové služby. Podľa čl. 26 Aktu o digitálnych službách je povinnosťou poskytovateľa online platformy, ktorí vo svojich online rozhraniach prezentujú reklamy, aby zabezpečili v prípade každej konkrétnej reklamy prezentovanej každému jednotlivému príjemcovi jasným, stručným a jednoznačným spôsobom a v reálnom čase identifikovať, a) že informácie sú reklamou, b) fyzickú alebo právnickú osobu, v mene ktorej sa reklama prezentuje, c) fyzickú alebo právnickú osobu, ktorá túto reklamu zaplatila, ak je uvedená osoba odlišná od fyzickej alebo právnickej osoby uvedenej v písmene b), d) zmysluplné informácie priamo a ľahko prístupné z reklamy o hlavných parametroch použitých na určenie príjemcu, ktorému sa reklama prezentuje, a prípadne o tom, ako tieto parametre zmeniť. Akt o digitálnych službách taktiež zakazuje prezentovanie reklám príjemcom služby na základe profilovania, ako je vymedzené v čl. 4 ods. 4 nariadenia 2016/679 s použitím kategórii osobných údajov uvedených v čl. 9 ods. 1 nariadenia 2016/679, medzi ktoré zaraďujeme napríklad rasový alebo etnický pôvod, politické názory, náboženské alebo filozofické presvedčenie, spracúvanie genetických údajov, biometrických údajov, a iné. Veľmi veľké online platformy a veľmi veľké internetové vyhľadávače majú povinnosť nad rámec uvedeného viesť archív s informáciami týkajúcimi sa reklamy v období jedného roka od jej posledného zobrazenia (čl. 39 Aktu o digitálnych službách).

Zodpovednosť digitálnych platforiem za nekalosúťažnú resp. nekalú reklamu

Z hľadiska práva EÚ je nezákonným obsahom každý obsah, ktorý je v rozpore s právom EÚ alebo vnútroštátnym právom, konkrétne podľa čl. 3 písm. h) je ním akákoľvek informácia, ktorá sama osebe alebo tým, že odkazuje na nejakú činnosť vrátane predaja výrobkov alebo poskytovania služieb, nie je v súlade s právnymi predpismi Únie alebo niektorého členského štátu, a to bez ohľadu na presný predmet alebo povahu týchto právnych predpisov. Náš vnútroštátny právny poriadok v zákone o mediálnych službách v § 155 ods. 2 zužuje kategóriu nelegálneho obsahu na závažné trestné činy akými je extrémistický materiál, terorizmus, popieranie a schvaľovanie holokaustu, a pod.

Obdobne ako upravovala zákaz všeobecnej monitorovacej povinnosti aj E-Commerce smernica (ktorá je v súčasnosti stále platná a účinná), ju upravuje v čl. 8 aj Akt o digitálnych službách. Zjednodušene možno konštatovať, že online platformy za nekalú reklamu zverejnenú tretím subjektom nezodpovedajú vplyvom pôsobenia výnimky z horizontálnej zodpovednosti hosting. Tá stanovuje, že ak poskytovaná služba informačnej spoločnosti pozostáva z uchovávania informácií poskytovaných príjemcom služby, poskytovateľ služby nie je zodpovedný za informácie uchovávané na žiadosť príjemcu služby pod podmienkou, že poskytovateľ a) nemá skutočnú vedomosť o nezákonnej činnosti alebo nezákonnom obsahu a vzhľadom na nároky na náhradu škody si nie je vedomý skutočností alebo okolností, z ktorých by bolo

doi: 10.46282/bpf.2025.20

zrejmé, že ide o nezákonnú činnosť alebo nezákonný obsah alebo, b) po získaní takejto vedomosti alebo povedomia urýchlene koná, aby nezákonný obsah odstránil alebo k nemu znemožnil prístup. To znamená, že samotná platforma nemá danú povinnosť skúmať všetok obsah, ktorý sa na nej uverejňuje. Akonáhle sa ale o nezákonnosti tohto obsahu dozvie, je jej povinnosťou konať s cieľom jeho odstránenia a znemožnenia prístupu k nemu.

V tomto smere sa načrtá otázka, či reklamu možno stotožňovať s pojmom informácií uchovávaných na žiadosť príjemcu, resp. či predstavuje obsah, prípadne ak sa jedná o nekalosúťažný obsah, či tento predstavuje nezákonný obsah. Nezákonným obsahom je podľa definície obsiahnutej v Akte o digitálnych službách všetko, čo je v rozpore s právom EÚ a vnútroštátnym právom, čo možno vykladať tak, že aj nekalá reklama môže predstavovať nezákonný obsah.[18] Zverejňovanie nekalej reklamy na online platformách bolo pred účinnosťou Aktu o digitálnych službách regulované smernicou o elektronickom obchode a smernicou o nekalých obchodných praktikách, pričom Akt o digitálnych službách podmienky sprísnil, a to predovšetkým vo vzťahu k veľmi veľkým online platformám a veľmi veľkým internetovým vyhľadávačom. Práve smernica o nekalých obchodných praktikách je právnym predpisom, ktorý ustanovuje protiprávnosť takéhoto konania resp. obsahu. Ešte pred účinnosťou Aktu o digitálnych službách vydala Európska komisia usmernenie, v ktorom sa venuje otázkam uplatniteľnosti smernice o nekalých obchodných praktikách na online platformy. Uvádza, že platforma, ktorá sa kvalifikuje ako obchodník musí vždy konať v súlade so spotrebiteľským právom EÚ pokiaľ ide o jej vlastné obchodné praktiky, bez ohľadu na skutočnosť, že tieto praktiky sa môžu týkať produktov, ktoré dodávajú tretie strany, a nie samotné platformy.[19] Ďalej sa v ňom uvádza, že povinnosti odbornej starostlivosti týchto obchodníkov voči spotrebiteľom na základe smernice o nekalých obchodných praktikách sa odlišujú od režimu výnimiek zo zodpovednosti stanoveného v článku 14 smernice o elektronickom obchode pre nezákonné informácie, ktoré poskytovatelia služieb na žiadosť tretích strán ukladajú na hostiteľskom počítači (hoci zároveň tento režim

[18]Obdobné úvahy nachádzame aj v ostatnej odbornej spisbe, bližšie pozri napríklad WOLTERS, Pieter - ZUIDERVEEN BORGESIUS, Frederik: The EU Digital Services Act: what does it mean for online advertising and adtech. In: International Journal of Law and Information Technology [online]. 2025, dostupné na: https://academic.oup.com/ijlit/article/doi/10.1093/ijlit/eaaf004/8133991?utm_source=chatgpt.com&login=fals, navštívené dňa: 28.09.2025, alebo Q&A k Aktu o digitálnych službách EUROPEAN COMMISSION. Digital Services Act: Questions and Answers. Shaping Europe's Digital Future, dostupné na: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/faqs/digital-services-act-questions-and-answers, navštívené dňa 28.09.2025

[19] EURÓPSKA KOMISIA. Oznámenie Komisie — Usmernenie k výkladu a uplatňovaniu smernice Európskeho parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu, Ú. v. EÚ C 526, 29.12.2021, pp. 1–129

doi: 10.46282/bpf.2025.20

výnimiek dopĺňajú). V článku 15 ods. 1 smernice o elektronickom obchode sa ďalej bráni členským štátom uložiť takýmto poskytovateľom služieb uloženia informácií na hostiteľskom počítači všeobecnú povinnosti monitorovať uložené informácie alebo aktívne vykonávať zisťovanie skutočností. V článku 1 ods. 3 smernice o elektronickom obchode sa v tejto súvislosti jasne uvádza, že smernica o elektronickom obchode „dopĺňa právo Spoločenstva uplatniteľné na služby informačnej spoločnosti bez toho, aby bola dotknutá najmä úroveň ochrany zdravia obyvateľstva a záujmov spotrebiteľa, ktoré sú ustanovené v aktoch Spoločenstva a vo vnútroštátnych právnych predpisoch, ktorá ich vykonáva, pokiaľ to neobmedzuje slobodu poskytovania služieb informačnej spoločnosti". To znamená, že smernica o elektronickom obchode a relevantné acquis EÚ týkajúce sa spotrebiteľov sa v zásade uplatňujú doplňujúcim spôsobom. Platformy by mali na základe svojich povinností odbornej starostlivosti podľa smernice o nekalých obchodných praktikách prijať vhodné opatrenia, ktoré bez toho, aby sa považovali za všeobecnú povinnosť monitorovať alebo zisťovať skutočnosti, umožnia príslušným obchodníkom, ktorí sú treťou stranou, aby spĺňali požiadavky spotrebiteľského práva EÚ a práva EÚ v oblasti marketingu. Také opatrenia by napríklad mohli zahŕňať to, že platformy si navrhnú svoje rozhrania tak, aby obchodníci, ktorí sú treťou stranou, mohli používateľom platformy prezentovať informácie v súlade s právom EÚ v oblasti marketingu a so spotrebiteľským právom EÚ– najmä informácie požadované podľa článku 7 ods. 4 smernice o nekalých obchodných praktikách v prípade výziev na kúpu a článku 6 smernice o právach spotrebiteľov. Online trhy musia napríklad umožniť dodávateľom, ktorí sú treťou stranou, aby informovali spotrebiteľov o svojej totožnosti, kontaktných údajoch, cene produktu a akýchkoľvek dodatočných nákladoch, ktoré môžu spotrebiteľovi vzniknúť, napríklad prostredníctvom nákupov v rámci aplikácií.[20]

Záver

Digitálny marketing otvára dvere inováciám, ale zároveň vytvára priestor pre nové a sofistikované formy nekalých obchodných praktík. Právo na uvedené výzvy reaguje, čo reflektuje regulácia na vnútroštátnej úrovni, no predovšetkým v rovine práva Európskej únie. Právne následky týchto nekalých praktík sa môžu prejaviť vo verejnoprávnej rovine, uložením sankcie a zákazom konania, či v súkromnoprávnej rovine, domáhaním sa nároku na náhradu škody, či požiadavkou na zdržanie sa protiprávneho konania. Analýza právneho rámca znázorňuje, že regulácia selektovanej oblasti obsahuje *de lege lata* široké množstvo právnych prostriedkov

[20] EURÓPSKA KOMISIA. Oznámenie Komisie — Usmernenie k výkladu a uplatňovaniu smernice Európskeho parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu (Text s významom pre EHP). Ú. v. EÚ C 526, 29.12.2021, pp. 1–129

doi: 10.46282/bpf.2025.20

ochrany tak vo vzťahu ku súťažiteľom, teda vzájomne si konkurujúcim subjektom, ako aj vo vzťahu k spotrebiteľom, resp. užívateľom online platforiem. Efektívne nástroje zamedzovania šírenia nekalosúťažných praktík majú v tomto smere v rukách aj samotné online platformy, ktoré sú v značnej miere spôsobilé moderovať obsah, ktorý je na nich uverejnený. Predovšetkým veľké online platformy používajú tzv. pre-upload filtre, zachycujúce obsah, ktorý možno označiť za rizikový. Účinné môžu byť aj mechanizmy platforiem na nahlasovanie obsahu používateľmi platforiem, kedy je následne v kompetencii platformy posúdiť, či je takýto obsah protiprávny resp. nekalosúťažný. Rovnako je potrebné uviesť, že nekalé obchodné praktiky v online prostredí nie sú novým fenoménom, no rýchlosť a dynamika online prostredia násobia možnosť ich šírenia. Typickými prejavmi, s ktorými sa užívatelia môžu v rozhraniach online platforiem stretnúť sú klamlivé alebo neprehľadné rozhrania (tzv. dark patterns), skryté alebo nejednoznačne označené komerčné komunikácie (vrátane influencer marketingu), netransparentná personalizácia cien bez jasného informovania či zavádzajúce environmentálne tvrdenia. Spoločným menovateľom uvedených foriem digitálneho marketingu je zásah do autonómie spotrebiteľa, rozhodujúceho sa častokrát v podmienkach informačného preťaženia, čo môže viesť k ovplyvneniu jeho ekonomického konania. Vymedzený regulačný rámec možno považovať za dostačujúci a poskytujúci viaceré vrstvy právnych prostriedkov ochrany. Aj keď považujeme za udržateľnejšiu alternatívu regulácie predovšetkým všeobecne formulované skutkové podstaty, nápomocné môžu byť metodické spresnenia, ktoré konkrétne praktiky predstavujú nekalé praktiky, vychádzajúce z rozhodovacej aplikačnej praxe. Ako problematický sa preto nejaví nedostatok pravidiel regulujúcich predmetnú oblasť, či potreba vytvorenia nových pravidiel, ale skôr ich koordinované uplatňovanie v rýchlo sa meniacich digitálnych podmienkach[21] zo strany orgánov príslušných na uplatňovanie dotknutých nárokov (SOI, ÚOOÚ, Rada pre mediálne služby, súdy, a iné). Presadzovanie príslušných nárokov zároveň naráža na fenomény online prostredia, čo reflektujú napríklad otázky riadneho zaobstarania digitálnych dôkazov. Obsah v online prostredí je dynamický a mení sa v reálnom čase. V neposlednom rade nekalosúťažný obsah bude distribuovaný v rámci cezhraničných obchodných modelov, čo môže spôsobovať komplikácie pri určovaní príslušnosti, či spolupráce kompetentných orgánov. Úlohou platforiem zostáva poskytovať zrozumiteľné označenie reklamy a zabezpečenie možnosti nahlasovania obsahu v prípade podozrenia na jeho protiprávnosť či už v súkromnoprávnej alebo verejnoprávnej rovine, s cieľom zamedzenia jeho šírenia. Utopickou predstavou

[21] Na čo poukazuje aj zahraničná odborná spisba, zdôrazňujúc potrebu synergie medzi smernicou o nekalých obchodných praktikách, nariadení o ochrane osobných údajov, Akt o digitálnych službách a Aktu o digitálnych trhoch, pozri napríklad DI PORTO, Fabiana - EGBERTS, Alexander: The collective welfare dimension of dark patterns regulation. European Law Journal, 2023, roč. 29, č. 1–2, s. 114–141. DOI: 10.1111/eulj.12478.

doi: 10.46282/bpf.2025.20

zostávajú požiadavky smerom k podnikateľom prezentujúcim svoje tovary a služby, aby ich marketingové ciele neprevažovali nad právom spotrebiteľa na informovanú voľbu.

Zoznam použitej literatúry

1. AO, Lie - BANSAL, Rohit - PRUTHI, Nishita - KHASKHELI, Muhammad Bilawal: Impact of Social Media Influencers on Customer Engagement and Purchase Intention: A Meta-Analysis. Sustainability [online]. 2023, roč. 15, č. 3, s. 2 [cit. dátum 2025-08-22]. DOI: 10.3390/su15032744.
2. BOGOJEVIĆ, Sanja. Regulating Greenwashing: Where Market Rules Meet Climate Action. Journal of Environmental Law, 2025, roč. 37, č. 2, s. 169–174. DOI: 10.1093/jel/eqaf019.
3. Bundesgerichtshof zur Pflicht von Influencerinnen, ihre Instagram-Beiträge als Werbung zu kennzeichnen. Pressemitteilung [online]. Nr. 170/2021, 9. 9. 2021. Dostupné na: https://www.bundesgerichtshof.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2021/2021170.htm, navštívené dňa: 27.09.2025
4. DI PORTO, Fabiana - EGBERTS, Alexander: The collective welfare dimension of dark patterns regulation. In: European Law Journal, 2023, roč. 29, č. 1–2, s. 114–141. DOI: 10.1111/eulj.12478.
5. ERSHOV, Daniel – MITCHELL, Matthew. The Effects of Advertising Disclosure Regulations on Social Media: Evidence From Instagram. RAND Journal of Economics, 2025, roč. 56, č. 1, s. 74–90. DOI: 10.1111/1756-2171.12493, s. 87
6. ESPOSITO Fabrizio - Ferreira , Maciel Cathoud T. Addictive Design as an Unfair Commercial Practice: The Case of Hyper-Engaging Dark Patterns. European Journal of Risk Regulation. 2024;15(4):999-1016. doi:10.1017/err.2024.8, p. 999
7. Etický kódex reklamnej praxe, dostupné na: https://rpr.sk/sk/eticky-kodex, navštívené dňa: 27.09.2025
8. HERMAN, Johanna: Dark patterns: EU's regulatory efforts. Security & Privacy [online]. 2024, 7(6), e441. DOI: 10.1002/spy2.441.
9. ISOLA, Cecilia - ESPOSITO, Fabrizio: A systematic literature review on dark patterns for the legal community: definitional clarity and a legal classification based on the Unfair Commercial Practices Directive. Computer Law & Security Review [online]. 2025, 58, 106169. DOI: 10.1016/j.clsr.2025.106169.
10. Rada pre reklamu, Legislatíva, dostupné na: https://rpr.sk/sk/zakony-o-reklame/, navštívené dňa: 27.09.2025
11. Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 04. júla 2023, Meta Platforms a i. (Conditions générales d'utilisation d'un réseau social), C-252/21, ECLI:EU:C:2023:537, bod 150

12. STRÉMY, Jana - ZLOCHA, Ľubomír.: Nekalá súťaž alebo tenká hranica medzi zeleným marketingom a greenwashingom? In: ADAMOVÁ, Z. (ed.) Nové technológie, internet a duševné vlastníctvo 6: Označovanie produktov. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis -VEDA SAV, 2024, s. 87-99. ISBN 978-80-568-0709-5, s. 99
13. STRÉMY, Jana: Nekalá súťaž influencerov? In: Neštandardné legislatívne zásahy štátu v neštandardných situáciách : pocta profesorovi Milanovi Ďuricovi. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela -Belianum, 2023, s. 303-329. ISBN 978-80-557-2058-6, s. 326
14. WOLTERS, Pieter – ZUIDERVEEN BORGESIUS, Frederik. The EU Digital Services Act: what does it mean for online advertising and adtech. International Journal of Law and Information Technology [online]. 2025, dostupné na: https://academic.oup.com/ijlit/article/doi/10.1093/ijlit/eaaf004/8133991?utm_source=chatgpt.com&login=fals, navštívené dňa: 28.09.2025
15. EUROPEAN COMMISSION. Digital Services Act: Questions and Answers. Shaping Europe's Digital Future, dostupné na: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/faqs/digital-services-act-questions-and-answers, navštívené dňa 28.09.2025
16. EURÓPSKA KOMISIA. Oznámenie Komisie — Usmernenie k výkladu a uplatňovaniu smernice Európskeho parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu, Ú. v. EÚ C 526, 29.12.2021, pp. 1–129

Kontaktné údaje

Mgr. Simona Rudohradská, PhD.
simona.rudohradska@upjs.sk
Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva, Právnická fakulta, UPJŠ

doi: 10.46282/bpf.2025.20

SHOULD WE BE AFRAID OF AI-BASED MANIPULATION? CONSUMER PROTECTION IN THE SHADOW OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Orsolya Fekete[1]

Abstract: Artificial intelligence (hereinafter referred to as AI) tools by no means share uniform characteristics, yet their classification and grouping are not only important from a theoretical perspective. In the case of AI systems based on autonomous decision-making, the significance of potential risks, data protection and ethical issues increases exponentially.
It can be taken as evidence that, due to the informational asymmetry between consumers and businesses, consumers require protection. The *caveat emptor* principle, derived from Roman law and placing the focus on consumer responsibility, has not been applicable for a long time. The Hungarian consumer protection authorities – in line with the practice of the Court of Justice of the European Union – place focus on rational, reasonably-acting consumers. However, consumers with these attributes are not tasked with uncovering or investigating the truthfulness of the information conveyed to them – in advertisements. The aim of the study is to examine how the use of AI may transform businesses' commercial practices and whether its application may pose a potentially greater risk to consumers. Moreover, must consumers of the modern era simultaneously acquire new knowledge in order to meet the requirements imposed on average consumers?

Keywords: artificial intelligence, advertisements, consumer protection, average consumer, digital skills

Introduction

Artificial intelligence is gradually permeating our everyday lives, and discourse about AI has more or less become an everyday topic. As with every (technical) novelty, a dual approach can be observed here as well: on the one hand heightened expectations, and on the other heightened fears. As researchers, it is important that we distinguish between (often unrealistic) expectations and reality, so that we may arrive at a true assessment.
The study analyses the Hungarian situation regarding the use of artificial intelligence by businesses, primarily by taking stock of the findings of a market analysis issued by

[1] Senior Lecturer at Ludovika University of Public Service

doi: 10.46282/bpf.2025.21

the Hungarian Competition Authority (hereinafter referred to as HCA) in October 2024.[2] By definition3, market analysis is an appropriate tool for exploring the characteristic processes of a market segment. This is complemented by research into relevant findings in the fields of law and economics. Although the Hungarian Competition Authority was almost the first in our region to undertake a market analysis examining the effects of artificial intelligence on market competition and consumers, the situation may undoubtedly change from day to day. The study therefore represents a snapshot in time.

The next step is to examine the impact of the results on consumers and to assess the soundness of the previously[4] postulated consumer model. When drawing the boundaries of responsibility, it is important to see what requirements the authorities with consumer protection powers impose on consumers.[5] What "should" today's consumers know? Digital skills are indispensable; lacking these makes the enforcement of consumer rights impossible, or the business side using AI-based tools may be held responsible if consumer deception occurs through the use of an artificial

[2] Examination of the effects of artificial intelligence on market competition and consumers. A study prepared as a result of the Hungarian Competition Authority's market analysis No. AL/234/2024. https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/dontesek/agazati_vizsgalatok_piacelemzesek/piacelemzesek/mesterseges-intelligencia_piacelemzes_tanulmany_2024_10_21&inline=true. (accessed Sept. 26,2025).

[3] Pursuant to the provisions of Section 43/C of Act LVII of 1996 on the Prohibition of Unfair and Restrictive Market Practices (hereinafter: Competition Act), in order to perform its statutory tasks more efficiently and effectively, the HCA may carry out market analysis, within the framework of which, through public information and data collection based on voluntary responses, it surveys and analyses the functioning of individual markets, market processes and the development of market trends, as well as certain market practices, and their effects on competition and on business partners, in particular on end business partners.

[4] For the historical changes of the postulated consumer model in detail, see: FEKETE, Orsolya: A felügyeleti szervek tevékenysége Magyarországon a fogyasztóvédelem egyes területein – kitekintéssel a rendszerszintű problémák megoldási lehetőségeire. (The activities of supervisory bodies in Hungary in some areas of consumer protection – with an outlook on the possibilities solving the systemic level problems.) PhD dissertation. University of Szeged (SZTE), Doctoral School of Law, 300 p.
https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/733/1/ÉRTEKEZÉS_Fekete_Orsolya.pdf (accessed Sept. 26,2025).

[5] It is important to note that there are numerous authorities in Hungary with consumer protection powers (Hungarian Competition Authority, National Authority for Trade and Consumer Protection, National Media and Infocommunications Authority, etc.), yet taking into account only the results of the competition authority does not amount to a marginal outcome, because the competition authority examines commercial practices capable of materially influencing economic competition. In assessing whether an unfair commercial practice is capable of materially influencing competition, under Section 11 of Act XLVII of 2008 on the Prohibition of Unfair Commercial Practices against Consumers, factors such as the extent of the commercial practice applied or the size (net turnover) of the undertaking responsible for the infringement may be relevant.

doi: 10.46282/bpf.2025.21

intelligence tool. In this regard, the starting point is the mature practices of the Court of Justice of the European Union and the Hungarian consumer protection authorities, which are optimized for the offline world, but we must compare these to the challenges we currently face (the difficulties of acquiring digital skills, the effects of the nudge phenomenon, and the consequences of the AI black box effect). In the conclusion of the study, we evaluate the consequences of the approach chosen by the authorities in relation to the Hungarian context.

Possibilities of the classification of artificial intelligence

As a starting point, I would like to discuss approaches to the concept of artificial intelligence. Although the relationship between machine and human, and the possibility of a "human-like" machine, has been a topic of discussion and research since the now well-known Turing test in the 1950s[6], the rich literature on the subject makes it clear that authors still apply differing approaches today. Scherer's 2016 observation – namely that there does not appear to be any widely accepted definition of AI even among experts in the field – has not changed in substance. In connection with the problem of defining AI, Scherer points out that within the concept of artificial intelligence, it is "intelligence" that is problematic, because we regard it as a human factor and tie it to human characteristics.[7] McCarthy, who coined the term, points out in his 2007 publication at Stanford University that relating artificial intelligence to human intelligence is necessary until we can determine which computational procedures we wish to call intelligent.[8]

The basis for classification may include, among other things, the strength of artificial intelligence, the degree of autonomy, the training mechanism, its form of appearance (physical, virtual), the mode of content creation (generative, non-generative), and its function (data processing, automation, communication, image recognition, content generation).[9]

---

[6] TURING, Alan Mathison: Computing Machinery and Intelligence. In: Mind, New Series, vol. 59, no. 236, Oct (1950), p. 433–460.

[7] "*The difficulty in defining artificial intelligence lies not in the concept of artificiality but rather in the conceptual ambiguity of intelligence. Because humans are the only entities that are universally recognized (at least among humans) as possessing intelligence, it is hardly surprising that definitions of intelligence tend to be tied to human characteristics*." SCHERER, Matthew U.: Regulating artificial intelligence systems: risks, challenges, competencies, and strategies. In: Harvard Journal of Law &Technology, vol. 29, no. 2 Spring (2016), p. 359.

[8] MCCARTHY, John: What is artificial intelligence? 12 November 2007, p. 2-3. https://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai.pdf (accessed Sept. 26,2025).

[9] Examination of the effects of artificial intelligence on market competition and consumers. A study prepared as a result of the Hungarian Competition Authority's market analysis No. AL/234/2024. https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/dontesek/agazati_vizsgalatok_piacelemzesek/piacelemzesek/m

doi: 10.46282/bpf.2025.21

One of the most important aspects is the strength of AI. The so-called weak AI operates in a way similar to humans, to the human brain; however, due to its greater processing capacity and speed, it performs work more efficiently than humans. In this case, therefore, it is "only" a matter of increased efficiency, as opposed to strong AI, which, by virtue of its cognitive abilities, is capable of independently solving previously unknown problems. Based on the method of application and implementation, we distinguish machine learning systems or expert systems. The large language models that are dominant today form one subfield of machine learning systems.

In agreement with the Competition Authority's finding[10], it should be emphasised that the classification and grouping of AI is significant not only from the perspective of theoretical scholars and theory, but also has important practical relevance. The lower the degree of human intervention and, in parallel, the higher the degree of autonomy of the AI system, the more the significance of potential risks – including those affecting the user-consumer side – as well as data protection and ethical issues increases exponentially.[11]

Some elements of the regulation of artificial intelligence in the European Union and Hungary

It seems to me that, in relation to the regulation of artificial intelligence, two main lines of argument are at odds with each other: economic considerations, including competitiveness, on the one hand, and, on the other, the consideration of and focus on ethical aspects. This can be clearly traced by exploring the historical elements of European Union regulation.[12]

esterseges-intelligencia_piacelemzes_tanulmany_2024_10_21&inline=true. p. 19-24. (accessed Sept. 26,2025).

[10] Examination of the effects of artificial intelligence on market competition and consumers. A study prepared as a result of the Hungarian Competition Authority's market analysis No. AL/234/2024. https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/dontesek/agazati_vizsgalatok_piacelemzesek/piacelemzesek/mesterseges-intelligencia_piacelemzes_tanulmany_2024_10_21&inline=true. p.25. (accessed Sept. 26,2025).

[11] For the exploration of potential data protection risks and issues arising in connection with the use of AI, see: PATYI András – POLLÁK, Kitti – FEKETE, Orsolya: A mesterséges intelligencia alkalmazásának egyes adatvédelmi kihívásai a közigazgatási hatósági eljárásokban. (Certain data protection challenges of applying artificial intelligence in administrative procedures.) In: Jog-Állam-Politika, no.2. (2025), p. 7-20. https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-2.7 (accessed Sept. 26,2025).

[12] See: PATYI, András – POLLÁK, Kitti – FEKETE, Orsolya: The application of artificial intelligence: basic questions and dilemmas with a particular regard to administrative procedures. https://dspace.uniba.sk/bitstream/handle/123456789/225/BPF_2024_pdv.pdf?sequence=3&isAllowed=y#page=68 (accessed Sept. 26,2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.21

It should be emphasised that the initial stated objective for the European Union was to preserve and improve the EU's competitiveness, as is evident from the communication entitled *Artificial intelligence for Europe*.[13] At the same time as the document published in 2018, a high-level expert group (*AI HLEG, High Level Expert Group*) was also established, among whose multifaceted activities (in addition to specific policy recommendations, the examination of issues of trustworthiness and ethics), the ethical guidelines should be highlighted for the purposes of the topic now under examination. The triple requirement set for artificial intelligence – lawfulness, ethicality, and stability from technical and societal perspectives – has to this day formed a solid foundation for EU developments.[14]

2024 can be regarded as a milestone and also as time of the strengthening of the economic perspective, since the European Parliament – as first in the world – adopted a comprehensive artificial intelligence regulation on 13 March 2024, which has largely also entered into force[15]. However, after laying down the already clarified foundations (among which the technology-neutral approach, the differentiation of risk levels and the system of requirements applicable to them should be highlighted), further material issues, including the topic of liability, still await elaboration[16].

Among the documents shaping our present, the European Commission's innovation package from January 2025 can be highlighted, which specifically focuses on supporting enterprises engaged with artificial intelligence and, within that, small and medium-sized enterprises, an area in which – as we shall see later – Hungary also has significant disadvantages to make up.[17] By April 2025, an AI Continent Action Plan had taken shape, whose stated objective is to preserve and enhance

---

[13] Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions *Artificial intelligence for Europe*. Brussels, 26.06.2018 COM(2018) 237 final/2. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0237R(01)&qid=1582188600707&from=EN (accessed Sept. 26,2025).

[14] Independent High-Level Expert Group on artificial Intelligence set up by the European Commission. Ethics guidelines for trustworthy AI. Brussely, on 8 April 2019 (1), (41)-(53) https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai (accessed Sept. 26,2025).

[15] Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng (accessed Sept. 26,2025).

[16] Proposal for a Directive of the European Parliament end of the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive) COM/2022/496 final https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0496 (accessed Sept. 26,2025).

[17] https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-launches-ai-innovation-package-support-artificial-intelligence-startups-and-smes (accessed Sept. 26,2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.21

competitiveness, to achieve global leadership, while developing trustworthy artificial intelligence tools while preserving democratic values. The document reflecting ambitious objectives emphasises that, in the field of artificial intelligence (developments), global leadership is not a foregone conclusion. For the EU, the uniform regulation in force on its single market, including the AI Act itself, the significant scientific and research potential, the thriving startup and scaleup environment, and world-class computational power with data spaces accessible to all represent the factors that allow it to participate in this competition as a contender with real prospects. The plan seeks to make progress in five fundamental areas: computing infrastructure, ensuring access to high-quality data for AI innovators, developing and deploying AI algorithms particularly in strategic sectors, ensuring the central role of the AI talent base by strengthening existing segments of education and even attracting experts from outside the EU (for whom free academic research may be an appealing objective), and ensuring compliance with the AI Act.[18]
In Hungary, as a Member State of the European Union, our steps are harmonised with EU efforts, while, in the spirit of digital catch-up, numerous governmental measures have been taken to disseminate AI. Alongside the AI Coalition established in 2018 – which seeks to create opportunities for participation and a platform for co-thinking and action for the governmental, research, university and business sectors – concrete action plans have also been formulated. The AI Strategy currently underway provides for specific actions for the 2025–2030 period, in each case designating the governmental actor responsible for implementation.[19]

The use of artificial intelligence-based tools on the business side

The pervasive presence of artificial intelligence in our lives makes it necessary to examine whether, and if so how, the application of artificial intelligence could transform the commercial practices of businesses.
It can be recorded that an elevated level of expectation has developed that, through the application of artificial intelligence, certain workflows will be completely transformed, fundamentally reshaping the activities of legal entities operating on the business side. Another prediction is that the use of AI tools has a fundamental impact on productivity and competitiveness. The hype surrounding generative AI models

[18] Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Comittee and the Comittee of the Regions. AI Continent Action Plan. COM(2025) 165 final https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ai-continent-action-plan (accessed Sept. 26,2025).
[19] However, the document omits the allocation of government resources to individual action items and the deadline for implementation. Hungarian AI Strategy 2025-2030. p. 94-119. https://cdn.kormany.hu/uploads/document/c/co/cod/codfdbd37cfa520ae37361a168d244c85e7295af.pdf (accessed Sept. 26,2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.21

suggests that the use of AI-based tools is extremely widespread, which is why encounters with them are practically unavoidable for consumers.

To verify or refute the above assumptions, the basic foundation of my analysis was essentially the market analysis published by the Hungarian Competition Authority in October 2024. The Competition Authority conducted the first comprehensive market analysis in the region and, in this framework, examined the impact of AI-based technology on market competition. In this context, following an inventory of domestic and European Union regulation and strategies, the authority sought to uncover practice; to this end, in addition to approaching international technology companies and developers of Hungarian language models, companies likely to be using the technology were also surveyed. In preparing the analysis, the HCA also cooperated with the university-research sphere and non-profit organisations, which is in line with the objectives of the Hungarian AI Coalition already referred to above.

It was established that the development of AI technology is extremely resource-intensive, which resources at present typically only a few companies possess. It follows from this that the practical utilisation of AI may become the privilege of a narrow segment of businesses. In view of its potential competition-distorting effect, an investigation by the Competition Authority is justified.

The result of the market analysis was that, as regards the conduct expected from the business side, expectations and reality are not aligned, and a false presumption can be detected on the part of market participants. Contrary to the above predictions, there are currently significant inhibiting factors to the spread of AI-based tools, which are particularly significant in the SME sector. What are these?

One is the substantial resource requirement necessary for developing artificial intelligence. Larger enterprises – with more favourable parameters in terms of capital and workforce – enjoy an advantage in this area, while in the SME sector this potential has clearly diminished. The availability of the technology and the ability to exploit it are therefore distinct factors. The HCA records that more productive, more profitable, larger companies have a greater ability to utilise AI technology.[20] The analysis by the Institute for Economic and Enterprise Research operated of the Hungarian Chamber of Commerce and Industry confirms the above, stating that, regarding the distribution of artificial intelligence use by key corporate characteristics, company size (how many employees they have) is the most influential factor, while the presence/absence of export activity and ownership structure do not affect the use of AI tools. In terms of distribution by economic sector

[20] Examination of the effects of artificial intelligence on market competition and consumers. A study prepared as a result of the Hungarian Competition Authority's market analysis No. AL/234/2024. https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/dontesek/agazati_vizsgalatok_piacelemzesek/piacelemzesek/mesterseges-intelligencia_piacelemzes_tanulmany_2024_10_21&inline=true. p. 9. (accessed Sept. 26,2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.21

– unsurprisingly – companies providing economic services led in the use of AI tools, ahead of those operating in the commercial sector, manufacturing and construction.[21]

For the above reasons, active intervention by state actors is necessary to overcome the potential competitive disadvantages arising on the side of small and medium-sized enterprises and to promote competition on the developer side. However, (economic) literature also contains views that take a more measured stance, by drawing attention to the differences between the macro and microeconomic effects of using AI tools. Daron Acemoglu, dedicating a separate study to the matter, records that while at the microeconomic level, the use of AI tools demonstrates productivity improvements and cost savings at the level of specific tasks, the positive macroeconomic effects are not so clear; at most he considers them moderate.[22]

Reports submitted to the Hungarian Competition Authority have not described practices fundamentally transforming corporate operations, even from companies using AI tools; rather, more modest advances can be observed.[23]

Another factor hindering dissemination is the shortage of expert labour, which is connected to the novelty factor of artificial intelligence as a technology. Although, as we saw when listing AI definitions, engagement with artificial intelligence appeared in literature as early as the second half of the last century, it has become a factor shaping our everyday lives for less than a decade. In line with the novel nature of the process, the existence of a workforce that handles artificial intelligence applications with ease is not yet self-evident. The process is likely to be similar to the "spread" of employees possessing the knowledge needed to use certain word processing and spreadsheet applications. Readers who already had active work experience in the early 2000s may still recall that knowledge of how to use a computer – now regarded as a basic skill – was, for example, worth emphasising separately when applying for a job. A similar process can be expected with the ability to use artificial intelligence-based tools.

---

[21] Mesterséges intelligencia a versenyszférában.: vállalati attitűdök és akadályozó tényezők, MKIK Gazdasági és Vállakozáskutató Intézet (Artificial intelligence in the private sector: Corporate attitudes and hindering factors, HCCI Institute for Economic and Enterprise Research), https://gvi.hu/files/researches/742/nkonj_243_mesterseges-intelligencia_240808.pdf. p. 6-8. (accessed Sept. 26,2025).

[22] ACEMOGLU, Daron: The simple macroeconomics of AI. In: Economic Policy, vol. 40, issue 121 (2025), p. 13–58., https://doi.org/10.1093/epolic/eiae042 (accessed Sept. 26,2025).

[23] Examination of the effects of artificial intelligence on market competition and consumers. A study prepared as a result of the Hungarian Competition Authority's market analysis No. AL/234/2024. https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/dontesek/agazati_vizsgalatok_piacelemzesek/piacelemzesek/mesterseges-intelligencia_piacelemzes_tanulmany_2024_10_21&inline=true. p. 10. (accessed Sept. 26,2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.21

Education and training play an outstanding role in managing this natural process, through which, partly by integrating the necessary body of knowledge into public and higher education, various artificial intelligence tools become applicable at a skills level for the growing generation, while also ensuring the possibility of personalised education and reducing the administrative burdens on the teaching side.[24] At the same time, the socialisation of knowledge related to AI technology (making it widely known across society) was also formulated as an objective in the action plan adopted at government level that fundamentally defines domestic AI developments, entitled Hungary's Artificial Intelligence Strategy 2020–2030[25]. The dynamism of the field is well illustrated by the fact that in 2025, the strategy was revised and fine-tuned within the framework of the Hungary's Artificial Intelligence Strategy 2025–2030 document. In this action programme, which is also much larger in scope, the field of education and skills development has become more prominent. In public and higher education, beyond knowledge transfer, the use of innovative tools enabling individual development is also planned (e.g. AI tutor, support for student life paths), alongside adult education, retraining programmes and business development training. Programmes providing information on the proper use of the technology and its potential dangers will prepare both children and parents under a separate programme.[26] For both the knowledge-transmitting and the knowledge-receiving sides, the real usefulness of elements that are (in principle) beneficial is ultimately revealed – as authors Chaudry and Kazim point out – through better learning outcomes.[27]

The third factor is related to the fact that Hungarian is a language spoken by relatively few people worldwide. For the development of artificial intelligence tools, the availability of training data is indispensable. It is a mathematical axiom that the more people speak a given language, the greater the amount of data available for training artificial intelligence. On the other hand – and this may be even more important – for economic reasons a larger market induces more intensive developer work investment. The recovery of the significant costs of development is obviously an

[24] SZABÓ, Dániel: Mi és MI - A mesterséges intelligencia szerepe az iskolákban. (We and AI – The role of artificial intelligence in schools.) In: Új köznevelés, no. 9-10 (2024) p. 42-43. https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/mi-es-mi-a-mesterseges-intelligencia-szerepe-az-iskolakban (accessed Sept. 26,2025).

[25] https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf (accessed Sept. 26,2025).

[26] Hungarian AI Strategy 2025-2030. p. 51-57. and p. 101-104. https://cdn.kormany.hu/uploads/document/c/co/cod/codfdbd37cfa520ae37361a168d244c85e7295af.pdf (accessed Sept. 26,2025).

[27] CHAUDHRY, Muhammad Ali – KAZIM, Emre: Artificial Intelligence in Education (AIEd): a high-level academic and industry note 2021. AI Ethics, vol 2. (2022), p. 157–165. https://doi.org/10.1007/s43681-021-00074-z (accessed Sept. 26,2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.21

important consideration. For the above reasons, the lack of Hungarian language models constitutes an obstacle to the spread of AI tools. This is a disadvantageous factor that every "small country" must reckon with, and strengthening state involvement is also justified to counterbalance the profitable/non-profitable market logic. The effort to develop and fine-tune Hungarian language models also appears in the Hungarian AI strategy as a priority direction of research and development.[28]
One more circumstance should be mentioned, which our Competition Authority also highlighted in its analysis as a self-generating process; namely the lack of foreign-language proficiency among the Hungarian population and its consequences. Given that materials teaching the use of AI tools are currently available predominantly in English, the lack of language skills also makes acquiring the knowledge more difficult or impossible, which is therefore a factor acting against the spread of the use of AI tools.
To balance the inhibiting factors detailed above, the HCA has also made recommendations: it recommends strengthening state involvement, increasing coordination among actors involved in development, and it also emphasises the importance of developing Hungarian language models.[29]

The role of consumer models

On the other side of the business transaction – expressly in a B2C relationship[30] – an important question regarding consumers is whether the application of AI may poses a potentially greater risk to consumers.

---

[28] Hungarian AI Strategy 2025-2030. p. 107. https://cdn.kormany.hu/uploads/document/c/co/cod/codfdbd37cfa520ae37361a168d244c85e7295af.pdf. (accessed Sept. 26,2025).
[29] Examination of the effects of artificial intelligence on market competition and consumers. A study prepared as a result of the Hungarian Competition Authority's market analysis No. AL/234/2024. https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/dontesek/agazati_vizsgalatok_piacelemzesek/piacelemzesek/mesterseges-intelligencia_piacelemzes_tanulmany_2024_10_21&inline=true. p. 9-12. (accessed Sept. 26,2025).
[30] Judit Fazekas, in connection with her assessment of the Omnibus Directive optimising earlier Union consumer protection rules for online relations (Directive (EU) 2019/2161 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Council Directive 93/13/EEC and Directives 98/6/EC, 2005/29/EC and 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council as regards the better enforcement and modernisation of Union consumer protection rules), draws attention to the fact that the EU consumer protection regime and protection apply in B2C relations, but not in the increasingly frequent C2C relations. See: FAZEKAS, Judit: A fogyasztóvédelmi jog digitális transzformációjának újabb eredményei - avagy az áruk, a digitális tartalmak és a digitális szolgáltatások hibás teljesítéséről szóló irányelvek és transzpozíciójuk. (Further results of the digital transformation of consumer protection law – that is, the directives on defective performance of goods, digital content and digital services and their transposition.) In Jog-Állam-Politika, no.2. (2022), Kukorelli special issue, p. 123

doi: 10.46282/bpf.2025.21

Caveat emptor, a principle derived from Roman law, which placed consumer responsibility at the forefront. "Let the buyer beware!" The principle refers to the buyer having to act with due care when concluding a transaction; their inattentiveness could not be attributed to the seller. If, indeed, the subject of the transaction was defective but, due to a lack of due attentiveness, the buyer failed to notice it, though they could have, they could not complain afterwards.[31]The principle, however, has long been untenable; the protection of consumers undoubtedly requires stronger instruments and, by now, indisputably state intervention. On a market left without control, the concentration of power that emerges and the unavoidable lack of information on the consumer side make the protection of the consumer as the weaker party self-evident.[32] These facts gave rise to a wide range of state bodies vested with consumer protection powers. By way of example, we can mention the Hungarian Competition Authority, the National Authority for Trade and Consumer Protection, the National Media and Infocommunications Authority, the National Food Chain Safety Office, etc.

In the market analysis referred to above, the HCA assessed how the use of the technology affects consumer behaviour and what constitutes the practice applied and the practice to be expected regarding the provision of information to consumers. As regards commercial practices that use artificial intelligence tools, the Competition Authority's current approach can be placed between the two extremes of the absolutisation of consumer responsibility and full protection. The Authority – in line with the practice of the Court of Justice of the European Union[33] – places the focus on rational, reasonably-acting consumers. However, it must be emphasised that consumers with these attributes are not tasked with uncovering or investigating the truthfulness of the information conveyed to them – in advertisements.

By way of a brief digression, we also mention a few approaches that criticise or indeed call into question the theories that place rational action at the centre, but in any case nuance what has been set out so far. The Competition Authority's approach is based on the assumption that, when in possession of appropriate information, the consumer makes a rational, reasonable decision. Rationality was an undisputed

---

[31] D.21.1.1.6. *Ulpianus 1 ad edictum aedilium curulium*. See: JAKAB, Éva: Forum Romanum. Jogesetek és szerződési minták római jogból. (Forum Romanum. Case law and contract templates from Roman law.) Generál Print Nyomda Kft., Szeged, 2003 p. 145. ISBN 9630093472.

[32] See: FEKETE Orsolya PhD dissertation. p. 60. https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/733/1/ÉRTEKEZÉS_Fekete_Orsolya.pdf (accessed Sept. 26,2025).

[33] In the absence of a specific legal definition, the practice of the *European Court of Justice* (following the entry into force of the Treaty of Lisbon in December 2009 *Court of Justice of the European Union*) has increased significance and has been shaped by landmark judgments such as GB-Inno (C-362/88.), Clinique (C-220/98), Gut Springenheide (C-210/96.). One recurring requirement is to have "*an average consumer, who is reasonably well-informed, and reasonably observant and circumspect.*" C-210/96. 31.

doi: 10.46282/bpf.2025.21

axiom and not a problem to be analysed in economics, Hámori notes, referring to the tenet of neoclassical economics that long seemed unshakable.[34] This tenet was called into question when Daniel Kahnemann, who passed away last year, researching the peculiarities of the human psyche, concluded – and this, in a particular way, earned him the Nobel Prize in Economic Sciences in 2002 – that even when an individual possesses a sufficient quantity of information clearly known to them, they do not always decide rationally; in situations with uncertain outcomes, their decisions are made along certain heuristics and rules of thumb.[35] Naturally, Kahnemann does not exclude the possibility of a rational decision either, but denies its predominance.
Lívia Szabó reflects on the necessity of introducing a new definition of consumer when she proposes introducing the concept of a type-centred (natural person versus legal person) and a position-centred (characteristic property as the basis for grouping) consumer, and at the level of thought – not as a *de lege ferenda* proposal – she also toys with the idea of introducing a test-based set of criteria.[36] From time to time, the idea of introducing definitions that assess the position and level of vulnerability of the individual, in this case the consumer, resurfaces, because we consider it fairer and more just, as it also makes it possible to assess deviations from the mainstream. Although expanding the circle of consumers limited in practice to natural persons is not without precedent even at the level of legislation[37], in my view

[34] HÁMORI, Balázs: Kísérletek és kilátások. Daniel Kahneman. (Experiments and prospects. Daniel Kahneman.) In: Közgazdasági Szemle. year 50, no.9 (2003) p. 782.
[35] *„Kahneman's research (based on surveys and experiments) showed that his subjects were incapable of analyzing complex decision situations when the future consequences were uncertain. Instead, they relied on heuristic shortcuts, or rules of thumb, and few people evaluated the underlying probability*." https://www.britannica.com/biography/Daniel-Kahneman (accessed Sept. 26,2025).
[36] SZABÓ, Lívia: A fogyasztói szerződések szerződésszerűsége a digitális transzformáció tükrében - I. rész. (The conformity of consumer contracts in the light of digital transformation - Part I) In: Jog-Állam-Politika, no.2. (2025), p. 190-192., https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-2.185 (accessed Sept. 26,2025).
[37] In Hungary, Act CLV of 1997 on Consumer Protection contains an extended definition of the consumer in the conciliation board procedure belonging to a segment of alternative dispute resolution. Pursuant to Section 2(10) of the Act, a consumer is a natural person acting for purposes outside their professional or economic activity, who purchases, orders, receives or uses goods or is the recipient of commercial communication or of offers related to goods. For the purposes of rules on conciliation boards, with the exception of the application of Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC, in addition to the above, non-governmental organisations, ecclesiastical legal persons, condominiums, housing cooperatives, micro, small and medium-sized undertakings subject to separate Acts, acting for purposes outside their independent activities or economic activities, which purchase, order, receive or use goods or are the recipient of commercial communication or of an offer related to goods also qualify as consumers. For the purposes of Regulation (EU) 2018/302 of the European Parliament and

doi: 10.46282/bpf.2025.21

a test-based concept of the consumer would, in practice, make the assessment of cases excessively complex and protracted. All these approaches departing from the main rule do not form the subject of detailed analysis in this study, but mentioning them is essential, because it points out that the consumer model posited in administrative and judicial practice means positing and centring on an (theoretically existing) medium measure.

In the case of the use of artificial intelligence tools, rationality, as the guiding principle of operation, is necessarily nuanced by the so-called *black box* effect, often mentioned in connection with the technology. It is a peculiar paradox that, as above, we expect rationality from the consumer, and in the case of many AI tools – perhaps along rational steps – we expect adaptation to an unpredictable tool due to an effect that results in unpredictability.[38] Although the essence of the effect is explained by the impossibility for users to uncover the decision-making steps of the given AI tool, this effect can be mitigated by providing the possibility to test the tool in alternative decision-making situations, as we can see in the literature following the proposal of the data protection specialist Eszteri.[39]

Although algorithm-based AI tools perform the task assigned to them on the basis of prescriptive rules, along rule-based instructions, some authors argue that they very much take into account that the human being "opposite" them is a creature possessing morality, empathy and emotions. It would completely exceed the scope of this dissertation, but we must by way of indication refer to the fact that in the literature Pusztahelyi, analysing the features of "emotional" AI, draws attention to the emergence, in the use of AI tools, of the phenomenon called nudge in literature since the classic 2008 work of the author duo Thaler-Sunstein[40]. The endeavour to influence human decisions through an individual's emotions (nudging) is not

---

of the Council of 28 February 2018 on addressing unjustified geo-blocking and other forms of discrimination based on customers' nationality, place of residence or place of establishment within the internal market and amending Regulations (EC) No 2006/2004 and (EU) 2017/2394 and Directive 2009/22/EC (hereinafter "Regulation (EU) 2018/302"), in addition to the above, undertakings qualifying as customers under Regulation (EU) 2018/302 also qualify as consumers.

[38] András Tóth speaks of artificial intelligence as a technology that is "conceptually distrust-inducing". TÓTH, András: A mesterséges intelligencia szabályozásának paradoxonja és egyes jogi vonatkozásainak alapvető kérdései. (The paradox of the regulation of artificial intelligence and the fundamental questions of some of its legal aspects.) In: Infokommunikáció és jog. no.2. (2019), p. 4.

[39] DÁNIEL, Eszteri: A gépek adatalapú tanításának megfeleltetése a GDPR egyes előírásainak. In: TÖRÖK, Bernát – ZŐDI, Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről* (Aligning the data-driven training of machines with certain provisions of the GDPR. In: TÖRÖK, Bernát –ZŐDI, Zsolt (eds): *The regulatory challenges of artificial intelligence. Studies on the borderlands of artificial intelligence and law)* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021 p. 207-208. ISBN 978-963-531-483-6.

[40] THALER, Richard H. – SUNSTEIN, Cass R.: Improving decisions about health, wealth and hapiness, New-Haven-London, Yale University Press, 2008. ISBN 978-0-300-12223-7.

doi: 10.46282/bpf.2025.21

unequivocally to be condemned; it suffices to think, for example, of an AI tutor that supports a learning process. There is, however, a genuinely harmful manifestation that should be curbed – Yeung's hypernudge – which already entails all-pervasive and non-transparent nudge techniques[41]and is clearly considered prohibited in the literature.[42]

Returning to the rational, reasonable consumer foregrounded by current practice, it can be stated that they therefore do not have to research or, horribile dictu, investigate, but neither may they become a victim of deception. To this end, in its market analysis, the HCA drew up an itemised list of its expectations regarding the provision of information by undertakings applying AI-based tools. Within this framework, the fundamental expectations regarding information provision were laid down. The information must be provided during the presentation of the service, but before consumer use. The information on this must be short, concise, factual and prominent, and it must be delivered in a clearly understandable and perceptible manner.

It is a requirement to disclose the fact that the given service uses artificial intelligence. The essential characteristics of the use, the sources of the service, and the information sources must also be disclosed. It is of paramount importance that the consumer be aware of the risks and of those uncertainty factors that determine the result, the answer, and the generated content. It is also important that the consumer's attention must be drawn to whether they need to carry out any verification and, if the answer is yes, to its type, as well as to whether the provider has any reservations regarding the given AI product.[43]

It can be seen that this assessment framework expands the assessment criteria introduced for judging the unfairness of commercial practices when implementing

---

[41] PUSZTAHELYI, Réka: Az „érzelmes MI" felhasználása az online marketing világában. in: TÖRÖK, Bernát – ZŐDI, Zsolt (szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről (The use of "emotional AI" in the world of online marketing. in: TÖRÖK, Bernát – ZŐDI, Zsolt (eds): *The regulatory challenges of artificial intelligence. Studies on the borderlands of artificial intelligence and law*), Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021 p. 439-464. ISBN 978-963-531-483-6. and

YEUNG, Karen: Big data as a mode of regulation by design. In: Information, Communication &Society, The Social Power of Algorithms. Volume 20, issue 1 (2017) p. 118-136.

[42] Richards, for example, refers to it as a threat to moral autonomy. RICHARDS, Isabel: 'Hypernudging': a threat to moral autonomy? In: AI and Ethics, Volume 5, (2025), 1121–1131. https://doi.org/10.1007/s43681-024-00449-y (accessed Sept. 26,2025).

[43] Examination of the effects of artificial intelligence on market competition and consumers. A study prepared as a result of the Hungarian Competition Authority's market analysis No. AL/234/2024. https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/dontesek/agazati_vizsgalatok_piacelemzesek/piacelemzesek/mesterseges-intelligencia_piacelemzes_tanulmany_2024_10_21&inline=true. p. 10. (accessed Sept. 26,2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.21

the Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council, the so-called UCP Directive[44], with considerations arising from the new technology. At the same time, a major question is how this information should be provided in practice, partly due to the differing message-transmission capacities of the various information channels, and partly – as I will return to in the last section – due to the lack of basic digital skills. Practice, mainly in relation to the enforcement of data protection requirements, points out that there is a risk of information provision sinking to the level of mere formality.
Although at the conclusion of the research I had not yet found any Competition Authority decision that had been adopted with reference to the system of requirements described, I am certain that these will soon be reflected in numerous decisions.

The significance of digital competences

In connection with the above, the question to be examined is whether the consumer of the modern age needs to acquire further knowledge due to the use of artificial intelligence tools in order to meet the requirements imposed on average consumers? From the business side, therefore, the Authority expects the provision of certain basic information, but to use the information received, "processing capacity" is required, namely the interpretation of basic information related to the application of AI-based tools. This presupposes the presence of basic digital competences on the user side.
It must be emphasised that a low level of digital competence on the user side is not only a loss for the individual (unable to use the given technology, or suffers harm due to its misinterpretation); the return on public efforts and the extent of successful AI adaptation also correlate with the level of basic digital skills.
DESI (*Digital Economy and Society Index*) is an index used by the European Commission since 2014, now incorporated into the State of the Digital Decade report, serving to measure the extent of the digitalisation of society and the economy.[45] The most recently published country report for Hungary recorded that the state objective prescribing an increase in the proportion of at least basic digital skills among the 16–74 age group should be supported. At the same time, to bridge

[44] Directive 2005/29/EC of the European Parlament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive')

[45] *„As of 2023, and in line with the Digital Decade Policy Programme 2030, DESI is now integrated into the State of the Digital Decade report and used to monitor progress towards the digital targets*."https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi (accessed Sept. 26,2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.21

the undoubtedly existing "digital divide", it recommends focusing on disadvantaged groups (those living in rural areas, those with low levels of formal education).

Summary

Following in the footsteps of McCarthy, we have long been researching what artificial intelligence actually is. As the starting point of my study, it was recorded that artificial intelligence can be conceived as an umbrella term to which different approaches may ascribe different content. Yet the classification and the identification of criteria are not purely theoretical, because the characteristics of the tool and the associated (legal) consequences may differ.

The macroeconomic significance of artificial intelligence is beyond question; in the European Union, following a path somewhat similar to data protection regulation, one can observe recurring clashes between economic and ethical lines of argument, and under the latest plan the EU, stepping into the global arena *and* preserving its achievements to date, seeks to deliver decisive changes.

As for the situation in Hungary, it can be stated that the Digital Decade report is fully in line with the findings of the Hungarian Competition Authority's market analysis regarding the use of advanced technologies by the corporate sector and the lack of digital skills, particularly in the SME sector. In the current state of affairs, therefore, there are significant hindering factors affecting the application of AI tools on the corporate side. As a specific conclusion, it can be said that the consequences arising from Hungary's geographical size and linguistic characteristics may, alongside disadvantages, also bring advantages. The lack of Hungarian language models not only causes us to fall behind, but also offers an opportunity to adopt the still-evolving practices and good solutions of other states.

However, the intensive development of the population's basic digital skills is indispensable, because in the current situation, the competition authority expects a reasonably-acting, rational consumer to interpret even the business information (mandatorily) disclosed in relation to the use of AI tools.

In my view, the issue under examination requires further monitoring, which is justified not only by the day-to-day changes in the use of artificial intelligence tools, but also by the evolving administrative practice.

Bibliography

1. ACEMOGLU, Daron: The simple macroeconomics of AI. In: Economic Policy, vol. 40, issue 121 (2025), p. 13–https://doi.org/10.1093/epolic/eiae042 (accessed Sept. 26,2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.21

2. CHAUDHRY, Muhammad Ali- KAZIM, Emre: Artificial Intelligence in Education (AIEd): a high-level academic and industry note 2021. AI Ethics, vol 2. (2022), p. 157–165. https://doi.org/10.1007/s43681-021-00074-z (accessed Sept. 26,2025).
3. DÁNIEL, Eszteri: A gépek adatalapú tanításának megfeleltetése a GDPR egyes előírásainak. In: TÖRÖK, Bernát – ZŐDI, Zsolt (szerk.): *A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről* (Aligning the data-driven training of machines with certain provisions of the GDPR. In: TÖRÖK, Bernát –ZŐDI, Zsolt (eds): *The regulatory challenges of artificial intelligence. Studies on the borderlands of artificial intelligence and law)* Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021 p. 207-208. ISBN 978-963-531-483-6.
4. FAZEKAS, Judit: A fogyasztóvédelmi jog digitális transzformációjának újabb eredményei - avagy az áruk, a digitális tartalmak és a digitális szolgáltatások hibás teljesítéséről szóló irányelvek és transzpozíciójuk. (Further results of the digital transformation of consumer protection law – that is, the directives on defective performance of goods, digital content and digital services and their transposition.) In Jog-Állam-Politika, no.2. (2022), Kukorelli special issue, p. 123
5. FEKETE, Orsolya: A felügyeleti szervek tevékenysége Magyarországon a fogyasztóvédelem egyes területein – kitekintéssel a rendszerszintű problémák megoldási lehetőségeire. (The activities of supervisory bodies in Hungary in some areas of consumer protection – with an outlook on the possibilities solving the systemic level problems.) PhD dissertation. University of Szeged (SZTE), Doctoral School of Law, https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/733/1/ÉRTEKEZÉS_Fekete_Orsolya.pdf (accessed Sept. 26,2025).
6. HÁMORI, Balázs: Kísérletek és kilátások. Daniel Kahneman. (Experiments and prospects. Daniel Kahneman.) In: Közgazdasági Szemle. year 50, no.9 (2003) p. 782.
7. JAKAB, Éva: Forum Romanum. Jogesetek és szerződési minták római jogból. (Forum Romanum. Case law and contract templates from Roman law.) Generál Print Nyomda Kft., Szeged, 2003 p. 145. ISBN 9630093472.
8. MCCARTHY, John: What is artificial intelligence? 12 November 2007, pp. 2-3 https://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai.pdf (accessed Sept. 26,2025).
9. PATYI, András – POLLÁK, Kitti – FEKETE, Orsolya: A mesterséges intelligencia alkalmazásának egyes adatvédelmi kihívásai a közigazgatási hatósági eljárásokban. (Certain data protection challenges of applying artificial intelligence in administrative procedures.) In: Jog-Állam-Politika, no.2. (2025), p. 7-20. https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-2.7 (accessed Sept. 26,2025).
10. PATYI, András – POLLÁK, Kitti – FEKETE, Orsolya: The application of artificial intelligence: basic questions and dilemmas with a particular regard to

administrative procedures. https://dspace.uniba.sk/bitstream/handle/123456789/225/BPF_2024_pdv.pdf?sequence=3&isAllowed=y#page=68 (accessed Sept. 26,2025).
11. PUSZTAHELYI, Réka: Az „érzelmes MI" felhasználása az online marketing világában. in: TÖRÖK, Bernát – ZŐDI, Zsolt (szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Tanulmányok a mesterséges intelligencia és a jog határterületeiről (The use of "emotional AI" in the world of online marketing. in: TÖRÖK, Bernát – ZŐDI, Zsolt (eds): *The regulatory challenges of artificial intelligence. Studies on the borderlands of artificial intelligence and law*), Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021 p. 439-464. ISBN 978-963-531-483-6.
12. RICHARDS, Isabel: 'Hypernudging': a threat to moral autonomy? In: AI and Ethics, Volume 5, (2025), 1121–1131. https://doi.org/10.1007/s43681-024-00449-y (accessed Sept. 26,2025).
13. SCHERER, Matthew U.: Regulating artificial intelligence systems: risks, challenges, competencies, and strategies. In: Harvard Journal of Law &Technology, vol. 29, no. 2 Spring (2016), p. 359.
14. SZABÓ, Dániel: Mi és MI - A mesterséges intelligencia szerepe az iskolákban. (We and AI – The role of artificial intelligence in schools.) In: Új köznevelés, no. 9-10 (2024) p. 42-43. https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-kozneveles/mi-es-mi-a-mesterseges-intelligencia-szerepe-az-iskolakban (accessed Sept. 26,2025).
15. SZABÓ, Lívia: A fogyasztói szerződések szerződésszerűsége a digitális transzformáció tükrében - I. rész. (The conformity of consumer contracts in the light of digital transformation - Part I) In: Jog-Állam-Politika, no.2. (2025), p. 190-192., https://doi.org/10.58528/JAP.2025.17-2.185 (accessed Sept. 26,2025).
16. THALER, Richard H.- SUNSTEIN, Cass R.: Improving decisions about health, wealth and hapiness, New-Haven-London, Yale University Press, 2008. ISBN 978-0-300-12223-7.
17. TÓTH, András: A mesterséges intelligencia szabályozásának paradoxonja és egyes jogi vonatkozásainak alapvető kérdései. (The paradox of the regulation of artificial intelligence and the fundamental questions of some of its legal aspects.) In: Infokommunikáció és jog. no.2. (2019), p. 4.
18. TURING, Alan Mathison: Computing Machinery and Intelligence. In: Mind, New Series, vol. 59, no. 236, Oct (1950), p. 433–460.
19. YEUNG, Karen: Big data as a mode of regulation by design. In: Information, Communication &Society, The Social Power of Algorithms. Volume 20, issue 1 (2017) p. 118-136.
20. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions *Artificial intelligence for Europe*. Brussels, 26.06.2018 COM(2018) 237 final/2.

doi: 10.46282/bpf.2025.21

21. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, The European Economic and Social Comittee and the Comittee of the Regions. AI Continent Action Plan. COM(2025) 165 final https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ai-continent-action-plan (accessed Sept. 26,2025).
22. Directive (EU) 2019/2161 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Council Directive 93/13/EEC and Directives 98/6/EC, 2005/29/EC and 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council as regards the better enforcement and modernisation of Union consumer protection rules
23. Directive 2005/29/EC of the European Parlament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive')
24. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-launches-ai-innovation-package-support-artificial-intelligence-startups-and-smes (accessed Sept. 26,2025).
25. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi (accessed Sept. 26,2025).
26. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0237R(01)&qid=1582188600707&from=EN (accessed Sept. 26,2025).
27. Independent High-Level Expert Group on artificial Intelligence set up by the European Commission. Ethics guidelines for trustworthy AI. Brussely, on 8 April 2019. (1), (41)-(53) https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai (accessed Sept. 26,2025).
28. Proposal for a Directive of the European Parliament end of the Council on adapting non-contractual civil liability rules to artificial intelligence (AI Liability Directive) COM/2022/496 final https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52022PC0496 (accessed Sept. 26,2025).
29. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act) https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng (accessed Sept. 26,2025).
30. Act CLV of 1997 on Consumer Protection
31. Act LVII of 1996 on the Prohibition of Unfair and Restrictive Market Practices

doi: 10.46282/bpf.2025.21

32. Act XLVII of 2008 on the Prohibition of Unfair Commercial Practices against Consumers
33. Artificial intelligence in the private sector: Corporate attitudes and hindering factors, HCCI Institute for Economic and Enterprise Research, https://gvi.hu/files/researches/742/nkonj_243_mesterseges-intelligencia_240808.pdf. p. 6-8. (accessed Sept. 26,2025).
34. Examination of the effects of artificial intelligence on market competition and consumers. A study prepared as a result of the Hungarian Competition Authority's market analysis No. AL/234/2024.https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/dontesek/agazati_vizsgalatok_piacelemzesek/piacelemzesek/mesterseges-intelligencia_piacelemzes_tanulmany_2024_10_21&inline=true.
35. https://digitalisjoletprogram.hu/files/2f/32/2f32f239878a4559b6541e46277d6e88.pdf (accessed Sept. 26,2025).
36. Hungarian AI Strategy 2025-2030. https://cdn.kormany.hu/uploads/document/c/co/cod/codfdbd37cfa520ae37361a168d244c85e7295af.pdf. (accessed Sept. 26,2025).

Contact details

Orsolya Fekete, Dr.
Fekete.Orsolya@uni-nke.hu
Senior Lecturer at Ludovika University of Public Service

doi: 10.46282/bpf.2025.21

UMELÁ INTELIGENCIA AKO (NE)AUTOR: PRÁVNE A ETICKÉ ASPEKTY GENERATÍVNEJ UMELEJ INTELIGENCIE [1]

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS (NON-)AUTHOR: LEGAL AND ETHICAL ASPECTS OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Martin Daňko, Laura Fotopulosová[2]

Abstrakt: Dynamický rozvoj generatívnych systémov umelej inteligencie (AI) zásadne spochybňuje tradičné chápanie originality a autorstva v kontexte autorského práva. Príspevok sa zameriava na analýzu právnej povahy výstupov vytvorených generatívnou AI z pohľadu platnej právnej úpravy, ktorá striktne predpokladá a vyžaduje existenciu ľudského autora a viaže vznik autorstva na osobnostný tvorivý prínos človeka. Keďže však AI nie je subjektom práva a nie je schopná autonómnej tvorivej činnosti v právnom zmysle, vzniká otázka, ako z pohľadu autorského práva kvalifikovať výstupy, pri ktorých je ľudský vklad len minimálny alebo chýba úplne. Príspevok preto poukazuje na rozdielne koncepcie (ne)autorstva v prípade programátorov AI, používateľov AI či samotnej AI, ako aj komparatívne na prístupy vybraných právnych poriadkov. Súčasťou analýzy sú aj etické a spoločenské dôsledky masového využívania AI v tvorivých procesoch, a to najmä vplyv využívania generatívnej AI na postavenie tradičných autorov. V závere sú prezentované návrhy *de lege ferenda* reflektujúce potrebu adaptácie autorského práva na nové technologické výzvy pri zachovaní rovnováhy medzi podporou tvorby a ochranou práv autorov.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, autorské právo, autor, dielo, originalita

Abstract: The dynamic development of generative artificial intelligence (AI) systems fundamentally challenges the traditional understanding of originality and authorship in the context of copyright law. This article focuses on analysing the legal nature of outputs created by generative AI from the perspective of the applicable legal framework, which strictly presupposes and requires the

[1] Tento príspevok je financovaný z prostriedkov EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu Umelá inteligencia pre právnické profesie (AILE) č. 09I05-03-V02-00038.

[2] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

existence of a human author and ties the emergence of authorship to a person's creative intellectual contribution. However, since AI is not a legal subject and is incapable of autonomous creative activity in the legal sense, the question arises of how to classify outputs in copyright terms when the human contribution is minimal or entirely absent. The article therefore highlights differing concepts of (non-)authorship in the case of programmers of AI, users of AI, or the AI itself, as well as comparative approaches adopted in selected legal systems. The analysis also includes the ethical and societal implications of the mass use of AI in creative processes, particularly the impact of generative AI on the position of traditional authors. Finally, proposals de lege ferenda are presented, reflecting the need to adapt copyright law to new technological challenges while maintaining a balance between promoting creativity and protecting authors' rights.

Key words: artificial intelligence, copyright law, author, work of authorship, originality

Úvod

Rozvoj generatívnej umelej inteligencie (AI) patrí medzi najvýraznejšie technologické trendy posledného desaťročia. Nástroje ako ChatGPT, Gemini, DALL-E či MidJourney zásadne menia spôsob tvorby v kreatívnych odvetviach - od písania textov a skladania hudby až po výtvarné umenie či filmovú produkciu.[3] Generatívna AI je schopná produkovať výstupy, ktoré sú nerozoznateľné od ľudskej tvorby, čo prináša nielen nové možnosti pre inovácie a efektivitu, ale aj zásadné právne a etické otázky. Jednou z najvýznamnejších výziev je otázka, či možno výstupy umelej inteligencie považovať za „diela" v zmysle autorského práva, a ak áno, kto je ich autorom a nositeľom práv.[4] Tradičné koncepcie autorstva totiž vychádzajú z predpokladu ľudského tvorcu, ktorý prostredníctvom tvorivej činnosti vnáša do diela svoj osobnostný vklad.[5] Tento predpoklad je však spochybnený v situácii, keď výsledok vzniká autonómne, bez zásadnej ľudskej intervencie.

Na základe uvedeného je tak cieľom príspevku analyzovať právnu povahu výstupov generatívnej AI v slovenskom právnom poriadku a tiež v európskom kontexte, poukázať na rozdielne prístupy vo vybraných zahraničných právnych poriadkoch a

[3] LU, Yuchen: *AI-Generated Content and Its Legal Status Under Copyright Law.* In: Journal of Education, Humanities and Social Sciences, 2024, 35, 218-225.

[4] MARTINS, Rafael Dias: *Authorship without an Author: Legal Aspects of Works Created by AI.* In: Works on Intellectual Property [online]. 2024, 51(4), s. 144.

[5] Súdny dvor Európskej únie. Rozsudok z 1. decembra 2011 vo veci C-145/10, Eva-Maria Painer proti Standard VerlagsGmbH a i.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

poukázať na etické a spoločenské dôsledky masového využívania AI v tvorivých procesoch. Na tomto základe príspevok predkladá návrhy *de lege ferenda*, ktoré by mohli prispieť k vyváženiu ochrany tradičných autorov a zároveň k podpore technologických inovácií. Metodologicky príspevok vychádza z normatívnej a komparatívnej analýzy, pričom skúma slovenskú a európsku právnu úpravu v konfrontácii s vybranými zahraničnými prístupmi. Zároveň využíva interdisciplinárny pohľad, ktorý dopĺňa právnu argumentáciu o etické a filozofické aspekty tvorby v ére umelej inteligencie.

Právna povaha výstupov AI

Platná právna úprava v podmienkach Slovenskej republiky a tiež v Európskej únii vychádza z predpokladu, že autorom môže byť výlučne fyzická osoba.[6] Autorský zákon SR (§ 13 ods. 1 zákona č. 185/2015 Z. z.) rovnako ako smernica 2001/29/ES implicitne vyžadujú ľudského tvorcu, keďže viažu vznik autorských práv na prejav osobnosti autora. Podľa právnej úpravy *de lege lata* v podmienkach Slovenskej republiky, z vymedzenia pojmu „autor" vyplývajú tri základné podmienky na to, aby subjekt mohol byť považovaný za autora. Po prvé, ako už bolo uvedené, autorom môže byť výlučne fyzická osoba. Po druhé, táto osoba musí vytvoriť dielo, ktoré spĺňa podmienky ustanovené pre predmety autorského práva a po tretie, vytvorenie diela musí byť uskutočnené autorom osobne. Všetky tieto požiadavky vyplývajú z potreby úzkeho vzťahu medzi autorom a jeho dielom, ktoré je výsledkom jeho osobnostného vkladu, jeho tvorivej duševnej činnosti.[7]

Aj Súdny dvor EÚ vo veci *Painer* zdôraznil, že dielo musí byť výsledkom vlastnej duševnej tvorivej činnosti autora, pričom musí odrážať jeho osobnosť a slobodné tvorivé voľby.[8] Tento dôraz na „osobnostný prínos" vylučuje, aby umelá inteligencia mohla byť autorom, pretože jej chýba schopnosť slobodného a vedomého rozhodovania.

Umelá inteligencia zároveň nemá právnu subjektivitu, a preto nemôže byť nositeľom práv a povinností. Táto absencia právnej subjektivity vedie k záveru, že výstupy plne generované prostredníctvom AI nemožno subsumovať pod tradičné autorské právo, ak chýba ľudský prínos, ktorý by naplnil kritérium tvorivosti. Otázka ochrany takýchto výstupov je preto otvorená. V literatúre sa preto diskutuje, či by ochranu mohli takýmto výstupom poskytnúť iné právne inštitúty - napríklad sui generis práva

[6] § 13 ods. 1 zákona č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon.

[7] ADAMOVÁ, Zuzana - HAZUCHA, Branislav: § 13 [Autor]. In: ADAMOVÁ, Zuzana - HAZUCHA, Branislav: *Autorský zákon. 1. vydanie.* Bratislava: C. H. Beck, 2018, s. 96.

[8] Súdny dvor Európskej únie. Rozsudok z 1. decembra 2011 vo veci C-145/10, Eva-Maria Painer proti Standard VerlagsGmbH a i.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

podobné právu k databázam,[9] alebo zmluvná úprava prostredníctvom obchodného tajomstva.[10] Niektorí autori poukazujú aj na možnosť širšieho uplatnenia práv súvisiacich s autorským právom, prípadne na model, kde by sa ochrana priznala „investorovi" alebo používateľovi, ktorý do AI zadal vstupné parametre (t. j. prompty).

Koncepty (ne)autorstva k výstupom generatívnej AI

Diskusia o autorstve výstupov generatívnej umelej inteligencie osciluje medzi tromi modelmi, podľa ktorých by autorom mohol byť programátor, používateľ, alebo hypoteticky aj samotná AI.[11] Každý z týchto modelov má svoje argumenty i limity, pričom v nasledovnom texte bližšie predstavíme tieto tri modely.

1. Programátor ako autor

Zástancovia tohto modelu vychádzajú z toho, že tvorivý vklad programátora sa prejavuje v štruktúre algoritmu, vo výbere trénovacích dát a v architektúre systému.[12] Výstupy AI by tak boli považované za odvodené diela softvéru alebo za výsledok autorského výkonu programátora. Tento prístup však naráža na problém, že programátor často nemá priamu kontrolu nad konkrétnymi generovanými výsledkami, nakoľko je to práve samotný používateľ, ktorý zadáva AI príkazy.

2. Používateľ ako autor

Používateľ zadávajúci príkazy, tzv. *prompty*, môže mať rôzny stupeň vplyvu na výsledok. V prípadoch, kde používateľ detailne špecifikuje parametre a následne dielo upravuje (napríklad pri tvorbe textov alebo grafiky), sa jeho tvorivý prínos považuje za dostatočný pre uznanie autorstva.[13] Naopak, ak používateľ len zadá jednoduchý príkaz bez ďalšej kreatívnej úpravy, autorský vklad je sporný.

3. AI ako autor

Tretí model, ktorý umožňuje priznať autorstvo samotnému algoritmu, je zatiaľ prevažne teoretický. Väčšina právnej vedy ho odmieta, pretože ako už bolo uvedené, autorské právo je v európskom i americkom kontexte viazané na osobnosť fyzickej

[9] JURCYS, Paulius - FENWICK, Mark: *Originality and the Future of Copyright in an Age of Generative AI.* In: arXiv preprint [online]. 2023.

[10] LU, Yiheng: *Reforming Copyright Law for AI-Generated Content: Copyright Protection, Authorship and Ownership.* In: Technology and Regulation, 2025, 81-95.

[11] FITAS, Ricardo: *The Author Is Sovereign: A Manifesto for Ethical Copyright in the Age of AI.* In: arXiv preprint [online]. 2025.

[12] JURCYS, Paulius – FENWICK, Mark: *Originality and the Future of Copyright in an Age of Generative AI.* In: arXiv preprint [online]. 2023.

[13] LU, Yiheng: *Reforming Copyright Law for AI-Generated Content: Copyright Protection, Authorship and Ownership.* In: Technology and Regulation, 2025, 81-95.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

osoby.[14] AI nemá vedomie, úmysel ani právnu subjektivitu. V niektorých jurisdikciách (napríklad v Spojenom kráľovstve) sa však vyskytujú ustanovenia, ktoré umožňujú priznať autorstvo osobe, ktorá „uskutočnila potrebné úpravy pre vznik diela" (§9(3) CDPA 1988), čím sa otvára priestor na špecifickú interpretáciu v kontexte generatívnej AI.[15] Príkladom sú generované obrázky alebo hudba, kde úloha človeka môže byť minimálna, keďže systém sám vytvorí esteticky hodnotný výsledok na základe krátkeho príkazu používateľa. Naopak, keď používateľ pri tvorbe výstupu cez generatívnu AI pokyny detailne špecifikuje a následne rediguje a štylisticky dolaďuje, možno ľudský prínos považovať za podstatný a postačujúci pre vznik autorského diela.

Rozlíšiteľnosť pôvodu diela a generatívna AI ako nástroj tvorivého vyjadrenia

S nástupom generatívnej umelej inteligencie sa otvára jedna z najzásadnejších otázok súčasnej kultúrnej a právnej diskusie: do akej miery je možné rozlíšiť, či výstup vznikol ako autonómny produkt algoritmu, alebo či AI slúžila len ako prostriedok na vyjadrenie ľudských myšlienok, emócií a tvorivých zámerov? Táto otázka presahuje technickú problematiku a dotýka sa samotnej podstaty tvorby, originality a zodpovednosti. Riešenie tejto otázky má význam nielen z hľadiska práva duševného vlastníctva, ale aj z pohľadu etiky, kultúry a dôvery verejnosti v digitálne médiá.
Jadro problému spočíva v tom, že AI môže fungovať dvoma spôsobmi: buď ako autonómny generátor obsahu, ktorý pracuje nezávisle od ľudského zásahu, alebo ako sofistikovaný nástroj, prostredníctvom ktorého autor transformuje svoje myšlienky do konkrétnej formy. V prvom prípade ide o technický výstup, ktorý v právnom aj etickom zmysle nemožno považovať za autorské dielo. V druhom prípade AI rozširuje možnosti tvorivého vyjadrenia, pričom autorstvo zostáva pri človeku. Tento prístup je prirodzenou extrapoláciou historických skúseností s technologickými nástrojmi v tvorbe. Štetec, pero, klavír, digitálny fotoaparát či softvér na hudobnú produkciu - všetky tieto nástroje umožňovali a umožňujú autorovi premietať vnútorný svet do konkrétnej formy. Generatívna AI je dnes len ďalším, hoci mimoriadne komplexným, „štetcom", ktorého pohyb určuje vedomý zámer človeka.[16]

Kritériá rozlíšenia

Rozlíšenie medzi tým, keď je AI iba nástrojom pre tvorbu a keď je AI autonómnym tvorcom je náročné, pretože technologické výstupy môžu byť vizuálne, textovo alebo

[14] GAIDARTZI, Anthi – STAMATOUDI, Irini: *Authorship and Ownership Issues Raised by AI-Generated Works: A Comparative Analysis.* In: Laws [online]. 2025, 14(4), 57.
[15] Copyright, Designs and Patents Act 1988 (UK), § 9(3).
[16] AVLONITOU, Charis - PAPADAKI, Eirini: *AI: An Active and Innovative Tool for Artistic Creation.* In: Arts 2025, 14(3), 52, s. 3.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

štýlovo nerozoznateľné od ľudskej tvorby. Napriek tomu je možné definovať súbor kritérií, ktoré umožňujú identifikovať ľudský vklad a tým aj autorstvo:

1. Miera a kvalita ľudského zásahu

Používateľ AI definuje vstupy, textové prompty, parametre či štýlové preferencie a následne selektuje, upravuje, kombinuje a formuje výstupy AI do finálnej podoby. Čím vyššia je jeho aktívna úloha, tým viac AI plní funkciu nástroja a nie autonómneho tvorcu.

2. Existencia tvorivého zámeru

Výstup AI môže byť formálne originálny, no absentuje v ňom ľudská intencia, ak autor nevkladá svoj zámer, hodnoty alebo estetické preferencie - originalita sa v právnom zmysle chápe ako výraz osobnosti tvorcu.

3. Kontrola nad výstupom a kontextualizácia

Autor rozhoduje, ako bude výstup použitý a aký význam bude mať v rámci širšieho diela. Tento prvok je rozhodujúci pre odlíšenie AI ako nástroja od autonómneho generátora[17].

4. Spôsob použitia výstupu v tvorivom procese

AI môže slúžiť ako médium, prostredníctvom ktorého autor interpretuje alebo vizualizuje svoje myšlienky, čím výstup nadobúda charakter autorského diela[18].

Súčasná právna a filozofická perspektíva

Z právneho hľadiska je rozhodujúce práve kritérium ľudského zásahu. Ako sme už uviedli, v našom právnom poriadku sa podľa § 13 ods. 1 zákona č. 185/2015 Z. z. Autorského zákona vyžaduje, aby bola autorom fyzická osoba. Americké autorské právo rovnako vyžaduje, aby dielo bolo výsledkom ľudskej kreativity; samotné promptovanie AI bez ďalšieho tvorivého zásahu nevytvára autorské právo.

V britskom práve sa explicitne uznáva, že autorom počítačom generovaného diela je osoba, ktorá podnikla potrebné kroky na jeho vytvorenie[19], čím sa AI chápe ako nástroj, nie autonómny tvorca. Judikatúra EÚ (Infopaq, CJEU 2009) ďalej potvrdzuje, že originalita je „výrazom intelektuálnej tvorby autora"[20], čo podporuje myšlienku, že nástroje môžu byť použité, ak výstup obsahuje tvorivý ľudský vklad. Historický precedens poskytuje ďalšiu právnu podporu: Burrow-Giles Lithographic Co. v. Sarony (1884) uznal fotografa ako autora, hoci technológia (fotoaparát) bola mechanická. Rozhodujúce bolo, že fotografia predstavovala „výraz intelektuálnej koncepcie"

[17] FRITZ, Johannes: *Understanding authorship in Artificial Intelligence-assisted works*. In: Journal of Intellectual Property Law & Practice, Oxford Academic, 2025.

[18] WATSON, Steven - BREZOVEC, Erik - ROMIC, Jonathan: *The role of generative AI in academic and scientific authorship: an autopoietic perspective.* In: AI & Society, Springer, 2025.

[19] Copyright, Designs and Patents Act 1988, §9(3), UK.

[20] CJEU, Infopaq International A/S v. Danske Dagblades Forening, 2009.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

fotografa[21]. Podobný princíp možno aplikovať na generatívnu AI - autorstvo teda zostáva tam, kde je prítomný tvorivý ľudský zámer.
Filozofická reflexia problematiky autorstva v ére AI upozorňuje, že generatívna technológia mení tradičné chápanie tvorby a vzťahu medzi autorom a jeho dielom. Watson, Brezovec a Romic (2025) argumentujú, že AI narúša historické prepojenie medzi individuálnou kreativitou a technologickým sprostredkovaním, no zároveň poskytuje príležitosť redefinovať pojem autor[22]. Podľa Avlonitou a Papadaki (2025) môže AI pôsobiť ako aktívny, no nie autonómny partner v tvorivom procese. Kľúčové je zachovať ľudskú intenciu, kontext a hodnotový rámec, keďže bez týchto elementov výstup nemôže byť považovaný za autentické dielo[23].
Generatívna AI tak predstavuje významný posun v chápaní technológie[24] a tvorby, pričom poskytuje autorovi nové možnosti vizualizácie myšlienok a emócií. Ak AI slúži ako médium na vyjadrenie vnútorného sveta človeka, potom ostáva autorstvo pri človeku a algoritmus funguje len ako nástroj, ako nový štetec, ktorý umožňuje realizovať umeleckú víziu. Rozlíšenie medzi AI ako nástrojom a autonómnym tvorcom je preto rozhodujúce pre zachovanie integrity autorského práva a etiky digitálnej tvorby. Kritériá ľudského zásahu, tvorivého zámeru, kontroly nad výstupom a spôsobu jeho použitia umožňujú jasne identifikovať pôvod diela a podporujú zodpovedné využívanie generatívnej AI.

Komparatívna analýza právnych poriadkov

Prístup k ochrane výstupov umelej inteligencie sa v jednotlivých jurisdikciách odlišuje a odráža rozdielne tradície autorského práva. Diskusia o postavení umelej inteligencie v oblasti autorského práva sa neobmedzuje iba na jednotlivé národné jurisdikcie či regionálne úrovne, ale prebieha aj v rámci medzinárodných fór. Významnú úlohu zohráva najmä Svetová organizácia duševného vlastníctva (WIPO), ktorá už od roku 2019 vedie systematickú konzultačnú a expertnú diskusiu o vplyve umelej inteligencie na systém duševného vlastníctva. Diskutované témy zahŕňajú nielen otázky autorstva a vlastníctva práv, ale aj využívanie autorsky chránených diel pri tréningu modelov, problematiku transparentnosti a možnej zodpovednosti za porušenia práv.
Výstupy z týchto konzultácií zatiaľ neviedli k záväznému medzinárodnému nástroju, no poukazujú na potrebu koordinovaného postupu, ktorý by predišiel fragmentácii

[21] Burrow-Giles Lithographic Co. v. Sarony, 111 U.S. 53, 1884.
[22] WATSON, Steven - BREZOVEC, Erik - ROMIC, Jonathan: *The role of generative AI in academic and scientific authorship: an autopoietic perspective.* In: AI & Society, Springer, 2025.
[23] AVLONITOU, Charis - PAPADAKI, Eirini: *AI: An Active and Innovative Tool for Artistic Creation.* In: Arts 2025, 14(3), 52, s. 16.
[24] PINTÉROVÁ, Dominika: *Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy).* In: Právny obzor, 107, 2024, č. 4, s. 366.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

právnych riešení medzi jednotlivými štátmi. Vzhľadom na globálny charakter generatívnej umelej inteligencie je zrejmé, že medzinárodný diskurz pod vedením WIPO bude do budúcnosti formovať rámec, v ktorom sa budú pohybovať vnútroštátne zákonodarstvá. V súčasnosti je však v tejto otázke prístup jednotlivých štátov či regiónov nasledovný:

1. **Európska únia -** EÚ striktne vyžaduje, aby dielo bolo výsledkom „vlastnej duševnej tvorivej činnosti" autora, ako to judikoval Súdny dvor EÚ vo veci *Painer*.[25] To vylučuje možnosť priznať autorstvo umelej inteligencii. Ak absentuje ľudský tvorivý prínos, dielo nevzniká. V rámci Európskej únie sa preto diskusia sústreďuje na alternatívne formy ochrany (napr. obchodné tajomstvo, zmluvné riešenia alebo *sui generis* práva).[26]
2. **Spojené štáty americké -** americký Copyright Office výslovne odmieta registráciu diel vytvorených výlučne umelou inteligenciou, čo potvrdil aj prípad *Thaler v. Perlmutter* (2023).[27] Zároveň však umožňuje ochranu vtedy, ak ľudský autor prispel tvorivo k výsledku, napríklad úpravou alebo štruktúrovaním výstupov AI. Tento prístup sa zhoduje s doktrínou *„human authorship requirement*".
3. **Spojené kráľovstvo -** Osobitnú pozornosť si zasluhuje § 9(3) *Copyright, Designs and Patents Act 1988*, podľa ktorého je v prípade počítačom generovaného diela autorom „osoba, ktorá uskutočnila nevyhnutné opatrenia na vznik diela".[28] Toto ustanovenie býva interpretované tak, že autorom môže byť používateľ zadávajúci vstupy. Kritici však upozorňujú, že ide o konštrukciu z 80. rokov, ktorá nereflektuje komplexnosť súčasných modelov umelej inteligencie.
4. **Ázia -** Niektoré ázijské jurisdikcie volia pragmatickejší prístup. Čína síce formálne vyžaduje ľudského autora, avšak v niektorých rozhodnutiach súdy pripustili, že výstupy AI môžu byť chránené, pokiaľ ich tvorba zahŕňala minimálny ľudský zásah.[29] Japonsko zase v roku 2018 novelizovalo svoju legislatívu a umožnilo

[25] Súdny dvor Európskej únie. Rozsudok z 1. decembra 2011 vo veci C-145/10, Eva-Maria Painer proti Standard VerlagsGmbH a i.

[26] GAIDARTZI, Anthi – STAMATOUDI, Irini: *Authorship and Ownership Issues Raised by AI-Generated Works: A Comparative Analysis.* In: Laws [online] 2025, 14(4), 57.

[27] *Thaler v. Perlmutter*, No. 23-5233 (D.C. Cir. 2023).

[28] Copyright, Designs and Patents Act 1988 (UK), § 9(3).

[29] KRAUSOVÁ, Alžběta – MORAVEC, Václav: *Disappearing Authorship: Ethical Protection of AI-Generated News from the Perspective of Copyright and Other Laws*. In: JIPITEC [online]. 2022, 13(2), s. 140.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

využívanie diel pre tréning AI bez súhlasu nositeľov práv, čím skôr rieši otázku vstupných dát než otázku samotného autorstva.[30]

Komparatívny pohľad ukazuje, že EÚ a USA zotrvávajú na tradičnom chápaní autorstva viazaného na človeka, zatiaľ čo Spojené kráľovstvo a Čína pripúšťajú širšie interpretácie, ktoré by mohli v budúcnosti viesť k uznaniu ochrany pre niektoré AI výstupy. Japonsko sa orientuje skôr na reguláciu tréningových dát ako na samotné otázky autorstva.

Etické aspekty

Masové využívanie generatívnej umelej inteligencie ohrozuje tradičných autorov, ktorí môžu stratiť nielen ekonomickú hodnotu svojej tvorby, ale aj symbolické postavenie spojené s uznaním a reputáciou.[31] Niektorí výskumníci upozorňujú, že „zmiznutie autorstva" môže viesť k erózii profesií založených na tvorivej práci, ako je žurnalistika či umelecká tvorba.[32]

Diskutuje sa však aj o otázkach originality a zodpovednosti - kto nesie následky, ak AI vytvorí plagiát alebo poruší cudzie práva?[33] Tradičné autorské právo vychádza z predstavy individuálneho autora, no v prostredí AI vzniká riziko „difúznej zodpovednosti", kde do procesu vstupuje viacero aktérov - programátori, poskytovatelia tréningových dát či samotní používatelia.[34] Zároveň, rastie požiadavka transparentnosti a povinnosti označovať AI-generovaný obsah, aby sa predišlo zavádzaniu spotrebiteľov.[35] Tento trend sa prejavuje už aj v prijatej legislatíve, najmä v AI Act Európskej únie, ktorý vyžaduje jasné informovanie používateľov o obsahu vytvorenom AI.[36] Transparentnosť má slúžiť nielen na ochranu

[30] LU, Yiheng: *Reforming Copyright Law for AI-Generated Content: Copyright Protection, Authorship and Ownership.* In: Technology and Regulation, 2025, 81-95.

[31] FITAS, Ricardo: *The Author Is Sovereign: A Manifesto for Ethical Copyright in the Age of AI.* In: arXiv preprint [online]. 2025.

[32] KRAUSOVÁ, Alžběta – MORAVEC, Václav: *Disappearing Authorship: Ethical Protection of AI-Generated News from the Perspective of Copyright and Other Laws*. In: JIPITEC [online]. 2022, 13(2), s. 140.

[33] GAIDARTZI, Anthi – STAMATOUDI, Irini: *Authorship and Ownership Issues Raised by AI-Generated Works: A Comparative Analysis.* In: Laws [online] 2025, 14(4), s. 57.

[34] JURCYS, Paulius – FENWICK, Mark: *Originality and the Future of Copyright in an Age of Generative AI.* In: arXiv preprint [online]. 2023.

[35] LU, Yuchen: *AI-Generated Content and Its Legal Status Under Copyright Law*. In: Journal of Education, Humanities and Social Sciences, 35, 218-225.

[36] NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii).

doi: 10.46282/bpf.2025.22

spotrebiteľov, ale aj na podporu dôvery v nové technológie.[37] Etická diskusia tak osciluje medzi potrebou ochrániť ľudských autorov a zachovať hodnotu tvorby na jednej strane a umožniť rozvoj inovácií a technológií na strane druhej.

Možnosti právnej ochrany a úvahy *de lege ferenda*

Riešenia toho, akú právnu ochranu je možné výstupom generatívnej AI poskytnúť, možno hľadať na viacerých úrovniach:

1. **Úprava autorského zákona**
   Jednou z možností je výslovne doplniť ustanovenia o výstupoch umelej inteligencie, ktoré by rozlišovali medzi plne autonómnou tvorbou a tvorbou s ľudským zásahom.[38] V prípade autonómnej tvorby by sa mohlo uvažovať o priznaní práv používateľovi alebo „investorovi", ktorý vytvorenie diela umožnil. V prípade tvorby s ľudským zásahom by bolo potrebné bližšie definovať hranicu medzi tvorivým príspevkom a čisto technickým vkladom.
2. **Alternatívne modely ochrany.**
   Diskutuje sa o zavedení *sui generis* práv podobných právu k databázam podľa smernice 96/9/ES.[39] Tento model by priznal ochranu za investíciu do tvorby obsahu, nie za tvorivosť. Ďalšou možnosťou je využitie konceptov priemyselného vlastníctva (napr. dizajnov) alebo nekalosúťažnej ochrany v prípadoch, keď AI výstupy ohrozujú hospodársku súťaž.[40]
3. **Licenčné mechanizmy.**
   Osobitná pozornosť sa venuje povinnostiam poskytovateľov AI systémov pri trénovaní modelov.[41] V praxi sa uvažuje o zavedení povinných licencií (*compulsory licensing*) alebo o rozšírenom režime výnimiek typu „fair use" (USA) či „text and data mining" (EÚ).[42] Tieto mechanizmy by zabezpečili rovnováhu medzi právami autorov pôvodných diel a potrebou rozvoja umelej inteligencie.

---

[37] ZIGO, Jana*: General - Purpose AI in the context of the EU AI ACT*. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2024 / Veronika Ťažká (zost.). Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024. str. 168.

[38] GAIDARTZI, Anthi – STAMATOUDI, Irini: *Authorship and Ownership Issues Raised by AI-Generated Works: A Comparative Analysis.* In: Laws [online] 2025, 14(4), 57.

[39] JURCYS, Paulius – FENWICK, Mark: *Originality and the Future of Copyright in an Age of Generative AI.* In: arXiv preprint [online]. 2023.

[40] LU, Yiheng: *Reforming Copyright Law for AI-Generated Content:* Copyright Protection, Authorship and Ownership. In: Technology and Regulation, 2025, 81-95.

[41] U.S. Copyright Office. *Copyright Registration Guidance: Works Containing Material Generated by Artificial Intelligence.* Washington, D.C., 2023.

[42] Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/790 zo 17. apríla 2019 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom na digitálnom jednotnom trhu a o zmene smerníc 96/9/ES a 2001/29/ES (DSM Directive).

doi: 10.46282/bpf.2025.22

Kľúčová výzva spočíva v hľadaní rovnováhy medzi podporou inovácií a ochranou práv autorov.[43] Príliš rigidná ochrana by mohla brzdiť technologický pokrok, zatiaľ čo príliš liberálny režim by mohol podkopať ekonomické zázemie tvorcov a viesť k devalvácii ľudskej tvorby. Nastavenie správnej rovnováhy medzi vyššie uvádzanými právnymi preferenciami je problém, ktorý je bytostne spojený aj s novou kultúrou, ktorá vo svojom digitálnom vyjadrení stráca poznanie autora. Autori existujú, ale ich poznanie je pre publikum neznáme. V tomto smere sa viac prikláňame k preferovaniu ochrany práv autorov, nakoľko stratou autorov by došlo aj k strate kultúrnych vzorov, a to práve v osobách autorov, ktorých považujeme za primárnych hýbateľov veľkej časti spoločenských trendov.

Záver

Generatívna umelá inteligencia prináša zásadnú výzvu pre tradičné chápanie autorstva v autorskom práve. V súčasnosti platná právna úprava v podmienkach Slovenskej republiky aj v Európskej únii striktne viaže vznik autorského práva na fyzickú osobu, čím *de facto* vylučuje možnosť priznať autorstvo samotnému algoritmu. Na základe analýzy uvedenej problematiky je zrejmé, že v praxi vznikajú situácie, kde je hranica medzi autonómnym výstupom AI a výsledkom ľudskej tvorivosti nejasná, čo vedie k právnej neistote a zvyšuje riziko fragmentácie prístupov naprieč jurisdikciami. Komparatívna analýza odhalila, že Spojené kráľovstvo a Čína sú otvorenejšie modelom, ktoré pripúšťajú ochranu aj pri minimálnom ľudskom zásahu, zatiaľ čo EÚ a USA zotrvávajú na tradičnej doktríne *„human authorship requirement*". Tento rozdiel signalizuje absenciu jednotného prístupu a poukazuje na potrebu medzinárodnej koordinácie, najmä v rámci WIPO.

Kľúčovým prvkom, ktorý sa opakovane ukazuje ako rozhodujúci, je existencia tvorivého ľudského príspevku. Ak AI funguje ako nástroj, prostredníctvom ktorého autor realizuje svoj vedomý zámer, autorstvo ostáva človeku. Ak však tento ľudský vklad chýba, nemožno hovoriť o diele v právnom zmysle. Otázkou preto nie je, či AI môže byť autorom, ale ako právny poriadok naloží s výstupmi, ktoré sú síce hodnotné, no bez ľudského vkladu. Etický rozmer tejto problematiky je rovnako významný: masové využívanie AI mení ekonomické i symbolické postavenie autorov a vyvoláva otázky zodpovednosti, transparentnosti a spravodlivého odmeňovania. Legislatívne iniciatívy, ako je AI Act, naznačujú trend smerujúci k povinnému označovaniu AI-generovaného obsahu a k sprísňovaniu pravidiel využívania autorsky chránených diel na účely trénovania modelov.

Úvahy *de lege ferenda* by preto mali smerovať k diferencovanému systému ochrany. Popri tradičnom autorskom práve by mohli byť zavedené alternatívne mechanizmy,

[43] FITAS, Ricardo: *The Author Is Sovereign: A Manifesto for Ethical Copyright in the Age of AI.* In: arXiv preprint [online]. 2025.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

napríklad *sui generis* práva alebo zmluvné konštrukcie, ktoré by reflektovali investičný a ekonomický rozmer výstupov AI. Len tak možno dosiahnuť rovnováhu medzi podporou technologického pokroku a zachovaním hodnoty ľudskej tvorivosti. V konečnom dôsledku ide o hľadanie modelu, ktorý zachová integritu autorského práva a súčasne umožní rozvoj technológií, ktoré zásadne menia naše chápanie originality a autorstva. Otvorené však zostávajú najmä otázky, kde presne leží hranica medzi tvorivým ľudským vkladom a autonómnou činnosťou umelej inteligencie, ako riešiť prípady kolektívneho „spoluautorstva" viacerých aktérov (programátor, poskytovateľ dát, používateľ) a akým spôsobom zabrániť fragmentácii prístupov medzi jednotlivými jurisdikciami. Tieto dilemy majú bezprostredné implikácie aj pre slovenský právny poriadok, ktorý v súčasnosti neponúka špecifické riešenia a spolieha sa výlučne na tradičnú definíciu autora ako fyzickej osoby. Slovenský zákonodarca tak stojí pred výzvou, či novelizovať Autorský zákon a zaviesť osobitné pravidlá pre AI-generované výstupy, alebo hľadať ochranu v iných právnych inštitútoch, ako sú *sui generis* práva, obchodné tajomstvo či nekalosúťažná ochrana. Podľa nášho názoru však bude pri otázke autorstva k výstupu generatívnej AI kľúčové vždy posúdenie miery osobného tvorivého vkladu autora. Záverom tak možno konštatovať, že v súčasnej dobe sa pri otázke autorského práva k výstupom generatívnej AI bude aplikovať nasledovné pravidlo: *"Ak AI slúži na vyjadrenie vnútorného sveta človeka, potom je to len štetec, a autorom ostáva ten, kto ho vedome vedie."*

Zoznam použitej literatúry

1. ADAMOVÁ, Zuzana - HAZUCHA, Branislav: *Autorský zákon. 1. vydanie.* Bratislava: C. H. Beck, 2018, ISBN: 978-80-89603-58-9.
2. AVLONITOU, Charis - PAPADAKI, Eirini: *AI: An Active and Innovative Tool for Artistic Creation.* In: Arts 2025, 14(3), 52.
3. FITAS, Ricardo: *The Author Is Sovereign: A Manifesto for Ethical Copyright in the Age of AI.* In: arXiv preprint [online]. 2025. Dostupné z: https://arxiv.org/abs/2504.02239.
4. FRITZ, Johannes.: *Understanding authorship in Artificial Intelligence-assisted works.* In: Journal of Intellectual Property Law & Practice, Oxford Academic, 2025.
5. GAIDARTZI, Anthi – STAMATOUDI, Irini: *Authorship and Ownership Issues Raised by AI-Generated Works: A Comparative Analysis.* In: Laws [online] 2025, 14(4), 57.
6. JURCYS, Paulius – FENWICK, Mark: *Originality and the Future of Copyright in an Age of Generative AI*. In: arXiv preprint [online]. 2023. Dostupné z: https://arxiv.org/abs/2309.13055.

doi: 10.46282/bpf.2025.22

7. KRAUSOVÁ, Alžběta – MORAVEC, Václav: *Disappearing Authorship: Ethical Protection of AI-Generated News from the Perspective of Copyright and Other Laws.* In: JIPITEC [online]. 2022, 13(2), s. 132 - 144.
8. LU, Yiheng: *Reforming Copyright Law for AI-Generated Content: Copyright Protection, Authorship and Ownership.* In: Technology and Regulation [online]. 2025, s. 81-95.
9. LU, Yuchen: *AI-Generated Content and Its Legal Status Under Copyright Law.* In: Journal of Education, Humanities and Social Sciences, 35, s. 218-225.
10. MARTINS, Rafael Dias: *Authorship without an Author: Legal Aspects of Works Created by AI.* In: Works on Intellectual Property [online]. 2024, 51(4), s. 143-152.
11. PINTÉROVÁ, Dominika: *Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy).* In: Právny obzor, 107, 2024, č. 4, s. 361 – 383.
12. WATSON, Steven - BREZOVEC, Erik - ROMIC, Jonathan: *The role of generative AI in academic and scientific authorship: an autopoietic perspective.* In: AI & Society, Springer, 2025.
13. ZIGO, Jana: *General - Purpose AI in the context of the EU AI ACT.* In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2024 / Veronika Ťažká (zost.). Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, str. 168-175. ISBN 978-80-7160-723-6.

Kontaktné údaje

doc. Mgr. Martin Daňko, PhD.
martin.danko@flaw.uniba.sk
Ústav práva informačných technológií a duševného vlastníctva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

JUDr. Laura Fotopulosová, PhD. LL.M.
laura.fotopulosova@flaw.uniba.sk
Ústav klinického právneho vzdelávania, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.22

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE LEGAL PROFESSION: CHALLENGES AND RISKS IN THE AREA OF PERSONAL DATA PROTECTION AND LAWYERS' DUTY OF CONFIDENTIALITY[1]

Peter Lukáčka[2], Giang Nguyen[3]

Abstract: Artificial intelligence tools are gradually entering the practical and fairly ordinary life of our entire society. Many tools and applications that use this new technology can be identified almost "at every step," which reinforces the feeling among individuals that without adopting these innovations, it is impossible to remain competitive compared to other individuals or entrepreneurs who do use these tools. In our view, similar attitudes exist within the practice of various legal professions (lawyers, judges, notaries, etc.), and it will depend on future developments whether these expectations are fulfilled. Specifically in the field of law practice, elements of flexibility, speed, and efficiency in providing legal services to clients come to the forefront. This creates pressure to introduce innovations into everyday practice—otherwise, a solicitor may lose competitiveness compared to others. With this in mind, the authors of this paper examined both the technical and legal challenges and risks that can be identified in the use of artificial intelligence tools in the provision of legal services on an on- . In particular, they focused on whether working with selected AI tools ensures adequate protection of personal data under applicable legislation, and whether the use of AI tools leads, or could lead, to a violation of a solicitor's duty of confidentiality.

Key words: Artificial intelligence, legal practice, personal data protection, duty of confidentiality

Introduction

The world has recently been influenced by a new approach to the use of technological progress, which is reflected in the gradual penetration of artificial intelligence (hereinafter "AI") tools into virtually all areas of life. We dare to predict that where

[1] This contribution is funded by the EU NextGenerationEU through the Slovak Republic's Recovery and Resilience Plan as part of the Artificial Intelligence for Legal Professions (AILE) project No. 09105-03-V02-00038

[2] Comenius University in Bratislava, Faculty of Law

[3] Slovak University of Technology in Bratislava, Faculty of Informatics and Information Technologies

doi: 10.46282/bpf.2025.23

this is not yet the case, it will happen in the near future. However, it should be noted that these attempts to introduce AI into individual human activities do not always fall on fertile ground, and in some areas these tools have not caught on at all or are waiting for an effective and meaningful way to be found to use them. In our opinion, this group of cases can also include, in part, the performance of certain specific activities within the legal profession that cannot be replaced by AI (building trust between client and lawyer, reflecting the client's personal specifics when providing legal assistance, representation before courts and other authorities, etc.). On the other hand, it should be noted that the use of AI is penetrating many activities of lawyers and law firms, mainly with the aim of finding an effective tool to speed up the processes of obtaining information and preparing materials for individual outputs. This is also confirmed by several studies at national and international level carried out by various chambers of lawyers. One of the most extensive studies in this area is the research carried out by the International Bar Association (IBA) and the Centre for Artificial Intelligence and Digital Policy (CAIDP), which was conducted among lawyers from around the world and found that 210 of 333 respondents (law firms) use artificial intelligence in their work. Most of the law firms using artificial intelligence are located in Europe (including the United Kingdom), the United States and other countries that operate in multiple jurisdictions through subsidiaries in different countries. In the case of firms with more than 500 lawyers, 100% said they had implemented artificial intelligence into their work processes. Conversely, in the case of smaller firms, specifically those with 1 to 100 lawyers, the results show that 68% do not yet use artificial intelligence.[4] Similar research was conducted in January and February 2025 by the Slovak Bar Association, which was carried out on a sample of 250 respondents (lawyers, trainees), which showed that 47% of participants use AI tools in practice.[5] These exact data show that, both globally and nationally within the Slovak Republic, there is significant use of artificial intelligence tools in legal practice, which creates an increased need to answer questions related to this. This mainly concerns the area of personal data protection (compliance with the GDPR[6]) as well as the duty of confidentiality, which is formulated very strictly in the legal profession and compliance with which is one of the fundamental duties of lawyers worldwide.

[4] INTERNATIONAL BAR ASSOCIATION CENTER FOR AI AND DIGITAL POLICY: THE FUTURE IS NOW: ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE LEGAL PROFESSION, SEPTEMBER 2024, London, 2024, pp. 11-12, available on 28 September 2025 at: https://www.ibanet.org/document?id=The-future-is-now-artificial-intelligence-legal-profession

[5] Slovak Bar Association: Peer review of the use of AI in legal practice. Available on 28 September 2025 at: https://info.sak.sk/wp-content/uploads/2025/02/2025_0225_SAK_prieskum_AI-3.pdf

[6] REGULATION (EU) 2016/679 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation)

doi: 10.46282/bpf.2025.23

Legal regulation of personal data protection and confidentiality obligations

Personal data protection is currently one of the important elements of the functioning of society as such, since this data is important to those to whom it belongs, but it can also pose certain challenges in the areas of commerce and marketing, as well as illegal activities. This is all the more true as the current functioning of society is increasingly shifting from personal contact to the digital sphere, where this type of data is exchanged through various types of electronic communication. This is particularly true in the legal profession, which is typically and to a certain extent based on working with personal data or data that must be protected from disclosure or access by other persons. This therefore places special requirements on the legal profession, the fulfilment of which determines whether or not a lawyer fulfils their basic obligations. In this article, we set out to assess whether the use of certain AI tools meets the requirements for personal data protection, or whether working with these tools can be said to preserve the duty of confidentiality or not. Although personal data protection and the duty of confidentiality are, in principle, two somewhat different areas, we believe that they also have certain unifying elements that lead us to assess and analyse them together within the framework of this topic. In this regard, we agree with the view that lawyers are subject to specific legal regulations arising in particular from the Act on Advocacy[7] and the professional regulations of the Slovak Bar Association, which justify a special approach by lawyers to the protection of personal data under the GDPR. The protection of personal data by lawyers is a fundamental prerequisite for compliance with the obligation of lawyers to maintain confidentiality. A breach of personal data protection could compromise the obligation to maintain confidentiality.[8] In view of the above, we therefore consider it appropriate to assess and analyse the obligation to protect personal data and the obligation of confidentiality of lawyers in conjunction with each other, as ultimately, strictly separating them may not be appropriate in every case.

Lawyers have multiple responsibilities – to the individuals and organisations they provide services to, to their colleagues in the law firm, and to the legal profession.

[7] Act No. 586/2003 Coll. on Advocacy and on Amendments to Act No. 455/1991 Coll. on Small Business (Small Business Act), as amended

[8] Slovak Bar Association: CODE OF CONDUCT FOR THE PROCESSING OF PERSONAL DATA BY LAWYERS under the General Data Protection Regulation (GDPR). Approved by the Office for Personal Data Protection of the Slovak Republic by Decision No. 00676/2018-Os-9 of 4 December 2018, which entered into force on 10 December 2018, p. 3, available on 28 September 2025 at: https://www.sak.sk/web/sk/cms/sak

doi: 10.46282/bpf.2025.23

Lawyers fulfil their obligations primarily to the extent that they represent their clients and respect the deontological rules of the legal profession.[9]

The area of personal data protection[10] and the lawyer's duty of confidentiality[11] (not only in connection with the use of artificial intelligence tools) are regulated at several levels of legislation:

- European Union legislation (in particular the GDPR, AI Act[12]),
- Slovak legislation (in particular the Constitution of the Slovak Republic, the Act on Advocacy, the Act on Personal Data Protection[13] , the AML Act[14] , the Criminal Procedure Code[15] , the Civil Procedure Code[16]),
- ethical and internal regulations of the Slovak Bar Association (Resolution of the Presidium of the Slovak Bar Association No. 12/4/2025 of 31 March 2025, Position Paper of the SBA, 6 June 2025),
- ethical and internal regulations of the Council of Bars and Law Societies (Charter of Core Principles of the European Legal Profession and Code of Conduct for European Lawyers, CONSIDERATIONS ON THE LEGAL ASPECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE[17] , Guide on the use of Artificial Intelligence-based tools by lawyers and law firms in the EU[18])

---

[9] Position paper of the Slovak Bar Association approved by the conference of lawyers on 6 June 2025, p. 2, available on 28 September 2025 at: https://www.sak.sk/web/sk/cms/sak

[10] Herath, H.M.S.S., Herath, H.M.K.K.M.B., Madhusanka, B.G.D.A. and Guruge, L.G.P.K., 2024. Data protection challenges in the processing of sensitive data. In Data Protection: The Wake of AI and Machine Learning (pp. 155-179). DOI 10.1007/978-3-031-76473-8_8. Cham: Springer Nature Switzerland.

[11] Richmond, D.R., 2021. Lawyers' duty of confidentiality and clients' crimes and frauds. Ga. St. UL Rev., 38, p.493. https://readingroom.law.gsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3128&context=gsulr

[12] REGULATION (EU) 2024/1689 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 June 2024 laying down harmonised rules in the field of artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act))

[13] Act No. 18/2018 Coll. on the protection of personal data and on amendments to certain acts, as amended

[14] Act No. 297/2008 Coll. on the prevention of legalisation of proceeds from criminal activity and on the prevention of terrorist financing and amending certain acts

[15] Act No. 301/2005 Coll. Criminal Procedure Code, as amended

[16] Act No. 160/2015 Coll. Civil Procedure Code, as amended

[17] Council of Bars and Law Societies of Europe The voice of European Lawyers: CONSIDERATIONS ON THE LEGAL ASPECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE, available on 28 September 2025 at: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/IT_LAW/ITL_Guides_recommendations/EN_ITL_20200220_CCBE-considerations-on-the-Legal-Aspects-of-AI.pdf

[18] Council of Bars and Law Societies of Europe The voice of European Lawyers: Guide on the use of Artificial Intelligence-based tools by lawyers and law firms in the EU. Council of Bars and Law Societies of Europe: Brussels, 2022, available on 28 September 2025 at:

doi: 10.46282/bpf.2025.23

These regulations create a comprehensive system of obligations that must be strictly adhered to in legal practice. The obligation to protect personal data arises primarily from the GDPR and the Personal Data Protection Act, while attorney-client privilege is specifically regulated in the Act on Advocacy and ethical regulations. Internal documents of the Slovak Bar Association also play an important role, such as the Rules for the Use of Artificial Intelligence Tools in Legal Practice[19] , which set out principles for the safe use of AI tools with an emphasis on the protection of confidentiality, professional secrecy and personal data, and the Position Paper of the Slovak Bar Association approved by the conference of lawyers on 6 June 2025, which emphasises the importance of protecting confidentiality, professional secrecy, independence and adaptation to technological developments, including digitisation and cyber security in legal practice. Exceptions to confidentiality and specific obligations in data processing are contained in specific laws, particularly in the area of anti-money laundering and procedural rules, but also in the Act on Advocacy itself. The EDPB Opinion on Artificial Intelligence Models: the principles of the General Data Protection Regulation support responsible artificial intelligence[20] (hereinafter referred to as "EDPB Opinion 28/2024"), which formulates a number of principles and requirements in relation to the use of AI tools and the protection of personal data (the impossibility of assuming the anonymity of AI models trained on personal data; strict application of the three-step test of legitimate interest; the importance of mitigating measures and documentation, etc.).

The obligation to protect personal data in legal practice

Personal data protection is currently a highly topical issue, as data and information are becoming an important commodity and often enable entities to gain a competitive advantage. However, this is not an obligation that is specifically addressed only to lawyers; many entities that come into contact with this category of data have an obligation to protect personal data and handle it in accordance with the relevant regulations. According to Article 19(3) of the Constitution of the Slovak Republic, everyone has the right to protection against unauthorised collection, disclosure or other misuse of data concerning their person. This right is matched by the obligation of entities that process such data to protect it and handle it in accordance with applicable legislation. However, the legal profession is even more

https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/IT_LAW/ITL_Reports_studies/EN_ITL_20220331_Guide-AI4L.pdf

[19] Resolution of the SAK Presidium No. 12/4/2025 of 31 March 2025

[20] European Data Protection Board: Opinion 28/2024 on certain data protection aspects related to the processing of personal data in the context of AI models Adopted on 17 December 2024, available on 28 September 2025 at: https://www.edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/opinion-board-art-64/opinion-282024-certain-data-protection-aspects_en

doi: 10.46282/bpf.2025.23

exposed in this regard, as it is common for this type of data to be processed in the course of practising law. In the context of personal data processing, we identify several principles that must be observed in this process. These are:

- **Lawfulness, fairness and transparency**: Personal data must be processed lawfully, fairly and transparently in relation to the data subject.
- **Purpose limitation**: Data may only be collected for specific, explicitly stated and legitimate purposes and may not be further processed in a manner incompatible with those purposes.
- **Data minimisation**[21] : The data processed must be adequate, relevant and limited to what is necessary in relation to the purposes for which they are processed.
- **Accuracy**: Data must be accurate and kept up to date as necessary.
- **Storage limitation**: Data shall be kept in a form which permits identification of data subjects for no longer than is necessary for the purposes for which the data are processed.
- **Integrity and confidentiality**: Data must be processed in a manner that ensures appropriate security[22] , including protection against unauthorised or unlawful processing and against accidental loss, destruction or damage.[23] These principles are also reflected in the Personal Data Protection Act, in particular in Sections 13 and 39.

Lawyers and law firms generally act as personal data controllers when processing the data of clients, counterparties, witnesses, employees and other persons in the course of providing legal services. Their main obligations include:

- **Identifying the legal basis for processing** (e.g. compliance with a legal obligation, performance of a contract, etc.).
- **Information obligation:** (obligation to inform data subjects about the processing of their data, to the extent specified in Articles 13 and 14 of the GDPR).
- **Data security** (obligation to take appropriate technical and organisational measures to protect data - Article 32 of the GDPR and Section 29 of the Personal Data Protection Act). In this context, it is possible to mention, in particular, the encryption of data on disks, servers, in backups and during

[21] Ganesh, P., Tran, C., Shokri, R. and Fioretto, F., 2025, June. The data minimisation principle in machine learning. In Proceedings of the 2025 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (pp. 3075-3093). DOI 10.1145/3715275.37321.

[22] Torre, D., Alferez, M., Soltana, G., Sabetzadeh, M. and Briand, L., 2021. Modelling data protection and privacy: application and experience with GDPR. Software and Systems Modelling, 20(6), pp. 2071–2087. DOI 10.1007/s10270-021-00935-5.

[23] Article 5 GDPR

doi: 10.46282/bpf.2025.23

transmission (e-mail communication, cloud storage)[24] , the use of strong passwords, two-factor authentication, regular changes to access data, regular employee training[25] , etc.

- **Minimising access[26]** (only persons who absolutely need it for their work should have access to personal data). Examples of such measures include locked archives, office access control, and physical protection of documents.
- **Contractual security of processing** (if a law firm uses intermediaries, it must have a contract with them for the processing of personal data).
- **Keeping records of processing activities** (obligation to keep records of personal data processing in accordance with Article 30 of the GDPR).
- **Notification of data breaches:** Obligation to notify the Office for Personal Data Protection of personal data breaches.

Compliance with personal data protection obligations must also be viewed in the context of the possible negative consequences not only for the subjects whose personal data has been leaked, but also for the lawyers themselves. In this regard, there is a risk of fines being imposed by the Office for Personal Data Protection, disciplinary liability under the regulations of the Slovak Bar Association, as well as a possible investigation into the conditions for imposing an obligation to compensate the persons concerned.

Lawyer's duty of confidentiality

The duty of confidentiality is one of the most fundamental elements of the legal profession and is a basic prerequisite for trust between a lawyer and their client. For a lawyer to do their job, it is essential that their client confides in them things they would not tell anyone else. A lawyer should be a recipient of information based on trust. A client cannot trust a lawyer without feeling certain that the lawyer will maintain confidentiality about the facts they have learned. The duty of confidentiality is therefore a primary and fundamental right and, at the same time, a primary and fundamental duty of a lawyer.[27] This duty is enshrined in the legislation

[24] Easttom, C., 2022. Virtual private networks, authentication, and wireless security. In Modern Cryptography: Applied Mathematics for Encryption and Information Security (pp. 309-327). Cham: Springer International Publishing. DOI 10.1007/978-3-031-12304-7_14.

[25] Shukla, S., George, J.P., Tiwari, K. and Kureethara, J.V., 2022. Data security. In Data ethics and challenges (pp. 41-59). Singapore: Springer Singapore. DOI 10.1007/978-981-19-0752-4_3.

[26] Qiu, J., Tian, Z., Du, C., Zuo, Q., Su, S. and Fang, B., 2020. A survey on access control in the age of internet of things. IEEE Internet of Things Journal, 7(6), pp. 4682-4696. DOI 10.1109/JIOT.2020.2969326

[27] The Council of Bars and Law Societies of Europe: CHARTER OF KEY PRINCIPLES OF THE EUROPEAN LEGAL PROFESSION AND CODE OF CONDUCT FOR EUROPEAN LAWYERS. Brussels, Éditeur responsable: Jonathan Goldmsith, 2013, p. 15

doi: 10.46282/bpf.2025.23

of the Slovak Republic, in European standards, as well as in the ethical and internal regulations of the Slovak Bar Association. It can even be said that the essence of the practice of law is the fact that a client can confide in their lawyer with matters that they would not tell anyone else. A lawyer should treat client information as confidential. Without the assurance of confidentiality, the client cannot trust them. Maintaining confidentiality is not only a lawyer's duty, but also a fundamental right of the client. [28]The basic legal regulation is the Act on Advocacy, which stipulates in § 23: *"A lawyer is obliged to maintain confidentiality regarding all facts that he or she has learned in connection with the practice of law. The duty of confidentiality also applies to trainee lawyers and employees of lawyers."* This duty is absolute and continues even after the provision of legal services has ended. This Act also regulates exceptions to the duty of confidentiality. According to Section 24, a solicitor may be released from the duty of confidentiality only with the written consent of the client (only the client or their legal successor - however, the solicitor may not respect this release if they consider that the release from the duty of confidentiality is to the detriment of the client) or on the basis of the law (e.g.: a lawyer is not obliged to maintain confidentiality towards a person whom he or she entrusts with the performance of individual legal services if that person is himself or herself bound by a duty of confidentiality; in proceedings before a court or other authority if the subject matter of the proceedings is a dispute between him or her and the client; a statutory obligation to prevent the commission of a criminal offence). Legal exceptions to the duty of confidentiality also include the obligation to report unusual transactions under the AML Act[29] . The duty of confidentiality is also regulated by procedural rules. For example, according to Section 129(2) of the Criminal Procedure Code, a witness may not be heard as a witness on matters covered by the duty of confidentiality unless he or she has been released from this duty. Similarly, Section 203 of the Civil Procedure Code stipulates that a witness is obliged to maintain confidentiality regarding information protected under special regulations and other confidentiality obligations established by law or recognised by the state when giving testimony. The above procedural rules therefore also reflect the lawyer's statutory duty of confidentiality.

Two basic conclusions can be drawn from the above:

1. The duty of confidentiality is formulated in very general terms and applies to a relatively wide range of cases. The duty of confidentiality covers all information about facts that a lawyer has learned from a client and about a client in the course of providing legal services. This duty does not apply to

[28] Position paper of the Slovak Bar Association approved by the conference of lawyers on 6 June 2025, p. 3, available on 28 September 2025 at: https://www.sak.sk/web/sk/cms/sak

[29] Section 4(2) of the AML Act

doi: 10.46282/bpf.2025.23

publicly known, notorious or trivial facts. Thus, the scope and content of the duty of confidentiality includes not only information directly related to the performance of the mandate, but also other private, personal, business, tax or political matters relating to the client. The duty of confidentiality arises at the moment of first contact with a potential client, i.e. the moment when the solicitor learns of the circumstances relating to the future provision or provision of legal services. This duty exists throughout the duration of the lawyer's relationship with the client and continues until the client releases the lawyer from the duty of confidentiality or a situation arises in which the law allows for a breach of the duty of confidentiality. The duty of confidentiality is never time-barred and continues even after the provision of legal services to the client has ended, or after the client's death (natural person) or dissolution (legal entity). The lawyer's duty of confidentiality continues even if the lawyer's licence to practise law has been suspended or they have ceased to practise.[30]

2. A solicitor may only breach their duty of confidentiality in specific and explicitly defined exceptions governed by the relevant legislation. Other cases must be considered a breach of duty and result in liability claims.

Personal data protection and the lawyer's duty of confidentiality in the age of artificial intelligence

The use of artificial intelligence tools by lawyers is gradually becoming a common or usual way of working around the world, as confirmed by the research mentioned above. It can even be noted that the effective use of these tools can represent a significant competitive advantage over lawyers who do not use these tools effectively. On the other hand, this situation raises a number of questions that need to be addressed because the development and use of new technologies must be incorporated into a specific legal framework to prevent a legal vacuum, i.e. a situation where a particular activity is not properly regulated. In the case of the use of artificial intelligence tools, this consequence should be prevented in particular through the adoption and consistent implementation of basic legislation, which at European level is primarily the AI Act. However, the fact remains that, particularly at the national level in the Slovak Republic , we currently do not have legal regulations in the area of personal data protection or confidentiality obligations that would respond to the existence and use of artificial intelligence tools. In view of this fact, it is necessary to apply the "old" but valid legal regulation to new phenomena and facts that did not

[30] Olej, J., Kerecman, P., Kalata, P. et al. Act **on** Advocacy. Commentary. 1st edition. Bratislava: C. H. Beck, 2013, commentary on § 23

doi: 10.46282/bpf.2025.23

exist at the time of its creation, which will test its functionality in relation to these new facts.

In view of the above, we have attempted to examine and subsequently verify the current situation with regard to selected artificial intelligence tools[31] nd Co-pilot, ChatGPT, and Gemini, as we were interested in how the use of these applications fulfils or fails to fulfil the conditions and obligations of personal data protection arising in particular from the GDPR and the Personal Data Protection Act, as well as whether whether, when these applications are used properly, it is possible to speak of compliance with the duty of confidentiality as stipulated for lawyers in the Slovak Republic by the Act on Advocacy[32] . With this in mind, we have prepared three separate tables that provide information on whether, in our opinion, the application and its use meet the legal requirements for personal data protection and the proper fulfilment of the duty of confidentiality of lawyers. Each table is prepared separately for each application assessed. The tables contain an evaluation of the assessed data for both paid and unpaid versions.

Table No. 1

Name of AI tool	**Version**	**Compliance with GDPR**	**Technical data protection measures**	**Personal data processing policies**	**Restrictions/exceptions in personal data processing**
Microsoft Copilot	Free	Partial, no contractual guarantees; not intended for corporate GDPR compliance	Encryption during transmission; limited data management options; data may be used to improve services	Data may be stored, analysed, used to improve services; Microsoft has access to data, third-party access possible	No option to select data region; no DPA; data may be used for training

[31] We narrowed down our selection of artificial intelligence tools (applications) to three, namely Co-pilot, ChatGPT and Gemini, which, according to the Collegial Survey on the Use of AI in Legal Practice (see reference no. 5), are the most widely used artificial intelligence tools in the Slovak Republic.

[32] For more information on the legal regulation of the "duty of confidentiality", see the explanation above.

doi: 10.46282/bpf.2025.23

Microsoft Copilot	Paid (Copilot for Microsoft 365, Azure OpenAI Service)	Possible compliance with GDPR; DPA included in Microsoft Product Terms; SCC for transfer outside the EU	Encryption in transit and at rest; option to select data region (EU/EEA); compliance with ISO 27001, ISO 27018, SOC 1/2/3; auditability	Data is not used to train basic models; data ownership on the customer's side; access only by authorised employees in necessary cases	Contractual guarantees not to use data for training; choice of region; auditable access

Processed Co-pilot and own processing

Table 2

AI tool name	**Version**	**Legal requirements for personal data protection – compliance with GDPR**	**Technical data protection measures**	**Personal data processing policies**	**Restrictions/exceptions in personal data processing**
Google Gemini	Free	Partial, no contractual guarantees; not intended for corporate GDPR compliance	Encryption during transmission; limited data management options; data may be used for model training	Data may be stored, analysed, used to improve services; Google has access to data, third-party access possible	No option to select data region; no DPA; data may be used for training
Google Gemini	Paid (Gemini for Workspace, Vertex AI)	Possible compliance with GDPR; DPA according to GDPR; SCC for transfer outside the EU	Encryption in transit and at rest; option to select data region (EU/EEA); compliance with ISO 27001, ISO 27018, SOC 2/3; auditability	Data is not used for model training; data ownership remains with the customer; access only by authorised employees in necessary cases	Contractual guarantees not to use data for training; option to select region; auditable access

Processed Co-pilot and own processing

doi: 10.46282/bpf.2025.23

AI tool name	Version	Legal requirements for personal data protection – compliance with GDPR	Technical measures for data protection	Personal data processing policies	Restrictions/exceptions in personal data processing
ChatGPT (OpenAI)	Free	Partial, no contractual guarantees; not intended for corporate GDPR compliance	Encryption in transit, limited at rest; data may be used to train models	Data may be stored, analysed, used to improve services; OpenAI has access to data, third-party access possible	No option to select data region; no DPA; data may be used for training
ChatGPT (OpenAI)	Paid (Enterprise, Team)	Possible compliance with GDPR; DPA according to Art. 28 GDPR; SCC for transfer outside the EU	Encryption in transit and at rest; auditability; option to select data region (EU/EEA); SOC 2 Type 2 compliance	Data is not used for model training; data ownership remains with the customer; access only by authorised employees in necessary cases	Contractual guarantees not to use data for training; choice of region; auditability of access

Processed Co-pilot and own processing

It follows from the above that the unpaid versions do not meet the requirements of the GDPR, mainly because no *Data Protection Agreement (*DPA) within the meaning of Article 28 of the GDPR, which can be considered a problem in this regard, and therefore any personal data uploaded to the system in this way does not have the required level of protection guaranteed, and at the same time it cannot be ruled out that in some versions this data will be used to train AI models. On the other hand, paid versions are better in this respect, as such an agreement may be concluded and intermediaries, namely Google, Open AI and Microsoft, undertake to comply with the GDPR in relation to personal data if such an agreement is concluded.

However, neither the tables nor the systems in question address the obligation of confidentiality, i.e. they do not contain any regulation that would expressly ensure access to information subject to confidentiality only to persons who meet the conditions set out in the Advocacy Act, since the circle of persons, despite the

doi: 10.46282/bpf.2025.23

conclusion of a DPA (data protection agreement) and the use of paid versions, is significantly broader than that provided for by the Act on Advocacy. In general, it can be stated that when concluding a DPA, only the following persons may, in principle, have access to data uploaded to individual AI tools (Co-pilot, Gemini, ChatGPT):

Service provider: Access is limited to authorised employees who need access for maintenance, support or security purposes.

Subcontractors (sub-processors): Open AI, Google, and Microsoft may use subcontractors to provide part of the services (e.g., cloud hosting, infrastructure), who are bound by the same obligations.

Customer employees: Only authorised persons on the customer's side (data controller) have access to the data.

Public authorities: Access is only possible on the basis of legal requirements (e.g. court order, investigation), and OpenAI, Google, Microsoft are required to inform the customer unless prohibited by law.

To summarise the above findings, we can conclude that some paid versions of the AI tools examined may comply with the personal data protection obligations set out in the GDPR, particularly if a DPA is concluded to ensure and guarantee this. On the other hand, we can state that, under certain conditions, persons who do not fall under the legal exceptions to the attorney-client privilege set out in Section 23 of the Act on Advocacy may also have access to the data.

With regard to the use of artificial intelligence tools, we note the opinion of the Slovak Bar Association[33] , according to which:

Article 3

1. When providing legal services, a lawyer shall use AI tools in a manner that does not compromise their independence, duty of confidentiality, protection of professional secrecy, and prevents conflicts of interest.

2. Lawyers shall retain full responsibility for outputs generated using AI tools.

3. The use of AI tools does not replace professional judgement, legal argumentation or an individual approach to a case.

Article 4

A lawyer must not enter any information into AI tools that could lead to a breach of confidentiality or compromise personal data unless there is a guaranteed mechanism for their protection and a contractual assurance from the AI provider that the data will be secured in accordance with the GDPR and the Act on Advocacy.

[33] Resolution of the Presidium of the Slovak Bar Association No. 12/4/2025 of 31 March 2025 approving the rules for the use of artificial intelligence tools in legal practice

doi: 10.46282/bpf.2025.23

We have also recorded a similar opinion within the Czech Bar Association, which was adopted by its board at a meeting held on 11 and 12 September 2023.[34]
In our opinion, it follows from the above that in both Slovakia and the Czech Republic, it is possible to use artificial intelligence tools in accordance with the regulations of the professional chambers, but in a manner that guarantees compliance with all obligations that a lawyer has in relation to the protection of personal data and the obligation of confidentiality. It is therefore up to the lawyer or law firm themselves to ensure these requirements are met at their own risk. With regard to personal data protection and the fulfilment of the individual obligations associated with it, it can be assumed that the specified requirements are met, especially in the case of paid versions of individual AI tools. However, it is necessary to recommend verifying the compliance of the licence terms of the service provider at a specific time and for a specific case. Otherwise, such a user (lawyer) exposes themselves to the risk of breaching their obligations in this area. In this regard, in our opinion and in accordance with EDPB Opinion 28/2024, it is therefore necessary to emphasise in particular the strict application of the three-step test of legitimate interest, if this is the reason for the processing of personal data; the importance of mitigating measures and documentation (e.g., working with pseudonymised files; not using full identifiers in prompts; agreeing on "no training/no data sharing" and "zero/limited retention"; Data Protection Impact Assessment, where necessary, etc.).
With regard to compliance with the obligation of confidentiality, we believe that the systems examined do not provide sufficient guarantees in this regard to ensure that the data provided by lawyers to the AI tool will only be accessed by persons and in situations that allow for exceptions to the confidentiality obligation under the relevant legislation of the Slovak Republic. In this regard, we think it's worth noting that a breach of confidentiality can happen under certain circumstances, even if the document is anonymised. This would mainly concern cases where, on the basis of partial data supplemented, for example, by data from publicly available sources, it would be possible to identify a specific legal matter that is subject to the duty of confidentiality. This could be the case if we uploaded an anonymised real estate purchase agreement to the system, which we could then link (its specific terms and conditions) to the contracting parties, as the real estate cadastre in the Slovak Republic is public in terms of basic data on the owner of the real estate. For this reason, we recommend approaching artificial intelligence tools with caution, taking into account the risks we have tried to identify above.

[34] Czech Bar Association: OPINION ON THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN THE PROVISION OF LEGAL SERVICES, available on 28 September 2025 at: https://advokatnidenik.cz/2023/09/15/stanovisko-cak-k-vyuzivani-ai-pri-poskytovani-pravnich-sluzeb/

doi: 10.46282/bpf.2025.23

Conclusion

The protection of personal data and the duty of confidentiality of lawyers currently face a number of challenges, mainly related to artificial intelligence tools, which are gradually becoming a common working tool for lawyers in their work. This situation has a number of practical implications for the fulfilment of these obligations by lawyers, since, unlike in the past, data is now processed online, i.e. it is not locked away in a safe at the lawyer's office, but is stored in a location that is essentially unknown, and access to this data does not usually depend solely on the will of the entity (lawyer) that uploaded it to the system. In our opinion, it is therefore important that lawyers take these facts into account when working with these tools and handle the data with the utmost caution in this regard, or take the necessary steps to ensure compliance with the conditions required by the relevant legislation for working with personal data. In this article, we analysed the conditions for fulfilling the obligation to protect personal data and the obligation of confidentiality of lawyers when working with selected artificial intelligence tools from the perspective of lawyers' work, and we identified the risks involved in working with these tools. In our research, we concluded that, within the framework of selected AI tools (paid versions), after fulfilling specific conditions (conclusion of a DPA, required security, encryption of communication, etc.), it is possible to say that the conditions for personal data protection under the GDPR are being met. Of course, it is necessary to always verify these facts at a specific time and for a specific AI tool and to reflect on the recommendations formulated in EDPB Opinion 28/2024. As for whether the artificial intelligence systems examined can also meet the requirements for compliance with the obligation of confidentiality, we are rather sceptical in this regard, as in our opinion there is no sufficient guarantee that only those persons who are authorised to access the data under the Advocacy Act will have access to the data recorded in the individual systems.

List of references

1. Council of Bars and Law Societies of Europe The voice of European Lawyers: CONSIDERATIONS ON THE LEGAL ASPECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE, 2020 https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/IT_LAW/ITL_Guides_recommendations/EN_ITL_20200220_CCBE-considerations-on-the-Legal-Aspects-of-AI.pdf
2. Council of Bars and Law Societies of Europe The voice of European Lawyers: Guide on the use of Artificial Intelligence-based tools by lawyers and law firms in the EU. Council of Bars and Law Societies of Europe: Brussels, 2022, available on 28 September 2025 at:

doi: 10.46282/bpf.2025.23

https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/IT_LAW/ITL_Reports_studies/EN_ITL_20220331_Guide-AI4L.pdf
3. Czech Bar Association: OPINION ON THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN THE PROVISION OF LEGAL SERVICES, available on 28 September 2025 at: https://advokatnidenik.cz/2023/09/15/stanovisko-cak-k-vyuzivani-ai-pri-poskytovani-pravnich-sluzeb/
4. Easttom, C., 2022. Virtual private networks, authentication, and wireless security. In Modern Cryptography: Applied Mathematics for Encryption and Information Security (pp. 309-327). Cham: Springer International Publishing. DOI 10.1007/978-3-031-12304-7_14.
5. European Data Protection Board: Opinion 28/2024 on certain data protection aspects related to the processing of personal data in the context of AI models Adopted on 17 December 2024, https://www.edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/opinion-board-art-64/opinion-282024-certain-data-protection-aspects_en
6. Ganesh, P., Tran, C., Shokri, R. and Fioretto, F., 2025, June. The data minimisation principle in machine learning. In Proceedings of the 2025 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (pp. 3075-3093). DOI 10.1145/3715275.37321.
7. Herath, H.M.S.S., Herath, H.M.K.K.M.B., Madhusanka, B.G.D.A. and Guruge, L.G.P.K., 2024. Data protection challenges in the processing of sensitive data. In Data Protection: The Wake of AI and Machine Learning (pp. 155-179). DOI 10.1007/978-3-031-76473-8_8. Cham: Springer Nature Switzerland.
8. INTERNATIONAL BAR ASSOCIATION CENTER FOR AI AND DIGITAL POLICY: THE FUTURE IS NOW: ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE LEGAL PROFESSION, SEPTEMBER 2024, London, 2024, https://www.ibanet.org/document?id=The-future-is-now-artificial-intelligence-legal-profession
9. Qiu, J., Tian, Z., Du, C., Zuo, Q., Su, S. and Fang, B., 2020. A survey on access control in the age of internet of things. IEEE Internet of Things Journal, 7(6), pp.4682-4696. DOI 10.1109/JIOT.2020.2969326
10. Olej, J., Kerecman, P., Kalata, P. et al. Law on Advocacy. Commentary. 1st edition. Bratislava: C. H. Beck, 2013, Ean: 9788089603114
11. Position paper of the Slovak Bar Association approved by the conference of lawyers on 6 June 2025 https://www.sak.sk/web/sk/cms/sak
12. Richmond, D.R., 2021. Lawyers' duty of confidentiality and clients' crimes and frauds. Ga. St. UL Rev., 38, p.493. https://readingroom.law.gsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3128&context=gsulr

13. Shukla, S., George, J.P., Tiwari, K. and Kureethara, J.V., 2022. Data security. In Data ethics and challenges (pp. 41-59). Singapore: Springer Singapore. DOI 10.1007/978-981-19-0752-4_3.
14. Slovak Bar Association: Collegial survey on the use of AI in legal practice. https://info.sak.sk/wp-content/uploads/2025/02/2025_0225_SAK_prieskum_AI-3.pdf
15. Slovak Bar Association: CODE OF CONDUCT FOR THE PROCESSING OF PERSONAL DATA BY LAWYERS under the General Data Protection Regulation (GDPR). Approved by the Office for Personal Data Protection of the Slovak Republic by Decision No. 00676/2018-Os-9 of 4 December 2018, https://www.sak.sk/web/sk/cms/sak
16. The Council of Bars and Law Societies of Europe: CHARTER OF KEY PRINCIPLES OF THE EUROPEAN LEGAL PROFESSION AND CODE OF CONDUCT FOR EUROPEAN LAWYERS. Brussels, Éditeur responsable: Jonathan Goldmsith, 2013
17. Torre, D., Alferez, M., Soltana, G., Sabetzadeh, M. and Briand, L., 2021. Modelling data protection and privacy: application and experience with GDPR. Software and Systems Modelling, 20(6), pp.2071-2087. DOI 10.1007/s10270-021-00935-5.
18. Resolution of the SAK Presidium No. 12/4/2025 of 31 March 2025

*In preparing this work, LLM artificial intelligence tools were used **only** for grammar correction, natural language improvement, and table creation. Content edited and grammatically checked by artificial intelligence was thoroughly reviewed and edited as necessary. The authors take full responsibility for the final content of this work.*

Contact details

doc. JUDr. Peter Lukáčka, PhD.
peter.lukacka@flaw.uniba.sk
Comenius University in Bratislava, Faculty of Law

doc. Ing. Giang Nguyen, PhD.
giang.nguyen@stuba.sk
Slovak University of Technology in Bratislava, Faculty of Informatics and Information Technologies

doi: 10.46282/bpf.2025.23

ZODPOVEDNOSŤ ZA AI AKO ZA POMOCNÍKA ALEBO KONCIPIENTA? STARÉ PRAVIDLÁ PRE NOVÉ TECHNOLÓGIE[1]

LIABILITY FOR AI AS FOR AN ASSISTANT OR A TRAINEE? OLD RULES FOR NEW TECHNOLOGIES

Filip Petrek[2]

Abstrakt: Dynamický vývoj umelej inteligencie sa premieta aj do sektoru právnych služieb. Jednou z otázok, ktoré v tejto súvislosti vychádzajú na povrch, je identifikácia resp. distribúcia zodpovednosti za škodu, prameniacej z nesprávneho použitia umelej inteligencie (svet už napr. obleteli medializované prípady, keď advokáti predkladali súdom podania, odvolávajúce sa na vymyslenú judikatúru). Tradičné inštitúty súkromného práva, ako je zodpovednosť za pomocníka, môžu poskytnúť všeobecné východiská pre určovanie zodpovednej osoby, ktorá určitý AI systém používa. V príspevku sa zaoberáme otázkou právnej zodpovednosti za škodu spôsobenú využívaním generatívnej umelej inteligencie, konkrétne veľkých jazykových modelov (LLM), s osobitným zameraním na poskytovanie právnych služieb. Východiskom pre naše úvahy je analógia s tradičnými modelmi zodpovednosti, najmä spomínanej zodpovednosti principála za pomocníka (Občiansky a Obchodný zákonník), prípadne advokáta za advokátskeho koncipienta, ktoré sú v slovenskom práve zakotvené. Naším cieľom bolo preskúmať, či tieto existujúce právne mechanizmy dostatočne pokrývajú aj situácie, keď advokát pri svojej práci použije AI (a napríklad sa bez dostatočného obsahového preverenia spoľahne na určitý výstup) alebo je potrebné uvažovať o ich modifikácii či zavedení nových pravidiel (pričom sa skôr prikláňame k záveru, že súčasný normatívny rámec si nevyžaduje zásadnejšie zmeny). Venujeme sa tiež pravidlám, ktoré v tomto smere vydala Slovenská advokátska komora.

Kľúčové slová: právna, zodpovednosť, pomocník, umelá, inteligencia, AI

[1] Tento príspevok je financovaný z prostriedkov EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu Umelá inteligencia pre právnické profesie (AILE) č. 09105-03-V02-00038.

[2] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

Abstract: The dynamic development of artificial intelligence extends into the legal services sector. One of the key questions arising in this context concerns the identification and allocation of liability for damage caused by the improper use of artificial intelligence (as illustrated by widely publicized cases where lawyers submitted pleadings to courts citing fabricated case law). Traditional private law institutes, such as liability for an assistant, may provide a general starting point for determining the person responsible for the use of a particular AI system. This article examines the issue of legal liability for damage resulting from the use of generative artificial intelligence, in particular large language models (LLMs), with a specific focus on the provision of legal services. The basis of our analysis lies in the analogy with traditional models of liability, in particular the principal's liability for an assistant (under the Civil and Commercial Codes) and the lawyer's liability for a trainee, both firmly embedded in Slovak law. Our aim was to explore whether these existing legal mechanisms sufficiently cover situations in which a lawyer relies on AI in their practice (for instance, by unjustifiably relying on a particular output without its due verification), or whether modifications or new rules should be considered. We tend, however, to conclude that the current normative framework does not require fundamental changes. The article also addresses respective regulation adopted by Slovak Bar association.

Key words: legal, liability, assistant, artificial intelligence, AI

Úvod

Nástup generatívnej umelej inteligencie, osobitne veľkých jazykových modelov (*large language models – LLMs*), predstavuje významnú zmenu aj pre právnu prax a sektor poskytovania právnych služieb. Predmetné nástroje umožňujú rýchlu tvorbu textu a teda aj právnych dokumentov či podaní. Hoci sú vnímané ako významný pomocník pri zefektívňovaní práce, ich využívanie otvára aj viaceré zásadné otázky týkajúce sa právnej zodpovednosti v nových situáciách, ktoré prinášajú, poskytovanie právnych služieb nevynímajúc.[3]

Vo všeobecnosti sa pri diskusiách o právnej zodpovednosti za použitie AI v rôznych situáciách objavuje hneď niekoľko aktérov, pri ktorých sa dá uvažovať o určitej alokácii zodpovednosti – možno spomenúť napr. vývojára softvéru, jeho

[3] Pozri napr.: ŠÍPA, Martin: Etické aspekty užívání umělé inteligence a jiných technologických řešení při poskytování právních služeb. In: Advokátní deník [online]. 2024 [cit. 2025-09-28]. Dostupné na: https://advokatnidenik.cz/2024/06/26/eticke-aspekty-uzivani-umele-inteligence-a-jinych-technologickych-reseni-pri-poskytovani-pravnich-sluzeb/.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

prevádzkovateľa, používateľa alebo konečného spotrebiteľa (ak ide o niekoho iného).[4]

Samozrejme, tieto diskusie majú mnoho špecifických rovín: svoje osobitné východiská má napr. autonómna mobilita, kde sa rovnako diskutuje o využívaní tradičných existujúcich zodpovednostných modelov – najmä zodpovednosti za škodu spôsobenú vadným výrobkom.[5] Tým sa však bližšie venovať nebudeme. Predmetom nášho záujmu bude predovšetkým používanie veľkých jazykových modelov, s osobitným zameraním na oblasť poskytovania právnych služieb.

Hovoríme teda napr. o situáciách, keď advokát poskytne klientovi nesprávnu odbornú radu, ktorá má pôvod vo výstupe umelej inteligencie. Široko medializované boli taktiež prípady (napr. v USA či Taliansku), keď advokáti predložili súdom procesné podania, v ktorých sa odvolávali na fiktívnu, neexistujúcu (tzv. halucinovanú) judikatúru, prameniacu z výstupov, ktoré im poskytol určitý veľký jazykový model.[6] V takýchto situáciách je potrebné jasne stanoviť, kto by mal znášať následky takejto chyby a ako takéto konanie vlastne definovať a vnímať (či napr. za každých okolností konštituuje zanedbanie odbornej starostlivosti a pod.). Medzi ďalšie právne roviny súvisiace s poskytovaním právnych služieb patrí napr. aj ochrana osobných údajov či dodržiavanie mlčanlivosti zo strany advokátov pri používaní predmetných softvérov.

Slovenské právo neobsahuje osobitnú úpravu zodpovednosti za škodu spôsobenú použitím umelej inteligencie – ani v rovine všeobecnej, ani v rovine advokátskeho práva. Obsahuje však viaceré tradičné zodpovednostné modely, ktoré možno na takéto situácie použiť analogicky, resp. vychádzať z nich – hovoríme najmä o zodpovednosti principála za použitého pomocníka, za advokátskeho koncipienta či všeobecnej zodpovednosti advokáta za škodu spôsobenú pri výkone povolania. Rovnako možno spomenúť doktrínu *culpa in eligendo,* predstavujúcu zodpovednosť za nesprávny, resp. nedbanlivostný výber pomocníka (ak si subjekt vyberie na výkon svojej činnosti osobu, ktorá nie je dostatočne spôsobilá alebo dôveryhodná a táto osoba spôsobí škodu, nesie zodpovednosť práve ten, kto ju vybral).[7]

---

[4] PINTÉROVÁ, Dominika: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). Právny obzor, 107, 2024, č. 4, s. 361 – 383.

[5] Bližšie pozri napr.: MESARČÍK, Matúš, GYURÁSZ, Zsolt. a kol: Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s. 126 – 139.

[6] Známy je napr. prípad *Mata v. Avianca, Inc*. z New Yorku, ktorý býva dávaný za príklad citovania halucinovanej judikatúry.

[7] TROJČÁKOVÁ, Veronika: Pričítanie škody spôsobenej pomocníkom: zodpovednosť na pomedzí porušenia zmluvnej povinnosti a deliktu. In NEVOLNÁ, Zuzana, HLOBÍKOVÁ, Daniela (eds.): Porušenie zmluvných povinností v súkromnom práve a jeho následky. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2018, s. 154 – 178.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

V kontexte advokácie a umelej inteligencie to v konečnom dôsledku môže znamenať, že advokát bude zodpovedný za škodu aj vtedy, ak sa neprimerane spoľahne na AI nástroj, ktorý nie je vhodný alebo spoľahlivý pre daný účel. Práve vyššie naznačené inštitúty budú predmetom nášho skúmania v tomto príspevku. Budeme sa zaoberať aj tým, čo by pri používaní daných nástrojov malo znamenať ich etické a správne použitie. Z metodologického hľadiska náš príspevok vychádza najmä z analytického rozboru platnej slovenskej právnej úpravy a odbornej literatúry. Predmetom analýzy sú najmä príslušné ustanovenia Občianskeho zákonníka, Obchodného zákonníka a zákona o advokácii, ako aj návrhu nového Občianskeho zákonníka, ktorý je v súčasnosti v legislatívnom procese. Pomáhame si aj využitím určitých ilustratívnych prípadov nesprávneho používania generatívnej umelej inteligencie v právnej praxi, ktoré slúžia ako podklad pre niektoré normatívne zovšeobecnenia, s ktorými pracujeme. Neopomíname ani relevantné profesijné dokumenty, a síce pravidlá Slovenskej advokátskej komory upravujúce používanie nástrojov umelej inteligencie. Našou primárnou ambíciou pritom nebude empirické skúmanie konkrétnych incidentov, ale skôr posúdenie rozsahu použiteľnosti existujúcich zodpovednostných rámcov načrtnutých vyššie na rôzne situácie spojené s používaním veľkých jazykových modelov v advokátskej praxi.

Cieľom príspevku je preskúmať, či tradičné zodpovednostné koncepty slovenskej právnej úpravy – ktoré môžeme pracovne označiť ako „staré" pravidlá – dokážu adekvátne reagovať na riziká a špecifiká vyplývajúce z používania nových technológií, najmä veľkých jazykových modelov v advokátskej praxi. Zámerom je posúdiť mieru aplikovateľnosti týchto inštitútov na nové technologické kontexty a identifikovať oblasti, v ktorých môžu vzniknúť normatívne alebo regulačné nedostatky, prípadne potreba ich úpravy *de lege ferenda*. Analýzu usmerňujú najmä tieto čiastkové výskumné otázky: (i) do akej miery môžu byť veľké jazykové modely pri poskytovaní právnych služieb právne posudzované analogicky ako pomocníci advokáta; (ii) ako používanie generatívnej umelej inteligencie ovplyvňuje rozsah a obsah povinnosti odbornej starostlivosti advokáta; a (iii) či predmetné nové technológie vyžadujú doplnenie právnej úpravy alebo postačuje určitá moderná interpretácia existujúcich pravidiel.

Predstavenie tradičných zodpovednostných modelov (Občiansky zákonník a Obchodný zákonník)

Slovenský Občiansky zákonník[8] v § 420 ods. 2 ustanovuje, že *„Škoda je spôsobená právnickou osobou alebo fyzickou osobou, keď bola spôsobená pri ich činnosti tými, ktorých na túto činnosť použili. Tieto osoby samy za škodu takto spôsobenú podľa tohto*

[8] Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, v znení neskorších predpisov.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

zákona nezodpovedajú; ich zodpovednosť podľa pracovnoprávnych predpisov nie je tým dotknutá".

Ide o konštrukciu zodpovednosti za pomocníka, ktorá je v právnych poriadkoch strednej Európy dlhodobo známa. Vyjadruje pravidlo, že pokiaľ niekto spôsobí škodu pri vykonávaní činnosti, ktorú vykonával pre inú osobu, nezodpovedá za túto škodu sám, ale zodpovedá ten, za koho túto činnosť vykonával.[9]

To samozrejme nevylučuje, že určitú zodpovednosť bude znášať aj použitá osoba. Nie však voči poškodenému, ale tomu, kto ju na túto činnosť použil. Určitým normatívnym nedostatkom predmetnej úpravy je, že pri takomto nasledovaní uplatnenia regresu sa výslovne spomína iba pracovnoprávna zodpovednosť (ktorá však nie je jedinou, ktorá by mala prichádzať do úvahy, resp. nevidíme rozumné dôvody na jej danie do popredia oproti iným možným vzťahom). Ďalším aplikačným problémom spätým s použitím daného ustanovenia je jeho systematické zaradenie, keď z neho jasne nevyplýva, že by sa malo použiť aj na kontraktuálnu zodpovednosť (nielen deliktuálnu).

Na druhej strane, v rámci obchodno-právnych záväzkových vzťahov v zmysle ustanovenia § 331 Obchodného zákonníka[10] platí, že *„Ak dlžník plní svoj záväzok pomocou inej osoby, zodpovedá tak, akoby záväzok plnil sám, ak tento zákon neustanovuje inak*". Ide o priamočiarejšie pravidlo, ktoré znamená, že na vyvodenie dlžníkovej zodpovednosti za tretieho stačí, ak principál použil na plnenie svojho záväzku akúkoľvek inú osobu, ktorá porušila povinnosť zo záväzkového vzťahu medzi ním a jeho veriteľom – poškodeným.[11]

To, či sa potenciálne ocitneme v jednom alebo druhom rámci právnej úpravy (Občianskom alebo Obchodnom zákonníku) sa odvíja od povahy klienta advokáta a od toho sa odvíjajúcej skutočnosti, či ide o príkazný alebo mandátny vzťah.[12]

V zásade však v obidvoch prípadoch platí, že za súčasnej právnej úpravy poškodenému pomocníci za škodu nezodpovedajú, resp. ten si ani nemôže voči nim priamo uplatňovať svoj prípadný škodový nárok.

V tomto kontexte je prinajmenšom zaujímavý návrh nového Občianskeho zákonníka, ktorý bol publikovaný v roku 2025.[13] V zmysle jeho navrhovaného

[9] DULAK, Anton: § 420. In: ŠTEVČEK, Marek – DULAK, Anton – BAJÁNKOVÁ, Jana – FEČÍK, Marek – SEDLAČKO, František – TOMAŠOVIČ, Marek a kol. Občiansky zákonník I. § 1–450. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1442 – 1472.

[10] Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník, v znení neskorších predpisov.

[11] TROJČÁKOVÁ, Veronika: Pričítanie škody spôsobenej pomocníkom: zodpovednosť na pomedzí porušenia zmluvnej povinnosti a deliktu. In NEVOLNÁ, Zuzana, HLOBÍKOVÁ, Daniela (eds.): Porušenie zmluvných povinností v súkromnom práve a jeho následky. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2018, s. 154 – 178.

[12] KERECMAN, Peter: In: OLEJ, Jozef, KERECMAN, Peter, KALATA, Peter a kol. Zákon o advokácii. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 259.

[13] Dostupné na: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2025/09/Navrh-Obcianskeho-zakonnika.pdf.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

ustanovenia § 808 by malo platiť, že „*Kto pri svojej činnosti použije splnomocnenca, zamestnanca alebo iného pomocníka, zodpovedá spolu s ním za škodu, ktorú pomocník spôsobil zavineným porušením právnej povinnosti*". Ak by tento návrh mal byť schválený, príde ku koncepčnej zmene, ktorá by mala spočívať v spoločnej zodpovednosti principála aj pomocníka.

Na to, aby sme však vôbec mohli „niekoho" považovať za „iného", ktorý bol pri určitej činnosti na jej výkon použitý, musíme samozrejme skúmať jeho právnu subjektivitu, ktorá v tomto smere predstavuje nevyhnutnú podmienku. Debaty o pripísaní právnej subjektivity umelej inteligencii existujú, ukazuje sa však, že sú vskutku veľmi predčasné.[14] Ide skôr o filozofickú úvahu než o praktickú otázku. Na rozdiel od napr. obchodných spoločností, ktorým právo subjektivitu priznáva, jazykové modely nemajú schopnosť samostatne znášať následky svojho konania.

Z hľadiska „nasledovania" reťaze vznikajúcich právnych vzťahov pri jej použití preto musíme zákonite pracovať iba so subjektom, ktorý používateľovi daného jazykového modelu túto službu prináša a sprostredkuje, t. zn. prevádzkovateľom tohto systému. Samozrejme, tu budú do hry vstupovať konkrétne zmluvné podmienky používaného AI nástroja, ktoré štandardne akýkoľvek používateľ (bez ohľadu na to, či ide o advokáta) akceptuje a ktoré typicky obsahujú dojednania, ktoré prostredníctvom takýchto adhéznych zmlúv v najväčšom možnom rozsahu exkludujú možný vznik zodpovednostných nárokov (či už škody, vád a pod.).[15]

Vyššie uvádzané ustanovenia (existujúce *de lege lata*) sú v každom prípade vyjadrením princípu, že poškodeného nemá zaťažovať otázka, kto presne vykonal pre jeho zmluvného partnera konkrétnu činnosť. Ak raz teda niekto použije pri práci pomocníka, zodpovedá za výsledok sám.

---

[14] Pozri napr.: MIKEŠ, Stanislav: Co je nového v právu? Praha: Nová beseda, 2019, s. 46 – 48.

[15] Napr. podľa podmienok používania produktov openAI platí: „*Ani my ani žiadny náš pridružený subjekt alebo poskytovateľ licencie nenesie zodpovednosť za akékoľvek nepriame, konkrétne a vyčísliteľné škody na majetku alebo zdraví, následné alebo sankčné náhrady škody vrátane škôd v dôsledku ušlých ziskov, dobrého mena, použitia alebo údajov či iných škôd, a to aj v prípade, že sme boli upozornený na možnosť ich výskytu. Kumulovaná výška našej zodpovednosti na základe týchto podmienok neprekročí sumu, ktorú ste zaplatili za službu, ktorá bola dôvodom na vznik nároku v priebehu 12 mesiacov pred vznikom zodpovednosti alebo sto dolárov (100 USD), podľa toho, ktorá je vyššia. Obmedzenia uvedené v tejto časti platia len v maximálnom zákonom povolenom rozsahu. Ak ste podnikateľ alebo organizácia, v rozsahu povolenom zákonom odškodníte a zbavíte nárokov tretích strán nás, naše pridružené subjekty a našich pracovníkov vo vzťahu k akýmkoľvek nákladom, stratám, zodpovednosti a výdavkom (vrátane nákladov na právne zastúpenie) pri nárokoch, ktoré vznikli z používania služieb a obsahu alebo akéhokoľvek porušenia týchto podmienok alebo v súvislosti s nimi*" (dostupné online na: https://openai.com/sk-SK/policies/row-terms-of-use/).

doi: 10.46282/bpf.2025.24

Zodpovednosť advokáta a jeho odborná starostlivosť (všeobecne a v kontexte použitia AI)

Osobitným režimom je samotná profesijná zodpovednosť advokáta, zakotvená v § 26 zákona o advokácii.[16]

Podľa § 26 ods. 1 zákona o advokácii, *„Advokát zodpovedá klientovi za škodu, ktorú mu spôsobil v súvislosti s výkonom advokácie; zodpovednosť advokáta sa vzťahuje aj na škodu spôsobenú jeho koncipientom alebo jeho zamestnancom […]*". Ďalej platí, že *„Koncipient a iný zamestnanec advokáta nezodpovedajú klientovi za škodu spôsobenú pri poskytovaní právnych služieb. Ich pracovnoprávna zodpovednosť voči advokátovi nie je tým dotknutá […]*" (ods. 2). Tiež je dané, že *„ Ak tento zákon neustanovuje inak, advokát sa zbaví zodpovednosti podľa odseku 1, ak preukáže, že škode nemohol zabrániť ani pri vynaložení všetkého úsilia, ktoré možno od neho žiadať […]*" (ods. 4).

Advokát teda zodpovedá klientovi za škodu spôsobenú v súvislosti s výkonom advokácie a táto jeho zodpovednosť sa vzťahuje aj na škodu spôsobenú jeho koncipientom alebo iným zamestnancom. Základným princípom je, že klient nemá niesť riziko spojené s vnútornou organizáciou práce advokáta.[17] Aj keď koncipient a iný zamestnanec advokáta nie sú zodpovední klientovi priamo, advokát nesie objektívnu zodpovednosť za ich pochybenia, pričom sa môže zbaviť zodpovednosti len ak preukáže, že škode nemohol zabrániť ani pri vynaložení všetkého úsilia, ktoré možno od neho žiadať. V praxi ide o vysoký štandard starostlivosti, ktorý má chrániť klienta.

Pri použití umelej inteligencie ako pomocného nástroja vzniká otázka, či je možné analogicky uplatniť tieto pravidlá. AI, hoci nemá právnu subjektivitu, začína čoraz viac plniť funkciu „virtuálneho pomocníka" aj vo veľkých advokátskych kanceláriách.[18] Advokát, ktorý by jej dôveroval bez kritického overovania si jej výstupov, by sa vystavoval riziku, že ponesie zodpovednosť obdobne, ako keby napr. nedostatočne skontroloval výstup po koncipientovi či inom odbornom zamestnancovi.

Analogická aplikácia tohto pravidla na AI by mala znamenať, že ak advokát využije jazykový model, musí dostatočne overiť správnosť vyprodukovaného výstupu či rady. Rovnako ako pri použití pomocníka (koncipienta či iného odborného zamestnanca) sa klient nesmie stať obeťou nesprávnej rady iba preto, že advokát použil

[16] Zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii v znení neskorších predpisov.

[17] Ide o objektívnu zodpovednosť s možnosťou liberácie. Bližšie pozri najmä: KERECMAN, Peter: In: OLEJ, Jozef, KERECMAN, Peter, KALATA, Peter a kol. Zákon o advokácii. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 256 – 283.

[18] JOHNSON, Victoria: Artificial Intelligence and Legal Malpractice Liability. In: St. Mary's J. on Legal Malpractice & Ethics 55, 2024, s. 55 – 93. Dostupné na: https://commons.stmarytx.edu/lmej/vol14/iss1/3.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

neadekvátny nástroj, ktorému nerozumie alebo nedostatočne skontroloval jeho výstup.[19]

Základným východiskovým pravidlom je, že advokát nesie plnú zodpovednosť voči svojmu klientovi za výsledok poskytovanej právnej služby. Klientovi by malo byť v zásade ľahostajné, či k pochybeniu došlo priamo z dôvodu nedostatočnej odbornosti advokáta, alebo bolo sprostredkované prostredníctvom koncipienta, zamestnanca či umelej inteligencie. Očakávanie klienta je jednoznačné: za výkon advokácie zodpovedá advokát ako profesionál, ktorý sa rozhodol poskytovať právne služby za odplatu. Charakter tejto zodpovednosti je pritom objektívny.[20] To znamená, že advokát zodpovedá za škodu bez ohľadu na zavinenie, pričom možnosť liberácie je obmedzená len na prípady, keď preukáže, že škode nemohol zabrániť ani pri vynaložení všetkého úsilia, ktoré možno od neho spravodlivo požadovať. Ide o prísny štandard, ktorý odráža záujem na ochrane klienta ako adresáta právnej služby.[21]

Akékoľvek používanie AI systémov by zo strany advokátov nepochybne malo byť v súlade s požiadavkou odbornej starostlivosti, ktorú advokát má.[22] V zmysle § 18 ods. 2 zákona o advokácii sa odbornou starostlivosťou rozumie, že advokát *„koná čestne, svedomito, primeraným spôsobom a dôsledne využíva všetky právne prostriedky a uplatňuje v záujme klienta všetko, čo podľa svojho presvedčenia považuje za prospešné*", pričom má tiež dbať na účelnosť a hospodárnosť výkonu advokácie. Tieto pravidlá je podľa nás nevyhnutné interpretovať aj vo svetle technologického pokroku. Používanie umelej inteligencie totiž nie je neutrálne; prináša so sebou riziká, ktoré advokát nesmie ignorovať.[23] Zodpovedná advokátska prax preto vyžaduje, aby právnik pred použitím AI zvážil, či je technológia vhodná na daný účel, či jej výsledky možno považovať za spoľahlivé a ako je možné výstupy overiť. V opačnom prípade sa advokát vystavuje riziku, že jeho konanie bude vyhodnotené ako nedbanlivostné.

Diskutabilná je aj samotná povinnosť advokáta informovať klienta o tom, že pri poskytovaní právnej služby použil umelú inteligenciu. Zatiaľ čo v slovenskej právnej úprave neexistuje explicitná povinnosť takéhoto oznámenia, možno argumentovať,

---

[19] ŠÍPA, Martin: Etické aspekty užívání umělé inteligence a jiných technologických řešení při poskytování právních služeb. In: Advokátní deník [online]. 2024 [cit. 2025-09-28]. Dostupné na: https://advokatnidenik.cz/2024/06/26/eticke-aspekty-uzivani-umele-inteligence-a-jinych-technologickych-reseni-pri-poskytovani-pravnich-sluzeb.

[20] KERECMAN, Peter: In: OLEJ, Jozef, KERECMAN, Peter, KALATA, Peter a kol. Zákon o advokácii. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 256 – 283.

[21] Tamtiež.

[22] V tomto kontexte pozri aj: WENDEL, W. Bradley: The Promise and Limitations of Artificial Intelligence in the Practice of Law. Oklahoma Law Review, 2019, vol. 72, s. 21–49.

[23] JOHNSON, Victoria: Artificial Intelligence and Legal Malpractice Liability. In: St. Mary's J. on Legal Malpractice & Ethics 55, 2024, s. 55 – 93. Dostupné na: https://commons.stmarytx.edu/lmej/vol14/iss1/3.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

že neinformovanie klienta môže byť chápané ako porušenie dôvery, ktorá je základom advokátskeho povolania.[24] Transparentnosť by v tomto smere mala patriť k profesionálnym štandardom, aj keď nie je priamo predpísaná existujúcimi predpismi. Celkovo možno konštatovať, že zodpovednosť advokáta sa v ére umelej inteligencie nerozširuje kvantitatívne, ale kvalitatívne. Nejde o vytvorenie novej zodpovednostnej schémy, ale o prehĺbenie obsahu povinnosti odbornej starostlivosti. Tá dnes zahŕňa nielen právne znalosti, ale aj primeranú technologickú kompetenciu a schopnosť kriticky hodnotiť výstupy automatizovaných nástrojov.

Jedným z najznámejších rizík generatívnych modelov je tzv. „halucinovanie" judikatúry (či dokonca právnych noriem).[25] Ide o situáciu, keď model vygeneruje text, ktorý pôsobí presvedčivo a formálne správne, avšak obsahovo je nepravdivý.

Zodpovednosť advokáta v takom prípade nemožno preniesť na poskytovateľa AI – klient sa oprávnene bude domáhať náhrady škody priamo od advokáta.

Špecifickou situáciou je nesprávna právna rada poskytnutá klientovi na základe odporúčania umelej inteligencie. Ak by napríklad AI navrhla uzavretie nevýhodnej dohody alebo zvolenie nesprávneho procesného postupu, škoda vzniknutá klientovi by tiež bola dôsledkom nedostatočného dohľadu advokáta nad použitím tohto nástroja. V tomto smere sa preto tiež uplatnia ustanovenia § 26 zákona o advokácii.

Do úvahy následne prichádza aj analýza vzťahu medzi advokátom a poskytovateľom AI. Ako sme však už rozobrali, väčšina veľkých jazykových modelov je dostupná prostredníctvom komerčných platforiem, ktorých obchodné podmienky obsahujú výrazné obmedzenia zodpovednosti. Poskytovateľ sa spravidla zrieka akejkoľvek garancie správnosti výstupov a limituje svoju zodpovednosť na minimálnu mieru.

V každom prípade, súčasťou týchto procesov a zmien (ktoré v súčasnosti prebiehajú) by mala byť aj formulácia etických a profesijných štandardov v tejto oblasti. Nepochybne treba v tejto súvislosti spomenúť aj uznesenie Predsedníctva Slovenskej advokátskej komory č. 12/4/2025 z 31. marca 2025 ktorým sa schvaľujú pravidlá používania nástrojov umelej inteligencie v advokátskej praxi.[26] Uznesenie predstavuje prvý systematický pokus normatívne rámcovať používanie nástrojov umelej inteligencie v advokátskej praxi na Slovensku. Dokument jasne vyzdvihuje

[24] V tomto kontexte treba poukázať aj na znenie Advokátskeho poriadku, v zmysle ktorého napr. platí, že „*Vzťah advokáta a klienta sa zakladá na vzájomnej dôvere*" (§ 3).

[25] Aj nadväznosti na už spomínané rozhodnutie *Mata v. Avianca, Inc.* prijala napr. v USA americká advokátska komora v roku 2024 etické pravidlá, ktoré o. i. konštatujú, že právnici by mali rozumieť „výhodám a rizikám spojeným" s používaním jazykových modelov. Pozri viac na: https://www.americanbar.org/news/abanews/aba-news-archives/2024/07/aba-issues-first-ethics-guidance-ai-tools/.

[26] Dostupné na: https://www.sak.sk/web/sk/cms/document/11/section/2743468/__docList__/rows/2743472/attr/name/preview.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

niektoré základné hodnoty advokácie – nezávislosť, mlčanlivosť, ochranu profesijného tajomstva a prevenciu konfliktu záujmov , pričom ich zasadzuje ich do kontextu AI. Ide teda o krok, ktorý na jednej strane jasne signalizuje, že advokátska samospráva vníma technologické zmeny a usiluje sa predchádzať ich negatívnym dôsledkom. Pozitívom uznesenia je jeho dôraz na plnú zodpovednosť advokáta za prípadné výstupy AI. Rovnako správne je zdôraznenie, že AI nesmie nahradiť odborné posúdenie ani individuálny prístup k prípadu – čo možno vnímať ako krok, ktorý preventívne predchádza mechanickému výkonu povolania.

Napriek týmto pozitívam však možno pomenovať aj určité slabiny predmetného predpisu. Použité formulácie sú skôr deklaratívne a vágne. Uznesenie tiež predpokladá, že advokát si zabezpečí „zmluvné uistenie" o ochrane údajov, no nereflektuje realitu, že globálni poskytovatelia AI a veľkých jazykových modelov zvyčajne neposkytujú individuálne podmienky, o ktorých by sa dalo negociovať – ide o adhézne štandardizované zmluvy. Z celkového pohľadu však uznesenie predstavuje dôležitý prvý krok k etickej a profesijnej reflexii umelej inteligencie v advokácii, hoci jeho praktická normatívna hodnota je obmedzená. Do budúcnosti bude z nášho pohľadu nevyhnutné doplniť ho o podrobnejšie metodické usmernenia, posilniť jeho vykonateľnosť a reflektovať reálne trhové podmienky používania AI nástrojov.

Rovnako predmetný predpis potvrdzuje náš predpoklad, že smerom do budúcnosti budú aj z hľadiska formovania princípov dobrého používania existovať najmä tri základné oblasti: kompetentná kontrola výstupov, transparentnosť voči klientovi a ochrana dôverných údajov.[27] Advokát teda musí vždy overiť správnosť a spoľahlivosť výstupu umelej inteligencie. Ide o nevyhnutný predpoklad odbornej starostlivosti – rovnako ako by advokát nepodpísal podanie vypracované koncipientom bez kontroly, nemôže sa bezvýhradne spoliehať ani na text generovaný algoritmom. V opačnom prípade sa vystavuje riziku, že jeho postup bude hodnotený ako nesvedomitý výkon advokácie.

Povinnosť mlčanlivosti a ochrana osobných údajov v kontexte používania nástrojov umelej inteligencie v advokátskej praxi

Ďalším významným aspektom, súvisiacim s používaním veľkých jazykových modelov je povinnosť mlčanlivosti a ochrana advokátskeho tajomstva. Ak advokát používa generatívne modely, ktoré fungujú na princípe zasielania dát na externé servery a ich následného spracovania, musí zvážiť, či tým nedochádza k porušeniu povinnosti chrániť informácie získané od klienta. Problematika sa prirodzene dotýka aj ochrany

[27] Pozri aj: YAMANE, Naomi: Artificial Intelligence in the Legal Field and the Indispensable Human Element Legal Ethics Demands. Georgetown Journal of Legal Ethics, 2020, vol. 33, s. 877–890.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

osobných údajov, najmä ak sú do systému vkladané dáta obsahujúce citlivé alebo inak dôverné informácie. V takých prípadoch je potrebné rozlišovať medzi internými nástrojmi, ktoré advokát prevádzkuje vo vlastnej réžii, a externými riešeniami poskytovanými veľkými technologickými spoločnosťami, kde je riziko úniku údajov alebo ich neprimeraného spracovania o to výraznejšie.

Povinnosť mlčanlivosti pritom patrí k základným profesijným pilierom advokácie a predstavuje jeden z najdôležitejších aspektov dôvery medzi advokátom a klientom. Jej zákonný základ je zakotvený v § 23 zákona o advokácii, podľa ktorého je advokát povinný zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel v súvislosti s výkonom advokácie.[28] Táto povinnosť prežaruje všetkými formami poskytovania právnych služieb, vrátane tých, pri ktorých advokát využíva moderné technológie. Používanie nástrojov generatívnej umelej inteligencie prirodzene otvára otázky súladu s touto povinnosťou, najmä vzhľadom na to, že väčšina veľkých jazykových modelov je prevádzkovaná externými poskytovateľmi, zvyčajne prostredníctvom cloudových infraštruktúr.

Pri takomto modeli je vždy nevyhnutné starostlivo zvážiť, komu sú dôverné dáta sprístupňované, ako sú technicky chránené a aký právny režim sa na ne vzťahuje. V tomto smere je zásadné, aby advokát rozumel nielen technickému fungovaniu nástroja, ale aj tomu, kto je v pozícii prevádzkovateľa a sprostredkovateľa a aké záväzky na seba poskytovateľ služby preberá. Na prvý pohľad sa možno domnievať, že používanie riešení od renomovaných technologických spoločností môže predstavovať vyššiu úroveň kybernetického zabezpečenia, než akú je schopná zabezpečiť väčšina advokátskych kancelárií vlastnými kapacitami.

Táto skutočnosť však nezbavuje advokáta jeho primárnej zodpovednosti za ochranu dôverných informácií a dodržiavanie povinnosti mlčanlivosti. Zodpovednosť advokáta je osobná, zákonná[29] a nemožno ju preniesť na poskytovateľa technológie. Súčasťou tejto zodpovednosti je aj povinnosť zvoliť si len takých poskytovateľov softvérových riešení, pri ktorých možno primerane očakávať, že zabezpečia adekvátnu ochranu údajov. To zahŕňa napríklad požiadavku udržiavania medzinárodných bezpečnostných štandardov, záruky o neumožnení prístupu tretím osobám, záväzky týkajúce sa ochrany osobných údajov či uistenie, že poskytovateľ nevyužije uložené dáta na vlastné technické alebo vývojové účely (najmä na tréning modelov). Je však zrejmé, že poskytovatelia majú ekonomický záujem práve na zbere a využívaní údajov, keďže dáta predstavujú kľúčový vstup pre ďalší rozvoj modelov. Preto je nevyhnutné podrobne preskúmať nielen technické parametre využívaného nástroja, ale najmä príslušné zmluvné podmienky.

[28] OLEJ, Jozef: In: OLEJ, Jozef, KERECMAN, Peter, KALATA, Peter a kol. Zákon o advokácii. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 211 – 227.

[29] Tamtiež.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

Napríklad podmienky služby ChatGPT uvádzajú, že používateľ získava plné práva k výstupom, avšak nahrané dáta môžu byť využité na poskytovanie, fungovanie a rozvoj služby, pokiaľ používateľ aktívne neodmietne ich použitie na tréning modelu. Takéto podmienky sú z hľadiska povinnosti mlčanlivosti a profesijných štandardov advokácie mimoriadne problematické.

Rozvoj predmetných nástrojov v každom prípade amplifikuje význam povinnosti mlčanlivosti a ochrany osobných údajov aj v advokácii. Tieto povinnosti vyžadujú od advokáta nielen právnu, ale aj technologickú gramotnosť. V konečnom dôsledku bude advokát zodpovedný za to, či zvolené technologické riešenia dokážu zabezpečiť primeranú ochranu advokátskeho tajomstva – bez ohľadu na to, aké záruky alebo limity poskytovatelia umelej inteligencie deklarujú vo svojich obchodných podmienkach.

Záver

Generatívna umelá inteligencia, osobitne veľké jazykové modely, prináša do právnickej praxe nové príležitosti, ale aj nové riziká. Slovenský právny poriadok už dnes disponuje tradičnými modelmi zodpovednosti, ktoré sú aplikovateľné aj na situácie spojené s využívaním AI. Zodpovednosť za pomocníka, profesijná zodpovednosť advokáta a všeobecná úprava zodpovednosti za škodu poskytujú dostatočný rámec na riešenie väčšiny prípadov. Rozdiel oproti klasickému pomocníkovi či koncipientovi spočíva v tom, že AI nemá vôľu ani schopnosť znášať následky svojich „rozhodnutí". Preto ani zmeny, ktoré v oblasti zodpovednosti za pomocníka plánuje priniesť nový Občiansky zákonník, nebudú mať potenciál zmeniť základný záver, že za prípadnú spôsobenú škodu zodpovedá advokát.

Z hľadiska výskumných otázok možno dospieť k nasledovným záverom. Po prvé, veľké jazykové modely možno v právnej rovine do určitej miery posudzovať analogicky ako pomocníkov advokáta, keďže ide o nástroje, ktoré advokát využíva v procese poskytovania právnych služieb a ktorých výsledok integruje do vlastného profesionálneho výkonu. Analógia však má svoje limity: AI nie je subjektom práva, ale technologickým prostriedkom, a jej použitie vždy vstupuje do zodpovednosti advokáta ako súčasť jeho vlastného rozhodnutia o voľbe správneho nástroja.

Po druhé, používanie generatívnej umelej inteligencie kvalitatívne rozširuje obsah povinnosti odbornej starostlivosti advokáta. Tá nepochybne zahŕňa určitú technologickú kompetenciu, rozpoznanie limitov a rizík nástroja, kontrolu halucinácií a porozumenie tomu, ako môže nesprávna alebo nekontrolovaná integrácia AI do práce viesť k porušeniu profesijných povinností. Praktické incidenty, vrátane uvádzania halucinovanej judikatúry, dokazujú reálnosť tohto rizika. Po tretie, nové technologické situácie samy osebe podľa nás nevyžadujú zásadnú rekodifikáciu zodpovednostných pravidiel. Platná úprava poskytuje rámec, ktorý je schopný

doi: 10.46282/bpf.2025.24

absorbovať aj riziká spojené s používaním AI – predovšetkým prostredníctvom existujúcich modelov objektívnej a profesijnej zodpovednosti.

V každom prípade, rozmach umelej inteligencie vedie najmä k potrebe kvalitatívneho prehĺbenia obsahu povinnosti odbornej starostlivosti advokáta, ktoré okrem iného spočíva v správnom pochopení fungovania týchto technológií. Advokáti sa smerom do budúcnosti v žiadnom prípade nebudú môcť spoliehať ani na prenesenie zodpovednosti na poskytovateľov AI, ktorých zmluvné podmienky spravidla vylučujú akúkoľvek náhradu škody, ani na akékoľvek regresné uplatňovanie nárokov.

Záverom si pomôžeme citáciou rozhodnutia zo slovenskej súdnej praxe, ktorá sa už k prenikaniu AI (aj) do justície tiež začína vyjadrovať: *„Využitie umelej inteligencie môže byť pri práci v justícii prínosom, ale nemôže nahradiť mentálnu činnosť sudcu, ktorému bolo zverené rozhodovanie o individuálnych sporoch, ktorý komplexne vníma všetky súvislosti a nuansy konkrétneho prípadu. […] Z uvedeného je zrejmé, že síce umelá inteligencia je prínosom aj v justícii (napr. rýchlosť a porovnanie údajov), avšak konečné rozhodnutie sporu sa nemôže spoliehať len na softvér a jeho algoritmy, ale na interpretáciu právnych noriem sudcom a ich aplikáciu na konkrétny/ individuálny spor*".[30] Nepochybne možno citované primerane aplikovať aj na vzťahy vznikajúce pri poskytovaní právnych služieb advokátmi klientom.

Zoznam použitej literatúry

1. DULAK, Anton: § 420. In: ŠTEVČEK, Marek – DULAK, Anton – BAJÁNKOVÁ, Jana – FEČÍK, Marek – SEDLAČKO, František – TOMAŠOVIČ, Marek a kol. Občiansky zákonník I. § 1–450. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2019. S. 1442–1472. ISBN 978-80-7400-770-5.
2. JOHNSON, Victoria: Artificial Intelligence and Legal Malpractice Liability. In: St. Mary's Journal on Legal Malpractice & Ethics, roč. 14, č. 1 (2024). S. 55–93.
3. KERECMAN, Peter: § 26. In: OLEJ, Jozef – KERECMAN, Peter – KALATA, Peter a kol. Zákon o advokácii. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013. S. 256–283. ISBN 978-80-89603-11-4.
4. MELZER, Filip: Civilní odpovědnost za poradenství advokátem. In: Bulletin advokacie, 2018, č. 11, s. 15–20.
5. MESARČÍK, Matúš – GYURÁSZ, Zsolt a kol.: Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s. 126–139. ISBN 978-80-7160-715-1.
6. MIKEŠ, Stanislav: Co je nového v právu? Praha: Nová beseda, 2019. S. 42–48. ISBN 978-80-88383-18-5.

[30] Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne sp. zn. 19CoPr/2/2024 zo dňa 21.11.2024.

doi: 10.46282/bpf.2025.24

7. OLEJ, Jozef: § 18. In: OLEJ, Jozef – KERECMAN, Peter – KALATA, Peter a kol. Zákon o advokácii. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013. S. 211–227. ISBN 978-80-89603-11-4.
8. PINTÉROVÁ, Dominika: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). In: Právny obzor, roč. 107, č. 4 (2024), s. 361–383.
9. ŠÍPA, Martin: Etické aspekty užívání umělé inteligence a jiných technologických řešení při poskytování právních služieb. In: Advokátní deník [online]. 2024 [cit. 2025-09-28]. Dostupné na: https://advokatnidenik.cz/2024/06/26/eticke-aspekty-uzivani-umele-inteligencie-a-jinych-technologickych-reseni-pri-poskytovani-pravnich-sluzeb/
10. SUSSKIND, Richard E.: Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future. Oxford: Oxford University Press, 2023. S. 11–62. eISBN 978-0-19-267999-4.
11. TROJČÁKOVÁ, Veronika: Pričítanie škody spôsobenej pomocníkom: zodpovednosť na pomedzí porušenia zmluvnej povinnosti a deliktu. In: NEVOLNÁ, Zuzana – HLOBÍKOVÁ, Daniela (eds.). Porušenie zmluvných povinností v súkromnom práve a jeho následky. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2018. S. 154–178. ISBN 978-80-568-0105-5.
12. VOZÁR, Jozef: § 331. In: PATAKYOVÁ, Mária a kol. Obchodný zákonník. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2022, s. 1292–1293. ISBN 9788082320186.
13. WENDEL, W. Bradley: The Promise and Limitations of Artificial Intelligence in the Practice of Law. In: Oklahoma Law Review, 2019, vol. 72, s. 21–49.
14. YAMANE, Naomi: Artificial Intelligence in the Legal Field and the Indispensable Human Element Legal Ethics Demands. In: Georgetown Journal of Legal Ethics, 2020, vol. 33, s. 877–890.

Kontaktné údaje

Mgr. Filip Petrek, PhD.
filip.petrek@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.24

PRÍSTUP K SPRAVODLIVOSTI A ROZHODOVACIA PRAX SÚDOV PRI UPLATŇOVANÍ NÁROKOV Z POUŽITIA UMELEJ INTELIGENCIE[1]

ACCESS TO JUSTICE AND DECISION-MAKING PRACTICE OF COURTS IN ENFORCING CLAIMS ARISING FROM THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Jana Duračinská[2]

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na vplyv umelej inteligencie na prístup k spravodlivosti a na rozhodovaciu prax súdov pri uplatňovaní nárokov z použitia umelej inteligencie, na identifikáciu a analýzu rozhodujúcich skutočností pre posúdenie konkrétnych prípadov. Príspevok analyzuje, ktorá právna oblasť je z pohľadu zavádzania umelej inteligencie aktuálne relevantná v procesoch uplatňovania nárokov z jej použitia alebo jej učenia a rozhodovania a ako sa súdy vysporiadavajú s technologickými inováciami a s dopadom na prístup k spravodlivosti pri automatizovanom rozhodovaní a učení sa umelej inteligencie. Príspevok skúma skutkový a právny stav v prezentovaných súdnych rozhodnutiach a hodnotí aplikovaný právny rámec aj z komparatívneho pohľadu (slovenská jurisdikcia a vybrané zahraničné jurisdikcie – USA a Nemecko). V príspevku identifikujeme rozdiely v rozhodovacej činnosti súdov vybraných jurisdikcií, najmä v oblastiach, ktoré sú vplyvom umelej inteligencie predmetom ich rozhodovania. Príspevok súčasne skúma aj ďalšie technologické a inovatívne faktory vplývajúce na prístup k spravodlivosti a vplyv technologickej reality na aktivity a postavenie právnických profesií, ako aj na úlohu právnických profesií v dobe rozvoja umelej inteligencie. Právnické profesie sú dotknuté vývojom technológií a rôznych nových kreatívnych možností prístupu k spravodlivosti (cez automatizované systémy, chatboty, použitím modelov umelej inteligencie), ale aj vplyvom na trhové prostredie.

[1] Tento príspevok je financovaný z prostriedkov EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu Umelá inteligencia pre právnické profesie (AILE) č. 09I05-03-V02-00038.

[2] Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

Kľúčové slová: systémy umelej inteligencie, prístup k spravodlivosti, nároky z použitia umelej inteligencie, automatizované spracovanie údajov, strojové učenie a rozhodovanie, právnické profesie

Abstract: The article focuses on the impact of artificial intelligence on access to justice and the decision-making practice of courts in asserting claims from the use of artificial intelligence, on the identification and analysis of decisive facts for assessing a specific case. The article analyzes which legal area is relevant in terms of the introduction of artificial intelligence in the process of asserting claims from its use or its learning and decision-making, and how courts deal with technological innovations and the impact on access to justice in automated decision-making and learning of artificial intelligence. The article examines the factual and legal situation in the presented court decisions and evaluates the applied legal framework also from a comparative perspective (Slovak jurisdiction and selected foreign jurisdictions - USA and Germany). In the article, we identify differences in the decision-making activity of courts in selected jurisdictions, especially in areas that are affected by artificial intelligence as the subject of their decisions. The article also examines other technological and innovative factors influencing access to justice and the impact of technological reality on the activities and status of legal professions, as well as the role of legal professions in the era of artificial intelligence. Legal professions are affected by the development of technologies and various new creative possibilities for access to justice (through automated systems, chatbots, using artificial intelligence models), but also by the impact on the market environment.

Key words: artificial intelligence systems, access to justice, claims arising from the use of artificial intelligence, automated data processing, machine learning and decision-making, legal professions

Úvod

Téma umelej inteligencie je pre právnikov (a nie len pre nich) výzvou. Štandardne ide o interdisciplinárnu oblasť[3], keď sa technológie vyvíjajú rýchlejšie ako právna regulácia, ktorá len dobieha už rozbehnutú prax a snaží sa dotvárať právny rámec.

[3] PINTÉROVÁ, D.: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). Právny obzor, 107, 2024, č. 4, s. 362. dostupné na: https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2024.4.02.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

Umelá inteligencia[4] prenikla do každého odvetvia a roboty sa nám už nejavia ako neuchopiteľná predstava budúcnosti. S rozvojom umelej inteligencie sa otvárajú nové (opäť nie len právne) otázky spojené taktiež s uplatniteľnosťou nárokov spojených s využívaním umelej inteligencie a prístupom k spravodlivosti.

Tému príspevku sme volili so záujmom o preskúmanie, aké konkrétne kauzy sú predmetom sporov a aké nároky sú pritom uplatňované a na základe akých zákonných ustanovení sú posudzované. Snažili sme sa zmapovať, ktorá právna oblasť je z pohľadu zavádzania umelej inteligencie aktuálne relevantná v procesoch uplatňovania nárokov z jej použitia alebo jej učenia a rozhodovania. Vychádzame z toho, že práve požiadavky praxe ovplyvňujú aj aktivity a postavenie právnických profesií. Zamerali sme sa preto na prieskum súdnych rozhodnutí (domácich aj zahraničných), ktorých ústrednou témou sú nároky z použitia umelej inteligencie, prípadne umelá inteligencia bola jedným z kľúčových prvkov takého sporu. Zaujímalo nás, akým spôsobom sa súdy vysporadúvajú s inou ako prirodzenou ľudskou inteligenciou, keď je konanie subjektov ovplyvnené automatizovanými zásahmi, resp. automatizovaným spracovaním údajov a akým spôsobom je v praxi umelou inteligenciou ovplyvnený prístup k spravodlivosti.

Ukázalo sa, že prístup k spravodlivosti má v súvislosti s využívaním umelej inteligencie oveľa širší záber a nepostačuje zamerať sa výlučne na súdne rozhodnutia, pretože kreativita pri vývoji umelej inteligencie zasahuje do ďalších aspektov hodnotenia prístupu k spravodlivosti.

Práve s ohľadom na neohraničenosť zavádzania umelej inteligencie je rozsah otázky prístupu k spravodlivosti značne obsiahly a nesúvisí len s rozhodovacou praxou

---

[4] K definícii umelej inteligencie pozri MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol. *Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, s. 1.*"; taktiež k definícii umelej inteligencie PINTÉROVÁ, D.: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). Právny obzor, *107*, 2024, č. 4, s. 366. https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2024.4.02.
Pojem umelá inteligencia bol vo svojich počiatkoch široký a odrážal zámer nahradiť ľudskú inteligenciu strojmi - samotný pojem zaviedla skupina počítačových vedcov v návrhu pre Rockefellerovu nadáciu na financovanie letného seminára v roku 1956 na Dartmouth College v Hanoveri v New Hampshire (bližšie DJEFFAL, Ch. Sustainable AI Development (SAID): On the Road to More Access to Justice Chapter In DE SOUZA, S. P., SPOHR, M. *Technology, Innovation and Access to Justice: Dialogues on the Future of Law,* Edinburgh University Press, 2021, s. 112, dostupné na https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv1c29sjo. NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii) definuje systém umelej inteligencie ako „*strojový systém, ktorý je dizajnovaný na prevádzku s rôznymi úrovňami autonómnosti, ktorý môže po nasadení prejavovať adaptabilitu a ktorý pre explicitné alebo implicitné ciele odvodzuje zo vstupov, ktoré dostáva, spôsob generovania výstupov, ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie*".

doi: 10.46282/bpf.2025.25

súdov, ale aj s inými formami zabezpečenia prístupu k spravodlivosti. V príspevku sme sa tak zamerali v kontexte konkrétnych prípadov aj na ďalšie prostriedky umelej inteligencie, ktoré slúžili na prístup k spravodlivosti alebo boli v procese uplatňovania spravodlivosti použité (cez automatizované systémy, chatboty, použitím modelov umelej inteligencie) a aj na ich vplyv na aktivity a postavenie právnických profesií, ako aj na úlohu právnických profesií v dobe rozvoja umelej inteligencie. Nadväzujúco preto rozoberáme aj otázku zodpovedného a profesionálneho vykonávania právnickej praxe a využívanie nástrojov umelej inteligencie priamo advokátmi.
Prístup k spravodlivosti a uplatňovanie práva v aktuálnej súdnej praxi hodnotíme komparatívne, jednak v rámci slovenskej jurisdikcie, ale aj jurisdikcie vybraných krajín (USA, Nemecko).

Prístup k spravodlivosti a uplatňovanie práva pri technológiách umelej inteligencie (z rôznych pohľadov)

Prístup k spravodlivosti je v súčasnosti ovplyvňovaný technológiami umelej inteligencie, ktoré zasahujú do rozhodovania v zásadných životných otázkach a predstavujú výzvu pre súkromie, autonómiu a prístup k základným ľudským právam. Systémy umelej inteligencie formujú prístup k právam, k službám, čo má vplyv na zrozumiteľnosť, vyhodnotiteľnosť a možnosť reagovať na rozhodnutia ovplyvnené umelou inteligenciu a tak aj na uplatňovanie ľudských práv.[5] Moderné technológie môžu na jednej strane prístup k spravodlivosti zjednodušiť, ale aj skomplikovať[6], v závislosti od nastavenia ich funkcionality alebo aj v závislosti od údajov, informácií, s ktorými pracujú. V súčasnosti sú k dispozícii rôzne technológie, ktoré sa líšia rozsahom automatizácie, od čiastočnej až po úplnú a nie je ich možné všetky v rozsahu spracúvaného príspevku zachytiť.[7] Zo širokého portfólia možností sme sa preto rozhodli zamerať na dva konkrétne príklady, a to na automatizovaný systém (OCI)[8] a chatbot (DoNotPay), na ktoré už bolo vo vedeckých zdrojoch

[5] RUNYON, N. AI & human rights: The importance of explainability by design for digital agency, dostupné na https://www.thomsonreuters.com/en-us/posts/sustainability/explainability-by-design-digital-agency/.
[6] SMUHA, A. N. The Use of Algorithmic Systems by Public Administrations Practices, Challenges and Governance Frameworks In SMUHA, A. N. The Cambridge Handbook of THE LAW, ETHICS AND POLICY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE. Cambridge University Press, 2025, s. 384.
[7] ZALNIERIUTE, M., MOSES, L. B., WILLIAMS, G. Automating Government Decision-making: Implications for the Rule of Law In DE SOUZA, S. P., SPOHR, M. Technology, Innovation and Access to Justice Book Subtitle: Dialogues on the Future of Law. Edinburgh University Press. (2021), s. 94, dostupné na https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv1c29sj0.14.
[8] Označovaný aj ako Robo-debt schéma.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

poukázané,[9] pôvodne na OCI ako na negatívny príklad a na chatbot (DoNotPay) ako na pozitívny príklad, ktorý mal zjednodušiť prístup k spravodlivosti. Ako však ukázal neskorší vývoj, predsa len nebol chatbot tak pozitívnym príkladom, keďže charakterom služieb, na ktoré bol zameraný, zasiahol do (neprofesionálneho) vykonávania právnickej praxe.

Prístup k spravodlivosti prostredníctvom automatizovaného rozhodovacieho procesu

Príkladom automatizácie rozhodovacieho procesu, ktorý uviedol Djeffal[10] je austrálsky automatizovaný systém OCI (The Online Compliance Intervention), ktorý spustilo Ministerstvo sociálnych vecí v júli 2016. OCI bol nový online systém intervencie (Robodebt scheme), ktorý slúžil na identifikáciu a vymáhanie údajných preplatkov na dávkach sociálneho zabezpečenia porovnaním nahláseného príjmu s daňovými údajmi. Nezrovnalosti v príjmoch boli predmetom intervencie od roku 1991, manuálne preskúmanie umožňovalo realizovať približne 20000 kontrol v príjmoch ročne, pričom OCI vygenerovalo približne 20000 preskúmaní týždenne.[11] OCI pracovalo na plnej automatizácii porovnávania údajov a komunikácie s kontrolovanými subjektami, bez zásahov jednotlivcov, resp. štátnych zamestnancov. V rámci automatizácie nedošlo k zmene spôsobu porovnávania údajov, avšak k zmene obsahu porovnávaných údajov. Pred plnou automatizáciou sa nezrovnalosti v údajoch riešili komunikáciou príslušného zamestnanca a kontrolovaného subjektu, prechodom na plnú automatizáciu bola takáto forma preverovania údajov vylúčená, čo viedlo k značnej chybovosti vydávaných rozhodnutí.[12]

---

[9] DJEFFAL, Ch. Sustainable AI Development (SAID): On the Road to More Access to Justice Chapter In DE SOUZA, S. P., SPOHR, M. *Technology, Innovation and Access to Justice: Dialogues on the Future of Law,* Edinburgh University Press, 2021, s. 123, rovnako ZALNIERIUTE, M., MOSES, L. B., WILLIAMS, G. Automating Government Decision-making: Implications for the Rule of Law In DE SOUZA, S. P., SPOHR, M. Technology, Innovation and Access to Justice Book Subtitle: Dialogues on the Future of Law. Edinburgh University Press. (2021), s. 93, dostupné na https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv1c29sjo.,

[10] Tamtiež.

[11] MEERS, A., DURVASULA, S., NEWTON, T., MACLEOD, L. (Commonwealth Ombudsman Office project team) Lessons learnt about digital transformation and public administration: Centrelink's online compliance intervention, s. 1, dostupné na https://www.ombudsman.gov.au/__data/assets/pdf_file/0024/48813/AIAL-OCI-Speech-and-Paper.pdf

[12] DJEFFAL, Ch. Sustainable AI Development (SAID): On the Road to More Access to Justice Chapter In DE SOUZA, S. P., SPOHR, M. *Technology, Innovation and Access to Justice: Dialogues on the Future of Law,* Edinburgh University Press, 2021, s. 124 - 126, dostupné na https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv1c29sjo.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

Presun zodpovednosti za správnosť údajov na kontrolované subjekty – jednotlivcov, bez zohľadnenia sociálnych faktorov, sa ukázal ako nefunkčný. Prístup k spravodlivosti bol tak obmedzený predovšetkým absenciou komunikácie, resp. možnosti jednotlivcov požiadať o informácie, resp. kontrolu ich postupu pri zadávaní údajov do systému. Spoľahlivosť automatizovaného rozhodovania bola podmienená kvalitou údajov[13], pričom sa ukázalo, že „samoobsluha" zadávania údajov do systému bez dostatočnej informovanosti a usmernenia jednotlivcov tejto kvalite nepomohla.

Prístup k spravodlivosti použitím chatbotov

Príkladom technológie umelej inteligencie zameranej na zlepšenie prístupu k spravodlivosti, uvádzaným Djeffalom, bol chatbot DoNotPay[14], ktorý vyvinul Joshua Browder v roku 2015 na základe jeho skúsenosti so sankciami za nesprávne parkovanie. Chatbot prostredníctvom jednoduchých otázok získaval od používateľov informácie potrebné na riešenie ich prípadov. Na základe automatizovanej komunikácie potom chatbot odporúčal používateľom ďalší postup, resp. sformuloval oficiálnu korešpondenciu určenú príslušným úradom. Chatbot bol naprogramovaný v dvoch verziách, pre Londýn a New York. Postupne bola funkcionalita chatbotu rozšírená na ďalšie oblasti, napr. na prípravu žalôb do 25000$ bez pomoci právnej služby, obranu proti neoprávneným bankovým poplatkom a prečerpaniam účtu, uplatnenie náhrad od spoločností Uber a Lyft za nesprávne odbočenie, na ochranu súkromia na Facebooku, Twitteri a Instagrame/ žaloby za únik údajov.[15]
Uvedený chatbot bol prezentovaný ako praktický príklad prostriedku, ktorý mal uľahčovať jednotlivcom prístup k spravodlivosti zjednodušením tvorby právnych

[13] MEERS, A., DURVASULA, S., NEWTON, T., MACLEOD, L. (Commonwealth Ombudsman Office project team) Lessons learnt about digital transformation and public administration: Centrelink's online compliance intervention, s. 5, dostupné na https://www.ombudsman.gov.au/__data/assets/pdf_file/0024/48813/AIAL-OCI-Speech-and-Paper.pdf

[14] Službu chatbota využilo 3 000 jednotlivcov, bolo podaných 250 000 odvolaní proti parkovacím pokutám, z ktorých 160 000 bolo úspešných, čím sa odvolatelia ušetrili spolu 4 milióny dolárov podľa DJEFFAL, Ch. Sustainable AI Development (SAID): On the Road to More Access to Justice Chapter In DE SOUZA, S. P., SPOHR, M. *Technology, Innovation and Access to Justice: Dialogues on the Future of Law,* Edinburgh University Press, 2021, s. 121, dostupné na https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv1c29sjo.

[15] DJEFFAL, Ch. Sustainable AI Development (SAID): On the Road to More Access to Justice Chapter In DE SOUZA, S. P., SPOHR, M. *Technology, Innovation and Access to Justice: Dialogues on the Future of Law,* Edinburgh University Press, 2021, s. 120-122, dostupné na https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv1c29sjo.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

dokumentov a poskytnutím jednoduchého poradenstva.[16] Neskorší vývoj však odhalil negatívnu stránku tohto zjednodušeného prístupu spojenú s neprofesionálnym poskytovaním právneho poradenstva. Práve absencia oprávnenia na poskytovanie právneho poradenstva viedla k podaniu žaloby na DoNotPay, Inc., pričom žalobcom bola právnická spoločnosť MillerKing, Inc.,[17]. Žalobca namietal nekalé obchodné praktiky žalovaného o. i. tým, že skresľoval kvalitu svojich služieb a vykonával právnickú prax bez príslušnej licencie a žiadal, aby súd žalovanému zakázal pokračovať v nezákonnej a neoprávnenej právnickej praxi. Žaloba bola nakoniec zamietnutá, pretože žalobca nepreukázal, že by mu konaním žalovaného vznikla akákoľvek ujma alebo strata klientov a nemá tak aktívnu legitimáciu na uplatnenie žalobných nárokov.[18]

V roku 2021 sa začala neoprávneným vykonávaním právnickej praxe DoNotPay zaoberať aj Kalifornská advokátska komora a následne pre nekalé obchodné praktiky aj Federálna obchodná komisia (Federal Trade Commission alebo „FTC").[19] Prípad bol nakoniec uzavretý urovnaním, na základe ktorého nebude DoNotPay prezentovať svoje služby ako náhradu za profesionálnu právnu pomoc a súčasne uhradí pokutu vo výške 193 000 dolárov.[20] [21]

Použitie nástrojov umelej inteligencie advokátmi v procese uplatňovania spravodlivosti

Oproti predchádzajúcemu prípadu, keď nedostatkom v prístupe k spravodlivosti bola absencia príslušného oprávnenia na poskytovanie právneho poradenstva, je nasledujúci prípad odlišný v tom, že hlavným aktérom je profesionál s príslušným oprávnením. Ako sme už naznačili v úvode príspevku, spoľahnutie sa na digitálny svet s programami, na digitálne nástroje, neobchádza ani právnické profesie. Automatizovaná príprava zmlúv alebo iných právnych dokumentov, využívanie

[16] COMPLAINT UNITED STATES OF AMERICA BEFORE THE FEDERAL TRADE COMMISSION In the Matter of DONOTPAY, INC., a corporation, dostupné na https://www.ftc.gov/system/files/ftc_gov/pdf/DoNotPayInc-Complaint.pdf.

[17] MEMORANDUM AND ORDER zo dňa 17.11.2023 vo veci *MILLERKING LLC v. DONOTPAY INC*, United States District Court, S.D. Illinois. Case No. 3:23-CV-863-NJR, dostupné na https://caselaw.findlaw.com/court/us-dis-crt-s-d-ill/115536248.html.

[18] Tamtiež.

[19] https://www.ftc.gov/legal-library/browse/cases-proceedings/donotpay.

[20]https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2024/09/ftc-announces-crackdown-deceptive-ai-claims-schemes.

[21] Zo zdrojov FTC je možné identifikovať aj ďalšie prípady spoločností ponúkajúcich spotrebiteľom schémy umelej inteligencie (*Ascend Ecom, Ecommerce Empire Builders, Rytr, FBA Machine*), ktoré sú práve pre nekalé obchodné praktiky a poškodzovanie spotrebiteľa predmetom jej vyšetrovania, bližšie https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2024/09/ftc-announces-crackdown-deceptive-ai-claims-schemes.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

nástrojov umelej inteligencie v snahe o rýchlejšiu a prehľadnejšiu prácu s informáciami sú kľúčové z hľadiska ich budúcej konkurencieschopnosti, súčasne to však otvára otázku ich zodpovedného a profesionálneho vykonávania právnickej profesie v procese uplatňovania spravodlivosti. Ako potvrdzuje nasledujúci prípad, pri použití nástrojov umelej inteligencie musí byť výstup verifikovaný profesionálom.[22] Príkladom použitia chatGPT bez profesionálnej kontroly bol prípad *Roberto Mata vs Avianca, INC.*[23], v ktorom Roberto Mata žaloval leteckú spoločnosť Avianca o náhradu škody za zranenie spôsobené kovovým servírovacím vozíkom, ktorý ho udrel do kolena počas letu z El Salvador do New Yorku. Právny zástupca žalobcu predložil súdu na podporu nároku uplatneného žalobou prehľad súdnych rozhodnutí, ktoré však následne neboli súdom a ani právnymi zástupcami žalovaného verifikovateľné a dohľadateľné v databázach.[24] Právny zástupca žalobcu následne priznal, že prehľad súdnych rozhodnutí bol vytvorený umelou inteligenciou, pričom nevedel, že ide o vymyslené prípady, o ktorých správnosti nepochyboval.
V nadväznosti na zneužitie ChatGPT [25] niektoré súdy v USA vyžadujú, aby právni zástupcovia predkladali vyhlásenia, že nebudú používať generatívnu umelú inteligenciu na vypracovanie akéhokoľvek podania alebo, že správnosť textu sformulovaného pomocou generatívnej umelej inteligencie bol skontrolovaný ľudskou bytosťou.[26] Na riziká používania umelej inteligencie upozorňujú aj príslušné advokátske stavovské organizácie. Vzhľadom na stúpajúci trend využívania umelej inteligencie vydala dňa 29.7.2024 Americká advokátska komora formálne stanovisko k používaniu nástrojov generatívnej umelej inteligencie, ktorého cieľom je *„zabezpečenie ochrany klientov, advokáti používajúci nástroje generatívnej umelej inteligencie musia v plnej miere zohľadňovať svoje príslušné etické povinnosti, vrátane povinnosti poskytovať kompetentné právne zastúpenie, chrániť informácie o klientoch, komunikovať s klientmi, dohliadať na svojich zamestnancov a zástupcov, presadzovať*

[22] VAN GERVEN, D. The Lawyer's Profession in a Digital World Chapter Author(s) In PIERS, M., MCCARTHY, S. ed. Exploring the Impact of AI, Blockchain, Metaverse and Web3 Book, Radboud University Press. (2025), s. 167, dostupné na https://www.jstor.org/stable/jj.28414751.13.

[23] *MATA v. AVIANCA INC.* United States District Court, S.D. New York. (Roberto MATA, Plaintiff, v. AVIANCA, INC., Defendant) 22-cv-1461 (PKC) Decided: June 22, 2023, dostupné na https://caselaw.findlaw.com/court/us-dis-crt-sd-new-yor/2335142.html.

[24] WEISER, W. Here's What Happens When Your Lawyer Uses ChatGPT, 2023, dostupné na https://www.nytimes.com/2023/05/27/nyregion/avianca-airline-lawsuit-chatgpt.html.

[25] K reakcii súdov na zneužitie ChatGP v nadväznosti na prípad *Roberto Mata vs Avianca, INC. bližšie* GROSSMAN, M. R., GRIMM, P. W. & BROWN, D. G. Is disclosure and certification of the use of generative AI really necessary?, s. 28 – 29, dostupné na https://ncji.org/wp-content/uploads/2024/10/GRIMM-GROSSMAN-BROWN.pdf.

[26] VAN GERVEN, D. The Lawyer's Profession in a Digital World Chapter Author(s) In PIERS, M., MCCARTHY, S. ed. Exploring the Impact of AI, Blockchain, Metaverse and Web3 Book, Radboud University Press. (2025), s. 167, dostupné na https://www.jstor.org/stable/jj.28414751.13.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

iba opodstatnené nároky a tvrdenia, zabezpečiť úprimnosť voči súdu a účtovať primerané poplatky." [27]

Je potrebné doplniť, že vplyv umelej inteligencie a využívanie jej nástrojov pri prístupe k spravodlivosti zo strany právnických profesií sa zrkadlí celosvetovo. Rovnako ako Americká advokátska komora aj Medzinárodná advokátska komora (IBA) vydala správu k vplyvu umelej inteligencie na advokátske kancelárie, reguláciu a etické povinnosti právnických profesií. Správa nevynecháva ani vplyv umelej inteligencie na právny štát ako základ všetkých našich základných práv, pričom ako hlavnú úlohu uvádza IBA ochranu a podporu právneho štátu.[28] Taktiež Charta základných zásad európskeho právnického povolania CCBE9 a Kódex správania pre európskych právnikov upravuje pravidlá, ktoré sa vzťahujú aj na digitálnu komunikáciu.[29] V domácom prostredí reagovala aj Slovenská advokátska komora, podľa Pozičného dokumentu Slovenskej advokátskej komory za využívanie prostriedkov umelej inteligencie je pri výkone advokátskej praxe vždy zodpovedný advokát.[30]

Rozhodovacia prax súdov pri uplatňovaní nárokov z použitia umelej inteligencie

Rozhodovacia prax slovenských súdov

V slovenských podmienkach sa nám nepodarilo vylustrovať súdne rozhodnutie v spore, ktorého predmetom by bolo priamo uplatnenie nárokov z použitia umelej inteligencie a nateraz konštatujeme, že zatiaľ nie je takáto rozhodovacia prax rozvinutá.[31] Neznamená to však, že by nebola umelá inteligencia používaná alebo, že by sa s jej použitím nemusel súd v súvislostiach konkrétnych prípadov vysporiadať. Na základe vykonanej rešerše sme zachytili súdne spory, v ktorých zohrala umelá inteligencia osobitnú úlohu.

---

[27] AMERICAN BAR ASSOCIATION (STANDING COMMITTEE ON ETHICS AND PROFESSIONAL RESPONSIBILITY) , Formal Opinion 512 July 29, 2024 Generative Artificial Intelligence Tools, dostupné na https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/professional_responsibility/ethics-opinions/aba-formal-opinion-512.pdf.

[28] INTERNATIONAL BAR ASSOCIATION AND THE CENTER FOR AI AND DIGITAL POLICY THE FUTURE IS NOW: ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE LEGAL PROFESSION, September 2024, dostupné na https://www.ibanet.org/document?id=The-future-is%20now-AI-and-the-legal-profession-report.

[29] VAN GERVEN, D. The Lawyer's Profession in a Digital World Chapter Author(s) In PIERS, M., MCCARTHY, S. ed. Exploring the Impact of AI, Blockchain, Metaverse and Web3 Book, Radboud University Press. (2025), s. 170, dostupné na https://www.jstor.org/stable/jj.28414751.13.

[30] Advokácia a umelá inteligencia - Pozičný dokument Slovenskej advokátskej komory zo dňa 24.6.2024 dostupné na https://www.aspi.sk/products/lawText/7/331165/1/2?vtextu=umel%C3%A1%20inteligencia#lemao.

[31] v zmysle, kde niet žalobcu, tam niet sudcu.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

Príkladom je spor o zrušenie okamžitého skončenia pracovného pomeru[32], v ktorom žalobkyňa ňou uvádzaný hlavný odvolací dôvod preukazovala pravidlami slovenského jazyka o výklade predložky „od" a podporne odpoveďami zo zdrojov umelej inteligencie (ChatGPT, Copilot (BING) a iAsk.AI). Odvolací súd pri vysporiadaní sa s poukazom žalobkyne na interpretáciu jej otázky umelou inteligenciou poukázal na úlohu sudcu, ktorý *„by nemal fungovať pri výkone svojho povolania ako počítač alebo automat a svoju funkciu by nemal vykonávať mechanicky. Uvedené by viedlo k prílišnému formalizmu a k porušovania princípu spravodlivosti. Využitie umelej inteligencie môže byť pri práci v justícii prínosom, ale nemôže nahradiť mentálnu činnosť sudcu, ktorému bolo zverené rozhodovanie o individuálnych sporoch, ktorý komplexne vníma všetky súvislosti a nuansy konkrétneho prípadu*" a *„síce umelá inteligencia je prínosom aj v justícii (napr. rýchlosť a porovnanie údajov), avšak konečné rozhodnutie sporu sa nemôže spoliehať len na softvér a jeho algoritmy, ale na interpretáciu právnych noriem sudcom a ich aplikáciu na konkrétny/ individuálny spor.*"[33] Súd tak v záujme zachovania princípu spravodlivosti zdôraznil interpretačnú úlohu súdu (ľudský faktor) pred automatickým preberaním odpovedí umelej inteligencie.

V ďalšom spore[34] išlo o uplatnenie nároku na zaplatenie, ktorého oprávnenosť o. i. súvisela s posúdením, či zmluvná podmienka v úverovej zmluve, ktorá umožňovala banke jednostrannú zmenu úrokovej sadzby na základe zmeny rizika klienta, je neprijateľnou zmluvnou podmienkou. Banka (na strane žalovaného v danom spore) dospela k zmene úrokovej sadzby v rámci interného prehodnotenia komplexných ukazovateľov návratnosti úveru, pričom *„konkrétne metódy posudzovania rizík klienta predstavujú obchodné tajomstvo, ktoré banka z dôvodu zachovania kompetitívnej výhody na trhu nezverejňuje, ani nesprístupňuje.*"[35] Posudzovanie miery rizika klienta bolo vykonané technickými prostriedkami s použitím umelej inteligencie, pričom prvostupňový súd mal za to, že z dôvodu komplexnosti posudzovania ani nie je možné od žalovanej požadovať, aby uviedla konkrétny dôvod zvýšenia miery rizika klienta. Odvolací súd v danej veci zdôraznil požiadavku na ochranu spotrebiteľa pred nečestnými klauzulami, o. i. aj s ohľadom na nebezpečenstvo, že spotrebiteľ o svojich právach nevie alebo má ťažkosti s ich uplatnením a pri zohľadnení konkrétnych okolností uzavretia zmluvy môže mať aj samotné zmluvné dojednanie v zmluve umožňujúce jednostrannú zmenu pôvodných zmluvných podmienok charakter neprijateľných podmienok. Súčasne uviedol, že *„požiadavka určitosti a*

[32] Krajský súd Trenčín, sp. zn. 19CoPr/2/2024.

[33] Bod 31 rozsudku Krajského súdu Trenčín zo dňa 21. 11. 2024, sp. zn. 19CoPr/2/2024.

[34] Krajský súd Trnava, sp. zn. 10Co/35/2023.

[35] Uznesenie Krajského súdu Trnava zo dňa 29. 04. 2024, sp. zn. 10Co/35/2023.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

zrozumiteľnosti, najmä transparentnosti zmluvných podmienok podľa Smernice[36]*, nie je obmedzená len na ich zrozumiteľnosť z formálneho a gramatického hľadiska, ale má byť chápaná tak, aby zmluva transparentným spôsobom vyjadrovala konkrétne fungovanie mechanizmu, na ktoré sa odvoláva dotknutá podmienka, aby ho bol spotrebiteľ schopný posúdiť z hľadiska ekonomických dôsledkov, ktoré z toho pre neho vyplývajú (preto dodávatelia musia spotrebiteľom poskytnúť zrozumiteľné informácie o zmluvných podmienkach a ich dôsledkoch pred uzatvorením zmluvy,...)*".[37]
Zdôvodnenie odvolacieho súdu je možné vyložiť tak, že posudzovanie miery rizika umelou inteligenciou bez vysvetlenia mechanizmu takého posudzovania, nepredstavuje pre spotrebiteľa transparentnú a posúditeľnú podmienku. V tomto prípade sa tak súd v konečnom dôsledku vysporiadal s technickým prostriedkami umelej inteligencie v prospech (zvýšenej) právnej ochrany spotrebiteľa.
V spore[38], ktorý sa týkal výšky zábezpeky na daň z pridanej hodnoty určenej žalovaným (správca dane), bolo o. i. rozhodujúci spôsob výpočtu výšky takej zábezpeky. Žalobca v žalobe namietal výšku zábezpeky, ktorá je podľa neho likvidačná a nedisponuje takými finančnými prostriedkami a súčasne namietal, že z napadnutého rozhodnutia žalovaného nevyplýva, ako prišiel k takej sume; výška zábezpeky nebola dostatočne a presvedčivo odôvodnená. Pri určení výšky zábezpeky na daň prihliada správca dane na riziko vzniku nedoplatku na dani zdaniteľnej osoby, pričom musí pri výpočte rizika vzniku nedoplatku postupovať objektívne a hodnotí subjekt podľa množstva kritérií. Výška zábezpeky je vygenerovaná prostredníctvom softvérovej programovej aplikácie v informačnom systéme finančnej správy bez možnosti akéhokoľvek subjektívneho zásahu.
Odvolací súd poukázal[39] na rozsudok SDEÚ sp. zn. C-534/16 z 26.10.2017, ktorého závery aplikoval v danej veci. Podľa uvedeného rozhodnutia SD EÚ *„iba automatické vygenerovanie výšky zábezpeky prostredníctvom informačného systému bez možnosti žalobcu ako dotknutej osoby poskytnúť informácie, ktoré by mohli vplývať na úpravu tak stanovenej výšky sumy zábezpeky, môže v určitých prípadoch viesť k výsledku, ktorý prekračuje to, čo je nevyhnutné na zabezpečenie riadneho výberu DPH a zabránenie daňovým podvodom, výška požadovanej zábezpeky musí byť primeraná nielen riziku budúcich nedoplatkov a výške predchádzajúcich daňových dlhov, ale aj o úlohe, ktorú spoločník alebo konateľ tak spoločnosti, ktorá má daňové nedoplatky, ako aj spoločnosti, ktorej spoločníkom alebo konateľom bol predtým, zohráva pri založení a riadení právnickej osoby, od ktorej sa zábezpeka požaduje.*"[40]

[36] Smernica Rady 93/13/EHS o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách, Úradný vestník Európskej únie 2019/C 323/04.
[37] Tamtiež.
[38] Najvyšší súd SR, sp. zn. 1Sžf/97/2016.
[39] Rozsudok NS SR zo dňa 10.5.2018, sp. zn. 1Sžf/97/2016, bod 24.
[40] Rozsudok NS SR zo dňa 10.5.2018, sp. zn. 1Sžf/97/2016, bod 30.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

Podľa odvolacieho súdu tak len načrtnutie atribútov, ktoré vygeneruje informačný systém nenapĺňa zásadu zákonnosti a všeobecná argumentácia žalovaného negarantuje žalobcovi ako daňovému subjektu, aby boli v procese správy daní zachované jeho práva a právom chránené záujmy.[41] Nedostatočne alebo nijak odôvodnené napadnuté rozhodnutie vedie k odopretiu spravodlivosti, nakoľko adresát takého rozhodnutia nie je schopný sa proti nemu účinne brániť. Rozhodnutie v dôsledku automatizovaného vygenerovania výšky zábezpeky prostredníctvom informačného systému bez bližšieho zdôvodnenia trpí vadou nepreskúmateľnosti. Prebratie výstupu (čísla) z „objektívneho" počítačového programu, ktorého algoritmus však nie je odtajnený a ešte aj bez špecifikácie, aké konkrétne vstupné údaje boli do programu vložené, nepovažoval súd za preskúmateľné. Voči vstupom ani spôsobu ich spracovania sa teda nemohol žalobca vecne brániť, *„keďže ani nemôže vedieť, voči ktorým častiam tejto akejsi „automatizovanej správnej úvahy" by mal namietať."*[42] Ani odvolací súd nebol schopný na základe napadnutého rozhodnutia a administratívneho spisu, dokonca ani na základe vyjadrení žalovaného, posúdiť primeranosť výšky daňovej zábezpeky. V súvislosti s umelou inteligenciou odvolací súd doplnil svoje odôvodnenie o úvahu, že *„si vie predstaviť, že v budúcnosti bude časť rozhodovacej právomoci, ktorá dnes patrí verejnej správe, prenechaná aj výpočtovej technike a jej umelej inteligencii, pokiaľ si to bude vyžadovať zložitosť a komplexnosť problematiky. Avšak aj v takom prípade sa javí v právnom štáte ako nevyhnutné, aby takýto postup mal osobitný a dostatočne detailný zákonný podklad a zároveň musí byť zabezpečená reálna preskúmateľnosť takto získaných záverov. V právnom štáte totiž nemožno rezignovať na požiadavku korekcie možných omylov a nesprávností, ktoré by spôsobovali rozpor rozhodnutia so zákonom."*[43]

Uvedené závery potvrdil aj Ústavný súd SR, ktorý zdôraznil úlohu štátu a jeho osobitnú zodpovednosť za správny balans so základnými právami pri vývoji a použití nových technológií. Dôsledkom uplatnenia technologického pokroku vo verejnej správe nemôže byť neosobný štát, ktorého rozhodnutia sú nevysvetliteľné, nepreskúmateľné a zároveň za nich nie je nik zodpovedný. Ústavný súd poukázal na riziko tzv. čiernych skriniek v spoločnosti, pretože automatizované posudzovanie sa týka veľkej skupiny osôb a používané kritériá, vzory alebo prepojené databázy nie sú ľahko pochopiteľné pre adresáta, hoci môžu obsahovať chyby alebo viesť k chybným záverom o jednotlivcovi.[44] Okrem toho by mali byť v kontexte stanoviska SDEÚ vopred stanovené vzory konkrétne a spoľahlivé, nediskriminačné a spoľahlivé a aktuálne, preto každý aj pozitívny výsledok získaný v nadväznosti na

[41] Rozsudok NS SR zo dňa 10.5.2018, sp. zn. 1Sžf/97/2016, bod 34.
[42] Rozsudok NS SR zo dňa 10.5.2018, sp. zn. 1Sžf/97/2016, bod 38.
[43] Rozsudok NS SR zo dňa 10.5.2018, sp. zn. 1Sžf/97/2016, bod 40.
[44] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 25/2019-117 zo dňa 10.11.2021.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

automatizované spracovanie údajov má byť podrobený individuálnemu preskúmavaniu prostredníctvom neautomatizovaných prostriedkov pred prijatím individuálneho opatrenia, ktoré by malo na osoby negatívny dopad. Výsledok automatizovaného posúdenia sa nemôže zakladať iba na výsledku automatizovaného spracúvania údajov.[45] Ústavný súd uviedol, že *„jednotlivec musí mať možnosť vedieť o existencii, rozsahu a dopadoch posúdenia jeho osoby automatizovanými prostriedkami, či už prostredníctvom verejných registrov, špecifických poučení, alebo inak. Len ak je adresátovi zrejmé, že je predmetom automatizovaného posúdenia v určitom rozsahu, dokáže sa efektívne brániť proti prípadným chybám. Je na zákonodarcovi, ako zhmotní túto požiadavku.*"[46]
Spájadlom rozhodnutí súdov v sporoch, v ktorých sa museli vysporiadať s úlohou umelej inteligencie v podobe automatického spracovania údajov, bola požiadavka súdov na preskúmateľnosť takých automatizovaných posudzovaní a neuspokojili sa s argumentáciou údajnej objektívnosti takého posudzovania. Významné bolo aj procesné hľadisko prístupu k spravodlivosti, keď nečitateľnosť algoritmov, resp. spôsobov automatizovaného posudzovania a neobjasnenie ich fungovania je prekážkou ich preskúmateľnosti a možnosti dotknutých subjektov účinne sa brániť.

Rozhodovacia prax súdov (vybrané zahraničné jurisdikcie – USA a Nemecko)

V USA bolo podľa dostupných štatistických údajov k 28.4.2025 vedených spolu 41 sporov týkajúcich sa generatívnej umelej inteligencie pred šiestimi rôznymi federálnymi súdmi. [47] Podstatná časť sporov v USA[48], ku ktorým sme sa lustráciami dopracovali sa týka priamych nárokov z používania umelej inteligencie, nekalej súťaže a porušovania autorských práv pri učení sa umelej inteligencie. Viaceré mediálne spoločnosti a tvorcovia obsahu podali žaloby proti softvérovým spoločnostiam zameraným na generatívnu umelú inteligenciu (GAI), ako sú OpenAI (výrobca ChatGPT), Microsoft, Anthropic, Midjourney, Stability AI, Perplexity AI a DeviantArt, a proti čipovým gigantom Nvidia a Intel.[49] Napríklad spoločnosť Midjourney bola zažalovaná spoločnosťami Disney a NBCUniversal z dôvodu, že

[45] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 25/2019-117 zo dňa 10.11.2021, bod 129.
[46] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 25/2019-117 zo dňa 10.11.2021, bod 133.
[47] KLEINDIENSTOVÁ, A., KUBA, J. Současný vývoj autorského práva v USA s ohledem na aktuální politickou situaci a zájmy významných stakeholderů, AUC IURIDICA, Vol 71 No 3 (2025), s. 221, dostupné na: https://doi.org/10.14712/23366478.2025.505.
[48] PANETTIERI, J. Generative AI Lawsuits Timeline: Legal Cases vs. OpenAI, Microsoft, Anthropic, Nvidia, Perplexity, Intel and More, dostupné na https://sustainabletechpartner.com/topics/ai/generative-ai-lawsuit-timeline/ (stav k 8.9.2025).
[49] PANETTIERI, J. Generative AI Lawsuits Timeline: Legal Cases vs. OpenAI, Microsoft, Anthropic, Nvidia, Perplexity, Intel and More, dostupné na https://sustainabletechpartner.com/topics/ai/generative-ai-lawsuit-timeline/ (stav k 8.9.2025).

doi: 10.46282/bpf.2025.25

generátor obrázkov s umelou inteligenciou a pripravovaný generátor videa nelegálne použili ikonické postavy štúdií, ako sú Darth Vader a rodina Simpsonovcov. Najväčšie svetové nahrávacie spoločnosti – Sony, Universal a Warner – zažalovali dve spoločnosti, ktoré vyrábajú hudobné generátory s umelou inteligenciou, Suno a Udio. Taktiež stále prebieha súdne konanie na základe žaloby denníka New York Times proti OpenAI a spoločnosti Microsoft .[50]

Zo sporov, ku ktorým sme sa v rámci prieskumu súdnych sporov dopracovali a ktoré aktuálne prebiehajú, sme sa zamerali predovšetkým na tie, ktoré sa týkajú Anthropic, PBC, z dôvodu, že ich je voči tejto spoločnosti vedených hneď niekoľko a preukazujú tak súčasne šírku spektra a právne špecifiká uplatňovaných nárokov z použitia a učenia sa umelej inteligencie.

Anthropic založili bývalí zamestnanci spoločnosti OpenAI v januári 2021 a je registrovaná ako verejnoprospešná spoločnosť (PBC) v Delaware. Anthropic sa zameriava na umelú inteligenciu s názvom Claude, ktorá bola prvýkrát sprístupnená v marci 2023. Claude napodobňuje ľudské čítanie a písanie, je vyškolená pomocou kníh a iných textov vybraných z centrálnej knižnice zhromaždenej z externých zdrojov spol. Anthropic. Claude je dostupný zadarmo, náročnejší zákazníci používajú Claude odplatne, čo generuje Anthropic ročný príjem viac ako miliardu dolárov.[51]

Jedným zo spomínaných niekoľkých sporov je súdny spor *Reddit, INC. vs Anthropic, PBC. No. CGC-25-524892* vedený na základe žaloby spol. Reddit podanej dňa 4.6.2025[52] proti spol. Anthropic[53] na Najvyšší súd Kalifornie, okres San Francisco z dôvodu, že Anthropic učil svojho chatbota Claudea na miliónoch komentárov z platformy Reddit bez oprávnenia, a to aj potom, čo mu bolo také oprávnenie odmietnuté, čím porušil používateľskú zmluvu a nastavenia robots.txt. Reddit si žalobou uplatnil o. i. nárok na náhradu škody a ušlého zisku, resp. vrátenie neoprávneného zisku žalovaného, ďalej zákaz ďalšieho používania akýchkoľvek údajov alebo obsahu získaného od Redditu pre komerčné využitie a zákazu profitovať z obchodných ponúk vytvorených s pomocou obsahu získaného od Redditu vrátane

[50] MONTGOMERY, B. AI companies start winning the copyright fight. Tech firms notch victories in battle over copyrighted text, Trump's gold phone, and online age checks, dostupné na https://www.theguardian.com/technology/2025/jun/30/ai-techscape-copyright.

[51] ORDER ON FAIR USE, zo dňa 23.6.2025, UNITED STATES DISTRICT COURT NORTHERN DISTRICT OF CALIFORNIA, ANDREA BARTZ, CHARLES GRAEBER, and KIRK WALLACE JOHNSON, Plaintiffs, v. ANTHROPIC PBC, Defendant., dostupné na https://storage.courtlistener.com/recap/gov.uscourts.cand.434709/gov.uscourts.cand.434709.231.0_4.pdf

[52] GALKIN, W. Reddit vs. Anthropic: A Defining Moment in the AI Data Race, dostupné na https://galkinlaw.com/ai-data-legal-issues/.

[53] žaloba vo veci *Reddit, INC. vs Anthropic, PBC. No. CGC-25-524892* dostupná na https://www.courthousenews.com/wp-content/uploads/2025/06/reddit-vs-anthropic-pbc-complaint.pdf.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

zákazu pokračovať v licencovaní alebo predaji akýchkoľvek produktov, ktoré obsahujú údaje alebo boli akýmkoľvek spôsobom vyškolené pomocou údajov z platformy Reddit.[54] Reddit už predtým umožnil trénovať systémy umelej inteligencie na komentároch na Reddite spoločnostiam Google, OpenAI a ďalším, avšak tieto mali na rozdiel od Anthropic uzatvorené licenčné zmluvy. Reddit generuje denne prostredníctvom 100 miliónov aktívnych používateľov veľké množstvo textu, čo zohralo úlohu pri vytváraní mnohých rozsiahlych jazykových modelov, čo je typ umelej inteligencie, ktorá je základom ChatGPT, Claude a ďalších. Licenčné zmluvy sa pritom týkajú aj ochrany používateľov vrátane práva na vymazanie obsahu, ochrany súkromia používateľov a zabránenia spamu používateľov. [55]

Anthropic je v pozícii žalovaného aj v ďalšom spore *Andrea Bartz, Charles Graeber a Kirk Wallace Johnson, v. Anthropic PBC, No. C 24-05417 WHA* vedenom na Okresnom súde Spojených štátov amerických, Severný okres Kalifornie *(Bartz v. Anthropic PBC, 3:24-cv-05417, (N.D. Cal.)*.[56] Anthropic si bezplatne stiahol milióny kníh chránených autorskými právami v digitálnej podobe, pričom niektoré pochádzali z online pirátskych stránok (tzv. shadow libraries" alebo „pirate libraries/ black open access")[57] a niektoré boli riadne zakúpené (niektoré sa prekrývali s knihami získanými z pirátskych stránok). Knihy boli následne konvertované do digitalizovaných prehľadávateľných súborov s cieľom vytvorenia centrálnej knižnice uchovávanej „navždy". Z tejto centrálnej knižnice si Anthropic umelou inteligenciou vybral rôzne sady a podmnožiny digitalizovaných kníh na trénovanie rôznych rozsiahlych jazykových modelov, ktoré sú vo vývoji a slúžia jej umelej inteligencii. Autormi niektorých z takto použitých kníh stiahnutých Anthropic sú v predmetnom spore žalobcami a Anthropic žalujú za porušenie ich autorských práv. V skrátenom konaní[58] bolo otázkou, do akej miery sa akékoľvek použitie predmetných diel kvalifikuje ako primerané použitie („fair use") podľa § 107 zákona o autorských právach (Copyright Act). Podľa rozhodnutia súdu Anthropic neporušil zákon „školením chatbota" bez

[54] Tamtiež.

[55] https://www.theguardian.com/technology/2025/jun/04/reddit-lawsuit-ai-startup-anthropic-data.

[56] ORDER ON FAIR USE vo veci *Bartz v. Anthropic PBC, 3:24-cv-05417, (N.D. Cal.),* zo dňa 23.6.2025, UNITED STATES DISTRICT COURT, NORTHERN DISTRICT OF CALIFORNIA, dostupné na https://storage.courtlistener.com/recap/gov.uscourts.cand.434709/gov.uscourts.cand.434709.231.0_4.pdf.

[57] PANETTIERI, J. Generative AI Lawsuits Timeline: Legal Cases vs. OpenAI, Microsoft, Anthropic, Nvidia, Perplexity, Intel and More, dostupné na https://sustainabletechpartner.com/topics/ai/generative-ai-lawsuit-timeline/ (stav k 8.9.2025).

[58] ORDER ON FAIR USE vo veci *Bartz v. Anthropic PBC, 3:24-cv-05417, (N.D. Cal.),* zo dňa 23.6.2025, UNITED STATES DISTRICT COURT, NORTHERN DISTRICT OF CALIFORNIA, dostupné na https://storage.courtlistener.com/recap/gov.uscourts.cand.434709/gov.uscourts.cand.434709.231.0_4.pdf.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

povolenia a podľa amerického autorského zákona je taký postup legálny. [59] Sudca William Alsup prirovnal používanie kníh zo strany spol. Anthropic k *„čitateľovi, ktorý sa snaží stať spisovateľom*".[60] Na druhej strane však súd súčasne uviedol, že kopírovanie a uchovávanie viac ako 7 miliónov pirátskych kníh spoločnosťou Anthropic v „centrálnej knižnici" porušuje autorské práva autorov a nepredstavuje primerané použitie. Sudca nariadil v decembri 2025 súdne konanie, aby sa určila výška náhrady za porušenie autorských práv[61].

Ďalším sporom je *Music Publishers vs. Anthropic* vedený na základe žaloby zo dňa 18.10.2023, ktorou 36 spoločností (hudobných vydavateľov, napr. Concord Music Group Inc., Universal Music Corp.) žaluje Anthropic za úmyselné porušenie autorského zákona a žiadajú o.i. náhradu škody za také porušenie a zničenie všetkých kópií diel chránených autorskými právami vydavateľov, ktoré boli získané porušením zákona a ktoré sú v držbe alebo pod kontrolou žalovaného a predloženie písomnej správy pod prísahou, v ktorej žalovaný uvedie spôsob, akým splnil taký príkaz súdu.[62] Žalobcovia namietajú neetické a nezodpovedné využívanie umelej inteligencie zo strany Anthropic, ktorá pri vytváraní a prevádzkovaní jej modelu umelej inteligencie nezákonne kopíruje a šíri obrovské množstvo diel chránených autorskými právami, vrátane textov hudobných skladieb.[63] Žalobcovia majú súčasne snahu rozšíriť podanú žalobu o uplatnenie nároku z nelegálneho sťahovania notových zápisov používaním nástroja „BitTorrent" z pirátskych stránok LibGen, inšpirujúc sa postojom sudcu k porušovaniu autorských práv sťahovaním údajov z pirátskych stránok v spore *Bartz v. Anthropic PBC*.[64]

Samotné učenie umelej inteligencie (bez nelegálneho používania pirátskych stránok) nebolo považované za porušenie autorských práv aj v ďalšom spore. Rozhodnutie vo veci *Bartz v. Anthropic PBC, 3:24-cv-05417, (N.D. Cal.)* tak nebolo jediným, v ktorom

[59] PANETTIERI, J. Generative AI Lawsuits Timeline: Legal Cases vs. OpenAI, Microsoft, Anthropic, Nvidia, Perplexity, Intel and More, dostupné na https://sustainabletechpartner.com/topics/ai/generative-ai-lawsuit-timeline/ (stav k 8.9.2025).

[60] MONTGOMERY, B. AI companies start winning the copyright fight. Tech firms notch victories in battle over copyrighted text, Trump's gold phone, and online age checks, dostupné na https://www.theguardian.com/technology/2025/jun/30/ai-techscape-copyright.

[61] https://www.theguardian.com/technology/2025/jun/25/anthropic-did-not-breach-copyright-when-training-ai-on-books-without-permission-court-rules

[62] Žaloba *Music Publishers vs. Anthropic*, dostupná na https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/legaldocs/zjvqedyawvx/UMG%20ANTHROPIC%20LAWSUIT%20complaint.pdf.

[63] BRITTAIN, B. Anthropic wins early round in music publishers' AI copyright case, dostupné na https://www.reuters.com/legal/anthropic-wins-early-round-music-publishers-ai-copyright-case-2025-03-26/.

[64] https://news.bloomberglaw.com/ip-law/music-publishers-want-to-add-download-claim-to-anthropic-ai-suit.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

sa súd priklonil na stranu žalovanej technologickej spoločnosti. V právnej veci META konštatoval, že autori nepredložili dostatok dôkazov o tom, že umelá inteligencia technologickej spoločnosti spôsobí „riedenie trhu" tým, že ho zaplaví dielami podobnými ich.[65]

Odlišne rozhodol súd (District Court for the District of Delaware) vo veci *Thomson Reuters Enterprise Centre GMBH and West Publish- ING CORP. V. ROSS Intelligence Inc., No. 1:20-cv-613-SB*[66]*.* Spol. Thomson Reuters ako vlastník Westlaw - platformy pre právny výskum[67], zažalovala spol. Ross za používanie tzv. *headnotes,* ktoré predstavujú stručné zhrnutie súdneho rozhodnutia, v ktorom sú uvedené kľúčové zásady, na ktorých sa rozhodnutie zakladá a prehľad skutkového stavu. Spol. Ross používala *headnotes* na učenie konkurenčného vyhľadávača v oblasti právneho výskumu ovládaného umelou inteligenciou. Súd však poznamenal, že konkurenčný vyhľadávač žalovaného nie je generatívnou umelou inteligenciou, t. j. netvorí nový obsah, ale ide o platformu podobnú Westlaw. Žalovaný tak použil *headnotes* na vytvorenie konkurenčného produktu, ktorý slúži na rovnaký účel ako Westlaw a je za neho potenciálnou trhovou náhradou. Súd tak rozhodol, že v tomto prípade nešlo zo strany žalovaného o primerané, resp. „fair use" použitie.[68] Tento prípad je od tých predchádzajúcih odlišný v tom, že v skutočnosti nešlo o „učenie" generatívnej umelej inteligencie, ale o vytvorenie konkurenčného produktu, čo môže byť rozhodujúce pre ďalší vývoj rozhodovacej praxe a odlíšiteľnosť kritérií pre posúdenie primeraného použitia.

Prípad *Robert Kneschke v. LAION* týkajúci sa učenia umelej inteligencie bol rozhodovaný aj nemeckým Krajinským súdom v Hamburgu (Landgerichts Hamburg). Žalobca R. Kneschke, fotograf, podal žalobu na neziskovú organizáciu LAION, ktorá sa snažila podporiť výskum v oblasti umelej inteligencie poskytovaním otvorených súborov údajov na trénovanie umelej inteligencie. Výsledný súbor údajov pozostával z takmer šiestich miliárd párov obrázkov a textov k nim. Jeden z týchto šiestich miliárd obrázkov patril žalobcovi, ktorý nahral svoj obrázok na webovú stránku s fotobankami. Podmienky používania webovej stránky s fotobankami však uvádzali, že obrázky nemožno použiť pre „automatizované programy". LAION použila obrázok žalobcu z tejto webovej stránky a zahrnula ho do tréningového súboru údajov.

[65] MONTGOMERY, B. AI companies start winning the copyright fight. Tech firms notch victories in battle over copyrighted text, Trump's gold phone, and online age checks, dostupné na https://www.theguardian.com/technology/2025/jun/30/ai-techscape-copyright.

[66] MEMORANDUM OPINION zo dňa 11.2.2025 vo veci Thomson Reuters Enterprise Center GMBH v. ROSS Intelligence Inc., č. 1:20-cv-613-SB (D. Del.), dostupné na https://www.ded.uscourts.gov/sites/ded/files/opinions/20-613_5.pdf.

[67] https://legal.thomsonreuters.com/en/westlaw.

[68] EMILIO, B. N. Federal Court Sides with Plaintiff in the First Major AI Copyright Decision of 2025, dostupné na https://www.jw.com/news/insights-federal-court-ai-copyright-decision/.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

Žalobca tvrdil, že to predstavuje porušenie autorských práv a argumentoval, že sa naň nevzťahuje žiadna výnimka z autorského zákona. [69] Súd vo veci rozhodol tak[70], že nezisková organizácia LAION neporušila autorské právo vytvorením súboru údajov na trénovanie modelov umelej inteligencie prostredníctvom kopírovania *(webového scrapingu)* verejne dostupných obrázkov, pretože ide o zákonnú výnimku na účely vedeckého výskumu.

Záver

Na začiatku písania tohto príspevku bola snaha preskúmať konkrétne súdne spory a identifikovať nároky, ktoré sú pritom uplatňované. Vnímali sme riziko všeobsiahlosti používania umelej inteligencie a rozmanitosti jej nástrojov, najmä s ohľadom na rozsahom obmedzené možnosti príspevku a obsiahnutia všetkých alternatív. Ako sa ukázalo, z hľadiska prístupu k spravodlivosti nie je relevantná len rozhodovacia činnosť súdov, ale umelá inteligencia ovplyvňuje prístup k spravodlivosti aj inými formami, napr. prostredníctvom (rôznych) automatizovaných systémov, chatbotov a iných nástrojov umelej inteligencie. V rámci ponuky týchto foriem sme ako konkrétne príklady uviedli tie, ktoré podčiarkli význam zachovania vplyvu ľudského faktora a jeho kontroly pred automatickým preberaním výstupov umelej inteligencie a tie, ktoré pri tom zdôraznili význam a podstatu výkonu právnických profesií. Právnické profesie sú bezpochýb dotknuté vývojom technológií a rôznymi novými kreatívnymi možnosťami prístupu k spravodlivosti a menia sa tak aj očakávania na ich profesionálny výkon.
V tomto smere sa nakoniec ukázal aj význam a neopomenuteľnosť etických *guidelines* nezáväznej povahy prijatých príslušnými profesijnými organizáciami, ktoré definujú sociálne a etické hodnoty potrebné pre bezpečné používanie umelej inteligencie.[71] Stavovské profesijné organizácie poukazujú na primárnu úlohu právnických profesií, ktorou je ochrana a podpora právneho štátu. Právnické profesie sa budú musieť adaptovať na nové nástroje, ako aj na zmeny v prístupe

[69] Podľa súdu ide o výnimku podľa § 60d nemeckého zákona o autorských právach (UrhG), ktorým sa vykonáva článok 3 smernice (EÚ) 2019/790 [smernica o jednotnom digitálnom trhu (smernica DSM)]. Táto výnimka sa vzťahuje na reprodukcie diel v rámci textového a dátového ťaženia (TDM) na vedecké účely – k tomu HEMBT, S., LUTZHÖFT, N., BOND, T. Lang erwartetes Urteil des Landgerichts Hamburg (Kneschke gegen LAION) über die Schrankenregelung(en) für Text- und Data-Mining, dostupné na https://www.twobirds.com/de/insights/2024/germany/long-awaited-german-judgment-by-the-district-court-of-hamburg-kneschke-v-laion.

[70] Urteil Landgericht Hamburg Az.: 310 O 227/23 zo dňa 27.09.2024, dostupné na https://www.openfuture.eu/wp-content/uploads/2024/09/240927LG_Hamburg_Urteil_310_O_227-23.pdf.

[71] KLUČKA, J. Úloha a dôležitosť etických pravidiel v systémoch umelej inteligencie Právny obzor, 108, 2025, No. 3, pp. 240 – 254. dostupné na: https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2025.3.02.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

k spravodlivosti a fungovaní právneho systému, bude to určite výzva aj pre fungovanie (a udržanie sa) na právnom trhu, na ktorý sa budú snažiť vstúpiť noví hráči (resp. ich technológie).

Našim ďalším cieľom bolo zmapovať súdne spory a ktoré právne oblasti sú z pohľadu zavádzania umelej inteligencie aktuálne relevantné v procesoch uplatňovania nárokov z jej použitia, jej učenia sa alebo rozhodovania. Zaujímalo nás, aké konkrétne kauzy sú predmetom sporov a aké nároky sú pritom uplatňované a na základe akých zákonných ustanovení sú posudzované. Rozsah nášho záujmu bol ohraničený existujúcimi súdnymi spormi.

K naplneniu uvedeného zámeru sme pristúpili komparatívne, jednak v rámci slovenskej jurisdikcie, ale aj jurisdikcie vybraných krajín (USA, Nemecko).

V rámci rozhodovacej praxe slovenských súdov, sa nám nepodarilo vylustrovať súdne rozhodnutie v spore, ktorého predmetom by bolo priamo uplatnenie nárokov z použitia umelej inteligencie. Zamerali sme tak na súdne spory, ktoré sme zachytili na základe našich lustrácií, v ktorých zohrala umelá inteligencia určitú relevantnú úlohu. Slovenské súdy správne reagujú na zmeny vyvolané technológiami a automatickým spracovaním údajov, resp. automatickým rozhodovaním. Z prístupu slovenských súdov možno vyvodiť ich racionálny prístup (uvedomujúc si úlohu umelej inteligencie a potrebu technologických inovácií), avšak za dodržania zásady zákonnosti, spravodlivosti a predovšetkým preskúmateľnosti takých automatizovaných rozhodnutí. Prioritu tak má zachovanie prístupu k spravodlivosti a procesných práv dotknutých subjektov a súčasne neopomenuteľnosť úlohy súdov v právnom štáte aj s ohľadom na rozhodnutia SDEÚ. V spore so spotrebiteľským prvkom bolo možné zachytiť zvýšenú ochranu spotrebiteľa, keď sa súd neuspokojil len s objasnením fungovania mechanizmu umelej inteligencie a jeho zrozumiteľnosti, ale zdôraznil, že spotrebiteľ musí byť schopný taký mechanizmus posúdiť z hľadiska ekonomických dôsledkov. Súd bol tak prísnejší v požiadavke na preskúmateľnosť a transparentnosť a pridal aj prvok pochopiteľnosti/ vyhodnotiteľnosti dopadu na osobu spotrebiteľa pri jeho právnej ochrane.

V porovnávaných jurisdikciách USA a Nemecka je na rozdiel od rozhodovacej praxe slovenských súdov badať posun a uplatňovanie priamych nárokov z použitia umelej inteligencie. Podstatná časť sporov, ku ktorým sme sa skúmaním dopracovali sa týka primárne nárokov uplatených z porušovania autorských práv a pravidiel hospodárskej súťaže pri vývoji nástrojov umelej inteligencie a ich učení sa. Zatiaľ možno zovšeobecniť, že samotné učenie umelej inteligencie nebolo považované za neoprávnený zásah do autorských práv s výnimkou nelegálneho používania pirátskych stránok a s výnimkou, keď súd nepovažoval daný systém za umelú inteligenciu a súčane došlo k zásahu do hospodárskej súťaže a skopírované údaje boli použité na vytvorenie konkurečného systému (nie na učenie umelej inteligencie). Pre úplnosť musíme uviesť, že na závery tohto príspevku môžu mať vplyv finálne

doi: 10.46282/bpf.2025.25

rozhodnutia súdov v sporoch, ktoré ešte neboli ukončené alebo môžu byť uplatnené opravné prostriedky.

Vplyv umelej inteligencie na prístup k spravodlivosti je nespochybniteľný a taktiež nezastaviteľný, dôležité bude, ako budú nastavené hranice a pravidlá jej využívania tak, aby bola *„dobrým sluhom, avšak nie zlým pánom*". Problém umelej inteligencie taktiež nie je ohraničený, v digitálnom svete sa hranice krajín stierajú, o to dôležitejšia bude spoločná koordinácia a spolupráca pri kreovaní právneho rámca jej regulácie.[72]

Zoznam použitej literatúry

1. DJEFFAL, Ch. Sustainable AI Development (SAID): On the Road to More Access to Justice Chapter In DE SOUZA, S. P., SPOHR, M. *Technology, Innovation and Access to Justice: Dialogues on the Future of Law,* Edinburgh University Press, 2021, EISBN 978-1-4744-7388-0, dostupné na https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv1c29sjo.
2. BRITTAIN, B. Anthropic wins early round in music publishers' AI copyright case, dostupné na https://www.reuters.com/legal/anthropic-wins-early-round-music-publishers-ai-copyright-case-2025-03-26/.
3. EMILIO, B. N. Federal Court Sides with Plaintiff in the First Major AI Copyright Decision of 2025, dostupné na https://www.jw.com/news/insights-federal-court-ai-copyright-decision/.
4. GALKIN, W. Reddit vs. Anthropic: A Defining Moment in the AI Data Race, dostupné na https://galkinlaw.com/ai-data-legal-issues/.
5. GROSSMAN, M. R., GRIMM, P. W. & BROWN, D. G. Is disclosure and certification of the use of generative AI really necessary?, s. 28 – 29, dostupné na https://ncji.org/wp-content/uploads/2024/10/GRIMM-GROSSMAN-BROWN.pdf.
6. HEMBT, S., LUTZHÖFT, N., BOND, T. Lang erwartetes Urteil des Landgerichts Hamburg (Kneschke gegen LAION) über die Schrankenregelung(en) für Text- und Data-Mining, dostupné na https://www.twobirds.com/de/insights/2024/germany/long-awaited-german-judgment-by-the-district-court-of-hamburg-kneschke-v-laion.
7. KLEINDIENSTOVÁ, A., KUBA, J. Současný vývoj autorského práva v USA s ohledem na aktuální politickou situaci a zájmy významných stakeholderů, AUC IURIDICA, Vol 71 No 3 (2025), s. 221, dostupné na: https://doi.org/10.14712/23366478.2025.505.

doi: 10.46282/bpf.2025.25

8. KLUČKA, J. Úloha a dôležitosť etických pravidiel v systémoch umelej inteligencie Právny obzor, 108, 2025, No. 3, pp. 240 – 254. dostupné na: https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2025.3.02.
9. MEERS, A., DURVASULA, S., NEWTON, T., MACLEOD, L. (Commonwealth Ombudsman Office project team) Lessons learnt about digital transformation and public administration: Centrelink's online compliance intervention, s. 1, dostupné na https://www.ombudsman.gov.au/__data/assets/pdf_file/0024/48813/AIAL-OCI-Speech-and-Paper.pdf
10. MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol. Právo a umelá inteligencia. 1. vydanie. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, 255 s. ISBN: 978-80-7160-715-1
11. MONTGOMERY, B. AI companies start winning the copyright fight. Tech firms notch victories in battle over copyrighted text, Trump's gold phone, and online age checks, dostupné na https://www.theguardian.com/technology/2025/jun/30/ai-techscape-copyright.
12. PANETTIERI, J. Generative AI Lawsuits Timeline: Legal Cases vs. OpenAI, Microsoft, Anthropic, Nvidia, Perplexity, Intel and More, dostupné na https://sustainabletechpartner.com/topics/ai/generative-ai-lawsuit-timeline/
13. PINTÉROVÁ, D.: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). Právny obzor, *107*, 2024, č. 4, pp. 361 – 383. dostupné na https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2024.4.02.
14. RUNYON, N. AI & human rights: The importance of explainability by design for digital agency, dostupné na https://www.thomsonreuters.com/en-us/posts/sustainability/explainability-by-design-digital-agency/.
15. SMUHA, A. N. The Use of Algorithmic Systems by Public Administrations Practices, Challenges and Governance Frameworks In SMUHA, A. N. The Cambridge Handbook of THE LAW, ETHICS AND POLICY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE. Cambridge University Press, 2025, ISBN 978-1-009-36781-3.
16. VAN GERVEN, D. The Lawyer's Profession in a Digital World Chapter Author(s) In PIERS, M., MCCARTHY, S. ed. Exploring the Impact of AI, Blockchain, Metaverse and Web3 Book, Radboud University Press. (2025), dostupné na https://www.jstor.org/stable/jj.28414751.13.
17. WEISER, W. Here's What Happens When Your Lawyer Uses ChatGPT, 2023, dostupné na https://www.nytimes.com/2023/05/27/nyregion/avianca-airline-lawsuit-chatgpt.html.
18. ZALNIERIUTE, M., MOSES, L. B., WILLIAMS, G. Automating Government Decision-making: Implications for the Rule of Law In DE SOUZA, S. P., SPOHR, M. Technology, Innovation and Access to Justice Book Subtitle: Dialogues on the

Future of Law. Edinburgh University Press. (2021), dostupné na https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctv1c29sj0.14. EISBN 978-1-4744-7388-0.
19. ORDER ON FAIR USE, zo dňa 23.6.2025, UNITED STATES DISTRICT COURT NORTHERN DISTRICT OF CALIFORNIA, ANDREA BARTZ, CHARLES GRAEBER, and KIRK WALLACE JOHNSON, Plaintiffs, v. ANTHROPIC PBC, Defendant., dostupné na https://storage.courtlistener.com/recap/gov.uscourts.cand.434709/gov.uscourts.cand.434709.231.0_4.pdf
20. Žaloba vo veci *Reddit, INC. vs Anthropic, PBC. No. CGC-25-524892* dostupná na https://www.courthousenews.com/wp-content/uploads/2025/06/reddit-vs-anthropic-pbc-complaint.pdf.
21. Žaloba *Music Publishers vs. Anthropic*, dostupná na https://fingfx.thomsonreuters.com/gfx/legaldocs/zjvqedyawvx/UMG%20ANTHROPIC%20LAWSUIT%20complaint.pdf.
22. MEMORANDUM OPINION zo dňa 11.2.2025 vo veci Thomson Reuters Enterprise Center GMBH v. ROSS Intelligence Inc., č. 1:20-cv-613-SB (D. Del.), dostupné na https://www.ded.uscourts.gov/sites/ded/files/opinions/20-613_5.pdf.
23. Urteil Landgericht Hamburg Az.: 310 O 227/23 zo dňa 27.09.2024, dostupné na https://www.openfuture.eu/wp-content/uploads/2024/09/240927LG_Hamburg_Urteil_310_O_2
24. MATA v. AVIANCA INC. United States District Court, S.D. New York. (Roberto MATA, Plaintiff, v. AVIANCA, INC., Defendant) 22-cv-1461 (PKC) Decided: June 22, 2023, dostupné na https://caselaw.findlaw.com/court/us-dis-crt-sd-new-yor/2335142.html,
25. AMERICAN BAR ASSOCIATION (STANDING COMMITTEE ON ETHICS AND PROFESSIONAL RESPONSIBILITY) , Formal Opinion 512 July 29, 2024 Generative Artificial Intelligence Tools, dostupné na https://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/professional_responsibility/ethics-opinions/aba-formal-opinion-512.pdf.
26. INTERNATIONAL BAR ASSOCIATION AND THE CENTER FOR AI AND DIGITAL POLICY THE FUTURE IS NOW: ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE LEGAL PROFESSION, September 2024, dostupné na https://www.ibanet.org/document?id=The-future-is%20now-AI-and-the-legal-profession-report.
27. Advokácia a umelá inteligencia - Pozičný dokument Slovenskej advokátskej komory zo dňa 24.6.2024 dostupné na https://www.aspi.sk/products/lawText/7/331165/1/2?vtextu=umel%C3%A1%20inteligencia#lemao
28. Rozsudok Krajského súdu Trenčín zo dňa 21. 11. 2024, sp. zn. 19CoPr/2/2024.

29. Uznesenie Krajského súdu Trnava zo dňa 29. 04. 2024, sp. zn. 10Co/35/2023.
30. Rozsudok NS SR zo dňa 10.5.2018, sp. zn. 1Sžf/97/2016.
31. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 25/2019-117 zo dňa 10.11.2021.
32. COMPLAINT UNITED STATES OF AMERICA BEFORE THE FEDERAL TRADE COMMISSION In the Matter of DONOTPAY, INC., a corporation, dostupné na https://www.ftc.gov/system/files/ftc_gov/pdf/DoNotPayInc-Complaint.pdf.
33. MEMORANDUM AND ORDER zo dňa 17.11.2023 vo veci *MILLERKING LLC v. DONOTPAY INC*, United States District Court, S.D. Illinois. Case No. 3:23-CV-863-NJR, dostupné na https://caselaw.findlaw.com/court/us-dis-crt-s-d-ill/115536248.html.

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Jana Duračinská, PhD.
jana.duracinska@uniba.sk
Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.25

VPLYV ELEKTRONIZÁCIE NA PRÁVNU ÚPRAVU OBCHODNÉHO REGISTRA PODĽA RAKÚSKEHO PRÁVA[1]

THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE LEGAL REGULATION OF THE COMMERCIAL REGISTER UNDER AUSTRIAN LAW

Angelika Mašurová[2]

Abstrakt: Predmetný článok sa venuje transpozícii smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1151 z 20. júna 2019, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2017/1132, pokiaľ ide o používanie digitálnych nástrojov a postupov v rámci práva obchodných spoločností, do rakúskeho právneho poriadku. Ide o aktuálnu právnu úpravu oblastí zakotvených v predmetnej smernici, ktoré dovtedy neboli v Rakúsku upravené resp. boli upravené odlišne od požiadaviek kladených smernicou. Transpozícia prebehla v dvoch fázach. Prvú fázu predstavovalo prijatie spolkového zákona o digitalizácii práva obchodných spoločností 2022. Týmto zákonom boli do rakúskeho právneho poriadku transponované jednak takmer všetky ciele smernice (EÚ) 2019/1151, ktoré rakúsky právny poriadok dovtedy neobsahoval (predovšetkým účinky zverejňovania údajov v obchodnom registri, stanovenie lehoty na vykonanie prvozápisu údajov, podmienky splatenia základného imania pri spoločnosti s ručením obmedzeným, poplatky za online postupy a cezhraničná výmena informácií cez systém *BRIS*). Nad rámec požiadaviek smernice (EÚ) 2019/1151, avšak v súvislosti s nariadením (EÚ) 2018/1724 rakúsky zákonodarca v rámci zákona o digitalizácii práva obchodných spoločností 2022 upravil aj iné oblasti súvisiace s digitalizáciou, ako napríklad online registráciu podnikateľov – fyzických osôb. Druhá fáza bola vykonaná prostredníctvom zákona o digitalizácii práva obchodných spoločností 2023, ktorého hlavným cieľom bolo zakotviť v rakúskom právnom poriadku podmienky a právne následky diskvalifikácie členov štatutárnych orgánov kapitálových obchodných spoločností a družstiev, ako aj ich supranacionálnych ekvivalentov. V prípade významných rozdielov medzi slovenskou a rakúskou právnou úpravou v kontexte elektronizácie obchodného registra poukazujeme na osobitosti oboch právnych úprav.

[1] Tento príspevok je financovaný z prostriedkov EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu Umelá inteligencia pre právnické profesie (AILE) č. 09I05-03-V02-00038.

[2] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

Kľúčové slová: Digitalizácia, diskvalifikácia, družstvá, kapitálové obchodné spoločnosti, obchodný register, registrové súdy.

Abstract: This article deals with the transposition of Directive (EU) 2019/1151 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 amending Directive (EU) 2017/1132 as regards the use of digital tools and processes in company law into Austrian law. It focuses on areas enshrined in the directive in question, which had not previously been regulated in Austria or had been regulated differently from the requirements of the directive. The transposition took place in two phases. The first phase was the adoption of the Federal Act on the Digitization of Company Law 2022. This Act transposed into Austrian law almost all objectives of Directive (EU) 2019/1151, which had not previously been included in Austrian law (in particular, the effects of publishing data in the commercial register, setting a deadline for the initial registration of data, conditions for the payment of share capital in limited liability companies, fees for online procedures and cross-border exchange of information via the BRIS system). However, going beyond the requirements of Directive (EU) 2019/1151, but in connection with Regulation (EU) 2018/1724, the Austrian legislator also regulated other areas related to digitization within the framework of the Commercial Companies Digitization Act 2022, such as the online registration of entrepreneurs who are natural persons. The second phase was implemented through the Commercial Companies Digitization Act 2023, whose main objective was to enshrine in Austrian law the conditions and legal consequences of disqualifying members of statutory bodies of companies and cooperatives, as well as their supranational equivalents. In the case of significant differences between Slovak and Austrian legislation in the context of the digitization of the commercial register, we refer to the specific features of both legal systems.

Key words: Digitization, disqualification, cooperatives, companies, commercial register, register courts.

Úvod

Transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1151 z 20. júna 2019, ktorou sa mení smernica (EÚ) 2017/1132, pokiaľ ide o používanie digitálnych nástrojov a postupov v rámci práva obchodných spoločností[3] (ďalej len „smernica (EÚ) 2019/1151") prebehla v Rakúsku v dvoch fázach. Najprv prostredníctvom spolkového zákona, ktorým sa mení zákon o firemnej knihe, zákon o spoločnostiach

[3] Ú. v. EÚ L 186, 11.7.2019, s. 80 – 104.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

s ručením obmedzeným, zákon o akciových spoločnostiach, zákon o rozdelení spoločností, zákon o družstvách a zákon o súdnych poplatkoch[4] (zákon o digitalizácii práva obchodných spoločností 2022 – ďalej aj len „GesDigG 2022"),[5] pri ktorom zákonodarca v súvislosti s podnikateľmi – fyzickými osobami zohľadnil aj nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1724 z 2. októbra 2018 o zriadení jednotnej digitálnej brány na poskytovanie prístupu k informáciám, postupom a asistenčným službám a službám riešenia problémov a o zmene nariadenia (EÚ) č. 1024/2012[6] (ďalej „nariadenie (EÚ) 2018/1724").[7] O rok neskôr nasledovala druhá fáza transpozície na základe spolkového zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon o spoločnostiach s ručením obmedzeným, zákon o akciových spoločnostiach, zákon o družstvách, zákon o SE, zákon o SCE a zákon o firemnej knihe[8] (zákon o digitalizácii práva obchodných spoločností 2023 – ďalej aj len „GesDigG 2023")[9]. Zatiaľ čo prevažná časť nevyhnutnej transpozície smernice (EÚ) 2019/1151 sa uskutočnila prostredníctvom GesDigG 2022, účelom transpozície prostredníctvom GesDigG 2023 bolo zakotviť v rakúskom právnom poriadku predpoklady a následky diskvalifikácie členov štatutárnych orgánov kapitálových obchodných spoločností a *Genossenschaften* v zmysle zákona o zárobkových a hospodárskych družstvách (*Gesetz über Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften*[10] – ďalej „GenG"), ktoré vo svojej podstate zodpovedajú družstvám podľa slovenského právneho poriadku, ako aj predpoklady a následky diskvalifikácie členov štatutárnych orgánov ich supranacionálnych ekvivalentov. Cieľom príspevku je preskúmať, či transpozíciou smernice (EÚ) 2019/1151 došlo v Rakúsku k zásadnej zmene fungovania obchodného registra. Pri významných rozdieloch v právnej úprave obchodného registra poukazujeme na odlišnú právnu úpravu v Slovenskej republike; v danej súvislosti však chceme zároveň poukázať na to, že sme nemali ambíciu v príspevku poskytnúť komplexnú právnu komparáciu slovenskej a rakúskej právnej úpravy obchodného registra v kontexte ich aktuálnej elektronizácie.

[4] *Bundesgesetz, mit dem das Unternehmensgesetzbuch, das Firmenbuchgesetz, das GmbH-Gesetz, das Aktiengesetz, das Spaltungsgesetz, das Genossenschaftsgesetz und das Gerichtsgebührengesetz geändert werden (Gesellschaftsrechtliches Digitalisierungsgesetz 2022 – GesDigG 2022).*

[5] BGBl. I 2022/186.

[6] Ú. v. EÚ L 295, 21.11.2018, s. 1 – 38.

[7] DOKALIK, Dietmar: Digitalisierung des Gesellschaftsrechts und Entlastung bei den Firmengebühren. In: Der Jahresabschluss, č. 3 (2022), s. 93.

[8] *Bundesgesetz, mit dem das GmbH-Gesetz, das Aktiengesetz, das Genossenschaftsgesetz, das SE-Gesetz, das SCE-Gesetz und das Firmenbuchgesetz geändert werden (Gesellschaftsrechtliches Digitalisierungsgesetz 2023 – GesDigG 2023).*

[9] BGBl. I Nr. 178/2023.

[10] RGBl. Nr. 70/1873.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

Základné aspekty fungovania obchodného registra podľa rakúskej právnej úpravy[11]

Hneď na začiatku by sme chceli poukázať na to, že podľa rakúskeho práva sa používa pojem *Firmenbuch* (doslovný preklad: „firemná kniha") a príslušné súdy sú označované ako *Firmenbuchgerigte* (doslovný preklad: „firemné súdy"). S ohľadom na funkciu firemnej knihy a firemných súdov, ktoré napriek dole uvedeným odlišnostiam zodpovedajú funkcii a účelu obchodného registra a registrových súdov podľa slovenského práva, budeme v súvislosti s rakúskym právnym poriadkom používať slovenskú právnu terminológiu, t. j. „obchodný register" a „registrové súdy". Z komparatívneho hľadiska, pri porovnaní so slovenským právnym poriadkom, považujeme za dôležité poukázať na to, že v prípade podania návrhu na zápis v prípade konania, ktoré sa začína na základe návrhu na zápis podanom oprávnenou osobou, podľa rakúskej právnej úpravy ide na rozdiel od slovenskej právnej úpravy podľa zákona o obchodnom registri[12] (ďalej len „ZOR) o mimosporové konanie upravené primárne v zákone o obchodnom registri (*Firmenbuchgesetz*[13] – ďalej len „FBG"), pričom subsidiárne sa na základe § 15 ods. 1 FBG použijú aj ustanovenia zákona o mimosporovom konaní (*Außerstreitgesetz*[14] – ďalej len „AußStrG"), s výnimkou § 72 až 77 AußStrG.

Ďalej chceme poukázať na to, že v Rakúsku sa materiálna kontrola pri zápise údajov do obchodného registra považuje za jeden z nosných princípov konania o návrhu na zápis,[15] za záruku kvality a právnej istoty, ako aj za jeden z dôvodov, prečo bola predmetná agenda zverená do kompetencie registrových súdov.[16] Povinnosť materiálnej kontroly zo strany registrového súdu sa odvodzuje z vyšetrovacieho princípu zakotveného v § 16 ods. 1 AußStrG a jej rozsah z informačnej funkcie

[11] Predmetná kapitola vychádza z textu, ktorý bol v kontexte vtedy aktuálnej rakúskej právnej úpravy autorkou pôvodne publikovaný v článku Korporačné spory v súvislostiach obchodného registra. In: Korporační spory. Praha : Wolters Kluwer, 2023. s. 39-70.

[12] Zákon č. 530/2004 Z. z.

[13] BGBl. Nr. 10/1991.

[14] BGBl. I Nr. 111/2003.

[15] Najvyšší súdny dvor (*Oberster Gerichtshof*), sp. zn. 6 Ob 195/10k: „*Dazu kommt, dass die amtswegige materielle Prüfungspflicht des Gerichts einen tragenden Grundsatz des österreichischen Firmenbuchrechts darstellt…*"

[16] Z novšej literatúry pozri k tomu KALSS, Susanne: Das Firmenbuch – wichtige Infrastruktur für eine Marktwirtschaft. In: Der Gesellschafter, č. 6 (2020), s. 365: „*Insofern ist es daher völlig falsch, das Firmenbuchverfahren als solches und die Prüfpflicht des Firmenbuchgerichts infrage zu stellen. Zu diskutieren sind allein die Intensität der vorzunehmenden Prüfung und allenfalls auch eine – je nach Sichtweise – Positiv- oder Negativauflistung jener Umstände, die nicht vom Firmenbuchgericht geprüft werden müssen, da ohnehin andere Zuständigkeiten bestehen. Wenn Tatsachen mitgeprüft werden, die in keinem Zusammenhang mit der Eintragung stehen, oder Tatsachen ohnehin unstrittig oder als wahr angenommen sind, strapaziert das Firmenbuchgericht seine Prüfpflicht zu sehr.*"

doi: 10.46282/bpf.2025.26

obchodného registra, ktorá spĺňa z podstaty veci svoj účel len pri správnych zápisoch, ako aj z možnosti registrového súdu vymazať nesprávne zápisy podľa 10 ods. 2 FBG; takýmto nesprávnym zápisom sa má totiž prioritne predchádzať *ex ante* a nemajú byť riešené až *ex post* – výmaz *ex offo* zo strany registrového súdu by tak mal byť len krajnou možnosťou vo výnimočných prípadoch.[17]

Rozsah a intenzita materiálnej kontroly zo strany registrového súdu neboli na rozdiel od slovenskej právnej úpravy, ktorá túto problematiku upravuje komplexne v § 7 ZOR, do prijatia GesDigG 2023 až na pár výnimiek[18] upravených mimo FBG konkrétnym spôsobom stanovené zákonom, ale boli výsledkom interpretácie zo strany doktríny, ako aj registrových súdov. V praxi registrové súdy v rámci materiálnej kontroly pri zápise údajov prihliadajú najmä na rozpory navrhovaných zápisov a obsahov podkladových dokumentov s kogentnými právnymi predpismi upravujúcimi ochranu veriteľov, predovšetkým v súvislosti s vytváraním a zachovaním kapitálu spoločnosti a so zákazom vrátenia vkladov, ale aj na ničotné uznesenia valných zhromaždení.[19] Povinnosť registrového súdu podrobnejšie preskúmať skutkový stav ako taký je daná len vtedy, ak existujú konkrétne pochybnosti o správnosti alebo zákonnosti skutočností, na základe ktorých bol podaný návrh na zápis.[20] Po prijatí GesDigG 2023 bol v rakúskom právnom poriadku zakotvený osobitný kazuistický prípad materiálnej kontroly týkajúci sa splnenia podmienok diskvalifikácie členov štatutárnych orgánov kapitálových obchodných spoločností a družstiev.

Napriek uvedenému, ako aj napriek skutočnosti, že podľa rakúskej právnej úpravy až do prijatia GesDigG 2022 nebola stanovená lehota, v rámci ktorej sa majú jednotlivé zápisy uskutočniť, nebola dĺžka týchto konaní zo strany právnej praxe a ani zo strany doktríny nijak osobitne kritizovaná, z čoho možno dovodiť, že k zápisom do obchodného registra dochádzalo v primeranom čase.[21]

[17] KODEK, Georg: Zur Prüfpflicht im Firmenbuchverfahren – Grundlagen und Ausgestaltungen. In: 25 Jahre Firmenbuch. Wein : LexisNexis, 2016, s. 44 a nasl.

[18] Pozri napr. § 18 ods. 2 druhá veta UGB ohľadom zameniteľnosti obchodného mena.

[19] KODEK, Georg: Zur Prüfpflicht im Firmenbuchverfahren – Grundlagen und Ausgestaltungen. In: 25 Jahre Firmenbuch. Wein : LexisNexis, 2016, s. 48 a s. 55 a nasl. V danej súvislosti pozri napríklad Najvyšší súdny dvor (*Oberster Gerichtshof*), sp. zn. 6Ob5/91.

[20] SCHOPPER, Alexander: Das Firmenbuchgericht als Gestalter des Gesellschafts- und Unternehmensrechts. In: Protagonisten im Gesellschaftsrecht. Tübingen : Mohr Siebeck, s. 40 a nasl.

[21] Tamže, s. 43 a 59. Pozri aj KALSS, Susanne: Das Firmenbuch – wichtige Infrastruktur für eine Marktwirtschaft. In: Der Gesellschafter, č. 6 (2020), s. 365.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

Transpozícia prostredníctvom zákona o digitalizácii práva obchodných spoločností 2022

V úvode chceme poukázať na to, že úplné online založenie obchodných spoločností v zmysle čl. 13g smernice (EÚ) 2019/1151 ako aj úplný online zápis pobočiek zahraničných kapitálových spoločností so sídlom v členskom štáte EÚ v zmysle čl. 28a smernice (EÚ) 2019/1151 nebolo predmetom GesDigG 2022, keďže pri *Gesellschaft mit beschränkter Haftung*, upravenej v zákone o spoločnostiach s ručením obmedzeným (*Gesetz über Gesellschaften mit beschränkter Haftung*[22] – ďalej len „GmbHG"), ktorá zodpovedá slovenskej spoločnosti s ručením obmedzeným,[23] ako aj pri pobočkách zahraničných kapitálových obchodných spoločností[24] rakúska právna úprava tento spôsob založenia už pred transpozíciou smernice umožňovala. Pri *Aktiengesellschaft* upravenej v spolkovom zákone o akciových spoločnostiach *(Bundesgesetz über Aktiengesellschaften*[25] – ďalej len „AktG"*)*, ktorá zodpovedá slovenskej akciovej spoločnosti, rakúsky zákonodarca využil možnosť uplatniť výnimku podľa čl. 13g ods. 1 posledná veta smernice (EÚ) 2019/1151.[26] Možnosť online zápisov bez povinného notárskeho potvrdenia nad rámec smernice (EÚ) 2019/1151, avšak v súlade s nariadením (EÚ) 2018/1724, zaviedol GesDigG 2022 pri podnikateľoch – fyzických osobách[27] v ustanovení § 11 ods. 3 Podnikateľského zákonníka (*Unternehmensgesetzbuch*[28] – ďalej len „UGB"), pokiaľ používajú zákonom stanovenú elektronickú identifikáciu. Rovnako sa táto možnosť vzťahuje aj na predloženie podpisových vzorov týchto osôb.[29] Pokiaľ však podnikatelia – fyzické osoby chcú splnomocniť tretiu osobu podať návrh na zápis do obchodného registra, notárske potvrdenie sa vyžaduje, rovnako ako v prípade podpisového vzoru prokuristu.[30]

[22] RGBl. Nr. 58/1906.

[23] Pozri predovšetkým § 4 ods. 3 GmbHG a § 9a GmbHG.

[24] Pozri predovšetkým § 12 UGB, § 107 GmbHG a § 254 AktG.

[25] BGBl. Nr. 98/1965.

[26] *„Členské štáty sa však môžu rozhodnúť, že nebudú poskytovať postupy založenia spoločností online v prípade iných právnych foriem spoločností, ako sú tie uvedené v prílohe IIA.*" Porovnaj Dôvodová správa k GesDigG 2022 (*214/ME XXVII. GP – Ministerialentwurf – Erläuterungen*), s. 2.

[27] Na rozdiel od aktuálnej slovenskej právnej úpravy sa podnikatelia – fyzické osoby v Rakúsku do obchodného registra zapisujú.

[28] dRGBl. S 219/1897.

[29] *„Anmeldungen zum Firmenbuch, die eine unternehmerisch tätige natürliche Person im Sinn des § 8 Abs. 1 unter Verwendung der Funktion E-ID (§§ 4 ff. E-GovG) mit dem dafür von der Justiz zur Verfügung gestellten Online-Formular selbst vornimmt, sowie die einer solchen Anmeldung angeschlossene Zeichnung der Namensunterschrift dieser Person bedürfen nicht der beglaubigten Form.*"

[30] Dôvodová správa k GesDigG 2022 (*214/ME XXVII. GP – Ministerialentwurf – Erläuterungen*), s. 7.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

V kontexte čl. 16 ods. 3 smernice (EÚ) 2019/1151 od účinnosti GesDigG 2022 platí, že účinky zverejnenia zápisu nastávajú už v deň vykonania zápisu[31]; naďalej však platí povinnosť zverejňovania v Úradnom vestníku Viedenských novín (*Amtsblatt zur Wiener Zeitung*)[32] a v tzv. *Ediktsdatei*. Taktiež účtovné závierky tzv. veľkých akciových v zmysle § 221 ods. 3 UGB spoločností sa naďalej zverejňujú v Úradnom vestníku Viedenských novín.[33] Pri uložení účtovných závierok na registrovom súde môžu spoločnosti požadovať, aby zverejnenie bolo sprostredkované zo strany registrového súdu, pokiaľ mu poskytnú elektronickú verziu účtovnej závierky.[34] Na druhej strane, v súvislosti s pobočkami podnikateľov so sídlom v Európskom hospodárskom priestore, GesDigG 2022 zaviedol zjednodušenie v tom zmysle, že rakúske pobočky na základe § 280a UGB už nemusia zverejňovať účtovné závierky týchto podnikateľov, pokiaľ sú dostupné v nemeckom alebo anglickom jazyku prostredníctvom *Business Registers Interconnetion System (BRIS)*.[35]

Ako už bolo spomenuté v prvej kapitole, rakúska právna úprava na rozdiel od slovenskej právnej úpravy[36] pôvodne neupravovala lehotu, v rámci ktorej mal registrový súd zápis vykonať. V kontexte požiadaviek smernice (EÚ) 2019/1151,

[31] § 10 ods. 1 UGB nF v spojení s § 32 Abs 1 FBG.

[32] Povinnosť zverejňovania v Úradnom vestníku Viedenských novín sa nevzťahuje na podnikateľov – fyzické osoby a na zapisované osobné obchodné spoločnosti. Okrem toho zverejňovanie v Úradnom vestníku Viedenských novín môže byť v zásade nahradené oznámením na elektronickej oznamovacej a informačnej platforme spolkovej vlády. Pozri k tomu bližšie predovšetkým § 5 *Bundesgesetz über die Wiener Zeitung GmbH und Einrichtung einer elektronischen Verlautbarungs- und Informationsplattform des Bundes* (Spolkový zákon o *Wiener Zeitung GmbH* a zriadení elektronickej platformy spolku pre uverejňovanie a informovanie), BGBl. I Nr. 46/2023.

[33] § 277 ods. 2 UGB.

[34] § 277 ods. 2a UGB.

[35] Pozri k tomu bližšie § 37 ods. 3 FGB.

[36] Podľa § 8 ods. 1 ZOR je registrový súd pri splnení zákonných podmienok v návrhu na zápis a jeho príloh v zásade povinný vykonať zápis v lehote dvoch pracovných dní od doručenia návrhu na zápis. Výnimku predstavujú cezhraničné premeny, kedy je registrový súd pri splnení zákonných podmienok povinný vykonať zápis v lehote 21 dní od podania návrhu na zápis. Ďalšiu výnimku predstavuje prípad, kedy návrh na zápis obsahuje deň, ku ktorému má byť navrhovaný údaj zapísaný. Vtedy registrový súd v zmysle § 8 ods. 2 ZOR zapíše údaj k tomuto dňu; to neplatí, ak ide o zápis spoločnosti s ručením obmedzeným založenej zjednodušeným spôsobom prostredníctvom na to určeného elektronického formulára na vytvorenie spoločenskej zmluvy alebo zápis podniku zahraničnej právnickej osoby alebo organizačnej zložky podniku zahraničnej právnickej osoby zriadenej zjednodušeným spôsobom. Ak registrový súd vykonáva zápis neskôr alebo ak návrh na zápis neobsahuje deň, ku ktorému má byť navrhovaný údaj zapísaný, registrový súd zapíše navrhovaný údaj ku dňu nasledujúcemu po dni vykonania zápisu. Okrem toho § 13 ods. 3 ZOR upravuje, že predseda registrového súdu môže zo závažných prevádzkových dôvodov predĺžiť lehotu podľa § 8 ods. 1 o čas nevyhnutne potrebný na ich odstránenie, najviac však o desať dní. Predseda registrového súdu tak môže urobiť bez zbytočného odkladu po tom, ako sa dozvie o týchto dôvodoch, najneskôr však posledný deň lehoty podľa § 8 ods. 1. Rozhodnutie predsedu registrového súdu sa vyvesí na úradnej tabuli súdu.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

konkrétne čl. 13g ods. 7 a čl. 28a ods. 6, bol však rakúsky zákonodarca povinný túto lehotu zaviesť. S účinnosťou od 01. 12.2022 § 20a FGB tak upravuje, že o zápisoch právnych subjektov, pokiaľ nepôjde o prípady premien obchodných spoločností, ako aj o zápisoch pobočiek zahraničných právnych subjektov so sídlom v členskom štáte EÚ, sa má rozhodnúť čo možno najskôr a pokiaľ nie je možné prijať príslušné rozhodnutie do piatich dní od podania návrhu, treba túto skutočnosť spolu s odôvodnením oznámiť navrhovateľovi, pričom sa to v rámci možností môže uskutočniť aj prostredníctvom elektronickej komunikácie.[37] Rakúsky zákonodarca upravil nad rámec smernice (EÚ) 2019/1151 predmetnú lehotu pre všetky zapisované subjekty a ich pobočky, pretože v danom kontexte nepovažoval uprednostňovanie návrhov na zápis vyžadovaných smernicou pred ostatnými návrhmi na prvozápis za vecne odôvodnené.[38]

V súvislosti s transpozíciou smernice (EÚ) 2019/1151 treba poukázať aj na ustanovenie § 10 ods. 2 GmbHG, ktorým bol transponovaný čl. 13g ods. 6 smernice (EÚ) 2019/1151, na základe ktorého sú členské štáty EÚ v prípade, ak sa ako súčasť postupu založenia spoločnosti vyžaduje splatenie základného imania, povinné zabezpečiť, aby sa takáto platba mohla uskutočniť online platbou na bankový účet banky, ktorá pôsobí v Únii a aby potvrdenie o vykonaní takýchto platieb bolo možné predkladať online. Upraviť túto povinnosť mal rakúsky zákonodarca len vo vzťahu k spoločnosti s ručením obmedzeným a v danej súvislosti sa rozhodol nejsť nad rámec minimálnych požiadaviek smernice (EÚ) 2019/1151.

Napokon by sme chceli uviesť zmeny v zákone o súdnych poplatkoch (*Gerichtsgebührengesetz*[39]), predovšetkým položku 10 Z I predmetného zákona, ktorého cieľom bola transpozícia čl. 16d ods. 2 smernice (EÚ) 2019/1151, na základe ktorého akékoľvek poplatky za online postupy ukladané registrami v zmysle smernice nesmú prekročiť pokrytie nákladov na poskytovanie takýchto služieb, čo v praxi znamená zníženie poplatkov vo výške ca. 7,5 milióna Euro za rok.[40]

---

[37] *„Über Anmeldungen betreffend die erstmalige Eintragung eines Rechtsträgers, sofern es sich nicht um eine Umgründung handelt, und über Anmeldungen der inländischen Zweigniederlassung eines ausländischen Rechtsträgers mit Sitz in einem EU-Mitgliedstaat ist ehestmöglich zu entscheiden. Kann die Entscheidung in diesen Fällen nicht innerhalb von fünf Arbeitstagen nach dem Einlangen der Anmeldung bei Gericht getroffen werden, so ist dies dem Antragsteller unverzüglich mitzuteilen. Die Mitteilung, in der auch der Grund für die Verzögerung anzugeben ist, kann nach Maßgabe der technischen Möglichkeiten automationsunterstützt erstellt werden.*"

[38] Dôvodová správa k GesDigG 2022 (*214/ME XXVII. GP – Ministerialentwurf – Erläuterungen*), s. 9.

[39] BGBl. Nr. 501/1984.

[40] POTYKA, Matthias: Das Gesellschaftsrechtliche Digitalisierungsgesetz. In: Recht der Wirtschaft, č. 2 (2023), s. 91 s odvolaním sa na dokument *Wirkungsorientierte Folgenabschätzung (WFA) zum Ministerialentwurf 214/ME 27. GP*.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

Transpozícia prostredníctvom zákona o digitalizácii práva obchodných spoločností 2023

Transpozícia smernice (EÚ) 2019/1151 do rakúskeho právneho poriadku bola zavŕšená prijatím GesDigG 2023, ktorý nadobudol účinnosť 01.01.2024 a jeho hlavným cieľom bola transpozícia čl. 13i s názvom „*Diskvalifikované osoby na vykonávanie vedúcej funkcie alebo funkcie v orgáne spoločnosti*". V zmysle uvedeného článku sú členské štáty povinné zabezpečiť, aby mali zavedené pravidlá o diskvalifikácii osôb na vykonávanie vedúcej funkcie alebo funkcie v orgáne spoločnosti (ďalej len „členovia štatutárneho orgánu").[41] Určenie skutkových podstát, ktoré diskvalifikáciu zakladajú, je pritom v zásade v kompetencii jednotlivých členských štátov EÚ.[42] Pravidlá o diskvalifikácii musia zahŕňať možnosť zohľadniť právoplatne potvrdenú diskvalifikáciu na vykonávanie vedúcej funkcie alebo funkcie v orgáne spoločnosti alebo informácie relevantné pre určenie diskvalifikácie na vykonávanie vedúcej funkcie alebo funkcie v orgáne spoločnosti dostupné v inom členskom štáte. Predmetný článok vyžaduje aj umožnenie výmeny informácií, ktoré sú relevantné z hľadiska diskvalifikácie osôb na vykonávanie vedúcej funkcie alebo funkcie v orgáne spoločnosti, medzi členskými štátmi EÚ ako aj nároky kladené na ochranu údajov.

Rakúsky zákonodarca zakotvil pravidlá diskvalifikácie (t. j. jej predpoklady a právne následky) nad rámec smernice (EÚ) 2019/1151 nie len pre členov štatutárneho orgánu spoločnosti s ručením obmedzeným[43] a akciovej spoločnosti,[44] ale aj pre členov štatutárneho orgánu družstva[45] a prostredníctvom odkazov sa pravidlá diskvalifikácie uplatňujú aj pri *Societas Europaea* a *Societas Cooperativa Europaea*,[46] ako aj pri novej forme kapitálovej obchodnej spoločnosti tzv. flexibilnej kapitálovej spoločnosti – *Flexible Kapitalgesellschaft (FlexKapG)* upravenej s účinnosťou od 1.

[41] Ide o osoby, ktoré sú oprávnené zastupovať spoločnosť v konaniach s tretími osobami a v konaniach pred súdom; zo zverejnených údajov musí byť jasné, či osoby oprávnené zastupovať spoločnosť môžu tak robiť samostatne, alebo musia konať spoločne.

[42] Dôvodová správa k GesDigG 2023 (*2228 der Beilagen XXVII. GP – Regierungsvorlage – Erläuterungen*), s. 1.

[43] § 15 ods. 1a a nasl. a § 16a ods. 3 GmbHG.

[44] § 75 ods. 2a až 2c AktG.

[45] § 15 ods. 2a až 2c GenG.

[46] Pozri § 59 ods. 4 zákona o štatúte európskej spoločnosti (*Gesetz über das Statut der Europäischen Gesellschaft* (*Societas Europaea – SE*), ďalej len „SEG"), BGBl. I Nr. 67/2004. Ďalej pozri § 25 ods. 1a zákona o štatúte európskeho družstva (*Gesetz über das Statut der Europäischen Genossenschaft* (*Societas Cooperativa Europaea – SCE*); ďalej len „SCEG"); BGBl. I Nr. 104/2006. V prípade *Societas Europaea* a *Societas Cooperativa Europaea* sa pravidlá diskvalifikácie vzťahujú na základe § 38 Abs. 3 SEG a § 24 Abs. 3 SCEG aj na členov správnej rady a na výkonných riaditeľov; pozri k tomu aj BARTH, Thomas – HIRSCHLER, Benedikt: Unternehmensrecht aktuell. In: Der Gesellschaftler, č. 4 (2023) , s. 216.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

januára 2024 spolkovým zákonom o flexibilnej kapitálovej spoločnosti (*Bundesgesetz über die Flexible Kapitalgesellschaft*[47]).[48] Naproti tomu slovenský zákonodarca upravil predmetný inštitút v rámci všeobecných ustanovení Obchodného zákonníka (ďalej len „OBZ")[49] v § 13a pre všetky obchodné spoločnosti, teda nie len kapitálové, ako aj pre družstvá. Úprava diskvalifikácie sa okrem toho vzťahuje aj na členov dozorného orgánu v obchodnej spoločnosti alebo v družstve, na vedúcich organizačnej zložky podniku, vedúcich podniku zahraničnej osoby, vedúcich organizačnej zložky podniku zahraničnej osoby a na prokuristov.[50]

Členom štatutárneho orgánu v Rakúsku u relevantných právnických osôb nemôže byť osoba, ktorá bola domácim súdom právoplatne odsúdená na trest odňatia slobody na viac ako šesť mesiacov, ak bol tento trest udelený výlučne alebo aspoň za jeden[51] v zákone taxatívne uvedených prevažne hospodárskych trestných činov[52] v zmysle Trestného poriadku (*Strafgesetzbuch* – ďalej len „*StGB*"[53]) a finančného trestného zákona (*Finanzstrafgesetz* – ďalej len „*FinStrG*"[54]). Tu možno konštatovať ďalšiu systematickú odlišnosť v porovnaní so slovenskou právnou úpravou, keďže Obchodný zákonník neupravuje taxatívny zoznam trestných činov zakladajúcich

[47] BGBl. I Nr. 179/2023.

[48] Niektorí autori však poukazujú na to, že nie všetky trestné činy sa na členov štatutárneho orgánu flexibilnej kapitálovej spoločnosti budú vzťahovať, a to z dôvodu legálnych definícií v rakúskom Trestnom zákonníku, ktorý nepripúšťa analógiu. Pozri k tomu bližšie BEISER, Reinhold: Flexible Kapitalgesellschaften nach dem GesRÄG 2023 und dem Start-Up-Förderungsgesetz. In: Recht der Wirtschaft, č. 3 (2024), s. 204; ZIB, Christian: Disqualifikation von Geschäftsführern und Firmenbuch. In: Zeitschrift für Gesellschaftsrecht und angrenzendes Steuerrecht, č. 3 (2024), s. 129.

[49] Zákon č. 513/1991 Z. z.

[50] § 13a ods. 1 OBZ.

[51] V prípade uloženia spoločného trestu za viacero trestných činov nie je rozhodujúce, či trestný čin vedúci k diskvalifikácii bol rozhodujúci pre výšku trestu; Dôvodová správa k GesDigG 2023 (*2228 der Beilagen XXVII. GP – Regierungsvorlage – Erläuterungen*), s. 2.

[52] Porovnaj § 15 ods. 1a prvá veta GmbHG, § 75 ods. 2a prvá veta AktG, § 15 ods. 2a prvá veta GenG: „*Betrug (§ 146 StGB), Untreue (§ 153 StGB), Geschenkannahme durch Machthaber (§ 153a StGB), Förderungsmissbrauch (§ 153b StGB), Vorenthalten von Dienstnehmerbeiträgen zur Sozialversicherung (§ 153c StGB), Betrügerisches Anmelden zur Sozialversicherung oder Bauarbeiter-Urlaubs- und Abfertigungskasse (§ 153d StGB), Organisierte Schwarzarbeit (§ 153e StGB), Betrügerische Krida (§ 156 StGB), Schädigung fremder Gläubiger (§ 157 StGB), Begünstigung eines Gläubigers (§ 158 StGB), Grob fahrlässige Beeinträchtigung von Gläubigerinteressen (§ 159 StGB), Unvertretbare Darstellung wesentlicher Informationen über bestimmte Verbände (§ 163a StGB), Geldwäscherei (§ 165 StGB), Wettbewerbsbeschränkende Absprachen bei Vergabeverfahren (§ 168b StGB), Ausgabenseitiger Betrug zum Nachteil der finanziellen Interessen der Europäischen Union (§ 168f StGB), Missbräuchliche Verwendung von Mitteln und Vermögenswerten zum Nachteil der finanziellen Interessen der Europäischen Union (§ 168g StGB), Abgabenbetrug (§ 39 FinStrG) oder Grenzüberschreitender Umsatzsteuerbetrug (§ 40 FinStrG).*"

[53] BGBl. Nr. 60/1974.

[54] BGBl. Nr. 129/1958.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

diskvalifikáciu, ale § 13a ods. 2 OBZ ustanovuje, že rozhodnutím o vylúčení je rozhodnutie, o ktorom tak ustanoví iný zákon. Ide predovšetkým o Trestný zákon[55] a zákon o konkurze a reštrukturalizácii[56].[57]

Podľa rakúskej právnej úpravy nie je relevantné, či spáchaním trestného činu bola spoločnosti resp. družstvu spôsobená škoda,[58] resp. či k nemu došlo pri výkone funkcie člena štatutárneho orgánu.[59] Predmetný zoznam trestných činov zohľadňuje skutočnosť, že účelom diskvalifikácie člena štatutárneho orgánu je v prvom rade ochrana verejnosti alebo tretích osôb pred „nevhodným" riadením právnickej osoby. Nie je pritom rozhodujúce, či bol príslušný trest odňatia slobody uložený bezpodmienečne alebo podmienečne.[60] Na druhej strane je možné, aby súd podmienečne upustil od právnych dôsledkov diskvalifikácie; v takomto prípade skutková podstata diskvalifikácie nie je splnená,[61] príslušná osoba je pri prvozápise ako aj v prípade už vykonaného zápisu povinná registrový súd o tejto skutočnosti informovať.[62]

Právoplatné odsúdenie za porovnateľný trestný čin zahraničným súdom je tiež relevantné.[63] Právny účinok diskvalifikácie končí *ex lege*[64] tri roky po nadobudnutí právoplatnosti rozsudku.[65]

Diskvalifikácia nastáva *ex lege*, nie je k tomu treba ďalšie osobitné rozhodnutie súdu alebo správneho orgánu.[66] Na druhej strane, na rozdiel od slovenskej právnej úpravy, samotná diskvalifikácia nemá automaticky za následok zánik funkcie člena štatutárneho orgánu. Z tohto dôvodu sú právne úkony, ktoré diskvalifikovaný člen

---

[55] Zákon č. 300/2005 Z. z.

[56] Zákon č. 7/2005 Z. z.

[57] Pozri k tomu podrobnejšie PATAKYOVÁ, Mária. In: PATAKYOVÁ, Mária a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Bratislava : C.H.Beck, 2022, s. 77 a nasl.; UŠIAKOVÁ, Lenka. In: LUKÁČKA, Peter – HUČKOVÁ, Regina – KUBINEC, Martin a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Praha : C.H.Beck, 2025, s. 53 a nasl.

[58] ZIB, Christian: Disqualifikation von Geschäftsführern und Firmenbuch. In: Zeitschrift für Gesellschaftsrecht und angrenzendes Steuerrecht, č. 3 (2024), s. 129.

[59] ASCHL, Sebastian – GILHOFER-LENGLINGER, Daniel: Gesellschafts- und strafrechtliche Aspekte der Disqualifikation von Geschäftsführungsorganen. In: Der Gesellschafter, č. 1 (2024), s. 14.

[60] Dôvodová správa k GesDigG 2023 (*2228 der Beilagen XXVII. GP – Regierungsvorlage – Erläuterungen*), s. 2.

[61] REICHEL, Eva – BIRNBAUER, Wilhelm: Gesellschaftliches Digitalisierungsgesetz 2023 – GesDigG. In: Der österreichische Rechtspfleger, č. 2 (2023) , s. 35.

[62] § 19a ods. 3 a ods. 6 FBG.

[63] Porovnaj § 15 ods. 1b GmbHG, § 75 ods. 2b AktG, § 15 ods. 2b GenG.

[64] WÜNSCHER; Florian: Die Disqualifikation von Geschäftsführern und Vorstandsmitgliedern nach dem GesDigG 2023. In: Recht der Wirtschaft, č. 12 (2023) , s. 856.

[65] Porovnaj § 15 ods. 1a druhá veta GmbHG, § 75 ods. 2a druhá veta AktG, § 15 ods. 2a druhá veta GenG.

[66] Dôvodová správa k GesDigG 2023 (*2228 der Beilagen XXVII. GP – Regierungsvorlage – Erläuterungen*), s. 2.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

štatutárneho orgánu v mene spoločnosti (družstva) urobí, v zásade platné.[67] Materiálna publicita obchodného registra podľa § 15 UGB sa tak v danej súvislosti neuplatní.[68]

Diskvalifikovaný člen štatutárneho orgánu je povinný bezodkladne odstúpiť. Odstúpenie nadobúda účinnosť po uplynutí 14 dní,[69] aby spoločnosť (družstvo) mala v prípade potreby možnosť zabezpečiť vhodnú náhradu za diskvalifikovaného člena štatutárneho orgánu.[70]

Rakúsky zákonodarca v § 19a ods. 1 druhá veta FBG[71] kazuisticky upravil povinnosť registrového súdu kontrolou registra trestov skúmať, či osoby, ktoré majú byť zapísané ako členovia štatutárneho orgánu relevantných právnických osôb, nie sú diskvalifikované. Predmetná kontrola má dve fázy. Z dôvodu minimalizácie pracovného zaťaženia sa najskôr vykoná automatizovaná (predbežná) kontrola. Vďaka integrácii príslušnej funkcie priamo do aplikácie obchodného registra dostane zodpovedná osoba už v zadávacom formulári pre konateľov a členov predstavenstva informáciu („semaforový systém"), či sa táto osoba nachádza v registri trestov. Ak nie je žiadna zhoda s registrom trestov, zobrazí sa „zelená", a zápis sa môže uskutočniť bez ďalšej kontroly diskvalifikácie (najmä bez vyžiadania výpisu z registra trestov). Ak sa však zobrazí zhoda, t. j. „žltá", registrový súd si musí vyžiadať výpis z registra trestov na účely vecnej kontroly diskvalifikácie. Ak sa zistí, že prihlásená osoba je na základe príslušného odsúdenia diskvalifikovaná ako konateľ alebo člen predstavenstva, zápis sa zamietne („červené svetlo").[72] Obdobnú materiálnu kontrolu upravuje na Slovensku § 21 ods. 7 prvá veta ZOR s tým rozdielom, že registrový súd diskvalifikáciu relevantných osôb preverí v registri diskvalifikácií na tento účel osobitne zákonom zriadenom, ktorý vedie na základe § 82i ods. 5 zákona o súdoch[73] Okresný súd Žilina.

Rakúsky zákonodarca upravil osobitný postup pre prípad, že došlo k právoplatnému odsúdeniu za trestný čin zakladajúci diskvalifikáciu u osoby, ktorá je v obchodnom

---

[67] Dôvodová správa k GesDigG 2023 (*2228 der Beilagen XXVII. GP – Regierungsvorlage – Erläuterungen*), s. 3.

[68] ZIB, Christian: Disqualifikation von Geschäftsführern und Firmenbuch. In: Zeitschrift für Gesellschaftsrecht und angrenzendes Steuerrecht, č. 3 (2024), s. 130.

[69] Porovnaj § 16 ods. 3 GmbHG, § 75 ods. 2c AktG v spojení s § 16 ods. 3 GmbHG, § 15 ods. 2c GenG v spojení s § 16 ods. 3 GmbHG.

[70] Dôvodová správa k GesDigG 2023 (*2228 der Beilagen XXVII. GP – Regierungsvorlage – Erläuterungen*), s. 3.

[71] „*Ob eine solche Disqualifikation vorliegt, ist vom Firmenbuchgericht durch eine automationsunterstützte Abfrage aus dem Strafregister (Vorprüfung) und erforderlichenfalls durch die Einholung einer Strafregisterauskunft amtswegig zu ermitteln.*"

[72] REICHEL, Eva – BIRNBAUER, Wilhelm: Gesellschaftliches Digitalisierungsgesetz 2023 – GesDigG. In: Der österreichische Rechtspfleger, č. 2 (2023), s. 35.

[73] Zákon č. 130/2025 Z. z.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

registri ako člen štatutárneho orgánu už zapísaná. Príslušný trestný súd je totiž na základe § 19a ods. 4 FBG povinný prostredníctvom automatizovaného porovnania registra trestov s obchodným registrom zisťovať, či odsúdená osoba je zapísaná v obchodnom registri ako člen štatutárneho orgánu relevantných právnických osôb. V takomto prípade je trestný súd povinný automatizovane informovať príslušný registrový súd o odsúdení danej osoby. Naproti tomu podľa slovenskej právnej úpravy je súd, ktorého rozhodnutie v prvom stupni predstavuje rozhodnutie o vylúčení, podľa § 82k ods. 1 zákona o súdoch povinný bezodkladne zaslať Okresnému súdu Žilina tzv. diskvalifikačný list a rovnopis právoplatného rozhodnutia o vylúčení. Údaje z diskvalifikačného listu sa zapíšu bezodkladne do registra diskvalifikácií a výpis z registra diskvalifikácií sa odošle bezodkladne súdom, ktoré vedú obchodný register, v ktorom je vylúčený zástupca zapísaný. Výmena informácií ohľadom diskvalifikácie tak na rozdiel od rakúskej právnej úpravy neprebieha bezprostredne medzi súdmi, ktoré rozhodnutie o diskvalifikácii prijali, a obchodným registrom.

Po poskytnutí informácie zo strany trestného súdu o odsúdení člena štatutárneho orgánu zakladajúcom diskvalifikáciu a po overení tejto skutočnosti v registri trestov je následne príslušný rakúsky registrový súd povinný vyzvať spoločnosť (družstvo), aby bezodkladne odvolala diskvalifikovanú osobu a v prípade potreby zabezpečila iného člena štatutárneho orgánu. Tu treba poukázať na to, že spoločnosť (družstvo) ako právnická osoba nie je oprávnená člena štatutárneho orgánu odvolať. Uvedené ustanovenie možno teda interpretovať len v tom zmysle, že spoločnosť (družstvo) je povinná príslušný orgán, do ktorého kompetencie odvolanie člena štatutárneho orgánu patrí, o tejto skutočnosti informovať.[74] Keďže informovaná zo strany registrového súdu má byť príslušná právnická osoba, v praxi môže nastať aj situácia, že sa táto informácia primárne dostane do dispozície ako prvej osobe práve diskvalifikovanému členovi štatutárneho orgánu, ktorý v rozpore so zákonom neodstúpil.[75]

Ak spoločnosť (družstvo) výzve registrového súdu do dvoch mesiacov nevyhovie, diskvalifikovaná osoba bude *ex offo* vymazaná s obchodného registra. Po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia o výmaze vo forme uznesenia a uplynutí lehoty 15 dní od zápisu výmazu sa diskvalifikovaná osoba považuje za odvolanú, pričom na tento právny účinok sa musí upozorniť v rozhodnutí o výmaze.[76] *ZIB* poukazuje na to, že v prípade podania opravného prostriedku (*Rekurs*) proti

[74] WÜNSCHER; Florian: Die Disqualifikation von Geschäftsführern und Vorstandsmitgliedern nach dem GesDigG 2023. In: Recht der Wirtschaft, č. 12 (2023) , s. 857.

[75] Kriticky k tomu WÜNSCHER; Florian: Die Disqualifikation von Geschäftsführern und Vorstandsmitgliedern nach dem GesDigG 2023. In: Recht der Wirtschaft, č. 12 (2023) , s. 856 a nasl.; ZIB, Christian: Disqualifikation von Geschäftsführern und Firmenbuch. In: Zeitschrift für Gesellschaftsrecht und angrenzendes Steuerrecht, č. 3 (2024), s. 130.

[76] § 19a ods. 5 FBG.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

rozhodnutiu o výmaze zo strany spoločnosti (družstva) dochádza k situácii, kedy diskvalifikovaný člen štatutárneho orgánu bude v obchodnom registri vymazaný, hoci ešte nedošlo k zákonnej fikcii jeho odvolania, pretože na základe § 20 ods. 1 tretia veta FGB sú uznesenia registrového súdu okamžite vykonateľné, pokiaľ v nich nie je výslovne stanovené, že vykonateľnosť nastane až po nadobudnutí právoplatnosti. V praxi takýto stav môže trvať aj niekoľko mesiacov. Zároveň upozorňuje na skutočnosť, že bez ohľadu na podanie opravného prostriedku v okamihu právoplatnosti rozhodnutia o výmaze vždy zároveň dochádza k uplynutiu 15-dňovej lehoty.[77] Lehota na podanie opravného prostriedku proti rozhodnutiu registrového súdu o výmaze je totiž v zmysle § 46 ods. 1 AußStrG 14 dní od doručenia písomného vyhotovenia rozhodnutia. Úprava 15-dňovej lehoty od zápisu výmazu ako druhej podmienky pre vznik zákonnej fikcie odvolania diskvalifikovaného člena štatutárneho orgánu (popri nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia o výmaze vo forme uznesenia) by tak dávala zmysel len vtedy, ak by boli registrové súdy povinné v uzneseniach o výmaze stanoviť, že ich vykonateľnosť nastane až po nadobudnutí právoplatnosti.

Niektorí autori[78] sa kriticky vyjadrujú k tomu, že naplnenie podmienok diskvalifikácie nezakladá *ex lege* zánik funkcie člena štatutárneho orgánu. Právnym následkom takejto právnej úpravy je totiž skutočnosť, že člen štatutárneho orgánu, ktorého registrový súd odmietne zapísať, z dôvodu deklaratórneho charakteru tohto zápisu naďalej ostáva vo svojej funkcii, pokým ho príslušný orgán spoločnosti (družstva) neodvolá alebo pokým jeho funkcia nezanikne iným spôsobom. Na nezapísaných členov štatutárnych orgánov sa totiž zákonná fikcia odvolania z funkcie nevzťahuje.

Pri porovnaní so slovenskou právnou úpravou právnych následkov diskvalifikácie možno konštatovať, že táto sa zásadne odlišuje od rakúskej právnej úpravy. Právoplatnosťou rozhodnutia o vylúčení totiž na základe § 13a ods. 3 OBZ prestáva byť vylúčená osoba členom štatutárneho orgánu, členom dozorného orgánu, vedúcim organizačnej zložky podniku, vedúcim podniku zahraničnej osoby, vedúcim organizačnej zložky podniku zahraničnej osoby alebo prokuristom vo všetkých obchodných spoločnostiach a družstvách. Vylúčená osoba je povinná oznámiť svoje vylúčenie bez zbytočného odkladu obchodným spoločnostiam alebo družstvám, ktoré sú tým dotknuté. Ak by zánikom jej funkcie vznikla spoločnosti alebo družstvu škoda, je zároveň povinná upozorniť, aké opatrenia treba urobiť na jej odvrátenie,[79]

---

[77] ZIB, Christian: Disqualifikation von Geschäftsführern und Firmenbuch. In: Zeitschrift für Gesellschaftsrecht und angrenzendes Steuerrecht, č. 3 (2024), s. 130.

[78] WÜNSCHER; Florian: Die Disqualifikation von Geschäftsführern und Vorstandsmitgliedern nach dem GesDigG 2023. In: Recht der Wirtschaft, č. 12 (2023) , s. 857; ZIB, Christian: Disqualifikation von Geschäftsführern und Firmenbuch. In: Zeitschrift für Gesellschaftsrecht und angrenzendes Steuerrecht, č. 3 (2024), s. 131 a nasl.

[79] § 13a ods. 3 a nasl. OBZ.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

pričom znáša dôkazné bremeno ohľadom splnenia tejto povinnosti.[80] Výmaz diskvalifikovanej osoby *ex offo* zo strany registrového súdu upravuje 8b ZOR bez stanovenia konkrétnej lehoty ako aj bez toho, aby mal predtým povinnosť vyzvať spoločnosť (družstvo) na odstránenie protiprávneho stavu.[81] Registrový súd v tomto prípade koná na základe informácií o diskvalifikácii, ktoré mu je povinný zaslať Okresný súd Žilina. Výmaz má deklaratórny účinok.[82] Než k výmazu dôjde, tretie osoby konajúce v dobrej viere v takýto zápis budú v súvislosti s voľbou a vymenovaním členov štatutárnych orgánov chránené ustanovením § 27 ods. 6 OBZ[83] a v ostatných prípadoch všeobecnými zásadami materiálnej publicity obchodného registra.[84] § 13a ods. 6 OBZ upravuje osobitný právny následok v podobe zákonného ručenia (bez regresného nároku) vylúčenej osoby, ktorá osobne alebo prostredníctvom iných osôb naďalej koná vo svojej funkcii voči tretím osobám.[85]
Ak to registrový súd považuje za potrebné, môže prostredníctvom *Business Registers Interconnetion System* (*BRIS*) požadovať aj informácie o diskvalifikácii osoby v inom členskom štáte EÚ.[86]

Záver

Elektronizácia zohrala v Rakúsku osobitnú úlohu pri prijatí zákona o digitalizácii práva obchodných spoločností 2022, ako aj pri prijatí zákona o digitalizácii práva obchodných spoločností 2023.
V prvom prípade išlo predovšetkým o cezhraničnú výmenu informácií cez systém *BRIS* ako aj o možnosť online registrácie podnikateľov – fyzických osôb.

---

[80] PATAKYOVÁ, Mária. In: PATAKYOVÁ, Mária a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Bratislava : C.H.Beck, 2022, s. 79.

[81] Podľa nášho názoru nie je vylúčené ani vykonanie výmazu na návrh zapísanej osoby a do úvahy prichádza aj konanie o zosúladnie údajov podľa § 289 Civilného mimosporového poriadku (zákon č. 161/2015 Z. z.). Rovnako UŠIAKOVÁ, Lenka LUKÁČKA, Peter – HUČKOVÁ, Regina – KUBINEC, Martin a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Praha : C.H.Beck, 2025, s. 57.

[82] Tamže ,s. 59.

[83] *„Od zverejnenia zápisu štatutárneho orgánu alebo jeho členov do obchodného registra sa zapísaná osoba nemôže voči tretím osobám domáhať porušenia právnych predpisov, spoločenskej zmluvy alebo stanov pri voľbe alebo vymenovaní štatutárnych orgánov alebo ich členov okrem prípadu, že sa preukáže, že tretia osoba o ich porušení vedela.*"

[84] Rovnako aj keď zároveň kriticky CSACH, Kristián. In: OVEČKOVÁ, O. a kol.: Obchodný zákonník. Veľký komentár. Zväzok I (§ 1 až 260). 2. vydanie. Bratislava : Wolter Kluwer, 2022., s. 191 a nasl.

[85] *„Kto osobne alebo prostredníctvom iných osôb koná ako vylúčený zástupca, vyhlasuje veriteľovi, že ho uspokojí, ak jeho nároky neuspokojí obchodná spoločnosť alebo družstvo, v mene alebo na účet ktorého koná. V takom prípade sa práva a povinnosti vylúčeného zástupcu spravujú podľa ustanovení o ručení. Ustanovenie § 308 sa nepoužije.*"

[86] § 19a ods. 2 FBG a § 38 FBG, ktorých predlohou je čl. 13i ods. 3 smernice (EÚ) 2019/1151.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

V druhom prípade išlo predovšetkým o transpozíciu článku 13i ods. 1 smernice (EÚ) 2019/1151, na základe ktorého členské štáty EÚ musia stanoviť pravidlá, podľa ktorých môžu byť členovia kapitálových spoločností uvedených v Prílohe č. II smernice (EÚ) 2017/1132 „diskvalifikovaní". Podľa rakúskeho práva ide o *Gesellschaft mit beschränkert Haftung* a *Aktiengesellschaft*, ktoré svojou úpravou a systematikou v základoch zodpovedajú slovenskej spoločnosti s ručením obmedzených a akciovej spoločnosti. Okrem toho sa nad rámec požiadaviek smernice predmetná právna úprava v Rakúsku vzťahuje aj na členov predstavenstva družstiev, ako aj na členov štatutárnych orgánov *Societas Europaea* a *Societas Cooperativa Europaea* a v zásade aj na členov štatutárneho orgánu flexibilnej kapitálovej spoločnosti

V oboch prípadoch transpozície nedošlo k zásadnej zmene fungovania obchodného registra, pretože nedošlo k zmene druhu registrového konania ako takého ako sa v Slovenskej republike stalo po účinnosti ZOR, kedy bola zavedená registrácia ako iná činnosť súdu. Na druhej strane však možno konštatovať, že rakúsky zákonodarca bol nútený zaviesť isté čiastkové systémové zmeny, pretože v rámci prvej fázy bola v rakúskom právnom poriadku prvý krát upravená konkrétna lehota, v ktorej musí byť zápis vykonaný, a v rámci druhej fázy v súvislosti so zavedením právneho inštitútu diskvalifikácie bola výslovne upravená konkrétna povinnosť materiálnej kontroly zo strany registrového súdu. Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy totiž v Rakúsku dovtedy nebola stanovená všeobecná lehota na zápis údajov do obchodného registra a materiálna kontrola nie je predmetom komplexnej právnej úpravy, ale až na pár zákonom stanovených výnimiek ju doktrína a judikatúra odvodzujú zo základných princípoch fungovania obchodného registra.

Podľa aktuálnej rakúskej právnej úpravy je registrový súd pri všetkých návrhoch na nový zápis štatutárnych orgánov kapitálových spoločností a družstiev vrátane ich supranacionálnych ekvivalentov *ex offo* povinný prostredníctvom kontroly registra trestov zisťovať, či tieto osoby nie sú diskvalifikované. Diskvalifikácia nastáva *ex lege* ako právny dôsledok pri určitých právoplatne odsúdených trestných činov. Ide v zásade o tzv. „ekonomické" trestné činy (napr. podvod, sprenevera, organizovaná nelegálna práca). Predmetná kontrola pri prvozápisoch sa vykoná s podporou automatizácie (*automationsunterstützt*). Rovnako automatizovane sa vykonáva aj kontrola diskvalifikácie osôb, ktoré sú v obchodnom registri už zapísané ako členovia štatutárnych orgánov obchodných spoločností a družstiev, ako aj informovanie registrového súdu o relevantných odsúdeniach týchto osôb zo strany príslušných trestných súdov. Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy diskvalifikácia člena orgánu nevedie automaticky k zániku jeho funkcie. Rakúsky zákonodarca preto v § 19a ods. 5 FBG upravil osobitnú fikciu zániku funkcie v prípade, že diskvalifikovaný člen štatutárneho orgánu nebude v zákonnej lehote odvolaný. Predmetná právna úprava však zlyháva vtedy, ak k zápisu diskvalifikovanej osoby vôbec nedôjde.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

Príslušné orgány iných členských štátov EÚ a EHP musia mať tiež možnosť prostredníctvom systému prepojenia registrov (*BRIS*) požiadať o informácie o aktuálnej diskvalifikácii alebo o okolnostiach, ktoré sú pre diskvalifikáciu relevantné.
Aby sa minimalizovala dodatočná pracovná záťaž pre súdy vedúce obchodný register, bolo zavedené – s ohľadom na požiadavky ochrany osobných údajov – čo najširšie automatizované riešenie pri výmene informácií medzi súdmi ako aj medzi súdnymi inštanciami so sídlom v jednotlivých členských štátov Európskej únie.

Zoznam použitej literatúry

1. ASCHL, Sebastian – GILHOFER-LENGLINGER, Daniel: Gesellschafts- und strafrechtliche Aspekte der Disqualifikation von Geschäftsführungsorganen. In: Der Gesellschafter, č. 1 (2024), s. 14 – 18.
2. BARTH, Thomas – HIRSCHLER, Benedikt: Unternehmensrecht aktuell. In: Der Gesellschaftler, č. 4 (2023) , s. 215 – 217.
3. BEISER, Reinhold: Flexible Kapitalgesellschaften nach dem GesRÄG 2023 und dem Start-Up-Förderungsgesetz. In: Recht der Wirtschaft, č. 3 (2024), s. 201 – 211.
4. DOKALIK, Dietmar: Digitalisierung des Gesellschaftsrechts und Entlastung bei den Firmengebühren. In: Der Jahresabschluss, č. 3 (2022), s. 93 – 94.
5. KALSS, Susanne: Das Firmenbuch – wichtige Infrastruktur für eine Marktwirtschaft. In: Der Gesellschafter, č. 6 (2020), s. 365.
6. KODEK, Georg: Zur Prüfpflicht im Firmenbuchverfahren – Grundlagen und Ausgestaltungen. In: 25 Jahre Firmenbuch. Wein : LexisNexis, 2016, s. 43 – 59.
7. LUKÁČKA, Peter – HUČKOVÁ, Regina – KUBINEC, Martin a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Praha : C.H.Beck, 2025.
8. MAŠUROVÁ, Angelika: Korporačné spory v súvislostiach obchodného registra. In: Korporační spory. Praha : Wolters Kluwer, 2023. s. 39-70.
9. OVEČKOVÁ, Oľga. a kol.: Obchodný zákonník. Veľký komentár. Zväzok I (§ 1 až 260). 2. vydanie. Bratislava : Wolter Kluwer, 2022.
10. PATAKYOVÁ, Mária a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. Bratislava : C.H.Beck, 2022.
11. POTYKA, Matthias: Das Gesellschaftsrechtliche Digitalisierungsgesetz. In: Recht der Wirtschaft, č. 2 (2023), s. 88 – 91.
12. REICHEL, Eva – BIRNBAUER, Wilhelm: Gesellschaftliches Digitalisierungsgesetz 2023 – GesDigG. In: Der österreichische Rechtspfleger, č. 2 (2023) , s. 34 – 37.
13. SCHOPPER, Alexander: Das Firmenbuchgericht als Gestalter des Gesellschafts- und Unternehmensrechts. In: Protagonisten im Gesellschaftsrecht. Tübingen : Mohr Siebeck, s. 29 – 43.

doi: 10.46282/bpf.2025.26

14. WÜNSCHER; Florian: Die Disqualifikation von Geschäftsführern und Vorstandsmitgliedern nach dem GesDigG 2023. In: Recht der Wirtschaft, č. 12 (2023) , s. 854 – 857.
15. ZIB, Christian: Disqualifikation von Geschäftsführern und Firmenbuch. In: Zeitschrift für Gesellschaftsrecht und angrenzendes Steuerrecht, č. 3 (2024), s. 129 – 132.
16. Dôvodová správa k GesDigG 2023.
17. Dôvodová správa k GesDigG 2022.

Kontaktné údaje

doc. Dr. Iur. Angelika Mašurová, MLE
angelika.masurova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.26

Labour Law and Social Security Law Section
Equal Treatment in the Digital Era: Challenges and Opportunities for the Labor Market

Sekcia pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia
Rovnaké zaobchádzanie v ére digitalizácie: Výzvy a príležitosti pre trh práce

PODPORNÉ TECHNOLÓGIE V DIGITÁLNOM PRACOVNOM PROSTREDÍ: NÁSTROJ ROVNAKÉHO ZAOBCHÁDZANIA[1]

ASSISTIVE TECHNOLOGIES IN THE DIGITAL WORKPLACE: A TOOL FOR EQUAL TREATMENT

Lenka Freel[2], Kristína Ježová[3]

Abstrakt: Osoby so zdravotným postihnutím tvoria heterogénnu množinu, ktorá čelí zásadným výzvam pri inklúzii do pracovného života. Vzhľadom na to existujú na národnej i nadnárodnej úrovni viaceré právne nástroje, ktorých cieľom je zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie a zákaz diskriminácie. Dynamický rozvoj technológií, najmä umelej inteligencie, však postupne mení spôsob implementácie uvedených právnych nástrojov. Tento príspevok sa preto zameriava na úlohu moderných technologických prostriedkov, tzv. podporných technológií, pri zabezpečovaní inkluzívneho pracovného prostredia a dodržiavaní práv zamestnancov so zdravotným postihnutím. Analýza zahŕňa právne a praktické dôsledky využívania podporných technológií, pričom sú prezentované konkrétne príklady, ako napr. softvér na rozpoznávanie hlasu či nástroje na prepis textu v reálnom čase. Používanie týchto technológií zvyšuje autonómiu zamestnancov, umožňuje ich plnú participáciu a prináša zamestnávateľom výhody v podobe efektivity a inkluzívnej pracovnej kultúry. Súčasne však predstavuje aj etické, právne a logistické výzvy, ako napr. riziko chybovosti či extenzívne zásahy do súkromia. Príspevok tak poskytuje komplexné hodnotenie potenciálu podporných technológií a formuluje odporúčania pre ich efektívne zavedenie do praxe, čím podporuje sociálno-ekonomickú inklúziu a rozvoj inkluzívnych politík na pracovisku.

Kľúčové slová: pracovné právo, zamestnanci so zdravotným postihnutím, podporné technológie, digitálne pracovné prostredie, zásada rovnakého zaobchádzania, inklúzia

[1] Príspevok bol spracovaný pod záštitou projektu VEGA č. 1/0677/24 s názvom „Ženy v kríze".

[2] Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

[3] Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.27

Abstract: People with disabilities represent a diverse group that encounters significant challenges in achieving full inclusion in the workplace. Accordingly, various legal instruments exist at both national and supranational levels to ensure equal treatment and prohibit discrimination. However, the dynamic development of technologies, particularly artificial intelligence, is gradually changing the way these legal instruments are implemented. This paper therefore focuses on the role of modern technological tools, so-called assistive technologies, in promoting an inclusive work environment and safeguarding the rights of employees with disabilities. The analysis encompasses the legal and practical implications of using assistive technologies, presenting specific examples such as speech recognition software and real-time transcription tools. The use of these technologies enhances employee autonomy, enables full participation, and provides employers with benefits in terms of efficiency and an inclusive workplace culture. At the same time, it also poses ethical, legal, and logistical challenges, such as the risk of errors or extensive intrusions into privacy. The paper offers a comprehensive assessment of the potential of assistive technologies and formulates recommendations for their effective implementation, thereby supporting socio-economic inclusion and the development of inclusive workplace policies.

Key words: labour law, employees with disability, assistive technologies, digital work environment, principle of equal treatment, inclusion

Úvod

Ľudská práca bola vždy formovaná tým, aké nástroje a prostriedky boli k dispozícii na jej vykonávanie. Od priemyselnej revolúcie až po dnešnú digitálnu dobu, každá vlna inovácií zmenila nie len spôsob, ako sa práca vykonáva, ale aj to, kto ju môže vykonávať. Kým v minulosti boli mnohé typy práce neprístupné určitým kategóriám osôb, súčasnému technologickému pokroku sa darí postupne odstraňovať mnohé bariéry, a tým otvárať dvere pracovného trhu pre doposiaľ vylúčené skupiny. Jednou z týchto je aj skupina osôb so zdravotným postihnutím. Ide pritom o početnú skupinu, keďže podľa posledných údajov trpí určitou formou postihnutia až 1.3 miliardy ľudí na celom svete, čo predstavuje takmer 16% svetovej populácie[4]. Vzhľadom na to je nevyhnutné zabezpečovať čoraz väčšiu mieru inklúzie, ktorá bude prínosom nielen pre samotné osoby so zdravotným postihnutím, ale aj pre hospodárstvo a sociálnu súdržnosť, čo vo svojej Stratégii pre osoby so zdravotným postihnutím na roky 2021-2030 deklaruje Európska únia.

[4] World Health Organization: Global report on health equity for persons with disabilities. Ženeva: World Health Organization, 2022. s. 3.

doi: 10.46282/bpf.2025.27

Ako však uvedenú inklúziu docieliť? Odpoveďou sú okrem iného aj tzv. podporné technológie. Tie môžeme charakterizovať ako pomocné zariadenia, nástroje, produkty alebo služby, ktoré pomáhajú jednotlivcom so zdravotným postihnutím prekonávať existujúce bariéry, zapájať sa do spoločnosti, a získavať väčšiu mieru autonómie[5]. Tieto technológie pritom v posledných rokoch prešli výrazným vývojom spôsobeným technických rozvojom, no najmä rozšírením využívania nástrojov umelej inteligencie. Pre osoby so zdravotným postihnutím znamená tento vývoj na jednej strane možnosť výraznejšieho zapojenia sa do pracovného života a oslabenie existujúcej diskriminácie a nerovnakého zaobchádzania, no na druhú stranu so sebou prináša aj viaceré riziká.

Právo osôb so zdravotným postihnutím na rovnaké zaobchádzanie a zákaz diskriminácie

Zásada rovnakého zaobchádzania a zákaz diskriminácie patria k základným princípom pracovného práva na vnútroštátnej, európskej aj medzinárodnej úrovni. V slovenskom právnom poriadku vychádza uvedená zásada priamo z čl. 12 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky (Ú. v. SR č. 460/1992 Zb.), podľa ktorého sú si ľudia rovní v dôstojnosti a v právach a základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Táto ústavná zásada následne prežaruje celý právny poriadok a je ďalej konkretizovaná v predpisoch nižšej právnej sily.

Jedným zo základných predpisov pracovného práva je Zákonník práce (zákon č. 311/2001 Z. z.), ktorý v § 13 ods. 1 ukladá zamestnávateľovi povinnosť zaobchádzať so zamestnancami v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania. V § 13 ods. 2 sa uvádza, že zamestnancovi nesmie byť z dôvodu pohlavia, manželského stavu a rodinného stavu, rasy, farby pleti, jazyka, veku, nepriaznivého zdravotného stavu alebo zdravotného postihnutia a iných vymenovaných dôvodov poškodzované jeho právo na prácu.

Podrobnejšiu úpravu obsahuje zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní (tzv. Antidiskriminačný zákon), ktorý v § 2 ods. 1 definuje diskrimináciu a v § 7 ustanovuje povinnosť prijať opatrenia primeraného prispôsobenia pre osoby so zdravotným postihnutím. Za diskrimináciu sa považuje aj odmietnutie alebo opomenutie vykonať opatrenia primeraného prispôsobenia, ktoré by osobe so

[5] LOURENÇO, Jordam, Wilson – DE JESUS, Paulo, Alexandre – LOURENÇO, Franciele – et al.: A Systematic Review on Assistive Technology Terminologies, Concepts and Definitions. In: Technologies, roč. 13, č. 8 (2025), s. 349 – 350.

doi: 10.46282/bpf.2025.27

zdravotným postihnutím umožnili prístup k zamestnaniu, jeho výkon alebo kariérny postup, pokiaľ by takéto opatrenia nepredstavovali neúmerné bremeno.
Na úrovni Európskej únie je zásada rovnakého zaobchádzania zakotvená najmä v Smernici Rady 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorou sa ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolaní (Ú. v. ES L 303, 2. 12. 2000)[6]. Článok 2 Smernice definuje priamu a nepriamu diskrimináciu a článok 5 zavádza povinnosť primeraného prispôsobenia pre osoby so zdravotným postihnutím. O priamu diskrimináciu ide, ak sa z niektorého z dôvodov uvedených v článku 1 Smernice zaobchádza s jednou osobou nepriaznivejšie ako sa v porovnateľnej situácii zaobchádza, zaobchádzalo alebo by sa mohlo zaobchádzať s inou osobou. O nepriamu diskrimináciu ide, keď zdanlivo neutrálne ustanovenie, kritérium alebo prax by uviedla osoby určitého náboženstva alebo viery, s určitým zdravotným postihnutím, určitého veku alebo určitej sexuálnej orientácie do nevýhodného postavenia v porovnaní s inými osobami, okrem prípadu ak: (i) takýto predpis, kritérium alebo zvyklosť sú objektívne odôvodnené oprávneným cieľom a prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa sú primerané a nevyhnutné, alebo (ii) ide o osoby s určitým zdravotným postihnutím, ak by zamestnávateľ alebo akákoľvek osoba alebo organizácia, na ktorú sa vzťahuje táto smernica, bola povinná podľa vnútroštátnych predpisov vykonať primerané opatrenia podľa zásad obsiahnutých v článku 5, aby eliminovala nevýhody zapríčinené takým predpisom, kritériom alebo praxou. V zmysle čl. 5 Smernice sa na uplatnenie zásady rovnakého zaobchádzania vo vzťahu k osobám so zdravotným postihnutím vykonajú primerané prispôsobenia. Znamená to, že zamestnávatelia vykonajú podľa potreby jednotlivého prípadu vhodné opatrenia, aby umožnili osobe so zdravotným postihnutím vstúpiť, zúčastňovať sa alebo postupovať v zamestnaní alebo absolvovať odbornú prípravu, pokiaľ také opatrenia nie sú pre zamestnávateľa neúmerným bremenom. Toto bremeno nebude neúmerné, ak je dostatočne kompenzované opatreniami existujúcimi v rámci politiky zdravotne postihnutých v danom členskom štáte[7].
Judikatúra Súdneho dvora EÚ (napr. vec C-13/05 Chacón Navas alebo C-303/06 Coleman) zdôrazňuje, že pojem „zdravotné postihnutie" treba vykladať autonómne a teleologicky, a že povinnosť primeraného prispôsobenia je integrálnou súčasťou zásady rovnakého zaobchádzania.
Zásada rovnakého zaobchádzania a ochrana pred diskrimináciou osôb so zdravotným postihnutím sú pritom súčasťou aj medzinárodných ľudsko-právnych nástrojov. Jedným z nich je Dohovor Medzinárodnej organizácie práce (MOP) č. 111

[6] WHITTLE, Richard: The Framework Directive for Equal Treatment in Employment and Occupation: An analysis from a disability rights perspective. In: European Law Review, Roč. 27, č. 3 (2002), s. 307.
[7] Pozri bližšie: PRIESTLEY, Mark: In search of European disability policy: Between national and supranational governance. In: ALTER - European Journal of Disability Research, Roč. 1, č. 1 (2007), s. 61–74.

doi: 10.46282/bpf.2025.27

o diskriminácii v zamestnaní a povolaní (1958), ktorý Slovenská republika prevzala sukcesiou. Tento dohovor ukladá zmluvným štátom povinnosť presadzovať politiku rovnosti príležitostí a zaobchádzania v zamestnaní. Najvýznamnejším nástrojom je však Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (Convention on the Rights of Persons with Disabilities – CRPD), ktorý Slovenská republika ratifikovala v roku 2010 (Oznámenie MZV SR č. 317/2010 Z. z.). Článok 27 CRPD explicitne garantuje právo osôb so zdravotným postihnutím na prácu na rovnakom základe s ostatnými, vrátane práva na spravodlivé a priaznivé pracovné podmienky a na účinnú ochranu pred diskrimináciou. V uvedených zásadách je pritom zakotvená aj povinnosť primeraného prispôsobenia, ktorá je jedným zo základných prvkov CRPD, čo potvrdzuje aj Výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím, ktorý viackrát zdôraznil, že uvedené právo je východiskovým bodom pre uplatňovanie všetkých ostatných práv osôb so zdravotným postihnutím[8].

V praxi sa pritom povinnosť primeraného prispôsobenia už neobmedzuje len na konvenčné odstraňovanie fyzických bariér (napr. rampy, plošiny, ergonomické pracoviská), ale rozširuje sa aj na zabezpečenie prístupnosti digitálnych a softvérových systémov. Tieto podporné technológie (napr. softvér na čítanie obrazovky, hlasové ovládanie, alternatívne vstupné zariadenia, atď.) pritom umožňujú osobám so zdravotným postihnutím reálne uplatňovať svoje právo na prácu, keďže prispievajú k zvyšovaniu potenciálu ich zamestnanosti[9].

Podporné technológie ako nástroj povinného prispôsobenia v praxi

Ako už bolo spomínané vyššie, podporné technológie môžu prispieť k zabezpečeniu rovnakého zaobchádzania so zdravotne postihnutými osobami, a to najmä v oblasti ich prístupu k zamestnaniu (keďže pomáhajú odstraňovať prekážky vstupu na trh práce), udržania a ďalšieho postupu v zamestnaní (keďže pomáhajú udržiavať výkonnosť zamestnancov), ako aj zmeny vnímania zdravotne postihnutých zamestnancov na pracovisku (keďže môžu pôsobiť na pracovnú kultúru a podporovať inklúziu). Je preto zrejmé, že podporné technológie majú potenciál pozitívne vplývať na rovnosť zamestnancov so zdravotným postihnutím. Ako však tieto technológie vyzerajú v praxi? Na uvedené je len veľmi ťažké nájsť jednotnú odpoveď.

Ako sme už uviedli, podporné technológie sa vzťahujú na široké spektrum zdravotných postihnutí - od problémov s pohybovým aparátom jednotlivca, cez postihnutia zraku či sluchu, až po úzkostné stavy jednotlivcov. V dôsledku toho sú

[8] FERRI, Delia: Reasonable Accomodation as a Gateway to the Equal Enjoyment of Human Rights: From New York to Strasbourg. In: Social Inclusion, roč. 6, č. 1 (2018), s. 42.

[9] MUCHARRAZ Y CANO, Yvette – ALEMAN-CASTILLA, Benjamin, et al.: Yes, We Comply, but Do We Include? The Employment Disability Challenge. In: The Interational Journal of Organizational Diversity, roč. 25, č. 2 (2025), s. 81.

doi: 10.46282/bpf.2025.27

tieto prostriedky výrazne heterogénne a závisí vždy od konkrétneho zdravotného postihnutia zamestnanca, aký podporný prostriedok je vhodné použiť. Považujeme však za nevyhnutné aspoň príkladom uviesť podporné technológie, ktoré sa na pracoviskách v poslednom období výrazne rozšírili. Mnohé z nich pritom benefitovali najmä z rozvoja umelej inteligencie, a to aj tzv. generatívnej umelej inteligencie.

Prvou z podporných technológií, ktorú budeme analyzovať je softvér na rozpoznávanie hlasu, ktorý umožňuje zamestnancom s obmedzenou pohyblivosťou ovládať svoje zariadenia a diktovať text pomocou hlasu, čím sa eliminuje potreba fyzickej interakcie zamestnancov s klávesnicou a počítačovou myšou. Vďaka tomu môžu osoby s obmedzenou pohyblivosťou samostatne a bez pomoci iných osôb vykonávať mnohé činnosti, ktoré by im inak neboli prístupné (resp. boli prístupné len s externou pomocou). Okrem zamestnancov s obmedzenou pohyblivosťou je táto podporná technológia využiteľná aj pre osoby s poruchami zraku. Pre uvedenú skupinu osôb sú určené tiež čítačky obrazoviek a nástroje na premenu textu na reč, ktoré prevádzajú digitálny text na reč, čo umožňuje ľudom s postihnutím zraku prístup k obsahu, ktorý by bol pre nich ťažko alebo úplne nečitateľný. Tým sa zabezpečuje väčšia miera prístupnosti webových stránok, dokumentov či e-mailov pre zamestnancov so zdravotným postihnutím, vďaka čomu môžu títo pracovať s rovnakými zdrojmi ako zamestnanci bez zdravotného postihnutia. Ďalšou podpornou technológiou sú tzv. nástroje na prepis textu v reálnom čase. Tie sú schopné písomne zachytávať hovorené slovo, čím poskytujú osobám s poruchami sluchu počas aktívne prebiehajúcich stretnutí možnosť sledovať vývoj diskusie, a tým sa do diskusií aj bezodkladne zapájať. Jednou z menej zrejmých podporných technológií sú aj tzv. systémy na porozumenie tónu, ktoré osobám s duševnými poruchami alebo neurodiverzitou umožňujú lepšie identifikovať tón a význam správy. Z praktického hľadiska ide pritom zo strany zamestnanca o jednoduché prekopírovanie textu mailu alebo správy, ku ktorému umelá inteligencia ponúkne rozbor týkajúci sa nálady odosielateľa a tónu, v akom je správa alebo mail napísaný. Uvedené napomáha osobám s dušenými poruchami alebo neurodiverzitou správne uchopiť význam správy, čo odstraňuje možné nedorozumenia a znižuje kognitívnu záťaž.

Okrem uvedených špecifických podporných technológii je možné využívať aj bežne dostupné nástroje všeobecnej generatívnej umelej inteligenciu za účelom vytvárania inkluzívnejšieho obsahu. Umelá inteligencia je totiž schopná navrhovať úpravy textov, materiálov či prezentácií tak, aby tieto boli prístupnejšie pre osoby so zdravotným postihnutím, a to napr. zjednodušením textu, úpravou čitateľnosti písma či poskytnutím opisného textu k obrázku. Okrem úpravy dokumentov je umelá inteligencia schopná poskytnúť zamestnancom so zdravotným postihnutím aj individuálnejšiu odbornú prípravu, a to adaptáciou vzdelávania na potreby jednotlivcov, najmä úpravou učebných textov či iných materiálov. Tým získavajú

doi: 10.46282/bpf.2025.27

zamestnanci so zdravotným postihnutím možnosť intenzívnejšej participácie na vzdelávaní a kariérnom postupe[10].

Príležitosti a výzvy podporných technológii založených na umelej inteligencii pre zamestnancov so zdravotným postihnutím

Všetky vyššie uvedené podporné technológie sú pritom založené na využívaní umelej inteligencie a sú častokrát označované ako revolúcia v oblasti inklúzie zamestnancov so zdravotným postihnutím. To je dané najmä tým, ako rýchlo napreduje oblasť podporných technológií v porovnaní s minulosťou. Aké výhody však tento rýchly a rozsiahly vývoj naozaj má, a sú uvedené podporné technológie tak revolučné ako sa predpokladá?

Pri hľadaní odpovede na uvedené otázku je v prvom rade nevyhnutné zdôrazniť základnú výhodu umelej inteligencie v oblasti podporných technológií, ktorou je všeobecnosť a univerzálnosť jej využitia. To znamená, že kým v minulosti sa podporné technológie vyvíjali a využívali pre jeden špecifický druh zdravotného postihnutia, umelá inteligencia dnes dokáže jedno technické riešenie prispôsobiť a použiť vo viacerých prípadoch, vďaka čomu dokáže pokryť širšiu škálu potrieb zamestnancov so zdravotným postihnutím. Pre zamestnávateľa je uvedené tiež výhodou, keďže jedno technické riešenie môže využívať pre väčšie množstvo zamestnancov so zdravotným postihnutím. Je pritom nevyhnutné zdôrazniť, že niektoré podporné technológie môžu byť efektívne využívané nie len zo strany zamestnancov so zdravotným postihnutím, ale aj zo strany ostatných zamestnancov. Ako príklad je možné uviesť nástroje na prepis textu v reálnom čase, ktoré môžu byť využívané aj ostatnými zamestnancami, keďže poskytujú doslovný a automaticky generovaný text hovoreného slova. Zamestnanci sa tak môžu spätne vracať k zápisom, ktoré by inak nemali k dispozícii. Je preto zrejmé, že zo zavedenia niektorých podporných technológií môže profitovať celá zamestnanecká základňa zamestnávateľa. S uvedeným súvisí aj ďalší prínos uvedených podporných technológií, ktorým je minimalizácia stigmatizácie a podpora inklúzie a diverzity na pracovisku[11]. Tým, že podporné prostriedky založené na umelej inteligencii môžu byť začlenené do bežných pracovných postupov aj pre zamestnancov bez zdravotného postihnutia, ich využívanie zo strany zamestnancov so zdravotným postihnutím viac nepredstavuje dôvod na stigmatizáciu, čo môže posilniť kultúru na pracovisku, ako aj pozitívne vplývať na spokojnosť zamestnancov.

[10] WELKER, Yonah: Generative AI holds great potential for those with disabilities – but it needs policy to shape it [online]. World Economic Forum. 2023. Dostupné na: https://www.weforum.org/stories/2023/11/generative-ai-holds-potential-disabilities/

[11] OECD: Using AI to support people with disability in the labour market. Paríž: OECD, 2023. s. 24-25.

doi: 10.46282/bpf.2025.27

Vývoj umelej inteligencia ďalej znižuje náklady na výrobu (a teda aj kúpu) uvedených technológií. To môže na jednej strane zmierniť obavy zamestnávateľov pri zamestnávaní osôb so zdravotným postihnutím, ktorá častokrát eliminujú záujem zamestnávateľov na zamestnávaní osôb so zdravotným postihnutím[12]. Na druhú stranu môže uvedené znižovanie nákladov sťažiť pozíciu zamestnávateľa pri odôvodňovaní neprimeranej náročnosti prijatia opatrení primeraného prispôsobenia v zmysle §7 ods. 2 Antidiskriminačného zákona. Ako sme už uviedli, zamestnanec so zdravotným postihnutím má nárok na prijatie opatrení primeraného prispôsobenia, okrem prípadu, ak by ich prijatie bolo pre zamestnávateľa neúmerným bremenom. V zmysle ods. 2 predmetného ustanovenia platí, že pri posúdení, či je prijatie opatrení pre zamestnávateľa neúmerným bremenom sa berú do úvahy aj finančné možnosti zamestnávateľa. Zníženie nákladov na obstaranie podporných technológií preto znižuje šancu zamestnávateľa úspešne argumentovať neprimeranou náročnosťou prijatia opatrení.

Okrem vyššie uvedených prínosov prinášajú podporné technológie založené na umelej inteligencii aj ďalšie významné príležitosti. Jednou z nich je možnosť proaktívnej detekcie a predchádzania problémom, kedy umelá inteligencia dokáže v reálnom čase monitorovať pracovné prostredie a identifikovať potenciálne bariéry prístupnosti, čím umožňuje zamestnávateľovi včas prijať nápravné opatrenia a predísť porušeniu povinnosti rovnakého zaobchádzania. Umelá inteligencia tiež so sebou prináša možnosti výraznejšej personalizácie. V neposlednom rade tieto technológie výrazne podporujú rozvoj flexibilných foriem práce, vrátane práce na diaľku a hybridných pracovných modelov. Asistenčné nástroje založené na umelej inteligencii, virtuálni asistenti či prediktívne plánovacie systémy umožňujú zamestnancom so zdravotným postihnutím plnohodnotne sa zapájať do pracovných procesov aj mimo priestorov zamestnávateľa, čím sa podporuje ich pracovná participácia a znižuje riziko sociálnej exklúzie[13].

Všetky vyššie uvedené skutočnosti tak nasvedčujú tomu, že podporné technológie založené na umelej inteligencii majú na osoby so zdravotným postihnutím a ich zamestnávanie výrazne pozitívny efekt. Netreba však zabúdať ani na možné riziká, ktoré tieto môžu priniesť.

Prvým zásadným rizikom je zásah do súkromia zamestnancov so zdravotným postihnutím. Dôvodom je, že pri využívaní podporných technológií spracúva umelá inteligencia väčšie množstvo osobných a citlivých údajov zamestnancov so zdravotným postihnutím v porovnaní so zamestnancami bez zdravotného

[12] RAHMATIKA, Rizka, Astari – BASUKI, Carola: Does the Provision of Assistive Technology Incrase Disability Employment?. In: Indonesian Journal of Disability Studies. Roč. 9, č. 2 (2022), s. 195.

[13] Pozri napr. PINO, Maribel., et al.: Artificial Intelligence for Assistive Technologies: Opportunities for Inclusion. In: Journal of Assistive Technologies, roč. 17, č. 2 (2023), s. 75–92; BRYNJOLFSSON, Erik - MCAFEE, Andrew: The Business of AI. In: AI & Society, roč. 36, č. 3 (2021), s. 621–639.

doi: 10.46282/bpf.2025.27

postihnutia[14]. Rizikom je aj zvýšený dohľad nad zamestnancami – nástroje umelej inteligencie môžu zbierať údaje aj o produktivite, či pohybe zamestnancov, čo môže viesť k neprimeranému sledovaniu a porušeniu práva na súkromie. Rovnako majú uvedené technológie častokrát väčšiu mieru prístupu k súkromnej komunikácii a písomnostiam zamestnancov so zdravotným postihnutím. Napokon nemožno opomenúť ani kybernetické riziká, keďže tieto technológie môžu byť cieľom útokov, ktoré ohrozia kontinuitu práce a bezpečnosť citlivých údajov[15].

Ďalšie riziko sa spája s možnosťou chybovosti. Umelá inteligencia totiž stále prechádza svojim vývojom, a nie je sa preto možné spoliehať na jej bezchybnosť a stopercentnú spoľahlivosť. Samozrejme, riziko chýb je prítomné takmer vo vzťahu k akejkoľvek technológii, a to aj tej využívanej zamestnancami bez zdravotného postihnutia. Treba však uviesť, že kým pre zamestnancov bez zdravotného postihnutia predstavujú technológie len pomôcku na výkon práce, pre zamestnancov so zdravotným postihnutím ide o nevyhnutný predpoklad výkonu práce, čo môže ovplyvniť kvalitu ich práce. Osobitnú pozornosť si vyžaduje aj otázka zodpovednosti za chyby umelej inteligencie. V prípade nesprávneho výstupu, ktorý vedie k ujme zamestnanca, totiž nie je vždy jasné, kto nesie právnu zodpovednosť (zamestnávateľ, dodávateľ, vývojár).

K uvedeným rizikám možno doplniť aj ďalšie, ktoré sú predmetom súčasnej odbornej diskusie. Významným problémom je algoritmická zaujatosť (AI bias), ktorá môže viesť k neúmyselnej diskriminácii osôb so zdravotným postihnutím, ak sú modely umelej inteligencie trénované na nereprezentatívnych dátach. Ďalším problémom je tzv. „black box" efekt – nedostatočná vysvetliteľnosť rozhodnutí AI systémov, čo komplikuje preskúmateľnosť rozhodnutí zamestnávateľa a môže byť v rozpore s právom na vysvetlenie podľa čl. 22 GDPR. Negatívny vplyv môže mať aj digitálna únava a technostres zamestnancov so zdravotným postihnutím spôsobený intenzívnym používaním technológií. V praxi môžu zamestnávatelia zápasiť aj s mnohými ďalšími prekážkami, ako je potreba investícií, a to i napriek konštatovaniu, že umelá inteligencia dokáže efektívne znižovať cenu podporných technológii. Tieto však aj naďalej nie sú bezplatné, a preto sa určitá finančná záťaž bude zamestnávateľov dotýkať. Problematické je aj samotné uchopenie pojmu podporné technológie zo strany štátu, čo spôsobuje, že niektoré nástroje (ako napríklad klasické všeobecné modely generatívnej umelej inteligencie) nie je možné financovať z rôznych externých grantových zdrojov a výziev, a to napriek tomu, že

[14] HABBAL, Adib – HAMOUDA, Hassen, et al.: Privacy as a Lifestyle: Empowering assistive technologies for people with disabilities, challenges and future directions. In: Journal of King Saud University – Computer and Information Sciences, roč. 36, č. 4 (2024), s. 16.

[15] Pozri BAROCAS, Solon, HARDT, Moritz, NARAYANAN, Arvind: Fairness and Machine Learning. Cambridge, MA: MIT Press, 2023; KAMINSKI, Margot, E.: The Right to Explanation, Explained. In: Berkeley Technology Law Journal, roč. 34, č. 1 (2021), s. 189–218.

doi: 10.46282/bpf.2025.27

môžu mať rovnako pozitívny vplyv na inklúziu osôb so zdravotným postihnutím na pracovisku ako konvenčné podporné technológie (ako napr. rampy). Zamestnávatelia tak uvedené systémy musia financovať samostatne[16]. Treba tiež zdôrazniť nedostatočnú informovanosť samotných zamestnávateľov, ktorí častokrát nemajú prehľad o tom, aké prostriedky by mohli na svojom pracovisku využívať pre osoby so zdravotným postihnutím, pričom práve aktívny prístup zamestnávateľov je v tejto oblasti kľúčový[17]. Tieto problémy sú však odstrániteľné, a to iniciovaním širšej verejnej diskusie na tému využívania podporných prostriedkov v dnešnej digitálnej dobe, k čomu mal dopomôcť aj tento príspevok.

Záver

Podporné technológie založené na umelej inteligencii predstavujú zásadný nástroj pre presadzovanie zásady rovnakého zaobchádzania v digitálnom pracovnom prostredí. Ich prínos spočíva nielen v odstraňovaní technických a komunikačných bariér, ale aj v posilňovaní inklúzie, znižovaní stigmatizácie a v podpore pracovnej participácie osôb so zdravotným postihnutím. Zároveň však otvárajú nové právne, etické a organizačné otázky – od zodpovednosti za rozhodnutia algoritmov, cez ochranu súkromia a osobných údajov až po potrebu zabezpečenia vysvetliteľnosti a spravodlivosti systémov umelej inteligencie. Budúci vývoj v tejto oblasti bude preto závisieť od schopnosti spoločnosti a zamestnávateľov tieto technológie nielen implementovať, ale aj riadiť a regulovať spôsobom, ktorý rešpektuje ľudské práva a dôstojnosť každého zamestnanca. Kľúčovým faktorom úspechu bude vyváženie inovačného potenciálu umelej inteligencie s ochranou základných práv – predovšetkým prostredníctvom dôsledného uplatňovania princípu primeraného prispôsobenia, vykonávania auditov prístupnosti a etických posúdení systémov umelej inteligencie.

Z pohľadu praxe však možno už dnes odporučiť vo vzťahu k štátnym orgánom a normotvorcom viacero krokov. V prvom rade je vhodné pristúpiť k zmene vnímania pojmu „podporné technológie", a to tak, aby tento pojem zahŕňal čo najširšiu škálu prostriedkov, ktoré môžu slúžiť na inklúziu zamestnancov, a teda sa neobmedzoval len na tradičné prostriedky, ako napr. rampy či ergonomicky upravený nábytok. Tieto podporné technológie (ako napr. všeobecné nástroje generatívnej umelej inteligencie) by tiež malo byť možné financovať z rôznych grantových výziev a dotácií, a to napriek tomu, že môžu byť využívané nielen zamestnancami so zdravotným postihnutím, ale aj ostatnými zamestnancami zamestnávateľa. Okrem

[16] OECD: Using AI to support people with disability in the labour market. Paríž: OECD, 2023. s. 53.

[17] KRANENBORG, Kim – DE VRIES, Sjoerd – DE LOOZE, Michiel – BALTRUSCH, Saskia: Enhancing the Adoption of Inclusive Technologies in the Workplace. In: Proceedings of the 18th ACM International Conference on Pervasive Technologies Related to Assistive Environments. 2025. s. 542.

doi: 10.46282/bpf.2025.27

toho je žiadúce informovať samotných zamestnávateľov o možnostiach zavádzania podporných technológií na pracoviskách, a to napr. formou informačných kampaní. V neposlednom rade je žiadúce tiež regulovať a limitovať výrobcov a dodávateľov uvedených podporných technológií pri extenzívnom získavaní osobných údajov zamestnancov so zdravotným postihnutím.

Na strane zamestnávateľov je možné odporučiť, aby títo pristupovali k zavádzaniu podporných technológií na pracovisku, čím si plnili svoje zákonné povinnosti. Následne je zamestnávateľom potrebné odporučiť aj zavádzanie systematických compliance mechanizmov, ako napr. pravidelné hodnotenie vplyvu na ochranu údajov (DPIA), interné smernice pre transparentnosť a vysvetliteľnosť rozhodnutí umelej inteligencie a kontinuálne školenia zamestnancov o možnostiach využívania podporných technológií, a to aj v nadväznosti na opatrenia, ktoré sme vo vzťahu k normotvorcom uvádzali vyššie.

Takéto posilnenie spolupráce medzi štátom, zamestnávateľmi a zamestnancami so zdravotným postihnutím totiž môže prispieť k vytváraniu prostredia, v ktorom budú digitálne inovácie slúžiť všetkým zamestnancom rovnako. To napomáha nielen plneniu legislatívnych povinností, ale aj budovaniu inkluzívnych pracovísk, ktoré podporujú diverzitu a zvyšujú konkurencieschopnosť. Existuje tiež preukázaná korelácia medzi poskytovaním opatrení primeraného prispôsobenia a rastom zamestnanosti osôb so zdravotným postihnutím[18]. To je pritom v konečnom dôsledku prínosom pre celú spoločnosť, keďže zamestnanosť osôb so zdravotným postihnutím napomáha okrem iného znižovať závislosť osôb na sociálnych dávkach, zvyšuje ekonomickú produktivitu, či podporuje sociálnu súdržnosť.

Zoznam použitej literatúry

1. BAROCAS, Solon, HARDT, Moritz, NARAYANAN, Arvind: Fairness and Machine Learning. Cambridge, MA: MIT Press, 2023. 284 s., ISBN 978-0-262-048-613
2. BRYNJOLFSSON, Erik - MCAFEE, Andrew: The Business of AI. In: AI & Society, roč. 36, č. 3 (2021), s. 621–639.
3. FERRI, Delia: Reasonable Accomodation as a Gateway to the Equal Enjoyment of Human Rights: From New York to Strasbourg. In: Social Inclusion, roč. 6, č. 1 (2018), s. 40-50.
4. HABBAL, Adib – HAMOUDA, Hassen, et al.: Privacy as a Lifestyle: Empowering assistive technologies for people with disabilities, challenges and future directions. In: Journal of King Saud University – Computer and Information Sciences, roč. 36, č. 4 (2024), článok č. 102039

[18] KRUSE, Douglas – DI LALLO, Antonio – SU, Hao – et al.: Assistive Technology's Potential to Improve Employment of People with Disabilities. In: Journal of Occupational Rehabilitation, roč. 34, č.2 (2024), s. 304.

doi: 10.46282/bpf.2025.27

5. KAMINSKI, Margot, E.: The Right to Explanation, Explained. In: Berkeley Technology Law Journal, roč. 34, č. 1 (2021), s. 189–218.
6. KRANENBORG, Kim – DE VRIES, Sjoerd – DE LOOZE, Michiel – BALTRUSCH, Saskia: Enhancing the Adoption of Inclusive Technologies in the Workplace. In: Proceedings of the 18th ACM International Conference on Pervasive Technologies Related to Assistive Environments. 2025. s. 540-547.
7. KRUSE, Douglas – DI LALLO, Antonio – SU, Hao – et al.: Assistive Technology's Potential to Improve Employment of People with Disabilities. In: Journal of Occupational Rehabilitation, roč. 34, č.2 (2024), s. 299-315.
8. LOURENÇO, Jordam, Wilson – DE JESUS, Paulo, Alexandre – LOURENÇO, Franciele – et al.: A Systematic Review on Assistive Technology Terminologies, Concepts and Definitions. In: Technologies, roč. 13, č. 8 (2025), s. 349 – 369.
9. MUCHARRAZ Y CANO, Yvette – ALEMAN-CASTILLA, Benjamin – DÁVILA-RUIZ, Diana – CUILTY-ESQUIVEL, Karla: Yes, We Comply, but Do We Include? The Employment Disability Challenge. In: The Interational Journal of Organizational Diversity, roč. 25, č. 2 (2025), s. 73-103.
10. OECD: Using AI to support people with disability in the labour market. Paríž: OECD, 2023. 103 s. ISSN: 3005-348X
11. PINO, Maribel., et al.: Artificial Intelligence for Assistive Technologies: Opportunities for Inclusion. In: Journal of Assistive Technologies, roč. 17, č. 2 (2023), s. 75–92
12. PRIESTLEY, Mark: In search of European disability policy: Between national and supranational governance. In: ALTER - European Journal of Disability Research, roč. 1, č. 1 (2007), s. 61–74.
13. RAHMATIKA, Rizka, Astari – BASUKI, Carola: Does the Provision of Assistive Technology Incrase Disability Employment?. In: Indonesian Journal of Disability Studies. Roč. 9, č. 2 (2022), s. 179-201.
14. Európska komisia: Únia rovnosti – Stratégia v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím na roky 2021-2030. Brusel: Európska komisia, 2021.
15. TOUZET, Chloé: Using AI to support people with disability in the labour market: Opportunities and challenges. In: OECD Artificial Intelligence Papers. Paríž: OECD Publishing, 2023. s. 1-103. ISSN: 3005-348X.
16. WHITTLE, Richard: The Framework Directive for Equal Treatment in Employment and Occupation: An analysis from a disability rights perspective. In: European Law Review, roč. 27, č. 3 (2002), s. 303–326.
17. World Health Organization: Global report on health equity for persons with disabilities. Ženeva: World Health Organization, 2022. 297 s. ISBN 978-92-4-006360-0.
18. WELKER, Yonah: Generative AI holds great potential for those with disabilities – but it needs policy to shape it [online]. World Economic Forum. 2023. Dostupné

doi: 10.46282/bpf.2025.27

na: https://www.weforum.org/stories/2023/11/generative-ai-holds-potential-disabilities/

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Lenka Freel, PhD.
lenka.freel@flaw.uniba.sk

Mgr. Kristína Ježová
jezova23@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

doi: 10.46282/bpf.2025.27

POSTAVENIE SAMOŽIVITELIEK V PRACOVNOPRÁVNYCH VZŤAHOCH V DIGITÁLNEJ ÉRE[1]

THE POSITION OF SINGLE MOTHERS IN LABOR RELATIONS IN THE DIGITAL ERA

Denisa Homola Nevická[2]

Abstrakt: Postavenie ženy, ktorá sama vychováva dieťa je v pracovnoprávnych vzťahoch ovplyvnené kombináciou rodičovských povinností a ekonomickej zodpovednosti. Samoživiteľky čelia špecifickým prekážkam, ktoré vyplývajú z ich životnej situácie – najmä nedostatku času, financií, flexibility a podpory zo strany zamestnávateľov. Cieľom tohto príspevku je prostredníctvom analýzy slovenskej pracovnoprávnej legislatívy a jej komparácie s dobrou praxou vybraných štátov EÚ poukázať na postavenie samoživiteliek v pracovnom práve v dobe, kedy sa veľká časť pracovnej sily presúva na home office a do platformového prostredia. Autorka sa zameriava na samoživiteľky, ktoré tvoria najvyššie percento spomedzi skupiny osamelých zamestnancov, ako na najzraniteľnejšiu skupinu zamestnankýň, ktoré nemajú možnosť inak ako vlastnou prácou a vlastným časom hmotne zabezpečiť seba a svoje deti. Na základe vykonanej analýzy a komparácie možno konštatovať, že samoživiteľky sú v slovenských pracovnoprávnych vzťahoch nedostatočne chránené a platné právo dostatočne nezohľadňuje ich špecifické postavenie, najmä kvôli nedostatočnej kompenzácií nákladov pri výkone práce z domácnosti a flexibilite pracovného času.

Kľúčové slová: slovenské právo, pracovné právo, žena, osamelosť, diskriminácia

Abstract: The status of a woman who raises a child on her own is influenced by a combination of parental responsibilities and economic obligations. Single mothers face specific obstacles arising from their life situations, particularly a lack of time, finances, flexibility, and support from employers. The aim of this paper is to highlight the position of single mothers in labor law through an analysis of Slovak labor legislation and its comparison with best practices from

[1] Príspevok bol spracovaný pod záštitou projektu VEGA č. 1/0677/24 s názvom „Ženy v kríze".

[2] Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.28

selected EU countries, especially at a time when a significant portion of the workforce is shifting to home office and platform-based work environments. The author focuses on single mothers, who make up the highest percentage among single employees, as the most vulnerable group of working women—those who have no other means of materially supporting themselves and their children than through their own labor and time. Based on the conducted analysis and comparison, it can be concluded that single mothers are insufficiently protected in Slovak labor law relations against discrimination, and the current legislation does not adequately reflect their specific status—particularly due to the lack of compensation for the costs of working from home and insufficient flexibility in working hours.

Key words: slovak law, labor law, woman, singlehood, discrimination

Úvod

Mimoriadne udalosti ostatných rokov, najmä pandémia ochorenia COVID-19, mali významný dopad na organizáciu pracovného života a poukázali na štrukturálne nedostatky v ochrane zraniteľných skupín zamestnancov. V tejto súvislosti považujeme za nutné priblížiť osobitné postavenie žien samoživiteliek – zamestnankýň, ktoré samostatne zabezpečujú starostlivosť o dieťa a zároveň participujú na trhu práce. Podľa neziskovej organizácie Jeden rodič, je na Slovensku vyše 360 00 samoživiteľov a samoživiteliek, z čoho 170 000 je ohrozených chudobou a až 90% samoživiteľov tvoria ženy.[3] Výskum vedený Inštitútom pre výskum práce a rodiny ukázal, že až 65,6% respondentov sa zhoršila finančná situácia po tom, čo sa stali samoživiteľmi a približne 50% samoživiteľov a samoživiteliek nemá dostatok finančných prostriedkov na to, aby pokryli mesačné výdavky.[4] Pre dominantný počet žien, ktoré sa sami starajú o deti budeme tento článok venovať skupine žien samoživiteliek a ich postaveniu v pracovnoprávnych vzťahoch. Ich špecifická životná situácia výrazne ovplyvňuje možnosti výkonu zárobkovej činnosti, prístup k pracovným príležitostiam, ako aj schopnosť zosúladiť pracovný, rodinný a súkromný život. Slovenská pracovnoprávna legislatíva dlhodobo nevykazuje dostatočne individualizovaný prístup k tejto skupine osôb. Práva a povinnosti zamestnancov sú nastavené prevažne univerzálne, bez ohľadu na ich rodinný status, čo v prípade samoživiteliek môže viesť k praktickým a systémovým znevýhodneniam. Medzi najzásadnejšie výzvy patrí obmedzená dostupnosť flexibilných foriem práce, problematická aplikácia ustanovení o úprave pracovného času, ako aj nízka miera

[3] Internetový zdroj. Dostupné na: www.jendorodic.sk. Údaje boli získané: 26.05.2025.

[4] Inštitút pre výskum práce a rodiny. (online). Dostupné na: https://ivpr.gov.sk/aprilove-dialogy-s-ivpr-o-jednorodicovskych-domacnostiach/ Údaje boli získané: 29.07.2025.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

podpory zo strany zamestnávateľov pri plnení rodičovských povinností. Digitalizácia pracovného prostredia, ktorá sa v období pandémie významne urýchlila, otvorila nové možnosti pre uplatnenie alternatívnych foriem zamestnania. Zároveň však poukázala na existujúce rozdiely v prístupe k technickým prostriedkom, digitálnym zručnostiam a organizačnej podpore zo strany zamestnávateľov, čo môže mať negatívny vplyv na pracovnoprávne postavenie osamelých matiek, ktoré podľa vyššie realizovaných výskumov trpia zväčša nedostatkom finančných prostriedkov. Autorka sa v príspevku zameriava na právnu analýzu ochrany samoživiteliek v pracovnoprávnych vzťahoch, pričom prihliada na európsky kontext a právne riešenia vo vybraných členských štátoch Európskej únie.

Postavenie samoživiteliek v pracovnoprávnych vzťahoch v Slovenskej republike

Ochrana osamelých zamestnancov a zamestnankýň nachádza svoj právny základ v medzinárodných dohovoroch, ktoré tvoria súčasť širšieho rámca ochrany ľudských práv, rovnosti príležitostí a sociálneho zabezpečenia. Medzi základné dohovory patrí Dohovor Medzinárodnej organizácie práce č. 156 z roku 1981, ktorý zaväzuje zmluvné štáty zabezpečiť rovnosť príležitostí a zaobchádzania pre pracovníkov a pracovníčky bez ohľadu na ich rodinný status, vrátane osamelého rodičovstva, a to vzhľadom na stúpajúci počet osamelých zamestnancov v Európe.[5] Dohovor vyzýva na vytváranie podmienok, ktoré umožňujú zosúladenie pracovného a rodinného života, a odporúča flexibilitu v organizácii práce, prístup k službám starostlivosti o deti a zamedzenie diskriminácie založenej na rodinných povinnostiach. Relevantné ustanovenia sa nachádzajú aj v Dohovore o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, ktorý Slovenská republika ratifikovala a ktorý ukladá štátom povinnosť prijať opatrenia zabezpečujúce rovné zaobchádzanie so ženami v zamestnaní, vrátane ochrany žien s deťmi. Európska sociálna charta v revidovanom znení takisto upravuje záväzky členských štátov v oblasti práva na rovnosť príležitostí, na prácu a sociálnu ochranu, pričom osobitne zdôrazňuje potrebu zohľadňovania situácie rodičov, ktorí sa starajú o deti bez partnerskej opory. Cieľom medzinárodných dohovorov je najmä umožniť skĺbiť ženám pracovný a súkromný život.[6]Slovenská legislatíva vychádzajúc z medzinárodnej a európskej legislatívy obsahuje viaceré ustanovenia o ochrane zamestnankýň, najmä tehotných žien, matiek a osôb na rodičovskej dovolenke, čo sa prejavuje vo vnútroštátnych predpisoch.[7] Hlavným pilierom antidiskriminačnej

[5] Van den Berg, L., Verbakel, E.: Trends in singlehood in young adulthood in Europe. In *Advances in Life Course Research*. Volume 51, March 2022, article n. 100449, pp. 1-2.

[6] Ea Høg Utoft, Mante Vertelyte, Grace Gao. Women academics' ambivalent experiences of singlehood and international mobility. In *Women's Studies International Forum 107*. (2024), article no. 102990, pp. 4.

[7] Barancová, H. a kol. *Zákonník práce*. *Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2019, pp. 1520.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

legislatívy v Slovenskej republike je zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj ako „antidiskriminačný zákon"). Tento zákon spolu so zákonom č. 311/2001 Z. z. zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „zákonník práce") tvoria základ pracovnoprávnej legislatívny v Slovenskej republike. Pojmy samoživiteľ a samoživiteľka nie sú legálnymi pojmami. Zákonník práce v ustanovení § 40 ods. 1 a 2 definuje osamelého zamestnanca a zamestnankyňu nasledovne *„Osamelý zamestnanec je zamestnanec, ktorý žije sám a je slobodný, ovdovený alebo rozvedený muž, slobodná, ovdovená alebo rozvedená žena. Za osamelého zamestnanca sa považuje aj osamelý muž alebo žena z iných vážnych dôvodov.* ". Samoživiteľky tak možno z legálneho hľadiska subsumovať pod kategóriu osamelých zamestnankýň nakoľko sa samé starajú o deti. Osamelosť z iných vážnych dôvodov nie je v zákonníku práce bližšie definovaná, avšak možno predpokladať, že pôjde o trvalý a vážny stav pre ktorý zamestnanec alebo zamestnankyňa žije sám alebo sama. Na účely článku nepovažujeme za potrebné venovať sa bližšej analýze týchto dôvodov, nakoľko osamelé zamestnankyne – samoživiteľky napĺňajú definičné kritéria podľa prvého odseku. V súčasnosti je osamelá zamestnankyňa v Slovenskej republike chránená len z dôvodu tehotenstva a materstva, pričom pod materstvom možno rozumieť aj dojčenie a následnú starostlivosť o dieťa. Iné dôvody nie sú zákonom upravené ani chránené.[8] V Slovenskej republike nie je právne upravené menštruačné voľno, menopauzálne voľno ani nárokovateľná úprava pracovného času a miesta výkonu práce pre osamelé zamestnankyne. Právne predpisy ustanovujú len právo na rovnaké zaobchádzanie. Nadštandardná ochrana osamelých zamestnankýň je upravená len v ustanovení § 164 ods. 4 zákonníka práce nasledovne *„Tehotná žena, žena alebo muž trvale sa starajúci o dieťa mladšie ako tri roky, osamelá žena alebo osamelý muž, ktorí sa trvale starajú o dieťa mladšie ako 15 rokov, sa môžu zamestnávať prácou nadčas len s ich súhlasom. Pracovná pohotovosť sa s nimi môže len dohodnúť.* ".

V zmysle Smernice Rady č. 92/85/EHS o zavádzaní opatrení na podporu zlepšenia bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci tehotných pracovníčok a pracovníčok krátko po pôrode alebo dojčiacich pracovníčok (ďalej len „smernica o ochrane pracovníčok") je postačujúce na poskytnúť zamestnávateľovi informáciu o tehotenstve ženy aj ústne, nemusí to byť písomná informácia. Možno konštatovať, že samotný proces odovzdávania informácií o dojčení a tehotenstve zamestnávateľovi na Slovensku je komplikovanejší, ako by bolo potrebné. Žena musí predložiť písomné potvrdenie

[8] Treľová, S. Reconciling of work and family life of mother with employee status. In *Sustainable economic development and advancing education excellence in the era of global pandemic.* The 36th international business information management association conference (IBIMA). 2020, pp. 9900-9904.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

spolu s lekárskym potvrdením o svojej tehotnosti na to, aby bola podľa Zákonníka práce považovaná za tehotnú zamestnankyňu.[9]
Materská rodičovská dovolenka je na Slovensku pomerne veľkorysá a možno ju čerpať až do 3 rokov veku dieťaťa s financovaním zo systému sociálneho poistenia[10] a zo strany štátu[11]. Osamelá zamestnankyňa má však v zmysle ustanovenia § 166 ods. 1 nárok na materskú dovolenku len v rozsahu 37 týždňov. Ak sa o dieťa stará otec aj matka, má matka dieťaťa nárok na 34 týždňov materskej dovolenky a otec dieťaťa nárok na 28 týždňov otcovskej dovolenky, čo je spolu 62 týždňov materskej a otcovskej dovolenky s poberaním dávky materské, na rozdiel od matky samoživiteľky, ktorá má nárok len na 37 týždňov[12]. Tento právny stav je z pohľadu rovnosti a spravodlivosti neudržateľný. Osamelá matka, ktorá nesie celú rodičovskú aj ekonomickú zodpovednosť za dieťa sama, je v praxi znevýhodnená oproti rodičom, ktorí si môžu starostlivosť o dieťa rozdeliť. Súčasná právna úprava neberie do úvahy absenciu druhého rodiča a nezohľadňuje zvýšenú záťaž, ktorej osamelá matka čelí. Zatiaľ čo dvaja rodičia majú nárok až na 62 týždňov materskej a otcovskej dovolenky s finančnou podporou zo systému sociálneho poistenia, samoživiteľka môže poberať materské len 37 týždňov. Takéto nastavenie odporuje princípom rovnosti a osobitnej ochrany zraniteľných skupín v pracovnoprávnych vzťahoch.
Ďalším právom, ktoré prislúcha aj osamelým zamestnankyniam je možnosť požiadať o úpravu pracovného času. V zmysle ustanovenia § 164 zákonníka práce *„ak tehotná žena a žena alebo muž trvale sa starajúci o dieťa do 15 rokov požiadajú o kratší pracovný čas alebo inú vhodnú úpravu určeného týždenného pracovného času, zamestnávateľ je povinný vyhovieť im žiadosti, ak tomu nebránia vážne prevádzkové dôvody.*". Zákon však stanovuje len to, že žiadosť treba podať písomne a zamestnávateľ je povinný na ňu písomne odpovedať. Bolo by užitočné špecifikovať lehotu, ako aj dôvody, pre ktoré môže zamestnávateľ odmietnuť vyhovieť. Keďže nie je možné vymedziť závažné prevádzkové dôvody jednotne pre všetkých zamestnávateľov, zákon by mal zamestnávateľom uložiť povinnosť vymedziť závažné prevádzkové dôvody vo svojom pracovnom poriadku. Tým by sa zabezpečila dostatočná právna istota pre zamestnancov, ako aj jednotný prístup k žiadostiam o prácu na kratší pracovný čas. Za účelné považujeme aj to, aby zamestnanec predkladal vlastné alternatívne návrhy na úpravu pracovného času v súlade s prevádzkovými podmienkami a nenechal celé

[9] Ustanovenie § 40 zákona č. 311/2001 Z. z. zákonník práce v znení neskorších predpisov.
[10] Krippel, M. Aktuálne otázky v sociálnom poistení. In *Aktuálne výzvy pre sociálne zabezpečenie v 21. storočí*. 1. edit. Bratislava: SAP - Slovak Academic Press, 2018, pp. 34-47.
[11] Treľová, S.: Pracovné povinnosti a starostlivosť o rodinu - vybrané otázky . In: S*účasný stav a nové úlohy pracovného práva*. Trnavské právnické dni. Nová Európa - výzvy a očakávania 1. vyd. – Praha (Česko) : Nakladatelství Leges, 2016. pp. 350-364.
[12] Treľová, S. : Rovnaké zaobchádzanie so ženami a mužmi : osobitné pracovné podmienky tehotných žien a matiek v pracovnom pomere. - 1. vyd. - Praha : Nakladatelství Leges, 2019. – pp. 229.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

nastavenie len na zamestnávateľa. Flexibilná úprava pracovného času pre osamelé matky tak nie je nárokovateľná a zamestnávateľovi ani neukladá prísnejšie pravidlá pri posudzovaní žiadosti osamelej zamestnankyne.
Zákonník práce v súčasnosti zároveň umožňuje pracujúcim rodičom požiadať o úpravu pracoviska a práce z domu, avšak zamestnávateľ nie je povinný takúto žiadosť akceptovať. Je na zamestnávateľovi, či sa rozhodne udeliť povolenie na domácku prácu alebo home office alebo nie. Zamestnávateľ je povinný len písomne odpovedať a uviesť dôvody zamietnutia žiadosti. V kontexte digitalizácie pracovného prostredia sa zvýrazňuje sociálna nerovnosť, ktorej čelia osamelé matky pri výkone práce na diaľku alebo v podmienkach vyžadujúcich využívanie informačno-komunikačných technológií. Podľa dostupných údajov neziskovej organizácie Jednorodič je viac ako 170 000 jednorodičovských domácností na Slovensku ohrozených chudobou, čo zásadne obmedzuje ich schopnosť samostatne zabezpečiť potrebné technické vybavenie, ako sú počítač, stabilné internetové pripojenie či vhodné pracovné prostredie v domácnosti. V prípadoch, keď zamestnávateľ neposkytne pracovné prostriedky alebo nehradí súvisiace výdavky, predstavuje práca z domu pre túto skupinu zamestnankýň nie výhodu, ale prekážku v prístupe k zamestnaniu. Zákonník práce v ustanovení § 145 ods. 1 síce predpokladá možnosť poskytovania náhrady výdavkov pri práci z domácnosti, avšak ich úhrada je viazaná na preukázanie skutočne vzniknutých nákladov a závisí od dohody medzi zamestnancom a zamestnávateľom.[13] V prípade samoživiteliek, ktoré často žijú v ekonomicky zraniteľných podmienkach[14], môže byť tento mechanizmus prakticky nevyužiteľný pre nemožnosť predfinancovať[15] výdavky z vlastných prostriedkov. Výkon práce z domácnosti tak môže byť nástrojom ako pomôcť samoživiteľkám skĺbiť rodinný a pracovný život ale len ak im na to budú vytvorené podmienky.

Dobrá prax v Európskej únii a návrhy *de lege ferenda*

V Európskej únii bolo podľa ostatných štatistických zisťovaní k roku 2020 až 195,4 milióna jednoosobových domácností. Takmer v tretine z týchto domácností (29 %) žili aj deti. Približne 14 % domácností s deťmi (7,8 milióna domácností) tvorili domácnosti s jedným rodičom, čo predstavuje 4 % zo všetkých domácností. Najvyšší počet jednorodičovských domácností je vo Švédsku, až 34 %, pričom najnižšie

[13] Treľová, S., Hlásny, M.: Digitálna éra a jej odraz v očakávaniach zamestnávateľov a zamestnancov. 1. vyd. – České Budějovice (Česko) : Nová Forma, 2023. pp. 142.
[14] Plaza, J., Šestáková, B.: Rozdielna pláca za rovnakú prácu: gender pay gap na Slovensku. In *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore.* 2024 (elektronický dokument). pp. 460.
[15] Plaza, J.: Rozdielne zdaňovanie pohlaví: krok k spravodlivejšiemu trhu práce? *In Bratislavské právnické fórum*. 2024 (elektronický dokument). pp.28.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

podiely boli zaznamenané v Chorvátsku (5 %), Rumunsku (7 %) a Fínsku (8 %).[16] V období rokov 2009–2019 došlo k nárastu zamestnanosti medzi osamelými rodičmi s deťmi v Európskej únií. Zamestnanosť osamelých žien s deťmi vzrástla z 69 % na 74 %, zatiaľ čo u osamelých mužov s deťmi vzrástla z 83 % na 86 %. Napriek tomuto nárastu zostáva zamestnanosť osamelých žien s deťmi výrazne nižšia ako u osamelých mužov s deťmi. Okrem toho, osamelé matky s deťmi častejšie pracujú na kratší pracovný čas alebo prostredníctvom atypických pracovnoprávnych vzťahov, čo vedie k nižšej sociálnej istote ako vyššiemu riziku chudoby. Práve vysoká miera chudoby medzi osamelými rodičmi je ďalším závažným problémom.[17] Priemerný podiel osamelých rodičov ohrozených chudobou v EÚ je viac ako 33 %, pričom ženy tvoria približne 85 % všetkých osamelých rodičovských domácností. Tento vysoký podiel je výsledkom kombinácie faktorov, ako sú nižšie mzdy, častejšie zastúpenie v pracovných pomeroch na dobu určitú, atypických pracovnoprávnych vzťahoch a pracovných pomeroch s kratším pracovným časom, ako aj nedostatočná dostupnosť a vysoké ceny služieb starostlivosti o deti.[18]

Na základe štúdie *The Situation of Single Parents in the EU* (2020) možno konštatovať, že najlepšie podmienky pre samoživiteľov v rámci Európskej únie dlhodobo vytvárajú predovšetkým severské krajiny, najmä Švédsko, Dánsko a Fínsko. Tieto štáty sa vyznačujú komplexným systémom verejných politík zameraných na podporu samoživiteliek, ktorý zahŕňa dostupnú a kvalitnú starostlivosť o deti, rozsiahle možnosti flexibilných foriem zamestnania, ako aj nadštandardné sociálne zabezpečenie.[19] Dôležitým prvkom ich legislatívneho prístupu je dôraz na rodovú rovnosť a aktívnu politiku trhu práce, ktorá vytvára priaznivé podmienky pre integráciu osamelých rodičov do pracovného procesu bez toho, aby bola ohrozená ich schopnosť zabezpečiť starostlivosť o nezaopatrené deti.[20]

Medzi príklady dobrej praxe pri poskytovaní rodičovskej dovolenky možno zaradiť v Európskej únií napríklad Španielsko, kde na základe rozhodnutia ústavného súdu Španielska č. 109/2024 patrí osamelej matke nárok na platené rodičovské voľno

[16] Eurostat. (online). Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20210601-2#:~:text=In%202020%2C%20there%20were%20195.4,for%204%25%20of%20total%20households. Údaje boli získané: 25.05.2025.

[17] Kislev, E.: Singlehood as an identity. In *European Review of Social Psychology*, 2023. *35*(2), pp. 265.

[18] The Situation of Single Parents in the EU. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies PE 659.870 - November 2020.

[19] Pozri napr.: Homola Nevická, D., Hamuľák, J.: The work-life balance in the EU - has Slovakia become a second Sweden? In: *The Lawyer Quarterly*. Praha (Česko) : Akademie věd České republiky. Ústav státu a práva AV ČR. Roč. 13, č. 4 (2023), pp. 381-387. alebo Hamuľák, J., Homola Nevická, D.: Švédsky model rodičovskej dovolenky - cesta k rovnoprávnosti? In: *Európsky pilier sociálnych práv a spoločnosť 5.0*. Praha (Česko) : Nakladatelství Leges, 2018.pp. 248-258.

[20] Tamtiež.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

v rozsahu až 26 týždňov. V minulosti mali osamelé matky nárok len na 16 týždňov rodičovskej dovolenky, pričom na základe predmetného rozhodnutia sa im poskytuje rovnaký nárok ako matkám, ktoré dieťa vychovávajú s druhým rodičom.[21] Na základe informácií z Fínskej sociálnej poisťovne Kela týkajúcich sa rodičovskej dovolenky pre samoživiteľky možno konštatovať, že Fínsko poskytuje rovnaké práva na rodičovskú dovolenku a príspevky všetkým rodičom, bez ohľadu na to, či žijú sami alebo s druhým rodičom. Rodičovská dovolenka trvá 320 pracovných dní (približne 14 mesiacov), pričom rodičia si môžu rozdeliť tieto dni. Ak je rodič sám, môže vyčerpať všetkých 320 dní rodičovskej dovolenky.[22] V Nemecku majú osamelí rodičia rovnaké práva na rodičovskú dovolenku a príspevky ako páry. Zamestnanci a zamestnankyne majú nárok na rodičovskú dovolenku do 3 rokov veku dieťaťa. Počas rodičovskej dovolenky nie je vyplácaná mzda, ale rodičia môžu požiadať o rodičovský príspevok. Osamelí rodičia môžu získať rodičovský príspevok na obdobie až 14 mesiacov, pričom môžu požiadať aj o navýšenie ak ich pracovný čas presahoval 25 hodín týždenne. Okrem toho môžu požiadať o doplnkový príspevok na dieťa, ak ich mesačný príjem nepostačuje na pokrytie potrieb rodiny.[23]V Rakúsku majú osamelí rodičia nárok na rodičovskú dovolenku a príspevky podobne ako páry rodičov, pričom legislatíva im poskytuje flexibilitu pri výbere medzi dvoma systémami rodičovskej dovolenky: príjmovým a paušálnym. Pre osamelých rodičov, ktorí nemajú partnera s nárokom na rodičovskú dovolenku, platí, že môžu využiť plnú dĺžku rodičovskej dovolenky až do 24 mesiacov veku dieťaťa. Ak rodič plánuje čerpať rodičovskú dovolenku po 22. mesiaci veku dieťaťa, musí zamestnávateľovi písomne potvrdiť, že ide o osamelého rodiča, inak môže byť rodičovská dovolenka ukončená po 22 mesiacoch. Okrem toho, osamelí rodičia môžu požiadať o rôzne prídavky, ako je rodinný bonus, prídavky na deti a ďalšie sociálne dávky, ktoré im pomáhajú zabezpečiť finančnú podporu počas obdobia rodičovskej dovolenky.[24]

Príkladom dobrej praxe v oblasti kompenzácie nákladov a poskytovania vybavenia pri domáckej práci či telepráci možno z krajín EÚ uviesť najmä Španielsko a Belgicko. Španielsko predstavuje jeden z mála európskych štátov, ktorý legislatívne zaviedol povinnosť zamestnávateľov hradiť reálne náklady súvisiace s prácou na diaľku. V

[21] Ústavný súd Španielska. (online). Dostupné na: www.tribunalconstitucional.es Údaje boli získané: 30.05.2025.

[22] Sociálna poisťovňa Fínska. (online). Dostupné na: https://www.kela.fi/on-parental-leave#single-parent-families. Údaje boli získané: 30.05.2025.

[23] Internetový zdroj. (online). Dostupné na: https://www.eu-gleichbehandlungsstelle.de/eugs-en/eu-citizens/information-center/family-and-children#:~:text=Fathers%20and%20mothers%20can%20receive,in%20looking%20after%20the%20child. Údaje boli získané: 30.05.2025.

[24] Internetový zdroj. (online). Dostupné na: https://www.servicesaustralia.gov.au/how-much-parental-leave-pay-you-can-get-for-child-born-or-adopted-from-1-july-2023?context=64479. Údaje boli získané: 30.05.2025.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

reakcii na zvýšený výskyt práce z domu počas pandémie COVID-19 prijalo Španielsko zákon č. 10/2021 z 9. júla 2021, podľa ktorého je zamestnávateľ povinný poskytnúť alebo uhradiť zamestnancovi náklady spojené s používaním nástrojov, prostriedkov, zariadení a technológií potrebných na výkon práce z domu, ak zamestnanec vykonáva prácu na diaľku v rozsahu najmenej 30 % z celkového pracovného času počas referenčného obdobia troch mesiacov. Táto povinnosť musí byť zároveň konkretizovaná v písomnej dohode o práci na diaľku, ktorá je súčasťou pracovnej zmluvy alebo jej dodatku a zahŕňa aj určenie spôsobu a výšky kompenzácie nákladov. Medzi náklady, ktoré je zamestnávateľ povinný uhradiť, patria okrem iného výdavky na internetové pripojenie, elektrickú energiu, softvér a hardvér, pokiaľ nie sú zabezpečené zamestnávateľom.[25]

Belgická pracovnoprávna legislatíva ukladá zamestnávateľovi povinnosť zabezpečiť všetky pracovné pomôcky, ktoré zamestnanec pri výkone svojej práce potrebuje, a to bez toho, aby zamestnanec musel znášať náklady s tým spojené. V prípade, že má zamestnanec používa vlastné zariadenia, napríklad počítač, telefón alebo internetové pripojenie, má právo na finančnú kompenzáciu od zamestnávateľa, ktorá sa dojednáva v pracovnej zmluve. V praxi je uvedené realizované prostredníctvom paušálnych náhradných platieb, ktoré slúžia na pokrytie režijných nákladov, pričom ich výška je v priemere od približne 30 do 130 eur mesačne v závislosti od rozsahu používania súkromných zariadení a konkrétnych dohodnutých podmienok.[26]

Na zlepšenie postavenia samoživiteliek v pracovnoprávnych vzťahoch je nevyhnutné prijať po vzore krajín EÚ cielené legislatívne a sociálne opatrenia, ktoré zabezpečia rovnaký prístup k rodičovskej dovolenke, flexibilné pracovné podmienky a finančnú podporu ako aj odstránenie nerovnosti na trhu práce. Dôležitá je tiež dostupnosť práce z domácnosti a flexibilných pracovnoprávnych vzťahov, ktoré umožnia samoživiteľkám efektívnejšie kombinovať pracovné a rodinné povinnosti. Ďalej je potrebné posilniť systém sociálnej ochrany tak, aby zahŕňal špecifické potreby osamelých rodičov a predchádzal riziku chudoby. Tieto opatrenia by mohli významne prispieť k zvýšeniu pracovnej a sociálnej inklúzie samoživiteliek.

V Slovenskej republike majú zamestnanci a zamestnankyne možnosť čerpať rozsiahle obdobie materskej a rodičovskej dovolenky, ktoré môže trvať až do veku dieťaťa 3 alebo 6 rokov. Ide o relatívne dlhé časové úseky, počas ktorých často dochádza k personálnym a organizačným zmenám na pracovisku.[27] Návrat po materskej alebo rodičovskej dovolenke zo spomínaných dôvodov prináša pre

[25] Článok 1 ods. 1 a čl. 12 zákona č. 10/2021. Dostupné na: https://www.boe.es/eli/es/l/2021/07/09/10

[26] European Labor Agency. (online). Dostupné na: https://www.ela.europa.eu/en/news/working-home-belgium údaje boli získané: 31.07.2025.

[27] Treľová, S., Matlák, J.: Sociálne aspekty zosúlaďovania súkromného a pracovného života. In: *Slaďování soukromého a pracovního života* 1. vyd. Praha (Česko) : Wolters Kluwer. 2023. pp. 115-128.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

zamestnankyne potrebu dobiehať zameškané pracovné úlohy a adaptovať sa na zmenené pracovné podmienky, čo predstavuje významnú bariéru ich reintegrácie do pracovného procesu. V tejto súvislosti môžu byť efektívnym nástrojom na elimináciu týchto prekážok online školenia organizované zamestnávateľom, ktorých účasť by mala byť dobrovoľná. Tieto školenia by prebiehali online počas materskej dovolenky alebo rodičovskej dovolenky a umožnili by jednoduchší návrat matkám do pracovného procesu.

V zmysle ustanovení Zákonníka práce je zamestnávateľ povinný zachovať zamestnankyni pôvodné pracovné miesto pri jej návrate z materskej dovolenky. Pri návrate zamestnanca alebo zamestnankyne z rodičovskej dovolenky však platia menej prísne pravidlá, keďže zamestnávateľ je povinný zabezpečiť len pracovné miesto zodpovedajúce pracovnej zmluve, ktoré nemusí byť totožné s pôvodným pracovným miestom, z ktorého zamestnanec či zamestnankyňa odišli v zmysle ustanovenia § 157 zákonníka práce. Navrhujeme preto zaviesť garanciu návratu na totožnú pracovnú pozíciu nielen po materskej, ale aj po rodičovskej dovolenke. Takýto právny mechanizmus by eliminoval obavy zamestnancov a zamestnankýň z negatívnych dôsledkov plnenia rodičovských povinností a poskytol aj osamelým matkám vyššiu právnu istotu.

Ďalej odporúčame zvážiť komplexnejšiu a detailnejšiu právnu úpravu žiadosti zamestnancov a zamestnankýň s deťmi do 15 rokov o úpravu pracovného času a pracoviska. V prvom rade by bolo vhodné, aby zákonník práce explicitne stanovil formálne náležitosti takejto žiadosti, čím by sa zabezpečila právna istota pre obe strany pracovnoprávneho vzťahu. Zamestnávateľ by mal byť povinný vypracovať vnútorné predpisy, ktoré jednoznačne definujú kritériá „vážnych prevádzkových dôvodov" pre odmietnutie žiadosti, ako aj formu a obsah žiadosti vrátane možnosti uviesť alternatívne návrhy usporiadania pracovného času. Takýto prístup by prispel k transparentnosti a predvídateľnosti rozhodovania, čo by znížilo riziko konfliktných situácií na pracovisku. Ďalej je nevyhnutné zlepšiť právnu ochranu zamestnancov, najmä samoživiteliek, pri výkone práce z domu alebo v režime home office. V tejto súvislosti navrhujeme zákonnú povinnosť zamestnávateľa zabezpečiť potrebné technické vybavenie a primerané náhrady súvisiacich výdavkov, a to bez neprimeraných podmienok, ktoré by mohli znemožniť ich uplatnenie. Zamestnávateľ je už dnes povinný poskytnúť zamestnancovi prostriedky na výkon práce avšak nie je povinný poskytovať zamestnancom a zamestnankyniam paušál vopred pri práci z domácnosti. Takáto právna úprava by predstavovala dôležitý krok k zlepšeniu pracovnoprávneho postavenia samoživiteliek a prispeje k naplneniu princípov rovnosti a sociálnej spravodlivosti v pracovnoprávnych vzťahoch.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

Záver

Slovenská republika deklaruje záväzok zabezpečiť rovnosť príležitostí a ochranu zamestnancov a zamestnankýň v pracovnoprávnych vzťahoch, avšak v prípade zamestnaných samoživiteliek ide často len o formálne nastavenie právnych rámcov bez reálnej implementácie účinných mechanizmov podpory. Ako sme v článku preukázali, absencia osobitného právneho statusu pre túto skupinu žien, nedostatočné nástroje na zosúladenie pracovného a rodinného života a nízka miera prístupnosti flexibilných foriem práce majú za následok, že právna úprava nedokáže reagovať na ich špecifické potreby. Autorka je presvedčená, že zlepšenie postavenia zamestnankýň samoživiteliek v si vyžaduje nielen precíznejšiu právnu úpravu, ale najmä jej dôslednú aplikáciu a vymožiteľnosť. Kľúčovým krokom je prijatie systémových opatrení, ktoré by zabezpečili nárokovateľnú flexibilitu pracovného času a prístup k práci na diaľku pri zachovaní právnej istoty a cielené programy podpory zo strany zamestnávateľov. Digitalizácia pracovného prostredia má potenciál zlepšiť situáciu samoživiteliek, avšak iba za predpokladu, že bude sprevádzaná legislatívnymi a sociálnymi nástrojmi, ktoré eliminujú bariéry prístupu k technológiám, nakoľko je viac ako polovica samoživiteľov a samoživiteliek na Slovensku ohrozených chudobou a nemôžu si dovoliť financovať potrebné vybavenie na prácu z domácností alebo platiť preddavky bez prístupu k finančným prostriedkom vopred zo strany zamestnávateľa. Na základe vykonanej analýzy si autorka dovoľuje konštatovať, že samotná existencia antidiskriminačných ustanovení a formálne deklarovaná ochrana nestačia. Je potrebné zamerať sa na ich praktickú účinnosť, zvyšovanie informovanosti zamestnávateľov aj inšpektorátov práce, ako aj zavedenie opatrení, ktoré budú reflektovať osobitné postavenie osamelých matiek v pracovnoprávnych vzťahoch. Bez takýchto zmien zostane postavenie žien samoživiteliek aj naďalej marginalizované a ich rovný prístup k zamestnaniu len deklaratórnou snahou.

Zoznam použitej literatúry

1. Barancová, H. a kol. *Zákonník práce*. *Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2019, pp. 1520.
2. Ea Høg Utoft, Mante Vertelyte, Grace Gao.: Women academics' ambivalent experiences of singlehood and international mobility. In *Women's Studies International Forum 107*. (2024), article no. 102990.
3. Kislev, E.: Singlehood as an identity. In *European Review of Social Psychology*, 2023. *35*(2), pp. 258-292.
4. Krippel, M. Aktuálne otázky v sociálnom poistení. In *Aktuálne výzvy pre sociálne zabezpečenie v 21. storočí*. 1. edit. Bratislava: SAP - Slovak Academic Press, 2018, pp. 34-47.

doi: 10.46282/bpf.2025.28

5. Plaza, J.: Rozdielne zdaňovanie pohlaví: krok k spravodlivejšiemu trhu práce? *In Bratislavské právnické fórum*. 2024 (elektronický dokument). pp.27-37.
6. Plaza, J., Šestáková, B.: Rozdielna pláca za rovnakú prácu: gender pay gap na Slovensku. In *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore.* 2024 (elektronický dokument). pp. 455-467.
7. Poruban, A. Právo na návrat do práce po rodičovskej dovolenke a diskriminácia. In *Sine amicitia vitam est nullam: pro memoria prof. Zdeňky Gregorovej*. Praha: Nakladatelství Leges, 2019, pp. 212-221.
8. Treľová, S. Reconciling of work and family life of mother with employee status. In *Sustainable economic development and advancing education excellence in the era of global pandemic.* The 36th international business information management association conference (IBIMA). 2020, pp. 9900-9904.
9. Treľová, S., Hlásny, M.: Digitálna éra a jej odraz v očakávaniach zamestnávateľov a zamestnancov. 1. vyd. – České Budějovice (Česko) : Nová Forma, 2023.
10. Treľová, S., Matlák, J.: Sociálne aspekty zosúlaďovania súkromného a pracovného života. In: *Slaďování soukromého a pracovního života* 1. vyd. Praha (Česko) : Wolters Kluwer. 2023. pp. 115-128.
11. Treľová, S.: Pracovné povinnosti a starostlivosť o rodinu - vybrané otázky . In: *Súčasný stav a nové úlohy pracovného práva*. Trnavské právnické dni. Nová Európa - výzvy a očakávania 1. vyd. – Praha (Česko) : Nakladatelství Leges, 2016. pp. 350-364.
12. Treľová, S. : Rovnaké zaobchádzanie so ženami a mužmi : osobitné pracovné podmienky tehotných žien a matiek v pracovnom pomere. - 1. vyd. - Praha : Nakladatelství Leges, 2019.
13. Van den Berg, L., Verbakel, E.: Trends in singlehood in young adulthood in Europe. In *Advances in Life Course Research*. Volume 51, March 2022, article n. 100449.

Kontaktné údaje

Mgr. Denisa Homola Nevická, PhD.
denisa.nevicka@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.28

Criminal Law, Criminology and Criminalistics Section

Directing Criminal Law in the Digital Age

Sekcia trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Smerovanie trestného práva v digitálnej dobe

KRYPTOAKTÍVA – AKTUÁLNE PRÁVNE A EKONOMICKÉ TRENDY

CRYPTO-ASSETS – CURRENT LEGAL AND ECONOMIC TRENDS

Jozef Čentéš[1], Ján Šanta[2]

Abstrakt: V predmetnom príspevku sa jeho autori zaoberajú najmä aktuálnou právnou úpravou kryptoaktív tak na úrovni Európskej únie, ako aj právnou úpravou platnou v Slovenskej republike. Analyzujú preto predovšetkým Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2023/1114 o trhoch s kryptoaktívami (MiCA), ktoré sa týka regulácie kryptoaktív a digitálnych aktivít v rámci finančného trhu. V nadväznosti na toto nariadenie sa venujú súvisiacemu zákonu č. 248/2024 Z. z. o niektorých povinnostiach a oprávneniach v oblasti kryptoaktív a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Obe tieto právne normy autori považujú za prelomové v oblasti nových technológii. Okrem toho obsahom príspevku sú aj ekonomické trendy týkajúce sa kryptoaktív, ktoré uvádzaná právna úprava významne reguluje tým, že zavádza povinnosti súvisiace s novými licenciami pre podnikateľské subjekty, predmetom ktorých sú kryptoaktíva, tým počet týchto subjektov výrazne znižuje, tiež zavádza dohľad NBS nad nimi a mnohé ďalšie povinnosti, čím uvádzané ekonomické aspekty značne limituje.

Kľúčové slová: kryptoaktíva, Bitcoin, právna úprava, MiCA, ekonomické aspekty, trestná činnosť

Abstract: In this paper, the authors primarily address the current legal framework of crypto-assets both at the level of the European Union and within the Slovak Republic. Their analysis focuses in particular on Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets (MiCA), which concerns the regulation of crypto-assets and digital activities within the financial market. In connection with this regulation, they also examine Act No. 248/2024 Coll. on Certain Obligations and Rights in the Field of Crypto-assets and on Amendments and Supplements to Certain Acts. The authors regard both of these legal instruments as groundbreaking in the area of new technologies. In addition, the paper discusses the economic trends

[1] Katedra Trestného práva, kriminológie a kriminalistiky Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

[2] Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

doi: 10.46282/bpf.2025.29

related to crypto-assets, which are significantly regulated by the mentioned legal framework. This is achieved by introducing obligations linked to new licenses for business entities dealing with crypto-assets, thereby considerably reducing their number, as well as by establishing supervision by the National Bank of Slovakia and imposing many other obligations, which substantially limit the indicated economic aspects.

Key words: crypto-assets, Bitcoin, legal framework, MiCA, economic aspects, criminal activity

Úvod

Umelá inteligencia (AI) je v súčasnosti najinovatívnejšia a najviac investovaná kategória v porovnaní so všetkými ostatnými technológiami, pretože sa do nej celosvetovo investujú stovky miliárd eur ročne, ktoré majú navyše stúpajúcu tendenciu.

Umelá inteligencia môže v niektorých prípadoch fungovať aj bez ľudského zásahu prostredníctvom blockchainu, a to tak, že bude niektoré riešenia priamo produkovať, bude tiež konvertovať to, čo AI produkuje, a to na skutočnú silu, ktorou je energia a výpočtový výkon pre AI. A práve umelá inteligencia a blockchain, ktorý je absolútnym základom ďalej analyzovaným kryptoaktív, sú tými technologickými trendami, ktoré budú v budúcnosti určovať všetky podstatné vývojové trendy. V súvislosti s týmito trendami nemožno opomenúť ani spomínané kryptoaktíva, ktoré možno skúmať z hľadiska viacerých aspektov.

Príkladom využívania AI sú aj analýzy transakcií kryptoaktív na zisťovanie výnosu z trestnej činnosti. V takýchto prípadoch je totiž potrebné vykonať podrobnú analýzu transakcie a nachádzať indikátory, ktoré by mohli odkazovať na prevod kryptoaktív. Po vykonaní tejto detailnej analýzy transakcie je potrebné pristúpiť k analýze samotného protokolu, ktorá má viacero úrovní. Najkomplexnejšia úroveň súvisí s analýzou zdrojového kódu protokolu napísaného v programovacom jazyku. Táto komplexná analýza protokolov je náročná z časového a kvalifikačného hľadiska. Čiastočným riešením je využitie nástrojov umelej inteligencie, ktoré aj keď v súčasnosti ešte v tomto smere nedosahujú vysokú mieru spoľahlivosti, môžu byť najmä vďaka svojej škálovateľnosti významným faktorom pozitívne ovplyvňujúcim časové a kvalifikačné hľadisko pri komplexnej analýze protokolov.[3]

V analyzovaných prípadoch totiž treba vychádzať z toho, že decentralizovane existujú spôsoby a metódy uchovávania jednotlivých transakcií a ich záznamov a sú

[3] DAVID, I., ZHOU, L., et al. Do you still need a manual smart contract audit?. Cryptography and Security (cs.CR). June 21, 2023. https://doi.org/10.48550/arXiv.2306.12338

doi: 10.46282/bpf.2025.29

aktívne využívané mnohými decentralizovanými systémami zabezpečujúcimi prevod kryptoaktív medzi jednotlivými distribuovanými databázami transakcií.[4]
Ďalším príkladom využívania umelej inteligencie aj v súvislosti s kryptoaktívami je dark web, o ktorom je známe, že väčšina jeho aktivít je jurisdikciami takmer všetkých krajín považovaná za aktivity nelegálne. Takými aktivitami, okrem obchodu s kryptoaktívami, sú napr. obchod zahŕňajúci psychotropné a omamné látky, ich prekurzory, liečivá vydávané na lekársky predpis, strelné, chemické a biologické zbrane, výbušniny, návody na zhotovenie uvedených látok/vecí, služby nájomných vrahov, teroristických organizácií, falšované dokumenty a peniaze a v najhlbších vrstvách dark webu je možné nájsť aj taký citlivý obsah, ako napr. detská pornografia alebo záznamy dokumentujúce tortúru ľudí alebo zvierat. Na dark webe sa nachádzajú aj sekcie zamerané na výmenu alebo predaj citlivých informácií týkajúcich sa napr. medicínskych záznamov, utajených vládnych aktivít, hackingu, interného fungovania extrémistických skupín a podobne.[5] A práve vyhľadávanie a analýza takýchto nezákonných aktivít je ďalšou výzvou pre umelú inteligenciu.
V predmetnom príspevku sa okrem úvodných konštatovaní o prienikoch umelej inteligencie a kryptoaktív zameriavame na niektoré z právnych a ekonomických aspektov kryptoaktív, ktoré sú úzko späté aj s aspektami trestnoprávnymi.

K niektorým právnym aspektom kryptoaktív

K najdôležitejšej a najaktuálnejšej právnej úprave EÚ v tejto oblasti patrí Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937 (MiCA).
Jeho ustanovenia o stablecoinoch (ide o typ kryptoaktív so stabilnejšou hodnotou vo vzťahu k nejakému inému aktívu, kryté napr. oficiálnymi menami alebo komoditami) nadobudli účinnosť 30. júna 2024 a celé nariadenie je účinné od 31. decembra 2024.
V tomto nariadení sa stanovujú jednotné požiadavky na verejnú ponuku kryptoaktív iných, než sú tokeny naviazané na aktíva a tokeny elektronických peňazí, tokenov naviazaných na aktíva a tokenov elektronických peňazí, a ich prijatie na obchodovanie na obchodnej platforme, ako aj požiadavky na poskytovateľov služieb kryptoaktív. Tiež sa v ňom stanovujú:

[4] BELCHIOR, R., DIMOV, D., KARADJOV, Z., et al. Harmonia: Securing Cross-Chain Applications Using Zero-Knowledge Proofs. TechRxiv. June 03, 2024. 10.36227/techrxiv.170327806.66007684/v2
[5] BESHIRI, S. Arber, SUSURI, Arsim, Dark Web and Its Impact in Online Anonymity and Privacy: A Critical Analysis and Review, Journal of Computer and Communications, Prizren: University of Prizren, 2019.

doi: 10.46282/bpf.2025.29

a) požiadavky na transparentnosť a sprístupňovanie informácií v súvislosti s emisiou kryptoaktív, ich verejnou ponukou a prijímaním na obchodovanie na obchodnej platforme pre kryptoaktíva,
b) požiadavky na udeľovanie povolení poskytovateľom služieb kryptoaktív, emitentom tokenov naviazaných na aktíva a emitentom tokenov elektronických peňazí, a dohľad nad nimi, ako aj požiadavky na ich činnosť, organizáciu a riadenie,
c) požiadavky na ochranu držiteľov kryptoaktív pri emitovaní kryptoaktív, ich verejnej ponuke a prijatí na obchodovanie,
d) požiadavky na ochranu klientov poskytovateľov služieb kryptoaktív a
e) opatrenia na predchádzanie obchodovaniu s využitím dôverných informácií, neoprávnenému sprístupneniu dôverných informácií a manipulácii s trhom v súvislosti s kryptoaktívami s cieľom zabezpečiť integritu trhov s kryptoaktívami.

Uvedené nariadenie tak predstavuje najrozsiahlejší rámec pre reguláciu kryptoaktív na úrovni EÚ. Pokrýva široké spektrum činností vrátane emitovania, obchodovania a súvisiacich služieb s cieľom chrániť investorov a zabezpečiť integritu trhu. MiCA zavádza štandardizované definície a ochranné opatrenia na zabránenie zneužitia finančných prostriedkov, na ktoré dohliadajú úrady EÚ, ako aj národné orgány jednotlivých členských krajín. Uľahčuje cezhraničné operácie pomocou pasportizácie, zlepšuje transparentnosť a bojuje proti manipulácii na trhu. Toto nariadenie vyžaduje od spoločností pre obchodovanie s kryptoaktívami predloženie tzv. bielej knihy (White Paper) a definuje služby, ktoré vyžadujú povolenie.

MiCA sa inšpirovala reguláciou cenných papierov a prináša komplexný rámec pre trh s kryptoaktívami v celej EÚ. Tieto pravidlá nezabránia len zneužívaniu investorov, ale podporia inovácie a rast nových projektov. Licenčný proces a dohľad budú podobné ako v iných finančných sektoroch. Nové pravidlá znamenajú potrebu povolenia od NBS pre spoločnosti poskytujúce služby kryptoaktív. Doposiaľ totiž týmto spoločnostiam stačila len bežná živnosť. MiCA stanovuje jasné pravidlá a znižuje právnu neistotu, čo môže prilákať kapitál do krajiny. Vďaka pasportizácii sa otvárajú dvere pre slovenské kryptopodniky, ktoré môžu teraz voľne pôsobiť na trhoch celej EÚ s jedným povolením, čím sa zvýši konkurencieschopnosť. Regulačné kroky EÚ, ako je MiCA a ďalšie, môžu ovplyvniť regulačné snahy aj v iných častiach sveta vrátane Spojených štátov amerických, ak EÚ úspešne implementuje tieto pravidlá a zabezpečí stabilný a predvídateľný kryptotrh. Ak by táto regulácia prispela k zvýšeniu dôvery na trhu s kryptoaktívami v EÚ, mohlo by to viesť k zvýšenému záujmu investorov o tento sektor. Dôvera investorov je často kľúčovým faktorom, ktorý ovplyvňuje schválenie takýchto finančných nástrojov regulačnými orgánmi.

Zároveň, ak by MiCA posilnila európsky trh s kryptoaktívami a vytvorila lepšie regulačné podmienky pre spoločnosti v tomto sektore, zvýšil by sa konkurenčný tlak na americké krypto ETF fondy. Americké regulačné úrady by museli reagovať na medzinárodné zmeny, aby tak udržali konkurencieschopnosť svojho trhu. MiCA so

doi: 10.46282/bpf.2025.29

sebou nesie aj potenciálne nevýhody a nedostatky, ako napríklad fakt, že zatiaľ komplexnejšie neupravuje decentralizované financovanie (DeFi) ani NFT, čo môže spôsobiť právne nejasnosti a otázky. Stablecoiny neviazané na menu EÚ budú zakázané, ak budú mať viac ako 1 milión transakcií denne, čo môže mať negatívny dopad na inovácie v oblasti kryptomien.
Dodržiavanie pravidiel MiCA bude znamenať zvýšenú byrokraciu a náklady pre podniky, najmä pre menšie spoločnosti, ktoré predtým neboli podrobené obdobným finančným reguláciám. Tieto potenciálne nevýhody by mohli mať vplyv na konkurencieschopnosť a inováciu v oblasti kryptomien a blockchain technológií v rámci EÚ.
Regulácia MiCA prináša Slovensku a celej EÚ nové príležitosti a perspektívy v oblasti kryptoaktív, vytvára podmienky pre dynamický a inovatívny rozvoj digitálnej ekonomiky a posilňuje postavenie Európy ako lídra v tomto sektore. Je to krok vpred, ktorý nás posúva do digitálnej budúcnosti, plnej príležitostí a bezpečnosti.
Zostáva ale otázka, či tieto pravidlá splnia svoje stanovené ciele a či budú férové pre všetky spoločnosti, najmä tie menšie, pre obchodovanie s kryptoaktívami.[6]
Zákon č. 248/2024 Z. z. o niektorých povinnostiach a oprávneniach v oblasti kryptoaktív a o zmene a doplnení niektorých zákonov je implementáciou citovaného nariadenia. Vzhľadom na to, že nariadenie MiCA je priamo účinné, zákon obsahuje ustanovenia, ktoré sú nevyhnutné na jeho hladkú aplikáciu v Slovenskej republike. Zákon teda upravuje len niektoré práva a povinnosti osôb, na ktoré sa priamo vzťahuje nariadenie MiCA a dohľad nad tými osobami v Slovenskej republike v rozsahu podľa tohto nariadenia.
Zákon primárne rieši pôsobnosť Národnej banky Slovenska ako určeného príslušného orgánu dohľadu a jej právomoci a ustanovuje sankcie za porušenie nariadenia alebo zákona.
Konkrétne § 5 tohto zákona stanovuje povinnosť pre poskytovateľov služieb kryptoaktív, emitentov tokenov naviazaných na aktíva, banky, ktoré sú oprávnené emitovať tokeny naviazané na aktíva, banky a inštitúcie elektronických peňazí, ktoré sú oprávnené emitovať tokeny elektronických peňazí a finančné subjekty, ktoré sú oprávnené poskytovať služby kryptoaktív, predkladať Národnej banke Slovenska v súlade s čl. 94 ods. 1 písm. a) nariadenia MiCA informácie (výkazy, hlásenia a iné správy), na základe ktorých by Národná banka Slovenska ako orgán dohľadu mohla posudzovať, či dané subjekty spĺňajú nariadenie MiCA, hlavne čo sa týka prudenciálnych požiadaviek. Z tohto dôvodu sa do zákona doplnilo splnomocňovacie ustanovenie pre Národnú banku Slovenska na vydanie opatrenia, ktoré upraví ich

[6] Šanta, J. – Šanta, I.: Virtuálne meny – trestnoprávne a niektoré analyticko – ekonomické aspekty. Praha: Leges, 2023, s. 30

doi: 10.46282/bpf.2025.29

vzory, štruktúru, rozsah, obsah, formu, členenie, termíny, spôsob, postup a miesto predkladania týchto informácií vrátane metodiky na ich vypracúvanie.
Ustanovenie § 7 a § 8 tohto zákona zakotvuje, že v súlade s čl. 93 sa Národná banka Slovenska ustanovuje za orgán dohľadu nad dodržiavaním povinností podľa nariadenia MiCA. Vzhľadom na to, že v Slovenskej republike je jednotný dohľad nad finančným trhom vykonávaný práve Národnou bankou Slovenska, je jej zvolenie za príslušný orgán podľa nariadenia MiCA pochopiteľné. Zároveň sa Národnej banke Slovenska udeľujú všetky právomoci v oblasti dohľadu nad dodržiavaním ustanovení nariadenia MiCA.
Národná banka Slovenska uplatňuje tieto právomoci v oblasti dohľadu a vyšetrovania vo vzťahu k osobám ponúkajúcim kryptoaktíva verejnosti alebo poskytovateľom služieb kryptoaktív a tiež vo vzťahu k osobám, na ktoré sa vzťahuje hlava VI nariadenia MiCA, ktoré sa týka predchádzaniu a zákazu zneužívania trhu zahŕňajúceho kryptoaktíva.
Implementuje sa tiež čl. 115 ods. 3 druhá veta nariadenia MiCA, podľa ktorej členské štáty zabezpečia, aby príslušné orgány dostali informácie a konečný rozsudok v súvislosti s každou udelenou trestnou sankciou a následne ich predložili Európskemu orgánu dohľadu – Európskemu orgánu dohľadu pre bankovníctvo a Európskemu orgánu pre cenné papiere a trhy.
Národná banka Slovenska ako orgán dohľadu udeľujúci povolenie k činnosti podľa nariadenia MiCA, je podľa § 23 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov informovaná jednak o začatí trestného stíhania proti právnickej osobe, ale aj o právoplatnom skončení trestného stíhania. Následne je Národná banka Slovenska povinná predložiť príslušnému Európskemu orgánu dohľadu konečný rozsudok v súvislosti s trestom a ochranným opatrením udelenými dohliadanej osobe.
Ustanovujú sa právomoci Národnej banky Slovenska ukladať opatrenia na nápravu a pokuty. Ak osoba, na ktorú sa vzťahuje tento zákon a nariadenie MiCA, poruší niektorú z povinností danú týmito právnymi predpismi, môže Národná banka Slovenska v súlade s čl. 111 nariadenia MiCA uložiť opatrenie na nápravu alebo pokutu. Pri určovaní druhu a výšky sankcie berie Národná banka Slovenska do úvahy všetky relevantné okolnosti podľa čl. 112 nariadenia MiCA tak, aby uložené sankcie boli účinné, primerané a odrádzajúce.
Čo je tiež podstatné, tento zákon novelizuje ďalších 11 zákonov, a to Trestný zákon, Trestný poriadok, zákon č. 312/2020 Z. z. v platnom znení o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku, zákon č. 455/1991 Z. z. v platnom znení, Živnostenský zákon, zákon č. 483/2001 Z. z. v platnom znení o bankách, zákon č. 431/2002 Z. z. v platnom znení o účtovníctve, zákon č. 595/2003 Z. z. v platnom znení o dani z príjmov, zákon č. 747/2004 Z. z. v platnom znení o dohľade nad

doi: 10.46282/bpf.2025.29

finančným trhom, zákon č. 7/2005 Z. z. v platnom znení o konkurze a reštrukturalizácii, zákon č. 266/2005 Z. z. v platnom znení o ochrane spotrebiteľa pri finančných službách na diaľku a zákon č. 492/2009 Z . z. v platnom znení o platobných službách.[7]

To je zároveň sumarizácia právnych noriem, ktoré v SR upravujú problematiku kryptoaktív.

Aspoň v súvislosti s Trestným zákonom pripomíname, že z § 131 ods. 7 bol touto novelizáciou vypustený pojem virtuálna mena, pretože v súčasnosti je aktuálnym jednotný pojem kryptoaktívum, ktorý vyplýva priamo z citovaného nariadenia MiCA[8]. Ním sa rozumie digitálne vyjadrenie hodnoty alebo práva, ktoré možno prevádzať a elektronicky uchovávať použitím technológie distribuovanej databázy transakcií alebo podobnej technológie.

V súvislosti s Trestným poriadkom uvádzame, že aj tento zákon používa pojem kryptoaktívum a citovaným zákonom č. 248/2024 Z. z. novelizovaný § 96d ods.7 upravujúci zaisťovanie kryptoaktív [9] (ostatné odseky, okrem zmeny pojmu virtuálna mena na kryptoaktívum zostávajú nezmenené) aktuálne znie takto:

„Vlastník kryptoaktíva, ktoré bolo zaistené, alebo iná osoba, ktorej bolo kryptoaktívum zaistené, má právo žiadať o zrušenie alebo obmedzenie zaistenia. O takejto žiadosti musí predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor bezodkladne rozhodnúť. Proti tomuto rozhodnutiu je prípustná sťažnosť. Ak bola žiadosť zamietnutá, vlastník kryptoaktíva, ktoré bolo zaistené, alebo iná osoba, ktorej bolo kryptoaktívum zaistené, ju môže, ak v nej neuvedie iné dôvody, opakovať až po uplynutí 30 dní odo dňa, keď rozhodnutie o jeho predchádzajúcej žiadosti nadobudlo právoplatnosť; inak sa o nej nekoná."

Novela zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Na základe nariadenia MiCA, ktoré predstavuje harmonizovaný rámec pre trhy s kryptoaktívami a ktorým sa ustanovujú osobitné pravidlá pre kryptoaktíva a súvisiace služby a činnosti vrátane povoľovania s pôsobnosťou pre celú Európsku úniu, budú emitenti tokenov naviazaných na aktíva, poskytovatelia služieb kryptoaktív a iné osoby oprávnené vykonávať činnosť v oblasti kryptoaktív potrebovať povolenie od Národnej banky Slovenska na výkon definovaných činností

[7] Šanta, J. – Šanta, I. - Szabová, E.: Virtuálne meny – právna úprava v SR- de lege lata, de lege ferenda. Olomouc: Acta Iuridica Olomucensia 3/2024, s.115

[8] Szabová, E. Aktuálne otázky súvisiace so zaisťovaním vecí v trestnom konaní. In: Nové jevy v ekonomické kriminalitě, 2023: sborník příspěvků z mezinárodní konference k poctě doc. Josefa Kuchty.1. vyd. – Brno Masarykova univerzita, s. 323

[9] Szabová, E. Vybrané praktické problémy využitia prostriedkov na zabezpečovanie informácií v prípravnom konaní. Olomouc. In: Olomoucké právnické dny, 2018: sborník z 12. ročníku mezinárodní vědecké konference, s. 112

doi: 10.46282/bpf.2025.29

súvisiacich s kryptoaktívami. Z tohto dôvodu bolo nutné činnosť týchto osôb vyňať spod pôsobnosti citovaného živnostenského zákona. Činnosť poskytovateľov služieb kryptoaktív a činnosť emitentov tokenov naviazaných na aktíva a emitentov tokenov elektronických peňazí sa pridáva do § 3 ods. 2 písm. a) citovaného zákona, t. j. medzi činnosti, ktoré nie sú živnosťou.

Živnostenské oprávnenie už nebude pre služby spadajúce do pôsobnosti nariadenia MiCA dostačujúce, avšak v súlade s prechodným ustanovením bude možné poskytovať služby na základe už platného živnostenského oprávnenia (oprávnenie na poskytovanie služby zmenárne virtuálnej meny alebo služby peňaženky virtuálnej meny) po obmedzenú dobu – v súlade s čl. 143 ods. 3 nariadenia MiCA, alebo do dňa udelenia povolenia alebo odmietnutia udelenia povolenia na činnosť poskytovateľa služieb kryptoaktív podľa nariadenia MiCA, podľa toho, čo nastane skôr.

Z uvedeného vyplýva, že bolo potrebné doplniť aj prechodné ustanovenie v živnostenskom zákone tak, aby existujúce osoby, ktoré uskutočňujú svoju podnikateľskú činnosť s predmetom činnosti definovaným podľa živnostenského zákona ako živnosť „poskytovanie služby zmenárne virtuálnej meny" alebo „služby peňaženky virtuálnej meny", mohli vykonávať svoju podnikateľskú činnosť až do udelenia povolenia podľa nariadenia MiCA, najneskôr však do 31. 12.2025.

Novela zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Nové ustanovenia tohto zákona sú transpozíciou čl. 146 nariadenia MiCA, ktorým sa rozširuje príloha smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/36/EÚ z 26. júna 2013 o prístupe k činnosti úverových inštitúcií a prudenciálnom dohľade nad úverovými inštitúciami, o zmene smernice 2002/87/ES a o zrušení smerníc 2006/48/ES a 2006/49/ES (ďalej len „smernica CRD") o nové vzájomne uznávané činnosti bánk.

Z hľadiska zrozumiteľnosti sa musia precizovať ustanovenia, ktorým sa dôsledne transponujú čl. 9 ods. 3 smernice CRD, podľa ktorých podnikať v oblasti prijímania vkladov a iných návratných zdrojov od verejnosti sa môže v Slovenskej republike len na základe bankového povolenia.

Osoba podľa osobitných predpisov, konkrétne podľa § 20 ods. 2 písm. h) zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti ao ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorá zabezpečuje plnenie úloh pri ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a financovaním terorizmu, sa musí doplniť do zoznamu funkcií, ktoré podliehajú schvaľovaniu Národnou bankou Slovenska/Európskou centrálnou bankou. Účelom takejto právnej úpravy je najmä obozretný dohľad, pretože táto osoba zodpovedá za dôležitú oblasť v banke a v pobočke zahraničnej banky. V tejto súvislosti sa majú legislatívne upraviť aj súvisiace ustanovenia zákona o bankách.

Na základe poznatkov aplikačnej praxe by sa mala precizovať aj transpozícia čl. 21a a 21b smernice CRD. Národná banka Slovenska ako orgán dohľadu by mala schvaľovať

doi: 10.46282/bpf.2025.29

výnimku z povinnosti získať súhlas podľa § 20a. V súčasnosti takúto výnimku neschvaľuje a § 20a ods. 8 sa spolieha na vlastné vyhodnotenie finančnej holdingovej spoločnosti alebo zmiešanej finančnej holdingovej spoločnosti a následné konkludentné odsúhlasenie výnimky, čo by v aplikačnej praxi mohlo spôsobovať určité problémy.

Nevyhnutným je aj to, aby Národná banka Slovenska spracovávala údaje o individuálnych úveroch poskytnutých fyzickým osobám (spotrebiteľom) nevyhnutné na zabezpečenie finančnej stability, ako aj pre plnenie ostatných úloh Národnej banky Slovenska podľa osobitných predpisov. Tieto údaje sú nevyhnutné na návrh, implementáciu a vyhodnocovanie opatrení na zmiernenie rizík pre finančnú stabilitu.

Praktický význam takýchto opatrení sa potvrdil najprv počas pandémie Covid-19. Limity na rizikové ukazovatele, legislatívne určené na základe zbieraných údajov, sa ukázali ako rozhodujúci faktor odolnosti individuálnych domácností. Podobne sa ich pozitívny vplyv na fyzické osoby potvrdil aj pri náraste úrokových sadzieb - tieto limity prispeli k ľahšiemu zvládnutiu zvýšených nákladov na splácanie dlhov domácností. Navyše sa potvrdila nevyhnutnosť detailných informácií pre analýzu rizík, ktorým môžu byť domácnosti splácajúce úvery vystavené v čase rastúcich úrokových sadzieb. Tieto informácie sú nevyhnutné pre následnú diskusiu o nastavení prípadnej pomoci týmto domácnostiam. Správna kalibrácia týchto opatrení založená na detailných údajoch preto prinesie významné pozitívne sociálne vplyvy, vrátane vplyvov na samotné osoby, ktoré budú dotknuté zberom údajov.

Účelom spracúvania osobných údajov je identifikácia, monitorovanie a vyhodnocovanie rizík pre finančnú stabilitu Slovenskej republiky, ich prevencia a zmierňovanie, kvantifikácia trendov ohrozujúcich stabilitu finančného sektora Slovenskej republiky a vytváranie údajovej základne pre vypracovanie analýz v oblasti finančnej stability Slovenskej republiky a reguláciu v oblasti makro prudenciálnej politiky. Ide o realizáciu úlohy vo verejnom záujme v súlade s povinnosťou Národnej banky Slovenska prispievať k stabilite finančného systému podľa § 2 ods. 3 zákona č. 566/1992 Z. z. o Národnej banke Slovenska v znení neskorších predpisov v spojení s § 1 ods. 1 zákona č. 747/2004 Z. z. o dohľade nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na splnenie uvedenej úlohy. Finančná stabilita je komplexná téma a musí preto vychádzať z komplexných analýz. Na základe týchto analýz má Národná banka Slovenska povinnosť prijímať opatrenia, ktoré zmiernia identifikované riziká. Opatrenia musia byť na jednej strane účinné, ale zároveň by nemali neprimerane obmedzovať nízkorizikové časti trhu. Ďalej je potrebné, aby sa opatrenia navzájom dopĺňali, čím sa zamedzí ich obchádzaniu.

doi: 10.46282/bpf.2025.29

V neposlednom rade musia byť tak samotné opatrenia, ako aj výnimky z nich kalibrované na reálne poskytované úvery, aby boli v praxi využiteľné.
Tieto ciele možno dosiahnuť len dôkladnou znalosťou trhu a detailnými analýzami poskytovaných úverov. Potrebné údaje nie sú dostupné v existujúcom výkazníctve založenom na agregovaných údajoch. Vzhľadom na komplexnosť problematiky ani nie je možné vytvorenie výkazov na základe agregovaných alebo semiagregovaných údajov, ktoré by dokázali zachytiť všetky potrebné informácie o poskytovaní úverov. Je tiež nevyhnutné analyzovať celkové dlhy domácností, čo je možné len prepojením individuálnych informácií z viacerých bánk.[10]
Spracúvanie osobných údajov, aktuálne tiež v súvislosti s kryptoaktívami, má pridanú hodnotu aj pre dotknuté osoby. Prvou je posilnenie finančnej stability. V časoch expanzie a pod vplyvom konkurenčného prostredia spravidla dochádza vo finančnom sektore k podceňovaniu rizika. Vo vzťahu ku klientom sa to prejavuje poskytovaním príliš rizikových úverov. Čím výraznejší je tento trend, tým väčší negatívny vplyv na samotné domácnosti má nasledujúca kríza. Zmiernenie rizík v čase úverového rastu následne vedie k miernejšiemu priebehu finančnej krízy. Aj zadlžené domácnosti ľahšie zvládnu negatívne obdobie, ak sú parametre dlhu primerané ich finančnej situácii. Účinné nástroje makro prudenciálnej politiky zmiernia celospoločenské dosahy krízy, ako rast nezamestnanosti a pokles príjmu, ktoré v kríze najviac postihujú práve domácnosti. Zlepšením stability systému sa zároveň zlepší dostupnosť finančných produktov aj pre dotknuté osoby.
Druhou formou pridanej hodnoty je lepšia kalibrácia makro prudenciálnej politiky. Tá má na jednej strane znížiť rastúce riziká v tých segmentoch, kde sú vypuklé. Na druhej strane sa snaží minimalizovať negatívne sprievodné vplyvy na nízkorizikové segmenty klientov. Aby mohla dosiahnuť oba ciele, musí vychádzať z hĺbkovej analýzy úverových portfólií. Vďaka tomu je možné nastaviť limity na poskytovanie úverov presnejšie a minimalizovať obmedzovanie klientov, pri ktorých nie je identifikované zvýšené riziko.
Pre bankový sektor prinesie zber údajov zvýšené administratívne náklady, ale zároveň aj viaceré pozitívne vplyvy. Opatrenia na zmiernenie rizík pre finančnú stabilitu budú implementované a kalibrované tak, aby boli cielené na identifikované riziká, ale zároveň sa minimalizujú ich nežiaduce vplyvy na trh úverov, čo zároveň bude prospešné aj pre samotných spotrebiteľov a ich prístup k úverovaniu pri zachovaní zdravej miery zadlženosti. Zároveň bude možné zrušiť niektoré iné vykazovacie povinnosti a poskytnúť agregované výstupy pre vykazujúce subjekty.
K zberu údajov vyzýva aj Európsky výbor pre systémové riziká vo svojom odporúčaní ESRB/2016/14 z 31. októbra 2016 o doplnení chýbajúcich údajov o nehnuteľnostiach. Navrhovaným zberom individuálnych údajov sa dosiahne súlad s týmto odporúčaním

[10] Horniaková, Ľ., Čunderlík, Ľ. Finančný trh. Šamorín: Heuréka, r. 2019, s. 59

doi: 10.46282/bpf.2025.29

v oblasti retailových úverov. K podobnému zberu údajov pristúpili aj viaceré ďalšie krajiny EÚ.
Súčasťou zbieraných údajov sú aj osobné údaje o fyzických osobách, ktoré Národná banka Slovenska bude spracovávať v súlade s nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov). Tieto údaje budú pseudonymizované, pričom pôvodné údaje budú náležite zabezpečené a prístup k nim bude mať minimálny okruh ľudí nevyhnutný pre správu systému. Všetky analýzy budú vykonávané výhradne na pseudonymizovaných údajoch, pričom záznamy o prístupe k týmto údajom (tzv. logy) budú uchovávané. To znamená, že ciele Národnej banky Slovenska sa dosiahnu popri zachovaní veľmi vysokej úrovne ochrany osobných údajov.
Novela zákona č. 747/2004 Z. z. o dohľade nad finančným trhom a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
Novelizáciou tohto zákona sa implementuje čl. 94 ods. 2 nariadenia MiCA a do tohto zákona sa dopĺňa, že Národná banka Slovenska v rámci dohľadu nad finančným trhom vykonáva dohľad nad poskytovateľmi služieb kryptoaktív a emitentmi tokenov naviazaných na aktíva, ako aj nad inými osobami, ktorým nariadenie MiCA v oblasti trhu s kryptoaktívami ukladá povinnosti.[11]

K niektorým ekonomickým aspektom kryptoaktív

K základným ekonomickým aspektom kryptoaktív, ktoré sú bezprostredne ovplyvnené ich právnym aspektom, je daňová oblasť. V rámci nej je relevantným údaj, podľa ktorého na dani z kryptoaktív v roku 2023 Slovenská republika získala cca 600 tisíc eur. Ministerstvo financií SR však predpokladalo výber 32,5 milióna eur (pre porovnanie na daniach z podielových fondov sa vybralo cca 12 miliónov eur). Problém preto možno hľadať v nastavení zdaňovania kryptomien, ktoré zrejme odrádza od realizácie ziskov alebo ich priznávania.
Podľa súčasnej právnej úpravy by mal investor zdaniť zisk z predaja kryptoaktív v rozsahu od 19 do 25 %, a to podľa výšky príjmu, k čomu sa však musia prirátať aj zdravotné odvody vo výške 15 %. Daňovo odvodové povinnosti z predaja kryptomien tak predstavujú 34 až 40 % zo zisku.
Pre úplnosť je potrebné doplniť, že za realizáciu zisku nie je podľa platnej legislatívy považovaný len reálny presun financií z burzy na bankový účet, alebo aspoň presun kryptoaktív do stablecoinu, ale aj predaj kryptoaktív za iné kryptoaktíva. To platí aj

[11] Šanta, J. – Šanta, I. - Szabová, E.: Virtuálne meny – právna úprava v SR- de lege lata, de lege ferenda. Olomouc: Acta Iuridica Olomucensia 3/2024, s.121

doi: 10.46282/bpf.2025.29

o obchodovaní na burze. Znamená to, že zdaňovať by sa mal aj zisk nadobudnutý napríklad pri transakcií Bitcoinu do Ethereum.
V roku 2023 bol v NR SR schválený zákon, ktorý upravoval zdanenie kryptoaktív na sumu 7 % zo zisku za predpokladu, že investor držal dané aktívum aspoň jeden rok (časový test). Zákon tiež rušil zdravotný 14 %-ný odvod. Avšak súčasná právna úprava tento právny stav zrušila, ponechala pôvodný stav, pričom predpokladala príjem do štátnej pokladnice zo zdanenia kryptoaktív v rozsahu uvádzaných 32,5 milióna eur.
Realita však naznačuje iný scenár, a to ten, že nižšie, prijateľnejšie dane, môžu v skutočnosti priniesť do štátneho rozpočtu omnoho viac financií, než vysoká daň, ktorá odrádza od zdanenia, alebo motivuje investora zmeniť daňovú rezidenciu.[12]
V súčasnosti už niet najmenších pochýb o tom, že dopad kryptoaktív je značný aj na bankový sektor, preto regulačný rámec digitálnych mien je jednou z najväčších výziev súčasnosti, pretože má výrazný dopad na ekonomickú oblasť vrátane zamestnanosti. Významný faktor, ktorý budeme pravdepodobne sledovať v bankovníctve, je zamestnanosť. Keďže kryptoaktíva prinútili radikálne inovovať bankové procesy, digitalizácia a automatizácia môže mať za následok zníženie počtu pracovných miest v tradičnom bankovníctve. Technológie ako blockchain dokážu lepšie spracovať transakcie, vďaka čomu je potrebných menej pracovníkov, avšak zároveň náročnejšie technológie. Hoci je zatiaľ veľmi komplikované predpovedať, aké všetky možné dopady budú mať kryptoaktíva na tradičné bankovníctvo, už dnes môžeme pozorovať prvé trendy. Dôraz sa kladie na rýchlosť, efektivitu, nízku nákladovosť transakcií, ale tiež na finančné súkromie, ktoré je pri bankách len relatívne.
Kryptoaktíva v roku 2025 sú aktíva so štruktúrou, škálovateľnosťou a inými pozitívami vážnou investíciou. Mnohé inštitúcie znásobujú svoje investície, vlády rôznych štátov pripravujú jasné politiky a inovácie sa posúvajú z náčrtov do reálneho využitia. Toto je len stručný pohľad na zmeny v porovnaní s obdobím napr. pred dvoma rokmi.
Od strategického rastu Bitcoinu (BTC), cez prekvapivú dominanciu meme coinov (druh kryptoaktív, ktoré sú inšpirované napr. internetovými trendami alebo kultúrnymi fenoménmi, pôsobia ako zábavné až satirické, sú propagované známymi osobnosťami, najväčšiu hodnotu zaznamenali Dogecoin, propagovaný E. Muskom, Shiba Inu, Pepe Coin), expanziu stablecoinov až po regulačné prelomové momenty, aj to sú zmeny, ktoré udávajú smer ďalšej fázy digitálnych financií ako nových technológii.
Bitcoin naďalej vedie trh s digitálnymi aktívami, a to nielen cenou, ale aj vplyvom. Inštitúcie ho čoraz viac vnímajú ako digitálne zlato. Podľa niektorých odhadov by

[12] Čentéš, J. - Šanta, J. – Šanta, I.: Virtuálne meny – právne a ekonomické aspekty a trendy v SR a vo svete. Bratislava: BPF, 2023, s. 14

doi: 10.46282/bpf.2025.29

Bitcoin mohol v roku 2025 dosiahnuť cenu až 120 000 dolárov, najmä vďaka rastúcemu záujmu hedžových fondov a štátnych investičných fondov.
Globálna nestabilita a obavy z inflácie posilňujú Bitcoin ako ochranu pred rizikom a ako rezervné aktívum, najmä v krajinách, ktoré čelia znehodnocovaniu meny. Inštitucionálne ETF fondy (teda investičné podielové fondy obchodované na burze) a vylepšené systémy úschovy zároveň uľahčujú vstup do tohto obchodovania veľkým investorom.
Bitcoin už nie je len experimentom alebo špekulatívnym aktívom pre odvážnych investorov. V posledných rokoch sa pevne etabloval ako globálny uchovávateľ hodnoty, ktorý prekonal všetky tradičné aktíva vrátane zlata, akcií či štátnych dlhopisov. Vývoj jeho ceny, stabilita siete a čoraz väčšia akceptácia zo strany inštitúcií vytvorili z Bitcoinu nové digitálne zlato.
Hoci bol pôvodne vnímaný skepticky, jeho obmedzená ponuka (len 21 miliónov mincí) a decentralizovaná povaha mu umožnili stať sa bezpečným investičným prostriedkom pre investorov hľadajúcich ochranu pred infláciou a hospodárskymi otrasmi. V čase, keď mnohé národné meny strácajú svoju hodnotu, Bitcoin si nielenže udržal svoju kúpnu silu, ale ju aj výrazne navýšil.
Niektorí investori dnes čoraz častejšie porovnávajú Bitcoin s tradičnými aktívami a vidia v ňom spoľahlivejšiu formu ochrany majetku. Tento trend potvrdzujú aj údaje o jeho výkonnosti: za poslednú dekádu prekonal Bitcoin svojím zhodnotením všetky hlavné trendy aktív. Budúcnosť tak patrí tým, ktorí rozumejú potenciálu digitálnych mien ako súčasť moderného portfólia.
Od svojho vzniku v roku 2009 Bitcoin zaznamenal najvyššie ročné priemerné zhodnotenie spomedzi všetkých aktív. Aj napriek občasným výkyvom dokázal v dlhodobom horizonte zabezpečiť investorom lepšie výnosy ako akýkoľvek iný investičný nástroj. Tento výkon bol dosiahnutý najmä vďaka:

- Obmedzenej ponuke – uvádzaných maximálne 21 miliónov mincí zaručuje ich nedostatok.
- Decentralizovanej sieti – Bitcoin nie je ovládaný žiadnou centrálnou autoritou.
- Rastúcej adopcii – záujem veľkých inštitúcií a krajín prispel k jeho stabilite.

Bitcoin za posledných asi 13 rokov dosahuje zhodnotenie 103,49 % ročne. A to nepočítame kritické covidové obdobie rokov 2009 až 2012. Zisky dosahujú za pomerne krátke obdobie desaťtisíce percent.
Kým zlato sa historicky považovalo za hlavného uchovávateľa hodnoty, BTC ho v mnohých ohľadoch prekonal. Tieto faktory robia z BTC moderného nástupcu zlata, lepšie prispôsobeného digitálnej ére aj preto, že je pre neho typická:

- lepšia deliteľnosť – Bitcoin je deliteľný až na 100 milióntin.
- jednoduchší prenos – presun Bitcoinu trvá minúty, zatiaľ čo fyzické zlato je ťažké na presun.

doi: 10.46282/bpf.2025.29

- transparentnosť – blockchain umožňuje overenie vlastníctva a transakcií bez potreby dôvery.
- fixná ponuka – Bitcoin má fixnú ponuku, zatiaľ čo zlato obmedzenú.[13]

Bitcoin je dostupný každému na svete s internetovým pripojením. Na rozdiel od zlata, ktoré si vyžaduje fyzickú správu a zabezpečenie, Bitcoin umožňuje ľahké a bezpečné uchovávanie hodnoty bez potreby sprostredkovateľov. Táto jednoduchosť a globálna prístupnosť podporili jeho masové prijatie.

Toto kryptoaktívum už dnes pevne stojí na vrchole rebríčka uchovávateľov hodnoty, ale jeho príbeh sa tým nekončí. So zvyšujúcou sa reguláciou, rozvojom finančných produktov (napríklad Bitcoin ETF) a pokračujúcou inováciou v oblasti blockchainových technológií sa očakáva, že BTC bude ešte atraktívnejší pre široké spektrum investorov.

V budúcnosti môžeme očakávať, že BTC sa stane štandardnou súčasťou investičných portfólií, podobne ako dnes akcie či dlhopisy. Navyše, jeho schopnosť fungovať bez zásahu vlád a bánk mu dáva jedinečnú výhodu v geopoliticky nestabilnom svete.

Dôvera vo fiat meny (teda meny klasické akými sú euro, dolár, koruna) postupne klesá a práve BTC ponúka alternatívu založenú na matematike, technológii a transparentnosti. Investori, ktorí rozumejú týmto princípom, už dnes vnímajú Bitcoin nielen ako uchovávateľa hodnoty, ale aj ako strategický nástroj na ochranu majetku v 21. storočí. Je preto pravdepodobné, že Bitcoin bude aj naďalej prekonávať tradičné aktíva a upevňovať svoju pozíciu lídra medzi uchovávateľmi hodnoty.[14]

Na druhej strane je potrebné objektívne dodať, že má aj viaceré negatíva, a to najmä volatilitu (teda nestálu hodnotu) a je tiež zdrojom závažnej, nielen ekonomickej trestnej činnosti.

Okrem očakávaných trendov priniesol rok 2025 oživenie virálnych tokenových cyklov. Medzi nimi meme coiny ekosystémy prekonávajú predpoklady analytikov. Pozorovatelia trhu poukazujú na najnovšie správy o tom, ktoré meme coiny majú silný rastový potenciál, čo naznačuje obnovenú chuť mladších investorov riskovať, aj napriek regulačným neistotám.

Zaujímavé je, ako sa meme coiny vyvíjajú. Stávajú sa decentralizovanými komunitnými aktívami a niektoré skúšajú aj praktické využitie alebo samosprávne modely. Ich sila spočíva v sociálnom dopade, vďaka platformám ako TikTok či X, môžu získať virálnu popularitu doslova cez noc. Zostávajú preto jednou z najstabilnejších, ale zároveň najživších oblastí krypta.

Stablecoiny už nie sú len viazané na fiat meny, stávajú sa nástrojom finančnej stability v ekonomikách s vysokou volatilitou a bránou do sveta cezhraničného

[13] https://kryptomagazin.sk/tieto-kryptomeny-v-buducnosti-ovladnu-platobny-styk//

[14] Husák, M. – Šanta, J.: Virtuálne meny a trestná činnosť s nimi súvisiaca – II. Praha: Kriminalistika 2/2024, s. 133

doi: 10.46282/bpf.2025.29

obchodu. Trh so stablecoinmi by mohol v priebehu piatich rokov narásť až na 4 bilióny dolárov. To už nie je len rast, ale je transformácia.
V roku 2025 podniky používajú stablecoiny na platby a vyplácanie miezd, hlavne v krajinách s vysokou infláciou. Vlády v Latinskej Amerike a juhovýchodnej Ázii testujú stablecoiny v štátnych platobných systémoch. Zároveň spoločnosti ako Visa a Mastercard budujú infraštruktúru na bezproblémové transakcie pomocou stablecoinov, čím spájajú tradičné platobné siete s digitálnymi aktívami.
Jednou z najväčších zmien tohto roka je koordinované úsilie krajín o zavedenie jasných právnych rámcov pre kryptoaktíva. V USA podporila Trumpova administratíva vytvorenie strategickej bitcoinovej rezervy, čo signalizuje zmenu postoja krajiny od opatrnosti ku skutočnému záujmu. Tento krok otvára cestu k jasnejšiemu daňovému rámcu, bezpečnej úschove a regulovaným tokenovým ponukám.
V Európe platia nové spomínané pravidlá MiCA, ktoré určujú štandardy pre krypto burzy a poskytovateľov peňaženiek. V Ázii vlády vytvárajú testovacie prostredia na overenie tokenizovaných aktív a stablecoin protokolov. Tieto zmeny nútia krypto spoločnosti dodržiavať prísnejšie pravidlá, ale zároveň im prinášajú väčšiu dôveru a právnu podporu.
Tokenizácia reálnych aktív (RWA) patrí medzi najväčšie krypto trendy roku 2025. Nehnuteľnosti, uhlíkové kredity, umenie a dlhopisy sa premieňajú na digitálne tokeny, vďaka čomu sa s nimi dá ľahšie obchodovať, deliť ich na časti a pristupovať k nim globálne. Tento trend prekonáva bariéry medzi tradičnými financiami a blockchainom. Tokenizácia naberá na sile, pretože odstraňuje problémy v prevode a overovaní vlastníctva. Banky ju už testujú, a krajiny ako Švajčiarsko a Singapur oficiálne uznávajú tokenizované cenné papiere. Tokenizácia sa tak z experimentu stáva novým štandardom v správe aktív.
Inštitucionálna podpora, regulačná jasnosť a vznik nových typov aktív ako meme coiny a stablecoiny menia pravidlá hry. Investori, vývojári aj tvorcovia politík majú v rukách formovanie ďalšej kapitoly. Nejde len o digitálnu menu, ale aj o základy budúceho finančného systému.[15]
Popri raste, na druhej strane z tisícov typov, niektoré kryptomeny zaznamenávajú masívny úpadok. Podľa najnovšej štúdie analytickej platformy CoinGecko už v súčasnosti zaniklo neuveriteľných 52,7% všetkých kryptoprojektov evidovaných od roku 2021 na platforme GeckoTerminal. To predstavuje približne 3,7 milióna mŕtvych kryptomien.
Tempo zániku niektorých kryptoaktív sa zrýchľuje. Len počas prvého štvrťroka 2025 zaniklo 1 821 549 projektov, čo predstavuje nárast o 31,8 % v porovnaní s celým rokom 2024, kedy zlyhalo 1 382 010 kryptomien. To znamená, že rok 2025 už teraz

[15] https://hnonline.sk/pr-clanky/96210917-najvacsie-kryptotrendy-v-roku-2025//

doi: 10.46282/bpf.2025.29

tvorí ohromujúcich 49,7 % všetkých zlyhaných kryptomien v histórii. V roku 2021 bolo napr. na platforme GeckoTerminal evidovaných 428 383 projektov. Do roku 2025 toto číslo narástlo viac ako šestnásťnásobne na takmer 7 miliónov.
Širšia volatilita trhu a nadšenie okolo meme coinov boli označené ako kľúčové dôvody zániku kryptoprojektov. Turbulentné trhové podmienky súvisiace s druhým funkčným obdobím Donalda Trumpa významne prispeli k nárastu mŕtvych kryptomien.
Na rozdiel od tradičných aktív zohrávajú v kryptomenovom trhu oveľa väčšiu úlohu retailoví investori. Obavy z recesie alebo obnovujúcej sa inflácie zvyčajne spôsobujú masový odchod obchodníkov, ktorí sa snažia znížiť svoju expozíciu voči rizikovým aktívam. So súčasnou výkonnosťou zlata bola dokonca aj úloha Bitcoinu (BTC) ako zabezpečenia a úložiska hodnoty spochybnená. Navyše, spustenie platforiem pre meme coiny, ako je pump.fun, zjednodušilo proces vytvárania a spúšťania tokenov. To viedlo k skutočnej záplave projektov s nízkou kvalitou, ktoré ani nie sú určené na dlhodobé prežitie. Túto skutočnosť potvrdzujú aj zistenia spoločnosti Binance, podľa ktorých zaniklo až 97 % meme coinov.
S rastúcim počtom zanikajúcich projektov a 1 821 549 mŕtvymi kryptomenami len v roku 2025 čelí trh s digitálnymi aktívami neľahkej budúcnosti. Investori by mali zvážiť diverzifikáciu svojich portfólií a dôkladnú analýzu pred investovaním svojich dolárov do akéhokoľvek kryptoprojektu a mali by sa spoliehať na tie osvedčené a stabilné.
Zánik veľkého množstva kryptomien naznačuje, že trh dozrieva. Slabé, podvodné alebo zbytočné projekty prirodzene odpadajú, čo vytvára priestor pre kvalitné a udržateľné technológie. Investori sú opatrnejší a kladú väčší dôraz na transparentnosť, reálne využitie a dôveryhodnosť tímu.
Nové projekty musia preukázať skutočnú hodnotu, inak by neuspeli. Tento vývoj pomáha formovať zdravší trh, kde prevládajú overené riešenia a dôvera. Mŕtve kryptomeny teda nie sú len varovaním, ale aj znakom toho, že kryptotrh sa posúva správnym smerom.[16]
Kryptomeny naviazané na americký dolár, známe ako stablecoiny, sú na dobrej ceste dosiahnuť celkovú trhovú kapitalizáciu približne 2 bilióny dolárov do roku 2028. Táto prognóza prichádza z aprílovej správy amerického ministerstva financií z 30. apríla 2025.
V súčasnosti dosahuje kumulatívna trhová kapitalizácia stablecoinov približne 230 miliárd dolárov, ale vyvíjajúca sa dynamika trhu má potenciál urýchliť trajektóriu stablecoinov k dosiahnutiu približne 2 biliónov dolárov v trhovej kapitalizácii do roku 2028.

[16] Zdroj: coingecko.com

doi: 10.46282/bpf.2025.29

Stablecoin je kryptomena, ako to už bolo uvádzané, ktorej hodnota je naviazaná na tradičné aktívum ako americký dolár. Takéto tokeny sú už všeobecne používané ako hotovosť v blockchaine, čím efektívne slúžia ako nový platobný mechanizmus.
Okrem toho, objavenie sa tokenizovaných fondov peňažného trhu nedávno vytvorilo alternatívnu možnosť k stablecoinom, najmä vďaka ich výnosovej funkcii. Táto správa je najnovším príkladom toho, ako americká vláda prijíma blockchainovú technológiu, najmä po tom, čo americký prezident Donald Trump začal svoje druhé funkčné obdobie 20. januára 2025.
Táto technológia sľubuje vytvorenie novej finančnej trhovej infraštruktúry, potenciálne zvyšujúc globálny dopyt po amerických štátnych pokladničných poukážkach. Stablecoiny naviazané na americký dolár, ako USDT a USDC, investujú fiatové krytie do výnosových nástrojov, ako sú americké štátne pokladničné poukážky.
K 2. máju 2025 je USDT dominantným stablecoinom, ovládajúcim približne 148,72 miliárd dolárov. Nasleduje USDC s trhovou kapitalizáciou 61,45 miliárd dolárov, DAI s 5,36 miliardami dolárov a USDe s kapitalizáciou 4,67 miliárd dolárov, ukazuje rebríček CoinMarketCap.
Stablecoiny, predovšetkým tie naviazané na americký dolár, predstavujú rastúcu alternatívu k tradičným fiat menám v digitálnom platobnom styku. Vďaka svojej stabilite a blockchainovej infraštruktúre umožňujú rýchle, lacné a globálne prevody, čo z nich robí atraktívny nástroj pre spotrebiteľov aj firmy. Ich technologické výhody, ako programovateľnosť a transparentnosť, poskytujú funkcionalitu, ktorú fiat meny neponúkajú. Navyše, stablecoiny investujú do výnosových aktív, čo posilňuje ich ekonomickú atraktivitu. Potenciálne však môžu vyvíjať tlak na tradičné banky, ktoré budú musieť reagovať zvýšenými úrokmi.
Ak bude regulácia správne nastavená, stablecoiny môžu byť plnohodnotnou konkurenciou fiat menám, najmä v digitálnej a medzinárodnej platobnej sfére.[17]

Trestnoprávny (aspoň jeden) aspekt kryptoaktív

Ekonomické aspekty kryptoaktív majú aj ďalšiu dimenziu, a to straty spôsobené spomínanou trestnou činnosťou najmä vtedy, ak jej následkom sú miliardové škody. V tomto smere sú rekordné škody pripisované predovšetkým severokórejským hekerom, ktorí len jedným (z mnohých) útokom začiatkom roka 2025 na Burze ByBit, ktorú využíva 60 miliónov klientov, odcudzili kryptaktíva v ekvivalente 1,5 miliardy dolárov.
Išlo tak o najväčšiu krádež v histórii kryptoaktív. Za posledné roky sa tak severokórejskí hekeri stali jednou z najväčších hrozieb pre obchodovanie s kryptoaktívami a zároveň aj finančným zdrojom pre režim Kim čong-una, ktorému

[17] Zdroj: coinmarketcap.com

doi: 10.46282/bpf.2025.29

sa tak darí napriek sankciám financovať raketový a jadrový program a uspokojovať elity nakupovaním luxusného tovaru.
Počas 47 rôznych útokov sa im za posledné roky podarilo odcudziť až 60 percent z globálne zmiznutých kryptoaktív. Títo hekeri v službách jedného z najuzavretejších totalitných režimov na svete sa pritom nesústreďujú iba na veľké ciele, ale útočia prakticky všade na svete, a aj na jednotlivcov.
Medzi ich obeťami sa podľa spoločnosti Eset stali už aj Slováci. Zameriavajú sa najmä na vývojárov softvéru a iné osoby z prostredia kryptoaktív, u ktorých predpokladajú, že majú peňaženky s kryptoaktívami. Vynakladajú značné úsilie na prípravu profilov falošných náborárov a projektov, v ktorých skrývajú škodlivý softvér.
Útoky sa podobajú technikám a taktikám iných skupín spojených so Severnou Kóreou. Identifikované bolo využívanie infraštruktúry, ktorá bola v minulosti zachytená v súvislosti s inými severokórejskými skupinami APT alebo priame prepojenie na aktivity severokórejských IT pracovníkov.
Aktivity hekerskej skupiny, ktorá je známa pod menom DeceptiveDevelopment, sledujú po celom svete a na Slovensku alebo v Česku je miera ich útokov podobná ako v ostatných krajinách.
Útok sa spravidla začína oslovením záujemcov o prácu, vylákaním na falošné pracovné ponuky a končí sa inštalovaním dobre skrytého malvéru, ktorý nasadili cez ponúknutý softvérový produkt. Cieľom sú, okrem krádeže peňaženiek s kryptoaktívami, aj prihlasovacie údaje z prehliadačov a správcov hesiel.[18] V rámci falošného pracovného pohovoru požiadajú útočníci svoje obete, aby absolvovali test kódovania, napríklad pridanie funkcie do existujúceho projektu. Súbory potrebné na splnenie úlohy sú pritom zvyčajne na súkromných úložiskách napríklad na platforme GitHub, pričom tieto súbory sú trojanizované. Po stiahnutí a spustení projektu sa počítač poškodeného kompromituje. Tieto skupiny sú organizované štátom, ich operácie zodpovedajú jeho geopolitickým cieľom, a to hlavne zameranie na získavanie financií vo forme kryptoaktív pre tamojší režim. Kybernetická kriminalita, zameraná najmä na financie, je tak pre Severnú Kóreu už dlho významným zdrojom financií.
V rámci malvérovho výskumu možno vysledovať činnosť viacerých APT skupín, ktoré sú napojené na Severnú Kóreu, napríklad Lazarus, Andariel, Kimsuky, ScarCruft, BlueNoroff, či Moonstone. Zvyčajne sa delia na dve kategórie – skupiny zamerané na špionážnu (alebo sabotážnu) činnosť a skupiny zamerané na finančný zisk. Útočníci operujú predovšetkým z Ruska a Číny, ale aj z iných častí Ázie, Afriky a Latinskej Ameriky a pôsobia ako špecialisti v oblastiach ako vývoj softvéru, podpora IT, grafický dizajn či animácia.

[18] Lipták, A.: Systém kryptoaktív – proces identifikácie transakčného toku a proces identifikácie páchateľa. Praha, Kriminalistika 1/2024, s. 35

doi: 10.46282/bpf.2025.29

Takto získané financie - špinavé peniaze sú následne legalizované. Funguje to pomocou rozloženia do viacerých digitálnych peňaženiek, kde sa skombinujú s čistými finančnými prostriedkami a prevedú sa medzi rôznymi kryptoaktívami. Táto technika sa označuje ako mixovanie alebo chain hopping.
Títo hekeri začali najnovšie pri svojich útokoch využívať aj služby AI, ktoré im pomáhajú prekladať do lokálnych jazykov. Pomocou umelej inteligencie sa dokážu ešte lepšie infiltrovať do spoločností ako externí zamestnanci. [19]

Záver

Sumarizujúc vyššie uvedený text záverom konštatujeme, že kryptoaktíva sa od roku 2009, kedy boli založené, stali významným ekonomickým, a v súčasnosti už aj právnym fenoménom vrátane fenoménu trestnoprávneho.
Z úzkeho okruhu nadšencov pôvodných virtuálnych mien, postupne narastajúce kryptoaktíva za krátkych asi 15 rokov ovládli svetový finančný trh, preto nemohli zostať bez výraznejšej, najprv vnútroštátnej právnej úpravy, a v súčasnosti aj na úrovni právnej regulácie Európskej únie.
V predmetnom príspevku sme sa zamerali len na tú najdôležitejšiu právnu úpravu, a to na Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2023/1114 z 31. mája 2023 o trhoch s kryptoaktívami a o zmene nariadení (EÚ) č. 1093/2010 a (EÚ) č. 1095/2010 a smerníc 2013/36/EÚ a (EÚ) 2019/1937 (MiCA) a na zákon č. 248/2024 Z. z. o niektorých povinnostiach a oprávneniach v oblasti kryptoaktív a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý novelizuje ďalších 11 zákonov platných v Slovenskej republike, ktoré upravujú problematiku kryptoaktív, čo vedie k záveru o narastajúcom počte právnych noriem upravujúcich problematiku kryptoaktív.

Zoznam použitej literatúry

1. BELCHIOR, R., DIMOV, D., KARADJOV, Z., et al. Harmonia: Securing Cross-Chain Applications Using Zero-Knowledge Proofs. TechRxiv. June 03, 2024. 10.36227/techrxiv.170327806.66007684/v2,
2. BESHIRI, S. Arber, SUSURI, Arsim, Dark Web and Its Impact in Online Anonymity and Privacy: A Critical Analysis and Review, Journal of Computer and Communications, Prizren: University of Prizren, 2019,
3. Čentéš, J. - Šanta, J. – Šanta, I.: Virtuálne meny – právne a ekonomické aspekty a trendy v SR a vo svete. Bratislava: BPF, 2023,
4. DAVID, I., ZHOU, L., et al. Do you still need a manual smart contract audit?. Cryptography and Security (cs.CR). June 21, 2023. https://doi.org/10.48550/arXiv.2306.12338,

[19] https://e.dennik.sk/4551015/severokorejski-hekeri-uz-utocia-aj-na-slovakov//

doi: 10.46282/bpf.2025.29

5. Husák, M. – Šanta, J.: Virtuálne meny a trestná činnosť s nimi súvisiaca – II. Praha: Kriminalistika 2/2024,
6. Lipták, A.: Systém kryptoaktív – proces identifikácie transakčného toku a proces identifikácie páchateľa. Praha, Kriminalistika 1/2024,
7. Szabová, E. Vybrané praktické problémy využitia prostriedkov na zabezpečovanie informácií v prípravnom konaní. Olomouc. In: Olomoucké právnické dny 2018: sborník z 12. ročníku mezinárodní vědecké konference,
8. Šanta, J. – Šanta, I.: Virtuálne meny – trestnoprávne a niektoré analyticko – ekonomické aspekty. Praha: Leges, 2023,
9. Šanta, J. – Šanta, I. - Szabová, E.: Virtuálne meny – právna úprava v SR- de lege lata, de lege ferenda. Olomouc: Acta Iuridica Olomucensia 3/2024,
10. https://e.dennik.sk/4551015/severokorejski-hekeri-uz-utocia-aj-na-slovakov//
11. https://kryptomagazin.sk/tieto-kryptomeny-v-buducnosti-ovladnu-platobny-styk//
12. https://hnonline.sk/pr-clanky/96210917-najvacsie-kryptotrendy-v-roku-2025//.

Kontaktné údaje

prof. JUDr. Jozef Čentéš, DrSc.
jozef.centes@flaw.uniba.sk
Katedra trestného práva, kriminalistiky a kriminológie
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doc. et. doc. JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA, MSc.
jan.santa@genpro.gov.sk
Generálna prokuratúra SR Bratislava
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

doi: 10.46282/bpf.2025.29

VLIV AI NA DOKAZOVÁNÍ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

THE IMPACT OF AI ON EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Petr Angyalossy, David Anděl[1]

Abstrakt: Rozmach technologií umělé inteligence má potenciál zásadním způsobem proměnit trestní řízení, oblast dokazování nevyjímaje. Příspěvek si proto klade za cíl věnovat se tomuto tématu komplexně a hledat souvislosti mezi jeho jednotlivými aspekty. Zároveň poukazuje na potřebu dbát také na dodržování zásad spravedlivého procesu. Pozornost je v něm věnována otázce autenticity digitálních důkazních prostředků, riziku jejich manipulace a procesnímu přístupu k takovým důkazům. Při zkoumání této problematiky jsou akcentovány také etické problémy jako přezkoumatelnost, transparentnost či rizika algoritmické zaujatosti, které mohou ovlivnit soudní rozhodování. Text dále reflektuje širší ústavněprávní souvislosti, včetně dopadů v oblasti ochrany osobních údajů a práva na soukromí. Cílem příspěvku je kriticky analyzovat současné i předpokládané dopady implementace AI do trestního řízení a formulovat základní myšlenky ohledně jeho možné podoby v případě použití AI nástrojů zejména v oblasti dokazování, které by mělo být provedeno takovým způsobem, aby bylo zajištěno zachování legitimity řízení a účinné ochrany základních práv jednotlivce.

Klíčová slova: umělá inteligence, trestní řízení, dokazování, zásady trestního řízení

Abstract: The spread of artificial intelligence technology has the potential to fundamentally transform criminal proceedings, including the area of evidence. This article therefore aims to address this topic comprehensively and explore connections between its various aspects. At the same time, it emphasizes the need to uphold principles of fair trial. Attention is paid to the issue of authenticity of digital evidence, risk of its manipulation, and procedural approach to such evidence. When considering this issue, ethical problems of reviewability, transparency, and risk of algorithmic bias, which can influence judicial decision-making, are also highlighted. The text further reflects broader constitutional and legal contexts, including the impact on personal data protection and right to privacy. The aim of this paper is to critically analyse the

[1] Nejvyšší soud České republiky

doi: 10.46282/bpf.2025.30

current and anticipated effects of AI implementation into criminal proceedings. Its goal is to also formulate basic ideas about how criminal proceedings might change if AI tools are used, particularly in the area of evidence, which should be carried out in a manner that ensures preservation of legitimacy of the proceedings and effective protection of fundamental rights of individuals.

Key words: artificial intelligence, criminal proceedings, evidence, principles of criminal proceedings

Úvod

Tempo vývoje umělé inteligence neustále zrychluje. Pokud na něj má právní systém adekvátně reagovat, je nezbytné věnovat jejímu působení na právo dostatečnou pozornost. Umělá inteligence totiž představuje jednu z nejzásadnějších technologických inovací současnosti, jejíž dopad zasahuje téměř každou oblast lidské činnosti – od zdravotnictví přes vzdělávání až právě po právo.

Článek 3 odst. 1 nařízení Evropské unie známé jako tzv. nařízení AI Act[2] umělou inteligenci definuje jako *„strojový systém navržený tak, aby po zavedení fungoval s různými úrovněmi autonomie a který po zavedení může vykazovat adaptabilitu a který za explicitními nebo implicitními účely z obdržených vstupů odvozuje, jak generovat výstupy, jako jsou predikce, obsah, doporučení nebo rozhodnutí, které mohou ovlivnit fyzická nebo virtuální prostředí*". Systémy spadající pod takovou definici již v současné době existují a jejich výstupy mohou mít zásadní vliv i na dokazování v trestním řízení. Umělá inteligence již v malém rozsahu napomáhá i při rozhodování soudů, v české justici se totiž využívají nástroje založené na AI, a to například při rešerších nebo jako podpora při tvorbě textů.[3]

V tomto příspěvku se však zaměřím na problematiku, která se prozatím nestihla ve větší míře projevit v rozhodovací praxi soudů, i když má potenciál ji v budoucnosti do jisté míry ovlivnit. Budu se totiž věnovat situacím, kdy umělá inteligence sama poskytuje nebo ovlivňuje důkazy, které mohou být použity v rámci trestního řízení. Ačkoliv praxe v oblasti využívání AI při dokazování v trestním řízení zatím téměř neexistuje, je zřejmé, že se právní systémy budou muset s touto problematikou v blízké budoucnosti vypořádat. Věnovat se tak budu blíže otázkám spojeným s přístupem k důkazům generovaným nebo ovlivněným AI, jejich důvěryhodností a

[2] Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 ze dne 13. června 2024, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci a mění nařízení (ES) č. 300/2008, (EU) č. 167/2013, (EU) č. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 a (EU) 2019/2144 a směrnice 2014/90/EU, (EU) 2016/797 a (EU) 2020/1828 (akt o umělé inteligenci).

[3] Ministerstvo spravedlnosti v současné době povoluje použití chatbotu Copilot od společnosti Microsoft.

doi: 10.46282/bpf.2025.30

transparentností, stejně jako jejich vlivu na širší souvislosti týkající se zásad spravedlivého procesu, ochrany soukromí či etických zásad.

Přístup k důkazům ovlivněným umělou inteligencí

Ze zmíněných dílčích aspektů bych se nejprve rád zaměřil na přístup k důkazům ovlivněným umělou inteligencí. Způsob, jak k takovým důkazům bude přistupováno, totiž představuje ústřední otázku problematiky vlivu AI na proces dokazování. Soudcům v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů není stanoveno, jakou míru věrohodnosti a důkazní hodnotu mají jednotlivým důkazům přiznat.[4] Je tedy na jejich zvážení, které důkazy budou v jednotlivých případech považovat za důležitější a relevantnější a kterým naopak přiznají nižší váhu či je s náležitým odůvodněním vůbec nezohlední.

I když jsou soudci vzdělanými lidmi s dobrým všeobecným přehledem, není realistické, aby byli experty ve všech oblastech lidské činnosti a dokázali přesně a dopodrobna chápat podstatu všech shromážděných důkazů. Tato situace bude v blízké budoucnosti stále více komplikována zapojením AI a podobných technologií do různých oblastí života. Je totiž možné, že například záznamy z bezpečnostních kamer budou rovnou zpracovávány umělou inteligencí za účelem rozpoznávání obličejů, stejně tak data ze senzorů bezpečnostních systémů automobilů vyhodnotí včasnost reakce řidiče nebo míru jeho ospalosti či data získaná z chytrých zařízení a spotřebičů odhalí detaily o osobě jejich uživatele včetně jeho zdravotního stavu. Za takových okolností je bezesporu nad síly soudců vypořádat se s vyhodnocováním důkazních prostředků získaných za pomoci těchto moderních technologií, a proto je třeba zvážit, jakým způsobem by se k tomuto problému mělo postavit procesní trestní právo.

Značným problémem, který zásadně ztěžuje posouzení věrohodnosti, přezkoumatelnosti a transparentnosti důkazů získaných za pomoci moderních elektronických zařízení, je míra vlivu zabudovaných AI funkcí na jejich výstupy, z nichž se následně stanou potenciální důkazy v trestním řízení. Způsob, jak technologie využívající AI pracují, totiž může být poměrně netransparentní a ústit tak v jev zvaný „black-box" neboli „černá skříňka". To znamená, že vnitřní fungování takového systému není jeho uživatelům známo, vidí pouze jeho vstupy a výstupy.[5]

K tomuto fenoménu je nutné nejprve poznamenat, že zařízení poskytující data, která mohou dále sloužit jako důkaz, lze dělit do tří typů podle způsobu, jak s těmito daty nakládají. Zařízení prvního typu data pouze shromažďuje, druhý typ nadto dokáže

[4] STAVINOHOVÁ, Jaruška: Zásada volného hodnocení důkazů. In: Právnický slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

[5] KOSINSKI, Matthew: What is black box artificial intelligence (AI)? [online]. *IBM*. [cit. 4. 9. 2025]. Dostupné zde: https://www.ibm.com/think/topics/black-box-ai.

doi: 10.46282/bpf.2025.30

data zpracovat a vyvodit z nich závěry a třetí typ se dokáže zpracováváním dat učit a měnit své postupy na základě vlastních zkušeností.[6] U zařízení druhého a zejména třetího typu může být obtížné určit, jakým postupem a na základě jakých dat dospěla k určitému závěru tvořícímu v soudním řízení důkaz. Zařízení druhého typu k závěrům dospějí na základě předem definovaných algoritmů, které však mohou obsahovat chyby či nemusí počítat se všemi možnými okolnostmi, které mohou nastat. Tento algoritmus může být velice komplexní a může být založen na strojovém učení. Proto ani IT experti nemusí být schopni plně rozklíčovat, jak takový systém své závěry vytváří a zda systém vůbec funguje správně, či je chybný.[7] Z hlediska dokazování je však důležité pochopit způsob fungování těchto algoritmů, jinak může být důkazní hodnota jejich výstupů do značné míry snížena právě kvůli problému jejich nízké transparentnosti. Chyby a falešné závěry se totiž nevyhýbají ani počítačovým algoritmům. Pokud navíc zařízení dokáží modifikovat své postupy a učit se na základě svých zkušeností, čímž se snaží dosáhnout co největší optimalizace svého fungování, jako tomu je u zařízení třetího typu, proniknout do jejich algoritmu a pochopit jej představuje pro informatiky obrovskou výzvu.[8] Algoritmy ani nemusí být uzpůsobeny tomu, aby dokázaly sdělit, jaké změny v nich byly na základě strojového učení provedeny. Odhalení důvodu, proč v určité situaci reagovaly určitým způsobem, by znamenalo nutnost zkoumat veškerá data a způsoby jejich vyhodnocení, na základě kterých se tyto algoritmy učily. Zařízení navíc často ani neukládají všechna data, která použila ke svému učení, z důvodu jejich obrovského množství.[9]

Výše uvedené skutečnosti mají zásadní dopad na dokazování v trestním řízení. Hodnocení důkazů vytvořených systémy AI vyžaduje buď bezvýhradnou důvěru v jejich výstupy, nebo schopnost zpětně analyzovat, jak k těmto závěrům dospěly. I když by v ideálním světě moderní technologie nikdy nechybovaly, není bohužel možné vložit v ně takovou důvěru, jelikož se zdá, že prostoru pro možná pochybení je v jejich algoritmech či datech, na základě kterých pracují, stále velmi mnoho. Proto je nutné zabývat se vnitřním fungováním těchto technologií a posuzovat, zda jimi tvořené důkazy jsou dostatečně věrohodné. Jelikož však tato činnost přesahuje možnosti soudců, znalecké posudky mohou být preferovaným způsobem, jak soudu poskytnout údaje generované zařízeními. V závislosti na povaze systému ale nemusí být ani znalci schopni s jistotou určit, jak zařízení k danému výsledku dospělo či zda

[6] GLESS, Sabine – LEDERER, Frederic – WEIGEND, Thomas: AI-Based Evidence in Criminal Trials? In: Tulsa Law Review, Roč. 59, č. 1 (2024), s. 9.
[7] Ibidem, s. 14–15.
[8] GLESS, Sabine – LEDERER, Frederic – WEIGEND, Thomas: AI-Based Evidence in Criminal Trials? In: Tulsa Law Review, Roč. 59, č. 1 (2024), s. 16.
[9] Ibidem, s. 17–18.

doi: 10.46282/bpf.2025.30

je výsledek věrohodný a správný.[10] Mohou však alespoň říci, zda lze údaje zařízení ověřit.[11] To může být pro dokazování pomocí výstupů umělé inteligence podstatná informace.

Podobná nejistota může panovat i v situaci, kdy bude zajištěn přístup k vnitřním datům, se kterými systém AI pracuje. Podle judikatury německého Spolkového ústavního soudu zásada spravedlivého procesu zahrnuje také právo na přístup ke všem relevantním nezpracovaným a naměřeným datům, která byla zaznamenána za účelem vyšetřování, i pokud nebyla součástí spisu. Tento závěr vyslovil ve vztahu k radarům měřícím rychlost.[12] Pokud by se však takové pravidlo vztahovalo na zařízení využívající strojové učení, vyvstává otázka, zda by skutečně pomohlo objasnit skutkový stav. Důvodem je opět složitost a netransparentnost těchto algoritmů. I zde je tak nutné uvažovat nad tím, zda je pro potřeby dokazování nezbytné znát přesný postup, jakým zařízení k výsledku dospělo, či zda bude postačovat ověření jeho funkčnosti a spolehlivosti. To by mohlo být provedeno například za pomoci testování jeho vstupů a výstupů znalci.[13] S touto otázkou se však vracíme k problému komplikovanosti fungování těchto zařízení, který soudci mohou pravděpodobně vyřešit pouze za pomoci expertů zaměřujících se na tuto problematiku. Pokud ale bude nalezen způsob, kterým bude možné ověřit způsob fungování AI v dané situaci do takové míry, aby o skutkovém stavu nebyly důvodné pochybnosti[14], dá se uvažovat o spolehlivém použití těchto důkazů v trestním řízení. Trestní proces by však v takové situaci zřejmě ve velké míře závisel na znaleckých posudcích. V souladu se zásadou volného hodnocení důkazů sice není určeno, že jim je přiznána vyšší důkazní hodnota, avšak z důvodu, že soudci nejsou schopni ověřit věcnou správnost závěrů odborníků, mohou být částečně odkázáni na jejich výsledek. I když tedy konečné rozhodnutí bude vždy záviset na posouzení soudce, při technicky složitých situacích by mohlo v jisté míře docházet k ovlivnění odpovědnosti za rozhodování soudů znalci.[15] S tím někteří autoři pojí určité riziko ztráty autonomie

[10] QUATTROCOLO, Serena: Artificial Intelligence, Computational Modelling and Criminal Proceedings. Cham: Springer, 2020, ISBN 978-3-030-52469-2, s. 92.

[11] GLESS, Sabine – LEDERER, Frederic – WEIGEND, Thomas: AI-Based Evidence in Criminal Trials? In: Tulsa Law Review, Roč. 59, č. 1 (2024), s. 27; nebo QUATTROCOLO, Serena: Artificial Intelligence, Computational Modelling and Criminal Proceedings. Cham: Springer, 2020, ISBN 978-3-030-52469-2, s. 92.

[12] GLESS, Sabine – LEDERER, Frederic – WEIGEND, Thomas: AI-Based Evidence in Criminal Trials? In: Tulsa Law Review, Roč. 59, č. 1 (2024), s. 29; obsahuje odkaz na usnesení německého Spolkového ústavního soudu ze dne 12. 11. 2020, sp. zn. 2 BvR 1616/18.

[13] GLESS, Sabine – LEDERER, Frederic – WEIGEND, Thomas: AI-Based Evidence in Criminal Trials? In: Tulsa Law Review, Roč. 59, č. 1 (2024), s. 32.

[14] § 2 odst. 5 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

[15] QUATTROCOLO, Serena: Artificial Intelligence, Computational Modelling and Criminal Proceedings. Cham: Springer, 2020, ISBN 978-3-030-52469-2, s. 94.

doi: 10.46282/bpf.2025.30

a nezávislosti soudců.[16] V praxi však již srovnatelný problém mohlo vyvolat rozšíření použití důkazů prostřednictvím metod forenzní genetiky, které jsou rovněž získávány buď formou odborného vyjádření, nebo znaleckého posudku.[17] Tyto důkazy se staly nedocenitelnou částí trestního řízení a skutečnost, že jsou získávány za pomoci odborníků, neubírá důležitosti role soudce při jejich hodnocení a následném rozhodování. Proto je i u použití AI důkazů důležité zachovat obezřetnost, avšak není na místě možnost jejich použití *a priori* vyloučit.

Možné dopady využívání umělé inteligence na vybrané zásady trestního řízení a základní práva

Důležitou otázkou také je, zda se dokazování pomocí důkazů ovlivněných umělou inteligencí může dotknout i zásad trestního procesu či základních lidských práv. Evropský parlament ve svém usnesení o umělé inteligenci v trestním právu a jejím využívání policií a soudními orgány v trestních věcech identifikoval zásady a práva, která musí všechna řešení umělé inteligence pro soudnictví a prosazování práva respektovat. Mezi nimi uvedl třeba právo na spravedlivý proces, presumpci neviny či rovnost zbraní. Pokud by používání AI nebylo slučitelné se základními právy, požaduje zákaz jejího používání. [18] Jakým způsobem by však k takovému zásahu do zásad či práv došlo?

Za pozornost stojí zejména zásada rovnosti zbraní, neboť riziko jejího porušení může být při zapojení AI do trestního procesu poměrně vysoké. Podle českého trestního řádu totiž orgán činný v trestním řízení vyžádá odborné vyjádření, případně přibere znalce, pokud je k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení zapotřebí odborných znalostí.[19] Je však otázkou, zda soudy dokáží posoudit, že v dané situaci vyjádření odborníka potřeba je, jelikož vliv AI na některé důkazy nemusí být vůbec zřejmý. Často se totiž objevují tendence vkládat vysokou míru důvěry v technologie a digitální data. Příkladem mohou být zprávy a metadata z konverzací přes internetové aplikace, u kterých je míra důvěry opravdu vysoká a existuje tak malý prostor pro obžalovanou stranu rozporovat jejich věrohodnost a přesnost. Za takovým účelem by se soud zřejmě musel obrátit na znalce, který by dokázal pravost takových důkazů ověřit. Tomu však může bránit samotný software, do kterého znalci často nemají z licenčních či technických důvodů možnost proniknout, či vliv AI na

[16] Ibidem.

[17] KOŽINA, Jiří: Právní aspekty využití analýzy DNA pro identifikační účely. In: Kriminalistika, Roč. 44, č. 1 (2011), s. 11.

[18] Písm. Q bod 2 usnesení Evropského parlamentu ze dne 6. října 2021 o umělé inteligenci v trestním právu a jejímu využívání policií a soudními orgány v trestních věcech (2020/2016(INI)).

[19] § 105 odst. 1 trestního řádu.

doi: 10.46282/bpf.2025.30

samotné fungování zařízení, které se chová jako tzv. black box.[20] Stejný problém by mohl nastat při využívání AI nástrojů pro získávání důkazů, jako jsou například rozpoznávání obličejů, predikce kriminality či již zmiňovaná data z chytrých zařízení. České právo sice umožňuje stranám předložit vlastní znalecký posudek[21], avšak z výše nastíněných důvodů by jeho provedení mohlo být nákladné či zcela nemožné, což by mohlo způsobit nerovnost mezi stranami a narušit zásadu rovnosti zbraní. Je tedy nutno mít na paměti, že se umělá inteligence v blízké budoucnosti pravděpodobně rozšíří do většiny oblastí lidské činnosti a může tak ovlivnit celou škálu důkazů, které budou soudům předkládány. Soudci tak musí při jejich hodnocení zvážit nutnost vyhotovení odborného vyjádření či znaleckého posudku v závislosti na míře ovlivnění důkazu umělou inteligencí.

Umělá inteligence v dokazování se může dotknout také soukromí osob. Zdá se však, že této oblasti je již v současné době věnována pozornost a je na ni pamatováno při tvorbě legislativy, zejména pak na úrovni Evropské unie. Základem pro ochranu osobních údajů je obecné nařízení o ochraně údajů[22], v rámci trestního řízení pak směrnice o ochraně osobních údajů pro orgány činné v trestním řízení[23] a ve spojení s umělou inteligencí se ochraně osobních údajů ve svých částech věnuje také nařízení AI Act.[24]

Co se reálného využití umělé inteligence s potenciálem zasáhnout do soukromí osob týče, nejčastěji je AI v trestněprávní praxi dle dostupných informací využívána k rozpoznávání obličejů.[25] Právě to však bylo dotčeno již zmíněným nařízením AI Act, což lze demonstrovat na nedávném případu z pražského letiště. To bylo nuceno na začátku srpna letošního roku systém rozpoznávání obličejů kamerami vypnout, protože je k jeho provozu podle nové legislativy reagující právě na zmíněné nařízení

[20] QUATTROCOLO, Serena: Artificial Intelligence, Computational Modelling and Criminal Proceedings. Cham: Springer, 2020, ISBN 978-3-030-52469-2, s. 94–95.

[21] § 110a trestního řádu.

[22] Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů) (dále také jako „GDPR").

[23] Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/680 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů příslušnými orgány za účelem prevence, vyšetřování, odhalování či stíhání trestných činů nebo výkonu trestů, o volném pohybu těchto údajů a o zrušení rámcového rozhodnutí Rady 2008/977/SVV (známá také pod anglickým názvem „Law Enforcement Data Protection Directive" či zkratkou „LED")

[24] Např. v čl. 59 nařízení AI Act jsou stanovena pravidla pro zpracování osobních údajů pro účely vývoje AI systémů.

[25] FAIR TRIALS: Law and policy on the use of artificial intelligence by police and criminal justice systems. Brusel: Fair Trials, 2024, s. 7.

doi: 10.46282/bpf.2025.30

nutné povolení soudu, kterým však letiště nedisponovalo.[26] Podle údajů sdílených policií tento systém na pražském letišti pomohl od roku 2019 identifikovat a zadržet 155 hledaných osob, přičemž některé z nich se měly dopustit závažné trestné činnosti. Proto se očekává, že po získání potřebného povolení bude systém opět uveden do provozu.[27] Rizikem u podobných systémů je hlavně zpracovávání velkého množství citlivých dat, proto je nutné legislativou stanovit podklady pro takové zpracování a přesná pravidla, která by zamezila možnosti jejich zneužití, úniku či bezdůvodnému shromažďování. V řadě evropských zemí je ochrana soukromí upravena na ústavní úrovni a prostřednictvím obecných předpisů, specifická úprava týkající se použití AI v trestním řízení a s ní souvisejících požadavků na ochranu lidských práv včetně práva na soukromí však v některých případech chybí.[28] Podobně je tomu i v České republice, avšak postupná nutnost implementace evropských předpisů a nutnost reakce na rozvíjející se technologii umělé inteligence snad zákonodárce donutí k přijetí spravedlivých a účinných pravidel pro její využití, jak v trestním procesu, tak jinde.

Etické aspekty využití umělé inteligence při dokazování

Posledním aspektem probíraného tématu, kterému bych se dnes rád stručně věnoval, jsou etické výzvy související s využitím AI či podobných technologií při dokazování v trestním řízení. V souvislosti s nimi jsou často skloňovány zejména systémy sloužící k předpovídání recidivy či kriminality. Ty již některé státy využívají, a i v českém právu by teoreticky mohly sloužit k dokazování podstatných okolností k posouzení osobních poměrů pachatele.[29] Jako příklad používání systémů pro predikci recidivy lze uvést Spojené státy americké. Zde je možné pozorovat jejich využití v praxi již několik let.[30] Jedním z nich je tzv. COMPAS, jehož úkolem je předvídání rizik v trestněprávní oblasti, jako jsou obecná recidiva, násilná recidiva, nedostavení se k soudu, útěk a další, pro jejichž výpočet by měl využít přesné, dobře ověřené a rasově neutrální matematické metody.[31] Tento systém byl však v minulosti kritizován kvůli své rasové zaujatosti, protože na základě studií bylo zjištěno, že

[26] PASEKOVÁ, Eva: Policie: Rozpoznávání obličejů na letišti končí. Rozhodnout má soud. [online]. *Česká justice*. 1. 8. 2025 [cit. 4. 9. 2025]. Dostupné zde: https://www.ceska-justice.cz/2025/08/policie-rozpoznavani-obliceju-na-letisti-konci/.

[27] Ibidem.

[28] FAIR TRIALS: Law and policy on the use of artificial intelligence by police and criminal justice systems. Brusel: Fair Trials, 2024, s. 33–34.

[29] § 89 odst. 1 písm. d) trestního řádu.

[30] ZIMA, Petr: Ke dvěma aspektům využití umělé inteligence v oblasti práva. In: Právní rozhledy, Roč. 31, č. 20 (2023), s. 712–713.

[31] GAZDA, Viktor: Předpověď recidivy umělou inteligencí a právo na soukromí. In: Právní rozhledy, Roč. 31, č. 8 (2023), s. 284.

doi: 10.46282/bpf.2025.30

nepoměrně více za vysoce rizikové označoval obžalované tmavé pleti.[32] Jako důvod jeho chování byla uvedena historická vstupní data, která měla mít rasově diskriminační povahu.[33] Použití takových výstupů jako důkazu by bez pochyby nejen vyvolalo otázky o etice systémového posuzování, ale zejména porušilo zákaz diskriminace. Pokud by měly být výstupy takových systémů používány v tuzemském trestním řízení, musely by být dány jasné záruky, že k podobnému znevýhodňování nedojde. Jestliže totiž není při vývoji systému AI pamatováno na možnost jejich zaujatosti, nebude jí možno předcházet, protože systémy neumějí samy od sebe zohledňovat statistickou nebo demografickou vyváženost, rozložení falešně pozitivních a falešně negativních výsledků nebo jiná hlediska spravedlnosti a zaujatosti.[34]

Na úrovni Evropské unie však již jisté záruky zavádí nařízení AI Act. Podle něj totiž systémy umělé inteligence predikující recidivu, stejně jako další druhy systémů umělé inteligence využitelné v trestním řízení, spadají do kategorie vysoce rizikových systémů.[35] Pro vysoce rizikové systémy platí mnohá omezení. V prvé řadě existuje povinnost tyto systémy registrovat v databázi, do které mají být zaváděny také důležité informace o těchto systémech, jež budou veřejně přístupné.[36] Tato povinnost by měla zaručit transparentnost systémů umělé inteligence, které mohou mít zásadní vliv na základní lidská práva.[37] Dále jsou nařízením určeny požadavky na trénovací, validační a testovací data pro vývoj a trénování vysoce rizikových systémů umělé inteligence.[38] Tím by v ideálním případě mělo být odvráceno riziko zaujatosti těchto systémů, jako tomu bylo u těch použitých ve Spojených státech. Jelikož je však nařízení AI Act prvním komplexním předpisem o umělé inteligenci na světě[39], budeme muset počkat, abychom zjistili, zda mají takto nastavená pravidla kýžený efekt.

---

[32] ZAVRŠNIK, Aleš: Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. In: European Journal of Criminology, Roč. 18, č. 5 (2021), s. 629.

[33] JOSEPH, Jeena: Predicting crime or perpetuating bias? The AI dilemma. In: AI & SOCIETY, č. 40 (2025), s. 2320.

[34] GRIMM, Paul W. – GROSSMAN, Maura R. – CORMACK, Gordon V.: Artificial Intelligence as Evidence, In: Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property, Roč. 19, č.1 (2021), s. 45.

[35] Čl. 6 odst. 2 ve spojení s přílohou III odst. 6 nařízení AI Act.

[36] Čl. 71 nařízení AI Act.

[37] Bod 48 preambule nařízení AI Act.

[38] Čl. 10 nařízení AI Act.

[39] EVROPSKÝ PARLAMENT: Akt EU o umělé inteligenci: první nařízení o umělé inteligenci. [online]. *Evropský parlament*. 14. 6. 2023 [cit. 4. 9. 2025]. Dostupné zde: https://www.europarl.europa.eu/topics/cs/article/20230601STO93804/akt-eu-o-umele-inteligenci-prvni-narizeni-o-umele-inteligenci.

doi: 10.46282/bpf.2025.30

Závěr

Na závěr bych rád stručně zopakoval stěžejní myšlenky mého příspěvku. Využívání umělé inteligence v trestním řízení, zejména v oblasti dokazování, představuje zásadní výzvu pro současné i budoucí fungování justice. Ačkoliv AI nabízí značný potenciál pro zefektivnění vyšetřovacích a rozhodovacích procesů, její zapojení do tvorby či ovlivňování důkazů vyvolává řadu právních, technických i etických otázek. Zaměřil jsem se na přístup k důkazům ovlivněným umělou inteligencí, který představuje složitý problém nejen z procesního, ale i technického hlediska. Při posuzování těchto důkazů tak zřejmě zásadní roli sehrají znalci prostřednictvím odborných vyjádření a znaleckých posudků, což se však v dnešní době děje i u jiných složitých důkazních prostředků.

Použití důkazů ovlivněných AI jsem rozebral také prizmatem vybraných zásad spravedlivého procesu a základních práv. Hrozí totiž riziko porušení zásady rovnosti zbraní, pokud nebude mít obžalovaná strana reálnou možnost zpochybnit věrohodnost důkazu, ať už z důvodu vysokých nákladů či technické neproveditelnosti. Hovořil jsem také o potřebě ochrany soukromí v souvislosti s těmito novými důkazy, kterou je nutné při tvorbě legislativy brát v potaz. Stejně tak tomu je u možných etických problémů, které nezůstaly pouze v hypotetické rovině, ale při používání AI systémů skutečně vyvstaly.

Seznam použité literatury

1. EVROPSKÝ PARLAMENT: Akt EU o umělé inteligenci: první nařízení o umělé inteligenci. [online]. *Evropský parlament*. 14. 6. 2023 [cit. 4. 9. 2025]. Dostupné zde: https://www.europarl.europa.eu/topics/cs/article/20230601STO93804/akt-eu-o-umele-inteligenci-prvni-narizeni-o-umele-inteligenci.
2. FAIR TRIALS: Law and policy on the use of artificial intelligence by police and criminal justice systems. Brusel: Fair Trials, 2024, 52 s.
3. GAZDA, Viktor: Předpověď recidivy umělou inteligencí a právo na soukromí. In: Právní rozhledy, Roč. 31, č. 8 (2023), s. 283–290.
4. GLESS, Sabine – LEDERER, Frederic – WEIGEND, Thomas: AI-Based Evidence in Criminal Trials? In: Tulsa Law Review, Roč. 59, č. 1 (2024), s. 1–37.
5. GRIMM, Paul W. – GROSSMAN, Maura R. – CORMACK, Gordon V.: Artificial Intelligence as Evidence, In: Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property, Roč. 19, č.1 (2021), s. 9–106.
6. JOSEPH, Jeena: Predicting crime or perpetuating bias? The AI dilemma. In: AI & SOCIETY, č. 40 (2025), s. 2319–2321.
7. KOSINSKI, Matthew: What is black box artificial intelligence (AI)? [online]. *IBM*. [cit. 4. 9. 2025]. Dostupné zde: https://www.ibm.com/think/topics/black-box-ai.

doi: 10.46282/bpf.2025.30

8. KOŽINA, Jiří: Právní aspekty využití analýzy DNA pro identifikační účely. In: Kriminalistika, Roč. 44, č. 1 (2011), 30 s.
9. PASEKOVÁ, Eva: Policie: Rozpoznávání obličejů na letišti končí. Rozhodnout má soud. [online]. *Česká justice*. 1. 8. 2025 [cit. 4. 9. 2025]. Dostupné zde: https://www.ceska-justice.cz/2025/08/policie-rozpoznavani-obliceju-na-letisti-konci/.
10. QUATTROCOLO, Serena: Artificial Intelligence, Computational Modelling and Criminal Proceedings. Cham: Springer, 2020, ISBN 978-3-030-52469-2.
11. STAVINOHOVÁ, Jaruška: Zásada volného hodnocení důkazů. In: Právnický slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.
12. ZAVRŠNIK, Aleš: Algorithmic justice: Algorithms and big data in criminal justice settings. In: European Journal of Criminology, Roč. 18, č. 5 (2021), s. 623–642.
13. ZIMA, Petr: Ke dvěma aspektům využití umělé inteligence v oblasti práva. In: Právní rozhledy, Roč. 31, č. 20 (2023), s. 712–715.

Kontaktní údaje

JUDr. Petr Angyalossy, Ph.D.
petr.angyalossy@nsoud.cz
Nejvyšší soud České republiky

Mgr. David Anděl
david.andel@nsoud.cz
Nejvyšší soud České republiky

doi: 10.46282/bpf.2025.30

European Law Section

Our European union was, until now, quiescent...

Sekcia európskeho práva

Tá Európska únia posiaľ tvrdo spala...

WAKING THE EU GIANT: FDI SCREENING AND FSR CONTROL AND THE BATTLE TO PRESERVE EU COMPETITIVENESS [1]

Hana Kováčiková[2]

Abstract: In a world where openness and security increasingly collide, the EU is rewriting its rules of engagement. This article explores how two new gatekeepers, foreign direct investment screening mechanism and foreign subsidies control, reshape the internal market without closing the door to global capital. It maps the legal mechanics and asks what happens when subsidised bids and strategic acquisitions meet (or not) the EU's demands for fairness and resilience. Drawing on recent enforcement trends and comparative doctrine, the research goal is to provide comprehensive mapping, considering the development, different factors and focusing on the enabling factors and barriers for the EU to implement FDI regulation and simultaneously to be competitive in global framework.

Keywords: law, European Union law, foreign direct investment screening, foreign subsidies control, fair competition, competitiveness

Introduction

What can the EU do to shape globalisation in line with its shared interests and values? This question was raised by the Commission already in 2017[3] before adopting measures aimed at ensuring that the EU remains among the world's largest bloc (in terms of GDP).[4] In a highly integrated economic area, such as the EU, everything is interconnected. Therefore, in addition to undisputed advantages, the open economy also brought security risks. These risks have recently emerged primarily from the Covid-19 pandemic, the illegal and unprovoked war in Ukraine, hostile economic actions, cyber and infrastructure attacks, foreign interference and disinformation

[1]This paper was prepared within the project VEGA 1/0710/23 "Damages in competition law and public procurement – limits and challenges to effective enforcement of the European Union Law".

[2] Comenius University in Bratislava, Faculty of Law.

[3] EUROPEAN COMMISSION: Reflection paper on harnessing globalisation. Com(2017) 240 of 10 May 2017. Publication Office, 2017. ISBN:978-92-79-68226-1, doi:10.2775/41851, p. 3.

[4] In 2017, the GDP of the EU represented 16,0% of world GDP and EU was the 3rd largest economy behind the China (16,4%) and USA (16,3%). Source: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/portlet_file_entry/2995521/2-19052020-BP-EN.pdf/bb14f7f9-fc26-8aa1-60d4-7c2b509dda8e [Accessed on 28 September 2025].

doi: 10.46282/bpf.2025.31

and a global increase in geopolitical tensions.[5] As a result, the EU had to consider a shift from market liberalism towards geo-economic security and strategic autonomy. The Union stands before an uneasy task: ensuring economic security and fair competition while remaining attractive for capital inflow. Until FDI Regulation[6] came into force[7], the EU was relatively unprotected regarding economic security. Foreign investors were able to acquire shares or even control in various strategic facilities, including shipping terminals.[8] Fifteen years ago, such investments were welcome as they helped to mitigate the consequences of the financial crisis. If there were any concerns related to strategic security, the responsibility for protection laid entirely with the Member States (MSs), which for this purpose usually used derogations enshrined in provisions on freedom of establishment[9] and free movement of capital.[10]

Meanwhile, practice has shown that it is quite a legal challenge for national legislators to meet the strict, yet permissible, criteria for restricting the fundamental market freedoms, even when justifying such restrictions on grounds of strategic national interests.[11] The typical tool used by MSs in this regard has been the approval of shares acquisition above certain threshold, enabling the shareholder to exercise decisive influence within the company ("golden shares"). The CJEU had already acknowledged that certain concerns may justify the retention by Member States of a degree of influence within undertakings that were initially public and subsequently privatised, where those undertakings are active in fields involving the provision of services in the public interest or strategic services.[12] However, when conditioning the acquisition of golden shares by potential (either domestic or foreign) investors, the MS must be precise in defining the national interest so the investor will be aware in advance on indication whatever as to the specific, objective circumstances in which

[5] EUROPEAN COMMISSION: Joint communication to the European Parliament, the European Council and the Council: On "European Economic Security Strategy". JOIN (2023) 20 final of 20 June 2023, p. 1

[6] Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments in the Union, (*OJ L 79I, 21.3.2019, pp. 1–14).*

[7] The FDI Regulation is applicable from 11 October 2020.

[8] For example, the Chinese COSCO Shipping Ports Limited acquired shares in ports in Greece (Pireus 100 %), Belgium (Zeebrugge 90%, Antwerp 20%), Germany (Hamburg 24,9%), Italy (Vado Ligure 40%), Netherlands (Rotterdam 17,85%), Spain (Valencia 51%, Bilbao 39,51 %). Source: https://ports.coscoshipping.com/en/Businesses/Portfolio/#OverseasTerminals [Accessed on 28 September 2025].

[9] Article 52 TFEU.

[10] Article 65 TFEU.

[11] See to this regards Judgement of 13 May 2003, *Commission v Spain*, C-463/00, EU:C:2003:272, Judgement of 26 March, *Commission v Italy*, C-326/07, ECLI: EU:C:2009:193.

[12] Judgement of 4 June 2002, *Commission v France*, C-483/99, EU:C:2002:327, para. 43.

doi: 10.46282/bpf.2025.31

prior authorisation for buying a golden shares will be granted or refused.[13] Regarding objectives linked to security of supply, the Court has also emphasized that such an objective may only be relied upon if there is a genuine and sufficiently serious threat to a fundamental interest of society.[14] Naturally, such circumstances differ from state to state. Consequently, FDI that has positive effects in one MS has the potential to pose risks to security in another MS and, potentially to the internal market as a whole. The Commission addressed these challenges by introducing the FDI screening mechanism in 2019 and foreign subsidies control regulation[15] (FSR) in 2022. Despite the relatively short period since their entry into legal effect, a new legislative proposal on FDI screening has already been discussed.[16] Furthermore, the FSR has undergone criticism, too.[17,18] In the following parts, the author analyses the weaknesses of both tools, investigates the causes of their low effectiveness, and suggests possible ways forward. The key research question is: To what extent do harmonised and centralised screening policies contribute or hinder the economic resilience and attractiveness of the EU for FDI? The research goal is to provide comprehensive mapping, considering the development, different factors and focusing on the enabling factors and barriers for the EU to implement FDI regulation and simultaneously to be competitive in global framework.

Regarding methodology, this study combines doctrinal legal analysis with a descriptive empirical overview of early enforcement under the EU Foreign Subsidies Regulation and the FDI Screening framework, focussing on concentrations and public procurements notified under Regulation 2022/2560. The temporal window captures the first two years of FSR notification obligations (from 12 October 2023) to assess initial patterns without over-extrapolating from a nascent regime.

---

[13] Ibid, para. 50.

[14] Judgement of 8 November 2011, *Commission v Greece*, C-244/11, EU:C:2012:694, para. 67.

[15] Regulation (EU) 2022/2560 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal market *(OJ L 330, 23.12.2022, pp. 1–45).*

[16] See to this regard the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Screening of Foreign Investments in the Union and repealing Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 24 January 2024, COM(2024) 23 final, SWD(2024) 23 final.

[17] From Commission's annual reports, it can be derived, that MSs suffers with capacities challenges as some of them don't have sufficient financial or personal sources to exercise the screening properly. Other issues relate to insufficient feedback from the MS to which the other states communicate their observances

[18] E.g. CELIS Institute [https://www.celis.institute/posts-celis-2019/empowering-the-forgotten-competitors-rights-and-remedies-under-the-foreign-subsidies-regulation/], CARPI, Alessandro: Charting the path: Administrative and judicial remedies available to third parties under the Foreign Subsidies Regulation. In: Review of European Litigation, Issue 3, year 2024, pp. 19-56, ISSN 2975-1306. Available at: https://europeanlitigation.eu/wp-content/uploads/pdf/Fascicolo-3-2024_def.pdf

doi: 10.46282/bpf.2025.31

Design and scope: The analysis maps objectives, scope, procedures and decision outcomes for FSR concentrations and situates these against the legal architecture of FDI screening. Public procurement under the FSR is discussed doctrinally but excluded from the quantitative counts to avoid mixing heterogeneous procedural tracks.

FDI Regulation – a barking dog that does not bite?

The CJEU has already explained that a direct investment consists of investments of any kind made by natural or legal persons which serve to establish or maintain lasting and direct links between the persons providing the capital and the undertakings to which that capital is made available in order to carry out an economic activity. The acquisition of a holding in an undertaking constituted as a company limited by shares is a direct investment where the shares held by the shareholder enable him to participate effectively in the management of that company or in its control.[19] Direct investments are regulated by the provisions on the internal market. However, when foreign direct investments are concerned, a special regime of common commercial policy contained in Art. 207 TFEU applies instead.[20] So says the legal theory.
Here comes the tricky part. Pursuant to Art.207(2) TFEU the European Parliament and the Council, acting by means of regulations in accordance with the ordinary legislative procedure, shall adopt the measures defining the framework for implementing the common commercial policy. The common commercial policy falls within the exclusive powers of the EU (Art. 3TFEU)[21] and regulation appears to be the appropriate tool in this regard. However, eleven MSs had adopted their own FDI screening mechanisms before the EU adopted the FDI Regulation.[22] Despite the fact that these mechanisms covered and affected area not within the competence of the MS, the Commission, surprisingly, did not consider this to be an infringement of EU law. Furthermore, implementation of the FDI Regulation was accompanied by reluctance of some of the MSs to adopt screening mechanism. Although the FDI Regulation came into legal force on 11 October 2020, at that time only eleven MSs

[19] Opinion of 16 May 2017, *Accord de libre-échange avec Singapour, 2/15, EU:C:2017:376, para. 80.*
[20] Ibid, para. 81.
[21] Ibid, para 82: "(…) *the European Union has exclusive competence, pursuant to Article 3(1)(e) TFEU, to approve any commitment vis-à-vis a third State relating to investments made by natural or legal persons of that third State in the European Union and vice versa which enable effective participation in the management or control of a company carrying out an economic activity.*"
[22] EUROPEAN COMMISSION: Report from the Commission to the European Parliament and the Council: First Annual Report on the screening of foreign direct investments into the Union, of 23 November 2021. COM(2021)714 final, SWD(2021)334 final, p. 6.

doi: 10.46282/bpf.2025.31

had (their own) FDI screening mechanism[23]. They were followed by seven[24] others in 2021, Malta in 2022 and Luxemburg and Estonia in 2023. The remaining MSs[25] introduced their screening mechanism at the turn of 2023/2024. By now, all MSs have implemented at least some form of screening mechanism. However, they differ from state to state regarding their scope, timelines or even the lack of power to act effectively in some cases.

The provision of Art. 207 TFEU indicates that when the EU legislator adopts a regulation to frame the implementation of common commercial policy, it does so in a binding manner (a nature of regulation that can be derived from Art. 288 TFEU complies with this expectation).). Therefore, the Union (based on Art. 207(2) TFEU) adopted the FDI Regulation. However, the FDI Regulation does not impose binding rules, nor does it establish a common foreign direct investment screening mechanism.[26] Rather, it merely authorises, and thus does not even oblige, Member States to introduce legislation governing the screening of foreign direct investment (Art. 3 of the FDI Regulation). It encourages MSs to establish their own FDI vetting regimes but makes this optional, requiring only that they share details of any mechanisms they implement. In addition to this authorisation, the regulation establishes a framework of common standards that such national mechanisms (if established) must comply with, thereby only partially harmonising existing national legislation. This has also resulted in inconsistency of what is notified.[27] MSs retain discretion over the scope, coverage, and procedures of their screening systems Instead of setting a common standard dictating the substantive or procedural elements, the FDI Regulation rather legitimize already existing (and divergent) practices of the MSs (Figure 1) and offers only non-binding guidance. There is a defined process with timelines for input from the Commission and other MSs on specific transactions, but neither these opinions nor comments are binding, except

[23] Austria, Denmark, Finland, France, Germany, Italy, Latvia, Lithuania, Poland, Portugal and Spain.

[24] Belgium, Czechia, Hungary, Netherlands, Romania, Slovakia and Slovenia.

[25] Bulgaria, Croatia, Cyprus, Greece, Ireland, and Sweden.

[26] See to this regard for example the Opinion of AG Tamara Ćapeta of 30 March 2023 in *Xella Magyarország*, C-106/22, EU:C:2023:267, para. 32, EUROPEAN COURT OF AUDITORS: Special Report 27/2023: screening foreign direct investments in the EU: First steps taken, but significant limitations remain in addressing security and public-order risks effectively. Publication Office of the European Union, 2023. ISBN 978-92-849-1299-5. doi:10.2865/885487, or the EU Legislation in Progress briefing of the European Parliament: Screening of foreign investments in the Union. European Union, 2024. Available at: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762382/EPRS_BRI(2024)762382_EN.pdf.

[27] EUROPEAN COMMISSION: Report from the Commission to the European Parliament and the Council: First Annual Report on the screening of foreign direct investments into the Union, of 23 November 2021. COM(2021)714 final, SWD(2021)334 final, p. 16

doi: 10.46282/bpf.2025.31

for certain cases involving Union-level projects. The regulation also establishes a Commission-led screening procedure for transactions affecting strategic Union interests, including research and pan-European networks. However, final authority always remains with individual MSs, meaning neither the Commission nor other MSs can directly block transactions through their input.

Figure 1: Some of the differences in the screening mechanisms applicable in MSs

	Powers to effectively gather information on transactions not undergoing screening in individual Member States			Explicitly legislated powers to act in the interest of other Member States or projects or programmes of Union interest			
	Explicit mention of an information obligation and the scope of information for non-screened transaction	Deadlines for the provision of the information are specified	Powers to sanction non-performance or provision of false information	Explicit powers to start screening an investment that is likely to affect other Member States' security or public order	Explicit powers to materially intervene in investments that likely affect other Member States' security or public order	Explicit powers to start screening an investment that is likely to affect projects and programmes of Union interest	Explicit powers to materially intervene in investments that likely affect projects and programmes of Union interest
Austria	Yes	Yes	Yes	No	No	No	No
Belgium	Yes	No	No	No	No	No	No
Bulgaria	No	No	No	n/a	n/a	n/a	n/a
Croatia	Yes	Yes	No	n/a	n/a	n/a	n/a
Cyprus	No	No	No	n/a	n/a	n/a	n/a
Czechia	No	No	No	No	No	No	No
Denmark	No	No	No	No	No	No	No
Estonia	No	No	No	No	Yes	No	Yes
Finland	No	No	No	No	No	No	No
France	No	No	No	No	No	No	No
Germany	No	No	No	Yes	Yes	Yes	Yes
Greece	No	No	No	n/a	n/a	n/a	n/a
Hungary	No	No	No	No	No	No	No
Ireland	No	No	No	n/a	n/a	n/a	n/a
Italy	No	No	No	No	No	No	No
Latvia	Yes	Yes	No	No	No	No	No
Lithuania	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Luxemburg	No	No	No	No	No	No	No
Malta	No	No	No	No	No	No	No
Netherlands	Yes	No	Yes	No	No	No	No
Poland	Yes	No	No	No	No	No	Yes
Portugal	No	No	No	No	No	No	No
Romania	Yes	No	No	No	No	No	Yes
Slovakia	Yes	Yes	Yes	n/a	Yes	No	Yes
Slovenia	No	No	No	No	No	Yes	Yes
Spain	No	No	No	No	No	No	No
Sweden	Yes	No	Yes	No	No	No	No

Source: OECD[28]

[28] OECD: Framework for Screening Foreign Direct Investment into the EU: Assessing effectiveness and efficiency, OECD Publishing, Paris, 2022. https://doi.org/10.1787/f75ec890-en.

doi: 10.46282/bpf.2025.31

The defined weaknesses raise concerns on how the FDI Regulation and FDI vetting regimes work in practice. At this point, it would be appropriate to analyse the relevant case-law of the CJEU. However, to date there is only one decision in relation to the FDI Regulation – *Xella Magyarország* (C-106/22). In the given case, the court did not apply the FDI Regulation as it used rather formalistic interpretation of "foreign investor", and excluded from the scope of the regulation investments made by undertakings organised in accordance with the laws of a MS over which an undertaking of a third country has majority control.[29] The court ultimately clarified that the FDI regulation does not cover intra-EU investments made by EU companies under non-EU control, unless such transactions involve artificial arrangements intended to evade screening and do not reflect genuine activity.[30] The CJEU then applied the provisions of the TEFU on freedom of establishment instead.[31]

Therefore, to assess the operationality of the FDI regulation, the desk research and analysis of the screening mechanisms of the MSs must be provided. From the FDI Reports of the Commission in 2021-2024, serious effectiveness gaps can be detected. While applying the FDI Regulation, MSs raised several issues such as overly short or inconsistent timelines for proper assessment of the complex FDI transactions, different levels and conditions for screening, lack of information regarding comments provided by other MSs to the receiving MS where the FDI is planned, and how these comments were considered in the final decision of that state (limits of follow-up).[32] Reluctance of some MS[33] to adopt the screening mechanisms or at least the effective tools to manage risks related to FDI to EU, created gateways into the internal market. Furthermore, the OECD, in its report (2022, p. 8-9) pointed out that lack of rules to gather and share information on unnotified transactions on MSs leads to limited detection and screening. The lack of accountability and tight screening deadlines further hinder effective cooperation. The Regulation also fails to ensure full access to transaction-specific information and uses unclear criteria for notifying transactions, resulting in irrelevant exchanges and withheld data. Additionally, the information exchange excludes many transactions involving EU-established

[29] See *Xella Magarország* judgment (C-106/22), paras. 31-37. In this case, Hungarian authorities blocked a Hungarian company Xella Magayrország whose parent company was controlled by company based in Bermuda from the acquisition of a local construction company Janes és Társa, on grounds of security and public order.

[30] Ibid, para. 39.

[31] To compare, in the Explanatory Memorandum of the new proposal of FDI Screening Mechanism (COM(2024)23 final), the Commission proposes to extend the scope of the regulation to include investments controlled by non-EU investors, including investments carried out by an EU entity controlled by a non-EU investor when the decision-making power over the investment remains with the non-EU investor (page 3). This is a clear shift from the approach of the CJEU in *Xella Magyarország*.

[32] COM(2021)714 final, p. ..., COM(2024) 464 final, p.

[33] E.g. Croatia, Cyprus, Greece.

doi: 10.46282/bpf.2025.31

investors despite potential risks. Finally, handling multi-jurisdiction FDI transactions is inefficient due to varied national rules and insufficient EU-level coordination.
Such weaknesses have substantially compromised the effectiveness of the FDI Regulation. The Commission responded promptly by submitting a new proposal on FDI screening mechanism.[34] The act has not yet been adopted; however, the legislative procedure is ongoing.[35] The proposed amendments address the most criticised issues. It requires new measures such as the making the FDI screening mechanism mandatory for all MSs, defining the minimum scope for compulsory screening of transactions subject to an authorisation requirement, covering intra-EU investments by EU investors that are ultimately controlled by entities from a non-EU country, establishing minimum procedural requirements, enhancing the accountability of MSs and Commission, and introducing a specific ex-post review. Meanwhile, the economy of the EU has remained open to FDI.

Post-FDI regulation EU – still attractive for foreign investments?

The Commission in its various reports states that the EU belongs among the most attractive markets for investments and statistics of the UN[36] confirms that (Figure 2). The question to be considered is whether the increase in administrative burden due to the established screening mechanism under FDI regulation hinders potential foreign investors from investing in the EU. Undoubtedly, vetting of FDI by MSs prolongs such business operations and if the intended investment operation undergoes screening, the administrative burden rises as well. On the other side, as those operations require thorough due diligence anyway, additional administration could be perceived just as a necessary evil, but it should not cause a loss of interest in the investment.

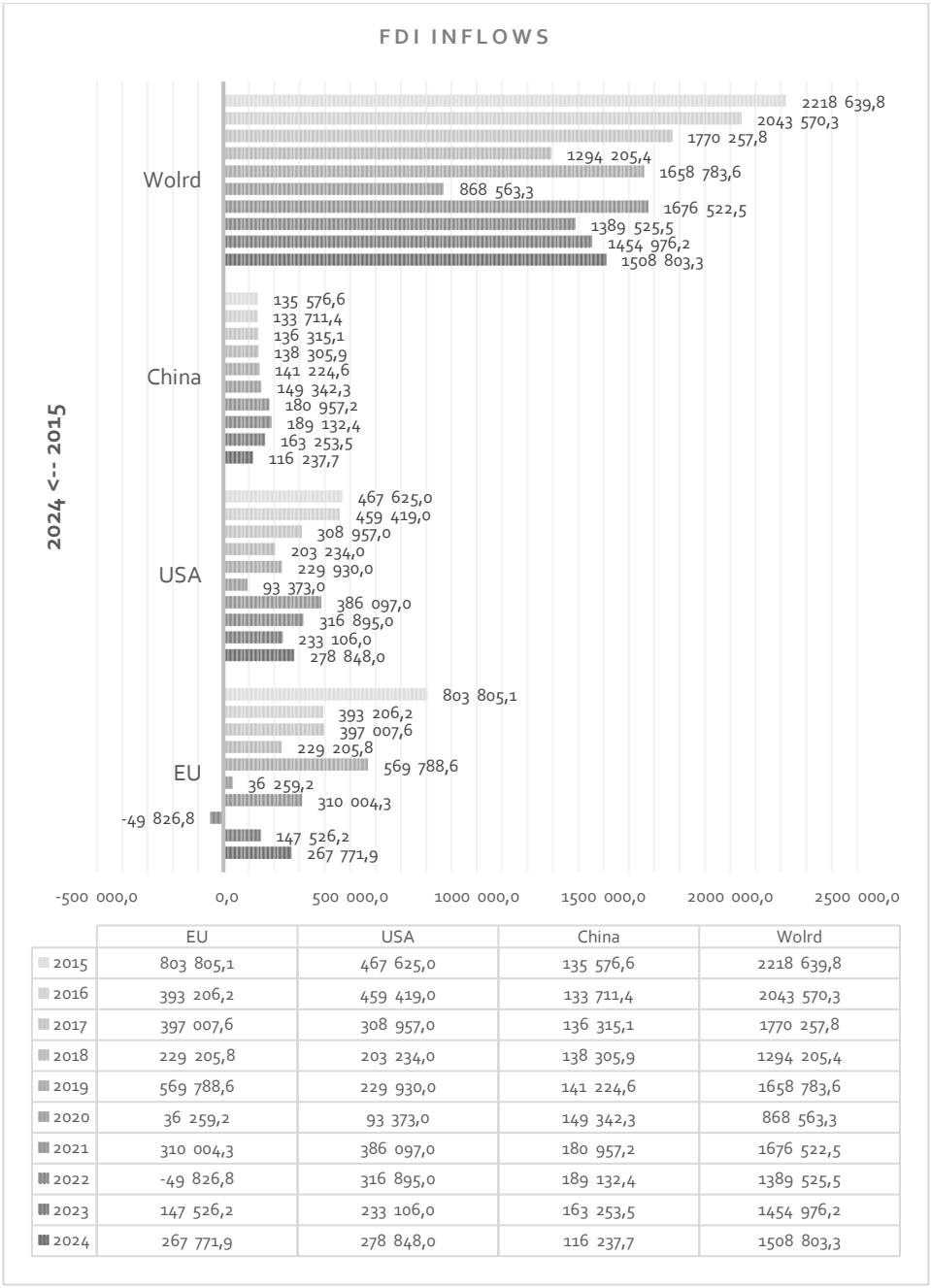
[34] COM(2024) 23 final

[35] The European Parliament adopted its first reading position P10_TA(2025)0102 on 8 May 2025 (Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0102_EN.pdf). The Council adopted its first reading position on 11 June 2025 (https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/06/11/trade-coreper-endorses-the-council-s-negotiating-position-on-fdi-screening-revision/pdf/). Interinstitutional negotiations (trilogues) begun on 17 June 2025 (https://policy.trade.ec.europa.eu/news/interinstitutional-talks-begin-eus-revised-fdi-screening-mechanism-2025-06-17_en).

[36] Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2025_en.pdf, p. 7.

doi: 10.46282/bpf.2025.31

Figure 2: FDI Inflows, by region and economy, 2015-2024.

	EU	USA	China	Wolrd
2015	803 805,1	467 625,0	135 576,6	2218 639,8
2016	393 206,2	459 419,0	133 711,4	2043 570,3
2017	397 007,6	308 957,0	136 315,1	1770 257,8
2018	229 205,8	203 234,0	138 305,9	1294 205,4
2019	569 788,6	229 930,0	141 224,6	1658 783,6
2020	36 259,2	93 373,0	149 342,3	868 563,3
2021	310 004,3	386 097,0	180 957,2	1676 522,5
2022	-49 826,8	316 895,0	189 132,4	1389 525,5
2023	147 526,2	233 106,0	163 253,5	1454 976,2
2024	267 771,9	278 848,0	116 237,7	1508 803,3

Source: data retrieved and processed by the author from UNCTAD[37]

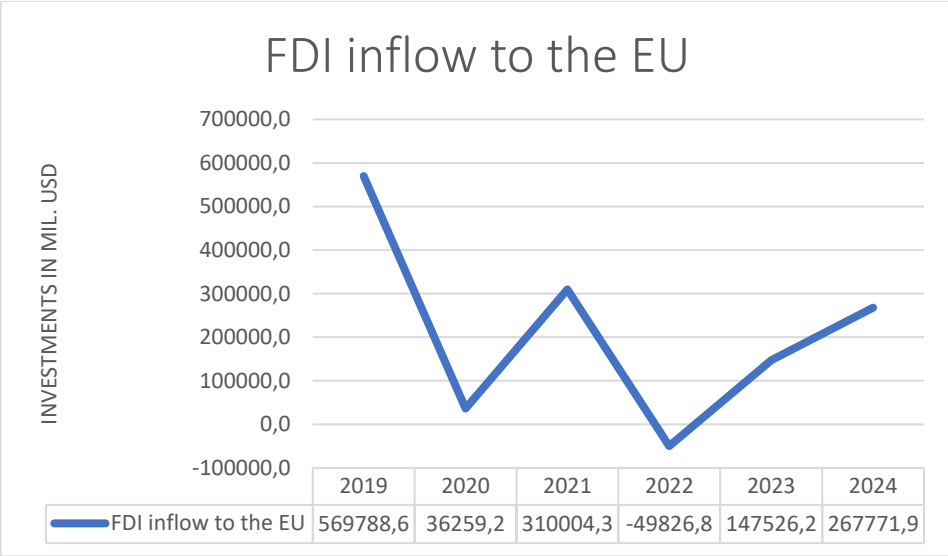
Data show that the immediate FDI inflow into the EU after the entry into force of the FDI Regulation radically decreased. However, this decline cannot be automatically

[37] Available at: https://unctad.org/system/files/non-official-document/wir25_tab01.xlsx

doi: 10.46282/bpf.2025.31

attributed to regulation, as an external factor in the COVID-19 pandemic must also be considered. The after-pandemic period is then characterised by both a rise and a decline in FDI (Figure 3).

Figure 3: Dynamics of FDI inflow to the EU after FDI regulation

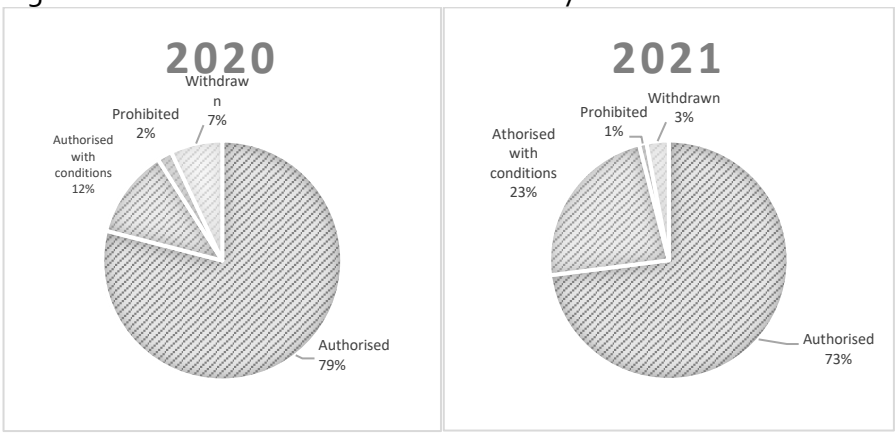
Source: processed by the author, data retrieved from UNCTAD[38]

A survey of authorisations or prohibitions of vetted investments can therefore provide an answer to whether the FDI Regulation presents an obstacle for FDI inflow to the EU. Statistics of the Commission in its 2020-2024 FDI reports indicate that processes of authorisation of vetted FDI were rather formal than comprehensive, with only a low rate of withdrawals from investments by parties before a formal decision was taken. (Figure 4).

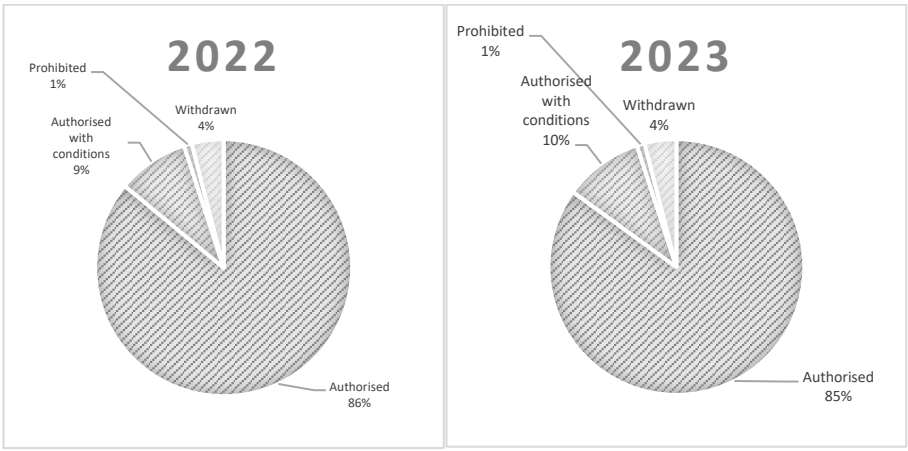
[38] Available at: https://unctad.org/system/files/non-official-document/wir25_tab01.xlsx

doi: 10.46282/bpf.2025.31

Figure 4: Outcomes of FDI dossiers formally screened in 2020-2023:

Source: Data retrieved from the Commission's 2021 FDI Report, the 2022 FDI Report

Source: Data retrieved from the Commission's 2023 FDI Report, the 2024 FDI Report

At this place, one must bear in mind that heterogeneity in screening mechanisms in Member States might cause that not all relevant FDI were screened and that there exists a possibility that even those that should be prohibited were due to the gaps in the system realised. However, the current situation suggests that FDI regulation by its nature does not create an obstacle to potential foreign direct investments to the EU.

FSR – make level playing field in the EU great again

The wider concept of protection of the economic security of the Union, in addition to ownership-based and public-order screening, includes complementary tools that target market distortions arising from third-country financial support. The persistent

doi: 10.46282/bpf.2025.31

subsidization of companies by third countries has undermined the vision of an internal market without internal frontiers.[39] In this regard, a general assumption is that competition-oriented, distortion-focused approach closes gaps left by fragmented FDI screening, particularly where influence is exercised through financing rather than corporate control. The key research question in this part is focused on how the FDI Regulations and the FSR jointly contribute to economic security while preserving the openness and attractiveness of investment in the EU's internal market.

By the FSR, the Commission gained the power to examine foreign subsidies that confer advantages and have the potential to distort the level playing field and competition in the internal market. It complements merger control, state aid, and public procurement rules by its aim to catch foreign distortive subsidised investments, services, and financial flow that were not sufficiently covered by the EU law. Although the core purpose is, in compliance with the FDI Regulation, the resilient market that still remains open for foreign investments, it does not intend to unduly burden load for normal commerce. Therefore, main goals aim to filling the gaps by controlling foreign subsidies that fall outside the EU state aid control and integrating assessments with principles of public procurement and merger control to protect markets of public tenders[40] and critical assets without derailing legitimate competition.

After the first two years of application, it is hard to evaluate whether this tool is fit for the purpose. The Commission launched the consultations[41] on the draft guidelines[42] and subsequently set practical procedural rules through implementing rules.[43] In august 2025, the Commission also launched a review of the FSR[44] that is still ongoing at the day of the submission of this article.

---

[39] HOFFMANN, Tessa Sophie. 'Legal Recommendations Amidst Political Realities: Reconciling the Foreign Subsidies Regulation With State Aid Law and WTO Frameworks'. European Foreign Affairs Review, Vol 29, Issue 4, (2024): pp. 493–530, p. 493.

[40] These markets are funded by public, i.e. taxpayers' sources.

[41] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1863

[42] Communication from the Commission: Guidelines on the application of certain provisions of Regulation (EU)2022/2560 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal market. Available at: https://competition-policy.ec.europa.eu/document/download/a0b557e7-96f8-4231-9ed5-522f13de9065_en?filename=FSR_draft_guidelines_application_of_EU_Reg_2022-2560.pdf

[43] Commission implementing regulation (EU) 2023/1441 of 10 July 2023 on detailed arrangements for the conduct of proceedings by the Commission pursuant to Regulation (EU)2022/2560 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal market. OJ L 177 (12.7.2023), pp. 1-44

[44] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1954

doi: 10.46282/bpf.2025.31

Currently, the Commission has been notified in 194 cases on concentrations that fall under FSR (Figure 5). It unconditionally authorised 173 operations, with the remark "the provisional deadline and the suspension period under FSR expired"," indicating that no in-depth investigation was opened and the standstill expired. Three concentrations were withdrawn before decision.[45] The Commission launched two in-depth foreign subsidies investigations to assess (1) the **acquisition by e&** (a state-controlled telecommunication operator headquartered in the UAE providing telecommunication services such as mobile phone service) of sole control **of PPF**[46] **(**a telecommunication operator in Czechia, Bulgaria, Hungary, Serbia (Yettel) and Slovakia (O2), headquartered in Czechia), excluding its Czech business and (2) the **acquisition by ADNOC** (a state-owned oil and gas producer, the national oil company of Abu Dhabi, headquartered in the UAE) **of Covestro**[47] (a publicly listed company incorporated in Germany and a chemical producer that focuses on the supply of high-performance polymers and components for such polymers). While the first concentration was authorised with the binding commitments,[48] in the second case, the Commission decided on suspension (stop-the-clock decision) according to Article 24(5) FSR. Sixteen other cases have not been decided yet.

[45] FS.100183 - MVM / EER / EAST (15 September 2025), FS.100032 - PROJECT KXL (19 June 2024) and FS.100053 - PROJECT FELIX (12 March 2024).

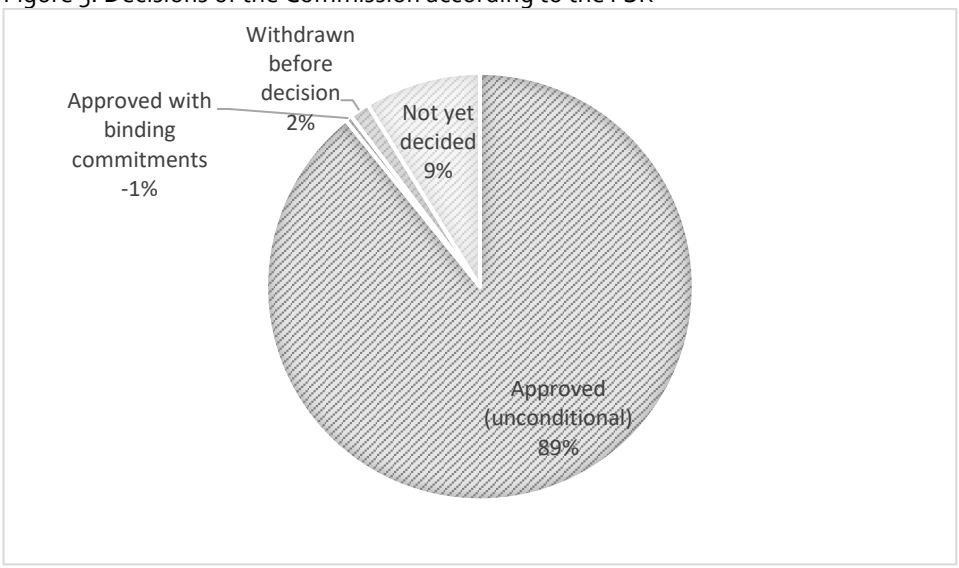
[46] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_3166

[47] https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_1894, https://competition-cases.ec.europa.eu/cases/M.11771

[48] Decision of the European Commission of 24 September 2024, finding that, with the binding commitments, the foreign subsidies in the concentration do not distort the internal market, Case FS.100011 - e&/PPF Telecom Group, C(2024) 6745 final.

doi: 10.46282/bpf.2025.31

Figure 5: Decisions of the Commission according to the FSR

Source: data retrieved from https://competition-cases.ec.europa.eu/search?caseInstrument=InstrumentFS&pageSize=50&sortField=caseLastDecisionDate&sortOrder=DESC , processed by the author.[49]

The Commission also launched an in-depth investigation in public procurement, one in Bulgaria[50] in the sector of railway and tramway locomotives and two in Romania[51] in the solar photovoltaic sector. However, following the launch of investigations,

[49] The primary dataset is the European Commission Foreign Subsidies case search export "export_search-foreign-subsidies_2025-10-12_20-56.xlsx," capturing case meta-data, timelines, and decision strings as published.
Codebook: Approved (unconditional): decision string contains "the provisional deadline and the suspension period under FSR expired." Approved with conditions: contains "Art. 11(3) Decision with Commitments." Withdrawn: contains "Withdrawal during preliminary review." Prohibited: contains "prohibit" (case-insensitive). Phase II opened (flag): contains "Art. 10(3)" or "in-depth investigation."
Coded outcomes: Approved (unconditional): 173. Approved with conditions: 1. Prohibited: 0. Withdrawn: 3. Pending/other: 17.
Additional information for transparency: Phase II opened: FS.100011 (EMIRATES TELECOMMUNICATIONS GROUP / PPF TELECOM GROUP), FS.100156 (ADNOC / COVESTRO). Approved with conditions: FS.100011 — EMIRATES TELECOMMUNICATIONS GROUP / PPF TELECOM GROUP (Art. 11(3) Decision with Commitments). Withdrawn: FS.100183 — MVM / EER / EAST; FS.100032 — PROJECT KXL; FS.100053 — PROJECT FELIX.

[50] Summary notice concerning the initiation of an in-depth investigation in case FSP.100147 pursuant to Article 10(3) of regulation (EU) 2022/2560 (C/2024/1913), 29 February 2024 (CRRC Sifang).

[51] Summary notice concerning the initiation of an in-depth investigation in case FSP.100151, pursuant to Article 10(3)(d) of Regulation 2022/2560 (C/2024/2830), 22 April 2024 (Case ENEVO Group), and Summary notice concerning the initiation of an in-depth investigation in Case FSP. 100154, pursuant to Articles 10(3)(d) of Regulation (EU) 2022/2560 (C/2024/2832), 22 April 2024 (case Shangai Electric).

doi: 10.46282/bpf.2025.31

investigated companies announced their withdrawal s from the public procurement procedure.[52] Undoubtedly, the Commission's activity proves its willingness to enforce the rules, where there exist concerns on inappropriate advantages from third- country subsidies.

However, some scholars also point to the negative effects of this regulation. For example, Franke pays attention to the possible collision of the FSR with the WTO's Agreement on Subsidies and Countervailing Measures (SCM), and warns, that FSR does not constitute a sufficient guarantee to safeguard the supremacy of WTO law.[53] Hoffman stresses the differences in interpretation of term "subvention" when applying the state aid concept and FSR as well as in interpretation of distortion criteria, as the FSR does not require the "state sources" within the meaning of state aid rules which moves this concept closer to WTO's anti-subsidy rules. She also points to the balance of the effects on the market beyond the usual practice of the acquis of state aid, as it openly requests the positive effects related to the development of subsidised activity within the internal market, which cause uncertainty on the scope and extent of "positive effects". Su[54] criticises that FSR as a hybrid model constructed from state aid rules and SCM agreement makes it difficult for the EU to handle foreign subsidies in the same way as it handles EU state aid and therefore has the potential to create the uneven level playing field for foreign competitors. Zonta then concludes that the adoption of the FSR is liable to increase legal uncertainty for companies pursuing mergers or acquisition in the EU as the increased costs of proceedings and the lack of clarity on the Regulation's interpretation leads to uncertainty, which would result in cautious business behaviour and adoption of EU standards by non-EU firms.[55] Blažo finally points out to legal uncertainty caused by

[52] See the press release of the Commission available at: https://public-buyers-community.ec.europa.eu/news/commission-closes-two-depth-investigations-solar-photovoltaic-sector-following-withdrawal

[53] FRANK, Malte: he EU's new Foreign Subsidy Regulation on collision course with the WTO. In: Common Market Law Review, Vol 60, Issue 4 (2023), pp. 925-958, https://doi.org/10.54648/cola2023070., p. 955.

[54] SU, Xueji: A Critical Analysis of the EU's Eclectic Foreign Subsidies Regulation: Can the Level Playing Field be Achieved? (August 26, 2023). In: Legal Issues of Economic Integration, Vol. 50, Issue 1 (2023). pp. 67-92, https://doi.org/10.54648/leie2023001. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4552463

[55] ZONTA, Enrico: From economic security to legal uncertainty: exploring the impact of the FDI screening regulation and foreign subsidies regulation on mergers and acquisitions in the EU, *Journal of European Competition Law & Practice*, Volume 16, Issue 3, April 2025, Pages 167–178, https://doi.org/10.1093/jeclap/lpaf043, p. 178.

doi: 10.46282/bpf.2025.31

unclear terminology which together with the shortcomings when applying the FDI Regulation can result that this mechanism become "a statute with feet of clay".[56]
By September 2025, there is no judgment of the CJEU on substantive merits relating to the FSR.[57] Decisive practice is, therefore, still in development and until the clearance provided by the court, the interpretation of the FSR is, despite collided opinions from academia sector, grounded by the decisions of the Commission.

Injured parties and right to remedy – no one left behind?

Before we proceed to conclusions, an important issue requires attention. Both the FDI Screening Regulation and the FSR are designed to safeguard competition within the internal market if a potentially distortive foreign element is present. However, remedies are not regulated at the EU level. This topic is currently widely discussed at EU level, as the Antitrust Damages Directive[58] appears rather ineffective in some MSs (including Slovakia), whereas remedies for harm caused by mergers or state aid are not regulated at EU level at all.
Using Slovakia as an example, this has led to three distinct legal regimes: antitrust damages are governed by the Antitrust Damages Actions Act[59], damages caused by mergers are governed the Commercial Code,[60] and state aid damages are governed by the Civil Code.[61] These regimes establish different substantive and procedural rules for damages claims, including the limitation period, the nature of liability, disclosure of evidence, and the competent court.

---

[56] BLAŽO, Ondrej: A New Regime on Protection of Public Procurement against Foreign Subsidies Distorting the Internal Market: Mighty Paladin or Giant on the Feet of Clay? International and Comparative Law Review, 2021, vol. 21, no. 2, pp. 138–161. DOI: 10.2478/iclr-2021-0016, p. 158.
[57] The only decision of CJEU of 21 March 2025, *Nuctech Warsaw Company Limited and InsTech Netherlands v Commission*, C-720/24 P(R), EU:C:2025:205 relates to the disclosure of information during the inspection (the Commission requested the content of a number of employees' mailboxes).
[58] Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union (OJ L 349, 5 December 2014, pp. 1-19).
[59] Act No 350/2016 Coll. on Certain Rules for the Application of Claims for Compensation for Damages Caused by Violations of Competition Law and Amending Act No. 136/2001 Coll. on the Protection of Competition and on Amendments to Act of the Slovak National Council No. 347/1990 Coll. on the Organization of Ministries and Other Central State Administration Bodies of the Slovak Republic, as amended, as amended, as amended [zákon č. 350/2016 Z.z. o niektorých pravidlách uplatňovania nárokov na náhradu škody spôsobenej porušením práva hospodárskej súťaže a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov].
[60] Act No 513/1991 Coll Commercial Code [zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník].
[61] Act No 40/1964 Coll. Civil Code [zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

doi: 10.46282/bpf.2025.31

Given that neither the FDI regulation nor the FSR provides for private remedies, the national law of the MS shall apply in this regard. This will likely lead to differing levels of protection for injured parties, as we have already witnessed in antitrust cases.
In Slovakia, this implies the application of the most general rules contained in the Civil Code. Consequently, the injured party must bring the claim for damages within the 2-year subjective limitation period before the general (non-specialised) jurisdictional district court according to the seat of the defendant. Finally, to succeed, the claimant bears the burden of proof to establish the defendant's breach and his/her/its failure, notwithstanding the very limited possibilities for disclosure of evidence.[62]
This part does not have the ambition to thoroughly analyse all aspects of remedies while building a robust competitive EU internal market. Rather, it aims to initiate a discussion on this important topic. To create a level playing field, the issue of remedies should not be left behind.

Conclusions

Have the Foreign Direct Investment Screening Regulation and Foreign Subsidies Control Regulation helped the EU to awake on its mission to preserve competitive in an open yet risk-aware internal market? The answer is not unambiguous. Both regulations represent milestone attempts by the European Union to reconcile openness with heightened economic security and fair competition. Their introduction catalysed policy evaluation at both EU and Member State levels, directly addressing the complex interplay of economic resilience, market competitiveness, and strategic autonomy in a post-globalisation risk landscape (pandemic, war, hostile economic actions). As the risks keep evolving, the Union assesses the effectiveness of these tools and considers upgrades or new tools that may be needed.[63]
Regarding the regulatory impact, the empirical overview demonstrates that the immediate decline in FDI inflow post-regulation cannot be attributed solely to

[62] To find out more about the remedies for harm caused by the infringement of competition rules or public procurement rules in Slovakia, see KOVÁČIKOVÁ, Hana: Náhrada škody vo verejnom obstarávaní. In: Hospodárska súťaž – Verejné obstarávanie – Etablovanie: Úniové pravidlá versus Slovenské. Univerzita Komenského v Bratislave, 2021, ISBN 978-80-7160-595-9. Available at: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustavy/UEP/Jean_Monnet_Aktivity/2021_Hospodarska_Sutaz_Verejne_Obstaravanie_Etablovanie.pdf, KOVÁČIKOVÁ, H: An ornamental legal framework – Private enforcement of competition law in Slovakia [not yet published, will be published in 2025], KOVÁČIKOVÁ, H: Private enforcement of public procurement law in Slovakia – Another ornamental law? [not yet published, will be published in 2025].
[63] EUROPEAN COMMISSION, HIGH REPRESENTATIVE OF THE UNION FOR FOREIGN AFFAIRS AND SECURITY POLICY: Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council on „European Economic Security Strategy" of 20 June 2023, JOIN(2023) 20 final, p. 7.

doi: 10.46282/bpf.2025.31

administrative burdens, and that external factors (e.g. Covid-19) played a significant role. Subsequent fluctuations in FDI inflow, as visualised in Figures 2 and 3, underscore the necessity to interpret regulatory effects contextually rather than in isolation. Furthermore, data from the Commission reports confirm, that formal authorisations and low withdrawal rates characterise most vetted investments, suggesting that while the screening process introduces new procedural layers, it does not constitute a prohibitive barrier for foreign capital in the medium term.

The biggest weaknesses of the FDI Screening Mechanism were caused by the existing space to penetrate the market by using gaps in the screening system. Divergent screenings mechanisms, different sectoral coverage of screening, lack of administrative capacities and resource constraints, various timelines, exclusion of indirect intra-EU investment from the screening, ambiguities around definitions (e.g., foreign investor, date triggering notification) and the interplay with other instruments (merger control, sanctions, prudential rules) cause implementation challenges.

Policy mapping and quantitative comparison of national screening mechanisms reveal substantial heterogeneity in approach, coverage, capacity, timelines, and enforcement powers – weaknesses acknowledged by both practitioners and policymakers. The Commission reacted with the submission of the new FDI regulation that addresses those challenges. The introduction of a mandatory, harmonised EU-wide FDI screening mechanism, as proposed in legislative draft, stands out as a crucial step to reduce regulatory gaps, clarify definitions, and address coordination failures in multi-jurisdictional transactions. However, as the draft is still undergoing the legislative procedure, we must wait for the final product to analyse it.

By now, based on the comparative and workflow data, the possible ways forward can be suggested and later confronted with the new law:

- Rules related to strategic infrastructure shall be uniform across the EU. The definition and treatment of critical infrastructure should be standardised at EU level to prevent circumvention and reinforce the resilience of the internal market.
- Indirect intra-EU investments where EU investors are controlled by non-EU entities shall be integrated into screening. Investments controlled by non-EU entities via EU intermediaries must be systematically incorporated into the screening regime.
- Capacity building and accountability: Both Commission and Member States should invest in administrative capacity and adopt procedural enhancements. Transparent exchange and rigorous follow-up on inter-state comments and notifications will be pivotal.
- Diverse national regimes fore private enforcement and private remedies (commercial, competition, and civil law) generate unequal protection and

doi: 10.46282/bpf.2025.31

enforcement challenges. EU-level harmonisation is necessary to guarantee access to effective remedies and a level playing field for injured parties.

Regarding the FSR, the main objections were directed towards the increased burden on foreign competitors, the unclear interpretation of some concepts, and the conflict with WTO standards. However, since most of the operations were authorised during the first phase of control and no action against the Commission's prohibitive decision has yet been taken, it appears that this tool works well.

The FDI Screening and Foreign Subsidies Regulations have awakened the EU to its mission of safeguarding competitive, open, yet risk-aware markets. While they have highlighted critical implementation challenges and the need for ongoing reform, their adaptive nature and the data-driven approach adopted by the Commission position the EU to respond effectively to future threats and opportunities. The EU should now capitalize on lessons learned to drive harmonization, transparency, and efficiency to build a robust, competitive internal market that remains attractive to global investment.

Bibliography

1. BLAŽO, Ondrej: A New Regime on Protection of Public Procurement against Foreign Subsidies Distorting the Internal Market: Mighty Paladin or Giant on the Feet of Clay? International and Comparative Law Review, 2021, vol. 21, no. 2, pp. 138–161. DOI: 10.2478/iclr-2021-0016
2. CARPI, Alessandro: Charting the path: Administrative and judicial remedies available to third parties under the Foreign Subsidies Regulation. In: Review of European Litigation, Issue 3, year 2024, pp. 19-56, ISSN 2975-1306. Available at: https://europeanlitigation.eu/wp-content/uploads/pdf/Fascicolo-3-2024_def.pdf
3. Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union (OJ L 349, 5 December 2014, pp. 1-19)
4. EUROPEAN COMMISSION: Report from the Commission to the European Parliament and the Council: First Annual Report on the screening of foreign direct investments into the Union, of 23 November 2021. COM(2021)714 final, SWD(2021)334 final
5. EUROPEAN COMMISSION: Reflection paper on harnessing globalisation. Com(2017) 240 of 10 May 2017. Publication Office, 2017. ISBN:978-92-79-68226-1, doi:10.2775/41851

doi: 10.46282/bpf.2025.31

6. EUROPEAN COMMISSION: Joint communication to the European Parliament, the European Council and the Council: On "European Economic Security Strategy". JOIN (2023) 20 final of 20 June 2023
7. EUROPEAN COMMISSION: Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the Screening of Foreign Investments in the Union and repealing Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 24 January 2024, COM(2024) 23 final, SWD(2024) 23 final.
8. EUROPEAN COMMISSION: Replies of the European Commission to the European Court of Auditors' Special Report: First steps taken, but significant limitations remain in addressing security and public-order risks effectively. Available at: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECAReplies/COM-Replies-SR-2023-27/COM-Replies-SR-2023-27_EN.pdf
9. EUROPEAN COMMISSION: Communication from the Commission: Guidelines on the application of certain provisions of Regulation (EU)2022/2560 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal marker. Available at: https://competition-policy.ec.europa.eu/document/download/a0b557e7-96f8-4231-9ed5-522f13de9065_en?filename=FSR_draft_guidelines_application_of_EU_Reg_2022-2560.pdf
10. EUROPEAN COURT OF AUDITORS: Special Report 27/2023: screening foreign direct investments in the EU: First steps taken, but significant limitations remain in addressing security and public-order risks effectively. Publication Office of the European Union, 2023. ISBN 978-92-849-1299-5. doi:10.2865/885487
11. EUROPEAN PARLIAMENT: Screening of foreign investments in the Union. In: EU Legislation in Progress Briefing. First edition. European Union, 2024. Available at: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762382/EPRS_BRI(2024)762382_EN.pdf.
12. EUROSTAT: News Release No 84/2020, 19 May 2020, available at: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/portlet_file_entry/2995521/2-19052020-BP-EN.pdf/bb14f7f9-fc26-8aa1-60d4-7c2b509dda8e
13. FRANK, Malte: he EU's new Foreign Subsidy Regulation on collision course with the WTO. In: Common Market Law Review, Vol 60, Issue 4 (2023), pp. 925-958, https://doi.org/10.54648/cola2023070
14. HOFFMANN, Tessa: Sophie.'Legal Recommendations Amidst Political Realities: Reconciling the ForeignSubsidies Regulation With State Aid Law and WTO Frameworks'.European Foreign Affairs Review29, no. 4(2024): pp. 493–530
15. KOVÁČIKOVÁ, Hana: Náhrada škody vo verejnom obstarávaní. In: Hospodárska súťaž – Verejné obstarávanie – Etablovanie: Úniové pravidlá versus Slovenské. Univerzita Komenského v Bratislave, 2021, ISBN 978-80-7160-595-9. Available

at:
https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustavy/UEP/Jean_Monnet_Aktivity/2021_Hospodarska_Sutaz_Verejne_Obstaravanie_Etablovanie.pdf
16. OECD: Framework for Screening Foreign Direct Investment into the EU: Assessing effectiveness and efficiency, OECD Publishing, Paris, 2022. https://doi.org/10.1787/f75ec890-en.
17. SU, Xueji: A Critical Analysis of the EU's Eclectic Foreign Subsidies Regulation: Can the Level Playing Field Be Achieved? In: Legal Issues of Economic Integration, Vol. 50, Issue 1 (2023), pp. 67-92, https://doi.org/10.54648/leie2023001
18. UNITED NATIONS: World Investment Report 2025, United Nations Publication, Geneva, 2025, pp. 278. ISBN: 978-92-1-003558-3 Available at: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2025_en.pdf
19. Decision of the European Commission of 24 September 2024, finding that, with the binding commitments, the foreign subsidies in the concentration do not distort the internal market, Case FS.100011 - e&/PPF Telecom Group, C(2024) 6745 final.
20. Judgement of 4 June 2002 in the case Commission v France, C-483/99, EU:C:2002:327
21. Judgement of 13 May 2003 in the case Commission v Spain, C-463/00, EU:C:2003:272
22. Judgement of 26 March in the case Commission v Italy, C-326/07, ECLI: EU:C:2009:193
23. Judgement of 8 November 2012 in the case Commission v Greece, C-244/11, EU:C:2012:694
24. Judgment of 13 July 2023, *Xella Magarország*, C106/22, EU:C:2023:568
25. Opinion of 16 May 2017, *Accord de libre-échange avec Singapour, 2/5, EU:C:2017:376*
26. Opinion of 30 March 2023, *Xella Magyarország*, C-106/22, EU:C:2023:267
27. Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments in the Union *(OJ L 79I, 21.3.2019, pp. 1–14).*
28. Regulation (EU) 2022/2560 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal market *(OJ L 330, 23.12.2022, pp. 1–45).*
29. Commission implementing regulation (EU) 2023/1441 of 10 July 2023 on detailed arrangements for the conduct of proceedings by the Commission pursuant to Regulation (EU)2022/2560 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal market. (OJ L 177, 12.7.2023, pp. 1-44)

doi: 10.46282/bpf.2025.31

30. Order of 21 March 2025, *Nuctech Warsaw Company Limited and InsTech Netherlands v Commission*, C-720/24 P(R), EU:C:2025:205
31. Summary notice concerning the initiation of an in-depth investigation in case FSP.100147 pursuant to Article 10(3) of regulation (EU) 2022/2560 (C/2024/1913)
32. ZONTA, Enrico.: From economic security to legal uncertainty: exploring the impact of the FDI screening regulation and foreign subsidies regulation on mergers and acquisitions in the EU, *Journal of European Competition Law & Practice*, Volume 16, Issue 3, April 2025, Pages 167–178, https://doi.org/10.1093/jeclap/lpaf043

Contact details

Assoc. Prof. Hana Kováčiková, PhD.
hana.kovacikova@flaw.uniba.sk
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4158-0924
Comenius University in Bratislava, Faculty of Law

doi: 10.46282/bpf.2025.31

ARTICLE 3(5) TEU AND ARMS EXPORT CONTROL: THE EU'S ROLE IN THE OBSERVANCE AND DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL (HUMANITARIAN) LAW[1]

Sára Kiššová[2]

Abstract: Article 3(5) TEU affirms the EU's commitment to upholding international law, including humanitarian law (IHL). Recent efforts to boost Europe's defence raise doubts about whether arms export controls adequately reflect these obligations. This article employs doctrinal legal analysis combined with a review of recent policy documents and scholarly debates. It examines the balance between EU law, Member State discretion, and the Union's international obligations, highlighting key strengths and shortcomings The analysis shows that, despite recent legislative changes, the EU's arms export control system remains marked by fragmented competences and limited enforcement. While recent revisions have broadened references to international commitments and sought greater harmonization, the effectiveness of these changes depends largely on the political will of Member States. Persistent gaps undermine the EU's credibility as a promoter of international law.

The article argues that the EU's current framework only partially fulfils its treaty-based commitments. To enhance coherence and legal certainty, future reforms should consider hybrid regulatory models that combine political consensus with binding legal mechanisms. Such an approach would better align Europe's pursuit of defence readiness with EU's stated objective of advancing peace and a rules-based international order.

Keywords: European Defence Readiness 2030, Arms Export Control, Common Foreign and Security Policy, International Humanitarian Law, Common Commercial Policy

Introduction

Article 3(5) of the Treaty on European Union (hereinafter referred to as "TEU") articulates the Union's objective to contribute "*to the strict observance and the*

[1]Funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09103-03-V05-00012. GUKPOST/15/2025, "Identity, Integration, (Un)certainty: Contemporary Legal Challenges of the European Union.

[2] Comenius University in Bratislava, Faculty of Law

doi: 10.46282/bpf.2025.32

development of international law, in particular the principles of the United Nations Charter." This provision serves not only as a normative compass for the Union's external action but together with Article 21 TEU also as a legal basis for its engagement in promoting global stability and a rules-based international order. One of the most sensitive and at the same time most fundamental areas where this commitment is put into practice is the area of arms export control and compliance with international humanitarian law. Arms export control is "a tool" through which the international community seeks to prevent the escalation of conflicts, minimize the suffering of civilians, and strengthen the principles of international law at the global level. The European Union acts as a specific actor - as an international organization *sui generis*, it creates common foreign and security policy, which is, however, characterized by its specificity.[3] Arms export controls are currently regulated under this policy, which prevents the Union as such from directly influencing this area.

In March 2025, EU Member States agreed within the European Council on the need for Europe to be more sovereign and more responsible for its own defence.[4] The immediate action of the EU included various legislation amendments within the so-called *Defence Readiness Omnibus* and boosting or creating financial plans for defence, such as ReArm Europe Plan, €800 billion plan to finance a massive ramp-up of defence spending through various financial instruments.[5] The European Union and its member states have thus committed themselves to increasing military spending, but this decision will not only result in an increase in Europe's defence readiness - it has a number of other implications that need to be examined from various perspectives. According to some studies, one of the effects of increased defence spending is a rise in arms exports.[6] It is therefore an appropriate moment to revisit

[3] WESSEL, Ramses A.: Legality in EU Common Foreign and Security Policy: The Choice of the Appropriate Legal Basis. In: *Contemporary Challenges to EU Legality* (eds Claire Kilpatrick & Joanne Scott). Oxford: Oxford University Press, 2021, p. 74. DOI: 10.1093/oso/9780192898050.003.0004; or see: PETERSON, John – GOTTWALD, Marlene: The EU as a Global Actor. In: *The European Union: How Does It Work? 4th ed.*, edited by Daniel Kenealy, John Peterson, Richard Corbett. Oxford: Oxford University Press, 2015, pp. 208-228. ISBN 978-0-19-968537-0.

[4] European Council. European Council conclusions on European defence, 6 March 2025. Press release 06/03/2025 [online] [cit. 2025-09-20]. Available at: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/03/06/european-council-conclusions-on-european-defence/.

[5] See: Joint White Paper for European Defence Readiness 2030. Brussel: European Commission, 19 March 2025. [online] [cit. 20. September 2025]. pp. 16-19, Available at: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/30b50d2c-49aa-4250-9ca6-27a0347cf009_en?filename=White%20Paper.pdf

[6] See: TOCOIAN, O. The Home Market Effect in International Arms Trade. In *Economic Inquiry*, 2015, vol. 53(4), pp. 1751–1764 or BLUM, J. Arms production, national defense spending and arms trade: Examining supply and demand. *In European Journal of Political Economy*, 2019, vol. 60, 18 p.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

the earlier ideas and arguments of authors who had highlighted shortcomings in arms export controls even before the EU's decisions of March 2025.[7] It is therefore appropriate to return to the previous ideas and arguments of authors who pointed out shortcomings in arms export controls even before the March 2025 decisions and to subject the decisions taken by the Union or amendments to relevant legislation on arms export controls to scrutiny.

This article examines the current state of EU arms export controls and their compliance with the Union's obligations under Article 3(5) TEU and Article 21 TEU. The article presents an analysis of selected relevant areas of arms export control in order to answer the defined research questions and concludes with proposals *de lege ferenda* in the area of arms export control in the EU. The article is divided into 4 chapters (including the conclusions), with the following chapter defining the research questions and methodology of the article.

Research question(s) and methodology

As mentioned in the introduction to this article, increased military spending in the EU may have various variables - in the form of either positive or negative effects. Among the expected positive outcomes of increased spending are, above all, the enhancement of the defence capacities of the member states and a diminished reliance on third countries in the defence sector, most notably on the United States of America (USA).[8] The idea behind the research presented in this article is based on the results of other studies that declare a link between increased defence spending and arms exports. Although there may be a dual effect of arms movements in the

[7] See: VROEGE, Bram: *Exporting Arms over Values: The Humanitarian Cost of the European Defence Fund*. In: ***European Papers***, 2021, Vol. 6, No. 3, pp. 1575-1601, ISSN 2499-8249; FERRO, Luca: Western Gunrunners, (Middle-)Eastern Casualties: Unlawfully Trading Arms with States Engulfed in Yemeni Civil War? In: *Journal of Conflict & Security Law*, 2019, Vol. 24, No. 3, pp. 503–535. ISSN 1467-7954; VROEGE, Bram: A Constitutional Perspective on EU Arms Controls: Mediating Trade, Security, and Humanitarian Responsibility, In: *European Law Open*, 2024, Vol. 3, No. 2, pp. 312-335, ISSN 2753-8485; COPS, Diederik – DUQUET, Nils – GOURDIN, Gregory: *Towards Europeanised arms export controls? Comparing control systems in EU Member States*. Brussels: Flemish Peace Institute, 15 June 2017. 218 pp. ISBN 978-907886485; MARTINS, Bruno Oliveira – BACKHAUS, Benedikt: Why and how the EU should act on armed drones. In: Global Affairs, Vol. 1, No. 3 (2015), pp. 259–267. DOI 10.1080/23340460.2015.1080008.

[8] According to a report published by Euronews (drawing on an analysis by the Bruegel think tank), the value of arms imports to Europe rose to approximately €7.9 billion in 2022–2024 (compared to around €3.1 billion in 2019-2021). According to the authors, this illustrates Europe's high vulnerability and significant dependence on the United States in the production of defence equipment. See: SOLER, Paula: Europe remains 'highly vulnerable' and dependent on US defence production – report. In: Euronews [online], 20 June 2025 [cit. 21. 09. 2025]. Available at: https://www.euronews.com/my-europe/2025/06/20/europe-remains-highly-vulnerable-and-dependent-on-us-defence-production-report.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

European Union (the transfer of arms between Member States or the export of arms to third countries) for the purposes of this article, I will assume a possible increase in both arms transfers and arms exports. However, this distinction is essentially negligible for the purposes of this article. Since the transfer of arms to another Member State may result in their subsequent re-export,[9] it can be stated for the purposes of justifying the relevance of this research that a potential increase in arms exports to third countries has possible implications for the EU's obligations under public international law and international humanitarian law.

Several studies dealing with the effectiveness of arms export controls can be identified until 2025.[10] It is thus appropriate to address and to examine the activities within the framework of European Defence Readiness 2030 in light of the conclusions of these identified studies and to follow up on the authors' criticism regarding the ineffectiveness of arms export controls in the EU.

In this sense, this article will seek to answer the main research question, and I will seek the answer to it through defined supporting research questions. In the light of foregoing, this article focuses on answering following research question: *To what extent is the current EU legal framework on arms export controls compatible with Article 3(5) of the EU Treaty and thus with the European Union's obligations under international humanitarian law (IHL)?*

To answer the main research question, relevant topics must be defined and analysed. In this regard, I define the following supporting research questions: (a) What is the current EU legal framework governing arms export controls? (b) What shortcomings or deficiencies have been identified in this framework to date? (c) To what extent do the measures adopted by the EU after March 2025 address and remedy these shortcomings? (d) What further steps could be taken to strengthen arms export controls in the EU?

In line with the above, in the first chapter I will focus on defining the relevant legal framework for arms exports in the EU and on the EU's international legal responsibility. In the second chapter, I will focus on identifying the shortcomings of the current legal framework for arms

exports in the EU. In the third chapter, I will examine whether the EU, in the context of European Defence Readiness 2030, reflects the identified shortcomings in this area. And in the fourth chapter, I will focus on (not so) realistic solutions to the identified situation.

[9] See: Arts. 4(6) and 10 of the Directive 2009/43/EC of the European Parliament and of the Council of 6 May 2009 simplifying terms and conditions of transfers of defence-related products within the Community.

[10] See: (n 6).

doi: 10.46282/bpf.2025.32

Reassessing the EU Arms Export Control Framework in Light of Article 3(5) TEU and the Union's International Responsibility

This chapter provides a description of EU arms (transfer and export) control framework, together with regard to the international obligations of Member States and the EU itself. I will also focus on describing the competence delineation issue therein.

A. The EU Framework

The movement of arms within and out of the EU is subject to dual regulation.[11] However, let us first begin with the legal classification of arms under EU law. Under EU law, goods are defined as "*products which can be valued in money, and which are capable of forming the subject of commercial transactions".* [12] Taking this definition into account, arms[13] can be defined as goods for the purposes of Article 28 of the Treaty on the Functioning of the European Union (hereinafter also referred to as "TFEU") (EU Internal Market). This classification indicates that, provided the principle of subsidiarity is respected,[14] arms may be subject to harmonization and that the EU therefore has scope to regulate these specific goods.[15] This is partially true, as a harmonization of the transfer of arms between Member States exists and is regulated by a secondary legislative act in the form of the Directive 2009/43/EC of the European Parliament and of the Council of 6 May 2009 simplifying terms and conditions of transfers of defence-related products within the Community (hereinafter also referred to as "Defence Transfers Directive). The Defence Transfers Directive is based on Article 114 TFEU, it applies to all military materials listed in the Common Military List of the European Union[16] and it regulates, in particular, the procedural rules for transfer licenses. The Defence Transfers Directive does not lay down common substantive assessment criteria for the denial of a transfer license. Moreover, Article 346(1)(b) TFEU comes into play here, which also bears the title

[11] As shall be explained and analysed further in this chapter.

[12] Judgment of 10 December 1968, *Commission v Italy* ("Art Treasures"), Case 7/68, ECLI:EU:C:1968:51, [1968] ECR 423, p. 428.

[13] For the purposes of this article, I have chosen to use exclusively the term "arms. However, in this context, the terms "armaments" and "military equipment" can also be used. However, I believe that these terms are less specific and cover a broader military apparatus (ammunition, equipment, technology, and the entire process of armament), unlike the term "arms" which refers to individual weapons - i.e., means intended for attack or defence.

[14] Art. 5(3) TEU.

[15] TRYBUS, Martin: *Buying Defence and Security in Europe: The EU Defence and Security Procurement Directive in Contex*t. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, ISBN 978-0-511-75146-2, pp. 63 *et seq.*

[16] The Common Military List of the European Union is the official catalogue of defence-related products subject to the EU's arms transfer/export regime. It is updated annually by the Council, on the basis of Article 15 of Common Position 2008/944/CFSP.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

"national defence privilege" since it safeguards Member States' discretion over the production and trade of arms, munitions, and war material[17] - this article thus serves as an exemption from treaties obligations.[18] This article has also implications for the regulation of arms exports, since it has long led to the perception that arms trade belongs solely to the CFSP, and not to the CCP (an issue which will be discussed later in this article).[19] The export of arms to third countries is therefore regulated differently from Directive 2009/43, namely by the Council Common Position 2008/944/CFSP (hereinafter also referred to as "the EU Common Position"),[20] adopted on the basis of Article 29 TEU. The EU Common Position was recently amended by the Council Decision (CFSP) 2025/779.[21]

In addition, there are also so-called dual-use goods, which are products intended for both civilian and military use. They are currently regulated under the Common Commercial Policy (hereinafter also referred to as "the CCP") through Regulation (EU) 2021/821 of the European Parliament and of the Council,[22] although they are not the subject of this research as such, the history of dual-use goods regulation will serve as a good analogous example later in this article.[23]

B. Public International Law obligations

The issue of arms exports to third countries is closely linked to international legal obligations, both of Member States and of the European Union. This article does not address the obligations of Member States but examines the possibilities and limitations of the EU in the field of arms exports, including in the context of its own international legal obligations. In this regard, it is necessary to point out the international legal instruments that directly affect the regulation of EU arms exports

---

[17] KELLERBAUER, Manuel – KLAMERT, Marcus – TOMKIN, Jonathan (eds.): The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2019, ISBN 978-0198794561., p. 2051.

[18] The CJEU has, however, interpreted this article rather narrowly, see: TRYBUS, Martin: *Buying Defence and Security in Europe: The EU Defence and Security Procurement Directive in Contex*t. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, pp. 73 *et seq*.

[19] PERISIN, Tamara – KOPLEWICZ, Sam: The nexus between the Chinese Communist Party and the Common Foreign and Security Policy. In: *Law and Practice of the Common Commercial Policy*, Brill Nijhoff, 2020, ISBN 978-9004393417, p. 407.

[20] Council Common Position 2008/944/CFSP of 8 December 2008 defining common rules governing control of exports of military technology and equipment.

[21] Council Decision (CFSP) 2025/779 of 14 April 2025 amending Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing the control of exports of military technology and equipment.

[22] Regulation (EU) 2021/821 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021 setting up a Union regime for the control of exports, brokering, technical assistance, transit and transfer of dual-use items.

[23] PERISIN, Tamara – KOPLEWICZ, Sam: The nexus between the Chinese Communist Party and the Common Foreign and Security Policy. In: *Law and Practice of the Common Commercial Policy*, Brill Nijhoff, 2020, ISBN 978-9004393417, p. 404.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

and to clarify the extent to which the EU, as an international organization, is responsible for any violations of international legal obligations when exporting arms to third countries.

As regards international documents relevant to EU arms export regulation (from the general to the specific) we will mainly focus on international humanitarian law (hereinafter also referred to as "IHL") and the United Nations Arms Trade Treaty of 2013 (hereinafter also referred to as "ATT").[24] As regards the ATT, it aims to regulate the international trade in conventional arms to promote peace and security and it was fully addressed by the EU within its obligation thereto.[25] Since its negotiation, arms trade has also been linked besides the CFSP to both the CCP and the EU internal market. The ATT, adopted as a UN Resolution and open to states (not the EU) for signature, covers areas under EU exclusive competence.[26] Member States therefore needed Council authorization, based on a Commission proposal, to conclude it. The Council's decision thus explicitly highlights this overlap, confirming that arms trade in fact embodies the link between commerce and security and that there is in fact a possibility to somehow legislate export of arms within some regime under the CCP.[27] We shall discuss this issue later in this article.

As regards the impact of IHL on EU arms export control, this topic could fill an entire article, so I will limit myself to a few factual observations: From a legal effect perspective, most IHL norms are peremptory norms of international law, meaning that there is no possibility of derogating from the obligations arising from them.[28] The Geneva Conventions[29] are such example, with the EU Common Position essentially implementing violation thereof as one of the substantive criteria for prohibiting arms exports by the Member States.[30] From this perspective, it can be said, that the EU Common Position *de jure* reflects international humanitarian obligations within the substantive criteria for the prohibition of arms exports: However, compliance with which, still depends on a Member State, hence it shall be

[24] United Nations. Arms Trade Treaty. New York, 2 April 2013. Entered into force 24 December 2014.

[25] United Nations. *The Arms Trade Treaty*, 2014 [online] [cit. 21 September 2025] United Nations Audiovisual Library of International Law. Available at: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/att/att_e.pdf.

[26] Article 3(2) TFEU.

[27] See: Proposal for a Council Decision authorising Member States to sign, in the interests of the European Union, the Arms Trade Treaty [online]. COM/2013/0273 final - 2013/0146 (NLE), European Union. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013PC0273. See also: PERISIN, Tamara – KOPLEWICZ, Sam, (n 22), p. 407.

[28] VROEGE, Bram: A Constitutional Perspective on EU Arms Controls: Mediating Trade, Security, and Humanitarian Responsibility, In: *European Law Open*, 2024, Vol. 3, No. 2, pp. 312-335, ISSN 2753-8485, p.18.

[29] Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War.

[30] See: Art. 2(1) or Art. 2 (2) c) of the EU Common Position.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

analysed later in this article whether the EU Common Position reflects international humanitarian obligation *de facto* as well. In addition, it should not be overlooked that compliance with IHL equally extends to international organizations, which are likewise required to exercise due diligence in this regard.[31,32] From the EU's perspective, this raises questions of whether, the current state of EU framework complies with its obligations under Article 3(5) TEU and international humanitarian obligations, and if not, where are the gaps in the current legislation that the EU should actively address in order to comply with the aforementioned commitments?

Shortcomings in EU arms export control framework – limits of the EU Common Position

The EU's arms export controls suffer from significant shortcomings, which have been extensively documented by many scholars.[33] Accordingly, this chapter does not intend to reinvent the wheel, rather, it will address what I regard as the most critical deficiency - one that directly undermines the EU's obligations under IHL. The analysis will focus on the weaknesses inherent in the EU Common Position and will illustrate them through the case of export of arms to Saudi Arabia.

This analysis begins with the well-known fact that the issue of arms export control starts with a competence question. As previously emphasized, arms are goods for the purposes of the EU internal market and could also be subject to the Common Commercial Policy, although they are not. Although Article 207 TFEU provides a legal basis for the EU to regulate trade with non-EU states through various instruments, such as export policy or trade and tariff agreements, it stands in clear contrast with Article 346 TFEU. In the context of arms exports to third countries (an area that is undeniably sensitive) it is therefore unsurprising that Member States have sought to retain control. This explains the reliance on Article 29 TEU as the legal basis, thereby avoiding any overlap with the Common Commercial Policy framework. At the same time, this choice places the EU framework for arms export controls entirely within the competence of the Member States, which are nevertheless formally required to follow the EU Common Position, yet the extent to which they do so in practice is contested.

---

[31] See: VROEGE, Bram: A Constitutional Perspective on EU Arms Controls: Mediating Trade, Security, and Humanitarian Responsibility, In: *European Law Open*, 2024, Vol. 3, No. 2, pp. 312-335, ISSN 2753-8485, pp. 18-19.

[32] In this regard, however, it is necessary to point out the non-binding nature of DARIO and its criticism pointing to the limits of competence of individual international organizations. See: GAETA, Paola – VIÑUALES, Jorge E. – ZAPPALÀ, Salvatore: Cassese's International Law. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2020. 556 pp. ISBN 978-0199231287, pp. 154-155.

[33] See: (n 6).

doi: 10.46282/bpf.2025.32

The EU Common Position establishes eight substantive criteria that require Member States to apply uniform benchmarks when assessing license applications for arms exports and briefly regulates certain procedural steps. These substantive criteria encompass, *inter alia*, compliance with international obligations such as sanctions and treaties, the human rights and IHL record of the recipient state, the risk of internal or regional conflict, and the potential implications for regional peace, security, and stability.[34] In order to enhance consistency, Member States rely on systems of information exchange and are expected to consult with one another in cases where a license is sought for an export previously refused by another state.[35] Nonetheless, the decision to grant or deny arms export licenses remains a matter of national competence, and the EU lacks any formal enforcement mechanism to ensure that the Common Position is consistently applied.

This enforcement gap is illustrated by the continued export of arms to states within the Saudi-led military coalition engaged in the conflict in Yemen since 2015. Criticism stems from the fact that the situation was addressed at the UN level, where violations of IHL were identified [36] and in the European Parliament, which called for the imposition of an arms embargo.[37] Nevertheless, specific statistics showed that several Member States continued to supply weapons to the parties involved, thereby *de facto* violating Article 2 of the EU Common Position without any legal consequences.[38]

The continued exports in this context have underscored a fundamental weakness of the Common Position: the divergent procedures and assessments applied at the national level, coupled with the near-total absence of Member State accountability towards the Union.

[34] See: Art. 2 of the EU Common Position.

[35] See: Art. 4 of the EU Common Position.

[36] United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights: Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014 [report], 2019 [online]. [cit. 20. 09. 2025]. Available at: https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc3633-situation-human-rights-yemen-including-violations-and-abuses.

[37]European Parliament: Resolution of 30 November 2017 on the situation in Yemen (P8_TA(2017)0473) [online]. Brussels: European Parliament, 2017 [cit. 20. 09. 2025]. Available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0473_EN.html?redirect.

[38] Namely, France, Italy, and the United Kingdom (which was still an EU Member State at the time) continued to supply arms, see: BROMLEY, Mark – MALETTA, Giovanna: The conflict in Yemen and EU's arms export controls: Highlighting the flaws in the current regime. In: SIPRI Commentary [online], 16 March 2018 [cit. 22. 09. 2025]. Available at: https://www.sipri.org/commentary/essay/2018/conflict-yemen-and-eus-arms-export-controls-highlighting-flaws-current-regime.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

What's new in EU arms export control framework after March 2025?

Against the background of the foregoing, I shall now proceed to analyze the Union's activities after March 2025, in which it calls for an increase in the Union's defence readiness. Given that the EU Common Position remains the most sensitive element of the EU arms export control framework, the discussion will focus on recent developments concerning this instrument and related documents. Attention now turns to Council Decision (CFSP) 2025/779 of April 2025 (hereinafter also referred to as "Council Decision (CFSP) 2025/779"),[39] which amended the EU Common Position – both in substantive criteria and procedural provisions. At the same time, amendments were made to the User's Guide to Council Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing the control of exports of military technology and equipment (hereinafter also referred to as "User's Guide"), an important document for the harmonization of arms export procedures.

A. The EU Common Position (as amended by Council Decision (CFSP) 2025/779)

Starting with changes in the substantive criteria, the most significant changes occurred mainly in criteria one to three. The structure of the *criterion one* has been significantly expanded. What in previous version was a short four-point list has become a comprehensive catalogue of eight obligations and commitments. Sub-paragraphs a) and b) dealt with obligations relating to arms embargoes and to the main disarmament treaties, namely the Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT), the Biological and Toxin Weapons Convention (BTWC), and the Chemical Weapons Convention (CWC). These two provisions have remained essentially unchanged in the amended version. The original paragraph c), which in previous version simply required Member States not to export anti-personnel landmines, has been reformulated and shifted to paragraph e). In the amended version, it is anchored in the legally binding framework of the Ottawa Convention, thus strengthening the normative basis of this prohibition. Moreover, entirely new obligations have been introduced. Paragraph c) of the 2025 Guide refers to the Convention on Certain Conventional Weapons (CCW) and its annexed protocols, thereby extending the scope of the prohibition beyond landmines to include other categories such as incendiary weapons, blinding laser weapons, and explosive remnants of war. Similarly, paragraph d) introduces a reference to the ATT, which had not been explicitly mentioned in the previous text. Further novelties appear in paragraphs f) and g). The former incorporates the commitments arising from the United Nations Programme of Action on Small Arms and Light Weapons (PoA), reflecting the EU's growing emphasis on addressing illicit trafficking in small arms. The latter points to

[39] Council Decision (CFSP) 2025/779 of 14 April 2025 amending Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing control of exports of military technology and equipment.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

the Global Framework for Through-life Conventional Ammunition Management, a relatively new international initiative focusing on responsible stockpile management of ammunition throughout its lifecycle. Finally, the original paragraph d), which covered commitments under the international export control regimes (the Australia Group, the Missile Technology Control Regime, the Zangger Committee, the Nuclear Suppliers Group, the Wassenaar Arrangement, and the Hague Code of Conduct), has been retained but moved to sub-paragraph h).

Overall, the 2025 revision transforms *criterion one* from a relatively narrow set of obligations into a much broader and more detailed framework. It preserves the earlier provisions on arms embargoes and the core disarmament treaties but substantially widens the range of binding and political commitments that Member States must take into account. This evolution reflects the EU's intention to embed its export control practice more firmly in the full spectrum of contemporary international arms control and disarmament instruments.

Regarding the *second criterion*, the revised text represents a clear expansion of scope thereof, specifically in its sub-paragraphs a) and c). It introduces explicit references to gender-based violence and to the protection of women and children, thereby moving beyond a generic concern for human rights toward a more group-specific and victim-cantered approach. It also broadens state responsibility through the concept of facilitation, requiring denial of licenses not only where equipment is likely to be directly used in abuses but also where it might enable such.[40] In my view, the amendments introduced to the first and second criteria deserve a positive evaluation, given that they significantly broaden their scope of application. In my assessment, these criteria have been, and remain, framed in imperative terms, which distinguishes them from the other criteria and underscores the importance attached to their content. On this basis, I would argue that a breach of these criteria by a Member State could reasonably be regarded as a violation of Article 4(3) TEU, which requires Member States to facilitate the Union's tasks and to refrain from measures that could endanger the attainment of its objectives. As I see it, the *third criterion* was also drafted in imperative terms, however, in its revised form, the modification introduced at the end of the provision appears, in my view, to have altered (if not

[40] Art. 2(2) a) of the EU Common Position: „Deny an export licence if there is a clear risk that the military technology or equipment to be exported might be *used to commit or facilitate internal repression, serious acts of gender-based violence or serious acts of violence against women, children, or other serious violations of human rights*" and Art. 2(2) c) of the EU Common Position: "Deny an export licence if there is a clear risk that the military technology or equipment to be exported might be used *to commit or facilitate serious violations of international humanitarian law, including against protected groups under international humanitarian law, such as women and children*".

doi: 10.46282/bpf.2025.32

weakened) its imperative character.[41] The clause *"without prejudice to the legitimate and lawful security and defence of that country"*, substantially alters its practical implications. The previously imperative prohibition (requiring denial of an export license whenever there is a risk of provoking or prolonging a conflict) is diluted, as Member States may now invoke the importing state's right of legitimate self-defence under the UN Charter, a right firmly recognized in international law. In situations of clear aggression, this addition provides a solid legal basis for authorizing arms exports, even where such exports objectively contribute to the continuation of hostilities. In more ambiguous contexts, however, the clause could potentially create scope for politically motivated interpretations. An earlier example of Yemen can be used, where it could be argued that ongoing military operations and the corresponding demand for arms (or armaments) constitute part of the *"legitimate and lawful defence"* of the Yemeni government. In effect, the amendment enables the justification of exports that would otherwise evidently exacerbate the conflict and deteriorate the internal situation of the recipient state - however no further guidance on how to evaluate a situation is provided.[42]

Criteria four and *five* have been adjusted primarily to reinforce the centrality of international law and international humanitarian law. The amended text explicitly references Article 51 of the United Nations Charter, thereby situating the assessment of lawful use of force within the framework of the Charter, and it further strengthens the obligation to ensure compliance with international humanitarian law. These refinements seem to serve to clarify the legal boundaries of legitimate national defence while reaffirming the primacy of international legal obligations. *Criterion six* has been broadened in scope by extending its application to both *"buyer or recipient countries"* and by linking compliance obligations to a wider set of international arms control and disarmament instruments, beyond the narrower references in the earlier text. *Criterion seven* has undergone significant expansion as well. In addition to the original factors, the amended text now requires consideration of the recipient's ability to protect equipment, the potential incorporation of exported goods into products for onward export, and the risk of circumventing restrictive measures adopted by the United Nations or the European Union. Furthermore, it highlights the

[41] Art. 2(3) of the EU Common Position now reads as follows: „Member States shall deny an export licence for military technology or equipment which would provoke or prolong armed conflicts or aggravate existing tensions or armed conflicts within the country of final destination, *without prejudice to the legitimate and lawful security and defence of that country* ".

[42] See: Council of the European Union: User's Guide to Council Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing the control of exports of military technology and equipment (as amended by Council Decision (CFSP) 2025/779), pp. 63-66. Whereas the only commentary on this amendment is in point 3.4. (p. 66): *"[T]he judgment should be rendered without prejudice to the legitimate and lawful security and defense needs of the country concerned."*.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

destabilizing effects of small arms and light weapons, explicitly recognizing their role in fuelling conflict and illicit activities.[43] *Criterion eight* has not been substantially altered; it merely clarifies terminology by referring to the *"country of final destination"* while retaining its focus on sustainable development considerations.

B. Guide to Council Common Position 2008/944/CFSP (as amended by Council Decision (CFSP) 2025/779)

As regards the Guide, which has also been amended, I have just a few observations. The explanations of the individual criteria have been significantly expanded, but in my opinion, they are still not sufficient to constitute a comprehensive document that leaves no room for vague interpretation by Member States. As an example, I refer to the amendment to the third criterion, which I have already addressed above in Section A. In my view, this change undermines the original imperative nature of the provision by introducing an exception to the export ban. Yet this exception is not further elaborated upon in the Guide. The authors merely state that: *"[T]he judgment should be made without prejudice to the legitimate and lawful security and defense needs of that country."* In my opinion, to address the concerns identified above, the Guide should be expanded to include at least minimum standards for assessing what constitutes *"legitimate and lawful security and defense"* and, above all, the point at which such *defence* ceases to qualify as legitimate and proportionate - with a view to maintaining the essence of the criterion of not prolonging or aggravating the existing conflict in the country.

A bit of a reinforcement of the commitment to international law and IHL can be seen in the expanded text of the User's Guide concerning the procedures for so-called ex-post control.[44] For now, only time will tell how the use of the amended User's Guide will develop and what weaknesses will be revealed.

Conclusions: change needed in EU arms export controls or where a realistic proposal *de lege ferenda* lies.

The principal objective of this article e was to address the central research question: *To what extent is the current EU legal framework on arms export control compatible with Article 3(5) TEU, and thus with the European Union's obligations under international humanitarian law (IHL)?* This question was explored by examining the supporting sub-questions. With regard to sub-question (a): the EU framework on arms export control proves to be complex. Analysis of the applicable legislation shows that, apart from international legal obligations (arising at least from IHL and

[43] See: Art. 2(7) c), g) and h) of the EU Common Position.

[44] See: Council of the European Union: User's Guide to Council Common Position 2008/944/CFSP defining common rules governing the control of exports of military technology and equipment (as amended by Council Decision (CFSP) 2025/779), Section 3, p. 11.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

the ATT), arms exports to third countries are governed directly by the EU Common Position, adopted on the legal basis of the Common Foreign and Security Policy (CFSP) under Article 29 TEU. The rationale for placing arms export control wholly within the CFSP can be traced primarily to Article 346(1)(b) TFEU. This (although narrowly framed) exception has had (and continues to have) the effect of excluding EU influence in this area, in particular legislative initiative and judicial review by the CJEU. As regards shortcomings in the EU legal framework, the most significant deficiency lies in its reliance solely on the Common Position and thus on the CFSP as its only legal basis. The EU Common Position, while legally effective as an instrument, remains unenforceable. The issue of unenforceability merits closer attention. Before turning to potential reforms, it is important to recall that the CFSP rests on political dialogue and consensus. While Member States' obligations under the Common Position cannot be enforced through mechanisms such as Article 258 TFEU, this does not mean that they are devoid of enforceability altogether. As argued in this article, the first three criteria of the Common Position can be understood as imperative norms. They prohibit exports to destinations where such transfers would contribute to violations of international law, human rights, or IHL. In such cases, two possible avenues of enforcement could be envisaged. First, compliance may be pursued through diplomatic channels and political pressure. Such methods of contesting Member State conduct have already been visible in analogous contexts involving national security and interests—for example, during the adoption of EU sanctions packages against the Russian.[45] A similar approach, in my view, should have been considered in the case of Yemen. Yet the question remains: which Member State would assume such political responsibility, especially when the largest EU states are themselves implicated?

Second, in cases of breach of imperative criteria, one might contemplate recourse to Article 258 TFEU for violation of Article 4(3) TEU. The latter provision obliges Member States not to undermine the Union's objectives, which include the commitment in Article 3(5) TEU to uphold international law. If a Member State knowingly exports arms to a destination where IHL violations, confirmed by UN bodies, are occurring, does this not undercut the Union's objectives, particularly

[45] During the negotiations on renewing sanctions against Russia, Slovakia and Hungary face threats of losing financial exemptions and political isolation if they veto the sanctions package. See: ZSIROS, Sandor: Hungary and Slovakia under pressure as US and EU target Russia with energy sanctions. In: Euronews [online], 11 September 2025 [cit. 22. 09. 2025]. Available at: https://www.euronews.com/my-europe/2025/09/11/hungary-slovakia-under-pressure-as-us-and-eu-target-russia-with-energy-sanctions; or see: SKOVE, Sam: How the EU Could Push Hungary and Slovakia to Quit Russian Oil. In: Foreign Policy [online], 24 September 2025 [cit. 25. 09. 2025]. Available at: https://foreignpolicy.com/2025/09/24/eu-hungary-slovakia-russia-oil-ukraine-war-trump-sanctions/.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

given the EU's aspiration to speak with a *common foreign policy voice*? In theory, such an approach could be pursued, but in the political reality of the Union, it is hardly conceivable - depending, of course, on the Member State concerned.

Hence, does any realistic solution to the current situation exist? In light of the recent revision of the Common Position and the accompanying User's Guide, it seems prudent to await their practical application. Yet one must not lose sight of the fact that these instruments remain legally unenforceable, aside from the speculative reflections set out above. Nevertheless, the above analysis of the EU arms export control framework reveals effective harmonisation of Dual-Use Goods. The Dual-Use Goods Regulation adopted on the basis of Article 207 TFEU provides a comprehensive and legally binding framework for transfers and exports of such items. The history of Dual-Use Goods legislation, in my view, offers instructive analogies for the possible development of EU influence within arms export controls. One option might be to follow a dual-track model, similar to that adopted for dual-use goods back in 1994, where both the Regulation[46] and the Council Decision[47] operated simultaneously: the Decision setting substantive content (*what* is to be controlled), and the Regulation ensuring legally effective implementation (*how* it is controlled). A comparable model, grounded in Article 207 TFEU and Article 29 TEU, could preserve Member States' prerogatives in national security while at the same time strengthening procedural guarantees in arms export control.

The final answer to the central research question is therefore as follows: The European Union aspires to act as a *global player*, as reflected in its objectives in Article 3 TEU, particularly paragraph 5. The current EU legal framework on arms export control is far from perfect, and the Union's ability to intervene in this field remains minimal due to the absence of competences. If the current EU arms export control framework is understood as representing the Union as a whole, the recent amendments to the EU Common Position may be seen as positive steps towards strengthening the Union's commitments under international (humanitarian) law. The more pressing question, however, is whether the Union follows these commitments in areas where it enjoys fully defined competences. Although such competences do not directly regulate arms exports to third countries, they remain closely connected to the arms export.[48] Looking ahead, it will be essential to carefully

[46] Council Regulation (ec) No 3381/ 94 of 19 December 1994 setting up a Community regime for the control of exports of dual- use goods (oj 1994, L 367/ 1) (not in force).

[47] Council Decision 94/942/CFSP of 19 December 1994 on the joint action adopted by the Council of the basis of Article J.3 of the Treaty on European Union concerning the control of exports of dual-use goods (not in force).

[48] For example, European Defence Fund: see VROEGE, Bram: *Exporting Arms over Values: The Humanitarian Cost of the European Defence Fund*. In: ***European Papers***, 2021, Vol. 6, No. 3, pp. 1575-1601, ISSN 2499-8249.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

observe the Union's and Member States' actions on their path to 2030 Defence Readiness, ensuring that aspirations for a stronger European defence do not eclipse the Union's declared ambition to advance peace on the global stage

Bibliography

1. BLUM, Johannes: Arms production, national defense spending and arms trade: Examining supply and demand. In: European Journal of Political Economy, 2019, vol. 60.
2. FERRO, Luca: Western Gunrunners, (Middle-)Eastern Casualties: Unlawfully Trading Arms with States Engulfed in Yemeni Civil War? In: Journal of Conflict & Security Law, 2019, Vol. 24, No. 3, pp. 503–535. ISSN 1467-7954.
3. GAETA, Paola – VIÑUALES, Jorge E. – ZAPPALÀ, Salvatore: Cassese's International Law. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2020, 556 pp. ISBN 978-0199231287.
4. KELLERBAUER, Manuel – KLAMERT, Marcus – TOMKIN, Jonathan (eds.): The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights: A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2019, 2328 pp. ISBN 978-0198794561.
5. MARTINS, Bruno Oliveira – BACKHAUS, Benedikt: Why and how the EU should act on armed drones. In: Global Affairs, Vol. 1, No. 3 (2015), pp. 259–267. DOI 10.1080/23340460.2015.1080008.
6. PERISIN, Tamara – KOPLEWICZ, Sam: The nexus between the Chinese Communist Party and the Common Foreign and Security Policy. In: Law and Practice of the Common Commercial Policy. Brill Nijhoff, 2020. pp. 402-415, ISBN 978-9004393417.
7. PETERSON, John – GOTTWALD, Marlene: The EU as a Global Actor. In: The European Union: How Does It Work? 4th ed., edited by Daniel Kenealy, John Peterson, Richard Corbett. Oxford: Oxford University Press, 2015, pp. 208-228. ISBN 978-0-19-968537-0.
8. TOCOIAN, Oana: The Home Market Effect in International Arms Trade. In: Economic Inquiry, 2015, vol. 53(4), pp. 1751–1764. https://doi.org/10.1111/ecin.12220.
9. TRYBUS, Martin: Buying Defence and Security in Europe: The EU Defence and Security Procurement Directive in Context. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 535 pp. ISBN 978-0-511-75146-2.
10. VROEGE, Bram: A Constitutional Perspective on EU Arms Controls: Mediating Trade, Security, and Humanitarian Responsibility. In: European Law Open, 2024, Vol. 3, No. 2, pp. 312-335. ISSN 2753-8485.

doi: 10.46282/bpf.2025.32

11. VROEGE, Bram: Exporting Arms over Values: The Humanitarian Cost of the European Defence Fund. In: European Papers, 2021, Vol. 6, No. 3, pp. 1575-1601. ISSN 2499-8249.
12. WESSEL, Ramses A.: Legality in EU Common Foreign and Security Policy: The Choice of the Appropriate Legal Basis. In: Contemporary Challenges to EU Legality (eds Claire Kilpatrick & Joanne Scott). Oxford: Oxford University Press, 2021, pp. 71-99. DOI: 10.1093/oso/9780192898050.003.0004.

Other sources:

1. BROMLEY, Mark – MALETTA, Giovanna: The conflict in Yemen and EU's arms export controls. In: SIPRI Commentary [online], 16 March 2018 [cit. 22. 09. 2025]. Available at: https://www.sipri.org/commentary/essay/2018/conflict-yemen-and-eus-arms-export-controls-highlighting-flaws-current-regime
2. ZSIROS, Sandor: Hungary and Slovakia under pressure as US and EU target Russia with energy sanctions. In: Euronews [online], 11 September 2025 [cit. 22. 09. 2025].
3. SKOVE, Sam: How the EU Could Push Hungary and Slovakia to Quit Russian Oil. In: Foreign Policy [online], 24 September 2025 [cit. 25. 09. 2025].
4. SOLER, Paula: Europe remains 'highly vulnerable' and dependent on US defence production – report. In: Euronews [online], 20 June 2025 [cit. 21. 09. 2025]. Available at: https://www.euronews.com/my-europe/2025/06/20/europe-remains-highly-vulnerable-and-dependent-on-us-defence-production-report.
5. European Council. European Council conclusions on European defence, 6 March 2025. Press release [online] [cit. 20. 09. 2025]. Available at: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/03/06/european-council-conclusions-on-european-defence/.
6. European Commission. Joint White Paper for European Defence Readiness 2030. Brussel, 19 March 2025 [online] [cit. 20. 09. 2025]. Available at na: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/30b50d2c-49aa-4250-9ca6-27a0347cf009_en.
7. United Nations. The Arms Trade Treaty, 2014 [online] [cit. 21. 09. 2025]. Available at: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/att/att_e.pdf.
8. Proposal for a Council Decision authorising Member States to sign the Arms Trade Treaty [online]. COM/2013/0273 final – 2013/0146 (NLE). Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013PC0273.
9. United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights: Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014 [report], 2019 [online] [cit. 20. 09. 2025]. Available at:

https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc3633-situation-human-rights-yemen-including-violations-and-abuses.
10. European Parliament: Resolution of 30 November 2017 on the situation in Yemen (P8_TA(2017)0473) [online], Brussels: European Parliament, 2017 [cit. 20. 09. 2025]. Available at https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0473_EN.html.
11. Council Common Position 2008/944/CFSP of 8 December 2008.
12. Council Decision (CFSP) 2025/779 of 14 April 2025 amending Common Position 2008/944/CFSP.
13. Regulation (EU) 2021/821 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021.
14. United Nations. *Arms Trade Treaty*. New York, 2 April 2013. Entered into force 24 December 2014.
15. Council of the European Union: *User's Guide to Council Common Position 2008/944/CFSP*, as amended, 2025.
16. The Common Military List of the European Union.
17. Council Regulation (EC) No 3381/94 of 19 December 1994 (not in force).
18. Council Decision 94/942/CFSP of 19 December 1994 (not in force).
19. Treaty on European Union and Treaty on the Functioning of the European Union.
20. Judgment of 10 December 1968, *Commission v Italy*, Case 7/68, ECLI:EU:C:1968:51, [1968] ECR 423.

Contact details

JUDr. Sára Kiššová, PhD.
sara.kissova@flaw.uniba.sk
Comenius University in Bratislava
Faculty of Law, Institute of European Law

doi: 10.46282/bpf.2025.32

THE MIRAGE OF TERRITORIALITY: EU LAW'S EXTRATERRITORIAL REACH BETWEEN PROTECTIONISM AND ALTRUISM[1]

Ondrej Blažo[2]

Abstract: The paper examines the evolving extraterritorial reach of European Union law and its implications for the principle of territoriality in international public law. Focusing on internal market regulation, it argues that the EU's legal framework increasingly generates extraterritorial effects through access-to-market conditions, competition enforcement, and sustainability obligations. The study traces this development from the early effects doctrine in competition law to recent instruments such as the Foreign Subsidies Regulation and the Corporate Sustainability Due Diligence Directive These measures illustrate how internal policies acquire external dimensions — sometimes as protective tools safeguarding the internal market, sometimes as altruistic instruments promoting global public goods. The paper categorises the extraterritorial effects of EU law as productive, structural, and behavioural, demonstrating how the Union projects regulatory power beyond its borders while formally adhering to territorial limits. It concludes that the EU's regulatory expansion reflects a tension, and often a mirage, between protectionist self-interest and altruistic globalism, demanding careful calibration of its external reach and internal legitimacy.

Keywords: EU Law, extraterritoriality, blocking statutes, CSDDD, competition law, public procurement

Introduction[3]

The question of territoriality and extraterritoriality of law is a matter of jurisdiction as it is framed by international public law. The general rule is that every state applies its

[1]Prepared within the project 101177062-SolVEU Jean Monnet Chair "Solidarity as a value of the European Union". Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Education and Culture Executive Agency (EACEA) (the granting authority). Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

[2]Comenius University Bratislava, Faculty of Law, Institute of European Law.

[3] I am grateful to participants of the EU law panel at the Bratislava Legal Forum for their input and feedback, in particular to Professor Peter-Christian Müller-Graff and Professor Bernardo Cortese.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

law within its boundaries, unless international law provides otherwise.[4] However, the jurisdiction of a state can be stretched outside of its boundaries via the personal principle, protective principle, or universality principle. Also, the territoriality principle can create effects outside of the territory of the state via the respected "effects doctrine."[5] The extraterritorial effect of actions of states can be observed in the legislative and regulatory framework (prescriptive jurisdiction) as well as via enforcement actions (jurisdiction to adjudicate, jurisdiction to enforce).

The same categories can be applied to the European Union (EU).[6] However, the consequences of breaching international public law in terms of jurisdiction can determine the validity of acts within the ambit of the EU. Generally, norms of international public law covering relations among states or international organizations are not directly applicable and enforceable from the point of view of individuals. The Court of Justice of the European Union (CJEU)[7] has confirmed in several cases that the EU is bound by international customary law[8] and therefore an infringement of an international norm can lead to annulment of an act of an EU institution. The action for annulment under Article 263 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU)[9] can link the "internal" consequences of invalidity of an act with an "external" violation of an international rule which normally has an effect only at the inter-state level.[10] For these reasons, the EU institutions, including the CJEU, are very cautious in formulating the activities of the EU, embedding them in adherence to the territorial principle.

Scott has provided a comprehensive analysis of "triggers" for the extraterritorial effect of EU law: old or traditional (conduct, nationality, presence) and novel (effects,

[4] LOWE, Vaughan. Jurisdiction. In: EVANS, Malcolm D., ed. *International law*. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 340.

[5] Ibid., pp. 344–345.

[6] For a conciseness and better readability, in the text it will not be distinguished between the European (Economic) Community (EC/EEC) and the EU and the EU will be referred only also in historic cases when the EC/EEC were actually involved.

[7] For a conciseness and better readability, CJEU will be referred only, notwithstanding the actual name of an institution in referred period, and the term will cover the Court of Justice, the Court of First Instance and the General Court, unless stated otherwise.

[8] E.g., Judgment of 27 February 2018, Western Sahara Campaign UK, C-266/16, EU:C:2018:118, par. 47.

[9] For a conciseness and better readability, all provisions of the Treaties will be referred in the current numbering of the Treaty on European Union (TEU) and the TFEU.

[10] As examples of such claims, e.g. actions in C-89/85 Ahlström Osakeyhtiö and Others v Commission, T-102/96 Gencor v Commission, T-65/18 - Venezuela v Council, T-512/12 Front Polisario v Council.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

anti-evasion, transaction with an EU-established person).[11] Recently, Hornkohl[12] has categorized the extraterritorial application of EU law regulation. The aim of this paper is not to replicate the abovementioned research. The analysis will focus solely on regulations that are primarily addressed to the functioning of the internal market of the EU. Therefore, rules and norms that are directly aimed to have extraterritorial reach will not be studied (e.g. rules of international private law or restrictive measures).

Extraterritorial application is sometimes confused with the extraterritorial effects of territorial application.[13] The paper will examine the development of the extraterritorial reach of purely internal-market regulation, i.e. based on the provision of internal policies. This "extraterritorialization" of internal market rules represents a blurring of the boundaries between internal regulation and global projection of regulatory power, raising questions as to whether it reflects protectionist self-

[11] SCOTT, Joanne. The new EU "extraterritoriality." *Common Market Law Review*. 2014, vol. 51, no. Issue 5, p. 1347. DOI: 10.54648/COLA2014110

[12] HORNKOHL, Lena. *The Extraterritorial Application of Statutes and Regulations in EU Law*. 2022. DOI: 10.2139/ssrn.4036688

[13] JEVREMOVIĆ PETROVIĆ, Tatjana. Extraterritoriality effect of the CSDDD on non-EU companies. *InterEULawEast: Journal for the International and European Law, Economics and Market Integrations*. University of Zagreb Faculty of Economics and Business, 2024, vol. 11, no. 2. DOI: 10.22598/iele.2024.11.2.9; CORVAGLIA, Maria Anna and Kevin LI. Extraterritoriality and public procurement regulation in the context of global supply chains' governance. *Europe and the World: A law review*. UCL Press, 2018, vol. 2, no. 1. DOI: 10.14324/111.444.ewlj.2018.06; MEHRA, Salil K. Extraterritorial antitrust enforcement and the myth of international consensus. *Duke Journal of Comparative & International Law*. 1999, vol. 10.; IRAMBONA, Estelle Valentine. The extraterritorial dimensions of the CS3D (CS3D Part 2). In: *Consumer Competition Market Blog* [online]. 8. 10. 2024 [accessed 30.09.2025]. Available at: https://www.law.kuleuven.be/ccm/blog/posts/cs3d-part-2; HORNKOHL, Lena. *The Extraterritorial Application of Statutes and Regulations in EU Law*.; JANEBA, Eckhard. Extraterritorial trade sanctions: Theory and application to the US–Iran–EU conflict. *Review of International Economics*. John Wiley and Sons Inc, 2024, vol. 32, no. 1. DOI: 10.1111/roie.12682; MARTYNISZYN, Marek. Intel, iiyama and Air Cargo: Far-Reaching Extraterritorial Application of EU Competition Law. *European Competition Law Review*. 2022, vol. 43, no. 11.; ZELGER, Bernadette. EU Competition law and extraterritorial jurisdiction–a critical analysis of the ECJ's judgement in Intel. *European Competition Journal*. Taylor and Francis Ltd., 2020, vol. 16, no. 2–3. DOI: 10.1080/17441056.2020.1840844; FOX, Eleanor M. Extraterritorial Jurisdiction, Antitrust, and the EU Intel Case: Implementation, Qualified Effects, and the Third Kind. *Fordham International Law Journal* [online]. 2019, vol. 42, no. 3 [accessed 28.09.2025]. Available at: https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol42/iss3/8; PERRONE, Nadia. Perspectives of Extraterritorial Jurisdiction for Environmental Damage in the Proposal of the European Directive on Corporate Sustainability Due Diligence. *The Italian Review of International and Comparative Law*. 2023, vol. 3, no. 2. DOI: 10.1163/27725650-03020012; CUNHA RODRIGUES, Nuno. Filling the Regulatory Gap to Address Foreign Subsidies: The EC's Search for a Level Playing Field Within the Internal Market. In: CUNHA RODRIGUES, Nuno, ed. *Extraterritoriality of EU Economic Law*. Springer Nature, 2021. DOI: 10.1007/978-3-030-82291-0_10

doi: 10.46282/bpf.2025.33

interest or altruistic pursuit of global public goods. This phenomenon has gained significant momentum in recent years through the adoption of the Foreign Subsidies Regulation, the Deforestation Regulation, and the Corporate Sustainability Due Diligence Directive, and therefore further layers or "triggers" for extraterritorial reach may have been added.

Moreover, the aim of this paper is to categorize the extraterritorial effects created by internal market regulation based on their consequences for individuals established outside of the EU's territory as well as on the rationale of such reach. In doing so, it will explore whether the expanding reach of EU law constitutes a genuine transcendence of territoriality or merely a "mirage" masking strategic economic interests. Hence, based on the analysis of the regulatory framework and the case law of the CJEU, the study will seek to answer whether recent legislative activity introduced new triggers for the extraterritorial effect of EU law, whether it still stays within its limits of territoriality, and whether it has reached its outer limits before being pushed back.

Territorial scope of the Treaties

The territorial scope of the founding treaties of the EU seems to be apparent. Article 52(1) TEU names the Member States as addressees of the Treaties and Article 52(2) mentions explicitly the territorial scope of the Treaties to be specified by Article 255 TFEU. On the first sight it can seem that the Treaties distinguish between the Member States as addressees of the treaties (personal scope) and the territory of the Member States as the space where the Treaties shall be applied. However, Article 355 TFEU does not define the territorial scope of the Treaties itself and merely modifies territorial scope of the Treaties as defined by Article 52 TEU. Summing up, the territory of the Member States with restrictions provided in Article 355 TFEU constitute the territorial scope of the Treaties. Moreover, there is a multitude of "sectoral" territorial scopes of EU law regulation, e.g. Schengen area, European monetary union, customs union, application of tax laws.[14] Indeed, the Member States could not confer to the EU broader territorial competence that they altogether had. Despite this precise description of the territorial scope of the Treaties, the CJEU has no objections against the extraterritorial effects of the EU law and its conformity with customary public international law.[15] E.g., in the *Air Transport Association of America*

[14] KOCHENOV, Dimitry. Article 52 TEU. In: *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights*. Oxford University Press, 2019, p. 336. DOI: 10.1093/oso/9780198759393.003.64

[15] QUESADA, Jimena. Article 52 TEU [Territorial Scope of the Treaties]. In: BLANKE, Hermann-Josef and Stelio MANGIAMELI, eds. *The Treaty on European Union (TEU)*. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, 2013, p. 1466. DOI: 10.1007/978-3-642-31706-4_53

doi: 10.46282/bpf.2025.33

case[16] the CJEU found no violation of customary international law on territoriality and sovereignty[17] because it found that flights from and to aerodromes in the EU territory and aeroplanes registered in the EU countries are fully within the jurisdiction of the Member States and the EU. Similarly, the CJEU confirmed the jurisdiction regarding vessels sailing under the flag of the one of the Member States.[18]

In conclusion, although the Treaties explicitly refer to the territorial scope of the EU law based on the sovereign territories of the Member States, the CJEU found no violation in customary international law via anchoring it to the territory of a Member State. Hence, it rather answered to extraterritorial objections via founding territorial link, i.e. assert that regulation or its application in issue is in fact territorial. Moreover, it must be noted, that the EU law directly expects actions outside of the EU's territory, in particular within the Common Foreign Security (and Defence) Policy. Furthermore, in some cases, the territorial application of the EU law is stretched to territories that are considered territories of the Member States, in particular fictious territories such as embassies, ships, planes.[19] Moreover, the CJEU confirmed that the EU law can be applied in cases incurring outside of the EU territory if legal order of a Member State is applicable. [20]

Extraterritorial effects through setting rules for entry to internal market

The extraterritorial reach of European Union regulation originates in the Union's position as the largest integrated consumer market globally. Although producers may, in principle, redirect exports to alternative destinations, the economic weight of access to the EU market renders withdrawal an implausible strategy.[21] As Bradford

[16] Judgment of 21 December 2011, Air Transport Association of America and Others, C-366/10, EU:C:2011:864.

[17] Judgment of the International Court of Justice of 27 June 1986 in *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), I.C.J. Reports 1986*, p. 392, paragraph 212, judgment of the Permanent Court of International Justice of 7 September 1927 in the *Case of the S.S 'Lotus'*, PCIJ 1927, Series A, No 10, p. 25.

[18] Judgment of 24 November 1993, Mondiet / Armement Islais, C-405/92, EU:C:1993:906, par. 12 and case law cited therein.

[19] SZIGETI, Péter D. The Illusion of Territorial Jurisdiction. *Texas International Law Journal*. 2017, vol. 52, no. 3.; SZIGETI, Péter D. In the Middle of Nowhere: The Futile Quest to Distinguish Territoriality from Extraterritoriality. In: MARGOLIES, Daniel S. et al., eds. *The Extraterritoriality of Law: History, Theory and Politics*. Routledge, 2019.

[20] E.g., Judgment of 30 April 1996, Boukhalfa v Bundesrepublik Deutschland, C-214/94, EU:C:1996:174.

[21] BRADFORD, Anu. The Brussels Effect. *Northwestern University Law Review* [online]. 2012, vol. 107, no. 1, p. 12. Available at: https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarshipAvailableat:https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/271

doi: 10.46282/bpf.2025.33

has argued in her seminal account of the "Brussels effect," EU regulation penetrates economic activity well beyond Union borders through a process of "unilateral regulatory globalization" and his phenomenon can observed across a range of regulatory domains, including competition law, data protection, public health, environmental law, and food safety.[22]

The effect created by the rules on access to the Internal market do not affect merely companies which desire to directly provide goods and services, but it may have spill-over effect to their suppliers. Importers or provider of services within the internal market may provide goods or services (intermediate services) that fulfil the EU regulatory standard. Moreover, in public procurement procedures, contracting authorities may further shape conditions for participation in tenders by standards that are not statutory, including environmental policies and social responsibility a protection of human rights, because of the possibility to enforce these standards all along the global supply chains.[23]

Yet the "Brussels effect" is not monolithic. For analytical clarity, it is useful to distinguish between modalities of extraterritorial impact according to the divisibility of regulation, namely, whether undertakings may meaningfully segment their conduct or production between activities affecting the Union and those that do not. Thus, in the field of antitrust prohibitions, undertakings may avoid the reach of EU competition law by ensuring that the effects of their unlawful practices do not extend to the internal market. By contrast, merger control exemplifies an indivisible regulatory domain: structural alterations within an undertaking are inherently incapable of territorial segmentation. A further category is constituted by internal market standards that, although formally addressed to actors operating within the EU, generate collateral extraterritorial effects as undertakings outside the Union voluntarily conform their goods and services to EU norms.

The majority of internal market measures are grounded in Article 114 TFEU (and its legislative predecessors) and are directed primarily towards facilitating the free movement of goods and services within the Union. Their addressees are undertakings established in the internal market; consequently, allegations of discrimination on the part of third-country service providers or importers are difficult to sustain. The Digital Markets Act (DMA),[24] however, presents a qualitatively distinct scenario. By now, the Commission has addressed its designation decisions to

[22] Ibid., pp. 19–32.

[23] CORVAGLIA, Maria Anna and Kevin LI. *Extraterritoriality and public procurement regulation in the context of global supply chains' governance*.

[24] Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act) (OJ L 265, 12.10.2022, pp. 1 – 66).

doi: 10.46282/bpf.2025.33

the following entities: Alphabet Inc. (USA),[25] Amazon.com Inc. (USA),[26] Apple Inc. (USA),[27] Booking, ByteDance Ltd.[28] (Cayman Islands),[29] Meta Platforms (USA), Inc. (USA),[30] Microsoft Corporation (USA).[31] The designation decisions of the Commission describes addressee of the duties of the gatekeepers as "undertakings", i.e. all group of entities lead by the parent company as addressee of the decision, and therefore it covers the EU and the non-EU part of the "undertaking" in issue.
However, the territorial scope of the DMA is strictly framed by the EU's internal market: the DMA shall ensure "(...) contestable and fair markets in the *digital sector across the Union where gatekeepers are present* (...)" (Article 1(1) DMA) , and the DMA shall be applicable to "to core platform services provided or offered by gatekeepers *to business users established in the Union or end users established or located in the Union*, irrespective of the place of establishment or residence of the gatekeepers and irrespective of the law otherwise applicable to the provision of service" (Article 1(2)

[25] Commission Decision of 5.9.2023 designating Alphabet as a gatekeeper pursuant to Article 3 of Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (DMA.100011 – Alphabet – OIS Verticals, DMA.100002 - Alphabet - OIS App Stores, DMA. 100004 – Alphabet – Online search engines, DMA.100005 – Alphabet – Video sharing, DMA.100006 – Alphabet – Number-independent interpersonal communications services, DMA.100009 – Alphabet – Operating systems, DMA.100008 – Alphabet – Web browsers, DMA.100010 – Alphabet – Online advertising services), C(2023) 6101 final.

[26] Commission Decision of 5.9.2023designating Amazon as a gatekeeper pursuant to Article 3 of Regulation (EU) 2022/1925of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (DMA.100018 Amazon - online intermediation services – marketplaces, DMA.100016 Amazon - online advertising services), C(2023) 6104 final.

[27] Commission Decision of 5.9.2023 designating Apple as a gatekeeper pursuant to Article 3 of Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (DMA.100013 Apple - Online Intermediation Service - app stores, DMA.100025 Apple - operating systems and DMA.100027 Apple - web browsers), C(2023) 6100 final.

[28] TikTok Technology Limited is a subsidiary of ByteDance, established in Ireland.

[29] Commission Decision of 5.9.2023designating ByteDance as a gatekeeper pursuant to Article 3 of Regulation (EU)2022/1925 of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (DMA.100040 ByteDance - Online social networking services), C(2023) 6102 final.

[30] Commission Decision of 5.9.2023designating Meta as a gatekeeper pursuant to Article 3 of Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (DMA.100020 Meta - online social networking services, DMA.100024 Meta - number-independent interpersonal communications services, DMA.100035 Meta - online advertising services, DMA.100044 Meta - online intermediation services – marketplace), C(2023) 6105 final.

[31] Commission Decision of 5.9.2023 designating Microsoft as a gatekeeper pursuant to Article 3 of Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (DMA.100017 Microsoft - online social networking services, DMA.100023 Microsoft - number-independent interpersonal communications services, DMA.100026 Microsoft - operating systems), C(2023) 6106 final.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

DMA) (emphasis added). Summing up, the DMA still resembles the regulation of the goods and services on the internal market that affect also undertaking established outside of the EU who provides services on the internal market. And the fact that the parent companies of all designated gatekeepers have their seats outside the EU's territory cannot lead to the conclusion, that the DMA has primarily extraterritorial scope. On the other hand, the Brussels effect of the regulation is undeniable. The duties of the designated gatekeepers, as they are formulated in the DMA, cover the whole undertaking and thus the users and business users outside of the EU territory can benefit from the contestability on digital markets established by the EU legislation.

Similar protective shield can be identified within the scope of application of the General Data Protection Regulation (GDPR)[32] shielding rights of individuals in processing their personal data.[33]

The recent Regulation on Deforestation-free Products (EUDR),[34] adopted on the basis of Article 192 TFEU (environmental protection), represents a form of access-to-market regulation with an altruistic extraterritorial dimension. It establishes the following conditions for placing relevant commodities on the EU market: they may be placed on the market only if (a) they are deforestation-free; (b) they have been produced in compliance with the applicable legislation of the country of production; and (c) they are accompanied by a due diligence statement.[35] Such approach "exports" EU environmental rules to the third countries via conditions for access to internal market.

[32] Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (OJ L 119, 4.5.2016, pp. 1–88)

[33] GSTREIN, Oskar Josef and Andrej Janko ZWITTER. Extraterritorial application of the GDPR: Promoting european values or power? *Internet Policy Review*. Alexander von Humboldt Institute for Internet and Society, 2021, vol. 10, no. 3. DOI: 10.14763/2021.3.1576; KUNER, Christopher. Protecting EU Data Outside EU Borders Under the GDPR. *Common Market Law Review*. 2023, vol. 60, no. 1. DOI: 10.54648/cola2023004

[34] Regulation (EU) 2023/1115 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on the making available on the Union market and the export from the Union of certain commodities and products associated with deforestation and forest degradation and repealing Regulation (EU) No 995/2010 (OJ L 150, 9.6.2023, s. 206 – 247).

[35] Article 3 EUDR.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

The evolution of extraterritorial effects in competition law

The application of the extraterritorial effect of the EU competition mirrors over half of the century old effects doctrine established in the US[36] in the *Aluminium CO of America* case.[37] Similarly to the US, the EU has been following the "protective principle" approach to extraterritorial effect of competition, rather than "nationality principle" and export cartel committed by companies under the jurisdiction of the exporting country are not normally prosecuted by the latter.[38]
The approach to the extraterritorial effects of the EU competition law has been developed gradually by the CJEU.[39]

… single economic unit test

The first theory established by the Court was the theory of the single economic unit.[40] The court established that all the companies forming one undertaking are altogether liable for infringement, notwithstanding that some of the legal persons that are part of that undertaking are established in the third country. This approach was strictly territorial based on the "nationality principle", i.e. the Commission exercised its powers against the "European" undertakings. In the *Dyestuffs* case Imperial Chemical Industries Ltd (company established in the UK) claimed lack of the jurisdiction of the Commission and claimed that merely its subsidiaries established on the common market shall be liable for fines. The CJEU rejected this argument of a formal separation and at the same time it found that the parent company operated on the common market via its subsidiaries.[41]

---

[36] ZELGER, Bernadette. *EU Competition law and extraterritorial jurisdiction–a critical analysis of the ECJ's judgement in Intel*, p. 614.
[37] United States v. Aluminum Co. of America, 148 F.2d 416 (2d Cir. 1945).
[38] MARTYNISZYN, Marek. Export cartels: Is it legal to target your neighbour? Analysis in light of recent case law. *Journal of International Economic Law*. 2012, vol. 15, no. 1. DOI: 10.1093/jiel/jgs003; ZELGER, Bernadette. *EU Competition law and extraterritorial jurisdiction–a critical analysis of the ECJ's judgement in Intel*, p. 616.
[39] ZELGER, Bernadette. *EU Competition law and extraterritorial jurisdiction–a critical analysis of the ECJ's judgement in Intel*, pp. 617–620.; MARTYNISZYN, Marek. *Intel, iiyama and Air Cargo: Far-Reaching Extraterritorial Application of EU Competition Law*, p. 506.
[40] Judgment of 14 July 1972, ICI v Commission, C-48/69, EU:C:1972:70.
[41] "In the circumstances the formal separation between these companies, resulting from their separate legal personality, cannot outweigh the unity of their conduct on the market for the purposes of applying the rules on competition." Judgment of 14 July 1972, ICI v Commission, C-48/69, EU:C:1972:70, par. 140.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

… implementation test

The second theory, the implementation doctrine, confirmed the applicability of the EU competition law, including nullity of the agreement restricting competition, on all agreements restricting competition that are implemented on the common/internal market.[42] This theory relies on the conditions of applicability of Article 101 TFEU – restriction of competition *on internal market* and effect *on trade between Member States*. If both conditions are met, the agreement falls into the scope of application of Article 101 TFEU notwithstanding the place of the establishment of the parties to that agreement.

… implementation test and effect doctrine

The third approach confirmed in the *Woodpulp* case followed the implementation theory similarly to the *Béguelin* case. However, comparing to the previous cases, the CJEU could rely neither on the *single economic unit* theory, because the case involved also entirely non-EU entities, neither to focus on the implementation of a "contract", because the cartel case covered also concerted practice. The CJEU confirmed the "implementation test" as a form of an "effect doctrine" and distinguished between two elements of conduct "the formation of the agreement, decision or concerted practice and the implementation thereof."[43] The Court confirmed that "[t]he decisive factor is therefore the place where it is implemented."[44] It also rejected relevance of the place where the agreement, decision or concerted practice was formed because "the result would obviously be to give undertakings an easy means of evading those prohibitions."[45] Moreover, the Court abandoned its previous "single economic unity test" because it "is immaterial in that respect whether or not they had recourse to subsidiaries, agents, sub-agents, or branches within the Community in order to make their contacts with purchasers within the Community". [46] From the point of view of territorial and extraterritorial effects and application of the EU law, the Court explicitly stressed that the application is strictly territorial, notwithstanding that the

[42] Judgment of 25 November 1971, Béguelin Import v G.L. Import Export, C-22/71, EU:C:1971:113, par. 11: "The fact that one of the undertakings which are parties to the agreement is situated in a third country does not prevent application of that provision since the agreement is operative on the territory of the common market."

[43] Judgment of 27 September 1988, Ahlström Osakeyhtiö and Others v Commission, joined cases 89, 104, 114, 116, 117 and 125 to 129/85, EU:C:1988:447, par. 16.

[44] Judgment of 27 September 1988, Ahlström Osakeyhtiö and Others v Commission, joined cases 89, 104, 114, 116, 117 and 125 to 129/85, EU:C:1988:447, par. 16.

[45] Judgment of 27 September 1988, Ahlström Osakeyhtiö and Others v Commission, joined cases 89, 104, 114, 116, 117 and 125 to 129/85, EU:C:1988:447, par. 16.

[46] Judgment of 27 September 1988, Ahlström Osakeyhtiö and Others v Commission, joined cases 89, 104, 114, 116, 117 and 125 to 129/85, EU:C:1988:447, par. 17.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

EU competition law is applied to the companies established outside of the EU territory and their actions because due to effect on the internal market the jurisdiction of the EU "is covered by the territoriality principle as universally recognized in public international law." [47] Finally, the Court also rejected the claim that exercise of the EU jurisdiction over cartel arranged outside of the EU territory violate the customary rule of international law on non-interreference into domestic matters because the Commission does not impose sanctions for behaviour required by foreign law observing that "the Webb Pomerene Act merely exempts the conclusion of export cartels from the application of United States anti-trust laws but does not require such cartels to be concluded." [48]

… qualified effect test in concentration

The fourth approach has stretched the effects doctrine even more in merger control. In the *Gencor* case, companies established outside of the EU territory challenged the competence of the Commission to review its concentration under the EU merger regulation.[49] In a concentration case the Court could not rely directly on the previous tests: neither on the single economic unit, because the undertakings were established in the third countries, nor the implementation test, because the concentration agreement would have been implemented outside of the EU territory and no behaviour contrary to the EU law would not be implemented in the EU territory. Therefore, the Court of the First Instance had to develop another approach to the applicability of the EU merger law reflecting to the concept of Community/Union "dimension" of the concentration. Along the concentrations of the EU companies, equally the applicant and the German Government intervening in favour of the Commission, saw the most flexible and most comprehensive scope of the dimension of concentration was seen in Recital 11 of Regulation No 4064/89: "… the concentrations are effected by undertakings which do not have their principal fields of activities in the Community but which have substantial operations there." Obviously, both went to the opposite conclusion.
Similarly to the previous approaches, the Court sticked to the territoriality of the EU law and found that the application of the European merger rules "is justified under

[47] Judgment of 27 September 1988, Ahlström Osakeyhtiö and Others v Commission, joined cases 89, 104, 114, 116, 117 and 125 to 129/85, EU:C:1988:447, par. 18.
[48] Judgment of 27 September 1988, Ahlström Osakeyhtiö and Others v Commission, joined cases 89, 104, 114, 116, 117 and 125 to 129/85, EU:C:1988:447, par. 20.
[49] Currently Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings (the EC Merger Regulation) (OJ L 24, 29.1.2004, pp. 1 – 22), in the time of the case in issue Council Regulation (EEC) No 4064/89 of 21 December 1989 on the control of concentrations between undertakings (OJ L 395, 30.12.1989, pp. 1–12); despite different regulation, the concept of a concentration with the Community/Union dimension remained unchanged.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

public international law when it is foreseeable that a proposed concentration will have an immediate and substantial effect in the Community."[50] The argument on the requirement of "substantial operation" within the territory of the EU was explicitly rejected by the Court.[51] In ***Gencor***, the Court confirmed that the foreseeable substantial effect on the competitive structure of the EU internal market constitutes the sole criterion for determining jurisdiction under the EU merger control regime.

… consolidation of territorial, implementation and qualified effect tests

The fifth approach to the effects doctrine emerged in the *Intel* saga, the first abuse of dominance case in which the CJEU was required to clarify the extraterritorial reach of EU competition law.[52] Although the CJEU finally upheld the annulment of the decision of the Commission,[53] the question of the territorial scope of the EU competition law was closed in the previous stage of the court proceeding.[54] The General Court observed two approaches to the jurisdiction of the Commission in competition matters: the territorial approach based on *Woodpulp* case and the approach based on the qualified effects of the practices in the European Union relying on the *Gencor* case.[55] The General Court found them equal alternatives and for establishing the jurisdiction in competition matters "it is sufficient to establish either the qualified effects of the practice in the European Union or that it was implemented in the European Union."[56] The Cour of Justice upheld the opinion of the General Court that the qualified effects test is sufficient for establishing the jurisdiction of the Commission to enforce the EU competition law as it prevents "conduct which, while not adopted within the EU, has anticompetitive effects liable to have an impact on the EU market."[57]

In the *Intel* case, the CJEU used for abuse of dominant case doctrines developed in the cartel cases and merger cases and confirm their interchangeability. Hence, the alternatives of "implementation test" and "qualified effects test" are applicable in merger as well as cartel cases. It suggests that the restrictive agreement need not be implemented on the EU territory if it has "foreseeable, immediate and substantial effect" on the internal market, e.g. it can catch behaviour of non-EU selling inputs to

[50] Judgment of 25 March 1999, Gencor v Commission, T-102/96, EU:T:1999:65, par. 90.
[51] Judgment of 25 March 1999, Gencor v Commission, T-102/96, EU:T:1999:65, par. 85.
[52] MARTYNISZYN, Marek. *Intel, iiyama and Air Cargo: Far-Reaching Extraterritorial Application of EU Competition Law*, p. 507.
[53] Judgment of 24.10.2024, Commission v Intel Corporation, C-240/22 P, EU:C:2024:915.
[54] Judgment of 6 September 2017, Intel v Commission, C-413/14 P, EU:C:2017:632 and Judgment of 12 June 2014, Intel v Commission, T-286/09, EU:T:2014:547.
[55] Judgment of 12 June 2014, Intel v Commission, T-286/09, EU:T:2014:547, paras. 232-233.
[56] Judgment of 12 June 2014, Intel v Commission, T-286/09, EU:T:2014:547, paras. 232-244.
[57] Judgment of 6 September 2017, Intel v Commission, C-413/14 P, EU:C:2017:632, par. 45.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

a non-EU third party, when only finished products are subsequently sold in the EU.[58] The "qualified effects test" has overcome the rigidity of the "*single economic unit*" test and the "*implementation test*" as in the globalized economy more flexible criteria are necessary.[59] On the other hand, its application can cause clashes with other jurisdictions and, for example, Fox warns that behaviour such as that of Intel-Lenovo may be at the same time encouraged by decisions of the "incumbent-firm-leaning Supreme Court" in the USA and prohibited by the EU law.[60] In context of the EU "qualified effects test" must be noted that the same test applies under 15 U.S.C. § 6a (Sherman Act) as inserted by Foreign Trade Antitrust Improvements Act (FTAIA).

… exporting state aid principles

Since state aid rules govern the activities of Member States, it might appear that they leave no room for extraterritorial effect. The Foreign Subsidies Regulation (FSR),[61] however, to some extent mirrors the state aid regime under Articles 107 and 108 TFEU with respect to subsidies granted by third countries, following a similar investigative structure: existence of a subsidy, distortion in the internal market and the subsidy's redeeming virtue.[62]

The FSR is multifaceted legislation. It is aimed to solve distortions on the internal market, to fill gaps in the system of protection against subsidies established by the WTO legal framework[63] as well as to establish contestable playing field[64] for

[58] MARTYNISZYN, Marek. Intel, iiyama and Air Cargo: Far-Reaching Extraterritorial Application of EU Competition Law. European Competition Law Review. 2022, vol. 43, no. 11, p. 508.

[59] ZELGER, Bernadette. *EU Competition law and extraterritorial jurisdiction–a critical analysis of the ECJ's judgement in Intel*, p. 626.

[60] FOX, Eleanor M. *Extraterritorial Jurisdiction, Antitrust, and the EU Intel Case: Implementation, Qualified Effects, and the Third Kind*, p. 995.

[61] Regulation (EU) 2022/2560 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on foreign subsidies distorting the internal market (OJ L 330, 23.12.2022, pp. 1–45)

[62] NAGY, Csongor István. Foreign Subsidies, Distortions and Acquisitions: Can the Playing Field Be Levelled? *Central European Journal of Comparative Law*. Central European Journal of Comparative Law, 2021, vol. 2, no. 1, p. 155. DOI: 10.47078/2021.1.147-162

[63] CROCHET, Victor and Marcus GUSTAFSSON. Lawful remedy or illegal response? Resolving the issue of foreign subsidization under WTO law. *World Trade Review*. 2021, vol. 20, no. 3. DOI: 10.1017/S1474745621000045; FRANK, Malte. The EU's new Foreign Subsidy Regulation on collision course with the WTO. *Common Market Law Review*. 2023, vol. 60, no. Issue 4. DOI: 10.54648/COLA2023070; CUNHA RODRIGUES, Nuno. *Filling the Regulatory Gap to Address Foreign Subsidies: The EC's Search for a Level Playing Field Within the Internal Market*.

[64] NAGY, Csongor István. *Foreign Subsidies, Distortions and Acquisitions: Can the Playing Field Be Levelled?*.; HOFMANN, Andreas. Is the Commission levelling the playing field? Rights enforcement in the European Union. *Journal of European Integration*. Routledge, 2018, vol. 40, no. 6. DOI: 10.1080/07036337.2018.1501368; SIRE, Thibault. The uneven playing field How to deal with foreign subsidies when assessing mergers. *Concurrences*. 2022, no. 1.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

undertakings and thus a protective measure of common commercial policy shielding internal market. This "multipurpose" character of the FSR is also apparent from the dual legal basis: Article 207 TFEU (common commercial policy) and Article 114 TFEU (approximation of law in the internal market). The bridge between the foreign activity and internal (territorial) effect within the EU is enshrined in Article 3(1) FSR "…a foreign subsidy shall be deemed to exist where a third country provides, directly or indirectly, a financial contribution which confers a benefit on an undertaking engaging in an economic activity in the internal market…" and in Article 4(1) FSR defining distortion in the internal market as situation when "a foreign subsidy is liable to improve the competitive position of an undertaking in the internal market and where, in doing so, that foreign subsidy actually or potentially negatively affects competition in the internal market."

There are clear commonalities between the state aid rules and the FSR. Their rationales are closely aligned: both seek to level the playing field between subsidised and non-subsidised undertakings by removing competitive advantages arising from subsidies. Moreover, under neither regime are subsidies regarded as unlawful from the perspective of the undertakings themselves—undertakings are not treated as perpetrators of a violation. In both regimes, however, the beneficiary of a subsidy may be required to repay it. Another similarity lies in the "balancing test" introduced by the FSR. This test more closely resembles the assessment of proposed state aid and its compatibility with the internal market than the "Union interest test" applied in anti-dumping and countervailing proceedings. In this respect, the FSR is conceptually somewhat closer to competition rules than to trade defence instruments.[65]

There are, however, several important divergences between the state aid regime and the FSR. First, the Commission reviews state aid ex ante, and only in cases of unlawful aid are the benefits required to be recovered, whereas foreign subsidies are examined ex post. Second, for state aid to be lawful it must either receive Commission approval, fall within a block exemption, or remain under the de minimis threshold; consequently, all state aid is subject to some form of scrutiny. By contrast, in the case of foreign subsidies, the exercise of investigative powers lies within the Commission's discretion (with an exemption of mergers and public procurement triggering FSR application). Finally, the distortive effect on competition is a constitutive element of the definition of prohibited state aid, while foreign subsidies are not prohibited per se; instead, their distortive effect is assessed as part of the

[65] TRAPP, Patricia. The Procedural Framework of the Proposal for a Regulation on Foreign Subsidies Viewed from a Common Commercial Policy Perspective. *Zeitschrift fur Europarechtliche Studien*. Nomos Verlagsgesellschaft mbH und Co KG, 2022, vol. 25, no. 3, p. 502. DOI: 10.5771/1435-439X-2022-3-495

doi: 10.46282/bpf.2025.33

subsequent balancing test.[66] The broader balancing test in the FSR allows to answer to the emerging logics of economic security, strategic autonomy, and the quest for competitiveness, in line with its origins and the evolution of European policy in a more unilateral world and in the same time, Hornkohl and Mattiolo suggest that the balancing test will be conducted a more economic, "competition law-like', logic.[67] Despite these similarities, Hornkohl claims that the FSR does not achieved a level of a third-country state aid control, as in her view the divergences between the two regimes outweigh the commonalities.[68]

As a short period of application of the FRS already has shown, the FRS can have also effect of a "blocking legislation" and can lead to similar situations when heavily subsidized company CRRC[69] rather withdrew from the tender procedure that originally had won rather than being subject of in-depth investigation under the FSR.[70]

In summary, although substantively and procedurally different, the FSR effectively "exports" state aid principles to third countries when those countries subsidize undertakings operating within the internal market. While its scope remains strictly territorial (applying only to undertakings active on the internal market) the significant extraterritorial effects are evident. The FSR does not prohibit undertakings from receiving subsidies from the governments of the third countries per se; rather, it restricts their activities on the internal market, exposing them to the potential obligation to repay any acquired subsidies. As demonstrated in the CRRC case, the FSR can create a situation in which an undertaking prefers to withdraw from the internal market related activity rather than face an FSR investigation. After its

---

[66] HORNKOHL, Lena and Pierfrancesco MATTIOLO. *Weighing the Scales: The Balancing Test of the Foreign Subsidies Regulation*. 2025, p. 25. DOI: 10.2139/ssrn.5487826

[67] HORNKOHL, Lena and Pierfrancesco MATTIOLO. *The Concept of "Distortion in the Internal Market" in the Foreign Subsidies Regulation - From the Legacy of State Aid Law to the First Case Practice*. 2025, p. 25. DOI: 10.2139/ssrn.5247472

[68] HORNKOHL, Lena. Protecting the Internal Market From Subsidisation With the EU State Aid Regime and the Foreign Subsidies Regulation: Two Sides of the Same Coin? *Journal of European Competition Law & Practice*. 2023, vol. 14, no. 3, p. 151. DOI: 10.1093/jeclap/lpad005

[69] BENVENUTI, Giulia. The FSR and Public Procurement. *EUROPEAN JOURNAL OF PUBLIC PROCUREMENT MARKETS*. 2024, vol. 1, no. 5, p. 7. DOI: 10.54611/HPTO1789

[70] EUROPEAN COMMISSION. Statement by Commissioner Breton on withdrawal by CRRC Qingdao Sifang Locomotive Co., Ltd. from public procurement following the Commission's opening of an investigation under the Foreign Subsidies Regulation. In: *European Commission* [online]. 26. 3. 2024 [accessed 01.10.2025]. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/statement_24_1729/STATEMENT_24_1729_EN.pdf; EURACTIV.COM WITH AFP. Chinese train maker withdraws from Bulgaria tender after EU probe. In: *Euractiv* [online]. 30. 9. 2024 [accessed 01.10.2025]. Available at: https://www.euractiv.com/news/chinese-train-maker-withdraws-from-bulgaria-tender-after-eu-probe/

investigation, the Chinese government concluded that it considers the FSR a non-tariff barrier to accessing the EU market.[71] Nevertheless, no dispute has been brought before the WTO to date.

It must be noted, that even though the FSR regime resembles the foreign direct investment (FDI) screening, their mechanisms and rationale are completely different. The FDI screening[72] is purely a common commercial policy instrument based on Article 207(2) TFEU and the screening is based on grounds of security or public order.[73] Although the actions and situations occurred in the third countries' territories,[74] these criteria are apparently complementary to the basic criteria of screening which are focused on potential effect within the EU territory.[75]

Territorial, extraterritorial or universal effects of the Corporate Sustainability Due Diligence Directive

Although there were several international initiatives to introduce an international instrument on protection of human rights in business relations,[76] current discussions

[71] THE STATE COUNCIL INFORMATION OFFICE, the People's Republic of China. China says EU's foreign subsidy investigations constitute trade, investment barriers. In: *CHINA SCIO* [online]. 9. 1. 2025 [accessed 01.10.2025]. Available at: http://english.scio.gov.cn/pressroom/2025-01/09/content_117654850.html

[72] Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union (OJ L 79I, 21.3.2019, s. 1 – 14) (hereinafter "FDI Screening Regulation").

[73] Article 3(1) FDI Screening Regulation.

[74] Article 4(2)(a) and (c) FDI Screening Regulation.

[75] Article 4(1) FDI Screening Regulation.

[76] BLAŽO, Ondrej and Adam MÁČAJ. Legal Challenges for the European Union Concerning an International Treaty on Business and Human Rights. *Revista de Derecho Comunitario Europeo*. 2021, vol. 70, no. 620758. DOI: 10.18042/cepc/rdce.70.04; DE SCHUTTER, Olivier. *Towards a New Treaty on Business and Human Rights*. Cambridge University Press, 2016. DOI: 10.1017/bhj.2015.5; JONGE, Alice de. *Transnational Corporations and International Law*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2011.; LETNAR ČERNIČ, Jernej. Corporate Responsibility for Human Rights: A Critical Analysis of the OECD Guidelines for Multinational enterprises. *Hanse Law Review* [online]. 2008, vol. 4, no. 1 [accessed 08.09.2018]. Available at: http://hanselawreview.eu/wp-content/uploads/2016/08/Vol4No1Art05.pdf; LETNAR ČERNIČ, Jernej. Corporate responsibility for human rights: Analyzing the ILO Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy. *Miskolc Journal of International Law* [online]. 2009, vol. 6, no. 1 [accessed 17.08.2018]. Available at: http://ssrn.com/abstract=1459548; LETNAR ČERNIČ, Jernej. Towards a Holistic Approach to Business and Human Rights in the European Union. *Human Rights & International Legal Discourse (HR&ILD)* [online]. Intersentia, 2016, vol. 10, no. 1. Available at: https://www.jurisquare.be/en/journal/hrild/10-1/towards-a-holistic-approach-to-business-and-human-rights-in-the-european-union/

doi: 10.46282/bpf.2025.33

in in the working group of the UN Human Rights Council[77] will hardly come to world-wide binding instrument. Although the EU Member States were originally sceptical to the negotiations on the international instrument on business and human rights, later the European Parliament changed its view by taking the lead and recommended the Commission to propose a directive on corporate sustainability due diligence covering human rights and environmental due diligence of undertakings.[78] The Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD)[79] was adopted after several modification in the legislative process[80] and its subsequent modification continues via "Omnibus" proposals substantially postponing date of the transposition[81] and modification of its scope and content of obligations of undertakings[82] which can significantly downgrade the effects of the CSDDD.[83]

[77] HUMAN RIGHTS COUNCIL. Report on the first session of the open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights, with the mandate of elaborating an international legally binding instrument. *United Nations Human Rights Council*. 2016, vol. 01535, no. February.; UNITED NATIONS-HUMAN RIGHT COUNCIL (UN-HRC). Elements for a draft legally binding instrument on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights. [online]. 2017, vol. 9. Available at: www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session3/LegallyBindingInstrumentTNCs_O BEs.pdf

[78] European Parliament resolution of 10 March 2021 with recommendations to the Commission on corporate due diligence and corporate accountability (2020/2129(INL)) (OJ C 474, 24.11.2021, pp. 11–40).

[79] Directive (EU) 2024/1760 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on corporate sustainability due diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 and Regulation (EU) 2023/2859 (OJ L, 2024/1760, 5.7.2024).

[80] BUENO, Nicolas et al. The EU Directive on Corporate Sustainability Due Diligence (CSDDD): The Final Political Compromise. *Business and Human Rights Journal*. 2024, vol. 9, no. 2. DOI: 10.1017/bhj.2024.10

[81] Directive (EU) 2025/794 of the European Parliament and of the Council of 14 April 2025 amending Directives (EU) 2022/2464 and (EU) 2024/1760 as regards the dates from which Member States are to apply certain corporate sustainability reporting and due diligence requirements (OJ L, 2025/794, 16.4.2025).

[82] Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL amending Directives 2006/43/EC, 2013/34/EU, (EU) 2022/2464 and (EU) 2024/1760 as regards certain corporate sustainability reporting and due diligence requirements (COM/2025/81 final).

[83] BERTRAM, Alice. Simplification Promised, Uncertainty Delivered. Verfassungsblog. Verfassungsblog, 2025. DOI: 10.59704/603B4BFFE749683E; SKINNER, Gwynne L. Beyond Kiobel: Providing Access to Judicial Remedies for Violations of International Human Rights Norms by Transnational Business in a New (Post-Kiobel) World. Columbia Human Rights Law Review. 2014, vol. 46.; MARULLO, Maria Chiara and Francisco Javier ZAMORA CABOT. Transnational Human Rights Litigations. Kiobel's touch and concern: A test under construction [online]. 2016. Available at: http://ssrn.com/abstract=2765068; SWAINE, Edward T. Kiobel and Extraterritoriality: Here, (Not) There, (Not Even) Everywhere. Oklahoma Law Review. 2016, vol. 69. DOI: 10.2139/ssrn.2958277;

Notwithstanding the outcome of the second Omnibus the rationale and scope of the CSDDD will substantially unchanged: the CSDDD is based on Article 50(1), Article 50(2), point (g), and Article 114 TFEU and from the personal scope it covers companies established in the EU as well as companies established in the third countries.[84] There are three "anchors" that link third-country companies with the personal scope of the CSDDD: (1) the company generated a net turnover of more than EUR 450 000 000 in the EU,[85] (2) the company is the ultimate parent company of a group that on a consolidated basis reached that threshold, or (3) companies entered into franchising or licensing agreements in the EU in return for royalties with independent third-party companies, where those agreements ensure a common identity, a common business concept and the application of uniform business methods, and where those royalties amount to more than EUR 22 500 000 in the EU, and provided that the company had a net worldwide turnover of more than EUR 80 000 000 in the EU; the same applies for the parent company in case of group of companies.[86]

From the conceptual point of view, we can see this outreach to the non-EU-based companies through at least two optics: first, it is apparent extraterritorial application of the EU law, or the CSDDD creates artificially a fiction of "de facto" EU companies,

KOLIEB, Jonathan. Kiobel v Royal Dutch Shell: A Challenge for Transnational Justice. Macquare Law Journal. 2014, vol. 13.; KONTOROVICH, Eugene. Kiobel Surprise: Unexpected by Scholars but Consistent With International Trends [online]. 2014. Available at: http://ssrn.com/abstract=2353226; LUSTIG, Doreen. Three paradigms of corporate responsibility in international law: The Kiobel moment. Journal of International Criminal Justice. Oxford University Press, 2014, vol. 12, no. 3. DOI: 10.1093/jicj/mqu040; STEINHARDT, Ralph G. Kiobel and the Weakening of Precedent: A Long Walk for a Short Drink. The American Journal of International Law. 2013, vol. 107, no. 4. DOI: 10.5305/amerjintelaw.107.4.0841; THOMPSON, Benjamin. Was Kiobel Detrimental to Corporate Social Responsibility? Applying Lessons Learnt From American Exceptionalism. Utrecht Journal of International and European Law. 2014, vol. 30, no. 78. DOI: 10.5334/ujiel.ce; KU, Julian G. Kiobel and the Surprising Death of Universal Jurisdiction Under the Alien Tort Statute . American Journal of International Law. 2013, vol. 107, no. 4. DOI: 10.5305/amerjintelaw.107.4.0835; ENGLE, Eric. Corporate Criminal Liability & the Alien Tort Statute: Kiobel v. Royal Dutch Petroleum. Houston Journal of International Law. 2010, vol. 2005, no. 2005.; STEINHARDT, Ralph G. Kiobel and the Weakening of Precedent: A Long Walk for a Short Drink. The American Journal of International Law. 2013, vol. 107, no. 4. DOI: 10.5305/amerjintelaw.107.4.0841; IKEGBUNAM, Kimberly Chinyere. "Touching the Concerns" of Kiobel: Corporate Liability and Jurisdictional Remedies in Response to Kiobel vs. Royal Dutch Petroleum. American Indian Law Review [online]. 2014, vol. 39 [accessed 21.11.2025]. Available at: http://digitalcommons.law.ou.edu/ailr/vol39/iss1/4; CURRAN, Vivian Grosswald. Extraterritoriality, Universal Jurisdiction, and the Challenge of Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co. Maryland Journal of International Law [online]. 2013, vol. 28. Available at: http://ssrn.com/abstract=233544ohttp://ssrn.com/abstract=2335440

[84] Article 2(1) and 2(2) CSDDD.

[85] The turnover threshold is the same as for the EU-based companies.

[86] Article 2(2) CSDDD.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

if they are qualifiedly present in the internal market of the EU. The former approach requires to check if it is reasonable to impose extraterritorial duties, e.g. due to protection of participants of the internal market. In other words, the third-country company cannot provide its goods or services on the internal market unless their goods and services fulfils the same obligations as EU-established companies (territoriality stricto sensu), or third-country companies cannot perform their entrepreneurial activities in a way that has foreseeable, immediate and substantial effect (qualified effects test). The latter approach not only pierces a corporate veil by moving the responsibility to the parent company[87] as well as creates a fiction that a company operating in the internal market is in fact under the jurisdiction of the EU. This link will be strengthened by the duty to establish an "authorised representative" in the Member States in which a non-EU company operates.[88] Nevertheless, apart from this "authorised representative", a company may fall into the scope of the CSDDD even without having formally established branch or subsidiary in the EU.[89]

Recital 30 CSDDD suggests that the extraterritorial effect is based on the latter approach: "For the purpose of defining the scope of application of this Directive in relation to third-country companies, the described turnover criterion should be chosen as it creates a territorial connection between the third-country companies and the Union territory. Turnover is a proxy for the effects that the activities of those companies could have on the internal market. In accordance with international law, such effects justify the application of Union law to third-country companies." Hence, the CSDDD still relies on the territorial application of the EU law and the presence on internal market (EU territory) places them into the territorial regulatory framework of the EU. In this aspect of the territorial/extraterritorial application of the EU law, the CSDDD follows the DNA of the decades of regulatory approach in imports, competition law and recently DMA.

The CSDDD embodies, however, another layer of extraterritoriality. The companies within the scope of the CSDDD shall be required[90] to assess actual and potential adverse impacts not only of their own activities, but also, where related to their

[87] EBBESSON, Jonas. Piercing the state veil in pursuit of environmental justice. In: EBBESSON, J. and P. OKOWA, eds. *Environmental Law and Justice in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. DOI: 10.1017/CBO9780511576027.015; YILMAZ VASTARDIS, Anil and Rachel CHAMBERS. Overcoming the Corporate Veil Challenge: Could Investment Law Inspire the Proposed Business and Human Rights Treaty? *International and Comparative Law Quarterly*. 2018, vol. 67, no. 2. DOI: 10.1017/S0020589317000471

[88] Article 23 CSDDD.

[89] JEVREMOVIĆ PETROVIĆ, Tatjana. *Extraterritoriality effect of the CSDDD on non-EU companies*, p. 203.

[90] The CSDDD does not impose duties to undertakings directly but requires the Member States to adopt such regulation.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

chains of activities, activities of their subsidiaries and their business partners.[91] Based on that assessment, the companies shall prevent potential adverse impacts[92] or bring to the end actual adverse impacts.[93] The CSDDD does not require civil liability for damage caused solely by subsidiaries or business partners but if a company within the scope of the CSDDD fails to address potential or actual adverse effects, the basis for civil liability for damage shall be given.[94] Moreover, liability for administrative sanctions shall be established as well.[95]

The resolution of the European Parliament calling for adoption of analysed directive directly called for extraterritorial effect of the directive and praised it as one of its objectives, i.e. to "affect the social, economic and environmental development of developing countries and their prospects of achieving their SDGs."[96] The final wording of the CSDDD does not contain such a direct reference to extraterritoriality and the extraterritorial effect is rather "indirect".[97]

Undoubtedly, the CSDDD is a European answer to post-*Kiobel*[98] searching for attribution of gross violation of human rights by business entities and proliferation of

[91] Article 8 CSDDD.

[92] Article 10 CSDDD.

[93] Article 11 CSDDD.

[94] Article 29 CSDDD.

[95] Article 27 CSDDD.

[96] European Parliament resolution of 10 March 2021 with recommendations to the Commission on corporate due diligence and corporate accountability (2020/2129(INL))
(OJ C 474, 24.11.2021, pp. 11–40), Recital F.

[97] IRAMBONA, Estelle Valentine. *The extraterritorial dimensions of the CS3D (CS3D Part 2)*.

[98] SKINNER, Gwynne L. Beyond Kiobel: Providing Access to Judicial Remedies for Violations of International Human Rights Norms by Transnational Business in a New (Post-Kiobel) World.; MARULLO, Maria Chiara and Francisco Javier ZAMORA CABOT. Transnational Human Rights Litigations. Kiobel's touch and concern: A test under construction.; SWAINE, Edward T. Kiobel and Extraterritoriality: Here, (Not) There, (Not Even) Everywhere.; KOLIEB, Jonathan. Kiobel v Royal Dutch Shell: A Challenge for Transnational Justice.; LUSTIG, Doreen. Three paradigms of corporate responsibility in international law: The Kiobel moment.; THOMPSON, Benjamin. Was Kiobel Detrimental to Corporate Social Responsibility? Applying Lessons Learnt From American Exceptionalism.; KU, Julian G. Kiobel and the Surprising Death of Universal Jurisdiction Under the Alien Tort Statute .; ENGLE, Eric. Corporate Criminal Liability & the Alien Tort Statute: Kiobel v. Royal Dutch Petroleum.; GREAR, Anna and Burns H. WESTON. The betrayal of human rights and the urgency of universal corporate accountability: Reflections on a post-Kiobel lawscape. Human Rights Law Review. Oxford University Press, 2015, vol. 15, no. 1. DOI: 10.1093/hrlr/ngu044; IKEGBUNAM, Kimberly Chinyere. "Touching the Concerns" of Kiobel: Corporate Liability and Jurisdictional Remedies in Response to Kiobel vs. Royal Dutch Petroleum.; STEINHARDT, Ralph G. Kiobel and the Weakening of Precedent: A Long Walk for a Short Drink . American Journal of International Law. Cambridge University Press (CUP), 2013, vol. 107, no. 4. DOI: 10.5305/amerjintelaw.107.4.0841; CURRAN, Vivian Grosswald. Extraterritoriality, Universal Jurisdiction, and the Challenge of Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co. Maryland Journal of International Law [online]. 2013, vol. 28. Available at: http://ssrn.com/abstract=233544ohttp://ssrn.com/abstract=2335440

doi: 10.46282/bpf.2025.33

cases in the Member States and legislation on the issue adopted by the Member States.[99]

The mirage of territoriality of the CSDDD is underpinned by the legal basis thereof: Article 144 TFEU (removing barriers to trade on internal market) and Article 50 TFEU (freedom of establishment and measures against discrimination, reporting duties). This may reflect a will of the Commission to prioritize avoiding fragmentation of internal market due different national regulations and thus creating obstacles to free flows within the internal market and impediment of competition.[100] The directive does not rely on other possible legal bases, such as provisions on protection of victims of crimes or private international law and competence of civil courts.[101] At the same time, the explanatory memorandum suggests that the CSDDD will cover 4 000 third-country companies.[102] The indirect extraterritorial effect of the CSDDD will be undoubtedly stronger and wider because companies within the scope of the CSDDD will be required to safeguard fulfilment of obligations throughout their production chains, subsidiaries and business partners, notwithstanding their turnover. The Commission was aware of this fact and mentioned it as a significant impact of the CSDDD.[103]

---

[99] PERRONE, Nadia. *Perspectives of Extraterritorial Jurisdiction for Environmental Damage in the Proposal of the European Directive on Corporate Sustainability Due Diligence*, pp. 400–403.; KRAJEWSKI, Markus, Kristel TONSTAD and Franziska WOHLTMANN. Mandatory Human Rights Due Diligence in Germany and Norway: Stepping, or Striding, in the Same Direction? *Business and Human Rights Journal*. Cambridge University Press, 2021, vol. 6, no. 3. DOI: 10.1017/bhj.2021.43

[100] CECI, Federico. Luci e ombre della direttiva sul dovere di diligenza ai fini della sostenibilità. *Quaderni AISDUE - Rivista quadrimestrale* [online]. 2024, p. 8 [accessed 01.10.2025]. Available at: https://www.aisdue.eu/federico-ceci-luci-e-ombre-della-direttiva-sul-dovere-di-diligenza-ai-fini-della-sostenibilita/

[101] For possible other legal bases and corresponding analysis, see, e.g., BLAŽO, Ondrej and Adam MÁČAJ. *Legal Challenges for the European Union Concerning an International Treaty on Business and Human Rights*.

[102] Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 (COM/2022/71 final), p. 16.

[103] COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT EXECUTIVE SUMMARY OF THE IMPACT ASSESSMENT REPORT Accompanying the document Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937 (SWD/2022/43 final): "Due to the global outreach via value chains, third-country companies and economies will be affected. Positive effects are expected on human rights and the environment, and on local communities, through increased stakeholder awareness, improved sustainability-related practices, increased adoption of international standards in developing nations, better access to remedy for victims, sustainable investment. Potential negative impacts include: compliance costs on third-country companies, and subsequent moving of producers from third countries to uncontrolled product markets; the risk of companies switching to less risky suppliers."

doi: 10.46282/bpf.2025.33

The CSDDD represents a move from protective extraterritorial effects to altruistic extraterritorial effects.[104] Recital 7[105] shows even more ambitious effect of the CSDDD – claim of universal responsibility of business to respect human rights.
Hence, the consequences of extraterritorial outreach are not only considered but also desired. At the same time, the legal basis of the CSDDD is purely "internal" with a claim to require imposing obligations to companies entering the EU market only.

Categories of the extraterritorial extension of the EU law

The scope of this paper is limited to the "territorial" regulations of the internal market that possesses an extraterritorial dimension. The effects of such regulations can be classified into three principal categories, depending on the type of consequences they produce: productive, behavioural, and structural extraterritorial effects.
The **productive extraterritorial effect** determines what undertakings may produce, how they may produce it, and under what conditions they may provide their services. This effect may arise through the spillover of market access rules or from the inherent inseparability of production processes, systems for providing services, and data-related operations such as the collection, processing, and combination of data. Traditional examples include technical standards, as well as health and safety regulations. In recent years, the scope of this category has expanded significantly through regulatory initiatives targeting the digital economy. The **DMA** and the **DSA**[106] exemplify this evolution: both instruments lay down detailed rules concerning the content, design, and quality of services offered within the internal market, irrespective of the territorial origin of the service providers, including those established in third countries. Similarly, environmental regulations such as the **EUDR** extend productive extraterritorial effects by conditioning market access on compliance with sustainability requirements in production processes taking place outside the EU.
The **structural extraterritorial effect** concerns the organizational and structural requirements governing the functioning of undertakings, even when their activities take place beyond the EU's territorial boundaries. This effect may, for instance, prevent concentrations (mergers and acquisitions) between undertakings established in third countries when such transactions produce a "qualified effect" on competition within the internal market. This interpretation was confirmed by the

[104] Similarly saw Bradford the EU as a "benign hegemon" in case of climate change: BRADFORD, Anu. *The Brussels Effect*, pp. 37–38.
[105] "All businesses have a responsibility to respect human rights, which are universal, indivisible, interdependent and interrelated."
[106] Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) (OJ L 277, 27.10.2022, pp. 1–102).

doi: 10.46282/bpf.2025.33

CJEU in the *Gencor* case, which established that the EU may assert jurisdiction over conduct outside its territory where the economic consequences are both immediate and substantial for the functioning of the internal market. Structural extraterritoriality thus reflects the EU's interest in safeguarding the competitive and institutional integrity of its market architecture against distortive external influences.

The **behavioural extraterritorial effect** represents the most complex and multifaceted dimension of the EU law's external reach. It regulates how undertakings are required to act or refrain from acting in the territory of third countries. The most deeply explored manifestation of this effect lies in the field of competition law, particularly concerning anticompetitive conduct. While both the Commission and the CJEU have consistently adhered to the principle of territoriality (even though the "single economic unit" doctrine can be seen as a functional approximation of the nationality principle), they have broadened the understanding of territorial "anchors" that justify jurisdiction over extraterritorial conduct. This expansion is reflected in the development of the *implementation test*, the *qualified effects doctrine*, and their subsequent reconciliation in the *Intel* judgment and subsequent case law.

Finally, the **behavioural extraterritorial effect** is the most multifaceted type of external outreach of the EU law. This type of effect provides rules for undertakings how to act and behave in the territory of the third countries. Anticompetitive behaviour is the oldest and the most explored limb of the behavioural extraterritorial effect of the EU law. The Commission as well as the CJEU strictly sticked to the territoriality principle (although the single economic unit test can be seen as a type of nationality principle), however they expanded the approach to territorial "anchor" of actions of undertakings outside of the EU territory: implementation test, qualified effects doctrine and their conciliation in the *Intel* case and subsequent case law.

The **DMA** and the **GDPR** also generate significant behavioural extraterritorial effects by virtue of their comprehensive regulatory scope. In the case of the GDPR, undertakings may more easily distinguish between EU-related and non-EU-related processing activities. By contrast, the DMA applies to gatekeepers whose activities, by their very nature, are transnational and technologically interconnected, thereby amplifying the behavioural reach of the EU law. Both instruments, however, primarily serve as protective shields for the internal market. Their extraterritorial extension is justified by the necessity of preserving the integrity of that market and ensuring a homogenous playing field within the internal market. The **CSDDD,** by contrast, represents a qualitatively different stage of extraterritorial behavioural effect. It extends beyond the scope of "qualified effects" by requiring imposing obligations on companies operating in third countries that are not directly covered by the CSDDD but are linked to EU-based companies through global value chains. The CSDDD thus creates an extraterritorial behavioural effect that reaches upstream

doi: 10.46282/bpf.2025.33

and downstream supply-chain relations, effectively exporting EU sustainability standards through corporate networks.

As Sjåfjell has noted, a conceptual discrepancy exists between the **Commission's Impact Assessment Report** accompanying the CSDDD proposal and the final **legislative proposal** itself: while the former emphasised "sustainable value creation" as the central objective of the initiative, the latter adopts a more defensive orientation, focusing primarily on mitigating sustainability risks.[107] And shifting to focus on "sustainable value creation" within the EU internal market including the possible imbalances created by different level of national legislation may better reflect the ultimate purpose of the corporate social responsibility and, at least rhetorically, it will lose some of its neo-colonial "Europe-rules-the-world" tone turning it into internal-market-centred regulation on production and providing goods and services at the internal market. However, the current legislative process does not show such a recalibration of the regulatory framework and within the effort to simplify it, the "Omnibus proposals" tend to restrict the scope of the CSDDD.

Enforcement of the extraterritorial effects and the third countries' response

The extraterritorial reach of the EU law has inevitably led to reaction of the third countries affected by those effects or their nationals have been affected by that regulation.

The blocking regulation or blocking statutes are one of the options employed by countries to block the effects of the extraterritorial effects of foreign regulation. They have usually following contents or purposes: (1) to prohibit domestic entities to obey measures issued by foreign authorities, (2) to prohibit domestic judiciary recognizing or enforcing foreign decision or judgment, and (3) "claw back clause" allowing domestic companies to recover, via domestic processes, the damages paid by them in effect of foreign litigation.[108] These blocking statutes[109] were not only introduced against unilateral international sanctions imposed by the USA,[110] but also against

[107] SJÅFJELL, Beate. Conceptualising Corporate Sustainability Law. *Transnational Legal Theory*. 2025, p. 30. DOI: 10.1080/20414005.2025.2559542

[108] MARTYNISZYN, Marek. Legislation Blocking Antitrust Investigations and the September 2012 Russian Executive Order. *World Competition*. 2014, vol. 37, no. 1, p. 105.

[109] The list of examples of blocking statutes can be found, e.g. here: SHU, Zhongsheng. Application and Improvement of Blocking Statute in the View of the Intersection of Public International Law and Private International Law: Review of the Huawei's Meng Wanzhou Incident. *International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*. vol. 21, no. 4, pp. 4–5.

[110] Council Regulation (EC) No 2271/96 of 22 November 1996 protecting against the effects of the extra-territorial application of legislation adopted by a third country, and actions based thereon or resulting therefrom (OJ L 309, 29.11.1996, s. 1 – 6).

doi: 10.46282/bpf.2025.33

measures violating international trade rules by the USA, e.g. introduced by the EU[111] and Japan.[112] In case of *Gazprom* investigation by the Commission, the Russian Federation adopted specific blocking rules targeted against such investigation although their scope was drafted broader.[113] The blocking regulation may represent a test of an actual extraterritorial action of a foreign regulator. If the enforcement actions by a foreign regulator cannot be effectively blocked by a domestic regulation, it can assert that a foreign regulator actually acts within its territorial and personal limits. Indeed, the intensity of application of blocking statutes depend on the willingness of countries to shield undertakings established within their territories.

While blocking statutes are quite passive measures, trade retaliation represents a countermeasure against regulatory or enforcement activity of a foreign authority. "Section 301" of the U.S. Trade Act of 1974[114] epitomize an example of a possible retaliatory measure if investigation show that "an act, policy, or practice of a foreign country is unreasonable or discriminatory and burdens or restricts United States commerce…"[115] Recently, the President of the USA announced his intent to retaliate the fines imposed to the US-established companies for violation of competition rules,[116] or in the past, the threat of retaliation was connected with non-approval of Boeing merger by the Commission.[117]

Another option relies on the multilateral dispute settlement framework within the WTO as barriers to trade. E.g., Canada challenged the rules on import of seals,[118] Indonesia rules on biofuels,[119] or recently the Russian Federation challenges the

[111] Council Regulation (EC) No 2238/2003 of 15 December 2003 protecting against the effects of the application of the United States Anti-Dumping Act of 1916, and actions based thereon or resulting therefrom (OJ L 333, 20.12.2003, s. 1 – 2).

[112] YOKOMIZO, Dai. Japanese blocking statute against the U.S. Anti-Dumping Act of 1916. *The Japanese Annual of International Law*. 2006.

[113] MARTYNISZYN, Marek. *Legislation Blocking Antitrust Investigations and the September 2012 Russian Executive Order*.

[114] Title III of the Trade Act of 1974 (Sections 301-310, 19 U.S.C. §§2411-2420), titled "Relief from Unfair Trade Practices".

[115] Section 301 (b)(1) of the Trade Act of 1974.

[116] TRUMP, Donald J. @realDonaldTrump. In: *Truth Details | Truth Social* [online]. 5. 9. 2025 [accessed 06.10.2025]. Available at: https://truthsocial.com/@realDonaldTrump/posts/115153232183118149

[117] MEHRA, Salil K. *Extraterritorial antitrust enforcement and the myth of international consensus*, pp. 192–193.

[118] Case DS400: European Communities — Measures Prohibiting the Importation and Marketing of Seal Products.

[119] DS600: European Union and certain Member states — Certain Measures Concerning Palm Oil and Oil Palm Crop-Based Biofuels.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

Carbon Border Adjustment Mechanism (the CBAM Package);[120] the EU however rejected to participate in consolations due to complainant's aggression to Ukraine.
Moreover, actions of states of establishment are not only retaliation measure against extraterritorial extension of the EU law. As it was mentioned above, the European Commission Staff Working Document considers possibility of disengagement of some supply chains due to the CSDDD.[121] With respect developing countries, Mares identifies measures mitigating the impact of the regime established by the CSDDD to avoid disengagement from supply chains of companies established in those countries due to lack of capacity. However, some gas and oil suppliers to the EU market declared that they are not willing to comply with the CSDDD rules and they withdraw from the EU market.[122] Such consequences create costs of regulation that shall be considered in impact assessment of regulation (in the proposal phase as well as post-implementation phase). Indeed, there is a question, how much these declarations are pure sabre-rattling or real plans. As studies by the Commission and the Dutch Government estimate, the costs of the CSDDD compliance itself will affect payouts of the shareholders approximately by 0.13 %.

Conclusion

This study has traced the gradual evolution of the extraterritorial reach of EU internal-market regulation: its scope, theoretical underpinnings, and the variety of effects it produces.
The conditions for the provision of goods and services on the internal market have long served as a vehicle for what Bradford has described as the "Brussels effect." Access to the EU market requires alignment with EU standards, and this alignment often exerts indirect pressure on third-country legislators to adapt domestic rules to avoid competitive disadvantage. A further layer of influence has emerged through digital regulation: the DMA (and partially the DSA), regulate entire platform ecosystems rather than geographically delimited operations. Once a platform falls under their scope, both EU and non-EU users benefit from the contestability and fairness these instruments aim to ensure. In this way, the territorial borders of the

[120] Case DS639: European Union and its Member States — Carbon Border Adjustment Mechanism.
[121] JEVREMOVIĆ PETROVIĆ, Tatjana. *Extraterritoriality effect of the CSDDD on non-EU companies*, p. 208.
[122] EXXONMOBIL. A bone-crushing burden: Darren Woods discusses CSDDD | ExxonMobil in Europe. In: *ExxonMobil in Europe* [online]. 2. 10. 2025 [accessed 06.10.2025]. Available at: https://corporate.exxonmobil.com/locations/european-region/european-newsroom/2025/a-bone-crushing-burden-darren-woods-discusses-csddd#DarrenWoodsdiscussesCSDDD; MARTIN, Rik. Why Qatar's gas lifeline to Germany is at risk – DW – 08/01/2025. In: *DW* [online]. 8. 1. 2025 [accessed 01.10.2025]. Available at: https://www.dw.com/en/why-qatars-gas-lifeline-to-germany-is-at-risk/a-73460153

doi: 10.46282/bpf.2025.33

internal market become porous, as the EU's internal rules radiate outward through the functional reach of global markets.

The development of EU competition law exemplifies the progressive refinement of jurisdictional "anchors" justifying such external reach. The CJEU's jurisprudence evolved from the single-economic-unit doctrine, through the implementation test, to the qualified-effects test. Whereas the earlier approaches sought to ground jurisdiction territorially, the qualified-effects doctrine accepts that anticompetitive conduct may occur entirely outside EU territory, provided its foreseeable, immediate, and substantial effects manifest within the internal market. Formally, the enforcement of competition rules remains territorial, yet in substance, the concept of territoriality itself has become increasingly elastic.

The recent instrument in the competition portfolio, the FSR represents a further stage in this process. It effectively "exports" the logic of EU state-aid control by enabling the Commission to assess third-country subsidies through the lens of EU competition principles. Although the FSR's jurisdiction is formally confined to undertakings active on the internal market, its impact inevitably extends beyond EU borders. In doing so, the Union positions itself as both a defender of fair competition and an architect of global regulatory order. The practical application has also shown that the FSR may produce *blocking effects*, that is, an undertaking may prefer to withdraw from the EU market or abandon a transaction rather than undergo scrutiny under the FSR. Indeed, the extraterritorial application is limited because the investigation and enforcement measures can be targeted merely to undertaking active on the internal market, not against the provider of the subsidy.

Finally, through the CSDDD, the EU seeks to construct what could be described as a universal or altruistic form of regulatory reach, asserting that all undertakings, irrespective of where they are based, should respect sustainability goals and human rights standards. Although the CSDDD may be weakened through forthcoming "Omnibus amendments," this pushback originates mainly within the EU itself, from political and business actors concerned with compliance burdens. The CSDDD therefore represents the ultimate form of the extraterritorial effect of internal-market-based regulation: an altruistic regulatory projection motivated by the EU's self-perceived role as a normative power. It extends to activities that have little or no effect on the internal market but are justified by the Union's commitment to pursue its foundational values beyond its borders. Nevertheless, the territoriality of the CSDDD remains legally anchored in the economic presence of undertakings within the internal market, while its effects spread through the web of production and supply chains connected to those undertakings.

Internal market regulation can thus generate three main types of extraterritorial effects: productive, structural, and behavioural. The extraterritorial impact relies primarily on the EU's import power when it is linked to access to the EU market or to

doi: 10.46282/bpf.2025.33

the behaviour of importers operating within it. However, from an economic perspective, the EU must balance its import dependence and export ambitions. Threats to restrict EU exports, as recently voiced, for example, by the President of the United States, may limit the Union's willingness to impose regulatory measures with a broad extraterritorial reach. Another source of restraint arises from the EU's structural dependence on imported raw materials, which constrains its capacity to enforce regulations that could provoke retaliatory measures.

When drafting legislation, the economic, diplomatic, and systemic costs of extraterritorial effects must be carefully assessed and mitigated. As recent developments have shown, there is growing pushback against the EU's expanding regulatory reach. The persistent claim of "technical" territoriality changes little when confronted with strong external reactions, revealing the mirage-like nature of the territorial principle in EU law.

Does this mean that the EU should abandon its use of extraterritoriality as a protective shield for its internal market, or renounce its altruistic regulatory ambitions in favour of the global common good? Certainly not. Rather, it must acknowledge that the projection of its internal norms beyond its borders operates in a delicate balance between protectionism and altruism, between safeguarding internal interests and shaping global standards. This evaluation shall be including in the explanatory memorandum of the legislative proposal. Although possible "possible unnecessary divergence, tensions, and sources of conflicts with EU's trading partners" are mentions in the Better Regulation Toolbox,[123] effects of possible retaliatory measures and balancing them vis-à-vis benefits of proposed measures are not rigorously addressed or required. Therefore, it is suggested to update the Better Regulation Guidelines[124] and Toolbox with this context to transparently show also in the impact assessment possible external effect of regulation, not only technically review legal commitments of the EU as the current Better Regulation instruments require.

The challenge for the Union is to maintain that balance, to anticipate the costs of its regulatory influence, and to design accompanying strategies that preserve both its normative credibility and its economic resilience.

[123] Better Regulation toolbox. In: *Better regulation: guidelines and toolbox* [online]. 7. 2023, p. 220 [accessed 21.11.2025]. Available at: https://commission.europa.eu/document/download/9c8d2189-8abd-4f29-84e9-abc843cc68e0_en?filename=BR%20toolbox%20-%20Jul%202023%20-%20FINAL.pdf

[124] *Better Regulation Guidelines*. Brussels, 2021.

doi: 10.46282/bpf.2025.33

Bibliography

1. BENVENUTI, Giulia. The FSR and Public Procurement. *EUROPEAN JOURNAL OF PUBLIC PROCUREMENT MARKETS*. 2024, vol. 1, no. 5, pp. 1–10. ISSN 21843813. DOI: 10.54611/HPTO1789
2. BERTRAM, Alice. Simplification Promised, Uncertainty Delivered. *Verfassungsblog*. Verfassungsblog, 2025. ISSN 2366-7044. DOI: 10.59704/603B4BFFE749683E
3. BLAŽO, Ondrej and Adam MÁČAJ. Legal Challenges for the European Union Concerning an International Treaty on Business and Human Rights. *Revista de Derecho Comunitario Europeo*. 2021, vol. 70, no. 620758, pp. 933–978. ISSN 19895569. DOI: 10.18042/cepc/rdce.70.04
4. BRADFORD, Anu. The Brussels Effect. *Northwestern University Law Review* [online]. 2012, vol. 107, no. 1, pp. 1–68. Available at: https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarshipAvailableat:https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/271
5. BUENO, Nicolas et al. The EU Directive on Corporate Sustainability Due Diligence (CSDDD): The Final Political Compromise. *Business and Human Rights Journal*. 2024, vol. 9, no. 2, pp. 294–300. ISSN 2057-0198. DOI: 10.1017/bhj.2024.10
6. CECI, Federico. Luci e ombre della direttiva sul dovere di diligenza ai fini della sostenibilità. *Quaderni AISDUE - Rivista quadrimestrale* [online]. 2024 [accessed 01.10.2025]. ISSN 2975-2698. Available at: https://www.aisdue.eu/federico-ceci-luci-e-ombre-della-direttiva-sul-dovere-di-diligenza-ai-fini-della-sostenibilita/
7. CORVAGLIA, Maria Anna and Kevin LI. Extraterritoriality and public procurement regulation in the context of global supply chains' governance. *Europe and the World: A law review*. UCL Press, 2018, vol. 2, no. 1. DOI: 10.14324/111.444.ewlj.2018.06
8. CROCHET, Victor and Marcus GUSTAFSSON. Lawful remedy or illegal response? Resolving the issue of foreign subsidization under WTO law. *World Trade Review*. 2021, vol. 20, no. 3, pp. 343–366. ISSN 14753138. DOI: 10.1017/S1474745621000045
9. CUNHA RODRIGUES, Nuno. Filling the Regulatory Gap to Address Foreign Subsidies: The EC's Search for a Level Playing Field Within the Internal Market. In: CUNHA RODRIGUES, Nuno, ed. *Extraterritoriality of EU Economic Law*. Springer Nature, 2021, pp. 197–227. ISBN 9783030822910. DOI: 10.1007/978-3-030-82291-0_10
10. CURRAN, Vivian Grosswald. Extraterritoriality, Universal Jurisdiction, and the Challenge of Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co. *Maryland Journal of*

International Law [online]. 2013, vol. 28, p. 76. Available at: http://ssrn.com/abstract=233544ohttp://ssrn.com/abstract=2335440
11. EBBESSON, Jonas. Piercing the state veil in pursuit of environmental justice. In: EBBESSON, J. and P. OKOWA, eds. *Environmental Law and Justice in Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, pp. 270–293. DOI: 10.1017/CBO9780511576027.015
12. ENGLE, Eric. Corporate Criminal Liability & the Alien Tort Statute: Kiobel v. Royal Dutch Petroleum. *Houston Journal of International Law*. 2010, vol. 2005, no. 2005, pp. 1–8.
13. FOX, Eleanor M. Extraterritorial Jurisdiction, Antitrust, and the EU Intel Case: Implementation, Qualified Effects, and the Third Kind. *Fordham International Law Journal* [online]. 2019, vol. 42, no. 3, pp. 981–998 [accessed 28.09.2025]. ISSN 0747-9395. Available at: https://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol42/iss3/8
14. FRANK, Malte. The EU's new Foreign Subsidy Regulation on collision course with the WTO. *Common Market Law Review*. 2023, vol. 60, no. Issue 4, pp. 925–958. ISSN 0165-0750. DOI: 10.54648/COLA2023070
15. GREAR, Anna and Burns H. WESTON. The betrayal of human rights and the urgency of universal corporate accountability: Reflections on a post-Kiobel lawscape. *Human Rights Law Review*. Oxford University Press, 2015, vol. 15, no. 1, pp. 21–44. ISSN 17441021. DOI: 10.1093/hrlr/ngu044
16. GSTREIN, Oskar Josef and Andrej Janko ZWITTER. Extraterritorial application of the GDPR: Promoting european values or power? *Internet Policy Review*. Alexander von Humboldt Institute for Internet and Society, 2021, vol. 10, no. 3. ISSN 21976775. DOI: 10.14763/2021.3.1576
17. HOFMANN, Andreas. Is the Commission levelling the playing field? Rights enforcement in the European Union. *Journal of European Integration*. Routledge, 2018, vol. 40, no. 6, pp. 737–751. ISSN 14772280. DOI: 10.1080/07036337.2018.1501368
18. HORNKOHL, Lena. Protecting the Internal Market From Subsidisation With the EU State Aid Regime and the Foreign Subsidies Regulation: Two Sides of the Same Coin? *Journal of European Competition Law & Practice*. 2023, vol. 14, no. 3, pp. 137–151. ISSN 2041-7764. DOI: 10.1093/jeclap/lpad005
19. HORNKOHL, Lena. *The Extraterritorial Application of Statutes and Regulations in EU Law*. 2022. Max Planck Institute Luxembourg for Procedural Law Research Paper Series. DOI: 10.2139/ssrn.4036688
20. HORNKOHL, Lena and Pierfrancesco MATTIOLO. *The Concept of "Distortion in the Internal Market" in the Foreign Subsidies Regulation - From the Legacy of State Aid Law to the First Case Practice*. 2025. DOI: 10.2139/ssrn.5247472

21. HORNKOHL, Lena and Pierfrancesco MATTIOLO. *Weighing the Scales: The Balancing Test of the Foreign Subsidies Regulation*. 2025. DOI: 10.2139/ssrn.5487826
22. HUMAN RIGHTS COUNCIL. Report on the first session of the open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights, with the mandate of elaborating an international legally binding instrument. *United Nations Human Rights Council*. 2016, vol. 01535, no. February
23. IKEGBUNAM, Kimberly Chinyere. "Touching the Concerns" of Kiobel: Corporate Liability and Jurisdictional Remedies in Response to Kiobel vs. Royal Dutch Petroleum. *American Indian Law Review* [online]. 2014, vol. 39, pp. 201–234 [accessed 21.11.2025]. Available at: http://digitalcommons.law.ou.edu/ailr/vol39/iss1/4
24. IRAMBONA, Estelle Valentine. The extraterritorial dimensions of the CS3D (CS3D Part 2). In: *Consumer Competition Market Blog* [online]. 8. 10. 2024 [accessed 30.09.2025]. Available at: https://www.law.kuleuven.be/ccm/blog/posts/cs3d-part-2
25. JANEBA, Eckhard. Extraterritorial trade sanctions: Theory and application to the US–Iran–EU conflict. *Review of International Economics*. John Wiley and Sons Inc, 2024, vol. 32, no. 1, pp. 49–71. ISSN 14679396. DOI: 10.1111/roie.12682
26. JEVREMOVIĆ PETROVIĆ, Tatjana. Extraterritoriality effect of the CSDDD on non-EU companies. *InterEULawEast: Journal for the International and European Law, Economics and Market Integrations*. University of Zagreb Faculty of Economics and Business, 2024, vol. 11, no. 2, pp. 195–216. ISSN 18493734. DOI: 10.22598/iele.2024.11.2.9
27. JONGE, Alice de. *Transnational Corporations and International Law*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2011. ISBN 9781849803687.
28. KOCHENOV, Dimitry. Article 52 TEU. In: *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights*. Oxford University Press, 2019, pp. 334–336. DOI: 10.1093/oso/9780198759393.003.64
29. KOLIEB, Jonathan. Kiobel v Royal Dutch Shell: A Challenge for Transnational Justice. *Macquare Law Journal*. 2014, vol. 13, pp. 169–177.
30. KONTOROVICH, Eugene. *Kiobel Surprise: Unexpected by Scholars but Consistent With International Trends* [online]. 2014. Available at: http://ssrn.com/abstract=2353226
31. KRAJEWSKI, Markus, Kristel TONSTAD and Franziska WOHLTMANN. Mandatory Human Rights Due Diligence in Germany and Norway: Stepping, or Striding, in the Same Direction? *Business and Human Rights Journal*. Cambridge University Press, 2021, vol. 6, no. 3, pp. 550–558. ISSN 20570201. DOI: 10.1017/bhj.2021.43

32. KU, Julian G. Kiobel and the Surprising Death of Universal Jurisdiction Under the Alien Tort Statute . *American Journal of International Law*. 2013, vol. 107, no. 4, pp. 835–841. ISSN 0002-9300. DOI: 10.5305/amerjintelaw.107.4.0835
33. KUNER, Christopher. Protecting EU Data Outside EU Borders Under the GDPR. *Common Market Law Review*. 2023, vol. 60, no. 1, pp. 77–106. ISSN 18758320. DOI: 10.54648/cola2023004
34. LETNAR ČERNIČ, Jernej. Corporate Responsibility for Human Rights: A Critical Analysis of the OECD Guidelines for Multinational enterprises. *Hanse Law Review* [online]. 2008, vol. 4, no. 1, pp. 71–100 [accessed 08.09.2018]. Available at: http://hanselawreview.eu/wp-content/uploads/2016/08/Vol4No1Art05.pdf
35. LETNAR ČERNIČ, Jernej. Corporate responsibility for human rights: Analyzing the ILO Tripartite Declaration of Principles Concerning Multinational Enterprises and Social Policy. *Miskolc Journal of International Law* [online]. 2009, vol. 6, no. 1, pp. 24–34 [accessed 17.08.2018]. Available at: http://ssrn.com/abstract=1459548
36. LETNAR ČERNIČ, Jernej. Towards a Holistic Approach to Business and Human Rights in the European Union. *Human Rights & International Legal Discourse (HR&ILD)* [online]. Intersentia, 2016, vol. 10, no. 1, pp. 160–181. Available at: https://www.jurisquare.be/en/journal/hrild/10-1/towards-a-holistic-approach-to-business-and-human-rights-in-the-european-union/
37. LOWE, Vaughan. Jurisdiction. In: EVANS, Malcolm D., ed. *International law*. Second. ed. Oxford: Oxford University Press, 2006, pp. 335–360. ISBN 978-0-19-928270-8.
38. LUSTIG, Doreen. Three paradigms of corporate responsibility in international law: The Kiobel moment. *Journal of International Criminal Justice*. Oxford University Press, 2014, vol. 12, no. 3, pp. 593–614. ISSN 14781395. DOI: 10.1093/jicj/mqu040
39. MARTIN, Rik. Why Qatar's gas lifeline to Germany is at risk – DW – 08/01/2025. In: *DW* [online]. 8. 1. 2025 [accessed 01.10.2025]. Available at: https://www.dw.com/en/why-qatars-gas-lifeline-to-germany-is-at-risk/a-73460153
40. MARTYNISZYN, Marek. Export cartels: Is it legal to target your neighbour? Analysis in light of recent case law. *Journal of International Economic Law*. 2012, vol. 15, no. 1, pp. 181–222. ISSN 13693034. DOI: 10.1093/jiel/jgs003
41. MARTYNISZYN, Marek. Intel, iiyama and Air Cargo: Far-Reaching Extraterritorial Application of EU Competition Law. *European Competition Law Review*. 2022, vol. 43, no. 11, pp. 505–512.
42. MARTYNISZYN, Marek. Legislation Blocking Antitrust Investigations and the September 2012 Russian Executive Order. *World Competition*. 2014, vol. 37, no. 1, pp. 103–120.

43. MARULLO, Maria Chiara and Francisco Javier ZAMORA CABOT. *Transnational Human Rights Litigations. Kiobel's touch and concern: A test under construction* [online]. 2016. Available at: http://ssrn.com/abstract=2765068
44. MEHRA, Salil K. Extraterritorial antitrust enforcement and the myth of international consensus. *Duke Journal of Comparative & International Law*. 1999, vol. 10, pp. 191–221.
45. NAGY, Csongor István. Foreign Subsidies, Distortions and Acquisitions: Can the Playing Field Be Levelled? *Central European Journal of Comparative Law*. Central European Journal of Comparative Law, 2021, vol. 2, no. 1, pp. 147–162. ISSN 2732-0707. DOI: 10.47078/2021.1.147-162
46. PERRONE, Nadia. Perspectives of Extraterritorial Jurisdiction for Environmental Damage in the Proposal of the European Directive on Corporate Sustainability Due Diligence. *The Italian Review of International and Comparative Law*. 2023, vol. 3, no. 2, pp. 389–408. ISSN 2772-5642. DOI: 10.1163/27725650-03020012
47. QUESADA, Jimena. Article 52 TEU [Territorial Scope of the Treaties]. In: BLANKE, Hermann-Josef and Stelio MANGIAMELI, eds. *The Treaty on European Union (TEU)*. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, 2013, pp. 1433–1448. DOI: 10.1007/978-3-642-31706-4_53
48. DE SCHUTTER, Olivier. *Towards a New Treaty on Business and Human Rights*. Cambridge University Press, 2016. DOI: 10.1017/bhj.2015.5
49. SCOTT, Joanne. The new EU "extraterritoriality." *Common Market Law Review*. 2014, vol. 51, no. Issue 5, pp. 1343–1380. ISSN 0165-0750. DOI: 10.54648/COLA2014110
50. SHU, Zhongsheng. Application and Improvement of Blocking Statute in the View of the Intersection of Public International Law and Private International Law: Review of the Huawei's Meng Wanzhou Incident. *International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*. vol. 21, no. 4, pp. 1–21.
51. SIRE, Thibault. The uneven playing field How to deal with foreign subsidies when assessing mergers. *Concurrences*. 2022, no. 1, pp. 1–9.
52. SJÅFJELL, Beate. Conceptualising Corporate Sustainability Law. *Transnational Legal Theory*. 2025, pp. 1–46. ISSN 2041-4005. DOI: 10.1080/20414005.2025.2559542
53. SKINNER, Gwynne L. Beyond Kiobel: Providing Access to Judicial Remedies for Violations of International Human Rights Norms by Transnational Business in a New (Post-Kiobel) World. *Columbia Human Rights Law Review*. 2014, vol. 46, pp. 158–265.
54. STEINHARDT, Ralph G. Kiobel and the Weakening of Precedent: A Long Walk for a Short Drink . *American Journal of International Law*. Cambridge University Press (CUP), 2013, vol. 107, no. 4, pp. 841–845. ISSN 0002-9300. DOI: 10.5305/amerjintelaw.107.4.0841

55. STEINHARDT, Ralph G. Kiobel and the Weakening of Precedent: A Long Walk for a Short Drink. *The American Journal of International Law*. 2013, vol. 107, no. 4, pp. 841–845. DOI: 10.5305/amerjintelaw.107.4.0841
56. STEINHARDT, Ralph G. Kiobel and the Weakening of Precedent: A Long Walk for a Short Drink. *The American Journal of International Law*. 2013, vol. 107, no. 4, pp. 841–845. DOI: 10.5305/amerjintelaw.107.4.0841
57. SWAINE, Edward T. Kiobel and Extraterritoriality: Here, (Not) There, (Not Even) Everywhere. *Oklahoma Law Review*. 2016, vol. 69, pp. 23–51. ISSN 1556-5068. DOI: 10.2139/ssrn.2958277
58. SZIGETI, Péter D. In the Middle of Nowhere: The Futile Quest to Distinguish Territoriality from Extraterritoriality. In: MARGOLIES, Daniel S. et al., eds. *The Extraterritoriality of Law: History, Theory and Politics*. Routledge, 2019. ISBN 9781032178318.
59. SZIGETI, Péter D. The Illusion of Territorial Jurisdiction. *Texas International Law Journal*. 2017, vol. 52, no. 3, pp. 359–399.
60. THE STATE COUNCIL INFORMATION OFFICE, the People's Republic of China. China says EU's foreign subsidy investigations constitute trade, investment barriers. In: *CHINA SCIO* [online]. 9. 1. 2025 [accessed 01.10.2025]. Available at: http://english.scio.gov.cn/pressroom/2025-01/09/content_117654850.html
61. THOMPSON, Benjamin. Was Kiobel Detrimental to Corporate Social Responsibility? Applying Lessons Learnt From American Exceptionalism. *Utrecht Journal of International and European Law*. 2014, vol. 30, no. 78, pp. 82–98. ISSN 2053-5341. DOI: 10.5334/ujiel.ce
62. TRAPP, Patricia. The Procedural Framework of the Proposal for a Regulation on Foreign Subsidies Viewed from a Common Commercial Policy Perspective. *Zeitschrift fur Europarechtliche Studien*. Nomos Verlagsgesellschaft mbH und Co KG, 2022, vol. 25, no. 3, pp. 495–504. ISSN 1435439X. DOI: 10.5771/1435-439X-2022-3-495
63. TRUMP, Donald J. @realDonaldTrump. In: *Truth Details | Truth Social* [online]. 5. 9. 2025 [accessed 06.10.2025]. Available at: https://truthsocial.com/@realDonaldTrump/posts/115153232183118149
64. UNITED NATIONS-HUMAN RIGHT COUNCIL (UN-HRC). Elements for a draft legally binding instrument on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights. [online]. 2017, vol. 9, pp. 1–14. Available at: www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGTransCorp/Session3/LegallyBindingInstrumentTNCs_O BEs.pdf
65. YILMAZ VASTARDIS, Anil and Rachel CHAMBERS. Overcoming the Corporate Veil Challenge: Could Investment Law Inspire the Proposed Business and Human

Rights Treaty? *International and Comparative Law Quarterly*. 2018, vol. 67, no. 2, pp. 389–423. ISSN 14716895. DOI: 10.1017/S0020589317000471
66. YOKOMIZO, Dai. Japanese blocking statute against the U.S. Anti-Dumping Act of 1916. *The Japanese Annual of International Law*. 2006, p. 36.
67. ZELGER, Bernadette. EU Competition law and extraterritorial jurisdiction–a critical analysis of the ECJ's judgement in Intel. *European Competition Journal*. Taylor and Francis Ltd., 2020, vol. 16, no. 2–3, pp. 613–627. ISSN 17578396. DOI: 10.1080/17441056.2020.1840844
68. EXXONMOBIL. A bone-crushing burden: Darren Woods discusses CSDDD | ExxonMobil in Europe. In: *ExxonMobil in Europe* [online]. 2. 10. 2025 [accessed 06.10.2025]. Available at: https://corporate.exxonmobil.com/locations/european-region/european-newsroom/2025/a-bone-crushing-burden-darren-woods-discusses-csddd#DarrenWoodsdiscussesCSDDD
69. *Better Regulation Guidelines*. Brussels, 2021.
70. Better Regulation toolbox. In: *Better regulation: guidelines and toolbox* [online]. 7. 2023, p. 612 [accessed 21.11.2025]. Available at: https://commission.europa.eu/document/download/9c8d2189-8abd-4f29-84e9-abc843cc68e0_en?filename=BR%20toolbox%20-%20Jul%202023%20-%20FINAL.pdf
71. EURACTIV.COM WITH AFP. Chinese train maker withdraws from Bulgaria tender after EU probe. In: *Euractiv* [online]. 30. 9. 2024 [accessed 01.10.2025]. Available at: https://www.euractiv.com/news/chinese-train-maker-withdraws-from-bulgaria-tender-after-eu-probe/
72. EUROPEAN COMMISSION. Statement by Commissioner Breton on withdrawal by CRRC Qingdao Sifang Locomotive Co., Ltd. from public procurement following the Commission's opening of an investigation under the Foreign Subsidies Regulation. In: *European Commission* [online]. 26. 3. 2024 [accessed 01.10.2025]. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/statement_24_1729/STATEMENT_24_1729_EN.pdf

Contact details

prof. JUDr. Ing. Ondrej Blažo, PhD.
ondrej.blazo@flaw.uniba.sk
Comenius University Bratislava
Faculty of Law

doi: 10.46282/bpf.2025.33

LEGAL PROFESSIONAL PRIVILEGE IN EU COMPETITION INVESTIGATIONS: STRIKING A BALANCE BETWEEN DUTY AND PROTECTION

Adriana Almășan, Horia Banciu[1]

Abstract: In competition law investigations, the right of defence is, among others, guaranteed by the exercise of the Legal Professional Privilege. The right of the client under investigation to maintain the secrecy of communications with his lawyer before the EU Commission is ensured only by the manner in which the legal instruments provided correspond to effective protection, which have to be harmonised with ECHR jurisprudence on the topic. The rules on protection are the result of a delicate balancing act between the rights of the party and the interest of the investigation. The Commission's Guidance on best practices in such investigations, as a soft-law instrument, raises some interesting challenges with respect to the power of the investigative party when conducting dawn raids in relation to Legal Professional Privilege. The present study analyses the legal regime of attorney-client privilege in EU competition investigations and the manner of handling documents containing such information in the context of an investigation and their compatibility with the principles laid down in Article 6 and Article 8 ECHR.

Keywords: legal professional privilege, Article 6 ECHR, Article 8 ECHR, right to defence, competition investigation, European Commission

Introduction

Legal Professional Privilege ('LPP'), also known as attorney-client privilege, has its ideological origin in the rule of law and the right to defence, guaranteed by both the European Union ('EU') and the law based on the European Convention of Human Rights ('ECHR'). This concept represents a cornerstone in ensuring the fairness and equality of both criminal and civil trials, as well as investigative procedures. Its general legal regime and ideological foundation in the EU and ECHR systems determine specific rules in the field of competition investigations conducted by the European Commission, aimed to ensure the efficient application. The in-depth analysis reveals the risks and perils associated with respect to erroneous application of LPP and explains some interesting provisions of the EU soft law instruments regarding the investigations. Based on these considerations, striking the balance

[1] University of Bucharest, Faculty of Law

doi: 10.46282/bpf.2025.34

between the protection of the rights of the investigated party and the pursuing of public interest remains a sensitive, difficult issue.

History and foundations

Appearing for the first time as a notion in seventeenth-century England, LPP was first brought into law stemming from the need to increase the confidence of individuals in resorting to legal advice services, as the oldest instrument for the protection of confidential communications[2]. Since then, attorney-client privilege was the central point in dramatic cases that have inspired fiction literature[3] and had a tumultuous history that saw both the broadening and the restriction of its scope of application. Initially viewed as absolute and a mean of protecting the lawyer`s honour and interests, the perspective shifted to the importance of the client`s trust and the benefits to the administration of justice and the integrity of legal representation[4]. Consequently, the literature discussed the possibility of being outweighed by an opposing interest[5].

Over the course of its application, several theories have been advanced to justify the necessity for LPP's existence and its place among the fundamental rights of a democratic society based on the rule of law.

On the one hand, the utilitarian theory holds that LPP is necessary in order to encourage honest communication between the attorney and his client, and that quality legal assistance ultimately serves a social purpose, said quality being dependent on the full disclosure of information[6]. The public interest argument shows that withholding key aspects will base the advice on half-truths and render it inefficient, and efficient legal advice increases compliance with the law, as well as the frequency of which the clients will call upon such advice, further achieving compliance[7].

On the other hand, the fundamental rights theory places the origin of LPP in the right to private life, as a corollary to the right to defence, being inextricably linked to the

---

[2] WIGMORE, John Henry: Evidence in Trials at Common Law. Boston: Little, Brown and Company, 1961, vol. 8 § 2290, (McNaughton rev.ed.)

[3] *Annesley v. Anglesea*, 17 How. St. Tr. p.1139, 1743, apud. HAZARD JR, Geoffrey C.: An historical perspective on the attorney-client privilege. California Law Review, vol. 66, (1978) p. 1073 – 1080, credited as a source of inspiration for Robert Louis Stevenson's novel *Kidnapped*

[4] HO, Hock Lai. Legal professional privilege and the integrity of legal representation. Legal Ethics, Volume 9, No. 2 (2006), p. 163-186.

[5] ANDERSSON, Helene: Dawn Raids under Challenge: Due Process Aspects on the European Commission's Dawn Raid Practices, Oxford: Hart Publishing, 2018, p. 181

[6] Upjohn Co. v. United States, 449 U.S. 383 (1981)

[7] BROUN, Kenneth S., et al.: Attorney-Client Privilege. McCormick on Evidence. 8th ed. St. Paul: West Academic Publishing, 2006, p. 150.

doi: 10.46282/bpf.2025.34

latter[8]. At the same time, LPP is also related to the right against self-incrimination because the accused party would either have to waive this right or the right to a lawyer, should the latter be forced to disclose sensitive information.
Regardless of the theory one chooses to favour, there is consensus that LPP is essential in a democratic society based on the rule of law and respecting the fundamental right of individuals. Starting from protecting at least the information of whose disclosure would cause significant prejudice to the client, the regulation of LPP entails striking the balance between the two categories of interests, when drawing the limits of the application of LPP: (i) the rights and interests of the party which confides in the lawyer and need to create a *safe haven* for strategizing the defence, to the extent of the inclusion of the non-disclosure of extremely relevant information to authorities, and (ii) the associated public interest of protecting the investigation and coming as close as possible to the truth.
From the perspective of the authority's means to collect evidence, the same reasoning behind prohibiting fishing expeditions, namely inspections carried out without factual or legal basis also applies to the protection of LPP[9].

LPP as a fundamental right under ECHR

Both theories mentioned above as theoretical foundations of the concept are accepted by the European Court of Human Rights ('ECtHR') in applying the ECHR. One basis for the protection of LPP comes as a result of Article 6 para. 1 of the ECHR, which sets forth the right to a fair trial. Confidentiality of communications between the lawyer and his client can be viewed as a component of the right to effective legal assistance, derived through interpretation from Article 6 para. 3 lit. c of the ECHR on the criminal side, which provides the rights of the accused. At the same time, the secret of the communications is also protected in the context of Article 8 of the ECHR, concerning the right to private life, which provides an extensive and more generous protection of LPP[10].
On numerous occasions, the ECtHR has established that the right to a fair trial in criminal matters provided by Article 6 includes the right of the accused to communicate privately with their lawyer, considering that a productive relationship

[8] GIPPINI-FOURNIER, Eric. Legal professional privilege in competition proceedings before the European Commission: beyond the cursory glance. In: Fordham Int'l LJ, Volume 28, Issue 4, Article 5, (2004) p. 989.
[9] MICHAŁEK, Marta: Fishing Expeditions and Subsequent Electronic Searches in the Light of the Principle of Proportionality of Inspections in Competition Law Cases in Europe. Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies, Vol 7, Issue 10 (2014), p. 135
[10] ANDEANGELI, Arianna: EU Competition Enforcement and Human Rights, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, Northampton: Edward Elgar Publishing Inc., 2008, p. 115-120.

doi: 10.46282/bpf.2025.34

between them is based on mutual trust and understanding[11]. Therefore, any restriction of confidential communications between the lawyer and his client may only be imposed in exceptional circumstances and on the condition that adequate and sufficient guarantees against abuse are in place[12]. Interference in communications between lawyer and client has been considered legitimate by the ECtHR in very few cases, which strictly concerned cases of terrorism or organized crime[13], and restriction of communications have to be based on a legitimate cause[14], such as fraudulent collusion or suspicions regarding the legality of the lawyer's behaviour[15].

The ECtHR jurisprudence offers an additional level of protection for LPP from the perspective of the right to privacy, set out in Article 8 ECHR. Early decisions have started by requiring the protection of correspondence between the accused and their chosen defender[16] and have since, relatively recently, expressly included the communications between lawyer and client in the notion of 'private life', in the case *Altay v. Turkey no. 2*[17]. The reasoning provided argues the fact that, most of the time, the information provided to the lawyer is sensitive and personal to the client, with the purpose of making an informed decision regarding their own life. As such, both in the case of information provided in the context of possible or actual litigation, civil or criminal, as well as in the case of consultancy, when seeking advice without the threat of a court, individuals can reasonably expect that confidentiality of their discussion with the lawyer[18].

It follows that the object of protection represents, as a matter of principle, any discussion that the client would have with the lawyer for the purpose of obtaining legal assistance, since any discussion is susceptible to stay under the umbrella of consultancy. A much broader protection is thus offered than in most countries at national level, and even broader than that offered at the European Union level. At the same time, given that any investigations are most definitely an interference with an undertaking's right to privacy, any inspection must also pass the test of pursuing a legitimate aim, being a proportionate means of achieving said aim and appropriate procedural safeguards are in place[19].

---

[11] *Sakhnovskiy v. Russia* [GC], no. 21272/03, § 102, 2 November 2010

[12] *M v. the Netherlands*, no. 2156/10, § 88, 25 July 2017

[13] For example, *Erdem v. Germany*, no. 38321/97, §§ 65 et seq., ECHR 2001-VII, *Öcalan v. Turkey*, nos. 24069/03 and 3 others, 18 March 2014

[14] *Atristain Gosabel v. Spain*, no. 15508/15, § 49-51 18 January 2022

[15] *Rybacki v. Poland*, no. 52479/99, §59 13 April 2009

[16] *Campbell v. the United Kingdom*, no. 13590/88, 25 March 1992, § 49-51 Series A no. 233

[17] *Altay v. Turkey (no. 2)*, no. 11236/09, § 569 April 2019

[18] Ibid. § 49

[19] NAZZINI, Renato: Competition Enforcement and Procedure. Oxford: Oxford University Press, 2016, 2nd edn., p. 183, fn. 162

doi: 10.46282/bpf.2025.34

The restrictions imposed by the Convention on searching the professional premises of the lawyer, considered by ECtHR jurisprudence as domicile, within the meaning of the provisions of art. 8 of the Convention, cannot go unnoticed either. The strong wording that "persecution and harassment of legal professionals strikes at the very heart of the Convention system"[20] highlights the importance of the existence of procedural guarantees that defend the confidentiality of communications between lawyers and clients[21].

Of particular interest to the present study is the *Vinci Construction*[22] case, in which the ECtHR was faced with a potential breach of Article 8 ECHR, the right to privacy, in a competition investigation carried out by the French competition authority. The applicant claimed that the widespread and indiscriminate seizure of electronic documents, which included entire mailboxes of employees and managers, unrelated to the investigation and filled with trade secrets is not necessary and proportionate to achieve the legitimate aim of finding evidence of an anticompetitive breach[23]. It was shown that the investigated party did not have the opportunity to take note of the document being seized or argue about the appropriateness of the seizure, and should have been able to judicially obtain the return of LPP-covered documents. While the existent judicial review of the investigation decision was considered a procedural guarantee, the ECtHR decided that this safeguard was not practical and effective, because only a formal evaluation of legality was carried out, without a 'tangible' examination of evidence[24], which led scholars to look to the Commission and National Competition Authority practices for guidance[25]. Of note is the fact that the ECtHR did not automatically deem these extended seizures as unlawful under Article 8 ECHR, and ruled that the right to privacy is sufficiently protected if documents protected by LPP are returned following judicial review. It was rightfully pointed out that by that time, the competition authorities will have already inspected the protected files[26].

Expanding on the topic of procedural guarantees and electronic seizures, noteworthy is the solution offered in the case *Särgava v. Estonia*[27], concerning a situation where digital documents are taken by the investigative party through copying entire

[20] *Kruglov and Others v. Russia*, no. 11264/04, § 125, 4 June 2020

[21] A relatively recent example is *Saber v. Norway*, no. 459/18, § 51, 17 December 2020

[22] *Vinci Construction and Gtm Génie Civil et Services v. France*, no. 63629/10 and 60567/10, 2 April 2015

[23] Ibid., para. 48-49.

[24] Ibid., para. 78-79

[25] GOFFINET, Pierre – BONTINCK, Thierry: The 'Tangible' Examination of Inspections and Seizures: A Requirement After the ECtHR *Vinci* Judgement? In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 7, issue 4, (2016) p. 247-253.

[26] ANDERSSON, Helene: Dawn Raids (...). 2018, supra, n. 4, p. 192

[27] *Särgava v. Estonia*, no. 698/19, 16 November 2021

doi: 10.46282/bpf.2025.34

archives. The immense number of files would preclude the lawyer from accurately determining which of them fall under the incidence of LPP, especially in the context where examination of the archive is not usually done at the inspection site.
Moreover, the sheer number of documents (entire email boxes, with drafts and attachments, internal preparatory documents, sometimes generated by a computer or even AI) does not allow their one-by-one analysis, so investigators resort to searching said databases by using keywords and interpreting the results based on the search results. In the aforementioned decision, the Court accepted the fact that mirroring the lawyer's entire archive is a guarantee of respecting art. 8 ECHR, because the files therein cannot be subsequently modified by the investigation team[28], but retains that the use of keywords in search and their selection cannot be left to the exclusive discretion of the authorities, without the possibility of judicial review. The case highlighted that a traditionally used guarantee, such as the participation of the investigated party or their representative to the process of sorting documents has limited effects, as is not able to ensure adequate protection[29]. At the same time, the ECtHR emphasizes the importance of having judicial review and that the existence of contested documents at the disposal of authorities before a specific judicial analysis has been conducted translates into a deficiency of the previously mentioned guarantees[30].
Additional concerns pertaining to the consistency in interpretation of LPP rules stem from the application of art. 52 para. (3) of the Charter of Fundamental Rights of the European Union[31] ("Charter"), which requires at least equivalence between the rights protected by the ECHR and those offered by the Union, the latter being able only to offer a higher standard of protection. This second layer of rules confirms that different standards are applied in the Member States, the differences resulting not only from the substantial law, but also from the procedural provisions having a significant impact on the protection configuration. As LPP fundamentally pertains to procedural rules, it consequently mirrors the nature and the specificities of each national procedural system[32].

[28] Ibid., § 100
[29] Ibid. § 108
[30] Ibid. § 107
[31] Charter of Fundamental Rights of the European Union, OJ C 326, 2012, p. 391
[32] For overviews of procedural rules concerning dawn raids and LPP in member states, see: AUTIO, Riina: Explaining Dawn Raids: A Soft Law Perspective into European Competition Authorities' Explanatory Notes on Unannounced Inspections. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 11, no. 9, (2020), p. 479-484; BERNATT, Maciej – BOTTA, Marco – SVETLICINII, Alexandr: The Right of Defence in the Decentralized System of EU Competition Law Enforcement: A Call for Harmonization from Central and Eastern Europe. In: *World Competition*, Vol. 41, Issue 3, (2018), p. 309-334

doi: 10.46282/bpf.2025.34

LPP in ECJ Case-law

In the EU, LPP is presently deducted from the combined application of Article 7 and Article 47 of the Charter, the former enshrining the right to respect for private life, the latter concerning the right of any person to be advised, defended and represented (efficiently). Article 48 para. 2 must also be noted, as an additional mention of the guarantee regarding the rights to defence. However, to reach essentially the same standard as the ECHR, the cases had a much longer way around. Competition investigations represented the first opportunity for the European Court of Justice ('ECJ') to establish the applicable rules in this matter and the limitations imposed.

The pilot case in this matter is the widely discussed *AM&S*[33], where the ECJ started from analysing LPP in member states and found at least two criteria to be common: that privileged information be communicated in exercising the client's right to defence and that the communication involved an independent lawyer, who is not in an employment relationship with the client[34]. The ECJ ruled that LPP should cover all communications made after the beginning of the competition investigation procedure and may be extended to prior communications if they relate to the subject of the investigations that followed[35].

The notion and requirements of independent lawyer are based on the legislative traditions of member states, in which the defender contributes to the administration of justice and is required to independently provide adequate legal assistance. Even though, fundamentally, the benefit from LPP is aimed to protect the client, who the privilege belongs to[36], simultaneously, LPP ensures adequate representation, the lawyer's independence and effectiveness in providing the legal services. Consequently, LPP is counterbalanced by rules of general interest concerning professional ethics and deontology[37], and these rules are applicable only to lawyers from member states of the Union.

The next key decision comes as a result of the *Akzo*[38] case, where the ECJ restated the aforementioned principles while detailing that the notion of independent lawyer does not include in-house lawyers, who are in an employment relationship with the company, who, although registered with bar associations and subject to professional

---

[33] Case 155/79, Australian Mining & Smelting Co. v Commission of the European Communities, [1982] ECR 1575 (CJ)

[34] Ibid., para. 21. See also JONES, Alison – SUFRIN, Brenda – DUNNE, Niamh: EU Competition Law. Text, cases and materials. Oxford: Oxford University Press, 8th edn., 2023, p. 930

[35] Ibid., para. 23

[36] WHISH, Richard – BAILEY, David: Competition Law. Oxford: Oxford University Press, 11th edn., 2024, p. 294

[37] Ibid., para. 24

[38] Case C-550/07, *Akzo Nobel Chemicals & Akcros Chemicals v Commission* [2010], EU:C:2010:229

doi: 10.46282/bpf.2025.34

obligations arising from this capacity, does not have the same independence, which is insufficient[39]. It was shown that the existence of the employer-employee relationship does not allow the lawyer to ignore the company's commercial strategy[40], and does not offer the same guarantees of independence as an external lawyer. Solely in the context of exercising the legal profession within an independent body that provides legal services to clients, the reasoning corroborating the protection with the legal services could be observed.

Both before and after the Akzo decision, scholars have called for the expansion of the scope of LPP, arguing that an external lawyer entails additional costs and that the distinction is artificial and increases the difficulty in distinguishing between situations of external lawyers and lawyers in an employment relationship. It was also shown that the treatment of lawyers is discriminatory, since all members of the bar are bound by the same professional obligations[41]. Nevertheless, it was also rightfully pointed out that these arguments too easily disregard the difficulty the ECJ's mission to balance the right to defence and the European Commission's powers in investigating violations of Articles 101 and 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union ("TFEU")[42][43]. At the same time, it is unclear why confidential communications with an external lawyer would be insufficient to guarantee fundamental defence rights, given that companies that have in-house lawyers can certainly also afford to hire an independent defender[44].

With the ECtHR jurisprudence evolving alongside the ECJ one, the EU was to reconsider its position on LPP, from the perspective of Article 52 of the Charter. As a result of this provision, the broad protection offered by the Convention system should be harmonized with the restrictive one from the Union system, if the latter guarantees fundamental rights at least as substantial.

---

[39] Ibid., para. 45

[40] Ibid., para. 47

[41] See, for example, 4. KAMEOKA, Etsuko: Proposals for Legal Professional Privilege in EU Competition Investigations. In: Market and Competition Law Review Vol. VI, nr. 1, (2022), p. 29; and OECD, DAF/COMP/WP3(2018)5, Working Party No. 3 on co-operation and enforcement, Treatment of legally privileged information in competition proceedings, available at https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WP3(2018)5/en/pdf, accessed on 26.09.2025, p. 13.

[42] FRESE, Michael J.: The development of general principles for EU competition law enforcement–the protection of legal professional privilege. In: European Competition Law Review, No. 2011-03, (2011), p. 4, available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1762046

[43] Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union [2012] OJ C 326

[44] WILS, Wouter P.J.: Legal Professional Privilege in EU Antitrust Enforcement: Law, Policy & Procedure. In: World Competition: Law and Economics Review, Vol. 42, No. 1, (2019), p. 10-11, available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3281576

doi: 10.46282/bpf.2025.34

The ECJ addressed this problem directly in the case *Orde van Vlaamse Balies v. Vlaamse Regering*[45] in the context of applying Directive 2011/16/EU[46], as amended by Directive (EU) 2018/822[47] regarding the exchange of information relevant to the application of member state legislation concerning taxes and duties. The Directive imposes reporting obligations for intermediaries involved in certain cross-border arrangements that would or could offer tax advantages to those involved. Since lawyers can also be parties to such cross-border arrangements, as well as consultants to the parties involved in these types of transactions, even though they maintain the capacity of intermediaries[48], the Directive[49] leaves to the member states' discretion to make exceptions to this duty, should it consider LPP to be an obstacle. The Directive stresses that, in these cases, the intermediaries are obligated to notify without delay another intermediary, if known, or the client on whom the reporting duty falls. The ECJ was called to rule on the validity of these provisions of the Directive, given that this reporting obligation would constitute interference in the right to confidential communications between lawyers and their clients.

Unlike *Akzo*, where the problem concerned an administrative investigation procedure conducted against the client, therefore in a context of litigation, in this case the question arose whether legal advice (consultancy) offered in such cases can also be protected by LPP. Citing from the *Altay* ECtHR judgment[50], the ECJ expressly acknowledged that the object of protection is not only defence activity, but also legal advice[51], considering the provisions of the Directive inapplicable and giving prevalence to Article 7 of the Charter. The Court held that in this case, interference is not proportional to the rights violated and is not strictly necessary to achieve the purposes of the Directive, since there are other intermediaries who have the reporting obligation.

The importance of acknowledging that both Article 7 and 47 of the Charter should be taken into account when examining the scope of the privilege cannot be understated and affects the entire system of protection of lawyer-client communications is

[45] Case C-694/20, *Orde van Vlaamse Balies v. Vlaamse Regering*, [2022] ECLI:EU:C:2022:963

[46] Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC OJ L64, 13 march 2011, p. 1-12

[47] Council Directive (EU) 2018/822 of 25 May 2018 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation in relation to reportable cross-border arrangements OJ L139, 5 June 2018, p. 1-13

[48] Article 3 p. 21 of Directive (EU) 2018/822

[49] Article 8ab para. (5) Directive (EU) 2018/822

[50] Supra., n. 16

[51] Case C-694/20 *Orde van Vlaamse Balies* (...), para. 27

doi: 10.46282/bpf.2025.34

substantial[52]. By aligning with the ECtHR level of protection and essentially including LPP as part of the right to private life, and not only as part of the right to defence, the ECJ opens up the possibility of applying LPP to all communication between the lawyer and the client[53], litigation be present or not. Since the judgment was given based on the fundamental rights of Union citizens, as follows from Article 51 of the Charter, this means that any communication with the client, in all areas of Community law may be subject to protection through LPP, including competition investigations.

Thus, the condition maintained in the *Akzo* case that privileged documents must be related to the investigation is no longer applicable and numerous discussions regarding what constitute preparatory documents for litigation are put to bed. Apparently, the only condition that remains is the one requiring an external lawyer, independent of the company. In an even more recent case and in the same context of applying Directive 2011/16/EU[54], the Court reiterated the same considerations regarding the incidence of fundamental rights, establishing that communications made with the lawyer on corporate law matters are also privileged.

As such, showing that rights, including their scope, are evolutionary and not set in stone[55][56], *Orde van Vlaamse Balies* decision tipped the scales of the balance, which sure to also impact the competition investigation procedure and the powers that the Commission has in conducting these investigations, as they are set forth in European Union Regulation No. 1/2003[57]. For example, compliance related documents may become protected by LPP as opposed to after *Akzo*, that being one of the most

---

[52] STURLI, Enrico Salmini – HENRY, Thibault: Extension of EU Legal Professional Privilege: Case C-694/20 Orde Van Vlaamse Balies. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 14, No. 3 (2023), p. 166

[53] ANDERSSON, Helene: The Legal Professional Privilege in Competition Law Cases – A Key Element in Protecting the Proper Administration of Justice. In: Nordic Journal of European Law, Vol. 7, No. 2 (2024), p. 31

[54] Case C-432/2023 - *Ordre des avocats du barreau de Luxembourg v. Administration des contributions directes,* [2024], ECLI:EU:C:2024:791

[55] As beautifully predicted in 2005 by VESTERDORF, Bo: Legal Professional Privilege and the Privilege Against Self-Incrimination in EC Law: Recent Developments and Current Trends. In: Fordham Int'l LJ, Vol 28, Issue 4, (2004), p. 1189

[56] Changes, albeit smaller in scope, are also happening at a national level, the French legislator extending LPP to consultancy as well as recently as 2021, with the caveat that it be related to the exercise of the rights of the defence. See Loi n°2021-1729 du 22 décembre 2021 pour la confiance dans l'institution judiciaire and JOURDAN, Jérémie – GAFSEN, Henry: Competition Law and Fundamental Rights: Survey of Recent Developments Concerning the Right to Good Administration, Dawn Raids, Legal Professional Privilege, and Other Procedural Rights. *Journal of European Competition Law & Practice,* Vol. 13, Issue 4 (2022), p. 313.

[57] Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty OJ L1, 4 January 2003, p. 1-25

doi: 10.46282/bpf.2025.34

controversial aspects of the judgement[58]. Amongst the multitude of problems that can be raised related to LPP, the particularities of the procedural safeguards in place hold a key role. At practical level, the small print in the rules could be very differently interpreted in cases where the investigators and the investigated party disagree on the documents which are covered by LPP.
In conclusion, while the EU and ECHR systems are interdependent, with respect to the application of LPP, the protection configuration varies, stemming different interpretation. The evolution of the standard of protection was staggered between them, and only recently the ECJ has rightfully come closer to an equivalence between these rights. In this time, the ambit of protection of the right to fair trial and, consequently, the right to defence has seen significant increases in both systems. Specific application to competition investigations will be interesting to observe, given the interplay between these systems, the struggle to identify instruments rendering consistency in application at national level.

Investigative powers of the Commission and procedural peculiarities in applying LPP

At the outset, it must be stressed that in addition to the limitation that protection granted by LPP solely covers certain client-lawyer communication, the ambit of protection in competition law investigations is significantly smaller than in other types of investigations, such as criminal law investigations, as the protection is strictly correlated with the investigation powers the authority holds. LPP concerns solely the communication collected by the authority during dawn raids, remaining inapplicable for other types of information for which the protection can be ensured directly by the investigated parties and their lawyers.
According to Regulation no. 1/2003, when investigating a breach of Articles 101 or 102 of the TFEU, the Commission is empowered to conduct 'all necessary inspections of undertakings'[59], which includes the right to both examine and take copies of the books of the business, irrespective of the medium on which they are stored[60]. Without mentioning LPP, the Regulation leaves to the Commission's assessment through soft law instruments to further detail the procedural quirks of the

[58] For example, MICHAŁEK, Marta: Right to Defence in EU Competition Law: The Case of Inspections. Warsaw: University of Warsaw, Faculty of Management Press, 2015, p. 262-263; TURNO, Bartosz - ZAWŁOCKA-TURNO, Agata: Legal Professional Privilege and the Privilege Against Self-Incrimination in EU Competition Law after the Lisbon Treaty – Is It Time for a Substantial Change? In: Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies, Vol 5, Issue 6 (2012), p. 205
[59] Article 20 para. 1 of Regulation no.1/2003
[60] Article 20 para. 2 (b) and (c) of Regulation no. 1/2003.

doi: 10.46282/bpf.2025.34

investigation, the most important one being the Best Practices[61]. In the absence of specific guidance in interpretation by means of additional rules, the consistent application of LPP cannot be ensured.

The additional rules aim to tackle the sensitive issue of handling abuse of the right to LPP, of setting an impartial assessment criterion in determining what constitutes abuse, of addressing abuse by setting the adequate corrective measures, as well as the respective procedure.

As a starting point, the Best Practices place the burden on the undertaking claiming LPP to provide 'appropriate justification and relevant material to substantiate its claim' and recommends submitting redacted documents. What follows is describing a three-step procedure that must be followed in cases where LPP claims become contentious[62]. First, If the Commission observes the lack of such evidence, it may impose fines until it is produced or the contested document is submitted[63]. Second, in a summary of the *Akzo*[64] decision, after invoking LPP, the Commission would be entitled to 'a cursory look' over some external elements of the document like the general layout, heading, title, to determine the accuracy of the reasons provided, if the undertaking does not refuse even a cursory look, on the grounds that such 'a cursory look' would reveal the contents of the documents.

The *Akzo* decision follows by establishing a procedure in which contested documents are placed in a sealed envelope and place it aside pending resolution of the dispute[65], and prohibits the Commission from reading any documents pending a decision to reject the LPP claim that the investigated party may appeal[66]. The Court also established that the Commission reading the content is in itself a breach of the right to defence, because the undertaking may suffer a harm which 'cannot be made good or can only be made good with great difficulty', and simply not using the documents in the investigation would not be sufficient to eliminate said damage[67]. It is stressed that pending judicial review, the Commission has the possibility to correct the undertaking making requests for LPP just to delay the investigation by imposing fines and other penalties[68].

---

[61] Commission Notice on best practices for the conduct of proceedings concerning Articles 101 and 102 TFEU [2011] OJ C308/6 ('Best Practices')

[62] For another description of the procedure, see MICHAŁEK, Marta: Right to Defence (...) supra, n.56, 2015, p.267-269

[63] Ibid., para 52.

[64] Cases T-125/03 and T-253/03, *Akzo Nobel Chemicals & Akcros Chemicals v Commission* [2007], para. 81 and 82

[65] Ibid., para. 83

[66] Ibid., para. 84 and 85

[67] Ibid., para. 86 and 87

[68] Ibid., para. 89.

doi: 10.46282/bpf.2025.34

The Commission, however, decided on a unique approach in order to tackle this latter imbalance. Third, the Best Practices state that, should evidence be provided, in cases where Commission representatives establish that the reasons invoked by the undertaking (i) do not exist, (ii) do not justify protection, or (iii) are manifestly erroneous, instead of using the sealed envelope procedure, they have the right to immediately read the content of the document and make a copy of it[69]. This amounts to an implicit, tacit decision to reject the LPP claim, which can be challenged through an annulment action, and it was rightfully pointed out that there may be a conflict between the *Akzo* case and the Best Practices[70]. Only in cases where they cannot exclude the possibility that the document is indeed confidential, a sealed copy will be made, and the Commission will have to expressly reject the undertaking's claim regarding LPP, giving another possibility of formulating a request for interim measures which will have as its object the suspension of the Commission's decision. These documents will be destroyed or opened only after the ECJ's ruling on the matter or after the expiration of the deadline for exercising the specific action[71].
In parallel, there is the possibility for the undertaking to request the Commission's Hearing Officer, an independent guarantor of the effective exercise of procedural rights in competition investigations[72], to examine the content of the allegedly confidential communication and propose an agreeable solution for both parties and, if this approach fails, to issue a non-binding recommendation to the Commission, without revealing the potentially confidential content of the communication. In his assessment, he is bound by 'the applicable case-law of the Court of Justice'[73] so recommendations that in the past would have been mostly predictable[74] could change as a result of recent jurisprudence. However, the fact that the Hearing Officer is attached to the Competition Commissioner may discourage parties from using such a remedy.
The main conflict to take note of in this case concerns the right of the Commission to read the document right away, should the reasons provided by the undertaking be provided as unfounded.

---

[69] Best Practices, para. 54
[70] ORTIZ BLANCO, Luis: EU Competition Procedure. Oxford: Oxford University Press 3rd edn., 2013, p. 350, fn. 199.
[71] Ibid., para. 57
[72] For further detail on the role of the Hearing Officer in such investigations, see WILS, Wouter P. J.: The Role of the Hearing Officer in Competition Proceedings before the European Commission. In: World Competition, Vol. 35, Issue 2 (2012), p. 22-24.
[73] Recital 11 of Decision of the President of the European Commission of 13 October 2011 on the function and terms of reference of the hearing officer in certain competition proceedings, OJ L275, 20 October 2011, pp. 29-37.
[74] ORTIZ BLANCO, Luis: EU Competition Procedure0, 2013, p. 351, fn. 206.

doi: 10.46282/bpf.2025.34

The possibility of reading an undertaking's documents based solely on a unilateral assessment by Commission representatives, in circumstances where their exclusion was requested by the undertaking through invoking LPP, raises significant problems regarding the consequences that reading documents by competition inspectors would have[75].

Firstly, in order to effectively ensure protection, the person reading the document should be an impartial body. Adversely, frequently in practice, the case handlers carrying out field investigation and collecting he documents during dawn raids are the very persons to whom the justifications are presented, and LPP protects against. If there are reasonable indications that the document would be privileged, the procedure states that it is sealed and can be read only upon expiration of the deadline provided for appeal or in case of rejection of the request for interim measures, precisely because the danger of examining the document prior to this moment is recognized. However, if the assessment of Commission representatives is that the reasons are unfounded, the content will be read immediately, and the protection of LPP disappears, as confirmed by the ECJ in *Akzo*, even if the communication could be, at least theoretically, privileged. Secondly, the case handlers that collects documents cannot unlearn the information they read in those documents, and the harm is caused even if the information is not used in a subsequent infringement decision[76]. While the main objective is still to efficiently prove illegal conduct and not to find the content of a document covered by LPP[77], in solving the request for LPP, they are in principle biased towards rejection. Therefore, in two out of the three situations that justify rejection of the request, inspection bodies are extremely subjective, either 'invoking reasons which, according to jurisprudence, cannot justify such protection' or stating the reasons that 'are based on factual assertions that are manifestly erroneous', without the undertaking having access to the EU Courts[78]. While inspections have to be authorised by a judge, in precisely this matter there is no *ex ante* judicial control existing to protect the right to defence, since even the tacit rejection decision of the Commission produces the harm of reading the document immediately. In circumstances where legal advice of any kind is privileged, as a fundamental part of the right to defence, with the subjective criterion of connection with communications with the investigation being eliminated, differences in

[75] VAN DE GRONDEN, Johan W. – RUSU, Catalin S.: Competition Law in the EU. Principles, Substance, Enforcement. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, Northampton: Edward Elgar Publishing Inc., 2024, p. 204-205.

[76] STEENE, Adam: *Nexans, Deutsche Bahn,* and the ECJ's Refusal to Follow ECHR Case Law on Dawn Raids. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 7, No. 3, (2016), p. 186.

[77] KAMEOKA, Etsuko: Proposals for (...), 2022, p. 34.

[78] RATING, Stefan – MARTÍNEZ MATA, Yolanda. Dawn raids of the European Commission: limits to document seizure. In: *ERA Forum*. Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag, 2013. p. 13.

doi: 10.46282/bpf.2025.34

jurisprudence interpretation between Commission representatives and the undertaking can be increasingly greater, further on leaving room for abuses.
Secondly, the risk that reading documents on the spot by Commission representatives entails is that, given the inherent lack of impartiality of the case handlers analysing the document, they will be tempted to obtain the information contained therein by other means, even if a subsequent decision prevents him from using it as evidence. Especially in circumstances where the success of an investigation is associated with taking a sanctioning decision, the interest that the investigator would have in finding out as much information as possible, even if it will be subsequently declared privileged, clearly shows the prejudice that would be produced.
At the same time, although legal privilege protects communications between lawyer and client and not the information contained in those communications *per se*, once the respective information is taken into account, the authority may be tempted to organize the investigation around that fact proven by the evidence falling under the LPP, which will be perceived as much more important than others, within the investigation. Confirmation bias as well as other psychological implication in the person investigating represent a real concern, that is unlikely to be corrected by judicial review. In these situations, the case handlers have already obtained a summary view of the respective act, which can be refused in the situation where the communication is privileged. An additional wrinkle concerns the digital nature of seizures and copying of entire mailboxes, excluding issues related to the scope of investigations, because documents that could be protected by LPP may already be read by the time LPP is raised, because it would already be in the possession of the Commission. Even if the recently revised Explanatory note in this matter[79] gives the right to the undertaking to review the data sets, a general search using keywords that also looks within the document may yield results from files within folders labelled as 'Privileged', and the cursory look that the case handler may not be entitled to is already taken, and the implications could be massive.
In any case, it seems that, contrary to ECJ jurisprudence and maybe the right to privacy, the balance between the rights of the investigated party and the safety of the investigation is tipped towards the latter scale, the contrast being even more glaring in the context of recent jurisprudence which aligns with the generous approach to protection of the LPP embraced by the ECHR. As an example, when the Government tried to implement this rule in Romania[80], owing to the necessity of

[79] Explanatory note on Commission inspections pursuant to Article 20(4) of Council Regulation (EC) No 1/2003, revised in March 2024, para. 17
[80] Emergency Government Ordinance no. 108/2023 for amending and supplementing Competition Law no. 21/1996 as well as other normative acts, published Official Monitor of Romania no. 1100 of 6 December 2023.

doi: 10.46282/bpf.2025.34

protecting against unfounded LPP claims, the provision was struck down by the Parliament[81], even though judicial review of procedural claims is sparsely accepted[82]. It could be argued that the difference in treatment between Romanian Competition Council`s and the European Commission inspection powers is due to the nature of the instruments that they are set down in, a binding, fully fledged-law, compared to a Guidance from the investigating party itself. There are also considerations to be made about the relatively lower trust society of the country and of the judicial and investigative systems, as opposed to the European Union. It is striking, however, that there seems to be little attention paid to this very important lack of procedural safeguard, which can have pervasive and permanent effects that are difficult to correct.

Conclusion

There is no question that LPP is part of fundamental human rights, and has been the object of protection under multiple arguments, pertaining to both the administration of justice, as well as the right to privacy of the parties involved. The broad scope given by ECHR Case-law seems to be recently mirrored by the ECJ, which only recently has seemed to expand the protection of LPP to include some forms of legal advice, tipping the scales in the direction of protection of fundamental rights, as many scholars have proposed over the years. Irrespective of the affiliation of the counsel and the scope of the documents covered by LPP, when talking about Commission competition investigations, it seems that there is a procedural shortcoming on the side of fundamental rights, to which not enough attention is paid and that can greatly influence both the approach and the outcome of the investigation. Justice may be blind, but it should be able to previously and accurately asses whether the scales are equitable or not.

Bibliography

Book publications

1. ANDERSSON, Helene: Dawn Raids under Challenge: Due Process Aspects on the European Commission's Dawn Raid Practices, Oxford: Hart Publishing, 2018, 311 pp. ISBN 978-1-50992-015-0

[81] Law no. 231/2024 on the approval of Emergency Government Ordinance no. 108/2023 for amending and supplementing Competition Law no. 21/1996, as well as other normative acts, published in the Official Monitor of Romania no. 699 of 18 July 2024

[82] ALMĂȘAN, Adriana – BOGREA, Ștefan: Romania Report. In: Judicial Review of Competition Law Enforcement in the EU Member States and the UK. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International B.V., 2024, p.730

doi: 10.46282/bpf.2025.34

2. ANDEANGELI, Arianna: EU Competition Enforcement and Human Rights, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, Northampton: Edward Elgar Publishing Inc., 2008, 272 pp. ISBN 978-1-84720-632-9
3. BROUN, Kenneth S., et al.: Attorney-Client Privilege. In: McCormick on Evidence. 8th ed. St. Paul: West Academic Publishing, 2006, pp. 150-171. ISBN 978-1684679034
4. JONES, Alison – SUFRIN, Brenda – DUNNE, Niamh: EU Competition Law. Text, cases and materials. Oxford: Oxford University Press, 8th edn., 2023. 1285 pp. ISBN 978-0-19-285501-5
5. MICHAŁEK, Marta: Right to Defence in EU Competition Law: The Case of Inspections. Warsaw: University of Warsaw, Faculty of Management Press, 2015, 431 pp. ISBN 978-83-63962-86-9
6. NAZZINI, Renato: Competition Enforcement and Procedure. Oxford: Oxford University Press, 2016, 2nd edn., 498 pp., ISBN 978-0-19-957883-2
7. ORTIZ BLANCO, Luis: EU Competition Procedure. Oxford: Oxford University Press 3rd edn., 2013, 1129 pp., ISBN 978-0-19-964183-3
8. VAN DE GRONDEN, Johan W. – RUSU, Catalin S.: Competition Law in the EU. Principles, Substance, Enforcement. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, Northampton: Edward Elgar Publishing Inc., 2024, 564 pp., ISBN 978-1-0353-1933-9
9. WHISH, Richard – BAILEY, David: Competition Law. Oxford: Oxford University Press, 11th edn., 2024, 1156 pp., ISBN 978-0-19-890603-2
10. WIGMORE, John Henry: The Attorney-Client Privilege. In: Evidence in Trials at Common Law. Volume 8. Boston: Little, Brown and Company, 1961, §§ 2290-2329, (McNaughton rev. ed.)

Contributions in non-periodical publications

1. ALMĂȘAN, Adriana – BOGREA, Ștefan: Romania Report. In: Judicial Review of Competition Law Enforcement in the EU Member States and the UK. Alphen van den Rijn: Kluwer Law International B.V., 2024, p.711-738.

Articles in periodicals (magazine articles)

1. ANDERSSON, Helene: The Legal Professional Privilege in Competition Law Cases – A Key Element in Protecting the Proper Administration of Justice. In: Nordic Journal of European Law, Vol. 7, No. 2 (2024), p. 21-33
2. AUTIO, Riina: Explaining Dawn Raids: A Soft Law Perspective into European Competition Authorities' Explanatory Notes on Unannounced Inspections. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 11, no. 9, (2020), p. 475-486.

doi: 10.46282/bpf.2025.34

3. BERNATT, Maciej – BOTTA, Marco – SVETLICINII, Alexandr: The Right of Defence in the Decentralized System of EU Competition Law Enforcement: A Call for Harmonization from Central and Eastern Europe. In: World Competition, Vol. 41, Issue 3, (2018), p. 309-334
4. FRESE, Michael J.: The development of general principles for EU competition law enforcement–the protection of legal professional privilege. In: European Competition Law Review, No. 2011-03, (2011) p. 1-22., available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1762046
5. GIPPINI-FOURNIER, Eric: Legal professional privilege in competition proceedings before the European Commission: beyond the cursory glance. In: Fordham Int'l LJ, Volume 28, Issue 4, Article 5 (2004) p. 967-1048.
6. GOFFINET, Pierre – BONTINCK, Thierry: The 'Tangible' Examination of Inspections and Seizures: A Requirement After the ECtHR *Vinci* Judgement? In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 7, issue 4, (2016) p. 243-253.
7. HAZARD JR, Geoffrey C.: An historical perspective on the attorney-client privilege. In: California Law Review, vol. 66, (1978) p. 1061-1091
8. HO, Hock Lai: Legal professional privilege and the integrity of legal representation. In: Legal Ethics, Volume 9, No. 2 (2006), p. 163-186.
9. JOURDAN, Jérémie – GAFSEN, Henry: Competition Law and Fundamental Rights: Survey of Recent Developments Concerning the Right to Good Administration, Dawn Raids, Legal Professional Privilege, and Other Procedural Rights. *Journal of European Competition Law & Practice,* Vol. 13, Issue 4 (2022), p. 304-318.
10. KAMEOKA, Etsuko: Proposals for Legal Professional Privilege in EU Competition Investigations. In: Market and Competition Law Review Vol. VI, nr. 1, (2022), p. 15-46.
11. MICHAŁEK, Marta: Fishing Expeditions and Subsequent Electronic Searches in the Light of the Principle of Proportionality of Inspections in Competition Law Cases in Europe. In: Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies, Vol 7, Issue 10 (2014), p. 129-157.
12. RATING, Stefan – MARTÍNEZ MATA, Yolanda. Dawn raids of the European Commission: limits to document seizure. In: *ERA Forum*. Berlin/Heidelberg: Springer-Verlag, 2013. p. 9-20.
13. STEENE, Adam: *Nexans, Deutsche Bahn,* and the ECJ's Refusal to Follow ECHR Case Law on Dawn Raids. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 7, No. 3, (2016), p. 180-193.
14. STURLI, Enrico Salmini – HENRY, Thibault: Extension of EU Legal Professional Privilege: Case C-694/20 Orde Van Vlaamse Balies. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 14, Nr. 3 (2023), p. 165

doi: 10.46282/bpf.2025.34

15. TURNO, Bartosz - ZAWŁOCKA-TURNO, Agata: Legal Professional Privilege and the Privilege Against Self-Incrimination in EU Competition Law after the Lisbon Treaty – Is It Time for a Substantial Change? In: Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies, Vol 5, Issue 6 (2012), p. 193-214
16. VESTERDORF, Bo: Legal Professional Privilege and the Privilege Against Self-Incrimination in EC Law: Recent Developments and Current Trends. In: Fordham Int'l LJ, Vol 28, Issue 4, (2004), p. 1179-1215
17. WILS, Wouter P.J.: Legal Professional Privilege in EU Antitrust Enforcement: Law, Policy & Procedure. In: World Competition: Law and Economics Review, Vol. 42, No. 1, (2019), p. 21-42, available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3281576
18. WILS, Wouter P. J.: The Role of the Hearing Officer in Competition Proceedings before the European Commission. In: World Competition, Vol. 35, Issue 2 (2012), p. 431-456, available at http://ssrn.com/author=456087

National Court Case-law

1. *Annesley v. Anglesea*, 17 How. St. Tr. p.1139, 1743 (UK)
2. Upjohn Co. v. United States, 449 U.S. 383 (1981) (USA)

ECHR Case-Law

1. *Altay v. Turkey (no. 2)*, no. 11236/09, 9 April 2019
2. *Atristain Gosabel v. Spain*, no. 15508/15, 18 January 2022
3. *Campbell v. the United Kingdom*, no. 13590/88, 25 March 1992, Series A no. 233
4. *Erdem v. Germany*, no. 38321/97, ECHR 2001-VII
5. *Kruglov and Others v. Russia*, no. 11264/04, 4 June 2020
6. *M v. the Netherlands*, no. 2156/10, 25 July 2017
7. *Öcalan v. Turkey*, nos. 24069/03 and 3 others, 18 March 2014
8. *Rybacki v. Poland*, no. 52479/99, 13 April 2009
9. *Saber v. Norway*, no. 459/18, 17 December 2020
10. *Sakhnovskiy v. Russia* [GC], no. 21272/03, 2 November 2010
11. *Särgava v. Estonia*, no. 698/19, 16 November 2021

ECJ Case-law

1. Cases T-125/03 and T-253/03, *Akzo Nobel Chemicals & Akcros Chemicals v Commission* [2007]
2. Case C-550/07, *Akzo Nobel Chemicals & Akcros Chemicals v Commission* (Akzo), [2010], EU:C:2010:229
3. Case 155/79, *Australian Mining & Smelting Co. v Commission of the European Communities* (AM&S), [1982] ECR 1575 (CJ)

doi: 10.46282/bpf.2025.34

4. Case C-432/2023 - *Ordre des avocats du barreau de Luxembourg v. Administration des contributions directes*, [2024], ECLI:EU:C:2024:791
5. Case C-694/20, *Orde van Vlaamse Balies v. Vlaamse Regering*, [2022] ECLI:EU:C:2022:963

Working papers

1. OECD, DAF/COMP/WP3(2018)5, Working Party No. 3 on co-operation and enforcement, Treatment of legally privileged information in competition proceedings, available at https://one.oecd.org/document/DAF/COMP/WP3(2018)5/en/pdf, accessed on 26.09.2025

EU Law

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union, OJ C 326, 2012, p. 391
2. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union [2012] OJ C 326, p. 1-390
3. Council Directive (EU) 2018/822 of 25 May 2018 amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation in relation to reportable cross-border arrangements OJ L139, 5 June 2018, p. 1-13
4. Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC OJ L64, 13 march 2011, p. 1-12
5. Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty OJ L1, 4 January 2003, p. 1-25

EU Commission documents

1. Commission Notice on best practices for the conduct of proceedings concerning Articles 101 and 102 TFEU [2011] OJ C308/6
2. Decision of the President of the European Commission of 13 October 2011 on the function and terms of reference of the hearing officer in certain competition proceedings, OJ L275, 20 October 2011, pp. 29-37.

National Law

1. Loi n°2021-1729 du 22 décembre 2021 pour la confiance dans l'institution judiciaire (France)

doi: 10.46282/bpf.2025.34

2. Emergency Government Ordinance no. 108/2023 for amending and supplementing Competition Law no. 21/1996 as well as other normative acts, published Official Monitor of Romania no. 1100 of 6 December 2023. (Romania)
3. Law no. 231/2024 on the approval of Emergency Government Ordinance no. 108/2023 for amending and supplementing Competition Law no. 21/1996, as well as other normative acts, published in the Official Monitor of Romania no. 699 of 18 July 2024 (Romania)

Contact details

Adriana Almășan, Ph.D
adriana.almasan@drept.unibuc.ro
Horia Banciu
banciuh@drept.unibuc.ro
University of Bucharest, Faculty of Law

doi: 10.46282/bpf.2025.34

PRIVATE ENFORCEMENT OF EU COMPETITION LAW – HOW TO KILL STAND-ALONE ACTIONS IN SLOVAK STYLE[1]

Mária T. Patakyová[2]

Abstract: EU competition law may be enforced in two ways: public enforcement via competition authorities (such as the European Commission or the Antimonopoly Office of the Slovak Republic) or private enforcement via actions for damages on national courts. The latter enforcement was supposed to be stimulated by Damages Directive (2014/104/EU), which was implemented on the Slovak level by Act No. 350/2016 Coll. Private actions for damages caused by infringements of competition law in the EU are far from frequent, especially within Slovakia. There are undisputably various causes for this, not all of them being legal. This contribution presents one particular legal cause for this struggle which have national roots, i.e. the impossibility of stand-alone actions for damages in Slovakia. The aim of this contribution is to show how stand-alone actions for damages are hindered by interpretation of procedural rules of the Slovak procedural code, thus leaving enforcement of competition law ineffective.

Keywords: EU law, competition law, Slovak law, Damages Directive (2014/104/EU), Act No. 350/2016 Coll., stand-alone actions

Introduction

EU competition law consists of four pillars: 1) prohibition of anticompetitive agreements; 2) prohibition of abuse of dominant position; 3) regulation of concentrations; 4) regulation of state aid. The enforcement of the first two, also

[1] This paper was presented on the conference Bratislava Legal Forum 2025 under the title: Private enforcement of EU competition law – the more (hindrances), the merrier (infringements). However, taking into account the comments from reviewers, the paper was re-written and the title was adjusted.

This paper was prepared within the project VEGA: 1/0710/23 Náhrada škody v hospodárskej súťaži a verejnom obstarávaní - limity a výzvy účinného presadzovania práva Európskej únie [Damages in competition and public procurement - limits and challenges to the effective enforcement of European Union law].

[2] doc. JUDr. Mária T. Patakyová, PhD., Associate Professor, Institute of European Law, Faculty of Law, Comenius University in Bratislava the Slovak Republic. https://orcid.org/0000-0001-5640-2381.

doi: 10.46282/bpf.2025.35

known as antitrust, is regulated by Regulation 1/2003[3]. Pursuant to Articles 4-6 of Regulation 1/2003, there are three types of institutions that may apply this law: the European Commission ("***EC***"), national competition authorities ("***NCAs***") and national courts.

The enforcement can take the form of public enforcement, by the EC or the NCAs; or private enforcement, where damaged parties take their fate in their hands and sue for damages suffered by illegal, anticompetitive conduct. Private enforcement is much more used on the other side of Atlantic and, in order to increase the number of cases within the EU[4], a directive was adopted. Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union ("***Damages Directive***") shall ensure that anyone who has suffered harm due to anticompetitive conduct can effectively claim damages.[5] Thus, "*the primary justification for harmonisation here has been the desire to strengthen the enforcement of EU competition law by empowering private litigants and, additionally, to apply these rules at national level*".[6]

In general, actions for damages can be either "follow-on" actions, following a decision of the EC or the NCAs; or "stand-alone" actions, which are more difficult for the claimant as it must prove not only the calculation of damages suffered in the causal nexus to the anticompetitive conduct, but also the anticompetitive conduct[7] itself. As pointed out by Dunne, "[...] *the bulk of private enforcement activity has 'followed on' from infringement decisions of the Commission or NCAs, while stand-alone actions are uncommon*"[8]. This is also confirmed by Freund.[9]

---

[3] Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty.

[4] PAIS, Sofia Oliveira, PISZCZ, Anna: Package on Actions for Damages Based on Breaches of EU Competition Rules: Can One Size Fit All?. In: YEARBOOK of ANTITRUST and REGULATORY STUDIES, vol. 7, no. 10 (2014), p. 209- 234, p. 211.

[5] Article 1(1) of the Damages Directive.

[6] DUNNE, Niamh: Antitrust and the Making of European Tort Law. In: Oxford Journal of Legal Studies, vol. 36, no. 2 (2016), pp. 366–399, p. 398-399.

[7] To prove infringement of competition law is difficult even for well-equipped competition authorities, thus it is not surprising that claimants rarely achieve this feat. PROMPERS, Anke, ROMKENS, Ellen, BOUMAN, Aron: Two Paths of Enforcement, Procedural Autonomy and the Risk of Fragmentation. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 14, No. 8 (2023), p. 475-482, p. 478.

[8] DUNNE, Niamh: Antitrust and the Making of European Tort Law. In: Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 36, No. 2 (2016), pp. 366–399, p. 379.

[9] FREUND, Benedikt: Reshaping Liability – The Concept of Undertaking Applied to Private Enforcement of EU Competition Law. In: GRUR International, vol. 70(8) (2021), pp. 731–743, p. 731.

doi: 10.46282/bpf.2025.35

Many studies[10] have dived into the problem of (non-)functioning of action for damages in the EU. It is a well-known fact that the number of actions is far from the desired level, especially when it comes to actions from (end) consumers[11].
This paper aims to contribute to the discussion. From the lot[12], it chooses a legal issue stemming from the national (Slovak) legal order, showing how this may hinder actions for damages, stand-alone actions in particular. The question asked is as follows: How are stand-alone actions for damages hindered by interpretation of procedural rules of the Slovak procedural code?
In order to answer the questions, the paper is organized as follows. First, we will present the legal playground, showing how the Damages Directive was implemented. Second, we will present how the interpretation of certain procedural rules stopped stand-alone actions in Slovakia; and whether this is a correct interpretation of the procedural rules, Slovak-wise as well as EU-wise. We will sum up the findings and answer the research questions in the Conclusion.

Implementation of the Damages Directive in Slovakia

When the Damages Directive was adopted, it was proposed by Blažo to complexly implement it into the Slovak legal order.[13] In other words, that a complex transposition into several acts of law will be more consistent than adopting a brand new act.[14] We share the Blažo's view, as the Damages Directive "*sets out certain rules necessary to ensure that anyone who has suffered harm caused by an infringement of competition law by an undertaking or by an association of undertakings can effectively exercise the right to claim full compensation for that harm from that undertaking or*

[10] PISZCZ, Anna: Introduction to the issues of the implementation of the EU Damages Directive in CEE countries. In: PISZCZ, Anna (ed.). Implementation of the EU Damages Directive in Central and Eastern European Countries. Warsaw: University of Warsaw, Faculty of Management Press, 2017. P. 13-23. ISBN 978-83-65402-52-3.
[11] FERRO, Miguel Sousa: Consumer Antitrust Private Enforcement in Europe. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 13, No. 8 (2022), p. 578-593, p. 578.
[12] There are certainly other issues, such as how to transpose the concept of undertakings into strict procedural rules on passive legitimation. SIAKKA, Tatiana: Case C-724/17 Vantaan kaupunki v Skanska Industrial Solutions: Transposition of the Concept of an 'Undertaking' into Civil Damages Actions. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 10, No. 8 (2019), 479-481, p. 480. FREUND, Benedikt: Reshaping Liability – The Concept of Undertaking Applied to Private Enforcement of EU Competition Law. In: GRUR International, vol. 70(8) (2021), pp. 731–743.
Another issue is the standard of proof. PROMPERS, Anke, ROMKENS, Ellen, BOUMAN, Aron. Two Paths of Enforcement, Procedural Autonomy and the Risk of Fragmentation. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 14, No. 8 (2023).
[13] BLAŽO, Ondrej: Directive on Antitrust Damages Actions and Current Changes of Slovak Competition and Civil Law. In: YEARBOOK of ANTITRUST and REGULATORY STUDIES, vol. 8(12) (2015), p. 259-272. DOI: 10.7172/1689-9024.YARS.2015.8.12.12
[14] Ibid., p. 272.

doi: 10.46282/bpf.2025.35

association."[15] Therefore, it does not regulate a brand new area; it rather aims to amend, or to specify, existing rules, mainly of procedural nature.
Nevertheless, the Damages Directive was, in Slovakia, implemented into a brand new act, namely Act No. 350/2016 Coll. on Some of the Rules of Enforcement of Claims for Damages Arising from Violation of the Law of Competition, as amended ("***Act 350/2016***"). This method of implementation is an easy one for the legislator; however, it is to the detriment of the legal system as whole.[16] Most of the text of the Damages Directive was simply put into the Act 350/2016.[17]
This is a shame, in particular due to the fact that, shortly before the implementation period passed, there was a recodification of courts' procedural rules. There are three different Codes: (i) Act No. 160/2015 Coll. Civil Dispute Procedural Code, as amended ("***CDPC***"); (ii) Act No. 161/2015 Coll. Civil Non-Dispute Procedural Code, as amended; (iii) Act No. 162/2015 Coll. Administrative Courts' Procedural Code, as amended ("***ACPC***"). When it comes to cases related to the application of competition rules, there is a special jurisdiction designated in both CDPC[18] and ACPC[19]. However, these are not the same courts and, interestingly, also the particular supreme court dealing with a possible (extraordinary) appeal will be different: the Supreme Court of the Slovak Republic according to CDPC, the Supreme Administrative Court of the Slovak Republic according to the ACPC.

No Stand-Alone Actions for Damages in Slovakia

Actions for damages are, from the procedural point of view, governed by the CDPC. There are two provisions related to prejudiciality, which proved to be of vital importance.
Pursuant to Section 193 of the CDPC (titled "Court is bound by other decisions"), a Slovak general court is "*bound by the decision of the competent authorities that a criminal offense, misdemeanor, or other administrative offense punishable under a special regulation has been committed, and by the decision on personal status, the establishment or dissolution of a company*." (NB: underlining added).

[15] Article 1 (1) of the Damages Directive.
[16] BLAŽO, Ondrej: Slovakia. In: PISZCZ, Anna (ed.). Implementation of the EU Damages Directive in Central and Eastern European Countiers. Warsaw: University of Warsaw, Faculty of Management Press, 2017, p. 247-262. ISBN 978-83-65402-52-3, p. 249.
[17] Ibid., p. 261.
[18] Section 27 of the CDPC gives the jurisdiction to Municipal Court Bratislava III; this applies to cases from the whole territory of the Slovak Republic.
[19] Section 15 od the ACPC gives the jurisdiction to Administrative Courts in Bratislava, again, having jurisdiction over the whole territory of the Slovak Republic.

doi: 10.46282/bpf.2025.35

Pursuant to Section 194(1) of the CDPC (titled "Prejudiciality"), a court "*may assess a matter over which another public authority other than the authority referred to in Section 193 has jurisdiction but may not decide on it*." (NB: underlining added).
The quoted provisions, interpreted in a literal and unsystematic way, led to the conclusion presented in the following judgement.

3Obdo/108/2019 Union zdravotná poisťovňa, a.s. vs. Detská fakultná nemocnica s poliklinikou Banská Bystrica[20]

Claimant in this stand-alone action was a private health insurance company: Union, health insurance company, joint-stock company ("***Union Insurance Company***"); who claimed that a hospital participated in a meeting of the Association of State Hospitals, where an allegedly prohibited agreement was made which the defendant allegedly abused, as well as abusing his dominant position in the healthcare provider market. This resulted in the defendant's termination of the Healthcare Provision Agreement and damage for the Union Insurance Company.[21]
The case went from a district court, an appellate court to the Supreme Court of the Slovak Republic ("***Supreme Court***"). This court, while assessing the decision of the appellate court, stated that the scope of issues within the meaning of Section 193 CDPC in the sense that it cannot make a preliminary ruling on them.[22] "*It follows from the above interpretation that there is no jurisdiction to assess, in an action for damages caused by a breach of competition law, as a preliminary question, a breach of competition law as the basis for a claim within the meaning of Section 193 in conjunction with Section 194(1) of the CDPC, as well as within the meaning of European law, since a competition offense (which is another administrative offense) is stated in Section 193 of the CDPC, as one of the cases that the court cannot resolve as a preliminary ruling*"[23].
In other words, Slovak courts may not assess whether there is an abuse of dominant position or anticompetitive agreement as long as there is no precedent decision of a relevant authority, mainly the EC or Antimonopoly Office of the Slovak Republic, ("***AMO***"). The Supreme Court considers these questions to be out of the competence of courts.
The Union Insurance Company lodged a constitutional complaint against this finding which was, unfortunately, rejected by the Constitutional Court of the Slovak Republic ("***Constitutional Court***").[24] The Constitutional Court confirmed the interpretation of the Supreme Court, stating that the existence of competition law infringement is an

[20] Decision of the Supreme Court of the Slovak Republic from 24.06.2020, 3Obdo/108/2019 Union zdravotná poisťovňa, a.s. vs. Detská fakultná nemocnica s poliklinikou Banská Bystrica („***3Obdo/108/2019 Union***").
[21] Ibid., para. 5.
[22] Ibid., para 44.
[23] Ibid., para 50.
[24] Order of the Constitutional Court of 2 December 2021, case No II. ÚS 564/2021.

doi: 10.46282/bpf.2025.35

exclusive competence of competition authorities.[25] "*In the case of the interpretation chosen by the complainant, it would be possible to hold the alleged violator of public (competition) law, who has not been recognized as guilty of a specific unlawful act by a final decision of the competent public authority (competition authority) guilty of a specific unlawful act, it would be possible to infer private law liability for an act which it is presumed not to have committed until the competition authority, by its final authoritative decision, states the contrary*".[26]
The correctness of the Supreme Court's findings (confirmed by the Constitutional Court) is doubtful. We will put forward a handful of arguments why, divided into, first, interpretation of Slovak law as such, second, interpretation taking into account the sources of EU law.

Criticism from the Slovak perspective

The first argument lies in the non-application of the obligation to stay the procedure by courts in the *Union Insurance Company* cases. Even if we accept that the Slovak courts had doubts regarding their competence to assess anticompetitive practices, they should have stayed the procedure and asked the relevant authority to assess them. Section 162(1)(a) of the CDPC states that the court shall (!) stay proceedings if the decision depends on the question which the court is not allowed to solve. This is a case of classic prejudiciality.[27] As pointed out by Blažo[28], neither court found it necessary to stay the procedure pursuant to Section 162(1)(a) CDPC. The procedure should have been stayed until the final and lawful decision on the preliminary question.[29]
In this regard, it is interesting to note that the Supreme Court pointed out Section 162(1)(a) of the CDPC[30], however, did not suggest that the lower instance courts should have stayed the procedure.
Second argument is related to the existence of *amicus curiae* provision in CDPC. Pursuant to Section 94 (1) CDPC, the EC and the AMO may submit statements

[25] Ibid., para 14.
[26] Ibid.
[27] KOTRECOVÁ, Alexandra, ŠTEVČEK, Marek. In: Števček et al. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-629-6, p. 617.
[28] BLAŽO, Ondrej. PRIVATE (NON-)ENFORCEMENT OF COMPETITION LAW IN SLOVAKIA. In: EU AND COMPARATIVE LAW ISSUES AND CHALLENGES SERIES ECLIC, vol. 8 (2024), p. 40-69, p. 49.
[29] KOTRECOVÁ, Alexandra, ŠTEVČEK, Marek: § 162. In: Števček et al. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. P. 615-626. ISBN 978-80-7400-629-6, p. 617.
[30] "*The court is bound by this scope* [of matters stated in Section 193 CDPD] *in the sense that it cannot even make a preliminary ruling on these issues. In a situation where the court cannot continue the proceedings without resolving these issues, it shall suspend the proceedings and continue them only after the obstacle to jurisdiction has been removed (Section 162 of the CDPC)*". 3Obdo/108/2019 Union, para. 50.

doi: 10.46282/bpf.2025.35

pursuant to a special regulation, which shall be[31] Article 15 of Regulation 1/2003[32]. Section 94 (2) CDPC states that "*In proceedings in which the court applies the provisions of competition law, the* [AMO] *may submit written statements on legal issues or factual issues directly related to the case under consideration.*" What would be the purpose of this provision, if not helping the court out in stand-alone actions? In follow-on actions, there is already a decision of competition authority, therefore, it is not fruitful to ask the AMO for its position; the AMO has already stated its position in the decision.[33]

Naturally, the AMO may give a helping hand towards other aspects of the case, such as existence of damage, its calculation etc. However, in our view, this is not a competition-specific issue that could justify pointing out to the AMO (or the EC) exclusively. Finding expert opinions is a general competence of civil courts. "*If it is necessary to assess facts that require expert knowledge, the court shall, upon request, seek an expert opinion from a professionally competent person*."[34] "*If the decision depends on the assessment of facts requiring scientific knowledge and the procedure under Section 206 is insufficient due to the complexity of the issues under consideration, the court shall, upon request, order expert evidence and appoint an expert*."[35]

Moreover, with respect to judicial review of AMO's decisions, these are not heard by civil courts pursuant to CDPC, but by administrative courts governed by different procedural rules, ACPC. Thus, if an AMO's decision is challenged, the AMO will be in the position of defendant, not *amicus curiae*.

Criticism from the EU perspective

Firstly, Article 6 of Regulation 1/2003 states that national courts shall (!) have the power to apply articles 101 and 102 TFEU. Therefore, at least with respect to private enforcement of EU competition law (antitrust part), there is an explicit empowerment for national courts, in a directly applicable regulation. Should Slovak courts feel uncertain as to how to apply this provision and if it covers also stand-alone

[31] Section 94 (1)CDPC uses a blank reference. BLAŽO, Ondrej. In: Števček et al. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-629-6, p. 346.

[32] Council Regulation (EC) No 1/2003 of 16 December 2002 on the implementation of the rules on competition laid down in Articles 81 and 82 of the Treaty ("**Regulation 1/2003**").

[33] BLAŽO, Ondrej: § 94. In: Števček et al. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. P. 345-350. ISBN 978-80-7400-629-6, p. 349.

[34] Section 206 of the CDPC.

[35] Section 207 of the CDPC.

doi: 10.46282/bpf.2025.35

actions, they might have asked a preliminary question to the CJEU pursuant to Article 267 TFEU.[36]

Second, Articles 101 and 102 TFEU produce direct effects.[37] With respect to principles of equivalence and effectiveness (mainly the latter), national procedure rules should enable protection of rights arising from EU law. This also applies to Article 101 TFEU, as already established in the case C-453/99 *Courage*[38]. Article 101 TFEU "*contains an implicit right for persons affected by a breach of competition law to claim damages from the infringer*."[39] It is doubtful that this effective protection is enabled if stand-alone actions are not allowed. Bearing in mind that neither the EC nor the AMO are obliged to start administrative procedure, even if they receive a qualified complaint from a consumer.[40]

Third, we believe that the interpretation is at odds with several provisions of the Damages Directive. Act 350/2016 was not used to a great extent in the *Union Insurance Company* case, due to temporary provisions. Pursuant to Section 23 of the Act 350/2016, this Act is applicable to claims arising after 26 December 2016; and to procedures commence after 26 December 2016.

Damages Directive states that:

- "*National courts* [...] *have an equally essential part to play in applying the competition rules (private enforcement).*"[41]
- "*Actions for damages are only one element of an effective system of private enforcement of infringements of competition law and are complemented by alternative avenues of redress, such as consensual dispute resolution and public enforcement decisions that give parties an incentive to provide compensation*."[42]
- "*To ensure effective private enforcement actions under civil law and effective public enforcement by competition authorities, both tools are required to interact to ensure maximum effectiveness of the competition rules*." [43]

[36] This was also pointed out by BLAŽO, Ondrej: PRIVATE (NON-)ENFORCEMENT OF COMPETITION LAW IN SLOVAKIA. In: EU AND COMPARATIVE LAW ISSUES AND CHALLENGES SERIES ECLIC, vol. 8 (2024), p. 40-69, p. 53.

[37] This is also confirmed by Rec. 3 of the Damages Directive.

[38] Case C-453/99. Judgment of the Court of 20 September 2001. *Courage Ltd v Bernard Crehan and Bernard Crehan v Courage Ltd and Others*. ECLI:EU:C:2001:465.

[39] FRANCK, Jens- Uwe: Striking a Balance of Power between the Court of Justice and the EU Legislature: The Law on Competition Damages Actions as a Paradigm. In: European Law Review, vol. 43 (2018), p. 837-857, p. 840.

[40] See Section 16(2) of the Act No. 187/2021 Coll. On Protection of Competition, as amended („***APC***").

[41] Rec. 3 of the Damages Directive.

[42] Rec. 5 of the Damages Directive

[43] Rec. 6 of the Damages Directive

doi: 10.46282/bpf.2025.35

- "*Member States shall ensure that any natural or legal person who has suffered harm caused by an infringement of competition law is able to claim and to obtain full compensation for that harm*."[44]
- "*In accordance with the principle of effectiveness, Member States shall ensure that all national rules and procedures relating to the exercise of claims for damages are designed and applied in such a way that they do not render practically impossible or excessively difficult the exercise of the Union right to full compensation for harm caused by an infringement of competition law*."[45]

Although the Damages Directive does not explicitly require that stand-alone actions shall be possible, we believe that it is implicitly required, at least by the quoted provisions.

Conclusion

Public enforcement of competition law, although used more frequently within the EU, shall be accompanied by private enforcement. Otherwise, the enforcement of EU competition law, as well as national competition law is threatened. Taking into account the lack of obligation to investigate a possible infringement of competition law by the EC and the AMO, stand-alone actions may be the only one tool left for damaged parties. This paper outlines how difficult it is for stand-alone actions for damages to be successful, focusing on one legal cause for this difficulty.

The research question was formulated as: how are the stand-alone actions for damages hindered by interpretation of procedural rules of the Slovak procedural code? The Supreme Court interpreted certain Slovak procedural rules (namely Sections 193 and 194 CDPC) in such a way that stand-alone actions are practically impossible. The *Union Insurance Company* case, delivered by the Supreme Court and confirmed by the Constitutional Court, shows that a precedent administrative decision is necessary. We put forward several arguments, stemming from Slovak law as well as EU law, showing how wrong this interpretation is.

Stand-alone actions are non-functioning in Slovakia - is there a way forward? We believe so. The solution is rather simple. The Slovak civil courts should re-interpret the relevant procedural provisions in order to enable stand-alone actions, using preliminary procedure pursuant to Article 267 TFEU if necessary. However, even this simple solution would require an entrepreneurial damaged party, who would be willing to claim damages under currently impossible conditions, thus giving Slovak courts another case that they may assess.

Private enforcement of competition law is far from its potential, the *status quo* being caused by many (legal and non-legal) reasons. We believe that certain legal

[44] Article 4 (1) of the Damages Directive

[45] Article 4 of the Damages Directive.

doi: 10.46282/bpf.2025.35

hindrances, identified hereby, should be erased, thus leaving the road for private claimants a little bit safer.

Bibliography

1. BLAŽO, Ondrej: § 94. In: Števček et al. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. P. 345-350. ISBN 978-80-7400-629-6.
2. BLAŽO, Ondrej: Directive on Antitrust Damages Actions and Current Changes of Slovak Competition and Civil Law. In: YEARBOOK of ANTITRUST and REGULATORY STUDIES, vol. 8(12) (2015), p. 259-272.
3. BLAŽO, Ondrej: PRIVATE (NON-)ENFORCEMENT OF COMPETITION LAW IN SLOVAKIA. In: EU AND COMPARATIVE LAW ISSUES AND CHALLENGES SERIES ECLIC, vol. 8 (2024), p. 40-69.
4. BLAŽO, Ondrej: Slovakia. In: PISZCZ, Anna (ed.). Implementation of the EU Damages Directive in Central and Eastern European Countiers. Warsaw: University of Warsaw, Faculty of Management Press, 2017, p. 247-262.
5. DUNNE, Niamh: Antitrust and the Making of European Tort Law. In: Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 36, No. 2 (2016), pp. 366–399.
6. FERRO, Miguel Sousa: Consumer Antitrust Private Enforcement in Europe. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 13, No. 8 (2022), p. 578-593.
7. FRANCK, Jens- Uwe: Striking a Balance of Power between the Court of Justice and the EU Legislature: The Law on Competition Damages Actions as a Paradigm. In: European Law Review, vol. 43 (2018), p. 837-857.
8. FREUND, Benedikt: Reshaping Liability – The Concept of Undertaking Applied to Private Enforcement of EU Competition Law. In: GRUR International, vol. 70(8) (2021).
9. KOTRECOVÁ, Alexandra, ŠTEVČEK, Marek: § 162 In: Števček et al. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016. P. 615-626. ISBN 978-80-7400-629-6.
10. PAIS, Sofia Oliveira, PISZCZ, Anna: Package on Actions for Damages Based on Breaches of EU Competition Rules: Can One Size Fit All?. In: YEARBOOK of ANTITRUST and REGULATORY STUDIES, vol. 7, no. 10 (2014), p. 209- 234.
11. PISZCZ, Anna: Introduction to the issues of the implementation of the EU Damages Directive in CEE countries. In: PISZCZ, Anna (ed.). Implementation of the EU Damages Directive in Central and Eastern European Countries. Warsaw: University of Warsaw, Faculty of Management Press, 2017. P. 13-23. ISBN 978-83-65402-52-3.

doi: 10.46282/bpf.2025.35

12. PROMPERS, Anke, ROMKENS, Ellen, BOUMAN, Aron: Two Paths of Enforcement, Procedural Autonomy and the Risk of Fragmentation. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 14, No. 8 (2023), p. 475-482.
13. SIAKKA, Tatiana: Case C-724/17 Vantaan kaupunki v Skanska Industrial Solutions: Transposition of the Concept of an 'Undertaking' into Civil Damages Actions. In: Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 10, No. 8 (2019), 479-481.

Contact details

doc. JUDr. Mária T. Patakyová, PhD.
maria.patakyova5@flaw.uniba.sk
Institute of European Law, Faculty of Law, Comenius University in Bratislava the Slovak Republic

doi: 10.46282/bpf.2025.35

HOW THE EEA ENABLES INDIRECT PARTICIPATION IN THE EU'S CFSP: THE CASE OF NORWAY [1] [2]

Igor Sloboda[3]

Abstract : The European Economic Area (EEA) extends the European Union (EU) internal market to three European Free Trade Association (EFTA) states (EEA/EFTA states) and is commonly viewed as a predominantly economic integration framework. Recent geopolitical developments and the evolving EU security and defence agenda, however, raise the question of whether participation in the EEA can directly or indirectly serve as a channel for aligning the foreign and security policies of EEA/EFTA states with the objectives of the EU's Common Foreign and Security Policy (CFSP). The present article, through an analysis of legal acts, soft-law instruments, programmes, and strategies, focuses on the Kingdom of Norway which, as the only EEA/EFTA member state that is also a NATO member, possesses a well-developed defence industrial base and cooperates closely with the EU on security matters. On this basis, we then address the question of whether the EEA Agreement also gives rise to integration in the field of the CFSP.

Keywords: European Economic Area, European Union, Integration, Common Foreign and Security Policy, European Defense Fund

Introduction

The European Economic Area, established in 1994 on the basis of the 1992 Agreement on the European Economic Area, is a unique system of regional cooperation which, compared to other regional cooperation organizations, is particularly closely linked to the European Union. The EEA has created a homogeneous economic area guaranteeing the free movement of goods, persons, services, and capital. The EEA thus links the EU and the European Free Trade Association countries that are parties to the EEA Agreement and extends the EU internal market to these countries. As the EU is one of the pillars of the EEA, its future development is closely linked to that of the EU itself. However, this may result in

[1] This paper is an output of the project UK/1378/2025 Differentiation within the European Union – Challenges and Perspectives of the Legal Order

[2]The article was originally presented at the conference Bratislava Legal Forum 2025 under the title Is The European Economic Area Asleep Too ? Challenges of Linking EU Objectives With The Legal Framework Of The EEA

[3]Comenius University Bratislava, Faculty of Law, Institute of European Law

doi: 10.46282/bpf.2025.36

certain disparities with EEA/EFTA states on several levels. Originally an economic integration mechanism, the EEA has gradually become a platform enabling participation in non-economic EU policies, including security and defense through soft-law and program participation. Although the EEA includes Liechtenstein, Iceland, and Norway, only Norway plays a substantial role in security and defense cooperation with the EU due to its NATO membership, developed defense industry, and participation in defence funding instruments. This article analyzes Norway's participation in the common foreign, security, and defense policy through the instruments offered under the current legal framework of the EEA Agreement. On the one hand, this does not apply to the CFSP itself, but within the framework of enhanced cooperation, there are possibilities for indirectly establishing cooperation in this area even through the framework of the EEA Agreement. The question we seek to answer in the present article is: Does Norway's involvement through EU programmes constitute de facto CFSP integration beyond the EEA's legal scope? In accordance with this research question, we will test the following hypothesis: Norway's programme-based cooperation with the EU effectively extends the EEA beyond economic integration, without a formal revision of the Agreement. We will focus on these possibilities in the following chapters through analysis, comparison, and synthesis of legislation, soft law, and professional literature. The structure of this article is as follows: in the first chapter, we will define the theoretical and legal basis of Norway's relationship with the CFSP; in the second chapter, we will describe and characterize the European Defense Fund, which we will follow up on in the third chapter, where we will focus on Norway's participation in the fund. In the fourth chapter, we will look at the possibilities of extending the EEA Agreement to the CFSP, and in the final chapter, we will summarize our findings and draw conclusions.

The Kingdom of Norway's relationship to the EU's common foreign, security and defense policy – theoretical and legal aspects

The pragmatic solution selected by Norway to delineate its relationship to the European integration process, while preserving the utmost degree of autonomy, is through membership in the European Economic Area (hereinafter referred to as the "EEA"), of which it is a member in conjunction with Iceland, Liechtenstein, and the EU. As stated in the introduction, the EEA essentially integrates Norway into the EU single market[4] and extends this cooperation to other areas[5], including those that go beyond the four freedoms of the market.[6]

[4] Article 1 par. 1 and par 2 (a) – (d) EEA Agreement
[5] Article 1 par. 2 (e) and (f) EEA Agreement
[6] Article 78 EEA Agreement

doi: 10.46282/bpf.2025.36

Norway is widely regarded as the EU's most significant security and defence collaborator. This close cooperation is predicated on a foundation of common values and shared interests. In practical terms, this is reflected, for example, in the adoption of a common position when taking restrictive measures against third countries.[7]
However, the EEA Agreement does not contain any provisions directly related to the common foreign, security, and defense policy (hereinafter referred to as "CFSP"). In general terms, Norway's involvement in the EEA is limited to a "dialogue" with the CFSP, which does not in itself commit it to participating in the CFSP.[8] It is acknowledged that this dialogue may be conducted in a number of ways. Despite the exclusion of the CFSP from the scope of the Agreement, there are possibilities for states to establish a certain degree of cooperation in this area within the current legal framework.
One method of establishing cooperation in the field of CFSP under the EEA Agreement is through the implementation of specific programmes. The sixth part of the European Economic Area (EEA) Agreement provides comprehensive regulation of forms of cooperation that fall outside the remit of the four freedoms. The preliminary provision of this section comprises a list of areas in which the contracting parties to the Agreement may establish, strengthen, and expand their cooperation.[9] A fundamental component of this section of the EEA Agreement is the provision that enables EEA/EFTA Member States to engage and participate in a number of European Union programmes.[10] This opportunity is considered to be a significant instrument in facilitating their integration into the single market, while also contributing to the enhancement of cooperation between the EU and the respective countries in multiple domains.[11] These programmes form part of the EU's multiannual financial framework, which delineates priority areas for funding over a period of several years in accordance with the EU's political objectives and priorities.[12]

[7] Security and Defence partnership between the European Union and Norway par. 3
[8] Alyson J.K. Bayles and Baldur Thorhallsson: "Iceland and the European Security and Defence Policy," in *The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy*, eds. Alyson J.K. Bailes, Gunilla Herolf, Bengt Sundelius (Oxford: Oxford University Press, 2006) p. 328
[9] Article 78 EEA Agreement
[10] Article 80 EEA Agreement
[11] EEA Agreement A commentary p. 758 par. 3
[12] For example: Multiannual financial framework: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/29/multiannual-financial-framework, Council Regulation (EU, Euratom) 2020/2093 of 17 December 2020 laying down the multiannual financial framework for the years 2021 to 2027, Council Regulation (EU, Euratom) 2024/765 of 29 February 2024 amending Regulation (EU, Euratom) 2020/2093 laying down the multiannual financial framework for the years 2021 to 2027

doi: 10.46282/bpf.2025.36

The EEA/EFTA Member States have negotiated participation in several programmes in the current multiannual financial framework, in line with their priority areas of cooperation. One or more EEA/EFTA states participate in 15 programmes under the multiannual financial framework for 2021-2027, either fully or partially. The following programmes are available: Horizon Europe, European Defence Fund, Digital Europe, LIFE, Erasmus+, European Solidarity Corps, ESF+/EaSI, Single Market Programme, EU Civil Protection Mechanism, EU Space Programme, Creative Europe, EU4Health, ASAP, EDIRPA.[13] Despite the heterogeneity of these programmes, encompassing numerous thematic domains, they constitute a modest fraction of the aggregate EU programme portfolio.[14] A considerable proportion of these programmes pertain to domains that do not fall squarely within the purview of the EEA Agreement, such as the CFSP and the common agricultural and fisheries policies. Alternatively, they are associated with the Structural Funds, a domain in which the EEA/EFTA states have elected not to participate.[15] The participation of EEA/EFTA Member States in current EU programmes is not consistent and varies from case to case. For the purposes of this article, however, it is important to note that despite the exclusion of the CFSP from the scope of the EEA Agreement, it is precisely through the possibility of participating in EU programmes that EEA/EFTA member states can participate in programmes that fall under the CFSP and thus indirectly participate in it. In accordance with the prevailing multiannual financial framework, Norway is the sole EEA/EFTA member state participating in CFSP programmes.[16] Specifically, these are three programs: the European Defense Fund[17], ASAP (aimed at supporting the increase of ammunition production capacities)[18], and EDIRPA (aimed at supporting cooperation between member states in the joint procurement of defense equipment).[19]

A secondary method of indirect participation in the CFSP under the EEA is through various "policy initiative packages." In light of the legislative and institutional connections with the EU, these initiatives fall within the powers delineated in the

[13] More on: https://www.efta.int/eea-relations-eu/policy-areas/horizontal-policies/eu-programmes-eea-efta-participation

[14] More on: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/29/multiannual-financial-framework

[15] EEA Agreement A commentary p. 759 par. 5

[16] More on: https://www.efta.int/eea-relations-eu/policy-areas/horizontal-policies/eu-programmes-eea-efta-participation

[17] More on: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf-official-webpage-european-commission_en?prefLang=fr

[18] More on: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/asap-boosting-defence-production_en

[19] More on: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/edirpa-addressing-capability-gaps_en

doi: 10.46282/bpf.2025.36

EU's founding treaties. However, it should be noted that these powers do not necessarily take into account the scope of the EEA or the interests of EFTA states.
In general, legislation adopted by the EU that is relevant to the EEA is transposed by EEA/EFTA states into their national legal systems. It is then interpreted in accordance with the Treaties. The question of whether the legislation that has been adopted falls within the scope of the EEA Agreement and will be incorporated into it is then within the competence of the EEA Joint Committee, which may reject or approve the adopted legislation. In recent years, there has been an observable tendency in the legislation adopted by the EU that could be characterised as "competence creep." With regard to the EEA, this primarily pertains to instances where legislation that has been adopted is categorised as pertinent to the EEA, despite its clear extension beyond the scope of the EEA Agreement.
The EU's internal security policy on counter-terrorism and the European Security Program can therefore facilitate a coordinated utilisation of rules or measures within the domains of the internal market, justice and home affairs, defence, and external action. Such extensive policy initiatives have the potential to engender substantial political, practical, and legal challenges for Norway and other EFTA states. This has precipitated an imperative to conclude a number of accords with the EU in various policy domains, most notably in the areas of justice and home affairs, and defence and security.[20] In the domain of defence and security, Norway and the EU have entered into a series of cooperative accords and political dialogue agreements. These include the Memorandum of Understanding on Engagement in the EU's Nordic Battle Group[21], the Cooperation Agreement that establishes a broad framework for collaboration within the European Defence Agency (EDA)[22], and the Agreement on Norway's Involvement in EU Civilian and Military Operations.[23] In the domain of security and defence, Norway has not concluded a single comprehensive umbrella agreement such as the EEA Agreement or Schengen. Nevertheless, these accords signify substantial political connections with the EU. Participation in the European Defence Agency (EDA) since 2006 has also been of considerable importance in terms of the Norwegian defence industry's significant market presence. Since 2014, the EEA Agreement has incorporated comprehensive regulations on defence procurement under the auspices of the Defence and Security Procurement

[20] EEA Agreement A commentary p. 63
[21] More on: https://tap.mk.gov.lv/doc/2005/AIMss_310114.431.pdf
[22] More on: https://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/aa---eda---mod-norway-07-03-06.pdf
[23] Agreement between the European Union and the Kingdom of Norway establishing a framework for the participation of the Kingdom of Norway in European Union crisis management operations, more on: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A22005A0314%2802%29

doi: 10.46282/bpf.2025.36

Directive.[24] The EDA has developed a suite of tools to facilitate the implementation of the directive by contracting states. The overarching objective of the EDA Supply Chain Action Plan is to provide support to industry by addressing supply chain issues in a comprehensive manner with a view to promoting the creation of a globally competitive European defence equipment market.[25]

European Defense Fund

The establishment of the European Defense Fund (henceforth referred to as "EDF") can be traced back to the preceding three years in direct connection with the war in Ukraine. In the 2016 State of the Union Address, the then President of the European Commission, Jean-Claude Juncker[26], emphasised the necessity for the EU to be capable of protecting and strengthening its defence capabilities. In light of these developments, the European Commission unveiled an Action Plan for European Defense at the conclusion of 2016.[27] The proposed measures were centred on addressing the capabilities and support requirements of the European defence industry. The strategy was founded on three complementary pillars: the establishment of a European Defense Fund, the promotion of investment in the defense supply chain, and the reinforcement of the single market in the field of defense, where fragmentation and inadequate industrial cooperation had been identified. [28]

The Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a European Defense Industry Program to support the competitiveness and innovation capacity of the Union's defense industry was adopted on 18 July 2018.[29] The objective of the legislation was to: It is vital to provide support for the competitiveness, efficiency and innovative capacity of the defence industry across the Union, thereby contributing to the Union's strategic autonomy. This can be achieved by supporting activities in their development phase, promoting and encouraging cooperation

[24] Directive 2009/81/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of procedures for the award of certain works contracts, supply contracts and service contracts by contracting authorities or entities in the fields of defence and security, and amending Directives 2004/17/EC and 2004/18/EC

[25] EEA Agreement A commentary p. 64

[26] European Commission: State of the Union 2016: "Towards a better Europe – a Europe that protects, empowers and defends", 14 September 2016.

[27] European Commission: Communication from the European Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: European Defense Action Plan, 30 November 2016

[28] Ibidem p. 2 and 5

[29] Regulation (EU) 2018/1092 of the European Parliament and of the Council of 18 July 2018 establishing the European Defense Industry Development Program to support the competitiveness and innovation capacity of the Union's defense industry

doi: 10.46282/bpf.2025.36

between companies, including SMEs and mid-cap companies, across the Union, and cooperation between Member States in the development of defence industry products or technologies. Such measures would serve to strengthen and improve the agility of defence supply and value chains, while enhancing the standardisation and interoperability of defence systems. In order to promote the optimal utilisation of defence research outcomes and facilitate post-research development, it is essential to enhance the competitiveness of the European defence industry within both the domestic and global markets. This objective can be pursued, when appropriate, through consolidation measures.[30] To this end, €500 million in funding was allocated for the period from January 1, 2019, to December 31, 2020.[31]

This Regulation was subsequently repealed and replaced by Regulation (EU) 2021/697 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing the European Defence Fund and repealing Regulation (EU) 2018/1092.[32] The initial distinction from the preceding legislation was, notably, the synchronisation of the EDF's financial cycle with the span of the multiannual financial framework – in this instance, spanning the years 2021 to 2027. [33] The second was an increase in the budget to almost €8 billion,[34] which was divided between research actions (€2.651 billion) and development actions (€5.302 billion). [35]

Participation of the Kingdom of Norway in the European Defense Fund

Of the three EEA/EFTA member countries, Norway is the only one with a developed defence industry. It is therefore logical that, from a practical point of view, it is the only country participating in defence programmes within the EEA.

Norway's involvement in the programme that preceded the European Defence Industry Development Programme is documented, specifically the so-called Preparatory Action in the field of defence industry from 2017 to 2019.

Consequently, in June 2018, the European Commission adopted a proposal for a regulation on the EDA, Article 5 of which also permitted the involvement of EFTA and

[30] Ibidem Article 3 (a) – (c)

[31] Ibidem Article 4

[32] Regulation (EU) 2021/697 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing the European Defense Fund and repealing Regulation (EU) 2018/1092

[33] For example: Multiannual Financial Framework: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/29/multiannual-financial-framework, Council Regulation (EU) 2020/2093 of 17 December 2020 laying down the multiannual financial framework for the years 2021 to 2027 and Council Regulation (EU) 2024/765 of 29 February 2024 amending Regulation 2020/2093 laying down the multiannual financial framework for the years 2021 to 2027

[34] Article 4(1) of Regulation (EU) 2021/697 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing the European Defence Fund and repealing Regulation (EU) 2018/1092

[35] Ibidem Article 4(2)(a) and (b)

doi: 10.46282/bpf.2025.36

EEA associated countries. However, in November 2018, the Council of the EU imposed restrictions on the application of this paragraph. The decision was taken that "*since the proposed regulation forms part of a package of proposals related to the MFF, all provisions with budgetary implications or of a horizontal nature have been removed and are therefore excluded from the partial general approach aimed at achieving further progress on the MFF*." Despite the fact that the issue of associated countries is not directly related to the MFF, the provisions concerning third countries to be considered as associated countries within the framework of the Fund (Article 5) have also been postponed until agreement on the MFF is reached. From a Norwegian perspective, the linkage of the formal recognition of associated countries to the general discussion on the MFF was particularly unfortunate, as it impeded the planning and preparation of both the government and industry.[36] At the time, the decision can be understood to be primarily informed by the circumstances that arose in the aftermath of the Brexit referendum.

In 2019, the Norwegian Ministry of Defence received an analysis prepared by the consulting and auditing firm BDO. This analysis assessed the benefits and risks of Norway's participation in the EDF. The report concluded that, in the long term, it would be more costly for Norway not to participate in the EDF than to participate in it. The report's conclusions indicate that participation in the EDA would have several beneficial effects. Firstly, it would strengthen political dialogue and coordination with the EU. Secondly, it would enable the evaluation of previous investments in research and development. Thirdly, it would promote the international competitiveness of the Norwegian defence industry. Conversely, the report indicates that a decision not to participate in the EDF would risk a decline in Norwegian defence exports to the EU of up to approximately 60% over time.[37] This decline would have a negative impact not only on the economy but also on Norway's national security. Following a thorough examination of the available evidence, it appears that Norway made endeavours towards the EU, seeking to persuade the pertinent institutions to rescind the restriction stipulated in Article 5. The objective of this initiative was to facilitate the involvement of the Norwegian defence industry within the ambit of the EDA. The EU Committee of Permanent Representatives finally lifted this restriction on 28 September 2020. In this regard, Norway was able to commence participation in the EDF immediately upon fulfilling the formal criteria.[38]

As regards the use of European Union budget funds for benefits intended for third countries, the European Defense Fund Regulation (hereinafter referred to as the

[36] Friis, K.: The European Defence Fund and Norway, Norwegian Institute of International Affairs, Policy brief 13/2020 p. 3

[37] Ibidem p. 3 and 4

[38] Ibidem p. 4

doi: 10.46282/bpf.2025.36

"EDF") of April 2021 stipulates that, in addition to third countries that are members of the European Economic Area (EEA)[39] , only entities established in EU Member States or associated countries are eligible for EDF grant schemes, provided that they are not controlled by third countries or their entities.[40] In the case of exceptions to this rule, unauthorized access by non-associated third countries or entities controlled by them to classified information related to projects supported by the fund is expressly prohibited.[41] Although these restrictions are justified from the perspective of taxpayers in EU and EEA member states, the regulation also restricts access to the EDF for companies based outside the EU, as well as for their subsidiaries established in the EU or partners linked through a shareholder structure.[42] Particularly controversial in the transatlantic context was the provision that ownership of intellectual property and results generated with EDF support must remain in the EU or an associated country. [43] However, the list of projects funded by the Preparatory Action on Defense Research and the Program to Support the Development of the European Defense Industry (predecessors of the EOF), published by the Commission in June 2020, included four projects involving EU subsidiaries controlled by entities from the US, Canada, and Japan.[44] The results of the first call for proposals under the EDF in July 2022 showed that of the 61 projects supported and approximately 700 entities involved (43% of which were SMEs), 35 entities were from Norway – the only country outside the EU that contributes to the general budget of the Union and also benefits from the ERF.[45]

However, the 'pay to play' logic, resulting from EEA membership, does not apply to the European Peace Facility (EPF). The EPF, as an off-budget instrument, supports military and defence activities in pursuit of the objectives of the common security and defence policy. The situation could be subject to change should the EDF be incorporated into the EU budget, as has been proposed by some in order to strengthen democratic oversight and budgetary control. The situation could be subject to change should the EDF be incorporated into the EU budget, as has been proposed by some in order to strengthen democratic oversight and budgetary

[39] Article 5 of Regulation (EU) 2021/697 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2021 establishing the European Defense Fund and repealing Regulation (EU) 2018/1092

[40] Ibidem Article 9 (1) and (3)

[41] Ibidem Article 9 (4)

[42] Blockmans, S.: Keeping up with the emerging European Defence Union: synchronising third country participation – Norwegian Institute of International Affairs, Research paper 2/2022 p. 8

[43] T. Nagy (ed.), 'One Step Closer: Towards Deeper and Wider EU Defence Partnerships', GLOBSEC Policy Institute

[44] European Commission press release of 15 June 2020: European Defense Fund: €205 million to support the EU's strategic autonomy and competitiveness

[45] European Commission press release of July 20, 2022: Defense industry: EU takes steps to invest €1.2 billion to support cooperation in 61 defense projects

doi: 10.46282/bpf.2025.36

control by the European Parliament. In the event of such a development, it could be expected that the EDF would also become more important from the perspective of the EEA states, as is the case with the EDF.[46]

Subheading Possibility of extending the scope of the EEA Agreement to the CFSP

In the preceding chapters, the potential for indirect cooperation has been delineated within the existing legal framework of the CFSP, the European Defense Fund, and Norway's involvement therein. However, the question remains whether, in view of the current geopolitical and security situation, it would be possible in the future to extend the scope of the EEA Agreement in its current wording to include the hitherto excluded area of CFSP. The primary solution that can be contemplated from the outset is the amendment of the EEA Agreement itself through the establishment of a new international agreement. As previously indicated in preceding chapters, a secondary solution would be to instigate and endorse a new comprehensive international agreement that would establish a coherent legal framework directly enabling the participation of EEA/EFTA member countries in the EU's CFSP. The third solution is offered by the EEA Agreement itself through a "revision procedure." Article 118(1) of the EEA Agreement states the following in this regard: "*If a Contracting Party considers that it would be useful in the interests of all the other Contracting Parties to develop the relations established by this Agreement by extending them to areas not covered by this Agreement, it shall submit a reasoned request to the other Contracting Parties within the EEA Council. The EEA Council may instruct the EEA Joint Committee to examine all aspects of the request and to report back. Where appropriate, the EEA Council shall take political decisions with a view to opening negotiations between the Contracting Parties*."[47] This is essentially a process similar to the revision procedure as set out in Article 48 TEU.[48] This provision is also referred to in specialist literature as the "*evolutionary clause*," which allows the contracting parties to develop the relations already governed by the EEA Agreement and to extend cooperation to areas not covered by the Agreement. This procedure is subject to the consent of the contracting parties in paragraph 2 of the provision in question: "*Agreements resulting from the negotiations referred to in paragraph 1 shall be subject to ratification or approval by the Contracting Parties in accordance with their own procedures*."[49] Could Article 118 of the EEA Agreement therefore serve as an

[46] Blockmans, S.: Keeping up with the emerging European Defence Union: synchronising third country participation – Norwegian Institute of International Affairs, Research paper 2/2022 p. 8

[47] Article 118 (1) EEA Agreement

[48] EEA Agreement A commentary p. 905

[49] Article 118 (2) EEA Agreement

doi: 10.46282/bpf.2025.36

appropriate instrument for revising the EEA Agreement, by means of which its scope would be extended to include the CFSP ?
However, any such extension would only be feasible if it concerned areas falling within the competence of the EU. Given the specific nature of the EEA legal order, any extension under Article 118 of the EEA Agreement would primarily concern the main areas of EU competence, i.e. those in which EU institutions such as the European Commission and the Court of Justice of the European Union have powers. It is therefore unlikely that Article 118 of the EEA Agreement could serve as a basis for extending the EEA to areas such as the CFSP, given its specific institutional arrangements within the EU legal system. Otherwise, this policy could take on a more supranational character within the EEA than it does in the EU itself.[50]

Conclusion

As was mentioned in the preceding chapters, the EEA establishes a distinctive system of regional cooperation that is particularly associated with the European Union in comparison to other regional cooperation organisations. Although the EEA Agreement does not directly apply to the CFSP, EEA/EFTA member states can participate indirectly through the instruments of the current legal framework by participating in various programmes, scientific projects and political initiatives. A notable example in this regard is Norway, which, in addition to being the only member of the EEA/EFTA EFTA member that is also a member of NATO, has become the EU's closest partner in the field of security and defence through a series of special agreements and memoranda, as repeatedly demonstrated by its joint approach to adopting restrictive measures towards third countries. Despite certain limitations, Norway is emerging as a proactive partner in the field of defence, actively participating not only in research projects financed by the European Defence Fund, but also ranking among the countries with the highest number of projects financed by this financial instrument. In light of the prevailing circumstances, it can be deduced that the ongoing collaboration between Norway and the EU in the domain of defence is likely to persist at a comparable level to that which is currently observed. Moreover, in consideration of the present stance adopted by the US, it is plausible to infer that this collaborative endeavour is poised to deepen, albeit not in a direct manner through the EEA, which, nevertheless, assumes a pivotal role in this context, particularly with respect to the prospect of engagement in defence initiatives.

[50] EEA Agreement A commentary p. 911

doi: 10.46282/bpf.2025.36

Bibliography

1. ARNESEN, F., HAUKELAND, H. H., Graver, P. H., Mestad, O., Vedder, Ch., Agreement on the European Economic Area A Commentary – 1. ed. – München, Germany: C. H. Beck 2018. – 1141 p. ISBN 978-3-406-70988-3
2. Alyson J.K. Bayles and Baldur Thorhallsson: "Iceland and the European Security and Defence Policy," in The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy, eds. Alyson J.K. Bailes, Gunilla Herolf, Bengt Sundelius (Oxford: Oxford University Press, 2006)
3. Blockmans, S.: Keeping up with the emerging European Defence Union: synchronising third country participation – Norwegian Institute of International Affairs, Research paper 2/2022
4. Friis, K.: The European Defence Fund and Norway, Norwegian Institute of International Affairs, Policy brief 13/2020
5. T. Nagy (ed.), 'One Step Closer: Towards Deeper and Wider EU Defence Partnerships', GLOBSEC Policy Institute
6. Agreement on the European Economic Area (EEA Agreement)
7. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU)
8. Treaty on European Union (TEU)
9. Council Regulation (EU) 2020/2093 of 17 December 2020 laying down the multiannual financial framework for the years 2021 to 2027
10. Council Regulation (EU) 2024/765 of 29 February 2024 amending Regulation 2020/2093 laying down the multiannual financial framework for the years 2021 to 2027
11. Security and Defense Partnership Agreement between the European Union and Norway
12. Agreement between the European Union and the Kingdom of Norway establishing a framework for the participation of the Kingdom of Norway in European Union crisis management operations
13. Multiannual financial framework [online] [cit. 17.09.2025].: https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/29/multiannual-financial-framework
14. EU programmes with EEA/EFTA Participation [online] [cit. 17.09.2025]: https://www.efta.int/eea-relations-eu/policy-areas/horizontal-policies/eu-programmes-eea-efta-participation
15. European Defence Fund official page [online] [cit. 17.09.2025].: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/european-defence-fund-edf-official-webpage-european-commission_en?prefLang=fr

doi: 10.46282/bpf.2025.36

16. ASAP official page [online] [cit. 17.09.2025].: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/asap-boosting-defence-production_en
17. EDIRPA official page [online] [cit. 17.09.2025].: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry/edirpa-addressing-capability-gaps_en
18. Memorandum of Understanding on Engagement in the EU's Nordic Battle Group [online] [cit. 17.09.2025].: https://tap.mk.gov.lv/doc/2005/AIMss_310114.431.pdf
19. Cooperation Agreement that establishes a broad framework for collaboration within the European Defence Agency (EDA) [online]: https://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/aa---eda---mod-norway-07-03-06.pdf

Contact details

Mgr. Igor Sloboda
igor.sloboda@flaw.uniba.sk
ORCID: 0009-0005-9408-1618
Comenius University Bratislava
Faculty of Law
Institute of European Law

doi: 10.46282/bpf.2025.36

Roman Law, Canon Law and Ecclesiastical Law and Legal History and Comparative Law Section

Changes in the Sources of Law

Sekcia rímskeho práva, kánonického, cirkevného práva a právnych dejín a právnej komparatistiky

Premeny prameňov práva

VPLYV KRESŤANSTVA NA RÍMSKO-PRÁVNU ÚPRAVU MANŽELSTVA V POKLASICKOM OBDOBÍ

THE INFLUENCE OF CHRISTIANITY ON THE ROMAN-LEGAL REGULATION OF MARRIAGE IN THE POST-CLASSICAL PERIOD

Róbert Brtko[1]

Abstrakt: Veľký vplyv kresťanstva na legislatívnu politiku v oblasti rodinného práva v období dominátu nastal za vlády dvoch cisárov, a to Konštantína I. (306 - 337) a Justiniána I. (527 - 565). Príspevok sa zaoberá právnymi úpravami, ktoré prijal najmä cisár Konštantín, ktorý, uvedomujúc si duchovný potenciál nového náboženstva, nielenže zrovnoprávnil kresťanstvo s pohanstvom, ale kresťanstvo všestranne podporoval. V úvodných častiach príspevku sú predstavené myšlienky prvých kresťanských spisovateľov, a to Tertuliána, Ambróza, Augustína, Laktancia, Hieronyma. V ďalších kapitolách je analyzovaná legislatíva cisárov Konštantína I., Teodózia II. a Majoriána v oblasti manželského práva. Uvedené cisárske zákonodarstvo bolo zamerané na ochranu manželstva a viac menej sťažovalo alebo v určitých prípadoch bránilo uzavretiu druhého manželstva po rozvode. Osobitná pozornosť bola venovaná postihu trestného činu cudzoložstva, možnosti odpustenia cudzoložnej manželke a taktiež zavedeniu štátnej kontroly nad rozvodom prostredníctvom stanovenia dôvodov, ktoré ho povoľovali. Kresťanstvo pomohlo prekonať klasický koncept rímskeho manželstva chápaného ako faktický stav a prispelo k jeho nahradeniu novým konceptom, podľa ktorého bolo manželstvo právnym inštitútom a trvalým právnym stavom.

Kľúčové slová: cisár Konštantín, rímske právo, poklasické obdobie, patristika, manželstvo

Abstract: The significant influence of Christianity on legislative policy in the field of family law during the Dominate period occurred under the rule of two emperors: Constantine I (306–337) and Justinian I (527–565). The paper examines the legal reforms introduced primarily by Emperor Constantine who, recognizing the spiritual potential of the new religion, not only equalized Christianity with paganism but also actively supported it in various ways. The introductory sections of the paper present the ideas of the first Christian

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra rímskeho práva a cirkevného práva.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

writers, namely Tertullian, Ambrose, Augustine, Lactantius, and Jerome. The subsequent chapters analyze the legislation of Emperors Constantine I, Theodosius II, and Majorian in the area of matrimonial law. This imperial legislation was aimed at the protection of marriage and, to a greater or lesser extent, made the conclusion of a second marriage after divorce more difficult or, in certain cases, even prevented it. Special attention was given to the punishment of the crime of adultery, the possibility of pardoning an adulterous wife, and also the introduction of state control over divorce through the establishment of reasons permitting it. Christianity helped to overcome the classical concept of Roman marriage understood as a factual state and contributed to its replacement by a new concept, according to which marriage was a legal institution and a permanent legal status.

Key words: Emperor Constantine, Roman law, post-classical period, patristics, marriage

Úvod

Veľký vplyv kresťanstva na legislatívnu politiku v oblasti rodinného práva v období dominátu sa prejavil za vlády dvoch cisárov - Konštantína I. (306 - 337) a Justiniána I. (527 - 565). Vzhľadom na rozsiahlosť témy sa v tomto príspevku obmedzíme najmä na právne úpravy vykonané prvým z nich, ktorý si uvedomoval duchovný potenciál kresťanstva a nielenže zrovnoprávnil kresťanstvo s pohanstvom (Milánsky edikt r. 313), ale kresťanstvo všestranne podporoval. V práci sa budeme usilovať potvrdiť tézu, podľa ktorej zákony (leges)[2] cisára Konštantína upravujúce matériu manželstva boli v súlade s jeho celkovou politikou v náboženských záležitostiach. Upresňujeme, že náboženská politika Konštantína bola zameraná jednak na reformu verejného práva (napr. obmedzovanie pohanského kultu; zákaz kultu bohyne Venuše; obmedzenie činnosti haruspikov; delegovanie súdnej právomoci v občianskoprávnych záležitostiach biskupom; podpora výstavby kresťanských kostolov; právo azylu v kresťanských kostoloch; zrušenie trestu ukrižovaním; uznanie nedele ako dňa pracovného pokoja; zrušenie Augustových zákonov proti bezženstvu) a jednak na úpravu či prispôsobenie určitých inštitútov súkromného práva, najmä

[2] V období dominátu - okrem obyčajového práva - takmer výlučným prameňom vzniku práva boli cisárske nariadenia, ktoré boli označované termínom „leges" alebo „leges generales". BRTKO, Róbert – MRVA, Michal: Cirkevné právo v prameňoch rímskeho práva poklasického obdobia. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, Roč. 40, č. 2 (2021) s. 83 - 84; VLADÁR, Vojtech: Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 117 - 118.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

manželstva a rodiny.[3] Inak povedané, celková náboženská politika Konštantína I. sa sústreďovala na oblasť verejného práva (s cieľom vytvorenia priestoru pre kresťanské náboženstvo), ale aj na modifikáciu inštitúcií súkromného a verejného práva prostredníctvom uplatnenia princípov, ktoré sa zrodili v kresťanskom prostredí.[4]
Pokiaľ ide o manželstvo, v príspevku sa budeme odvolávať na pramene, ktoré upravovali koncepciu tohto inštitútu, a to pomocou čiastočnej recepcie učenia spisovateľov starokresťanskej doby, ktorých cirkev uznala ako svedkov svojho učenia. Možno sa domnievať, že cieľom cisárskej legislatívy poklasického obdobia bolo dosiahnutie väčšej stability a ochrany manželského zväzku.

Nerozlučiteľnosť a jednota manželstva v učení Tertuliána

Quintus Septimus Florens Tertullianus (cca. 155 – 220 alebo 240) svoje filozofické a právnické vzdelanie dal do služieb kresťanstva, keď sa v roku 196 stal kresťanom. Hoci nebol považovaný za apoštolského otca – keďže sa neskôr pripojil k radikálnej sekte montanistov – zásadným spôsobom ovplyvnil kresťanské učenie a terminológiu na Západe.[5] V otázke nerozlučiteľnosti manželstva sú poznatky vyplývajúce z jeho diel mimoriadne významné, pretože dokladajú originalitu kresťanského princípu nerozlučiteľnosti manželského zväzku, a to aj v prípade cudzoložstva manželky. Tertulián síce pripúšťal možnosť zavrhnutia cudzoložnej manželky,[6] avšak zásadne odmietal, aby si manžel počas života prvej ženy vzal inú za manželku. Manželstvo považoval za inštitút požehnaný Pánom, uskutočnený medzi jedným mužom a jednou ženou: Adam bol jediným manželom Evy a Eva bola jeho jedinou manželkou; „jedna žena, jedno rebro".[7]
Autor zastával odmietavý postoj k polygamii, ktorá bola v starodávnej dobe tolerovaná z dôvodu ľudského zvyku a krehkosti človeka, avšak kresťanské učenie

[3] DI BERARDINO, Angelo: La cristianizzazione del tempo nei secoli IV-V. In: Augustinianum, Roč. 12, č. 1 (2002), s. 97 a nasl.; BAGIN, Anton: Cirkevné dejiny. Starovek. Trnava: CMBF Bratislava, 1983, s. 81 - 82; DEBIŃSKI, Antoni: Church and roman law. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010, s. 27 - 28; VLADÁR, Vojtech: Dejiny cirkevného práva. Praha: Leges, 2017, s. 85 - 86.
[4] HRDINA, Ignác Antonín: Římské právo a kanonické právo. In: Studia theologica, Roč. 22, č. 1 (2020), s. 68, 76 -79.
[5] OSTRÁK, Ladislav: Patrológia. Bratislava: CMBF Bratislave, 1988, s. 39; BARNES Timothy David: Tertullian: A Historical and Literary Study. Oxford: Clarendon Press, 1971, 318 s.; QUASTEN, Johannes: Patrologia. I primi due secoli (II-III). Vol. I. Fino al Concilio di Nicea. Torino: Marietti, 1980, s. 493 - 494.
[6] TERTULLIANUS: Ad uxorem (Manželke) 2, 2. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologia Latina 1, col. 1403 - 1406; KORONTHÁLY, Pavel: Tertulián o manželství. Praha: Krystal, 2014, s. 60 - 62.
[7] TERT.: Ad uxorem 1, 2. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologia Latina 1, col. 1277.
Úvahu o jednom rebre, ktoré Boh Adamovi vzal, a jedinej žene, ktorú Boh pre neho stvoril, Tertulián rozvíja v De exhortatione castitatis 5 (Výzva k čistote) a De monogamia 4 (O jednoženstve). KORONTHÁLY, Pavel: Tertulián o manželství. Praha: Krystal, 2014, s. 50.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

tento zvyk zrušilo. Manželský život v porovnaní s voľbou čistoty predstavuje nižší stav, a preto samotná povaha manželstva má byť chápaná v zúženom zmysle slova. Takýto pohľad vylučoval polygamiu a potvrdzoval nutnosť monogamie (porov. Ad uxorem 1, 2 - 3).

Tertulián v spise „Proti Marcionovi" (4, 24) obhajoval nerozlučiteľnosť manželstva, keď opakovane pripomínal, že nie je dovolené sa rozviesť a uzavrieť nové manželstvo, ak predchádzajúci zväzok nebol rozviazaný.[8]

Vo svojom diele „De monogamia" (O jednoženstve) vysvetľoval, že monogamný zväzok nie je nie ani nový, ani zvláštny, ale skôr starobylý a vlastný kresťanom. Monogamia nachádza opodstatnenie v prirodzenom práve a svoj zdroj vo Svätom písme - prorocky je určené: „dvaja budú jedným telom" (Gn. 2, 18, 24), nie traja a viac. Princíp monogamie sa podľa Tertuliána uznáva aj u samotných zvierat, ktoré žijú v jednom zväzku, keďže ani divoká zver nemá pochádzať z cudzoložstva.[9]

Tertulián sa odvolával aj na slová Ježiša Krista, ktorý na otázky farizejov týkajúce sa prepustenia manželky odpovedal, že Mojžiš pre tvrdosť srdca dovolil prepustiť manželku, ale od počiatku to tak nebolo (Mt. 19, 8). Na základe Ježišových slov dospel k záveru, že ani v prípade mnohoženstva to tak na začiatku nebolo, čím „zákon monogamie" opäť priviedol k počiatkom prirodzeného práva (porov. De monogamia 5).

Spisovateľ v diele „De exhortatione castitatis" (Výzva k čistote) obhajoval nerozlučiteľnosť manželského zväzku, keď vyzýval kresťanov, aby neuzatvárali druhé manželstvo počas života manželky, a to ani v prípade cudzoložstva, napriek tomu, že svetské zákony to umožňujú.[10]

Tertuliánove uvažovanie o povahe kresťanského manželstva, ktoré sa stalo fundamentom cisárskeho zákonodarstva a ktoré potvrdili aj neskorší cirkevní spisovatelia, možno zhrnúť do nasledovných poznatkov: manželstvo má monogamický charakter a jeho opodstatnenie vychádza z prirodzeného práva a Svätého písma; monogamická povaha manželstva bola Mojžišovým zákonom dočasne tolerovaná vzhľadom na tvrdosť ľudských sŕdc (Mt. 19, 3 – 9), avšak je nevyhnutné ju zachovávať; manžel nesmie uzavrieť druhé manželstvo, pokiaľ je jeho manželka nažive, a to ani v prípade cudzoložstva.

Vybrané teologické a disciplinárne aspekty manželstva podľa Ambróza, Augustína a iných kresťanských spisovateľov

Relevantné patristické pramene z obdobia po Tertuliánovi nachádzame v spisoch Augustína (+430), Ambróza (+397), Laktancia (+cca 325) a Hieronyma (+420). Za

[8] TERT.: Adversus Marcionem 4, 24. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologia Latina 2, col. 449-450.

[9] TERT.: De monogamia 4. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologia Latina 2, col. 935.

[10] TERT.: De exhortatione castitatis 9. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologia Latina 2, col. 924.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

vhodné považujeme najskôr predstaviť myšlienky z Augustínovho diela „De bono coniugali" (Dobro manželstva). V tomto spise Augustín rozpracoval teológiu manželstva, ktorá vychádza z prirodzeného práva. Pojem manželstva posunul z rímskoprávnej kategórie „affectio maritalis" (ako trvalej podmienky existencie manželského zväzku)[11] do roviny stabilnej právnej situácie, typickej pre obdobie neskorej antiky, čo sa následne odrazilo aj v cisárskych nariadeniach.

Inak povedané, v poklasickej dobe manželská náklonnosť (affectio maritalis) postačovala len na vznik manželstva, avšak nebola už nevyhnutnou podmienkou jeho trvania. Táto nová perspektíva mu umožňovala identifikovať tri dobrá (tria bona) manželstva: nerozlučiteľnosť, plodenie potomstva a lásku, resp. vzájomnú podporu medzi manželmi.[12]

Vzájomná manželská vernosť predstavovala pre Augustína jedno zo základných dobier manželstva, keďže touto povinnosťou sú rovnako zaviazaní obaja manželia - vernosť má byť vzájomná.[13] Následné paragrafy uvedeného diela obsahujú tieto zásadné tézy: odsúdenie spolužitia v konkubináte len za účelom plodenia potomstva (§ 14); zákaz zapudenia manželky z dôvodu neplodnosti (§ 15) a odmietnutie polygamie (§ 17).

Augustínov odkaz na princíp monogamie (§ 7) mal zásadný význam, keďže tento princíp obhajovalo rímske právo vo všetkých obdobiach jeho vývoja. Cisárske zákonodarstvo nemohlo ignorovať doktrínu tohto významného cirkevného učiteľa, a preto ju dokázalo v širšom kontexte prevziať do svojho právneho poriadku.

Učenie ďalšieho významného západného spisovateľa Ambróza Milánskeho, podobne obhajovalo prirodzený základ, jednotu a následne aj nerozlučiteľnosť manželského zväzku, a to v jeho exegetickom diele „Expositio evangelii secundum Lucam" (Výklad evanjelia podľa Lukáša). Podľa Ambróza prepustenie manželky síce ľudský zákon nezakazuje, Boží zákon ho však zakazuje. Zákon Pánov majú poslúchať aj tí, ktorí vydávajú zákony. Ambróz zároveň karhal tých, ktorí sa dopúšťali manželskej nevery a oddávali sa žiadostivosti.[14]

---

[11] Bližšie pozri: BRTKO, Róbert: Paralely medzi držbou a manželstvom v klasickom a justiniánskom rímskom práve. In: Perpauca terrena blande honori dedicate. Pocta Petrovi Blahovi k nedožitým 80. narodeninám: Trnavská univerzita v Trnave. Právnická fakulta, 2019, s. 203 – 204.

[12] AUGUSTINUS: De bono coniugali 3. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologia Latina 40, col. 375 - 376.

[13] AUG.: De bono coniugali 4. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologia Latina 40, col. 377. KATRENIČOVÁ, Anabela: Morálne zásady manželov v Augustínovom spise De bono coniugali. In: Kultúrne dejiny, Roč. 13, č. 1 (2022), s. 86 - 87.

[14] AMBROSIUS: Expositio evangelii secundum Lucam. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): *Patrologia Latina* 15, col. 1765, 1767. Ambróz kládol veľký dôraz na hodnotu panenstva, ktoré - podobne ako Tertulián - považoval za vyšší stav než manželstvo. Túto tézu osobitne rozvinul v spise De virginibus (O pannách). AMBR.: De virginibus 3. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): *Patrologia Latina* 16, col. 200 - 232.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

Laktancius vo svojom najvýznamnejšom diele „Divinae Institutiones" (Božské ustanovenia) – potom, ako identifikoval dôvod existencie mužského a ženského pohlavia - formuloval princíp rovnosti týkajúci sa povinnosti vernosti medzi manželmi. Podľa neho Boží zákon spája dvoch v manželstve, ktoré sa stáva jedným telom; kto však roztrhne toto telesné puto, je cudzoložníkom. Plodenie potomstva je zverené obidvom manželom, ktorí sú na základe prirodzeného zákona považovaní za jedno telo, z čoho vyplýva rovnaká povinnosť vzájomnej vernosti medzi manželmi.[15] Podobne aj Hieronym poukazoval na rovnosť medzi manželmi, pokiaľ išlo o následky cudzoložstva. Manželka preto môže opustiť svojho nehanebného manžela rovnako, ako manžel opustiť cudzoložnicu, avšak v obidvoch prípadoch bez možnosti uzavrieť nové manželstvo.[16]

Uvedené pramene poukazujú na zavedenie princípu, podľa ktorého sa manželia stali rovnými, pokiaľ išlo o zachovávanie povinnosti vernosti. To vysvetľuje, prečo už v Konštantínovom zákonodarstve upravujúcom rozvod boli obe pohlavia považované za rovnocenné pri určovaní dôvodov rozvodu. Konštantín I. – ako uvidíme neskôr - povoľoval jednostranný rozvod len v určitých prípadoch (iustae causae), avšak pre rozvod na základe dohody neexistovali žiadne obmedzenia.[17]

Zákonodarstvo Konštantína I. Veľkého v oblasti manželského práva vo všeobecnosti

Domnievame sa, že legislatíva Konštantína v oblasti manželského a rodinného práva do značnej miery reflektovala myslenie prvých kresťanských spisovateľov. Dôkazom toho bolo zavedenie nových úprav týkajúcich sa jednostranného rozvodu, prostredníctvom ktorých cisár zabezpečil manželskému spolužitiu väčšiu stabilitu. Naproti tomu rozvod (divortium) - aj po zavedení Augustovho zákona o cudzoložstve v r. 18 pred n. l. – zostával úplne slobodný a mohol byť iniciovaný aj bezdôvodne, a to

[15] LACTANTIUS: Divinae Institutiones 3, 4. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologia Latina 6, col. 447 a nasl.

[16] HIERONYMUS: Epistolae 77: Ad Oceanum de morte Fabiolae. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologia Latina 22, col. 691.

[17] Neskoršie justiniánske zákonodarstvo, vychádzajúc z princípu nerozlučiteľnosti manželstva, zakazovalo rozvod dohodou (divortium communi consensu) a povoľovalo iba jednostranný rozvod v určitých prípadoch. Okrem toho Justinián definitívne zaviedol rozvod „ex bona gratia" (t. j. rozvod, ktorý nebol zavinený jedným z manželov) v týchto situáciách: a) ak bol manžel v zajatí nepriateľa dlžke ako päť rokov; b) zloženie sľubu čistoty; c) ak sa v prvých troch rokoch trvania manželstva preukázala impotencia. Rozvod „ex bona gratia" bol teda zavedený aj v prospech ženy, napr. v prípade preukázanej mužovej neschopnosti plodiť potomstvo (porov. Nov. 117 a Nov. 134). KINCL, Jaromír – URFUS, Valentín – SKŘEJPEK, Michal: Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 139; SKŘEJPEK, Michal: Římské soukromné právo. Systém a instituce. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 90; FALCHI, Gian Liugi: L´influenza della patristica sulla politica legislativa de nuptiis degli imperatori romani dei secoli IV e V. In: Augustinianum, Roč. 50, č. 2 (2010), s. 370 – 371.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

jednou alebo oboma stranami.[18] Inými slovami, v klasickej dobe bol rozvod deklaratívnym vyhlásením manžela o strate manželskej náklonnosti (affectio maritalis), na ktorej sa manželstvo nielen zakladalo, ale ktorá zároveň zabezpečovala aj jeho trvanie.
Naproti tomu Konštantín povolil jednostranný rozvod len v určitých prípadoch (iustae causae), čím sa stabilita manželského vzťahu dostala pod verejnú kontrolu a jednostranný rozvod stratil svoju pôvodnú deklaratívnu povahu, teda nadobudol povahu konštitutívnu. Dôsledkom nového Konštantínovho zákonodarstva nebola len väčšia ochrana manželstva, ale - na rozdiel od predchádzajúcej legislatívy, pre ktorú bolo manželstvo faktickým zväzkom[19] - zásluhou Konštantína sa manželstvo stalo právnym inštitútom, pevne ukotveným v rodinnom práve.[20]

Konštantínova konštitúcia z roku 331 (C.Th. 3, 16, 1)

Príkladom uvedenej zmeny je známa konštitúcia cisára Konštantína I. z roku 331 adresovaná pretoriánskemu prefektovi Ablaviovi, ktorou cisár vymedzil závažné dôvody jednostranného rozvodu, a to osobitne pre muža a osobitne pre ženu. Zákonom uznané dôvody boli: a) pre muža, ak jeho manželka bola travička, cudzoložnica alebo kupliarka; b) pre ženu, ak jej manžel bol vrahom, travičom alebo hanobiteľom hrobu (C.Th. 3, 16, 1).[21]
Tresty za porušenie tohto nariadenia boli veľmi prísne: a) pre ženu - strata vena a deportácia, ako aj zákaz uzatvorenia druhého manželstva; b) pre muža – povinnosť vrátiť veno a právo privlastniť si veno druhej manželky v prospech odvrhnutej ženy v prípade, že previnilý manžel uzavrel nové manželstvo. Konštantín zároveň stanovil, že existencia dôvodov oprávňujúcich osobu uskutočniť jednostranný rozvod musela

[18] BARTOŠEK, Milan: Encyklopedie římského práva. Praha: Panorama, 1981, s. 137.
[19] LAPLANTE, Benoît: L´union libre, le mariage romain et le mariage romain mariage chrétien. In: Enfances, Familles, Générations, Roč. 15 (2011) s. 113 – 117 (časť: 2,4 – 2,5). Dostupné na: https://doi.org/10.7202/1008148ar .
[20] Rodinné právo bolo pre Konštantína ústrednou záležitosťou. Podľa jedného výpočtu sa aspoň 80 z takmer 400 zachovaných fragmentov z Konštantínovho zákonodarstva týkalo rodiny. HARPER, Kyle: Marriage and Family in Late Antiquity. In: The Oxford Handbook of Late Antiquity. Oxford: Edited S. Johnson, 2012. S. 674.
FALCHI, Gian Liugi: L´influenza della patristica sulla politica legislativa de nuptiis degli imperatori romani dei secoli IV e V. In: Augustinianum, Roč. 50, č. 2 (2010), s. 372; BAVIERA, Giovanni: Concetto e limiti dell'influenza del Cristianesimo sul diritto romano. In: **Mélanges, Tome I**, Paris: **Librairie Arthur Rousseau, 1912**, s. **112 - 113.**
[21] Hoci cisárske nariadenie pochádza z roku 331, bolo inšpiračným zdrojom ďalších zákonov, napr. cisárskej konštitúcie Honória a Teodózia II. z roku 421 určenej pretoriánskemu prefektovi Palladiovi (C.Th. 3, 16, 2). Uvedené konštitúcie do anglického jazyka preložil Clyde Pharr: The Theodosian code and novels and the Sirmondian constitutions. New Jersey: Union - Lawbook Exchange, LTD, 2001, s. 76 - 77.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

byť preukázaná pod verejnou kontrolou (C.Th. 3, 16, 1). Domnievame sa, že Konštantínova konštitúcia bola inšpirovaná učením cirkevných spisovateľov najmä v tom, že pre ženy zakazovala alebo pre mužov výrazne obmedzovala možnosť uzavretia druhého manželstva po rozvode.[22]

Konštitúcia cisára Honória a Teodózia II. z roku 421 (C.Th. 3, 16, 2) a Novela cisára Majoriána z. r. 459 (Nov. 9)

Vplyv kresťanského náboženstva na cisárske zákonodarstvo poklasickej doby sa ešte výraznejšie prejavil v období po roku 380, keď cisár Teodózius I. vyhlásil kresťanstvo za štátne náboženstvo.[23] Z tohto obdobia pochádza konštitúcia cisárov Honória a Teodózia II. vydaná v roku 421 a zachovaná v Teodoziánskom kódexe (C.Th. 3, 16, 2). Uvedená konštitúcia zaviedla nové opatrenia proti jednostrannému rozvodu, pričom - pokiaľ ide o dôvody rozvodu - rozlišovala medzi „graves causae" alebo „magna crimina" na jednej strane a „mediocres culpae" alebo „morum vitia" na strane druhej.

V prípade závažného previnenia manžela mala žena právo na rozvod, pričom získala späť svoje veno a mohla si ponechať aj svadobný dar; nemohla sa však opäť vydať skôr, ako uplynulo päť rokov od rozvodu. V prípade jednostranného rozvodu iniciovaného zo strany ženy sa neprihliadalo na vymyslené dôvody ani na drobné nedostatky či charakterové chyby jej manžela; rozhodujúce boli iba ťažké zločiny. V prípade rozvodu „sine cause" hrozil manželke trest vyhnanstva.[24]

Podobne aj manžel mal po odsúdení svojej manželky za závažný zločin právo rozviesť sa s ňou, pričom si mohol ponechať veno a získať späť svadobný dar. Na druhej strane, ak sa manžel rozviedol len z dôvodu nezhody a neobvinil manželku so žiadnych vážnych nerestí ani zločinov, mal byť potrestaný doživotným celibátom, zatiaľ čo manželke bolo udelené právo vydať sa po uplynutí jedného roka od rozvodu. Je potrebné zdôrazniť, že prísny trest deportácie postihoval len ženu v prípade rozvodu „sine causa".

Pramene rímskeho práva nám uchovali ďalší právny predpis, a to novelu západorímskeho cisára Majoriána z roku 459, na základe ktorej bolo možné sankcionovať aj cudzoložného manžela trestom dočasného vyhostenia (Nov. Maior. 9).[25]

---

[22] SARGENTI, Manlio: Il diritto privato nella legislazione di Costantino. Persone e famiglia. Milano - Città di Castello: Giuffrè, 1938, s. 126 – 131; 182 -184.

[23] VLADÁR, Vojtech: Dejiny cirkevného práva. Praha: Leges, 2017, s. 162 a nasl.; FALCHI, Gian Liugi: Fragmenta iuris romani canonici. Roma: PUL – Mursia, 1998, s. 23 – 27, 34.

[24] BIONDI, Biondo: *Il diritto romano cristiano. Vol. 3: La famiglia; rapporti patrimoniali; diritto pubblico*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1954, s. 175.

[25] Nov. 9, De adulteris (459)**. In:** The Theodosian code and novels and the Sirmondian constitutions. New Jersey: Union - Lawbook Exchange, LTD, 2001, s. 561.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

Napriek týmto opatreniam je nutné pripomenúť, že v poklasickom práve pre konsenzuálny rozvod neexistovali obmedzenia. Bolo mimoriadne ťažké ho zrušiť alebo obmedziť, keďže bol súčasťou hlboko zakorenenej tradície pohanskej spoločnosti.[26] Možno však konštatovať, že princípy potvrdené cirkevnými spisovateľmi týkajúce sa nerozlučiteľnosti manželstva, boli v čo najväčšej možnej miere začlenené do cisárskej legislatívy, a to počnúc cisárom Konštantínom. Zavedením závažných dôvodov na jednostranný rozvod poklasické právo - na rozdiel od klasického - akcentovalo konsenzuálny a monogamický charakter manželstva, ktoré už nebolo len faktickým stavom, ale právnym úkonom zabezpečujúcim jeho potencionálnu trvácnosť.

Obmedzenie postihu za trestný čin cudzoložstva: zrušenie povinnosti podania žaloby za cudzoložstvo (adulterium), možnosť odpustenia cudzoložnej žene

Konštantínova reforma manželského práva bola zameraná aj na obmedzenie postihu trestného činu cudzoložstva. Cisár – inšpirovaný kresťanskou etikou – zaviedol do právneho poriadku možnosť odpustenia cudzoložnej žene, čo malo za následok zrušenie povinnosti podania žaloby za spáchanie tohto trestného činu podľa Augustovho zákona o cudzoložstve (ex lege Iulia de adulteriis). Táto reforma priniesla dve zásadné zmeny: a) obmedzenie procesnej legitimácie tejto žaloby výlučne na manžela a agnátov manželky; b) vylúčenie verejného orgánu alebo akéhokoľvek iného subjektu z tejto právomoci.

Inak povedané, konečný rámec týchto legislatívnych zmien sa vykryštalizoval do dvoch kategórií, a to na: a) oprávnenie manžela odpustiť trestný čin cudzoložstva (čo malo za následok zrušenie absolútnej povinnosti podať žalobu); b) prísne potrestanie tohto trestného činu v prípade, že manžel svojej žene cudzoložstvo nemienil odpustiť. Je potrebné zdôrazniť, že aktívna legitimácia na podanie príslušnej žaloby bola obmedzené len na manžela a blízkych príbuzných cudzoložnej manželky. Keďže prvým oprávneným bol manžel, jeho odpustenie vylučovalo podanie žaloby aj zo strany ostatných oprávnených.

Pripomeňme si predchádzajúcu právnu úpravu pohanského cisára Augusta. Tento princeps, v snahe upevniť svoju moc a rímsku rodinu, inicioval vydanie viacerých zákonov. Jedným z nich bol aj zákon o cudzoložstve (lex Iulia de adulteris coercendis) z roku 18 pred n. l., podľa ktorého bolo „adulterium" zaradené do kategórie trestných činov. Skutková podstata cudzoložstva spočívala v mimomanželskom styku vydatej

[26] BIONDI, Biondo: *Il diritto romano cristiano. Vol. 3: La famiglia; rapporti patrimoniali; diritto pubblico*. Milano: Dott. A. Giuffrè Editore, 1954, s. 175; DELPINI, Francesco: Indissolubilità matrimoniale e divorzio dal I al XII secolo. Milano: Nuove Edizioni Duomo, 1979, s. 109 -110.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

ženy.[27] Ak otec nevernej ženy svoju dcéru pristihol, bol oprávnený ju zabiť, naproti tomu manžel takéto právo nemal. Na podanie žaloby z cudzoložstva bol oprávnený nielen manžel, ale aj otec manželky, pričom na podanie žaloby mali k dispozícii 60 dní; po ich uplynutí začala plynúť štvormesačná lehota pre ktoréhokoľvek občana. V prípade, že dotknutý manžel žalobu z cudzoložstva nepodal, mohol byť následne obžalovaný z trestného činu, kupliarstva (lenocinium) spočívajúcom v napomáhaní alebo zneužívaní cudzoložstva.[28]

Konštitúcia cisára Konštantína I. z roku 326 (ktorá zmiernila Augustovu úpravu postihu cudzoložstva) sa nachádza tak v Justiánskom ako aj Teodoziánskom kódexe (C.J. 9, 9, 29, 1-4 a C.Th. 11, 36, 4). Konštantín na úvod svojej konštitúcie potvrdil predchádzajúce zákonodarstvo v tom zmysle, že cudzoložstvo naďalej považoval za závažný trestný čin (C.J. 9, 9, 29, 1 a C.Th. 11, 36, 4). Napriek tomu obmedzil právo na podanie žaloby len pre najbližšie osoby, teda na tých, ktorých k tomu viedol skutočný zármutok.

Najdôležitejšou reformou Konštantínovej legislatívy v tomto smere bolo zrušenie absolútnej povinnosti na podanie žaloby z cudzoložstva,[29] obmedzenie aktívnej legitimácie na jej podanie a umožnenie odpustenia cudzoložnej žene.

Postih cudzoložstva v poklasickom období

Poskytnutie alternatívy odpustenia cudzoložnej žene však nevylučovalo možnosť pokračovania v trestnom konaní v prípade, že k odpusteniu - výslovnému alebo konkludentnému - vôbec nedošlo. K dispozícii máme tri pramene, ktoré nám pomôžu ozrejmiť postih za trestný čin cudzoložstva v poklasickom období.

Cirkevný spisovateľ Arnobius (+cca 325) sa o postihu cudzoložstva pravdepodobne zmieňoval vo svojom diele „Adversus nationes" (Proti národom), keď konštatoval, že hoci sú ľudia prirodzene naklonení k žiadostivosti, predsa len mstia cudzoložstvo pomocou zákonov a postihujú trestom smrti tých, ktorých prichytia pri tom, že sa zmocnili cudzieho manželského zväzku.[30] Nie je však isté, či Arnobius uvádzal trest smrti za cudzoložstvo len ako spomienku na predchádzajúce klasické právo, alebo či bol tento trest uplatňovaný aj v poklasickej dobe.[31]

---

[27] Júliov zákon o cudzoložstve vyhlasoval, že manželky nemohli žalovať vo verejnom (trestnom) procese za cudzoložstvo svojich manželov (C.J. 9, 9, 1).

[28] KINCL, Jaromír – URUS , Valentín – SKŘEJPEK, Michal: Římské právo. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 337; McGINN, Thomas A. J.: Prostitution, sexuality and the law in ancient Rome. Oxford – New York: Oxford University Press, 1998, s. 140-147.

[29] Žaloba z adulteria prestala byť ľudovou žalobou (actio popularis).

[30] ARNOBIUS: Adversus nationes 4, 23. In: MIGNE, Jacques-Paul (ed.): *Patrologia Latina* 5, col. 1044.

[31] QUASTEN, Johannes: Patrologia. I primi due secoli (II-III). Vol. I. Fino al Concilio di Nicea. Torino: Marietti, 1980, s. 610 – 613; FERRINI, Contardo: Die juristischen Kenntnisse des Arnobius und des

doi: 10.46282/bpf.2025.37

Paulove Sentencie - ako jedno z najvýznamnejších diel poklasického obdobia – zachovali informácie o postihovaní žien a mužov usvedčených z cudzoložstva. Cudzoložné ženy mali byť postihované nielen majetkovo, ale aj trestom vyhnanstva: konkrétne stratou polovice vena a tretinou majetku, a vyhnanstvom na ostrov. Mužskí cudzoložníci boli postihovaní podobne, t. j. vyhnanstvom na ostrov a odňatím polovice majetku (Paul. Sent. 2, 26, 14).
Konštitúcia cisára Konštantína I. z roku 326 n. l. zas uvádza, že v poklasickej dobe sa za cudzoložstvo udeľoval trest smrti mečom: „sacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet" (C.J. 9, 9, 29, 4). Z textu cisárskeho nariadenia vyplýva, že ak manžel neodpustil cudzoložstvo svojej žene, trest za adulterium bol v kresťanskom období ešte sprísnený, a to aj napriek tomu, že manželovi bola poskytnutá alternatíva odpustenia.
Uvedené pramene naznačujú, že cisárske zákonodarstvo poklasickej doby upravujúce postih za „neodpustené" cudzoložstvo, v konečnom dôsledku pod hrozbou veľmi prísnych trestov chránilo stabilitu manželstva a rodiny, a v zásade bránilo uzatvoreniu druhého manželstva po rozvode.[32] Ciele tohto zákonodarstva sa pritom podstatne neodlišovali od učenia prvých cirkevných spisovateľov.

Záver

Analýza myšlienok vybraných kresťanských spisovateľov 3. a 5. storočia ukázala, že do rímskej spoločnosti poklasického obdobia prenikli idey nerozlučiteľnosti a stability manželského zväzku, ako aj rovnosti manželov v otázke zachovávania manželskej vernosti.
Uvedené myšlienky sa osobitne premietli do zákonodarstva cisára Konštantína I. v podobe zákazu cudzoložstva, sprísnenia trestov pri jeho potláčaní, ako aj zavedenia štátnej kontroly nad jednostranným rozvodom prostredníctvom stanovenia dôvodov, ktoré ho povoľovali.
Konštantínove zákony (ako aj normatívne akty jeho nasledovníkov) formované pod vplyvom učenia cirkevných spisovateľov, posilnili stabilitu manželského zväzku, ktorý sa v poklasickom období čoraz zreteľnejšie chápal ako právny inštitút založený na princípoch monogamie, konsenzuality a vzájomnej manželskej vernosti.
Učenie prvých kresťanských spisovateľov otvorilo cestu k širšiemu uplatneniu morálneho rozmeru v právnych vzťahoch medzi manželmi, keď do právneho poriadku zaviedlo možnosť odpustenia cudzoložstva v situáciách ohrozujúcich samotnú existenciu manželského zväzku.

Lactantius. In**:** *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung*, Roč. 15, č. 1 (1894), s. 343 - 352.

[32] KUEFLER, Mathew: The Marriage Revolution in Late Antiquity: The Theodosian Code and Later Roman Marriage Law. In: Journal of Family History Roč. 32 (2007), s. 343-370.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

Kresťanské myslenie v neposlednom rade prispelo k prekonaniu klasického konceptu manželstva, chápaného ako faktický stav, ktorý bol založený na časovej kontinuite „*affectio maritalis*". Tento klasický prístup bol nahradený novým chápaním, podľa ktorého sa manželstvo stalo právnym inštitútom založeným na zmluvnej vôli muža a ženy (*matrimonium in fieri*), z ktorej následne vznikla trvalá právna situácia (*matrimonium in facto esse*).[33] Poklasická legislatíva, inšpirovaná učením cirkevných spisovateľov, tak vytvorila nový právny koncept manželstva, ktorý mal zásadný vplyv na ďalší vývoj európskej právnej tradície.

Zoznam prameňov a použitej literatúry

1. The Theodosian code and novels and the Sirmondian constitutions (A translation with commentary, glossary, and bibliography by Clyde Pharr). New Jersey: Union - Lawbook Exchange, LTD, 2001. 643 s. ISBN -13: 978-1-58477-146-3
2. Corpus Iuris Civilis: Codex Iustinianus. Dostupné na: https://archive.org/details/corpusIurisCivilisCodexIustinianus/mode/2up?utm_source=chatgpt.com
3. MIGNE, Jacques-Paul (ed.): Patrologiae Cursus Completus. Series Latina. Dostupné na: https://patristica.net/latina/#t005
4. BAGIN, Anton: Cirkevné dejiny. Starovek. Trnava: CMBF Bratislava, 1983. 148 s.
5. BARNES Timothy David: Tertullian: A Historical and Literary Study. Oxford: Clarendon Press, 1971. 318 s. ISBN 13: 9780198143628. Dostupné na: urn:oclc:record:1151414488
6. BARTOŠEK, Milan: Encyklopedie římského práva. Praha: Panorama, 1981. 507 s. ISBN 11-053-81.
7. BAVIERA, Giovanni: Concetto e limiti dell'influenza del Cristianesimo sul diritto romano. In: Mélanges Paul-Frédéric Girard. Études de droit romain dédiées à M. P.-F. Girard, Tome I, Paris: Librairie Arthur Rousseau, 1912, s. 67 - 121.
8. BELLARMINO, Robertus: De controversia. Tit. III: de matrimonio. Dostupné na: https://archive.org/details/bub_gb_CYhfGhPyoSwC/page/n15/mode/2up?utm_source=chatgpt.com
9. BIONDI, Biondo: *Il diritto romano cristiano. Vol. 3: La famiglia; rapporti patrimoniali; diritto pubblico*. Milano: D ott. A. Giuffrè Editore, 1954. 611 s.
10. BRTKO, Róbert - MRVA, Michal: Cirkevné právo v prameňoch rímskeho práva poklasického obdobia. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, Roč. 40, č. 2 (2021) s. 79 – 95.

[33] CASTAÑO, José Fernández: Il sacramento del matrimonio. Roma: Pioda sas, 1994, s. 25 – 26, 36; FALTIN, Daniel: Corso di diritto canonico: il matrimonio. Roma: PUL, 1974, s. 17 – 18; BELLARMINO, Robertus: De controversia. Tit. III: de matrimonio, controv. 2,c.6.

doi: 10.46282/bpf.2025.37

11. BRTKO, Róbert: Paralely medzi držbou a manželstvom v klasickom a justiniánskom rímskom práve. In: Perpauca terrena blande honori dedicate. Pocta Petrovi Blahovi k nedožitým 80. narodeninám: Trnavská univerzita v Trnave. Právnická fakulta, 2019, s. 203 – 215. ISBN 978-80-568-0313-4.
12. CASTAÑO, José Fernández: Il sacramento del matrimonio. Roma: Pioda sas, 1994, 560 s.
13. DEBIŃSKI, Antoni: Church and roman law. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010. 209 s. ISBN 978-83-7702-012-8.
14. DELPINI, Francesco: Indissolubilità matrimoniale e divorzio dal I al XII secolo. Milano: Nuove Edizioni Duomo, 1979. 281 s. ISBN 88-7023-003-1.
15. DI BERARDINO, Angelo: La cristianizzazione del tempo nei secoli IV-V. In: Augustinianum, Roč. 12, č. 1 (2002), s. 97 - 125.
16. FALCHI, Gian Liugi: Fragmenta iuris romani canonici. Roma: PUL – Mursia, 1998. 270 s. ISBN 88-465-0028-8.
17. FALCHI, Gian Liugi: L´influenza della patristica sulla politica legislativa de nuptiis degli imperatori romani dei secoli IV e V. In: Augustinianum, Roč. 50, č. 2 (2010), 351 – 407.
18. FALTIN, Daniel: Corso di diritto canonico: il matrimonio. Roma: PUL, 1974, 309 s.
19. FERRINI, Contardo: Die juristischen Kenntnisse des Arnobius und des Lactantius. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung*, Roč. 15, č. 1 (1894), s. 343 - 352.
20. HARPER, Kyle: Marriage and Family in Late Antiquity. In: The Oxford Handbook of Late Antiquity. Oxford: Edited S. Johnson, 2012. S. 667-714. Dostupné na: https://wiki.santafe.edu/images/1/16/Harper_Marriage_and_Family_in_Late_Antiquity.pdf
21. HRDINA, Ignác Antonín: Římské právo a kanonické právo. In: Studia theologica, Roč. 22, č. 1 (2020), s. 61 – 88.
22. KATRENIČOVÁ, Anabela: Morálne zásady manželov v Augustínovom spise De bono coniugali. In: Kultúrne dejiny, Roč. 13, č. 1 (2022), s. 84 - 108.
23. KINCL, Jaromír - URUS , Valentín - SKŘEJPEK, Michal: Římské právo. Praha: C.H. Beck, 1995. 386 s. ISBN 80-7179-031-1.
24. KORONTHÁLY, Pavel: Tertulián o manželství. Praha: Krystal, 2014. 126 s. ISBN 978-80-87183-72-4.
25. KUEFLER, Mathew: The Marriage Revolution in Late Antiquity: The Theodosian Code and Later Roman Marriage Law. In: Journal of Family History Roč. 32 (2007), s. 343 - 370.
26. LAPLANTE, Benoît: L´union libre, le mariage romain et le mariage romain mariage chrétien. In: Enfances, Familles, Générations, Roč. 15 (2011) s. 110 - 130. Dostupné na: https://doi.org/10.7202/1008148ar

27. McGINN, Thomas A.J.: Prostitution, sexuality and the law in ancient Rome. Oxford – New York: Oxford University Press, 1998. 416 s. ISBN 0-19-508785-2.
28. QUASTEN, Johannes: Patrologia. I primi due secoli (II-III). Vol. I. Fino al Concilio di Nicea. Torino: Marietti, 1980. 720 s. ISBN 88-211-6702-x
29. SARGENTI, Manlio: Il diritto privato nella legislazione di Costantino. Persone e famiglia. Milano - Città di Castello: Giuffrè, 1938. 199 s.
30. SKŘEJPEK, Michal: Římské soukromné právo. Systém a instituce. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1.
31. VLADÁR, Vojtech: Dejiny cirkevného práva. Praha: Leges, 2017. 608 s. ISBN 978-80-7502-238-7.
32. VLADÁR, Vojtech: Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 220 s. ISBN 978-80-7380-187-8.

Kontaktné údaje

prof. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc.
robert.brtko@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva a cirkevného práva

doi: 10.46282/bpf.2025.37

PLAUTOVE KOMÉDIE AKO PRAMEŇ POZNANIA RÍMSKEHO PRÁVA

COMEDIES OF PLAUTUS AS AN INFORMATION SOURCE OF ROMAN LAW

Matej Mlkvý, Zuzana Mlkvá Illýová[1]

Abstrakt: Článok sa venuje problematike využívania literárnych prameňov, osobitne komédií Tita Maccia Plauta, pri skúmaní predklasického rímskeho práva. Vzhľadom na absenciu primárnych právnych prameňov z archaického a predklasického obdobia predstavujú Plautove hry významný, hoci metodologicky problematický prameň poznania práva. Analýza poukazuje na prítomnosť viacerých právnych inštitútov v jeho dielach – od otroctva a manumisie, cez rodinnoprávne mocenské vzťahy založené na *potestas patria* a *manus*, inštitút vena či rozvodu, až po rôzne zmluvné, deliktuálne, vecnoprávne a procesné inštitúty. Článok zároveň upozorňuje na riziká spojené s adaptáciou gréckych predlôh a fikcionalizáciou právneho prostredia. Cieľom článku je preto posúdiť výpovednú hodnotu Plautových komédií a ich miesto pri rekonštrukcii rímskeho práva skúmaného obdobia.

Kľúčové slová: Plautus, rímske právo, predklasické obdobie, literárne pramene

Abstract: The article addresses the issue of using literary sources, particularly the comedies of Titus Maccius Plautus, in the study of pre-classical Roman law. Taking into account the absence of primary legal sources from the archaic and pre-classical periods, Plautus' plays represent an important, though methodologically problematic, source of knowledge of the law applicable in his time. The analysis highlights the presence of various legal institutes in his works – ranging from slavery and manumission, through familial legal relations based on *potestas patria* and *manus*, the institutions of dowry and divorce, to various contractual, delictual, property law and procedural institutes. At the same time, it draws attention to the risks associated with the adaptation of Greek models and the fictionalization of the legal environment. The aim of the article is therefore to assess the evidentiary value of Plautus' comedies and their place in the reconstruction of Roman law from the examined period.

Key words: Plautus, Roman law, pre-classical period, literary sources

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.38

Úvod

Skúmanie rímskeho práva v archaickom a predklasickom období predstavuje osobitnú metodologickú výzvu, keďže priame právne pramene sa nezachovali a naše poznatky o ňom sú sprostredkované najmä neskoršími autormi a neprávnymi literárnymi zdrojmi. Absencia primárnych prameňov z tohto obdobia núti právnu vedu siahať po sekundárnych a často fragmentárnych prameňoch, ktorých hodnovernosť a relevancia si vyžaduje osobitné skúmanie. Jedným z takýchto literárnych prameňov poznania práva sú aj komédie Tita Maccia Plauta, najvýznamnejšieho rímskeho dramatika z obdobia predklasického práva, ktorého literárne dielo sa zachovalo v rozsiahlej a relatívne ucelenej podobe.

Plautus tvoril v období prelomu 3. a 2. storočia pred n. l., teda v čase, keď rímska spoločnosť a právo prechádzali zásadnými spoločenskými a na ne nadväzujúcimi normatívnymi zmenami. Rozvoj legisakčného konania, prvé verejné právne dobrozdania laických právnikov, ako aj prvé diela laickej jurisprudencie vytvárali prostredie, v ktorom sa právo postupne oslobodzovalo od čisto náboženského a obradného rámca a nadobúdalo črty samostatnej disciplíny. Zároveň išlo o obdobie výrazných sociálnych a ekonomických transformácií, ktoré sa nevyhnutne odrážali aj v literárnej tvorbe a v komickom spracovaní každodenných reálií.

Cieľom tohto článku je analyzovať Plautove komédie ako možné pramene poznania predklasického rímskeho práva a zhodnotiť ich výpovednú hodnotu pri rekonštrukcii právnych inštitútov tejto doby. Aj keď pozornosť je prirodzene venovaná najmä tým pasážam komédií, ktoré obsahujú odkazy na právne úkony, inštitúty a spoločenské vzťahy regulované právom (napr. otázky otroctva a manumisie, právne postavenie detí *alieni iuris*, problematiku vena a manželstva, ako aj rôzne obligačné a vecnoprávne inštitúty), ťažisko je kladené na identifikáciu a vyhodnotenie rizík spojených s používaním Plautových hier ako prameňa poznania práva – najmä mieru vplyvu gréckych predlôh a možnosť, že niektoré „právne normy" v textoch slúžili výlučne na dramaturgické a komické účely. Výstupom tejto analýzy má byť zhodnotenie, do akej miery možno Plauta považovať za relevantný a spoľahlivý zdroj pri skúmaní predklasického rímskeho práva, a aké metodologické limity musí právna veda pri jeho interpretácii rešpektovať.

Problém prameňov predklasického práva

Rekonštrukcia stavu rímskeho práva v archaickom a predklasickom období je notoricky problematická z dôvodu absencie priamych prameňov. Do roku 200 pred n.l. nám bezprostredné právne pramene chýbajú úplne[2] a o archaickom rímskom

[2] KASER, M.: Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt: Das altrömische, das vorklassische und das klassische Recht. Mníchov: C.H.Beck, 1955, s. 4.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

práve máme horšie informácie ako o práve germánskom.[3] Pomponius nám v 2. titule prvej knihy Digest o pôvode práva spomína ako hlavné pramene písaného práva tohto obdobia zbierku zákonov prijatých kuriátnym zhromaždením (*leges curiatae*) zostavenú istým Sextom Papiriom (*ius civile Papirianum*),[4] Zákon XII. tabúľ (*Lex duodecim tabularum*)[5] a zbierku legisakčných žalôb zostavenú pisárom Appia Claudia Cn. Flaviom (*ius civile Flavianum*).[6] Papiriova zbierka pravdepodobne reflektovala primitívnu organizáciu spoločnosti a upravovala rodinu, moc hlavy rodiny, primitívne trestanie a najmä náboženskú a obradnú oblasť. Niektorí autori, ktorí existenciu zbierky pripúšťajú a nepokladajú ju len za mýtus,[7] ju ani nepokladajú za zákony v klasickom zmysle slova, ale skôr za kňazské komentáre a záznamy dávnych náboženských zásad.[8]

Flaviova zbierka mala obsahovať presné znenie legisakčných formúl a spolu so známejším počinom jej autora – zverejnením rímskeho kalendára obsahujúcom *dies fasti* a *nec fasti*, predstavuje pomyselný prelom medzi pontifikálnou a laickou jurisprudenciou. Obidve zbierky rovnako ako aj Zákon XII tabúľ sa nezachovali, no len Zákon XII tabúľ bol rozsiahlo citovaný antickými autormi do takej miery, že na základe poradia Gaiovho komentára k tomuto zákonu (*Ad legem XII tabularum*)

---

[3] KASER, M. – KNÜTEL, R. – LOHSSE, S. Römisches Privatrecht. 21. vydanie. Mníchov: C.H. Beck, 2017, s. 2.

[4] D. 1.2.2.2 *Postea aucta ad aliquem modum civitate ipsum Romulum traditur populum in triginta partes divisisse, quas partes curias appellavit propterea quod tunc reipublicae curam per sententias partium earum expediebat. Et ita leges quasdam et ipse curiatas ad populum tulit: tulerunt et sequentes reges. Quae omnes conscriptae exstant in libro sexti Papirii, qui fuit illis temporibus, quibus superbus Demarati Corinthii filius, ex principalibus viris. Is liber, ut diximus, appellatur ius civile Papirianum, non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit, sed quod leges sine ordine latas in unum composuit.*

[5] D. 1.2.2.4 *Postea ne diutius hoc fieret, placuit publica auctoritate decem constitui viros, per quos peterentur leges a Graecis civitatibus et civitas fundaretur legibus: quas in tabulas eboreas perscriptas pro rostris composuerunt, ut possint leges apertius percipi: datumque est eis ius eo anno in civitate summum, uti leges et corrigerent, si opus esset, et interpretarentur neque provocatio ab eis sicut a reliquis magistratibus fieret. Qui ipsi animadverterunt aliquid deesse istis primis legibus ideoque sequenti anno alias duas ad easdem tabulas adiecerunt: et ita ex accedenti appellatae sunt leges duodecim tabularum. Quarum ferendarum auctorem fuisse decemviris Hermodorum quendam Ephesium exulantem in Italia quidam rettulerunt.*

[6] D. 1.2.2.7 *Postea cum Appius Claudius proposuisset et ad formam redegisset has actiones, Gnaeus Flavius scriba eius libertini filius subreptum librum populo tradidit, et adeo gratum fuit id munus populo, ut tribunus plebis fieret et senator et aedilis curulis. Hic liber, qui actiones continet, appellatur ius civile Flavianum, sicut ille ius civile Papirianum: nam nec Gnaeus Flavius de suo quicquam adiecit libro. Augescente civitate quia deerant quaedam genera agendi, non post multum temporis spatium Sextus Aelius alias actiones composuit et librum populo dedit, qui appellatur ius Aelianum.*

[7] Okrem Digest Papiriovú zbierku spomínajú napríklad aj Livius vo svojich dejinách (Liv. I. 32, Liv. VI.1) a Dionýzios z Halikarnasu (*Antiquitates Romanae* III, 36,4).

[8] REBRO, K. – BLAHO, P. Rímske právo. 4. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 71.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

zachovaného v Digestách bolo možné už od 16. storočia uskutočniť jeho rekonštrukciu. Podľa Livia tento zákon predstavuje *fons omnis publici privatique iuris,*[9] iní autori za tento základný prameň práva tohto obdobia považujú popri zákone aj spomínané dve súkromné zbierky.[10]

Od roku 200 pred n.l. sa najskôr ojedinele, neskôr až do 1. storočia pred n.l. čoraz častejšie začínajú objavovať neprávne literárne pramene od rôznych básnikov, rečníkov, historikov a iných (osobitne významní sú Cicero, Varro a Aulus Gellius), z ktorých možno čiastočne rekonštruovať podobu staršieho práva na základe známej rímskej konzervatívnej snahy o udržanie zvykov predkov (*mos maiorum*).[11] Keďže však ide typicky o neprávne pramene, ich zmienky o práve sú vo väčšine prípadov len fragmentárne a nadväzujú len na orálnu tradíciu. Z tohto dôvodu sú namieste pochybnosti o tom do akej miery reflektujú tieto zdroje skutočné právo skúmaného obdobia. Jedným z dôležitých literárnych prameňov predklasického obdobia rímskeho práva sú aj komédie rímskeho dramatika Plauta, ktoré budú predmetom hlbšej analýzy v nasledujúcom texte.

Život a dielo Plauta

O Titovi Macciovi Plautovi vieme, že zomrel v roku 184 pred n.l., pričom z poznámky Cicerona (*Cato maior de senectute*, 14,50) o tom, že Plautus napísal komédiu *Pseudolus* ako *senex* (t.j. 60 ročný alebo starší) vieme spätne určiť, že sa narodil medzi rokmi 255 a 250 pred n.l.[12] Tieto dátumy však nemožno považovať za spoľahlivo potvrdené historickými prameňmi - sú najmä dedukciou zo zmienok neskorších autorov, okrem spomínaného Cicerona najmä z písomností Varrona a iných autorov píšucich stáročia po Plautovej smrti. Podľa starovekej tradície mal Plautus pochádzať zo Sarsiny v Umbrii, čo nie je vo všeobecnosti ani dnes spochybňované. O Plautovom pôvode, rodine, detstve či vzdelaní máme len neisté správy. Samotné c*ognomen* Plautus je pravdepodobne odvodené z umbrijského *Plotus*, ktoré mohlo znamenať buď ušatý alebo plochonohý.[13] Jeho rodové meno (*nomen gentilicium*) Maccius tiež s najväčšou pravdepodobnosťou nie je skutočné rímske meno, ale je odvodené zo slova Maccus, ktorým sa označovala jedna z typických postáv atellskej frašky (tzv.

[9] Liv. III. 34.: […] *Cum ad rumores hominum de unoquoque legum capite editos satis correctae viderentur, centuriatis comitiis decem tabularum leges perlatae sunt, qui nunc quoque, in hoc immenso aliarum super alias acervatarum legum cumulo, fons omnis publici privatique est iuris.* […].

[10] Napr. SALÁK, P. – FRÝDEK, M.: *Materiální prameny římského práva a jejich vliv na vznik soukromých kodifikací*. In: *Sborník Dny práva – 2009.* Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 2525. Dostupné online: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/sbornik/sbornik.pdf [cit. 27.9.2025]

[11] KASER, M.: cit. dielo, s. 4-6.

[12] CONTE, G.B.: *Dějiny římské literatury*. 2. vydanie. Praha: KLP, 2008 , s. 57.

[13] Tamže.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

atellány).[14] Všetko to naznačuje, že Plautus nebol rímskeho pôvodu, napriek tomu mal však údajne byť slobodným občanom, teda ani otrokom alebo prepustencom.[15] Plautus svoju kariéru mal začínať ako scénograf, kulisár či pomocný pracovník v divadle. Zarobené peniaze mal investovať do akéhosi námorného podniku, ktorý však skončil neúspechom, následným Plautovým krachom a jeho návratom do divadla.

Čo sa týka dramatickej tvorby, Plautus je autorom tzv. *palliata comoedia* — rímskej adaptácie gréckej novej atickej komédie. Samotný názov je odvodený zo substantíva *pallium* označujúcom typický odev najmä gréckych filozofov (v protiklade k rímskej tóge) a ide o príznačný názov, nakoľko sa palliaty odohrávali v gréckom prostredí. Vzhľadom na popularitu Plauta v antike bolo údajne až 130 komédií spojených s Plautovým menom.[16] V dôsledku Varronovho zásahu boli z tohto korpusu ešte v antike vybraté tie komédie, o ktorých pravosti (t.j. o Plautovom autorstve) nikto nepochyboval, z ktorých sa dochovalo 20 komédií a fragmenty komédie *Vidularia* (celkovo teda 21 komédií).[17]

Plautove hry sú charakteristické tým, že je z nich zrejmý ich grécky pôvod (používajú sa grécke mená, grécke dramatické pozadie), ale zároveň sú intenzívne „romanizované" — vkladajú sa do nich rímske reálie, výrazy, sociálne zvyky a slovné vtipy blízke rímskemu publiku. Medzi výrazné prvky jeho komickej poetiky patria hry so slovami, využitie rôznych metrických foriem ako aj typizácia postáv. Sluha či slúžka sú často nositeľmi intríg a vtipných motívov, pričom typicky v jeho komédiách vystupuje postava prefíkaného otroka (*servus callidus*), ktorý intrigami posúva dej komédie dopredu. Z literárneho a kultúrneho významu je Plautus dôležitý tým, že ide o najstaršieho rímskeho dramatického autora, ktorého literárne diela sa zachovali takmer v celistvej forme. Jeho komédie mali veľký ohlas v rímskej populárnej kultúre a ovplyvnili vývoj rímskeho divadla a komickej tradície. Neskorší autori, najmä v renesancii, čerpali z Plautovej techniky a komických schém a jeho diela zásadne ovplyvnili aj neskorších významných dramatikov ako Shakespeara či Molièra.

Vývoj práva za života Plauta

Plautova literárna činnosť spadá do obdobia predklasického rímskeho práva, ktoré je približne vymedzené obdobím troch púnskych vojen (264 – 146 pred n.l.). Z hľadiska práva bolo toto obdobie charakterizované existenciou tzv. zákonných žalôb (*legis*

[14] Tamže.

[15] CONTE, G.B., s. 58.

[16] Tamže.

[17] Hlavným prameňom poznania Plauta je ambroziánsky palimpsest a jeho odpisy (manuskripty skupiny A) a manuskritpy odvodené z tzv. falcgrófskeho manuskriptu (pomenovaný po mieste jeho pôvodného uloženia v Heidelbergu, manuskripty skupiny B).

doi: 10.46282/bpf.2025.38

actiones), ktoré sa vyznačovali prísnou formálnosťou a nepružnosťou. Činnosť prétorov, pomyselný hnací motor rozvoja klasického práva, bola v dôsledku tohto typu civilného konania ešte obmedzená, dokonca pre neskorší právny vývoj kľúčový úrad cudzineckého prétora (*praetor peregrinus*) bol zriadený až počas Plautovho života (242 pred n.l.).

Približne v dobe narodenia Plauta (polovica 3. storočia pred n.l.) začal prvý plebejský *pontifex maximus* Tiberius Coruncanius († 243 pred n.l.) dávať verejné právne dobrozdania (*responsa*), čím sa položili základy práva ako slobodnej a samostatnej disciplíny, ktorá nebola prístupná už len členom pontifikálnych kolégií. V dobe vrcholu Plautovej literárnej činnosti (okolo roku 200 pred n.l.) vydáva aj konzul pre rok 198 pred n.l. Sex. Aelius Paetus Catus (činný 198 – 194 pred n.l.) prvé právnické dielo *Tripertita* alebo *ius Aelianum*, ktoré obsahovalo interpretáciu ustanovení Zákonov XII tabúľ ako aj *legis actiones*. Za života Plauta pôsobila taktiež najstaršia generácia laických (t.j. nie pontifikálnych) právnikov ako M. Porcius Cato Censorius († 149 pred n.l.), ktorý vo svojom cenzorskom úrade v rokoch 184-183 pred n.l. uskutočnil sériu opatrení na obnovu starých mravov, a jeho syn M. Porcius Cato Licinianus († 152 pred n.l.). Činnosť týchto právnikov bola obmedzená predovšetkým na spisovanie formúl pre právne úkony alebo poskytovanie dobrozdaní pre konkrétne právne spory. Vlastný vedecký ráz dal právnickej literatúre až Q. Mucius Scaevola Pontifex († 82 pred n.l.), ktorý ale pôsobil až približne storočie po Plautove smrti (konzul pre rok 95 pred n.l.).

Druhá púnska vojna, ktorá spolu s 2. macedónskou vojnou boli hlavnými dejinnými udalosťami Plautovho života, mali v kontexte neskorších udalostí závažný dopad na sociálne pomery Rímskej republiky. Zatiaľ čo pred púnskymi vojnami tvorili základ rímskej ekonomiky drobné a stredne veľké roľnícke usadlosti, po týchto vojnách v dôsledku koncentrácie zabratej pôdy (*ager publicus*, ktorý bol formálne vo vlastníctve rímskeho štátu, ale reálne ho mala v držbe pozemková nobilita) začala byť prevládajúca forma agrárneho hospodárenia veľkostatok (*latifundium*). Veľkostatky už neboli a ani nemohli byť obhospodarované tradičným spôsobom, ale robili na nich otroci (zajatí najmä vo vojnách) predstavujúci lacnú pracovnú silu. Zloženie plebejcov sa taktiež začalo meniť a v Ríme prevládli masy obyvateľstva, ktoré nemali žiaden vzťah k vidieku. Išlo najmä o drobných remeselníkov, obchodníkov, námezdných pracovníkov alebo nezamestnaných.[18]

V tomto období zvýšenej koncentrácie bohatstva bola postupne štandardizovaná aj rímska mena. *Lex Flaminia minus solvendi* z roku 217 pred n.l. stanovila hodnotu strieborného denáru na 16 medených assov. Od roku 205 pred n.l. začali byť v Ríme razené mince s obrazom bohyne Víťazstva (*Victoria*), ktoré sa nazývali *victoriati* (sing. *victoriatus*). V období Plautovho života sa stretávame aj s pokusom štátnej moci

[18] BARTOŠEK, M.: Dějiny římského práva ve třech fázích jeho *vývoje*. Praha: Academia, 1995, s. 21-22.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

obmedziť luxus – *lex Metilia de fullonibus* mala za cieľ obmedziť prepych v obliekaní a *lex Oppia sumptuaria* mala za cieľ obmedziť nadmerný luxus žien, pričom do budúcna nemali ženy napr. nosiť viacfarebné odevy, zlaté šperky s váhou väčšou ako pol libry (327 g) a jazdiť v meste vozmi ťahanými dvoma koňmi. Je otázne nakoľko boli tieto zákony aj vynucované, každopádne druhý zo spomenutých zákonov bol zrušený ešte pred Plautovou smrťou (195 pred n.l.). Za Plautovho života boli taktiež obmedzené dary, ktoré dávali klienti svojím patrónom pri Saturnáliách, len na voskové sviečky (*lex Lublicia de cereis* približne z roku 209 pred n.l.) a celkovo boli zakázané dary presahujúce nám dnes už neznámu sumu s výnimkou darov pre blízke osoby a na záchranu života (*lex Cincia de donis et muneribus*).

V oblasti rodinného práva sa práve v čase vrcholu Plautovej literárnej činnosti začínajú objavovať prvé prípady tzv. voľných manželstiev (*matrimonium sine manu*), pri ktorých sa manželka nepodriaďovala manželskej moci (*manus*) svojho manžela, ale ostávala z právneho hľadiska vo svojej pôvodnej (agnátskej) rodine podriadená otcovskej moci (*patria potestas*) svojho otca, resp. deda (*pater familias*). Je to prejavom trendu postupného uvoľňovania rigidnosti manželského zväzku, keďže už približne 30 rokov predtým (od roku 231 pred n.l.) sa postupne začalo upúšťať od koncepcie, že rozvody sa majú uskutočniť len na základe rozhodnutia rodinného súdu (t.j. výrokom hlavy rodiny po porade s ostatnými členmi rodiny) a len zo závažných dôvodov.[19] Na ochranu mladých mužov do 25 rokov veku bol prijatý v roku 191 pred n.l. známy *lex Plaetoria de circumscriptione adolescentium*, ktorý zaviedol možnosť urobiť právne úkony vykonané týmito osobami neúčinnými, ak boli pre tieto osoby nevýhodné a škodlivé.

Vybrané právne inštitúty v Plautových komédiách

Z hľadiska prevalencie právnych inštitútov je v Plautových komédiách osobitne zastúpené otroctvo, nakoľko postava prefíkaného otroka tvorí jeden z hlavných námetov Plauta (G. Conte hovorí dokonca u Plauta o cele sérii tzv. otrockých komédií).[20] Na jednej strane je otrok považovaný za vec zvyčajne predmetom pomerne nelichotivého zaobchádzania zo strany svojho pána, na strane druhej má paradoxne veľmi blízky vzťah k svojmu pánovi a členom jeho rodiny a je tak prirodzene vtiahnutý do záležitosti rodiny. V súvislosti s otrokmi sú u Plauta prítomné kvázi-svadby otrokov (napr. *Casina* verše 67–74, 816–820) ako aj manumisie, pri

[19] Ku koncepcii manželstva v klasickom rímskom práve pozri BRTKO, R.: Koncepcia rímskeho manželstva podľa klasického právnika Modestina. Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, 2018, roč. 37, č. 2, s. 45-56 a GREGOR, M.: Manželstvo. In: ŠTEVČEK, M. – GREGOR, M. – MLKVÝ, M. (ed.). Lexikón dejín slovenskej súkromnoprávnej terminológie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 193-197.

[20] CONTE, G.B, cit. dielo, s. 62.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

ktorých je doložená napr. civilná forma *per vindictam* (napr. *Miles Gloriosus* verše 961-62), o ktorej podľa Plauta prétor viedol záznamy, ktoré sa dali spätne dohľadať v prípade pochybností (*Persa* verše 485-8). Rovnako je doložený aj automatický vznik patronátneho vzťahu po platnej manumisii (napr. v *Menaechm*i vo veršoch 1027-34). Úzko s *dominica potestas* nad otrokom súvisí výkon rodinnej moci zo strany *patris familias.* V komédii *Persa* je doložený dokonca plánovaný predaj dcéry do otroctva (*Persa* verše 336-43), ale zároveň hlavy rodiny častokrát vystupujú oveľa vľúdnejšie vo vzťahu k svojím deťom nevyužívajúc plný rozsah svojej otcovskej moci nad nimi. Rozpor medzi právnou úpravou a praxou vidieť aj na osobitne populárnom inštitúte vena. Veno poskytovalo ženám ekonomickú nezávislosť na svojich manželoch, čo narúšalo tradičné väzby v rámci patriarchálnej rodiny.[21] Žena s venom bola mocná, ako sa zdôrazňuje v komédii *Asinaria*, keď je spoludiskutujúci varovaný pred nebezpečenstvom hovorenia zlého o žene s venom (*quid pericli sit dotatae uxori vitium dicere*),[22] naopak, tá, ktorá je bez vena, je v moci svojho manžela (*nam quae indotata est, ea in potestate est viri*).[23] Plautus zase nezabúda dodať, že tie s venom trestajú mužov zlom a škodou (*dotatae mactant et malo et damno viros*).[24] Ide o jednu z veľmi malého počtu miest v rámci *Plautových* komédií, na ktorých kritizuje podobu práva (právnej úpravy vena).[25] U Plauta je samozrejme doložený aj rozvod dokonca s kvázi-prepúšťacou formulou (*Trinummus* verš 257, *Apage te amor; tuas res tibi habeto*).[26]

Z hľadiska vecných práv je doložené napr. nadobudnutie vlastníctva na základe vojnovej okupácie (*Amphitryon* verše 190-94) resp. vojenskej koristi (*Miles Gloriosus* verš 120), okupácie divo žijúcich zvierat (*Rudens* verše 971-75) a samozrejme k pokladu, ktorý tvorí jednu z hlavných zápletiek v komédii *Aulularia*. Ručný záloh (*pignus*) je spomínaný v komickej situácii, keď jeden z protagonistov nabáda strhnúť

[21] Poskytnutie vena nebolo formálnou podmienkou vzniku manželstva, ale jeho poskytovanie bolo také obvyklé, že Paulus nám hovorí, že je vo verejnom záujme, aby ženy dostávali veno (Paul. D. 23.3.2. *Rei publicae interest mulieres dotes salvas habere, propter quas nubere possunt*). Inštitút vena bol tak síce prirodzene súkromnoprávnou záležitosťou, ale záujem štátu na ochrane rodiny bol enormný už v starom Ríme. K tomu pozri: IVANČÍK, J. Niekoľko poznámok k Ulpiánovej "záujmovej" teórií deľby práva a jej relevancii pre súčasný slovenský právny poriadok. *STUDIA IURIDICA Cassoviensia,* 2020, roč. 8, č. 1, s. 35.

[22] As 902.

[23] Aul 534.

[24] Aul 534.

[25] FONTAINE, M. — SCAFURO, A.: The Oxford Handbook of Greek and Roman Comedy. New York: Oxford University Press, 2014, s. 626.

[26] Manželstvo nebolo v tomto období striktne vzato právnym inštitútom, ale faktickou skutočnosťou s ktorou právny poriadok spájal právne následky. Nerozlučiteľnosť manželstva je prejavom až neskorších kánonických koncepcií pod vplyvom kresťanstva. K tomu bližšie viď NEMEC, M. Základy kánonického práva. Bratislava; Trnava: Iura edition, 2001, s. 118.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

tógy z tela ako zábezpeku (*Amphitryon* verše 64-68). Doložené sú aj všetky ostatné reálne kontrakty - pôžička (*mutuum*), osobitne spomínaná v súvislosti s úžerou (napr. *Curculio* verše 505-11, *Epidicus* verše 51-53, *Mostellaria* verše 592-93), výpožička (*commodatum*), keď v komédii *Aulularia* Euclio zakazuje svojmu otrokovi vypožičať čokoľvek susedovi, aby náhodou neobjavil skrytý poklad v jeho dome (*Aulularia* verše 89-97) a aj úschova (napr. u bankára *Curculio* verše 345-4, u kňaza *Bacchides* verše 306-07).[27] Z hľadiska ostatných zmluvných typov je neprekvapivo veľmi často doložená stipulácia ako najpružnejší kontraktuálny typ, ktorý sa používa v najrozličnejších situáciách. Kúpna zmluva je taktiež veľmi často prítomná, dokonca sa viackrát spomína aj právomoc kurulských edilov nad trhmi a s nimi súvisiaca zodpovednosť za vady veci (*Rudens* verše 371-73, *Captivi* verše 813-24).[28] Výraz *mandatum* a *mandare* je opakovane použitý v komédii *Trinummus* (verše 117, 128, 136-8, 158, 956) aj keď tu je pochybnosť o tom, či postava uzatvára skutočnú príkaznú zmluvu alebo ide len o morálny záväzok.

Vzhľadom na obdobie vytvorenia komédií je prítomná z pohľadu neskoršieho vývoja rímskeho práva aj pomerne archaická *fiducia*. Plautus opakovane používa formuláciu *fide et fiduciae* naznačujúc jej existenciu (najviac v súvislosti s *fiducia cum amico contracta*), ale často je to v humornom a vnútorne rozpornom kontexte – napr. v komédii *Trinummus* vo veršoch 141-142 (*ut quod meae concreditumst/ taciturnitati clam, fide et fiduciae*) Callicles odkazuje k veci, ktorá mu bola zverená potichu a tajne, aj keď *fiducia* musela byť zriadená verejne vo forme mancipácie alebo iniurecesie.[29] Okrem toho máme zmienky aj o bankrote (*Curculio* verš 376), krádeži otrokyne (*Curculio* verše 619-620) ako aj o mnohých procesných inštitútoch – napr. *in ius vocatio* (*Persa* verše 745-52, *Curculio* verše 162-64), *vadimonium* (*Curculio* verš 162), *sisto* (*Curcullio* verš 163) a dokonca nám Plautus vykresľuje aj imitáciu konania pred sudcom (*Curcullio* verše 701-717).[30]

Riziká používania Plautových komédií ako prameňa poznania práva

Vzhľadom na vyššie uvedené sa prima facie zdajú byť Plautove komédie veľmi dobrým zdrojom nielen pre potvrdenie existencie určitých právnych inštitútov rímskeho práva už v jeho predklasickom období, ale sú aj cenným zdrojom pre preukázanie ich praktickej aplikácie. Pri analýze Plautových diel s cieľom identifikácie

[27] K tomu bližšie pozri ESTAVAN, L. Roman Law in Plautus. In: Stanford Law Review, zv. 18, č. 5, 1966, s. 893-898.

[28] K porovnaniu rímskej a modernej koncepcie kúpnej zmluvy viď TUROŠÍK, M. Kaufvertrag im römischen Recht und im modernen Rech. Praha: Leges, 2021, s. 1-127.

[29] KARAKASIS, E.: Legal Language in Plautus with Special Reference to Trinummus. In: Mnemosyne, 56, 2003, s. 200.

[30] URBANOVÁ, Daniela – POLÁČKOVÁ, Eliška – WEISSAR, Tomáš – ČERNOCH, Radek. Titus Maccius Plautus. Curculio aneb Darmojed. Praha : Jednota klasických filologů, 2019, s. 87.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

právnych inštitútov či vzťahov však existujú dve možné riziká – prvé pramení z našich nie celkom dobrých poznatkov o rímskom predklasickom a archaickom práve (t.j. neexistuje dostatočná masa nesporných právnych prameňov, s ktorým by sme porovnali Plauta) a druhá pramení z „kontaminácie" právnych vzťahov predostretých Plautom gréckymi predlohami, ktoré sa väčšinou nezachovali (t.j. nevieme s istotou posúdiť, čo bolo prebraté z predlohy a čo sú Plautove adaptácie na rímske prostredie). Plautus po vzore Andronika a Naevia pokračoval v adaptácii diel novej atickej komédie (preukázateľne čerpal minimálne od Menandra, Filemóna, Difila a Demofila),[31] čiže jeho diela nie sú autochtónne rímske, ale vznikajú na základe kontaminácie (kombinácie viacerých samostatných predlôh do jedného diela), redukcie a najmä adaptácie gréckych predlôh na rímske reálie (najmä pre potreby obecenstva), čím Plautus zničil jednotu dramatického pozadia do akéhosi grécko-rímskeho synkretizmu.[32]

Prvý identifikovaný problém pramení z toho, že väčšina právnych prameňov obsiahnutých v Justiniánskej kodifikácii, ktorá tvorí náš hlavný prameň poznania rímskeho práva, reflektuje až klasické právo (1. storočie pred n.l. po polovicu 3. storočia n.l.) a poklasické právo (na západe do r. 476 n.l., na východe do panovania Justiniána I.). V Digestách, ktoré tvoria väčšinu kodifikácie, sú najčastejšie citovanými právnikmi Labeo, Sabinus, Papinianus, Gaius, Ulpianus, Modestinus, Celsus, Julianus a Paulus, z ktorých žiaden ešte nežil v dobe Plauta.[33] Justiniánsky *Codex* ako druhá najväčšia časť kodifikácie zachytáva cisárske konštitúcie, ktoré začínajú až Augustom na prelome tisícročí. Celý problém je ešte komplikovaný tým, že v procese vzniku Justiniánskej kodifikácie Tribonianova komplilačná komisia uskutočnila interpolácie textov, aby prispôsobila klasické texty podmienkam a potrebám vtedajšej Byzantskej ríše, takže ani autenticita citovaných klasických

[31] Stará komédia bola úzko spätá s dobou v ktorej vznikala, zameriavala sa na zosmiešňovanie dobových osobností a inštitúcií a bola preto nevhodná na recepciu do rímskych podmienok. Naproti tomu v strednej a novej komédii prevládali každodenné ľudské typy, mali veľmi neutrálne prostredie a jednoduchú stavbu, čo umožnilo ich úspešné prenesenie do rímskej literatúry. STIEBITZ, F.: Stručné dějiny římské literatury. Praha: Nákladem Jednoty českých matematiků a fysiků, 1946, s. 69.

[32] Z metodologického hľadiska ide o obdobný problém ako v prípade práva platného v rímskych provinciách, kde je potrebné identifikovať inštitúty domáceho práva (často nie jednotného, ako napr. v Egypte alebo provincii Arabia Petrae, v ktorých okrem autochtónneho a rímskeho práva sa aplikovalo aj helénske a židovské právo pre vybrané komunity) a kontrastovať to s rímskym „ríšskym" právom. Pre konkrétny príklad interakcie rímskeho, helénskeho a židovského práva v provincii *Arabia Petrae* pozri DANČIAKOVÁ, V.T. The Interaction Between Roman Ius Civile and Local Provincial Legal Tradition: Papyri P. Yadin 21 and P. Yadin 22 as Roman Stipulatio. In: Bratislava Law Review, 2024, roč. 8, č. 1, s. 69-82.

[33] Aj medzi týmito právnikmi však existovali rôzne právne polemiky. K nejednotným postojom klasických právnikov k vybraným problémom súkromného práva viď BRTKO, R.: Kontroverzie medzi prokuliánmi a sabiniánmi. Levoča: MTM Levoča, 2020, s. 1- 165.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

textov nie je nespochybniteľná. Justiniánska kodifikácia napriek tomu prirodzene predstavuje cenný zdroj na konfrontovanie s Plautom, keďže klasickí právnici reflektovali stav obyčajového ako aj písaného práva existujúceho aj pred ich dobou (v dôsledku snahy zachovať *mores maiorum*). Nimi citované a vytvárané právne normy však nemuseli nutne existovať už v predklasickom práve.

Druhým a pravdepodobne vážnejším problémom je otázka, nakoľko Plautus vo svojich komédiách reflektoval stav rímskeho práva a nakoľko gréckeho, resp. atického. Ako bolo už uvedené vyššie, Plautus sám pochádzal zo Sarsiny, apeninského mestečka v Umbrii (dnes Romagna) a nebol teda rímskeho pôvodu. Na rozdiel od iných spisovateľov republikánskeho obdobia (ako napr. Livius Andronicus a Ennius) však nepochádzal ani z oblasti plne helenizovanej italickej kultúry. Plautus tak nemal spočiatku dôvernú znalosť ani rímskeho a ani gréckeho práva. Znalosti o rímskom práve nadobudol pravdepodobne počas svojho pobytu v Ríme a znalosti o gréckom práve získaval asi len sprostredkovane z gréckych literárnych predlôh, s ktorými pracoval. Ktoré to konkrétne boli je sporné, lebo Plautus sa na rozdiel od neskorších autorov (napr. mladšieho komika Terentia) väčšinou nesnažil uviesť názvy a prípadne autorov gréckych komédií, ktoré použil ako vzor.[34]

Spor o originalitu Plauta, ktorému boli možno neprávom pripisované rozpory a nejasnosti v dejových líniách komédií v kontraste k „čistým" gréckych vzorov, prebiehal najmä medzi nemeckými analytickými filológmi 19. a 20. storočia a talianskymi apologétmi Plauta. Prvá publikácia na túto problematiku *Il diritto privato Romano nelle Comedie di Plauto* od E. Costu (1890) dôrazne vychádzala z koncepcie autentickosti rímskeho práva obsiahnutého v Plautovi. Tento prístup bol podporený v ďalšej práci vydanej o desaťročie neskôr *Le droit romain et le droit grec dans le théâtre de Plaute et de Térence* (1900) L. Pernardom, ktorá obsahuje aj cennú bibliografiu dovtedy publikovaných prác na túto tému. Kritickejší postoj však zaujal O. Fredershausen v diele *De iure Plautino et Terentiano* (1906) a jeho pokračovaní *Weitere Studien über das Recht bei Plautus und Terenz* (publikované na stránkach Hermesu v roku 1912), podľa ktorého nič nie je možné klasifikovať ako výlučne rímske alebo grécke, ak sa nedokáže, že je to v súlade s jedným právom a v rozpore s druhým.

Existuje však aj tretia možnosť – že máme do činenia s fiktívnymi zákonmi Plautovho imaginárneho mesta *Plautinopolis*, ktoré Plautus používa na rozvinutie deja komédií. V tomto ohľade bola kapitola od A. Gratwicka v *The Cambridge History of Classical Literature* z roku 1982 významným prelomom, keď naznačila, že dej Plautových

[34] CONTE, G.B., cit. dielo, s. 64.K problému určovania originálnych Plautových častí v jeho komédiách pozri FRAENKEL, E.: *Plautine Elements in Plautus* (*Plautinisches im Plautus*). Reprint vydania z 1922. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 1-459. K aktualizácii a najmä doplneniu Fraenkelových identifikácií viď BUZÁSSYOVÁ, Ľ.: Niekoľko poznámok k Plautovým identifikáciam In: *Auriga (ZJKF)* 38 (1996), č. 1; 39 (1997), č. 1, 1997, s. 30-42.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

komédií sa odohráva v akejsi *civitas graecoromana* podčiarkujúc hybridnú povahu sveta Plautinových komédií.[35] Ako príklad možno uviesť sľub o pridelení občianstva v komédii *Poenulus.* Dej komédie sa odohráva v gréckom meste Kalydon (v gréckej Aitólii). Mladý zamilovaný muž Agorastokles sľúbi svojej milenke Adelphasium, ktorá je prostitútkou a otrokyňou, že jej zabezpečí občianstvo - sľúbi jej však aténske občianstvo. Situácia sa zdá zvláštna nielen preto, že Agorastokles žijúci v Kalydone sľubuje aténske občianstvo otrokyni žijúcej taktiež v Kalydone, ale aj preto, že v gréckom prostredí neexistoval spôsob manumisie z otroctva zápisom do zoznamu občanov ako v Ríme. V tejto súvislosti R. Mazzara vo svojej publikácii *Plautinopolis: Imagination and Representation in Plautus' Roman Comedy* predostrela tézu, že fantastický prvok v Plautusovom prostredí ďaleko presahuje grécko-rímsku kultúrnu hybridnosť, ktorú pozoroval Gratwick.[36] Na základe teórií o princípoch vytvárania sekundárnych svetov, ako sú napr. *Star Wars* alebo *Discworld* zo sci-fi a *fantasy* literatúry, demonštrovala, že *Plautinopolis* má niekoľko typických čŕt takzvaného sekundárneho sveta. Výraz *Plautinopolis* teda podčiarkuje fiktívnosť Plautovho sveta – komunity existujúcej iba vo svete Plautovej fantázie, v ktorej platia špecifické zákony a večné saturnálie. V tomto fiktívnom grécko-rímskom meste sú grécke a rímske prvky zámerne kombinované, aby sa zvýšil komický efekt.

Zhrňujúco možno konštatovať, že Plautove komédie predstavujú literárny text, z ktorého je potrebné starostlivo odvodzovať právne pravidlá a vždy mať na pamäti skutočnosť, že môžu byť použité len na účely gradácie komédie. Konkrétna normatívna úprava nemusí zodpovedať rímskej realite a môže vychádzať z gréckeho práva (kopírujúc predlohu), ale môže ísť aj o čisto imaginárne právo vytvorené autorom len pre potreby deja komédie (tzv. *stage laws*). Všeobecné kritérium na rozlíšenie rímskeho a gréckeho práva neexistuje a každý odkaz na právnu úpravu by mal byť posudzovaný individuálne.[37] Autori *The Oxford Handbook of Greek and Roman Comedy* (2014) identifikovali vo všeobecnosti niekoľko okruhov, pri ktorých sa Plautus s najväčšou pravdepodobnosťou nedržal rímskoprávnych reálií, ale naopak gréckych zdrojov. Ide o:

a) spôsobilosť na právne úkony synov podriadených otcovskej moci, ktorá podľa autorov nezodpovedá rozsahu otcovskej moci (*patria potestas*) rímskeho *pater familias*, pričom Plautus predpokladá oveľa väčší rozsah ich spôsobilosti.

[35] GRATWICK, A. S.: Drama. In: KENNEY, E.J. – CLAUSEN, W.V.: The Cambridge History of Classical Literature. Zv. 2: Latin literature. Cambridge: Cambridge University Press, 1982, s. 77-137.

[36] MAZZARA, R.: Plautinopolis: Imagination and Representation in Plautus' Roman Comedy. Ph.D. dissertation, University of Toronto, 2021. Dostupné online: https://utoronto.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/b525e7a4-72c1-49f6-a3d4-b5443585f69c/content [cit. 27.9.2025].

[37] DINTER, M.: The Cambridge Companion to Roman Comedy. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. xxiii.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

V čase vzniku Plautových komédií ale synovia nemohli bez spolupôsobenia hlavy rodiny scudziť majetok patriaci do rodiny (ako to robia v komédii *Mercator* vo veršoch 40-60 alebo v hre *Trinummus* vo veršoch 106-139). Taktiež nemohli prepustiť z otroctva otrokyne (*Epidicus* verše 236-305), opustiť dom a emigrovať (*Mercator* verše 644-660) alebo si vybrať vlastný spôsob života (*Cistellaria* verše 312, 314, 319, 481-482, 485, 497-498),

b) rozličné hospodárske úkony otrokov, ktoré reflektujú prostredie Atén, ale nie Ríma (napr. v hre *Persa* Toxilus spravuje domácnosť a záležitosti svojho pána, ktorý je neprítomný v dôsledku obchodnej cesty),
c) koncept priameho zastúpenia osoby, ktorá v rímskom práve neexistovala[38] (v komédii *Curculio* vo veršoch 616, 618-619 vojak tvrdí, že dievča je jeho majetkom, lebo bolo kúpené za jeho peniaze),
d) v súvislosti s venom má mať kritika rozvodov (*Mercator* verše 817-829) paralely s gréckou literatúrou a referovať k atickému právu; okrem toho prax poskytnutia vena pre dcéru niekoho iného (*Trinummus* verše 157-159, 734-743) tiež má reflektovať grécku, ale nie rímsku prax.[39]

Uvedené rozpory medzi gréckym a rímskym právom identifikované autormi však podľa nášho názoru tiež nie sú natoľko zrejmé, ako by ich autori chceli mať. V súvislosti so spôsobilosťou podriadených synov ako osôb *alieni iuris* samozrejme platí, že títo sami nemohli vlastniť majetok a všetko, čo nadobudli, tak nadobudli pre hlavu rodiny a nie pre seba, predsa však mohli priamo zastupovať hlavu rodiny (t.j. konať v jeho mene na jeho účet) pri rôznych právnych úkonoch a mohli sa sami zaväzovať (*commercium*), ako aj uzatvárať manželstvo (*conubium*). Otrok takisto mohol konať priamo za svojho pána a zaväzovať ho, takže z právneho hľadiska bolo možné mu zveriť aj správu majetku pána.[40] V súvislosti so zastúpením mimo rámca osôb *alieni iuris* a otrokov v zásade existovalo len nepriame zastúpenie, ale príklad s vojakom (z komédie *Curculio*) by tiež mohol byť interpretovaný inak – osoba, ktorej dal vojak peniaze, síce kúpila dievča do svojho vlastníctva, následne však na základe uzatvorenej príkaznej zmluvy (*mandatum*) bola povinná vec odovzdať (resp. previesť do vlastníctva) príkazcovi (vojakovi). Vzhľadom na to, že vojak mal na jej vydanie

[38] Priame zastúpenie predpokladá, že zástupca koná v mene a na účet zastúpenej osoby. Nepriame zastúpenie predpokladá, že zástupca koná vo vlastnom mene (nie v mene zastúpeného), ale na účet zastúpenej osoby. Až na niektoré výnimky vyplývajúce z rodinných alebo majetkových vzťahov (osoby *alieni iuris* a otroci) alebo osobitnej povahy subjektu práva (právnické osoby, za ktoré vždy musí niekto iný konať) nebolo priame zastúpenie v rímskom klasickom práve možné.

[39] FONTAINE, M. — SCAFURO, A.: cit. dielo, s. 617-618.

[40] B. Forschner považuje dotálneho otroka Saureu spomenutého v Asinarii za dôkaz poverenia otrokov správou majetku aj v kontexte rímskeho predklasického práva. FORSCHNER, B.: *Servus dotalis. Die Sklave in der Ordnung des klassischen römischen Mitgiftrechts.* Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 2020, s. 81.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

obligačný nárok, ktorý sám o sebe bol majetkovým právom, mohol pokladať dievčinu už za súčasť svojho majetku.

Snáď najzaujímavejšia polemika predostretá autormi súvisí s venom. Kritický pohľad na rozvod síce mohol pochádzať z gréckeho vzoru, ale ako sme už uviedli vyššie, aj za života Plauta došlo k značnej liberalizácii rozvodov (postupne sa upúšťalo od existencie závažného dôvodu pre rozvod a podmienky súhlasu rodinného súdu) a začala sa rozvíjať voľná forma manželstva, ktorá z praktického hľadiska tiež uľahčovala rozvod, nakoľko manželka nebola podriadená moci hlavy rodiny svojho manžela. Plautus tak v súvislosti s kritikou svojvoľných rozvodov nemusel len mechanicky preberať grécku predlohu, ale mohol mať na mysli aj rímske reálie svojej doby. V súvislosti s poskytnutím vena od niekoho iného ako hlavy rodiny, resp. brata, je z predchádzajúcich kapitol zrejmé, že aj rímska prax umožňovala, aby veno mohlo byť poskytnuté aj kýmkoľvek tretím mimo hlavy rodiny snúbenice (inak by predsa neexistoval inštitút *dos adventicia*). Nakoľko sa to aj skutočne dialo v predklasickom období, je otázne, ale ako vyplýva z listov Plinia Mladšieho, v klasickom období to už bola bežná prax.[41]

Záver

Plautove komédie predstavujú unikátny literárny korpus, ktorý nám umožňuje aspoň čiastočne rekonštruovať spoločenské, ekonomické a právne reálie Ríma na prelome

[41] Plinius Mladší vo svojom liste Calvine, ktorá bola jeho príbuznou na základe sobáša (*adfinis*) a ktorej otec jej zanechal predĺžené dedičstvo, spomína, že keďže sa cítil byť viazaný príbuzenskými pomermi, prispel ešte za života jej otca na jej veno sumou 100 000 sesterciov a okrem toho sám vyplatil veriteľov jej otca a následne jej dlh odpustil, aby sa mohla ujať dedičstva. Plin. Ep. 2.4 (*C. Plinius Calvinae suae*): *Cum vero ego ductus affinitatis officio, dimissis omnibus qui non dico molestiores sed diligentiores erant, creditor solus exstiterim, cumque vivente eo nubenti tibi in dotem centum milia contulerim, praeter eam summam quam pater tuus quasi de meo dixit - erat enim solvenda de meo -, magnum habes facilitatis meae pignus, cuius fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere. Ad quod te ne verbis magis quam rebus horter, quidquid mihi pater tuus debuit, acceptum tibi fieri iubebo.* Citované podľa KUKULA, R.C. C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem. Epistularum ad Traianum liber. Panegyricus. Lipsko: Teubner, 1912, s. 34. V inom liste Plinius Mladší prispieva svojmu priateľovi Quintilianovi na veno jeho dcéry sumou 50 000 sesterciov, nakoľko si za muža berie Nonia Celera, ktorému z verejných funkcií plynie nutnosť trochu sa reprezentovať, a preto aj Quintilianova dcéra musí mať v zhode s jeho postavením viacej šatstva a služobníctva. Keďže dcéra bola vo vzťahu ku Quintilianovi stále *alieni iuris* (bola *sub potestate patria*), dar 50 000 sesterciov dal otcovi a nie priamo neveste. Plin. Ep. 6.32 (C. Plinius Quintiliano suo): *Quamvis et ipse sis continentissimus, et filiam tuam ita institueris ut decebat tuam filiam, Tutili neptem, cum tamen sit nuptura honestissimo viro Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponit, debet secundum condicionem mariti uti veste comitatu, quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen et instruitur. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem oneris tui mihi vindico, et tamquam parens alter puellae nostrae confero quinquaginta milia nummum plus collaturus, nisi a verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares. Vale.* Citované podľa KUKULA, R.C., cit. dielo, s. 176.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

3. a 2. storočia pred n. l. Na jednej strane poskytujú množstvo zmienok o právnych inštitútoch, ktoré možno vnímať ako potvrdenie ich existencie a aplikácii v predklasickom období – od moci nad otrokmi, ich manumisií a následného patronátneho vzťahu, cez rôzne rodinnoprávne vzťahy, až po rôzne zmluvy, delikty a procesné úkony. Plautus tak nepochybne prispieva k živšiemu a plastickejšiemu obrazu rímskeho práva, než aký by bolo možné vytvoriť výlučne na základe fragmentárnych svedectiev neskorších právnikov či antických historikov.

Na druhej strane je však potrebné zdôrazniť limity tohto prameňa. Komédie sú literárnym dielom, ktorého primárnym cieľom bolo pobaviť publikum, a preto sú právne inštitúty často zveličované, modifikované alebo zasadené do fiktívneho prostredia „Plautinopolisu". Navyše, grécke predlohy a ich adaptácie na rímske prostredie spôsobujú, že identifikácia čisto rímskych právnych prvkov nie je vždy jednoznačná. Preto každá právna zmienka u Plauta musí byť podrobená prísnej analýze a konfrontácii s ďalšími prameňmi, predovšetkým s neskoršími právnymi prameňmi klasického práva, príp. s inými neprávnymi literárnymi zdrojmi.

Význam Plautových komédií tak nespočíva v ich schopnosti plnohodnotne suplovať absenciu rímskych primárnych prameňov predklasického obdobia, ale skôr v ich hodnote ako doplnkového, ilustratívneho a právnoaplikačného prameňa. Umožňujú lepšie pochopiť, ako boli právne inštitúty aplikované v každodennej spoločenskej realite a vnímané súdobým publikom. Analýza Plauta tak zároveň rozširuje interdisciplinárny rozmer výskumu rímskeho práva, keďže spája právnu vedu s literárnou vedou, históriou a klasickou filológiou. Záverom možno konštatovať, že hoci Plautus nemôže byť chápaný ako priamy a nespochybniteľný prameň rímskeho práva, jeho dielo predstavuje cenný a nenahraditeľný zdroj poznania, ktorý pri zohľadnení metodologických obmedzení významne prispieva k rekonštrukcii právneho a spoločenského rámca Rímskej republiky v predklasickom období.

Zoznam použitej literatúry

1. BRTKO, R.: Koncepcia rímskeho manželstva podľa klasického právnika Modestina. Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, 2018, roč. 37, č. 2, s. 45-56.
2. BRTKO, R.: Kontroverzie medzi prokuliánmi a sabiniánmi. Levoča: MTM Levoča, 2020. ISBN 978-80-8215-016-5.
3. BARTOŠEK, M.: Dějiny římského práva ve třech fázích jeho *vývoje*. Praha: Academia, 1995. ISBN 8020005455, 97880200054 58.
4. BUZÁSSYOVÁ, Ľ.: Niekoľko poznámok k Plautovým identifikáciam In: Auriga (ZJKF) 38 (1996), č. 1; 39 (1997), č. 1, 1997, s. 30-42.
5. CONTE, G.B.: *Dějiny římské literatury*. 2. vydanie. Praha: KLP, 2008. ISBN 80-85917-87-4.

doi: 10.46282/bpf.2025.38

6. DANČIAKOVÁ, V.T. The Interaction Between Roman Ius Civile and Local Provincial Legal Tradition: Papyri P. Yadin 21 and P. Yadin 22 as Roman Stipulatio. In: Bratislava Law Review, 2024, roč. 8, č. 1, s. 69-82.
7. DINTER, M.: The Cambridge Companion to Roman Comedy. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. xxiii. ISBN 9780511740466.
8. ESTAVAN, L. Roman Law in Plautus. In: Stanford Law Review, zv. 18, č. 5, 1966, s. 873-909.
9. FONTAINE, M. — SCAFURO, A.: The Oxford Handbook of Greek and Roman Comedy. New York: Oxford University Press, 2014.ISBN 9780199983728, 9780199743544.
10. FORSCHNER, B.: *Servus dotalis. Die Sklave in der Ordnung des klassischen römischen Mitgiftrechts.* Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 2020. ISBN 9783515125130.
11. FRAENKEL, E.: *Plautine Elements in Plautus* (*Plautinisches im Plautus*). Reprint vydania z 1922. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-924910-7.
12. GRATWICK, A. S.: Drama. In: KENNEY, E.J. – CLAUSEN, W.V.: The Cambridge History of Classical Literature. Zv. 2: Latin literature. Cambridge: Cambridge University Press, 1982. ISBN 9780521210430.
13. GREGOR, M.: Manželstvo. In: ŠTEVČEK, M. – GREGOR, M. – MLKVÝ, M. (ed.). Lexikón dejín slovenskej súkromnoprávnej terminológie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 193-197. ISBN 978-80-223-5627-5.
14. IVANČÍK, J. Niekoľko poznámok k Ulpiánovej "záujmovej" teórií deľby práva a jej relevancii pre súčasný slovenský právny poriadok. STUDIA IURIDICA Cassoviensia, 2020, roč. 8, č. 1, s. 35.
15. KARAKASIS, E.: Legal Language in Plautus with Special Reference to Trinummus. In: Mnemosyne, 56, 2003, s. 200.
16. KASER, M.: Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt: Das altrömische, das vorklassische und das klassische Recht. Mníchov: C.H.Beck, 1955. ISBN 3406014291, 9783406014291.
17. KASER, M. – KNÜTEL, R. – LOHSSE, S. Römisches Privatrecht. 21. vydanie. Mníchov: C.H. Beck, 2017.ISBN 978-3-406-69559-9.
18. KUKULA, R.C. C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem. Epistularum ad Traianum liber. Panegyricus. Lipsko: Teubner, 1912.
19. MAZZARA, R.: Plautinopolis: Imagination and Representation in Plautus' Roman Comedy. Ph.D. dissertation, University of Toronto, 2021. Dostupné online: https://utoronto.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/b525e7a4-72c1-49f6-a3d4-b5443585f69c/content [cit. 27.9.2025]

doi: 10.46282/bpf.2025.38

20. REBRO, K. – BLAHO, P. Rímske právo. 4. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, ISBN 9788080783525.
21. SALÁK, P. – FRÝDEK, M.: *Materiální prameny římského práva a jejich vliv na vznik soukromých kodifikací*. In: *Sborník Dny práva – 2009.* Brno: Masarykova Univerzita, 2009, s. 2525. Dostupné online: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/sbornik/sbornik.pdf ISBN ISBN 978-80-210-4990-1. [cit. 27.9.2025]
22. STIEBITZ, F.: Stručné dějiny římské literatury. Praha: Nákladem Jednoty českých matematiků a fysiků, 1946.
23. URBANOVÁ, Daniela – POLÁČKOVÁ, Eliška – WEISSAR, Tomáš – ČERNOCH, Radek. Titus Maccius Plautus. Curculio aneb Darmojed. Praha : Jednota klasických filologů, 2019. ISBN 978-80-904945-6-5.

Kontaktné údaje

doc. Mgr. et Mgr. Matej Mlkvý, PhD., LL.M.
matej.mlkvy@flaw.uniba.sk
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

doc. JUDr. Zuzana Mlkvá Illýová, PhD.
zuzana.illyova@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave,
Právnická fakulta, Ústav klinického právneho vzdelávania

doi: 10.46282/bpf.2025.38

SMRŤ AKO DÔVOD VZNIKU KVÁZIKONTRAKTU V PRAMEŇOCH RÍMSKEHO PRÁVA

DEATH AS A REASON FOR QUASI CONTRACT IN THE SOURCES OF ROMAN LAW

Michal Turošík[1]

Abstrakt: Príspevok analyzuje, či a za akých podmienok mohla v rímskom práve smrť osoby vyvolať vznik záväzku z kvázikontraktu, najmä vo väzbe na povinnosť zabezpečiť pohreb (actio funeraria) a s ňou súvisiace náklady. Na základe exegézy primárnych prameňov a ich klasickej interpretácie v romanistickej literatúre ukazujeme, že rímske právo chápalo pohrebnú povinnosť ako onus hereditatis, ktoré predchádza dispozícii so zanechaným majetkom a je vymáhateľná na základe reštitučnej žaloby. Zvláštny dôraz sa kladie na právnu kvalifikáciu nároku, jeho limitáciu princípmi primeranosti a proporcionality ako aj na subjektívny aspekt konajúceho (pietatis gratia). Rímsky koncept je následne porovnaný s modernými súkromnoprávnymi úpravami (§ 1968 BGB; § 470 OZ; § 1717 OZ ČR), v ktorých povinnosť uhradiť primerané náklady na pohreb pretrváva ako právny inštitút chrániaci ľudskú dôstojnosť post mortem. Záverom konštatujeme, že smrť ako právna udalosť nespôsobovala len zánik právnej subjektivity, ale mohla vyvolať vznik záväzku z kvázikontraktu vo forme náhrady účelne vynaložených nákladov na dôstojný pohreb..

Kľúčové slová: rímske právo, európska právna kultúra, smrť, kvázikontrakt, žaloba

Abstract: The article examines whether, and under what conditions, a person's death in Roman law could trigger an obligation arising from a quasi-contract, in particular in connection with the duty to arrange a funeral (actio funeraria) and the related expenses. Based on an exegesis of the primary sources and their classical interpretation in Roman law scholarship we show that Roman law conceived the funeral duty as an onus hereditatis that precedes any disposition of the estate and is enforceable by a restitutionary action. Special attention is given to the legal characterisation of the claim, its moderation by principles of reasonableness and proportionality, and to the actor's subjective motive

[1] Katedra rímskeho a cirkevného práva, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave,

doi: 10.46282/bpf.2025.39

(pietatis gratia). The Roman concept is then compared with modern private-law regimes (e.g. § 1968 BGB; § 470 Slovak Civil Code; § 1717 Czech Civil Code), in which the duty to reimburse reasonable funeral costs persists as a means of protecting post-mortem human dignity, even without a direct praetorian action. We conclude that death, as a legal event, did not merely terminate legal personality but could give rise to a quasi-contractual obligation to reimburse expenses reasonably incurred for a dignified funeral.

Keywords: Roman law, European legal culture, quasi contract, claim

Úvod

V nasledujúcom príspevku sa budeme zaoberať otázkou za akých okolností mohla smrť v rímskom práve spôsobiť vznik kvázikontraktu. Ide teda o vznik žalovateľného záväzku, ktorý nevznikol protiprávne, ale ani na základe konsenzu. Rímska právna veda poznala niekoľko typov kvázikontraktov, medzi inými bezdôvodné obohatenie či bezpríkazné konanie negotiorum gestio. Našou úlohou bolo v predloženom článku na základe analýzy najmä primárnych prameňov konštatovať, či jeden z uvedených typov kvázikontraktu mohol vzniknúť ako následok smrti. Naše zistenia sa budú opierať nielen o výklad jednotlivých originálnych prameňov rímskeho práva, ale prirodzene aj o názory romanistov prezentované v sekundárnej literatúre, pričom záver tohto článku bude venovaný bazálnej komparácii s modernými právnymi poriadkami.

Smrť Rimania chápali nielen ako prirodzenú súčasť života[2], ale aj ako filozofickú či právnu kategóriu. Okrem zániku právnej subjektivity a z toho vyplývajúceho zániku postavenia zomrelého v právnych vzťahoch vyvolávala smrť povinnosti, ktoré zaväzovali tretie osoby. Jednou z uvedených povinností bola povinnosť zabezpečiť zomrelému pohreb. Rimania ho vnímali ako prostriedok, ktorý mal zabezpečiť zachovanie rovnováhy medzi živými a mŕtvymi. Už Seneca nabádal k tomu, aby človek meditoval o smrti. Malo ho to zbaviť sa pripútania k svetským veciam[3]. Cicero vo svojich tretích Tusculských hovoroch dokonca zdôrazňuje, že pietas voči zosnulému patrí medzi základné povinnosti človeka.[4] Podľa Schulza sa tak pohrebná

[2] Rimania v dôsledku častých vojen, nedostatočnej hygieny ale aj nízkej úrovne lekárskej vedy umierali pomerne často v relatívne nízkom veku. Smrť bola v uliciach Ríma skutočne prirodzenou súčasťou každodenného života. K tomu HARPER FATUM, K.: Das Klima und der Untergang des Roemischen Reiches. Muenchen, 2020, s. 109

[3] Sen. epist. 26, 5. : „Meditare mortem": qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, servire dedidicit; supra omnem potentiam est, certe extra omnem.

[4] Cicero, Tusculanae disputationes, III, 27. Je však potrebné povedať, že právny poriadok, teda musel zabezpečiť, aby dôstojnosť človeka bola chránená. Naopak teda môžeme konštatovať, že rímske

doi: 10.46282/bpf.2025.39

povinnosť považovala nielen za historicko-právny fenomén, výhradne ako kategórie rímskeho práva, ale bude potrebné ju vnímať aj ako predchodcu moderného konceptu posmrtnej ochrany ľudskej dôstojnosti[5].

Samozrejme ak v rímskom práve, pre ktoré je typické žalobno-právne myslenie, chceme detekovať záväznú povinnosť, je potrebné urobiť tak cez príslušnú žalobu, ktorú poskytovalo buď civilné alebo prétorské právo. Túto žalobu nám pramene ponúkajú ako dôsledok ochrany pohrebnej povinnosti. Ako sme už písali vyššie pohreb bol v Ríme vnímaný ako povinnosť voči zosnulému. Na to aby sme charakterizovali pohrebnú povinnosť a z nej vyplývajúci záväzok, je potrebné v prameňoch hľadať odpovede na konkrétne otázky, ktoré nám vymedzujú aj charakter jej právnej ochrany. V prvom rade je dôležité identifikovať, kto bol povinný zabezpečiť pohreb. Ten na koho sa totiž vzťahovala povinnosť zabezpečiť pohreb bol totiž ako nositeľ povinnosti pasívne legitimovaný v prípade jej nesplnenia.[6] Samozrejme je dôležité neopomenúť, že okruh tých, ktorých viazala pohrebná povinnosť mohol byť širší. Druhou otázkou, ktorá je prirodzene naviazaná na prvú otázku je to, kto je povinný uhradiť náklady na pohreb. Samozrejme aj v tomto prípade je dôležité identifikovať okruh osôb, na ktoré sa môže vzťahovať táto povinnosť, pričom je nevyhnutné uviesť za pomoci prameňov aj to, či osoba povinná uhradiť náklady na pohreb je totožná s tým, kto je povinný pohreb obstarať. Aj povinnosť uhradiť náklady na pohreb však môže byť limitovaná rozsahom určených a vynaložených nákladov. Tieto dve kategórie sa môžu líšiť a v prameňoch je možné identifikovať, aké náklady si môže ten ktorý pohreb obstaral vymáhať u povinného. Podľa Kunkela je totiž zrejmé, že smrť a zachovanie posmrtnej dôstojnosti zomrelého by inému nemala slúžiť na obohatenie a naopak mala by byť iba prostriedkom dôstojnej starostlivosti *post mortem*[7]. Obe vyššie položené otázky je nutné doplniť podpornou treťou otázkou, pomocou ktorej dôsledne analyzujeme pohrebnú povinnosť a z nej vyplývajúcu žalobu *actio funeraria*. Tá sa zaoberá možnosťou čo v prípade ak pozostalý nezanechal dostatočné množstvo majetku, aby to pokrylo náklady na pohreb. Samozrejme v takom prípade bolo dôležité sledovať, či takáto situácia automaticky znamenala, že zomrelý zostal bez dôstojného pohrebu alebo bolo povinnosťou rodiny či širšej komunity sa o takýchto jedincov postarať. Pohrebná povinnosť teda obsahovala množstvo samostatných otázok a aspektov, ktoré bolo

právo vnímalo pohrebnú povinnosť ako právo človeka na dôstojné zaobchádzanie aj po smrti. Tento princíp môžeme nájsť v kresťanskej teológii, ale aj v judikatúre európskeho súdu pre ľudské práva a dnes ho môžeme chápať ako ochranu ľudskej dôstojnosti post mortem.

[5] SCHULTZ, Fritz.: Classical Roman Law. Oxford: Clarendon Press, 1951, s. 502-506

[6] Ak v názve článku hovoríme o kvázikontrakte, pričom je zrejmé že v prípade pohrebnej povinnosti môže ísť iba o negotiorum gestio, identifikácia povinného pri zabezpečení pohrebu nám slúži aj na identifikáciu zainteresovaného v prípade bezprízkazného konania.

[7] KUNKEL, Wolfgang: Römische Rechtsgeschichte. 2. Aufl. Köln: Böhlau, 1966, s. 97

doi: 10.46282/bpf.2025.39

nutné v rámci jej analýzy zodpovedať. Pramene nám v tomto smere ponúkajú isté portfólio fragmentov, pomocou ktorých je možné identifikovať čo všetko v sebe pohrebná povinnosť zahŕňala a či jej vyjadrením bol skutočne záväzok z kvázikontraktu. Žalobnou ochranou, ktorá slúžila na presadenie všetkých nárokov, ktoré s pohrebom súviseli bola žaloba *actio funeraria.* Táto žaloba bola považovaná za procesný prostriedok, v ktorom sa práva veda prelínala s filozofiou a chránila spoločenskú hodnotu, ktorá presahovala individuálne záujmy. Ako tvrdí Kaser pohrebná povinnosť bola chápaná nielen ako náboženský či morálny akt, ale aj ako právne záväzná povinnosť rodiny, resp. dedičov, s cieľom zabezpečiť, že zosnulý bude dôstojne pochovaný a že sa nezanechá nepochované telo[8].
Uvedené teda jasne ukazuje, že smrť ako právna udalosť nebola v rímskom myslení redukovaná len na ukončenie právneho postavenia, ale bola aj spúšťačom záväzkov, ktoré mali svoj pôvod v morálnych, náboženských a neskôr aj právnych normách[9].

Kto bol teda podľa prameňov povinný zabezpečiť rímsky pohreb?

Odpoveď na túto otázku môžeme nájsť v prameňoch a jej cieľom je v konečnom dôsledku vymedziť portfólio osôb, ktoré boli povinné postarať sa o dôstojnú rozlúčku so zosnulým tak, aby zostala zachovaná *pietas.* Ulpián nám v tomto smere ponúka vo fragmente D.11, 7, 12, 3 komentár k príslušnému ediktu, ktorý vysvetľuje účel pripustenia prétorskej žalobnej ochrany vo forme *actio funeraria*[10]. Podľa tohto fragmentu bolo významom najmä to, aby telá nezostávali nepochované a aby existovala motivácia vo forme preplatenia pohrebných nákladov pre tých, ktorí sa podujmú pohreb zabezpečiť. Dôležitý je v tomto smere ešte jeden aspekt *actio funeraria.* Ako je zrejmé z účelu žaloby, nešlo o žalobu penálnu, ktorá by mala slúžiť na potrestanie či sankcionovanie tých ktorí mali a nezabezpečili pohreb. Naopak išlo o žalobu *reipersekutórnu,* ktorá sa zameriavala na preplatenie vynaložených nákladov tým, ktorí ich na pohreb zomrelej osoby vynaložili. Z takéhoto charakteru žaloby teda vyplývajú dva dôležité rezultáty. Ak by neexistovala takáto žaloba, mohol by sa narušiť spoločenský poriadok, keďže niektorí zosnulí by mohli ostať bez pohrebu.

[8] čo by bolo v rímskej kultúre chápané ako výrazný prejav neúcty a narušenie spoločenského poriadku. K tomu pozri: KASER, Max: Das römische Privatrecht, München, 1971, s. 253

[9] Tento prístup sa v mnohom prelína s moderným právnym konceptom ľudskej dôstojnosti, ktorá – aj po smrti – ostáva predmetom právnej ochrany. V kontinentálnych právnych systémoch dnes existuje implicitné presvedčenie, že človek má právo na dôstojné zaobchádzanie aj po smrti. Z tohto hľadiska sa môže actio funeraria chápať ako predchodca moderného záväzkového práva v oblasti pietnych povinností – a to nie len v technickom zmysle kvázikontraktu, ale aj ako výraz civilizačného konsenzu, že smrť neukončuje ľudskú hodnotu. K tomu pozri ZIMMERMANN, Reinhard: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford: OUP, 1996, s. 541

[10] D.11, 7, 12, 3 Hoc edictum iusta ex causa propositum est, ut qui funeravit persequatur id quod impendit: sic enim fieri, ne insepulta corpora iacerent neve quis de alieno funeretur.

doi: 10.46282/bpf.2025.39

Zároveň ak by neexistovala, mnohí by mohli zostať bez odmeny a pohrebná povinnosť by stratila svoju záväznosť. Týmto spôsobom sa potvrdilo to, čo sme uvádzali už vyššie a to, že rímska spoločnosť si uvedomovala, že sociálna závažnosť pohrebných rituálov je tak enormná, že je nevyhnutné za jej adresáta považovať nielen konkrétnych jednotlivcov či rodiny ako uvedieme nižšie, ale jednalo sa o záležitosť celej komunity či dokonca rímskej obce. Napriek tomu však na základe fragmentov samozrejme dokážeme identifikovať koho povinnosť viazala v prvej línii. Elementárnym je v tomto smere fragment D. 11,7,12, 4[11]. Tento text Ulpiána rieši otázku základnej povinnosti pohrebu a jej adresátov. Rímske právo vychádzalo z predstavy, že pochovanie tela je povinnosťou, ktorá úzko súvisí s dedičstvom a pietou voči zosnulému. Preto sa muselo jednoznačne určiť, kto nesie túto povinnosť, ak do úvahy prichádzalo viac možných povinných subjektov. Ak neexistovalo žiadne výslovné ustanovenie poručiteľa[12], zákon určil poradie osôb, ktoré boli povinné zabezpečiť pohreb v súlade s poriadkom dedičskej sukcesie:

a) Heredes scripti – testamentárni dedičia.
b) Heredes legitimi – zákonní dedičia podľa pokrvného princípu (cognati).
c) Municipium alebo štát – ako ultimus heres, ak neexistoval žiaden iný nástupca[4].

Tento systém sukcesie povinnosti reflektoval širšie poňatie dedičstva. Dedič nenadobúdal len majetok, ale aj povinnosti. A medzi nimi bola povinnosť zabezpečiť dôstojný pohreb prvotná. Pohreb bol považovaný za tzv. *onera hereditatis*, teda bremeno dedičstva, ktoré muselo byť splnené pred akoukoľvek inou dispozíciou s pozostalým majetkom[13]. Kto prijme dedičstvo, prijíma nielen majetok, ale aj povinnosti, ktoré k nemu patria (*cum onere hereditatis*). Pohreb je chápaný ako prvý a nevyhnutný výdavok z pozostalosti. Preto Ulpián hovorí, že povinnosť zabezpečiť pohreb patrí v prvom rade ustanoveným dedičom (heredes scripti). Čo však ak testament chýba, alebo zlyhá? Ak nie je žiadny testamentárny dedič (alebo ak sa nikto z určených dedičov nechce alebo nemôže dediť), povinnosť prechádza na tých ktorí nastupujú podľa zákona – teda legitímni dediči cognati (pokrvná rodina). Tým

[11] D. 11,7,12, 4 Funus autem eum facere oportet, quem decedens elegit: sed si non ille fecit, nullam esse huius rei poenam, nisi aliquid pro hoc emolumentum ei relictum est: tunc enim, si non paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur. sin autem de hac re defunctus non cavit, nec ulli delegatum id munus est, scriptos heredes ea res contingit: si nemo scriptus est, legitimos vel cognatos: quosque suo ordine quo succedunt.

[12] Favorizované bolo prirodzene v tomto smere elementárne právo, ktoré mohol jednotlivec využiť. Podľa neho pohreb má uskutočniť ten, koho si poručiteľ zvolil. Ak teda zosnulý výslovne ustanovil osobu, ktorá má pohreb zariadiť, právny poriadok to rešpektoval, len však za predpokladu, že jej za túto povinnosť zanechal aj primerané emolumentum, teda odmenu. Ak tak neurobil, a osoba túto povinnosť odmietla, nebola sankcionovaná.

[13] JOERS, Paul, KUNKEL, Wolfgang, WENGER, Leopold: Römisches Recht. Berlin: Springer, 1960,s. 211

doi: 10.46282/bpf.2025.39

sa zabezpečuje, že povinnosť pohrebu nikdy „nepadne do prázdna". Poradie dedičskej sukcesie sa teda rovná poradiu povinnosti zabezpečiť pohreb. Ulpián tým zdôrazňuje, že povinnosť sa riadi rovnakým poriadkom, akým sa nadobúda dedičstvo. To znamená, že najprv táto povinnosť zaväzuje blízkych príbuzných a ak nie sú vzdialenejších. A nakoniec (ak nikto neprijme dedičstvo) nastupuje obec alebo štát ako tzv. *ultimus heres*. Význam pre *actio funeraria* je v tomto prípade zrejmý. Ak túto povinnosť nesplní ten koho sa to týka a niekto iný zariadi pohreb, práve proti tejto osobe (dedičovi alebo právnemu nástupcovi) sa potom môže uplatniť *actio funeraria*. Uvedený fragment teda slúži nielen ako odpoveď na jednu z otázok, ktoré sme formulovali vyššie, ale najmä ako základná „mapa" na určenie kto je žalovateľný. Osobitnú pozornosť si zasluhuje prípad, keď pohreb zariadi osoba, ktorá na to nebola právne povinná. Mohlo ísť napríklad o osoby ako sused, priateľ alebo niekto úplne cudzí konajúci z pohnútok súcitu (*pietatis gratia*). V takom prípade mohla byť táto osoba aktivne legitimovaná na podanie *actio funeraria* proti osobe, ktorá mala pohreb zabezpečiť (napr. dedičovi). To za predpokladu, že išlo o racionálne a primerané náklady. Ak by takáto osoba nemala úmysel vynaložené náklady vymáhať a čin vykonala z altruistických dôvodov, rímske právo to rešpektovalo a nárok podať žalobu nepriznalo v zmysle toho, čo uvádza fragment Digiest[14]. A teda výdavky nie sú nahradené, ak boli vynaložené z úcty, nie so zámerom ich vymáhať. Tento systém tak zabezpečoval, že zodpovednosť za pohreb nezaniká ani ak neexistuje testament, zákonní dedičia či príbuzní. V konečnom dôsledku preberá túto zodpovednosť štát alebo obec, čo poukazuje na skutočnosť, že dôstojný pohreb bol nielen súkromnou ale aj verejnou právnou povinnosťou[15]. Ide o prístup, ktorý je z hľadiska právneho vývoja výnimočne stabilný a pretrval až do súčasnosti.

Náklady na pohreb

Kým v prechádzajúcich riadkoch sme sa sústredili na to kto je povinný zabezpečiť pohreb, čím sme identifikovali jeho pasívnu legitimáciu v prípade, že túto povinnosť za neho splnil niekto iný. Teraz sa budeme venovať najmä rozsahu tejto povinnosti. Zaujímavým je v tomto smere fragment D.11, 7,1 ktorý hovorí o tom, že kto vynaloží niečo na účel pohrebu, považuje sa za toho, kto vstúpil od záväzku nie s dedičom ale so zosnulým[16]. Tento princíp zároveň zabezpečoval, aby náklady na pohreb boli

[14] Sumptus non recipit, si pietatis gratia fecit, non hoc animo quasi recepturus sumptum

[15] K tomu pozri: ARANGIO RUIZ, Vincenzo: Istituzioni di diritto romano. Napoli: Jovene, 1957, s. 176

[16] D.11, 7,1 Qui propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur, non cum herede. Práve tento fragment nám môže pomôcť subsumovať zaradenie actio funeraria a záväzku, ktorý chráni pod kvázikotrakty. Oprávnený totiž „uzatvára" záväzok priamo so zosnulým a výdavok pre pohreb sa považuje za záväzok voči nemu (a teda voči pozostalosti), nie priamo voči dedičovi. Princípom je, že výdavky sa neuplatňujú priamo voči dedičovi ako súkromnej osobe, ale voči majetku

doi: 10.46282/bpf.2025.39

považované za prioritné a boli preplatené ešte pred samotnou dispozíciou s dedičstvom. Ak teda bol pohreb zabezpečený inou osobou ako dedičom, ten musel rátať s tým, že sa oprávnené náklady vynaložené na jeho uskutočnenie odrátajú z celkového rozsahu dedičstva.

Samozrejme v tomto smere bola dôležitá otázka do akej miery mohli byť takéto náklady odčítané z celkovej sumy dedičstva. Pokiaľ sa jedná o výšku samotných nákladov, tá sa určovala tak, aby na jednej strane rešpektovala dôstojnosť zosnulého ale na druhej strane, aby neprekračovala jeho majetkové možnosti[17]. Preto pri použití *actio funeraria* bolo sudcovi priznané moderačné právo, aby tak mohol na základe okolností individuálneho prípadu posúdiť, či došlo alebo nedošlo k naplneniu primeranosti a proporcianality. Za týmto účelom sa v prvom rade museli zohľadňovať majetkové pomery zomrelej osoby. Tieto mali byť v priamej úmere k nákladom na zabezpečenie pohrebu. Ak totiž zomrelý pochádzal zo skromných pomerov, nebolo možné očakávať, že jeho pohreb bude honosný. Ale naopak aj náklady na pohreb museli byť skromné. Na druhej strane bolo potrebné zohľadniť spoločenské postavenie zomrelého. To v odôvodnených prípadoch, akými boli napríklad zástupcovia senátu alebo duchovenstva dovoľovalo usporiadanie nákladnejšieho pohrebu, avšak opäť s prihliadnutím na majetkové pomery, tak aby bola zachovaná zásada proporcionality. Takto prichádzalo k rozumnému vyváženiu medzi právom na náhradu a rovnosťou (aby pozostalí neboli neúmerne zaťažení). Zaujímavým faktom je, že rímske právo v tomto smere zohľadňovalo aj úmysel, teda vôľový (subjektívny) aspekt konania toho kto sa podujal zabezpečiť pohreb. Ako totiž vyplýva z fragmentu D.11, 7,14, 7, ak sa totiž niekto podujal vynaložiť náklady na zabezpečenie pohrebu z piety a čistej úcty k zomrelému, v takom prípade sa naplnenie tohto úmyslu považovalo za dostatočnú saturáciu či kompenzáciu jeho peňažnej straty a *actio funeraria* sa mu nepriznávala[18]. Rímske právo tak dokázalo aj v takej citlivej otázke

pozostalosti. Toto zároveň chráni dedičov pred tým, že by boli sťažené osobnými nárokmi mimo dedičského procesu a nad rámec dedičských aktív.

[17] D. 11.7.12.5 Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus vel dignitate defuncti. Náklady na pohreb sa určujú podľa majetkových možností a dôstojnosti zosnulého. Tak ako bolo potrebné zabezpečiť, aby každý mohol mať dôstojný pohreb, rovnako však bolo potrebné zaistiť, aby sa uskutočnenie pohrebných obradov nestalo prostriedkom na obohatenie sa na úkor dedičov

[18] D. 11, 7, 14, 7 Sed interdum is, qui sumptum in funus fecit, sumptum non recipit, si pietatis gratia fecit, non hoc animo quasi recepturus sumptum quem fecit: et ita imperator noster rescripsit. igitur aestimandum erit arbitro et perpendendum, quo animo sumptus factus sit, utrum negotium quis vel defuncti vel heredis gerit vel ipsius humanitatis, an vero misericordiae vel pietati tribuens vel affectioni.

doi: 10.46282/bpf.2025.39

ako je rozlúčka so zomrelým jedincom nájsť vyváženie či rovnováhu medzi spravodlivosťou, ekonomickou záťažou ale aj pietou voči zosnulému[19].

Charakter žaloby a procesnoprávne aspekty

Pohrebná žaloba *actio funeraria* tak bola podľa nášho názoru jednou z najzaujímavejších žalôb rímskeho práva, nakoľko v sebe sofistikovane kumulovala viacero kritérii, ktoré boli formulované tak, aby nedošlo k narušeniu, ale naopak zachovaniu rovnováhy medzi *pietas*, účelnosťou a proporcionalitou[20]. Za týmto účelom zohľadňovala na jednej strane objektívne kritériá akými boli majetok a spoločenské postavenie zomrelého. Pre jej uplatnenie bol zásadný aj subjektívny aspekt konajúceho a dôležitým tu bol nielen prejav vôle, ale aj samotná vnútorná vôľa pri posudzovaní pohnútok, ktoré motivovali konajúceho aby sa podujal zosnulému zabezpečiť pohreb. Nemenej dôležitý bol aj jej všeobecný význam, ktorý spočíval nielen v ochrane dôstojnosti jednotlivca post mortem, ale aj v ochrane verejného záujmu a spoločenského poriadku. V tomto smere je dôležité neopomenúť fakt, že ak osoba zomrela bez majetku a*ctio funeraria* bola koncipovaná tak, že mohla byť smerovaná aj voči *municipiu,* ktoré malo podľa zvykového práva povinnosť zabezpečiť aspoň základný pohreb[21].

Pokiaľ sa jedná o procesnoprávne aspekty pohrebnej žaloby, išlo o žalobu reipersekutórnu. *Actio funeraria* nemala penálnu povahu. Jej účelom nebolo sakcionovať resp. trestať toho, kto si nesplnil povinnosť zaobstarať pohreb zosnulému. Bola to žaloba reštitučná, ktorej účel bolo navrátiť primerané náklady tomu, kto sa podujal zabezpečiť patričnú a dôstojnú rozlúčku zomrelému. Mala teda kompenzačný charakter, ktorý bol poznačený zásadou proporcionality o ktorej sme pojednávali už vyššie. Zároveň išlo o prétorskú žalobu, teda inštitút *ius honorarium*[22]*.* Prétor touto žalobou poskytoval právnu ochranu osobám, ktoré konali bez zmluvného záväzku vo vzťahu k zomrelému alebo pozostalým dedičom. Konali však v ich záujme a obstarali ich záležitosť, navyše so signifikantným spoločenským záujmom, a preto bolo dôležité poskytnúť im príslušnú žalobnú ochranu. *Actio*

[19] Na druhej strane niektorí autori túto situáciu pripisujú aj osobným vzťahom, alebo tzv. ekonómii priateľstva, ktorá bola badateľná najmä vo vyšších vrstvách rímskej spoločnosti. K tomu pozri: VERBOVEN, K.: The economy of friends. Economic aspects of amiticia and patronage in late republic, Brussel, 2022 s. 227

[20] K tomu pozri: SCHNEIDER, K.A. : Die allgemein subsidiären Klagen des roemischen Rechts, 1834, s. 507

[21] Rovnako naopak municipium mohlo byť aktívne legitimované v prípade, že existovalo dedičstvo, ale dedičia a rovnako ani nikto iní pohreb nezabezpečil a jeho organizácia tak zostala bezdôvodne na pleciach municipia

[22] K tomu pozri: KASER, Max.: Ius honorariun und ius civile, ZRG RA 101, 1984, s. 37

doi: 10.46282/bpf.2025.39

funeraria bola žalobou *in factum*[23]. Jej podstata bola založená na posúdení konkrétneho skutkového stavu individuálneho prípadu, čo okrem iného dávalo sudcovi možnosť, aby vo svojom rozhodnutí moderoval výšku požadovaných nákladov na základe účelnosti, proporcionality a tým aj celkovej oprávnenosti. Žaloba tak zohľadňovala primeranosť nákladov, ktoré nemohli prirodzene zahŕňať povinnosť reštituovať luxusné náklady a sudca tak mohol požadovanú sumu znížiť, upraviť alebo úplne zamietnuť. Rímske právo sa tu prejavuje ako nesmierne racionálne, nakoľko sa usiluje o vyváženie reálnej potreby kompenzovať výdavky a ochrany dediča pred neprimeranými nárokmi, ktoré by mohli viesť k bezdôvodnému obohateniu žalobcu. Ako uvádza Zimmermann, práve tieto žaloby ukazujú, ako rímski právnici „premostili rozdiel medzi formálnou právnou doktrínou a sociálnou spravodlivosťou"[24].

Z procesného hľadiska je zaujímavá aj skutočnosť, že actio funeraria mohla byť podaná aj v prípade, že právne vzťahy medzi poručiteľom a žalobcom nikdy predtým neexistovali. Nebol medzi nimi kontrakt, záväzok, ani zmluva. Napriek tomu prétor uznal právo žalobcu na náhradu, ak bola činnosť vykonaná ex bono et aequo, teda „podľa dobra a spravodlivosti". Tento aspekt zaraďuje actio funeraria medzi klasické kvázikontrakty, konkrétne medzi obligationes quasi ex contractu, ktoré vznikli bez skutočného konsenzu, ale s právnym účinkom[25]. Ako zdôrazňuje F. Schulz, kvázikontrakty boli vyjadrením praktickej rovnováhy medzi formalizmom civilného práva a morálnymi princípmi každodenného života. *Actio funeraria* tak podľa neho ukazuje, ako sa z altruistického konania , ktoré nemalo právny základ stáva právne relevantná obligácia[26]. *Actio funeraria* sa často prirovnáva k inštitútu negotiorum gestio, teda obstaraniu cudzích záležitostí bez príkazu. Ako uvádza Deppenkemper v oboch prípadoch ide o situáciu, v ktorej niekto koná vo veciach iného subjektu, bez jeho poverenia. No tak, aby mu tým nepoškodil ale pomohol[27]. V prípade pohrebu ide o organizovanie obradov a zabezpečenie výdavkov, čo sú úkony, ktoré by za normálnych okolností vykonával dedič[28].

---

[23] Takto koncipovaná žaloba je podľa názoru niektorých autorov staršieho dáta a pochádza z 2. storočia p.n.l. vychádzajúc práve zo žaloby prislúchajúcej k negotiorum gestio. K tomu pozri: SEILER, H.H.: Der Tatbestand der negotiorum gestio, Koeln, 1968, s. 314

[24] ZIMMERMANN, Reinhard: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford: OUP, 1996, s. 542

[25] K tomu pozri: PARTSCH, J.: Negotiorum gestio, Heidelberg, 1913, s. 37

[26] SCHULTZ, Fritz.: Classical Roman Law. Oxford: Clarendon Press, 1951, s. 503

[27] DEPPENKEMPER G.: Negotiorum gestio – Geschäftsfuehrung ohe Auftrag, 2. Bnd, Osbnabrueck 2014, s. 211

[28] Rozdiel spočíva v tom, že pri negotiorum gestio sa vyžaduje, aby žalobca konal v záujme žijúcej osoby, zatiaľ čo pri actio funeraria ide o záujem zosnulého a jeho pozostalosti. Rímske právo však túto výnimku akceptovalo, a to najmä preto, že pohreb bol chápaný ako nutnosť spojená s pietou a spoločenským poriadkom.

doi: 10.46282/bpf.2025.39

Záver

Ako je všeobecne známe aj po rozpade Rímskej ríše boli jednotlivé inštitúty rímskeho práva zachované a stali sa súčasťou neskorších právnych poriadkov, pričom mnohé pretrvali až po dnešnú dobu. Pohrebná žaloba *actio funeraria* a jej význam sa prejavil najmä v zachovaní povinnosti postarať sa o dôstojný pohreb. Aj keď sa samozrejme žaloba nezachovala ako prétorský prostriedok právnej ochrany, jej filozofická a materiálna podstata pretrvala. Kánonické právo uznávalo, že povinnosť postarať sa o pohreb je záväzkom každého veriaceho, ale aj cirkvi ako takej. V Gratiánových dekrétoch sa dokonca spomína, že podobne ako tomu bolo v Ríme, ak nie je možné aby zabezpečila pochovanie zosnulého jeho rodina, musí tak učiniť dedič alebo obec. Príbuznosť s rímskym právom dokladá v neskoršom období Accursius, ktorý zdôrazňoval že pohrebná povinnosť dedičov má absolútnu prioritu pred ich majetkovým záujmom. Pohrebná povinnosť je prítomná aj v súčasnosti v moderných kodifikáciách. Slovenské právo (§ 470 OZ)[29] a české právo (§ 1717 OZ)[30] ukladá povinnosť uhradiť primerané náklady. Podobné pravidlo existuje v nemeckom práve aj vo francúzskom Code civil. Rozdiely medzi jednotlivými právnymi poriadkami sú najmä v rozsahu, v akom sa posudzuje primeranosť nákladov a v tom, kto má žalobné oprávnenie. Moderné úpravy ukazujú, že rímsky princíp sa nestratil ale adaptoval sa na nové spoločenské podmienky. Aj keď neexistuje priama žaloba typu *actio funeraria*, princíp že spoločnosť musí zabezpečiť dôstojný pohreb je univerzálny a pretrváva dodnes.

Zoznam bibliografických odkazov

1. ARANGIO RUIZ, Vincenzo: Istituzioni di diritto romano. Napoli: Jovene, 1957, 608 s.,ISBN: 8824305105
2. DEPPENKEMPER Guenther.: Negotiorum gestio – Geschäftsfuehrung ohe Auftrag, 2. Bnd, Osbnabrueck 2014, ISBN: 978-3-8471-0293-9
3. HARPER FATUM, Kyle.: Das Klima und der Untergang des Roemischen Reiches. Muenchen, 2020, ISBN 9783406749339
4. JOERS, Paul, KUNKEL, Wolfgang, WENGER, Leopold: Römisches Recht. Berlin: Springer, 1960, 626 s., ISBN: 978-3-540-16866
5. KASER, Max.: Ius honorarium und ius civile, SRG RA 101, 1984
6. KASER, Max: Das römische Privatrecht, München, 1971, ISBN: 978-3-406-01406-2

[29] Dedič zodpovedá do výšky ceny nadobudnutého dedičstva za primerané náklady spojené s pohrebom poručiteľa a za poručiteľove dlhy, ktoré na neho prešli poručiteľovou smrťou.

[30] Nabyvatel však zciziteli nahradí, co ten vynaložil ze svého k nastoupení dědictví nebo na pozůstalost, a pokud si strany neujednaly něco jiného, i náklady zůstavitelova pohřbu a opatření pohřebiště.

doi: 10.46282/bpf.2025.39

7. PARTSCH, Josef.: Negotiorum gestio, Heidelberg, 1913
8. SEILER, Hans, Hermann.: Der Tatbestand der negotiorum gestio, Koeln, 1968, 348 s., ISBN 2748-4025
9. SCHNEIDER, Karl.Albert. : Die allgemein subsidiären Klagen des roemischen Rechts, 1834
10. SCHULTZ, Fritz.: Classical Roman Law. Oxford: Clarendon Press, 1951, 650 s., ISBN: 100198251378,
11. VERBOVEN, K.: The economy of friends. Economic aspects of amiticia and patronage in late republic, Brussel, 2022, 399 s., ISBN-10, 2870312105
12. ZIMMERMANN, Reinhard: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford: OUP, 1996, 1241 s., ISBN: 9780198764267

Pramene práva:

D.11, 7, 12, 3
D. 11,7,12, 4
D.11, 7,1
D. 11.7.12.5
D. 11, 7, 14, 7

Kontaktné údaje:

prof. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.
Katedra rímskeho a cirkevného práva
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.39

KONCEPCIA PREDZMLUVNEJ ZODPOVEDNOSTI A JEJ PREDOBRAZ V PRAMEŇOCH RÍMSKEHO PRÁVA

THE CONCEPT OF PRE-CONTRACTUAL LIABILITY AND ITS PREVIEW IN THE SOURCES OF ROMAN LAW

Ján Ivančík[1]

Abstrakt: Pojem culpa in contrahendo alebo predzmluvná zodpovednosť nie je možné dohľadať v žiadnom z pôvodných prameňov rímskeho práva, a to či už v klasickej alebo justiniánskej podobe. Napriek tomu boli pramene rímskeho práva pre Rudolfa von Jheringa jedným zo základných inšpiračných zdrojov. Culpa in contrahendo tak poukazuje na zaujímavý fenomén, kedy rímske právo kreuje argumentačný podklad pre právnu úpravu, ktorej plné aplikačné rozvinutie nastáva mnoho storočí po zániku samotného impéria. Napriek skutočnosti, že v súčasnosti nemá na Slovensku dlhodobú tradíciu a etablovanosť, s pribúdajúcou digitalizáciou a autonomizáciou elektronických nástrojov ide o koncept, ktorého popularita môže výrazne rásť aj v našich podmienkach.

Kľúčové slová: culpa in contrahendo, predzmluvná zodpovednosť, rímske právo, pramene

Abstract: The concept of culpa in contrahendo or pre-contractual liability cannot be found in any of the original sources of Roman law, whether in classical or Justinianic form. Nevertheless, the sources of Roman law were one of the basic sources of inspiration for Rudolf von Jhering. Culpa in contrahendo thus points to an interesting phenomenon, where Roman law creates an argumentative basis for a legal regulation, the full application of which occurs many centuries after the collapse of the empire itself. Despite the fact that it does not yet have a long-standing tradition or firm establishment in Slovakia, the growing digitalization and autonomization of electronic tools make it a concept whose popularity may significantly increase also in our context.

Keywords: culpa in contrahendo, pre-contractual liability, Roman law, legal sources

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.40

Úvod

Formulovanie koncepcie predzmluvnej zodpovednosti, ktorá je v modernej terminológii často označovaná aj ekvivalentom *culpa in contrahendo,* datujeme do druhej polovice devätnásteho storočia. Práve latinské vyjadrenie a derivovanie tohto inštitútu z rímskeho práva často navodzujú dojem, že jeho pôvod vychádza z antického práva. V klasických, ba ani justiniánskych prameňoch však žiadny ucelený predobraz, nieto ešte doslovné vyjadrenie nenachádzame.

Myšlienkovým otcom *culpa in contrahendo* je totiž nemecký právny vedec Rudolf von Jhering, ktorý sa snažil nájsť spravodlivé riešenie na viaceré kauzy, ku ktorým sa dopracoval v aplikačnej praxi. Išlo o situácie, pri ktorých absentoval úmysel konajúceho, vznikla škoda, no zároveň nedošlo k uzatvoreniu platnej zmluvy. *Ius commune*, ani pruské zemské právo však na tieto prípady nedávali uspokojivé odpovede.[2] Do popredia sa tak dostala téza, ktorej základ ponúka rímske právo, avšak skôr implicitne, než exaktne.

Predkladaný príspevok, nadväzujúc na tému konferencie, zameranú na pramene práva, si kladie za cieľ identifikovať rímskoprávne východiská pre formulovanie teórie o predzmluvnej zodpovednosti a kriticky posúdiť ich relevantnosť.

Zrod teórie

Ako sme už naznačili, bezprostredným impulzom pre vznik teórie o predzmluvnej zodpovednosti bolo niekoľko praktických prípadov, na ktoré dobová aplikačná prax neposkytovala adekvátne riešenia. Jhering vo svojom prelomovom diele *Culpa in contrahendo: oder Schadensersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen*[3] menuje prípad objednávky, keď objednávateľ tovaru namiesto 100 libier vlastnou chybou uvedie množstvo v metrických centoch. Po realizácii dodávky je tovar odmietnutý. Pre nedostatok konsenzu medzi ponukou a jej prijatím je kontrakt neplatný, avšak náklady na balenie a prepravu už dodávateľovi vznikli a musel ich uhradiť.[4]

---

[2] KLAUS, L.: Von Savignys Irrtumslehre zu Jherings culpa in contrahendo. In. Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte, roč. 12, 1990, s. 68–76

[3] JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Erster Band. Jena: Gustav Fischer Verlag, 1861

[4] Nejde o jedinú kategóriu prípadov s obdobným právnym dopadom. Ďalšou je situácia, kedy zamýšľaná správa bola recipientovi doručená v odlišnej podobe, resp. s chybným obsahom, a to v dôsledku využitia prostriedkov diaľkového komunikačného spojenia, ktorý v 19. storočí nebol úplne spoľahlivý. Jhering poukazuje na telegraf a chybu v odosielanej správe, vedúcu k uzatvoreniu iného právneho úkonu, než aký mal odosielateľ správy v úmysle. Pre viac pozri: KELLER, M.: Schuldverhältnis und Rechtskreisöffnung. Von der Lehre der culpa in contrahendo zum Rücksichtnahmeschuldverhältnis der §§ 311 Abs. 2 und Abs. 3 BGB. Berlin: Duncker&Humblot, 2007, s. 29

doi: 10.46282/bpf.2025.40

Nezodpovedanou otázkou zostalo, kto bude znášať vzniknuté náklady.[5] Autor tézy sa nedokázal stotožniť s riešením, kedy by pre nedostatok inej právnej úpravy malo celé bremeno zostať na dobromyseľnom dodávateľovi, plniacom na základe chyby protistrany. Takýto stav označil za nespravodlivosť a praktické zúfalstvo ("*Unbilligkeit und praktische Trostlosigkeit*").[6]

Napriek primátu, ktorý je v právnej historiografii Jheringovej koncepcii právom priznaný, nebol zďaleka jediným autorom, zamýšľajúcim sa nad skúmaným problémom. Sám konštatuje, že von Savigny a von Wächter odmietli pri posudzovaných prípadoch možnosť nahradenia škody na základe neexistencie platného záväzku a zároveň neexistencie zlého úmyslu (*dolus*), nevyhnutného pre aplikáciu *legis Aquiliae*.[7] Ďalším autorom, ktorý sa problematikou zaoberal bol Schweppe, ktorý deklaroval možnosť náhrady nezavinenej škody pre dobromyseľnú stranu na základe všeobecných princípov ("*...so kann er ebenfalls nach allgemeinen Grundsätzen Entschädigung fordern.*")[8]. Nedostatkom jeho teórie bola všeobecnosť, pretože artikulovanie konkrétneho princípu absentuje. Zavinenie (*culpa*) ako relevantný dôvod videl pre vznik nároku Richelmann, ktorého analýza zostala v čase jej napísania bez zásadnejšej odozvy.[9]

Historicky možno zájsť ešte ďalej a sankcionovanie nedbanlivostného konania pred uzatvorením zmluvy nájdeme už v práci Huga Grotia. Traktát *De iure belli ac pacis* obsahuje formuláciu: "*Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in senso suo exprimendo, et damnum inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato*",[10] zdôrazňujúcu, že ak niekto utrpí škodu na základe nedbalého sľubu druhej strany, je sľubujúci povinný nahradiť vzniknutú škodu, a to nie na základe sľubu, ale na základe jeho viny (*culpa*).[11]

---

[5] JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, s. 328

[6] Tamtiež

[7] Tamtiež

[8] SCHWEPPE, A.; MAIER, W.: Das Römische Privatrecht in seiner heutigen Anwendung. 3. Band. Obligationenrecht. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1831, s. 110

[9] JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, s. 328

[10] Hugo Grotius, De iure belli ac pacis 2,11,6,3, citované podľa: WINKEL, L.: Culpa in contrahendo in Roman law and in some modern Dutch court decisions. In. Viva vox iuris romani, Essays in honour of Johannes Emil Spruit. Amsterdam: J.C. Gieben, 2002, s. 153-154. Preklad autora: "*Ak by však bol sľubujúci pri hľadaní pravdy alebo pri vyjadrení svojej vôle neopatrný a inému tým vznikla akákoľvek škoda, bude sľubujúca osoba povinná nahradiť ju nie silou sľubu, ale stratou, ktorú utrpela druhá strana jeho zavinením.*" Preklad z angličtiny podľa: GROTIUS, H.: The Rights of War and Peace. Preklad: TUCK, R., Indianapolis: Liberty Fund. 2005, s. 711

[11] WINKEL, L.: Culpa in contrahendo in Roman law and in some modern Dutch court decision, s. 154. Ohľadom Grotiovho chápania zavinenia a zodpovednosti za protiprávne poškodenie cudzej veci viď.

doi: 10.46282/bpf.2025.40

Jheringove východiská v rímskom práve

Napriek vyššie uvedenému zostáva vďaka kľukatým cestám osudu faktom, že pôvod *culpa in contrahendo* je odvodzovaný od Jheringovej koncepcie, preto sa jej budeme venovať podrobnejšie.

Jhering stál pri snahe o zarámcovanie novej doktríny pred neľahkou úlohou. Ak chcel svoje myšlienky oprieť o *ius commune* a východiská rímskeho práva, musel sa vysporiadať s klasickou dichotómiou záväzkového práva. To znamená odlíšenie *obligationes ex contractu* (kontraktuálne záväzky) a *obligationes ex delicto* (deliktuálne záväzky).[12] K nim v justiniánskom práve pribudli *quasi ex contractu* (kvázikontrakty) a *quasi ex delicto* (kvázidelikty).[13]

Základným východiskom bola kladná odpoveď na otázku, či dobromyseľná strana, ktorá vznik škody nezavinila má mať nárok na náhradu takejto škody, v prípade, ak sa spoliehala na platnosť kontraktu. Zároveň však bolo zrejmé, že z dôvodu neplatnosti zmluvy uvedený nárok nebude možné vymáhať prostredníctvom zmluvnej žaloby, na základe dohody strán. Do popredia tak vstúpila náhrada tzv. negatívnej škody, teda vrátenie *statusu quo* spred uzavretia neplatnej dohody. Strana, ktorá nezodpovedne sľúbila plnenie by podľa tohto konceptu mala niesť bremeno náhrady škody pre vlastnú nedbanlivosť.[14] Jhering preto zarámcoval *culpa in contrahendo* ako vzťah vyplývajúci z kontraktu, keďže strany prechádzajú zo sféry negatívnych mimozmluvných záväzkov do pozitívnej sféry zmlúv a každý je v tejto sfére povinný zamedziť nedbalému konaniu.[15]

Pri kreácii takto formulovanej zodpovednosti vychádzal z fragmentov justiniánskej kodifikácie, ktoré dobromyseľnej strane priznali žalobu z kúpy, a to aj napriek neplatnému kontraktu. Konkrétne ide o prípady i.) právnej nemožnosti uzatvoriť

---

tiež: SAMPSON, J.: The Place of Fault in Grotius's Conception of Liability for Wrongdoing. In. Grotiana, roč. 42, 2021, s. 53 - 68

[12] Gai. Inst. 3,88: *Nunc transeamus ad obligationes, quarum summa divisio in duas species diducitur: omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto.* (preklad podľa KINCL, J.: Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Brno: Masarykova univerzita. Právnická fakulta - Doplněk, 1981: Teraz prejdime k obligáciám. Ich základné rozdelenie spočíva v rozlišovaní dvoch skupín: každá obligácia vzniká totiž buď z kontraktu alebo z deliktu.)

[13] Just. Inst. 3,13,2: *Sequens divisio in quattuor species deducitur: aut enim ex contractu sunt aut quasi ex contractu aut ex maleficio aut quasi ex maleficio. prius est, ut de his quae ex contractu sunt dispiciamus. harum aeque quattuor species sunt: aut enim re contrahuntur aut verbis aut litteris aut consensu. de quibus singulis dispiciamus.* Bližšie ohľadom skúmanej problematiky viď. tiež: WINKEL, L.: Quintus Mucius Scaevola once again. In. *Fundamina: A Journal of Legal History*, roč. 11, č. 1, 2005, s. 432

[14] KESSLER, F.; FINE, E.: Culpa in Contrahendo, Bargaining in Good Faith, and Freedom of Contract: A Comparative Study. In. *Harvard Law Review*, roč. 77, č. 3, 1964, s. 402

[15] MUSTAFARAJ, B.: Modern legal systems and the principle of "Culpa in Contrahendo": A review of the Albanian model of pre-contractual liability on a Roman-Germanic model reference. In. Academicus - International Scientific Journal, 2019, roč. 10, č. 2, s. 82

doi: 10.46282/bpf.2025.40

kontrakt, ktorá vedie k jeho neplatnosti (predaj *res extra commercium - liber homo,*[16] *res sacra/religiosa/publica*[17]); a ii.) fyzickej nemožnosti plnenia, ktorá spôsobuje neplatnosť kontraktu (neexistujúce dedičstvo (nicht existierenden Erbschaft).

Predzmluvnú zodpovednosť na týchto základoch formuloval ako všeobecný princíp, pokiaľ sú splnené nasledovné požiadavky: a) strana je nespôsobilá uzatvoriť zmluvu (Unfähigkeit des Subjects); b) plnenie je nemožné (Unfähigkeit des Objects); c) vôľa jedného zo subjektov je vadná (Unzuverlässigkeit des contractlichen Willens) a zároveň došlo k vzniku škody na dobromyseľnej strane, ktorá vzniknutý stav nezavinila.[18]

S ohľadom na predmet nášho záujmu v tomto príspevku sa však poďme bližšie pozrieť na konkrétne pramenné materiály, ktoré k uvedeným záverom viedli. Najvýznamnejším je Modestinov fragment, ktorý sa zaoberá kúpou res extra commercium.

> **Modest. D. 18,1,62,1.** Modestinus libro quinto regularum: *Qui nesciens loca sacra vel religiosa vel publica pro privatis comparavit, licet emptio non teneat, ex empto tamen adversus venditorem experietur, ut consequatur quod interfuit eius, ne deciperetur.*
>
> Preklad: Ak niekto kúpil miesta zasvätené bohom alebo miesta náboženské alebo miesta verejné, v domnení, že sú súkromnými, tak kúpa nie je síce záväzná, ale nadobúdateľ napriek tomu môže uplatniť žalobu z kúpy proti predávajúcemu, aby získal sumu svojho záujmu, o ktorý bol oklamaný.[19]

Obdobné znenie nachádzame aj v Justiniánskych Inštitúciách, kde sa rovnaká situácia rieši nasledovným spôsobom:

> **Inst. Just. 3,23,5**: *Loca sacra vel religiosa, item publica, veluti forum basilicam, frustra quis sciens emit, quas tamen si pro privatis vel profanis deceptus a venditore emerit, habebit actionem ex empto, quod non habere ei liceat, ut consequatur, quod sua interest deceptum eum non esse. idem iuris est, si hominem liberum pro servo emerit.*
>
> Preklad: Kto vie, že kupuje posvätné alebo zasvätené miesta a tiež veci verejné, ako trhovisko alebo baziliku, ten kupuje zbytočne. Kto však,

[16] Pomp. D. 18,1,4; Paul. D. 18,1,5 a Pomp. D. 18,1,6

[17] Viď najmä: Modest. D. 18,1,62,1 a tiež Inst. 3,23,5 a Ulp. D. 11,7,8,1. Glosátor Accursius v tejto súvislosti *actio in factum* kupujúcemu nikdy nepriznal, avšak priznal ju predávajúcemu, zatiaľ čo kupujúci je, podľa neho, oprávnený použiť *actio empti*. WINKEL, L.: Culpa in contrahendo in Roman law and in some modern Dutch court decisions, s. 153 s odkazom na CHOE JO, B.: Culpa in contrahendo bei Rudolph von Jhering, s. 17

[18] JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Erster Band, s. 366 - 370. K východiskám pozri aj: KELLER, M.: Schuldverhältnis und Rechtskreisöffnung. Von der Lehre der culpa in contrahendo zum Rücksichtnahmeschuldverhältnis der §§ 311 Abs. 2 und Abs. 3 BGB, s. 29

[19] Preklad autora

doi: 10.46282/bpf.2025.40

> podvedený predávajúcim, kúpi takéto veci ako veci súkromné alebo veci ľudského práva, má žalobu z kúpy, lebo si tieto veci nemôže nechať, a to preto, aby mu bola nahradená škoda, ktorá vznikla z dôvodu, že bol podvedený. To isté platí, keď niekto kúpi slobodného človeka ako otroka.[20]

Nie je bez záujmu, že obdobný skutkový stav, no s absolútne odchylnými právnymi závermi nachádzame u Ulpiána, teda u právnika staršieho o generáciu. Ulpián priznáva namiesto *actio empti actio in factum*, a to s odkazom na prétorský edikt.[21]

---

[20] Preklad: BLAHO, P.: Justiniánske inštitúcie - Corpus Iuris Civilis. Bratislava: Wolters Kluwer, 2000. Evans-Jonessa domnieva, že justiniánsky text bol interpolovaný. Pôvodne, podľa neho, mohol text klasických právnikov vyzerať takto: <*Qui*> *loca [sacra vel] religiosa, [item publica, veluti forum, basilicam, frustra quis sciens emit, quas tamen si pro privatis vel profanis], deceptus a venditore, emerit, habebit actionem <quasi> ex empto, [quod non habere ei liceat] ut consequatur quod sua interest deceptum [eum] non esse. [idem iuris est, si hominem liberum pro servo emerit]*, pričom text označený v <> je pridaný a hranaté zátvorky, teda [] signalizujú vymazanie časti textu. Pre viac pozri: EVANS-JONES, R.: The Origins of Justinian's Institutes 3.23.5. In. *Cambridge Law Journal*. roč. 53, č. 3, 1994, s. 478

[21] Pomponius v D. 19,5,11 vysvetľuje rozdiely medzi žalobami takto: *Quia actionum non plenus numerus esset, ideo plerumque actiones in factum desiderantur. Sed et eas actiones, quae legibus proditae sunt, si lex iusta ac necessaria sit, supplet praetor in eo quod legi deest: quod facit in lege Aquilia reddendo actiones in factum accommodatas legi Aquiliae, idque utilitas eius legis exigit.* (preklad autora: Keďže výpočet (civilných) žalôb nie je úplný (vyčerpávajúci), tak sa žiadajú viaceré žaloby osnované na faktickú situáciu. Tak ako sú žaloby, predpokladané zákonom, ktoré sú podľa práva a sú potrebné, prétor (ich) dopĺňa v prípade, ak zákonné riešenie chýba: tak poskytuje pri Akvíliovom zákone actiones in factum prispôsobené žalobe podľa Akvíliovho zákona, na dosiahnutie úžitku, ktorý sa týmto zákonom dosahuje.). Svojej povesti právneho teoretika nezostal Gaius nič dlžný, keď je pri výklade ešte názornejší. Nadväzuje na svoje tézy o žalobách *in ius conceptae* (Gai. Ins. 4,45), ktoré, majú slúžiť na vymáhanie plnenia podľa kviritského práva, resp. v prípadoch, ak odporca má niečo dať, prípadne zlodej má nahradiť škodu. Naproti tomu, žaloby *in factum* označuje nasledovne: *Ceteras vero in factum conceptas vocamus, id est, in quibus nulla talis intentio concepta est, sed initio formulae nominato eo, quod factum est, adiciuntur ea verba, per quae iudici damnandi absolvendive potestas datur; qualis est formula, qua utitur patronus contra libertum, qui eum contra edictum praetoris in ius vocauit. Nam in ea ita est: RECUPERATORES SUNTO. SI PARET ILLUM PATRONUM AB ILLO [PATRONO] LIBERTO CONTRA EDICTUM ILLIUS PRAETORIS IN IUS VOCATUM ESSE, RECUPERATORES, ILLUM LIBERTUM ILLI PATRONO SESTERTIUM X MILIA CONDEMNATE. SI NON PARET, ABSOLVITE. ceterae quoque formulae, quae sub titulo DE IN IUS VOCANDO propositae sunt, in factum conceptae sunt, velut adversus eum, qui in ius vocatus neque venerit neque vindicem dederit; item contra eum, qui vi exemerit eum, qui in ius vocaretur; et denique innumerabiles eius modi aliae formulae in albo proponuntur.* (preklad KINCL, J.: Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Brno: Masarykova univerzita. Právnická fakulta - Doplněk, 1981: Ostatné (formuly) sa však nazývajú in factum conceptae. To sú formuly, ktorých intencia nie je koncipovaná tak, ako sme (vyššie) uviedli, ale na začiatku je uvedený skutkový základ a potom sú pripojené tie slová, ktorými sudca dostáva zmocnenie, aby odsúdil alebo oslobodil. Taká je napríklad formula, ktorú používa patrón voči prepustencovi, ktorý ho proti zákazu prétorského ediktu vyzval pred súd. Je v nej totiž toto: „BUĎTE REKUPERÁTORMI! AK VYJDE NAJAVO, ŽE TEN A TEN PATRÓN BOL TÝM A TÝM PREPUSTENCOM V ROZPORE S EDIKTOM TOHO A TOHO PRÉTORA

doi: 10.46282/bpf.2025.40

Ulp. D. 11,7,8,1. Ulpianus libro vicensimo quinto ad edictum: *Si locus religiosus pro puro venisse dicetur, praetor in factum actionem in eum dat ei ad quern ea res pertinet: quae actio et in heredem competit, cum quasi ex empto actionem contineat.*

Preklad: Ak bolo zasvätené miesto predané v domnení, že je obyčajné, prétor vyhovie dotknutej osobe žalobou *in factum* proti predávajúcemu. Táto žaloba je k dispozícii aj voči dedičovi, pretože prakticky zahŕňa žalobu na predaj.[22]

K týmto fragmentom Jhering pridal aj situáciu predaja slobodného človeka (*liber homo*) ako otroka. Napriek analogickým paralelám k predaju *res extra commercium* však v tomto prípade badať aj nie bezvýznamné odlišnosti. Analogicky je predaj *liber homo* možné aplikovať na skúmanú situáciu preto, lebo dôsledkom takéhoto kontraktu je absolútna nemožnosť plnenia.[23] Konštatujú to fragmenty z prvého titulu "*De contrahenda emptione et de pactis inter emptorem et venditorem compositis et quae res venire non possunt*" (O kúpnej zmluve, dohodách medzi predávajúcim a kupujúcim a o veciach, ktoré sú vylúčené z kúpy) 18. knihy Digest.

Poukázať však treba aj na odlišnosti. Predaj slobodného človeka ako otroka bol totiž na rozdiel od predaja *res religiosa* v klasickom práve platným právnym úkonom v tom rozsahu, že kupujúci mohol získať zmluvnú žalobu na vymoženie škody spôsobenej predávajúcim. Fakticky, pochopiteľne, neexistoval spôsob, ako by bolo možné donútiť slobodného jednotlivca slúžiť ako otroka, ak by existoval dôkazný materiál na preukázanie faktu, že ide o slobodného človeka.[24] Pokiaľ predávajúci vedel, že realizuje zákonom reprobovaný akt, resp. uzatvára neplatný kontrakt, mohol kupujúci požadovať náhradu škody prostredníctvom *actio de dolo*.[25] V prípade dobromyseľnosti predávajúceho však bola situácia komplikovaná. Predaj *homo liber* preto prešiel s ohľadom na platnosť obligácie zaujímavým vývojom.[26]

VYZVANÝ PRED SÚD, ODSÚĎTE, REKUPERÁTORI, TOHTO PREPUSTENCA NA (ZAPLATENIE) 10 000 SESTERCIOV! AK TO NEVYJDE NAJAVO, OSLOBOĎTE HO!" Aj ostatné formuly, ktoré sú v edikte proponované pod titulom „O vyzvaní k súdu" (*in ius vocatio*) sú koncipované *in factum*, napríklad proti tomu, kto bol vyzvaný na súd, a ani by neprišiel, ani by si neurčil obhajcu. Taktiež formula proti tomu, kto by násilím zadržal človeka, vyzvaného k súdu. A potom sa v prétorskom albume proponujú mnohé iné formuly tohto druhu.)

[22] Preklad autora

[23] JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Erster Band, s. 382

[24] STEIN, P.: Fault in the Formation of Contract in Roman Law and Scots Law. Edinburgh, London: Oliver and Boyd, University of Aberdeen, 1958, s. 62

[25] BEN-DROR. Y: The Perennial Ambiguity of Culpa in Contrahendo. In: *The American Journal of Legal History*, roč. 27, č. 2, 1983, s. 158

[26] Bližšie pozri aj: BRTKO, R.: Neplatnosť fideikomisu, testamentárnej dispozície a záväzku z dôvodu neurčitosti predmetu plnenia v klasickom a justiniánskom rímskom práve. In. Historia et theoria iuris,

doi: 10.46282/bpf.2025.40

Pokiaľ sa vrátime k Jheringovým východiskám, badáme zásadný odklon od dovtedajšej výkladovej praxi. Tá sa prikláňala ku konštruktu *dolus in contrahendo*, ľahko odvoditeľného z prameňov klasického rímskeho práva.[27] Išlo o situácie úmyselného konania (*dolus*), ktorý je ekvivalentom *culpa lata*,[28] čo zjednodušene vyjadruje aj zásada *culpa lata dolo comparabitur.*[29] Jhering však oponoval, že stotožňovanie týchto pojmov je možné iba pri vzťahoch zmluvných, nie však v rokovaniach pred uzatvorením kontraktu. Svoje závery odôvodňuje penzom životným situácií, ktorým je pri rigidnom výklade treba priznať zodpovednosť za úmyselne spôsobenú škodu.[30]

Do popredia sa následne natisla otázka, prečo by rímska jurisprudencia v posudzovaných okolnostiach nepriznala *actio de dolo*, ak by išlo o úmyselné konanie, ale naproti tomu viaceré pramene zmieňujú žalobu z kúpy (*actio empti*).[31]

Jhering dospel k záveru, že v skúmaných fragmentoch možno odvodzovať právne posúdenie, podľa ktorého je predávajúci zodpovedný za predaj *res extra commercium* absolútne, bez ohľadu na svoje vedomosti (dobromyseľnosť), pričom dôležitá je súčasne neznalosť kupujúceho o vade uzatváraného kontraktu. Ak teda rokujúca strana neplní svoje povinnosti, je voči nej priznaná žaloba na plnenie, zatiaľ čo pri neplatnom kontrakte vychádza zodpovednosť zo skutočnosti, že kontraktačná strana vstúpila do rokovaní, aj keď mala vedieť o dôvode neplatnosti, obligáciu napriek tomu uzatvárala a spôsobila tým protistrane škodu.[32]

---

roč. 15, supplementum, 2023, s. 15 a porovnaj aj s: JONG, de H.: Two Interpretations of D. 17,1,27,1 in Early Byzantine Law. In. Early Byzantine Law: Obligation to Reddere and Unjust Enrichment. In H. Dondorp, M. Schermaier, & B. Sirks (Eds.), De rebus divinis et humanis: Essays in honour of Jan Hallebeek. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2019, s. 79-80

[27] Mommsen tvrdí, že tak pri kúpnej zmluve, tiež aj pri stipulácii (*stipulatio*) klasická judisprudencia priznáva náhradu výlučne v prípade *dolus* alebo *culpa lata*. Pre viac pozri: MOMMSEN, F.: Beiträge zum Obligationenrecht. 1, Die Unmöglichkeit der Leistung in ihrem Einfluß auf obligatorische Verhältnisse. Braunschweig: Schwetschke, 1853, s. 123

[28] Tamtiež. Pozri tiež: LENEL, O.: Culpa lata und culpa levis. In. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abtheilung,* roč. 3, č. 1, 1918, s. 289

[29] Pre viac ohľadom aplikácie *culpa* a *iniuria* viď aj: IBBETSON, D.: William Warwick Buckland on the Lex Aquilia. In. Du PLESSIS, P. J. (eds.): Wrongful Damage to Property in Roman Law. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018, s. 53 a k praktickým dôsledkom tiež: BANFI, C.: La asimilación de la culpa grave al dolo en la responsabilidad contractual en Chile. In. Revista Chilena de derecho, 2000, roč. 27, č. 2, s. 318

[30] Napríklad ide o situácie šírenia fámy, neopatrné vyhlásenia, či pozitívne odporúčanie pre zamestnanca so zlou pracovnou morálkou. JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Erster Band, s. 337

[31] Tamtiež, s. 338

[32] Z klasických prameňov opieral Jhering znalosť rímskej jurisprudencie na diferenciácií medzi pozitívnym a negatívnym záujmom (*Interesse*) aj pri využívaní odlišných žalôb - *actio redhibitoria* na negatívny a *actio quanti minoris* na pozitívny. Tamtiež, 339-341

doi: 10.46282/bpf.2025.40

Zároveň vylúčil využitie *actio in factum,* a to aj v súvislosti s *actio de dolo*, resp. *legis actio Aquiliae*, a to z dôvodu, že nejde o zmluvný vzťah, ale o vzťah pred uzatvorením kontraktu. Škoda pritom nebola spôsobená úmyselne a chýba aj protiprávne poškodenie cudzej veci (*damnum iniuria datum*),[33] nevyhnutné pre použitie Akviliánskej žaloby. Tento typ žaloby preto môžeme z inšpiračných zdrojov pri tvorbe koncepcie *culpa in contrahendo* vylúčiť.[34]

Základným nedostatkom vyššie uvedenej štruktúry skúmaných fragmentov[35] je, že v rozhodujúcej miere vychádzala z predpokladov autora o úvahách klasických rímskych právnikov, nie z exaktne danej štruktúry pramenných materiálov, a to najmä Justiniánskych Digest, resp. Justiniánskych Inštitúcií.

Problematickosť skúmanej tézy pritom spočíva vo viacerých rovinách. V prvom rade ide o malé množstvo prameňov, ktoré nedávajú návod na komplexné riešenie, ani ucelený pohľad na myšlienkové východiská rímskych právnikov. Ešte problematickejším elementom je, že dochované fragmenty si navzájom neraz odporujú a poskytujú viacero možností na interpretáciu. Preto je možné odvodzovať početné závery o prístupe klasického rímskeho práva k problematike zodpovednosti za škodu pri neplatnom kontrakte z dôvodu právnej nemožnosti plniť.[36]

Práve preto je relevantným záver, že Jhering využil rímskoprávne pramene nie na to, aby z nich derivoval právny koncept platný v antickom Ríme, ale skôr ako inšpiračný zdroj, ktorým potvrdzoval svoju vlastnú tézu. Robil to pritom iba nepriamo, predikujúc postoj rímskej jurisprudencie.

Záver

Z realizovanej analýzy jasne vyplýva, že rímskoprávne pramene tvorili jeden zo základov pre koncipovanie inštitútu predzmluvnej zodpovednosti, v jeho pôvodnom rámci. Zároveň je však očividné, že konštrukty, smerujúce k obdobným právnym

[33] Tamtiež, 346-347

[34] Porovnaj s: HRÁDEK, J.: Předsmluvní odpovědnost: Culpa in contrahendo. Praha: Auditorium, 2009, s. 21

[35] Tu treba zdôrazniť, že rozsah príspevku neumožňuje hĺbkovú analýzu všetkých východísk a prepojení, ktoré viedli ku kreácii koncepcie *culpa in contrahendo.* Uvedené preto treba brať ako poukaz na základné tézy a hlavný pramenný materiál, ktorého detailné posúdenie si vyžaduje omnoho väčší priestor.

[36] Pozri napr.: Paul. D. 45,1,35,1: *Item quod leges fieri prohibent, si perpetuam causam servaturum est, cessat obligatio, veluti si sororem nupturam sibi aliquis stipuletur: quamquam etiamsi non sit perpetua causa, ut reccidit in sorore adoptiva, idem dicendum sit, quia statim contra mores sit*. (preklad autora: Záväzok opäť nevzniká, ak je predmetom ustanovenia niečo, čo je zákonom zakázané, pričom dôvod zákazu je trvalý; napríklad, ak by niekto stipuloval, že sa ožení sa s vlastnou sestrou. A ak by aj zákaz nemal byť trvalý, ako sa to stáva v prípade adoptovanej sestry, platí to isté pravidlo, pretože sa hneď pácha priestupok proti dobrým mravom.)

doi: 10.46282/bpf.2025.40

dôsledkom, sú identifikovateľné aj v starších prácach, či dokonca vo vtedy platnom pozitívnom práve.

Jhering však každopádne dokázal kreovať inštitút s chytľavým latinským pomenovaním, ktorého vývoj sa týmto iba započal. Nemecká, ale aj francúzska, či rakúska právna veda v 20. storočí[37] významnou mierou prispeli k rozšíreniu a rozkošateniu predzmluvnej zodpovednosti, ktorá v súčasnosti nereflektuje iba problematiku neplatných, či "nie do perfekcie uvedených" kontraktov. V súčasnosti ide tiež o otázky dobrej viery počas predzmluvných rokovaní, či o potenciálne zneužitie predkontraktačného procesu, resp. informácií z neho získaných.[38]

Je to tak zrejme iba náhodou, ale nami zvolená problematika koreluje aj s nosnou témou konferencie, ktorou je digitalizácia. Práve narastajúca transformácia vzťahov do digitálneho prostredia spôsobuje veľkú mieru korelácií nielen medzi ľuďmi, ale dokonca aj medzi ľuďmi a softwarovými aplikáciami (najmä umelá inteligencia). Tento trend vyvoláva odôvodnený predpoklad, že výskyt škody formou predzmluvnej zodpovednosti si môže vyžadovať komplexnejšiu úpravu aj v podmienkach Slovenskej republiky. V súčasnosti je táto problematika v našom právnom prostredí riešená najmä judikatórne, myšlienkovo sa opierajúc najmä o analogické riešenia v českej právnej praxi a legislatívne vychádzajúc zo všeobecných východísk zodpovednosti za škodu podľa § 415[39] a subsidiárne aj § 420,[40] resp. § 424[41] (pri úmyselne spôsobenej škode) zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.[42] Pri prebiehajúcej rekodifikácií civilného práva sa tak vytvára ďalší priestor na odbornú diskusiu.

Zoznam použitých prameňov:

[37] Pre viac ohľadom komparatistiky a vývoja pozri: NOVOA, R.: Culpa in contrahendo: a comparative law study: chilean law and the United Nations convention on contracts for the international sale of goods (CISG). In. Arizona Journal of International & Comparative Law, roč. 22, č. 3, 2005 , s. 583 a nasl.

[38] PAPACHRISTOU, G.: Culpa in Contrahendo and Due Diligence in M&A Transactions. Remarks on the Judgment of the Federal Supreme Court of Germany in the Case BGHZ 238, 179. In. European review of contract law, roč.21, č. 1, s. 87 a nasl. a tiež RABELLO, A.M.: The "impossible contract" : from Roman law to the Unidroit Principles of International Commercial Contracts and Principles of European Contract Law. In. Fundamina, roč. 16, č. 1, s. 346 a nasl.

[39] § 415 Občianskeho zákonníka: *„Každý je povinný počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na zdraví, na majetku, na prírode a životnom prostredí.*"

[40] § 420 ods. 1 Občianskeho zákonníka: *„Každý zodpovedá za škodu, ktorú spôsobil porušením právnej povinnosti.*"

[41] § 424 Občianskeho zákonníka: *„Za škodu zodpovedá aj ten, kto ju spôsobil úmyselným konaním proti dobrým mravom.*"

[42] Pre viac pozri napr: MITTERPACHOVÁ, J.: Culpa in contrahendo v slovenskom práve a nároky z jej porušenia. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2013, roč. 19, č. 3, s. 16 a nasl.

doi: 10.46282/bpf.2025.40

1. BEHRENDS, O. (eds.): Corpus Iuris Civilis: Text und Übersetzung. Institutiones. Heidelberg: C. F. Müller Juristischer Verlag, 1990
2. BLAHO, P.: Justiniánske inštitúcie - Corpus Iuris Civilis. Bratislava: Wolters Kluwer, 2000
3. BLAHO, P.; VAŇKOVÁ, J.: Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus. I. Bratislava: Eurokódex, 2008
4. KINCL, J.: Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Brno: Masarykova univerzita. Právnická fakulta - Doplněk, 1981
5. MOMMSEN, T. (eds.): Digesta Iustiniani Augusti. Vol. 2. Berolini: Apud Weidmannos, 1870

Zoznam použitej literatúry:

1. BANFI, C.: La asimilación de la culpa grave al dolo en la responsabilidad contractual en Chile. In. Revista Chilena de derecho, 2000, roč. 27, č. 2
2. BEN-DROR. Y: The Perennial Ambiguity of Culpa in Contrahendo. In: *The American Journal of Legal History,* roč. 27, č. 2, 1983
3. BRTKO, R.: Neplatnosť fideikomisu, testamentárnej dispozície a záväzku z dôvodu neurčitosti predmetu plnenia v klasickom a justiniánskom rímskom práve. In. Historia et theoria iuris, roč. 15, supplementum, 2023
4. EVANS-JONES, R.: The Origins of Justinian's Institutes 3.23.5. In. *Cambridge Law Journal*. roč. 53, č. 3, 1994
5. GROTIUS, H.: The Rights of War and Peace. Preklad: TUCK, R., Indianapolis: Liberty Fund. 2005
6. HRÁDEK, J.: Předsmluvní odpovědnost: Culpa in contrahendo. Praha: Auditorium, 2009
7. CHOE JO, B.: Culpa in contrahendo bei Rudolph von Jhering. Göttingen,1988
8. IBBETSON, D.: William Warwick Buckland on the Lex Aquilia. In. Du PLESSIS, P. J. (eds.): Wrongful Damage to Property in Roman Law. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018
9. JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Erster Band. Jena: Gustav Fischer Verlag, 1861
10. JONG, de H.: Two Interpretations of D. 17,1,27,1 in Early Byzantine Law. In. Early Byzantine Law: Obligation to Reddere and Unjust Enrichment. In H. Dondorp, M. Schermaier, & B. Sirks (Eds.), De rebus divinis et humanis: Essays in honour of Jan Hallebeek. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2019
11. KELLER, M.: Schuldverhältnis und Rechtskreisöffnung. Von der Lehre der culpa in contrahendo zum Rücksichtnahmeschuldverhältnis der §§ 311 Abs. 2 und Abs. 3 BGB. Berlin: Duncker&Humblot, 2007

doi: 10.46282/bpf.2025.40

12. KESSLER, F.; FINE, E.: Culpa in Contrahendo, Bargaining in Good Faith, and Freedom of Contract: A Comparative Study. In. *Harvard Law Review*, roč. 77, č. 3, 1964
13. KLAUS, L.: Von Savignys Irrtumslehre zu Jherings culpa in contrahendo. In. Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte, roč. 12, 1990
14. LENEL, O.: Culpa lata und culpa levis. In. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abtheilung,* roč. 3, č. 1, 1918
15. MITTERPACHOVÁ, J.: Culpa in contrahendo v slovenskom práve a nároky z jej porušenia. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2013, roč. 19, č. 3
16. MOMMSEN, F.: Beiträge zum Obligationenrecht. 1, Die Unmöglichkeit der Leistung in ihrem Einfluß auf obligatorische Verhältnisse. Braunschweig: Schwetschke, 1853
17. MUSTAFARAJ, B.: Modern legal systems and the principle of "Culpa in Contrahendo": A review of the Albanian model of pre-contractual liability on a Roman-Germanic model reference. In. Academicus - International Scientific Journal, 2019, roč. 10, č. 2
18. NOVOA, R.: Culpa in contrahendo: a comparative law study: chilean law and the United Nations convention on contracts for the international sale of goods (CISG). In. Arizona Journal of International & Comparative Law, roč. 22, č. 3, 2005
19. PAPACHRISTOU, G.: Culpa in Contrahendo and Due Diligence in M&A Transactions. Remarks on the Judgment of the Federal Supreme Court of Germany in the Case BGHZ 238, 179. In. European review of contract law, roč.21, č. 1
20. RABELLO, A.M.: The "impossible contract" : from Roman law to the Unidroit Principles of International Commercial Contracts and Principles of European Contract Law. In. Fundamina, roč. 16, č. 1
21. SAMPSON, J.: The Place of Fault in Grotius's Conception of Liability for Wrongdoing. In. Grotiana, r. 42, 2021
22. SCHWEPPE, A.; MAIER, W.: Das Römische Privatrecht in seiner heutigen Anwendung. 3. Band. Obligationenrecht. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1831
23. STEIN, P.: Fault in the Formation of Contract in Roman Law and Scots Law. Edinburgh, London: Oliver and Boyd, University of Aberdeen, 1958
24. WINKEL, L.: Culpa in contrahendo in Roman law and in some modern Dutch court decisions. In. Viva vox iuris romani, Essays in honour of Johannes Emil Spruit. Amsterdam: J.C. Gieben, 2002
25. WINKEL, L.: Quintus Mucius Scaevola once again. In. *Fundamina: A Journal of Legal History*, roč. 11, č. 1

doi: 10.46282/bpf.2025.40

Kontaktné údaje:

Mgr. Ján Ivančík, PhD.
jan.ivancik@flaw.uniba.sk
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.40

OBYČAJ – JEJ POVAHA A POZÍCIA V RÍMSKOM PRÁVE

CUSTOM – ITS NATURE AND POSITION IN ROMAN LAW

Matúš Nemec[1]

Abstrakt: Termíny používané na označenie prameňov práva nachádzajú svoj pôvod v rímskoprávnej terminológii: zákon a obyčaj (*lex* a *consuetudo*). Pôvodne používaný pojem *mos (mores maiorum)* predstavoval právne záväzné zvyky predkov, ale používal sa aj vo význame spoločensky akceptovaného morálneho, prípadne spoločenského poriadku. Je ťažké zistiť, na čo sa neskoršie termíny *lex* a *consuetudo* presne vzťahovali. Bolo by odvážne prenášať naše moderné kategórie a považovať zákony za všeobecné pravidlá vydané suverénnou mocou a obyčaje za prirodzene vzniknuté a prijaté zvyklosti. Hoci rímski právnici sa nezaoberali obyčajou z teoretického hľadiska, problém vzťahu medzi zákonmi a obyčajmi sa v právnej praxi vyskytoval. Pozícia obyčaje bola postupne, už v období začiatku republiky, konfrontovaná so zmenami v normotvorbe, najmä s etablovaním jurisprudencie ako kľúčovým prvkom v systéme prameňov práva a neskôr aj s dominantným postavením cisárskej normotvorby. Napriek tomu význam obyčaje nikdy definitívne nezanikol, ale jej sila voči zákonu, resp. cisárskym konštitúciám bola v dôsledku dominantného postavenia cisárskej legislatívnej autority zatlačená.

Kľúčové slová: rímske právo, obyčaj, zvyk, zákon, jurisprudencia, cisárska konštitúcia

Abstract: The terms used to designate sources of law have roots in Roman legal terminology: law and custom (*lex* and *consuetudo*). The term *mos (mores maiorum)* originally referred to the legally binding usages of ancestors, but it was also used to mean socially accepted moral or social order. It is difficult to determine what the later terms lex and consuetudo referred to exactly. It would be bold to transfer our modern categories and consider laws to be general rules issued by a sovereign power and customs to be naturally arising and accepted usages. Although roman lawyers did not deal with custom from a theoretical point of view, the problem of the connection between laws and customs arose in legal practice. The position of custom was gradually confronted with changes in law making, especially with the establishment of jurisprudence as a key

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.41

element in the system of sources of law and later also with the dominant position of imperial law making. Nevertheless, the importance of custom never definitively disappeared, but its power compared with *lex*, or imperial constitutions, was suppressed as a result of the dominant position of imperial legislative authority.

Keywords: roman law, custom, usage, statute (law), jurisprudence, imperial constitution

Úvod

V rímskom práve, v jeho najstaršom, archaickom období sa spoločenský život riadil prakticky výlučne zvykmi a mravmi, ktoré boli jediným skutočným prameňom pravidiel správania v spoločenských vzťahoch[2]. Treba však povedať, že v tomto období splývali právne aspekty obyčaje s náboženskými, magickými a morálnymi aspektmi a teda je *stricto sensu* ťažko hovoriť už kategoricky o obyčaji ako o prameni výlučne práva[3] – tak ako je to možné až v neskoršom období. Terminológia obyčaje je vcelku nejednotná a rímski právnici – aj s ohľadom na ich praktické zameranie - neskoncipovali ustálenú teóriu obyčajového práva[4].

Starý, pôvodný pojem *mos (mores maiorum)* mal dva významy: na jednej strane predstavoval právne záväzné zvyky predkov – teda bol súčasťou archaického rímskeho práva – na strane druhej sa používal vo význame spoločensky akceptovaného morálneho poriadku.

Právo ako relatívne vykryštalizovaný a samostatný fenomén môžeme v Ríme pozorovať pomerne skoro, určite už v 6. storočí pred Kristom. Tento pohyb ale úzko súvisí s kodifikáciou obyčajového práva v Zákonoch XII tabúľ. Napriek tejto veľmi skorej kodifikácii je však viac menej jasné, že typické inštitúty rímskeho civilného práva, ktoré boli pre Rimanov najviac špecifické a najväčšmi ich odlišovali od iných národov (napr. *manus potestas, mancipium, tutela, cura, mancipatio, sponsio, legis actiones*, *adgnatio)*, vznikli skôr, v archaickej roľníckej spoločnosti[5] a aj neskôr

[2] Porov. HEYROVSKÝ, Leopold: *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl I*. Praha : J. Otto, 1921, s. 34; SAVIGNY, Fridrich C. : *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter I.*, Heidelberg : Mohr, 1834, s. 22 a nasl.

[3] Termín „mos", ktorý je pre najstaršie obdobie rímskeho vývoja vhodnejší než pojem *consuetudo* (ktorý je poklasický), označuje totiž aj tie vtedajšie zvyky v správaní, ktoré nemajú normatívnu povahu, existujú teda mimo práva a podliehajú inému režimu ich prípadného vynucovania; porov. BONFANTE, Pietro: *Instituce římského práva*. Brno : Čs. A. S. Právník, s. 23.

[4] PUCHTA, Georg F.: *Das Gewohnheitsrecht. Ersten Teil.* Erlangen: Palm, 1928, s. 56 a nasl.; SAVIGNY, Fridrich C.: *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter I.*, s. 76 a nasl.

[5] GARÉ, Roy: *Consuetudo. Das Gewohnheitsrecht in der Rechtsquellen- und Methodenlehre des späten ius commine in Italien (16.-18. Jahrhundert).* Frankfurt am Main : Klostermann, 2005, s. 37.

doi: 10.46282/bpf.2025.41

interpretačne záviseli od obyčaje, či už sa preniesla do ediktov magistrátov alebo do rímskej jurisprudencie.
Je zrejmé, že zrekonštruovať vývoj obyčaje v tomto období nie je jednoduchá úloha. Z hľadiska vývojového je ale dôležité zdôrazniť, že obyčaj v *ius civile* bola prevzatá (inkorporovaná) do ostatných formálnych prameňov práva – napr. do niektorých zákonov, ediktov magistrátov, cisárskych nariadení a v nemalej miere aj do dobrozdaní právnikov[6], a teda nevystupovala v pozícii samostatného prameňa práva vo formálnom zmysle slova[7], čo potvrdzujú aj pramene[8]. Napriek tomu ale musíme zdôrazniť, že samotná obyčaj síce v klasickom práve nemala povahu „obyčajového práva" - uceleného teoretického konceptu - ale v niektorých situáciách mala právnu relevanciu, resp. hodnotu. Pokojne teda môžeme povedať, že v klasickom období rímskej jurisprudencie existovalo to, čo je možné pomenovať ako „právna obyčaj" (Rechtsgewohnheit).
V rímskom prostredí sa v často objavujú termíny, ktorých pôvod je v gréckom filozoficko- právnom myslení (najčastejšie Platón a Aristoteles). Z tohto prostredia pochádzajú aj spojenia ius scriptum a ius non scriptum, odvodené z gréckeho rozlišovania medzi nomos eggraphos a nomos agraphos, ktoré nachádzame u Aristotela[9]. Toto rozlíšenie bolo obvykle používané na opísanie kontrastu medzi pozitívnym právom (ius scriptum) a prirodzeným právom (ius non scriptum). Koncepcia ius non scriptum v zmysle obyčajového práva, s ktorou rímska filozofia

[6] Porov. SOMMER, Otakar: *Učebnice soukromého práva římského. I. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 9.

[7] Porov. PUCHTA, Georg F: *Das Gewohnheitsrecht. Ersten Teil*, s. 59; SAVIGNY, Friedrich C. von: *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter I.*, s. 145.

[8] Napríklad Gaius vo svojich inštitúciách vo výpočte prameňov rímskeho práva obyčaj nespomína (Porov. Gai Inst 1,2) - tými sú len zákony, plebiscita, uznesenia senátu, cisárske konštitúcie, edikty oprávnených úradníkov a dobrozdania právnikov. V predchádzajúcom fragmente obyčaj *(mores)* síce zmieňuje, ale len v súvislosti s delením práva na právo vlastné konkrétnej obci a právo spoločné pre všetkých. Explicitne ani implicitne teda nevyjadruje, že by obyčaj mala povahu prameňa *ius civile*. Túto štruktúru vzťahov zachovávajú aj Justiniánske Digesta. Papinián menuje pramene *ius civile* prakticky totožne (Porov.: D. 1,1,7), len vynecháva edikty úradníkov - nakoľko tie sú vyčlenené do osobitnej kategórie honorárneho práva, ktoré je živým hlasom práva civilného (Porov.: D. 1,1,8). Obyčaj je opäť spomenutá len v súvislosti s relevantnosťou delenia práva na *ius civile* a *ius gentium* pre tie národy, ktoré sú *„legibus et moribus reguntur*" (Porov. D. 1,1,9). Pramene klasického práva teda jednoznačne obyčaj medzi formálne pramene *ius civile* nezaradzujú. Až v Justiniánskych Inštitúciách (Just. Inst. 1,2,3) je uvedené, že vyššie zmienené pramene sú zdrojom „písaného práva", okrem ktorého je tu ešte právo nepísané, „ktoré je postavené na roveň zákonu" (Just. Inst. 1,1,9) a explicitne sa uvádza, že existujú dve formy vzniku *ius civile* - písaná a nepísaná (Just. Inst. 1,1,10).

[9] Rhetorica 1,10,1368b7-9; Ako písané právo je tu vymedzené to, ktoré je v súlade s tým, s čím štát riadi (spravuje) jeho záležitosti a druhé zahŕňa všetky nenapísané úpravy (spoločenských vzťahov), na ktorých sa dohodli všetci.

doi: 10.46282/bpf.2025.41

a rétorika v klasiom pbdobí práva pracovali, však v prostredí rímskeho práva nezaznamena výrazny praktický dosah, resp. životnosť[10].
V poklasickom období nám už pramene jednoznačne dokumentujú, že frekvencia odkazov na obyčaj ako jeden z formálnych prameňov práva sa rapídne zvyšuje – čo je pravdepodobne dôsledkom zvyšujúcej sa dôležitosti helenizmom ovplyvnených východných provincií v rámci Ríše. Minimálne od 3. storočia po Kristovi sa v prameňoch frekventovane objavuje pojem obyčaj *(consuetudo)* spolu so zákonom a ďalšími formálnymi prameňmi práva.
Idea obyčaje ako implicitného prejavu suverenity ľudu bola do rímskeho právneho prostredia vložená z gréckeho politického a filozofického myslenia. Provincie si teda presadili, že sa o obyčaji - vrátane jej derogačnej moci vo vzťahu k zákonu - hovorilo najskôr na úrovni rímskej provinčnej správy a postupne aj v poklasickom rímskom práve ako celku. To sa dialo súbežne s úpadkom centrálnej imperiálnej rímskej moci, čo len posilňovalo decentralizované modely regulácie, ktorých hlavným reprezentantom je v tomto období práve právna obyčaj.

Povaha (vlastnosti) obyčaje

Povaha obyčaje je opísaná vo fragmentoch Justiniánskych Digest D. 1,3,32 (Julián) a D. 1,3,35 (Hermogenián): veľmi všeobecne je vymedzená slovami: *„potom zaslúžene budú všetkých zaväzovať aj tie, ktoré ľud uznal za správne, bez toho, aby boli napísané*" (D. 1,3,32,1) prostredníctvom tichej dohody medzi občanmi[11].
Tento koncept rešpektuje predklasický koncept, podľa ktorého *populus* má na starosti všetku normatívnu moc a od ľudu dostáva svoju právomoc aj cisár, takže obyčajové právo má rovnaký význam ako písomné právo – obidve sú v podstate vyjadrením toho istého subjektu – *populus* - ktorý má vrodenú moc prijímať zákony[12].

---

[10] Ulpiánov fragment D. 1.1.6.1: *Hoc igitur ius nostrum constat aut ex scripto aut sine scripto, ut apud Graecos*: τών νόμων οϊ με ν ἐγγραφοι οϊ δε ἀγραφοι. (Naše právo teda pozostáva buď z písaného alebo nepísaného, ako u Grékov: jedny zo zákonov sú písané, druhé nepísané) sa považuje buď za justiniánsku interpoláciu alebo nenormatívny príklad dobového poklasického rétorického štýlu (porov. SCHILLER, Arthur A.: Custom in Classical Roman law. In: Virginia Law Review, vol. 24, no. 3 (1938), s. 270-271).

[11] D. 1,3,35; Just. Inst. 1,2,9; Gai Inst. 3,82.

[12] CASTELUCCI, Ignazio: Law v. statute, Ius v. lex: An Analysis of a Critical relation in Roman and Civil Law. In: *Global Jurist, vol. 8, issue 1 (Advances), Article 5*: dostupné: https://www.researchgate.net/publication/250147303_Law_v_Statute_Ius_v_Lex_An_Analysis_of_a_Critical_Relation_in_Roman_and_Civil_Law (cit. 2025-09-24); Gallo nepochybuje o tom, že autorom fragmentu D. 1,3,32,1 je skutočne Julián, podľa ktorého obyčaj môže derogovať *lex* – porov. GALLO, Filippo: *Interpretazzione e formazione consuetudinaria del diritto*. Torino : Giappichelli, 1993, s. 55-56; iní považujú D. 1,3,32,1 za neskoršiu justiniánsku interpoláciu, napr. Siro Solazzi (La desuetudine della Legge. In Archivo Giuridico 102, [1929], s. 3-27.)

doi: 10.46282/bpf.2025.41

Obyčajové právo raných Rimanov bolo teda v koncepcii vyjadrenej vo fragmentoch Juliána právom, ktoré bolo - napriek tomu, že nebolo formalizované v tradičných písomných formách - rovnako ako písomné právo vyjadrením tej istej vôle ľudu. Nie je nevhodné poukázať na to, že samotný termín *consuetudo* je poklasický, zatiaľ čo pôvodné obyčajové právo, ktoré bolo súčasťou predklasického a klasického právneho dedičstva, sa nijako nelíšilo od *ius civile*, občianskeho práva v technickom zmysle, vytvoreného zvykom a uznávaného prostredníctvom práce právnikov *(interpretatio prudentium)*[13].

Puchta odlišuje dva kvalitatívne rozdielne inštitúty - obyčajové právo a zvyk. Obyčajové právo sa vyznačuje neustálym, dlhodobým[14] a ustáleným vykonávaním nejakého správania[15] a tiež takzvanou *opinio necessitatis* medzi občanmi (t. j. všeobecným predpokladom záväznej sily tohto správania, presvedčenie o existencii takéhoto právneho pravidla), proti jednoduchému „zvyku", ktorému chýba tento psychologický prvok (presvedčenie o existencii takéhoto právneho pravidla). Navyše, ako uvádza Puchta, obyčaj ako prameň práva vyžaduje, aby vykonávanie ustáleného správania (nestačí *mos varius*[16]) bolo racionálne, t. j. nesmie byť v rozpore s vyššími

[13] CASTELUCCI, I.: *Law v. statute, Ius v. lex: An Analysis of a Critical relation in Roman and Civil Law*; dostupné: https://www.researchgate.net/publication/250147303_Law_v_Statute_Ius_v_Lex_An_Analysis_of_a_Critical_Relation_in_Roman_and_Civil_Law (cit. 2025-09-24)

[14] Potrebná doba trvania obyčaje nie je sa v prameňom explicitne nenachádza a ani to pravdepodobne nie je možné arbitrárne určiť (napr. D. 1,3,35: *Sed et ea, quae longa consuetudine comprobata sunt ac **per annos plurimos** observata, velut tacita civium conventio non minus quam ea quae scripta sunt iura servantur*); R. Garé predkladá tézu, že na vznik právne záväznej obyčaje postačovalo jej zachovávanie počas života jednej generácie; porov. GARÉ, Roy: *Consuetudo. Das Gewohnheitsrecht in der Rechtsquellen- und Methodenlehre des späten ius commine in Italien (16.-18. Jahrhundert).* Frankfurt am Main : Vittorio Klostermann, 2005, s. 42. Garé sa odvoláva na fragment Justiniánskych Inštitúcií (Just. Inst 2,25 pr.), ktorý hovorí o vzniku fideikomisu - pričom jeho prvý výskyt, ešte ako nezáväznej praxe, datuje do čias cisára Augusta. Keďže jeho žiak Labeo tiež zriadil kodicil, *„nikto nepochyboval, že kodicily sú právne úplne prípustné*". Tento fragment sa vskutku dá použiť ako argument v prospech tvrdenia, že pre vznik obyčaje ako normy je potrebná dĺžka veku (vtedajšej) jednej generácie, čo bolo asi 30 rokov (porov. ŠURKALA, Ján: *Povaha obyčaje v rímskom práve*. In: *Dny práva – Days of Law 2016. Část I. Právní obyčej*. Brno : Masarykova univerzita, 2017, s. 141-142.)

[15] V justiniánskej komilácii sa v tejto súvislosti objavujú termíny „inveterata", „longa", „diuturna", „frequenter servata", „vetustissima consuetudo" - D. 1,3,32; C. 8,52,2,; Just. Inst. 1,2,9; D. 1,3,35; porov. IBBETSON, David: Custom in Medieval Law. In: PERREAU-SAUSSINE, Amanda – MURPHY, James, Bernard (eds.): *The Nature of Customary Law. Legal, Historical and Philosophical Perspectives.* Cambridge : Cambridge University Press, 2007, s. 152; VÁŽNÝ, Jan: *Nauky všeobecné. Soustava práva římského. Díl. I.* Brno : Čs. A.S. Právník, 1946, s. 12.

[16] VANČURA, Josef: Úvod do studia soukromého práva římskeho. Díl I. Praha : nákladem vlastním, 1923, s. 5.

doi: 10.46282/bpf.2025.41

princípmi, resp. s *ratio*[17] a dobrými mravmi a nesmie byť založená na omyle[18]. Bonfante pri pojmovom vymedzení obyčaje zdôrazňuje navyše tie špecifiká, ktorými sú primitívny spôsob tvorby práva (obyčaje ako normy), ktorý je však najprirodzenejší a najspontánnejší, keďže takto sa vyjadruje presvedčenie (vedomie) národa o tom, čo má byť právom[19]. Podobne uvažoval aj Cicero, pre ktorého je obyčaj vyjadrením práva nie napísaným spôsobom – teda zákonom - ale súhlasom všetkých *(voluntate omnium)* podriadiť sa pravidlám obyčaje. Išlo teda o regulárne právo, ktoré ale vzniklo samovoľne a súhlas s jej nasledovaním dali „všetci" mlčky[20]. Keďže podľa Ciceróna je obyčaj primárne vyjadrením skutočných spoločenských a mocenských pomerov na určitom území, je teda skutočným právom v pravom zmysle slova[21].

V štádiu, keď sa zákonodarná moc stala neoddeliteľnou (*ex iure proprio*) výsadou cisára[22], zmizol základ politickej a ústavnej moci ľudu priamo vytvárať zákony, či už prostredníctvom zákonov ľudových zhromaždení *(leges)* alebo zvykov *(moribus)*: na tejto ústavnej zmene je založený zákon (*constitutio*) cisára Konštantína, reprodukovaný vo fragmente C. J. 8,52,2.

Napriek tomu je faktom, že obyčajové právo (pôvodne označované ako *mos*, resp. *mores maiorum*) bolo zaradené do Justiniánovho zoznamu prameňov s novým označením *consuetudo*[23] a v Digestách je stále uvádzané podľa starovekého klasického konceptu s výslovným pripisovaním zrušovacej moci ľudu voči písanému právu[24].

Mnoho storočí pred Justiniánom, prispelo k etablovaniu obyčajového práva to, že právnici (*prudentes*), ktorí poskytovali súkromné dobrozdania „objavili a vyhlásili" pravidlá, vytvorené zvykovou tradíciou (*moribus*), ktoré existovali už skôr, ale stali sa textovo a obsahovo poznateľnými až potom, čo ich právnik takpovediac „objavil" pri

---

[17] C. J. 8,52,2; porov. IBBETSON, David: Custom in Medieval Law. In: PERREAU-SAUSSINE, Amanda – MURPHY, James, Bernard (eds.): *The Nature of Customary Law. Legal, Historical and Philosophical Perspectives*, s. 152; CICERO, De inventione 2,67.

[18] PUCHTA, Georg F.: *Das Gewohnheitsrecht II*. Erlangen : Palm, 1828, s. 29 a nasl.

[19] BONFANTE, Pietro: *Instituce římského práva*, s. 23;

[20] CICERO, *De inventione* 2,67.

[21] Cicero z tohto dôvodu zaraďuje obyčaj medzi formálne pramene práva (Topica 5,28): *„…ut si quis ius civile dicat id esse quod in legibus, senatus consultis, rebus iudicatis, iuris peritorum auctoritate, edictis magistratuum, more, aequitate consistat"*; porov. DOSTALÍK, Petr: Právní obyčej jako pramen práva v právu římském. In: *Dny práva - 2009 - Days of Law. The Conference Proceedings.* 1st ed. Brno : Masarykova univerzita, 2009; dostupné: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Dostalik_Petr__1193_.pdf (cit. 2025-09-27)

[22] Konštitúcia *Deo auctore*, 7.

[23] *Deo auctore*, 10; napríklad fragmenty D. 1,2,2,3; D. 1,3,32-35; D. 1,3,37-40; D. 1,6,8 ; D. 3,4,6 pr.; D. 8,4,13,1; D. 9,2,7,4; D. 9,2,11 pr.; D. 13,1,20; D. 21,1,31,20; D. 22,5,3,6; D. 23,2,8; D. 24,1,1; D. 24,1,3,1; D. 25,4,1,15; D. 27,10,1 pr.; D. 33,1,21 pr.

[24] D. 1,3,32,1; D. 24,1,1.

doi: 10.46282/bpf.2025.41

svojom skúmaní zvykového správania a zverejnil ich v dobrozdaní. To umožnilo, aspoň v zásade, rozlišovať medzi zvykom (existencia zvyku, *mos*) a obyčajovým právom (právne pravidlo, ktoré odvodil právnik z *mos*). V súlade s uvedeným žije aj téza, podľa ktorej jurisprudencia - v dobe pred vydaním reskriptu cisára Hadriána, ktorý udeľoval právo vydávať dobrozdania - týmto objavením vytvorila pravidlo správania, ktoré dlhodobým zachovávaním (*longa consuetudine*) v spoločenskom živote a v praxi súdov, viedlo k zavedeniu obyčajového práva . Z tohto záveru sa vysvetľujú slová právnika Gaia: „sú však aj (dedičské) postupnosti iného druhu, ktoré neboli zavedené ani zákonom dvanástich tabúľ, ani prétorským ediktom, ale tým právom, ktoré bolo prijaté všeobecným súhlasom" - t. j. obyčajovým právom.

Consuetudo versus lex: zdanlivý rozpor medzi dvoma fragmentmi justiniánskej kompilácie

Otázka kompatibility fragmentov D. 1,3,32,1 a C. J. 8,52,2 je predmetom dlhej vedeckej diskusie, v podstate je meritom veci podriadenosť alebo nepodriadenosť *consuetudo* voči *lex* v hierarchii prameňov. Niektorí autori sa síce vyslovili za koncepciu nadradenosti *lex* voči *consuetudo*, ale svoju analýzu uzavreli konštatovaním, že riešenie tohto problému nemožno nájsť v texte justiniánskej kompilácie. Napríklad Solazzi tvrdí[25], že táto koncepcia dá odvodiť z výmeny listov cisára Trajána správcovi provincie Bithýnia C. Pliniovi Secundovi (v rokoch 114-115), z ktorých je podľa neho možné jednoznačne vyvodiť, že *consuetudo* nemala v klasickom práve derogačnú moc voči zákonu. Ak by platil opak a *consuetudo* by zrušila *legem Pompeiam* (jeho súhlasným nevyužívaním), nemohol by Traján nariadiť, aby sa *lex Pompeia* v budúcnosti zachovávala. Traján (podľa Solazziho) len zmiernil aplikáciu zákona tak, že tí, ktorí boli členmi obecného výboru ako cudzinci v rozpore s Pompeiovým zákonom, mohli ostať členmi obecného výboru, ale do budúcnosti už nebolo možné prijímať cudzincov do obecných výborov v Bithýnii. Rebro však oponuje a tvrdí, že cisárovo zmierňujúce rozhodnutie (odpoveď na Plíniov list) má len politickú povahu pre konkrétnu delikátnu situáciu a nie je dogmatickým, resp. interpretačným riešením koncepčného vzťahu obyčaje a zákona[26].

[25] SOLAZZI, Siro: *La desuetudine della Legge*. In Archivo Giuridico 102, [1929], s. 3-27.

[26] Porov. REBRO, K. *Juliánova náuka o práve obyčajovom.* Bratislava : Právnická fakulta Slovenskej univerzity, 1944, s. 21-24. Traján tu teda nepriamo vychádza z toho, že v čase medzi zánikom používania (desuetudo) a znovu začatím aplikácie *lex Pompeia* neplatil zákon, ale táto (negatívna) obyčaj. Traján sa chcel vyhnúť aj tzv. nepravej retroaktivite, keďže nechcel, aby sa ustanovenie Pompeiovho zákona týkalo tých senátorov, ktorí získali funkcie už za pôsobenia obyčaje. Je zrejmé, že praktická, resp. politická potreba zachovania kontinuity moci a odstránenia problémov je tu prítomná a je podstatným zdôvodnením tohto spôsobu riešenia. Celý postup vypovedá o tom, že povedomie o derogačnej moci obyčaje existovalo už na prelome 1. a 2. storočia po Kristovi – t. j. v

doi: 10.46282/bpf.2025.41

Prítomnosť oboch fragmentov v Justiniánovej kompilácii vytvára problém koordinácie a hierarchie prameňov, pretože na jednej strane Juliánov fragment pripisuje obyčajovému právu schopnosť odchýliť sa od lex – iba cisárskeho pôvodu (v 6. storočí po Kristovi) – a na druhej strane je v C. J. 8,52,2 obsiahnuté pravidlo s opačným významom.

V otázke súladu, resp. nesúladu dvoch sporných fragmentov v Justiniánovej kompilácii, sa predkladá otázka, či fragment C. J. 8,52,2 vytvorený práve pre vzťah medzi *lex* a zvykom, ktorý sa ešte nestal obyčajovým právom[27].

Vittorio Scialoja navrhol teóriu založenú na pôvode fragmentu C. J. 8,52,2 vo veľmi osobitnom prípade cisárskeho rozhodnutia v konkrétnom prípade, v ktorom sa rozhodovalo o novom zákone (*lex*), ktorý nebol zachovávaný, keďže sa zachovávala skôr zavedená obyčaj[28].

Podobnú teóriu už navrhol Savigny[29], ktorý vysvetlil fragment C. J. 8,52,2 ako pravidlo, dané pre konkrétny prípad - *consuetudo*, ktoré sa týkalo špecifickejšej otázky, v súvislosti so všeobecnejšou povahou, akú má *lex*. Podľa Savignyho vložil Justinián fragment C. J. 8,52,2 do kompilácie ako osobitné pravidlo pre podobné prípady[30]. Príklady o tom, že obyčaj má moc zrušiť zákon sú časté a Juliánova doktrína je potvrdená celým vývojom rímskeho práva[31].

Ako príklad neužívania *(desuetudo)* veľmi starovekých inštitúcií sú tie, ktoré boli uvedené v Zákone XII tabúľ – dedičské právo príslušníkov rodu *(gentiles)*[32] alebo

---

obdobní klasickej jurisprudencie (porov. ŠURKALA, Ján: Povaha obyčaje v rímskom práve. In: *Dny práva – Days of Law 2016. Část I. Právní obyčej*. Brno : Masarykova univerzita, 2017, s. 147-148.

[27] Ide o stanoivisko Rudolfa von Jheringa – porov. CASTELUCCI, I. *Law v. statute, Ius v. lex: An Analysis of a Critical relation in Roman and Civil Law;* dostupné: https://www.researchgate.net/publication/250147303_Law_v_Statute_Ius_v_Lex_An_Analysis_of_a_Critical_Relation_in_Roman_and_Civil_Law (cit. 2025-09-25);

[28] SCIALOJA, Vittorio: Sulla const. 2 cod. quae sit longa consuetudo e la sua conciliazione col fr. 32 §. 1. dig. de legibus: difesa di un` antica opinione. In: *Studi giuridici I*, Roma : Anonima Romana Editoriale, 1933, s. 39 a nasl.

[29] SAVIGNY, Friedrich, Carl von: *System des heutigen römischen Rechts*, Band 1. Berlin : Veit und Comp, 1840, s. 420-429.

[30] CASTELUCCI, I.: *Law v. statute, Ius v. lex: An Analysis of a Critical relation in Roman and Civil Law*; dostupné: https://www.researchgate.net/publication/250147303_Law_v_Statute_Ius_v_Lex_An_Analysis_of_a_Critical_Relation_in_Roman_and_Civil_Law (cit. 2025-09-24);

[31] CASTELUCCI, I.: *Law v. statute, Ius v. lex: An Analysis of a Critical relation in Roman and Civil Law*; dostupné: https://www.researchgate.net/publication/250147303_Law_v_Statute_Ius_v_Lex_An_Analysis_of_a_Critical_Relation_in_Roman_and_Civil_Law (cit. 2025-09-25); podobne REBRO, K: *Juliánova náuka o práve obyčajovom*, s. 92.

[32] Gai Inst. 3,17.

doi: 10.46282/bpf.2025.41

manželstvo *cum manu*[33], žaloba voči adstipulátorovi, ktorý by zlomyseľne na škodu stipulátora odpustil akceptiláciou peňažný dlh[34] alebo možnosť veriteľov podľa Zákona dvanástich tabúľ[35] rozsekať telo dlžníka na časti[36]. Podobne aj Callistratus, ktorý píše o zániku používania žalôb na vypočúvanie[37]. Konštantínova konštitúcia, obsiahnutá v C. J. 8,52,2 sa vždy javila ako nie veľmi v súlade so zákonom, a to aj v tej dobe, keďže princíp vyjadrený Salviom Juliánom prijal aj Justinián v Digestách a po Konštantínovi boli zákony naďalej zrušované z dôvodu ich neužívania[38].
Skutočnosť, že pravidlo, ktoré vydal Konštantín bolo len „osobitným pravidlom" pre konkrétny prípad, by len jasnejšie dokazovala, že Justinián chcel neskôr upustiť od koncepcie rovnakej právnej sily pre *consuetudo* a *lex* vo všeobecnosti, keďže osobitné rozhodnutie Konštantína sa zjavne premenilo na všeobecný princíp. Justinián totiž (pravdepodobne) vložil do textu fragmentu C. J. 8,52,2 spojenie *„aut legem*", podľa ktorého *consuetudo* nemôže zrušiť nielen *ratio* ale ani *lex* (v tom čase už v spojení *lex generalis*). V Justiniánskych inštitúciách cisár uvádza, že dlhodobá obyčaj je na tej istej úrovni ako zákon (*lex generalis*)[39].
Justiniánske Digesta naopak nepovažujú činnosť právnikov za charakteristickú črtu *consuetudo.* Fragment D. 1,3,32,1 sa dá považovať za samotnú skutočnosť existencie všeobecne dodržiavaného pravidla za základ pre vznik právneho pravidla. Rozlišovanie medzi obyčajou a obyčajovým právom sa nezdá byť v súlade s rímskym právom v období cisára Justiniána.

Záver

Ohľadne možného rozporu v dvoch fragmentoch v justiniánskej kompilácii môžeme azda prijať (s veľkou pravdepodobnosťou), že Konštantínova konštitúcia (C. J. 8,52,2) nemôže mať taký vplyv a význam, aký by sa jej snáď mohol pripisovať. Uvedený fragment z Kódexu nie je všeobecný edikt, je to len príkaz zaslaný správcovi provincie. Všeobecný princíp nemohol byť zmenený bez všeobecného zákona a preto možno vyvodiť záver, že fragmenty C. J. 8,52,2 a D. 1,3,32,1, si neodporujú. Teórie založené na možných „osobitných" prípadoch, ktoré by boli pôvodom fragmentu C. 8,52,2 (Savigny), sa neukázali ako uspokojivé, najmä preto, že v Justiniánovom

[33] Gai Inst. 1,111.
[34] Gai Inst. 3,215; D. 9,2,27,4.
[35] Lex duodecim tabularum 3,6: *Tertis nunindis partis secanto. Si plus minusve secuerunt, se fraude esto* [Na tretí trhový deň nech rozsekajú na časti (telo dlžníka). Ak useknú viac alebo menej, neškodí im to.]
[36] AULUS GELLIUS, *Noctes Atticae* 20,1,52; TERTULLIANUS, *Apologeticum* 4.
[37] D. 11,1,1,1.
[38] Tzv. Negatívne obyčajové právo - neužívanie je tu v zmysle opaku používania, t.j. tak ako obyčaj môže zrušiť zákon zavedením nového pravidla správania, tak neužívanie (*desuetudo*) takisto je prejavom vôle obyčajovotvorného spoločenstva odmietnuť zákonné pravidlo správania.
[39] Just. Inst. 1.2.9.

doi: 10.46282/bpf.2025.41

kódexe nie je uvedený žiadny odkaz na „osobitný prípad". Zo systematického hľadiska je nemožné neidentifikovať existenciu antinómie týchto dvoch fragmentov, ako sú sformulované v kompilácii.

Je pravdepodobné, že v najstaršom období rímskeho práva podobne ako u iných národov, aj v Ríme nebola otázka záväznosti obyčaje riešená dogmaticky. *Mores maiorum* - zvyky predkov - boli bez ďalšieho hlavným zdrojom riešenia sporov, zahŕňajúc v sebe všetky podstatné regulačné zložky spoločnosti – teda okrem archaického práva aj morálku, zvyky, tradície, náboženstvo. Obyčaj - v podobe *mores* - bola hlavným normatívnym elementom danej doby, nebola však ešte jednoznačne odlíšená od iných normatívnych systémov[40].

V predklasickom práve sa kodifikáciou existujúcich nepísaných pravidiel správania (Zákon dvanástich tabúľ) etablovalo právo v novej podobe – ako zákon – ktorý už bol jednoznačne odlíšiteľný od mimoprávnych normatívnych systémov. Obyčaj však musela mať naďalej aj právny charakter, keďže zákony neupravovali celú škálu spoločenských vzťahov. Obsah obyčaje sa postupne pretransformoval do ďalších foriem prameňov práva (dobrozdania právnikov). Obdobie klasického práva preferuje predovšetkým jurisprudenciu, tá sa však často odvoláva na *mores maiorum* a v spisoch právnikov sa etabluje aj pojem *consuetudo*.

Bibliografia

Právne pramene

1. Digesta seu Pandectae.
2. Codex Justinianus.
3. Gai Institutiones commentarii quattuor.
4. Lex duodecim tabularum.
5. Justiniani Institutiones.

Literárne pramene

1. ARISTOTELES. Rhetorica.
2. AULUS GELLIUS: Noctes Atticae. (Slovenské vydanie: Atické noci. Výber zostavila, preložila a poznámky napísala Eleonóra Vallová. Bratislava : Tatran, 1987, 240 s.)
3. CICERO: De inventione.
4. CICERO: Topica.

[40] ŠURKALA, Ján: *Povaha obyčaje v rímskom práve*. In: *Dny práva – Days of Law 2016. Část I. Právní obyčej*. Brno : Masarykova univerzita, 2017, s. 152.

doi: 10.46282/bpf.2025.41

5. TERTULLIANUS: Apologeticum. (České vydanie: Tertullianus: Apologeticum. Čtvrtá patristická čítanka. Přeložil a poznámkami opatřil Josef Novák. Praha : Česká katolická charita, 1987, 79 s.)

Literatúra

1. BONFANTE, Pietro: Instituce římského práva. Brno : Čs. A. S. Právník, 1932, 745 s.
2. GALLO, Filippo: Interpretazzione e formazione consuetudinaria del diritto. Torino : Giappichelli, 1993, 375 s. ISBN-13: 978-8834840122
3. GARÉ, Roy: Consuetudo. Das Gewohnheitsrecht in der Rechtsquellen- und Methodenlehre des späten ius commine in Italien (16.-18. Jahrhundert). Frankfurt am Main : Klostermann, 2005, 388 s. ISBN: 978-3-465-03407-0
4. HEYROVSKÝ, Leopold: Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl I. Praha : J. Otto, 1921, 311 s.
5. IBBETSON, David: Custom in Medieval Law. In: PERREAU-SAUSSINE, Amanda – MURPHY, James, Bernard (eds.): The Nature of Customary Law. Legal, Historical and Philosophical Perspectives. Cambridge : Cambridge University Press, 2007, 538 s. ISBN 978-0-521-11556-8
6. PUCHTA, Georg Friedrich: Das Gewohnheitsrecht. Ersten Teil. Erlangen: Palm, 1928, 292 s.
7. REBRO, Karol: Juliánova náuka o práve obyčajovom. Bratislava : Právnická fakulta Slovenskej univerzity, 1944, 101 s.
8. SAVIGNY, Fridrich C. : Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter I., Heidelberg : Mohr, 1834.
9. SAVIGNY, Friedrich, Carl von: System des heutigen römischen Rechts, Band 1. Berlin : Veit und Comp, 1840, 429 s.
10. SOMMER, Otakar: Učebnice soukromého práva římského. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2011, 203 s.
11. VANČURA, Josef: Úvod do studia soukromého práva římskeho. Díl I. Praha : nákladem vlastním, 1923, 255 s.
12. VÁŽNÝ, Jan: Nauky všeobecné. Soustava práva římského. Díl. I. Brno : Čs. A.S. Právník, 1946, 53 s.

Články v časopisoch:

1. CASTELUCCI, Ignazio: Law v. statute, Ius v. lex: An Analysis of a Critical relation in Roman and Civil Law. In: Global Jurist, vol. 8, issue 1 (Advances), Article 5: dostupné:
2. https://www.researchgate.net/publication/250147303_Law_v_Statute_Ius_v_Lex_An_Analysis_of_a_Critical_Relation_in_Roman_and_Civil_Law

doi: 10.46282/bpf.2025.41

3. DOSTALÍK, Petr: Právní obyčej jako pramen práva v právu římském. In: Dny práva - 2009 - Days of Law. The Conference Proceedings. 1st ed. Brno : Masarykova univerzita, 2009; ISBN 978-80-210-4990-1; dostupné: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Dostalik_Petr__1193_.pdf
4. KLEŇOVÁ, Veronika: Obyčajové právo rímske – ius quod (etiam) ex auctoritate prudentium venit. In: Právník č. 9/2012. S. 1029-1046.
5. SCIALOJA, Vittorio: Sulla const. 2 cod. quae sit longa consuetudo e la sua conciliazione col fr. 32 §. 1. dig. de legibus: difesa di un`antica opinione. In: Studi giuridici I, Roma : Anonima Romana Editoriale, 1933. s. 39-47.
6. SCHILLER, Arthur A.: Custom in Classical Roman law. In: Virginia Law Review, vol. 24, no. 3 (1938). S. 268-282.
7. SOLAZZI, Siro: La desuetudine della Legge, In: Archivo Giuridico 102 [1929], s. 3-27.
8. ŠURKALA, Ján: Povaha obyčaje v rímskom práve. In: Dny práva - Days of Law 2016. Část I. Právní obyčej. Brno : Masarykova univerzita, 2017. S. 126-163. ISBN 978-80-210-8552-7

Kontaktné údaje:
prof. JUDr. Matúš Nemec, PhD.
matus.nemec@flaw.uniba.sk
Katedra rímskeho práva a cirkevného práva
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.41

CENZÚRA TLAČOVÍN V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ NA SLOVENSKU - ROZBOR APLIKAČNEJ PRAXE

CENSORSHIP OF PRINTED MEDIA IN THE INTERWAR PERIOD IN SLOVAKIA – ANALYSIS OF APPLICATION PRACTICE

Jakub Jankovič[1]

Abstrakt: Článok sa zaoberá problematikou cenzúry tlače na Slovensku v medzivojnovom období. Zameriava sa primárne na aplikačnú prax československých úradov a súdov. Autor analyzuje konkrétne prípady konfiškácií tlačovín rôzneho charakteru – od politických periodík (ľudácke, komunistické či iredentistické) až po letáky, plagáty či dokonca zábavné rubriky. Štúdia opisuje nielen mechanizmy preventívnej a následnej cenzúry (vrátane zabavovania tlače, zákazu distribúcie či dodatočných konfiškácií), ale aj špecifiká cezhraničnej kontroly – najmä vo vzťahu k maďarským a nemeckým tlačovinám, ktoré často niesli protičeskoslovenský, antisemitský alebo revizionistický obsah. Československé úrady využívali cenzúru na boj proti separatistickým či iredentistickým aktivitám, proti šíreniu dezinformácií, extrémistických myšlienok i proti zverejňovaniu strategických informácií. Cieľom štúdie je poukázať na to, že cenzúra na Slovensku mala v medzivojnovom období rastúci charakter a patrila k pravidelne využívaným nástrojom na ochranu politickej stability, verejného poriadku a ústavnej jednoty Československa.

Kľúčové slová: cenzúra tlače, Slovensko, medzivojnové obdobie, sloboda prejavu

Abstract: The article deals with the topic of press censorship in Slovakia during the interwar perio. It focuses primarily on the application practice of Czechoslovak bureaus and courts. Author analyzes specific cases of confiscated printed materials of various types – from political periodicals (linked to the Hlinka's People's Party, communists or hungarian irredentism) to leaflets, posters, and even entertainment sections. The analysis explores not only preventive and post-publication censorship measures—such as seizures, distribution bans, and additional administrative confiscations—but also the specific dynamics of cross-border control, particularly regarding Hungarian and

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.42

German materials carrying anti-czechoslovak, antisemitic or revisionist messages.Czechoslovak authorities used censorship to combat separatist and irredentist activities to prevent the spread of disinformation and extremist ideas and to restrict the publication of strategic information. The aim of the study is to demonstrate that censorship in Slovakia during the interwar period had an increasing character and was among the regularly employed instruments for protecting the political stability, public order and constitutional unity of Czechoslovakia as well.

Key words: censorship of press, Slovakia, interwar period, freedom of speech

Úvod do problematiky

Sloboda tlače patrí v rámci slobody prejavu nielen medzi občianske slobody ale predstavuje aj jeden zo základných kameňov demokracie. Vznik Československa v roku 1918, vzhľadom na svoj demokratický charakter, predpokladal zásadné politické, právne a spoločenské zmeny vo viacerých oblastiach, vrátane slobody tlače. Tá sa mala zásadne odlišovať od autoritatívnej praxe uplatňovanej v rakúsko-uhorskej monarchii, ktorá podrobovala tlač prísnej kontrole a cenzúre. Ideály prvej republiky sa mali prirodzene premietnuť aj do možnosti slobodne vyjadriť svoj názor a rozširovať ho súkromne či verejne a to bez obmedzení. Takto široko koncipovanú slobodu tlače sa ale nikdy nepodarilo uviesť do praxe. Dôvodov, prečo v medzivojnovom období v Československu nedošlo k vybudovaniu slobodnej a nezávislej žurnalistiky bez zásahov zo strany štátu, bolo hneď niekoľko. Za najzávažnejší možno bez pochyby označiť multikultúrny charakter príznačný pre prvý československý štát. V podmienkach etnicky a politicky rozdelenej spoločnosti sloboda slova narážala na mantinely, ktorých prekročenie štátne orgány vnímala ako protiprávne konanie. To predstavovalo hrozbu pre nedeliteľnosť republiky a rovnako mohlo narušiť verejný poriadok a politickú stabilitu. Osobitnou výzvou pre československé úrady bola nielen domáca ale najmä zahraničná tlač. Práve pre tlačoviny z cudziny bol často charakteristický ich protičeskoslovenský charakter a ich potenciálny dosah bolo nevyhnutné eliminovať. Cieľom tohto článku bude analyzovať československú tlačovú cenzúru a nájsť odpoveď na nasledujúce otázky – Aké konkrétne informácie či myšlienky boli v medzivojnovom období na Slovensku v tlači podrobované cenzúre? Mala tlačová cenzúra na Slovensku v rokoch 1925 až 1938 tendenciu skôr stúpať alebo klesať?

Legislatíve zakotvenie tlačovej cenzúry v ČSR

Tlačové právo v Československu počas celej svojej existencie zápasilo s dvoma výzvami. Prvou bol dualizmus tlačového práva vyplývajúci z recepcie rakúskych

doi: 10.46282/bpf.2025.42

a uhorských predpisov do československého právneho poriadku. Druhou bola absencia všeobecnej kodifikácie tlačových zákonov, ktoré boli roztrieštené do množstva rôznych právnych noriem.

V Česku došlo k recepcii rakúskeho zákona o tlači prijatého dňa 17. decembra 1862 pod č. 6/1863. Na Slovensku bol naopak recipovaný uhorský zákonný článok č. XIV/1914 o tlači. Čiastkové otázky tlačového práva boli upravené vo viacerých zákonoch správneho a trestného práva. Významným posunom bol ale zákaz predbežnej cenzúry deklarovaný v § 113 Ústavnej listiny.[2]

Tlačovú slobodu ale napriek tomu bolo možné podrobiť cenzúre v prípade vojny alebo inej udalosti, ktorá by mohla zvýšenou mierou ohroziť republikánsku formu štátu, ústavu či verejný poriadok. Sloboda prejavu v tlačenej forme mala ale naďalej narážať na určité hranice. Ústavou bola na jednej strane deklarovaná, na strane druhej ale ústava právne umožňovala uplatnenie určitých obmedzení, v medziach zákona a to len do takej miery, aby predmetný zásah naplnil svoj cieľ. V prípade prekročenia týchto obmedzení, sa stával takýto prejav trestným a bolo možné voči nemu vyvodiť aj individuálnu trestnú zodpovednosť.[3]

Fragmentácia, zastaranosť a dualita recipovaného tlačového zákonodarstva predstavovala pre novinárske remeslo a tlačové spravodajstvo vo všeobecnosti neprekonateľnú prekážku. Snaha odstrániť tento neželaný stav viedla k potrebe zavedenia nového a liberálneho tlačového predpisu. Ten sa objavil vo forme vládneho návrhu zákona už v roku 1921. Návrh (tisk pos. sněm. č. 2024/21) predstavoval progresívny legislatívny počin, ktorého cieľom bolo demokratizácia a modernizácia tlačového práva ako takého. Tento pokus bol jasne deklarovaný aj v dôvodovej správe: *„Potřebu moderního tiskového práva pro náš stát netřeba široce odůvodnovati. Stačí poukázati na to, že je nemožno, aby ve státě, v němž demokracie chce pracovati k volnému rozvoji všech členů státu, existovalo tiskové právo, ovládané duchem policejním a každý svobodný rozvoj tisku dusícím.…Již tím, co práve uvedeno, je naznačeno, že jde o osnovu zákona jenž by nejširší měrou spočíval na zásadách tiskové slobody. Bez svobody tisku nelze si mysliti žádnou svobodu politickou a bez svobody politické žádny pokrok spoločenský*".[4]

[2] § 113 Ods.1 zákona 121/1920 Sb, ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky - „Svoboda tisku, jakož i právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné censuře."

[3] HRABÁNEK, Jan. *Tiskové právo československé: ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony, redaktorský zákon atd.* II., doplněné a rozšířené vydání. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1938, str. 19.

[4] HRABÁNEK, Jan. *Soustava československého práva tiskového*. Praha: Orbis, 1934. Sbírka spisů právnických a národohospodářských, str. 20.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

Predmetný návrh ale neprešiel a situácia sa v kontexte boja o liberálnejšie postavenie v tlači ešte zhoršila prijatím obávaného zákona č. 50/1923 Sb. z. a n.[5] Tento trestnoprávny predpis vrátane jeho ďalších noviel umožnil napríklad po novom stíhať novinárov za uverejnenie nepravdivej informácie[6] a rozšíril možnosti cenzúrnych mechanizmov na ďalšie v zákone sformulované skutkové podstaty trestných činov.[7]
Ostrú kritiku si tento zákon vyslúžil už pri jeho prijímaní poslancami Národného zhromaždenia. Poslanec opozičnej politickej strany Nemeckého zväzu poľnohospodárov Franz Křepek (1855-1936) sa k obsahu vládneho návrhu vyjadril nasledovne:*„..Předložené návrhy zákonu na ochranu republiky a na zřízení státního soudu úplňe odhalují pravou tvář demokracie v tomto státe, je-li takového odhalení vůbec ještě za potrěbí. Mají za účel stíhati každý, té které vládě nevítaný projev v tisku, na verějnosti, ba dokonce i v soukromém životě. Jsou namířeny proti smýšlení státnich občanů a nejsou ničím jiným, než terorem jistého politického názoru na stát, přestrojeným v roucho parlamentárňe projednaných zákonů.*"[8]
Možnosti úradov uplatňovať cenzúrne zásahy predpokladané zákonom č. 50/1923 Sb. rozšírila aj judikatúra Najvyššieho súdu ČSR. Prelomových verdiktom v oblasti tlače bolo nepochybne rozhodnutie, ktoré extenzívnym výkladom vztiahlo zákonné obmedzenie periodických tlačív aj na tlačiva neperiodické.[9] Tým sa policajným a súdnym orgánov umožnilo reštriktívne uplatňovať obmedzenia nielen na pravidelne vychádzajúce periodiká. Práve neperiodická tlač zahŕňala všetko ostatné – plagáty, brožúrky, prospekty, letáky a pod.
Až začiatkom 30. rokov 20. storočia došla k výraznejším zmenám v platnom tlačovom práve. Išlo o prijatie zákona 126/1933 Sb.z a n.[10], ktorým sa menili a dopĺňali tlačové zákony. Nový predpis uviedol do praxe napríklad právo požiadať o bezplatné uverejnenie opravy. Žalobné ako aj potencionálne cenzúrny dôvody, ktoré sa týkali ochrany cti rozšíril zákon č. 108/1933.[11] Menované predpisy predstavujú základnú kostru tlačové práva v medzivojnovom Československu. Celkový počet noriem, ktoré obsahovali čiastkovú úpravu tlače alebo jej cenzúry bol ďaleko rozsiahlejší. Kvôli zameraniu na aplikačnú prax sa im tak nebudeme ďalej venovať.

---

[5] Zákon č. 50/1923 Sb. zo dňa 19. marca 1923 na ochranu republiky.
[6] § 18 zákona č. 50/1923 Sb.
[7] Ako v nasledujúcej kapitole ilustrujeme, najčastejšie sa jednalo o trestné čine uvedené v § 11, § 14, § 15, alebo § 23 zákona č. 50/1923 Sb.
[8] Stenografický záznam Poslaneckej snemovne, I. volebné obdobie, 6. zasadanie, 1923, schôdza 193-218, viď Stenografický záznam o 194. schôdzi Poslaneckej snemovne zo dňa 6, a 7. marca 1923, s. 2364.
[9] Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR, *sp. zn. Zm I 362/25* In Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech trestních, roč. 1925. Praha: František Vázný, 1925, str. 546.
[10] Zákon č. 126/1933 Sb. z. a n., ktorým sa menia a dopĺňajú tlačové zákona zo dňa 10. júla 1933. V praxi sa pre tento predpis ustálil názov Malý tlačový/tiskový zákon.
[11] Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n. ze dňa 28. júna 1933 o ochrane cti.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

Aby sme ešte lepšie pochopili, prečo bol zákon na ochranu republiky vnímaný ako kontroverzný, zameriame sa na ustanovenia odsekov 1, 2 a 5 § 14, ktoré upravovali problematiku rušenia obecného mieru. Išlo o skutkovú podstatu, ktorú tlačová cenzúra využívala pri výkone dohľadu nad médiami najčastejšie. V zmysle § 14 ods. 1 štát chránil existenciu československej republiky v kontexte jej vzniku, samostatnosti a republikánsko-demokratickej formy vlády.[12] Ďalej na základe § 14 ods. 2 boli trestané akékoľvek výzvy na násilie voči skupine obyvateľov na základe ich národnosti, jazyka, rasy, náboženstva atď.[13] Podľa dikcie § 14 ods. 5 podliehali trestnej zodpovednosti akékoľvek prejavy, ktoré zvlášť hrubým spôsobom hanobili republiky, národ či národnostnú menšinu, čím mohlo dôjsť k poškodeniu vyššie menovaných objektov ochrany, poprípade ohrozeniu mieru a medzinárodných vzťahov.[14]

Prijatím tohto predpisu boli nahradené dovtedy platné ustanovenia ako rakúskeho trestného zákona č. 117/1852 ř. z. zo dňa 27. mája 1852 tak aj uhorského trestného zákona V/1878 zo dňa 27. mája 1878. Zavedením § 14 zákona č. 50/1923 Sb. o ochrane republiky boli právne sankcionované nielen skutky, ktoré už predtým podliehali trestnoprávnej zodpovednosti, ale aj konania, ktoré dovtedy neboli považované za trestné.[15]

Pre odporcov tohto trestnoprávneho predpisu bola problematická samotná koncepcia § 14. Podľa ich názoru návrh zakazoval *de facto* akékoľvek kritické prejavy voči chráneným skupinám a jednotlivcom a v konečnom dôsledku potláčal slobodnú diskusiu a znamenal prelomenie zásady subsidiarity trestnej represie. Aj napriek tejto vlne odporu bol § 14 bol prijatý v navrhovanom znení. Po nadobudnutí účinnosti boli súdne orgány konfrontované s radou nevyjasnených a sporných otázok súvisiacich s aplikáciou tohto ustanovenia v praxi.[16]

---

[12] *Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb.*, § 14 ods. 1: „Kdo veřejně nebo před více lidmi nebo více lidí pobuřuje státu pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti nebo demokraticko-republikánské formě, trestá se přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do dvou let."

[13] *Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb.*, § 14 ods. 2: *„Kdo veřejně popuzuje k násilnostem nebo jiným nepřátelským činům proti jednotlivým skupinám obyvatelů pro jejich národnost, jazyk, rasu nebo náboženství nebo proto, že jsou bez vyznání, trestá se za přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku."*

[14] *Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb.*, § 14 ods. 5 : „Stejně se trestá, kdo veřejně způsobem surovým nebo štvavým hanobí republiku, národ nebo národní menšinu tak, že to může snížiti vážnost republiky neb ohroziti obecný mír v republice nebo její mezinárodní vztahy."

[15] LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou: připojen zákon o státní soudě*. Praha: Fr. Borový, 1923., s.71.

[16] KOČÁRNÍKOVÁ, Tereza a BERÁNEK, Jan. „Judikatura prvorepublikového Nejvyššího soudu týkající se popuzování k zášti, násilnostem a jiným nepřátelským činům." In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, č. 4, 2024, 96-97.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

Predmetné nejasnosti sa týkali aj rôznych vágnych pojmov, ktoré tento paragraf obsahoval. Do kategórie nejasne vymedzenej terminológie patrilo napríklad aj slovo *„pobuřovaní*", ktoré sa síce nachádzalo aj v iných trestnoprávnych predpisov, jeho obsah však ustálila až judikatúra. Taktiež pojmy ako "*demokraticko-republikánska forma*" alebo *„pro vznik samostatnosti, ústavní jednoty*" mal Najvyšší súd ČSR tendenciu pri posudzovaní poburovania voči štátu interpretovať čo najextenzívnejšie. Tento ustálený jav kriticky zhodnotila aj dokonca aj dobová právnická literatúra.[17]

Analýza aplikačnej praxe

Periodická ako aj neperiodická tlač podliehala v Československu kontrole a dohľadu štátnych autorít od samého začiatku. Po vyhlásení republiky a postupnom preberaní moci na Slovensku bola tlačovinám venovaná osobitná pozornosť. Minister s plnou mocou pre správu Slovenska v roku 1919 zakázal, aby boli vydávané povolenia novým maďarským, alebo nemeckým časopisom politického alebo nepolitického rázu. Neslovanské časopisy, menovite tie, ktoré vzniklo po prevrate mali byť podrobené prísnej revízii. Od redaktorov sa očakávalo jasné zaujatie stanoviska vo veci vzniku československého štátu. Pouličné rozširovanie tlačovín vydaných mimo Československa bolo rovnako prísne zakázané. V novinách bolo neprípustné používanie šľachtických titulov a akékoľvek správy ohľadom diania v Maďarsku sa mali objavovať v kategórii zahraničných správ a nie domácich.[18]
Zmienky hodným cenzúrnym opatrením bolo obmedzenie dovozu a kolportážě tlače vydanej v Maďarsku po dátume 28. októbra 1918. Zákaz sa týkal akejkoľvek tlačoviny, pri ktorej sa nedalo bezpečne overiť, že vyšla pred týmto dátumom.[19] Až do reorganizácie župnej správy v Československu držalo nad výkonom tlačovej cenzúry dohľad ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska. Okrem kontroly ministerstvo neraz zasielalo inštrukcie podriadeným orgánom miestnej správy, na články akého charakteru sa majú zamerať. O tomto postupe svedčí aj nasledujúci pokyn: *„Ministerstvo pre Slovensko žiadá, aby redakciám, všetkých politických časopisov v tamnom správnom obvode bolo vhodným spôsobom usrozumené, aby*

[17] MILOTA, Albert. *Guskova sbírka komentovaných zákonů Československé republiky*. 2. přepr. a jud. opatř. vyd. v Kroměříži: J. Gusek, 1930, str. 66-70.
[18] SNA: fond Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918 – 1927, kr. 362, inv. j. 120. Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska všetkým županom, meštanostovi v Košiciach, hl. mestskému kapitánovi v Košiciach a *Bratislave Censurovanie, povolovanie, zastavovanie atď časopisov* zo dňa 4. novembra 1919.
[19] SNA: fond Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918 – 1927, kr. 128, inv. j. 396. Štátnym zastupiteľstvám od Ministra Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska: *Odňatie poštovej dopravy maďarským časopisom* zo dňa 12. marca 1921.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

nepsaly proti mobilizácií alebo pre demobilizáciu. Články, ktoré by tomuto pokynu neodpovedaly, nech sú pri censúre vytreté."[20]

Monitorovanie tlače už na začiatku 20. rokoch 20. storočia narážalo na špecifické problémy, ktoré formovali cenzúrne praktiky aj v ďalšom období. Osobitnou formou zásahu sa stalo vyhľadávanie a zhromažďovanie súdom skonfiškovaných tlačovín, ktoré sa už stihli dostať na verejnosť. Túto činnosť policajné orgány najčastejšie vykonávali na miestach, kde dochádzalo k predaju a kúpe takýchto tlačovín. V praxi sa jednalo najmä o trafiky, kaviarne, bary a reštaurácie. V jednom prípade došlo k situácií, kedy zákazník kaviarne odmietol policajnému orgánu vydať výtlačok súdom zhabaného čísla novín. Voči tejto osobe policajný orgán následne inicioval trestné konanie. Orgány obžaloby ale trestné stíhanie zastavili z dôvodu, že žalovaný skutok nenapĺňal skutkovú podstatu žiadneho trestného činu. Cenzúrne orgány tak boli poučené, že čítanie súdom zabaveného tlačiva nemožno považovať za trestné.[21] Trestné stíhanie by bolo možné začať iba v prípade, ak by po prečítaní časopisu inkriminovanou osobu došlo k rozširovaniu niektorým zo spôsobov, ktoré predpokladal recipovaný uhorský tlačový predpis.[22]

Ani zďaleka však nešlo o ojedinelý prípad, kedy boli cenzúrne autority konfrontované s právnymi otázkami takéhoto druhu. Do roku 1931 bolo pri colných prehliadkach na československo-maďarskej hranici zaužívaným pravidlom, že cestujúcim z Maďarska boli odoberané časopisy a periodiká, ktorým bola odňatá poštová doprava a ich dovoz do Československa bol zakázaný. Spomínané kontroly sa prirodzene dotkli bežných civilných osôb, ktoré si zakázané tlačoviny niesli z Maďarska domov pre osobnú potrebu. Nárast sťažnosti na tieto praktiky mal za dôsledok vydanie výnosu Krajinským úradom v Bratislave. Ten označil postup československých úradov v týchto prípadoch za nesprávny. Okrem iného konštatoval, že neexistuje právny podklad, na základe ktorého by bolo možné považovať kúpu a prenesenie nedovoleného či zakázaného tlačiva z Maďarska do Československa za rozširovanie tak, ako ho predpokladá platné tlačové právo.[23]

---

[20] SNA: fond Hlavné štátne zastupiteľstvo v Bratislave 1901 – 1950, kr. 14 – 15, inv. j. 160.Minister československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska všetkým pánom županom, pánu správcovi policajnému riaditeľstva v Bratislave a Košiciach *Príchod Karla do Maďarska-preventívne opatrenia* zo dňa 3. novembra 1921.

[21] SNA: fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 333, inv.j. 2528. Prezídium župného úradu v Bratislave všetkým p. okresným náčelníkom, pánu správcovi polic. Komisariátu v Komárne a pánu policajnému riaditeľovi v Bratislave *Prevádzanie a zabavovanie časopisu* zo dňa 14. júla 1925.

[22] V zmysle § 8 recipovaného zákonný článok XIV. z roku 1914 o tlači podľa ktorého: „Rozširovanie podľa zákona je predaj, bezplatné rozdeľovanie, vystavenie k verejnému nahliadnutiu, umiestnenie na verejnom mieste a rozposlanie."

[23] SNA: fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 329, inv.j. 2523. Prezídium krajinského úradu v Bratislave všetkým pánom prednostom politickým a štátnepolicajným úradov I. stolice na

doi: 10.46282/bpf.2025.42

Štátne zastupiteľstvá predstavovali pri výkone cenzúry tlače kľúčový prvok. Cenzor slúžiaci na policajnom orgáne po vykonaní kontroly nad tlačovinou posunul na posúdenie prípad orgánom obžaloby v prípade podozrenia, že obsah tlačoviny mohol byť protiprávny. Zastupiteľstvo následne vydalo súdnym orgánom pri problematických tlačovinách návrh na konfiškácie a zákazy rozširovania. Samotné preskúmanie zákonnosti si museli orgány obžaloby neraz obraňovať. Išlo napríklad o prepustenie článku *„Miből áll a kisantánt hadereje*?" (*„Z čoho sa skladá vojenská sila Malej Dohody*?") uverejneného v periodiku *Magyar ujság*[24]*.* Štátne zastupiteľstvo v Bratislave v internej komunikácií s nadriadenými orgánmi prokuratúry obhajovalo tento postup z dôvodu, že článok obsahoval iba všeobecne známe dáta z branného zákona a mierových zmlúv. Neexistoval tak žiaden právny podklad na jeho zabavenie.[25] Otázku vojenských kapacít republiky ako aj jej spojencom bola ale z pochopiteľných príčin citlivou témou. Mobilizácie vojakov, pohyby a cvičenia armádnych jednotiek, ako aj prevádzka či zásobovanie vojenských skladov predstavovali utajované informácie, ktorých zverejnenie by mohlo ohroziť bezpečnosť štátu. Ministerstvo národnej obrany ČSR tak vyhláškou v roku 1927 zakázalo tlačou uverejňovať akékoľvek spravodajské informácie týkajúce sa armády a národnej obrany.[26]

V iných prípadoch dochádzalo aj ak závažným pochybeniam, kedy cenzúra zabavila tlačovinu bez relevantného dôvodu. K takýmto zlyhaniam patrila konfiškácia hneď niekoľko periodík pre článok ohľadom vynesenia rozsudku nad Generálom Gajdom.[27] Cenzúrne orgány boli za tento prešľap nadriadenými úradmi kritizované, nakoľko

Slovensku/vyjmúc mestské notárske úrady v Bratislave a v Košiciach *Konfiškácia ríšsko-maďarských časopisov československými orgánmi na hraniciach* zo dňa 11. novembra 1931.

[24] Profiloval sa ako nezávislý politický denník. Vychádzal v Bratislave v rokoch 1919 až 1928. KIPSOVÁ, *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919-1938*. Martin: Matica slovenská, 1968, str. 696.

[25] SNA: fond Hlavné štátne zastupiteľstvo v Bratislave 1901 – 1950, kr. 14 – 15, inv. j. 160. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu v Bratislave zo dňa 7. februára 1923.

[26] SNA: fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 333, inv.j. 2528. Vyhláška ministerstva národnej obrany zo dňa 27. januára 1927, ktorou sa zakazuje uverejňovať niektoré vojenské správy v tlači.

[27] Gen. Radola Gajda, rodným menom Rudolf Geid (1892-1948) patril k politických reprezentantom českému fašistickému prúdu a neformálneho bol považovaný za vodcu českého fašizmu. Pred súdom stál v medzivojnovom období hneď niekoľkokrát. V roku 1933 bol Najvyšším súdom ČSR odsúdený za údajnú účasť na protištátnom puči nepodmienečným trestom odňatia slobody 6 mesiacov a to napriek chýbajúcim dôkazom. Medzi svojimi stúpencami kvôli vykonštruovanému procesu získal povesť politickej obete a martýra. Pre viac informácií pozri KÁRNÍK, Zdeňek. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935).* Praha: Libri, 2002, s. 146-147.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

informácie v predmetných článkoch obsahovali iba verejne dostupné údaje obsiahnuté v úradnej správe o tomto procese.[28]

Československé úrady napriek občasným zlyhaniam bedlivo sledovali vývoj domácej aj geopolitickej situácie s cieľom načas v prípade potreby zasiahnuť. Vysoká miera pozornosti tak bola cenzúrou venovaná problematike tzv. maďarského iredentizmu. Maďarské politické kruhy sa od momentu vzniku Československa a následného podpisu Trianonskej mierovej zmluvy nedokázali s rozpadom Uhorska vyrovnať. Počas celého medzivojnového obdobia sa politické elity z Budapešti pokúšali tento stav „*condicio adversa*" zvrátiť. Azda jednu z najvýznamnejších kapitol maďarských revíznych snáh v medzivojnovom období predstavuje tzv. Rothermereova akcia. Za touto mediálnou a politickou iniciatívou stál britský mediálny magnát, politik a šľachtic Harold Harmsworth (1868 – 1940), známy ako lord Rothermere. Cieľom tejto kampane bolo poukázať na nespravodlivo určené povojnové hranice v strednej Európy a vyvinúť tlak na revíziu hraníc medzi Maďarskom a susednými štátmi. Zo zahranično-politického hľadiska akcia nepriniesla požadovaný úspech. Napriek tomu jej veľký mediálny ohlas zabezpečil širšiu propagáciu myšlienky revízie trianonskej mierovej zmluvy v Európe.[29] Zo zahraničia podporovaná revizionistická akcia našla v maďarských spoločenských aj politických kruhoch ohlas a prirodzene sa objavila aj v maďarskej tlači.[30] Štátne autority v Československu ale dokázali *ad hoc* reagovať na akékoľvek dezinformačné a protištátne zamerané spravodajstvo flexibilne a pohotovo. Výnimkou nebola ani senzácia ohľadom Rothmereovej mediálnej agitácie v prospech Maďarska. Československá tlačová cenzúra kvôli propagácií Rothemereových myšlienkach skonfiškovala hneď niekoľko čísel viacerých druhoch maďarských periodík. O svojich úspechoch v predmetnej veci informovala nadriadené orgány.[31]

Maďarská iredenta bola v maďarských tlačovinách prítomná a ako nástroj propagandy využívaná často a pravidelne. Československé úrady ale dokázali efektívne využívať cenzúrne opatrenia v tlači aj proti revizionistickým snahám z strany maďarskej vlády a spoločnosti. Tieto pokusy pozostávali z rôznorodého druhu protičeskoslovensky zameraných agitačných aktivít, ktoré sa pretavili do formy plagátov, brožúr alebo prospektov. Ako príklad takéhoto úsilia manipulovať

[28] SNA: fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 329, inv.j. 2523. Oddelenie ministerstva vnútra v Bratislave Pánu policajnému riaditeľovi v Bratislave *Časopis „Slovenské" noviny a „Slovač" č. 4 – zabavenie* zo dňa 6. júna 1928.

[29] MICHELA, Miroslav. *Ohlas akcie lorda Rothermerea na Slovensku: Reakcie na revizionistickú kampaň v rokoch 1927–1928.* Človek a spoločnosť, 2004, roč. 7, č. 3, str. 120.

[30] *Magyarorzság térképe a Rothemere-határok között* In *Ujság* zo dňa 24. júla 1927 , č. 166. č, str. 1.

[31] SNA: fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 329, inv.j. 2523. Policajný komisariát v Komárne Prezídiu policajného riaditeľstva v Bratislave *Konfiškovanie časopisov v Č.S.R v súvislosti s akciou Rothermere* zo dňa 28. septembra 1927.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

mienku primárne maďarskojazyčného obyvateľstva na Slovensku možno uviesť rozširovanie letáku s heslom *„Csonka Magyaroszág nem ország, égesz Magyarország Mennyország*" (*„Okyptené Maďarsko nie je krajinou, celé Maďarsko je rajom*!„) zobrazujúceho mladého maďarského muža v tradičnom ľudovom odeve, ako sa v sede pokúša ihlou zošiť rozpadajúce sa Uhorsko. Krajský súd v Rimavskej Sobote odobril aj pri tomto prípade návrh štátneho zástupcu a toto pôvodne v meste Salgátorján (*Šalgov-Tarjany*) vydané neperiodické tlačivo bolo kvôli svojmu poburujúcemu charakteru v zmysle § 14 č. 1 zákona č. 50/23 na ochranu republiku Sb. zabavené a zlikvidované.[32]

Za iredentistickú propagandu sa považovali aj akékoľvek v tlači vyskytujúce sa vyobrazenia Uhorska, resp. Rakúsko-Uhorska. Akékoľvek mapy či iné geografické, topografické alebo symbolické vyobrazenia bývalej monarchie tak boli zásadne interpretované ako spoločensky závadné a protiprávne. Súdne orgány tak pri posudzovaní zákonnosti takýchto konfiškátov postupovali konzistentne a takéto vyobrazovanie neboli považované za súladné so zákonom. V praxi tak mapy Uhorska neboli tolerované ani v odbornej či vedeckej literatúre a rovnako sa nesmeli objaviť ani v bežnej periodickej tlači.[33]

Cenzúrne orgány takýto postup označovali za nevyhnutný. Okrem iného mali za preukázané, že k takýmto konfiškáciám dochádzalo iba naozaj pri právne opodstatnených prípadoch.[34] Výkon tlačovej cenzúry na Slovensku sa neraz stretával aj s kritikou zo strany nadriadených úradov a to konkrétne za nedostatočnú kontrolu novín a iných periodík. Dohľad nad tlačou zo strany štátu sa tak nemal sústrediť iba na novinové články a nich obsiahnuté správy, politické komentáre či rozhovory. Cenzúra bolo upozornená, aby si všímala aj také publicisticko-zábavné žánre periodickej tlače akými boli tajničky či krížovky, nakoľko aj tie v sebe mohli obsahovať iredentistickú propagandu v prospech Maďarska.[35]

---

[32] Súd si v odôvodnení rozhodnutia svoje stanovisko sformuloval nasledovne: *„Závadným heslom má sa budiť dojem, ako by opravdový pokojný život len v bývalom celom Maďarsku a že terajšie Maďarsko vo stávajúcich hraniciach nie je ríšou, čímž sa vyslovuje, že terajšie hranice neuznávajú a že je treba zase pripojiť ony časti, ktoré boly a sú súčasťou československého štátu, teda verejne poburuje pre jeho vznik a proti jeho ústavnej jednotnosti.*" Uznesenie Krajského súdu v Rimavskej Sobote zo dňa 21. júna 1931 In *Úradné noviny - Tlačové nálezy* z dňa 9. februára 1935, č. 6 , str. 9.

[33] Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 8. apríla 1936. In *Úradné noviny - Tlačové nálezy* z dňa 13. apríla 1936, č. 15, str. 15

[34] SNA: fond Krajinský úrad v Bratislave 1928 – 1939, Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta 1928 – 1939, kr. 235, inv. j. 278. Vládny radca a policajný riaditeľ Policajnému prezídiu *Pamäti prezidenta Beneša – doprava do Maďarska* zo dňa 21. augusta 1937.

[35] Predmetná tajnička bolo sa nachádzala na 7. strane politického denníka Híradó vydaného k 10. januára 1929 v Bratislave. Na 58. otázku „Ez sinli háborút a legjobban" teda *„Najviac trpí svetovou vojnou*" tajnička odhalila odpoveď *„a csonka Magyarország*" teda *„okyptené Maďarsko*". SNA: fond

doi: 10.46282/bpf.2025.42

Krajinou pôvodu iredentistických a protičeskoslovenských tlačovín ale nemuselo byť vždy nevyhnutne Maďarské kráľovstvo. Do pozornosti orgánov vykonávajúcich úradný výkon cenzúry sa tak okrem iného dostali aj propagandistické tlačoviny, ktorých autorom bola tzv. Slovenská rada. Tento politický subjekt operujúci v zahraničí vznikol v roku 1933 v Ženeve.[36] Slovenskú radu reprezentovali rímskokatolícky kňaz a politik František Jehlička (1879-1939)[37] a župný archivár, politik a novinár Viktor Dvorčák (1878-1943).[38] Okrem svojej agitačnej činnosti na medzinárodnom poli sa pokúšali ovplyvňovať aj mienku slovenského obyvateľstva v Československu. Príklad takéhoto pokusu možno ilustrovať aj na prípade úradmi skonfiškovaného plagátu kritizujúceho myšlienku čechoslovakizmu. Na predmetnej zhabanej tlačovine bola vyobrazená väčšia ryba s nápisom Čech požierajúca menšiu rybu s nápisom Slovák. Pod zobrazením týchto rýb sa nachádzal v úvodzovkách nápis Čechoslovák s nižšie uvedením textom Pomoc – Revízia! v anglickom, francúzskom, talianskom, nemeckom a slovenskom jazyku. Krajský súd v Banskej Bystrici sa vo svojom rozsudku identifikoval skutkovú podstatu prečinu rušenia obecného mieru v zmysle § 14 č. 1 zákona č. 50/23 na ochranu republiku Sb. Súd sa tak stotožnil s návrhom štátneho zastupiteľstva a podľa § 493 trestného poriadku zakázal rozširovanie tohto letáku. V súlade s § 62 trestného zákona nariadil jeho zničenie. [39]
Zásahy do slobody tlače nesledovali vždy nevyhnutne iba ochranu takých právnych statkov, medzi ktoré patrila napríklad nedeliteľnosť republiky, forma štátneho zriadenia či občianska česť. Za spoločensky nežiaduce sa považovali aj výroky alebo prejavy spôsobilé vzbudiť nenávisť alebo neznášanlivosť voči určitej národnostnej, etnickej alebo náboženskej skupine. V rokoch 1937-1938 možno jednoznačne badať exponenciálny nárast tlačovín na našom území so silným protižidovským zameraním. Policajné a súdne orgány sa snažili z dôvodu narastajúcej antisemitskej rétoriky takéto druhy nenávistných prejavov v spoločnosti potláčať. Protižidovské názory sa čoraz častejšie začali objavovať aj v knihách a literatúre vo všeobecnosti. Badať ich možno aj napríklad aj v publikácií s názvom *„Das rätsel des jüdischen erfolges*" *(„Tajomstvo židovského úspechu")* z pera nemeckého autora Theodora Fritscha (1852-1933). Predmetné dielo vydal pod pseudononymum Ferdinand Roderich-Stoltheim.

Hlavné štátne zastupiteľstvo v Bratislave 1901 – 1950, kr. 11, inv. j. 125. Pánovi prednostovi štátneho zastupiteľstva v Bratislave zo dňa 25. februára 1929.

[36] KOVÁČ, Dušan. Kronika Slovenska. Bratislava : Fortuna Print, 1998 – 1999, str. 94.

[37] Pre viac informácií pozri HOLEC, Roman.*„Slovensko Slovákom!": (Protičeská rétorika slovenskej iredenty na príklade Františka Jehličku)*. Česko-slovenská historická ročenka, 2022, roč. 24, čís. 1, str. 31-63

[38] Pre viac informácií pozri RUTTKAY, Fraňo. *Slovenskí kolaboranti v službách maďarskej iredenty:1920 – 1938*. Bratislava: Kubko Goral, 1998, str. 18-20.

[39] Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 6. apríla 1935. In *Úradné noviny - Tlačové nálezy* zo dňa 27 apríla 1935, č. 17, str.13.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

Súdny orgán v obsahu predmetnej knihy zistil skutkovú podstatu trestného činu popudzovania k nenávisti voči jednotlivým skupinám obyvateľstva pre ich národnosť, jazyk, rasu alebo náboženstvo. Tá bol upravená v rámci prečinu rušenia obecného mieru v zmysle § 14 č. 3 zákona č. 50/23 na ochranu republiku Sb. Súd sa tak stotožnil s konfiškačným posudkom štátneho zastupiteľstva a rozširovanie tejto knihy u nás zakázal.[40] Okrem rastúceho antisemitizmu sa cenzúra nestotožnila ani s kultom osobnosti spätom s nemeckým politikom a nacistickým diktátorom Adolfom Hitlerom(1889-1945). Z poštovej dopravy tak mali byť automaticky vylúčené všetky tuzemské ako aj zahraničné tlačivá obsahujúce pozdrav „*Heil Hitler*!".[41]

S právnym inštitútom konfiškácie v medzivojnovom období boli na pravidelnej báze konfrontovaní aj predstavitelia tzv. ľudákov, ktorí konzistentne od vzniku prvej republiky vyvíjali v politických a spoločenských kruhoch autonomistické aktivity. Hlavným tlačový komunikačným prostriedkom SĽS (po roku 1925 HSĽS) bolo periodikum Slovák a jeho ďalšie deriváty.[42] Požiadavky na autonómiu Slovenska v rámci Československej republiky, otvorená kritika pražských politických elít, ako aj dôraz na existenciu slovenskej národnej identity boli takpovediac bežným naratívom v ľudácky orientovaných tlačených médiách. Potreba pretláčať unitárny charakter československej republiky, vrátane myšlienky jednotného československého národa, predstavovala v tomto období hodnotu nepochybne nadradenú slobode prejavu. Separatistické snahy a nespokojnosť ľudáckeho hnutia s pomermi v Československu boli cenzúrnym opatreniami v tlači v praxe nemilosrdne potláčane. Na ilustráciu takého postupu možno uviesť uverejnenie článku s názvom *„Za autonómiu Slovenska*" *v* 155. čísle denníka *Slovák*[43]. Obsah článku podľa úsudku Sedrie

[40] Nález Krajského súdu v Bratislave zo dňa 30. decembra 1937 In *Úradné noviny - Tlačové nálezy* zo dňa 17. januára 1938, č. 1, str. 13.

[41] SNA: fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 338, inv.j. 2539.Prezídium krajinského úradu v Bratislave všetkým pánom okresným náčelníkom, pánu správcovi expozitúry okresného úradu v Šahách a vo Vyšnom Svidníku, pánu policajnému riaditeľovi v Bratislave a Košiciach, pánu správcovi policajného komisariátu v Komárne, Parkáni, Lučenci, Rimavskej Sobote a Prešove *Tlačivá obsahujúce pozdrav „Heil Hitler*"*– vylučovanie z poštovej dopravy* zo dňa 20. februára 1934.

[42] Periodikum Slovák spočiatku vychádzalo týždenne v Ružomberku, neskôr sa pretransformoval na denník a jeho redakcia sa presunula do Bratislavy. Ako tlačový orgán Slovák predstavoval ideálny komunikačný nástroj, ktorým ľudácke hnutie dokázalo osloviť širšie vrstvy v tomto období do veľkej miery politicky indiferentného obyvateľstva a zároveň šíriť myšlienku slovenského separatizmu. Medzi ďalšie ľudácke periodiká možno zaradiť tituly ako Tatranský Slovák, Slovenská pravda alebo Slovenský národ. KIPSOVÁ, *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919-1938*, str. 68.

[43] Úryvok z článku: "*Ohromné milióny sa vyhadzujú, aby v Prahe na hrade mŕtve a sprosté veličenstvá stáť mohli k väčšej sláve republiky. Masaryk v Londýne dostane do 50 000 mesačne, lebo je Masarykom a troška i konzulom...Beneš je vraj nenahraditeľným veru nik by nevedel míňať milióny a reprezentovať no a z republiky urobiť poslušného psíka!...Hej špiny tu mnoho a smrdí už všetko. Rezať len rezať!*

doi: 10.46282/bpf.2025.42

v Bratislave napĺňal skutkovú podstatu zakotvenú § 14 č. 5 zákona č. 50/23 na ochranu republiky Sb. Predmetné vydanie Slováka s týmto článkom bolo taktiež v súlade so zákonom zabavené a zničené.[44]

Separatistické myšlienky neboli potierané iba u príslušníkov a podporovateľov HSĽS. Úrady bedlivo sledovali tendencie tohto druhu na Slovensku u aj maďarskej menšiny. Kritika Trianonskej mierovej zmluvy z roku 1920 sa objavovala aj v na stránkach maďarskojazyčného týždenníka Magyar néplap.[45] Pozornosti cenzúry tak neunikol napríklad článok *„Autonómia helyett „trianoni áldás"* (*„Trianonské požehnanie namiesto autonómie"*). Jeho obsah bol štátnym zástupcom označený za poburujúci a súd sa s návrhom na jeho zabavenie a zákaz rozširovania stotožnil. [46] Možno konštatovať, že aj judikatúra Najvyššieho súdu ČSR mala nepochybne svoj podiel na tom, akým extenzívnym spôsobom bola vnímaná materiálna a formálna stránka trestných činov poburujúceho charakteru. Za poburovanie tak v bolo vnímané dokonca aj hlásanie práva na sebaurčenie[47] či prejav sentimentu nad rozpadom bývalého rakúsko-uhorského štátu.[48]

V špecifických prípadoch sa uchýlil úradný výkon cenzúry ku konfiškácií dokonca aj v prípade tlačovín, ktoré mali podobu notového zápisu. Ten obsahoval slová iredentistických piesní, ktorých spievanie bolo na Slovensku zakázané.[49] V praxi

---

A zametať. Roľníci, dane vaše a krivdy o pomstu volajú!..I továrne odmontované, i role otročené – i lúky a háje, všetko volá do zbrane!...Nám autonómiu, práva slobodného, samostatného národa, chlieb i panstvo nad Slovenskou Krajinou nám Slovákom patrí!" In Slovák zo dňa 15. júla 1926, č. 155, s. 6.

[44] Uznesenie Sedrie v Bratislave zo dňa 15. júla 1926 In *Úradné noviny- Tlačové nálezy* zo dňa 31. júla 1926, č. 32, str. 14.

[45]Politický a spoločenský denník maďarskom jazyku. Periodikum zároveň slúžilo ako tlačový orgán konzervatívnej a menšinovej Krajinskej kresťansko-socialistickej strany (maď. *Országos Kereszténviszocialista Párt).* Vychádzalo raz za týždeň v Bratislave v rokoch 1927 až 1936. KIPSOVÁ, *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919-1938, s*. 692..

[46] Uznesenie Sedrie v Bratislave zo dňa 21. apríla 1927 In *Úradné noviny-Tlačové nálezy* zo dňa 9. mája 1927, č. 18, str. 10.

[47] *„Hlásaní práva sebeurčovacího v tom směru, že sa bud část státního národa – Slováci – nebo národnostní menšina – Maďari – oddelí od s územím jimi obývaným od čsl. státu, do něhož jsou vtěleni platnými medzinárodními smlouvami, a utvoří buď stát nový nebo se přivtelí ke státu cizímu, směruje proti ústavní jednotnosti republiky.*" Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR, *sp. zn. Zm I 354/29* In Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech trestních, roč. 1929. Praha: František Vázný, 1929, str. 553,

[48] *„Pobuřováním mohou býti i projevy smutku a studu nad tím, že výsledek světové války zp sobil odtržení obyvatel německé národnosti (Jižný Moravy) od jejich soukmenovcu a že jsou včleneni do státu jinojazyčného a projevy naděje a přáni, aby zase došlo k jejich spojení.*" Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR, *sp. zn. Zm II 261/26* Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech trestních, roč. 1926. Praha: František Vázný, 1926, str. 809.

[49]SNA: fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 1167 inv. j.3271-3272. Policajné komisárstvo v Parkaně Prezídiu policajného riaditeľstvo *Odobratie irredentistických tiskopisov* zo dňa 10. októbra 1927.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

dochádzalo k odobratiu a likvidácií aj takých špecifických tlačových produktov, akými boli detské kalendáre či pohľadnice. O takomto postupe svedčí hlásenie československého policajného komisárstva v Parkane (dnes Štúrovo), ktoré pri prehliadke z Maďarska prichádzajúce vlaku na hraniciach odobralo iba 15- ročnému dievčaťu s maďarskou štátnou príslušnosťou detský zápisný kalendár a pohľadnicu s vyobrazením Uhorska. Na skonfiškovanej pohľadnici sa pod kresbou rozpadajúceho sa Uhorska nachádzali slová *„Nem! Nem! Soha!"* (*„Nie! Nie! Nikdy!"*), ako vyjadrenie nesúhlasu s Trianonskou mierovou zmluvou. Po zhabaní predmetných tlačovín bol tejto občianke následne odopretí vstup na územie Československa.[50]

Osobitné prípady, ktoré vyžadovali zásah cenzúry sa rovnako týkali otázky obranných a vojenských kapacít československého štátu. Presuny vojska, otázky mobilizácie či pozície skladov munície predstavovali strategické informácie, ktorých zverejnenie by mohlo ohroziť bezpečnosť štátu. Potreba chrániť citlivé údaje tohto druhu v kontexte geopolitických zmien na našom území vyžadovala aplikáciu cenzúry. K prezradeniu lokality vojenského zariadenia došlo v 66. číslo *Robotníckych novín*.[51] Krajský súd v Bratislave pre článok uverejnený na titulnej strane novín s názvom *„Čo nepatrí úspornej komisii parlamentnej?"*[52] zakázal toto číslo periodika rozširovať a nariadil jeho likvidáciu z dôvodu, že z obsahového hľadiska napĺňal trestný čin nedovoleného spravodajstva v zmysle § 23 zákona č. 50/23 na ochranu republiky Sb.[53]

Československé úrady pri zachovávaní verejného poriadku v spoločnosti bojovali taktiež proti rozširovaniu nepravdivých správ a dezinformácií. Dohľad nad tlačou sa aj v tejto rovine preukázal ako efektívny nástroj proti šíreniu fám a neúplných, či klamlivých informácií v spoločnosti. Zavádzajúce správy boli dôsledne cenzúrnymi

[50] SNA: Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950), kr. 1167 inv. j.3271-3272. Čs. policajné komisárstvo v Parkane Prezídiu policajného riaditeľstva *Bubrovszká M. – nález závadného letáku a detského kalendára* zo dňa 12. augusta 1926.

[51] Periodikum bolo tlačovým orgánom slovenskej sociálno-demokratickej strany robotníckej. Noviny vychádzali v rokoch 1919 až 1938 v Bratislave. KIPSOVÁ, *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919-1938*, s. 360.

[52] Úryvok z článku: *„To všetko nám nebráni, aby sme práve v záujme vysokého prestížu parlamentnej úspornej a kontrolnej komisie poukázali na to, že skúposť správ o práci tejto inštitúcie je až zarážajúca a niekedy je aj divná...V zasvätených kruhoch sa však dobre vedelo, že parlamentná úsporná komisia v tomto prípade zašla trocha za medze svojej pôsobnosti. Tá je vymedzená stručne, ale presne tým, že musí chrániť a kontrolovať štátne hospodárstvo. Pokiaľ išlo o jej odpor proti zakladaniu nových štátnych podnikov, vedelo sa v zasvätených kruhoch, že v tom prípade ide o budovanie čistiacej stanice pre minerálne oleje v Dubovej v pohronskej doline, ktorá je budovaná pre účele obrany štátu a práve na poukaz vojenských kruhov. Proti tejto stavbe konkrétne stavala sa zmienená zpráva o zasadnutí úspornej komisie*." In *Robotnícke noviny* zo dňa 19. marca 1936, č. 66, str. 1.

[53] Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 20. marca In *Úradné noviny - Tlačové nálezy* zo dňa 30. marca 1936, č. 13, str. 8.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

autoritami monitorované ako v domácej tak aj v zahraničnej tlači. Ako neprípustne bolo vyhodnotené aj otvorené spochybňovanie výsledkov československej zahraničnej politiky, napriek skutočnosti, že mohlo byť objektívne. Takáto situácia nastala pri konfiškácií maďarského bulvárneho večerníka „*Az Est*"[54], v ktorom sa objavil článok s názvom „*Nem járt sikerrel Hodzsa bécsi utazása*" („*Hodžova cesta do Viedne nebola úspešná*") informujúci o diplomatickom neúspechu československého predsedu vládu Milana Hodžu (1878-1944), pri jeho návšteve najvyšších politických predstaviteľov Rakúska vo Viedni.[55] Krajský súd toto zhabanie potvrdil a nariadil likvidácia tohto periodika z dôvodu, že obsah závadného článku napĺňal skutkovú podstatu trestného činu rozširovania nepravdivých správ podľa § 18 bodu 1 a 2 zákona č. 50/23 na ochranu republiky Sb.[56] Retrospektívne Hodžovu cestu do Viedne nemožno považovať v kontexte budovania medzištátnych vzťahov s Rakúskom za úspešnú. Konfiškácia tak v tomto prípade bola právne odôvodnená ako boj proti dezinformácii, v skutočnosti ale sledovala iný účel. Tým bola potreba eliminovať informácie, ktoré by spochybňovali výsledky a vynaložené úsilie československej diplomacie v zahraničí.

V iných prípadoch predstavovali dezinformácie hrozbu v kontexte potencionálnych nepokojov z dôvodu pocitov krivdy alebo nespokojnosti. Za takýto možno označiť článok „*Ukrátené Slovensko*"[57] o nespravodlivom hospodárskom postavení Slovenska v rámci štátoprávneho usporiadania prvej republiky, ktorý sa objavil v *Národných*

[54] „*Az Est*" vychádzal v rokoch 1910 až 1939 v Budapešti a patril najvplyvnejším a najčítanejším mediálnym platformám v medzivojnovom Maďarsku. Svoju obľúbenosť si získal aj vďaka bohatým a vizuálne pútavým ilustráciám, ktoré ho odlišovali od iných periodík. Prinášal správy z oblasti domácej aj zahraničnej politiky, kultúry, športu a zábavy. Pre viac informácií pozri KOZMA. Dávid. *Mi minden történt 1914-ben? : Az Est című bulvárlap szerkezete, rovatai, cikktípusai*. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, 2020, roč. 35–36, s. 305-337.

[55] Úryvok z článku: „*Teraz už sa isté zdá, že na dva dni plánovaná cesta československého ministerského predsedu Hodžu nepriniesla taký úspech, aký od nej očakával. Návšteva ministerského predsedu Viedne mala dva dôvody. Prvým bola podpísanie novej obchodnej zmluvy po niekoľkomesačných hospodárskych rokovaniach. Druhým bolo rokovanie o novom hospodárskopolitickom prepojení dunajských štátov. O druhom dôvode sa v dôsledku Hitlerovho sobotného prejavu a novovzniknutej medzinárodnej situácie ani nediskutovalo; o novom hospodárskopolitickom prepojení dunajských štátov sa v súčasnej medzinárodnej situácii nerokuje vôbec. Všetko naznačuje tomu, že finalizácia obchodnej zmluvy medzi Československom a Rakúskom naráža na ťažkosti.*" In *Az Est* zo dňa 11. marca 1936, č. 59, str. 3.

[56] Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 13. marca 1936 In *Úradné noviny - Tlačové nálezy* zo dňa 23. marca 1936, č. 12, str. 8.

[57] Úryvok z článku:" *Poplatníctvo na Slovensku muselo a musí platiť pomerne väčšie dane ako iné krajiny našej republiky. Investičná politika bola oproti Slovensku vždy skúpa a Slovensko percentuálne dostávalo a dostáva menej na investičné potreby, ako mu patrilo a patrí...Len robením protislovenskej politiky sa mohlo stať, že zamoravský človek ma toľko vkladov ako päť Slovákov dohromady, zadlženie Slovenska už dnes činí 8 miliárd korún!*". In *Národnie noviny* zo dňa 4. decembra 1935, r. 66, č. 103, str. 1.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

Novinách.[58] Krajský súd v Banskej Bystrici aj pri tomto článku vyhodnotil jeho obsah ako pre čitateľa zavádzajúci a ohrozujúci verejný poriadok. Oprávnenosť konfiškácie tohto výtlačku súd potvrdil, nariadil jeho zničenie a zákaz rozširovania z dôvodu zakotvenom v § 18 bodu 1 , 2 a 3 zákona č. 50/23 na ochranu republiky Sb.[59]
Medzi osobitnú hrozbu pre demokratické zriadenie Československa v medzivojnovom období nepochybne patrili aj extrémne ľavicové myšlienky vo forme komunistického hnutia. Prívrženci tohto politického a ideologického prúdu sa usilovali o beztriednu spoločnosť, charakterizovanú zásadami ako rovnosť všetkých ľudí, spoločné vlastníctvo výrobných prostriedkov a diktatúra proletariátu. Komunistami predstavovaná potreba revolúcie bola od počiatku v príkrom rozpore s hodnotami prvej republiky. Politické agitácie podporovateľov komunizmu sa pravidelne stávali terčom pre cenzúrne úrady, ako aj orgány činné v trestnom konaní.[60] Sloboda prejavu tak bola porušovaná v prípade tlače a rozširovania nespočetného množstva politických letákov, plagátov alebo brožúr. Revolučný náboj komunistami propagovaných myšlienok mali cenzúrne orgány tendencie vykladať nielen ako poburujúce, ale dokonca ako propagujúce násilie. Na ilustráciu takéhoto postupu poslúži konfiškácia agitačného plagátu s názvom *„S.S.S.R – pilier svetovej revolúcie!*" s textom otvorene vyzývajúcim adresátov na štátny prevrat. Plagát bol dielom Tlačového výboru KSČ v Bratislave. Sedria v Bratislave vo veci zadržania predmetnej tlačoviny identifikovala skutok ako prečin výzvy k trestnému činu v zmysle § 15 č. 2 3 zákona č. 50/23 na ochranu republiky Sb.[61] Predmetom cenzúry sa okrem letákov a plagátov prirodzene stávali aj komunistické periodické časopisy, akými bola napríklad Pravda[62] alebo DAV.[63]

---

[58] Národnie noviny v Československu vychádzali v rokoch 1919 až 1938 v Turčianskom sv. Martine a v Bratislave. Išlo zároveň o najstaršie slovenské politické periodikum, ktoré v roku 1870 prebralo štafetu po národne orientovaných Pešbudínskych vedomostiach. Periodikum v medzivojnovom období slúžilo ako tlačový orgán Slovenskej národnej strany. KIPSOVÁ, *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919-1938,* str. 266.

[59] Uznesenie krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 5. decembra 1935 In *Úradné noviny-Tlačové nálezy* zo dňa 6. januára 1936, č. 1, str. 9.

[60] K tomu pozri LACLAVÍKOVÁ, Miriam a GÁBRIŠ, Tomáš. „Zákon na ochranu republiky a ľavicová opozícia vo svetle rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu ČSR (prečin ‚rušení obecného míru')" In *Právněhistorické studie* 53, 2024, č. 3: 55–85.

[61] Uznesenie Sedrie v Bratislave zo dňa 23. septembra 1927 In *Úradné noviny - Tlačové nálezy* zo dňa 9. októbra 1927, č. 18, str. 3.

[62] Periodikum začalo vychádzať ako v roku 1925 ako pokračovanie časopisu Pravda chudoby. K tomuto názvu sa opätovne vrátil v roku 1932. Išlo o denník KSČ pre Slovensko venovaný výchove robotníckeho ľudu. Vychádzal v Bratislave. KIPSOVÁ, *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919-1938*, str. 399.

[63] Mesačník pre umenie, kritiku, politiku, filozofiu, literatúru a umenie. Ideologicky bol blízky KSČ, vychádzal nepravidelne v Bratislave. Tamže, str. 156.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

Výpočet cenzúrnych zásahov v tlači, ktorý uvádzame je nutné chápať ako výpočet demonštratívny a predstavuje iba ilustráciu na základe incidencie. V aplikačnej praxi dochádzalo k uplatňovaniu cenzúry pri širokej palete dôvodov. Jedným z nich bola napríklad aj ostrá kritika prezidenta republiky Tomáša G. Masaryka (1850-1937) v článku s názvom „*Združenie slovenských novinárov*". Tá sa vyskytla v 24. číslu v Poľsku tlačenom separatistickom periodiku s názvom „*Samostatnosť*" Jeden z dôvodov konfiškácie tejto tlačoviny bolo naplnenie skutkovej podstaty trestného činu urážky prezidenta republiky zakotvený v 11 § zákona č. 50/23 na ochranu republiky Sb.[64] Kritika vládnych špičiek rozhodne nebola v československej žurnalistike výnimočným javom. Za česť urážajúci bol napríklad označený článok „*Manifestácia slovenského národa v Nitre*" uverejnený 8. čísle periodika „*Slovenský robotník*".[65] Predmetný článok obsahovo napĺňal delikt utŕhania na cti vlády podľa § 3, § 4 ods. 2, § 14, ods. 5 zákona 108/33 Sb. o ochrane cti.[66]
Retrospektívna rekonštrukcia konkrétnych prípadoch tlačovej cenzúry sa pri vybraných periodikách nedá uskutočniť, respektíve ju možno realizovať iba do obmedzenej miery. Judikatúra z oblasti tlačovej cenzúry uverejnená v Úradných novinách[67] ale ani v archívnych zdrojoch neobsahovala nikdy v rozhodnutí súdu znenie celého zabaveného článku, poprípade jeho časti. Cenzúrna prax súdnych orgánov konzistentne v pri rozhodovacej činnosti jasne označila problematickú tlačovinu názvom, číslom a rokom, vrátane názvu závadného článku. Samotný závadný text ale vymedzila iba prvým slovom, ktorým protiprávny text začínal a posledným slovom, ktorým končil. V mnohých prípadoch sa pri výskume ukázalo ako nemožné získať originálnu verziu tlačoviny, nakoľko zachovať sa podarilo práve tie výtlačky, ktoré už prešli cenzúrnym konaním. V takýchto prípadoch je tak nemožné spätne oboznámiť sa detailne s nepohodlnými názormi v tlači v ich celistvosti. To výrazným spôsobom sťažuje identifikovania pomyselnej hranice medzi ústavou chránenými prejavmi, v kontraste práve s tými názormi, ktoré boli z verejného diskurzu pomocou cenzúry eliminované.
Tlačové nálezy zachytené v Úradných novinách nám napriek tejto skutočnosti poskytujú možnosti rekonštruovať konfiškačné procesy v kontexte štatistických dát.

[64] Uznesenie Sedrie v Ružomberku zo dňa 21. novembra 1927 In *Úradné noviny - Tlačové nálezy zo dňa 21. decembra 1927,* č. 39, str. 14.
[65] Časopis sa profiloval ako kresťansko-socialistický. Vychádzal v rokoch 1933 až 1938. KIPSOVÁ, *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919-1938,* str.439.
[66] Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 30. augusta 1933 In *Úradné noviny - Tlačové nálezy zo dňa 18. septembra 1933* č, 38, str. 13:
[67] Periodikum začal vydávať prvý minister s plnou mocou pre správu Slovenska Vavro (1867-1950) v roku 1919. Noviny vychádzali spočiatku v Žiline, neskôr ich tlač bola presunutá do Bratislavy. Obsahovali ministerské nariadenia, vyhlášky , predvolania k súdom ako aj rôzne iné oznamy inštitucionálno-právnej povahy vrátane tlačovej cenzúry. KIPSOVÁ, *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919-1938*, str. 1074.

doi: 10.46282/bpf.2025.42

Analýzou a štatistickou metódou sme zistili, že počet konfiškátov napriek výkyvom medzi niektorými rokmi mal jednoznačne v dlhodobom horizonte rastúcu tendenciu. V roku 1925 bolo na Slovensku skonfiškovaných 168 tlačovín, pričom toto číslo v ďalej medzi rokmi 1926 až 1928 malo klesajúcu tendenciu. V roku 1929 sa počet konfiškátov opäť zvýšil na 197 tlačovín. Tento trend pozvoľna v rokoch 1930 až 1933 klesal. Zmena nastavala v roku 1934, kedy úradný výkon cenzúry zaistil až 411 zhabaných novín, kníh, letákov, plagátov atď. V nasledujúcich rokoch možno badať mierny pokles avšak oscilujúci s priemerom 370 konfiškácií za rok. V roku 1938 nastala nevídaná eskalácia počtu cenzúrnych zásahov, ktorých výsledkom na konci medzivojnového obdobia bola konfiškácia až 872 tlačovín rôzneho druhu.
Tento vývoj tlačovej cenzúry nemožno podľa nášho názoru pripísať jednému dôvodu. Domnievame sa, že postupné formovanie ako aj nárast cenzúry predpokladalo súhru hneď niekoľkých udalostí. Prvou bolo postupné prijímanie legislatívy, ktorá zvyšovala možnosti štátnych autorít zasiahnuť do slobody tlače. V druhom rade je nutné prihliadnuť na zahraničný geopolitický vývoj, ktorý priniesol viacero turbulentných spoločenských zmien. Historické udalosti, medzi ktoré zaraďujeme napríklad veľkú hospodárska krízu z roku 1929 alebo nástup Adolfa Hitlera k moci v 30. rokoch mali nepochybne zásluhu na náraste kritických a negatívnych náladách v spoločnosti. Zrkadlom týchto nálad bola primárne tlač, ktorá verejnosť o týchto udalostiach pravidelne informovala. V neposlednom rade mala na náraste cenzúry svoj podiel aj československá judikatúra. Interpretačné stanoviská Najvyššieho súdu v nejednom prípade mali tendenciu rozširovať okruh protiprávnych prejavov. Tie sa tým pádom sa stávali terčom pre úradný výkon cenzúry, vrátane tlače.

Záver

Záverom možno konštatovať, že cenzúra tlačovín za prvej republiky na Slovensku patrila k primárnym nástrojom potláčania slobody prejavu, konkrétne slobody tlače. Uplatňovaním dozoru nad obsahom policajné a súdne orgány sledovali nielen ochranu verejného poriadku a dobrých mravov, ale podobne sa snažili sa zachovať demokratické a liberálne hodnoty, na základoch ktorých bol československý štát od počiatku budovaný. Cenzúrne praktiky pri ochrane týchto hodnôt v rokoch 1925 až 1938 mali jednoznačne v dlhodobom horizonte stúpajúcu tendenciu, pričom svoj vrchol paradoxne zažili v posledných chvíľach existencie prvorepublikového zriadenia.
Konfiškácie v prípade periodických aj neperiodických tlačovín napriek tomu splnili svoj cieľ. Dohľad nad tlačou tak v tomto období možno označiť za vysoko efektívny nástroj na elimináciu neželaných názorov a zároveň jedným z hlavných znakov fenoménu tzv. militantnej demokracie. Cenzúrna prax v medzivojnovom Československu na Slovensku systematicky neutralizovala myšlienky považované za

doi: 10.46282/bpf.2025.42

potenciálne nebezpečné pred zrakom slovenskej verejnosti v 20. a 30. rokoch minulého storočia. Jej dôsledky sú badateľné aj dnes, keďže rozsiahle konfiškácie periodík a publikácií z tohto obdobia nám znemožňujú plnohodnotne skúmať ich obsah aj v súčasnosti.

Zoznam použitej literatúry

Články, odborná a vedecká literatúra:

1. HOLEC, Roman.*„Slovensko Slovákom!"*: *(Protičeská rétorika slovenskej iredenty na príklade Františka Jehličku)*. Česko-slovenská historická ročenka, 2022, roč. 24, čís. 1.
2. HRABÁNEK, Jan. *Tiskové právo československé: ochrana cti, tiskové novely, slovenské tiskové zákony, redaktorský zákon atd.* II., doplněné a rozšířené vydání. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1938
3. HRABÁNEK, Jan. *Soustava československého práva tiskového*. Praha: Orbis, 1934. Sbírka spisů právnických a národohospodářských.
4. LACLAVÍKOVÁ, Miriam a GÁBRIŠ, Tomáš. „Zákon na ochranu republiky a ľavicová opozícia vo svetle rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu ČSR (prečin ‚rušení obecného míru')" In *Právněhistorické studie* 53, 2024, č. 3.
5. KÁRNÍK, Zdeňek. *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl druhý.*
6. *Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935).* Praha: Libri, 2002.
7. KIPSOVÁ,Mária. *Bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov z rokov 1919-1938*. Martin: Matica slovenská, 1968.
8. KOČÁRNÍKOVÁ, Tereza a BERÁNEK, Jan. Judikatura prvorepublikového Nejvyššího soudu týkající se popuzování k zášti, násilnostem a jiným nepřátelským činům. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, č. 4, 2024.
9. KOVÁČ, Dušan. Kronika Slovenska. Bratislava : Fortuna Print, 1998 – 1999.
10. KOZMA. Dávid. *Mi minden történt 1914-ben?: Az Est című bulvárlap szerkezete, rovatai, cikktípusai*. Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, 2020, roč. 35–36.
11. MICHELA, Miroslav. *Ohlas akcie lorda Rothermerea na Slovensku: Reakcie na revizionistickú kampaň v rokoch 1927–1928. Človek a spoločnosť, 2004, roč. 7, č. 3.*
12. MILOTA, Albert. *Guskova sbírka komentovaných zákonů Československé republiky*. 2. přepr. a jud. opatř. vyd. v Kroměříži: J. Gusek, 1930.
13. RUTTKAY, Fraňo. *Slovenskí kolaboranti v službách maďarskej iredenty:1920 – 1938*. Bratislava: Kubko Goral, 1998.

Právne predpisy:

1. Zákon č. 121/1920 Zb. a zo dňa 29. februára 1920 ktorým sa uvádza Ústavná listina.
2. Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n ze dne 28. júna 1933 o ochraně cti

doi: 10.46282/bpf.2025.42

3. Zákon č. 50/1923 Sb. zo dňa 19. marca 1923 na na ochranu republiky.
4. Zákonný článok XIV/1914 o tlači.

Dobová tlač:

1. Az Est č. 59 zo dňa 11. marca 1936
2. Národnie noviny č. 103 zo dňa 4. decembra 1935
3. Robotnícke noviny č. 66 zo dňa 19. marca 1936
4. Slovák č. 155 zo dňa 15. júla 1926
5. *Ujság č. 166* zo dňa 24. júla 1927
6. Úradné noviny č. 15 zo dňa 13. apríla 1936
7. Úradné noviny č. 39 zo dňa 21. decembra 1927
8. Úradné noviny č. 39 zo dňa 21. decembra 1927
9. Úradné noviny č. 1 zo dňa dňa 17. januára 1938
10. Úradné noviny č. 1 zo dňa 6. januára 1936
11. Úradné noviny č. 12 zo dňa 23. marca 1936
12. Úradné noviny č. 13 zo dňa 30. marca 1936
13. Úradné noviny č. 17 zo dňa 27 apríla 1935
14. Úradné noviny č. 18 zo dňa 9. mája 1927
15. Úradné noviny č. 18 zo dňa 9. októbra 1927
16. Úradné noviny č. 32 zo dňa 31. júla 1926
17. Úradné noviny č. 38 zo dňa 18. septembra 1933
18. Úradné noviny č. 6 z dňa 9. februára 1935

Archívne zdroje:

1. SNA: fond Hlavné štátne zastupiteľstvo v Bratislave 1901 – 1950.
2. SNA: fond Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, 1918 – 1927.
3. SNA: fond Policajné riaditeľstvo 1920 - 1945 (1950).

Judikatúra:

1. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech trestních, roč. 1925. Praha: František Vázný, 1925.
2. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech trestních, roč. 1926. Praha: František Vázný, 1926.
3. Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech trestních, roč. 1929. Praha: František Vázný, 1929.

Iné:

doi: 10.46282/bpf.2025.42

1. Stenografický záznam Poslaneckej snemovne, I. volebné obdobie, 6. zasadanie, 1923, schôdza 193-218.

Kontaktné údaje:

Mgr. Jakub Jankovič
jakub.jankovic@flaw.uniba.sk
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.42

OD LEGISLATÍVNYCH AKTOV K ORGANIZAČNÝM PORIADKOM: PREMENY PRAMEŇOV PRÁVA V ÚSTAVNEJ STAROSTLIVOSTI O DETI DO TROCH ROKOV V ČESKOSLOVENSKU[1]

FROM LEGISLATIVE ACTS TO ORGANIZATIONAL ORDERS: TRANSFORMATION OF SOURCES OF LAW IN INTITUCIONAL CARE FOR CHILDREN UNDER THREE YEARS OF AGE IN CZECHOSLOVAKIA

Frederika Vešelényiová[2]

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na vývoj prameňov práva upravujúcich partikulárnu časť ústavnej starostlivosti o deti, konkrétne starostlivosť o maloletých do troch rokov veku v Československu, vykonávanú v kojeneckých ústavoch a detských domovoch pre deti do troch rokov. Predkladaná štúdia trasuje právny a inštitucionálny vývoj v období od roku 1945 do prvej polovice päťdesiatych rokov, kedy boli postupne prijímané organizačné, správne a metodické predpisy pre ústavy kolektívnej výchovy a sociálno-zdravotnej starostlivosti. V centre pozornosti príspevku stojí analýza procesu kreovania a prijímania zákonných a podzákonných noriem upravujúcich predmetnú problematiku, založenú na archívnom výskume prameňov pochádzajúcich z činnosti príslušných ústredných orgánov štátnej správy. Štúdia zároveň sleduje širšie spoločenské a ideologické pozadie, ktoré formovalo koncepciu ústavnej starostlivosti o deti v povojnovom období a počas postupujúcej socializácie spoločnosti. Bližšia pozornosť je venovaná aj vnútornému nastaveniu, personálnemu obsadeniu a každodennej prevádzke týchto zariadení, ktoré ako štátom zriaďované inštitúcie zohrávali kľúčovú úlohu pri formovaní systému ochrany detí raného veku a odrážali dobové predstavy o starostlivosti, hygiene a výchove najmenších detí.

Kľúčové slová: Československo, 20. storočie, inštitucionálna starostlivosť, detský domov, maloleté deti

[1] Táto štúdia bola spracovaná v rámci riešenia projektu UK/1224i2025 Vývoj ústavnej starostlivosti o maloletých na území Slovenska v 20. storočí.

[2] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.43

Abstract: This paper examines the evolution of legal frameworks governing a specific aspect of cinstitutional care for children namely, the care of minors under three years of age in Czechoslovakia, provided through infant care institutions (kojenecké ústavy) and children's homes for children under three years of age. The study traces both the legal and institutional developments from 1945 through the early 1950s, a period marked by the gradual adoption of organizational, administrative, and methodological regulations pertaining to collective institutional care and to social and health care institutions. Drawing on archival research of materials produced by relevant central state administrative bodies, the paper focuses on the processes through which legal norms regulating this area were created and implemented. In addition, it situates these developments within the broader social and ideological context that shaped institutional childcare during the post-war era and the ongoing sovietization of society. Particular attention is devoted to the internal organization, staffing, and everyday operation of these state-established facilities, which played a pivotal role in constructing the system of early childhood care and reflected contemporary conceptions of childcare, and upbringing of the next generation.

Keywords: Czechoslovakia, 20th century, institutional care, children's home, minors

Úvod

Oblasť sociálnej starostlivosti v Československu v 20. storočí bola vystavená veľkým zmenám[3], ktoré sa zásadne dotýkali aj sféry inštitucionálnej starostlivosti o maloleté deti. Ústavná starostlivosť o deti bola transformovaná od primárne na dobročinných spolkoch závislej činnosti, v ktorej štát vystupoval najmä ako finančný donor až do stavu, kedy sa štát stal faktickým poskytovateľom ústavnej starostlivosti a jej výkon bol prísne regulovaný radou novovytvorenej legislatívy. Nový prístup bolo možné po roku 1945 pozorovať aj v nastavení štátu, ktorý ústavnú starostlivosť postavil na pozíciu preferovanej formy starostlivosti o deti bez rodiny[4]. Tieto zmeny nastali najmä po druhej svetovej vojne, kedy prichádzali radikálne zásahy do systému

[3] K otázke sociálnej starostlivosti o maloletých v prvej polovici 20. storočia bližšie pozri LACLAVÍKOVÁ, Miriam; ŠVECOVÁ, Adriana. Legislative Efforts on Child Protection in Slovakia in the First Half of the 20th Century. *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, 2019, 12.1, s. 131–142.

[4] *„Tímto termínem se označovali jak biologičtí sirotci, tak i takzvaní sociální sirotci, tedy děti odebrané ze svých rodin na základě rozhodnutí soudu.*" In: HENSCHEL, Frank. Projektování sociálního rodičovství: Osvojení, pěstounská péče a SOS dětské vesničky v socialistickém Československu, 2017, s. 582.

doi: 10.46282/bpf.2025.43

starostlivosti o opustené deti[5]. Zdrojom inšpirácií pri formovaní nových organizačných štruktúr aj no nielen v otázkach rodinnoprávnych boli krajiny tzv. východného bloku. Tie rovnako ako Československo prevádzali v danom období rozsiahle zmeny v otázkach náhradnej starostlivosti o maloleté deti[6].

Detské domovy boli diferencované do niekoľkých kategórií, pre ktoré boli v účinnosti často odlišné právne predpisy. Rozdiel v týchto inštitúciách, na základe ktorého ich možno vcelku efektívne rozlišovať, bol vek maloletých detí umiestňovaných do jednotlivých typov ústavov. Deti vo veku od 3 do 15 rokov boli umiestňované v detských domovoch (ďalej špecifikovateľných), zatiaľ čo najmenšie deti nachádzali svoje miesto v tzv. *kojeneckých ústavoch* do dovŕšenia jedného roku života a následne boli premiestnené do detských domov pre maloleté deti do troch rokov. Tieto dva typy inštitúcií poskytujúcich sociálnu starostlivosť deťom boli v zákonoch upravené len stroho a dokonca patrili do pôsobností rôznych rezortov[7]. Stav takmer neexistujúcej podzákonnej úpravy, ktorá by zjednocovala organizáciu a výkon činnosti v týchto ústavoch, predstavovala problém, ktorého riešenie bolo zahájené v druhej polovici štyridsiatych rokov. Výsledkom týchto procesov bolo prijatie hneď niekoľkých noriem regulujúcich organizačnú a vnútornú štruktúru ústavov a ich zamestnancov. Nasledovné strany príspevku budú venované práve problematike ústavom poskytujúcim inštitucionálnu starostlivosť tej najzraniteľnejšej skupine obyvateľstva, ktorou bezpochyby boli novonarodené deti do troch rokov života a ich štátnej regulácií prostredníctvom podzákonných právnych predpisov prijatých v prvej polovici päťdesiatych rokov.

---

[5] *„Sociálna starostlivosť v súlade so zámermi štátnej sociálnej politiky smerovala k štátnej kolektívnej starostlivosti. Zákonom č. 48 z 19. 3. 1947 Sb. o organizácii starostlivosti o mládež boli zrušené spolky okresnej starostlivosti o mládež a Slovenská ústredná starostlivosť o mládež. Všetky úlohy, ktoré zabezpečovali pre ohrozené deti prešli do právomoci štátnych orgánov- ministerstiev a sociálnych odborov pri okresných národných výboroch.*" In: HUDECOVÁ, A., BELKOVÁ, V. *Náhradná rodinná starostlivosť. Problémy a perspektívy.* Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, UMB, 2008. s. 19.

[6] K problematike úpravy sociálnej starostlivosti o maloletých v ďalších krajinách východného bloku bližšie pozri BERNSTEIN, Laurie. *The Evolution of Soviet Adoption Law.* In: Journal of Family History, roč. 22, č. 2 (1997), s. 204-226. BICSKEI, Eva:*."Our Greatest Treasure, the Child": The Politics of Child Care in Hungary, 1945-1956.* In: Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, roč. 13, č. 2 (2006), s. 151-188.

[7] *„Mladším ako trojročným deťom starostlivosť poskytovali zdravotnícke ústavy, starším deťom detské domovy a iné výchovné zariadenia v rezorte školstva.*" HUDECOVÁ, Anna. *Historický pohľad na deti v ohrození v kontexte sociálno-právnej ochrany.* Studia scientifica facultatis paedagogicae, č. 2 roč. 19. Ružomberok: Katolícka Univerzita v Ružomberku, 2020, s.21

doi: 10.46282/bpf.2025.43

Organizačný a prevádzkový poriadok kojeneckých ústavov

Kojenecké ústavy bolo možné definovať na základe zákona o jednotnej preventívnej a liečebnej starostlivosti ako zdravotnícke zariadenia pre ženu a dieťa[8]. Rozšírenie definície poskytoval bod I. organizačného a prevádzkového poriadku kojeneckých ústavov, ktorý zakotvoval, že boli jedným z najdôležitejších sociálne-zdravotných zariadení v boji proti kojeneckej a predovšetkým novorodeneckej úmrtnosti[9]. Ich zriaďovanie bolo v kompetencii krajských národných výborov. Je potrebné podotknúť, že kojenecké ústavy mali na území Československa tradíciu od dvadsiatych rokov minulého storočia. V tom období boli maloletí do kojeneckých (dojčenských) ústavov prijímaní nielen z dôvodu osirenia, ale najmä rôznych zdravotných dôvodov a to či už ochrana pred tuberkulóznymi rodinnými príslušníkmi alebo zabezpečenie dlhodobej náhradnej výživy. Je preto možné konštatovať, že dojčenské ústavy plnili primárne zdravotnícke úlohy[10]. Kontinuitné poskytovanie nielen sociálnej ale primárne zdravotnej starostlivosti možno vnímať ako jeden aspekt činnosti, ktorý bol pre kojenecké ústavy stabilný naprieč rôznymi politickými zriadeniami na území Československa.

Na to, aby krajský národný výbor mohol zriadiť kojenecký ústav, bolo potrebné získať súhlas ministerstva zdravotníctva, ktoré rozhodovalo na základe žiadosti. Tá obsahovala zdôvodnenie potreby vybudovania ústavu v kraji a rovnako aj základné údaje o tom, kde by sa nový ústav zriaďoval[11]. Kontrola ústavov podliehala zriaďovateľom, teda na priamo nadradenej úrovni príslušnému krajskému národnému výboru a samozrejme taktiež kontrole ministerstva zdravotníctva, do ktorého pôsobnosti kojenecké ústavy patrili. Kojenecké ústavy boli regulované celoštátne záväznými predpismi (zákon) a podzákonnými predpismi, avšak istú mieru flexibility pre riadenie vnútorného fungovania ústavov predstavovali domáce poriadky, ktoré boli kreované vedením konkrétnych ústavov[12]. Aj tie však museli podliehať reguláciám a štandardom, ktoré mali byť zabezpečené obligatórnou

[8] Zákon č. 103/1951 Sb. o jednotnej preventívnej a liečebnej starostlivosti.

[9] Národní archiv Praha. Bod 1 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku kojeneckých ústavov, 1952.*

[10] SCHNEIBERG, František. Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let(minulost, současnost a vývojové trendy). In: *Zdravotně sociální služby v kojeneckých ústavech a dětských domovech pro děti do tří let věku*. Dostupné na internete: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_177.pdf .

[11] *„Ak je potrebné odôvodnene zriadiť ústav podá krajský národný výbor návrh ministerstvu zdravotníctva. Súčasne zdelí, či je možné ústav vybudovať adaptáciou alebo či je potrebné za týmto účelom vytvoriť novostavbu. Ak ide o vybudovanie v adaptovanej budove pripojí ku správe stavebné plány budovy, v ktorej má byť ústav umiestnený, situačný plán s označením svetových strán a posudkom krajského pediatra, krajského hygienika a technického referátu krajského národného výboru.*" In: Národní archiv Praha, bod 5 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku kojeneckých ústavov, 1952.*

[12] Národní archiv Praha, časť B bod 10 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

potrebou schválenia domácich poriadkov krajskými národnými výbormi, v obvode ktorých sa ústav nachádzal. V domácich poriadkoch boli spravidla upravované otázky denného harmonogramu rezidentov ústavu, návštevné hodiny a opatrenia pre prípad ochorenia detí a pracovníkov.

Tieto zariadenia mali primárne slúžiť pri riešení dôležitého spoločenského problému, ktorým bola vysoká mortalita novorodencov a maloletých detí do jedného roku života[13]. S ohľadom na vyššie uvedené bola veková hranica maloletých, umiestňovaných v kojeneckých ústavoch, nastavená na jeden rok života, a po dosiahnutí tohto veku bolo dieťa, ktorému nebolo možné zabezpečiť návrat do vlastnej rodiny, premiestnené do ústavov kolektívnej výchovy, kde zotrvalo až do dovŕšenia tretieho roku života.

Zdravotnícke úlohy kojeneckých ústavov spočívali najmä v poskytovaní preventívnej a liečebnej starostlivosti novorodencom a kojencom, napr. predčasne narodeným, s vrodenými vadami či maloletým po operatívnych zákrokoch v procese rekonvalescencie. Deti mohli byť do týchto ústavov umiestňované aj na základe dôvodov nie zdravotných ale vychádzajúcich zo sociálnej deprivácie. Samotný návrh organizačného poriadku kojeneckých ústavov pracoval s vymedzením celkom štyroch sociálnych dôvodov, pre ktoré malo byť maloleté dieťa umiestnené do inštitucionálnej starostlivosti. Išlo o prípady:

1. Opustených kojencov,
2. Kojencov, ktorí prechodne zostali bez rodinnej starostlivosti,
3. Kojencov v rozvrátenom rodinnom prostredí alebo v nepriaznivých pomeroch,
4. Kojencov žijúcim v zlých bytových podmienkach.

Keďže hlavnou vytýčenou úlohou pre kojenecké ústavy bol boj s vysokou mierou mortality, do zariadení bolo možné prijímať taktiež matky a tehotné ženy, za účelom preventívnej zdravotníckej starostlivosti[14].

Prijímanie maloletých detí a matiek prebiehalo primárne na podklade odporúčania detských oddelení okresných a krajských oddelení ústavu národného zdravia, ktorých úlohou bolo vyhľadávať a detekovať prípady, kde bola potrebná intervencia,

[13] K otázke problematiky sociálnej a zdravotnej starostlivosti o maloletých mimo vlastnej rodiny bližšie pozri DUNOVSKÝ, Jiří - STOLÍNOVÁ, Jitka. *Sociální a právní problematika v dětském lékařství.* Praha: Avicenum 1979 a DUNOVSKÝ, Jiří, *Dítě a poruchy rodiny.* Praha: Avicenum 1986.

[14] *„Ústav prijíma do svojej starostlivosti taktiež kojace matky prijatých detí. Do ústavu môžu byť prijaté v niektorých prípadoch taktiež:*

a. ženy v posledných mesiacoch tehotenstva, ktoré potrebujúústavnú starostlivosť pre zachovanie správneho priebehu tehotenstva.

b. kojace matky, ktoré potrebujú ústavnú starostlivosť z dôvodu zdravotného.

c. prechodne matky osamelé a ich deti, ak si to ich pomery vyžadujú." In: Národní archiv Praha. *Návrh organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

a to či zo zdravotného alebo sociálneho dôvodu. V prípade potreby prijatia dieťaťa mladšieho ako štyri mesiace bolo zásadne prijímané s matkou, pokiaľ to bolo možné, a matka nevykazovala známky infekčnosti[15]. Samotné ústavy národného zdravia bolo možné definovať ako organizačné jednotky podriadené okresným, prípadne krajským národným výborom[16], a zohrávali podstatnú rolu v otázkach ústavnej starostlivosti o najmenšie deti ako sme demonštrovali vyššie. Ich činnosť mala byť vykonávaná v úzkej spolupráci s jednotlivými ústavmi lokalizovanými v príslušnom obvode. Tieto ústavy plnili úlohu základných plánovacích jednotiek, čo sa malo prejaviť aj na zvýšenej miere ich operatívnych právomocí, najmä v oblastiach hospodárskych a správnych, čo bolo zdôraznené aj v dôvodovej správe k návrhu zákona.

Ústavy mali taktiež aktívne vykonávať edukačnú činnosť pozostávajúcu zo školení pre lekársky a sesterský personál iných ústavov a organizovať osvetovú činnosť v oblasti starostlivosti o novorodencov pre tehotné ženy. Kojenecké ústavy mali vykonávať svoju činnosť v úzkej spolupráci s pôrodnicami a pôrodnými oddeleniami nemocníc, kde bolo ich úlohou vykonávať dozor, ak príslušný krajský národný výbor nepoveril výkonom kontroly iných zdravotníckych pracovníkov. V prípade, ak došlo k transferu vyššie zmienenej agendy, bola presunutá do pôsobnosti primára detského oddelenia príslušnej nemocnice[17]. Aj v prípade detí odporučených na prijatie do starostlivosti ústavom národného zdravia bolo konečné rozhodnutie o prijatí v kompetencii riaditeľa konkrétneho ústavu. V prípade rozhodnutia o prijatí dieťaťa bolo to následne zaradené do pre jeho stav príslušnej časti ústavu, tzv. jednotky, ktorej je pozornosť venovaná v ďalšom texte.

Umiestnenie detí a matiek do kojeneckých ústavov malo predstavovať len dočasné riešenie a cieľom mal byť čo možno najvčasnejší návrat dieťaťa do rodinného prostredia. Za týmto účelom ústavy nadväzovali úzku spoluprácu s príslušnými okresnými ústavmi národného zdravia, ktorých úlohou bolo pomáhať pri šetrení podmienok v rodinách umiestnených maloletých a zisťovať, či bolo možné dieťa preložiť do domácej starostlivosti[18]. Po zistení kladných domácich podmienok

[15]Bližšie pozri časť B bod 2 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

[16]*„Tyto ústavy jsou zařízeními státní zdravotní správy ve smyslu vládního usnesení ze dne 12. prosince 1950 o zásadách pro hospodáření některých zařízení v oboru státního hospodářství (uveřejněného vyhláškou ministerstva financí č. 691/1950 Ú.l.l.).* In: Vládní návrh zákona o jednotní preventivní a léčebné péči. Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/to601_02.htm#_h.

[17] Národní archiv Praha. *Návrh organizačného a prevádzkového poriadku kojeneckých ústavov*, bod. 2.

[18]*„Zdravotná sestra určená pre sociálno-výchovnú činnosť si získava správy o rodinnom prostredí detí prijatých z dôvodu sociálno-zdravotných a snaží sa napomôcť v úprave rodinného prostredia dieťaťa, aby sa mohlo čoskoro vrátiť domov alebo ďalej vychovávané v rodine prípadne s pomocou jaslí..*" In: Národní archiv Praha, časť B bod 2 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

a vyhovujúceho zdravotného stavu maloletého dieťaťa ho bolo možné prepustiť z ústavnej starostlivosti po rozhodnutí primára konkrétneho kojeneckého ústavu.
Maloletí, ktorých domáce podmienky neboli vyhovujúce alebo z iných dôvodov nebolo možné ich prepustenie do rodinného prostredia, boli po dovŕšení jedného roka umiestnení do detských domovov, pričom tento proces prebiehal s obdobnými náležitosťami ako pri umiestňovaní v rodinnom prostredí s výnimkou aktívnej participácie krajských národných výborov, ktoré presun zabezpečovali[19]. Predpisy upravovali aj situáciu, kedy dieťa mohlo zotrvať v kojeneckom ústave aj po dovŕšení jedného roku života. Išlo o prípad, kedy sa v ústave vyskytla prenosná choroba a premiestnenie dieťaťa do ďalšieho ústavu kolektívnej výchovy by mohlo ohroziť rezidentov tejto inštitúcie.
V organizačnom poriadku kojeneckých ústavov boli zakotvené zásady na základe ktorých mala byť vykonávaná činnosť v ústavoch. Tie boli zhrnuté vo ôsmych bodoch obsahujúcich zásady ako plánovitosť, hospodárnosť či nedieľnosť starostlivosti zdravotnej a výchovnej, či výchovnej a zdravotne-osvetovej[20].

Kojenecké ústavy, ich personál a priestory

Ako bolo načrtnuté vyššie, kojenecké ústavy predstavovali špecializované pracoviská, čo sa prejavilo aj na požiadavkách stanovených pre personálne obsadenie týchto ústavov. Pre mnohé pozície v ústave boli vyžadované odborné predpoklady, príkladom čoho bol aj post riaditeľa kojeneckého ústavu. Ten mohol byť obsadený len osobou s lekárskym vzdelaním dosiahnutým so špecializáciou v odbore pediatria. Dosiahnutý stupeň vzdelania však nebol jedinou podmienkou pre výkon funkcie a pre ustanovenie riaditeľa bolo potrebné získať súhlas ministerstva zdravotníctva[21]. Až následne mohla byť osoba ustanovená do funkcie príslušným krajským národným výborom.
Okrem riaditeľa ústavu bol personál diferencovaný do niekoľkých kategórii, od ktorých sa odvíjali nielen požiadavky na odbornosť zamestnancov, ale taktiež aj

[19] *„Pred prepustením je každý kojenec podrobne prehliadnutý. Prepúšťajúci lekár zašle detskému oddeleniu obvodného strediska alebo detskej poradni správu obsahujúcu diagnózu, spôsob liečenia a pokyn ako má byť dieťa ďalej ošetrovné alebo liečené a očkovacie vysvedčenie, pokiaľ bolo v ústave očkovanie prevedené. Súčasne matka alebo osoba ošetrujúca kojencov doma musí byť detskou sestrou s ďalším ošetrovaním náležite oboznámená. Obdobne sa postupuje pri odovzdávaní kojencov detským domovom keď dovŕšili jeden rok života. Plynulé odovzdávanie detí do detských domovov zaisťuje krajský národný výbor."* In: Národní archivPraha, časť B bod 2 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

[20] Bližšie pozri Národní archiv Praha, bod 7 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

[21] Národní archiv Praha, bod 8 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

okruh náplne ich pracovnej činnosti. Zamestnanci boli delení na dve základné kategórie, a to:

1. Personál zdravotnícky,
2. Personál administratívno-správny.

Prvá vyššie uvedená kategória zamestnancov pozostávala najmä z lekárov, zdravotných a detských sestier. Ich úlohou bolo fakticky zabezpečovať zdravotnú starostlivosť pre rezidentov ústavov, a to ako pre maloleté deti, tak pre tehotné ženy. Ako tomu bolo pri riaditeľovi ústavu, aj pri pozícii zdravotnej sestry sa vyžadovalo dosiahnutie vyššieho stupňa vzdelania[22].

Druhá skupina pracovníkov mala v kompetencii jednak zabezpečovanie administratívnej agendy, no taktiež povinnosti súvisiace s údržbou ústavu. Na základe návrhu organizačného poriadku boli v tejto skupine zaradení zamestnanci ako napríklad kuchárky pre dospelých, pomocnice v kuchyni, údržbár, upratovačky či tzv. administratívne sily, ktorých práca spočívala vo vedení dokumentácie a predpísaných evidencií.

Dokumentačná agenda kojeneckých ústavov bola vcelku extenzívna. Pozostávala nielen z osobných záznamov každého dieťaťa, ale taktiež z dát o činnosti konkrétneho ústavu, ktoré boli na periodickej báze predkladané nadriadeným orgánom[23]. Samotné počty zamestnancov mali byť predmetom kalkulácií pre konkrétny ústav, ktorý sa odvíjal najmä od kapacity jednotlivých kojeneckých ústavov.

Minimálna veková hranica pre zamestnancov v ústavoch bola nastavená na osemnásty rok[24]. Pred prijatím boli uchádzači povinní predložiť potvrdenie vystavené zdravotným strediskom o absolvovaní organizačným poriadkom stanovených prehliadok, ktoré mali zaručiť, že maloleté deti, s ktorými by zamestnaná osoba prichádzala do styku, neboli vystavené infekčným podmienkam. V prípade prijatia boli podmienky pracovného pomeru regulované na základe Zákona o pracovných a platových pomeroch štátnych zamestnancov[25].

---

[22] *„Zdravotná sestra pre sociálno-výchovnú činnosť má byť absolventkou vyššej zdravotníckej školy- vetvy zdravotných sestier. Detské sestry musia byť absolventkami vyššej zdravotníckej školy- alebo šesť mesačnej prípravky pre pomocné detské sestry. Hlavná sestra je vždy absolventkou vyššej zdravotníckej školy- vetvy pre detské sestry s praxou.*" In: Národní archiv Praha, bod 8 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

[23] *„Ďalej ústav vedie o všetkej svojej činnosti dokumentáciu a v stanovených termínoch podáva predpísané hlásenie a správy o činnosti, ktoré sú podkladom k spracovaniu celokrajových a celoštátnych výsledkov ich práce.*" In: Národní archiv Praha, časť B bod 9 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy.*

[24] Bližšie pozri Národní archiv Praha, bod 8 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy, 1952.*

[25] Bližšie pozri Zákon č. 66/1950 Sb. o pracovných a platových pomeroch štátnych zamestnancov.

doi: 10.46282/bpf.2025.43

Personálne obsadenie kojeneckých ústavov malo svoju hierarchiu. Riadiacu funkciu v ústave vykonával riaditeľ, v organizačných a prevádzkových poriadkoch označovaný ako *riaditeľ-primár*, ktorého výpočet povinností bol extenzívny. Úlohy pozostávali zo samotného vedenia ústavu, zabezpečovania odbornej úrovne personálu ale taktiež zodpovedal za zostavenie a plnenie plánu ústavu. Dôležitým bodom vo výpočte úloh bolo aj zastupovanie riadenej inštitúcie navonok. To predstavovalo najmä zastupovanie ústavu na poradách krajských národných výborov, spoluprácu so zástupcami ROH, detskými oddeleniami nemocníc a pôrodnicami[26]. Úzku spoluprácu nadväzoval aj s príslušným krajským národným výborom, ktorému na vyžiadanie vypracúval odborné stanoviská a národný výbor mal právomoc poveriť riaditeľa vykonávaním zdravotníckych služieb v prípade verejného záujmu[27].

Integrálnu časť personálu tvorili taktiež zdravotné sestry pre sociálno-výchovnú činnosť. Ich úlohy boli dôležité, nakoľko fakticky vykonávali nielen úlohy spojené so starostlivosťou o maloleté deti a tehotné ženy, ale rovnako tak aj činnosť spojenú s dokumentáciou. Zodpovedali taktiež za tranzíciu rezidentov po prepustení, a to buď do rodinného prostredia alebo do iných príslušných zariadení[28]. Samostatný okruh úloh sestier vyplýval aj z agendy spojenej so sociálnoprávnou ochranou maloletých. Tie spočívali najmä v kontrolnej činnosti vykonávanej v úzkej spolupráci s verejný poručníkom a ďalšími orgánmi. Zvýšená pozornosť sa venovala napríklad matkám, ktoré boli do ústavnej starostlivosti prijaté na podnet bezpečnostných orgánov. V neposlednom rade sestry mali v kompetencii vedenie evidencií a ich aktualizáciu, ktoré slúžili ako databáza vhodných uchádzačov pre umiestnenie maloletých v prípade, ak ich návrat do vlastného rodinného prostredia nebol možný[29].

---

[26] Národní archiv Praha, časť C pracovné pokyny pre pracovníkov bod 2 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

[27] *„Účastní sa aktívne zdravotnej osvetovej činnosti v odbore starostlivosti o matku a dieťa organizovanej okresným ústavom národného zdravia a kolektívnych školení mimo ústavných zdravotných pracovníkov. Mimo to môže byť poverený krajským národným výborom, aby vykonával služby pre detské oddelenia okresného ústavu národného zdravia v mieste, ak to vyžaduje verejný záujem.*" In: Národní archiv Praha, časť c bod 2 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

[28] *„Pripravuje bezpečný prechod detí a matiek späť do rodinnej starostlivosti. Pracujúcim ženám sprostredkúva pomoc pri premiestňovaní detí do iných detských zariadení(jasle, detské domovy a pod.). Hlási prepustenie detí aj matiek pokiaľ možno predom príslušnému okresnému ústavu národného zdravia, prípadne verejnému poručníkovi.*" In: Národní archiv Praha, časť c bod 2 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

[29] *„Vedie evidenciu pestúnskych rodín a v spolupráci s verejným poručníkom vyšetruje pomery pestúnov po stránke sociálno-zdravotnej a umiestňuje deti vo vhodných pestúnskych rodinách za účelom adopcie.*" In: Národní archiv Praha, časť bod 2 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

Z organizačného hľadiska neopomenuteľnou pozíciou v štruktúre kojeneckých ústavov bola pozícia hlavnej sestry. Jej pracovnú náplň možno rozdeliť do niekoľkých oblastí. V prvom rade na segment organizačný, pozostávajúci z koordinovania práce nižších zdravotníckych pracovníkov ústavu. Ďalej kontrolné úlohy, kde bol zaradený výkon dozoru nad hlavnej sestre podriadeným personálom, a taktiež udržiavaním čistoty v ústave či vedenie skladu liečiv a lekárskych potrieb[30].

Ako príklad kojeneckého ústavu, ktorý aktívne vykonával svoju činnosť od čias prvej Československej republiky, je kojenecký ústav s detským domovom pri fakultnej Thomayerovej nemocnici v Prahe. V prvej polovici dvadsiateho storočia bolo pre tento ústav príznačné zdravotnícke zameranie, ktoré sa premietlo aj do skutočnosti, že v zariadení boli vykonávané aj operačné zákroky, čomu zodpovedalo aj vybavenie priestorov[31]. V päťdesiatych rokoch sa charakter ústavu menil[32]. Postupne sa ústav zmenil natoľko, že z populácie rezidentov, kde v minulosti tvorili hendikepovaní maloletí v priemere medzi 10- 15% populácie, sa stala inštitúcia poskytujúca starostlivosť výlučne hendikepovaným deťom.

Samotné priestory, v ktorých mohli byť ústavy umiestňované, boli dôležitou témou aj pri kreovaní organizačného poriadku kojeneckých ústavov a už v návrhoch bola tomuto bodu venovaná vcelku rozsiahla časť. Keďže kojenecké ústavy mali poskytovať starostlivosť najmä najmenším deťom so zdravotnými ťažkosťami a rovnako tak tehotným ženám v rizikovom štádiu, bolo logické a žiaduce vynakladať snahu o zabezpečenie čo najviac zdravotne nezávadných podmienok. Tieto ústavy mali byť na základe organizačného poriadku pokiaľ možno lokalizované v objektoch nachádzajúcich sa mimo blízkosti centier miest[33], čo malo zabezpečiť pokojnejšie prostredie pre rezidentov. Kojenecké ústavy mali plniť celokrajovú úlohu, a teda predpokladom pre zvolenie objektu bola aj veľká kapacita, keďže ideálny počet lôžok

[30] Bližšie pozri Národní archiv Praha, časť C bod 3 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

[31] *„Ústav byl vybaven laboratoří pro vyšetření chemická, hematologická, bakteriologická, vyšetření BWR, měl vlastní laboratorní zvířata RTG přístroj, horské slunce, přístroj pro světlo a elektroléčbu, aseptický operační sál se sterilizací, mléčnou kuchyni s chladírnou, terasy pro pobyt dětí venku.*" In: *Historie a současnost kojeneckého ústavu s dětským domovem při Fakultní Thomayerově nemocnici v Praze.* Praha: Nadační fond dětský úsměv, 2002, s. 4.

[32] *„Kolem roku 1950 bylo jasné, že v Praze je dostatečný počet kvalitních dětských nemocnic a ústavu zůstala pouze náplň a povinnost útulku. Zařízení v té době získalo název Kojenecký ústav.*" In: *Historie a současnost kojeneckého ústavu s dětským domovem při Fakultní Thomayerově nemocnici v Praze.* Praha: Nadační fond dětský úsměv, 2002, s.6.

[33] *„Odporúča sa aby ústav stál mimo stredu mesta v zelenom prostredí vzdialenom od ručných komunikácií. Jeho lôžková časť bola obrátená k juhovýchodu. Novostavby sú realizované na základe plánov ministerstva zdravotníctva. Pri adaptácii doterajších miestností a budov je nutné dbať na to, aby pokiaľ možno boli splnené aspoň základné požiadavky, ktoré sú predpokladom pre riadnu prevádzku a pre správnu starostlivosť o deti.*" In: Národní archiv Praha, bod 9 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

na jeden ústav bol ustanovený na rozpätie od 75 do 100 lôžok, čo bolo potrebné zohľadniť pri výbere bodov.
Interné delenie kojeneckých ústavov malo pozostávať z tzv. jednotiek, kde v jednej jednotke sa predpokladalo s maximálnym počtom 25 detí, a preto s ohľadom na celkový projektovaný počet v ústave mali disponovať tromi až štyrmi jednotkami. Tieto jednotky sa odlišovali na základe toho, aké maloleté deti v nich boli umiestňované, a to na jednotky pre deti zdravé, pre deti nedonosené a najmenších novorodencov a v neposlednom rade na jednotku karanténnu[34].

Detský domov pre maloletých od jedného do troch rokov veku

Potom ako maloleté dieťa dovŕšilo jeden rok života a zdravotné či iné podmienky nebránili jeho preloženiu, bolo dieťa na základe rozhodnutia príslušného orgánu umiestnené do jedného zo siete detských domovov pre maloletých od jedného do troch rokov veku. Išlo o zariadenia kde mala byť deťom poskytovaná stála zdravotno-výchovná starostlivosť v prípade, ak maloletým nemohla byť poskytnutá vhodná starostlivosť v rodinnom prostredí. Vyššie uvedený druh ústavnej starostlivosti bol v prvej polovici päťdesiatych rokov vystavený zmenám, a to aj v ohľade ich zaradenia pod správu ministerských rezortov. Došlo k ich presunu z pôsobnosti ministerstva pracovných síl do agendy ministerstva zdravotníctva[35]. Tieto ustanovizne podliehali od roku 1952 štátnej zdravotnej správe[36]. Na základe ustanovenia §7 ods. 1 písm. d[37]bolo možné definovať tieto domovy ako výkonné zdravotnícke zariadenia poskytujúce preventívnu a liečebnú starostlivosť. Nové zaradenie so sebou prinieslo aj otázku vytvorenia aktualizovaných vnútorných predpisov, aj napriek vcelku čerstvej úprave danej problematiky prostredníctvom smerníc z roku 1950[38] .

Organizácia detských domovov pre deti od jedného do troch rokov

Detské domovy pre deti do troch rokov veku boli v zriaďovacej kompetencii krajských národných výborov, avšak ministerstvo zdravotníctva malo kompetencie v obzvlášť

[34] Bližšie pozri Národní archiv Praha, bod 9 *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre kojenecké ústavy 1952.*

[35] Pozri Vyhláška ministra pracovných síl č. 316/1951 Ú.l.l.

[36] *„Detské domovy do troch rokov veku boli prevzaté štátnou zdravotnou správou k 1. 1. 1952 po reorganizácii ministerstva práce a sociálnej starostlivosti. Do pôsobnosti zdravotnej správy bolo prevedených 29 detských domovov o 1046 miestach. Zároveň boli prevzatí doterajší zamestnanci týchto ústavov, ktorých bol nedostatok a väčšina nemala potrebnú kvalifikáciu. Takmer vo všetkých detských domovoch chýbali pracovníci so zdravotníckou kvalifikáciou.*" In: Národníarchiv Praha, *Podklady pro schůzi ústředního výboru ÚV KSČ z 12. 7. 1954.*

[37] Zákon č. 103/1951 Sb. o jednotnej liečebnej a preventívnej starostlivosti.

[38] Pozri smernice pre zriaďovanie a prevádzku detských domovov pre deti predškolského veku vydaných ministerstvom práce a sociálnej starostlivosti por. č. 1024/1950 Sb. ob.

doi: 10.46282/bpf.2025.43

závažných prípadoch konať aj v oblasti pôsobnosti národných výborov[39]. Ich zriaďovanie malo byť podmienené zistením potreby inštitúcie v kraji a pred samotným zriadením bol potrebný súhlas ministerstva zdravotníctva. Bez súhlasu rezortu zdravotníctva nebolo rovnako možné ani detský domov zrušiť.

S ohľadom na špecializovanú formu činnosti nemali byť kreované detské domovy s kapacitou menšou ako 30 lôžok, pričom v organizačných predpisoch stanovené minimálne a maximálne kvóty mali odporúčací charakter[40]. Deťom sa v ústave poskytovala zdravotno-výchovná starostlivosť, ktorej náklady boli hradené z rozpočtu domova a v prípade, ak umiestnené maloleté dieťa malo rodičov, mali sa na úhrade nákladov spojených so zaistením potrieb dieťaťa podieľať vyčíslenou čiastkou, na základe príslušných smerníc ministerstva zdravotníctva. Otázka nákladov bola dôležitá najmä v prípadoch, ak maloleté dieťa potrebovalo špecializovanú zdravotnú starostlivosť, ktorú nebolo možné poskytnúť v ústave. V týchto situáciách boli náklady hradené príslušným ústavom národného zdravia[41].

Na budovu, v ktorej mal byť detský domov umiestnený, sa kládli najmä požiadavky priestrannosti a zabezpečenia dostatku pitnej vody. Rovnako tak každý ústav mal disponovať izolačnou miestnosťou[42]pre choré deti, karanténnou miestnosťou pre novoprijaté deti alebo deti po príchode z nemocnice. Pri stanovení kapacity domova mali byť reflektované aj faktory ako počet miestností budovy a ich veľkosť, pričom dikcia organizačného poriadku ustanovovala priestor pre jedno lôžko na 3.5 m².

Personál detských domovov bol zložený obdobne ako tomu bolo v kojeneckých ústavoch a personál bol taktiež diferencovaný na odbornú, administratívnu a pomocnú zložku. Odchýlku bolo možné pozorovať pri ustanovovaní hospodára, s ktorého menovaním sa predpokladalo len vo väčších ústavoch (domovy nad 60 lôžok), no aj v tých prípadoch sa k jeho ustanoveniu pristúpiť nemuselo. To nastávalo v situáciách, kedy príslušný krajský národný výbor poveril hospodársko-administratívnou agendou iný orgán.

Odborná kvalifikácia pre personál bola nastavená obdobne ako tomu bolo pri kojeneckých ústavoch. Na miestach pestúnok mohli pracovať aj osoby, ktoré absolvovali 6-mesačný kurz pre pomocné detské sestry, avšak predpokladalo sa ich

[39]Bližšie pozri ustanovenie § 23 ods. 2 a §27 nariadenia ministra zdravotníctva č. 24/195 Sb. o organizácii preventívnej a liečebnej starostlivosti.

[40]*„z dôvodu zdravotno-výchovných a hospodárskych, odporúča sa zriaďovať domovy najmenej pre 30 a najviac pre 90 detí. Podkladom pre zriadenie domova je zaistenie budovy.*" In: Národní archiv Praha, bod IV *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre detské domovy pre deti od jedného do troch rokov veku 1952.*

[41] Pozri Obežník ministerstva zdravotníctva por. č. 942/1951 obežník pre Krajské národné výbory.

[42]*„Izolačné miestnosti majú mať kapacitu 1/10 celkovej kapacity domova, najmenej však 4 lôžka.*" In: Národní archiv Praha, bod V. písm. b *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre detské domovy pre deti od jedného do troch rokov veku 1952.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

ďalšie vzdelávanie[43]. Tento model nastavenia bol zvolený z dôvodu nízkej miery záujmu o výkon daného povolania a už tak poddimenzované personálne obsadenie ústavov, najmä v pohraničných oblastiach, by nedokázalo zabezpečiť kontinuálny chod domovov bez týchto potrebnú kvalifikáciu nedosahujúcich pestúnok. Pracovné podmienky sa riadili predpismi o pracovných a platových podmienkach štátnych zamestnancov. Samostatnou otázkou, ktorá bola riešená v dikcii organizačného poriadku bolo prijímanie vecných plnení zamestnancov ústavu. Tieto situácie sa mali riadiť prostredníctvom úpravy príslušného vládneho uznesenia[44]. Ubytovanie v priestoroch ústavu alebo v jeho blízkosti sa zabezpečovalo tým zamestnancom, ktorých prítomnosť v ústave bola nevyhnutná pre zaistenie chodu a prevádzky. Pri uzatváraní a skončení pracovného pomeru s osobou, ktorá vykonávala administratívnu alebo zdravotnícku činnosť, bol neopomenuteľným orgánom osobný úrad[45].

Činnosť v detských domovoch mala byť vykonávaná v súlade so základnými zásadami vytýčenými podzákonnými predpismi, ktoré predpokladali najmä plánovitosť, hospodárnosť, vysokú úroveň organizovanosti práce či spoluprácu s verejnosťou. Ústavy mali nadväzovať spoluprácu s verejnosťou najmä za cieľom eliminácie nedostatkov v domove, ktoré by pomohli zvyšovaniu kvality poskytovanej starostlivosti deťom. Za týmto účelom mali detské domovy zriaďovať pri domove tzv. krúžky pomoci a spolupráce[46]. Ústavy mali pre svoje potreby taktiež hľadať patrónov, ktorými boli zväčša závody či stranícke organizácie.

Kontrola ústavov mala byť vykonávaná na dvoch úrovniach. Prvou z nich boli revízie vykonávané riaditeľom konkrétneho domova a zdravotnými komisiami krajských národných výborov. Druhý stupeň kontroly mal byť vykonávaný samotnými zamestnancami prostredníctvom orgánov jednotnej odborovej organizácie.

---

[43] *„Pestúnky a pomocné pestúnky v domovoch (absolventky bývalých pestúnskych škôl, odborných škôl pre ženské povolanie príp. iných škôl či krátkodobých kurzov budú svoju kvalifikáciu postupne doplňovať podľa pokynov zdravotného referátu krajských národných výborov na kvalifikáciu detských sestier resp. pomocných detských sestier.*" In: Národní archiv Praha, bod VI. písm. b. *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre detské domovy pre deti od jedného do troch rokov veku 1952.*

[44] Vládne uznesenie z 22. apríla 1952 (obežník ministerstva financií por. č. 249/1952 zbierky obežníkov pre krajské národné výbory).

[45] *„Zamestnancov správnej a zdravotnej starostlivosti prijíma, ustanovuje a prepúšťa ako aj vykonáva pôsobnosť v osobných veciach ich osobný úrad, ktorý má tiež zodpovednosť za ich doškolovanie a správne rozmiestnenie.*" In: Národní archiv Praha, bod VI. písm. c. *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre detské domovy pre deti od jedného do troch rokov veku 1952.*

[46] *„Aby bol získaný záujem a spolupráca verejnosti na pomoci pri odstraňovaní nedostatkov a na vytvorenie predpokladov pre správnu starostlivosť o deti v domove, ustanovujú sa, ak sú preto podmienky pri domove krúžky pomoci a spolupráce. Ich ustanovenie a činnosť sa riadi pokynmi vydanými ministerstvom zdravotníctva.*" In: Národní archiv Praha, bod VII. písm. f. *Návrhu organizačného a prevádzkového poriadku pre detské domovy pre deti od jedného do troch rokov veku 1952.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

Vnútorná diferenciácia prebiehala aj u maloletých, ktorí boli rozdeľovaní do menších výchovných skupín na základe svojho veku a dosiahnutého stupňa telesného a duševného vývoja[47]. Pre jednotlivé skupiny mali byť fixne určené detské sestry vykonávajúce zdravotno-výchovnú činnosť, čo malo zabezpečiť stabilitu a možnosť citového naviazania detí. Avšak s ohľadom na zlé materiálno-technické vybavenie domovov a frekventovanú fluktuáciu zamestnancov nebol tento cieľ naplnený.

Prijímanie detí spadalo do kompetencie riaditeľa ústavu, ktorý zväčša prijímal deti na základe návrhu zdravotného referátu okresných národných výborov, pričom bolo potrebné pri každom prípade posúdiť naliehavosť situácie, v ktorej sa maloleté dieťa nachádzalo z dôvodu častokrát nedostatočnej kapacity ústavov a veľkého počtu detí odporúčaných na umiestnenie. Prednostne mali byť prijímané deti, ktoré sa náhle ocitli bez starostlivosti (dlhodobo či dočasne) a ktorých bydlisko bolo v obvode príslušného detského domova. Aj napriek tomu bolo v aplikačnej praxi častým javom, že deti boli umiestňované do ústavov mimo obvodu svojho bydliska, a to ako pri deťoch predškolského veku, tak aj pri deťoch nad tri roky veku, pričom tento stav pretrval až do 60. rokoch minulého storočia[48].

Ich kapacita a počet nebol dostatočný vzhľadom na množstvo maloletých, ktorých bolo potrebné umiestniť. Ministerstvo zdravotníctva preto malo pracovať na zvyšovaní počtu samotných ústavov a ich kapacít, ktorý mal byť realizovaný do konca roku 1953. Je možné konštatovať, že do istej miery boli tieto snahy úspešné a zaznamenaný bol nárast hodnôt týchto parametrov[49]. Aj keď počet a kapacita detských domovov bola rapídne navyšovaná, podmienky v nich často nespĺňali kvalitatívne štandardy. Problematické v mnohých prípadoch boli už samotné budovy, v ktorých boli ústavy lokalizované, keďže išlo o adaptované objekty, ktoré neboli konštruované ako miesta pre výkon kolektívnej výchovy veľkého počtu maloletých. Ďalším problémovým aspektom, ktorý sa prejavoval v detských domovoch pre všetky vekové kategórie, bola nízka kvalifikácia personálu.

---

[47] *„v oddelení mladších batoliat sú spravidla deti vo veku od 1-2 rokov, v oddelení starších batoliat vo veku od 2-3 rokov. Pri väčšom počte detí rozdeľuje sa každé oddelenie na skupiny tak, aby v jednej skupine mladších batoliat bolo najviac 15 detí a v jednej skupine starších batoliat najviac 20 detí.*" In: Národní archiv Praha, bod I. *Návrhu prevádzkového poriadku detského domova pre deti od jedného do troch rokov veku.*

[48] *„Príkladom detských domovov, kde väčšiu časť populácie tvorili maloletí pochádzajúci mimo okresu, boli detský domov v Bratislave, kde deti mimo okresu tvorili až 40% chovancov domova, detský domov v Trenčíne so 70% detí pochádzajúcich mimo okresu či v neposlednom rade detský domov v Holiči so 60% detí, ktoré nepochádzali z okresu.*" In: Slovenský národný archív, f. *Povereníctvo Slovenskej národnej rady pre školstvo a kultúru 1960-1968*, š. 75. *Návrh na zmenu riadenia detských domovov na Slovensku.*

[49] *„Do konca roku 1953 bolo v prevádzke 50 detských domovov s celkovou kapacitou 2 225 lôžok, avšak ani tento počet zďaleka nestačil potrebám. Za súčasnej situácie však nie je možné umiestniť v detských domovoch všetky deti, ktoré súd navrhol pre kolektívnu starostlivosť.*" In: Národní archiv Praha,*Podklady pro schůziústředního výboru ÚV KSČ z 12. 7. 1954.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

Nepriaznivú situáciu konštatovali aj samotné závery ministerstva zdravotníctva prezentované v podkladoch pre schôdzu ÚV KSČ v roku 1954[50]. Najviac zasiahnutými domovmi boli tie v pohraničí alebo odľahlých miestach, kde bolo obzvlášť ťažké zaistiť kvalifikovaný personál.

Otázka ústavnej starostlivosti o maloletých do troch rokov veku bola taktiež riešená v prvej polovici päťdesiatych rokov, a to aj na schôdzi ústredného výboru ÚV KSČ. V roku 1954 bola ministerstvu zdravotníctva uložená povinnosť zistiť pomery v detských domovoch pre deti do troch rokov, pričom pozornosť mala byť upriamená najmä na otázky prijímania detí do detských domov a na rovnomerné obsadzovanie domovov tohto typu naprieč krajmi[51]. Cieľom taktiež bolo zistiť, v ktorých ústavoch sú spoločne vychovávaní maloletí označovaní ako „duševne zdraví" a ich výchovu striktne oddeľovať od výchovy detí v dokumentoch označovaných ako „nenormálnych"[52]. Úlohy boli pridelené taktiež ministerstvu spravodlivosti, ktorých podstata spočívala najmä v preverení procesných aspektov umiestňovania maloletých do vyššie zmienených ústavov, a to na úrovni rozhodovacej praxi súdov ale taktiež činnosti a postupov úradovní ochrany mládeže.

Aj napriek tomu, že ústav bol prostredím pre najmenšie deti, ani tieto inštitúcie neboli oprostené od presadzovania ideologického smerovania vládnej garnitúry. Ideologické nastavenie sa prejavovalo aj v zariadeniach pre deti od jedného do troch rokov, čoho príkladom bola aj samotná dikcia podzákonných predpisov upravujúca, aký typ literatúry a výzdoby mal byť v ústavoch využívaný[53]. Detské domovy mali byť kreované a ich chod nastavený tak, aby spĺňali ideologické požiadavky a rovnako tak právnymi predpismi kladené podmienky na zdravotnú a výchovno-vzdelávaciu úroveň starostlivosti poskytovanej umiestneným deťom. Avšak výsledky vykonaných zmien nedocielili transformáciu oblasti ústavnej starostlivosti o maloleté deti, ktorú

[50] *„Nedostatky boli najmä vo výchovnej starostlivosti aj napriek tomu, že bol rozšírený počet detských sestier v detských domovoch. Práca v detských domovoch nie je jednoduchá a vyžaduje od pracovníka zdravotnícke a pedagogické vedomosti."* In: Národní archiv Praha, Podklady *pro schůzi ústředního výboru ÚV KSČ z 12. 7. 1954.*

[51] *„Ukladá sa ministerstvu zdravotníctva vykonať podrobná prieskum situácie v detských domovoch pre deti do troch rokov, výsledky prejednať v kolégiu a zamerať sa najmú na nasledovné otázky: c. rovnomerné využitie detských domovov pre deti do troch rokov v jednotlivých krajoch a zaistiť tým, že bude vedený centrálny prehľad o ich obsadzovaní a krajské národné výbory informované o možnostiach umiestňovania detí aj v iných krajoch . Podobnú prax zaviesť aj v zverovaní detí do troch rokov do osobnej starostlivosti."* In: Národní archiv Praha, *Podklady pro schůzi ústředního výboru ÚV KSČ z 12. 7. 1954.*

[52] *„Ukladá sa: e. Odstrániť spoločnú výchovu duševne zdravých detí s deťmi zaostalými a nenormálnymi. Umiestňovať tieto deti v samostatných ústavoch vybavených zvláštne školenými pracovníkmi."* In: Národní archiv Praha, *Podklady pro schůzi ústředního výboru ÚV KSČ z 12. 7. 1954.*

[53] *„Domovy majú byť vyzdobené ľahko meniteľnými obrázkami a obrázkovými knihami. Obrázky aj obrázkové knihy majú byť ideovo správne zamerané (vychovávať socialistického človeka) primerané detskej chápavosti, majú cibriť detský vkus a napomáhať sústavnému rozvoju vedomostí a reči dieťaťa."* In: Bod III. Prevádzkový poriadok detského domova pre deti od jedného do troch rokov veku.

doi: 10.46282/bpf.2025.43

by bolo možné označiť za úspešnú v päťdesiatych ani šesťdesiatych rokoch minulého storočia, načo poukazovala aj dobová odborná literatúra[54]. Tento problém sa čoraz viac dostával aj do povedomia verejnosti, najmä od druhej polovice päťdesiatych rokov,kedy sa problém nemožnosti nahradenia rodinného prostredia prostredníctvom detských domov začal popularizovať a označovať ako tzv. *detská otázka*[55]. Tieto skutočnosti predstavovali systémové nedostatky, ktoré boli zhoršené snahou o vysokú mieru unifikácie a fixného nastavenia výkonu sociálnej starostlivosti o maloletých, ktorý sa ukázal ako neefektívny.

Vyššie uvedené skutočnosti boli fixne zakotvené pre všetky ústavy spadajúce do kategórie detských domovov pre deti do troch rokov veku. Jednotlivé inštitúcie však mali istú, aj keď nie vysokú mieru flexibility v určitých aspektoch svojej prevádzky. Tá sa prejavovala najmä pri kreovaní výchovných plánov, ktoré mali byť prispôsobené potrebám jednotlivých skupín lokalizovaných v detskom domove, či harmonograme dňa, ktorý musel korelovať so základnými podmienkami, no tiež v ňom bolo možné urobiť individuálne úpravy pre potreby domova. V kompetencii ústavu bola taktiež modifikácia harmonogramu návštevných hodín, počas ktorých bol deťom umiestneným v ústave umožnený styk s rodinnými príslušníkmi či poručníkom, ak neboli naplnené dôvody zákazu styku s maloletým. Odporúčaný čas pre návštevy bol počas víkendových dní, avšak ústav mohol v prípade potreby dni návštev modifikovať. Mimo termínov návštev mohli osoby získavať informácie o stave umiestnených maloletých od vrchnej sestry, ktorá mala povinnosť jedenkrát mesačne podávať písomnú správu o stave dieťaťa a v prípade premiestnenia dieťaťa do nemocnice alebo iného ústavu o tom príslušné osoby informovať bezodkladne[56]. Okrem rodinných príslušníkov a poručníkov maloletých mala vrchná sestra spolu s riaditeľom ústavu povinnosť koncipovať správy o zdravotnom stave detí aj pre nadriadený krajský národný výbor.

Prepustenie dieťaťa z detského domova bolo v kompetencii riaditeľa konkrétneho ústavu, pričom pred prepustením bolo potrebné získať súhlas s týmto úkonom od príslušného okresného národného výboru, v ktorého obvode malo dieťa pobyt. Oznamovaciu povinnosť o prepustení mal riaditeľ aj voči nadriadenému krajskému národnému výboru za účelom využitia maximálnej kapacity domova. Návrh prevádzkového poriadku detských domovov pre maloletých od jedného do troch rokov veku upravoval výpočet štyroch dôvodov, kedy mohlo byť maloleté dieťa prepustené. Išlo o situácie, kedy odpadol dôvod, pre ktorý bolo dieťa v ústave

[54] KRUPAUER, Josef. Všechny děti jsou naše. In: *Vychovávatel,* roč. 6, č. 10, 1961-1962, s. 314-315.

[55]HENSCHEL, Frank. „"ALL CHILDREN ARE OURS" – CHILDREN'S HOMES IN SOCIALIST CZECHOSLOVAKIA AS LABORATORIES OF SOCIAL ENGINEERING." In: *Bohemia* roč. 56, č. 1, 2016, s. 122-144.

[56] Pozri Národní archiv Praha, časť c bod III. *Návrhu Prevádzkového poriadku detského domova pre deti od jedného do troch rokov veku 1952.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

umiestnené, bolo adoptované, ak zdravotný stav dieťaťa ohrozoval zvyšných rezidentov ústavu a v neposlednom rade, ak dieťa dosiahlo tri roky veku a bolo premiestnené do ústavu kolektívnej výchovy pre deti od troch do šiestich rokov[57].

Ústavy pre dočasné umiestnenie maloletých

V päťdesiatych rokoch minulého storočia boli z organizačného pohľadu riešené nielen otázky dlhodobej ústavnej starostlivosti, ale rovnako tak starostlivosti krátkodobej pre najmenších maloletých. Príkladom takýchto ústavov, ktoré boli kreované na krátkodobú starostlivosť, boli na českom území tzv. *nádražní útulky*[58]. Boli to špecifické inštitúcie kreované v miestach železničných staníc, poskytujúce krátkodobú starostlivosť o maloletých, ktorých rodičia či poručníci potrebovali zabezpečiť starostlivosť o dieťa z dôvodu povinností, ktoré neumožňovali simultánnu starostlivosť o maloleté dieťa. Útulky boli zriaďované referátmi V/2 príslušných okresných národných výborov, pričom spadali do pôsobnosti ministerstva školstva, vedy a umenia od roku 1951[59]. Aj napriek presunu útulkov do pôsobnosti rezortu školstva v roku 1951 z dovtedajšej kompetencie ministerstva sociálnych vecí bola otázka opätovného presunu agendy otvorená v roku 1953. V tomto roku bol zahájený proces rokovaní o pridelení agendy do pôsobnosti ministerstva zdravotníctva. Plánovaný transfer bol zdôvodňovaný v prvom rade samotnou náplňou poskytovaných služieb v týchto útulkoch. Keďže išlo primárne o poskytovanie ošetrovania a zabezpečovania hygieny pre maloletých, boli prezentované názory, ktoré vyššie zmienené skutočnosti považovali za dostatočné odôvodnenie tohto kroku. Ďalšími argumentmi, podporujúcimi zahájenie týchto procesov, bol vekový priemer maloletých umiestňovaných v útulkoch, ktorý bol zväčša v rozmedzí maloletých do tretieho roku veku. V neposlednom rade sa poukazovalo aj na personálne obsadenie týchto inštitúcií, kde zvyčajne jediným zamestnancom bola detská sestra so zdravotníckym vzdelaním[60]. Zaujímavosťou tohto plánu bola skutočnosť, že pôsobnosť nemala byť v celom rozsahu prevedená na rezort

[57] Pozri Národní archiv Praha, bod II. *Návrhu prevádzkového poriadku detského domova pre deti od jedného do troch rokov veku 1952.*

[58] *„Sú zariadenia pri väčších prestupných staniciach a poskytujú sa v nich najmä hygienické prostredie pre odpočinok malých detí a ich matiek v dobe kedy čakajú na vlakové spojenie, prípadne môžu matky nechať po dobu vybavovania svojich záležitostí v meste."* In: Národní archiv Praha, *Detské nádražní útulky, převedení do oboru působnosti ministerstva zdravotnictví z 9. 1. 1953.*

[59] *„Do oboru pôsobnosti ministerstva školstva vedy a umenia prešli na základe §4 Vyhlášky ministra pracovných síl zo dňa 21. 10. 1951 (Ú.l.I. por. č. 316).* In: Národní archiv Praha, *Detské nádražní útulky, převedení do oboru působnosti ministerstva zdravotnictví z 9. 1. 1953.*

[60] *„Ministerstvu zdravotníctva by malo prislúchať jedine zaistenie zdravotného dozoru a vybavenia zdravotníckeho personálu(detskej sestry) ako je tomu pri zdravotníckych zariadeniach podľa Vyhlášky ministra zdravotníctva zo dňa 4. 10. 1952 (Ú.l.I. por. č. 241).* In: Národní archiv Praha, *Detské nádražní útulky, převedení do oboru působnosti ministerstva zdravotnictví z 9. 1. 1953.*

doi: 10.46282/bpf.2025.43

zdravotníctva, ale mala byť rozdelená taktiež medzi ministerstvo železníc, ktoré by malo v kompetencii celú správu a zriaďovanie útulkov, zatiaľ čo by ministerstvo zdravotníctva zabezpečovalo obsadzovanie a kontrolu nad zdravotníckym personálom a jeho vybavením.
Predmetný proces sa však neobišiel bez problémov a pred samotným prevedením bolo potrebné vyriešiť niekoľko aspektov. Základnou otázkou bolo samotné zaradenie týchto útulkov v prípade prechodu do rezortu zdravotníctva a ich možná subsumcia pod pojem zdravotníckych zariadení na základe príslušnej vyhlášky[61]. Z archívnych dokumentov je zrejmé, že toto zaradenie nebolo možné, keďže vyhláška sa týkala ústavov v nej explicitne vymedzených, do ktorých nádražní útulky nespadali a na predmetné zaradenie by bola potrebná zmena dikcie zákona[62].
Problematika plánovania transferu pôsobnosti nádražních ústavov vyvolala diskusie aj o tom, či by do pôsobnosti ministerstva zdravotníctva nemali byť začlenené všetky ústavy poskytujúce starostlivosť maloletým deťom do troch rokov, ktorých ďalším príkladom boli zemědelské útulky. Tento proces však aj napriek vcelku vysokému záujmu a extenzívnym rokovaniam nebol na území Československa zrealizovaný.

Záver

Systém ústavnej starostlivosti o maloleté deti v Československubol radikálne zmenený po skončení druhej svetovej vojny. Prechod starostlivosti do kompetencií štátu mal priniesť unifikáciu a jednotnú líniu výkonu ústavnej starostlivosti, ktorá sa stala primárnou formou náhradnej starostlivosti o dieťa od druhej polovice štyridsiatych rokov. No v súvislosti s nízkou mierou zákonnej úpravy a častými zmenami ministerstiev, v ktorých pôsobnosti boli ústavy zaradené, nedošlo k naplneniu vytýčeného cieľa.
Inštitucionálna starostlivosť o najmenšie deti bola prevedená do kompetencie rezortu zdravotníctva a charakter poskytovanej starostlivosti mal byť zdravotno-výchovný, pričom mal byť efektívnym riešením na vysokú mieru mortality zaznamenanú v krajine.
Je možné konštatovať, že aj napriek snahe o vysokú mieru unifikácie a koordinácie formy a spôsobu výkonu starostlivosti poskytovanej ako v kojeneckých ústavoch tak aj detských domovoch pre deti od jedného do troch rokov, nebolo dosiahnuté predpokladané výrazné zlepšenie starostlivosti o najmenšie deti a najčastejšie problémy spojené so zabezpečovaním jej výkonu pretrvali aj po implementácii novo koncipovaných vnútorných predpisov. Aj napriek skutočnostiam, akými boli nemožnosť zabezpečenia efektívneho výkonu starostlivosti, nedostatok odborne vyškoleného personálu či nízky počet miest v zariadeniach kolektívnej výchovy,

[61]Pozri Vyhláška por. č. 241/52 Ú.l.l.
[62] Ustanovenie §7 ods. 2 Zákona č. 103/1951 Sb. o jednotnej preventívnej a liečebnej starostlivosti.

doi: 10.46282/bpf.2025.43

pretrvala ústavná starostlivosť na pozícii primárnej formy náhradnej starostlivosti o maloleté dieťa počas päťdesiatych rokov.

Zoznam použitej literatúry

1. BERNSTEIN, Laurie. *The Evolution of Soviet Adoption Law.* In: Journal of Family History, roč. 22, č. 2 (1997), s. 204-226.
2. BICSKEI, Eva*:."Our Greatest Treasure, the Child": The Politics of Child Care in Hungary, 1945-1956.* In: Social Politics: International Studies in Gender, State & Society, roč. 13, č. 2 (2006), s. 151-188.
3. DUNOVSKÝ, Jiří - STOLÍNOVÁ, Jitka. *Sociální a právní problematika v dětském lékařství.* Praha: Avicenum 1979.
4. DUNOVSKÝ, Jiří, *Dítě a poruchy rodiny.* Praha: Avicenum 1986.
5. HENSCHEL, Frank. "ALL CHILDREN ARE OURS" – CHILDREN'S HOMES IN SOCIALIST CZECHOSLOVAKIA AS LABORATORIES OF SOCIAL ENGINEERING." In: *Bohemia* roč. 56, č. 1, 2016, s. 122-144.
6. HENSCHEL, Frank. Projektování sociálního rodičovství. Osvojení, pěstounská péče a SOS dětské vesničky v socialistickém Československu. Soudobé dějiny, roč. 24, č. 4 (2017), s. 582–610.
7. *Historie a současnost kojeneckého ústavu s dětskýmdomovempři Fakultní Thomayerově nemocnici v Praze.* Praha: Nadační fond dětskýúsměv, 2002, s.. 4.
8. HUDECOVÁ, A., BELKOVÁ, V. *Náhradná rodinná starostlivosť. Problémy a perspektívy.* Banská Bystrica: Pedagogická fakulta, UMB, 2008. s. 19.
9. HUDECOVÁ, Anna. *Historický pohľad na deti v ohrození v kontexte sociálno-právnej ochrany.* Studiascientificafacultatispaedagogicae, č. 2 roč. 19. Ružomberok: Katolícka Univerzita, 2020, s.21.
10. KRUPAUER, Josef. Všechnydětijsou naše. In:*Vychovávatel,* roč. 6, č. 10, 1961-1962, s. 314-315.
11. LACLAVÍKOVÁ, Miriam; ŠVECOVÁ, Adriana. LegislativeEfforts on ChildProtection in Slovakia in theFirstHalf of the 20th Century. *TekaKomisjiPrawniczej PAN Oddział w Lublinie*, 2019, 12.1: 131–142-131–142.
12. Nariadenie ministra zdravotníctva č. 24/195 Sb. o organizácii preventívnej a liečebnej starostlivosti.
13. Návrh organizačného a prevádzkového poriadku pre detský domov pre deti od jedného do troch rokov veku.
14. Obežník ministerstva zdravotníctva por. č. 942/1951 obežník pre Krajské národné výbory.

doi: 10.46282/bpf.2025.43

15. SCHNEIBERG, František. Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let(minulost, současnost a vývojové trendy). In: *Zdravotn ěsociální služby v kojeneckých ústavech a dětských domovech pro děti do tří let věku*. Dostupné na internete: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_177.pdf .
16. Slovenský národný archív, f. *Povereníctvo Slovenskej národnej rady pre školstvo a kultúru 1960-1968*, š. 75. *Návrh na zmenu riadenia detských domovov na Slovensku.*
17. Smernice pre zriaďovanie a prevádzku detských domovov pre deti predškolského veku vydaných ministerstvom práce a sociálnej starostlivosti por. č. 1024/1950 Sb. ob.
18. Vládne uznesenie z 22. apríla 1952 (obežník ministerstva financií por. č. 249/1952 zbierky obežníkov pre KNV).
19. Vládne uznesenie zo dňa 12. decembra 1950 o zásadách pre hospodárenie niektorých zariadení v odbore štátneho hospodárstva (uverejneného vyhláškou ministerstva financií č. 691/1950 Ú.1.l.).
20. Vládny návrh zákona o jednotnej preventívnej a liečebnej starostlivosti. Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0601_02.htm#_h.
21. Vyhláška ministra pracovných síl č. 316/1951 Ú.l.I.
22. Zákon č. 103/1951 Sb. o jednotnej liečebnej a preventívnej starostlivosti.
23. Zákon č. 48/ 1947 Sb. o organizácii starostlivosti o mládež.
24. Zákon č. 66/1950 Sb. o pracovných a platových pomeroch štátnych zamestnancov.

Kontaktné údaje:

Mgr. Frederika Vešelényiová
veselenyiova1@uniba.sk
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.43

CONCORDAT AS A SOURCE OF BOTH CHURCH LAW AND STATE LAW. CONSIDERATIONS WITH SPECIAL EMPHASIS ON POLISH CONCORDATS

Piotr Szymaniec[1]

Abstract: The legal nature of concordats has sparked debate among lawyers for centuries. According to one concept, known as the Privilege Theory (*Privilegientheorie*), developed particularly until the 18th century, a concordat is a unilateral act of the Pope. Another concept, known as *Legaltheorie*, considered a concordat a unilateral act of a sovereign state authority. In the 19th century, the view gained adherents that a concordat had no legal character at all, but only a moral one. Today, because the subjectivity of the Holy See under international law is universally recognized, there is no doubt that a concordat is bilateral in nature. A concordat is most often considered an international treaty. The legal classification of a concordat under domestic law, and therefore the manner in which its provisions are implemented and whether they are directly applicable, depends on the constitutional regulations of a given state. The paper discusses the legal nature of a concordat, using the examples of two concordats between the Republic of Poland and the Holy See: one from 1925 and one from 1998.

Keywords: Concordat, Polish constitutional law, Church law, sources of law.

Introduction

The legal nature of a concordat has raised doubts among lawyers since the emergence of nation-states in the modern era. One theory, called the privilege theory (*Privilegientheorie*), which was developed particularly until the 18th century, but had its followers until the end of the 19th century, viewed a concordat as a unilateral privilege granted by the Pope (the Holy See). Another theory, called the legal theory (*Legaltheorie*), argued that a concordat was a unilateral act of a sovereign state authority. Johann Nikolaus von Hontheim (1701–1790), known as Justinus Febronius, was a forerunner of this view. In the 19th century, some authors – particularly German lawyers, including Paul Hinschius (1835–1898) and Ulrich Stutz (1868–1938) – held the view that a concordat had no legal nature, and that the

[1] Angelus Silesius University of Applied Sciences in Wałbrzych (Poland)

doi: 10.46282/bpf.2025.44

obligations it contained were of purely moral character.[2] When the Holy See was universally recognized as a subject of international law, this implied an acceptance that it possessed so-called *ius tractatorum*, meaning that the agreements it concluded were treaties under international law. The approach to the concordat by canon law specialists in the 20th century was presented by a Polish author as follows: "According to canonists, the Concordat is not only an international agreement, but also a particular ecclesiastical law, binding on the Church and the faithful, regardless of whether it is binding as an international agreement".[3]

In interwar Polish public law doctrine, the prevailing view was that a concordat was a sui generis public law agreement and could not be classified as an ordinary international treaty. This position was presented by scholars associated with the University of Lviv: Professor Leon Halban (1893–1960) and Associate Professor Wilhelm Edmund Rappé (1883–1975). This view was based on the concept of coordination, according to which both parties to the concordat – the state and the Catholic Church – voluntarily wished to be bound by the law. This concept led to the conclusion that the concordat could not be unilaterally interpreted by either party, and that its interpretation was governed by the principle of *rebus sic stantibus*.[4] Stanisław Piekarski (1868–1943) stated that the concordat was "an interstate agreement in which the central authority of the Catholic Church takes the place of an equal contractor".[5] Only the Evangelical theologian and Professor Edmund Bursche (1881–1940), a professor of the University of Warsaw, was an advocate of legal theory, which seemed to stem from his attitude toward the Catholic Church. Bursche, however, presented his view in a moderate way.[6] Today, concordats are considered bilateral international agreements.[7] The legal nature of a concordat within national

---

[2] S. FERRARI: Concordats. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL]. Retrieved (September 10, 2025) from https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1382/.

[3] J. WISŁOCKI: Konkordat polski z 1925 roku. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 1977, p. 35. (Series: Prawo – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ISSN 0083-4262).

[4] W. E. RAPPÉ: Zagadnienia administracyjne konkordatu. Lwów: Pierwsza Związkowa Drukarnia, 1935, p. 3; cf. L. HALBAN: Konkordat ze Stolicą Apostolską. Odbitka z Nr. 9-go Encyklopedji Podręcznej Prawa Prywatnego. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Bibljoteka Polska", 1934, pp. 1–3. In German legal scholarship, this concept was advocated by Paul Schoen (1867–1941); cf. P. SCHOEN: Die Rechtsgrundlagen der Verträge zwischen Staat und Kirche und der Verträge der Kirchen untereinander. In Archiv des öffentlichen Rechts, Vol. 60, No. 3 (1932), pp. 317–363.

[5] S. PIEKARSKI: Wyznania religijne w Polsce. Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta, 1927, p. 12.

[6] E. BURSCHE: Historia konkordatów. Kraków: Universitas, 1996, pp. 11–12. ISBN: 978-83-242-2775-4.

[7] Cf. M. WASZAK: Konkordat jako umowa międzynarodowa. Łódź: Wydawnictwo ArchaeGraph, 2017, pp. 84–102. ISBN: 978-83-948263-7-6. J. KRUKOWSKI: Konkordaty współczesne. Doktryna. Teksty (1964–1994). Warszawa: Wydawnictwo Civitas Christiana, 1995, pp. 24–29. ISBN: 83-86368-03-9.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

law, the manner of implementing its provisions, and whether these provisions are directly applicable, depends on the constitutional law of the given state. This conference article examines the legal nature of a concordat using the examples of two concordats concluded by Poland: of 1925 and of 1998.

The Second Polish Republic

After Poland regained independence in 1918, the Catholic Church operated under different legal regulations in force in the in parts of the territory that previously belonged to Austria, Prussia (Germany) and Russia. The Constitution of March 17, 1921 (March Constitution) defined a uniform legal framework for the state's relationship with churches and other religious associations. This legal framework was in force until the end of the Second Polish Republic. Article 114 of the March Constitution indicated the legal position of the Catholic Church, the role of the concordat and the assumptions regarding the procedure for its adoption. This article stated: "The Roman Catholic religion, being the religion of the preponderant majority of the nation, occupies in the state the chief position among enfranchised religions. The Roman Catholic Church governs itself under its own laws. The relation of the State to the Church will be determined on the basis of an arrangement with the Apostolic See, which is subject to ratification by the Sejm [the lower chamber of the parliament]".[8] The term "among enfranchised religions [denominations]" was introduced as a result of an amendment by the Union of Deputies of Jewish Nationality and the parliamentary club of the Polish People's Party (an agrarian party). The word "concordat" ('konkordat') was not used in this provision. The name "agreement" was used in the draft constitution, which was a translation of the term *concordat* (French) / *concordatum* (Latin). In further work, this term was changed to "arrangement". The formulation that the agreement with the Holy See was to be subject to ratification by the Sejm also resulted from the amendment by the agrarian party (Polskie Stronnictwo Ludowe).[9] The provisions of the March Constitution regarding churches and other religious associations remained in force under the next constitution, i.e. the authoritarian constitution of April 23, 1935.

Article 114 of the March Constitution was open to various interpretations. Stanisław Piekarski and Władysław Leopold Jaworski (1865–1930) argued that Article 114 meant that the constitution recognized canon law as the proper law of the Catholic Church, while other churches and religious associations could apply their own

[8] In Polish: "Wyznanie rzymsko-katolickie, będące religją przeważającej większości narodu, zajmuje w Państwie naczelne stanowisko wśród równouprawnionych wyznań.
Kościół Rzymsko-Katolicki rządzi się własnemi prawami. Stosunek Państwa do Kościoła będzie określony na podstawie układu ze Stolicą Apostolską, który podlega ratyfikacji przez Sejm.".

[9] J. WISŁOCKI: Konkordat polski z 1925 roku, p. 78.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

internal law only when the state (acting through its organs) determined that it was not contrary to state law.[10]

According to the interpretation of Article 114 of the March Constitution advocated by conservative circles and those associated with the Catholic clergy, the phrase: "The Roman Catholic Church is governed by its own laws," and the provision that the state's relationship to this Church would be determined by an international treaty, were interpreted to mean that the Catholic Church is governed by canon law which also included the treaty between the state and the Holy See. As far as state law was concerned, it was bound only by the constitution, not by other statutes. As emphasized by the eminent canon law expert, Professor Władysław Abraham (1860–1941), such an opinion prevailed especially among the Catholic clergy from territories previously under Russian rule, because these clergy, "having endured severe persecution and trials during the Tsarist regime, fear any state interference and are ready to mark any, even the slightest, state influence in ecclesiastical matters as Josephinism".[11] Professor Abraham disagreed with this interpretation and presented a different one, according to which Article 114 of the March Constitution stipulated that ecclesiastical matters previously regulated by Prussian, Russian, and Austrian legislation in force in Poland were to be settled by a concordat. Until the conclusion of the concordat, this legislation remained in force. However, due to the content of the indicated article, all directly unconstitutional legal regulations enacted by the Prussian, Austrian, and Russian authorities (especially provisions privileging the Orthodox Church in the former Russian partition) and those concerning relations between the faithful and church authorities were to be deemed null and void.[12] Professor Abraham argued that the rapid conclusion of the concordat was in the interests of both the Catholic Church and the state authorities. He emphasized that it was impossible to strictly distinguish between the Church's internal relations, which were delegated to the Church's own authorities for regulation, and external relations, which pertain to the sphere of state authority. Matters such as the execution of ecclesiastical penalties or the conclusion of marriage, although they belong to the Church's internal sphere, are of significance to the state. Furthermore, some judgments of ecclesiastical authority, such as those dismissing a clerical office, could only be enforced with the assistance of secular authorities (as indicated by canon 2198 of the 1917 Code of Canon Law). Therefore, the concordat was necessary to eliminate doubts regarding the demarcation of the spheres of action of state and

[10] S. PIEKARSKI: Wyznania religijne w Polsce, pp. 12, 16. Cf. W. E. RAPPÉ: Zagadnienia administracyjne konkordatu, p. 3.

[11] W. ABRAHAM: Studja wstępne o konkordacie Stolicy Apostolskiej z Rzecząpospolitą Polską. In Nova Polonia Sacra, no. 2 (1925), p. 140.

[12] Ibid., p. 141.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

ecclesiastical authority.[13] Abraham believed that the state had the right to demand that candidates for ecclesiastical office not display an attitude hostile to the state.[14] According to the Holy See, the Republic of Poland, established in 1918, and other states established after World War I, did not have the rights and privileges of state authorities defined in concordats concluded with the authorities of states that ruled the territories concerned before World War I (primarily the right to appoint bishops, which was granted to certain monarchs). Pope Benedict XV expressed this position in the consistory of November 15, 1921, recognizing that only those provisions of the concordats that did not grant any privileges to secular authorities remained in force.[15] Work on the concordat began in 1921, with the participation of Professor Władysław Abraham and Bishop Adolf Szelążek (1865–1950). The Church side believed (and this was expressed in the private project of Archbishop Władysław M. Zaleski) that the model concordats on which the Polish concordat was based were the concordat with Colombia of 1887 (supplemented six times until 1918) and the concordat with Serbia of 1914. The government project was adopted in April 1922. During the work in the Presidium of the Council of Ministers, the inclusion of references to articles of the Code of Canon Law of 1918 was opposed. The final project was ready in June 1924. Negotiations on the concordat ended in January 1925. The concordat concluded on February 10, 1925 was approved by the parliament (Act of April 23, 1925 on the approval of the agreement with the Holy See defining the relationship of the State to the Church Roman Catholic, Journal of Laws No. 47, item 324) and signed by President Stanisław Wojciechowski on May 30, 1925.[16]

Although Article 114 of the March Constitution explicitly referred only to the concordat concerning the Roman Catholic Church, i.e., the Latin Rite, the concordat regulated matters concerning all three rites present in the Polish-Lithuanian Commonwealth: the Latin, the Greek Catholic ("Greek-Ruthenian," as it was called in the concordat), and the Armenian Rite.[17] This was due to the fact that the Armenian and Greek Catholic Churches were not recognized as having their own legal personality, but as operating within the framework of the Catholic Church (a state of affairs that persists in Polish law today). The Concordat regulated many

[13] Ibid., pp. 141–142.

[14] Ibid., p. 140.

[15] Ibid., pp. 143–144. It should also be added that Polish kings also concluded concordats with popes before the fall of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1795. Sigismund I the Old concluded two concordats: with Leo X in 1519 (*Romanus Pontifex*) and with Clement VII in 1525 (*Cum singularem*). King Augustus III and Pope Clement XII concluded a concordat concerning abbeys in 1736. When Poland regained independence, these acts had only historical significance..

[16] Cf. J. WISŁOCKI: Konkordat polski z 1925 roku, pp. 78–92.

[17] I would like to thank Prof. ICDr. Cyril Vasiľ, PhD. of the Faculty of Law of the Comenius University for his comment on this issue.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

matters in 27 articles. I will mention the most important ones for both the Catholic Church and the Polish state: brachium saeculare, i.e., assistance from state authorities in the execution of the Church decisions and decrees (Article IV); the territorial organization of church administration for the three rites of the Catholic Church: the Latin Rite, the Greek Catholic Rite, and the Armenian Rite (Article IX); the procedure for appointing archbishops and bishops and the requirement that they take an oath of allegiance to the Republic of Poland (Articles XI–XII); religious instruction in schools (Article XIII), and issues related to Church property (Article XIV). The Concordat stipulated that the boundaries of church administration – division into provinces and dioceses – would coincide with the borders of the Polish state. The Holy See agreed to consult with the President of the Republic of Poland on the election of bishops, archbishops, and the military bishop (Article XI). The Concordat is considered in the literature to be beneficial for the Catholic Church.[18]

The 1925 Concordat was directly applicable only to provisions of international law concerning the relations between the authorities of the Republic of Poland and the Holy See. With respect to all other matters, it was recognized that implementing the provisions of the Concordat required the issuance of implementing acts in the form of laws and regulations. This concerned religious education in schools, the benefices of parish priests and Catholic associations, Catholic cemeteries, the protection of cultural and artistic monuments owned by the Church, and land and churches formerly owned by Greek Catholic parishes and confiscated by the tsarist authorities. A dispute arose between the Polish authorities and the Holy See concerning the implementing regulations of the Concordat regarding religious education in schools.[19] The imprecision of some of the terms used in the Concordat meant that the implementation of the Concordat's provisions required the establishment of two

[18] Cf. R. JASTRZĘBSKI: Polskie konkordaty w XX wieku. In: Przegląd Prawa Wyznaniowego, vol. 13 (2021), pp. 151–154. ISSN: 2080-3788. Adam Gerstmann (1873–1940), a priest and professor at the University of Lviv, wrote that the provision of the concordat which did not give the President of the Republic of Poland the right to appoint bishops, but only the right to express an opinion about the candidate, was appropriate because "the Church cannot have a guarantee that each President will be guided by concern for the good of the Church" and will select the most suitable candidates for episcopal positions: A. GERSTMANN: Na marginesie konkordatu. In: Konkordat Polski ze Stolicą Apostolską. Lwów: Towarzystwo „Bibljoteka Religijna", 1925, p. 22.

[19] Religious instruction in public schools was a hot political topic. This issue was frequently discussed during parliamentary sessions, during which left-wing members of parliament spoke out against the agreements reached with the Episcopate. Disputes between the Episcopate and the government – quite heated especially in the 1930s – concerned primarily the qualifications for teaching religion and frequent reductions of the salaries of religious teachers, especially priests, by school administration bodies. For a detailed presentation of these issues, cf. J. SZCZEPANIAK: Konflikt pomiędzy państwem a Kościołem dotyczący rozporządzeń wykonawczych do konkordatu z 1925 roku w sprawach nauczania religii w szkołach. In: Krakowskie Studia Międzynarodowe, no. 3 (2006), pp. 69–97. ISSN: 1733-2680.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

commissions: the government commission (comprising representatives of the Ministry of Religious Denominations and Public Education) and the Pontifical Commission. Disputes between the commissions concerned, in particular, the appointment of Church positions and the return of Church property confiscated by the tsarist authorities. The provisions of the concordat regarding the allocation of some Church-owned lands for agricultural reform were also not implemented. In 1938, the Polish government (when Felicjan Sławoj Składkowski was the prime minister) stated that the concordat was not beneficial to the state.[20] It is also worth noting that in interwar literature, Edmund Bursche emphasized that the concordat was not directly applicable, but the state – after its ratification – was required to issue legal provisions consistent with the concordat.[21] In the literature, the concordat with Poland is considered one of the most favorable for the Church among the agreements concluded by the Holy See in the interwar period.[22]

The communist government ("Provisional Government of National Unity") declared the concordat no longer in force by resolution of September 12, 1945. The pretext for adopting this resolution was the entrusting of the administration of the Chełmno Diocese to Bishop Carl M. Splett of Gdańsk during World War II, and the appointment of German priest Hilarius Breitinger as an apostolic administrator of the Gniezno-Poznań Diocese. The government considered these actions a violation of Article IX of the concordat, which pertains to the territorial organization of Church administration. Contemporary literature generally considers the government's arguments to be merely a pretext for unilaterally terminating the concordat.[23] However, the Polish government did not submit any official notice of termination to the Holy See, so the government's unilateral declaration was irrelevant from the perspective of international law. [24] Postwar judicial decisions – including those of the Poznań Court of Appeal – in individual civil-law cases concluded sometimes that the concordat had not been terminated.[25] During the communist era, the Polish authorities expressed their willingness to conclude an agreement with the Holy See

[20] R. JASTRZĘBSKI: Polskie konkordaty w XX wieku, pp. 154–156.Cf. J. WISŁOCKI: Konkordat polski z 1925 roku, pp. 53–56.

[21] E. BURSCHE: Historia konkordatów, p. 11.

[22] Cf. W. GÓRALSKI: Postanowienia konkordatu polskiego z 1925 roku i problem ich recepcji i realizacji. In: Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, vol. 28, no. 31 (2018), pp. 21–38. ISSN: 1731-1438.

[23] R. JASTRZĘBSKI: Polskie konkordaty w XX wieku,, pp. 156–157.

[24] D. WANIEK: Uwarunkowania prawno-polityczne i międzynarodowe wygaśnięcia konkordatu z 1925 r. (próba odkłamania tezy o „bezprawnym i jednostronnym" zerwaniu konkordatu przez „komunistyczny rząd" we wrześniu 1945 r.). In. M. WINIARCZYK-KOSSAKOWSKA – C. JANIK – P. BORECKI (eds.): Konkordat Polski 1993, Warszawa: Wolters Kluwer, 2019, pp. 33–34. ISBN: 978-83-8107-991-4.

[25] R. JASTRZĘBSKI: Polskie konkordaty w XX wieku, p. 157.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

in 1956–1957 (during the liberalization period following the end of Stalinism) and in 1987–1988. In 1974, the authorities of the Polish People's Republic established permanent working relations with the Holy See.[26]

The Third Polish Republic

The Concordat which is now in force was signed on 28 July 1993, but was ratified only after the adoption of the Constitution of 2 April 1997. The ratification documents of the currently binding Concordat were exchanged in the Vatican on March 25, 1998. Article 25 section 4 of the Constitution of the Republic of Poland states: „Relations between the Republic of Poland and the Catholic Church shall be determined by an international agreement concluded with the Holy See and by statutes". According to some eminent representatives of the doctrine of constitutional law and state–religious law – including the former justice of the Constitutional Court, Leszek Garlicki, and Rev. Professor Józef Krukowski[27] – Article 25 section 4 of the Constitution of the Republic of Poland imposes the obligation to conclude the Concordat. In the comentary to the Constitution Marcin Olszówka rightly considers this view as going too far and being be too categorical.[28] The quoted provision should be interpreted as enabling the regulation of relations between the Catholic Church and the state in a concordat, in statutes or in a concordat and statutes.

Certainly, Article 25 section 4 of the Constitution of the Republic of Poland may raise questions about whether singling out the Catholic Church by indicating that relations between this Church and the state are regulated not only by statute but also by international agreement is not a departure from the principle of equal entitlements of churches and religious associations under Article 25 Section 1 of the Constitution of the Republic of Poland. Polish public law doctrine clearly states that "the possibility of concluding a concordat stems from respect for the subjectivity of the Holy See in international law".[29] This is not, therefore, a result of recognizing the historical role

[26] P. BORECKI: Idea umowy państwa ze Stolicą Apostolską w okresie Polski Ludowej. In: M. WINIARCZYK-KOSSAKOWSKA – C. JANIK – P. BORECKI (eds.): Konkordat Polski 1993, Warszawa: Wolters Kluwer, 2019, pp. 41–51.

[27] Professor Garlicki even writes about the "guarantee of the concordat form of regulation" of the relations between the state and the Catholic Church, contained in Article 25 section 4 of the Constitution of the Republic of Poland; cf. L. GARLICKI: Artykuł 25. In: L. GARLICKI – M. ZUBIK (eds.): Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I: Wstęp, art. 1–29. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2016, p. 623. ISBN: 978-83-7666-449-1. Cf. J. STĘPIEŃ: Stosunki państwa i Kościoła katolickiego w konstytucyjnym porządku III Rzeczypospolitej Polskiej. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2025, pp. 122–131. ISBN: 978-83-8331-577-5.

[28] M. OLSZÓWKA: Komentarz do art. 25. In M. SAFJAN – L. BOSEK (eds.): Konstytucja RP. Tom I. Komentarz. Art. 1–86. Warszawa: C.H. Beck, 2016, p. 678. ISBN: 978-83-255-7365-2.

[29] W. BRZOZOWSKI: Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r. (sygn. akt U 10/07). In Przegląd Sejmowy, no. 4 (99) (2010), p. 200. ISSN: 1230-5502.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

of the Catholic Church. As Wojciech Brzozowski duly writes: "The Constitution did not have to provide for a concordat as a form of establishing relations between the state and the Catholic Church and could have limited itself to formulating the requirement for statutory regulation. However, if the constitution-makers addressed the legal distinctiveness of this religious association, for obvious reasons they could not have done the same with other associations which did not have a *sui generis* representative in international relations".[30] The stipulation that relations between the state and the Catholic Church may be regulated by a concordat cannot, therefore, be interpreted in a way that discriminates against other religious associations. However, in its judgment regarding religious education in schools of December 2, 2009 (file ref. no. U 10/07), the Polish Constitutional Court stated: "Article 25 section 4 of the Constitution and the concordat define the special institutional position of the Catholic Church in the legal system of the Republic of Poland, reflecting its dominant position in the religious structure of the Republic of Poland". The Court further stated: "the special regulation of the institutional position of the Catholic Church is limited by the equality of followers of all religions and denominations". Wojciech Brzozowski aptly pointed out that the Constitutional Court interpreted Article 25 section 4 of the Constitution of the Republic of Poland in the spirit of the March Constitution, which, in Article 114, recognized the Roman Rite Catholic religion as "the foremost position among equally entitled denominations".[31] Such an interpretation is questionable from the point of view of Article 25 section 1 of the Constitution of the Republic of Poland, which defines equal entitlement of churches and other religious associations. Furthermore, the author emphasizes that the interpretation adopted by the Constitutional Court amounts to the statement that "one of the religious associations is privileged, and at the same time, followers of different religions enjoy equal rights".[32] This interpretation – as Brzozowski emphasizes – means adopting a different understanding of the two dimensions of freedom of religion: the collective and the individual, while the collective dimension is closely linked to the individual: "In principle, it is impossible to privilege a religious association in such a way that it does not affect the sphere of equality of individuals; this may exceptionally be possible in the states which are religious states only from a formal point of view, while at the same time they maintain high standards of ideological neutrality (e.g., Great Britain)".[33] Brzozowski accurately notes the inconsistency in the position of the Polish Constitutional Court on the institutional position of the Catholic Church.

[30] Ibid., s. 200.
[31] Cf. W. BRZOZOWSKI: Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r. (sygn. akt U 10/07), p. 201.
[32] Ibid., p. 201.
[33] Ibid., p. 201.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

Shortly after the Constitution of the Republic of Poland entered into force, the concordat's place in the catalogue of international agreements listed in the Constitution was questionable. Classifying the concordat as an international agreement ratified with consent expressed by statute, a category of agreement listed in Article 90 section 2 of the Constitution of the Republic of Poland, would mean that in the event of a conflict with statutory provisions, the concordat would take precedence over statutory provisions. Classifying the concordat as an international agreement, whose ratification by the head of state (the President of the Republic of Poland) does not require consent expressed by statute, would mean, however, that in the event of a conflict (inconsistency) between the provisions of the concordat and statutory provisions, the provisions of the concordat would not have precedence. Therefore, conflicts between the provisions of the concordat and statutory provisions would have to be resolved based on principles established in legal theory. Ultimately, the prevailing view was that a concordat is an international agreement ratified upon consent expressed by statute, and that a concordat does not require the special ratification procedure provided for in Article 90 of the Constitution of the Republic of Poland, concerning the transfer of certain state competences to international organizations and international organs.[34] This special procedure applies to international agreements transferring to an international organization or body "the competences of state authorities in certain matters" (Article 90 section 1 of the Constitution of the Republic of Poland) and requires that a statute granting consent to the ratification of such an international agreement be adopted by the Sejm by a qualified two-thirds majority vote, with a quorum of at least half of the statutory number of Deputies, and by the Senate by a two-thirds majority vote, with a quorum of at least half of the statutory number of Senators (Article 90 section 2 of the Constitution of the Republic of Poland). A concordat, like any other ratified international agreement, is – in accordance with Article 91 section 1 of the Constitution of the Republic of Poland – is part of the national legal order and is directly applicable, with the exception of those provisions whose application requires the enactment of a statute.

In the already cited judgment of December 2, 2009 (file ref. no. U 10/07), the Constitutional Court expressed a rather specific view that "the provisions of the ratified concordat not only became part of the legal order of the Republic of Poland, with higher binding force than statutory provisions, but were, pursuant to Article 25

[34] J. SZYMANEK: Tryb ratyfikacji konkordatu z 1993 roku – główne problemy. In C. JANIK – P. BORECKI (eds.): Dziesięć lat polskiego konkordatu. Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, 2009, pp. 39–50. ISBN: 9788392786429. The author criticized the method of ratifying the Polish concordat. Cf. P. WINCZOREK: Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. 2nd ed. Warszawa: Liber, 2008, p. 69. ISBN: 9788372060822.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

section 4 of the Constitution, actually incorporated into the constitutional matter". This view, which was subsequently no longer emphasized by the Constitutional Court, was rightly criticized by the already cited Wojciech Brzeziński, who pointed out that the mere inclusion of a reference to a specific act in the constitution cannot lead to the conclusion that the content of that act has been incorporated into the constitution.[35]

The Concordat, ratified in 1998, is a legal act containing numerous clauses referencing both canon law and Polish law, as well as future agreements between state authorities and the Polish Episcopal Conference. An example of such a referencing clause is Article 4 section 2 of the Concordat, where the state declares its recognition of the legal personality of ecclesiastical institutions that have acquired their legal personality based on canon law.[36] Therefore, the Concordat can be considered a special source of law, constituting a link between the system of state law and the system of canon law.

Conclusion

In Polish interwar legal literature, the public-law and bilateral nature of the concordat was rarely questioned. The concordat was considered part of international law, simultaneously part of ecclesiastical law. The conclusion of the concordat was stipulated in the March Constitution of 1921. At the same time, the concordat was not directly applicable and was not considered a source of domestic law, so its provisions had to be transposed into domestic law. The manner of their implementation was a subject of dispute between the episcopate and the government, and in 1938, the Polish government of Prime Minister Felicjan Sławoj Składkowski negatively assessed the relations with the Catholic Church based on the concordat.

Under the Constitution of April 2, 1997, a concordat is considered an international agreement requiring consent for ratification expressed in a statute. This positioning of the concordat within the system of sources of law means that the concordat is also considered a source of domestic law and is directly applicable, provided its provisions are sufficiently detailed to enable this. Furthermore, in the event of a conflict between the provisions of the concordat and statutory provisions, the concordat takes precedence. Many constitutional law experts argue that Poland's conclusion of the concordat is obligatory due to the wording of Article 25 section 4 of the

[35] W. BRZOZOWSKI: Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r. (sygn. akt U 10/07), p. 202.

[36] B. TRZECIAK SJ: Klauzule odsyłające w konkordatach z Hiszpanią i z Polską. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 207, pp. 105–150. ISBN: 978-83-7306-349-5.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

Constitution of the Republic of Poland, but this view is overly restrictive. Certainly, the implementation of the provisions of the Polish concordat, signed in 1993 and ratified in 1998, did not generate as many disputes as the implementation of the pre-war concordat. However, such disputes do arise – most recently, one concerning the number of hours of religious instruction per week in public schools and also whether the grade for religion should be included in the grade point average on the certificate.[37]

Bibliography

1. ABRAHAM, Władysław: Studja wstępne o konkordacie Stolicy Apostolskiej z Rzecząpospolitą Polską. In Nova Polonia Sacra, no. 2 (1925), pp. 135–189.
2. BORECKI, Paweł: Idea umowy państwa ze Stolicą Apostolską w okresie Polski Ludowej. In: WINIARCZYK-KOSSAKOWSKA, Małgorzata – JANIK, Czesław – BORECKI, Paweł (eds.): Konkordat Polski 1993, Warszawa: Wolters Kluwer, 2019, pp. 41–51.
3. BRZOZOWSKI, Wojciech: Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 grudnia 2009 r. (sygn. akt U 10/07). In Przegląd Sejmowy, no. 4 (99) (2010), pp. 196–206. ISSN: 1230-5502.
4. BURSCHE, Edmund: Historia konkordatów. Kraków: Universitas, 1996, pp. 100. ISBN: 978-83-242-2775-4.
5. FERRARI, Silvio: Concordats. In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL]. Retrieved (September 10, 2025) from https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1382/.
6. GARLICKI, Leszek: Artykuł 25. In: L. GARLICKI, Leszek – ZUBIK, Marek (eds.): Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom I: Wstęp, art. 1–29. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2016, pp. 594–630. ISBN: 978-83-7666-449-1.
7. GERSTMANN, Adam: Na marginesie konkordatu. In: Konkordat Polski ze Stolicą Apostolską. Lwów: Towarzystwo „Bibljoteka Religijna", 1925, pp. 5–33.

[37] In its judgment of May 22, 2024 (file ref. no. U 11/24), the Polish Constitutional Tribunal found that amending the Minister of Education's regulation regarding the inclusion of religious education grades in grade point averages without consultation and agreement with the authorities of the Catholic Church (the Polish Episcopal Conference) violated the provisions of the Concordat. However, this judgment is being challenged by some constitutional lawyers due to doubts about the correctness of the election of one of the judges involved in the ruling. For general overview of the issue of religious instruction in Polish schools in the context of the provisions of the Concordat, cf. J. STĘPIEŃ: Stosunki państwa i Kościoła katolickiego w konstytucyjnym porządku III Rzeczypospolitej Polskiej, pp. 184–206.

doi: 10.46282/bpf.2025.44

8. GÓRALSKI, Wojciech: Postanowienia konkordatu polskiego z 1925 roku i problem ich recepcji i realizacji. In: Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, vol. 28, no. 31 (2018), pp. 21–38. ISSN: 1731-1438.
9. HALBAN, Leon: Konkordat ze Stolicą Apostolską. Odbitka z Nr. 9-go Encyklopedji Podręcznej Prawa Prywatnego. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Bibljoteka Polska", 1934, pp. 24.
10. JASTRZĘBSKI, Robert: Polskie konkordaty w XX wieku. In: Przegląd Prawa Wyznaniowego, vol. 13 (2021), pp. 147–179. ISSN: 2080-3788.
11. KRUKOWSKI, Józef: Konkordaty współczesne. Doktryna. Teksty (1964–1994). Warszawa: Wydawnictwo Civitas Christiana, 1995, pp. 495. ISBN: 83-86368-03-9.
12. OLSZÓWKA, Marcin: Komentarz do art. 25. In SAFJAN, Marek – BOSEK, Leszek (eds.): Konstytucja RP. Tom I. Komentarz. Art. 1–86. Warszawa: C.H. Beck, 2016, pp. 649–683. ISBN: 978-83-255-7365-2.
13. PIEKARSKI, Stanisław: Wyznania religijne w Polsce. Warszawa: Wydawnictwo M. Arcta, 1927, pp. 158.
14. RAPPÉ, Wilhelm Edmund: Zagadnienia administracyjne konkordatu. Lwów: Pierwsza Związkowa Drukarnia, 1935, pp. 31.
15. SCHOEN, Paul: Die Rechtsgrundlagen der Verträge zwischen Staat und Kirche und der Verträge der Kirchen untereinander. In Archiv des öffentlichen Rechts, Vol. 60, No. 3 (1932), pp. 317–363.
16. STĘPIEŃ, Jakub: Stosunki państwa i Kościoła katolickiego w konstytucyjnym porządku III Rzeczypospolitej Polskiej. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2025, pp. 461. ISBN: 978-83-8331-577-5.
17. SZCZEPANIAK, Jan: Konflikt pomiędzy państwem a Kościołem dotyczący rozporządzeń wykonawczych do konkordatu z 1925 roku w sprawach nauczania religii w szkołach. In: Krakowskie Studia Międzynarodowe, no. 3 (2006), pp. 69–97. ISSN: 1733-2680.
18. SZYMANEK, Jarosław: Tryb ratyfikacji konkordatu z 1993 roku – główne problemy. In JANIK, Czesław – BORECKI, Paweł (eds.): Dziesięć lat polskiego konkordatu. Warszawa: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, 2009, pp. 39–50. ISBN: 9788392786429.
19. TRZECIAK SJ, Bogusław: Klauzule odsyłające w konkordatach z Hiszpanią i z Polską. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 207, pp. 204. ISBN: 978-83-7306-349-5.
20. WANIEK, Danuta: Uwarunkowania prawno-polityczne i międzynarodowe wygaśnięcia konkordatu z 1925 r. (próba odkłamania tezy o „bezprawnym i jednostronnym" zerwaniu konkordatu przez „komunistyczny rząd" we wrześniu 1945 r.). In WINIARCZYK-KOSSAKOWSKA, Małgorzata – JANIK, Czesław –

BORECKI, Paweł (eds.): Konkordat Polski 1993, Warszawa: Wolters Kluwer, 2019, pp. 23–40. ISBN: 978-83-8107-991-4.
21. WASZAK, Marcin: Konkordat jako umowa międzynarodowa. Łódź: Wydawnictwo ArchaeGraph, 2017, pp. 181. ISBN: 978-83-948263-7-6.
22. WINCZOREK, Piotr: Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. 2nd ed. Warszawa: Liber, 2008, pp. 321. ISBN: 9788372060822.
23. WISŁOCKI, Jerzy: Konkordat polski z 1925 roku. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 1977, pp. 295. (Series: Prawo – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ISSN 0083-4262).

Contact details

Dr hab. Piotr Szymaniec, prof. ucz.
ORCID: 0000-0002-5415-9215;
pszymaniec@ans.edu.pl.
Angelus Silesius University of Applied Sciences in Wałbrzych (Poland)

doi: 10.46282/bpf.2025.44

POSTAVENIE ŠTÁTNEHO ZASTUPITEĽSTVA V SPOROCH O ROZLUKU MANŽELSTVA PO PRIJATÍ ZÁKONA Č. 41/1943 SL.Z.[1]

THE POSITION OF THE STATE REPRESENTATIVE IN DIVORCE DISPUTES AFTER THE ADOPTION OF ACT NO. 41/1943 SL.Z.

Július Palaj[2]

Abstrakt: V uvedenom článku sa zameriavame na dôsledky prijatia novely občianskeho súdneho poriadku č. 41/1943 Sl. z. so zameraním na postavenie a činnosť štátnych zastupiteľstiev, keďže práve uvedený zákon zásadne zmenil dovtedajšie postavenie štátneho zástupcu v sporoch o rozluku manželstva. Ďalej sa venujeme právnej úprave č. 11.186/1943-7, ktorá nadväzovala na prijatie predmetného zákona a ktorá bližšie upravovala niektoré povinnosti spojené s postavením štátneho zástupcu v rozlukových sporoch. Cieľom príspevku je preskúmať dopad legislatívnych zmien na aplikačnú prax a analyzovať ich vplyv na rozhodovanie súdov. Príspevok vychádza zo stále prebiehajúceho archívneho výskumu, ktorý umožňuje identifikovať nielen formálne aspekty legislatívnych zmien, ale aj ich reálny význam pre fungovanie súdnej praxe v podmienkach režimu Slovenského štátu. Pri rozbore činnosti štátnych zastupiteľstiev sa opierame o textovú analýzu správ zasielaných Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu a Ministerstvu pravosúdia. Uvedené správy sa nachádzajú vo fondoch Slovenského národného archívu. Pri analýze aplikačnej praxe sme pracovali s jednotlivými súdnymi rozhodnutiami, ktoré sú dostupné v Štátnom archíve v Banskej Bystrici.

Kľúčové slová: rozluky, novela, Slovenský štát, aplikačná prax, 20. storočie.

Abstract: In this article, we focus on the consequences of the adoption of Amendment No. 41/1943 Coll. to the Civil Procedure Code, with an emphasis on the position and activities of public prosecutors, as this law fundamentally changed the previous position of state prosecutors in divorce proceedings. We also discuss legal regulation No. 11.186/1943-7, which followed the adoption of the aforementioned law and which further regulated certain obligations

[1] Táto štúdia bola spracovaná v rámci riešenia projektu Grant mladých UK/1272/2025 Rozluka manželstva v právnej praxi počas Slovenského štátu.

[2] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.45

associated with the position of the public prosecutor in divorce disputes. The aim of this article is to examine the impact of legislative changes on application practice and to analyze their influence on court decisions. The article is based on ongoing archival research, which makes it possible to identify not only the formal aspects of legislative changes, but also their real significance for the functioning of judicial practice under the Slovak State regime. In analyzing the activities of state prosecutors, we rely on a textual analysis of reports sent to the Chief State Prosecutor's Office and the Ministry of Justice. These reports are located in the collections of the Slovak National Archives. In analyzing the application practice, we worked with individual court decisions available in the State Archives in Banská Bystrica.

Key words: divorce, amendment, Slovak State, application Practice, 20th century.

Úvod

Zákon č. 41/1943 Sl. z., ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok I/1911, priniesol hneď niekoľko zmien do sporov o rozluku manželstva.[3] Jednou z najvýznamnejších zmien bola povinná účasť štátnych zástupcov v manželských sporoch, ktorá nahradila dovtedajšiu právnu úpravu. Tá dovtedy dovoľovala ingerenciu štátnych zástupcov v manželských veciach len na fakultatívnom princípe.[4]

Cieľom nášho článku je analýza postavenia štátneho zástupcu[5] v spore o rozluku manželstva[6] po prijatí uvedenej novely a s ňou súvisiaca aplikačná prax, ktorú novela vo vzťahu k štátnym zastupiteľstvám priniesla. V prvej časti sa budeme venovať analýze hlavných dôvodov, pre ktoré bol zákon č. 41/1943 Sl. z. prijatý. Druhá časť je venovaná právnej úprave č. 11.186/1943-7, ktorá nadväzovala na prijatie predmetného zákona a ktorá bližšie upravovala niektoré povinnosti spojené s postavením štátneho zástupcu v rozlukových sporoch. V poslednej časti

[3] GÁBRIŠ, Tomáš. Súdnictvo v období prvej Slovenskej republiky (1919-1945). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. XXVI: 2008, s. 6.

[4] BIANCHI, Leonard. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848-1945*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1973, 2., 1918-1945, s. 581.
Podobne: MOSNÝ, Peter, Ladislav HUBENÁK a Martin SKALOŠ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. 2. dopl. vyd. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010. Vysokoškolská učebnica Právnickej fakulty UMB, s. 289.

[5] K všeobecným dejinám prokuratúry v tomto období pozri: ČENTÉŠ, Jozef, Michal POVAŽAN a Ján ŠANTA. *Dejiny prokuratúry na Slovensku*. Bratislava: ATTICUM, 2014, s. 57-67.

[6] Rozhodli sme sa pre používanie dobovej terminológie, ktorá je s ohľadom na dobové materiály a právne predpisy presnejšia. Pod rozlukou myslíme absolútne skončenie manželského zväzku.

doi: 10.46282/bpf.2025.45

zosumarizujeme činnosť Štátneho zastupiteľstva v Banskej Bystrici v rozlukových sporoch začatých po prijatí novely zákona v roku 1943.
Pre úplnosť treba dodať, že nami predkladaná práca vychádza z čiastkových výsledkov stále prebiehajúceho výskumu. Pri rozbore aplikačnej praxe sme sa opierali o archívne pramene dostupné vo fondoch Slovenského národného archívu a Štátneho archívu v Banskej Bystrici.

Dôvody prijatia povinnej účasti štátnych zástupcov v sporoch o rozluku manželstva

Ideologický zásah do civilnoprávnych sporov prostredníctvom posilnenia pozície štátnych zástupcov nebol v krajinách Osi ničím výnimočným. Martin Mičura vo svojom článku „*Účasť štátneho zástupcu na sporoch vo veciach občianskych*" z roku 1941 sumarizuje najvýraznejšie zmeny v postavení štátnych zástupcov vo fašistickom Taliansku a vo nacistickom Nemecku.[7] V obidvoch krajinách sa pozícia štátneho zástupcu v civilných sporoch posilnila. Nemecký zákon z 15. júla 1941 o spolupôsobení štátneho zástupcu v občianskych veciach[8] priznal štátnym zástupcom právo vstupovať do všetkých občianskoprávnych konaní. Taliansky (nový) občiansky sporový poriadok z roku 1940[9] priznal štátnym zástupcom právo vstupovať do presne vymedzeného okruhu konaní, medzi inými aj do manželských sporov.[10] Nemecko zároveň v predchádzajúcom období výrazným spôsobom zmenilo právnu úpravu manželstva a rodinného práva.[11] Snaha o väčšiu ingerenciu štátnych zástupcov v manželských sporoch sa objavila aj v Slovenskom štáte.
Dňa 6. apríla 1943 sa v Bratislave uskutočnilo valné zhromaždenie Právnickej jednoty. Valné zhromaždenie otváral už vyššie spomínaný prvý predseda Najvyššieho súdu Dr. Martin Mičura, prednáškou o aktuálnych právnych problémoch. V prvej časti svojej prednášky sa venoval potrebe zvýšenia právnej ochrany manželstva.[12] Tá sa prejavila najmä v snahe skomplikovať rozlukový proces. Medzi hlavné dôvody, pre ktoré bolo potrebné sťažiť rozlukový proces možno zaradiť: (a) ochrana manželstva ako spoločensky významného inštitútu,[13] (b) úpadok mravov

[7] MIČURA, Martin. Účasť štátneho zástupcu na sporoch vo veciach občianskych. In *Právny obzor*, Roč. 24, č. 8-9 (1941), s. 221-228.
[8] Das gesetz über die Mitwirkung des Staatsanwalts in bürgerlichen Rechtssachen von 15. Juli 1941.
[9] Regio decreto 28 ottobre 1940, n. 1443 Codice di procedura civile.
[10] MIČURA, ref. 6, s. 224-225.
[11] PIHLAJAMÄKI, Heikki, Marcus DUBBER, Mark GODFREY, eds. The Oxford Handbook of European Legal History. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 1085.
[12] MIČURA, Martin. Správa o XX riadnom valnom zhromaždení Právnickej jednoty v Bratislave, konanom dňa 6. apríla 1943. In *Právny obzor*, Roč. 26, č. 7 (1943), s. 95.
[13] MIČURA, ref. 11, s. 96. „*Z povahy manželstva a z jeho veľkého vplyvu na ľudskú pospolitosť plynie, že zákonodarca má mať pri úprave manželského práva pred očami hlavne etickú stránku veci*."

doi: 10.46282/bpf.2025.45

spôsobený vojnou,[14] (c) nárast počtu rozlúk.[15] Medzi ďalšie dôvody, ktoré priamo nespomenul, môžno zaradiť ideologické ukotvenie Slovenského štátu, keďže podľa § 86 ústavy bola rodina pod zvýšenou ochranou právneho poriadku.[16]

Pri úvahe, akým spôsobom by mala byť docielená zvýšená právna ochrana manželstva, konštatoval dostatočnú hmotno-právnu ochranu a príležitosť k zmene vnímal v rovine procesnoprávnej. Vo vzťahu ku konkrétnym zmenám navrhoval povinnú účasť zástupcov verejnej obžaloby na každom pojednávaní.[17] Štátny zástupca by v týchto sporoch vystupoval ako ochranca manželského zväzku.

Martin Mičura zakončil svoj príhovor k téme rozlúk nenápadnou vetou: *„Čím skôr budú tieto opatrenia uvedené v účinnosť, tým skoršie nastane ich blahodarný účinok*."[18]

O deväť dní neskôr, 15. apríla 1943, sa uskutočnilo 111. zasadnutie Snemu Slovenskej republiky. Prvým bodom rokovania bola správa ústavnoprávneho výboru o návrhu poslanca Dr. Martina Sokola a spoločníkov na vydanie zákona, ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok.[19] Spravodajcom návrhu bol poslanec Dr. Jozef Fundárek, ktorý bol na vyššie zmienenom valnom zhromaždení zvolený za jedného z hlavných redaktorov časopisov Právnickej jednoty.[20]

Spravodajca na úvod rokovania o tomto bode v krátkosti zosumarizoval najväčšie zmeny, ktoré uvedená novela priniesla, a následne konkretizoval dôvody prijatia jednotlivých zmien. V súvislosti s obligatórnou účasťou štátneho zástupcu upozornil na potrebu obsadenia úradov verejnej obžaloby tak, aby mohli svojej funkcii vyhovieť v plnej miere, a zároveň vyslovil želanie, aby sa z procesu rozluky opäť nestala formalita.[21] Prostredníctvom cieľavedomej a aktívnej účasti na spore, popieraním labilných dôkazov a podávaním opravných prostriedkov mali štátni zástupcovia zamedziť ľahkovážnemu a jednoduchému rozlučovaniu manželstiev. Štátny zástupca sa stal *de facto defensor vinculi matrimonii,* ktorého úlohou bola ochrana manželského zväzku. Uvedené potvrdzuje časť dôvodovej správy, v ktorej sa zdôvodňuje povinná účasť štátneho zástupcu v sporoch o rozluku manželstva:

---

[14] MIČURA, ref. 11, s. 95. *„Je odvekou skúsenosťou, že vojna neprispieva – aspoň vo všeobecnosti – k upevneniu mravov…Takáto ľudská slabosť odôvodňuje tie mnohé vojnové zákonné opatrenia, ktoré majú za cieľ stavať hrádzu týmto nežiadúcim výkyvom ľudskej povahy.*"

[15] MIČURA, ref. 11, s. 97. *„V posledných desaťročiach rozluky a rozvody manželstiev stúpli v miere nežiaducej*."

[16] Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. o ústave Slovenskej republiky.

[17] MIČURA, ref. 11, s. 97.

[18] MIČURA, ref. 11, s. 98.

[19] Správa o 111. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave, štvrtok 15. apríla 1943. In Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online]. [cit. 2025-20-9]. Dostupné na: S SR 1939-1945, 111. schůze, část 1/1 (15. 4. 1943).

[20] Voľby do orgánov Právnickej jednoty. Správa o XX riadnom valnom zhromaždení Právnickej jednoty v Bratislave. In *Právny obzor*, Roč. 26, č. 7 (1943), s. 110.

[21] Správa o 111. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave, ref. 18.

doi: 10.46282/bpf.2025.45

„Dôvodne sa dá očakávať, že obligatórny výkon procesnej úlohy ochrancu zväzku manželského v súdnom pokračovaní pre manželské spory v značnej miere prispeje k zisteniu materiálnej pravdy, ako základnej právnej záruky žiaducej ochrany zväzku manželského."[22]

Práve od tejto zmeny si poslanci na čele s Jozefom Fundárekom sľubovali najväčší úspech. Postavenie štátnych zástupcov ako obhajcov zväzku a ich obligatórna účasť na konaniach o rozluku manželstva mala zabrániť ďalšej formalizácii rozlukového procesu a zároveň mala obmedziť možnosť ľahkovážnych rozlúk. Okrem toho mali štátni zástupcovia prispieť k zisteniu materiálnej pravdy, ktorá bola predpokladom zvýšenej ochrany manželského zväzku.

Právna úprava č. 11.186/1943-7

Článok VIII. zákona č. 41/1943 Sl. z., zmocnil na vykonanie zákona osobitne ministra pravosúdia. Vykonávacím predpisom vydaným na základe tohto ustanovenia bola úprava č. 11.186/1943-7. O existencii uvedenej právnej úpravy sa dozvedáme z archívneho fondu Hlavného štátneho zastupiteľstva, konkrétne zo správy Povereníctva SNR pre pravosúdie z 13. júna 1945.[23] Správa uvádzala, že Povereníctvo SNR pre pravosúdie mení tú časť právnej úpravy č. 11.186/1943-7, podľa ktorej bolo nariadené predkladanie správ štátnymi zastupiteľstvami Ministerstvu pravosúdia v prípadoch, v ktorých bolo rozsudkom rozlúčené manželstvo a proti ktorým štátne zastupiteľstvo nepodalo odvolanie. V správe sa taktiež dozvedáme, že táto právna úprava bola vydaná 4. mája 1943, čiže len 18 dní po schválení zákona.

Z teoretického hľadiska je podnetnou diskusia, o aký druh právneho predpisu ide. Predpokladáme, že išlo o vnútornú smernicu, respektíve vnútornú správu upravujúcu konanie štátnych zastupiteľstiev. Argumentov v prospech tohto tvrdenia je hneď niekoľko:

1. Publicita predpisu: uvedenú právnu úpravu nenachádzame ani v Slovenskom zákonníku z roku 1943, a ani v Úradných novinách. Preto možno predpokladať, že nebola verejne publikovaná a prístupná.
2. Adresát právnej úpravy: adresátom právnej normy boli s najväčšou pravdepodobnosťou len štátne zastupiteľstvá, keďže upravovala ich povinnosť podávať správy Ministerstvu pravosúdia.
3. Pomenovanie dokumentu: V správe Povereníctva SNR pre pravosúdie, ako aj v jednotlivých správach podávaných podľa tohto predpisu, sa označuje jednoducho

[22] Návrh zákona Martina Sokola a spoločníkov na vydanie zákona, ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok a dôvodová správa k zákonu. In Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online]. [cit. 2025-20-9]. Dostupné na: S SR 1939-1945, tisk 727.

[23] SNA: f. HŠZ, k.c. 261. Výkaz manželských vecí č. 9/1945. Správa Povereníctva SNR pre pravosúdie.

doi: 10.46282/bpf.2025.45

ako úprava. V žiadnom z archívnych materiálov sa nenachádza iné pomenovanie ako úprava/právna úprava.
Napriek tomu, že sa nám právna úprava č. 11.186/1943-7 nedochovala, môžeme jej obsah a najmä aplikačnú prax zrekonštruovať zo správ zachovaných v archívnom fonde Hlavného štátneho zastupiteľstva.[24] Zo správ je zrejmé, že štátne zastupiteľstvá mali povinnosť podať správu o rozlukovom spore, v ktorom bol vynesený rozsudok rozlučujúci manželstvo, a rozhodli sa v ňom nepodať odvolanie. V prípade, ak sa štátne zastupiteľstvo rozhodlo nepodať odvolanie, bolo povinné napísať správu Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu, ktoré uvedený postup (nepodanie odvolania) muselo schváliť. Po schválení postupu Hlavné štátne zastupiteľstvo zasielalo správu Ministerstvu pravosúdia, ktoré taktiež muselo postup odsúhlasiť. Pre úplnosť je potrebné poznamenať, že správy boli podávané bez ohľadu na konkrétny rozlukový paragraf, a teda vo všetkých druhoch rozlukových sporov. Z toho dôvodu možno predpokladať, že právna úprava neviazala túto povinnosť len na určitý rozlukový dôvod.
Väčšina dochovaných správ pochádza zo Štátneho zastupiteľstva Bratislava (17), deväť správ je dochovaných zo Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica a štyri zo Štátneho zastupiteľstva Nitra. I keď rozsah aj štýl správ závisel od konkrétneho štátneho zastupiteľstva, obsahom sa veľmi nelíšili. V hlavičke správy boli zvyčajne osobné údaje strán sporu.[25] V tele správy bol obvykle dátum rozsudku, spisová značka a paragraf, podľa ktorého bolo manželstvo rozlúčené. Po týchto „technických" informáciách nasledoval krátky opis priebehu sporu a vymedzenie hlavných dôvodov, pre ktoré bolo manželstvo rozlúčené. V závere štátne zastupiteľstvá odôvodňovali, prečo manželstvo nie je možné zachrániť a z akého dôvodu nie je žiaduce podanie odvolania. Celý proces schvaľovania postupu štátneho zastupiteľstva v rozlukovom spore trval zvyčajne 5-12 dní. Dĺžka procesu súvisela s geografickou polohou jednotlivých štátnych zastupiteľstiev ako aj s aktuálnou politickou situáciou.[26]
Ako už bolo spomenuté, najväčšími rozdielmi medzi správami štátnych zastupiteľstiev bol ich rozsah a najmä dôvody, pre ktoré sa rozhodli nepodať odvolanie. Správy Štátneho zastupiteľstva Bratislava boli spravidla kratšieho rozsahu.[27] Po vymedzení skutkového stavu a priebehu sporu nasledovala vo všetkých dochovaných prípadoch veta: *„Proti rozsudku nehodlám podať odvolanie, lebo by*

[24] Celkovo sa zachovalo okolo 30 správ s odpoveďou Hlavného štátneho zastupiteľstva a Ministerstva pravosúdia.
[25] Zvyčajne meno, priezvisko, povolanie a adresa pobytu.
[26] Dobrým príkladom je správa bratislavského zastupiteľstva z 18. augusta 1944, ktorá bola Ministerstvom pravosúdia schválená 8. septembra 1944.
SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Správa Štátneho zastupiteľstva Bratislava. Prípad: Foltýnová vs Foltýn.
[27] Išlo o kratšie správy na pol strany, nanajvýš na stranu.

doi: 10.46282/bpf.2025.45

nemohlo mať úspechu."[28] Štátne zastupiteľstvo vychádzalo z predpokladu, že po vymedzení skutkového stavu už nie je nutná ďalšia argumentácia v prospech nimi zvoleného postupu, a z prípadu je zjavný neúspech odvolania.

Štátne zastupiteľstvo Banská Bystrica podávalo dlhšie správy,[29] po sumarizácii priebehu sporu a hlavných argumentov v prospech rozluky nasledovalo odôvodnenie, v ktorom štátne zastupiteľstvo obhajovalo nepodanie odvolania. Aj banskobystrické zastupiteľstvo malo svoju typickú formulu: *„...manželstvo procesných strán je celkom rozvrátené, takže stratilo pre manželov svoj pravý zmysel/význam, a ako také prestalo byť aj užitočnou jednotkou pre národnú pospolitosť*."[30] Rovnakú alebo veľmi podobnú vetu nachádzame vo všetkých správach bystrického zastupiteľstva.[31] Na rozdiel od bratislavského zastupiteľstva kládlo väčší dôraz na spoločenskú hodnotu manželstva, ktorá mala byť v prípade rozlučovaných manželstiev nenávratne narušená.

Správy Štátneho zastupiteľstva Nitra sa svojou dĺžkou približovali správam bratislavského zastupiteľstva. Záverom všetkých správ nitrianskeho štátneho zastupiteľstva bola variácia vety: *„Nakoľko Krajský súd skutkový stav správne ustálil a podľa toho je daná podmienka rozlúčenia manželstva, preto použitie opravného prostriedku považujem za neúčelné a zbytočné*."[32] Nitrianske zastupiteľstvo zvolilo stratégiu poukázania na reálnu existenciu rozlukového dôvodu, a teda na zákonnosť súdneho rozhodnutia.

V druhom kroku bol potrebný súhlas Hlavného štátneho zastupiteľstva. Vo všetkých dochovaných prípadoch Hlavné štátne zastupiteľstvo súhlasilo s postupom podriadeného štátneho zastupiteľstva. Proces bol natoľko formálny, že odpoveď Hlavného štátneho zastupiteľstva bola stále v rovnakej šablóne. Dikcia súhlasu s postupom väčšinou znela: *„V spore (meno žalujúcej strany) proti (meno žalovanej strany) o rozluku manželstva predkladám v zmysle úpravy z 4./V. 1943 č. 11.186/1943-7 s tým, že súhlasím so stanoviskom štátneho zastupiteľstva.*"[33] V potvrdeniach z neskoršieho obdobia sa vynechávali mená sporových strán. To, že išlo o čisto formálny proces, možno vyvodzovať aj zo skutočnosti, že v žiadnej z dochovaných

[28] SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Správy Štátneho zastupiteľstva Bratislava. Prípady: Čadek vs Čadeková, Babušík vs Babušíková, Šichmák vs Šicháková, Foltýnová vs Foltýn, Šajban vs Šajbanová, Frtús vs Frtúsová.

[29] Správy boli spravidla na stranu a pol.

[30] SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Správy Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica. Prípady: Korvini vs Korviniová, Stopka vs Stopková, Ganaj vs Ganajová, Neuschl vs Neuschlová.

[31] Dokonca aj v úplne prvej dochovanej správe z 27.12.1943.

[32] SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Správy Štátneho zastupiteľstva Nitra. Prípady: Kopec vs Kopcová, Babitz vs Babitzová.

[33] Napríklad: SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Súhlas so správou Štátneho zastupiteľstva Bratislava. Prípad: Čedek vs Čedeková.

doi: 10.46282/bpf.2025.45

správ nenachádzame argumentáciu alebo úvahu, prečo Hlavné štátne zastupiteľstvo postup štátneho zastupiteľstva schválilo.

Posledným krokom bolo schválenie Ministerstvom pravosúdia. Obdobne ako v prípade schvaľovacieho procesu na úrovni Hlavného štátneho zastupiteľstva, vo všetkých dochovaných prípadoch Ministerstvo pravosúdia súhlasilo s postupom štátneho zastupiteľstva a Hlavného štátneho zastupiteľstva. Najčastejšia formulárová odpoveď Ministerstva pravosúdia znela: *„Správu v rozlukovej veci (meno žalujúcej strany) a (meno žalovanej strany) som vzal na vedomie. So zamýšľaným postupom súhlasím.*"[34] Za ministra obvykle podpisoval správu niektorí z úradníkov ministerstva. Rovnako ako v prípade potvrdzovacieho procesu na Hlavnom štátnom zastupiteľstve, ani v prípade schvaľovania na ministerstve nevidíme žiadne odôvodnenie potvrdenia správnosti postupu podriadených štátnych zastupiteľstiev.

Posledným dochovaným prípadom je správa nitrianskeho zastupiteľstva z 12. mája 1945, adresovaná Povereníctvu SNR pre pravosúdie.[35] Na tejto správe nachádzame rukou písanú margináliu, ktorá kritizuje úpravu č. 11.186/1943-7, upozorňuje na jej neúčelnosť a zbytočné zaťažovanie úradov verejnej obžaloby.[36] V záujme zjednodušenia a urýchlenia agendy navrhuje zrušiť prax podávania správ Povereníctvu SNR pre pravosúdie. Autor marginálie je pravdepodobne z Hlavného štátneho zastupiteľstva, keďže pod jeho súhlasom sa nachádza hviezdička,[37] od ktorej sa odvíja text navrhovanej zmeny. Ďalšou zaujímavosťou sú podpisy. Pod vyššie zmienenou margináliou, určenou Povereníctvu SNR, je ten istý podpis, ktorý sa nachádza pod súhlasom Povereníctva SNR. Avšak, na rozdiel od predchádzajúcej praxe, namiesto súhlasu za ministra pravosúdia bol takýto súhlas udelený za hlavného prokurátora. Súhlas bol udelený v ten istý deň, t.j. 13.6.1945, ako vydanie správy Povereníctva SNR pre pravosúdie, podľa ktorej už nebolo potrebné predkladanie správ štátnymi zastupiteľstvami. Za hlavného prokurátora túto správu podpísal Dr. Rigan, ktorý s najväčšou pravdepodobnosťou podpisoval aj vyššie zmienenú margináliu, ako aj súhlas s postupom nitrianskeho štátneho zastupiteľstva.[38]

[34] Napríklad: SNA: f. HŠZ, k.c. 258. Súhlas so správou Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica. Prípad: Šajban vs Šajbanová.

[35] SNA: f. HŠZ, k.c. 261. Správa Štátneho zastupiteľstva Nitra. Prípad: Urbánková.

[36] SNA: f. HŠZ, k.c. 261. Správa Štátneho zastupiteľstva Nitra. Prípad: Urbánková.

[37] Ide o rukou písaný znak ktorým autor naznačuje, že bude pokračovať v inej časti. Pod textom správy sa nachádza druhá hviezdička od ktorej sa odvíja text spomínanej marginálie.

[38] Uvedené konštatujeme na základe podobnosti podpisov, ktoré sa na dokumentoch nachádzajú.

doi: 10.46282/bpf.2025.45

Aktivita Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica v roku 1943

O úlohe štátneho zástupcu v rozlukových sporoch po novele zákona svedčí aj archívny materiál Krajského súdu v Banskej Bystrici. Z 54 prípadov z roku 1943 začatých po 15. apríli 1943 pred Krajským súdom Banská Bystrica bolo len v troch prípadoch podané odvolanie štátnym zástupcom.[39] Vo väčšine prípadov sa v rozsudku alebo v zápisnici z pojednávania objavuje len strohé vyjadrenie štátneho zástupcu. Najčastejšie ide o formulu: *„Prokurátor Štátneho zastupiteľstva navrhol žalobu zamietnuť a poprel žalobný prednes*."[40] Len sporadicky sa prednes prokurátora rozvíja alebo odôvodňuje detailnejšie.

Rovnako formálny prístup možno badať aj pri samotných odvolaniach. Žiadne z odvolaní Štátneho zastupiteľstva Banská Bystrica sa neskončilo úspešne.

V prvom prípade bolo manželstvo rozlúčené rozsudkom 18.6.1943. Prokurátor podal odvolanie 16. novembra, ktoré hlavný prokurátor 17. februára zobral späť.[41] V druhom prípade bolo manželstvo rozlúčené 10. septembra 1943.[42] Prokurátor podal odvolanie 1. októbra 1943 a na rozdiel od predchádzajúceho prípadu, hlavný prokurátor súhlasil s odvolaním. Hlavný súd Bratislava 31. októbra potvrdil napadnutý rozsudok. V treťom prípade bolo manželstvo rozlúčené 17. decembra 1943. Štátne zastupiteľstvo podalo odvolanie 22. januára 1943.[43] Z dôvodu viacerých odročených pojednávaní Hlavný súd vo veci rozhodol až 22. januára 1946. Súd potvrdil rozhodnutie prvostupňového súdu. Zaujímavou je skutočnosť, že uvedené odvolanie je dochované aj vo fonde Hlavného štátneho zastupiteľstva v SNA.

Ďalšou zaujímavosťou je účasť štátnych zástupcov na sporoch začatých pred prijatím zákona č. 41/1943 Sl. z., keďže podľa prechodného ustanovenia upraveného v článku VII. zákona sa mali žaloby podané pred účinnosťou zákona pojednávať podľa dovtedy platných právnych predpisov. Zákon síce aj predtým dovoľoval štátnym zástupcom účasť na pojednávaní, avšak napríklad štátne zastupiteľstvo Banská Bystrica túto možnosť nevyužívalo. O to zaujímavejšia je prítomnosť štátneho zástupcu na pojednávaní 16.4.1943, teda deň po prijatí zákona.[44] Žaloba v tomto spore bola pritom podaná už 12.3.1942 a na spomínanom pojednávaní bol vyhlásený rozsudok. Podobná situácia nastala vo viacerých prípadoch, kedy do prebiehajúcich sporov o rozluku začal vstupovať štátny zástupca.[45]

---

[39] Štátny archív Banská Bystrica: f. Krajský súd Banská Bystrica, k.c. 407 až 412. Spory o rozluku manželstva pred senátom.

[40] ŠABB: f. KSBB, k.c.407 až 412. Vo väčšine prípadov je postoj prokurátora vyjadrený variáciou tejto vety.

[41] ŠABB: f. KSBB, k.c.409. Spor CK 47/43.

[42] ŠABB: f. KSBB, k.c.409. Spor CK 48/43.

[43] ŠABB: f. KSBB, k.c.412. Spor CK 118/43.

[44] ŠABB: f. KSBB, k.c.408. Spor CK 18/43.

[45] Napríklad: ŠABB: f. KSBB, k.c.407. Spor CK 6/43.

doi: 10.46282/bpf.2025.45

Záver

V súčasnosti platí, že do konania o rozvod manželstva môže prokurátor vstúpiť len v prípade, ak je s konaním o rozvod manželstva spojené konanie o úpravu pomerov manželov k ich maloletým deťom na čas po rozvode.[46] Hlavným dôvodom danej úpravy je rešpektovanie autonómie vôle manželov.[47] Uvedené korešponduje s moderným vnímaním manželského zväzku.[48] Pre takéto vnímanie manželského zväzku je charakteristická vysoká prioritizácia záujmov manželov.

Opakom takéhoto prístupu bol zákon č. 41/1943 Sl.z. a nadväzujúca právna úprava. Hlavným cieľom zákona bolo zabezpečiť čo najvyššiu mieru ochrany manželského zväzku ako spoločensky významného inštitútu s výrazným etickým rozmerom, ktorý je zákonodarca povinný mať neustále na zreteli. Pre elity štátu bolo podstatné najmä odstránenie formalizmu a ľahkovážnych rozlúk, ktoré narúšali morálne smerovanie národa. Hlavným prostriedkom tohto boja malo byť posilnenie pozície štátneho zastupiteľstva a nadväzujúca právna úprava, ktorá prikazovala štátnym zástupcom podávať správy o sporoch, v ktorých sa proti rozluke manželstva rozhodli nepodať odvolanie.

Účinnosť daných opatrení dobrým spôsobom dokumentujú správy jednotlivých štátnych zastupiteľstiev, posielané Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu a Ministerstvu pravosúdia. V žiadnej z týchto správ nenachádzame snahu nadriadených orgánov korigovať postup krajského štátneho zastupiteľstva. Z procesu kontroly sa stala formalita zahŕňajúca dookola opakujúce sa formuly. Podobne aj na úrovni Krajského súdu Banská Bystrica možno badať relatívne formálny prístup štátneho zastupiteľstva k rozlukovým sporom. Malý počet odvolaní v spojitosti s pasívnym prístupom na pojednávaniach naznačuje, že ideologicky podmienené zákonodarstvo je účinné len v prípade, ak má za sebou funkčný donucovací aparát, ktorý dohliada na jeho dodržiavanie. Relatívna nezávislosť súdnej moci, spôsobená kontinuitou súdnych orgánov z 1.ČSR[49] v spojení s komplikovanou politickou situáciou v rokoch 1944-1945, zabránila efektívnemu výkonu novelizovaných ustanovení.

---

[46] § 13 zákona č. 161/2015 Z.z., Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.

[47] SMYČKOVÁ, Romana, ŠTEVČEK, Marek, LÖWY, Alexandra, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. Civilný mimosporový poriadok. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024, s. 108, marg. č. 2.

[48] GROSSI, Renata. Love and Marriage. In *Looking for Love in the Legal Discourse of Marriage*, 17–38. ANU Press, 2014. s. 12. [online]. [cit. 2025-20-9]
Dostupné na: http://www.jstor.org/stable/j.ctt13www3x.5.

[49] GÁBRIŠ, Tomáš. Súdnictvo v období prvej Slovenskej republiky (1919-1945). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. XXVI: 2008, s. 5.

doi: 10.46282/bpf.2025.45

Zoznam použitej literatúry

Právne predpisy

1. Zákon č. 161/2015 Z.z., Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov.
2. Zákon č. 41/1943 Sl.z., ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok.
3. Ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. o ústave Slovenskej republiky.

Monografie, články v zborníkoch a periodickej literatúre

1. BIANCHI, Leonard. *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848-1945*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1973, 2., 1918-1945.
2. GÁBRIŠ, Tomáš. Súdnictvo v období prvej Slovenskej republiky (1919-1945). *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. XXVI: 2008.
3. GROSSI, Renata. Love and Marriage. In *Looking for Love in the Legal Discourse of Marriage*, 17–38. In ANU Press, 2014 [online]. [cit. 2025-20-9].
4. MIČURA, Martin. Správa o XX riadnom valnom zhromaždení Právnickej jednoty v Bratislave, konanom dňa 6. apríla 1943. In *Právny obzor*, Roč. 26, č. 7 (1943).
5. MIČURA, Martin. Účasť štátneho zástupcu na sporoch vo veciach občianskych. In *Právny obzor*, Roč. 24, č. 8-9 (1941).
6. Návrh zákona Martina Sokola a spoločníkov na vydanie zákona, ktorým sa mení Občiansky sporový poriadok a dôvodová správa k zákonu. In Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online]. [cit. 2025-20-9].
7. PIHLAJAMÄKI, Heikki, Marcus DUBBER, Mark GODFREY, eds. *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press, 2018. ISBN: 978-0-19-878522.
8. SMYČKOVÁ, Romana, ŠTEVČEK, Marek, LÖWY, Alexandra, TOMAŠOVIČ, Marek a kol. *Civilný mimosporový poriadok.* 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2024.
9. Správa o 111. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave, štvrtok 15. apríla 1943. In Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online]. [cit. 2025-20-9].
10. ČENTÉŠ, Jozef, Michal POVAŽAN a Ján ŠANTA. *Dejiny prokuratúry na Slovensku. Bratislava*: ATTICUM. 2014. ISBN 978-80-971381-5-8.
11. MOSNÝ, Peter, Ladislav HUBENÁK a Martin SKALOŠ. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. 2. dopl. vyd. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2010. Vysokoškolská učebnica Právnickej fakulty UMB. ISBN 978-80-5570006-9.

doi: 10.46282/bpf.2025.45

Archívne fondy

1. Slovenský národný archív: *f. Hlavné štátne zastupiteľstvo*, k.c. 255. *Správy štátnych zastupiteľstiev*.
2. Slovenský národný archív: *f. Hlavné štátne zastupiteľstvo,* k.c. 258. *Výkaz manželských vecí.*
3. Slovenský národný archív: *f. Hlavné štátne zastupiteľstvo*, k.c. 261. *Správy štátnych zastupiteľstiev*.
4. Štátny archív Banská Bystrica: f. *Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 407. *Spory o rozluku manželstva pred senátom (CK)*.
5. Štátny archív Banská Bystrica: f. *Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 408. *Spory o rozluku manželstva pred senátom (CK)*.
6. Štátny archív Banská Bystrica: f. *Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 409. *Spory o rozluku manželstva pred senátom (CK)*.
7. Štátny archív Banská Bystrica: f. *Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 410. *Spory o rozluku manželstva pred senátom (CK)*.
8. Štátny archív Banská Bystrica: f. *Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 411. *Spory o rozluku manželstva pred senátom (CK)*.
9. Štátny archív Banská Bystrica: f. *Krajský súd Banská Bystrica*, k.c. 412. *Spory o rozluku manželstva pred senátom (CK)*.

Kontaktné údaje

Mgr. Július Palaj
julius.palaj@flaw.uniba.sk
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.45

VŠEOBECNÉ PODMIENKY PRE DODÁVKY TOVARU MEDZI ORGANIZÁCIAMI ČLENSKÝCH ŠTÁTOV RADY VZÁJOMNEJ HOSPODÁRSKEJ POMOCI (VDP RVHP) AKO PRAMEŇ MEDZINÁRODNÉHO OBCHODNÉHO PRÁVA

GENERAL CONDITIONS FOR THE DELIVERY OF GOODS BETWEEN ORGANIZATIONS OF MEMBER STATES OF THE COUNCIL FOR MUTUAL ECONOMIC ASSISTANCE (GCD CMEA) AS A SOURCE OF INTERNATIONAL TRADE LAW

Adam Kőszeghy[1]

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami zahraničného obchodu členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (VDP RVHP), ktoré predstavovali špecifický nástroj na zjednodušenie medzinárodného obchodného styku v rámci RVHP, pričom ho boli tieto organizácie zahraničného obchodu povinné aplikovať v rámci právnych vzťahov týkajúcich sa dodávky tovaru v medzinárodnom obchodnom styku. Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru RVHP sa preto stali prameňom medzinárodného obchodného práva, avšak ani tento prameň práva sa rovnako nevyhol problematickým aspektom, týkajúcim sa jeho transformácie do právnych poriadkov členských štátov RVHP, ako aj otázkam o možnostiach odklonov od ich aplikácie v praxi medzi nimi. Pozornosť sa venuje aj fenoménu odporúčania RVHP ako aktu orgánov RVHP, v tomto prípade najmä Stálej komisie RVHP pre zahraničný obchod, ktorá v tejto forme prijímala jednotlivé VDP RVHP. Ambíciou príspevku je preto priblížiť okolnosti vedúce k prijatiu VDP RVHP, ich právnu povahu a následný vývoj spolu s ich novelizáciami v roku 1968, 1975, 1979, 1988.

Kľúčové slová: Prameň medzinárodného obchodného práva, Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru RVHP, VDP RVHP, VDP RVHP 1958, VDP RVHP 1968, Novelizácie VDP RVHP 1968

Abstract: The paper focuses on the General Conditions for the Delivery of Goods between Foreign Trade Organizations of Member States of the Council

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky. ORCID: 0009-0007-5859-455X.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

for Mutual Economic Assistance (GCD CMEA), which represented a specific tool for simplifying international trade within the CMEA, and these foreign trade organizations were obliged to apply it in legal relations concerning the supply of goods in international trade. The General Conditions for the Delivery of Goods of the CMEA thus became a source of international trade law, but even this source of law did not escape problematic aspects concerning its transformation into the legal systems of the CMEA member states, as well as questions about the possibilities of deviations from their application in practice between them. Attention is also paid to the phenomenon of CMEA recommendations as acts of CMEA bodies, in this case particularly the Permanent Committee on Foreign Trade of the CMEA, which adopted individual CMEA GCDs in this form. The aim of this paper is therefore to describe the circumstances leading to the adoption of the CMEA GCDs, their legal nature and subsequent development, together with their amendments in 1968, 1975, 1979 and 1988.

Key words: Source of International Trade Law, The General Conditions for the Delivery of Goods CMEA, GCD CMEA, GCD CMEA 1958, GCD CMEA 1968, Amendments of GCD CMEA 1968

Úvod

Do dnešných dní je druhá svetová vojna považovaná nespochybniteľne za najhorší moderný vojnový konflikt postihujúci v podstate celý svet, nevynímajúc najmä územie Európy, ktoré predstavovalo hlavné dejisko bojov medzi vojskami Osi a spojeneckými vojskami Dohody. Tento vojnový konflikt znamenal pre spoločenské, politické a ekonomické usporiadanie Európy prakticky reštart, a to prevažne z hľadiska potreby povojnovej obnovy zničených území postihnutých bojmi a s tým spojenými rozsiahlymi ekonomickými a sociálnymi opatreniami. Pozícia Československa nebola výnimkou, keďže cez jeho územie prechádzal bojový front a počas tohto vojnového konfliktu bola časť územia pod okupáciou nacistického Nemecka. Prirodzenou ambíciou domácej politickej reprezentácie po roku 1945 preto bola obnova Československa, najmä po sociálnej a ekonomickej stránke. Skvelou príležitosťou na realizáciu hospodárskej obnovy Československa bol americký program európskej obnovy (European Recovery Program) známejší pod názvom Marshallov plán, a to vzhľadom na to, že v prvom roku po skončení druhej svetovej vojny 81,5 % československého exportu smerovalo práve na západné trhy.[2] Napokon však k pristúpeniu Československa k Marshallovmu plánu nedošlo.

[2] KLUBERT, Tomáš: 9. júl 1947 – Marshallov plán. In Ústav pamäti národa. Dostupné na internete: https://www.upn.gov.sk/sk/9-jul-1947---marshallov-plan/. [cit. 2025-09-10].

doi: 10.46282/bpf.2025.46

Pôvodne zamýšľaná účasť československej delegácie na parížskej konferencii bola odvolaná v júli 1947 na základe enormného nátlaku zo strany Sovietskeho zväzu.[3] Za týmto tlakom bol strach Moskvy: tá totiž bola proti myšlienke koordinovaného multilaterálneho programu pomoci, ktorý považovala za ohrozenie sovietskej politickej a ekonomickej pozície vo východnej Európe.[4] Československo sa naviac zaviazalo k zvýšeniu objemu československo-sovietskej obchodnej výmeny.[5] Tento krok zároveň predznamenal ďalšiu (negatívnu) dynamiku v československo-sovietskych vzťahoch založených na mocenskom vplyve Sovietskeho zväzu prenikajúcom do všetkých sfér fungovania štátu.

Udalosti februárového prevratu 1948 boli ďalším míľnikom na ceste k podradeniu sa hospodárskym a politickým záujmom Sovietskeho zväzu, pričom prispeli k zjavnému urýchleniu izolácie Československa voči západným obchodným partnerom, ktorí viac či menej oprávnene pociťovali neistotu pri myšlienke rozvíjania obchodných vzťahov s Československom.[6] Zahraničný obchod so Západom v roku 1948 však stále predstavoval 49 % z celkového objemu zahraničného obchodu štátov sovietskeho bloku.[7] Stav československej ekonomiky sa dostal z viacerých príčin v prvej polovici 1948 do kritickej situácie, pričom jedným z riešení mimo iné malo byť aj posilnenie hospodárskych vzťahov so štátmi sovietskeho bloku. Tieto vzťahy sa mali realizovať na báze ročných obchodných (hospodárskych) dohôd s perspektívou dlhodobosti, pričom došlo k výraznému nárastu obratu zahraničného obchodu s týmito štátmi. Po sovietskom odmietnutí Marshallovho plánu bol totiž spustený takzvaný Molotovov plán – podpísanie série bilaterálnych obchodných dohôd medzi Sovietskym zväzom a štátmi východnej Európy.[8] To znamenalo začiatok procesov, ktoré viedli neskôr k založeniu RVHP v roku 1949.

---

[3] Pozri bližšie KAPLAN, Karel: Československo v RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995, s. 14 – 20.

[4] ROBERTS, Geoffrey: Moscow and the Marshall Plan: Ideology and the Onset of the Cold War, 1947. In: Europe-Asia Studies, Vol. 46, No. 8 (1994), p. 1371; STEINER, André: The Council of Mutual Economic Assistance – An Example of Failed Economic Integration? In: Geschichte und Gesellschaft, Vol. 39, No. 2 (2013), s. 241. DOI: https://doi.org/10.13109/gege.2013.39.2.240.

[5] KLUBERT, Tomáš: 9. júl 1947 – Marshallov plán. In Ústav pamäti národa. Dostupné na internete: https://www.upn.gov.sk/sk/9-jul-1947---marshallov-plan/. [cit. 2025-09-10].

[6] KAPLAN, Karel: Československo v RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995, s. 22 – 23.

[7] GODARD, Simon: The Council for Mutual Economic Assistance and the failed Coordination of Planning in the Socialist Bloc in the 1960s. In: CHRISTIAN, Michel – KOTT, Sandrine – MATĚJKA, Ondřej (eds.): Planning in Cold War Europe. Competition, Cooperation, Circulations (1950s–1970s). Berlin: De Gruyter, 2018, s. 192. DOI: https://doi.org/10.1515/9783110534696-010.

[8] ROBERTS, Geoffrey: Moscow and the Marshall Plan: Ideology and the Onset of the Cold War, 1947. In: Europe-Asia Studies, Vol. 46, No. 8 (1994), p. 1383; THOMAS, C. J.: The Comecon: catalyst for economic cooperation in Eastern Europe. In: The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, Vol. 9, No. 3 (1976), s. 318.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

Štát	Vývoz		Dovoz	
	1947	**1948**	**1947**	**1948**
ZSSR	201	865	280	804
Poľsko	69	381	100	292
Maďarsko	115	160	82	153
Rumunsko	56	171	35	197
Bulharsko	91	112	129	79

Tabuľka č. 1
Zahraničný obchod Československej republiky v mil. Kčs[9]

Čoraz väčšmi sa začala v sovietskom bloku skloňovať aj otázka vytvorenia formy užšej hospodárskej spolupráce v podobe medzinárodnej inštitúcie na čele so Sovietskym zväzom. Táto idea bola spočiatku Sovietskym zväzom odmietnutá ako narušujúca štátnu suverenitu a zneužiteľná „imperialistami", naviac prípadné požiadavky v politickej a hospodárskej oblasti dokázal Sovietsky zväz direktívne diktovať z pozície najmocnejšieho štátu sovietskeho bloku.[10] Zo sovietskeho uhla pohľadu prichádzal do úvahy skôr zaužívaný systém spolupráce formou dlhodobých hospodárskych zmlúv, ktorými dokázali poľahky prispôsobovať a ovplyvňovať zloženie ekonomiky jednotlivých štátov sovietskeho bloku určovaním zloženia a rozsahu ich vývozu a dovozu. K zmene prišlo až na prelome roku 1948/1949, a to na podklade rastúceho dopytu po sovietskom dovoze zo strany štátov sovietskeho bloku a politickej motivácie formulovanej Stalinom: hospodárskej izolácie Spojených štátov amerických v Európe.[11] Základom pre podobu novej organizácie pre hospodársku spoluprácu bol sovietsko-rumunsky návrh spočívajúci v koordinácii spolupráce medzi jednotlivými štátmi až s následnou sovietskou ingerenciou, čo malo výrazne posilňovať privilegovanú pozíciu Sovietskeho zväzu.[12] Spolupráca sa mala sústrediť najmä na dve hlavné oblasti: zahraničný obchod (importné a exportné dohody) a zladenie (koordinácia) hospodárskych plánov jednotlivých štátov, pričom sa k ním neskôr pri vzniku RVHP a konštituovaní jej úloh pridal aj multilaterálny clearing.[13]

K rozhodnutiu o faktickom vzniku Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) prišlo v rámci hospodárskej porady zástupcov Sovietskeho zväzu (Viačeslav

[9] KAPLAN, Karel: Československo v RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995, s. 24.
[10] Tamže, s. 33, 35.
[11] Tamže, s. 35.
[12] Tamže, s. 35.
[13] Tamže, s. 36, 38.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

Michajlovič Molotov, Anastáz Ivanovič Mikojan), Bulharska (Vasil Kolarov, Kolev Terpešov), Československa (Rudolf Slánský, Antonín Gregor), Maďarska (Ernő Gerő, Mihály Farkas), Poľska (Hilary Minc, Eugeniusz Szyr) a Rumunska (Gheorghe Gheorghiu-Dej, Vasil Luka) v dňoch 5. – 8. januára 1949 v Moskve, pričom jej vznik bol oznámený až o takmer tri týždne (25. januára 1949).[14] Následne sa k ním na základe výzvy pridalo aj Albánsko. Existencia RVHP však bola skôr zatiaľ formálnou záležitosťou, keďže ani po jej vzniku neboli spočiatku vyriešené základné otázky jej fungovania a vnútorného usporiadania. Jej orgánmi malo byť Byro (každý štát mal v ňom 1 zástupcu, pričom sa v ňom postupne vytvoril vlastný aparát a systém poradcov) a vrcholný orgán v podobe Rady (skladajúcej sa z vládnych delegácii zložených na základe prerokúvaných otázok, na čele s podpredsedom vlády alebo ministrom plánovania) so štvrťročnou periodicitou zasadania.[15] Pozoruhodnou skutočnosťou je teda fakt, že RVHP počas prvých desiatich rokov svojej existencie nemala upravenú svoju inštitucionálnu bázu v rámci akéhokoľvek právneho dokumentu – a to až do prijatia Štatútu RVHP v decembri 1959, s platnosťou od 13. apríla 1960 (vyhláška ministra zahraničných vecí č. 115/1960 Zb. o Štatúte Rady vzájomnej hospodárskej pomoci a Dohovore o právnej spôsobilosti, výsadách a imunitách Rady vzájomnej hospodárskej pomoci zo dňa 22. júna 1960).[16]

RVHP sa mala profilovať ako istý „východný protipól" k Marshallovmu plánu,[17] avšak tento predpoklad sa rozhodne nepotvrdil, a to z viacerých dôvodov. Členské štáty RVHP neboli na rovnakom stupni ekonomického vývoja, agrárne ekonomiky výrazne prevažovali nad priemyselnými ekonomikami (Československo a Sovietsky zväz), čo v zásade znemožňovalo účelnú a cielenú hospodársku spoluprácu medzi nimi. Úloha Československa ako vyspelého štátu sa preto prakticky okamžite transformovala z pozície hospodárskej spolupráce do pozície „záchrancu" menej vyspelých štátov. Zásadným nedostatkom bola neschopnosť Sovietskeho zväzu zaujať „vedúcu úlohu" v hospodárskej spolupráci s menej vyspelými členskými štátmi, ba priam naopak „hospodárska spolupráca" v rámci RVHP mala byť podriadená výlučným záujmom

[14] Pozri KAPLAN, Karel: Československo v RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995, s. 40; KLUBERT, Tomáš: 25. január 1949. Vznik Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. In Ústav pamäti národa. Dostupné na internete: https://www.upn.sk/sk/25-januar-1949-vznik-rady-vzajomnej-hospodarskej-pomoci/. [cit. 2025-09-10].

[15] KAPLAN, Karel: Československo v RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995, s. 41.

[16] THOMAS, C. J.: The Comecon: catalyst for economic cooperation in Eastern Europe. In: The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, Vol. 9, No. 3 (1976), s. 319.

[17] GODARD, Simon: The Council for Mutual Economic Assistance and the failed Coordination of Planning in the Socialist Bloc in the 1960s. In: CHRISTIAN, Michel – KOTT, Sandrine – MATĚJKA, Ondřej (eds.): Planning in Cold War Europe. Competition, Cooperation, Circulations (1950s–1970s). Berlin: De Gruyter, 2018, s. 191. DOI: https://doi.org/10.1515/9783110534696-010.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

ZSSR.[18] Táto skutočnosť predznamenala či skôr „poznamenala" osud RVHP na ďalších viac ako 40 rokov.

Štát	**Účasť ako pozorovateľ od roku**	**Členom od roku**
Albánsko		1949
Bulharsko		1949
Československo		1949
Maďarsko		1949
Poľsko		1949
Rumunsko		1949
ZSSR		1949
NDR		1950
Mongolsko	1958	1962
Vietnam	1958	1978
Kuba	1965	1972
Čína	1956 – 1961	
KĽDR	1956	
Juhoslávia	1956 – 1958, 1966	
Laos	1976	
Angola	1976	
Etiópia	1976	

Tabuľka č. 2
Prehľad členských štátov RVHP v rokoch 1949 – 1991[19]

Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru RVHP (1958)

Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru (alebo všeobecné obchodné podmienky) predstavovali vývojové štádium lex mercatoria, pričom ich vznik možno datovať do polovice 19. storočia. Ich vznik bol podmienený prudkým rozvojom medzinárodného obchodu, najmä pod vplyvom priemyselnej revolúcie a oživenia jednotlivých ekonomík, a na druhej strane potrebou vyriešenia problému mnohosti častokrát protichodných národných úprav, ktoré tvorili výraznú prekážku vo voľnosti

[18] KAPLAN, Karel: Československo v RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995, s. 42 – 44. Porovnaj k tomu MITOVA, Mirena: The International Fair of Plovdiv in Bulgarian-Czechoslovak trade relations in the middle of the 40s and in the 50s of the XX century according to Bulgarian documents. In: Historický časopis, Vol. 71, No. 5, p. 857. DOI: https://doi.org/10.31577/histcaso.2023.71.5.5.

[19] KAPLAN, Karel: Československo v RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995, s. 44.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

medzinárodného obchodného styku.[20] Podoba týchto všeobecných podmienok bola do veľkej miery ovplyvnená činnosťou veľkých korporácii, zväzov či neutrálnych združení obchodníkov, ktoré si pre zjednodušenie medzinárodného obchodu vytvárali vlastné všeobecné podmienky prispôsobené práve pre určité odvetvie ekonomiky.[21] Počiatočné výhody spočívajúce najmä v zľavení distribúcie tovaru, možnosť posúdenia a rozvrhnutia niektorých rizík, zmenšenia rizika vzniku prípadných zbytočných sporov vyplývajúcich z nepresnej formulácie obsahu zmlúv, však na podklade ich rozšíreného používania čoskoro vystriedala obava zo vzniku adhéznych, jednostranne formulovaných nevýhodných podmienok.[22] Napriek uvedenému si však koncept všeobecných (obchodných) podmienok zachoval svoju pozíciu ako dôležitý nástroj lex mercatoria a prispel k ďalšiemu rozvoju medzinárodného obchodného styku, a to aj smerom k vzniku Všeobecných podmienok pre dodávky tovaru RVHP. Nemožno však opomenúť skutočnosť, že tieto sa odlišovali svojim právnym charakterom, ktorý na rozdiel od platných dodacích podmienok používaných v medzinárodnom obchodnom styku,[23] spočíval v ich dojednaní členskými štátmi RVHP vo forme medzinárodnej zmluvy, a teda ich záväznosť vyplývala z medzinárodného práva vo vzťahu ku každému členskému štátu.[24] V skutočnosti tak došlo k silnejšej unifikácii medzinárodného obchodného práva ako v prípade porovnateľných západných snáh vo forme štandardných podmienok a vzorových zmlúv.[25]

Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami pre zahraničný obchod členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (VDP RVHP) predstavovali špecifický druh všeobecných podmienok, ktoré sa aplikovali výlučne na

[20] KÖSZEGHY, Adam: Právo medzinárodného obchodu (Od pojmu ius gentium až k súčasnému právu medzinárodného obchodu). In: Historia et theoria iuris, Roč. 16, č. 2 (2024), s. 47.

[21] MALACKA, Michal: General commercial terms and standard-form contracts in international business relations. In: Bratislava Law Review, Vol. 2, No. 2 (2018), p. 34. DOI: https://doi.org/10.46282/blr.2018.2.2.102.

[22] ROZEHNALOVÁ, Naděžda: Transnacionální právo mezinárodního obchodu. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 18.

[23] Príkladom mohli byť napríklad všeobecné podmienky pre dodávky tovaru Európskej hospodárskej komory (EHK) OSN, ktoré boli súhrnom typických zmluvných klauzúl obvykle sa vyskytujúcich v obchodnom styku s určitým tovarom; z tohto dôvodu mali dispozitívnu povahu a slúžili iba ako pomôcka pre zmluvné strany, ktoré mali úplnú zmluvnú voľnosť prijať ich bez zmien, so zmenami alebo ich odmietnuť v celom znení. BYSTRICKÝ, Rudolf a kolektív: Právo mezinárodního obchodu. Praha: Svoboda, 1967, s. 171.

[24] CÚTH, Juraj a kol.: Medzinárodné obchodné právo. Bratislava: Obzor, 1983, s. 98.

[25] HOYA, Thomas W.: The Comecon General Conditions – A Socialist Unification of International Trade Law. In: Columbia Law Review, Vol. 70, No. 2 (1970), p. 253; BERMAN, Harold J.: Unification of Contract Clauses in Trade between Member-Countries of the Council for Mutual Economic Aid. In: The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 7, No. 4 (1958), p. 659. DOI: https://doi.org/10.1093/iclqaj/7.4.659.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

medzinárodný obchodný styk medzi členskými štátmi RVHP – ich organizáciami pre zahraničný obchod.[26] Impulzom pre ich vytvorenie bola snaha o zjednodušenie obchodného styku medzi členskými štátmi RVHP (socialistického bloku), a to unifikáciou dovtedy používaných rámcových podmienok pre dodávku a odber tovaru.[27] Tieto rámcové podmienky známe ako Všeobecné podmienky pre dodávku tovaru (1951) mali formu bilaterálnej dohody medzi jednotlivými členskými štátmi RVHP, a preto vytvárali významnú prekážku jednotného výkonu medzinárodného obchodného styku v rámci RVHP.[28] V praxi teda boli pracovníci jednotlivých organizácii zahraničného obchodu členských štátov RVHP nútení aplikovať v rámci medzinárodného obchodného styku RVHP sedem rôznych dokumentov, ktoré sa

[26] Tieto organizácie zahraničného obchodu mohli mať rôzne pomenovanie, funkcie ako aj právnu formu. Najzvyčajnejšia bola forma účastinnej (akciovej) spoločnosti, a to kvôli kompatibilite so zahraničnými (nesocialistickými) obchodnými partnermi. K organizácii zahraničného obchodu v rámci RVHP pozri napríklad KUDRJAŠOV, M. – POPOV, N.: Organisace a právní regulace zahraničního obchodu Maďarska. In: Zahraniční obchod, roč. 7, č. 5 (1952), s. 216 – 222; DAVIDOV, Ivan: Monopol zahraničního obchodu v Bulharské lidové republice. In: Zahraniční obchod, roč. 7, č. 10 (1952), s. 410 – 417; TUREČEK, Jaroslav: Rumunský zahraniční obchod a jeho organisace. In: Zahraniční obchod, roč. 7, č. 11 (1952), s. 457 – 461; RAMZAJCEV, D.: Právní úprava zahraničně-obchodních operací v SSSR. In: Zahraniční obchod, roč. IX, č. 4 (1954), s. 141 – 148; RAMZAJCEV, D.: Právní postavení všezvazových podniků zahraničního obchodu. In: Zahraniční obchod, roč. IX, č. 10 (1954), s. 408 – 412; SCHUBERT, František: Zahraniční obchod Albánské lidové republiky. In: Zahraniční obchod, roč. X, č. 9 (1955), s. 339; OSIK, Albert: Právní organisace polských podniků zahraničního obchodu. In: Zahraniční obchod, Zvláštní číslo věnované Polské lidové republice (1959), s. 55 – 57; SINGER, Erik: Právo v zahraničním obchodu. Druhé, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Orbis, 1966, s. 55 – 56; SMIRNOV, A. M. – LJUBIMOV, N. N. a kol.: Zahraniční obchod SSSR. Praha: Orbis, 1956, s. 78 – 82; LIBÁNSKÝ, Václav: Účast sovětských hospodářských organizací v mezinárodních hospodářských vztazích. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 23, č. 3 (1978), s. 1 – 5. Vo vzťahu k Československu jestvovali spočiatku výsadné spoločnosti pre zahraničný obchod vo forme účastinnej (akciovej) spoločnosti, neskôr po roku 1953 prišiel na „scénu" podnik zahraničného obchodu ako forma právnickej osoby sui generis. Pozri SOUČKOVÁ, Vilma: Prvé společnosti pro zahraniční obchod. In: Zahraniční obchod, roč. III, č. 16-17 (1948), s. 449 – 450; MARKUS, Karel: Do nového roku s novou organisací zahraničního obchodu. In: Zahraniční obchod, roč. IV, č. 1 (1949), s. 1 – 3; NYKRYN, Jaroslav – HEŘMAN, Karel – KETTNER, Milan: Realizace v zahraničním obchodě. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1965, s. 76 – 90; MARTINCOVÁ, Lenka: Formovanie podnikov zahraničného obchodu v Československu v rokoch 1948 – 1953. In: Historický časopis, Roč. 73, č. 1 (2025), s. 147 – 174. DOI: https://doi.org/10.31577/histcaso.2025.73.1.6; KÖSZEGHY, Adam: Podnik zahraničného obchodu ako forma právnickej osoby v medzinárodnom obchode. In: Historia et theoria iuris, Roč. 12, č. 1 (2020), s. 32 – 50; HALLON, Ľudovít: Prakticky trhové spoločnosti aj v dobe totality. In: Hospodárske noviny – HNonline.sk. Dostupné na internete: https://hnonline.sk/prakticke-hn/143210-prakticky-trhove-spolocnosti-aj-v-dobe-totality. [cit.2025-09-10].

[27] NYKRYN, Jaroslav a kol.: Obchodní operace v československém zahraničním obchodu. Praha: Orbis, 1958, s. 695.

[28] Tamže, s. 695.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

mohli do istej miery líšiť.[29] K zjednoteniu v oblasti všeobecných podmienok pre dodávky tovaru prišlo s účinnosťou od 1. januára 1958 prijatím nových Všeobecných podmienok pre dodávky tovaru RVHP 1958 (VDP RVHP 1958), ktoré boli záväzné pre všetky členské štáty RVHP. Z hľadiska delenia na základe druhu právnej normy v medzinárodnom obchodnom styku išlo o priamu normu, priamo upravujúcu právne vzťahy medzi obchodnými partnermi.[30] Predstavovali tak prvý úspešný krok na ceste k odstráneniu rozdielnosti vnútroštátnych právnych poriadkov socialistických štátov v rámci hospodárskeho a obchodného styku.[31] Na báze prepracovaných bilaterálnych Všeobecných podmienok pre dodávku tovaru (1951) však naďalej pokračoval medzinárodný obchodný styk s mimoeurópskymi socialistickými štátmi, pričom k ich nahradeniu alebo novelizácii dochádzalo prijatím osobitných protokolov ministerstvami zahraničného obchodu oboch štátov.[32] Počas platnosti a účinnosti VDP RVHP 1958 bolo takýchto bilaterálnych dohôd uzatvorených / platných celkovo päť, a to s Vietnamskou demokratickou republikou (uzatvorená 10. augusta 1955 s účinnosťou od 10. augusta 1955), Mongolskou ľudovou republikou (uzatvorená 5. septembra 1961 s účinnosťou od 1. októbra 1961), Čínskou ľudovou republikou (uzatvorená 20. septembra 1961 s účinnosťou od 20. septembra 1961), Kórejskou ľudovodemokratickou republikou (uzatvorená 27. novembra 1962 s účinnosťou od 1. januára 1963), Kubánskou republikou (uzatvorená 23. februára 1963 s účinnosťou od 23. februára 1963).[33]

Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru RVHP 1958 boli prijaté vo forme odporúčania Stálej komisie pre zahraničný obchod RVHP, ktorého aplikáciu boli následne povinné členské štáty oznámiť, pričom sa na základe ich súhlasu s obsahom odporúčania zároveň prijal názor o vzniku medzinárodnoprávneho záväzku členských štátov zabezpečiť aplikáciu VDP RVHP na právne vzťahy v medzinárodnom obchodnom styku RVHP.[34] V čase prijatia VDP RVHP 1958, však

[29] Všeobecné podmienky 1951 neboli záväzné a mali právnu povahu len odporúčania, a preto sa zmluvné strany mohli odchýliť od niektorých ich ustanovení. Pozri IŠČENKO, A. – ZACEPIN, B.: „Všeobecné podmínky RVHP 1958" – dokument velkého významu. In: Zahraniční obchod, roč. XI, č. 4 (1959), s. 27.

[30] CÚTH, Juraj a kol.: Medzinárodné obchodné právo. Bratislava: Obzor, 1983, s. 13.

[31] KALENSKÝ, Pavel: Ke koncepci právní úpravy zbožních vztahů mezi podniky pro zahraniční obchod členských států RVHP. In: Studie z mezinárodního práva, roč. 11 (1966), s. 109; KALENSKÝ, Pavel: Obligační statut kupní smlouvy v mezinárodním obchodním styku. Praha: Československá akademie věd, 1960, s. 65.

[32] SINGER, Erik: Právo v zahraničním obchodu. Praha: Orbis, 1960, s. 89; KALENSKÝ, Pavel: Ke koncepci právní úpravy zbožních vztahů mezi podniky pro zahraniční obchod členských států RVHP. In: Studie z mezinárodního práva, roč. 11 (1966), s. 110 – 111.

[33] HORN, Josef: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží, montáž a servis se socialistickými státy. Praha: Československá obchodní komora, 1967, s. 82 – 150.

[34] BYSTRICKÝ, Rudolf a kol.: Právo mezinárodního obchodu. Praha: Svoboda, 1967, s. 180.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

bohužiaľ, absentovala akákoľvek relevantná právna úprava vnútorného usporiadania RVHP, a teda aj odporúčaní RVHP. K takejto úprave došlo až spätne prijatím Štatútu RVHP v 1959 (1960). Prijímanie odporúčaní RVHP sa malo zakladať na zásade jednomyseľnej zainteresovanosti členských štátov RVHP, a teda každý štát mohol ako aj nemusel participovať na prijímaní daného odporúčania.[35] Treba uviesť, že o právnej povahe VDP RVHP 1958 prebehla toho času aj diskusia na stránkach Právního zpravodaje čs. zahraničního obchodu.[36] V doktríne panovali vo vzťahu k odporúčaniu dva rozdielne pohľady, a to z hľadiska momentu vzniku záväznosti tohto odporúčania pre členské štáty (prijatie odporúčania v rámci rokovania orgánu RVHP zástupcom členského štátu verzus vyjadrenie súhlasu s obsahom odporúčania príslušným ústavným orgánom – napr. vládou).[37] Realizácia tohto medzinárodnoprávneho

[35] K právnej povahe a komparácii rozhodnutí RVHP a odporúčaní RVHP pozri viac VELÍŠKOVÁ, Marta: K některým otázkám právní povahy doporučení a rozhodnutí Rady vzájemné pomoci. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. X, č. 3 (1966), s. 247 – 249. Porovnaj aj ČEPELKA, Čestmír: K otázce právní povahy doporučení RVHP. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. XI, č. 1 (1967), s. 37 – 42; GALLO, Vladimír: O právnej podstate doporučení Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 10, č. 1 (1965), s. 10 – 11.

[36] Diskusia vznikla na základe doktrinálnych názorov prof. Rudolfa Bystrického na právnu povahu VDP RVHP v jeho diele (učebnici) o základoch medzinárodného práva súkromného. Pozri BYSTRICKÝ, Rudolf: Základy mezinárodního práva soukromého. Praha: Orbis, 1958, s. 291. K reakcii naň porovnaj JIČINSKÝ, Bohumil: K otázce právní povahy Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi pro zahraniční obchod členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Všeobecné podmínky RVHP 1958) a jejich vnitrostátní závaznosti. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, Roč. 5, č. 1 (1959), s. 3 – 7; a nadväzujúcu odpoveď BYSTRICKÝ, Rudolf: K otázce právní povahy Všeobecných podmínek pro dodávky zboží RVHP (VP – RVHP). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, Roč. 5, č. 4 (1959), s. 2 – 7. Porovnaj aj LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 2 (1958), s. 3 – 5; KALENSKÝ, Pavel: Ke koncepci právní úpravy zbožních vztahů mezi podniky pro zahraniční obchod členských států RVHP. In: Studie z mezinárodního práva, roč. 11 (1966), s. 123; KANDA, Antonín: Současná právní úprava dodávky zboží mezi organizacemi členských států RVHP a perspektivy jejího dalšího zdokonalování. In: Právník, roč. 111, č. 12 (1972), s. 1109 – 1110; KESELÝ, Vojtech: Právne akty medzinárodných ekonomických organizácií členských krajín RVHP. In: Právník, roč. 127, č. 12 (1988), s. 1123 – 1126; BERMAN, Harold J.: Unification of Contract Clauses in Trade between Member-Countries of the Council for Mutual Economic Aid. In: The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 7, No. 4 (1958), p. 660. DOI: https://doi.org/10.1093/iclqaj/7.4.659.

[37] BYSTRICKÝ, Rudolf a kol.: Právo mezinárodního obchodu. Praha: Svoboda, 1967, s. 112; KALENSKÝ, Pavel: Rada vzájemné hospodářské pomoci a mezinárodní právo. In: Právni zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 5 (1962), s. 51; TÓTH, Ľudovít: Právo v zahraničnom obchode. Bratislava: Vysoká škola ekonomická v Bratislave, 1975, s. 149; HRIVNÁK, Jaroslav: Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. In: Právny obzor, Roč. 54, č. 1 (1971), s. 6; THOMAS, C. J.: The Comecon: catalyst for economic cooperation in Eastern Europe. In: The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, Vol. 9, No. 3 (1976), s. 327; KALENSKÝ, Pavel: Ke koncepci právní úpravy zbožních vztahů mezi

doi: 10.46282/bpf.2025.46

záväzku bola ponechaná v medziach vnútroštátneho zákonodarstva každého členského štátu RVHP, a preto forma zabezpečenia tejto aplikácie mohla spočívať napr. vo vydaní osobitného zákonného alebo iného právneho predpisu, či vydaní správneho aktu a pod.[38]

V prípade Všeobecných podmienok pre dodávky tovaru RVHP 1958 nedošlo ani k ich schváleniu Národným zhromaždením, ani k ratifikácii prezidentom republiky, a teda ani k publikácii v Zbierke zákonov Československej republiky. Ako sa teda Československo vysporiadalo so svojim medzinárodnoprávnym záväzkom zabezpečiť aplikáciu VDP RVHP 1958 na právne vzťahy v medzinárodnom obchodnom styku medzi organizáciami zahraničného obchodu členských štátov RVHP? Aplikácia Všeobecných podmienok pre dodávky tovaru RVHP 1958 bola zabezpečená prostredníctvom hromadného príkazu ministerstva zahraničného obchodu č. 1/1958 zo dňa 15. januára 1958, ktorým bola vydaná „Smernica o používaní Všeobecných podmienok RVHP 1958" a tým uložená všetkým československým organizáciám zahraničného obchodu povinnosť uzatvárať zmluvy o dodávkach tovaru s podnikmi zahraničného obchodu členských štátov RVHP, a to prirodzene podľa VDP RVHP 1958, na ktoré boli všetky československé podniky zahraničného obchodu povinné naviac osobitne odkázať prostredníctvom inkorporovanej zmluvnej doložky.[39] Vyskytol sa však aj odlišný názor, ktorý aplikáciu VDP RVHP 1958 spájal s vydaním iného podzákonného predpisu, avšak s rovnakým obsahom.[40] Uvedený transformačný postup však nebol ojedinelým problémom výlučne Československa, ale bohužiaľ tento jav jestvoval v rámci celej RVHP a bol predmetom širokej kritiky, a preto československá delegácia pri prácach na novelizácii VDP RVHP žiadala zosúladenie transformácie s ústavným poriadkom.[41]

---

podniky pro zahraniční obchod členských států RVHP. In: Studie z mezinárodního práva, roč. 11 (1966), s. 125 – 129; KALENSKÝ, Pavel – KUNZ, Otto – WAGNER, Alois: Rada vzájemné hospodářské pomoci. Základní právní problémy. Praha: Academia, 1978, s. 172 – 173.

[38] BYSTRICKÝ, Rudolf a kol.: Právo mezinárodního obchodu. Praha: Svoboda, 1967, s. 180; LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 2 (1958), s. 4 – 5.

[39] JIČINSKÝ, Bohumil: K otázce právní povahy Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi pro zahraniční obchod členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Všeobecné podmínky RVHP 1958) a jejich vnitrostátní závaznosti. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, Roč. 5, č. 1 (1959), s. 6; SINGER, Erik. Právo v zahraničním obchodu. Praha: Orbis, 1960, s. 88.

[40] Týmto podzákonným predpisom mal byť výnos ministra zahraničného obchodu č. 85/1958, pričom mal mať rovnaké účinky ako vyššie uvedený hromadný príkaz ministerstva zahraničného obchodu. Porovnaj HRIVNÁK, Jaroslav: Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. In: Právny obzor, Roč. 54, č. 1 (1971), s. 5 – 6.

[41] Pozri najmä bod 2 referátu o potrebe revízie VDP RVHP 1958. Pozri DOSTRAŠIL, Karel: Zhodnocení Všeobecných dodacích podmínek RVHP 1968. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, Zvláštní číslo, Leden (1970), s. 6.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

Z hľadiska systematiky Všeobecných podmienok pre dodávky tovaru RVHP 1958, tieto obsahovali celkom preambulu a 74 paragrafov, ktoré mali upraviť jednotlivé otázky vznikajúce pri realizovaní dodávky tovaru ako spôsob uzatvárania zmluvy, dodacie podmienky a lehoty, akosť a množstvo tovaru, balenie a označovanie tovaru, technickú dokumentáciu, previerku akosti tovaru, záruku, spôsob odoslania, spôsob úhrady, okolnosti vylučujúce zodpovednosť, reklamáciu akosti a množstva, sankcie, arbitráž a na záver všeobecné ustanovenia. Prekvapivo však absentovala akákoľvek právna úprava premlčania, a preto sa aplikovali národné (partikulárne) úpravy premlčania, čo nebolo úplne v súzvuku s prvotným účelom zjednocovania práva formou VDP RVHP 1958.[42] Podľa prvého odseku preambuly VDP RVHP 1958 sa mali všetky dodávky tovaru medzi organizáciami pre zahraničný obchod členských štátov RVHP spravovať týmito podmienkami. Pod dodávkami tovaru bolo možné identifikovať najmä kúpnu zmluvu, zámennú zmluvu, zmluvu o dielo a príkaznú zmluvu, pričom spornými boli aj tzv. kombinované zmluvy, kde bola dodávka tovaru predmetom len časti zmluvy.[43] Druhý odsek preambuly VDP RVHP 1958 uvádzal skutočnosti, ktoré umožňovali zmluvný odklon od konkrétnych ustanovení VDP RVHP 1958, a to v prípade špecifickosti tovaru alebo osobitosti dodávky tovaru.
Spornou sa javila otázka existencie možnosti preskúmania takéhoto odklonu ex post rozhodcovským súdom z hľadiska jeho oprávnenosti v zmysle tohto odseku VDP RVHP 1958. Československá doktrína sa väčšinovo priklonila k názoru, že skúmanie opodstatnenosti odklonu od VDP RVHP 1958 rozhodcovským súdom ex post sa na základe gramatického výkladu Preambuly VDP RVHP 1958 nevyžaduje a jednoznačne by narušilo právnu istotu subjektov uzatvárajúcich zmluvu, ktoré by takýmto výkladom dospeli do štádia, že by si prakticky neboli nikdy isté platnosťou uzatvorenej zmluvy o dodávke tovaru.[44] A preto sa pre odklon od konkrétnych ustanovení VDP RVHP 1958 nevyžadovalo naplnenie týchto dôvodov z objektívneho

[42] KALENSKÝ, Pavel: Ke koncepci právní úpravy zbožních vztahů mezi podniky pro zahraniční obchod členských států RVHP. In: Studie z mezinárodního práva, roč. 11 (1966), s. 120. V rámci novelizácie VDP RVHP v roku 1965 formou prijatia Protokolu č. 2 k VDP RVHP 1958 boli doplnené ustanovenia § 75 – 84 upravujúce premlčanie v medzinárodnom obchodnom styku. Pozri HORN, Josef: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží, montáž a servis se socialistickými státy. Praha: Československá obchodní komora, 1967, s. 77 – 78.

[43] RŮŽIČKA, Jaromír – UNGÁR, Herbert: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží mezi organisacemi pro zahraniční obchod členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Všeobecné podmínky RVHP 1958). Praha: Československá obchodní komora, 1960, s. 5; LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 2 (1958), s. 7.

[44] RŮŽIČKA, Jaromír – UNGÁR, Herbert: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží mezi organisacemi pro zahraniční obchod členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Všeobecné podmínky RVHP 1958). Praha: Československá obchodní komora, 1960, s. 6; BYSTRICKÝ, Rudolf a kol.: Právo mezinárodního obchodu. Praha: Svoboda, 1967, s. 182.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

hľadiska, ale postačovalo „len" naplnenie zo subjektívneho hľadiska konkrétnych zmluvných strán. Zodpovednosť za rozhodnutie o odklone od ustanovení VDP RVHP 1958 bola teda ponechaná na posúdení kontrahujúcich pracovníkov jednotlivých organizácii zahraničného obchodu.[45] Neskôr sa v rámci rozhodovacej činnosti Rozhodcovského súdu Československej obchodnej komory objavila aj otázka o možnosti odklonu nielen od hmotného, ako aj procesného práva obsiahnutého v VDP RVHP 1958.[46]

Názor ako odpovedať na túto otázku však nebol rozhodne v rámci členských štátov RVHP jednotný.[47] Na základe diskusie socialistických právnikov z členských štátov RVHP prevažoval názor, že VDP RVHP 1958 boli z povahy veci výslovne kogentné,[48] a preto sa zmluvné strany mohli odchýliť od týchto ustanovení iba ak a) to dané ustanovenia VDP RVHP 1958 priamo pripúšťali, b) zmluvné strany dospeli k východisku o špecifickosti tovaru alebo osobitosti dopravy a uskutočnili tento odklon zmluvne, c) predpoklady podľa bodu c) pre odklon od VDP RVHP 1958 boli splnené objektívne a bolo možné ich preukázať v rozhodcovskom konaní, d) išlo o otázku komplexne alebo vôbec neupravenú v rámci VDP RVHP 1958, a preto sa na túto otázku malo aplikovať hmotné právo predávajúceho.[49]

VDP RVHP 1958 pochopiteľne nemohli obsahovať „všetko" a myslieť tak na všetky eventuality vznikajúce v rámci medzinárodného obchodného styku. S ohľadom najmä na široký rozsah rôzneho tovaru, nebolo logicky možné dodávať ho za

[45] RŮŽIČKA, Jaromír: Třetí rok existence Všeobecných podmínek RVHP 1958. In: Zahraniční obchod, roč. XV, č. 6-7 (1960), s. 29.

[46] JIČINSKÝ, Bohumil: Některé problémy aplikace VP RVHP ve světle praxe Rozhodčího soudu Čs. obchodní komory. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 9 (1962), s. 97.

[47] Porovnaj napríklad WAGNER, Helmut: Bedeutung und Natur der allgemeinen Bedingungen des Rates für gegenseitige Wirtschaftshilfe. In: Der Aussenhandel, č. 4 (1958), s. 216 a nasl.; alebo z československého prostredia BUDNÍK, Josef: Kolisní prvky všeobecných podmínek RVHP (Poznámky k výkladu § 74 Všeobecných podmínek). In: Časopis pro mezinárodní právo , roč. VII, č. 1 (1963), s. 48.

[48] V. Kutikov uvádza, že v prípade VDP RVHP 1958 by mal platiť tzv. princíp obligatórnej aplikovateľnosti VDP RVHP ako normatívneho celku. KUTIKOV, Vladimir: Použitelné právo a autonomie vůle podle Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi zahraničního obchodu členských států Rady vzajemné hospodářské pomoci. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. IV, č. 2 (1960), s. 131. Porovnaj aj IŠČENKO, A. – ZACEPIN, B.: „Všeobecné podmínky RVHP 1958" – dokument velkého významu. In: Zahraniční obchod, roč. XI, č. 4 (1959), s. 27.

[49] RŮŽIČKA, Jaromír – UNGÁR, Herbert: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží mezi organisacemi pro zahraniční obchod členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Všeobecné podmínky RVHP 1958). Praha: Československá obchodní komora, 1960, s. 6; IŠČENKO, A. – ZACEPIN, B.: „Všeobecné podmínky RVHP 1958" – dokument velkého významu. In: Zahraniční obchod, roč. XI, č. 4 (1959), s. 28.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

rovnakých podmienok (napr. pšenica – priemyselné produkty).[50] Z tohto dôvodu preto v rámci svojho záverečného ustanovenia upravovali spôsob ako sa vysporiadať so vznikom medzier v práve (VDP RVHP 1958), a to formou tejto kolíznej normy. Ustanovenie § 74 VDP RVHP 1958 odkazovalo pri nedostatočnej alebo absentujúcej úprave na použitie hmotného práva predávajúceho, čím došlo aj k zamedzeniu vzniku spätného odkazu a ďalšieho odkazu, ktorý by bol v danej situácii nežiadúci.[51] Postup vyhodnotenia riešenia medzery v práve bol nasledovný: v prvom rade sa malo hľadať riešenie právnej otázky podľa zmluvy a až v druhom rade podľa VDP RVHP 1958. pričom až potom bolo možné pristúpiť k riešeniu a aplikácii v zmysle hmotného práva predávajúceho.[52] Pod pojmom „hmotné právo predávajúceho" bolo možné chápať hmotné (občianske) právo platné pre všeobecný, neurčený okruh domácich ako aj cudzích osôb – vylúčené teda boli osobitné predpisy upravujúce hospodárskoprávne vzťahy medzi vnútroštátnymi socialistickými organizáciami.[53] Uvedené bolo potvrdené aj rozhodovacou činnosťou Rozhodcovského súdu Československej obchodnej komory.[54] Tento „výkladový" nedostatok bol napokon s účinnosťou od 1. júla 1965 aspoň čiastočne odstránený prijatím Protokolu č. 2 o doplnení VDP RVHP 1958 medzi ČSSR – NDR, a to doplnením nového odseku do §

[50] SINGER, Erik: Právo v zahraničním obchodu. Praha: Orbis, 1960, s. 89; NYKRYN, Jaroslav a kol.: Obchodní operace v československém zahraničním obchodu. Praha: Orbis, 1958, s. 698; KALENSKÝ, Pavel: Ke koncepci právní úpravy zbožních vztahů mezi podniky pro zahraniční obchod členských států RVHP. In: Studie z mezinárodního práva, roč. 11 (1966), s. 130 – 131.

[51] BUDNÍK, Josef: Kolisní prvky všeobecných podmínek RVHP (Poznámky k výkladu § 74 Všeobecných podmínek). In: Časopis pro mezinárodní právo , roč. VII, č. 1 (1963), s. 51.

[52] RŮŽIČKA, Jaromír – UNGÁR, Herbert: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží mezi organisacemi pro zahraniční obchod členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Všeobecné podmínky RVHP 1958). Praha: Československá obchodní komora, 1960, s. 111. Tomuto názoru však oponoval J. Budník, ktorý upozornil na to či ide pri posudzovaní poradia riešenia o kogentné alebo dispozitívne ustanovenia VDP RVHP 1958, ktoré mali predchádzať riešeniu podľa zmluvy. Tamže, s. 47. K výpočtu situácii, ktoré mohli nastať pri identifikácii medzier v práve porovnaj KUTIKOV, Vladimir: Použitelné právo a autonomie vůle podle Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi zahraničního obchodu členských států Rady vzajemné hospodářské pomoci. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. IV, č. 2 (1960), s. 134 – 136.

[53] S týmto postojom nesúhlasil M. Kemper, pričom svoj odlišný pohľad vyjadril v článku s názvom „Das subsidiär anwendbare Recht in der Praxis des Schiedsgerichtes bei der Kammer für Außenhandel der DDR" v časopise Der Außenhandel, č. 20/1959. K tomu pozri reakcie jeho československých oponentov KOHN, Lev: Podpůrně použitelné právo v praxi rozhodčího soudu Komory pro zahraniční obchod Německé demokratické republiky. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 5, č. 11-12 (1959), s. 32 – 39; KALENSKÝ, Pavel: K otázce použitelnosti vnitrostátních předpisů o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi při právní úpravě zahraničního obchodu mezi zeměmi socialistického tábora. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. IV, č. 3 (1960), s. 251 – 257.

[54] JIČINSKÝ, Bohumil: Některé problémy aplikace VP RVHP ve světle praxe Rozhodčího soudu Čs. obchodní komory. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 9 (1962), s. 100.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

74 VDP RVHP 1958.[55] V prípade československého právneho poriadku sa do 1. apríla 1964 mal preto aplikovať zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník,[56] pričom však po tomto dátume túto úlohu v plnom rozsahu prevzal nový (revolučný) právny predpis výlučne upravujúci majetkové vzťahy vznikajúce v medzinárodnom obchodnom styku – zákon č. 101/1963 Zb. o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku (Zákonník medzinárodného obchodu).[57] Tento právny predpis

[55] Bod 30 Protokolu č. 2 o doplnení „Všeobecných podmienok pre dodávky tovaru medzi organizáciami pre zahraničný obchod členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci" (Všeobecných podmienok RVHP 1958) zo dňa 18. júna 1965 v znení: „Pod pojmem materiální právo země prodávajícího se rozumí všeobecné předpisy občanského práva a nikoliv předpisy zvláštní, vydané pro vztahy mezi socialistickými organizacemi a podniky země prodávajícího." HORN, Josef: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží, montáž a servis se socialistickými státy. Praha: Československá obchodní komora, 1967, s. 77; 79. RŮŽIČKA, Jaromír: Zdokonalení Všeobecných dodacích podmínek v styku s NDR. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 10, č. 3 (1965), s. 4.

[56] KOHN, Lev: Poznámky ke Knappovu „Předmětu a systému československého socialistického práva občanského". (Příspěvek k diskusi). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 6, č. 4 (1960), s. 2 – 5; STUNA, Stanislav: Několik úvah de lege ferenda k otázce aplikace občanského zákoníka na mezinárodní obchodní vztahy. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 6, č. 9 (1960), s. 2 – 5; WENIG, Arnošt: Příspěvek k otázce nové kodifikace majetkového práva. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 7, č. 5-6 (1961), s. 59 – 61.

[57] Uvedenej aplikabilite jeho ustanovení napovedalo aj ustanovenie § 3 ZMO, ktoré upravovalo aplikáciu jeho ustanovení v prípade, že sa podľa medzinárodného práva súkromného mal použiť československý právny poriadok / československé občianske právo v rámci vzťahov v medzinárodnom obchodnom styku. Zároveň však § 4 ZMO vylučoval aplikáciu jeho ustanovení, pokiaľ medzinárodná zmluva, ktorou bola viazaná Československá republika tak určila. Pozri KANDA, Antonín: Zákoník mezinárodního obchodu. Praha: Orbis, 1976, s. 21 – 22; KOPÁČ, Ludvík: Zákoník mezinárodního obchodu. Komentář. Praha: Panorama, 1984, s. 8, 29 – 32; KALENSKÝ, Pavel a kol.: Právní otázky vnějších vztahů společenství členských států RVHP. Praha: Academia, 1988, s. 143; RŮŽIČKA, Jaromír: Zdokonalení Všeobecných dodacích podmínek v styku s NDR. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 10, č. 3 (1965), s. 4. K povahe tohto právneho predpisu a jeho inovatívnosti naprieč (nielen) socialistickým blokom pozri napríklad BYSTRICKÝ, Rudolf: Zákoník mezinárodního obchodu v systému čs. práva (znovu k otázce práva veřejného a soukromého). In: Právník, roč. 105, č. 3 (1966), s. 251 – 262; KANDA, Antonín: K některým otázkám přípravy zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Právník, roč. 101, č. 9 (1962), s. 783 – 794; KANDA, Antonín: Zákon o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu) a jeho místo v systému československého socialistického práva. In: Právník, roč. 105, č. 2 (1966), s. 128 – 134; KANDA, Antonín: Základní principy právní úpravy mezinárodního obchodu (Srovnávací studie k 10. výročí vydání čs. zákoníka mezinárodního obchodu). In: Právník, roč. 112, č. 12 (1973), s. 1095 – 1109; KOHN, Lev: Předmět, místní a časová působnost připravovaného zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Právník, roč. 101, č. 5 (1962), s. 406 – 412; KOPÁČ, Ludvík – SINGER, Erik: Některé nové koncepce osnovy zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. VII, č. 3 (1963), s. 229 – 248; KOPÁČ, Ludvík – SINGER, Erik: Některé nové koncepce osnovy zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. VII, č. 4 (1963), s. 320 – 342; SINGER, Erik: Spolupráce na

doi: 10.46282/bpf.2025.46

v čase svojho prijatia spĺňal najvyššie kvalitatívne kritéria kladené na modernú záväzkovoprávnu úpravu aplikovateľnú v rámci celosvetového medzinárodného obchodného styku bez ohľadu na ekonomické alebo ideologické rozdiely, čo čiastočne potvrdzujú aj viaceré predlohy použité pri koncipovaní jeho ustanovení pochádzajúce z rôznych častí sveta.[58]

Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru RVHP 1968 (VDP RVHP 1968) a jeho novelizácie

Členským štátom RVHP sa v roku 1957 podarilo niečo, čo nemalo dovtedy obdobu ani v kapitalistických štátoch: počas niekoľkých rokov sa dopracovali k zjednoteniu právnej úpravy medzinárodnej kúpy tovaru.[59] Ako však vyplýva už z vyššie uvedeného, VDP RVHP 1958 neboli dokonalým dielom, ale len jednou z prvých „lastovičiek", a preto ich nahradenie, resp. novelizácia predstavovalo prirodzený vývoj s ohľadom aj na mnohé vytýkané nedostatky.[60] Už v rokoch 1964 – 1965 sa

---

novém kodexu. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 7, č. 10 (1961), s. 95 – 96; BYSTRICKÝ, Rudolf: K zařazení zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 10 (1962), s. 113 – 115; HANÁK, Svetozár: Několik poznámek k problematice zvláštního zákona, upravujícího poměry v zahraničním obchodě. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 10 (1962), s. 115 – 117; ROHLÍK, Josef: Právní úprava mezinárodních obchodních vztahů a systém čs. práva. In: Právník, roč. 105, č. 6 (1966), s. 524 – 529; z novších (súčasných) prác pozri najmä KÖSZEGHY, Adam: Základné zásady Zákonníka medzinárodného obchodu. In: Historia et theoria iuris, Roč. 13, č. 3 (2021), s. 59 – 67; KÖSZEGHY, Adam: Zákon č. 101/1963 Zb. o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku (Zákonník medzinárodného obchodu) ako míľnik vo vývoji obchodných vzťahov v Československu. In: Historia et theoria iuris, Roč. 15, č. 1 (2023), s. 40 – 51.

[58] Švajčiarsky zákon o obligačnom práve, občiansky zákonník ZSSR z roku 1922, grécky občiansky zákonník, taliansky občiansky zákonník, egyptský občiansky zákonník z r. 1948; etiópsky občiansky zákonník z roku 1960, Jednotný obchodní zákonník USA (zákon štátu Pennsylvánia z roku 1953), Zásady občianskoprávneho zákonodarstva ZSSR z roku 1961 a ghanský zákon o predaji tovaru z roku 1962. Pozri dôvodovú správu k zákonu č. 101/1963 Sb. o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu). In: Digitální knihovna, Národní shromáždení ČSSR 1960 – 1964, tisk č. 149. Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0149_01.htm. [cit. 2025-09-11].

[59] KALENSKÝ, Pavel a kol.: Právní otázky vnějších vztahů společenství členských států RVHP. Praha: Academia, 1988, s. 291.

[60] KALENSKÝ, Pavel: Ke koncepci právní úpravy zbožních vztahů mezi podniky pro zahraniční obchod členských států RVHP. In: Studie z mezinárodního práva, roč. 11 (1966), s. 111. Pre analýzu VDP RVHP 1958 z hľadiska nedostatkov porovnaj aj LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 2 (1958), s. 3 – 8; LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". (Pokračování). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 3 (1958), s. 9 – 13; LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". (Pokračování). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 5 (1958), s. 16 – 22; LANDA,

doi: 10.46282/bpf.2025.46

viedli mnohé medzištátne rokovania o revíziách a doplneniach VDP RVHP 1958, pričom niektoré doplnenia boli zapracované na báze bilaterálnej dohody medzi ČSSR – NDR.[61]

Po zdĺhavých a náročných rokovaniach napokon v polovici roka 1968 došlo Stálou komisiou RVHP pre zahraničný obchod k (novelizácii) schváleniu nových Všeobecných podmienok pre dodávky tovaru 1968 (VDP RVHP 1968). Na rozdiel od predchádzajúcich VDP RVHP 1958 došlo v súlade s ústavnými predpismi aj k riadnemu vnútroštátnemu schváleniu Národným zhromaždením ČSSR v zmysle čl. 42 Ústavy 1960 na návrh vlády ČSSR, a to dňa 21. decembra 1968.[62] Po ratifikácii prezidentom ČSSR dňa 15. januára 1969, čím aj nadobudli platnosť, boli tieto VDP RVHP 1968 predpísaným spôsobom aj vyhlásené v Zbierke zákonov vyhláškou ministra zahraničných vecí č. 12/1969 Zb. o Všeobecných podmienkach pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (VDP RVHP 1968) zo dňa 24. januára 1969. VDP RVHP 1968 boli opätovne prijaté vo forme odporúčania, a preto Československu vznikol medzinárodný záväzok zabezpečiť aplikáciu ustanovení nových VDP RVHP 1968 k 1. januáru 1969. Toto však už nebolo možné administratívnym aktom, ale toto odporúčanie malo povahu medzinárodnej dohody, a to aj z dôvodu vylúčenia konfliktu niektorých ustanovení VDP RVHP 1968 s ustanoveniami ZMO prostredníctvom aplikačnú prednosť v zmysle § 4 ZMO.[63]

Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". (Dokončení). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 6 (1958), s. 9 – 14; JIČINSKÝ, Bohumil: Některé problémy aplikace VP RVHP ve světle praxe Rozhodčího soudu Čs. obchodní komory. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 9 (1962), s. 97 – 100.

[61] SINGER, Erik: Právo v zahraničním obchodu. Druhé, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Orbis, 1966, s. 103; podrobnejšie k bilaterálnej „novelizácii" VDP RVHP 1958 medzi ČSSR – NDR pozri KALENSKÝ, Pavel: Ke koncepci právní úpravy zbožních vztahů mezi podniky pro zahraniční obchod členských států RVHP. In: Studie z mezinárodního práva, roč. 11 (1966), s. 111 – 113; HORN, Josef: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží, montáž a servis se socialistickými státy. Praha: Československá obchodní komora, 1967, s. 72 – 78; RŮŽIČKA, Jaromír: Zdokonalení Všeobecných dodacích podmínek v styku s NDR. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 10, č. 3 (1965), s. 1 – 4.

[62] RŮŽIČKA, Jaromír: Co přináší noveliazce Všeobecných dodacích podmínek RVHP. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 14, č. 2-3 (1969), s. 2.

[63] HRIVNÁK, Jaroslav: Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. In: Právny obzor, Roč. 54, č. 1 (1971), s. 8; RŮŽIČKA, Jaromír: Co přináší noveliazce Všeobecných dodacích podmínek RVHP. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 14, č. 2-3 (1969), s. 2.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

Predmetom novelizačných prác bolo až 400 návrhov na zmenu alebo doplnenie VDP RVHP 1958 zo všetkých členských štátov RVHP.[64] V rámci novelizačných prác sa vyskytovali rôzne predstavy a úmysly vo vzťahu k finálnej podobe nových VDP RVHP – možno ich v zásade rozdeliť na dve názorové skupiny: a) užšie poňatie VDP RVHP spočívajúce v podrobnej úprave týkajúcej sa niektorých špecifických dodávok tovaru (najmä dodávky investičných celkov,[65] príp. strojných zariadení) spolu so záväznosťou VDP RVHP vytvárajúce trvalý obsah zmlúv, a teda určitý stanovený postup zmluvných strán; b) širšie poňatie VDP RVHP zdôrazňujúce väčšiu rolu zmluvných strán a dôraz na individualitu každého obchodného prípadu, a preto považovali za nežiadúce individualizovanie noriem VDP RVHP za účelom prispôsobenia úpravy špecifickému druhu tovaru alebo dodávky, namiesto úpravy v samotnej zmluve.[66] Vzhľadom na zachovanie univerzality VDP RVHP 1968 sa presadila prirodzene druhá názorová línia. Medzi neúspechy pri novelizácii VDP RVHP možno jednoznačne zaradiť skutočnosť, že sa nepodarilo pozmeniť znenie Preambuly VDP RVHP, tak aby jasne a zreteľne jedine zmluvné strany disponovali záverečným rozhodnutím o možnosti či nemožnosti odchýliť sa od ustanovení VDP RVHP 1968 na základe špecifickosti tovaru a/alebo osobitosti dodávky. Kompromisným bol taktiež návrh o vymedzení ustanovení VDP RVHP 1968 od ktorých nemalo byť možné sa odchýliť, čo však nebolo rovnako úspešné.[67] Možnosť výkladu Preambuly v zmysle objektívneho prístupu s možnosťou prieskumu ex post rozhodcovským súdom teda zostal takzvane „stále v hre".[68] Istým zmiernením však bola možnosť odklonu od ustanovení § 5 a 6 VDP RVHP týkajúcich železničnej a automobilovej dopravy, a to na základe spoločne prijatého výkladového pravidla

[64] Návrhmi na novelizáciu VDP RVHP prirodzene neprispeli len samotné členské štáty prostredníctvom svojich expertných komisií, ale aj napr. Zahranično-obchodná arbitrážna komisia pri Obchodno-priemyselnej komore ZSSR a iné. Pozri bližšie ROZENBERG, M. G.: Některé otázky aplikace Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi členských států RVHP v praxi Zahraničně-obchodní arbitrážní komise. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 20, č. 3-4 (1975), s. 5 – 13; ROZENBERG, M. G.: Některé otázky aplikace Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi členských států RVHP v praxi Zahraničně-obchodní arbitrážní komise. Část II. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 20, č. 3-4 (1975), s. 5 – 11.

[65] K špecifikám dodávky investičných celkov pozri bližšie KUČERA, Zdeněk: Specifika dodávek investičních celků ve VDP RVHP 1968 (Výklad základních ustanovení VDP RVHP 1968 se zaměřením na investiční celky). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 17, č. 4-5, s. 13 – 15.

[66] RŮŽIČKA, Jaromír: Co přináší noveliazce Všeobecných dodacích podmínek RVHP. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 14, č. 2-3 (1969), s. 2.

[67] Tamže, 2 – 3.

[68] Neschopnosť odstrániť túto nejednoznačnosť bolo samozrejme podrobené (opätovnej) kritike. Pozri DOSTRAŠIL, Karel: Zhodnocení Všeobecných dodacích podmínek RVHP 1968. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, Zvláštní číslo, Leden (1970), s. 7.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

k VDP RVHP 1968 všetkými štátmi RVHP.[69] Navýšil sa aj celkový počet ustanovení z pôvodných 74 na 110.

Novelizované (nové) VDP RVHP 1968 priniesli najmä nasledovné zmeny:

a) uzavretie zmluvy – prijatie návrhu s výhradou alebo po uplynutí doby, záväznosť návrhu, význam objednávky a potvrdenie objednávky;
b) stanovenie dodacích lehôt s mesačnou alebo štvrťročnou presnosťou, spolu s deklaratórnou výzvou k rovnomernému plneniu v prípade hromadných dodávok tovaru v rámci dohodnutých lehôt;
c) predčasná a čiastočná dodávka tovaru, avšak len so súhlasom kupujúceho;
d) predmet plnenia – akosť plnenia (obvyklá stredná akosť);
e) určenie množstva tovaru pri odoslaní podľa údajov odosielateľa a počas prepravy pri prekládke;
f) právo predávajúceho odoslať tovar na adresu kupujúceho v prípade, že nedostane dispozície pre odoslanie;
g) záručné lehoty pre náhradné diely;
h) náhrada škody, avšak len vo vzniku penále za dobu odstraňovania vád
i) výška pokuty pri odstúpení od zmluvy pri fixnom obchode;
j) zjednotenie právnej úpravy premlčania.[70]

VDP RVHP 1968 sa však rovnako ako predchádzajúca úprava nevyhli nedokonalostiam spočívajúcim najmä nedostatočných úpravách zodpovednosti za právne vady tovaru, okolností vylučujúcich zodpovednosť za nesplnenie zmluvy a náhrady škody.[71]

K ďalšej, avšak už čiastočnej novelizácii VDP RVHP 1968 došlo na základe uloženej úlohy Stálej komisii RVHP pre zahraničný obchod zapracovať výsledky skúmania možnosti väčšieho zbližovania členských štátov RVHP v oblasti hospodárskej a vedeckotechnickej spolupráce spojenej so zvýšením zodpovednosti za nesplnenie alebo nenáležité splnenie zmluvných záväzkov, a to s účinnosťou od 1. januára 1976. Stála komisia RVHP pre zahraničný obchod formou odporúčania vydala VDP RVHP 1968 s vyššie uvedenými a zohľadnenými zmenami a doplnkami z roku 1975. Z tohto dôvodu sa im zaužívalo označenie VDP RVHP 1968/1975. Vzhľadom na predpísaný

[69] Vzhľadom na to, že pri týchto ustanoveniach absentovalo explicitné ustanovenie o možnosti odklonu, zaužíval sa postoj, že je možné sa odkloniť od všetkých ustanovení s výnimkou tých, ktoré to explicitne vylučujú ako napr. ustanovenie § 102 VDP RVHP 1968 týkajúce sa premlčania. RŮŽIČKA, Jaromír: Co přináší noveliazce Všeobecných dodacích podmínek RVHP. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 14, č. 2-3 (1969), s. 3.

[70] Pozri podrobnejšie HRIVNÁK, Jaroslav: Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. In: Právny obzor, Roč. 54, č. 1 (1971), s. 10 – 28; RŮŽIČKA, Jaromír: Co přináší noveliazce Všeobecných dodacích podmínek RVHP. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 14, č. 2-3 (1969), s. 3 – 6.

[71] RŮŽIČKA, Jaromír: Co přináší noveliazce Všeobecných dodacích podmínek RVHP. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 14, č. 2-3 (1969), s. 4.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

ústavný spôsob ako bolo možné odporúčanie ako medzinárodný záväzok transformovať do československého právneho poriadku, bolo potrebné opätovne schválenie Federálnym zhromaždením ČSSR a ratifikácia prezidentom ČSSR. Znenie VDP RVHP 1968 v znení zmien a doplnkov z roku 1975, však nebolo publikované vo forme konsolidovaného znenia, ale len vo forme „novelizačnej" vyhlášky ministra zahraničných vecí č. 6/1976 Zb. o zmenách a doplnení Všeobecných podmienok pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (VDP RVHP 1968) zo dňa 14. januára 1976. K uvedenému kroku došlo z prozaických dôvodov – rozsah zmien a doplnkov nebol príliš veľký a v priebehu najbližších dvoch – troch rokov sa očakávali ďalšie zmeny a doplnky novelizovaných VDP RVHP 1968.[72] Znenie VDP RVHP 1968/1975 teda obsahovalo oproti predchádzajúcej verzii najmä tieto zmeny:

a) vzťah náhrady škody – penále (pohltenie nároku na náhradu škody alebo možno žiadať náhradu škody prevyšujúcu penále);
b) unifikácia všeobecných ustanovení o nesplnení alebo nenáležitom splnení zmluvných záväzkov.[73]

Zaujímavou, ba až úsmevnou skutočnosťou je, že VDP RVHP 1968/1975 sa aplikovali od roku 1979 aj na obchodné vzťahy medzi členskými štátmi RVHP a Fínskom, a to na základe odporúčania spoločnej komisie pre spoluprácu RVHP a Fínska. Fínsko bolo paradoxne pred tridsiatimi rokmi, v roku 1949 pri vzniku RVHP považované za kandidátsky štát na vstup do RVHP, avšak po odporúčaní západných štátov svoju prihlášku napokon stiahlo.[74]

K ďalšej, predpokladanej novelizácii došlo 13. apríla 1979 v rámci zasadnutia Stálej komisie RVHP pre zahraničný obchod, ktorá vydala formou odporúčania VDP RVHP 1968/1975 v redakcii r. 1979 alebo zjednodušene VDP RVHP 1968/1979. V zmysle štandardných ústavných postupov s týmto odporúčaním Stálej komisie RVHP pre zahraničný obchod vyslovilo Federálne zhromaždenie ČSSR súhlas a prezident ČSSR ho ratifikoval. Tieto zmeny a doplnenia VDP RVHP 1968/1975 mali byť účinné od 1. januára 1980. Opätovne nedošlo k zverejneniu konsolidovaného znenia nových VDP RVHP 1968/1975 v redakcii r. 1979, a to vzhľadom na drobné zmeny. VDP RVHP 1968/1975 v redakcii r. 1979 boli publikované v Zbierke zákonov ČSSR ako novelizačná vyhláška ministra zahraničných vecí č. 17/1980 Zb. o zmenách a doplnení Všeobecných podmienok pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov

[72] RŮŽIČKA, Jaromír: Dílčí novelizace Všeobecných dodacích podmínek RVHP. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 21, č. 1-3 (1976), s. 1.

[73] Tamže, s. 2 – 4. K úplnému alebo čiastočnému nesplneniu podľa VDP RVHP 1968/1975 pozri FOREJT, Alois: K otázce účtování penále při úplném nebo částečném nesplnení smluvních závazků podle VDP RVHP 1968/1975. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 24, č. 5-6 (1979), s. 3 – 4.

[74] K VDP RVHP – Fínsko pozri RŮŽIČKA, Jaromír: Poznámky k Všeobecným dodacím podmínkám RVHP – Fínsko. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 24, č. 4 (1979), s. 9 – 11.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (VDP RVHP 1968/1975) zo dňa 23. januára 1980. Novelizácia VDP RVHP 1968/1975 v redakcii r. 1979 predstavovala zmeny najmä v oblasti zavedenia hmotnej zainteresovanosti (penále, náhrada škody) v prípade nesplnenia alebo nenáležitého splnenia jednou zo strán. Došlo k legálnej definícii náhrady škody spolu s vylúčením zodpovednosti v prípade odvrátiteľnej škody veriteľom.[75] Rovnako prišlo k legislatívnemu vyjasneniu vzťahu náhrady škody – penále, a to taxatívnym výpočtom, kedy bol vylúčený nárok na náhradu škody a nárok na vymáhanie výšky škody prevyšujúcej penále.[76] V iných prípadoch VDP RVHP 1968/1975 v redakcii r. 1979 ustanovoval ekvivalenciu týchto nárokov.[77] Vo všeobecnosti teda možno uviesť, že touto novelizáciou sa presadila náhrada škody ako ekvivalent v rámci právnej úpravy VDP RVHP popri existencii penále, čo dovtedy v rámci nich absentovalo.

Poslednou novelizáciou VDP RVHP 1968 bola novelizácia VDP RVHP 1968/1988, ktorá bola prijatá 11. októbra 1988.na základe uznesenia Výkonného výboru RVHP. Snahou bolo na najvyššej úrovni zdokonaliť právne základy spolupráce a podstatnejšie zvýšiť predovšetkým zodpovednosť za porušenie zmluvných záväzkov.[78] Po ústavne obvyklom postupe spočívajúcom v schválení Federálnym zhromaždením ČSSR a ratifikácii prezidentom ČSSR, VDP RVHP 1968/1988 nadobudli platnosť 6. júla 1989. VDP RVHP 1968/1988 boli publikované v Zbierke zákonov ČSSR ako vyhláška ministra zahraničných vecí č. 101/1989 Zb. o Všeobecných podmienkach pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci zo dňa 28. augusta 1989. V rámci znenia predchádzajúcich verzií VDP RVHP 1968/1975 či VDP RVHP 1968/1975 v redakcii r. 1979 došlo iba k menším, čiastkovým zmenám. Toto neplatilo pre znenie VDP RVHP 1968/1988, ktoré zo 110 ustanovení „narástli" na 122 ustanovení, pričom došlo aj k prečíslovaniu jednotlivých ustanovení.

Tieto Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami zahraničného obchodu členských štátov RVHP boli najvyspelejšie, avšak s ohľadom na spoločenské, politické a najmä ekonomické zmeny v druhej polovici roku 1989 v Európe a v ponovembrovom Československu, sa ich ustanovenia výraznejšie

[75] FOREJT, Alois – HRIVNÁK, Jaroslav – KUČERA, Zdeněk: Všeobecné dodací podmínky RVHP 1968/1975 ve znění z r. 1979. Komentář s judikaturou. Bratislava: Československá obchodná priemyselná komora, 1984, s. 173 – 175.

[76] RŮŽIČKA, Jaromír: Všeobecné dodací podmínky RVHP 1968/1975 ve znění z roku 1979. Praha: Československá obchodní a průmyslová komora, 1979, s. 18.

[77] FOREJT, Alois – HRIVNÁK, Jaroslav – KUČERA, Zdeněk: Všeobecné dodací podmínky RVHP 1968/1975 ve znění z r. 1979. Komentář s judikaturou. Bratislava: Československá obchodná priemyselná komora, 1984, s. 228 – 230, 232.

[78] FOREJT, Alois. – HRIVNÁK, Jaroslav – KUČERA, Zdeněk: Všeobecné dodací podmínky RVHP 1968/1988. Komentář s judikaturou. Bratislava: Československá obchodná a priemyselná komora, 1989, s. 10.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

nepresadili v novej praxi československého zahraničného obchodu s obchodnými partnermi z RVHP.

Záver

Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami zahraničného obchodu členských štátov RVHP si od svojho vzniku v roku 1958 prešli zložitou cestou, plnou diskusií, polemík a výkladových problémov, ktoré vznikali prirodzene v rámci dynamickej praxe zahraničného obchodu RVHP. Napriek týmto na prvý pohľad negatívnym aspektom, predstavovali nóvum v oblasti unifikácie právnej úpravy kúpnej zmluvy, čo bolo aj náležite ocenené v zahraničnej literatúre, tak v socialistickom ako aj kapitalistickom bloku. Štyridsať rokov pôsobenia na podobu zahraničného obchodu RVHP znamenalo zaiste aj inšpiráciu pre pokračovanie alebo naopak opustenie niektorých právnych inštitútov, ktoré sa v praxi jednoducho „neosvedčili". Jedno je však isté – tak ako sa v zásade z „obyčajného" uhlia stane až enormným tlakom ten vzácny a drahý diamant, tak sa aj VDP RVHP postupne vypracovali na piedestál znamenajúci kľúčový vplyv a dosah na formovanie prameňov moderného medzinárodného obchodného práva.

Zoznam použitej literatúry

1. BERMAN, Harold J.: Unification of Contract Clauses in Trade between Member-Countries of the Council for Mutual Economic Aid. In: The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 7, No. 4 (1958), pp. 659 – 690. DOI: https://doi.org/10.1093/iclqaj/7.4.659.
2. BUDNÍK, Josef: Kolisní prvky všeobecných podmínek RVHP (Poznámky k výkladu § 74 Všeobecných podmínek). In Časopis pro mezinárodní právo , roč. VII, č. 1 (1963), s. 45 – 51.
3. BYSTRICKÝ, Rudolf a kolektív: Právo mezinárodního obchodu. Praha: Svoboda, 1967. 650 s.
4. BYSTRICKÝ, Rudolf: K otázce právní povahy Všeobecných podmínek pro dodávky zboží RVHP (VP – RVHP). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, Roč. 5, č. 4 (1959), s. 2 – 7.
5. BYSTRICKÝ, Rudolf: K zařazení zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 10 (1962), s. 113 – 115.
6. BYSTRICKÝ, Rudolf: Základy mezinárodního práva soukromého. Praha: Orbis, 1958. 525 s.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

7. BYSTRICKÝ, Rudolf: Zákoník mezinárodního obchodu v systému čs. práva (znovu k otázce práva veřejného a soukromého). In: Právník, roč. 105, č. 3 (1966), s. 251 – 262.
8. CÚTH, Juraj a kol.: Medzinárodné obchodné právo. Bratislava: Obzor, 1983. 288 s.
9. ČEPELKA, Čestmír: K otázce právní povahy doporučení RVHP. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. XI, č. 1 (1967), s. 37 – 42.
10. DAVIDOV, Ivan: Monopol zahraničního obchodu v Bulharské lidové republice. In: Zahraniční obchod, roč. 7, č. 10 (1952), s. 410 – 417.
11. DOSTRAŠIL, Karel: Zhodnocení Všeobecných dodacích podmínek RVHP 1968. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, Zvláštní číslo, Leden (1970), s. 5 – 11.
12. Dôvodová správa k zákonu č. 101/1963 Sb. o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu). In: Digitální knihovna, Národní shromáždení ČSSR 1960 – 1964, tisk č. 149. Dostupné na internete: https://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0149_01.htm.
13. FOREJT, Alois – HRIVNÁK, Jaroslav – KUČERA, Zdeněk: Všeobecné dodací podmínky RVHP 1968/1975 ve znění z r. 1979. Komentář s judikaturou. Bratislava: Československá obchodná priemyselná komora, 1984. 308 s.
14. FOREJT, Alois – HRIVNÁK, Jaroslav – KUČERA, Zdeněk: Všeobecné dodací podmínky RVHP 1968/1988. Komentář s judikaturou. Bratislava: Československá obchodná a priemyselná komora, 1989. 384 s. ISBN 80-7003-013-5.
15. FOREJT, Alois: K otázce účtování penále při úplném nebo částečném nesplnení smluvních závazků podle VDP RVHP 1968/1975. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 24, č. 5-6 (1979), s. 3 – 4.
16. GALLO, Vladimír: O právnej podstate doporučení Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 10, č. 1 (1965), s. 10 – 11.
17. GODARD, Simon: The Council for Mutual Economic Assistance and the failed Coordination of Planning in the Socialist Bloc in the 1960s. In CHRISTIAN, Michel – KOTT, Sandrine – MATĚJKA, Ondřej (eds.): Planning in Cold War Europe. Competition, Cooperation, Circulations (1950s–1970s). Berlin: De Gruyter, 2018, s. 187 – 212. DOI: https://doi.org/10.1515/9783110534696-010. ISBN: 978-3-11-053469-6.
18. HALLON, Ľudovít: Prakticky trhové spoločnosti aj v dobe totality. In: Hospodárske noviny – HNonline.sk. Dostupné na internete: https://hnonline.sk/prakticke-hn/143210-prakticky-trhove-spolocnosti-aj-v-dobe-totality. [cit.2025-09-10].

doi: 10.46282/bpf.2025.46

19. HANÁK, Svetozár: Několik poznámek k problematice zvláštního zákona, upravujícího poměry v zahraničním obchodě. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 10 (1962), s. 115 – 117.
20. HORN, Josef: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží, montáž a servis se socialistickými státy. Praha: Československá obchodní komora, 1967. 221 s.
21. HOYA, Thomas W.: The Comecon General Conditions – A Socialist Unification of International Trade Law. In: Columbia Law Review, Vol. 70, No. 2 (1970), pp. 253 – 305.
22. HRIVNÁK, Jaroslav: Všeobecné podmienky pre dodávky tovaru medzi organizáciami členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. In: Právny obzor, Roč. 54, č. 1 (1971), s. 5 – 28.
23. IŠČENKO, A. – ZACEPIN, B.: „Všeobecné podmínky RVHP 1958" – dokument velkého významu. In: Zahraniční obchod, roč. XI, č. 4 (1959), s. 27 – 32.
24. JIČINSKÝ, Bohumil: K otázce právní povahy Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi pro zahraniční obchod členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Všeobecné podmínky RVHP 1958) a jejich vnitrostátní závaznosti. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, Roč. 5, č. 1 (1959), s. 3 – 7.
25. JIČINSKÝ, Bohumil: Některé problémy aplikace VP RVHP ve světle praxe Rozhodčího soudu Čs. obchodní komory. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 9 (1962), s. 97 – 100.
26. KALENSKÝ, Pavel – KUNZ, Otto – WAGNER, Alois: Rada vzájemné hospodářské pomoci. Základní právní problémy. Praha: Academia, 1978. 316 s.
27. KALENSKÝ, Pavel a kol.: Právní otázky vnějších vztahů společenství členských států RVHP. Praha: Academia, 1988. 320 s.
28. KALENSKÝ, Pavel: K otázce použitelnosti vnitrostátních předpisů o hospodářských vztazích mezi socialistickými organizacemi při právní úpravě zahraničního obchodu mezi zeměmi socialistického tábora. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. IV, č. 3 (1960), s. 251 – 257.
29. KALENSKÝ, Pavel: Ke koncepci právní úpravy zbožních vztahů mezi podniky pro zahraniční obchod členských států RVHP. In: Studie z mezinárodního práva, roč. 11 (1966), s. 103 – 135.
30. KALENSKÝ, Pavel: Obligační statut kupní smlouvy v mezinárodním obchodním styku. Praha: Československá akademie věd, 1960. 302 s.
31. KALENSKÝ, Pavel: Rada vzájemné hospodářské pomoci a mezinárodní právo. In: Právni zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 8, č. 5 (1962), s. 50 – 53.
32. KANDA, Antonín: K některým otázkám přípravy zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Právník, roč. 101, č. 9 (1962), s. 783 – 794.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

33. KANDA, Antonín: Současná právní úprava dodávky zboží mezi organizacemi členských států RVHP a perspektivy jejího dalšího zdokonalování. In: Právník, roč. 111, č. 12 (1972), s. 1109 – 1122.
34. KANDA, Antonín: Základní principy právní úpravy mezinárodního obchodu (Srovnávací studie k 10. výročí vydání čs. zákoníka mezinárodního obchodu). In: Právník, roč. 112, č. 12 (1973), s. 1095 – 1109.
35. KANDA, Antonín: Zákon o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu) a jeho místo v systému československého socialistického práva. In: Právník, roč. 105, č. 2 (1966), s. 128 – 134.
36. KANDA, Antonín: Zákoník mezinárodního obchodu. Praha: Orbis, 1976. 335 s.
37. KAPLAN, Karel: Československo v RVHP 1949 – 1956. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. 519 s. ISBN 80-85270-43-9.
38. KESELÝ, Vojtech: Právne akty medzinárodných ekonomických organizácií členských krajín RVHP. In: Právník, roč. 127, č. 12 (1988), s. 1113 – 1127.
39. KLUBERT, Tomáš: 25. január 1949. Vznik Rady vzájomnej hospodárskej pomoci. In Ústav pamäti národa. Dostupné na internete: https://www.upn.sk/sk/25-januar-1949-vznik-rady-vzajomnej-hospodarskej-pomoci/. [cit. 2025-09-10].
40. KLUBERT, Tomáš: 9. júl 1947 – Marshallov plán. In Ústav pamäti národa. Dostupné na internete: https://www.upn.gov.sk/sk/9-jul-1947---marshallov-plan/. [cit. 2025-09-10].
41. KOHN, Lev: Podpůrně použitelné právo v praxi rozhodčího soudu Komory pro zahraniční obchod Německé demokratické republiky. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 5, č. 11-12 (1959), s. 32 – 39.
42. KOHN, Lev: Poznámky ke Knappovu „Předmětu a systému československého socialistického práva občanského". (Příspěvek k diskusi). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 6, č. 4 (1960), s. 2 – 5.
43. KOHN, Lev: Předmět, místní a časová působnost připravovaného zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Právník, roč. 101, č. 5 (1962), s. 406 – 412.
44. KOPÁČ, Ludvík – SINGER, Erik: Některé nové koncepce osnovy zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. VII, č. 3 (1963), s. 229 – 248.
45. KOPÁČ, Ludvík – SINGER, Erik: Některé nové koncepce osnovy zákona o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. VII, č. 4 (1963), s. 320 – 342.
46. KOPÁČ, Ludvík: Zákoník mezinárodního obchodu. Komentář. Praha: Panorama, 1984. 349 s.
47. KÖSZEGHY, Adam: Podnik zahraničného obchodu ako forma právnickej osoby v medzinárodnom obchode. In: Historia et theoria iuris, roč. 12, č. 1 (2020), s. 32 – 50.

doi: 10.46282/bpf.2025.46

48. KÖSZEGHY, Adam: Právo medzinárodného obchodu (Od pojmu ius gentium až k súčasnému právu medzinárodného obchodu). In: Historia et theoria iuris, roč. 16, č. 2 (2024), s. 39 – 53.
49. KÖSZEGHY, Adam: Základné zásady Zákonníka medzinárodného obchodu. In: Historia et theoria iuris, Roč. 13, č. 3 (2021), s. 59 – 67.
50. KÖSZEGHY, Adam: Zákon č. 101/1963 Zb. o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku (Zákonník medzinárodného obchodu) ako míľnik vo vývoji obchodných vzťahov v Československu. In: Historia et theoria iuris, roč. 15, č. 1 (2023), s. 40 – 51.
51. KUČERA, Zdeněk: Specifika dodávek investičních celků ve VDP RVHP 1968 (Výklad základních ustanovení VDP RVHP 1968 se zaměřením na investiční celky). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 17, č. 4-5, s. 13 – 15.
52. KUDRJAŠOV, M. – POPOV, N.: Organisace a právní regulace zahraničního obchodu Maďarska. In: Zahraniční obchod, roč. 7, č. 5 (1952), s. 216 – 222.
53. KUTIKOV, Vladimir: Použitelné právo a autonomie vůle podle Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi zahraničního obchodu členských států Rady vzajemné hospodářské pomoci. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. IV, č. 2 (1960), s. 129 – 137.
54. LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". (Dokončení). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 6 (1958), s. 9 – 14.
55. LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". (Pokračování). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 3 (1958), s. 9 – 13.
56. LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". (Pokračování). In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 5 (1958), s. 16 – 22.
57. LANDA, Alois: Na okraj „Všeobecných podmínek RVHP - 1958". In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 4, č. 2 (1958), s. 3 – 8.
58. LIBÁNSKÝ, Václav: Účast sovětských hospodářských organizací v mezinárodních hospodářských vztazích. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 23, č. 3 (1978), s. 1 – 5.
59. MALACKA, Michal: General commercial terms and standard-form contracts in international business relations. In: Bratislava Law Review, Vol. 2, No. 2 (2018), pp. 30 – 47. DOI: https://doi.org/10.46282/blr.2018.2.2.102.
60. MARKUS, Karel: Do nového roku s novou organisací zahraničního obchodu. In: Zahraniční obchod, roč. IV, č. 1 (1949), s. 1 – 3.
61. MARTINCOVÁ, Lenka: Formovanie podnikov zahraničného obchodu v Československu v rokoch 1948 – 1953. In: Historický časopis, Roč. 73, č. 1 (2025), s. 147 – 174. DOI: https://doi.org/10.31577/histcaso.2025.73.1.6.
62. MITOVA, Mirena: The International Fair of Plovdiv in Bulgarian-Czechoslovak trade relations in the middle of the 40s and in the 50s of the XX century according

to Bulgarian documents. In: Historický časopis, Vol. 71, No. 5 (2023), pp. 849 – 866. DOI: https://doi.org/10.31577/histcaso.2023.71.5.5.
63. NYKRYN, Jaroslav – HEŘMAN, Karel – KETTNER, Milan: Realizace v zahraničním obchodě. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1965. 545 s.
64. NYKRYN, Jaroslav a kol.: Obchodní operace v československém zahraničním obchodu. Praha: Orbis, 1958. 915 s.
65. OSIK, Albert: Právní organisace polských podniků zahraničního obchodu. In: Zahraniční obchod, Zvláštní číslo věnované Polské lidové republice (1959), s. 55 – 57.
66. RAMZAJCEV, D.: Právní postavení všezvazových podniků zahraničního obchodu. In: Zahraniční obchod, roč. IX, č. 10 (1954), s. 408 – 412.
67. RAMZAJCEV, D.: Právní úprava zahraničně-obchodních operací v SSSR. In: Zahraniční obchod, roč. IX, č. 4 (1954), s. 141 – 148.
68. ROBERTS, Geoffrey: Moscow and the Marshall Plan: Ideology and the Onset of the Cold War, 1947. In: Europe-Asia Studies, Vol. 46, No. 8 (1994), pp. 1371 – 1386.
69. ROHLÍK, Josef: Právní úprava mezinárodních obchodních vztahů a systém čs. práva. In: Právník, roč. 105, č. 6 (1966), s. 524 – 529.
70. ROZEHNALOVÁ, Naděžda: Transnacionální právo mezinárodního obchodu. Brno: Masarykova univerzita, 1994. 205 s. ISBN 80-210-0855-5.
71. ROZENBERG, M. G.: Některé otázky aplikace Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi členských států RVHP v praxi Zahraničně-obchodní arbitrážní komise. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 20, č. 3-4 (1975), s. 5 – 13.
72. ROZENBERG, M. G.: Některé otázky aplikace Všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi členských států RVHP v praxi Zahraničně-obchodní arbitrážní komise. Část II. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 20, č. 3-4 (1975), s. 5 – 11.
73. RŮŽIČKA, Jaromír – UNGÁR, Herbert: Všeobecné podmínky pro dodávky zboží mezi organisacemi pro zahraniční obchod členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci (Všeobecné podmínky RVHP 1958). Praha: Čs. obchodní komora, 1960. 130 s.
74. RŮŽIČKA, Jaromír: Co přináší noveliazce Všeobecných dodacích podmínek RVHP. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 14, č. 2-3 (1969), s. 2 – 6.
75. RŮŽIČKA, Jaromír: Dílčí novelizace Všeobecných dodacích podmínek RVHP. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 21, č. 1-3 (1976), s. 1 – 5.
76. RŮŽIČKA, Jaromír: Poznámky k Všeobecným dodacím podmínkám RVHP – Fínsko. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 24, č. 4 (1979), s. 9 – 11.

77. RŮŽIČKA, Jaromír: Třetí rok existence Všeobecných podmínek RVHP 1958. In: Zahraniční obchod, roč. XV, č. 6-7 (1960), s. 27 – 34.
78. RŮŽIČKA, Jaromír: Všeobecné dodací podmínky RVHP 1968/1975 ve znění z roku 1979. Praha: Československá obchodní a průmyslová komora, 1979. 143 s.
79. RŮŽIČKA, Jaromír: Zdokonalení Všeobecných dodacích podmínek v styku s NDR. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 10, č. 3 (1965), s. 1 – 4.
80. SCHUBERT, František: Zahraniční obchod Albánské lidové republiky. In: Zahraniční obchod, roč. X, č. 9 (1955), s. 338 – 342.
81. SINGER, Erik: Právo v zahraničním obchodu. Druhé, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Orbis, 1966. 592 s.
82. SINGER, Erik: Právo v zahraničním obchodu. Praha: Orbis, 1960. 449 s.
83. SINGER, Erik: Spolupráce na novém kodexu. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 7, č. 10 (1961), s. 95 – 96.
84. SMIRNOV, A. M. – LJUBIMOV, N. N. a kol.: Zahraniční obchod SSSR. Praha: Orbis, 1956. 271 s.
85. SOUČKOVÁ, Vilma: Prvé společnosti pro zahraniční obchod. In: Zahraniční obchod, roč. III, č. 16-17 (1948), s. 449 – 450.
86. STEINER, André: The Council of Mutual Economic Assistance – An Example of Failed Economic Integration? In: Geschichte und Gesellschaft, Vol. 39, No. 2 (2013), s. 240 – 258. DOI: https://doi.org/10.13109/gege.2013.39.2.240.
87. STUNA, Stanislav: Několik úvah de lege ferenda k otázce aplikace občanského zákoníka na mezinárodní obchodní vztahy. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 6, č. 9 (1960), s. 2 – 5.
88. THOMAS, C. J.: The Comecon: catalyst for economic cooperation in Eastern Europe. In: The Comparative and International Law Journal of Southern Africa, Vol. 9, No. 3 (1976), s. 315 – 335.
89. TÓTH, Ľudovít: Právo v zahraničnom obchode. Bratislava: Vysoká škola ekonomická v Bratislave, 1975. 228 s.
90. TUREČEK, Jaroslav: Rumunský zahraniční obchod a jeho organisace. In: Zahraniční obchod, roč. 7, č. 11 (1952), s. 457 – 461.
91. VELÍŠKOVÁ, Marta: K některým otázkám právní povahy doporučení a rozhodnutí Rady vzájemné pomoci. In: Časopis pro mezinárodní právo, roč. X, č. 3 (1966), s. 242 – 255.
92. WAGNER, Helmut: Bedeutung und Natur der allgemeinen Bedingungen des Rates für gegenseitige Wirtschaftshilfe. In: Der Außenhandel, č. 4 (1958), s. 216 a nasl.
93. WENIG, Arnošt: Příspěvek k otázce nové kodifikace majetkového práva. In: Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu, roč. 7, č. 5-6 (1961), s. 59 – 61.

Kontaktné údaje

doi: 10.46282/bpf.2025.46

Mgr. Adam Kőszeghy, PhD.
adam.koszeghy@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta , Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky
ORCID: 0009-0007-5859-455X

doi: 10.46282/bpf.2025.46

PRÁVNE PRAMENE CIC 1917 A CIC 1983 V POROVNANÍ S PRAMEŇMI PREDKONCILOVEJ VÝCHODNEJ LEGISLATÍVY A CCEO

LEGAL SOURCES OF THE CIC 1917 AND CIC 1983 IN COMPARISON WITH THE SOURCES OF PRE-CONCILIAR EASTERN LEGISLATION AND THE CCEO

Cyril Vasiľ[1]

Abstrakt: Dvadsiate storočie prinieslo v zákonodarstve Katolíckej cirkvi prevratné zmeny. Po prvom vydaní jednotného Kódexu pre latinskú cirkev v roku 1917 nasledoval prvý historický pokus o zjednotenú právnu zbierku pre východné katolícke cirkvi. Tento proces nebol uzatvorený, a jednotlivé právne úpravy boli uverejňované postupne vo forme pápežských *motu proprií,* Ďalší vnútrocirkevný vývoj bol ovplyvnený historickou udalosťou – II. vatikánskym koncilom. Zmeny, ktoré koncil priniesol do života cirkvi sa nutne museli prejaviť aj v nových právnych zbierkach a to tak pre latinskú cirkev (CIC 1983) ako aj pre východné katolícke cirkvi (CCEO). Ako pristupovali jednotlivé právne kodifikácie k používaniu historických prameňov a ako sú tieto pramene citované v edíciách, ktoré môžeme považovať za oficiálne, aj keď samotný poznámkový a referenčný aparát, ktorý prinášajú nemá charakter oficiálneho textu? O ktoré edície ide, aké sú ich silné stránky a aké nedostatky môžeme pozorovať? Odpoveď na túto otázku prostredníctvom tejto porovnávacej štúdie poskytuje aj možnú odpoveď na isté divergencie pri vnímaní dôležitosti štúdia predkoncilových prameňov kánonického práva na kresťanskom Západe i Východe.

Kľúčové slová: Kánonické právo, právne pramene, edície právnych prameňov, porovnanie prameňov práva latinskej a východných cirkví

Abstract: The twentieth century brought revolutionary changes to the legislation of the Catholic Church. The first edition of the unified Code for the Latin Church in 1917 was followed by the first historical attempt to create a unified legal collection for the individual Eastern Catholic Churches. This process was not completed, and individual legal amendments were published

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.47

gradually in the form of papal *motu proprio.* Further internal church developments were influenced by a historic event – the Second Vatican Council. The changes that the council brought to the life of the church necessarily had to be reflected in new legal collections, both for the Latin Church (CIC 1983) and for the Eastern Catholic Churches (CCEO). How did individual legal codifications approach the use of historical sources, and how are these sources cited in editions that we can consider official, even though the notes and references they contain are not of an official nature? Which editions are involved, what are their strengths, and what shortcomings can we observe? The answer to this question provided by this comparative study also offers a possible explanation for certain divergences in the perception of the importance of studying pre-conciliar sources of canon law in the Christian West and East.

Key words: Canon law, legal sources, editions of legal sources, comparison of sources of law of the Latin and Eastern Churches

Úvod

Už viac ako storočie sa v bežnej odbornej i pastoračnej praxi Katolíckej cirkvi odvoláva na jednotlivé právne normy odkazom na príslušné kánony cirkevných kódexov. Jednotná „kódexová" prax je však relatívne novou formou práce s normami práva a to tak v svetskej ako aj cirkevnej oblasti. Samotný termín „kódex" má pôvod v latinčine a jeho význam sa vyvíjal od fyzického predmetu až po právny dokument. V právnom kontexte sa začal *Codex* používať na označenie systematickej, oficiálnej zbierky platných zákonov, usporiadanej do knihy. Samotný termín a forma „kódexu" ako zbierky zákonov má teda korene hlboko v rímskom práve. Pre prvú oficiálnu zbierku cisárskych konštitúcií z roku 438 sa používa termín *Codex Theodosianus,*[2] zatiaľ čo *Codex Iustiniani* [3] z roku 529 sa stal súčasťou monumentálneho *Corpus Iuris Civilis*[4] a je považovaný za vrchol starovekej kodifikácie. Prvým moderným kódexom v zmysle komplexného, racionálne usporiadaného a záväzného právneho systému pre celú krajinu je francúzsky *Code Civil*[5] (známejší ako *Code Napoléon*) z roku 1804, ktorý bol revolučný v tom, že zrušil staré, protichodné zákony a zaviedol jednotné

[2] MOMMSEN, Theodor – MEYER, Paul M. (eds.): *Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes.* Vol. I–II. Berolini: Weidmann, 1905.
[3] KRÜGER, Paulus (recensuit). *Codex Iustinianus.* In: MOMMSEN, Theodorus (begr.): *Corpus Iuris Civilis.* Vol. II. Berolini: Apud Weidmannos, 1877
[4] MOMMSEN, Theodorus – KRÜGER, Paulus – SCHOELL, Rudolfus – KROLL, Guilelmus (eds.). *Corpus Iuris Civilis.* Vol. I–III. Berolini: Apud Weidmannos, 1872–1895.
[5] *Code civil des Français: édition originale et seule officielle.* À Paris: De l'Imprimerie de la République, an XII (1804).

doi: 10.46282/bpf.2025.47

právo pre všetkých občanov, čím položil základy dnešného kontinentálneho právneho systému.
Aj novodobé Kódexy kánonického práva (CIC 1917, CIC 1983 a CCEO) čerpajú z tejto dvojitej tradície: historický termín *Codex* z Ríma a moderný spôsob *systematizácie*, ktorý spopularizoval Napoleon. Nové právne normy sú teda samostatným textom, ktorý má odstrániť multiplicitu a niekedy aj protirečivosť predchádzajúcich právnych úprav. Ani nový text sa však netvorí *ex nihilo* - z ničoho, ale odzrkadľuje, prípadne sumarizuje a zjednocuje predchádzajúce právne normy. Preto je mimoriadne dôležité – po promulgácii samotných noriem – vidieť aj to, ako legislátor postupuje pri oficiálnom, polooficiálnom, alebo aj súkromnom (ale v istom zmysle autorizovanom) editovaní prameňov týchto nových právnych noriem. Výber prameňov a práca s prameňmi je súčasne na jednej strane znakom kontinuity, ale aj prípadný odklon od predchádzajúcich právnych noriem v sebe musí skrývať istú cieľavedomú logiku, ktorú autor nového textu uplatňuje pri tvorbe nových právnych predpisov.
V našom príspevku sa pokúsime nahliadnuť do kritérií, ktoré boli použité pri práci s prameňmi a pri ich editovaní v prípade modernej kánonickej legislatívy 20. storočia, teda v Kódexe kánonického práva z roku 1917 a z roku 1983, ktoré sú záväzné pre katolícku cirkev latinského obradu (rímsko-katolícku) a pri Kódexe kánonov východných cirkví z roku 1990 ako aj pri jeho predkoncilových čiastkových predchodcoch, teda dokumentoch, ktoré vychádzali vo forme *motu proprio* pápeža Pia XII. v rokoch 1949-1957 a ktoré zaväzujú východné katolícke cirkvi *sui iuris*, teda cirkvi pridržiavajúce sa niektorej z piatich starobylých liturgických tradícií kresťanského Východu a ktoré majú vlastné vnútrocirkevné usporiadanie, legislatívu, špiritualitu i právne normy, čiastočne odlišné od katolíckej cirkvi latinského obradu.

Codex Iuris Canonici z roku 1917 a pramene jeho právnych noriem

Revolučný charakter Kódexu kánonického práva z roku 1917 (CIC 1917)[6] sa niekedy spája s predstavou inšpirácie napoleonským občianskym Kódexom.[7] Táto prípadná inšpirácia civilným kódexom však nespočívala v preberaní právneho obsahu, ale výlučne vo forme, štruktúre a legislatívnej technike. Cirkev si uvedomila, že ak má efektívne spravovať svoje rozsiahle, celosvetové spoločenstvo, potrebuje modernú právnu architektúru. A najúspešnejší model takejto architektúry v Európe bol *Code*

[6] *Codex Iuris Canonici. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1917.
[7] Porov. CAVALAGLIO, Lorenzo.: Il CIC 1917 e le codificazioni europee: eccezionalità o specialità, In Diritto canonico e culture giuridiche. Nel centenario del Codex Iuris Canonici del 1917, In Atti del XVI Congresso Internazionale della Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo, Roma 4-7 ottobre 2017, a cura di J. Miñambres, Roma, edusc, 2019, ss. 129-136.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

Civil. Kardinál Pietro Gasparri, a pod jeho vedením prípravná komisia, si od Napoleonského kódexu osvojili viaceré kľúčové moderné princípy kodifikácie. Jedným je radikálna systematizácia, ktorá spočívala v prechode od historickej kompilácie k logickému systému. Predchádzajúci cirkevnoprávny systém (*Corpus Iuris Canonici*)[8] bol v podstate zhlukom zákonov usporiadaných historicky a chronologicky, kde bolo nutné vyhľadávať platný zákon naprieč šiestimi rôznymi zbierkami. Apoštolská konštitúcia Benedikta XV., *Providentissima Mater Ecclesia*,[9] ktorou bol CIC 1917 vydaný, výslovne stanovila, že ruší staré zákony a zvyklosti, ktoré neboli prevzaté do nového kódexu. To bolo pre cirkevné právo revolučné. Kódex sa stal jediným a výhradným zdrojom všeobecného latinského práva, čím sa ukončil chaos stredovekých a ranonovovekých právnych kompilácií. Prípravná komisia sa snažila o maximálnu stručnosť a precíznosť. Odstránili sa dlhé preambuly a historické vysvetlenia, ktoré boli typické pre staré *dekretály*. Objemné historické pramene sa pretransformovali na 2 414 krátkych, jednozmyselných kánonov. Cieľom bolo odstrániť akúkoľvek jazykovú nejednoznačnosť. Napoleonský systém (*Code Civil*) zaviedol logické usporiadanie, ktoré začína všeobecnými pravidlami a postupuje k špecifickým témam. Tento model je založený na delení: Osoby – Veci – Spôsoby nadobúdania vecí. Podobne aj nový cirkevný kódex z roku 1917 prijal logické usporiadanie do piatich kníh, ktoré umožnilo rýchle vyhľadávanie:

I. Všeobecné normy: Základné pravidlá o zákonoch.
II. O osobách: Práva a povinnosti veriacich a kléru.
III. O veciach: Pravidlá týkajúce sa sviatostí, majetku a bohoslužieb.
IV. O procesoch: Súdne konania a postupy.
V. O zločinoch a trestoch: Zoznam trestných činov a ich postihov.

Pri pohľade na poznámkový aparát odvoláviek na pramene jednotlivých kánonov vidíme, že pre CIC 1917 bol základným prameňom *Corpus Iuris Canonici* (Zbierka kánonického práva), ktorý je základným a najvýznamnejším historickým prameňom práva Katolíckej cirkvi. Pri tejto zbierke nešlo o jednorazový zákon, ale o súbor viacerých kánonických zbierok, ktoré vznikali a boli schvaľované postupne v období od 12. do 16. storočia. Jej vznik delíme na dve hlavné fázy.

Prvú predstavuje takpovediac súkromná iniciatíva právneho experta Bolonskej univerzity (Graciánov dekrét). Všetko sa teda začalo okolo roku 1140 dielom mnícha a učenca Graciána (Gratianus). Jeho dielo, *Concordia discordantium Canonum*[10] (Súlad

[8] *Corpus Iuris Canonici*. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludovici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognovit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. 2 zv. Lipsiae: Ex officina Bernhardi Tauchnitz, 1879–1881.

[9] BENEDICTUS PP. XV. Constitutio Apostolica, *Providentissima Mater Ecclesia*, 27. maii 1917. In: *Acta Apostolicae Sedis*, roč. 9 (1917), časť I, s. 5–7.

[10] GRATIANUS. *Concordia discordantium canonum* (seu *Decretum Gratiani*). In: *Corpus Iuris Canonici*. Ed. Aemilius Friedberg. 2 zv. Lipsiae: Ex officina Bernhardi Tauchnitz, 1879–1881. Vol. I.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

protichodných kánonov), známejšie ako *Decretum Gratiani* (Graciánov dekrét), bolo súkromnou zbierkou, ktorá sa pokúsila harmonizovať rozsiahle, často si protirečiace zákony, rozhodnutia koncilov a pápežské listy. Hoci nešlo o oficiálny legislatívny text, vďaka svojej kvalite sa Graciánov dekrét stal základným učebným textom a prameňom cirkevného práva.

Druhú fázu predstavuje nasledujúca právna aktivita pápežov, keďže aj po Graciánovi začali pápeži vydávať nové zákony (dekretály). Aby bol právny systém prehľadný, vznikli oficiálne a záväzné zbierky, ktoré dopĺňali Graciánov dekrét.

Celá zbierka šiestich častí bola oficiálne uznaná a potvrdená až za pontifikátu pápeža Gregora XIII. v roku 1580, po práci komisie *Correctores Romani.* Toto bolo definitívne vydanie, ktoré platilo v Cirkvi ako hlavný právny prameň až do vydania CIC 1917.

Citovanie týchto šiestich častí je jedinečné a odlišuje sa od moderných právnych systémov. Používali sa pritom latinské skratky.

Tak napríklad Graciánov dekrét (*Decretum Gratiani*) sa citoval sa podľa Dištinkcie (D.) alebo Kauzy (C.) a Kapitoly (c.) alebo Kánonu.

Dekretály (*Liber Extra, Liber Sextus, Clementinae*), mali systematické usporiadanie do piatich kníh, ktoré sa delili na tituly a kapitoly. Citovali sa s uvedením kapitoly (c.), skratky zbierky (X, alebo VI, alebo Clem.) ktorá slúžila aj na označenie knihy, v ktorej sa dekretály nachádzali knihy a titulu.

Zbierka *Extravagantes* sa delila na dve časti, a každá z nich sa citovala inak.

Extravagantes Ioannis XXII (Extravagantes Jána XXII.) obsahovala 20 dekrétov pápeža Jána XXII. Citovala sa uvedením kapitoly a titulu, s použitím skratky Extrav. Ioan. XXII (alebo E. Ioan. XXII): číslo kapitoly (c.), Extrav. Ioan. XXII, a čísla titulu (tit.)

Zbierka *Extravagantes Communes* (Všeobecné Extravagantes) obsahovala dekréty rôznych pápežov. Citovala sa systematickejšie, a to uvedením knihy, titulu a kapitoly s použitím skratky Extrav. Commun. (alebo E. Comm.)

Popri odkazoch na *Corpus Iuris Canonici* sa medzi citovanými prameňmi nachádzajú aj legislatívne normy, ktoré vznikli mimo, alebo po uzatvorení tejto právnej zbierky. Medzi ne patria v prvom rade koncilové dokumenty. Najdôležitejším koncilovým prameňom, ktorý bol hromadne citovaný, sú dekréty Tridentského koncilu (1545 – 1563).

Hoci bol koncil uzatvorený pred oficiálnym vydaním *Corpus Iuris Canonici* (1582), jeho disciplinárne a reformačné dekréty neboli súčasťou *Corpus*. Boli to samostatné, mimoriadne záväzné zákony, najmä v oblasti manželstva (*Tametsi*, *Ne Temere*), hierarchie a seminárov, a tvorili základ mnohých kánonov v CIC 1917. Citovali sa podľa skratky Koncilu (*Conc. Trid.*), sesie (*Sess.*) a kapitoly (*cap.*), s doplnením, o ktorú reformnú tému ide (*de ref.* pre *de reformatione*).

Potridentské zbierky zákonov, ktoré vydali rímski pápeži od konca 16. storočia až do roku 1917 obsahovali Apoštolské konštitúcie, Buly a Motu Propriá. Tieto dokumenty,

doi: 10.46282/bpf.2025.47

ktoré vydali pápeži ako Pius V., Benedikt XIV., Pius IX. alebo Lev XIII., riešili nové disciplinárne otázky, ktoré v stredovekom *Corpus* neboli obsiahnuté.
Najkomplexnejší prameň po *Corpus Iuris Canonici* obsahujú rozhodnutia a dekréty rímskej kúrie, ktoré predstavovali každodenná právna prax cirkevnej správy
Išlo najmä o tzv. Kongregáciu Koncilu (*S.C. Concilii*), ktorá bola zriadená na implementáciu dekrétov Tridentského koncilu. Jej Rozhodnutia (*Decisiones*) v otázkach manželského práva, cirkevného majetku a disciplíny boli citované ako priamy právny prameň.
Ďalej to bola Kongregácia pre biskupov a rehoľníkov (*S.C. Episcoporum et Regularium*). Citované boli jej dekréty, ktoré upravovali vzťahy medzi biskupmi a rehoľnými rádmi, Kongregácia pre sviatosti (*S.C. de Disciplina Sacramentorum*), ktorá hoci vznikla len v roku 1908, bola predsa kľúčová pre kodifikáciu kánonov o sviatostiach.
Veľmi často boli citované odpovede a rozhodnutia tzv. Svätého ofícia (*S.C. S. Officii*). Citovali sa jej dekréty, ktoré sa týkali otázok viery a morálky, najmä v súvislosti s manželskými prekážkami.
Príprava Kódexu kánonického práva z roku 1917 bola revolučným projektom, ktorý zmenil spôsob, akým Cirkev spravovala svoje právo. S právnymi prameňmi sa nepracovalo len ako s obyčajnými textami, ale prešlo sa k ich systematickej a vedeckej kodifikácii. Vo vydaniach CIC 1917 boli pod čiarou uvádzané referencie na pramene. Tieto poznámky pod čiarou boli dôležitou súčasťou vydania a slúžili na niekoľko kľúčových účelov. Išlo o skratky a odkazy na konkrétne historické pramene a ich hlavným účelom bolo preukázať kontinuitu s tradíciou Cirkvi. Tým, že sa Kódex odvolával na staré normy, potvrdzoval, že nejde o úplne nový zákon, ale o systematickú kompiláciu a zjednodušenie existujúceho práva. Tieto pramenné referencie súčasne slúžili ako rýchly nástroj pre kanonistov, aby videli, z akého zdroja daný kánon pochádza. Ak ste chceli pochopiť celý kontext a znenie pôvodného dokumentu, museli ste si vyhľadať odkaz z poznámky pod čiarou vo vydaniach jednotlivých prameňov. Množstvo prameňov, zvlášť tých mimo *Corpus Iuris Canonici* bolo ale roztrúsených v rôznych ťažko dostupných edíciách encyklík, bulárií, inštrukcií atď. Pre uľahčenie dohľadania takto použitých prameňov bolo potrebné urobiť ďalší krok – pripraviť zbierku vydania textov prameňov použitých pre jednotlivé kánony Kódexu. Tejto úlohy sa zhostil kardinál Pietro Gasparri. Preto je správne povedať, že odkazy na pramene boli súčasťou vydania Kódexu, ale až celá zbierka plných textov týchto prameňov – *Fontes* – bola dodatočnou a samostatnou publikáciou. Odkazy pod čiarou slúžili ako most medzi novým, zjednodušeným Kódexom a rozsiahlym historickým právom, zatiaľ čo *Fontes* bol plnohodnotným archívom tohto práva.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

Za týmto účelom a v tejto fáze začal kardinál Pietro Gasparri svoje monumentálne dielo *Codicis Iuris Canonici Fontes*[11] (Dielo dokončil kardinál Giustino Serédi po Gasparriho smrti v roku 1934.) Táto zbierka prameňov nebola len dodatočným dielom, ale priamym záznamom práce komisie. Pre každý kánon (paragraf) v CIC 1917 totiž uvádzala, z akého historického prameňa bol odvodený. To zaručilo transparentnosť a umožnilo kanonistom pochopiť pôvodný zámer zákonodarcu. Vďaka tomu bol kódex nielen jasný, ale aj pevne zakotvený v cirkevnej tradícii.

Táto monumentálna zbierka, vydaná v 9. zväzkoch v rokoch 1923 až 1939, je kľúčovým interpretačným nástrojom k CIC 1917. Jej hlavným cieľom bolo sprístupniť a usporiadať pôvodné právne pramene, ktoré poslúžili ako základ pre kodifikáciu Kódexu.

Zbierka je rozdelená do deviatich zväzkov, ktoré systematicky triedia dokumenty podľa ich pôvodu:

Zväzok 1. obsahuje dekréty z generálnych koncilov a legislatívu rímskych pápežov až do roku 1745.

Zväzky 2 a 3 sú venované právnym aktom pápežov z obdobia od roku 1746 až do vydania samotného Kódexu v roku 1917.

Zväzky 4 až 8 reprezentujú najväčšia časť zbierky a obsahujú nariadenia a odpovede (tzv. reskripty) rôznych kongregácií Rímskej kúrie, ktoré boli v tom čase zodpovedné za správu a disciplínu Cirkvi. Tieto zväzky sú ďalej rozdelené podľa konkrétnych kongregácií (napr. Kongregácia pre náuku viery, Rítová kongregácia atď.).

Zväzok 9. obsahuje rôzne tabuľky a indexy, ktoré slúžia na analytické a referenčné účely, uľahčujúc tak prácu s celou zbierkou.

Gasparriho *Fontes* nie sú iba historickou zbierkou. Je to praktický nástroj, ktorý slúži na interpretáciu zákona, pretože ak existujú nejasnosti v konkrétnom kánone CIC 1917, pohľad do príslušného prameňa v zbierke pomôže objasniť pôvodný zámer zákonodarcu.

Edícia prameňov ukazuje, ako bol Kódex z roku 1917 postavený na stáročia trvajúcom právnom vývoji (najmä na *Corpus Iuris Canonici* a Tridentskom koncile). Súčasne je toto dielo dôkazom mimoriadnej dôkladnosti kodifikačnej komisie, ktorú viedol Gasparri, a predstavuje komplexný a prehľadný obraz o rozsahu ich práce.

Pre kánonických právnikov a cirkevných historikov je zbierka *Codicis Iuris Canonici Fontes* považovaná za nepostrádateľný zdroj. Jej vydanie zabezpečilo, že CIC 1917 nebol len novým zákonom, ale logickým vyvrcholením a systematizáciou celého historického vývoja kanonického práva.

[11] GASPARRI, Petrus (ed.): *Codicis Iuris Canonici Fontes*.*Vol. I-VI. Continuavit Iustinus Serédi, Vol. VII-IX*. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1923–1939.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

Rozdiely používania prameňov pri formácii východného práva oproti latinskému právu.

Zatiaľ čo latinský CIC 1917 bol primárne kodifikáciou roztrúseného jedného právneho systému, kódex cirkevného práva pre východné cirkvi bol pokusom nájsť spoločné právne základy pre rôzne východné katolícke cirkvi *sui iuris*. Kým latinské právo teda kládlo dôraz na uniformitu a systematizáciu jedného právneho systému, východné právo sa sústredilo na zachovanie identity a rozmanitosti jednotlivých cirkví. Prvým krokom k možnej východnej kodifikácii bola podpora procesu, ktorý v jednotlivých východných cirkvách viedol k usporiadaniu vlastného partikulárneho práva v súlade s vlastnou tradíciou, ale aj s očakávaniami a potrebami novej doby. Tento proces sa začal vlastne už v polovici 19. storočia. Z príkazu Pápeža Pia IX už vtedy Ioannes Baptista Pitra, O. S. B., vyhľadal roztrúsené pramene východných zákonov a publikoval ich v dvoch zväzkoch, ktoré nazval „Iuris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta"[12]. Pri príprave I. Vatikánskeho koncilu viacerí cirkevní otcovia uvážili, že záležitosť revízie východného kánonického práva sa má stať agendou samotného koncilu. Bol to najmä Gregor Yussef, patriarcha Melchitskej cirkvi, ktorého veľmi boleli nedostatky východného kánonického práva, ktoré má každý východný obrad vlastné a Jozef Papp Szilagyi,[13] veľko-varadínsky biskup východného obradu, ktorý si túžobne prial obnoviť veľmi mnoho častí cirkevnej disciplíny, podajúc pritom skoro úplnú charakteristiku určitého kódexu.

Hoci Prvý vatikánsky koncil bol kvôli ťažkostiam predčasne ukončený, impulz k príprave východnej legislácie pokračoval procesom hľadania a zjednocovania kánonických noriem v rámci jednotlivých cirkví. Za týmto účelom bolo zvolaných viacero partikulárnych synod. Medzi nimi majú osobitný význam Synoda sýrska, sciarfenská, zvolaná v roku 1888, Ľvovská synoda Rusínov z roku 1891, dve synody v Alba Julii, v Rumunsku, zvolané v rokoch 1882 a 1900 a nakoniec Koptská synoda v Alexandrii, slávená v roku 1898. Poslednou z týchto synod, na ktorých boli skoro úplne zrevidované hlavné body kánonickej disciplíny jednotlivých cirkví, bola Arménska synoda, ktorej zvolanie nariadil v Ríme v roku 1911 svätý Pius X. Keby sa akty a dekréty spomínaných synod zoradili spolu s tými, ktoré boli vydané predtým, ako akty a dekréty synody „Montis Libani" Maronitov z roku 1736 a potvrdenými Benediktom XIV. „in forma specifica" a tiež Grécko-melchitskej synody Ain Trazensis, slávenej v roku 1835, mohlo by to vyvolať dojem, že už v tom čase, by bolo disciplinárne dedičstvo všetkých východných cirkví prakticky skompletizované

[12] PITRA, Ioannes Baptista: *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta iussu Pii IX. Pont. max.*,Tom I. *A primo P.C.N. ad VI. Saeculum*, Tom. II. *A VI. ad IX. Saeculum*. Romae: typis S. Congregationis de Propaganda Fide, 2 voll., 1864-1868.

[13] PAPP-SZILAGYI, Josephus: *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae: juxta titulos Codicis Iustiniani*. Magno-Varadini: Typis Eugenii Hollósy, 1882.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

v systéme viacerých kánonických poriadkov potvrdených najvyššou autoritou Cirkvi, zodpovedajúcom jednotlivým cirkevným východným „obradom".[14]
Po publikovaní jednotného Kódexu latinskej cirkvi však vo vedení cirkvi, po náležitých diskusiách prevládol názor, že je potrebné aj pre všetky východné cirkvi pripraviť jednotný spoločný Kódex, ktorý by zhŕňal spoločné legislatívne normy a súčasne vytváral dostatočný priestor pre aplikáciu artikulárneho práva jednotlivých cirkví. Za týmto cieľom zriadil pápež Pius XI. komisiu kardinálov pre prípravné štúdia východnej kodifikácie, pod predsedníctvom kardinála Petra Gasparriho. Táto komisia počas piatich rokov pripravila 15 zväzkov prameňov, ktoré vydala Kongregácia pre východnú cirkev v rokoch 1930-1934.
Ich obsah môžeme stručne zhrnúť takto:
Zväzok 1-2: Rôzne texty nového práva (1550-1902)
- Zväzok 3: Antiochijská disciplína (Siri): Nomokánon Bar-Hebreo
- Zväzok 4: Chaldejská disciplína. Staré právo Synody (synodicon Orientale) Collectio canonum synodicorum d'Ebedjésus de Nisibe
- Zväzok 5: Staroveké a moderné právne texty týkajúce sa Etiópčanov
- Zväzok 6: Staroveké právne texty týkajúce sa Etiópčanov
- Zväzok 7: Arménska disciplína. Rôzne texty arménskeho kánonického práva (4. – 17. storočie)
- Zväzok 8: Historické štúdie o zdrojoch východného kánonického práva
- Zväzok 9: Staroveká všeobecná disciplína (2. – 9. storočie)
- Zväzok 9 (2. diel): Discipline generale antique (II-IX)
- Zväzok 10: Byzantská disciplína. Rumuni I. Texty osobitného práva Rumunov
– Zväzok 11: Ius particulare Ruthenorum
– Zväzok 12: Antiochijská disciplína Maroniti
– Zväzok 15. Byzantská disciplína melkiti. Droit particulier des Melkites (1724–1932).
Po ukončení tejto prípravnej fázy zbierania prameňov, v roku 1935, na audiencii 7. júna, pápež Pius XI. rozhodol o ustanovení novej komisie, ktorá dostala za úlohu moderovať redakciu kódexu a po starostlivom preskúmaní pripomienok biskupov Východu k vyššie uvedeným schémam mala napísať texty kánonov. Táto fáza vstúpila do svojej realizačnej podoby už za pontifikátu pápeža Pia XII. a vyústila do vydania štyroch dôležitých právnych dokumentov, ktoré kodifikovali rôzne časti práva. Išlo o nasledovné dokumenty:
Motu proprio *Crebrae allatae* (22. február 1949)[15]: Týkalo sa manželského práva.

[14] Porov. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Praefatio*. In: *Acta Apostolicae Sedis*, roč. 82 (1990), s. 1047.
[15] PIUS PP. XII. Litterae Apostolicae motu proprio datae, *Crebrae allatae sunt*, 22. februarii 1949. *Acta Apostolicae Sedis* roč. 41 (1949), s. 89–117.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

Motu proprio *Sollicitudinem Nostram* (6. január 1950)[16]: Týkalo sa cirkevných súdnych procesov.
Motu proprio *Postquam Apostolicis Litteris* (9. február 1952)[17]: Kodifikovalo právo o rehoľníkoch, cirkevnom majetku a pojmoch vo všeobecnosti.
Motu proprio *Cleri Sanctitati* (2. jún 1957)[18]: Týkalo sa práva osôb v Cirkvi (klerici a laici).
Hoci v prvom oficiálnom vydaní v AAS neobsahovali poznámky pod čiarou s odkazom na pramene tieto *motu proprio* sú samy osebe považované za hlavné pramene nového práva.
Súčasne sa ale pristúpilo aj k vydaniu textu obohateného o odkazy na pramene. Pri výbere prameňov boli uprednostňované odkazy na posvätné kánony prvého tisícročia, spoločné aj s nekatolíckymi východnými cirkvami, a na miestne a partikulárne synody jednotlivých východných katolíckych cirkví. Samozrejme, že nechýbali ani odkazy na normatívy rímskych pápežov, ktoré boli adresované jednotlivým východným cirkvám a stali sa tak zdrojom práva aj pre ostatné cirkvi.
Sumárne môžeme povedať, že vydanie jednotlivých *motu proprio* s čiastkovovu právnou disciplínou východných katolíckych cirkví je kvalitne podložené pramenným materiálom, pri ktorom sa uprednostňuje výber odkazov na pramene východného pôvodu, ted na tie pramene, ktoré často spoločné aj s nekatolíckymi východnými cirkvami.

Vydanie prameňov CIC 1983

Po publikácii Kódexu cirkevného práva v roku 1983 odborná verejnosť očakávala s istou netrpezlivosťou aj skoré vydanie Kódexu doplnené o pramene – ako tomu bolo v prípade CIC 1917 a východných čiastkových vydaní právnych noriem formou *Motu proprio* pápeža Pia XII. V skutočnosti sa takéto vydanie oddialilo o šesť rokov od vydania základného legislatívneho textu. Konečne bolo vydanie Kódexu spolu s jeho zdrojmi a analyticko-abecedným indexom[19] predložené Svätému Otcovi Jánovi Pavlovi II. na osobitnej audiencii 25. januára 1989 kardinálom Rosaliom J. Castillom Larom, predsedom Pápežskej komisie pre interpretáciu kódexu kanonického práv. Dátum odovzdania nebol náhodný. Bolo to 30. výročie okamihu, keď pápež Ján XXIII.

[16] PIUS PP. XII. Litterae Apostolicae motu proprio datae, *Sollicitudinem Nostram*, 6. ianuarii 1950. *Acta Apostolicae Sedis* roč. 42 (1950), s. 5–120.
[17] PIUS PP. XII. Litterae Apostolicae motu proprio datae, *Postquam Apostolicis Litteris*, 9. februarii 1952. *Acta Apostolicae Sedis* roč. 44 (1952), s. 65–150.
[18] PIUS PP. XII. Litterae Apostolicae motu proprio datae, *Cleri Sanctitati*, 2. iunii 1957. *Acta Apostolicae Sedis* roč. 49 (1957), s. 433–600.
[19] *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*: [a cura di] Pontificia commissio codici iuris canonici autentice interpretando, Libreria editrice vaticana 1989, ISBN-13: 978-8820916107.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

vyjadril želanie reformovať Kódex a zvolať II.vatikánsky koncil, a 6. výročie promulgácie Kódexu Jánom Pavlom II.
Publikácia bola oficiálne vydaná pod záštitou Pápežskej komisie pre interpretáciu Kódexu kanonického práva. Z hľadiska obsahu dielo obsahuje zoznam skratiek (predovšetkým skratky mnohých (101) dokumentov, ktoré sa často citujú v právnych zdrojoch nového Kódexu. Ďalej obsahuje index (s. V—X), úvod predsedu Pápežskej komisie (s. X—XI), Apoštolskú konštitúcia *Sacrae disciplinae leges*[20](s. XII–XIX), úvod ku kódexu (s. XXI–XXXII), kánony jednotlivých kníh s prameňmi vo forme poznámok pod čiarou (s. 5–478), apoštolskú konštitúciu *Pastor Bonus* (s. 481—528), analytický a abecedný index (s. 531—653) a obsah (s. 657—669). Najdôležitejšou časťou prezentovanej publikácie sú pramene a analyticko-abecedný index.
Pokiaľ ide o citované pramene, treba poznamenať, že tieto, žiaľ, začínajú až kánonmi Kódexu z roku 1917. Poznámka pod čiarou k konkrétnemu kánonu nového zákona teda obsahuje často ako primárny (či jediný) zdroj číslo kánonu z predchádzajúceho Kódexu, pokiaľ nejde o úplne nové ustanovenie. Každý, kto však chce poznať pôvod konkrétneho kánonu staršieho ako rok vyhlásenia prvého kódexu, musí na základe znalosti príslušného kánonu, na ktorý sa nové pramene odvolávajú, obrátiť na edíciu prameňov kardinála Pietra Gasparriho ku CIC 1917. K štúdiu histórie jednotlivých kánonov tak teda dnes odborný čitateľ potrebuje namiesto jedného kódexu obidva. Paradoxne, po edičnej stránke teda vydanie CIC 1983 viedlo aj k nevyhnutnosti reedícií Kódexu z roku 1917, ktorý má rozsiahly pramenno-poznámkový aparát.
Niektoré ustanovenia súčasného zákonníka nemajú žiadne zdroje, napr. 30, 32, 33, 35, 48, 49, 50, 51, 55, 56, 57, 59, 103, 108, 121, 148, 185, 186, 224, 302, 325, 729, 730, 959, 1064, 1123, 1231, 1262, 12,78, 1280, 1330, 1379, 1393, 1440, 1490, 1664, 1670, 1693—1996, 1724, 1729—1739. Ide zvyčajne o nové pojmy, ktoré sa týkajú sa záležitostí, ktoré sa vyvinuli od Druhého vatikánskeho koncilu.
Pri ďalšej analýze prameňov vidíme, že v zásade sa venuje veľká pozornosť zásahom a reakciám Svätej stolice, t. j. pápežov alebo jednotlivých kongregácií a komisií, ktoré sa udiali po promulgácii kódexu z roku 1917. Zozbieranie tohto právneho materiálu je veľmi dôležité, pretože svedčí o duchu právneho myslenia a pomalých zmenách v prispôsobovaní sa k meniacej sa realite Cirkvi a sveta. Tieto pramene ukazujú zrenie a vývoj v prístupe k určitým právnym inštitúciám a jednotlivým otázkam. Spomínané intervencie Svätej stolice sú prameňmi v tom zmysle, že ovplyvnili vytvorenie nového práva. Ide teda o selektívny výber zdrojov. Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu zaujímajú medzi prameňmi osobitné miesto.
Pri hodnotení tejto edície CIC 1983 s odkazom na pramene nutne sa vynára otázka, prečo neboli pramene predchádzajúceho kódexu zohľadnené a zahrnuté do súčasnej

[20] IOANNES PAULUS PP. II. *Constitutio Apostolica Sacrae disciplinae leges qua novus Codex Iuris Canonici promulgatur*. In: *Acta Apostolicae Sedis*, roč. 75 (1983), časť II, s. VII–XIV.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

štúdie s cieľom uľahčiť právny a historický výskum. Niekto by mohol oponovať, že revidované dielo je už a tak pomerne rozsiahle a jeho rozšírenie o ďalší poznámkový aparát by len zvýšilo jeho objem. Toto kritérium však nemožno považovať za dostatočné. Na zmenšenie objemu publikácie stačilo nezaťažovať ju ďalšími dokumentami, ako sú menované apoštolské konštitúcie.
Je ťažké pochopiť rozhodnutie Pápežskej komisie pre interpretáciu kódexu, ktorá je autorom tohto vydania pre takto redukovaný poznámkový aparát. Takéto obmedzenie poznámkového aparátu môže nechtiac vytvárať dojem odtrhnutia sa od právnych prameňov, ktoré predchádzali pio-benediktínskej kódexovej kodifikácii.

CCEO - Edícia s uvedením prameňov východného práva

Vzhľadom k neuspokojúcemu vydaniu pramenného materiálu pre CIC 1983 môžeme hodnotiť vysoko pozitívne vydanie Kódexu kánonov východných cirkví s prameňmi, publikované v roku 1995. Od roku 1995 je k dispozícii vydanie CCEO *fontium annotatione auctus*,[21] teda s prameňmi kánonov citovanými v poznámkach. Na konci je príloha s názvom „*De accessu ad fontes*" („Prístup k zdrojom").
Vyššie uvedená publikácia je veľmi užitočným zdrojom a skutočnou pomocou pri identifikácii zdrojov kánonov, keďže tieto zdroje sú roztrúsené v mnohých nesúvisiacich publikáciách, ktoré nie sú ľahko dostupné ani pre vedcov (nehovoriac o mnohých východných kánonických zdrojoch, ktoré ešte neboli publikované). Pramene kánonov uvedené v poznámkach poukazujú na vzťah CCEO k starobylému kánonickému dedičstvu východných cirkví, ako si to želal samotný zákonodarca. Štúdium týchto kánonických zdrojov je jednou z oblastí vedeckého výskumu, ktorá má zásadný význam pre pochopenie ducha CCEO.
CCEO c. 2 uvádza: „*Canones Codicis, in quibus plerumque ius antiquum Ecclesiarum orientalium recipitur vel accommodatur, praecipue ex illo iure aestimandi sunt*." Už z tohto kánonu teda vidíme základné pravidlo interpretácie tých kánonov CCEO, „v ktorých je z väčšej časti prijaté a prispôsobené starobylé právo východných cirkevných cirkví": Tieto kánony sa musia interpretovať vo svetle tých istých starobylých zdrojov, a to posvätných kánonov. Kánon 2 tak už poukazuje na potrebu poznať starobylé zdroje CCEO.

[21] *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione auctus*: [a cura di] Pontificium Concilium de Legum Textibus Interpretandis. Libreria editrice vaticana 1995. ISBN-13: 978-8820921590

doi: 10.46282/bpf.2025.47

Staroveké zdroje kánonov CCEO sú z veľkej časti spoločným dedičstvom východných cirkví. V CCEO *fontium annotatione auctus*[22] nájdeme veľké množstvo kánonického materiálu, ktorý možno rozdeliť do rôznych sekcií alebo tried prameňov.

(1) Kánony vydané ekumenickými koncilmi prvého tisícročia predstavujú najautoritatívnejší zdroj, pretože tento korpus - *sacri cano*nes - tvorí spoločný základ katolíckych a tiež ortodoxných byzantských cirkví a v určitých medziach aj cirkví predchalcedonských a prefezských, konkrétne tých, ktoré uznávajú iba prvé dva ekumenické koncily, Nicea I (325) a Konštantínopol I (381), s ich kánonmi.

Kánony koncilu v Trullo alebo Quinisextum (691/692) sa často objavujú medzi zdrojmi kánonov CCEO. Ich zaradenie má tiež významný ekumenický význam, pretože trullánska legislatíva je obzvlášť drahá pravoslávnym cirkvám. Preto sa medzi zdrojmi CCEO objavujú všetky kánony ekumenických koncilov prvého tisícročia: od Nicea I (325) po Nicea II (787).

(2) Kánony starovekých miestnych synod.

Medzi tieto synody patria: Ancyra (314), Neocaesarea (314/319), Antiochia (341), Sardica (343-344), Laodicea (koniec 4. storočia), Kartágo (419), Protodeutera (861). Je pravda, že odkazov na tieto synody je pomerne málo, pretože sa uprednostňujú ekumenické koncily. Avšak skutočnosť, že sa vôbec vyskytujú ako zdroje spoločnej legislatívy, poskytuje ďalší dôkaz o východnom charaktere CCEO.

(3) Takzvané kánony svätých otcov mali významný vplyv na kresťanský východ, a to ako v oblasti duchovnosti, tak aj disciplíny, najmä v oblasti mníšstva, pokánia a trestného práva. Medzi týchto otcov patria: sv. Atanáz z Athosu, sv. Nicephorus z Konštantínopolu, sv. Pachomius, sv. Saba, sv. Theodor Studita, sv. Bazil Veľký, sv. Tarasius, ale aj Rabbula (východosýrsky biskup) a sv. Nerses (arménsky).

(4) Medzi starovekými kanonickými zbierkami *Codex fontium annotatione auctus* zahŕňa ako zdroj aj „Osemdesiatpäť kánonov svätých apoštolov". Táto kanonická zbierka, zostavená v Sýrii v 4. storočí, bola dobre známa a vysoko cenená na celom Východe. Tieto kánony boli potvrdené v celom rozsahu na koncile v Trullo.

Tieto východné kánony sú apokryfného pôvodu a charakteru – neboli spísané apoštolmi, ale sú výsledkom formovania právneho povedomia raného kresťanského spoločenstva; napriek tomu boli normatívne pre vieru a disciplínu Cirkvi a mali obrovský vplyv na rozvoj tradície raného kresťanského spoločenstva. Pri citovaní Kánonov apoštolov CCEO *fontium annotatione auctus* uznáva skôr tento vplyv na východnú kánonickú tradíciu.

[22] *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione auctus*: [a cura di] Pontificium Concilium de Legum Textibus Interpretandis. Libreria editrice vaticana 1995. ISBN-13: 978-8820921590.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

(5) Pramene rímskeho a byzantského civilného práva.[23]
Hovoriť o orientálnych cirkevných zdrojoch bez odkazu na rímsku a byzantskú právnu tvorbu by bezpochyby bolo na ujmu „východnému charakteru" CCEO. V skutočnosti nie je možné poprieť vplyv, ktorý rímsko-byzantské právo malo na kánonické právo. Tento vplyv je výrazný v CCEO, ale aj mimo kódexu, v iných cirkvách. Odkazy na byzantské právo sa nachádzajú v kánonoch o všeobecných normách, kánonoch o fyzických a právnických osobách a v kánonoch týkajúcich sa procesov; medzi zdrojmi CCEO môžeme teda identifikovať zákony Justiniána (*Codex, Digestum, Novellae*) a postjustiniánske zbierky, ako napríklad *Basiliká*.
(6) Medzi všeobecnými koncilmi Západu musíme rozlišovať medzi stredovekými a novovekými koncilmi. Stredoveké koncily citované medzi zdrojmi CCEO sa zdajú predstavovať akési „dôsledky" kánonického korpusu kánonov ekumenických koncilov, starovekých synodov a svätých otcov.
Z týchto koncilov zákonodarca vybral ako zdroje len niekoľko: Lateránsky IV (1215), Lateránsky V (1512-1517), Lyon I (1245), Lyon II (1274) a Florencia (1431-1445).
Odkazy na tieto koncily sú skutočne sporadické alebo zriedkavé.
Medzi všeobecné koncily Západu druhého tisícročia sa často uvádzajú Tridentský koncil (1545-1563) a Prvý vatikánsky koncil (1869-1870). Najčastejšie sa spomína samozrejme Druhý vatikánsky koncil (1962-1965), ktorý je sám osebe osobitným prameňom. Tridentský koncil (1545-1563) sa často spomína v kánonoch týkajúcich sa sviatostného práva, formácie klerikov a cirkevného magistéria. Je to pochopiteľné, vzhľadom na osobitný vplyv, ktorý mal Tridentský koncil na reformu celého cirkevného života. Prvý vatikánsky koncil (1869-1870), zameraný na pápežský primát a neomylnosť, sa objavuje hlavne v hlave 3 o najvyššej autorite a v hlave 15 o cirkevnom magistériu.
(7) Dekréty, encykliky a akty rímskych pápežov o jednotlivých témach a konkrétnych otázkach sú hojne citované medzi zdrojmi; rovnako sú prítomné pokyny a dekréty príslušnými kongregáciami alebo dikastériami Rímskej kúrie.
(8) Zo zrejmých dôvodov je hojne prítomná predchádzajúca východná legislatíva, teda štyrmi *motu proprio* vydané Piom XII.: *Crebrae Allatae* (22. február 1949), *Sollicitudinem Nostram* (6. január 1950), *Postquam Apostolicis Litteris* (9. február 1952) a *Cleri Sanctitati* (2. jún 1957).
(9) Medzi zdrojmi sú tiež výrazne prítomné kánony a dekréty synodov východných katolíckych cirkví, synod, ktoré boli schválené alebo uznané Svätou stolicou. Je ľahko

[23] CECARELLI MOROLLI, Danilo: *Sources of the Canons of CCEO*, in*: A Guide to the Eastern Code. A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches* – Second Revised Edition – Ed. by George Nedungatt, S.J. (first edition) & Georges Ruyssen, S.J. (second revised edition). Pontificio Istituto Orientale, *KANONIKA* č.10 roč. 2020 Rome, s. 1101-1110.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

pochopiteľné, ako tieto synody, právny korpus, spolu so starými kánonmi tvoria základ konkrétneho práva v každej cirkvi *sui iuris*.
(10) Dekréty II. vatikánskeho koncilu. Vízia Cirkvi a jej poslanie sú dnes tie, ktoré boli formulované na Druhom vatikánskom koncile (1962-1965). Preto CCEO, s cieľom byť legislatívnym nástrojom aktualizovaným pre súčasnosť, v plnej miere prijal smernice a normy tohto koncilu. Preto je možné očakávať, že tento koncil preniká celým CCEO a že koncilové princípy inšpirujú prakticky všetky kánony doktrinálneho a ekleziologického významu.
Vyššie uvedené zdroje, na ktoré sa odvolávajú poznámky kánonov CCEO *fontium annotatione auctus*, majú nerovnaký význam alebo právnu váhu. Slúžia nielen na preukázanie právnej kontinuity, ale niekedy aj diskontinuity, keď je norma v zdrojoch opačná ako norma v kanonickom práve (napr. voľba patriarchov, súdna moc patriarchov, spravovanie Eucharistie atď.). Ako sa uvádza v „*De accessu ad fontes*"[24], protichodné zdroje poukazujú na „neustálu starostlivosť Cirkvi o prispôsobenie cirkevných zákonov zmeneným podmienkam dnešnej doby s ohľadom na spásu duší".

Záver

Na záver môžeme povedať, že kým predkoncilové vydania prameňov právnych noriem latinskej cirkvi i východných katolíckych cirkví spĺňajú v bohatej miere nároky na kvalitný poznámkový aparát uschopňujúci odborné publiku vidieť kontituitu medzi predchádzajúcimi a novými právnymi normami, pokoncilové vydania prameňov k novým kódexom sa od seba odlišujú. Vydanie CIC 1983 s prameňmi sa pri príprave poznámkového pramenného aparátu obmedzilo na uvedenie paralelných kánonov z predchádzajúcej právnej zbierky, teda z CIC 1917 ale zanedbalo úplne širšie odkazy na predkódexové právne normy.
Na rozdiel od tohto vydania latinského Kódexu boli pramene CCEO boli v edícii *fontium annotatione auctus* dobre organizované a štruktúrované, s plným uvádzaní starších právnych predpisov, zvlášť kánonov prvého tisícročia, teda tých právnych noriem, ktoré sú spoločné aj pre nekatolícke východné cirkvi. Vydanie CCEO *fontium annotatione auctus* teda v porovnaní s edíciou prameňov CIC 1983 predstavuje výrazný pokrok, alebo skôr návrat k tradične kvalitnému poznámkovému aparátu vydaní kódexovej legislatívy Katolíckej cirkvi. Túto tradíciu započal Kódex cirkevného práva z roku 1917 s následnou Gasparriho edíciou Prameňov, a dnes ju završuje CCEO *fontium annotatione auctus* – pričom oba tieto kódexy využívajú dvojtisícročnú právnu skúsenosť s normotvorbu Katolíckej cirkvi.

[24] PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione auctus*. *De accessu ad fontes*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1995, s. 565–593.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

Zoznam použitej literatúry

1. CAVALAGLIO, Lorenzo.: Il CIC 1917 e le codificazioni europee: eccezionalità o specialità, In Diritto canonico e culture giuridiche. Nel centenario del Codex Iuris Canonici del 1917, In Atti del XVI Congresso Internazionale della Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo, Roma 4-7 ottobre 2017, a cura di J. Miñambres, Roma, edusc, 2019, ss. 129-136.
2. CECARELLI MOROLLI, Danilo: Sources of the Canons of CCEO, in: A Guide to the Eastern Code. A Commentary on the Code of Canons of the Eastern Churches – Second Revised Edition – Ed. by George Nedungatt, S.J. (first edition) & Georges Ruyssen, S.J. (second revised edition). Pontificio Istituto Orientale, KANONIKA č.10 roč. 2020 Rome, s. 1101-1110.
3. Codex Iuris Canonici. Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1917.
4. Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione auctus: [a cura di] Pontificium Concilium de Legum Textibus Interpretandis. Libreria editrice vaticana 1995. ISBN-13: 978-8820921590
5. Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus: [a cura di] Pontificia commissio codici iuris canonici autentice interpretando, Libreria editrice vaticana 1989, ISBN-13: 978-8820916107.
6. Code civil des Français: édition originale et seule officielle. Paris: De l'Imprimerie de la République, an XII (1804).
7. Corpus Iuris Canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludovici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognovit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. 2 zv. Lipsiae: Ex officina Bernhardi Tauchnitz, 1879–1881.
8. FÜRST, Carl G.: Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale. Città del Vaticano: LEV, 1995.
9. GASPARRI, Petrus (ed.): Codicis Iuris Canonici Fontes.Vol. I-VI. Continuavit Iustinus Serédi, Vol. VII-IX. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1923–1939.
10. GAUDEMET, Jean: Les Sources du Droit Canonique, VIIIe–XXe Siècle. Paris: Cerf, 1993.
11. GAUDEMET, Jean: Église et cité. Histoire du droit canonique. Paris: Cerf, 1994.
12. GRATIANUS. Concordia discordantium canonum (seu Decretum Gratiani). In: Corpus Iuris Canonici. Ed. Aemilius Friedberg. 2 zv. Lipsiae: Ex officina Bernhardi Tauchnitz, 1879–1881. Vol. I.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

13. IOANNES PAULUS PP. II. Constitutio Apostolica Sacrae disciplinae leges qua novus Codex Iuris Canonici promulgatur. In: Acta Apostolicae Sedis, roč. 75 (1983), časť II, s. VII–XIV.
14. MOMMSEN, Theodorus – KRÜGER, Paulus – SCHOELL, Rudolfus – KROLL, Guilelmus (eds.). Corpus Iuris Civilis. Vol. I–III. Berolini: Apud Weidmannos, 1872–1895.
15. PETERS, Edward N. (Trans. & Ed.): The 1917 or Pio-Benedictine Code of Canon Law: English Translation with Extensive Scholarly Apparatus. Ignatius Press, 2001.
16. PITRA, Ioannes Baptista: Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta iussu Pii IX. Pont. max.,Tom I. A primo P.C.N. ad VI. Saeculum, Tom. II. A VI. ad IX. Saeculum. Romae: typis S. Congregationis de Propaganda Fide, 2 voll., 1864-1868.
17. PIUS PP. XII. Litterae Apostolicae motu proprio datae, Crebrae allatae sunt, 22. februarii 1949. Acta Apostolicae Sedis roč. 41 (1949), s. 89–117.
18. PIUS PP. XII. Litterae Apostolicae motu proprio datae, Sollicitudinem Nostram, 6. ianuarii 1950. Acta Apostolicae Sedis roč. 42 (1950), s. 5–120.
19. PIUS PP. XII. Litterae Apostolicae motu proprio datae, Postquam Apostolicis Litteris, 9. februarii 1952. Acta Apostolicae Sedis 44 (1952), s. 65–150.
20. PIUS PP. XII. Litterae Apostolicae motu proprio datae, Cleri Sanctitati, 2. iunii 1957. Acta Apostolicae Sedis roč. 49 (1957), s. 433–600.
21. PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI ORIENTALIS RECOGNOSCENDO (PCCICOR). Nuntia: Commentaria de processu recognitionis Codicis Iuris Canonici Orientalis. Roma: Libreria Editrice Vaticana, 1975–1991.
22. ŽUŽEK Ivan: L'idée de Gasparri d'un codex ecclesiae universae comme point de départ de la codification canonique orientale. In: Transversalités : revue de l'Institut Catholique de Paris, roč. 58, (Avril-Juin 1996), s. 53-74.
23. ŽUŽEK, Ivan: Understanding the Eastern Code. Roma: Pontificio Istituto Orientale, 1997.
24. ŽUŽEK, Ivan: Sacralità e dimensione umana dei 'canones." In: AGRESTINI, Silvano – CECCARELLI MOROLLI, Danilo (eds.): Ius Ecclesiarum vehiculum caritatis. Atti del simposio internazionale. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2004, s. 74–95.
25. ŽUŽEK, Ivan: La ´Lex Ecclesiae Fundamentalis' et les deux Codes. In: L'Année Canonique. roč. 40 (1998), s. 22–39.
26. ŽUŽEK, Ivan, S.J. "The Code of Canons of the Eastern Churches: A Unique Source of Law in the Catholic Church." The Jurist. roč.51 (1991), s. 1–28.

doi: 10.46282/bpf.2025.47

27. ŽUŽEK, Ivan, S.J. "Eastern Canon Law: Sources and Recent Developments." In: Festschrift für Carl Gerold Fürst zum 60. Geburtstag. Paderborn, 1990, s. 471–485.
28. ŽUŽEK, Ivan: Il 'Codex Iuris Canonici Orientalis' del 1917 e il nuovo Codice. In Rivista Internazionale di Diritto Canonico roč. 4 (1993), s. 15–30.

Kontaktné údaje

prof. ICODr. Dr.h.c. Cyril Vasiľ, SJ, PhD
cyril.vasil@gmail.com
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta UK, Ústav kánonického práva

doi: 10.46282/bpf.2025.47

TECHNOLÓGIE V MAGISTERIÁLNOM PRÁVE KATOLÍCKEJ CIRKVI[1]

TECHNOLOGIES IN THE MAGISTERIAL LAW OF THE CATHOLIC CHURCH

Veronika Čunderlík Čerbová[2]

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na podrobné preskúmanie prístupu Katolíckej cirkvi k rýchlo sa rozvíjajúcim technológiám, pričom osobitnú pozornosť venuje digitálnemu prostrediu a dynamickému rozvoju umelej inteligencie. Na základe analýzy vybraných dokumentov Magistéria Katolíckej cirkvi článok identifikuje základné ideové tendencie, normatívne priority a etické kritériá, ktorými Cirkev reaguje na výzvy predstavované technologickým pokrokom v jeho sociálnych aj kultúrnych dôsledkoch. Kľúčové miesto v texte zaujíma dokument *Antiqua et nova*, ktorý v januári 2025 spoločne publikovalo Dikastérium pre náuku viery a Dikastérium pre kultúru a vzdelávanie. Tento dokument predstavuje aktuálny, systematický a hodnotovo ukotvený prehľad cirkevného učenia o umelej inteligencii a jej využívaní v súčasnej spoločnosti. Jeho závery vytvárajú komplexný rámec pre právnu, morálnu a verejnú diskusiu o hraniciach a potenciáli umelej inteligencie, pričom zdôrazňujú potrebu trvalého rozlišovania, etickej bdelosti a kritického hodnotenia technologických inovácií. Dokument zároveň pripomína zásadný význam jednoznačného určovania osobnej zodpovednosti pri zlyhaní či zneužití systémov umelej inteligencie a podčiarkuje, že aj v ére automatizácie zostáva ľudské rozhodovanie kľúčovým prvkom udržateľného technologického rozvoja.

Kľúčové slová: technológie, magisteriálne právo, Katolícka cirkev, etika, umelá inteligencia, *Antiqua et nova*

Abstract: The article focuses on a detailed examination of the Catholic Church's approach to rapidly evolving technologies, with particular attention to the digital environment and the dynamic development of artificial intelligence. Drawing on an analysis of selected documents of the Church's Magisterium, the study identifies the principal conceptual orientations, normative priorities, and

[1] Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0212/23 s názvom „Finančné inovácie ako determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká)".

[2] Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.48

ethical criteria through which the Church responds to the challenges posed by technological progress and its social and cultural implications. A central position in the discussion is occupied by *Antiqua et nova*, a document jointly issued in January 2025 by the Dicastery for the Doctrine of the Faith and the Dicastery for Culture and Education. This document provides a current, systematic, and value-grounded overview of the Church's teaching on artificial intelligence and its deployment within contemporary society. Its conclusions establish a comprehensive framework for legal, moral, and public debate regarding the limits and potential of artificial intelligence, emphasizing the need for continuous discernment, ethical vigilance, and critical assessment of emerging technologies. The document further underscores the essential importance of clearly assigning personal responsibility in cases of malfunction or misuse of AI systems, highlighting that even in an era of increasing automation, human judgment remains a decisive component of ethically sustainable technological development.

Key words: technologies, Magisterial law, Catholic Church, ethics, artificial intelligence, *Antiqua et nova*

Úvod

Zrýchlený rozvoj digitálnych technológií a umelej inteligencie (ďalej len „AI") prináša zásadné premeny takmer vo všetkých oblastiach spoločenského, ekonomického aj právneho života. Tieto premeny nielen rozširujú ľudské schopnosti a zvyšujú efektívnosť inštitúcií, ale zároveň otvárajú závažné etické a normatívne otázky, ktoré priamo spochybňujú tradičné koncepty zodpovednosti, záruk ochrany ľudskej dôstojnosti či spravodlivého usporiadania spoločnosti. V tomto kontexte nadobúdajú osobitný význam aj postoje náboženských a morálnych autorít, ktoré do spoločenskej diskusie prinášajú špecifický hodnotový a antropologický rozmer.

Katolícka cirkev prostredníctvom autoritatívneho hlasu svojho Magistéria už dlhodobo reflektuje dôsledky vedeckého a technologického pokroku. V jej učení možno identifikovať dôraz na prioritu ľudskej osoby, etické limity čisto inštrumentálneho uvažovania a potrebu ochrany spoločného dobra. Najnovší vývoj v oblasti AI – so všetkými jeho prísľubmi, ale aj rizikami – si vyžiadal opätovné tematizovanie a aktualizáciu týchto zásad, aby sa zachovala kontinuita teologicko-morálnej tradície a zároveň reagovalo na výzvy súčasnosti.

Cieľom tohto príspevku je preskúmať základné smerovania a etické kritériá, ktoré Magistérium Cirkvi ponúka v oblasti digitálnych technológií, s osobitným zreteľom na dokument *Antiqua et nova*, ktorý v januári 2025 spoločne vydalo Dikastérium pre náuku viery a Dikastérium pre kultúru a vzdelávanie. Závery tohto dokumentu

doi: 10.46282/bpf.2025.48

predstavujú nielen morálno-teologické usmernenia, ale aj koncepčný rámec významný pre právne a regulačné diskusie o umelej inteligencii.

Magisteriálne právo

Magisteriálne právo Katolíckej cirkvi predstavuje súbor normatívne záväzných výrokov, ktoré priamo vychádzajú z Magistéria Cirkvi – teda z autentickej učiteľskej autority pápeža a biskupov v spoločenstve s ním. Na rozdiel od čisto disciplinárnych ustanovení Kódexu kánonického práva z roku 1983 (ďalej len „CIC 1983") magisteriálne právo zahŕňa doktrinálne a morálne normy, ktorými Cirkev zaväzuje veriacich k vnútornému súhlasu a praktickému zachovávaniu. Právny základ magisteriálneho práva[3] a jeho prepojenie s kánonickým právom nachádzame v tretej knihe CIC 1983 s názvom „Učiaca úloha Cirkvi".[4] Povinnosť dodržiavať a riadiť sa vyhláseniami Učiteľského úradu cirkvi je obsiahnutá v kán. 750[5] a 752 CIC 1983.[6] Nedodržiavanie týchto povinností však väčšinou nie je spojené s kánonickoprávnou sankciou.[7] Kánonické právo je právnym vyjadrením poslania Cirkvi, ale nemožno ho

[3] TRETERA, Jiří., Rajmund., HORÁK, Záboj. *Církevní právo*. Praha: Leges, 2021, s. 208-217.

[4] Kán. 747 CIC 1983: § 1. Cirkev, ktorej Kristus Pán zveril poklad viery, aby za pomoci Ducha Svätého zjavenú pravdu sväto chránila, hlbšie skúmala, verne ohlasovala a vykladala, má povinnosť a vrodené právo, nezávislé od akejkoľvek ľudskej moci, hlásať evanjelium všetkým národom aj pri používaní vlastných spoločenských komunikačných prostriedkov. § 2. Je úlohou Cirkvi vždy a všade ohlasovať morálne zásady, aj čo sa týka sociálneho poriadku, a takisto vynášať úsudok o akýchkoľvek ľudských skutočnostiach, pokiaľ to vyžadujú základné práva ľudskej osoby alebo spása duší.

[5] Kán. 750 CIC 1983: § 1. Božou a katolíckou vierou treba veriť všetko, čo obsahuje napísané alebo tradované Božie slovo, čiže jediný poklad viery zverený Cirkvi, a súčasne sa predkladá ako Bohom zjavené buď slávnostným Magistériom Cirkvi, alebo jej riadnym a univerzálnym Magistériom, totiž to, čo sa prejavuje spoločným prijatím veriacich pod vedením posvätného Magistéria. Všetci sú teda povinní vyhýbať sa akýmkoľvek náukám, ktoré sú s tým v rozpore. § 2. Pevne je tiež treba prijímať a uznávať všetky a jednotlivé pravdy, ktoré Magistérium Cirkvi o viere a mravoch vyhlasuje za definitívne, teda to, čo je treba k náležitému uchovaniu a vysvetľovaniu pokladu viery; preto odporuje náuke Katolíckej cirkvi ten, kto odmieta tieto vyhlásenia, ktorých sa treba definitívne pridŕžať.

[6] Kán. 752 CIC 1983: Aj keď nie súhlas viery, ale nábožnú poslušnosť rozumu a vôle treba prejaviť učeniu, ktoré Najvyšší veľkňaz, alebo kolégium biskupov hlásajú o viere alebo mravoch, keď vykonávajú hodnoverné Magistérium, hoci toto učenie nezamýšľajú vyhlásiť definitívnym úkonom; veriaci sa teda majú starostlivo vyhýbať tomu, čo sa s ním nezhoduje.

[7] Napríklad CIC 1983 o právnej povahe encyklík nič špeciálne neustanovuje. PŘIBYL, Stanislav. *Kanonická recepce ekumenismu*. In: Revue církevního práva, č. 1, 2001, s. 46. Pápežské dokumenty ako encykliky, adhortácie, či deklarácie nemajú povahu prameňa práva, a teda povahu normatívneho právneho aktu (čo však nemusí byť pravidlom). Zaujímavosťou (a zároveň nežiadúcim prvkom) v kánonickom práve je skutočnosť, že z označenia formy právneho aktu nie je vždy možné jednoducho určiť jeho povahu. Rovnakým názvom, akým bývajú označované normatívne právne akty (všeobecné a abstraktné), bývajú častokrát označované aj individuálne právne akty. VLADÁR, Vojtech. *Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji.* Plzeň: Aleš Čeňek, 2009, s. 28. *Litterae encyclicae* sú podľa

doi: 10.46282/bpf.2025.48

oddeliť od Magistéria. Pápež Ján Pavol II. varoval, že interpretácia kánonického práva „oddelená od učenia Magistéria" vedie k protichodným riešeniam. Preto by bolo úplne zjednodušujúce a zavádzajúce vnímať cirkevné právo ako obyčajný súbor legislatívnych textov podľa pozície právneho pozitivizmu. Kanonické normy sa v skutočnosti vzťahujú na realitu, ktorá ich presahuje; takáto realita sa nezakladá len z historických a náhodných údajov, ale zahŕňa aj podstatné a trvalé prvky, v ktorých sa Boží zákon konkretizuje.[8] Kánonické právo a jeho normy je potrebné interpretovať v súlade s magisteriálnou doktrínou.[9] Sudca sa musí riadiť kánonickými zákonmi, správne interpretovanými. Preto nikdy nesmie stratiť zo zreteľa vnútorné prepojenie právnych noriem s cirkevnou doktrínou. Niekedy sa objavuje postup, že sa oddeľuje cirkevné právo od učenia cirkevného Magistéria, akoby patrili do dvoch oddelených sfér; predpokladá sa, že iba prvé má právne záväznú silu, zatiaľ čo druhé je chápané iba ako smernica alebo nabádanie. Takýto prístup v podstate odhaľuje pozitivistické zmýšľanie , ktoré je v rozpore s tým najlepším z klasickej a kresťanskej právnej tradície týkajúcej sa práva. Výklad Učiteľského úradu Cirkvi má právnu hodnotu v rozsahu, v akom sa týka kontextu práva, bez toho, aby si vyžadoval akýkoľvek ďalší formálny postup, aby sa stal právne a morálne záväzným.[10] Vyjadrenia a závery kompetentnej cirkevnej autority tvoriace magisteriálne právo sú dôležitou súčasťou interpretácie a aplikácie právnych noriem[11]. Zároveň môžu vyjadrovať najmä v otázke technológií inšpiráciu pre civilné autority pri tvorbe regulácie.

Technológie vo Svätom písme

Učiteľský úrad Cirkvi vždy stavia na základoch obsiahnutých vo Svätom písme. V jednotlivých dokumentoch tvoriacich magisteriálne právo sú početné odkazy na pasáže Svätého písma. Problematikou technológií sa prekvapivo Sväté písmo zaoberá na viacerých miestach. Sväté písmo sa začína v Edene a končí v nebeskom

Pejšky okružné listy, ktorými pápež obšírne poučuje svet o cirkevných zásadách v dôležitých otázkach. Porov. PEJŠKA, Josef. *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek první, Ústavní právo církevní.* Praha: Glosův grafický závod v Semilech, 1932, s. 85.

[8] JÁN PAVOL II. *To participants in the Day of Study sponsored by the Pontifical Council for Legislative Texts.* 2003. [online]. [cit. 23.9.2025]. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/john-paul ii/en/speeches/2003/january/documents/hf_jp-ii_spe_20030124_pc-intrptxt.html.

[9] JÁN PAVOL II. *To the members of the Tribunal of the Roman Rota.* 1993. [online]. [cit. 23.9.2025]. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/1993/january/documents/hf_jp-ii_spe_19930130_roman-rota.html.

[10] JÁN PAVOL II. *To Members of the tribunal of the Roman Rota*. 2005. [online]. [cit. 23.9.2025]. Dostupné na: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2005/january/documents/hf_jp-ii_spe_20050129_roman-rota.html.

[11] Ak by sme chceli použiť terminológiu civilného práva, môžete povedať, že magisteriálne právo možno v určitom smere vnímať ako dôvodovú správu zákonov Katolíckej cirkvi.

doi: 10.46282/bpf.2025.48

Jeruzaleme, pričom medzi nimi existuje kontinuita. Obe miesta sú sväté a predstavujú požehnanie, prinajmenšom nezatracujú technologický pokrok.[12]
Úlohu technológie možno identifikovať už v prvých kapitolách knihy Genezis. Otázka existencie technológií v Rajskej záhrade vyvolala v minulosti spory. Známy francúzsky filozof, sociológ, historik, spisovateľ, právny teoretik a protestantský teológ Jacques Ellul prezentoval názor, že pred pádom prvých ľudí neexistovala žiadna technológia.[13] Je však nepochybné, že za technológiu možno považovať ušitie zásterky z figových listov (Gn 3,7) po jedení zo zakázaného stromu. Pred vyhnaním z Edenu Boh dáva Adamovi a Eve nové oblečenie a poskytuje im tak vyššiu technológiu, zvieracie kože (Gn 3, 21). Tento dar odevu zo zvieracej kože tiež implikuje novú technologickú závislosť od inštrumentálneho vykorisťovania zvierat a rozšírenie celej prírody v dôsledku, alebo možno ako náprava hriechu. Na ďalších miestach knihy Genezis sme svedkami ďalšieho príkladu technologického artefaktu, Noemovej archy, ktorá zachráni ľudstvo a stvorenie zvierat pred vyhubením, a tým sa stáva neoddeliteľnou súčasťou Božieho plánu (Gn 6, 14-16, Gn 8, 19). Pri odchode z archy Noe hneď postaví Bohu oltár pre zápalné obety, čím ilustruje úlohu technológie v Božom uctievaní a vďakyvzdaní (Gn 8, 20). V rozprávaní o Babylonskej veži však máme možnosť vidieť, že ľudstvo zneužíva technológiu, nevyužíva ju na oslavu Boha, naopak súperí s ním. Následne je ľudstvo potrestané (Gn 11, 3-8). Tieto dva príbehy, Noemova archa a Babylonská veža, ilustrujú aj súčasnú nejednotnosť etických súvislostí spojených s technológiami a jej prípadné dvojaké použitie. Starý zákon však na ďalších miestach uvádza technologický pokrok v pozitívnom smere, napríklad v knihe Exodus v súvislosti s Bohoslužobnými ustanoveniami, archou zmluvy a svätostánkom (Ex 25-28), v Prvej knihe Kráľov pri stavbe chrámu, kráľovského paláca (1Kr 6-7) a v Prvej knihe kroník (1Krn 14, 15, 22) pri opise Dávidovej domácnosti a príprave na stavbu chrámu. Rovnako tak Nový zákon obsahuje pasáže, ktoré možno vyložiť protechnologicky. Ježiš uskutočnil mnoho zázračných uzdravení a na vysvetlenie správnych postojov, či argumentáciu, čo je správne, používal podobenstvá. Svojich učeníkov vyzýva, aby sa správali a robili v zmysle jeho pokynov (Lk 10, 37), pričom na základe viery garantuje aj omnoho väčšie skutky (Jn 14, 12-14). Toto nabádanie k napodobňovaniu a k väčším dielam je predovšetkým morálnym nárokom, ale zo súčasného hľadiska je zároveň tiež technickým nárokom, keďže práve technológia nám umožňuje vykonávať morálne

[12] THIEL, Peter. *Against Edenism*. In First Things, 2015. [online] [23.9.2025] Dostupné na: https://www.firstthings.com/article/2015/06/against-edenism.
[13] ELLUL, Jacques. *Technique and the Opening Chapters of Genesis.* In: Theology and Technology: Essays in Christian Analysis and Exegesis. Lanham: University Press of America, s. 215. [online] [23.9.2025] Dostupné na: https://www.jesusradicals.com/uploads/2/6/3/8/26388433/technique-and-the-opening-chapters-ofgenesis.pdf.

doi: 10.46282/bpf.2025.48

diela veľkých rozsahov.[14] Ježiš chodil a liečil každú chorobu a neduh (Mt 9, 35, Mt 10, 1), pričom „slepí vidia, chromí chodia, malomocní sú čistí, hluchí počujú a mŕtvi vstávajú." (Mt 11, 5) Ježiš zároveň svojim učeníkom prikazuje: „chorých uzdravujte, mŕtvych krieste, malomocných očisťujte, zlých duchov vyháňajte. Zadarmo ste dostali, zadarmo dávajte." (Mt 10, 8) Dalo by sa povedať, že moderná medicína spĺňa v súčasnosti mnohé z týchto príkazov, aj keď určite nie všetky. V súvislosti s Ježišovým zázračným rozmnožením rýb a chlebov (Mt 14, 13-21; 15,32-39; 16,7-10) by sa dalo poukázať na zelenú revolúciu v poľnohospodárstve. Za vedenie zelenej revolúcie v poľnohospodárstve získal agronóm Norman Borlaug v roku 1970 Nobelovu cenu za mier. Na jeho laureátskej prednáške citoval Sväté písmo päťkrát[15] a opieral sa o niekoľko ďalších biblických narážok a morálnych zásad.[16]

Mohlo by sa zdať, že uvedené je umelo aplikované na problematiku technológií a prezentované má ďaleko od Ježišových slov a činov. Ježiš však hovorí: „Chráňte sa falošných prorokov: prichádzajú k vám v ovčom rúchu, ale vnútri sú draví vlci. Poznáte ich po ovocí. Veď či oberajú z tŕnia hrozná alebo z bodliakov figy? Tak každý dobrý strom rodí dobré ovocie, kým zlý strom rodí zlé ovocie. Dobrý strom nemôže rodiť zlé ovocie a zlý strom nemôže rodiť dobré ovocie. Každý strom, ktorý neprináša dobré ovocie, vytnú a hodia do ohňa. Teda po ich ovocí ich poznáte."[17] Praví proroci vyprodukujú vo svete dobré skutky; na slovách záleží menej ako na výsledkoch. V oblasti technológií by sme sa teda mohli pýtať, ako vedci v praxi prispievajú k pozitívnym výsledkom a k všeobecnému prospechu.[18] Ako protechnologické časti Svätého písma možno označiť tie, ktoré nazývajú Boha „staviteľom" (Hebr 11,10) alebo „tvorcom" (Gn 2,7, Jn 1,3) a Ježiša označujú ako „tesára" (Mt 13,55, Mk 6, 3). Z hľadiska súčasného jazyka by sme mohli povedať, že Boh je inžinier alebo technológ. Z hľadiska starovekých filozofov sa staviteľská činnosť zaraďovala k „mechanickému umeniu", teda skôr k manuálnej práci, ktorá však bola určená pre otrokov. Ocenenie Boha ako staviteľa a Ježiša ako tesára však prichádza v prácach sv. Augustína a neskôr ako plodná analógia u sv. Tomáša Akvinského.[19]

Existujú samozrejme aj iné verše a interpretácie, ktoré degradujú manuálnu prácu ako prekliatie (Gn 3,17–19), ale zaujímavé je, že aj keď by sa tieto verše dali

[14] GREEN, Brian. Patrick. *The Catholic Church and Technological Progress: Past, Present, and Future*. In: Religions, 8 (6), 106, 2017, s. 3.

[15] Am 4,9; Joel 1, 17, 20; Gn 41,54; Iz 8, 21; Iz 35, 1,7.

[16] BORLAUG, Norman. *The Nobel Peace Prize Lecture: The Green Revolution, Peace, and Humanity.* [online] [23.9.2025] Dostupné na: https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1970/borlaug/lecture/

[17] Mt 7, 15-20

[18] GREEN, Brian. Patrick. *The Catholic Church and Technological Progress: Past, Present, and Future*. In: Religions, 8 (6), 106, 2017, s. 3.

[19] KALLENBERG, Brad. *The Theological Origins of Engineering*. In: Engineering Education and Practice: Embracing a Catholic Vision. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2012, s. 44-45.

doi: 10.46282/bpf.2025.48

interpretovať spôsobmi, ktoré potlačujú inovácie, zvyčajne to tak nie je. V skutočnosti, v súvislosti s vyhnaním z Edenu (Gn 3, 21-23) sa zdá, že Božie odsúdenie Adama a Evy na ťažkú prácu a súčasné obdarovanie vyššou technológiou nás vedie presne k technológii ako náprave hriechu. Zdá sa, že hľadanie vyššej technológie bude nasledovať Boží príklad. A veľa kresťanov, vrátane mníchov, si tento príklad vzalo k srdcu za posledných 2000 rokov.[20]

Technológie v dokumentoch Učiteľského úradu Cirkvi

V nasledujúcich riadkoch selektívne poukážeme na príklady dokumentov, z ktorých možno odvodiť prístup Katolíckej cirkvi k problematike technológií. Oficiálne dokumenty Katolíckej cirkvi pojednávajúce o technológiách, prípadne výklade v súvislosti s posúdením výdobytkov modernizmu sú najmä *Syllabus errorum modernorum* pápeža Pia IX. (1864), encyklika *Rerum novarum* Leva XIII. (1891), encyklika *Humanae vitae* pápeža Pavla VI. (1968), encyklika *Veritatis splendor* (1994), encyklika *Evangelium vitae* (1995) a encyklika *Cestesimus annus* (1997) pápeža Jána Pavla II., inštrukcia *Dignitas personae* Kongregácie pre náuku viery (2008), encyklika *Caritas in veritate* pápeža Benedikta XVI. (2009), encyklika *Laudatio si´* pápeža Františka (2015). Je potrebné však zdôrazniť, že predmetné dokumenty nepojednávajú len o technológiách, táto oblasť sa v nich nachádza parciálne, avšak analýzou možno vyhodnotiť postoj a názory Cirkvi v tejto otázke. Technológie sú podstatnou témou všetkých dokumentov, ktoré tvoria sociálnu náuku Katolíckej cirkvi. Za jej začiatok sa považuje encyklika *Rerum novarum* pápeža Leva XIII. (1891). Už predtým sa však Učiteľský úrad Cirkvi vyjadroval k sociálnym otázkam a predovšetkým v scholastike položil prirodzenoprávne základy poňatia človeka a spoločnosti, ale až na začiatku deväťdesiatych rokov 19. storočia došlo k tomu, že sa vtedajší pápež podrobne zaoberal aktuálnymi spoločenskými problémami. Sociálna náuka Katolíckej cirkvi je teda v užšom slova zmysle produktom sociálneho napätia 19. storočia a nepriamo tiež konkurenčných ideológií socializmu a liberalizmu, na

[20] GREEN, Brian. Patrick. *The Catholic Church and Technological Progress: Past, Present, and Future*. In: Religions, 8 (6), 106, 2017, s. 4. Téme technológií v súvislosti s Cirkvou a jej pozitívnym vplyvom v tejto oblasti sa venujú aj ďalší autori: DAVIS, Edward. *Christianity and Early Modern Science: The Foster Thesis Reconsidered*. In: Evangelicals and Science in Historical Perspective, Oxford: Oxford University Press, 1999; DURBIN, Paul. *Aquinas, Art as an Intellectual Virtue, and Technology*, In: The New Scholasticism č. 55/1981, s. 265-280; BOAS, Georg. *Essays on Primitivism and Related Ideas in the Middle Ages.* Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1948; ELLUL, Jacque. *Technique and the Opening Chapters of Genesis*. In: Theology and Technology. Essays in Christian Analysis and Exegesis, Lanham: University Press of America, 1984, s. 123-137; ARTIGAS, Mariano. *The Mind of the Universe: Understanding Science and Religion*. Philadelphia: Templeton University Press, 2000; BROOKE, John, Hedley. *Science and Religion: Some historical Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

doi: 10.46282/bpf.2025.48

ktoré bola polemickou odpoveďou. Základnými prameňmi sociálneho učenia Katolíckej cirkvi sú sociálne dokumenty, ktoré sú však relatívne autonómne interpretované a rozvíjané. Preto býva katolícka sociálna náuka definovaná ako pojem, ktorý zahŕňa sociálnu náuku cirkvi a katolícku sociálnu náuku v širšom zmysle.[21] V tomto poňatí sa potom cirkevnou sociálnou náukou rozumejú „záväzné" prehlásenia cirkevného úradu, ktoré môže okrem pápeža (encykliky) vydať tiež koncil alebo dokonca biskupi či biskupské konferencie pre určité územie. Z cirkevnej sociálnej náuky potom vyrastá širšie poňatá katolícka sociálna náuka založená na poznatkoch z oblasti ekonomických, humanitných a filozofických vied. Ide spravidla o spojenie morálnej teológie a sociálnej filozofie, pričom sociálna náuka cirkvi (aj v užšom aj širšom zmysle) je od počiatku zviazaná s kresťankou antropológiou alebo dokonca tvorí jej organickú súčasť.[22] Možno súhlasiť, že kresťanské sociálne učenie bolo od začiatku reakciou na technologické premeny. V skutočnosti je to priemyselná spoločnosť, s ktorou sa sociálna náuka cirkvi zmierila od svojho počiatku. (...) Priemyselná kvalita spoločnosti ovplyvňuje teológiu do tej miery, do akej sa zhoduje pri formovaní celkovej podstaty ľudského života, jeho hodnôt, očakávaní a obáv, to znamená pre nadštrukturálne alebo kultúrne aspekty, ktoré vyvoláva a ktoré sa týkajú svedomia človeka. Sociálna náuka cirkvi až do polovice dvadsiateho storočia veľmi dbala na tieto nadštrukturálne aspekty a nechávala v pozadí štrukturálny aspekt, ktorý je ich základom.[23] Katolícka sociálna náuka býva často prehlasovaná za teologickú disciplínu, ktorá má normatívny a na prax orientovaný charakter.[24] Toto poňatie zodpovedá aj stanovisku cirkvi. Ján Pavol II. napísal, že „kresťanská antropológia je v skutočnosti jednou kapitolou teológie a z toho istého dôvodu sociálne učenie Cirkvi, ktoré sa zaoberá človekom, stará sa o neho a o jeho postoje vo svete, patrí (...) do odboru teológie a konkrétne do morálnej teológie."[25] „Preto toto jej učenie nepatrí do oblasti ideológie, ale skôr do oblasti teológie a osobitne do oblasti morálnej teológie."[26] Počnúc pápežským úradom Jána XXIII., sociálna náuka

[21] Rozdiel medzi „katolíckou sociálnou náukou" a „sociálnym učením cirkvi" vysvetľuje
HALÍK, Tomáš. *Sociálna náuka katolíckej cirkvi vo spoločensko-dějinném horizontu*. In: Sociální encykliky
(1891-1991), Praha, 1996, s. 7.

[22] FIALA, Peter., HANUŠ, Jiří, VYBÍRAL, Jan. *Analýza a interpretace katolické sociální nauky*. In: Katolická sociální nauka a současná věda. Brno: Vyšehrad, spol. s r.o., s. 10-11.

[23] BENANTI, Paolo. Homo faber – The Techno-Human Condition. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna. Kindle Edition, 2016, s. 127.

[24] FIALA, Peter., HANUŠ, Jiří, VYBÍRAL, Jan. *Analýza a interpretace katolické sociální nauky*. In: Katolická sociální nauka a současná věda. Brno: Vyšehrad, spol. s r. o., s. 21.

[25] JÁN PAVOL II. *Centesimus annus* - encyklika k stému výročiu encykliky *Rerum novarum*, 55. In: AAS 83 (1991), s. 793-867.

[26] JÁN PAVOL II. *Sollicitudo rei socialis* - Sociálna encyklika vydaná pri príležitosti 20. výročia encykliky Populorum progressio, 41. In: AAS 80 (1988), s. 513-586.

doi: 10.46282/bpf.2025.48

cirkvi rozširuje svoju perspektívu identifikáciou toho, že technologické transformácie už nie sú niečím, čo ovplyvňuje iba sociálnu triedu alebo vzťah medzi kapitálom a prácou, ale prierezovým podmienením, ktoré modifikuje a ovplyvňuje celú spoločnosť. Sociálna náuka Cirkvi si začína uvedomovať, ako človek začína žiť v technologickej spoločnosti. Zvlášť významná pre rozlišovanie techniky, pokroku a rozvoja je encyklika pápeža Pavla VI. *Populorum progressio* – o rozvoji národov (1967). *Populorum progressio* uznáva technologický rozvoj ako nevyhnutný pre hospodársky rast a ľudský pokrok.[27] Prorocky však ukazuje aj na riziká spojené s technológiami, s ktorými je potrebné sa v súčasnosti zaoberať.[28] Pápež Pavol VI. sa v otvorenom apoštolskom liste kardinálovi Maurice Royovi *Octogesima adveniens* (1971) opäť zaoberá potrebou rozoznať nové sociálne problémy. Pri načrtávaní zmien v sociálnych vzťahoch Pavol VI. upozorňuje na riziká ignorovania a bezuzdného návyku na život s technológiami bez reálneho skúmania ich obsahu.[29] Ďalšia etapa vo vývoji rozlišovania techniky vyvinutej sociálnou náukou cirkvi nastala za pontifikátu Jána Pavla II., ktorý stavia technologický rozvoj do kontextu autentického humanizmu.[30] Ambivalencia techniky sa objavuje v celej jej dramatickosti už v inštrukcii Kongregácie pre vieroučné otázky *Donum vitae* - o rešpektovaní začínajúceho sa ľudského života a o dôstojnosti plodenia (1987).[31] Kontinuálne na požiadavky sociálnej náuky Cirkvi pokračuje vo svojom pohľade na technológie aj Benedikt XVI., vyjadruje k technológiám pozitívny vzťah, zdôrazňuje ambivalentnosť a potrebu morálneho úsudku o každej jednej technológii.[32] Technológie, najmä technológie digitálne a systémy AI sa spolu s ochranou životného prostredia stali ústrednou témou pontifikátu pápeža Františka. Za jeho pontifikátu dochádza k rozvoju

[27] PAVOL VI. *Populorum progressio* – o rozvoji národov, 25. In AAS 59 (1967), s. 257-299.

[28] PAVOL VI. Populorum progressio – o rozvoji národov, 34.

[29] PAVOL VI. Octogesima adveniens, – apoštolský list kardinálovi Maurice Royovi, 8-21. In AAS 63 (1971), s. 401-441.

[30] Ide predovšetkým o encykliky *Redemptor hominis*, 1979, *Laborem exercens*, 1981, *Veritatis splendor*, 1994, *Evangelium vitae*, 1995, *Cestesimus annus*, 1997 a *Fides et ratio*, 1999.

[31] V inštrukcii sa riešia témy spájajúce antropológiu, biomedicínske techniky a základné kritériá správneho mravného úsudku. KONGREGÁCIA PRE VIEROUČNÉ OTÁZKY. *Inštrukcia Donum vitae*. In AAS 80 (1988), s. 70-102. Po dvadsiatich rokoch života inštrukcie *Donum vitae* sa ukázala potreba aktualizovať jej obsah. Kongregácia pre náuku viery vydala inštrukciu *Dignitas personae* – o niektorých otázkach bioetiky (2008). Reaguje na mimoriadny pokrok biomedicínskych vied, ktorý otvára nové liečebné možnosti, ale vedie aj k vážnym etickým a morálnym otázkam. Je zameraná na formáciu svedomia a je adresovaná nielen veriacim, ale aj všetkým tým, ktorí hľadajú pravdu. KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. *Inštrukcia Dignitas personae* – o niektorých otázkach bioetiky. In AAS 100 (2008), s. 858 – 887.

[32] BENEDIKT XVI. *Spe Salvi– encyklika o kresťanskej nádeji.* In: AAS 99 (2009), s. 985 – 1027. BENEDIKT XVI. Caritas in veritate – encyklika láska v pravde, 8. In: AAS 101 (2009), s. 641 – 709.

doi: 10.46282/bpf.2025.48

mnohých cirkevných aktivít, ktoré zaznamenali vo svete veľkú pozitívnu odozvu.[33] Špeciálnu pozornosť pápež František venuje AI, hodnoteniu jej vplyvu na osobnosť človeka a požiadavky na jej etickú reguláciu.[34] Z doterajších oficiálnych vyjadrení pápeža Leva XIV. je zrejmé, že téma AI bude jednou z ústredných tém aj jeho pontifikátu.[35]

Antiqua et nova

Ostatným dokumentom k problematike AI je *Antiqua et nova* z dielne Dikastéria pre náuku viery a Dikastéria pre kultúru a vzdelávanie z januára 2025. Poskytuje teologický kompas, ktorý je všestranne použiteľný aj mimo náboženského prostredia. Je syntézou a zdôraznením všetkého, čo Cirkev v otázke technológií hlásala od svojho počiatku. V žiadnom smere sa neodchyľuje od doterajších záverov Cirkvi. Dokument dôrazne poukazuje na rozdiel medzi strojovou a „skutočnou múdrosťou" (ľudská inteligencia), ktorá musí spojiť staroveké morálne učenie s dnešnou technologickou realitou. Cirkev volá po múdrosti, ktorá je zakorenená v tradícii viery a zároveň odpovedá na nové výzvy umelej inteligencie.[36] V tomto smere je značne inšpiratívny, nakoľko jednoznačne upriamuje pozornosť na fakt, že

[33] Tejto téme sme sa venovali v inej našej práci. ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, Veronika. *Artificial intelligence, ethics, and the Catholic Church*. In: Human Rights: From reality to the virtual world. Józefow: Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Józefów, 2021, ISBN 978-83-954584-3-9, s. 20-31. ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, Veronika. Finančné inovácie, etické požiadavky na investovanie a Katolícka cirkev. In: *Finančné inovácie - determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká)* (2). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2025, ISBN 978-80-7160-754-0, s. 17-28.

[34] ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, Veronika. *Kríza dôvery v platnosť kánonického manželstva v dôsledku moderných technológií.* In: *Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia*. Praha: Nakladatelství Leges, 2025, ISBN 978-80-7502-796-2, s. 155-174.

[35] LEV XIV. To the College of Cardinals. [online] [23.9.2025] Dostupné na: https://www.vatican.va/content/leo-xiv/en/speeches/2025/may/documents/20250510-collegio-cardinalizio.html. LEV XIV. Message of the Holy Father, signed by the cardinal secretary of the state Pietro Parolin, on the occasion of the AI for Good summit 2025. [online] [23.9.2025] Dostupné na: https://www.vatican.va/content/leo-xiv/en/messages/pont-messages/2025/documents/20250708-messaggio-aiforgood-ginevra.html. LEV XIV. To Participants in the Second Annual Conference on Artificial Intelligence, Ethics, and Corporate Governance. [online] [23.9.2025] Dostupné na: https://www.vatican.va/content/leo-xiv/en/messages/pont messages/2025/documents/20250617-messaggio-ia.html.

[36] DIKASTÉRIUM PRE NÁUKU VIERY, DIKASTÉRIUM PRE KULTÚRU A VZDELÁVANIE. *ANTIQUA ET NOVA Note on the Relationship Between Artificial Intelligence and Human Intelligence*. čl. [online] [23.9.2025] Dostupné na: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_ddf_doc_20250128_antiqua-et-nova_en.html

doi: 10.46282/bpf.2025.48

v prípade AI ide o produkt, nástroj tvorivého ľudského ducha, čo sa prejavuje aj vo formulovaných základných princípoch.

Z dokumentu vyvodzujeme a formulujeme **základné princípy**, ktoré je v súvislosti s AI potrebné dodržiavať.

1. Ľudská dôstojnosť je prvoradá: AI nesmie nikdy znižovať vnútornú hodnotu ľudskej osoby, stvorenej v podobe *imago Dei*. Každé použitie umelej inteligencie musí byť najprv preskúmané z hľadiska rešpektovania inherentnej hodnoty človeka.[37]
2. AI je produkt, nie paralelná inteligencia: Mala by sa považovať za ľudský nástroj, nie za autonómny zdroj múdrosti alebo morálneho úsudku.[38]
3. Etika pred efektívnosťou: Hodnota technologického pokroku sa posudzuje podľa jeho služby spoločnému dobru, spravodlivosti a solidarite. AI by mala slúžiť spoločnému dobru, ale iba pod ľudským morálnym dohľadom. Technológia má byť nástrojom pre rozkvet všetkých, vedená zodpovednými veriacimi, ktorí konajú ako morálni činitelia.[39]
4. Zodpovednosť patrí ľuďom: Konečnú zodpovednosť za systémy AI nesú ich dizajnéri, prevádzkovatelia a používatelia.

Ako už bolo uvedené, dokument tvorí syntézu sociálnej náuky cirkvi a oficiálnych vyjadrení pápežov, jednotlivých úradov. Z jeho formulácií abstrahujeme nasledovné **konkrétne regulačné požiadavky:**

1. transparentnosť (algoritmy a súbory údajov musia byť otvorené kontrole),
2. zodpovednosť (vývojári, prevádzkovatelia a používatelia nesú morálnu a právnu zodpovednosť; stroje nie sú osobami),
3. ľudský dohľad (človek musí zostať v rozhodovacom procese v sektoroch s vysokým vplyvom – zdravotníctvo, právo, bezpečnosť),
4. ochrana základných práv (súkromie, rovnosť, právo na pravdu a dôstojnosť práce musia byť zaručené),
5. preferenčná starostlivosť o chudobných (umelá inteligencia by mala znižovať, nie prehlbovať digitálne a sociálne nerovnosti) a
6. medzinárodná spolupráca (globálne pravidlá alebo koordinované normy sú nevyhnutné na zabránenie „pretekom v zbrojení umelej inteligencie").[40]

[37] Tamtiež, čl. 5.
[38] Tamtiež, čl. 12, 30-31.
[39] Tamtiež, čl. 34
[40] Tamtiež, časť IV.

doi: 10.46282/bpf.2025.48

Dokument zároveň explicitne uvádza prípady oblastí, v ktorých je potrebné nastavovať etické pravidlá vo svetle ochrany ľudskej dôstojnosti a spoločného dobra.[41]

Cirkev odporúča, aby základné princípy a požiadavky boli súčasťou regulácie (právnej aj mimoprávnej) systémov AI, pričom prízvukuje potrebu neustáleho dialógu, ostražitosti a rozlišovacej schopnosti. Mnohé odporúčania Cirkvi sú pretavené aj do sekulárnych právnych a regulačných kritérií. Svetským právnym úpravám však chýba často fokus a priorizovanie vplyvu AI na ľudskú dôstojnosť a často sa zabúda aj na účinok technológie na spoločné dobro. V tomto smere sú odporúčania Cirkvi veľmi prínosným prvkom v diskusii. Hodnotíme, že práve kresťanská antropológia je rozhodujúcich príspevkom pri schopnosti rozlišovania etickej prípustnosti alebo neprípustnosti konkrétnej technológie.

Záver

Predložený príspevok analyzoval postoje Katolíckej cirkvi k dynamicky sa rozvíjajúcej oblasti digitálnych technológií a AI, pričom ukázal, že magisteriálne právo má potenciál zohrávať dôležitú úlohu nielen vo vnútrocirkevnom kontexte, ale aj v širšej spoločenskej a právnej diskusii. Magistérium Cirkvi zdôrazňuje, že technologický pokrok musí byť vždy podriadený vyšším princípom, ktoré sú zakorenené v dôstojnosti ľudskej osoby, v ochrane spoločného dobra a v zachovaní spravodlivého spoločenského poriadku.

Dokument *Antiqua et nova* (2025) výrazne posúva reflexiu Cirkvi smerom k formulácii konkrétnych etických a právnych požiadaviek. Medzi ne patrí princíp transparentnosti pri tvorbe a používaní algoritmov, dôraz na nezastupiteľnú osobnú zodpovednosť dizajnérov, prevádzkovateľov a používateľov systémov AI, ako aj potreba zachovať priamu účasť človeka v rozhodovacích procesoch s vysokým dosahom. Takto formulované požiadavky majú nielen morálno-teologický, ale aj normatívny charakter, čím sa prelínajú s pozitívnym právom a vstupujú do regulatívnych diskusií, ktoré sú predmetom práva medzinárodného, ústavného i sektoriálneho.

Magisteriálne právo pritom nepredstavuje len súbor abstraktných morálnych zásad, ale možno ho chápať ako prameň špecifického právneho poriadku, ktorý sa vnútorne viaže na kánonické právo a zároveň ponúka rámec pre interpretáciu a aplikáciu sekulárnych právnych noriem. Jeho prínos spočíva v schopnosti poskytovať integrálnu hermeneutiku práva – poukazovať na antropologické a etické predpoklady, ktoré sú základom každého právneho systému. Cirkev tak upozorňuje,

[41] Oblasti pôsobenia AI, v ktorých je etická orientácia obzvlášť dôležitá: AI a spoločnosť, AI a ľudské vzťahy AI, ekonomika a práca, zdravotná starostlivosť, vzdelávanie, dezinformácie, deepfakey a zneužívanie, súkromie, ochrana životného prostredia, vojna.

doi: 10.46282/bpf.2025.48

že právna regulácia technológií nesmie byť redukovaná na technicko-inštrumentálnu úroveň, ale musí brať do úvahy aj otázky zodpovednosti, solidarity a ochrany zraniteľných skupín. Právny rozmer magisteriálnych zásad sa prejavuje v dvoch rovinách. Na jednej strane ide o vnútrocirkevnú záväznosť, ktorá je garantovaná kán. 750 a 752 CIC 1983 a ktorá predpokladá vnútorný súhlas veriacich s učením Magistéria. Na druhej strane však tieto zásady vstupujú do širšieho spoločenského a právneho diskurzu prostredníctvom sociálnej náuky Cirkvi, ktorá funguje ako *soft law* – normatívny rámec bez priamej sankcie, no s vysokou regulačnou presvedčivosťou. Takto chápané magisteriálne právo predstavuje most medzi právom pozitívnym a prirodzenoprávnym, pričom zdôrazňuje antropologické a etické dimenzie práva.
Dôležitým aspektom je aj výzva na medzinárodnú spoluprácu a tvorbu koherentných právnych rámcov, ktoré by zabránili fragmentácii a riziku tzv. „pretekov v zbrojení AI". Magisteriálne právo tak môže slúžiť ako hodnotová os, ktorá dopĺňa sekulárne iniciatívy v oblasti práva a regulácie technológií, a poskytuje ich antropologické ukotvenie.
Záverom možno konštatovať, že magisteriálne právo predstavuje významný korektív aj v právnom diskurze: pripomína, že cieľom právnej regulácie AI nie je iba spravovanie rizík či zabezpečenie technickej efektívnosti, ale predovšetkým ochrana základných práv, dôstojnosti človeka a spravodlivej spoločenskej štruktúry. V tejto perspektíve môže byť hlas Katolíckej cirkvi obohacujúcim príspevkom do globálnej právno-etickej debaty o hraniciach a možnostiach technológií v 21. storočí.

Zoznam použitej literatúry

Pramene:

1. BENEDIKT XVI. Spe Salvi– encyklika o kresťanskej nádeji. In: AAS 99 (2009), s. 985 – 1027. BENEDIKT XVI. Caritas in veritate – encyklika láska v pravde, 8. In: AAS 101 (2009), s. 641 – 709.
2. DIKASTÉRIUM PRE NÁUKU VIERY, DIKASTÉRIUM PRE KULTÚRU A VZDELÁVANIE. ANTIQUA ET NOVA Note on the Relationship Between Artificial Intelligence and Human Intelligence. čl. [online].
3. JÁN PAVOL II. Centesimus annus - encyklika k stému výročiu encykliky Rerum novarum, 55. In: AAS 83 (1991), s. 793-867.
4. JÁN PAVOL II. Sollicitudo rei socialis - Sociálna encyklika vydaná pri príležitosti 20. výročia encykliky Populorum progressio, 41. In: AAS 80 (1988), s. 513-586.
5. JÁN PAVOL II. To participants in the Day of Study sponsored by the Pontifical Council for Legislative Texts. 2003. [online].
6. JÁN PAVOL II. To the members of the Tribunal of the Roman Rota. 1993. [online].
7. JÁN PAVOL II. To Members of the tribunal of the Roman Rota. 2005. [online].

doi: 10.46282/bpf.2025.48

8. Kódex kánonického práva 1983. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2023. ISBN 222-00-8000-503-2.
9. KONGREGÁCIA PRE VIEROUČNÉ OTÁZKY. Inštrukcia Donum vitae. In AAS 80 (1988), s. 70-102.
10. KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. Inštrukcia Dignitas personae – o niektorých otázkach bioetiky. In AAS 100 (2008), s. 858 – 887.
11. LEV XIV. To the College of Cardinals. [online].
12. LEV XIV. Message of the Holy Father, signed by the cardinal secretary of the state Pietro Parolin, on the occasion of the AI for Good summit 2025. [online].
13. LEV XIV. To Participants in the Second Annual Conference on Artificial Intelligence, Ethics, and Corporate Governance. [online].
14. PAVOL VI. Populorum progressio – o rozvoji národov, 25. In AAS 59 (1967), s. 257-299.
15. PAVOL VI. Octogesima adveniens, – apoštolský list kardinálovi Maurice Royovi, 8-21. In AAS 63 (1971), s. 401-441.
16. Sväté písmo. Trnava: Dobrá kniha, 2016.

Literatúra:

1. ARTIGAS, Mariano. The Mind of the Universe: Understanding Science and Religion. Philadelphia: Templeton University Press, 2000. ISBN 978-18-9015-132-4.
2. BENANTI, Paolo. Homo faber – The Techno-Human Condition. Bologna: Edizioni Dehoniane Bologna. Kindle Edition, 2016. ISBN 978-88-1096-488-0.
3. BOAS, Georg. Essays on Primitivism and Related Ideas in the Middle Ages. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1948.
4. BORLAUG, Norman. The Nobel Peace Prize Lecture: The Green Revolution, Peace, and Humanity. [online].
5. BROOKE, John, Hedley. Science and Religion: Some historical Perspectives. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. ISBN 978-05-2128-374-8.
6. ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, Veronika. Artificial intelligence, ethics, and the Catholic Church. In: Human Rights: From reality to the virtual world. Józefow: Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Józefów, 2021, ISBN 978-83-954584-3-9, s. 20-31.
7. ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, Veronika. Finančné inovácie, etické požiadavky na investovanie a Katolícka cirkev. In: Finančné inovácie - determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká) (2). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2025, ISBN 978-80-7160-754-0, s. 17-28.

doi: 10.46282/bpf.2025.48

8. ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, Veronika. Kríza dôvery v platnosť kánonického manželstva v dôsledku moderných technológií. In: Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia. Praha: Nakladatelství Leges, 2025, ISBN 978-80-7502-796-2, s. 155-174.
9. DAVIS, Edward. Christianity and Early Modern Science: The Foster Thesis Reconsidered. In: Evangelicals and Science in Historical Perspective, Oxford: Oxford University Press, 1999.
10. DURBIN, Paul. Aquinas, Art as an Intellectual Virtue, and Technology, In: The New Scholasticism č. 55, (1981), s. 265-280.
11. ELLUL, Jacque. Technique and the Opening Chapters of Genesis. In: Theology and Technology. Essays in Christian Analysis and Exegesis, Lanham: University Press of America, 1984, s. 123-137.
12. ELLUL, Jacques. Technique and the Opening Chapters of Genesis. In: Theology and Technology: Essays in Christian Analysis and Exegesis. Lanham: University Press of America, s. 215. [online].
13. FIALA, Peter., HANUŠ, Jiří, VYBÍRAL, Jan. Analýza a interpretace katolické sociální nauky. In: Katolická sociální nauka a současná věda. Brno: Vyšehrad, spol. s r.o., s. 9-23.
14. GREEN, Brian. Patrick. The Catholic Church and Technological Progress: Past, Present, and Future. In: Religions, 8 (6), 2017, s. 106.
15. HALÍK, Tomáš. Sociálna náuka katolíckej cirkvi vo spoločensko-dějinném horizontu. In: Sociální encykliky (1891-1991), Praha, 1996.
16. KALLENBERG, Brad. The Theological Origins of Engineering. In: Engineering Education and Practice: Embracing a Catholic Vision. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2012, s. 41-55.
17. PEJŠKA, Josef. Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému. Svazek první, Ústavní právo církevní. Praha: Glosův grafický závod v Semilech, 1932.
18. THIEL, Peter. Against Edenism. In First Things, 2015. [online].
19. TRETERA, Jiří., Rajmund., HORÁK, Záboj. Církevní právo. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-535-7.
20. VLADÁR, Vojtech. Pramene práva Katolíckej cirkvi v historickom vývoji. Plzeň: Aleš Čeňek, 2009. ISBN 978-80-7380-187-8.

Kontaktné údaje

doc. JUDr. Veronika Čunderlík Čerbová, PhD.
veronika.cerbova@gmail.com
Katedra rímskeho práva a cirkevného práva
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

doi: 10.46282/bpf.2025.48

VÝVOJ DÉMOTICKEJ PRÁVNEJ TRADÍCIE

THE EVOLUTION OF THE DEMOTIC MARITAL LEGAL TRADITION

Veronika Blatnická[1]

Abstrakt: V rímskych provinciách bolo prelínanie viacerých právnych kultúr bežným javom a Egypt, ktorý je predmetom tohto príspevku nebol výnimkou. Dochované papyrusy z tejto oblasti umožňujú sledovať vývoj právnych tradícií a to, ako sa navzájom ovplyvňovali a menili. Ilustrujú zložitosť právneho a spoločenského života v provincii. Pomocou nich môžeme sledovať, že aj napriek dlhodobému vplyvu gréckej právnej kultúry a následnému ovládnutiu Egypta Rimanmi, zostali určité egyptské právne tradície zachované. Príspevok sa sústreďuje na jednu konkrétnu démotickú manželskú právnu tradíciu a jej vývoj. Cieľom je analyzovať, ako sa táto tradícia vyvíjala v meniacich sa spoločenských podmienkach Egypta a posúdiť, či tieto premeny viedli k jej oslabeniu alebo zániku na základe analýzy primárnych prameňov, sekundárnej literatúry a komparácie ptolemaiovského právneho prostredia s rímskym. Niektoré egyptské právne tradície si boli obyvatelia provincie schopní zachovať, najmä vďaka výhodnému nastaveniu právnych vzťahov, ktoré ponúkali, ako aj tolerancii miestnej právnej kultúry zo strany Rimanov. Prínos príspevku spočíva vo vymedzení vývoja démotickej manželskej právnej tradície pod vplyvom rímskej administratívy, čo je téma, ktorej sa slovenská akademická obec venuje zriedkavo.

Kľúčové slová: démotické právne tradície, manželské tradície, Egypt, papyrusy, rímske právo

Abstract: In the Roman provinces, the blending of different legal cultures was a common phenomenon, and the province of Egypt, the subject of this paper, was no exception. Preserved papyri from this region illustrate the development of legal traditions and how they influenced one another and changed over time. These sources show the complexity of legal and social life in the province and that, despite the long-term influence of Greek legal culture and the Roman conquest, certain Egyptian legal traditions remained in use. This paper examines a specific Demotic marital legal tradition and its development. The aim is to examine the tradition's development under changing social conditions

[1] Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

doi: 10.46282/bpf.2025.49

and assess whether these transformations led to its weakening or disappearance, by analyzing primary sources, secondary literature, and a comparison of the Ptolemaic and Roman legal environments. It can thus be observed that provincial inhabitants were able to preserve some Egyptian legal traditions, partly due to the favorable legal arrangements they offered, which also testifies to the Romans' tolerance for the local legal culture. The paper's contribution is to address development of the Demotic marital legal tradition under Roman administration, which is a topic not often discussed in the Slovak academic discourse.

Key words: Demotic legal traditions, marital traditions, Egypt, papyri, Roman law

Úvod

V rámci rímskych provincií bolo prelínanie viacerých právnych tradícií bežným fenoménom, nakoľko obyvatelia provincií, žijúci na jednom mieste pochádzali často z rôznych právnych kultúr. Egypt je ukážkovým príkladom tohto javu a to aj z dôvodu stáročného pôsobenia gréckej právnej kultúry na miestne právne prostredie za čias Ptolemaiovcov. Po dobytí Egypta Rimanmi sa postupne začali prejavovať prvky rímskeho práva, no výraznejšie ich môžeme pozorovať až v neskoršom období.[2] Zároveň je pozoruhodné sledovať, že aj napriek takémuto významnému vplyvu odlišných právnych kultúr sa v Egypte udržala niekoľko storočí stará manželská právna tradícia. Vďaka papyrusom, ktoré sa nám z tejto oblasti zachovali, môžeme sledovať jej postupný vývoj.

Cieľom príspevku je predstavenie tejto démotickej manželskej právnej tradície a jej vývoja na podklade primárnych prameňov, ktorými sú najmä manželské zmluvy. Významným príspevkom v tomto smere je štúdia P. Pestmana - *Marriage and Matrimonial Property in Ancient Egypt*, ktorá položila základy kategorizácie démotických manželských zmlúv, a aj nedávny príspevok J. L. Alonsa - *Agraphos gamos: Marriage, Family and Inheritance in Roman Egypt (2023)* prinášajúci nový pohľad na ich interpretáciu. My sa pokúsime nadviazať na doterajšiu diskusiu a prispieť do nej vlastným názorom.

Predstavenie démotickej manželskej právnej tradície

Predtým, než sa ocitneme v Egypte ako rímskej provincii sa musíme najprv presunúť späť, do roku 365 pred n. l., z ktorého pochádza doteraz objavená najstaršia

[2]MAEHLER, H. *Greek, Egyptian and Roman Law* In *The Journal of Juristic Papyrology*, roč. 35 (2005), s. 137.

doi: 10.46282/bpf.2025.49

démotická manželská zmluva zachytávajúca túto právnu tradíciu - papyrus P. Hawara 01 I, Hawara.[3] Pre mnohé staroveké právne kultúry bolo typické spisovanie manželských zmlúv a Egypťania neboli výnimkou. Práve v uzavretí manželskej zmluvy konkrétneho typu tkvie podstata tejto démotickej manželskej právnej tradície. Hovorí o tom aj veľmi známa poviedka zo začiatku Ptolemaiovskej doby, zachytená v papyruse P. Cairo 30646, cca 3. storočie pred n. l., Téby (Dios Polis) – Poviedka o Setnem Chamvasetovi.[4]

Setne stretne krásnu ženu - Tabubu, s ktorou chce nadviazať pomer, no tá s ním nechce nič mať, dokým nespíše dokumenty, ktorými na ňu prevedie celý svoj majetok - tieto musia podpísať aj jeho deti, aby si neskôr neuplatňovali svoj dedičský nárok.[5] Týmito dokumentmi boli práve démotická manželská zmluva typu C podľa Pestmanovho delenia - ***sḏ n sʿnḫ***, ktorej vyplýva táto démotická manželská právna tradícia a „dokument na/o striebro" - ***sḏ n ḏbꜣ*-ḥḏ**, ako poukazuje Alonso.[6]

Manželská zmluva typu C sa vyznačovala týmito prvkami:

(1) Manželka odovzdáva určitú sumu peňazí (***sʿnḫ***) za čo sa jej manžel zaväzuje poskytovať výživu.
(2) Manžel potvrdzuje prijatie sumy od manželky a priznáva spoločným deťom (už narodeným ako aj budúcim) postavenie dedičov.
(3) Manžel „predáva" celý svoj majetok manželke, ako zábezpeku za jej ***sʿnḫ***. Tento „predaj" majetku bol buď súčasťou samotnej manželskej zmluvy alebo bol predmetom samostatného dokumentu: „dokument na/o striebro" - ***sḏ n ḏbꜣ*-ḥḏ**.[7]

Sʿnḫ podľa Chicago Demotic Dictionary znamená „vyživovať; živiť".[8] Mnoho autorov preto tento pojem v kontexte manželskej zmluvy ***sḏ n sʿnḫ*** prekladá ako „výživné/renta/príspevok".[9] V tomto ohľade je zaujímavý názor Kato, ktorá sa snaží

[3] KATO, I. *Demotic Matrimonial Property Contracts Recorded in the sʿnḫ -documents: A Re-examination of the Term " sʿnḫ "*, s. 137 – poznámka pod čiarou č. 9.

[4] LANDGRÁFOVÁ, R. – MÍČKOVÁ, D. *Setne Chamvaset – nezvedený syn faraona Vesermaatrea?* In *Pražské Egyptologické Studie XX/2018*, s. 71; GRIFFITH, F. Ll. *P. Cairo 30646* [online] (citované 01-09-2025) Dostupné na internete: https://papyri.info/dclp/55857.

[5] VINSON, S. *Strictly Tabubue –The Legacy of an Ancient Egyptian Femme Fatale* In *KMT A Modern Journal of Ancient Egypt Vol. 22/2011.*

[6] PESTMAN, P.W. *Marriage and Matrimonial Property in Ancient Egypt*, s. 37; ALONSO, J. L. *Agraphos gamos: Marriage, Family and Inheritance in Roman Egypt*, s. 431.

[7] ALONSO, J. L. *Agraphos gamos: Marriage, Family and Inheritance in Roman Egypt*, s. 428; PESTMAN, P.W. *Marriage and Matrimonial Property in Ancient Egypt*, s. 39 – 40.

[8] Angl. „to nourish; to feed" - JOHNSON, J. H. (ed.) *The Demotic Dictionary of the Institute for the Study of Ancient Cultures of the University of Chicago* [online]. Chicago, 2001 [citované 04-09-2025]. Dostupné na internete: https://isac.uchicago.edu/research/publications/chicago-demotic-dictionary

[9] KATO, I. *Demotic Matrimonial Property Contracts Recorded in the sʿnḫ -documents: A Re-examination of the Term " sʿnḫ "*, s. 138 – poznámka pod čiarou č. 15.

doi: 10.46282/bpf.2025.49

prísť s prekladom ***sʿnḫ***, reflektujúc jeho používanie aj v iných právnych dokumentoch, kde sa využíva na označenie majetku vlastného osobou A a osoba B má k tomuto majetku niečo ako "užívacie právo".[10] ***Sʿnḫ*** teda interpretuje ako „majetok prinášajúci výnosy", ktorého „užívacie právo - *usufructus*" mohlo byť dané žene na jej obživu zo strany rodiny, konkrétne najstaršieho brata, po tom, čo dedil. Zodpovedajúc tomu mohli byť podľa nej ***sḫ n sʿnḫ*** majetkovými zmluvami, ktorých hlavným cieľom bolo potvrdiť prevod ženinho „užívacieho práva" na jej manžela a zabezpečiť jeho vrátenie, keď oň požiadala.[11] Tento nový náhľad je dôležitým príspevkom do diskusie. Ak vezmeme Pestmanov preklad časti démotickej manželskej zmluvy ***sḫ n sʿnḫ*** - papyrus P. BM 105091 VI 21, 170 pred n. l. (text manželskej zmluvy 181 pred n. l.), Siut uvedený nižšie, je podľa nás možné vnímať ***sʿnḫ*** v kontexte záverov Kato ako „užívacie právo" k majetku manželky, ktoré získava manžel. Takýto koncept by sa zhodoval s tým, ako bolo vnímané vlastníctvo vena a práva manžela k venu v rímskom práve ako aj gréckom, kde manželka zostáva vlastníčkou vena, no manžel po jeho prijatí získava *ususfructus*. V ptolemaiovskom a rímskom Egypte sa v gréckych manželských zmluvách dokonca stretávame s rôznymi kategóriami vena. Práva k venu manžela a spôsob jeho vrátenia po skončení manželstva sa líšia práve s ohľadom na kategóriu vena.[12]

Podľa nás by bolo možné text interpretovať nasledovne: Manželka odovzdáva manželovi istú sumu peňazí ako jej ***sʿnḫ***. Ako protiplnenie sa manžel zaväzuje poskytovať ***„ʿq-ḥbs"***[13] **– „jedlo (výživu) a odev"**. Teda manželka odovzdáva manželovi majetok prinášajúci výnosy, ku ktorému on získava „užívacie právo" a na základe tohto majetku si bude voči nej manžel plniť vyživovaciu povinnosť. Dovolíme si teda tvrdiť, že ***sʿnḫ*** je ekvivalent toho, čo my dnes vo všeobecnosti označujeme ako „veno", tak ako uvedené preložil Thompson.[14]

P. BM 105091 VI 21, 170 pred n. l. (text manželskej zmluvy 181 pred n. l.):

§ C 12 [P3-di-ʾItm hovorí žene 3w3:] „Dala si mi 50 deben čistého striebra zo štátnej pokladnice boha Ptaha, čo je 49 debenov striebra a 9 kite 5/6 1/10 1/30 1/60 1/604, čo je opäť 50 deben čistého striebra zo štátnej pokladnice boha Ptaha, ako tvoje ***sʿnḫ***."

---

[10] KATO, I. *Demotic Matrimonial Property Contracts Recorded in the sʿnḫ -documents: A Re-examination of the Term " sʿnḫ "*, s. 130.

[11] KATO, I. *Demotic Matrimonial Property Contracts Recorded in the sʿnḫ -documents: A Re-examination of the Term " sʿnḫ "*, s. 131.

[12] Pozri - YIFTACH-FIRANKO, U. *Marriage and Marital Arrangements: A History of the Greek Marriage Document in Egypt, 4th Century BCE - 4th Century CE*. München: C.H. Beck, 2003. ISBN 3406511678.

[13] Angl. „food and cloathing" - JOHNSON, J. H. (ed.) *The Demotic Dictionary of the Institute for the Study of Ancient Cultures of the University of Chicago* [online]. Chicago, 2001 [citované 04-09-2025]. Dostupné na internete: https://isac.uchicago.edu/research/publications/chicago-demotic-dictionary

[14] THOMPSON, H. *A Family Archive from Siut from Papyri in the British Museum Including an Account of a Trial Before the Laocritae in the Year B.C.170*, s. xiii.

doi: 10.46282/bpf.2025.49

§ C 16 „Dávam ti boti, 125 artab 40 hin, čo je 83⅓ artab, čo je opäť 125 artab, a 5 deben čistého striebra zo štátnej pokladnice boha Ptaha, ako moju platbu za tvoje šaty."
§ C 17 „Máš nárok na zaplatenie nedoplatkov (pri platbe) tvojho výživného – „***ʿq-ḥbs*"**, ktoré budú na moje náklady; ja ti ich vyplatím;
§ C 13 „Nebudem môcť povedať: ‚vezmi si späť svoje ***sʿnḫ***.' Avšak v deň, keď si budeš priať ho späť, ja ti ho vtedy odovzdám."
§ C 18 „Všetko, čo vlastním a čo nadobudnem, je zárukou tvojho ***sʿnḫ***."[15]
Významnou súčasťou, ktorá odlišuje tento typ démotickej manželskej zmluvy od ostatných je spomínaná zábezpeka za manželkino ***sʿnḫ*** spočívajúca v „predaji" celého majetku manžela manželke. Nešlo však o skutočný predaj. Manžel sa nevzdával svojho vlastníckeho práva. Na perfektný predaj podľa démotického práva boli potrebné dva dokumenty, nie len ***sḫ n ḏbꜣ-ḥḏ*** („dokument na striebro"), ale aj– „***sh n wy***" („dokument o vzdaní sa"), ktorým sa osoba vzdáva svojich práv.[16] Manning uvádza, že démotické „predaje" boli bežne využívané ako spôsob zábezpeky iných transakcií.[17]
Z tejto zábezpeky, vznikajúcej vďaka ***sḫ n ḏbꜣ-ḥḏ*** vyplývali skutočne právne účinky o čom svedčí aj text papyrusu P. BM 15091 VI 21, 170 pred n. l., ktorého súčasťou je aj spomínaný text manželskej zmluvy. V tomto papyruse, ktorý je žalobou sa cituje nasledovné pravidlo:
„Ak muž vyhotoví sḫ n sʿnḫ pre ženu a (potom)[18] dá svoje veci inej osobe, bez schválenia tohto úkonu ženou alebo jej najstarším synom: Ak žena alebo jej najstarší syn bude žalovať muža, ktorému boli odovzdané veci, nebudú (tieto veci) pre neho čistými a nesmie ich byť plný."[19]
Zo strany Alonsa je toto pravidlo interpretované nasledovne: Osoba, ktorej manžel odovzdáva veci bez súhlasu svojej manželky alebo jej najstaršieho syna veci nadobudne a voči tretím osobám bude požívať ochranu, no nie voči manželke a jej synovi.[20] Rovnako Thompson vyjadruje názor pri predstavení papyrusu, že právny úkon manžela, ktorým bez súhlasu manželky a jej najstaršieho syna prevedie

[15] Autorský preklad z angličtiny - PESTMAN, P.W. *Marriage and Matrimonial Property in Ancient Egypt*, s. 38.
[16] KEENAN, J.G.-MANNING, J. G.-YIFTACH-FIRANKO, U. *Law and Legal Practice in Egypt from Alexander to the Arab Conquest Selection of Papyrological Sources in Translation* with Introductions and *Commentary*, 54-55.
[17] KEENAN, J.G.-MANNING, J. G.-YIFTACH-FIRANKO, U. *Law and Legal Practice in Egypt from Alexander to the Arab Conquest Selection of Papyrological Sources in Translation* with Introductions and *Commentary*, s. 54
[18] Autorská poznámka pre lepšie porozumenie textu.
[19] BLATNICKÁ, V. *Právne aspekty uzatvárania manželstva v rímskom a provinčnom práve* (diplomová práca), s. 52.
[20] ALONSO, J. L. *Agraphos gamos: Marriage, Family and Inheritance in Roman Egypt*, s. 432.

doi: 10.46282/bpf.2025.49

majetok, ktorý na základe manželskej zmluvy ***sḫ n sʿnḫ*** „predal" ako zábezpeku za ***sʿnḫ***, nebude tento úkon platný voči manželke a jej najstaršiemu synovi.[21] Dovolíme si vyjadriť názor, že toto pravidlo by sa dalo do určitej miery pripodobniť k inštitútu relatívnej neplatnosti, tak ako je vyjadrený v podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky v § 40a v spojení s § 145 ods. 1 a 2 Zákona č. 40/1964 Občiansky zákonník.[22]
Z uvedených skutočností je teda zrejmé, že tento typ manželskej zmluvy bol pomerne výhodná úprava majetkových vzťahov manželov, najmä čo do postavenia manželky a spoločných detí. Myslíme si, že práve toto mohol byť jeden z dôvodov, pre ktorý sa zachovala aj po dobytí Egypta Rimanmi.

Démotická manželská právna tradícia po dobytí Egypta Rimanmi

Po dobytí Egypta Rimanmi sa dá povedať, že došlo k zotretiu pomyselnej bariéry medzi Egypťanmi a Grékmi žijúcimi na tomto území, nakoľko v očiach Rimanov boli obe tieto skupiny vnímané ako Egypťania.[23] Pod vplyvom rímskej administratívy dochádza k ustanoveniu gréčtiny ako úradného jazyka, čo sa odzrkadľovalo v povinnosti gréckeho podpisu pod démotickým dokumentom na jeho platnú registráciu.[24]
Registre verejných zmlúv existovali aj za čias ptolemaiovského Egypta, no Rimania pomerne tlačili na dôkladné dodržiavanie tejto povinnosti.[25] Došlo vďaka nim aj k určitým zmenám, o čom svedčí edikt rímskeho prefekta Mettia Rufusa z roku 89 n. l., ktorý uvádza, že:
(Časť) P. Oxy. II 237, 186 n. l., Oxyrynchos
23. rok, Athyr 27 Vyhlásenie Marca Mettiusa Rufusa, prefekta Egypta. Claudius Areus, stratég Oxyrynchského nómu, ma informoval, že súkromné aj verejné záležitosti sú

[21] THOMPSON, H. *A Family Archive from Siut from Papyri in the British Museum Including an Account of a Trial Before the Laocritae in the Year B.C.170*, s. s. 32.
[22] § 40a: Ak ide o dôvod neplatnosti právneho úkonu podľa ustanovení § 49a, 140, § 145 ods. 1, § 479, § 589 a § 701 ods. 1, považuje sa právny úkon za platný, pokiaľ sa ten, kto je takým úkonom dotknutý, neplatnosti právneho úkonu nedovolá. Neplatnosti sa nemôže dovolávať ten, kto ju sám spôsobil. …
§ 145 (1) Bežné veci týkajúce sa spoločných vecí môže vybavovať každý z manželov. V ostatných veciach je potrebný súhlas oboch manželov; inak je právny úkon neplatný.
(2) Z právnych úkonov týkajúcich sa spoločných vecí sú oprávnení a povinní obaja manželia spoločne a nerozdielne.
[23] GRUBBS, J.E. *Parent–Child Conflict in the Roman Family* in *THE ROMAN FAMILY IN THE EMPIRE*, s. 121 – poznámka pod čiarou č. 62; ALONSO, J. L. *Agraphos gamos: Marriage, Family and Inheritance in Roman Egypt*, s. 433.
[24] DEPAUW,M. *Autograph Confirmation in Demotic Private Contracts*, s. 103; CAPPONI, L. *Augustan Egypt The Creation Of A Roman Province*, s. 25, s. 57.
[25] Pozri BURKHALTER, F. *Archives locales et archives centrales en Egypte romaineIn Chiron.* 1990, roč. 20, s. 191–216. ISSN 2510-5396.

doi: 10.46282/bpf.2025.49

v dezorganizovanom stave, pretože už dlhú dobu sa úradné výpisy v registroch nadobudnutých majetkov nevedú riadne, napriek tomu, že moji predchodcovia viackrát nariadili, aby sa tieto výpisy riadne opravili. To nie je možné adekvátne vykonať, pokiaľ sa nevyhotovia kópie od začiatku. Preto nariaďujem všetkým vlastníkom, aby do šiestich mesiacov zaregistrovali svoj majetok v registri majetku, všetkým veriteľom, aby zaregistrovali svoje hypotéky, a všetkým ostatným, ktorí majú nároky na majetok, aby ich zaregistrovali. A keď podajú priznanie, musia jednotlivo uviesť zdroje, z ktorých nadobudli majetok. Manželky musia tiež vložiť kópie do majetkových priznaní svojich manželov, ak majú v súlade s nejakým miestnym zákonom právo na majetok svojich manželov a deti musia urobiť to isté v majetkových priznaniach svojich rodičov, ak bolo rodičom zaručené užívacie právo k majetku na základe verejných zmlúv, ale právo vlastníctva po ich smrti bolo stanovené na deti, aby osoby uzatvárajúce zmluvy neboli podvedené z dôvodu nevedomosti.[26]

Ako uvádza časť papyrusu, prefekt Egypta, Mettius Rufus nariadil nanovo registrovať majetkové práva. Novou povinnosťou bolo, že ženy museli registrovať svoje právo na majetok manžela, vyplývajúce im z „nejakého miestneho zákona[27]". Práve manželská právna tradícia vyplývajúca zo zmluvy so ***sʿnḫ*** je pravdepodobne základom tohto „miestneho zákona".

Zmluvné strany mali prirodzene záujem na splnení registračnej povinnosti a keďže na platnú registráciu démotickej zmluvy bol vyžadovaný podpis v gréčtine, ktorý nebol iba obyčajným menom zmluvnej strany, ale bol natoľko rozsiahly, že by sme ho mohli označiť podľa Depauwa za zhrnutie celej zmluvy čo bolo dôsledkom preferovania gréčtiny ako úradného jazyka, dochádza k postupnému vymiznutiu démotických zmlúv.[28] Toto postupné vymieranie používania démotického písma však nespôsobilo zánik tejto manželskej tradície. Tá sa totiž objavuje v ďalšom edikte, tentokrát prefekta Egypta Sulpicia Similisa, ktorý objasňuje práve pôvod práva egyptských žien na majetok svojich manželov:

(Časť) P. Oxy. II 237, 186 n. l., Oxyrynchos

Servius Sulpicius Similis, prefekt Egypta, vyhlasuje: Keď som | chcel vedieť, na akom základe bolo ustanovené, že egyptské manželky majú podľa tradície (tejto) krajiny právo držať majetok svojich manželov (ako zábezpeku) na základe ich písomných manželských zmlúv pre seba aj pre svoje deti, keďže z toho často vznikali spory, | pretože tí, ktorí uzatvárajú zmluvy s osobami žijúcimi v manželstve, by mohli nebrať na zreteľ, že je ich majetok v dôsledku takéhoto práva v držbe ich manželky, | kvôli

[26] P.Oxy. II 237 [online]. Durham: Duke University; Heidelberg: Universität Heidelberg; New York: Columbia University, 2006–. [cit. 2025-09-23]. Dostupné na: https://papyri.info/ddbdp/p.oxy;2;237.

[27] *„κατά τινα ἐπιχώριον νόμον"*

[28] DEPAUW,M. *Autograph Confirmation in Demotic Private Contracts*, s. 97 – 98, 103.

doi: 10.46282/bpf.2025.49

tomu, že písomné (manželské) zmluvy boli registrované v rôznych registroch, Mettius Rufus, bývalý […] | prefekt, nariadil, aby sa kópie písomných zmlúv pripojili k majetkovým vyhláseniam manželov a ustanovil to ediktom, ktorého kópiu prikladám, aby bolo zrejmé, že sa riadim tým, čo Mettius Rufus nariadil. 23. rok, 12. Hathyra.[29]

V pôvodnom gréckom texte ediktu sa objavuje výraz „*κατέχειν τὰ ὑπάρχοντα*" – „držať majetok".[30]

To, že ide skutočne o démotickú manželskú právnu tradíciu vyplývajúcu zo zmluvy so ***sʿnḫ*** nám potvrdzuje aj tretí text P. Oxy. XLII 3015, niekedy po roku 117 n. l., Oxyrynchos, ktorý je rozhodnutím prefekta Egypta, opäť Sulpicia Similisa, ktorý znie nasledovne:

[Rok …] zbožšteného Trajána, 20. Tybi. V prípade Tryphona | proti Did[…] Po ďalších otázkach. Sulpicius Similis, | po porade so svojimi poradcami a po konzultácií prípadu | s právnym expertom Artemidorom, povedal: „Bolo mi povedané […] | […] ani manželka, s ktorou otec ženícha | uzavrel novú dohodu, ani jej synovia, nie sú nažive, | pre ktorých bolo možné (majetok) | držať ako zábezpeku – | tento dokument je teraz neplatný. Zákon, | bolo mi povedané, dáva mužovi, ktorý uzavrel | „všeobecný (univerzálny) predaj" (*panprasion*) a poskytol | (právo) držať ako zábezpeku (*katoche*) svoj majetok svojim deťom, právo | vybrať si jedného z nich a určiť ho za svojho dediča. Preto | v prípade zániku druhého záväzku sa právo | vracia k prvému. Bol oprávnený spísať závet | a naložiť s majetkom akokoľvek si želal, | (za predpokladu, že?) ponechal ako dedičov tie deti, | v prospech ktorých uzavrel „všeobecný (univerzálny) predaj".[31]

V tomto pôvodnom gréckom texte sa uvádza opäť výraz „*κατέχεσθαι*". Objavuje sa tu ale aj ďalší výraz a to „*πανπράσιον*". Slovo „*πανπράσιον*" – „*panprasion*" možno rozdeliť na slová „*παν - pan*"- „*všetko*" a „*πράσις - prasis*" – „*predaj*".[32] Tieto slová by sme teda mohli preložiť ako „predaj všetkého" ,čo korešponduje s našim pojmom „univerzálny (všeobecný) predaj", tak ako ho používajú Alonso a Pestman.[33]

Na základe vyššie uvedených prameňov vieme povedať, že ide skutočne o démotickú manželskú právnu tradíciu vyplývajúcu z manželskej zmluvy so ***sʿnḫ***. V edikte Mettia Rufusa sa uvádza povinnosť registrácie majetkových práv manželiek na majetok ich manžela, ktorý im na základe jeho slov vyplýva z „nejakého miestneho zákona". Tento miestny zákon sú, ako sa dozvedáme neskôr z ediktu Sulpicia Similisa

[29] BLATNICKÁ, V. *Právne aspekty uzatvárania manželstva v rímskom a provinčnom práve (diplomová práca)*, s. 61.

[30] MORWOOD, J - TAYLOR, J. *Pocket Oxford Classical Greek Dictionary*, s. 181, 328.

[31] BLATNICKÁ, V. *Právne aspekty uzatvárania manželstva v rímskom a provinčnom práve (diplomová práca)*, s. 60.

[32] MORWOOD, J - TAYLOR, J. *Pocket Oxford Classical Greek Dictionary*, s. 268.

[33] ALONSO, J. L. *Agraphos gamos: Marriage, Family and Inheritance in Roman Egypt*, s. 430.

doi: 10.46282/bpf.2025.49

manželské zmluvy – *„γαμικῶν συνγραφῶν – gamikon syngraphon"*[34], čo korešponduje s podmienkou potreby uzavretia zmluvy so ***sʿnḫ***. V rozhodnutí Sulpicia Similisa sa na dôvažok dozvedáme, že na základe dokumentu (*„πανπράσιον"*), ktorý uzavrel manžel s manželkou mohli ona a jej deti držať (*„κατέχεσθαι"*) majetok manžela, ktorý v prospech nich uzavrel univerzálny (všeobecný) predaj. Táto schéma sa teda pomerne presne zhoduje s vyššie popísanou démotickou manželskou tradíciou, na čom sa zhodujú aj Alonso a Pestman, kde *„πανπράσιον"* je vlastne ***sḫ n ḏbꜣ-ḥḏ*** („dokument na striebro") a právo držať majetok je zábezpeka (*„κατοχή"* – *„iwy.t"*) za ***sʿnḫ*** manželky.[35] Podľa nás bolo artikulovanie takýchto gréckych ekvivalentných pojmov nevyhnutným a neodvratným javom, z dôvodu potreby vyjadriť túto manželskú právnu tradíciu v úradnej gréčtine.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo predstaviť démotickú manželskú právnu tradíciu vznikajúcu na základe zmluvy ***sḫ n sʿnḫ*** a jej vývoj v priebehu času na podklade primárnych prameňov a dostupných sekundárnych zdrojov. Na sledovaní vývoja tejto tradície možno pozorovať, že niektoré právne inštitúty dokázali pretrvať aj pomerne výrazné spoločenské a politické zmeny. Jej dlhodobá životnosť súvisela najmä s tým, že efektívne upravovala majetkové vzťahy medzi manželmi a poskytovala ochranu manželke a spoločným deťom. Hoci sa forma týchto zmlúv postupne menila, ich obsah a funkcia zostávali zachované. Význam tejto tradície podčiarkuje aj skutočnosť, že sa premietla do dvoch ediktov rímskych prefektov a jedného rozhodnutia, čo dokazuje, že mala aj praktický a dlhodobý dosah na právnu prax. Tento jav podľa nás zároveň poukazuje na schopnosť obyvateľov provincií udržiavať si vlastné právne tradície a kultúru aj napriek silnému vplyvu iných právnych systémov. Na druhej strane ho možno vnímať aj ako prejav určitej miery tolerancie zo strany Rimanov k miestnym právnym zvyklostiam.

Zoznam použitej literatúry

1. ALONSO, José Luis: Agraphos gamos: Marriage, Family and Inheritance in Roman Egypt. In: SCHEIBELREITER, P. (ed.): Symposion 2022: Vorträge zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte (Gmunden, 22.–24. August 2022). Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2023, s. 407–454 ISBN: 978-3-7001-9564-1.

[34] MORWOOD, J - TAYLOR, J. *Pocket Oxford Classical Greek Dictionary*, s. 68

[35] PESTMAN, P.W. *Marriage and Matrimonial Property in Ancient Egypt*, s. 133 – 134; ALONSO, J. L. *Agraphos gamos: Marriage, Family and Inheritance in Roman Egypt*, s. 430.

doi: 10.46282/bpf.2025.49

2. BURKHALTER, Fabienne: Archives locales et archives centrales en Egypte romaine In: Chiron. München: Verlag C. H. Beck, 1990, roč. 20, s. 191–216. ISSN: 2510-5396.
3. BLATNICKÁ, Veronika: Právne aspekty uzatvárania manželstva v rímskom a provinčnom práve [diplomová práca]. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2025. 85 s.
4. CAPPONI, Livia: Augustan Egypt: The Creation of a Roman Province. London – New York: Routledge, 2005, 308 s. ISBN 978-0-415-97217-8.
5. DEPAUW, Mark: Autograph Confirmation in Demotic Private Contracts. In: Chronique d'Égypte, roč. 78 (2003), s. 66–111. ISSN 0009-7067.
6. GRIFFITH, F. Ll. P. Cairo 30646 [online]. Durham: Duke University; Heidelberg: Universität Heidelberg; New York: Columbia University, 2006–. [cit. 2025-09-01]. Dostupné na: https://papyri.info/dclp/55857.
7. EVANS GRUBBS, Judith: Parent–Child Conflict in the Roman Family: The Evidence of the Code of Justinian. In: GEORGE, Michele (ed.): The Roman Family in the Empire: Rome, Italy, and Beyond. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 93 – 129. ISBN 0-19-926841-X.
8. JOHNSON, Janet H. (ed.): The Demotic Dictionary of the Institute for the Study of Ancient Cultures of the University of Chicago [online]. Chicago: Institute for the Study of Ancient Cultures, 2001–. [cit. 2025-09-04]. Dostupné na: https://isac.uchicago.edu/research/publications/chicago-demotic-dictionary.
9. KATO, Ikuyo: Demotic Matrimonial Property Contracts Recorded in the sʿnḫ-Documents: A Re-Examination of the Term "sʿnḫ." In: Orient, roč. 43 (2008), s. 119–138. ISSN: 1884-1392.
10. KEENAN, James G. – MANNING, J. G. – YIFTACH-FIRANKO, Uri (ed.).: Law and Legal Practice in Egypt from Alexander to the Arab Conquest: A Selection of Papyrological Sources in Translation, with Introductions and Commentary. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 598 s. ISBN 978-0-521-87452-6.
11. LANDGRÁFOVÁ, Renata – MÍČKOVÁ, Diana: Setne Chamvaset – nezvedený syn faraona Vesermaatrea? In: Prague Egyptological Studies, roč. 20 (2018), s. 71–78. ISSN 1801-3899.
12. MAEHLER, Herwig: Greek, Egyptian and Roman Law. In: The Journal of Juristic Papyrology, roč. 35 (2005), s. 121-140. ISSN: 0075-4277.
13. MORWOOD, James – TAYLOR, John: The Pocket Oxford Classical Greek Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 2002. 449 s. ISBN 0-19-860512-9.
14. PESTMAN, Pieter W.: Marriage and Matrimonial Property in Ancient Egypt: A Contribution to Establishing the Legal Position of the Woman. Leiden: E. J. Brill, 1961. 232 s. (Papyrologica Lugduno-Batava IX).

doi: 10.46282/bpf.2025.49

15. P.Oxy. II 237 [online]. Durham: Duke University; Heidelberg: Universität Heidelberg; New York: Columbia University, 2006–. [cit. 2025-09-23]. Dostupné na: https://papyri.info/ddbdp/p.oxy;2;237.
16. THOMPSON, Herbert: A Family Archive from Siut: from Papyri in the British Museum, including an Account of a Trial before the Laocritae in the Year B.C. 170. Oxford: Oxford University Press, 1934. 148 s.
17. VINSON, Steve: Strictly Tabubue: The Legacy of an Ancient Egyptian Femme Fatale. In: Kmt: A Modern Journal of Ancient Egypt, roč. 22, č. 3 (2011), s. 47–57. ISSN 1053-0827.
18. YIFTACH-FIRANKO, Uri: Marriage and Marital Arrangements: A History of the Greek Marriage Document in Egypt, 4th Century BCE - 4th Century CE. München: C.H. Beck, 2003, 381 s. ISBN 3406511678.
19. Zákon č. 40/1964 Občiansky zákonník.

Kontaktné údaje:
Mgr. Veronika Blatnická
veronika.blatnicka@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva a cirkevného práva

doi: 10.46282/bpf.2025.49

NEVIDITEĽNÉ VLÁKNA SÚDNEHO DIALÓGU: OD OBYČAJOVÉHO PRÁVA PO SIEŤOVÚ ANALÝZU PODPOROVANÚ UMELOU INTELIGENCIOU

INVISIBLE THREADS OF JUDICIAL DIALOGUE: FROM CUSTOMARY LAW TO AI-ASSISTED NETWORK ANALYSIS

Igor Hron[1]

Abstrakt: Príspevok skúma potenciál umelej inteligencie (AI) a sieťovej analýzy pri identifikácii medzinárodného obyčajového práva prostredníctvom skúmania súdneho dialógu. Východiskom je metodologická diskusia o tradičných prístupoch založených na dvojprvkovom teste štátnej praxe a *opinio iuris*, ktoré sú vystavené rastúcemu objemu a fragmentácii v globalizovanom prostredí medzinárodného práva. Príspevok analyzuje limity aktuálnych metód, ako aj kritiku Komisie OSN pre medzinárodné právo. V tomto kontexte hodnotí možnosti, ktoré ponúkajú nástroje AI na spracovanie rozsiahlych korpusov právnych textov, identifikáciu citačných sietí medzi medzinárodnými súdmi a odhaľovanie vzorcov právneho uvažovania. Príspevok poukazuje na skutočnosť, že integrácia výpočtových metód do tradičného právneho výskumu dokáže poskytnúť doplnkový pohľad na proces formovania obyčajového práva, najmä prostredníctvom vizualizácie vzťahov medzi rozhodnutiami a sledovania implicitných aj explicitných vplyvov. Zároveň zdôrazňuje potrebu metodologickej obozretnosti, keďže kvalita výstupov závisí od reprezentatívnosti dát a interpretácia právneho kontextu nemôže byť plne nahradená algoritmami. Cieľom príspevku je prispieť k diskusii o inovatívnych interdisciplinárnych metodológiách, ktoré kombinujú právny výskum s analytickými kapacitami umelej inteligencie, a tým obohatiť i komparatívnu právnu vedu.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, medzinárodné obyčajové právo, súdny dialóg, sieťová analýza, komparatívne právo

Abstract: The paper explores the potential of AI and network analysis in identifying customary international law through the study of judicial dialogue. It begins with a discussion of traditional approaches based on the state practice

[1] Univerzita Komenskoho v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

and *opinio iuris*, which are increasingly challenged by the growing volume and fragmentation of international law sources. The paper analyses the limits of current methods as well as the criticism of the ILC. In this context, it evaluates the opportunities offered by AI tools for processing extensive body of text, identifying citation networks among international courts, and uncovering patterns of legal reasoning. The paper highlights that integrating AI tools into traditional legal research can provide a complementary perspective on the process of custom crystallising, particularly through the visualization of relationships between decisions and the tracing of both implicit and explicit influences. At the same time, it emphasizes the need for methodological caution, since the quality of outputs depends on the representativeness of data, and the interpretation of the legal context cannot be fully replaced by algorithms. The aim of the paper is to contribute to the discussion on innovative interdisciplinary methodologies that combine legal research with the analytical capacities of AI, thereby enriching comparative legal scholarship.

Key words: artificial intelligence, customary international law, judicial dialogue, network analysis, comparative law

Úvod

Medzinárodné obyčajové právo predstavuje základný, no zároveň metodologicky náročne uchopiteľný prameň medzinárodného práva. Hoci článok 38 ods. 1 písm. b) Štatútu Medzinárodného súdneho dvora (MSD) poskytuje formálny rámec a východisko pre identifikáciu obyčaje, praktická aplikácia ustáleného dvojprvkového testu, ktorý má svoje reflexie aj v iných odvetviach práva je v súčasnom globalizovanom svete čoraz komplikovanejšia. Tradičné metódy zisťovania ustálenej praxe štátov a *opinio juris* sú tak vystavené pnutiu s objemom potenciálne relevantných dôkazov o existencii obyčaje rozptýlených v množstve dokumentov, súdnych rozhodnutí a diplomatickej korešpondencie v rôznych jazykoch naprieč viacerými jurisdikciami. Tento článok v tomto kontexte preto skúma, ako umelá inteligencia (AI) a nástroje sieťovej analýzy dokážu objasniť často neviditeľné súvislosti medzi súdnymi rozhodnutiami naprieč medzinárodnými súdmi, a môžu potenciálne zmeniť naše chápanie toho, ako sa obyčajové medzinárodné právo vyvíja a kryštalizuje. Preto je tento príspevok predovšetkým metodologickým vstupom do diskusie na poli právneho porovnávania, medzinárodného práva ako aj právnych dejín. Preskúmaním prieniku oblastí komparatívneho práva, súdneho dialógu a technologického rozvoja tento príspevok navrhuje, že prístupy podporené AI môžu poskytnúť transparentnosť a komplexnosť, pri mapovaní formovania a existencie noriem obyčajového práva, ktorá je častokrát vytýkaná aktuálnym

doi: 10.46282/bpf.2025.50

doktrinálnym prístupom.[2] Tento inovatívny prístup prichádza vo chvíli, keď medzinárodné právo čelí narastajúcej zložitosti, kritike a fragmentácii, pričom viaceré fóra riešia podobné právne otázky a potreba väčšej koherencie sa stáva čoraz pálčivejšou.[3]

Metodologické výzvy identifikácie obyčajového práva

Identifikácia medzinárodného obyčajového práva je už dlho charakterizovaná nejasnosťami prepletenými okolo dvojprvkového testu ustálenej praxe štátov a *opinio iuris*. Historickú aj súčasnú úlohu obyčaje v medzinárodnom práve však nemožno podceňovať, keďže zostáva popri zmluvách a všeobecných princípoch podľa článku 38 ods. 1 Štatútu MSD základným prameňom bez formálne stanovenej hierarchie medzi týmito prameňmi.[4]

Napriek zásadnému významu tejto oblasti sa v nej naďalej diskutuje o tom, čo bývalý sudca MSD Philip C. Jessup už pred desaťročiami označil ako „*množstvo rôznorodých pravidiel súhrnne nazývaných právo*" vo svojom traktáte o nadnárodnom práve a jeho prameňoch.[5] Táto terminologická nejednoznačnosť odráža hlbšie metodologické problémy, ktoré v rámci doktríny stále pretrvávajú, nakoľko existuje viacero diskutovaných prístupov k identifikácii obyčajového práva, pričom každý má svoje teoretické východiská aj praktické obmedzenia. Rozsiahlou činnosťou Komisie OSN pre medzinárodné právo v oblasti identifikácie obyčajového práva, bola kritizovaná možnosť zamieňania judikatúry medzinárodných súdnych orgánov (hoci je relevantná a autoritatívna), s dôkazmi požadovanými tradičnými prístupmi k dokazovaniu obyčaje.[6]

Odraz neistoty pri identifikácii formovania obyčajového práva možno sledovať aj v doktríne. Kammerhofer poukazuje na skutočnosť, že absentuje jasná definícia „*meta-pravidiel*",[7] teda toho čo tvorí štátnu prax aj *opinio iuris*.[8] Zároveň analyzuje

[2] Jeden z novších vstupov do diskusie napr. FORTUNA, Marina et al. (eds.): *Customary International Law and Its Interpretation by International Courts: Theories, Methods and Interactions.* Cambridge: Cambridge University Press, 2024.

[3] MARCOS, Henrique: From Fragmented Legal Order to Globalised Legal System: Towards a Framework of General Principles for the Consistency of International Law. In: *Athena – Critical Inquiries in Law, Philosophy and Globalization*, roč. 3, č. 1 (2023), s. 97–98.

[4] PELLET, Alain: Article 38. In: ZIMMERMANN, Andreas et al. (eds): *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2012, m.č. 271-281.

[5] JESSUP, Philip C.: *Transnational Law*. New Haven: Yale University Press, 1956, s. 8-9.

[6] International Law Commission: Third report on identification of customary international law, by Sir Michael Wood, Special Rapporteurs, UN Doc A/CN.4/682 (2015), s. 120-121, §§ 58-61.

[7] Pravidlá pomocou ktorých je znovuvytváraný pôvod obyčaje. Bližšie pozri KAMMERHOFER, Jörg: Customary International Law and Some of Its Problems. In: *European Journal of International Law*, roč. 15, č. 3 (2004), s. 524–525.

[8] Tamže, s. 542–546.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

induktívne aj deduktívne prístupy k preukazovaniu obyčajového práva a ukazuje, že ich kombinácia tieto teoretické medzery len čiastočne zmierňuje.[9] Casis navrhuje alternatívny prístup k identifikácii obyčaje, zohľadňujúci nedostatky tradičného dvojprvkového modelu, pričom poskytuje náhľad na alternatívne pragmatické prístupy (napr. prioritu skúmania *opinio iuris*, prípadne variabilnú škálu vzťahu medzi oboma zložkami s možnou prevahou jedného z nich, či identifikácie praxe, ktorá nemusí byť výlučne iba štátnou).[10]

Aj napriek tejto kritike majú autoritatívnu pozíciu stále závery Komisie OSN pre medzinárodné právo z roku 2018 spomenuté vyššie. Záver komisie č. 2 potvrdzuje dvojprvkový prístup na určenie existencie a obsahu obyčaje a zdôrazňuje, že tento prístup je univerzálne uznávaný.[11]

Záver č. 3 upravuje hodnotenie dôkazov s ohľadom na celkový kontext, povahu pravidla a konkrétne okolnosti.[12] Komisia zároveň zdôrazňuje induktívny prístup k identifikácii obyčaje založený na empirických dôkazoch. Deduktívnu metódu považuje iba za doplnkovú pomôcku, ktorá by mala byť používaná opatrne.[13]

Hoci tieto závery poskytujú užitočné usmernenie, neodstraňujú základné epistemologické problémy identifikácie obyčaje. V praxi tak naďalej zostáva otvorenou otázka výberu relevantných dôkazov, hodnotenia ich váhy a určenia dostatočnosti praxe a *opinio iuris*.[14]

Úloha komparatívneho práva v medzinárodnom práve a úskalia tradičných metód

Pre riešenie vyššie načrtnutých problémov je vhodné rozšíriť kontext skúmanej problematiky a ozrejmiť vzťah medzi komparatívnym a medzinárodným právom. Tento príspevok vychádza z predpokladu, že komparatívne právo môže byť hodnotným nástrojom pri identifikácii vznikajúcich obyčajových noriem, ako aj pri pochopení vývoja právnych konceptov v rôznych jurisdikciách a právnych systémoch.[15]

---

[9] Tamže, s. 545–546.

[10] CASIS, Rommel: Re-customizing Customary International Law. In: *The Philippine Yearbook of International Law*, roč. 18, (2019), s. 27-36.

[11] International Law Commission: Draft conclusions on identification of customary international law with commentaries, UN Doc A/73/10 (2018), Conclusion 2, komentár, s. 5, § 2.

[12] Tamže, Conclusion 3, komentár, s. 6-8, §§ 1-9.

[13] Tamže, Conclusion 2, komentár, s. 5, § 5.

[14] Kritiku a kontroverzie vnímal v tom období aj člen komisie, G. Nolte, v súčasnosti sudca MSD. NOLTE, Georg: How to Identify Customary International Law? – On the Final Outcome of the Work of the International Law Commission (2018). In: *KFG Working Paper Series, No. 37, Berlin Potsdam Research Group "The International Rule of Law – Rise or Decline?"*,2019, s. 13–14.

[15] ROBERTS, Anthea: Comparative International Law? The Role of National Courts in Creating and Enforcing International Law. In: *International and Comparative Law Quarterly*, roč. 60, č. 1 (2011), s. 58.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že medzinárodné súdy čoraz viac využívajú komparatívnu právnu analýzu na podporu svojich rozhodnutí a výkladov. Samotný MSD pravidelne využíva odkazy na iné pramene, pričom sa často obracia na národné právne systémy a regionálnu prax, aby ozrejmil obsah a rozsah medzinárodných záväzkov.[16]

Tento prístup je oveľa viac badateľný na regionálnej úrovni, kde sú ľudskoprávne inštitúcie obzvlášť aktívne vo využívaní komparatívnych postupov, pričom Európsky súd pre ľudské práva (ESĽP), Medziamerický súd pre ľudské práva a Africký súd pre ľudské práva a práva národov často odkazujú na judikatúru iných súdov (aj navzájom na seba) a čerpajú z rozmanitých právnych tradícií s cieľom rozvíjať svoju pozíciu ako aktívnych členov diskusie na medzinárodnom poli.[17]

Je tomu tak aj preto, že tieto orgány čoraz pravidelnejšie riešia právne otázky, ktoré majú presah nad rámec ľudskoprávnych dohovorov, ako napr. otázok v oblasti ochrany životného prostredia.[18]

Napriek tomu tradičné metódy komparatívneho práva môžu byť pri aplikovaní na identifikáciu obyčajového medzinárodného práva limitované viacerými faktormi. Po prvé, častokrát pri výbere zdrojov a jurisdikcií sú vyberané vzorky, ktoré lícujú s pozadím autora konkrétnej analýzy, prípadne také, ktoré sedia do autorovej línie argumentácie (tzv. *cherry picking*).[19] Zároveň je tiež zaužívaným zvykom vyberať reprezentatívne jurisdikcie veľkých právnych systémov,[20] čo je ale zároveň kritizované Komisiou OSN pre medzinárodné právo.[21] Často však pri týchto prístupoch absentuje hlbšie systematické odôvodnenie prečo práve tieto a nie iné príklady. Inými slovami a v širšom kontexte: prečo by sa mali niektoré právne systémy uprednostňovať pred inými pri identifikácii obyčajových noriem? Táto výzva súvisí s ďalším aspektom, pod ktorým si možno predstaviť jazykovú bariéru.[22] Kým v kruhoch diplomacie a medzinárodného práva sú pramene v anglickom,

[16] Ako príklad pozri súhrn napr. vo vzťahu k všeobecným princípom: International Law Commission:, Second report on general principles of law, UN Doc A/CN.4/781/Add.1 (2020), s. 7-17, §§ 25-54.

[17] SANDHOLTZ, Wayne: Human rights courts and global constitutionalism: Coordination through judicial dialogue. In: *Global Constitutionalism,* roč. 10, č. 3 (2021), s. 15.

[18] Pozri napr. časti „Relevant International Materials" (§§ 133-231) a osobitne „Comparative Law" (§§ 232-272) rozsudku ESĽP vo veci Verein Klimaseniorinnen schweiz and others proti Švajčiarsku, č. 53600/20, 09. apríl 2024.

[19] SIEMS, Mathias M. The end of comparative law. In: *Journal of Comparative* Law, roč.2, č. 2 (2007), s. 133–134.

[20] ELLIS, Jaye. General Principles and Comparative Law. In: *European Journal of International Law*, roč. 22, č. 4 (2011), s. 957.

[21] Report of the International Law Commission Seventy-fourth session (24 April–2 June and 3 July–4 August 2023), UN Doc A/78/10, Conclusion 5, s. 18–19, §§ 2-5.

[22] KISCHEL, Uwe: *Comparative Law*. Oxford: Oxford University Press, 2019, s. 10–12.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

francúzskom či španielskom jazyku relatívne dostupné a využívané,[23] zvyšné pramene v arabčine, čínštine, portugalčine, ruštine a mnohých iných jazykoch často zostávajú neviditeľné pri typickom porovnávaní na medzinárodnej úrovni. Inými slovami, v prevažnej väčšine prípadov sú do komparatívnych analýz vybrané jurisdikcie reprezentujúce kontinentálny a anglo-americký právny systém.[24] Táto redukcia však môže viesť k systematickej zaujatosti v prospech západných právnych tradícií a na úkor právnej praxe a uvažovania významnej časti štátov sveta. Presne na tento aspekt je poukazované optikou kritických prístupov k medzinárodnému právu, tzv. TWAIL (*Third world approaches to international law*)[25] a v poslednom období už aj SWAIL (*Second world approaches to international law*).[26]
Napokon, tradičné komparatívne analýzy často narážajú na malé množstvo skúmaných zdrojov, pretože výskum je nevyhnutne obmedzený rozsahom analýzy na zvládnuteľné vzorky (časovo aj ľudsky), ktoré nemusia skutočne reflektovať drobné odlišnosti v prístupe k chápaniu práva.

Postavenie súdnych rozhodnutí a ich úloha vo vzťahu k medzinárodnému obyčajovému právu

Vyššie načrtnuté myšlienky narážajú na ďalšiu výzvu a dlhoročný problém, ktorým je rozlišovanie medzi formálnymi a materiálnymi prameňmi práva, kategorizácii súdnych rozhodnutí a ich skutočným normatívnym vplyvom v medzinárodnom práve. Dôležitosť, aktuálnosť a potrebu hľadania riešení tohto problému ilustruje prebiehajúca práca Komisie OSN pre medzinárodné právo na subsidiárnych prostriedkoch podľa článku 38 ods. 1 písm. d) Štatútu MSD.[27]
Pozícia súdnych rozhodnutí v medzinárodnom práve je pritom predmetom rozsiahlej vedeckej diskusie a aplikačnej neistoty už od koreňov moderného medzinárodného

[23] HERNANDEZ, Gleider: On multilingualism and the international legal process. In: Select proceedings of the European Society of International Law (2010), s. 444.
[24] PICKER, Colin: International Law's Mixed Heritage: A Common/Civil Law Jurisdiction. In: *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, roč. 41, č. 4 (2008), s. 1104–1107.
[25] ANGHIE, Antony: Rethinking International Law: A TWAIL Retrospective. In: *European Journal of International Law*, roč. 34, č. 1 (2023), s. 7-12.
[26] (Re)Searching for SWAIL. Part I: An Interview with Patryk Labuda and Marek Jan Wasiński, dostupné na: https://voelkerrechtsblog.org/researching-for-swail-part-i/; (Re)Searching for SWAIL. Part II: An Interview with Patryk Labuda and Marek Jan Wasiński, dostupné na: https://voelkerrechtsblog.org/researching-for-swail-part-ii/.
[27] International Law Commission: First Report on Subsidiary Means for the Determination of Rules of International Law, UN Doc A/CN.4/742 (2020). Porovnaj tiež: WOOD, Michael – SENDER, Omri: *Identification of Customary International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2024, s. 254.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

právneho systému.[28] Rovnako hlboké historické korene a aj teoretický diskurz spojený s touto otázkou. Hoci článok 38 ods. 1 písm. d) Štatútu MSD klasifikuje súdne rozhodnutia ako „subsidiárne prostriedky na určovanie právnych noriem"[29] a nie ako primárne pramene,[30] ich praktický vplyv ďaleko presahuje túto formálnu charakterizáciu.

V spisbe môžeme identifikovať viacero línií, k tejto téme. Prvým z nich je názor, podľa ktorého rozhodnutie súdu môžu tvoriť právo, ale iba v rámci procesu kryštalizácie obyčaje.[31] Podľa ďalších názorov súd iba deklaruje právo také, aké je.[32] Ako však tvrdí bývalý sudca MSD Shahabuddeen, *„všetky súdy, no azda o to viac [MSD] vzhľadom na to, že rozhoduje medzi zvrchovanými štátmi, dbajú na to, aby sa vyhli výrazom naznačujúcim súdnu tvorbu práva; uprednostňujú používanie pojmov, ktoré naznačujú, že ide iba o objasnenie skutočného významu existujúcich právnych princípov, čo v širokom zmysle skutočne zodpovedá realite. Ako to vyjadril Lauterpacht: „mnohé akty súdnej legislatívy sa v skutočnosti môžu uskutočniť pod rúškom zisťovania medzinárodného obyčajového práva*."[33] Tento následok si možno všimnúť aj na rozhodnutiach MSD, ktorý si uvedomuje dosah svojich rozhodnutí, preto pristupuje k tvorbe práva s opatrnosťou, čím zabezpečuje kontinuitu a zabraňuje nadmerným odklonom od konsenzu štátov.[34]

V tomto bode je potrebné vrátiť sa k vyššie uvedenej myšlienke o identifikácii obyčaje, nakoľko sa jej prax v niektorých smeroch vymyká. Významný pohľad do pozadia prijímania rozhodnutí MSD (najmä vo fázach písania rozhodnutí a neverejných porád o návrhoch rozhodnutí súdu) poskytuje Lando prostredníctvom kvalitatívneho výskumu, v rámci ktorého osobitne skúmal otázku, ako porady sudcov ovplyvňujú voľbu metodológie pri identifikácii obyčajového práva. Záverom tohto výskumu je, že individuálne etapy (prvé poznámky a návrh osnovy rozhodnutia) preferujú induktívny prístup zatiaľ čo vo fáze schvaľovania uprednostňujú neinduktívne prístupy (napr. určenie (*assertion*) obyčaje). Lando argumentuje, že súd

[28] Tento záver je preukázateľný archívnymi materiálmi. Bližšie pozri: Permanent Court of International Justice, Advisory Committee of Jurists: Procès-verbaux of the Proceedings of the Committee – June 16th to July 24th 1920 with Annexes. Hague: Van Langenhuysen Brothers, 1920, s. 293–297.

[29] V pôvodnom anglickom znení: *subsidiary means for the determination of rules of law*. V pôvodnom francúzskom znení: *moyen auxiliaire de détermination des règles de droit*.

[30] THIRLWAY, Hugh: *The Sources of International Law.* Oxford: Oxford University Press, 2019, s. 131.

[31] SHAHABUDDEEN, Mohamed: *Precedent in the World Court*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 72.

[32] Tamže, s. 83 a nasl.

[33] Tamže, s. 84.

[34] Tamže, s. 220-221.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

musí v kolektívnych fázach signalizovať jednotu a legitímnosť, čo vedie k skracovaniu induktívnej argumentácie.[35]

Zo súčasnej perspektívy je potrebné poukázať na prácu Komisie OSN pre medzinárodné právo, ktorá doposiaľ vypracovala tri komplexné správy a návrhy záverov o úlohe judikatúry a doktríny v medzinárodnom práve.[36] Nie je prekvapujúce, že najvýznamnejšie medzinárodné súdne orgány vrátane samotného MSD sa pravidelne odvolávajú na svoje skoršie rozhodnutia, ale aj na rozhodnutia iných súdov (napr. už neexistujúceho Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti, Medzinárodného tribunálu pre morské právo, medzinárodných trestných tribunálov či rôznych iných univerzálnych alebo regionálnych mechanizmov ochrany ľudských práv).[37]

Dopad tejto problematiky na súčasnosť a jej praktický význam pre pochopenie vývoja medzinárodného obyčajového práva, je však zrejmý aj zo samotnej práce Komisie OSN pre medzinárodné právo, keďže jej tretia správa explicitne spája súdne rozhodnutia s procesom identifikácie obyčajového práva.[38] V tomto kontexte sa potom argumentačné procesy (súdny dialóg) a siete vplyvu jednotlivých rozhodnutí stávajú kľúčovými prvkami pri pochopení, ako sa medzinárodné právne normy formujú a kryštalizujú.

Doktrinálny výskum súdneho dialógu (ako súčasti komparatívneho právneho výskumu) postupne začal odhaľovať mosty medzi rôznymi medzinárodnými jurisdikciami prostredníctvom skúmania priamych a nepriamych citácií medzi medzinárodnými súdmi, prípadne rôznymi inými materiálmi. Tento výskum poskytuje dôkazy o „vnútorných a vonkajších" vplyvoch, teda ukazuje, ako sa jednotlivé súdy inšpirujú pri rozhodovacej činnosti aj zo zdrojov mimo ich prostredia a ako ich rozhodnutia následne ovplyvňujú ďalšie súdne orgány.[39] Sieťová analýza citačných vzorcov potvrdzuje závery o vzniku *„jurisprudence constante*", teda určitého druhu ustálenej praxe, prípadne konzistentných línií právneho uvažovania, ktoré sa vytvárajú medzi jednotlivými súdmi. Tento záver si všíma aj Komisia OSN

[35] LANDO, Massimo: Secret Custom or the Impact of Judicial Deliberations on the Identification of Customary International Law. In: *Cambridge Law Journal*, roč. 81, č. 3 (2022), s. 578–580.

[36] International Law Commission: First Report on Subsidiary Means; Second Report on Subsidiary Means; Third Report on Subsidiary Means; UN Doc A/CN.4/760 (2023), A/CN.4/769 (2024), A/CN.4/781 + Add.1 (2025).

[37] DE BRABANDERE, Eric: The use of precedent and external case law by the International Court of Justice and the International Tribunal for the Law of the Sea. In: *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, roč. 15, č. 1 (2016), s. 42–49.

[38] International Law Commission: Third Report on Subsidiary Means for the Determination of Rules of International Law, UN Doc A/CN.4/781/Add.1 (2025), § 206.

[39] Napr. BOBEK, Michal: *Comparative Reasoning in European Supreme Courts*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

pre medzinárodné právo a zároveň ho odlišuje od typického precedenčného systému založeného na doktríne *stare decisis*.[40]
Inštitucionálna spolupráca medzi medzinárodnými súdmi predstavuje ďalší dôkaz o konvergencii v rámci rozhodovania v medzinárodnom súdnictve. Ako príklad možno uviesť pravidelné kontakty medzi Európskym súdom pre ľudské práva s Medziamerickým súdom pre ľudské práva a Africkým súdom pre ľudské práva a práva národov.[41] Na základe týchto inštitucionálnych vzťahov tak dochádza formálne aj neformálne k výmene myšlienok a interpretačných postupov.
Tradičné prístupy k skúmaniu súdneho vplyvu však, podobne ako bolo uvedené vyššie, narážajú na podstatné limity pri zachytávaní úplného rozsahu dialógu a vplyvu medzi súdmi. Manuálna analýza citácií, hoci je hodnotná, dokáže zachytiť len povrch a čiastkový obraz, nedokáže však efektívne pokryť do detailov líniu spájajúcu rozhodnutia jednotlivých súdov. Manuálna analýza je problematickejšia o to viac, že častokrát nedokáže odhaliť jemné, na prvý pohľad neidentifikovateľné vplyvy na malej vzorke (napr. spoločné konceptuálne rámce), ktoré môžu byť významnejšie než explicitné citácie pri posudzovaní existencie právnej obyčaje.

Využitie AI a sieťová analýza

Rozvoj technológií umelej inteligencie, najmä veľkých jazykových modelov a sofistikovaných nástrojov na analýzu textov, prináša rozšírenie metodologickej palety pre pochopenie toho, ako sa medzinárodné obyčajové právo vyvíja prostredníctvom súdnych rozhodnutí a dialógu medzi súdnymi orgánmi. Hlavnou výhodou AI je schopnosť systematicky a komplexne spracúvať rozsiahle korpusy právnych textov. Zároveň, v tomto aspekte predstavuje vhodný prostriedok na analýzu rozhodovacej činnosti medzinárodných súdov, keďže výstupy týchto inštitúcií sa nachádzajú v prehľadných databázach, resp. v zdigitalizovanej podobe.[42] Kým tradičná komparatívna analýza by zahrnula prinajlepšom desiatky súdnych rozhodnutí, systémy AI dokážu analyzovať tisíce súdnych rozhodnutí, argumentov ako aj iných dokumentov naprieč viacerými jazykmi a jurisdikciami. Táto rozšírená kapacita rieši jednu z vyššie rozobratých limitácií tradičnej komparatistiky. Výhodou tohto prístupu môžu byť nové poznatky mapujúce vzťahy a vplyvy nielen medzi rôznymi súdmi, ale aj právnymi systémami. Hoci väčšina výskumu využitia AI v tejto

[40] International Law Commission, Second Report on Subsidiary Means for the Determination of Rules of International Law, UN Doc A/CN.4/769 (2024), s. 40-42, §§ 131-140.
[41] Aktuálne napr. San José Declaration II (2023), dostupné na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/san_jose_declaration_2023_eng?download=true; Zároveň dokumentácia neformálnej spolupráce s ostatnými súdmi dokumentovaná na internetovej stránke: https://www.echr.coe.int/web/echr/regional-human-rights-courts.
[42] Napr. databáza HUDOC, prípadne rozhodnutia MSD publikované na stránke súdu.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

oblasti smeruje skôr k predikcii do budúcnosti,[43] niektoré z nástrojov sú využiteľné aj pre potreby skúmaných otázok.

Sieťová analýza citácií predstavuje najpriamejší spôsob mapovania súdneho vplyvu, keďže sleduje explicitné odkazy medzi rozhodnutiami a identifikuje, ktoré rozhodnutia mali najväčší vplyv na ďalší právny vývoj.[44]

Medzi hlavné ciele sieťových analýz určite patrí identifikovať skupiny právnych princípov, mapovať šírenie právnych ideí a sledovať diachrónnu evolúciu rozhodnutí. Vo výskumoch takéhoto typu sú kladené dôrazy na interdisciplinárny prístup kombinujúci právo, dátovú vedu a sociológiu práva.[45]

Štúdie citačných vzorcov postupne mapujú vzory vzájomného ovplyvňovania medzi zdanlivo odlišnými právnymi režimami a geografickými regiónmi.[46] V európskom kontexte nemožno opomenúť štúdiu Geltera a Siemsa, ktorí poskytujú detailnú empirickú analýzu rozšírenia právnych ideí prostredníctvom 1430 citácií medzi desiatimi najvyššími európskymi súdmi z korpusu viac ako 600-tisíc rozhodnutí (2000–2007).[47]

Načrtnutý prístup možno ilustrovať na rozhodnutiach ESĽP, ktorý sa od roku 1959 vyprofiloval ako kľúčová inštitúcia, ktorá v súčasnosti odráža historický význam súdu i jeho rozsiahlu judikatúru vo veciach základných práv s univerzálnym významom. V jednej zo štúdií sa možno stretnúť so skúmaním článku 8 Dohovoru, pričom v druhej časti štúdie autori skúmali korpus viac než 9-tisíc rozhodnutí a vzájomných citácií.[48]

Okrem pozorovania priamych citácií, je možné zacieliť záber aj na implicitné vplyvy, čo môže ponúknuť hlbšie poznatky o tom, ako sa právne idey skutočne šíria medzi rôznymi súdnymi systémami. Výpočtové metódy dokážu identifikovať spoločné

---

[43] MEDVEDEVA, Masha – VOLS, Michel – WIELING, Martijn: Using Machine Learning to Predict Decisions of the European Court of Human Rights. In: *Artificial Intelligence and Law*, roč. 28, č. 2 (2020), s. 239–242.

[44] Pozri napr. prelomovú štúdiu mapujúcu sieť rozhodnutí Najvyššieho súdu Spojených štátov: FOWLER, James et al. Network analysis and the law: Measuring the legal importance of Supreme Court precedents. In: *Political Analysis*, roč. 15, č. 3 (2007), s. 324-346.

[45] VAN KUPPEVELT, Dafne – DIJCK, Gijs – GELDERS, Dave. Purposes and Challenges of Legal Network Analysis on Case Law. In: WHALEN, Ryan (ed.). *Computational Legal Studies: The Promise and Challenge of Data-driven Legal Research*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020, s. 265.

[46] GELTER, Martin – SIEMS, Mathias. Networks, Dialogue or One-Way Traffic? An Empirical Analysis of Cross-Citations Between Ten of Europe's Highest Courts. In: ANDENAS, Mads – FAIRGRIEVE, Duncan: *Courts and Comparative Law.* Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 201.

[47] GELTER, Martin – SIEMS, Mathias: Language, Legal Origins, and Culture Before the Courts: Cross-Citations between Supreme Courts in Europe. In: *Supreme Court Economic Review*, roč. 21, č. 1 (2013), s. 238.

[48] MOHAMMADI, Mohammad et al. Combining topic modelling and citation network analysis to study case law from the European Court on Human Rights on the right to respect for private and family life. In *Artificial Intelligence and Law* (2025), s. 7.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

konceptuálne rámce, paralelné štruktúry odôvodňovania a podobné prístupy argumentácie.[49]

Ako príklad možno poukázať na empirické poznatky zo štúdie, v ktorej boli skúmané modely trénované na rozsiahlych korpusoch súdnych rozhnodutí (11,5 GB dát pochádzajúcich z kontinentálneho a britského systému, 37 GB dát amerických súdnych rozhodnutí), pričom preukázali výrazne lepšie výsledky oproti všeobecným AI modelom pri identifikácii argumentačných štruktúr. Legal-BERTechr model, ktorý bol dodatočne trénovaný na rozhodnutiach ESĽP (Zhang et al. testovali svoju metodológiu na ECHR korpuse zahŕňajúcom 42 prípadov s 290 tisíc slovami), pričom dosiahli relatívne presné výsledky (F1 =0,800)[50] pri rozpoznávaní argumentačných klauzúl.[51]

Nie menej významným je časový rámec, keďže pri vizualizácii citačných sietí je možné identifikovať váhu a vplyv jednotlivých rozhodnutí tak, ako sa vyvíjali v čase. V prípade kombinácie korpusov viacerých súdov tento prístup tak môže zviditeľniť nielen historický vývoj súdneho dialógu, ale zviditeľniť aj „neviditeľné vlákna" právneho vplyvu, ktoré prepájajú zdanlivo oddelené rozhodnutia a dopomôcť tak k identifikácii obyčaje. Výhodou tohto prístupu je nepochybne kvantifikácia, ktorá v porovnaní s tradičnými kvalitatívnymi prístupmi často spoliehajúcimi sa na subjektívne hodnotenia relevantnosti a významnosti jednotlivých prípadov, dokáže poskytnúť systematické, opakovateľné a objektívne verifikovateľné výstupy z rozsiahlych datasetov. Takto posilnená transparentnosť pri výskume v konečnom dôsledku podporuje udržateľnejšie a na dôkazoch založené argumenty o existencii a obsahu obyčajových noriem.

Jedným dychom je však potrebné poukázať aj na niektoré nedostatky tohto prístupu. Kvalita výstupov AI závisí predovšetkým od kvality a reprezentatívnosti analyzovaných údajov. Rozhodnutia z niektorých súdov, prípadne iné pramene môžu byť v digitálnych databázach nadreprezentované, zatiaľ čo iné môžu zostať pre AI v podstate neviditeľné.

Významnú výzvu predstavuje tiež interpretačná zložitosť právneho uvažovania. Hoci veľké jazykové modely dokážu identifikovať vzorce v právnom jazyku a argumentácii, mimoprávne faktory skrývajúce sa v texte rozhodnutí, ktoré ovplyvňujú právnu interpretáciu a toho čo sa buď do rozhodnutia dostane alebo naopak, neodstane, sú

[49] RUIZ-DOLZ, Ramon – KIKTEVA, Zlata – LAWRENCE, John: Mining Complex Patterns of Argumentative Reasoning in Natural Language Dialogue. In: *Proceedings of the 63rd Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (Volume 1: Long Papers)*, 2025, s. 7421.

[50] F1 skóre sa využíva pri hodnotení modelov umelej inteligencie alebo strojového učenia, pričom kombinuje dve základné veličiny: presnosť (*precision*) a úplnosť (*recall*). Najvyššia možná presnosť je definovaná ako 1,0 resp. 100%.

[51] ZHANG, Gechuan – NULTY, Paul – LILLIS, David: Enhancing legal argument mining with domain pre-training and neural networks. In: *Journal of Data Mining and Digital Humanities* (2022), s. 5.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

nie vždy schopné rozoznať.[52] Rizikom je, že AI rozpozná len povrchové jazykové vzorce a prehliadne hlbšie vplyvy na právny vývoj.
Čiastočným prekonaním týchto obmedzení môže byť integrácia technológie AI do tradičného výskumu, kde akademici z oblastí práva či dejín prinášajú nevyhnutné porozumenie interpretačných postupov a faktorov ovplyvňujúcich uvažovanie, zatiaľ čo systémy AI poskytujú analytickú kapacitu a schopnosti rozpoznávania vzorcov presahujúce ľudské možnosti.

Záver

Prienik umelej inteligencie a právnej metodológie nepredstavuje len technologickú inováciu, ale aj zásadný impulz na prehodnotenie doterajších výskumných postupov. Kľúčovým pozorovaním výskumu bola identifikácia komplexnej úlohy súdnych rozhodnutí medzinárodných súdnych orgánov, ktorá významne presahuje ich formálne zaradenie medzi subsidiárne prostriedky podľa článku 38 ods. 1 písm. d) Štatútu MSD. Skúmanie súdneho dialógu prostredníctvom sieťovej analýzy ukazuje, že medzinárodné obyčajové právo možno vnímať ako dynamický proces, formovaný nielen tradičnými prejavmi štátnej praxe a *opinio iuris*, ale aj sústavnými interakciami medzi súdnymi orgánmi. Táto perspektíva dopĺňa existujúcu doktrínu a zároveň otvára nové výskumné horizonty. Komparatívne metódy, hoci koncepčne prínosné, sú zaťažené systémovými problémami, najmä však nedostatočným zohľadnením právnych systémov globálneho juhu. Tieto limity sú osobitne problematické v kontexte súčasných diskusií o dekolonizácii medzinárodného práva. Implementácia AI nástrojov ponúka riešenie týchto problémov, vďaka schopnosti systematicky analyzovať rozsiahle korpusy právnych textov v mnohých jazykoch a potenciálnom rozšírení geografického aj časového záberu takýchto analýz.
Výsledky viacerých interdisciplinárnych výskumov naznačujú, že metódy využívajúce AI majú potenciál odhaliť „neviditeľné vlákna" právneho vplyvu, či už ide o explicitné citácie alebo implicitné argumentačné línie. Tieto nástroje môžu pôsobiť ako cenný doplnok k tradičným prístupom, ktoré sú často limitované rozsahom zdrojov a subjektívnymi skúsenosťami výskumníkov. Zároveň však nemožno opomenúť riziká, ktoré s využívaním AI súvisia. Interpretačná zložitosť právneho uvažovania, kontextuálne faktory ovplyvňujúce súdne rozhodovanie a kultúrne špecifiká rôznych právnych tradícií a veľkých právnych systémov zostávajú pre algoritmické prístupy iba čiastočne uchopiteľné. Existuje tak reálne riziko formalistického chápania právneho uvažovania bez porozumenia hlbším štrukturálnym a historickým súvislostiam.

[52] V prípade (nielen) medzinárodného práva sú to politické okolnosti, historické a kultúrne predpoklady formujúce vývoj právnych konceptov v rôznych prostrediach.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

Kľúčovou výzvou preto zostáva metodologická integrácia: ako vyvážiť silné stránky AI s nevyhnutnou právnickou (a historickou) skúsenosťou? Ukazuje sa, že najperspektívnejšie je chápať AI ako doplnkový analytický nástroj, ktorý umožňuje spracovať rozsiahle korpusy dát a vizualizovať vzťahy medzi rozhodnutiami, zatiaľ čo interpretácia a normatívne hodnotenie musia zostať v rukách právnikov.

Tieto poznatky naznačujú aj ďalšie perspektívne smery výskumu. V oblasti prieniku AI existuje nevyplnená medzera vytvorenia a trénovania modelov výlučne na korpusoch medzinárodného práva, ktoré by mali zabezpečiť vyššiu presnosť pri identifikácii právnych konceptov a argumentačných štruktúr. Z hľadiska praktickej implementácie by prioritou malo byť vytvorenie štandardizovaných databáz obsahujúcich unifikované metadáta o medzinárodných súdnych rozhodnutiach, čo by podporilo systematickejší výskum.[53] Následne by bolo možné skúmať komplexné citačné siete nielen v rámci jednotlivých súdov, ale osobitne medzi viacerými súdmi navzájom. Takéto štúdie by mohli poskytnúť doposiaľ nespracované náhľady do dynamiky historického formovania a transformácie medzinárodného obyčajového práva v rôznych obdobiach, vrátane skúmania konvergencie či divergencie v aplikácii medzinárodného práva.

Záverom možno konštatovať, že využitie umelej inteligencie pri výskume medzinárodného obyčajového práva prináša sľubný, ale zároveň metodologicky náročný posun. Otvára možnosti pre transparentnejšie skúmanie procesov, ktoré formujú normy medzinárodného práva. Tento príspevok naznačil cestu k metodologickej transformácii výskumu medzinárodného obyčajového práva prostredníctvom integrácie technológií AI. Rozšírenie výskumných možností podporených AI prichádza vo veľmi dôležitom okamihu medzinárodného práva, keď toto odvetvie čelí nielen fragmentácii ale aj kritikám nekonzistentnosti a nevymožiteľnosti. Úspech takéhoto prístupu však bude nevyhnutne závisieť od schopnosti právnickej komunity adaptovať sa na nové technológie pri súčasnom zachovaní kritického prístupu.

Zoznam použitej literatúry

1. ANGHIE, Antony: Rethinking International Law: A TWAIL Retrospective. In: *European Journal of International Law*, roč. 34, č. 1 (2023), s. 7–112.
2. BOBEK, Michal: *Comparative Reasoning in European Supreme Courts*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

[53] Niektoré datasety sú takto spracované pre vybrané súdy. Pozri napr. European Court of Human Rights Open Data, dostupné na: https://github.com/echr-od; FOBBE, Sean: Introducing twin corpora of decisions for the International Court of Justice (ICJ) and the Permanent Court of International Justice (PCIJ). In: *Journal of Empirical Legal Studies*, roč. 19, č. 2 (2022), s. 491–524 – dataset dostupný na: https://zenodo.org/records/3826445 .

doi: 10.46282/bpf.2025.50

3. CASIS, Rommel: Re-customizing Customary International Law. In: *The Philippine Yearbook of International Law*, roč. 18, (2019), s. 1–36.
4. DE BRABANDERE, Eric: The use of precedent and external case law by the International Court of Justice and the International Tribunal for the Law of the Sea. In: *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, roč. 15, č. 1 (2016), s. 24–55.
5. ESĽP vo veci Verein Klimaseniorinnen schweiz and others proti Švajčiarsku, č. 53600/20, 09. apríl 2024.
6. FOBBE, Sean: Introducing twin corpora of decisions for the International Court of Justice (ICJ) and the Permanent Court of International Justice (PCIJ). In: *Journal of Empirical Legal Studies*, roč. 19, č. 2 (2022), s. 491–524.
7. FORTUNA, Marina et al. (eds.): *Customary International Law and Its Interpretation by International Courts: Theories, Methods and Interactions.* Cambridge: Cambridge University Press, 2024.
8. FOWLER, James et al. Network analysis and the law: Measuring the legal importance of Supreme Court precedents. In: *Political Analysis*, roč. 15, č. 3 (2007), s. 324–364.
9. GELTER, Martin – SIEMS, Mathias: Language, Legal Origins, and Culture Before the Courts: Cross-Citations between Supreme Courts in Europe. In: *Supreme Court Economic Review*, roč. 21, č. 1 (2013), s. 215–269.
10. GELTER, Martin – SIEMS, Mathias. Networks, Dialogue or One-Way Traffic? An Empirical Analysis of Cross-Citations Between Ten of Europe's Highest Courts. In: ANDENAS, Mads – FAIRGRIEVE, Duncan: *Courts and Comparative Law.* Oxford: Oxford University Press, 2015.
11. HERNANDEZ, Gleider: On multilingualism and the international legal process. In: Select proceedings of the European Society of International Law (2010), s. 441–460.
12. JESSUP, Philip C.: *Transnational Law*. New Haven: Yale University Press, 1956.
13. KAMMERHOFER, Jörg: Customary International Law and Some of Its Problems. In: *European Journal of International Law*, roč. 15, č. 3 (2004), s. 523–553.
14. KISCHEL, Uwe: *Comparative Law*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
15. LANDO, Massimo: Secret Custom or the Impact of Judicial Deliberations on the Identification of Customary International Law. In: *Cambridge Law Journal*, roč. 81, č. 3 (2022), s. 550–580.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

16. MARCOS, Henrique: From Fragmented Legal Order to Globalised Legal System: Towards a Framework of General Principles for the Consistency of International Law. In: *Athena – Critical Inquiries in Law, Philosophy and Globalization*, roč. 3, č. 1 (2023), s. 90–124.
17. MEDVEDEVA, Masha – VOLS, Michel – WIELING, Martijn: Using Machine Learning to Predict Decisions of the European Court of Human Rights. In: *Artificial Intelligence and Law*, roč. 28, č. 2 (2020), s. 237–266.
18. MOHAMMADI, Mohammad et al. Combining topic modelling and citation network analysis to study case law from the European Court on Human Rights on the right to respect for private and family life. In *Artificial Intelligence and Law* (2025), s. 1–24.
19. NOLTE, Georg: How to Identify Customary International Law? – On the Final Outcome of the Work of the International Law Commission (2018). In: *KFG Working Paper Series, No. 37, Berlin Potsdam Research Group "The International Rule of Law – Rise or Decline?"*,2019, s. 1–20.
20. PICKER, Colin: International Law's Mixed Heritage: A Common/Civil Law Jurisdiction. In: *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, roč. 41, č. 4 (2008), s. 1083–1140.
21. (Re)Searching for SWAIL. Part I: An Interview with Patryk Labuda and Marek Jan Wasiński, dostupné na: https://voelkerrechtsblog.org/researching-for-swail-part-i/.
22. (Re)Searching for SWAIL. Part II: An Interview with Patryk Labuda and Marek Jan Wasiński, dostupné na: https://voelkerrechtsblog.org/researching-for-swail-part-ii/.
23. ROBERTS, Anthea: Comparative International Law? The Role of National Courts in Creating and Enforcing International Law. In: *International and Comparative Law Quarterly*, roč. 60, č. 1 (2011), s. 57–92.
24. RUIZ-DOLZ, Ramon – KIKTEVA, Zlata – LAWRENCE, John: Mining Complex Patterns of Argumentative Reasoning in Natural Language Dialogue. In: *Proceedings of the 63rd Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics (Volume 1: Long Papers)*, 2025, s. 7421–7435.
25. SANDHOLTZ, Wayne: Human rights courts and global constitutionalism: Coordination through judicial dialogue. In: *Global Constitutionalism*, roč. 10, č. 3 (2021), s. 439–464.

doi: 10.46282/bpf.2025.50

26. SHAHABUDDEEN, Mohamed: *Precedent in the World Court*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
27. SIEMS, Mathias M. The end of comparative law. In: *Journal of Comparative* Law, roč.2, č. 2 (2007), s. 133–150.
28. THIRLWAY, Hugh: *The Sources of International Law.* Oxford: Oxford University Press, 2019.
29. VAN KUPPEVELT, Dafne – DIJCK, Gijs – GELDERS, Dave. Purposes and Challenges of Legal Network Analysis on Case Law. In: WHALEN, Ryan (ed.). *Computational Legal Studies: The Promise and Challenge of Data-driven Legal Research*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020.
30. WOOD, Michael – SENDER, Omri: *Identification of Customary International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2024.
31. ZHANG, Gechuan – NULTY, Paul – LILLIS, David: Enhancing legal argument mining with domain pre-training and neural networks. In: *Journal of Data Mining and Digital Humanities* (2022), s. 1–15.
32. ZIMMERMANN, Andreas et al. (eds): *The Statute of the International Court of Justice: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Kontaktné údaje

Mgr. Igor Hron, PhD.
igor.hron@flaw.uniba.sk
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

doi: 10.46282/bpf.2025.50

Comenius : Bratislava legal forum
Vol. 1 (2025)
Comenius University Bratislava
Faculty of Law
1st edition
2025

ISBN 978-80-7160-779-3
ISSN
doi 10.46282/bpf.2025

The project is co-financed by the governments of Czechia, Hungary, Poland and Slovakia through Visegrad Grants from the International Visegrad Fund. The mission of the fund is to advance ideas for sustainable regional cooperation in Central Europe.

FACULTY OF LAW
Comenius University
Bratislava

ISBN: 978-80-7160-779-3